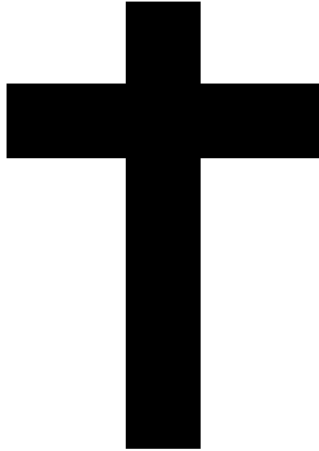

Him Yaaim Me God

The New Testament in the Au language of Papua New Guinea

Him Yaaim Me God
The New Testament in the Au language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Au long Niugini

copyright © 1992 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Au

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-12-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023
4e85f348-3df4-5add-b32a-49bcafe3752a

Contents

MATYU 1
MAK 49
LUK 75
JON 121
APOSEL 153
ROM 196
1 KORIN 219
2 KORIN 243
GALASIA 258
EFESAS 267
FILIPAI 274
KOLOSI 279
1 TESALONAIKA 285
2 TESALONAIKA 289
1 TIMOTI 292
2 TIMOTI 299
TAITAS 303
FAILIMON 306
HIBRU 308
JEMS 327
1 PITA 333
2 PITA 339
1 JON 343
2 JON 348
3 JON 349
JUT 350
REVELESEN 352
XXA 377
Read the New Testament . . 379
List 385

Him Yaaim Me Kraiss Matyu Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Hir mit ne weiwik miutip ne Jisas 1:1-17

Him me Maria wine Jisas 1:18-2:23

Him me Jon Baptais 3:1-12

Jon Baptais kikir Jisas 3:13-17

Seten kakri han ke Jisas 4:1-11

Jisas katip him yaaim keit Galili 4:12-18:35

Jisas ken Jerusalem katip him yaaim 19:1-25:46

Mit nenep Jisas kaa 26:1-27:66

Jisas pike kekrit maain mit nirek 28:1-20

*Niuk me maamrer ne weiwik me Jisas
(Lu 3:23-38)*

¹ *Menmen im hi hewisim hiram niuk me maamrer yapirwe ne weiwik miutip me Jisas Kraiss, kerek hirak nepenyek ke mitik iuwe Devit, hirak nepenyek hak ke maam nipu kiau Ebrahim.

² Ebrahim kine Aisak.

Aisak kine Jepok.

Jepok kine Juda ketike heiyuwerer narak, kikrek tirak.

³ *Juda kiwaai ketike Tema hire wine Peres ketike Sara.

Peres kine Hesron.

Hesron kine Ram.

⁴ Ram kine Aminadap.

Aminadap kine Nason.

Nason kine Salmon.

⁵ *Salmon keit Rehap hire wine nikan kire Boas.

Boas hirak keit Rut hire wine nikan kire Obet.

Obet kine Jesi.

⁶ *Jesi kine Devit hirak mitik iuwe king.

Devit kine Solomon. Nipaa Solomon miye pirak hire mite pe mitik Yuraia. Yuraia epei kaa, Devit ketiwe hire mite pirak.

⁷ *Solomon kine Riaboam.

Riaboam kine Abaisa.

Abaisa kine Esa.

⁸ Esa kine Jihosafat.

Jihosafat kine Joram.

Joram kine Usaia.

⁹ Usaia kine Jotam.

Jotam kine Ehas.

Ehas kine Hesekaia.

¹⁰ Hesekaia kine Manasa.

Manasa kine Emos.

Emos kine Josaia.

¹¹ *Josaia kine Jekonaia ketike kikrek narak. Me wi im, mit ne Babilon netike mit ne Isrel nenapan, hir neriyei mit ne Isrel neri nen wit kir.

¹² *Hir nari mit ne Isrel nen wit kir eik, Jekonaia kine Siatliel.

Siatliel kine Serababel.

¹³ Serababel kine Abaiat.

Abaiat kine Elaiakim.

Elaiakim kine Eso.

¹⁴ Eso kine Sedok.

Sedok kine Ekim.

Ekim kine Elaiat.

¹⁵ Elaiat kine Eliesa.

Eliesa kine Matan.

Matan kine Jepok.

¹⁶ Jepok kine Josep, mitik kerek keit mite Maria kerek wine mitik Jisas, kerek mit nenewek Mitik Iuwe ek Kraiss.

¹⁷ Nipaa wi Ebrahim kepu ere mite wine Devit, haiu mewenhis maamrer hir nar hiswiyen tekyait (14). Me wi Devit kepu ere mite wine Jekonaia, wi kerek mit ne Babilon neriyei mit ne Isrel neri nen wit kir, haiu mewenhis maamrer hir nar hiswiyen tekyait (14). Me wi im ere Maria wine Jisas kerek God kehimitanek hirak kikaap haiu mit kaktaihis, haiu mewenhis maamrer hir nar hiswiyen tekyait (14).

*Him me Maria hire wine Jisas
(Lu 2:1-7)*

¹⁸ *Menmen im hiram him me Jisas Kraiss miye pirak winaak ek. Jisas miye pirak Maria ap wetike Josep neitan wen au. Hir nehimiteni weinim te hire wertei hire nepei wepitu wentar God Himin Yaaik kau kekrepew kewis nikan kekru tu kire te hire wawinaak. ¹⁹ Hire wawine nikan te mitik kire Josep han kitet hirak ap kiwaai ketikerep te hire wepitu. Hirak mitik yaaik ap hanhan kakwepiyapir hirak han kitet hire wiriak enum kaknapiye yink enuk te hirak kare kakipakinep kaksuwerep wauno. ²⁰ Josep han kitet mite pirak Maria kerek epei wetu, te hirak kiwaai kityak te mitik ensel ke Mitik Iuwe God kan ketpwek, "Ti nepenyek hak ke maam nipu kit Devit ti ap enaain ti etikerep eiyitan eiyintan nikan kekru tu ke mite pit God Himin Yaaik kewisik kekrepew hire wepitu.

²¹ *Hire sip newenep wawine nikan te ti ewis niuk mirak Jisas entar hirak kakikaap mit narak ne Isrel, hirak kakisak menmen mir enum."

²² Menmen im mamnen mamises him kerek nipaa Mitik Iuwe God katip mit

* 1:1 Jen 22:18; 1Kro 17:11 * 1:3 Jen 38:29-30; Rut 4:18-22 * 1:5 Rut 4:13-17 * 1:6 2Sml 12:24 * 1:7 1Kro 3:10-16 * 1:11 2Kin 24:12-16; 2Kro 36:10; Jer 27:20 * 1:12 Esr 3:2 * 1:18 Lu 1:27, 35 * 1:21 Lu 1:31, 2:21; Ap 4:12 * 1:23 Ais 7:14

profet em. Hiram matip mar im: ²³ * “Yi mit miyapir eiyimtau im em. Maain mite nihan wawitu wawine nikan te mit naninewek niuk mirak Emanyuel.” Haiu meweikn niuk mirak men him maiu haiu matip, ‘God kau ketikewai.’

²⁴ Wanewik epei au, Josep kekrit hirak kises menmen kerek mitik ensel nepei ketpiwek hirak kiwaai kityak kirem, te hirak keit Maria hir neitan. ²⁵ * Hir neitan te hirak ketikerep niran au ere hire sip newenep hire wine nikan. Hire winaak epei au, Josep hirak kewis niuk mirak Jisas.

2

Mitikit wikak te wit hak tertei iuwe hirakit tan tatir Jisas

¹ Jisas miye pirak winaak keit wit Betlehem keit provins Judia. Maain kike mitikit hakit tir saur metike hir, wit kirakit keit yanimn kerek wepni kokai kan, hirakit tinaaiwir wit kirakit ten tiun wit Jerusalem, hirakit titehi mit tar ik:

² * “Nikan kike kerek miye winaak maain hirak kakre Mitik Iuwe King kakin nanaampre mit ne Isrel, hirak keik? Haiu mir saur kirak kerek keteiknai miye wine mitik maain hirak kakre Iuwe. Hiram mir meke wepni kokai kan, te haiu man mamwenipi niuk mirak.” ³ Mitik iuwe King Herot hirak kemtau him kerek mite wine nikan, hirak han enuk kentar hirak han kitet maain hirak kakikrehir kirak. Mit yapirwe ne wit Jerusalem hir nepirpir napan nentar Herot hirak han enuk. ⁴ Mitik Herot ken ne mit iuwe ne pris netike mit ne Skraip kerek nertei him me Moses natip mit em, hirak kitorhi, “Mit profet natip mite wawine Mitik Kraiss kerek God kehimitanek kaknen hire wawinaak wawit nein?” ⁵ Hir mit newenhi netpiwek, “Hire wawinaak kakit wit Betlehem ke provins Judia kentar im em nipa mitik profet Maika kewis him me God mau tiwei mar im:

⁶ * “Yi mit ne wit Betlehem yeit provins Judia. Yi iuwe yar ke mit nin nanaampre mit ne Isrel. Yi yire iuwe yentar maain mitik hak kekrenimn ke yi mit, hirak kakre mitik iuwe kakin nanaampre mit nai ne Isrel.’”

⁷ Hir netpiwek epei au, te mitik Herot ken ne mitikit kerek tir saur hirak kisawin kitikewit thi me wi marmenum te hirakit tir saur kerekek kir keteikn mite wine nikan kerek maain hirak mitik iuwe. ⁸ Epei au, hirak keriuwetet ten Betlehem hirak ketpiwekit kar ik, “Yi eino

eiyin eiyineitnwek ere yi einapinek, te yi pike einen eiyitpo te hi anen awen ninip ewenipi niuk mirak.”

⁹ Hirakit temtau him me Herot epei werek, te hirakit ten. Te saur kerek nipa hirakit terek hirak kir kepu kentar wit kerek Jisas miye winaak kiwaairi en. ¹⁰ Hirakit tir saur (o hir) kau kentar wit te hirakit han yaaik iuwe. ¹¹ * Hirakit tinik ten winak nimn ein tir nikan Jisas ketike miye pirak Maria. Epei au, hirakit tewen ninip tine han kirakit yaaik teri-uwerek tatip hirak nikan yaaik. Epei au, hirakit tewep tanik mirakit tewetiwek menmen weinm. Hirakit tewetiwek menmen yaaim gol, metike frankinsens (hiram menmen mre smok smel), hiram metike mir (hiram menmen minn yaaim mre yeirep, semi o kipa). ¹² Maain hirakit tityak tir God Haai hirak ketpiwekit, “Yi ap pike eino eitip Herot menmen yi epei yirem.” Te maain hirakit tinaaiwir wit Betlehem hirakit pike titet yayiwe hak hirakit pike ten wit kirakit eik.

Josep ketike mite nikan nirir nen Isip

¹³ Mitikit wikak epei ten, Josep kityak kir ensel hak ke God ke witaan kan ketpiwek, “Ti ekrit ehit nikan ketike miye pirak eri erir enaaiwir in ek ti eno Isip. Yi eiyu en ek ere hi etpi te yi einaaiwir wit ik e. Herot kinkatin nikan kakikp kaki.” ¹⁴ Josep kiwaai kir ensel epei au, hirak kekrit ke witaan ketike miye nikan hir ninaaiwir wit ik nen Isip. ¹⁵ * Hir nepu Isip ere maain Herot kaa. Menmen im epei man mar ke Mitik Iuwe God ketpim te mitik profet Hosia kewisim mau tiwei. Hiram matip, “Hi epei enine Nikan kai kan kinaaiwir Isip.”

Herot katip mit hirak hir naninep nikerek hirakit teit wit Betlehem

¹⁶ Maain Herot kertei mitikit wikak te wit wepni kokai kan en hirakit epei temitiwekp n, hirakit ap pike tan au, hirak han enuk wisenuk. Hirak nipa ketpiwekit te hirakit pike tatnen tatpiwek, te hirakit ap pike tan au. Te hirak kesiuwe mit nanino wit Betlehem naninep nikerek hirakit wen kike tar tito mar wiketerem mar ke nipa mitikit kerek tises saur tan tetpiwekem me wi saur hirak kin kir keteiknor mite wine nikan ik. ¹⁷ Mar im him nipa profet Jeremaia kewisim mau tiwei hiram epei man. Hiram matip mar im:

¹⁸ * “Hir mit nemtau him me miyapir nikit neit wit Rama. Hir nemtau hir nikit him iuwe him iuwe. Nepenyerer

* 1:25 Lu 2:21 * 2:2 Nam 24:17 * 2:6 Mai 5:2; Jo 7:42 * 2:11 Sam 72:10-15; Ais 60:6 * 2:15 Hos 11:1
* 2:18 Jen 35:19; Jer 31:15

ne Resel nikit nikerek n̄r. H̄r m̄t miyap̄r nanrekyi nanweni han yaaik taau nentar n̄kerek n̄r ap nau en au. H̄r naa.”

Josep ketike m̄te nikan n̄naaiw̄r Isip nan Isrel

¹⁹ Herot epei kaa, Josep keit Isip. W̄itaan ham Josep k̄iwaai k̄ityak k̄r m̄tik ensel hak kiut̄p ke God kan k̄irek kewep̄yap̄r h̄rekes. ²⁰ *H̄rak kewep̄yap̄r h̄rekes ketp̄iw̄ek kar ik: “Ti ekrit p̄ike eh̄t n̄kan ketike miye p̄ike eri eno wit ke Isrel. M̄tik Herot nepei kaa te m̄t n̄rak ap te nan̄nep n̄kan ik au.” ²¹ Ensel ketp̄iw̄ek epei au, h̄rak kekrit keit n̄kan ketike miye p̄irak ker̄i ken Isrel. ²² H̄rak ker̄i ken Isrel, h̄rak kemtau Herot n̄kan k̄irak Akeleas kekreh̄r ke haai k̄irak k̄ir̄ak menmen m̄rak naanm̄pre m̄t ne Judia, te h̄rak k̄napen p̄ike kaknen kaku wit Betlehem. H̄rak k̄iwaai k̄ityak ke w̄itaan k̄r ensel ke God ketp̄iw̄ek h̄rak kakno wit hak kaku en. Te Josep k̄inaaiw̄r Judia ken provins Galili. ²³ *H̄rak ken provins Galili ken kau wit hak kike m̄t nenewek Nasaret. Mar im h̄m n̄paa m̄t profet newisim mau t̄wei me M̄tik Kraiss h̄ram epei man. H̄m mat̄p, “H̄r m̄t nan̄newek m̄tik ke wit Nasaret.”

3

Jon Baptais kerek k̄ik̄r m̄t nekre t̄par h̄rak kat̄p m̄t h̄m me God

(Mk 1:2-8; Lu 3:1-18; Jo 1:19-28)

¹⁻⁴ ***Tito yap̄rwe epei men, h̄r wen nepu wit Nasaret. Me w̄ im m̄tik John kerek k̄ik̄r m̄t nekre t̄par h̄rak kan kau wit wein̄k ke Isrel kerek m̄t ap newi en. H̄rak ker̄iuw̄et kamel tepnek m̄rak mau ȳnk k̄irak, h̄rak keit ȳnk m̄ram kam̄r m̄re waai keȳm ketepenem mau mam̄n k̄irak. H̄rak kaam weise metike manu n̄kim m̄ram me yaank wein̄m. Menmen meiyam au. H̄rak k̄ire m̄tik enuk kerp wein̄m. H̄rak kat̄p m̄t h̄m me God. H̄rak ketpor kar ik: “Yi eiweik̄n sip eiwet menmen enum, hi ak̄iri eikre t̄par yi eiyses h̄m yaaim me God eiȳntar menep te haiu mam̄r God kak̄irkeik h̄rak kakin̄nai naanmam̄rai.” John h̄rak m̄tik ik kerek n̄paa profet Aisaia kat̄p maain h̄rak kaknen. H̄rak kat̄p kar ik: “Ti ik ek ap m̄t nei newik, m̄tik hak k̄nap kat̄p kar ik: ‘Yi einet̄t yayiwe me M̄tik Iuwe, yi eir̄akek yaaik ak̄irek te h̄rak kakisesim werek.’”

⁵ Me w̄ im h̄r m̄t ne Jerusalem netike m̄t han nau nerer wit wit me provins Judia netike m̄t wit k̄r menep mani Jordan, h̄r nan nan̄r Jon. ⁶ H̄r newep̄yap̄r menmen enum n̄paa h̄r n̄rakem epei au, te Jon ken k̄ik̄iri nekre mani Jordan.

⁷ *John k̄r m̄t iuwe yap̄rwe nises h̄m me Farisi netike h̄m me Sadyusi. M̄t in h̄r m̄t iuwe nat̄p m̄t han h̄r enises h̄m me Moses markeik. H̄r nan te John kak̄iri te h̄rak kin̄n ketpor, “Yi enun ȳre nikerek ne manpen o yenmik. Yenmak te yi han kitet yi yaain hi ak̄iri te yi yair̄r yainop̄n yaikeip̄n menmen enum God maain kak̄irakem skelim m̄t enun kak̄iwaanki kakriuw̄erem a? ⁸ Yi eiȳin̄n eiweik̄n sip eiwet menmen enum yi eir̄ak menmen yaaim eiteiknaiyem, haiu mam̄rtei yi yaain te maain hi ak̄iri eiȳriuwe t̄par. ⁹ *Yi ap han ekitet yi ap eiweik̄n sip eiwet menmen enum eiȳntar yi nepenyerer ne Ebrahim, te God kakt̄p yi n̄kerek n̄rak au! Hi hetpi God yaaik te kakweik̄nhis nan im mam̄r m̄t h̄ram mam̄kreh̄r ke yi nepenyerer ne Ebrahim. ¹⁰ *In ek God kewis h̄ne me yerep̄i m̄iwaai nu nun m̄ram, te nu ap mam̄ne n̄kim yaaim h̄rak kakman kakw̄irem mam̄kre si. ¹¹ *Hi h̄k̄ir m̄t neriuwe t̄par hentar h̄r neweik̄n sip newet menmen enum. M̄tik hak kiut̄p kak̄karu kaknen h̄rak k̄ire M̄tik Iuwe kin̄na hi au wein̄k. Maain h̄rak kaknen h̄rak kakw̄eti yi m̄t menmen wik. H̄rak kakw̄eti God H̄m̄n Yaaik kakt̄ke si. H̄rak kewet m̄t menmen im h̄ram mar ke ¹² *h̄rak keses rais mekre sar. H̄rak kesesim epei au, h̄rak kaktenwewim h̄ram haas m̄ram mamno p̄n, h̄rak kak̄t̄ rais kakwis̄m mam̄kre w̄nak. Te h̄rak kakriw̄ep̄ haas wein̄m kakw̄irem kak̄isiyem.”

Jon k̄ik̄r Jisas kekre mani

(Mk 1:9-11; Lu 3:21-22)

¹³ Maain w̄ ham, Jisas k̄inaaiw̄r provins Galili ken mani Jordan kewep̄yap̄r h̄rekes kitehi Jon te h̄rak kak̄ik̄rek. ¹⁴ Te Jon hanhan kewenek h̄rak ketp̄iw̄ek kar ik: “Ti henmak te ti han hitauhi te hi ak̄irit? Ti iuwe hi au wein̄k. H̄ram yaaim te ti ek̄ira.” ¹⁵ Jisas keremir̄iw̄ekem ketp̄iw̄ek, “Me in ek ti h̄rakem em̄r ke hi hituthiyem hentar haw̄r ewises menmen h̄m me God mau t̄wei h̄ram mat̄p menmen.” H̄rak kat̄p epei au, Jon kewenhi k̄ik̄rek. ¹⁶ *H̄rak k̄ik̄rek epei au, Jisas k̄inaairw̄r t̄par keh̄n k̄iniu ken p̄n eik, te

* 2:20 Eks 4:19 * 2:23 Ais 11:1, 53:2; Lu 2:39; Jo 1:45-46

2Kin 1:8 * 3:7 Mt 12:34, 23:33; Ro 2:5; Rev 6:16-17

13:6-9; Jo 15:6 * 3:11 Jo 1:26-27, 33; Ap 1:5, 13:24-25

42:1; Mt 12:18, 17:5; Lu 9:35

* 3:1-4 Mt 4:17; Mk 1:15 * 3:1-4 Ais 40:3 * 3:1-4

* 3:9 Jo 8:33, 39; Ro 2:28-29, 4:12 * 3:10 Mt 7:19; Lu

* 3:12 Mt 13:30 * 3:16 Jo 1:32 * 3:17 Sam 2:7; Ais

nepni h̄remes mewep m̄ire weip̄r h̄rak k̄ir God H̄im̄in Yaaik kekiuwe kan main main k̄ire hore tapi h̄rak kenterik. ^{17*}Epei au, God kat̄ip h̄m̄ h̄ram meke nepni man mat̄ip mar im: “Ik ek h̄rak N̄kan kai hi hanhan heriuwerek. H̄rak kenipa hi han yaaik.”

4

Seten kari han ke Jisas te h̄rak kises h̄m̄ m̄irak au

(Mk 1:12-13; Lu 4:1-13)

^{1*}Jon k̄ik̄ir Jisas epei au, God H̄im̄in Yaaik keriyaak ken yaank wein̄ik m̄it ap newi, te Seten kari han k̄irak. ^{2*}H̄rak kau en 40 w̄itaan ere 40 wanewik, h̄rak ap kaam menmen au. H̄rak ap kaam menmen au, te n̄n̄p̄i maak. ^{3*}H̄rak n̄n̄p̄i maak te Seten enuk kewisesik kan kakri han k̄irak. H̄rak kan ketp̄iwek kar ik: “Ti N̄kan ke God ti et̄ip nan im emweik̄in emre bret te ti eh̄m̄.” ^{4*}Jisas ap kises h̄m̄ m̄irak au, h̄rak ketp̄iwek kar ik: “Hi ap ar̄iakem antar h̄m̄ me God mau t̄wei h̄ram mat̄ip, ‘M̄it miyap̄r ap te nankaap h̄ras nanu nanriuwe menmen wein̄im h̄r nan̄im au. H̄r enises h̄m̄ me God te h̄r nanu werek.’”

^{5*}H̄rak kat̄ip epei au, Seten keriyaak keiyik ken wit Jerusalem kerek m̄it neh̄m̄itanek wit ke God. H̄rak keiyik ken kewisik kerp kent̄ir w̄inak siup ke w̄inak ke God. ^{6*}H̄rak kerp kent̄ir w̄inak siup ke w̄inak ke God, Seten ketp̄iwek kar ik: “Ti N̄kan ke God ti eh̄t̄ik̄ir eh̄iun ti. Ti ap te hahi au eh̄ntar h̄m̄ me God n̄paa m̄it newis̄im mau t̄wei mat̄ip, ‘God kakt̄ip m̄it n̄rak ensel me ti. H̄r hismamrut te ti ap enamu h̄t̄ mit ewenen mamniu nan taau.’” ^{7*}Jisas ketp̄iwek, “Hi ap ar̄iakem antar h̄m̄ me God mau t̄wei mat̄ip mar im: ‘Yi m̄it miyap̄r ap eiri han ke M̄it̄ik luwe God ki te h̄rak kak̄ikepi au em̄it!’”

^{8*}H̄rak kat̄ip epei au, Seten keriyaak keiyik ken m̄nīu (o neiȳip) kau niu keteik̄n̄iwek wit yap̄rwe me m̄it newi metike menmen m̄ram yaaim. ^{9*}H̄rak keteik̄n̄iwekem, h̄rak ketp̄iwek, “Ti ewen nin̄ip ewen̄ipi niuk mai hi iuwe te hi ewetit menmen yap̄rwe im te ti eh̄in̄n naan-mamprewem.” ^{10*}Jisas p̄ike ketp̄iwek, “Ti enop̄in ekeip̄no. Hi ap ar̄iakem au antar h̄m̄ me God au t̄wei mat̄ip mar im: ‘Yi m̄it miyap̄r eiwen̄ipi niuk me M̄it̄ik luwe ki God kerekek, eir̄iak menmen m̄irak. Menmen ham em au em̄it.’” ^{11*}Jisas kat̄ip

epei au, Seten k̄ir̄r kinaiw̄irek. Te Ensel h̄r nan nekepik.

Jisas kin̄in k̄ir̄iak menmen keit provins Galili

(Mk 1:14-15; Lu 4:14-15)

^{12*}Maain Jisas kemtau m̄it nat̄ip m̄it han nari Jon neiȳik nen newis̄ik kekere w̄inak enuk kent̄ir h̄rak kene m̄it̄ik iuwe King Herot. H̄rak kemtewek nepei au, h̄rak k̄inaaiw̄ir wit ik p̄ike ken provins Galili.

^{13*}H̄rak ap kau wit Nasaret au. H̄rak k̄inaiw̄irek ken kau wit Kapaneam kerek k̄irap̄it menep wan ke Galili, n̄paa m̄it ne weiw̄ik me Sebyulan ketike Naftalai h̄r newi. ^{14*}H̄rak kau in te h̄m̄ me God n̄paa profet Aisaia kewis̄im mau t̄wei h̄ram mamnen. N̄paa h̄rak kewis̄im h̄m̄ im:

^{15*}“Wit ke Sebyulan ketike wit ke Naftalai menep wan iuwe keit p̄inak ke mani Jodan, t̄i mau provins Galili m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel newi.

^{16*}M̄it miyap̄r kerek newi en h̄r n̄ire m̄it kerek nau ne w̄itaan toto, te in ek h̄r n̄r si iuwe merh̄he. M̄it kerek nau enum n̄naain h̄r nani h̄r nar ke m̄it kerek nau wit toto enum im. Te in ek wanewik epei kan.”

^{17*}Me w̄i im Jisas kat̄ip m̄it h̄m̄ m̄irak, h̄rak kat̄ip, “Yi m̄it miyap̄r eiweik̄in sip eiwet menmen enum eīȳantar menep haiu mam̄r mam̄rkeik te God kak̄in̄n naan-mamprai haiu m̄it.”

Jisas ken̄ine m̄it̄ik̄it tekyaait (4) tatisesik

(Mk 1:16-20; Lu 5:1-11)

^{18*}Jisas kitet tenhaan menep wan eik ke Galili, h̄rak k̄ir m̄it̄ik̄it wik tariyak̄it ten tew̄r hepin iuwe tekin saauk. Niuk m̄irak̄it Saimon (niuk ham Pita) ketike n̄ik̄ik k̄irak Endru. ^{19*}Jisas k̄iret te h̄rak ketp̄iwek̄it, “Yi wiketeret yi eīȳis̄isa. N̄paa yi yari saauk. Te in ek hi ateikni yi yarkeik te yi eiri han ke m̄it h̄r nanises God.”

^{20*}H̄rak ketp̄iwek̄it epei au, in ek h̄rak̄it t̄naaiw̄ir menmen m̄irak̄it te h̄rak̄it t̄isesik. ^{21*}H̄rak kepno kike k̄ir m̄it̄ik̄it wiketeret hak̄it Jems ketike n̄ik̄ik k̄irak Jon, h̄rak̄it n̄ikerek h̄rak̄it te m̄it̄ik̄it niuk m̄irak Sebedi. H̄rak̄it tetike haai tau bot k̄irak̄it tekerwo hepin. Jisas ken̄newek̄it, ^{22*}te h̄rak̄it wasenum t̄naaiw̄ir haai k̄irak̄it ketike menmen m̄irak̄it h̄rak̄it t̄isesik.

Jisas kepno kewepyap̄r h̄m̄ m̄irak k̄ikaap m̄it miyap̄r yap̄rwe n̄nap te h̄r n̄ire yaain

(Lu 6:17-19)

* 4:1 Hi 2:18, 4:15 * 4:2 Eks 34:28 * 4:3 Jen 3:1-7

* 4:4 Diu 8:3 * 4:6 Sam 91:11-12 * 4:7 Diu 6:16

* 4:10 Diu 6:13 * 4:11 Hi 1:6, 14 * 4:12 Mt 14:3; Mk 6:17; Lu 3:19-20 * 4:13 Jo 2:12 * 4:15 Ais 9:1-2

* 4:17 Mt 3:2 * 4:19 Mt 13:47 * 4:20 Mt 19:27 * 4:23 Mt 9:35; Mk 1:39; Ap 10:38

23 *Hirak keninewekit epei au, hirak ken kerer wit wit me provins Galili kewepyapir him mirak kekere winak mit nererik nekine him me Moses hirak katip him yaaim me God kinin naanmipre mit, hirak kikaap mit miyapir kerek nnap o yink kir enuk, hir nire yaain. 24 *Hirak kikaap mit miyapir hir nire yaain te him me menmen Jisas kiriakem men merer wit wit me provins Siria. Te hir yapirwe newi nari mit miyapir nnap o yink kir enuk hir neriyei neri nen Jisas. Mit miyapir han hir nnap his hit enum, han en hir neperper nani, han en herwe mersisi te Jisas kekepi hir nire yaain. 25 *Hir mit yapirwe nisesik. Mit in hir ne wit Jerusalem provins Judia, Galili, wit Dikapolis ketike ti me mani Jordan pinak ein.

5

Jisas kerp miniu (o neiyip) katip mit miyapir him mirak

1 Jisas kir mit miyapir nisesik, hirak kinu miniu (o neiyip) ken kau ke nimin. Mit narak disaipel hir nan nau netikerek. 2 Hir nau netikerek, hirak kewep him ketpor him im:

Jisas katip nenmak te mit hir han yaaik nanu

(Lu 6:20-23)

3 *Eiyimtau. Mit miyapir kerek hir nertei hir ap nises God wererek wererek hir han yaaik nanu nanintar God kaknen kakinini naanmampror. 4 *God kenip mit miyapir kerek in ek hir nikit hir nanu wererek nentar God kakikepi. 5 *Mit miyapir kerek hir newenin han kir ke menmen, hir han yaaik nanu nanintar hir nanit menmen God nipa ketpor hirak kakwetirem.

6 *Mit miyapir kerek hir hanhan iuwe nises menmen God han yaaik hir nanisesim, hir han yaaik nanu. God kakikepi hir nanu wererek nanisesik.

7 *Mit miyapir kerek hir hanhan neriuwe mit nekepi hir han yaaik nanu nanintar maain God hanhan kakriuweri kakikepi.

8 *Mit miyapir kerek hir han kir yaaik ap narak menmen enum, hir han yaaik nanu nanintar maain hir nantike God nanu nanit.

9 *Mit miyapir kerek hir newen mit han kir te hir nankiyan nanu nanit hir

han yaaik nanu nanintar God kaktip hir nikerek narak.

10 *Mit miyapir kerek mit han nanip nentar hir nises menmen God ketpor hir enisesim, hir han yaaik nanu. Maain hir nantike God naanmampre menmen yapirwe.

11 *Mit hir netpi enum nerekyi enum naniwep newenini him menmen nanintar yi yises him mai, yi han yaaik yayu. 12 *Yi han yaaik yayu yayintar maain God kakweti menmen yaaim iuwe kakit wit kirak. Yi yayit menmen im yayintar nipa mit narak enum nenep mit profet nipa newepyapir him me God, te hirak kakwetir menmen yaaim iuwe mamit wit kirak.

Mit nises God hir nire sol metike si (Mk 9:50; Lu 14:34-35)

13 "Yi mit yi yikaap mit ne ti ap nises menmen enum mire sol mikaap sak naan hirak ap mamnin waswas. Te sol meweikin mire tpar ap mamtin him yi eirak mekam te hiram pike tokim? Taauye! Yi eiwirem mamno witeik te mit miyapir nanintar, hiram enum.

14 *Yi yikaap mit ne ti nises God yire si mekepi me witaan yitet yayiwe. Yi yire wit kerek mit nau niu. Hirak ap te kisawin taau, kau yaain mit miyapir nirek yanimin. 15 *Mit miyapir ap neksiu si nisasinek kinik tikenu o newisik kinik yeno au. Hir newisik kentar yeno te hirak kiriyor kekere winak te hir kerek nau nekererek nir menmen. 16 *Mar im menmen yi iriakem hiram mire si. Mit nirem hiram yaaim te hir nanwenipi niuk me Haai kau God kerek kau keit wit kirak.

Jisas katip me him lo me God

17 *Yi ap han ekitet hi han ehawaank him me God Moses ketike mit profet nipa newisim mau tiwei. Hi ap han ehawaankem au. Hi han iriak menmen nipa hir netpim hiram mamnen. 18 *Hi etpi wererek. Him mei kike me Moses o me mit profet hiram ap te mamawaank mamit ere ti mamtike nepni hiram mamwep mamawaank mamit. Me wi im menmen yapirwe hiram epei au mamisi mamit. 19 *Mit kerek neweikin sip newet him mei kike me him me Moses metike him me mit profet, hir nanri han ke mit te hir nanisesi, mit in niuk mir meit wit ke God hiram weinim. Te mit kerek hir nises him me God wererek neteikin mit han hir

* 4:24 Mk 6:55 * 4:25 Mk 3:7-8 * 5:3 Ais 57:15

Ais 55:1-2 * 5:7 Je 2:13 * 5:8 Sam 24:3-4, 51:10, 73:1; Jo 3:2-3 * 5:9 Hi 12:14; Je 3:18 * 5:10 1Pi 3:14

* 5:11 1Pi 4:14; Je 1:2 * 5:12 2Kro 36:16; Ap 7:52; Hi 11:32-38; Je 5:10 * 5:14 Jo 8:12, 9:5; Fl 2:15 * 5:15 Mk

4:21; Lu 8:16, 11:33 * 5:16 Ef 5:8-9; 1Pi 2:12 * 5:17 Mt 3:15; Ro 3:31, 10:4 * 5:18 Lu 16:17, 21:33 * 5:19

Je 2:10

enisesim, maain niuk m̄r meit wit ke God h̄ram iuwe. ²⁰ Hi hetpi werek. God kat̄p menmen yaaim yi yisesim ȳr̄akem ap te mam̄n̄n menmen m̄t ne Farisi netike m̄t iuwe ne Skraip kerek nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t em h̄r n̄r̄akem, yi ap eitike God eiyu h̄rak naanmamri. Hi hetpi menmen im hentar m̄t ne Farisi netike m̄t ne Skraip h̄r ap te nanu nantike God taau!

Jisas kat̄p menmen me m̄t h̄r han enuk (Lu 12:57-59)

²¹ *²¹ “N̄paa ere in yi yemtau h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei h̄ram mat̄p, ‘Yi m̄t ap einep m̄t han te h̄r nani au em̄t! M̄t̄k kerek kenep m̄t̄k hak kaki, m̄t neiyik nan̄no m̄t̄k iuwe gavman.’ ²² *²² “Te hi hetpi. M̄t̄k kerek han enuk keriuwe k̄rak yinak, m̄t neiyik nan̄no nan̄r m̄t iuwe. M̄t̄k kerek kat̄p k̄rak yinak enum ketaw̄nek, h̄r neiyik nan̄no nan̄r m̄t̄k iuwe gavman. Keim̄n̄ kat̄p k̄rak yinak enum kat̄p h̄rak m̄t̄k enuk keweik̄n sip kewet God, te h̄rak naanempre h̄rekes te God ap kakw̄rek kakno si.

²³⁻²⁴ *²³⁻²⁴ “W̄i ham ti eno w̄nak iuwe ke God ewen̄pi niuk m̄rak ewet̄wek menmen m̄t enwis̄m em̄ntar k̄naan me nan (alta), te ti eket han menmen enum ti h̄r̄ak kit yinak em, ti ewis menmen mit emwaai en, ti ehin̄n eno etike kit yinak yi yewepnak yat̄p ere yi yekiyakit yau. Epei au, ti p̄ike enen eh̄t menmen mit ewepwarem ewet God em ewen̄pi niuk m̄rak heriuwerem.

²⁵ *²⁵ “M̄t̄k hak han enuk keriuwit hanhan keryit kakno m̄t̄k iuwe gavman kak̄t̄p̄wek kak̄swut h̄m, ti etikerek eit̄pak̄t̄ menmen ere yi han yaaik eiyu, o au en, yi ȳnap̄n̄ m̄t̄k iuwe, h̄rak kak̄swut h̄m te m̄t̄k iuwe gavman kak̄riuwet̄it ti eno his me m̄t h̄r naan̄mp̄re w̄nak enuk, te h̄r nanwisit ek̄krerek. ²⁶ Ti ehu en ere ti p̄ike ewet̄wek pewek emrer m̄rak ere werek, o au en, ti ehu eh̄t.

Jisas kat̄p menmen me m̄t miyap̄r nariyan his newen̄nem

²⁷ *²⁷ “N̄paa ere in yi yemtau h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei h̄ram mat̄p, ‘Yi ap eiriyan his eiwen̄nem au em̄t!’ ²⁸ *²⁸ “Te hi hetpi. M̄t̄k kerek k̄r m̄te naan̄mp̄rewe h̄rak henkre menepam hanhanep, h̄rak epei k̄waai ketikerep kekhe han k̄rak. ²⁹ *²⁹ “Menmen ti h̄rem heriuwe nanam̄r kit ke his yaaim mari han kit ti h̄r̄ak menmen enum, ti eketim ew̄rem. Ti eket nanam̄r

kit te ti ehu werek eno wit ke God h̄ram yaaim. H̄ram enum te ti nanam̄r kit h̄rak kepu werek te kakri han kit te God kakw̄rit ti eno si. ³⁰ His mit yaaim em h̄ram mises han kit m̄r̄ak menmen enum, ti eh̄t h̄ne eremir ew̄rem. Ti eremir his ew̄rem te ti ehu werek eno wit ke God h̄ram yaaim. His mit yaaim mepu werek te ti h̄r̄ak menmen enum ti eno si h̄ram enum.

Jisas kat̄p menmen me m̄t̄k kesiuwe m̄te piut̄p̄ wauno h̄rak kak̄t̄ peiyap (Mt 19:9; Mk 10:11-12; Lu 16:18)

³¹ *³¹ “N̄paa ere in yi nepei yemtau h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei mat̄p, ‘M̄t̄k kerek kesiuwe m̄te p̄rak wauno waunaiw̄rek, h̄rak kakwet̄iwe t̄wei h̄ram mat̄p n̄paa h̄re m̄te p̄rak te in ek au h̄rak kep̄rep wen.’ ³² *³² “Te in ek hi etpi. M̄t̄k kerek kep̄r m̄te p̄rak w̄n̄aiw̄rek, te h̄re ap w̄r̄ak menmen enum wetike m̄t̄k hak au, h̄rak kenipep weweik̄n sip wewet h̄m me God, me w̄i h̄re p̄ike waw̄t m̄t̄k keiyak. M̄t̄k kerek ketikerep h̄r nan̄tan, h̄rak keweik̄n sip kewet h̄m me God ketikerep.

Jisas kat̄p menmen me m̄t h̄r nat̄p God h̄r nanises menmen

³³ *³³ “N̄paa ere in yi yemtau h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei mat̄p, ‘Yi ap eiweik̄n sip eiwet h̄m n̄paa yi yat̄p God. Au, yi eiysesim.’ ³⁴⁻³⁵ *³⁴⁻³⁵ “Te hi hetpi. Yi ap eit̄p h̄m ham me menmen me God mamkaap h̄m mi yi yat̄p m̄t em te yi eiysesim au em̄t! Yi ap eit̄p ‘Tru antap’ au em̄t eiȳntar h̄rak wit ke God. Yi ap eit̄p menmen me t̄ mamkaap h̄m mi yi yat̄p m̄t em au em̄t eiȳntar t̄ h̄ram m̄re yeno me God h̄rak kewis̄ hit ment̄ram. Yi ap eit̄p menmen me wit Jerusalem mamkaap h̄m mi yi yat̄p m̄t em au em̄t eiȳntar h̄rak wit kerek M̄t̄k Iuwe God kau ketike m̄t. Yi yat̄p mar im yi yat̄p niuk me God. H̄ram enum em̄t! ³⁶ Yi ap eit̄p menmen me paan ki mamkaap h̄m yi yat̄p m̄t em au em̄t eiȳntar yi ap te eir̄ak paan kei kiut̄p̄ o yap̄rwe mau hesnu ki mamre hike o n̄p̄ak taau. God kerekek kak̄r̄akem te h̄ram m̄re ti at̄p niuk me God. ³⁷ *³⁷ “Yi yat̄p m̄t yi eir̄ak menmen yi eit̄p, ‘O, hi arīakem,’ o ‘Au, hi h̄napen.’ Yi eit̄p h̄m meiyam mamkaap h̄m mi te h̄r nertei yi eiysesim, h̄ram menmen enum meke Seten man. Menmen im enum em̄t!

* 5:21 Eks 20:13, 21:12; Lev 24:17; Diu 5:17 * 5:22 1Jo 3:15 * 5:23-24 Mk 11:25 * 5:25 Mt 6:14-15, 18:34-35
 * 5:27 Eks 20:14; Diu 5:18 * 5:28 2Pi 2:14 * 5:29 Mt 18:8-9; Mk 9:43-47; Kl 3:5 * 5:31 Diu 24:1-4; Mt 19:7;
 Mk 10:4 * 5:32 1Ko 7:10-11 * 5:33 Eks 20:7; Lev 19:12; Nam 30:2; Diu 23:21 * 5:34-35 Ais 66:1; Mt 23:22; Ap
 7:49; Je 5:12 * 5:34-35 Sam 48:2 * 5:37 Je 5:12

Jisas katip menmen me mit hir nanip nerer mir

(Lu 6:29-30)

³⁸*“Nipaa ere in yi yemtau him me God Moses kewisim mau twei hiram matip, ‘Mitik keketut nanamir kit ti eketiwek kirak. Mitik kenektinut yehes kit, ti enektin+wek kirak.’ ³⁹*Te in ek hi hetpi yi ap te einep mit mamrer me menmen mi enum nipaa hir nerekiyiem au emit! Mitik kitep ken tekep pinam, ti eteikn+wek pinam hirak ekitep ekwim. ⁴⁰*Mitik kerek keryit kakno mitik iuwe gavman kakmitetpin kak+pi+wek enum me menmen yaaim ti hirakem, te hirak kakit pewek mei mit ti ewetiwekem emriuwe tanik. ⁴¹Mit iuwe ne gavman nananitihi yi einenor menmen mir eyim eino menep in, yi ap han enuk eikepi eyim eino menep in au emit. Yi eyim eino yanim. ⁴²Mitik kerek kituthi me menmen mit, ti ewetiwekem. Mitik kerek hanhan kakri menmen mit me wi im te maain hirak pike kakwetut mei mirak mamrerim, ti ewen+wekhi ewetiwekem.

Jisas katip me mit hir hanhan neriuwe mit enun nepan mir

(Lu 6:27-28, 32-36)

⁴³*“Nipaa ere in yi yemtau him me God Moses kewisim mau twei hiram matip, ‘Yi hanhan yeriuwe ni yinan, te yi han enuk yeriuwe mit enun nepan ni.’ ⁴⁴*Te hi hetpi yi hanhan yeriuwe mit enun nepan ni, yi eyitehi God hirak ap skelin mit kerek nerekyi enum, hirak ekrekyor menmen yaaim. ⁴⁵*Yi yirak menmen mar im te yi eirak menmen eyir ke haai ki God keit wit kirak hirak kirakem. Hirak kenip wepni kir kikaap mit yaain netike mit enun nriak enum. Hirak kirak hawi kan kikaap mit yaain, mit au enun. ⁴⁶Yi mit hanhan yeriuwe mit kerek hanhan neriuwe te mit han au, yi han kitet God kakweti menmen yaaim a? Taauye! Mit enun nari pewek me takis hir nriak menmen mar im. Hiram menmen weinim. ⁴⁷Yi mit yenine mit han ni yinan hir yaain te mit han au yi han kitet God kakweti menmen yaaim a? Taauye! Mit ap ne weiwik me Isrel ap nises God hir nriak menmen im. Hiram menmen weinim. ⁴⁸*Yi yirak mit ni enun nepan yaain, te yi yaain eyir ke Haai ki God keit wit kirak hirak yaaik.

6

Jisas katip menmen me mit nikaap mit han ap netenen menmen au

¹*“Yi naanempre hiras te yi ap eirak menmen yaaim te mit nanri nanwenipi niuk mi nantip yi yaain au emit. Yi yirak menmen mar im te Haai ki God keit wit kirak kau niu hirak ap kakweti menmen yaaim menterim taau. ²Wi yi eiwet mit kerek hir netenen menmen auri eiwetir menmen, yi ap eiwepyapir menmen yi yirakem au emit! Mit enun newisesik hir newet mit menmen, hir newepyapirem neit yayiwe o nekre winak kerek mit nekine him me Moses nekrerek, te mit nanri menmen hir nriakem nanwenipi niuk mir nanriuerem. Hi hetpi werek, maain God ap kakwetir menmen mamrerim kakit wit kirak kakintar mit nepei netp+wek him yaaim me menmen hirak kirakem. ³*Yi eyises menmen mir au emit! Yi eirak menmen eikaap mit, te yi eirakem eisawinem te mit ni yinan o mit han ap te nanrem taau. ⁴Yi eirakem eisawinem te Haai ki God kerek kir menmen yi yisawin yirakem, hirak kakweti menmen yaaim mamrerim.

Jisas katip menmen me mit nitehi God

(Lu 11:2-4)

⁵*“Wi kerek yi yitehi God menmen yi ap eirakem eyir ke mit enun newisesik hir nriakem. Hir hanhan nerp nekre winak kerek mit nekine him me Moses nekrerek, o hir nerp yayiwe nitehi God menmen te mit nanri han kitet hir yaain nanwenipi niuk mir. Hi hetpi werek, maain God kakwetir menmen mamrerim kakit wit kirak taau. ⁶*Wi kerek yi yitehi God menmen, yi eino haau ke winak iyepet wepir eyitehi God kerek mit ap nrek, yi eitwekhi menmen. Te maain Haai ki God kerek kir menmen yi yisawin yirakem hirak kakweti menmen yaaim mamrerim.

⁷*“Yi yitehi God menmen, yi ap eitip him weinim yapirwe eyir ke mit ap nertei God nerer wit wit ap ne Isrel hir nriakem au emit. Hir han kitet God kakimtau menmen mir kakintar hir netp+wek neriuwe him yapirwe nokim nokim. ⁸*Yi ap eyises menmen hir nriakem eyintar Haai ki God nepei kertei menmen yi yaitwem te maain yi yau werek.

⁹*“Yi eitwekhi menmen yi eitip yayir ik: ‘Haai kaiu God, ti kerek heit wit kit heven, ti niuk mit

* 5:38 Eks 21:24; Lev 24:20; Diu 19:21 * 5:39 Lev 19:18; Jo 18:22-23 * 5:40 1Ko 6:7 * 5:43 Lev 19:18
* 5:44 Eks 23:4-5; Lu 23:34; Ap 7:60; Ro 12:14, 20; 1Ko 4:12 * 5:45 Ef 5:1 * 5:48 Lev 19:2; Diu 18:13 * 6:1 Mt 23:5 * 6:3 Mt 25:37-40 * 6:5 Mt 23:5; Lu 18:10-14 * 6:6 2Kin 4:33 * 6:7 1Kin 18:26-29; Ais 1:15 * 6:8 Mt 6:32 * 6:9 Jo 17:6 * 6:10 Mt 7:21; 26:39; Lu 22:42

iuwe te ti enip m̄it h̄r nanwen̄ipi niuk mit.

10 *Haiu mituthi te ti enen ehin̄n naan-mamprai haiu m̄it, te haiu m̄it yap̄rwe emises han kit mam̄r ke m̄it ensel neit wit kit heven h̄r nises han kit.

11 Petepin ti ewetai menmen mei te haiu mam̄m.

12 *Ti esak menmen enum haiu m̄riakem mam̄r ke haiu mesak menmen enum me m̄it nerekyeyem haiu mat̄ip, H̄ram menmen wein̄m.

13 *Ti ap ewis menmen enum mam̄ri han k̄aiu haiu mam̄riak enum au em̄it! Ti naanemprai me menmen enum.'

14 *'Eiȳmtau. Yi eiȳsak menmen enum m̄it nerekyeyem yi ap han ekitetim, yi eit̄ip h̄ram menmen wein̄m, te Haai ki God h̄rak kak̄sak menmen enum mi. 15 Yi ap eisk menmen enum me m̄it nerekyeyem au, te Haai ki God ap kak̄sak menmen enum mi.

Jisas kat̄ip menmen me m̄it h̄r n̄np̄i maan nanu

16 *'W̄i kerek yi ȳnaain menmen n̄np̄i mamiwei te yi eiȳitehi God menmen, yi ap eiwen toni emu ninaan mi eiȳr ke m̄it enun newisesik n̄riakem au em̄it! H̄r newen toni mau ninaan m̄r te m̄it yap̄rwe nan̄ri h̄r han kitet h̄r yaain h̄r newen̄ipi niuk m̄r menterim. Hi hetpi werek, maain God ap te kakwen̄ipi niuk m̄r taau. 17-18 W̄i kerek yi ȳnaain menmen yi n̄np̄i miwei te yi eiȳitehi God menmen, yi ap eiwen toni waniu (o wein) au em̄it! Yi eik̄r eiwepep paan te m̄it han ap nertei yi n̄np̄i miwei yitehi God. Te God Haai ki kerek m̄it ap n̄rek au, h̄rak kertei menmen yi ȳsaw̄n ȳriakem, te maain h̄rak kakweti menmen yaaim menterim.

Jisas kat̄ip menmen me m̄it nan̄it pewek yap̄rwe

(Lu 12:33-34)

19 *'Yi ap eiri menmen mei yap̄rwe me t̄ im naanemprewem meit w̄nak ki au em̄it! Mesik, metike wesiu mererm̄ir laplap, n̄ o heiniu mamwim te menmen mamwepep, o m̄it enun nan̄nen nanwep w̄nak nankint̄ip menmen im. 20 *Au, yi ȳriak menmen yaaim te God kakweti menmen m̄rak yaaim meit wit k̄rak. Menmen h̄rak kakwetayem, mesik, wesiu o heiniu mam̄nterim ap te mam̄waank menmen im au, m̄it enun ap te nan̄nen nant̄iwem taau. 21 Menmen m̄it han kitet h̄ram mamkepi nanu werek, han k̄r

kakisesim. Te yi han ekitet menmen me t̄i au em̄it! Menmen me God keremem.

Jisas kat̄ip menmen me nanam̄r h̄rak k̄re si

(Lu 11:34-36)

22 'Nanam̄r ki h̄rak k̄re si kak̄kaap ȳnk ki. Nanam̄r ki yaaik te yi yaȳr menmen werek werek. Han ki h̄rak k̄re nanam̄r. Yi han kitet menmen yaaim, yi eiȳises God werek werek. 23 Te nanam̄r ki h̄rak enuk toto te yi ap eiȳr menmen werek werek au. Han ki kek̄re ȳnk ki h̄rak kises menmen enum, h̄ram m̄re toto, te menmen im mekrerek h̄ram mam̄riwaank.

Jisas kat̄ip menmen me m̄it han ekitet God-menmen me t̄i au em̄it

(Lu 16:13)

24 'M̄it̄ik ap kakises menmen wik werek werek au. H̄rak hanhan m̄it̄ik kiut̄ip, h̄rak kaknapan keiyak. H̄rak kak̄kaap m̄it̄ik kiut̄ip, h̄rak kakweik̄n sip kakwet keiyak. Yi han ki kak̄nke kak̄ntar pewek ap te yi eiȳises God werek werek au.

Jisas kat̄ip menmen me m̄it han kitet menmen mamkepi nanu werek

(Lu 12:22-31)

25 *'Te hi hetpi. Yi ap han kakitet yap̄rwe me menmen yi yaȳm te yi yayu werek, o menmen yi eim̄r emu ȳnk ki au em̄it! Han ki kin̄n menmen yi yaȳm, ȳnk ki kin̄n klos yi yaim̄r. God keweti ȳnk ki ketike han ki kek̄rerek te yi eiȳisesik. H̄rak naanmampri me menmen te yi eiyu werek werek. 26 *Yi eiȳr hore h̄ram me-niuwe men in men ein. H̄ram ap mam̄r ni mei o meket teket mei men mewis̄m mekre weisaak au. Te Haai ki God h̄rak naanm̄iprewem. Yi yin̄n hore yap̄rwe te God naanmampri. 27 M̄it̄ik kei kiut̄ip kek̄re n̄m̄in ke yi m̄it han kitet yap̄rwe te kak̄rak menmen mamkepi h̄rak kaku w̄i meiyam o tito yap̄rwe a? Taauye!

28 'Yi ap hanhan yeriuwe menmen yi eim̄r au em̄it. Yi yaȳr timen h̄ram mewe meit yayiwe. H̄ram ap mekerwo laplap o mesikek ȳwaaup au. 29 *Te hi hetpi. N̄paa m̄it̄ik iuwe King Solomon h̄rak kam̄r klos m̄rak yaaim, te klos m̄rak ap yaaim mar ke timen im au. 30 God kerekek h̄rak kenip yenkis timen wein̄m h̄ram m̄re yaaim. Te h̄ram mepu petepin, teipmen h̄ram mami te m̄it nan̄siyem. Yi yin̄n timen te God naanm̄iprewem werek werek h̄rak naanmampri. Yi ap yises h̄m me God werek werek au. 31 Te yi ap han ekitet

* 6:12 Mt 18:21-35 * 6:13 1Kro 29:11-13; Mt 26:41; Lu 22:40; Jo 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18; Je 1:13 * 6:14 Mk 11:25-26 * 6:16 Ais 58:5-9 * 6:19 Je 5:1-3 * 6:20 Mt 19:21; Lu 18:22; Kl 3:1-2 * 6:25 Fl 4:6; 1Ti 6:6-8; Hi 13:5; 1Pi 5:7 * 6:26 Mt 10:29-31; Lu 12:6-7 * 6:29 1Kin 10:4-7; 2Kro 9:3-6

emir im: 'Maain hi ehit menmen mamtike tipar mamit nein te hi hahim o hi ehit klos mamit nein te hi emir? Menmen mar im au emit.' ³²*Yi ap han kitet menmen im au eiyintar mit ap ne weiwik mi Isrel kerek ap nises God hir hanhan neriuwe menmen im wisenum. Yi ap han ekitet menmen eiyir ke hir han kitetim eiyintar God hirak Haai ki nepei kertei menmen yapirwe yi eitiwem te yi eiyu werek werek. ³³*Te yi mit miyapir yinin hanhan eiyises God hirak kinin naanmampri te hirak kakrekuyi yi yaain. Yi yirak menmen im te God naanmampri me menmen meiyam te yi eiyu werek. ³⁴*God naanmampri me menmen meiyam yi eiyu werek, te yi ap hanhan eiriuwe menmen teip hekrit hiram mamnen. Menmen teiyip hekrit hiram mamnen, yi ap yayiwem taau. Hiram mamnen. Te yi han ekitet me menmen enum petepin epei man naanempre hiras me menmen im.

7

Jisas katip menmen me mit skelim mit han

(Lu 6:37-38, 41-42)

¹*"Yi ap skelim mit me menmen hir nriakem te God ap skelim yi mit me menmen me yi yirakem taau. ²*Yi ap skelim mit eiyintar God skelim yi mit kakriuwe menmen yi yirak mit han em. Menmen yi yirak mit han em, God kakrekuyiem kakinterim. ³Ti henmak te ti hir kit yinak menmen kike mire yenkis yehes mekre nanamir kirak te ti hanhan ekiniwekem mamnopin mamkeipniwek nanamir kirak, te ti ap hanhan ekin menmen wisenum mire nu heneik mekre nanamir kit a? ⁴Hiram enum te ti atip kit yinak, "Ti ewisa hi ekinut menmen mekre nanamir kit emnopin emkeipin nanamir kit," te ti menmen wisenum mamsonut nanamir kit te ti ap ehir ein ein werek werek taau. ⁵Ti mitik enuk ewenin him. Ti ehinin naanempre nanamir kit te maain ti ekaap kit yinak eriuwe nanamir kirak. Hiram mar im: Ti ehinin eweikin sip ewet menmen enum mekre han kit te ti ehu werek. Maain ti ehu werek te ti ekaap kit yinak ekweikin sip ekwet menmen enum mirak kike.

⁶*"Yi ap eitip mit enun han kir enuk kire samiyak him yaaim me God au emit! Yi eirakem hiram mamir ke mitik kewir hore haam metike pitau (o yini) o menmen yaaim mwaai ti, sak mamnen

mamintirerim mamawaankem. Hiram mamintirerim mamawaankem nepei au, hiram mamweikin mamwir nikin mamiwep.

Jisas katip menmen me mit hir nanitehi God menmen werek werek

(Lu 11:9-13)

⁷*"Yi eiyitehi God menmen te hirak kakwetiyem. Yi eiyineitin menmen me God te yi eiyirem. Yi eiyirp weipir eiket teruk te God kakikeiswiyek. ⁸*Hi hetpi werek. Mit kerek nitehi God menmen hirak kakwetirem. Mit kerek naninantin menmen me God hir nanirem. Mit kerek nerp weipir neket teruk, te God kakikeisworek.

⁹"Mitik hak kekrenimin ke yi mit, nikan kirak kakitiwekhi me niu o bret, hirak ap kakwetiwek nan te hirak kakim au. ¹⁰O nikan kirak kakitehi haai me saauk, hirak ap kakwetiwek miniu han enuk (o neiyip han) o manpen siurp (o yennik siurp) enuk te kakim taau. ¹¹*Yi mit kerek yi enun yi yertei yewet nikerek ni menmen yaaim. Te Haai ki God kerek keit wit kirak Heven hirak yaaik wisenuk kakikaap mit kerek nanitiwekhi me menmen yaaim hirak kakwetirem hiram mamkepi.

¹²*"Te hi hetpi. Yi eiyinin eirak mit miyapir menmen yaaim yi hanhan te hir pike nanrekuyiem. Menmen im hi hetpi yi eirakem hiram mises menmen yapirwe mitik Moses ketike mit profet hir newisim mau tiwei hiram matip yi eiyisesim.

Jisas katip him me weipir kike mit nanitetik te hir nanu werek werek

(Lu 13:24)

¹³"Yi eiyitet weipir kike eiyintar ya weipir ke wit si enum hirak kahi iuwe, yayiwe kipirak, mit miyapir yapirwe nitetik. ¹⁴*Te weipir kerek mit miyapir nanitetik te hir himin kir kaku werek, hirak au kahi kike, ya enuk kike, mit miyapir niutip niutip keriyen nanitetik.

Jisas katip him me mit profet enun nemipin

(Lu 6:43-44, 13:25-27)

¹⁵*"Yi mit miyapir yi naanempre hiras me mit profet enun nemipin. Hir naninen nanmitipin nanriuwe him mir te yi han kitet hir mit yaain God keriuweti nan netpi menmen. Te han kir enuk hir nemipin nanriwaank me menmen me God yi yisesim. ¹⁶*Yi eiyirtei hir yaain o enun nanriuwe menmen hir nanrakem. Nu teketuk

* 6:32 Mt 6:8 * 6:33 1Kin 3:10-14; Sam 37:4, 25; Ro 14:17 * 6:34 Eks 16:4, 19; Mt 6:11 * 7:1 Ro 2:1; 1Ko 4:5; Je 4:11-12 * 7:2 Mk 4:24 * 7:6 Mt 10:11 * 7:7 Jer 29:13-14; Mk 11:24; Jo 14:13-14, 15:7, 16:23-24 * 7:8 Je 1:5; 1Jo 3:22, 5:14-15 * 7:11 Je 1:17 * 7:12 Mt 22:39-40; Lu 6:31; Ro 13:8-10 * 7:14 Jo 10:7, 9; Ap 14:22 * 7:15 Mt 24:4, 24; Ap 20:29; 2Pi 2:1 * 7:16 Ga 5:19-22; Je 3:12

8

ap te mamri mamir ke hinaan n'kim au. Waai wak'in ap te mamri mamir ke tuwaan au. ¹⁷ Nu yaaim h'ram mamri n'kim yaaim. Nu enum ap mire yaaim te mamri n'kim yaaim au. Enum keremem. ¹⁸ Nu yaaim ap te mamri n'kim enum au. Nu enum ap te mamri n'kim yaaim taau. ¹⁹ *Nu mei enum ap mine n'kim yaaim, mit nanman nanw'irem mamno si. ²⁰ *Te hi hetpi werek. Yi eiyirtei mit kerek profet enum nemip'in neriuwe menmen hir n'riakem.

²¹ *Yi ap han kitet mit yapirwe kerek nenewa hi Mitik Iuwe yaaik, hir nanre n'kerek ne God. Au, hir mit miyapir kerek nises menmen Haai kai God hirak hanhan hir nanisesim, hir keriyen hir n'kerek n'arak. ²² *Wi maain God kakinke mit, hir yapirwe naninen nanitpo, 'Mitik Iuwe Yaaik. Haiu epei mekrehir kit haiu matip mit him me God, haiu mepir herwe enum men mekeip'in mit, haiu mirak menmen yaaim yapirwe n'paa mit ap n'rem, haiu m'kaap mit n'nap o his hit enum ere hir n're yaain.' ²³ *Hir nanitpo menmen im te hi tewen eh'ipor, 'Hi hep'tari yi neim'in. Yi ap ne God au. Yi mit enum y'riak enum yi einopin eikeipno!'

Jisas katip him me mit'ik'it wik time winak wik.

(Lu 6:47-49)

²⁴ *'Mit miyapir kerek nemtau him mai hir nanisesim hir nanir ke mit'ik yaaik kime winak kirak kau kentir nan. ²⁵ Maain hawi kan mani k'niu n'ime yuwerep m'niu wisenum te winak kewen au. Hirak mit'ik kimaak kentir nan. ²⁶ Mit kerek nemtau him hi hetpin hir ap nanisesim hir nanir ke mit'ik kime winak ki'waai ti k're tenhaan. ²⁷ Maain hawi kaknen, mani k'niu, n'ime yuwerep m'niu, te winak kewen. Winak kewen mani kakip keiyik ken.'

Mit han kir kekrit keriuwe menmen Jisas ketporem

²⁸ *Jisas katip him mirak epei au, mit miyapir yapirwe kerek nemtau menmen hirak ketpin, hir han kekrit neriuwerem. ²⁹ Hir han kekrit neriuwerem nentar hirak ap ketpor kar ke mit iuwe ne skraip kerek nin'in nertei him me Moses natip mit em. Au, hir nises him me mit iuwe ne n'paa ein netporem. Te Jisas ketpor kar ik au. Hirak ketpor kar ke Mit'ik Iuwe God keriuwetek kan ketpor him mirak.

Jisas k'kaap mit'ik enuk lepro mau y'ink kirak hirak k're yaaik

(Mk 1:40-44; Lu 5:12-14)

¹ Jisas k'naaiwir m'niu (o neiyip) kekiuwe kan kesiyen, te mit yapirwe nisesik. ² Hirak kekiuwe ken kesiyen, mit'ik kerek enuk lepro mau y'ink kirak ek kan k'rek kewen nin'ip kau menep hit mirak, hirak han kitet hirak iuwe, hirak ketpiwek kar ik: "Kai Iuwe, ti han kit ti ekepa hi are yaaik." ³ Hirak katip epei au, Jisas kesiuwe his metenenik hirak katip, "Hi han kai ekepit ti ere yaaik." Hirak katip epei au, wasenum mit'ik enuk lepro mewik hirak k're yaaik. ⁴ *Hirak k're yaaik, Jisas ketpiwek, "Ti ap eno etip mit han menmen hi herekyutem au em! Ti eno winak ke God eteikin mit pris y'ink kit ewepwar menmen mar ke him me Moses mau t'wei metput ti hirakem. Ti hir'ak menmen im te hir nanirtei God kekepit ti h're yaaik."

Jisas k'kaap wok mit'ik ke mit'ik iuwe ke ami

(Lu 7:1-10)

⁵ *Maain Jisas ken kiun wit Kapaneam, mit'ik iuwe ke ami ke wit Rom kewenyip'rek kit'wekhi him iuwe kar ik: ⁶ "Kai Iuwe, mit'ik kir'ak menmen mai hirak k'nap ki'waai winak eik. His hit mirak epei au maa meit, y'ink kirak kekek wisenum." ⁷ Jisas kewenhi ketpiwek, "Hi tewen anen akepit te hirak kakre yaaik."

⁸ Te mit'ik iuwe ke ami ketpiwek, "Mit'ik Iuwe, hi ap yaaik te ti enen en'ik winak kai. Ti atip him wein'ik kerekek te menmen enum mamnop'in mamkeip'in mit'ik kerek kir'ak menmen mai hirak ekre yaaik. ⁹ Hi hises him me mit'ik hak hirak kin'na hirak iuwe naanm'prau. Te hi h'rekes naanm'pre mit nai hi hin'ni. Te hi hatip mit'ik keiyak kiutip: 'Ti eno,' hirak kakno. Hi hatip keiyak: 'Ti enen,' hirak kaknen. Te hi atip mit'ik kerek kir'ak menmen mai em: 'Ti eriak menmen eim,' te hirak kir'akem. Hi hertei ti atip him mit eh'ip in, hirak kakre yaaik." ¹⁰ *Jisas kemtau him kerek mit'ik ik ek ketpin, hirak han kekrit kekrit keriuwerem. Te hirak katip mit miyapir kerek nisesik, "Hi ap n'paa hir mit'ik kei ke Isrel katip him mar im kises God werek werek kar hirak kisesik au. Hirak kiutip kerekek."

¹¹ *Jisas wen katip: "Hi hetpi werek. Mit miyapir yapirwe naninen nanrer wit wit nanises him mai werek te hir nanu

* 7:19 Mt 3:10; Lu 3:9; Jo 15:6 * 7:20 Mt 12:33 * 7:21 Mt 21:31; Lu 6:46; Ro 2:13; Je 1:22, 25 * 7:22 Jer 14:14 * 7:23 Sam 6:8; Mt 10:33, 13:41-42; 2Ti 2:19 * 7:24 Je 1:22 * 7:28 Mk 1:22; Lu 4:32; Jo 7:46 * 8:4

Lev 14:1-32; Mt 9:30; Mk 7:36; Lu 17:14 * 8:5 Jo 4:46-47 * 8:10 Mt 15:28 * 8:11 Sam 107:3; Lu 13:28-29

* 8:12 Mt 22:13, 25:30; Lu 13:28

yeno nanim menmen nantike Ebrahim, Aisak, tetike Jekop nanu nanit wit kerek God kewiyen. ¹² *Te mit miyapir kerek nipa miyerer nir ninen hir ne Isrel hir ap nanisisa au, te maain God kakipiri nanino wit enuk toto te hir nankit nanine han enuk nanineknen yehes mir nanu en.”

¹³ Jisas ketpor epei au, hirak katip mitik iuwe ke ami ke Rom kerek kinin naanmipre mit han en, “Ti eno. Menmen mamnen mamir ke ti han kitet hiram mamnen.” Hirak katip epei au, waswas wok mitik kirak hirak kire yaaik.

Jisas kikaap Pita mite pirak miye pire
(Mk 1:29-31; Lu 4:38-39)

¹⁴ *Maain Jisas kan winak ke Pita eik, hirak kir Pita maam pirak kerek wine mite pirak hire wawaai yeno winap yink sisi. ¹⁵ Jisas ken ketenen his mire, te hire winap yink sisi epei au, hire wre yaaip. Te hire wekrit wiriak menmen me Jisas kakim.

Jisas kikaap mit miyapir yapirwe
(Mk 1:32-34; Lu 4:40-41)

¹⁶ Maain hinkewi, hir mit han neithis mit miyapir yapirwe kerek herwe enum mau mekre han kir, hir neriyei nan nir Jisas. Hirak kepir herwe enum im kriuwe him hirak ketpim, hirak kikaap mit miyapir kerek nnap te hir nire yaain hir nanu werak. ¹⁷ *Hirak kiriak menmen im te him nipa God katip Aisaia kewisim mau twei hiram nepei man. Him im matip mar im: “Hirak kepir menmen enum merekeyei haiu minap en te haiu mire yaain.”

Him me mitik hanhan kakises Jisas
(Lu 9:57-60)

¹⁸ In ek Jisas kir mit miyapir yapirwe nisesik neweiknwek te hirak katip mit narak, “Haiu mit han emno wan pinak ein emnaaiwir mit in.” ¹⁹ Hirak ketpor epei au, mitik hak ke skraip kerek ninin nertei him me Moses natip mit em, hirak katip Jisas, “Hi apino wit kerek ti epnoriyen.” ²⁰ *Jisas ketpwek, “Miyak ke niu hiram miwaaai mekre nu herkip. Hore hiram mime yaank mau niu. Te hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe ap winak kei kepu te hi eno ewaai ekrerek. Hi ap ewetut menmen au. Ti henmak te ti hanhan ehisisa?” ²¹ *Mitik disaipel hak katip Jisas, “Mitik Iuwe, ti ewisa hi ehinin ano ewis haai kai kerek kaki kakikre hei, te hi pike anen eisesit.” ²² *Te Jisas ketpwek, “Au ti ehisisa. Mit kerek ap nises him mai hir enwisik kakikre hei.”

Jisas katip te nime iuwe kerek miniu hiram maa (o matin) meit
(Mk 4:36-41; Lu 8:22-25)

²³ Hirak katip epei au, Jisas kehin kinu ken kekere bot. Mit disaipel narak hir nisesik. ²⁴ *Hir nau nekre bot epei au, hir nerekir wan. Te yuwerep miniu miriak wan sir minu misawin bot, te Jisas hirak kiwaaai. ²⁵ Hirak kiwaaai hir nan nekotitek netpwek, “Mitik Iuwe ekepei! Bot epei kaknatin kakikre tpar kakno ti eik te haiu mami.” ²⁶ *Jisas ketpor, “Yenmak te yi ynapen? Yi mit ap han kitet menmen yaaim mai iuwe au a?” Hirak ketpor epei au te hirak kekrit katip kewen yuwerep te wasenum nime metike wan tpar mehhe miwaaai meit. ²⁷ Te mit neperper natipan, “Hirak mitik ik ek hirak kire keimin te nime metike wan memtau him marak te hirak katip yuwerep metike nime te hiram mewire miwaaai meit?”

Jisas kikaap mitikit wik kepir herwe enum mekre han kirakit
(Mk 5:1-17; Lu 8:26-37)

²⁸ Jisas ken kiun wan pinak ein, hirak ti ke mit ne wit Gudara. Hirak kiun ein, mitikit wik herwe enum mau mekret kenipet hirakit tau tekere herwe hei te hirakit tan tewenyipir Jisas. Hirakit enukit tetaritani han ken sip tirak enum te mit miyapir ninaain hirakit tatnip te hir ap nanitet yayiwe kerek hirakit tewi en taau. Hirakit tewenyipirek hirakit ²⁹ *tinap tenine tar ik: “Nikan ke God, kenmak te ti han heraiwaank. Wi ap epei man wen au te ti han arekeyi menmen enum heperei mamno wit enuk kerek menmen mamwep!” ³⁰ Sak ham yapirwe maam menmen meit yanimn kike eik, ³¹ te herwe enum mitehi Jisas, “Ti ehiprei, te eriuwetei emno emkre sak yapirwe eim e.” ³² Jisas ketpor, “Yi eino.” Te hiram menke mirir men mekre sak, te sak yapirwe keremem metaritani mirir men menke matin miniu (o neiyip) kerekere ere men mekre wan iuwe eik, tpar mekiuwe him yipir waram hiram maam tpar maa meit.

³³ Epei au, mit kerek naanmipre sak em nirir nen wit iuwe nen natip mit han netpor menmen epei man metike menmen me mitikit wiketeret nipa herwe mersiset. ³⁴ Hir netpor epei au, mit miyapir ne wit iuwe nan nanwen yipir Jisas. Hir nirek hir nineinik te hir nitwekhi him iuwe eknaaiwir wit kir, te hirak ekno wit hak.

* 8:14 1Ko 9:5   * 8:17 Ais 53:4   * 8:20 2Ko 8:9   * 8:21 1Kin 19:20   * 8:22 Jo 5:25   * 8:24 Sam 4:8
* 8:26 Sam 89:9; Mt 14:31, 16:8   * 8:29 Mk 1:24; Lu 4:34, 41   * 9:1 Mt 4:13

9

Jisas kikaap m̄tik hak his h̄t enum
(Mk 2:1-12; Lu 5:17-26)

¹ *M̄t nat̄p epei au, Jisas keh̄n k̄niu ken kek̄re bot kerekir wan ken wit k̄rak eik. ² H̄r m̄t han neit m̄tik hak his h̄t m̄rak epei maa meit, h̄r neiȳk nan h̄rak k̄waa yeno. Jisas k̄ri h̄r han kitet h̄rak iuwe kak̄kaap m̄tik ik kak̄re yaaik, te h̄rak kat̄p m̄tik kerek his h̄t maa meit em, “Kai yinak, ti enak̄n tokim. In ek hi esak menmen enum mit ti h̄r̄iakem.” ³ Jisas kat̄p menmen im epei au, m̄t han ne Skraip, kerek nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t em, h̄r nat̄pan nar ik: “M̄tik ik e h̄rak kat̄p enum kek̄reh̄r ke God kat̄p hi esak menmen mit enum.” ⁴ *Jisas kertei menmen h̄r han kitetim net̄pim te h̄rak ket̄por, “Kenmak te yi han kitet yekre han ki hi nepei hat̄p enum a? ⁵ Hi hat̄p m̄tik k̄waa kentar k̄naan, ‘Hi esak menmen enum n̄paa ti h̄r̄iakem, h̄ram mamno,’ yi yep̄tari hi hat̄p werek auye. Te hi hat̄p m̄tik, ‘Ti hek̄rit etenen yeno eiȳm eno,’ h̄rak kak̄krit yeno, yi eiȳrtei hi hat̄p werek te hi esak menmen enum me yi m̄t. Hi het̄pi mekam te yi han ekiteta? ⁶ *Hi at̄p m̄tik ik har ik, ‘Ti ek̄rit eno,’ te yi eiȳrtei hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe han t̄ ik e God kewisa hi ah̄sak menmen enum m̄t n̄r̄iakem?” H̄rak ket̄por epei au, h̄rak kat̄p m̄tik kerek his h̄t m̄rak maa meit em, “Ti ek̄rit ekin yeno mit eiȳm eno w̄nak kit eik.” ⁷ H̄rak kat̄p epei au, m̄tik ik h̄rak kek̄rit ken w̄nak k̄rak eik. ⁸ M̄t miyap̄r yap̄rwe h̄r n̄r menmen im h̄r neperper han kek̄rit neriuwerem. H̄r nertei God kewis Jisas kikaap m̄t neriuwe menmen m̄rak iuwe, te h̄r newen̄pi niuk me God.

Jisas ken̄ne Matyu
(Mk 2:13-17; Lu 5:27-32)

⁹ Jisas k̄naaiw̄r wit ik kerek̄ek, h̄rak kak̄no, h̄rak k̄r m̄tik hak niuk m̄rak Matyu kau w̄nak kerek m̄t nari pewek me takis neitai en. Te Jisas ket̄p̄wek, “Ti eh̄s̄isa eriak menmen mai.” H̄rak kat̄p epei au, Matyu kek̄rit k̄naaiw̄r menmen m̄rak kisesik.

¹⁰ Maain Jisas kau yeno me w̄nak k̄rak eik ek kak̄im menmen, te m̄t enun kerek nari pewek me takis em h̄r netike m̄t han enun nises menmen enum nau w̄nak nan̄m menmen netike Jisas ketike m̄t n̄rak disaipel. ¹¹ *H̄r m̄t han ne Farisi, kerek han kitet h̄r nin̄n m̄t han nises h̄m me Moses, h̄r n̄r menmen im h̄r nitehi

disaipel nar ik: “Kenmak te M̄tik Iuwe ki kaam menmen ketike m̄t enun kerek nari pewek me takis netike m̄t enun nises menmen enum em?”

¹² Jisas kemtau h̄m im te h̄rak kat̄p h̄m tok piksa mar im: “M̄tik h̄nap h̄rak dokta kaku kaktikerek. M̄tik hak han kitet h̄rak yaaik auye! ¹³ *Yi eino han ekitet h̄m hi eh̄t̄piyem h̄ram mau t̄wei me God. H̄ram mat̄p, ‘Hi ap hanhan yi yaiwepwar samiyak menmen yaiwetewem au. Hi hanhan yi eir̄ak m̄t miyap̄r yaaim.’ Hi ap han hen̄ne m̄t kerek han kitet h̄r m̄t yaain te h̄r enweik̄n sip enwet menmen enum enis̄isa au. Hi han hari han ke m̄t kerek h̄r nertei h̄r enun. Te h̄r enis̄isa.”

Jisas kat̄p h̄m ham yaaim mam̄kreh̄r ke h̄m me n̄paa ein

(Mk 2:18-22; Lu 5:33-39)

¹⁴ *Maain m̄tik Jon disaipel n̄rak nan n̄rek nit̄wekhi, “Haiu metike m̄t ne Farisi me w̄ ham haiu m̄naain menmen te haiu n̄np̄ mewe haiu mitehi God. Te m̄t disaipel nit̄ au. H̄r nenmak?” ¹⁵ *Jisas ket̄por h̄m tok piksa mar im: “M̄tik hak kerek kak̄t m̄te ep h̄rak eku ek̄tike n̄rak yinan te h̄r han yaaik. Maain w̄ mamnen te m̄tik kerek keit m̄te ep h̄rak kak̄naaiw̄r m̄t n̄rak, te h̄r han enuk n̄np̄ mam̄n nan̄t.

¹⁶ “Ap m̄tik keyiak keremir laplap kerek yaaim n̄mnam em kekerwewim mamu enum tokim kerek mewep em. H̄rak kak̄rakem mam̄r em te maain h̄rak kak̄ikemyet̄t, yaaim n̄mnam em mamuwep enum tokim em te mamuwep wisenum. ¹⁷ Ap m̄tik keyiak keit t̄par wain yaaim m̄r̄ram keyiak kewenem mekre meme ȳnk m̄ram kerek epei enum tokim em au. H̄rak kak̄rakem mam̄r keremem te nap mam̄nu mamnan ȳnk m̄ram te meme ȳnk mamwep mamriuwe nap m̄rak o t̄werpek m̄rak te t̄par mamno t̄. Au, m̄t nanwenem mam̄kre yaaim wen petep h̄ram mamu werek werek.”

Jisas kikaap n̄ki pe m̄tik iuwe; h̄rak kikaap m̄te wetenen laplap m̄rak

(Mk 5:22-43; Lu 8:41-56)

¹⁸ Jisas wen ket̄por h̄m im keremem, m̄tik hak iuwe kerek kin̄n naanm̄pre m̄t han ne Isrel, h̄rak kan kewen n̄np̄ menep h̄t me Jisas kit̄wekhi kar ik: “Hi n̄ki pai in ek epei waa w̄waa weit, te ti enen ewis his m̄t emu ȳnk k̄re te h̄re waw̄krit wawu.” ¹⁹ H̄rak kat̄p epei au, Jisas ketike m̄t disaipel n̄rak nek̄rit nisesik nen.

* 9:4 Mt 12:25; Lu 9:47; Jo 2:25 * 9:6 Jo 17:2, 5:8 * 9:11 Lu 15:2, 19:7 * 9:13 Hos 6:6; Mt 12:7 * 9:14 Lu 18:12 * 9:15 Jo 3:29 * 9:20-21 Mt 14:36

20-21 *Mite hap piutip winen hemkre hekrit hekrit ere tito hiswiyen wik (12) hire wisestik. Mekre han kire hire watip, "Hi hewis his emitar laplap mirak, te hi are yaaip." Mite kerepew weke sip ke Jisas wan wewis his wetenen laplap hir miram kerek Jisas kamir em. 22 *Jisas keweikin kiwaai nan kirep. Te hirak ketpawe, "Pai yina yaaip ti enakin tokim. Ti han kitet hi iuwe te hi akepit ti hire yaaip." Jisas katip epei au, waswas hire wire yaaip. 23 Jisas kan ere kiun winak ke mitik iuwe kerek kinin naanmpre mit. Hirak kipiun ein, hirak kir mit neremim heurek en netike hir mit miyapir yapirwe nesikeyaanmi nikit niki pirak nepei waa. 24 *Jisas kiri hirak ketpor kar ik: "Yi einepin eikeipnawe ap eikstep au emit! Hire ap waa au. Hire wawaai kerepew." Hirak ketpor kar ek, te hir yapirwe nenesek enum wsenum. 25 Hir nan nepir mit miyapir netpaan nen epei au, te Jisas kinik ken haau niki wawaairiyen ketenen his mire te hire wekrit. 26 Him me menmen im em kerek Jisas kikaap niki ip e men merer wit wit.

Jisas kikaap mitikit wiketeret nanamir toto tetike mitik han aurek katip him werek werek au

27 *Jisas kinaaiwir wit kerek ek ken. Hirak kitet yayiwe te mitikit wiketeret kerek nanamir toto tisesik tennewek tatip, "Ti nepenyek ke Devit, ti hanhan heriuwawir." 28 Jisas ken kinik ken winak, te mitikit wiketeret nanamir toto ten tirek. Jisas ketpawekit, "Yi wiketeret yekre han ki yatip hi te werek arekyi yi eire yaaikit?" Hirakit tatip, "Ti Mitik iuwe te ti werek." 29 *Te Jisas kewis his menterewekit nanamir kirakit hirak katip: "Hi erekyi yi yaaikit hentar yi han kiteta." 30 *Te nanamir kirakit kir. Jisas ketpawekit him manp kar ik: "Yi wiketeret naanmpre hirekses te mitik keiyak kakirtei menmen im em au." 31 Hirakit ten wit eik tises menmen hirak ketpawekitem au. Hirakit ten terer wit wit tatip mit menmen Jisas kerekyiwekitem.

32 *Hirakit tepno te mit han neit mitik enuk han aurek, herwe kau kekrekek neiyik nan Jisas. 33 *Kewaai meruri Jisas kepir herwe enum, mitik enuk han aurek kewepnak katip, te mit nerp en hir han hekrit neriuwerek, hir natip, "Ap nipa mitik ap kirak menmen kar ik keit wit kau Isrel." 34 *Te mit han ne Farisi natip,

"Mitik iuwe Seten kerek kinin naanmpre herwe yapirwe, hirak kikaap Jisas kepir herwe im e."

Jisas hanhan keriuwe mit miyapir yapirwe ne Isrel

35 *Epei au, Jisas ken kerer wit iuwe wit kike ken kekre winak kerek mit hir nererik nekine him me Moses mau tiwei. Hirak ken en katip him yaaim me God kaknen naanmpre mit. Hirak kikaap mit miyapir yapirwe hir nnap his hit enum, nanamir toto, menmen ham te hir hire yaain. 36 *Hirak kir mit miyapir nererik nau en, te hirak han tewenini kentar hir nepu enum han hekrit nnapen menmen ham hire sipsip mitik ap naanmprewem. 37 *Hirak kiri epei au, hirak katip mit disaipel narak kar ik: "Mit in hir hire menmen mau ni epei yaaim te ap mit nei nepu te hir nanino nantiwem." 38 Yi eiyitehi haai ke ni im te hirak kakriuwet mit nanikerem te hir nanithis mit miyapir nanri han kir te hir enisesik."

10

Niuk me mit aposel nar hiswiyen wik (12)

(Mk 3:13-19; Lu 6:12-16)

1 *Jisas kenine mit narak disaipel nar hiswiyen wik (12), hir nar nererik. Hir nan nererik, hirak kewetir menmen mirak iuwe hir nekrehir kirak nanino nanipir herwe enum nankaap mit miyapir hir nnap his hit enum nanamir toto, menmen ham te hir nanire yaain.

2-4 Im em hiram niuk me aposel nar hiswiyen wik (12) narak. Saimon kerek niuk mirak ham Pita, hirak kinin ketike nikik kirak Endru. Hirakit tetike Jems ketike nikik kirak Jon hirakit nikerek hirakit te Sebedi. Hirakit tetike Filip, Batolomyu, Tomas, Matyu kerek keitit pewek me takis. Hir netike Jems itai kirak, hirak nikan ke Alfias, Tadius, Saimon kerek kises him me mit Selot. Hir netike Judas ke wit Keriot, mitik kerek kewepapir Jisas te hir mit enun neiyik nen nakip. Mit in keriyen hir mit narak aposel.

Jisas keriuwet mit narak aposel nar hiswiyen wik (12), hir nriak menmen

(Mk 6:7-13; Lu 9:1-6)

5 *Jisas keriuwet mit in nar hiswiyen wik (12) nen, hirak kinin ketpor him im: "Yi ap einu eiyu eitike mit ap ne weiwik me Isrel o mit nau nerer wit wit ke Sameria.

* 9:22 Mk 10:52; Lu 17:19 * 9:24 Jo 11:11 * 9:27 Mt 20:29-34 * 9:29 Mt 8:13 * 9:30 Mt 8:4 * 9:32 Mt 12:22 * 9:33 Mk 2:12 * 9:34 Mt 12:24; Mk 3:22; Lu 11:15 * 9:35 Mt 4:23; Mk 1:39 * 9:36 Nam 27:17; 1Kin 22:17; Esi 34:5; Sek 10:2; Mt 14:14; Mk 6:34 * 9:37 Lu 10:2 * 10:1 Mk 6:7; Lu 9:1 * 10:5 Ap 13:46 * 10:6 Jer 50:6; Mt 15:24

6 *Au, yi eino mıt̄ ne Isrel keriyen. Hır mıt̄ miyapır han hır nıre sipsip mıt̄ık ap naanmıpror te hıram mırır mısawın meit yaank. 7 *Yi wen eino ein yi eiwepyapır hım im: 'God menep hırak kakteiknai kakırkeik te hırak kakının naanmamrai haiu mıt̄.' 8 *Yi eikaap mıt̄ miyapır nınap hır enıre yaain, yi eikınan mıt̄ miyapır naa te hır pıke nanıkrit. Yi eikaap mıt̄ miyapır lepro mewi hır enıre yaain. Hi eweti menmen mai iuwe im hıram weinım te yi eiyım eikaap mıt̄ han eiriowerem, yi ap te eiyıt̄ pewek mamrerim au emıt̄.

9-10 **Yi ap eitenen pewek mei mamıkre tanık mi au emıt̄! Yi ap eitenen tanık iuwe yi eiwis menmen mekrerem au. Yi ap eiyıt̄ teipe o samiyak o hıne yipo henmik au. Yi eiyıhis eino eiyıntar yi mıt̄ kerek yırak menmen me mıt̄ han, hır enkepi naanempri me menmen.

11 "Ewaai meruri yi eino wit iuwe o kike, yi eino eiyıneitın mıt̄ık hak yaaik hanhan naanempri me menmen. Yi eiyu eitikerek ere yi pıke einaaiwir wit. 12 *Ewaai meruri yi eino wınak ke mıt̄ık hak, yi eitıp mıt̄ en eiyır ik: 'God kaku kaktikewi naanmamprı.' 13 Mıt̄ miyapır in hır yaain te hım mi mamu mamtikeri God kakıkepi, o au en, hım nıpaau yi yetporem hıram pıke mamu mamtikewi te God ap kakıkepi. 14 *Yi eino te mıt̄ han ap naanmamprı me menmen o nınapen nanımıtau hım mi yaaim yi yetpim, te yi einopın eikeipın wınak o wit kır; yi einepеп toni waniu (o win) mau hıt̄ mi eiteiknor God han enuk keriuweri. 15 *Hi hetpi werek. Maain wı God skelim mıt̄, hırak God kaknep mıt̄ miyapır enun nıpaau nau Sodom ketike wit Gomora kaknıp kike. Te mıt̄ miyapır kerek nanweikın sip nanwet hım mi, maain God kaknıp iuwe kaknepi.

Menmen enum yapırwe maain mamnen

16 *Yi eiyımıtau. Hi ariuweti yi eino eiyıkre nımın ke mıt̄ enun eiyır ke mıt̄ık hak kaksuiwe sipsip hak kakno kakırp nımın ke nepere enum me yaank. Hıram hanhan mamkıp mamık. Yi naanempre hıras me menmen yi eirıkem eiyır wınını naanmpre hıremes me wı mıt̄ nanmıp hıram mırır. Yi eirık menmen yaaim eikaap mıt̄ eiyır ke tıpar nemnok mamkaap mıt̄. 17 *Te yi naanempre hıras me mıt̄ enun. Hır nantıhis nanıswı yi

eino eiyır kaunsil kır; te hır nanıt̄ nıpın neiyık naniwep nanıt̄ wınak kerek mıt̄ nekine hım me Moses nekrerek. 18 *Hır nantıhis nanrı nanınno ninaan me mıt̄ iuwe o mıt̄ ne gavman nanıntar yi yısısa. Te yi eiwepyapır hım mai yaaim eitıp mıt̄ iuwe nantıke mıt̄ ap ne weiwık me Isrel eitpor hım mai. 19 *Maain hır nantıhis nanrı yi eino eiyırp ninaan me mıt̄, yi p einapen han ekitet menmen yi eiyıtım mamkaap yınk ki au emıt̄! Wı im mamnen God kakweti hım mırak yaaim. 20 *Te God Hımın Yaaik kakweti hım mırak yaaim te hırak kakıkepi yi eitıp hım mırak. Hım mi au.

21 *Heiyiuwerer nanwepyapır kikrek hır nansiuweri te mıt̄ nanınıp nani. Haai kakwepyapır nıkan kırak kaksuiwerek te mıt̄ nankıp kaki. Nıkerek nanwepyapır miye haai nır; te mıt̄ nanınıp nani. 22 *Mıt̄ yapırwe hır nanıneini nanıntar yi yısısa, te neımın hır nanısısa ere hır mıt̄ nanınıp hır nani, maain hi etorhis hır nanu nantikewa. 23 *Maain hır mıt̄ nerekyi enum neit wit hak, yi eirır eino wit hak yaaik eiwi. Hır mıt̄ en nanrekyi enum neit wit hak yaaik yi yewi, te yi pıke eirır eino wit hak. Hi hetpi werek yi ap eino eirer wit wit mıt̄ ne Isrel newi en ere hi Mıt̄ık ke wit ke Mıt̄ık Iuwe hi pıke enen.

24 *Sumatin hak ap te kakırtei menmen kakının tısa kırak au. Wok mıt̄ık ap te kakının mıt̄ık kerek hırak kerekyiwek menmen mırak. 25 *Au, mıt̄ sumatin o wok mıt̄ık hır han yaaik menmen enum nanıwaanki nanır ke menmen enum nanıwaank tısa kır o mıt̄ık iuwe kır. Mıt̄ epei nenewa hi Bielsebul hıram niuk mei enum me Seten, te hi hıre Haai. Maain yi mıt̄ kerek yısısa yi yıre nıkerek nai, hır nanewi hım enum enum.

Mıt̄ hır ap nınapen mıt̄ han au- hır nanınapen God
(Lu 12:2-7)

26-27 *Te yi ap einapen mıt̄ au. Menmen yapırwe in ek hıram mısawın meit, maain mıt̄ nanırteiyem hıram mamnen mamu yaain. Menmen hi hısawın hetpiyem yi maain eiyırp wit iuwe eiwepyapırrem eitıp mıt̄ em. 28 *Yi ap einapen mıt̄ kerek naniwep yi yayi eiyıntar hır ap te nanınepi hımın ki au. Yi einapen hırak God kerek

* 10:7 Mt 3:2, 4:17; Lu 10:9, 11 * 10:8 Ap 20:33 * 10:9-10 Lu 10:4 * 10:9-10 Nam 18:31; Lu 10:7; 1Ko 9:14; 1Ti 5:18 * 10:12 Lu 10:5-6 * 10:14 Lu 10:10-12; Ap 13:51, 18:6 * 10:15 Jen 18:20-19:28; Mt 11:24; 2Pi 2:6; Ju 7 * 10:16 Lu 10:3; Jo 10:12; Ap 20:29; Ro 16:19 * 10:17 Mt 24:9 * 10:18 Ap 25:23, 27:24 * 10:19 Lu 12:11-12 * 10:20 Jo 14:26; 1Ko 2:4 * 10:21 Mai 7:6; Mt 10:35 * 10:22 Mt 24:9, 13; Jo 15:18-21 * 10:23 Mt 16:28 * 10:24 Lu 6:40; Jo 13:16, 15:20 * 10:25 Mt 9:34, 12:24; Mk 3:22; Lu 11:15 * 10:26-27 Mk 4:22; Lu 8:17 * 10:28 Je 4:12

kakiwep epei au, h̄rak kakw̄r h̄m̄n ki kakno si tat̄kneni.

²⁹ “Yi m̄t han ki yi eiw̄r pewek kiut̄p yi eiȳt hore wiketeri. H̄re hore peiyap ap te wawi waunat̄n wawaai t̄, te Haai kaiu ap kerteiyek au. H̄rak kertei ye! ³⁰ God epei kertei paan marmenum m̄wap̄n paan hesnu ki. ³¹ *Te yi ap einapen menmen au. Yi yin̄n hore yap̄rwe, te God Haai kaiu h̄rak naanempri werek werek.

H̄m me m̄t newepyap̄r h̄r nises h̄m me Jisas

(Lu 12:8-9)

³² *M̄t miyap̄r kerek nerp ninaan me m̄t han nanwepyap̄r h̄r nises h̄m mai, te maain h̄r nan̄rp ninaan me Haai kaiu, hi etpor h̄r yaain nises h̄m mai, h̄r m̄t nai. ³³ *Neim̄n au, te hi au.

Jisas kan kak̄nke m̄t

(Lu 12:51-53, 14:26-27)

³⁴ “Yi ap han kitet hi han enip m̄t te h̄r enkiyan enu en̄t. Au, hi han eh̄nkeri. ³⁵ *Hi han enip n̄kan ketike haai h̄rak̄t enuk̄t tepan, o n̄ki wetike miye p̄re, o yani wetike miye p̄re h̄r enun nepan. ³⁶ M̄t miyap̄r ne weiw̄k me m̄t̄k hak h̄r netikerek nan̄r ke m̄t enun nepan.

³⁷ *M̄t miyap̄r kerek h̄r nin̄n hanhan miye haai o n̄kerek n̄r te h̄r ap hanhan werek neriuwa au, h̄r ap yaain te nanis̄sa nan̄mtau h̄m mai au. ³⁸ *M̄t miyap̄r kerek h̄r n̄napen menmen enum mamnen mamn̄p nan̄ntar h̄r nises h̄m mai, h̄r ap yaain te h̄r nanis̄sa au. ³⁹ M̄t miyap̄r kerek neweik̄n sip newet h̄m mai nan̄ntar m̄t nan̄n̄p, maain h̄r ap te nanu nantike God au. Neim̄n m̄t h̄r nan̄n̄p nan̄ntar h̄r nis̄sa, maain h̄r nantike God nanu nan̄t.

M̄t̄k kak̄riak menmen yaaim, maain God kakwet̄wek menmen yaaim

(Mk 9:41)

⁴⁰ *M̄t miyap̄r kerek h̄r nant̄his naanmampri h̄ram mam̄r ke h̄r nantauh̄s naanmamprau. H̄r kerek nantauh̄s naanmamprau, h̄ram mam̄r ke h̄r naanmampre h̄rak God kerek keruiweta hi han in. ⁴¹ M̄t miyap̄r kerek naanm̄pre m̄t̄k profet nan̄ntar h̄rak profet kerekek, maain God kakwet̄r menmen yaaim miut̄p nantike m̄t̄k profet. Neim̄n naanmampre m̄t̄k yaaik kises h̄m me God nan̄ntar h̄rak m̄t̄k yaaik kerekek, maain God kakwet̄r menmen yaaim miut̄p nantike

m̄t̄k yaaik. ⁴² *M̄t miyap̄r kerek h̄r nankaap m̄t miyap̄r wein̄n kerek nis̄sa nanrekoyor menmen kike yaaim miut̄p, maain God kakwet̄r menmen yaaim.”

11

Jon Baptais keruiwet m̄t disaipel han nen n̄r Jisas

(Lu 7:18-35)

¹ Jisas kat̄p m̄t n̄rak disaipel nar hiswiyen wik (12) epei au, h̄r n̄n̄aiw̄rek nen nerer wit wit. H̄r n̄n̄aiw̄rek te Jisas k̄naaiw̄r wit kerek h̄rak kewi, h̄rak ken kat̄p m̄t kerek nau n̄rap̄t wit k̄rak ik h̄rak ketpor h̄m m̄rak. ² *Me w̄ im Jon Baptais kepu kek̄re w̄nak enuk. H̄rak kau kek̄rerek, h̄rak kemtau menmen Jisas k̄r̄akem, te h̄rak keruiwet m̄t disaipel n̄rak nen n̄r Jisas. ³ *H̄r nen nep̄t̄r niun Jisas h̄r nit̄wekhi nar ik: “Ti h̄rekes m̄t̄k kerek Jon kat̄p ti enen o haiu mam̄mer̄r m̄t̄k keiyak?” ⁴ Jisas kewenhi ketpor, “Menmen yi epei yan ȳrem, o yi yemtewem, yi eino eit̄p Jon em. ⁵ *M̄t miyap̄r nanam̄r enum toto, hi enipi h̄r p̄ke n̄r ein ein. M̄t miyap̄r his h̄t enum, h̄r n̄re yaain nen ein nen ein. M̄t miyap̄r h̄r lepro mew̄i, h̄r ȳnk k̄r yaaik. M̄t miyap̄r h̄r n̄k̄p toto, h̄r n̄re yaain nemtau menmen werek werek. M̄t miyap̄r epei naa, hi h̄k̄an h̄r p̄ke nekrit nau. Hi at̄p m̄t miyap̄r kerek netenen menmen au, hi hetpor menmen im h̄ram menmen God kat̄p m̄t̄k h̄rak kaknen kak̄riakem. ⁶ *M̄t han kerek h̄r han kiteta hi m̄t̄k kerek God keruiweta hi han, maain h̄r han yaaik nanu.”

⁷ *H̄rak ketpor epei au, m̄t ne Jon p̄ke nen. H̄r epei nan̄no, Jisas kat̄p m̄t menmen me Jon. H̄rak ketpor, “N̄paa yi yen ȳr Jon yi han kitet yi yaȳr m̄t̄k k̄re mekak? H̄rak m̄t̄k keweik̄n han yap̄rwe k̄re niyen (o tupne) n̄me met̄t̄wem h̄ram m̄r̄r̄r a? Taauye! ⁸ Te yi yen yaȳr mekam? Yi ȳr m̄t̄k keruiwet klos yaaim a? Au, m̄t kerek neruiwet klos yaaim h̄r nau w̄nak ke m̄t iuwe gavman. ⁹ Im em au, te yi yen yaȳr mekam? Yi yen ȳr m̄t̄k profet a! H̄ram werek, te hi hetpi, yi ȳr m̄t̄k h̄rak kin̄n profet. ¹⁰ *H̄rak m̄t̄k kerek n̄paa t̄wei me God m̄t̄k kewis̄m mat̄p h̄rak kaknen. H̄m mat̄p mar im:

‘Hi ariuwet m̄t̄k kai kak̄in̄n kaknen kakt̄p h̄m mai. H̄rak kak̄mani

* **10:31** Mt 6:26, 12:12 * **10:32** Rev 3:5 * **10:33** Mk 8:38; Lu 9:26; 2Ti 2:12 * **10:35** Mai 7:6 * **10:37** Diu 33:9 * **10:38** Mt 16:24-25; Mk 8:34-35; Lu 9:23-24, 17:33; Jo 12:25 * **10:40** Mk 9:37; Lu 10:16; Jo 13:20; Ga 4:14 * **10:42** Mt 25:40 * **11:2** Mt 14:3 * **11:3** Mal 3:1; Mt 3:11; Jo 1:15 * **11:5** Ais 35:5-6, 61:1 * **11:6** Mt 13:57, 26:31 * **11:7** Mt 3:5 * **11:10** Mal 3:1; Mk 1:2; Jo 3:28

han ke mıt yapırwe te hır nanımtau hım mıt.’ ¹¹ Hi hetpi werek. Jon Bap-tais hırak kinın mıt miyapır yapırwe kerek nıpa a ere in miyerer nır nınen. Te neımın hır mıt weının hır nanıses hım me God maain hır nanu nantıke God nanıt en te hır nanının Jon kerek wı hırak kau tı ik e.

¹² *Nıpa a wı Jon kinın kewepyapır hırek es katıp mıt menmen, nıpa a ein ere in God kewepyapır hırak kakinın naanmam-pre mıt miyapır. Te mıt kerek nenehan nenepan nırıak an enum hır neweıkın sip newet menmen enum hır nıses hım im. ¹³ Menmen im epei man mentar hım nıpa a Moses kewısım mau tıwei metıke hım mıt profet newısım mau tıwei hıram matıp me Jon kaknen kaktıp mıt hım im. ¹⁴ *Te yi han kitet hi hatıp werek, hi etpi Jon hırak mıtık ik İlaıja nıpa a yi yekınaak kau tıwei hırak epei kaknen. ¹⁵ Neımın hır nemtau hım mai hır han ekıtetım werek werek. ¹⁶ Hi ewıs mıt miyapır nau tı in ek hır nıre mekam? Hır nıre nıkerek nenınehan neıt maket nemıtetpın hır natıp,

¹⁷ ‘Hau mırıak tukın menep wekınp, te yi ap yırıre au.

Hau menep tukın mıtık hırak kaa te yi ap yan yıkıte k au.’ ¹⁸ *Hi hatıp menmen im hentar Jon kewepyapır hırek es wı ham hırak nınpı maak, hırak ap kaa mıp ar sı enum au. Mıt iuwe nırek te hır natıp, ‘Herwe kersısek hırak han enuk.’ Hır ap han yaaik nerıuwerek nısesık au. ¹⁹ *Hi Mıtık ke wıt ke God hi han hewepyapır hırek es hi etıke mıt hau maam menmen maam mıp ar. Mıt iuwe nıra hır natıp, ‘Eıyırek! Hırak kaam menmen iuwe yeunım, hırak kaam mıp ar sı enum ere ketarıtarı. Hırak ketıke mıt enun narı pewek me takıs netıke mıt han enun hır neryeyıyan nen.’ Menmen God ketpawır hi etıke Jon hawır wısesım te yi ap han yaaik yerıuwawır yısesawır au. Menmen hawır wırıakem hıram meteıkın mıt God kerteı menmen werek werek.”

Jısas han tewenın mıt ne wıt ham hır ap nıses hım mırak
(Lu 10:13-15)

²⁰ Hırak ketpor epei au, te Jısas kene mıt nau nerer wıt wıt kerek hırak nıpa a kırıak menmen yapırwe kıkıkaap mıt kerıuwerem. Hırak kenerı kentar hır ap neweıkın sip newet menmen enum hır nıses hım mırak

au. ²¹ *Hırak katıp kar ik: “Yı mıt miyapır yau wıt Korasın yetıke mıt miyapır ne wıt Betsaida! Maain God kakrıwaank! Menmen yi yıra hi hırıakem heıt wıt kı, nıpa a mıt profet nırıakem neıt wıt Taia ketıke wıt Saidon, te hır waswas nanweıkın sip nawet menmen enum nanwen tonı mamıntar yınk kır nanteıkın God hır yınk enuk. Te yi mıt yi ap yırıakem au. ²² *Hi hetpi werek. Maain wı kerek God skelım mıt, hırak kaknep mıt ne Taia netıke mıt ne Saidon kaknıp kıke, te yi mıt au hırak kıkıwep iuwe. ²³ *Yı mıt ne wıt Kapaneam. Yı han kıtet God kaktıp yi yaain a? Au, God kaktıp yi mıt enun kakwırı yi eino sı. Hi hırıak menmen yaaim heıt wıt Sodom kerek nıpa a hırak kepu kar ke hi epei hırıakem heıt wıt kı, te hır neweıkın sip newet menmen enum te God ap kanıp kaknepı wıt weınık au. Hır wen nepu. ²⁴ *Hi hetpi werek. Maain wı kerek God skelım mıt, hırak kaknep mıt ne Sodom kaknıp kıke, te yi mıt miyapır au, hırak kıkıwep iuwe.”

Mıt kerek nıses hım me Jısas hır nanu werek

(Lu 10:21-22)

²⁵ *Me wı im Jısas katıp kar ik: “Haai tı kerek Mıtık İuwe ke nepnı metıke tı, hi han yaaik herıuwıt hentar tı hısa wın menmen mıt yaaim te mıt iuwe nepıtarıyem. Tı epei ewepyapır em heteıkın mıt weının em. ²⁶ Hi han yaaik herıuwıt hentar tı hanhan hıses han kıt te tı hırıakem marım. ²⁷ *Haai kái tı epei eweto menmen mıt yapırwe te hi naanmıprewem. Mıt ap nerteı han ke hi Nıkan kıt. Tı Haai kái kereke. Mıt ap nerteı han kıt au. Hi Nıkan kıt hetıke mıt kerek hi ewepyapır han kıt eteıknorek.

²⁸ *“Yı mıt miyapır kerek yi yırıak menmen iuwe yıses God, te yi han kı enuk yentar yi yısesık werek werek au. Yı eınen eıyıses hım mai te hi akepi yi eıyısesık werek werek. ²⁹ *Yı eınen eıyıses hım mai te hi eteıkını menmen. Yı eıyısesa eıyıntar hi ap hıre mıtık atıp hım tokık au. Hi ewenın han kái atıp mıt hım yaaim. Yı eıyısesa te yi han yaaik, yi yau werek werek. ³⁰ *Menmen hi ahıtıhı yi eıyısesım eırıakem, hıram yaaim. Te yi ap han enuk yayısesım au. Yı han yaaik eıyı.”

* **11:12** Lu 16:16 * **11:14** Mal 4:5; Mt 17:10-13; Mk 9:11-13 * **11:18** Mt 3:4 * **11:19** Mt 9:14; Lu 15:1-2
* **11:21** Jna 3:6 * **11:22** Aıs 23; Esi 26:1-28:26; Joe 3:4-8; Emo 1:9-10; Sek 9:2-4 * **11:23** Jen 19:24-28; Aıs 14:13-15; Ju 7 * **11:24** Mt 10:15; Lu 10:12 * **11:25** 1Ko 1:26-29 * **11:27** Mt 28:18; Jo 1:18, 3:35, 10:15, 17:2; Fl 2:9 * **11:28** Jer 31:25 * **11:29** Jer 6:16 * **11:30** 1Jo 5:3

12

Mit ne Farisi nitehi Jisas me menmen mit n'irak n'ir'akem me w' Sabat
(Mk 2:23-28; Lu 6:1-5)

¹ *Maain w' ham Sabat Jisas ketike mit n'irak disaipel neremir (o nitet n'm'in ke) ni kerek wit yehes m'iram mewim. Mit n'irak h'ir n'ir'ip' maan te h'ir nerpesis yehes m'iram newenwohisem naam. ² *Mit han ne Farisi n'iri n'ir'ak menmen im te h'ir nat'ip Jisas, "Ei ti emtewem! Mit nit disaipel h'ir n'ir'ak menmen me w' Sabat kerek h'im me Moses meriuwesisem." ³ *Jisas ketpor kar ik: "Yenmak te yi ap yertei menmen werék werék n'ipaa Devit k'ir'akem me w' h'irak ketike mit n'irak h'ir n'ir'ip' maan. ⁴ *H'irak ken kekere w'nak kerek mit newepwar God menmen, h'irak keit bret mit'ik hetpris kewet'iwekem. Mit epei newet God em te h'irak ketike mit n'irak h'ir naam. H'im me God Moses kewis'im mau t'wei mat'ip mit pris keriyen h'ir nan'im. Mit han au. ⁵ *Te yi yenmak te yi ap yertei menmen werék werék mekre h'im me Moses yi yekinaam a? W' Sabat yap'irwe miut'ip miut'ip mit pris h'ir n'ir'ak wok nenep samiyak nesiye newet God em. H'ir ap nau yain yain nar ke h'im me Moses mat'ip mit enisesim te God kat'ip mit pris h'ir yaain. Menmen im me God min'in h'im me Moses me w' Sabat. ⁶ *Hi hetpi werék. Menmen kau in h'irak kin'in w'nak iuwe ke God. ⁷ *Yi yertei h'im werék werék God kewis'im mau t'wei, te yi ap yat'ip enum yene mit kerek n'ir'ak menmen enum au. H'im me God mat'ip mar im: 'Hi hanhan te yi hanhan yeriuwe mit. Menmen im min'in samiyak yi yam'ip yesiyem yewetewem.' ⁸ Hi hetpi hi Mit'ik ke wit ke God hi luwe naan'ipre menmen mit ne w' Sabat h'ir n'ir'akem."

Me w' Sabat Jisas k'ir'akap mit'ik his enum h'irak k'ire yaaik
(Mk 3:1-6; Lu 6:6-11)

⁹ Jisas ketpor epei au, h'irak k'inaaiw'ir wit ik, h'irak ken w'nak hak k'ir kerek h'ir nererik nekine h'im me Moses metike h'im me mit profet newiyen. H'irak ken en, ¹⁰ *mit'ik kiut'ip kau w'nak ek h'irak his m'irak miut'ip enum maa. Mit han en h'ir hanhan nesiuwe Jisas me menmen h'im me Moses metpim, te h'ir nit'iwekhi nar ik: "H'im me Moses haiu misesim me w' Sabat meriuwesis mit'ik kak'ir'akap mit'ik k'ir'ak o au?" ¹¹ *Te Jisas ketpor, "Me w' Sabat mit'ik keyiak ke yi mit h'irak sipsip

k'irak kiut'ipen kerekek kak'inke kak'kre hei, h'irak kakno kak'ik'in'ik kak'wis'ik kak'it wit eik a? ¹² *Haiu mit min'in sipsip h'iram au menmen wein'im. Te haiu me w' Sabat mamkaap mit te h'ir nan'ire yaain." ¹³ H'irak kat'ip epei au, h'irak kat'ip mit'ik his enum, "Ti esiuwe his mit." H'irak kesiuwe his miut'ip m'irak te his m'ire yaaim mar ke his m'irak p'nam. ¹⁴ *H'irak k'ir'akem, te mit en ne Farisi h'ir nen witeik h'ir n'saw'in nat'ipan nimen'ip'nek narkeik te h'ir nan'inep Jisas kaki.

Jisas k'ir'ak menmen me God kises menmen mau t'wei kerek n'ipaa mit profet netpim

¹⁵ *Jisas kertei menmen h'ir hanhan nareky'iwekem te h'irak k'inaaiw'ir wit eik e. Mit yap'irwe h'ir n'ir'ap h'ir nisesik te h'irak kekepi h'ir n'ire yaain. ¹⁶ *Te h'irak ketpor h'im iuwe h'ir ap ent'ip mit han menmen h'irak kerek'yorem au em'it. ¹⁷ H'irak ketporem te menmen n'ipaa mit'ik profet Aisaia ketpim kewis'im mau t'wei mamnen. H'im im h'iram mat'ip,

¹⁸ **"Mit'ik ik hi hehim'tanek h'irak k'ir'ak menmen mai. Hi hanhan heriuwerek, h'irak kenipa hi han yaaik. Hi tewen ariuwet H'im'in kai Yaaik kaku kak'kre han k'irak te h'irak kak'ikepik kakno kakt'ip mit nerer wit wit menmen yaaim hi arekyorem ah'sak menmen enum m'ir.

¹⁹ H'irak kaktike mit han ap nan'itpepan, h'irak ap te kak'nip h'im iuwe o kak'ir'p yayiwe kakt'ip mit h'im m'irak au.

²⁰ H'irak ap kak'ir'akap mit miyap'ir h'ir nises God yaaik kike n'ire niyen me mani h'iram maa n'ime m'iniu mamwen'inem. Mit miyap'ir h'ir n'ire si metnen kike maain h'iram mami, h'irak kak'ikepi h'ir nanu werék. H'irak kak'ikepi ere w' h'irak kakin'in menmen enum te h'im h'irak kakt'ip mit em, h'iram mamnen.

²¹ Te mit miyap'ir nerer wit wit ap ne weiw'ik me Isrel, h'ir enises h'im m'irak nanu nan'ink'ikwek ere maain h'irak kakne kaktoris."

Mit nat'ip Bielsebul k'ir'akap Jisas kep'ir herwe enum

(Mk 3:20-30; Lu 11:14-23; 12:10)

²² *Maain h'ir mit han neit mit'ik enuk herwe kenipek nanam'ir toto, h'irak kemesis'iwek h'im ap kat'ip au. H'ir neiy'ik

* 12:1 Diu 23:25 * 12:2 Eks 20:10 * 12:3 1Sm1 21:1-6 * 12:4 Lev 24:5-9 * 12:5 Nam 28:9-10 * 12:6 Mt 12:41-42; Lu 11:31-32 * 12:7 Hos 6:6; Mt 9:13 * 12:10 Lu 14:3 * 12:11 Lu 14:5 * 12:12 Mt 10:31 * 12:14 Jo 5:16 * 12:15 Mk 3:7-10 * 12:16 Mt 8:4; Mk 3:12 * 12:18 Mt 3:17 * 12:18 Ais 42:1-4 * 12:22 Mt 9:32-33

nan Jisas te h̄rak kep̄r herwe enuk ken, h̄rak k̄re yaaik k̄r ein ein, kat̄ip werek werek. ²³ M̄t miyap̄r yap̄rwe h̄r n̄rek, h̄r han kekrit nat̄ip nar ik: “Yi han kitet m̄tik ik h̄rak Kraisk ik Nepenyek ke Devit kerek n̄paa God kat̄ip h̄rak kakriuwetek kaknen?” ²⁴ *Te m̄t han ne Farisi h̄r nemtau m̄t nat̄ip menmen mar im h̄r nemnorev nat̄ip nar ik: “H̄rak ap Nepenyek ke Devit au. H̄rak kep̄r herwe enum kentar m̄tik iuwe ke herwe h̄rak Bielsebul h̄rak kekepek kep̄rem.”

²⁵ Jisas kertei menmen h̄r han kitetim te h̄rak ketpor kar ik: “M̄t nau wit iuwe h̄r newep nau ke n̄m̄n nentar menmen, te m̄t in ap nepu werek werek au. M̄t ne weiw̄k miut̄ip o n̄kerek ne m̄tik kiut̄ip h̄r newep nau ke n̄m̄n nentar menmen te h̄r ap nepu werek werek naanm̄pre wit k̄r au. H̄r nan̄nke hasini nan̄waank h̄ras. ²⁶ Seten h̄rak kekepa hi ep̄r herwe m̄rak te h̄rak kewep kau n̄m̄n. Karkeik te h̄rak kaku werek werek a? Taaul ²⁷ Yi yat̄ip hi hep̄r herwe hentar Bielsebul kekepa. H̄rak kekepa hi hep̄r herwe te m̄t han ne yi m̄t, neim̄n nekepi te h̄r nep̄r herwe mekre han ke m̄t? Seten a? Au! H̄r ap nep̄r herwe nentar Seten kekepi au. God kerekek. Te menmen h̄r n̄riakem meteik̄n yi yetpo enum me Seten kekepa. Au, God kerekek kekepa. ²⁸ *God H̄m̄n Yaaik kerekek kekepa hi hep̄r herwe mamnop̄n mamkeip̄n. Menmen im meteik̄n God epei kan kau menep kakin̄ni naanmampri.

²⁹ *Hi wen etpi h̄m ham. M̄tik hak kakno kak̄int̄ip menmen me m̄tik iuwe h̄rak kakin̄n kak̄rak mekam. H̄rak kakin̄n kaksenek his h̄t me m̄tik iuwe. H̄rak kaksenek̄kwek his h̄t m̄rak, h̄rak kak̄ikint̄ip menmen m̄rak keiȳm kakno. ³⁰ *Neim̄n h̄r ap nis̄sa h̄r nar ke m̄t enun nepan nai. Neim̄n h̄r ap nekepa haiu mamri han ke m̄t nanises God h̄r nar ke m̄t enun nep̄r m̄t nanises menmen enum heriyai.

³¹ *Te hi hetpi, menmen yap̄rwe m̄t n̄riakem o menmen enum h̄r netpim h̄r newep̄yap̄rem neweik̄n sip newet̄iwem maain God kak̄sakem. Te m̄t miyap̄r kerek h̄r nat̄ip enum me God H̄m̄n Yaaik, God ap te kak̄sak menmen im au. ³² M̄t miyap̄r kerek h̄r nat̄ip enum me hi kerek M̄tik Iuwe keriuweta hi han, maain God kak̄sak menmen enum h̄r netpim. Te neim̄n h̄r nat̄ip enum me God H̄m̄n

Yaaik, God ap kak̄sak menmen enum h̄r nat̄ip in o maain. H̄r nan̄t wit k̄rak yaaik au.

H̄m me nu enum mari mine n̄kim m̄ram enum
(Lu 6:43-45)

³³ *Nu mei h̄ram yaaim te h̄ram mamri mamine n̄kim m̄ram yaaim. Nu mei enum te h̄ram mamri mamine n̄kim m̄ram enum. M̄t n̄r nu n̄kim m̄ram h̄r nat̄ip, ‘Nu im h̄ram yaaim’, o au en, h̄r nat̄ip, ‘Nu im h̄ram enum mesine’. ³⁴ *Yi m̄t enun n̄kerek ne manpen Seten. Yi ap eit̄ip h̄m ham yaaim eiȳntar yi m̄t enun. M̄t nat̄ip h̄m nises menmen mekre han k̄r. ³⁵ M̄tik yaaik kat̄ip menmen yaaim kentar han k̄rak yaaik. M̄tik enuk kat̄ip menmen enum kentar han k̄rak enuk. ³⁶ Hi hetpi menmen im hentar maain w̄ kerek God skelim yi m̄t, h̄rak kakit̄ihi me menmen enum miut̄ip miut̄ip n̄paa yi yetpim. ³⁷ Maain God kakit̄ihi me menmen miut̄ip miut̄ip yi n̄paa yetpim. Te h̄m mi h̄remes maain mamteik̄n God yi ȳre m̄t yaain o au enun.”

M̄t han nit̄iwekhi h̄rak k̄riak menmen kakteik̄nor God keriuwetek kan kekepek k̄riak menmen yaaim n̄paa m̄t n̄rem au
(Mk 8:11-12; Lu 11:29-32)

³⁸ *H̄rak kat̄ip epei au, m̄t han ne Skraip, kerek nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄ip m̄t em, h̄r netike m̄t ne Farisi, kerek han kitet h̄r nin̄n m̄t han nises h̄m me Moses, h̄r nat̄ip nar ik: “M̄tik Iuwe, haiu hanhan ti h̄rekes eriak menmen yaaim n̄paa m̄t ap n̄riakem au.”

³⁹ *Te Jisas ketpor kar ik: “Yi m̄t miyap̄r kerek yitauhi hi ar̄iak menmen yaaim n̄paa m̄t ap n̄riakem, yi m̄t miyap̄r enun ap yises God au. Hi ap ateik̄ni menmen yi yitauhiyem au. Hi ateik̄ni menmen h̄ram mei me m̄tik profet Jona n̄paa kau t̄i keremem. ⁴⁰ *N̄paa saauk w̄senuk ke wan eik kekes Jona h̄rak kek̄re tu k̄rak ere w̄i wikak. Te hi M̄tik kerek M̄tik Iuwe keriuweta hi han in, hi hahu ak̄re hei eh̄t n̄m̄n ere w̄i wikak. ⁴¹ *Maain w̄i God skelim yi m̄t, m̄t n̄paa nau neit Nineva nan̄r̄p nantike m̄t nau t̄i in. H̄r nan̄r̄p nantike m̄t in h̄r nant̄ip, ‘Yi m̄t enun.’ H̄r nant̄ip nan̄r̄ ik nan̄ntar n̄paa Jona kat̄ip m̄t en h̄m me God te h̄r neweik̄n sip newet̄ menmen enum nises h̄m me God. M̄tik Iuwe kin̄n Jona h̄rak kau in te yi ap yeweik̄n sip yewet̄ menmen

* 12:24 Mt 9:34, 10:25 * 12:28 Ap 10:38; 1Jo 3:8

* 12:31 1Ti 1:13; Hi 6:4-6, 10:26

* 12:33 Mt 7:16-20

11:16; Jo 6:30; 1Ko 1:22

* 12:39 Mt 16:4

* 12:40 Jna 1:17

* 12:29 Ais 49:24; 1Jo 4:4

* 12:30 Mk 9:40; Lu 9:50

* 12:34 Mt 3:7, 15:18, 23:33; Lu 3:7

* 12:38 Mt 16:1; Lu

12:42 1Kin 10:1-10; Mt 12:6

enum au. ⁴² *Maain wɨ God skelim yi mɨt, mɨte iuwe kwin hɨre nɨpaa naanmɨpre mɨt nau wit Siba, hɨre wawɨrp wautike mɨt miyapɨr nau tɨ in. Hɨre wawɨrp wautike mɨt miyapɨr nau tɨ in ek hɨre wautɨp, 'Yi mɨt miyapɨr enun.' Hɨre wautɨp menmen im wawɨntar nɨpaa hɨre wɨnaaiwɨr wit kɨre wen hɨt nokim (o yanɨmɨn) te wemtau hɨm yaaim mɨtik iuwe King Solomon ketpim. Mɨtik Iuwe kinɨn King Solomon hɨrak kau in te yi ap yeweikɨn sip yewet menmen enum yemtau hɨm mɨrak au.

Him me herwe enuk nɨpaa kɨnaaiwɨr mɨtik hɨrak pɨke kan

(Lu 11:24-26)

⁴³ *Wɨ kerek herwe enuk kenke kɨnaaiwɨr mɨtik, hɨrak kepno ein ein kerekir wit tɨpar aurek, hɨrak kɨnkatɨn wit hak te hɨrak kakwi. Hɨrak kɨnkɨnɨwek kɨnkɨnɨwek hɨrak ap kɨnapɨnek au. ⁴⁴ *Te hɨrak han kitet kar ik: 'Hi ap hɨnapɨn wit yaaik au, te hi pɨke eno wit kai kerek nɨpaa hi hewik.' Hɨrak pɨke kepno wit kɨrak, hɨrak kɨr wɨnak herwe keiyak kewik au. Hɨrak yaaik kɨre mɨtik keripep waniu yaaim. ⁴⁵ *Hɨrak kɨrek epei au, hɨrak ken kɨnkɨnɨwek herwe enum mar hispɨnak wik (7) minɨnek. Epei au, hɨrak ketikeri nanɨno wɨnak eik e nanu nanɨt. Nɨpaa mɨtik hɨrak herwe kewik han enuk kike, te in ek hɨram herwe mamɨwaank han kɨrak enuk. Menmen mamɨr im mamnen mamnep mɨt nau tɨ im."

Jisas miye pɨrak wetike kikrek nɨrak nanɨno nanɨrek

(Mk 3:31-35; Lu 2:19-21)

⁴⁶ *Jisas wen katɨp mɨt menmen mɨrak, te miye pɨrak wetike kikrek nɨrak nan nanɨrek. Hɨr nerp witeik hanhan netpɨwek menmen. ⁴⁷ Hɨr nerp en, mɨt han nerp en netpɨwek nar ik: "Emtewek. Miye wetike kikrek nit nan nanrit nanɨtput menmen." ⁴⁸ Jisas kewenɨwekhi katɨp, "Peimɨn hɨre miye pai. Neimɨn hɨr nɨre kikrek nai?" ⁴⁹ Hɨrak kesiuwe mɨt nɨrak disaipel his hɨrak katɨp, "Eiyɨri. Mɨt miyapɨr in hɨr nɨre miyerer nai netike kikrek nai. ⁵⁰ *Neimɨn hɨr nises menmen Haai kai keit wit kɨrak hɨrak hanhan hɨr nanisesim, hɨr nɨre kikrek nai, yenterer nai o miye pai."

13

Him me mɨtik kamɨr nɨkim mekre ni

(Mk 4:1-9; Lu 8:4-8)

¹ Me wɨ im keremem, Jisas kɨnaaiwɨr wɨnak ketpaan ken wit eik ken kau menep wan eik. ² *Hɨrak kau en, mɨt miyapɨr

yapɨrwe nererik menep menep nersɨs Jisas. Te hɨrak kɨniu ken kekere bot kau en, hɨr mɨt miyapɨr nerp تنهاان nau pɨn eik. ³ Jisas ketpor menmen yapɨrwe me tok piksa mar im. Hɨrak katɨp: "Mɨtik hak ken kamɨr nu nɨkim mekre ni mɨrak. ⁴ Te mɨtik kewɨrem mau ni, nɨkim ham menke mɨwaai yayiwe kerek wit yaain te hore man maam. ⁵ Yehes ham menke mentar nan kerek ap tɨ mei iuwe menterim em, te hɨram mewo wasenum mentar tɨ kike kentar nan. ⁶ Wepni kan kɨr kenterim te hɨram ap mewɨr nekenik men tɨ eik au. Hɨram me wewei te maa meit. ⁷ Nɨkim ham menke mɨwaai waai kerek tɨktɨk mewim em, te waai keremem tɨktɨk mewim em mɨniu mɨwapɨn em. Te hɨram mewo werek ap mari au. ⁸ Nɨkim ham menke mɨwaai tɨ yaaik nɨpaa mɨtik kewenek te hɨram mewo mari yaaim. Ham mari 100, ham mari 60, ham mari 30. ⁹ Mɨt miyapɨr kerek nemtau hɨm mai hɨr han ekitetim werek werek!"

Jisas kewepyapɨr kenmak te hɨrak katɨp mɨt miyapɨr menmen keriuwe tok piksa

(Mk 4:10-12; Lu 8:9-10)

¹⁰ Hɨrak ketpor epei au, mɨt disaipel nan nitahi Jisas, "Ti henmak ti hetpor hɨm tok piksa?" ¹¹ *Jisas ketpor, "God epei keteikni menmen hɨrak kakɨrakem te kakinɨn naanmɨpre yi mɨt. Hɨrak keteikni yarkeik te yi eire nɨkerek nɨrak yi eiyisesik. Te mɨt in en au. ¹² *Mɨt han kerek netenen menmen ham me God, hɨrak kakwetɨr meiyam yapɨrwe te hɨr nantɨwem yapɨrwe. Te mɨt han kerek ap netenen menmen iuwe nɨnapen hɨm mɨrak, menmen kike hɨr epei netenenim mamɨwaank mamɨt. ¹³ *Hi hetpor menmen meriuwe tok piksa hentar hɨr nɨr menmen te hɨr ap nertei menmen. Hɨr nɨkɨp memtau, te hɨr ap nertei menmen hi hetpim werek werek au. ¹⁴ *Hɨm ham nɨpaa mɨtik profet Aisaia ketpim hɨrak kewisɨm mau tɨwei hɨram epei man mentar menmen mɨt miyapɨr in hɨr nɨrakem. Hɨram matɨp: 'Yi yayɨmtau hɨm yeteipim yeteipim te yi yayɨrtei menmen werek werek au. Yi yayɨr menmen yaiteipim yaiteipim te yi yayɨr menmen werek werek au."

¹⁵ Hɨr nanɨrem werek werek au nentar han ke mɨt miyapɨr in en epei au ketaritari, hɨr nemesɨs nɨkɨp mɨr epei au nɨnapen nanɨmtau hɨm. Te hɨr nɨnapɨtɨ nanamɨr kɨr ap nɨr menmen hi hɨrakem. Hɨr ap nɨrak

* 12:45 2Pi 2:20 * 12:46 Mt 13:55 * 12:50 Jo 15:14; Ro 8:29 * 13:2 Lu 5:1-3 * 13:11 1Ko 4:1 * 13:12 Mt 25:29; Mk 4:25; Lu 8:18, 19:29 * 13:13 Diu 29:4 * 13:14 Ais 6:9-10; Jo 12:40; Ap 28:26-27

menmen im te h̄r nan̄r menmen hi h̄r̄akem nemtau menmen mai werek werek, han k̄r enis̄sa te hi akepi h̄r en̄re yaain.’

16 *¹⁶“Te yi han yaaik eiyu. Nanam̄r ki epei k̄r menmen werek werek. N̄ik̄p mi epei memtau menmen werek werek. 17 Hi hetpi menmen werek werek. M̄t profet yap̄rwe netike m̄t yaain n̄paa hanhan nan̄r menmen yi epei ȳra hi h̄r̄akem, te h̄r ap n̄rem au. H̄r hanhan nan̄mtau menmen yi epei yemtau hi hetpim te h̄r ap nentewem. Au, h̄r epei naa.

Jisas kewepyap̄r h̄m m̄rak me m̄tik kam̄r rais n̄kim

(Mk 4:13-20; Lu 8:11-15)

18 “Yi eiȳmtau h̄r o as me tok piksa me m̄tik kew̄r rais n̄kim m̄ram mau ni. 19 M̄t yap̄rwe nemtau h̄m me God kakin̄n naanm̄pre m̄t te h̄r ap nerteiyem werek werek au, h̄r n̄re n̄kim m̄waaai yayiwe. Maain Seten kaknen kak̄kre han k̄r kakp̄r h̄m kerek epei God kewis̄m mekreerek. 20 N̄kim ham m̄nat̄n m̄waaai t̄ kike mentar nan, im em h̄ram m̄re m̄t han wasenum nemtewem han yaaik neriuwerem. 21 Te h̄r n̄re n̄kim kere-mem ap mine nekenik men t̄ eik au te mamu kike. Maain h̄ram p̄ke mami. Mar im em te m̄t neiyan nemtau h̄m me God nisesim. Maain kike m̄t han neneri nerekyor enum nentar h̄r nisesim, te h̄r wasenum neweik̄n sip newet̄wem. 22 *²²N̄kim ham menke mekre waai kerek enum t̄ikt̄ik mewim em, h̄ram m̄re m̄t nemtau h̄m im te menmen enum me t̄ ik ek metike pewek h̄r hanhanem h̄ram min̄n h̄m me God. M̄t nar ik ek ap te nan̄rak menmen yaaim nanises God werek werek au. 23 N̄kim menke mekre t̄ yaaik h̄ram mar ke m̄t nertei h̄m me God nemi mekre han k̄r. Te h̄ram mine wit mari yehes yap̄rwe, ham mar 100, ham mar 60, ham mar 30, te h̄r n̄rak menmen yaaim yap̄rwe.”

Jisas kat̄p h̄m tok piksa me yenkis enum mente mau ni

24 Jisas ketpor h̄m tok piksa ham. H̄rak kat̄p: “Menmen God k̄r̄akem h̄ram m̄re m̄tik hak kew̄r wit n̄kim mitet ni m̄rak. 25 Maain w̄taan m̄t miyap̄r n̄waaai, m̄tik enuk k̄rak kepan kan kew̄r yenkis yehes m̄ram enum mitet ni kerek h̄rak epei kew̄r wit n̄kim mew̄ en, te h̄rak ken. 26 Maain wit kerek h̄r epei new̄rem em mau ni eim m̄re iuwe mamine n̄kim, te h̄r n̄r yenkis enum keremem metik-erem. 27 M̄t n̄rak menmen me m̄tik

iuwe h̄r nen netp̄wek nar ik: ‘M̄tik iuwe ti nepei ham̄r wit yehes mekre ni mit im e. Ti ham̄r menmen yaaim te menmen im enum meke nein man te h̄ram mewo in?’

28 H̄rak kewenhi ketpor, ‘M̄tik hak enuk kepan kan kam̄r wit menmen enum mekre n̄im̄n me menmen yaaim.’ H̄r nit̄wekhi, ‘Ti hanhan haiu emno emketetim?’ 29 Te h̄rak keweni ketpor, ‘Hi h̄naain yi eiketetim emnop̄n. Yi yaiket menmen yaaim mantikerem. Au em̄t! 30 *³⁰Yi eiwis̄m emu ere maain h̄ram emi. Te hi et̄p m̄t kerek nanremir nan̄r ik: ‘Yi eiyin̄n eirem̄r menmen enum eisenkekim emriuwe waai. Maain haiu mam̄siyem. Yi eirem̄r menmen enum epei au, te yi eino eirem̄r n̄kim yaaim eiwis̄m em̄kre winak kai.’ ”

Jisas kat̄p h̄m me nu mastet n̄kim m̄ram metike yis

(Mk 4:30-32; Lu 13:18-21)

31 Jisas ketpor h̄m tok piksa h̄rak kat̄p, “Menmen God k̄r̄akem h̄ram m̄re nu mastet n̄kim m̄ram. M̄tik hak ket̄wem kam̄r mau ni m̄rak. 32 Nu mastet n̄kim h̄ram ap iuwe mar ke n̄kim me menmen ham em. Au, h̄ram kike enum. Te maain h̄ram mau ni mamniu mamre iuwe mamin̄n menmen kerek mau ni em, h̄ram mamre nu te hore mamnen mamwis yaank mamu heneik m̄ram. Mar im m̄t in kerek nises h̄m mai h̄r n̄re niut̄p niut̄p. Te maain h̄r nan̄re yap̄rwe.”

33 Jisas p̄ke ketpor h̄m ham. H̄rak kat̄p, “Menmen God k̄r̄akem h̄ram m̄re yis m̄te weiȳm wen wenipem metike flaua weweiknenim mekre sar mau h̄m ere h̄ram nap m̄nanem m̄niu wisenum.”

Jisas kat̄p m̄t keriuwe h̄m tok piksa keremem

(Mk 4:33-34)

34 Jisas kat̄p m̄t miyap̄r menmen yap̄rwe keriuwe h̄m m̄re tok piksa. H̄rak ap ketpor h̄m meiyam au. H̄rak ketpor tok piksa keremem. 35 *³⁵H̄rak kat̄p kar ik te menmen n̄paa m̄tik profet ketpim kewis̄m mau t̄wei, h̄ram mamnen mam̄r ke n̄paa h̄rak ketpim. H̄m im h̄ram mat̄p, “Hi awep h̄m at̄p m̄t tok piksa. Hi at̄p menmen n̄paa hi God h̄rak t̄ ere in m̄t ap nerteiyem au.”

Jisas kewepyap̄r tok piksa me yenkis enum kat̄p m̄t disaipel n̄rak em

36 Jisas kat̄p m̄t miyap̄r menmen epei au, h̄rak k̄naaiw̄r m̄t miyap̄r h̄rak k̄nik ken winak. H̄rak k̄nik ken winak, m̄t n̄rak disaipel nan nit̄wekhi, “Ti etpei werek menmen me yehes enum mekre ni.”

* 13:16 Lu 10:23-24

* 13:22 Mt 6:19-34; Lu 12:16-21; 1Ti 6:9-10, 17

* 13:30 Mt 3:12

* 13:35 Sam 78:2

37 Jisas kewenhi ketpor, “Mítik kerek kamír yehes yaaím mekre ni hírak hi kerekek. Mítik Iuwe God keriuweta hi han tí ik. 38 *Ni eím híram tí ik ek. Yehes yaaím híram míre mít miyapír nises híím me God. Yehes enúm híram míre mít miyapír nises híím me Seten. 39 Mítik enúk kepan kerek kamír yehes enúm hírak Seten. Wí mít hír nan newen yehes híram míre wí God skelím mít. Mít kerek nen newen yehes hír ensel. 40 *Mamír ke mít neit yehes enúm nesenkekím neiyím nan newírem mekre sí, te maain wí menmen mamír ím God skelím yí mít. 41 *Te hí Mítik ke wít ke Mítik Iuwe hí asiuwe mít ensel náí naníno nanrer wít wít me tí kerek hí naanmampre mít miyapír hír nanínke menmen enúm mari han ke mít en. Hír nanínke menmen enúm metíke mít han kerek níriák menmen enúm. Te hí enkerem emnopín emkeipín wít kerek Mítik Iuwe naanmírewem. 42 *Te hír nanwír mít miyapír enúm naníno naníkíre sí kerek hír nanínepíp naníneknen yehes mír. 43 *Me wí ím mít miyapír kerek yaain en nanu wít yaaik God kakwetír menmen mírak íuwe kakíkepi te hír nanír nanre wepni nanít wít kírak. Mít neimín nemtau híím maí hír han ekítetim!

Hím tok piksa me mítik kinkatín bokis pewek mekrerem mísawín mekre tí

44 *Menmen me God híram yaaím míre okís pewek mekrerem mít nípaá hír mít nísaawínem mekre ní ham. Maain mítik hák kíutíp kínapínem, hírak píke kísaawínem mekre héi, hírak han yaaik, te hírak ken keit menmen mírak yapírwe keiyím ken kesíuwerem men mít, hírak keit nan mererím, hírak keiyím ken kewírem keiyím katín ní keremem.

Hím tok piksa me mítik kír pewek wínak yaaik

45 Menmen me God híram yaaím míre mítik hák kerek kíkatín pewek wínak hírak kíkatín kerek yaaím yaaím em, keiyím ken kesíuwerem men mít te kakít moni mamrerím. 46 Hírak kír pewek wínak kerek yaaik ek, te hírak ken kesíuwe menmen mírak keiyím ken kesíuwerem men mít, hírak keit moni mererím, hírak keiyím ken kewírem keit wínak yaaik kerekek.

Hím tok piksa me hepin

47 *Menmen God kíriákem híram míre hepin mít hír newírem mekre wan neiyím

nanrí saauk metíke menmen ham yapírwe. 48 Hépín kenempet keríuwerem, te hír neríyaam man míwaai pín eik. Te hír nau nekorírem newís saauk yaaím em mekre tíkenup ham, enúm em hír newírem men. 49 Me wí kerek maain God skelím mít ne tí ik ek, híram mampar ík. Mít ensel ne God nanínen nanínke mít enúm kerek nises menmen enúm me níímín me mít yaain nises menmen yaaím. 50 *Te hír nanwír naníno naníkíre sí íuwe. Me sí ím em hír nanínepíp nankít naníneknen yehes mír naneitaiyen.”

Hím me mítik keit menmen yaaím wen petep, metíke menmen enúm tokím.

51 Te Jisas kítorhí, “Yí yertei híím yapírwe hí epei hetpiyem?” Hír newenhi natíp Jisas, “Kai Iuwe, háiu merteyem.” 52 Te Jisas ketpor, “Mar keremem te mít skraíp kerek nertei híím me Moses natíp mít em, hír epei nertei híím hí hewepyáírem, hír níre mítik haai ke wínak íuwe. Hírak ken kínik wínak kírak kekin menmen yaaím petep metíke menmen enúm tokím keiyím kan kíkaap mít kewetírem. Hír newepyapír híím me God nípaá hírak katíp mít profet em metíke híím maí yaaím.”

Hír mít ne Nasaret neweikín síp newet Jisas

(Mk 6:1-6; Lu 4:16-30)

53 *Jisas katíp híím tok píksa ím epei au, hírak kínaaiwír wít ík ken. 54 *Hírak píke ken wít kírak eik ken katíp mít híím me God kekíre wínak kerek hír nererík nekíne híím me Moses neitai en. Hírak ketpor werek te hír nekírít nehínín natíp, “Keimín ketpíwek híím yaaím hírak ketpeiyem? Keimín kekepík te hírak kíriák menmen yaaím kíkaap mít keríuwerem kepír herwe kíriák mít kerek nínap hír níre yaain? Hírak mítik weiník kar ke háiu mít ín. 55 *Mítik ík ek níkan ke mítik kerek kíme wínak kerekek. María híre míye pírak kerepé. Jems ketíke Josep, Saimon Judas hír kíkre nírak keríyen. 56 Yenterer nírak hír nau netíkewai. Menmen yapírwe ím em hírak ketíwem meke neín man?” 57 *Hír natíp narík te han kír enúk neríuwerék hír neweikín síp newetíwek nentar hír ap nertei karkeik te hírak kíriák menmen ím yaaím. (Hír han kítet hírak mítik kerekek. Mítik Iuwe au.) Te Jisas ketpor, “Mít profet níuk mír íuwe mau merer wít wít, te mít neit wít kírak netíke mít ne weiwík mírak, hír ap han kítet hírak íuwe au.” 58 Hírak ap kíriák menmen yapírwe

* 13:38 1Ko 3:9; 1Jo 3:10 * 13:40 Mt 7:19; Jo 15:6 * 13:41 Mt 24:31, 25:31-46; Mk 13:27 * 13:42 Mt 8:12 * 13:43 Dan 12:3 * 13:44 Mt 19:29; Lu 14:33; Fl 3:7 * 13:47 Mt 22:9-10 * 13:50 Mt 13:42; Lu 13:28 * 13:53 Mt 7:28 * 13:54 Jo 7:15 * 13:55 Lu 3:23; Jo 6:42 * 13:57 Jo 4:44

kikaap mıt his hıt enum metike menmen ham keit wit eik ek kentar hır ap han kitet hırak mıtık kerek God keriuwetek kan au.

14

Jon kerek kikir mıt neriuwe tıpar epei kaa

(Mk 6:14-29; Lu 3:19-20, 9:7-9)

¹ Me wı im, mıtık iuwe gavman Herot ke provins Galili kemtau menmen Jisas kırıakem. ² Te mıtık Herot katıp mıt kerek nırıak menmen mırak, “Hi han kitet ik hırak mıtık Jon kerek kikir mıt neriuwe tıpar em. Hırak kaa te in ek hırak pıke kekrit te menmen wisenum manpenum mau his mırak, te hırak kırıak menmen yaaim im. ³⁻⁴ *Nıpaa Jon katıp Herot, “Ti heit mıtıe ip ep. Menmen im e hıram ap yaaim au.” Te Herot han enuk ketenen Jon kesenekik keriuwe sen ain kewisık kekre wınak enuk kentar Herot epei keit Herodias, mıtıe pe Filip, Herot nırıak kırak. ⁵ *Herot hanhan kaktıp Jon kaki, te hırak kınaain mıt miyapır. Hır han kitet Jon hırak mıtık profet ke God.

⁶ Maaın wı ham miutıp, mıt han nen nau netike Herot han kitet wı kerek nıpaa miye wınaak ek. Me wı im nıki pe Herodias wırıre wen werp nımın ke hır mıt. Te herot hanhanep wisenum. ⁷ Hırak hanhanep wisenum te hırak katıp mıtıe kerepıe kar ik: “Hi hetput werok. Menmen ti hanhan ehıtauhıyem, hi ewetitem.” ⁸ Miye pe nıki ip ep watıp nıki pıre werıuwe hım, te hıre watıp, “Ti erekir terug ke Jon kerek kikir mıt en ewisık ekıkre tıkenup eiyık enen ewetewek in ek, te hi hertei hırak kaa.”

⁹ Hıre watıp war ik, te mıtık iuwe eik ek hırak han enuk. Hırak kınapen kakreyıwekem te hırak yınk enuk kentar mıt nau naam menmen netikerek nemtau menmen hırak ketpıwerem. Te hırak katıp mıt nırak enwetıwe menmen im emnen. ¹⁰ *Herot kerıuwet mıtık ken wınak enuk te hır mıt en nerekir terug ke Jon neit ein te tımır kewen keket. ¹¹ Epei au, hır neit paan kırak kekre tıkenup neiyık nan newet nıki ep ek. Hıre wetıwek epei au, hıre weiyık wen wewet miye pıre rek. ¹² Mıt disaipel ne Jon nerteiyek, hır nan neit herwe yınk kırak neiyık nen newisık kekre hei. Hır newisık epei au, hır nen natıp Jisas menmen enum mıt nırıak Jon em.

Jisas kewet mıt nar 5,000 menmen hır naam

(Mk 6:30-44; Lu 9:10-17; Jo 6:1-13)

¹³ Jisas kemtau hım me mır hır nenep Jon keremem, hırak kehın kınıu ken kekre bot kerekir wan ken wit weinık kerek mıt ap newi au. Te mıt yapırwe nemtau Jisas ken, hır neke tı nınaaiwır wit kır nisesik nen. ¹⁴ *Jisas epei kau bot keiyık ken ere epei kiun wit kerek hırak hanhan kakno. Hırak kınaaiwır bot kenke ken tı, hırak kır mıt miyapır yapırwe nisesik nan. Te hırak han tewenını kikaap mıt han kerek nınap, his hıt enum em.

¹⁵ Hınkewı epei man, te mıt disaipel nırak nan natıp Jisas, “Wit ik ek enuk weinık ap mıt newik. Te wı epei men wıtaan kaknen. Ti erıuwet mıt miyapır yapırwe nanıno enrer wit wit kerek menep ek te hır hıras enwır pewek enıt menmen mır nanım.” ¹⁶ Jisas ketpor, “Hau ap te mamrıuweti enıno au emıt. Yi eiwetır menmen enım me yi hıras.” ¹⁷ Hır newenıwekhi netpıwek, “Hau ap metenen menmen meı yapırwe au. Hau meit bret hispınak (5), saauk wiketerem im em keremem.” ¹⁸ Jisas katıp, “Eıkinım eiyım einen in.”

¹⁹ *Hırak katıp mıt miyapır yapırwe nau yenkis nau tı. Epei au, hırak kekin bret hispınak (5) keremem metike saauk wiketerem hırak kıkıam naan men niu nepni eim, hırak kitehi God katıp hırak han yaaik kerıuwe menmen im. Epei au, hırak kewep bret keremem hırak kewet mıt disaipel nırak em, te hır neweıknım newet mıt miyapır yapırwe rem. ²⁰ *Hır naam nen nen ere tu iuwe. Te hır disaipel neit yınam kerek epei naam em nemi mekre wapnake ere wapnake hiswiyen wik (12) menempetıt merıuwerem. ²¹ Hır mıt kerek naam menmen hır yapırwe nar 5,000 mıt. Hır ap newenhis miyapır netike nıkerek nau netikerı au.

Jisas kitet wan keke niu ken

(Mk 6:45-52; Jo 6:15-21)

²² Jisas kewtır disaipel epei au, hırak katıp mıt nırak disaipel nehın nınıu nen nekre bot nanının nanıno wan pınak ein te hırak kaku kakrıuwet mıt miyapır yapırwe nanıno. Epei au, hırak kakisesi. ²³ *Jisas kerıuweti nen te hırak hırekes kınıu mınıu (o neiyıp) ken kakitehi God menmen. Nepei hınkewı kakre wıtaan hırak kiutıp kerekkek kepu. ²⁴ Bot hırak epei ken wan nımınıuwe eik, te nıme mınıu meke bot paan kırak te wan sır mınıu mamıwer bot. ²⁵ Epei menep wanewik hıram wen toto, Jisas kerıuwe hıt mırak keke niu kitet wan ken kakır mıt nırak disaipel. ²⁶ *Hır nırek kerıuwe hıt mırak

* 14:3-4 Mt 11:2 * 14:3-4 Lev 18:16, 20:21 * 14:5 Mt 21:26 * 14:10 Mt 17:12 * 14:14 Mt 9:36 * 14:19 Mt 15:35-39; Mk 8:6-10 * 14:20 2Kin 4:44 * 14:23 Lu 6:12, 9:28 * 14:26 Lu 24:37

keke niu kitet wan te h̄r neperper, h̄r nat̄p, "H̄rak herwe." Te h̄r nenep̄p nen̄ne h̄m iuwe. ²⁷ Wasenum Jisas ken̄ne ketpor, "Yi ap einapen. Yi einak̄n tokim. Hi kerekek han. Hi ap herwe auye!"

²⁸ Pita kewenhi ketp̄wek kar ik: "Kaiu Iuwe, ti h̄rekes te ti etpo hi eriuwe hit mai eitet wan anen arit." ²⁹ *Jisas kat̄p, "Ti enen." Te Pita k̄naaiw̄r bot keriuwe hit m̄rak kitet wan ken kak̄r Jisas. ³⁰ Pita k̄r n̄me m̄niu te h̄rak k̄napen, h̄rak kaknat̄n kakno kak̄m t̄par kak̄kre wan. Te h̄rak ken̄ne, "Kaiu Iuwe ekepa!"

³¹ *Wasenum Jisas kewis his ketenen Pita, h̄rak ketp̄wek, "Ti ap han kiteta hi Iuwe au? Ti henmak te ti heit han wik wik?"

³² *Nepei au, h̄rakit̄ wiketeret t̄niu tau bot te n̄me maa meit. ³³ *H̄r m̄t kerek nau bot en n̄r menmen im, h̄r newen̄pi Jisas nat̄p, "H̄aiu mertei werek ti N̄kan ke God."

Jisas k̄kaap m̄t miyap̄r n̄nap neit Genesaret

(Mk 6:53-56)

³⁴ H̄r epei nerekir wan nen p̄nak ein niun t̄ ke Genesaret. ³⁵ H̄r m̄t ne wit ik ek h̄r nertei h̄rak Jisas te h̄r nesiuwe h̄m men merer wit wit kerek menep menep ek, h̄r neithis m̄t kerek n̄nap ek neri nan. ³⁶ *H̄r neri nen epei au, h̄r n̄nap nat̄p h̄m iuwe nit̄wekhi h̄rak ekwisi h̄r h̄ras enwis his entenen ȳnk k̄rak o laplap h̄r m̄rak. H̄r m̄t miyap̄r kerek newis his netenen laplap h̄r m̄ram netike m̄t netenen ȳnk k̄rak, h̄r yap̄rwe n̄re yaain.

15

H̄m lo me God h̄ram min̄n h̄m me maamrer

(Mk 7:1-13)

¹ H̄rak Jisas wen kepu wit Genesaret, m̄t han ne farisi netike m̄t skraip kerek nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t em, h̄r n̄naaiw̄r Jerusalem nan n̄r Jisas nit̄wekhi menmen. ² *H̄r nat̄p, "Nenmak te h̄r m̄t disaipel nit̄ n̄rak menmen ap nises menmen kerek n̄paa maamrer naiu n̄riakem? H̄r nan̄m menmen h̄r nin̄n nekemyet his. Te m̄t disaipel nit̄ au."

³ Jisas kewenhi ketpor, "Yenmak te yi ap yises menmen me God te yi yises h̄m n̄paa m̄t kerek yi yisesi h̄r newetiyem netpiyem a? ⁴ *N̄paa God kat̄p, "Yi eiȳmtau h̄m me miye haai ni te maain yi naanmampri. M̄tik kerek kat̄p enum ke menmen miye

haai n̄rak, yi m̄t eik̄p kaki.' ⁵ Te yi yises h̄m im au. Yi yat̄p, 'M̄tik keiyak ketenen pewek o menmen kak̄kaap miye haai n̄rak, te h̄rak kat̄p miye haai, "Hi epei hehim̄tan im em te hi ewet God em. Hi ap naanempri eriuwerem au." ⁶ Yi yat̄p h̄ram werek h̄rak ap ek̄kaap miye haai n̄rak neriuwerem au.' Me menmen mar im yi yerekir h̄m me God yeriuwe h̄m ham me maamrer ni yi yisesim. ⁷ Yi m̄t enun yemip̄n. M̄tik profet Aisaia n̄paa kehimiteni werek me wi h̄rak kat̄p h̄m me God kar ik. H̄rak kat̄p,

⁸ *M̄t in en h̄r hanhan newen̄pi niuk mai neriuwe h̄m m̄r, te han k̄r au nis̄sa werek werek au.

⁹ Menmen h̄r netpim newen̄pi niuk mai neriuwerem h̄ram au enum menmen wein̄m. Menmen h̄r nat̄p m̄t h̄r enisesim h̄ram ap h̄m mai au. H̄m m̄r wein̄m."

Menmen enum m̄riak han ke m̄tik enuk

(Mk 7:14-23)

¹⁰ Jisas ketpor epei au, h̄rak ken̄ne m̄t miyap̄r nan n̄rek, h̄rak ketpor, "Yi eiȳrteiyem han ekitetim werek werek!

¹¹ *Menmen kerek m̄t h̄r nan̄m menip God kat̄p h̄r m̄t enun au. Menmen m̄t netpim h̄ram menip God kat̄p h̄r m̄t enun."

¹² H̄rak ketpor nepei au, m̄t n̄rak disaipel nan nat̄p Jisas, "Ti hertei m̄t ne Farisi n̄mtau h̄m ti hetpim em te h̄r han enuk neperper?"

¹³ *Jisas kewenhi kat̄p, "Haai kai kau wit k̄rak Heven h̄rak menmen m̄rak mau ni. Menmen kerek h̄rak ap kam̄r au, h̄ram m̄wo wein̄m, maain h̄rak kak̄ketim mamriuwe nekenik m̄ram mamno. ¹⁴ *Yi eiwisi enu en. H̄r n̄re m̄t nanam̄r enuk toto, te h̄r nanteik̄n m̄t han kerek nanam̄r toto en yayiwe h̄r enisesim te h̄r nan̄r God. Te nanam̄r toto kak̄teik̄n m̄tik hak nanam̄r toto yayiwe, h̄rakit̄ wiketeret tat̄nkew̄n tat̄kre wi."

¹⁵ Pita kewenhi kat̄p Jisas, "Ti ewepyp̄r h̄m me tok piksa, te haiu em̄mtewem." ¹⁶⁻¹⁷ Jisas kat̄p, "Yi ap han kewi au a? Yi ȳre m̄t han en a? Yi ap yertei menmen kerek m̄tik h̄rak kewisim mekre h̄m h̄ram men mekre n̄np̄ t̄waak te maain h̄rak kakno kaknerem mam̄kre hei? ¹⁸ *Te menmen mekre han ke m̄t, maain h̄r netpim, im h̄ram menip God kat̄p m̄t h̄r enun. ¹⁹ *Menmen kerek

* 14:29 Jo 21:7 * 14:31 Mt 8:26 * 14:32 Mk 4:39 * 14:33 Mt 27:54; Jo 1:49 * 14:36 Mt 9:20-21; Mk 5:27-28; Lu 8:44 * 15:2 Lu 11:38 * 15:4 Eks 20:12, 21:17; Diu 5:16 * 15:8 Ais 29:13 * 15:11 Mt 12:34 * 15:13 Jo 15:2 * 15:14 Mt 23:16, 24; Lu 6:39; Ro 2:19 * 15:18 Mt 12:34 * 15:19 Jen 8:21; Ga 5:19-21

metpaan meke han ke mıtık hıram mar im: han kitet menmen enum, kenep mıt naa, kari miyapır his kewenem, kekintıp menmen, kewenın hım, katıp kenıp mıtık hak yınk enuk. ²⁰ Menmen im em hıram menıp God katıp mıtık ik hırak enuk. Mıtık ap kekemyet his wen au, te hırak kakım menmen, hıram ap te mamnip God kaktıp mıtık kar ik hırak enuk au.”

Mıte pe Kenan hıre wıses hım me Jısas werek werek

(Mk 7:24-30)

²¹ Jısas kınaaiwır wit Genesaret te hırak ken tı ke wit Taia ketike Saidon. ²² Mıte hap pe Kenan kerek wau wit eik kerekek, hıre wan wenıniwek hım iuwe wetpıwek, “Mıtık Iuwe ti Nepenyek ke Devit, ti han etwenına. Herwe enum mewaank nıki pai.” ²³ Te Jısas ap kewenhi ketpıwe menmei au. Hır mıt disaipel nan nırek netpıwek, “Mıte ip ep hıre wenıne wenıne wısesai wan. Ti ekepiye te hıre wauno.”

²⁴ *Jısas ketpor, “Au, God kerıuweta te hi han hıkaap mıt kerek ne weiwık mıutıp me Isrel, hır nıre sıpsıp nısawın neit yaank. Mıt han au.” ²⁵ Hırak katıp epei au, mıte kerepep wan wewen nınıp werp hıt me Jısas watıp, “Kai Iuwe, ti ekepa.” ²⁶ Jısas ketpıwe tok piksa kar ik: “Hıram enum te haiu mamkin menmen me nıkerek mamwırem mamno mamwet nepere rem, hıram mamım.” ²⁷ Mıte watıp, “Kai Iuwe, ti hatıp werek. Haiu enun mıre nepere. Te nepere hıram mekorır menmen kerek mıye haai nır naam hıram mınatın mıwaai yeno kerek hır naam menmen menterim.” ²⁸ *Hıre watıp war ik te Jısas ketpıwe, “Mıte ti eıses hım me God werek werek. Menmen ti hanhan em hıram mamnen.” Hırak katıp epei au, waswas mıte nıki pıre hıre wıre yaaip.

Jısas kıkaap mıt yapırwe nıre yaain

²⁹ *In ek Jısas kınaaiwır Taia ketike Saidon te hırak ken kitet menep wan ke Galılı. Hırak ken kınıu mınıu (o neiyıp) ken kau nu ein. ³⁰ Mıt miyapır yapırwe nan nererik nırek, hır neıthıs mıt kerek hıt enum o han kır enuk, hemik meweikın, han auri netike menmen ham yapırwe hır neri nan nırek. Hır newısi nıwaai menep hıt me Jısas te hırak kerekyorem hır nıre yaain. ³¹ *Hır mıt miyapır nır menmen im te hır han kekrit hır han kitetım nentar hır nır mıt kerek han auri en natıp, hemik mın em mıre yaain. Mıt nanamır toto en hır nır ein ein werek werek. Mıt kerek hıt enum hır nitet ein ein. Hır nır menmen

im te hır newenıpi God ke mıt ne Isrel nerıuwerem.

Jısas kewet mıt 4,000 menmen hır naam (Mk 8:1-10)

³² *Jısas kekepi epei au, hırak kenıne mıt disaipel nırak nan, hırak katıp, “Hi hanhan herıuwe hır mıt miyapır ein en. Wı wikak epei men hır nau netikewa te hır menmen me nanım em au. Hi hınapen esıuweri nınıpı mamın nanıno te hır nani nanıtın yayıwe.” ³³ Te hır mıt disaipel natıp Jısas, “In en ap mıt nei newi. Te haiu mamıt menmen mamoke neit me mamwet mıt yapırwe rem te hır nanım?” ³⁴ Jısas kitorhi, “Yi yetenen bret marmenum?” Hır natıp, “Haiu metenen bret hispınak wik (7), saauk kike kiutıp kiutıp.” ³⁵ Hır netpıwek epei au, Jısas katıp mıt miyapır hır nanu tı.

³⁶ Jısas kekin saauk metike bret hispınak wik (7), hırak kitelı God em kewepim kewet mıt nırak disaipel em, hır newet mıt yapırwe rem. ³⁷ Hır yapırwe naam ere tu iuwe, te hır neit yınam kerek mıt ap naam te hır nemi mekre wapnake mar hispınak wik (7). ³⁸ Hır mıt naam menmen hır nar 4,000, te hır ap newenhis nıkerek miyapır nau netikerı au. ³⁹ Jısas kerıuwet mıt miyapır nen. Hırak kerıuweti nen, hırak kehın kınıu kekrek bot ketike mıt nırak disaipel, hır nerekir wan nen tı ke mıt nau neit Magadan.

16

Mıt nitehi Jısas kırıak menmen keteiknor God kerıuwetek kan

(Mk 8:11-13; Lu 12:54-56)

¹ *Hır mıt ne Farısı netike mıt ne Sadyusi kerek han kitet mıt epei naa ap pıke nanıkritı nanu au, hır nan nır Jısas. Hır nanmıtıwekpın nanrı han kırak me ekırıak menmen yaaim ekıkaap mıt ekırıuwerem te hır nerteı God kerıuwetek kan. ² Te Jısas ketpor, “Hınkewı epei man yi yatıp nepni mıre ninım te teıpmen hıram wepni yaaik. ³ Yi yekrit yatıp, ‘Napı mıre nıpıak wepni kıre ninık, hauwı kaknen.’ Yi yır menmen mau nepni te yi yerteı werek werek mekam mamnen. Te yi ap yerteı werek werek han kitet menmen God kırıakem me wı im a? ⁴ *Yi mıt miyapır yapırwe enun, yi ap yıses God werek werek au! Yi yıtıuıhi hi hırıak menmen yaaim te yi eıyırteı God kerıuweta hi han te hi ap arıak menmen te yi yayırem au. Hi eteikni menmen me Jona kerek nıpaı kaa kekrek saauk tu mırak. Wı wikak epei au, hırak pıke kekritı kau.” Hırak keptor epei au, hırak kınaaiwırı ken.

* 15:24 Mt 10:6 * 15:28 Mt 8:10, 13 * 15:29 Mk 7:31 * 15:31 Mk 7:37 * 15:32 Mt 14:14-15 * 16:1

Mt 12:38; Lu 11:16; Jo 6:30 * 16:4 Mt 12:39; Lu 11:29

Him tok piksa me yis me Farisi netike Sadyusi

(Mk 8:14-21)

⁵ Hír mît disaipel nau bot nerekir wan nanino, te hír han kaa ap neit niu metikeri neiyim nen. ⁶ *Jisas ketpor tok piksa kar ik: “Yi naanempre híras yi einopin yis me Sadyusi netike mît ne Farisi.” ⁷ Te hír híras han kitet natipan nar ik: “Hírak ketpim kentar haiu ap meit bret mei meiyim man metikewai.” ⁸ Jisas kertei menmen hír netpim te hírak katíp, “Yi mît in en ap han kiteta hi Iuwe naanempri au. Yenmak te yi yatíp haiu ap meit bret mei au? ⁹ *Yi ap yertei menmen werek wen au a? Te yi ap han ekitet bret mar hispínak (5) mît nar 5,000 hír naam, te wapnake mar hiswiyen wik (12) yi yemi mekrerem? ¹⁰ *Te yi ap han ekitet bret hispínak wik (7) kerek mît nar 4,000 hír naam, te wapnake mar hispínak wik (7) yi yemi mekrerem a? ¹¹ Yenmak te yi ap yertei hi ap hetpi menmen me bret. Yi naanmamre híras me him me mît ne Farisi netike mît ne Sadyusi.” ¹² Hírak ketpor epei au, hír nertei hírak ap ketpor naanmpre híras me yis me bret au. Hírak ketpor hír naanmpre híras hír ap nises him me Farisi netike him me mît ne Sadyusi, kerek hír natíp mît enisesim.

Pita kewepyapír Jisas hírak Mítik God keriuwetek hírak Kraís

(Mk 8:27-30; Lu 9:18-21)

¹³ Maain me wí Jisas ken tí menep wit Sis-aria Filipai hírak kitehi mît disaipel nírak, “Hír mît miyapír hír natíp hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe, hi keimín?” ¹⁴ *Hír natíp, “Mît han natíp ti Jon kerek kíkír mît neriuwe típar. Mît han natíp ti profet Ilaija kerek nípaa kau tí. Mît han natíp ti Jeremaia o mítik profet hak nípaa nepu tí.” ¹⁵ Te Jisas ketpor, “Yi han kitet hi keimín?”

¹⁶ *Saimon niuk mírak ham Pita hírak kewenhi ketpíwek, “Ti Níkan ke God kerek kau kakít típmain típmain enum eik. Ti Mítik Kraís kerek hírak keriuwetit ti anen tí ekaap haiu mît etaíhis.”

¹⁷ *Jisas ketpíwek, “Saimon níkan ke Jona, God han yaaik keriuwit. Ap mítik kei ke tí ik ek keteiknut him im em au. Haai kai God kau wit kírak hírak keteiknut menmen im. ¹⁸ *Hi hetput, ti Pita ti híre teiník. Ti ekaap mît miyapír yapírwe nanises him mai. Te menmen ham meke Seten mamnen híram ap te maminíni au. ¹⁹ *Te maain hi ewisit ti ekrehír kai. Ti

atíp menmen mît miyapír kerek nanises him mai hír naníakem. Menmen ti hetpor híram werek hír nisesim. God keit wit kírak kaktíp híram yaaím. Menmen ti hetpor híram enum hír ap te nanisesim nanu tí im, God kakít wit kírak kaktíp, ti hetpor werek werek.” ²⁰ *Jisas katíp mît disaipel kewírnak kekteni ap te enwepyapírek entíp mît han hírak Kraís, Mítik kerek God keriuwetek kan kíkkaap mît ne tí.

Jisas katíp hírekes kaki te píke kakíkrit (Mk 8:31-9:1; Lu 9:22-27)

²¹ Me wí im ere maain Jisas katíp mît disaipel nírak hírak kakno wit Jerusalem, te mît iuwe ninín naanmpre mît netike mît iuwe ne pris, mît nertei him me Moses nanrekýiwék enum yínk kírak kakíkék hír nankíp kaki. Hírak kaki kakwaai ere wí wikak, te hírak píke kakíkrit.

²² Hírak ketpor epei au, Pita keithis Jisas keiyík ken pín eik te hírak kenerek kentar hírak katíp hírak kaki. Hírak ketpíwek, “Ti kiau Iuwe kerekek taau. Menmen ti hetpim hi hanhan God ap te kakwisim mamnen taau.” ²³ Jisas keweikín katíp Pita, “Seten ti eno sip kai enopin. Ti hanhan hari han kai enuk. Ti ap han kitet menmen mar ke God han kitetim au. Ti han kitet menmen mar kerek mît keriyen han kitetim.”

²⁴ *Hírak ketpíwek epei au, Jisas katíp mît disaipel nírak, “Mît kerek hanhan nisísa, hír enwenín han kír me menmen hír hanhanem, te hír ap nínapen te nani nanír maain hi hahi entar nu tentarakít. ²⁵ *Mît kerek hanhan nani au, nanu werek, maain mît in himín kír kakíwaank. Te mît kerek nisísa ap nínain mît naníníp nani nanínterik, te maain himín kír kaku werek. ²⁶ *Mítik hak ketenen menmen yapírwe kerek aku tí ik ek te hírak ap kises God au, maain hírak kaki te himín kírak kakíwaank. Te menmen yapírwe kerek nípaa hírak ketenenim mau tí ik mamkéik te God kaktíp hírak yaaik mamírkeik a? Taau! Te hírak kakít mekam keiyim kakíkaap himín kírak kaku werek kakít wit ke God a? Taauye! ²⁷ *Maain hi Mítik Iuwe ke wit ke Mítik Iuwe, hi píke anen ariuwe menmen iuwe me Haai kai merhíhe míre si. Te mît ensel nírak nanínen nantikewa me wí hi píke anen. Me wí im hi ariák mît miyapír ne tí ik ek menmen yaaím o menmen enum mampar kerek nípaa nau tí ik ek hír níriakem. ²⁸ Hi hetpi werek. Mît han kerek neperp in en

* 16:6 Lu 12:1 * 16:9 Mt 14:17-21 * 16:10 Mt 15:34-38 * 16:14 Mt 14:1-2; Mk 6:14-15; Lu 9:7-8 * 16:16 Jo 6:69 * 16:17 Mt 17:5; Ga 1:15-16 * 16:18 Jo 1:42; Ef 2:20 * 16:19 Mt 18:18; Jo 20:23 * 16:20 Mt 17:9; Mk 9:9 * 16:24 Mt 10:38; Lu 14:27 * 16:25 Mt 10:39; Lu 17:33; Jo 12:25 * 16:26 Mt 4:8-9 * 16:27 Sam 62:12; Pro 24:12; Mt 25:31; Ro 2:6; Rev 22:12

ap epei naa te h̄r nin̄n nan̄r hi M̄t̄ik ke wit ke M̄t̄ik luwe, hi anen ariuwe menmen mai luwe te hi ehin̄n naanmamre m̄t̄.”

17

Ȳnk ke Jisas keweik̄nhis k̄re menmen keit wit ke God

(Mk 9:2-13; Lu 9:28-36)

¹ W̄i hisp̄nak kiut̄ip (6) epei men, Jisas keithis Pita ketike m̄t̄ik̄t̄ wik̄ Jems ketike n̄kik̄ k̄rak̄ Jon. H̄rak̄ keryei ker̄i ken m̄niu (o neiȳp) hak̄ enuk̄ kau niu ein. H̄rak̄it̄ keriyen tepu. ² *H̄rak̄it̄ tepu en, ȳnk ke Jisas keweik̄nhis k̄re hak̄, h̄rak̄it̄ t̄rek̄ teriuwe nanam̄r. Te ninaan m̄rak̄ m̄r m̄re wepni k̄r, laplap m̄rak̄ mir m̄re si merh̄he. ³ Moses ketike Ilaija wiketeret t̄naaiw̄r wit ke God tan te h̄rak̄it̄ disaipel wikak̄ t̄r m̄t̄ik̄t̄ wiketeret tat̄ip tetike Jisas. ⁴ Pita k̄r menmen im te h̄rak̄ kat̄ip Jisas, “Hau mau in h̄ram yaaim. Te ti hanhana, hi aime weisaak̄ mei mam̄r̄ri mamwaai in. Ham h̄ram mit, ham me Moses, ham me Ilaija.”

⁵ *H̄rak̄ wen ketpim, nap̄ k̄re h̄ike kewen kan k̄wap̄ni. Te m̄t̄ik̄ hak̄ kat̄ip kek̄re nap̄ kewen kan kat̄ip kar̄ ik: “M̄t̄ik̄ ik h̄rak̄ N̄kan kai yaaik. Hi hanhan heriuwerek. Yi eiȳmt̄au h̄m m̄rak̄ eiȳ-esim!”

⁶ Te h̄rak̄it̄ m̄t̄ik̄t̄ disaipel temtau h̄m im keremem, h̄rak̄it̄ tewen nin̄p̄ tewis ninaan m̄waai t̄, te h̄rak̄it̄ tep̄r̄p̄r̄ w̄senum. ⁷ Jisas kan menep̄ k̄ret̄ ket̄en̄ik̄t̄ ket̄p̄wek̄t̄, “Yi eiȳk̄rit̄. Yi ap einapen!” ⁸ Te h̄rak̄it̄ tekrit̄ terenaan ap t̄r m̄t̄ik̄ keiyak̄. Au, h̄rak̄it̄ t̄r Jisas kerekek. ⁹ *H̄r n̄naaiw̄r m̄niu (o neiȳp) te h̄r wen nekiuwe nepno, Jisas ket̄p̄wek̄t̄ h̄m manp, “Menmen im yi epei ȳrem ap te yi p̄ke eit̄ip m̄t̄ han em. H̄ram mam̄kre (o mam̄rau) han ki ere maain hi M̄t̄ik̄ ke wit ke M̄t̄ik̄ luwe hi hahi, hi p̄ke ekrit̄ ahu.” ¹⁰ *H̄rak̄ ket̄p̄wek̄t̄ epei au, h̄rak̄it̄ m̄t̄ik̄t̄ disaipel t̄rak̄ tit̄iwek̄hi, “Nenmak te m̄t̄ nertei h̄m me Moses nat̄ip̄ Ilaija kak̄in̄n kak̄nen, te maain m̄t̄ik̄ kerek̄ God ker̄iuwetek̄ kak̄kaap̄ hau m̄t̄ kak̄taihis h̄rak̄ kak̄isesik?” ¹¹ Jisas ket̄p̄wek̄t̄, “O, h̄ram werek. Ilaija h̄rak̄ kak̄in̄n kak̄nen kak̄rak̄ak̄ menmen yap̄rwe mamre yaaim. ¹² *Te hi hetpi, Ilaija epei kan, te h̄r m̄t̄ ap nerteiyek̄ au. H̄r nises han k̄r te h̄r nerekȳwek̄ enum. Mar im te h̄r nanrekȳa hi M̄t̄ik̄ ke wit ke M̄t̄ik̄ luwe, h̄r nanrekȳau menmen enum nanrewaank.”

¹³ *Jisas kat̄ip kar̄ ik, te h̄rak̄it̄ m̄t̄ik̄t̄ disaipel tert̄e h̄rak̄ kat̄ip ke Jon kerek̄ k̄k̄r̄ m̄t̄ nek̄re t̄par keremem.

Jisas k̄kaap̄ n̄kan hak̄ herwe enum mekrerek̄ h̄rak̄ k̄re yaaik

(Mk 9:14-29; Lu 9:37-42)

¹⁴ H̄r nen ere niun m̄t̄ miyap̄r yap̄rwe en, m̄t̄ik̄ hak̄ ken k̄r Jisas kewen nin̄p̄ kerp̄ h̄t̄ m̄rak̄. ¹⁵ H̄rak̄ kat̄ip, “M̄t̄ik̄ luwe, ti hanhan heriuwe n̄kan kai. H̄rak̄ enuk̄ ketaritari te ȳnk̄ k̄rak̄ au enuk̄. W̄i yap̄rwe h̄rak̄ kaa kenke kek̄re si, kek̄re t̄par. ¹⁶ Hi epei et̄iwek̄his heiȳk̄ han m̄t̄ disaipel nit, te h̄r ap n̄r̄iakek̄ k̄re yaaik.”

¹⁷ *Jisas kat̄por, “Yi m̄t̄ miyap̄r yau t̄ in en ap yises h̄m me God werek werek au. Te han ki ap yaaik. W̄i marmenum te hi eh̄u ekt̄ikewi te yi yises God werek werek? Yi eit̄iwek̄ his eiȳk̄ einen in.” H̄r neiȳk̄ nan newis̄k̄ keit̄ Jisas. ¹⁸ Epei au, Jisas kene herwe enum keremem, te h̄ram m̄naaiw̄r n̄kan kerekek̄ men, te wasenum h̄rak̄ k̄re yaaik.

¹⁹ *Maain m̄t̄ disaipel n̄rak̄ neit̄ w̄nak̄ h̄r nitehi Jisas net̄p̄wek̄, “Hau menmak te hau ap mamkaap̄ n̄kan k̄ike kerekek̄ mam̄p̄r herwe enum mamno?”

²⁰ *Jisas ket̄por, “Yi ap yises God werek werek au, te yi ap yep̄r herwe ik au. Hi hetpi werek, yi yises h̄m me God werek im e m̄re nu mastet̄ n̄kim̄ m̄rak̄, te yi eit̄ip̄ m̄niu (o neiȳp) ik ek, ‘Ekrit̄ eno p̄nak̄ ein en,’ te h̄rak̄ kak̄k̄rit̄ kak̄no. Yi yises God werek te menmen yi ȳr̄iakem̄ h̄ram mamp̄r keremem mamnen.” ²¹ [Te ap menmeyam me yeiȳm̄ yayip̄r herwe im em taau. Yi nin̄p̄ miwei eiyu eiȳt̄ me yi eiȳitehi God menmen, te yi eiȳp̄r herwe im keremem.”]

Jisas p̄ke kat̄ip̄ ket̄epim me h̄rak̄ kaki te maain kak̄ik̄rit̄

(Mk 9:30-32; Lu 9:43-45)

²² Maain H̄r nariyan nitet̄ Galili te Jisas kat̄ip̄ m̄t̄ disaipel n̄rak̄: “Maain h̄r m̄t̄ nanriuweta hi M̄t̄ik̄ ke wit ke M̄t̄ik̄ luwe hi ano his me m̄t̄ enun. ²³ *Te h̄r naniyep̄ hahi. Me w̄i wikak̄ h̄rak̄ God p̄ke kak̄k̄oya hi p̄ke ah̄k̄rit̄ ahu are m̄t̄ik̄.” H̄r nemtau menmen h̄rak̄ ket̄p̄wek̄tem, te h̄r han enuk̄.

M̄t̄ nitehi Pita pewek̄ me takis

²⁴ *Jisas ketike m̄t̄ n̄rak̄ disaipel epei nen niun wit Kapaneam. M̄t̄ kerek̄ neit̄ pewek̄ me takis me w̄nak̄ ke God h̄r nan nitehi Pita, “M̄t̄ik̄ luwe kit̄ h̄rak̄ kew̄r

* 17:2 2P̄i 1:16-18 * 17:5 Diu 18:15; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17; Mk 1:11; Lu 3:22 * 17:9 Mt 16:20 * 17:10 Mal 4:5 * 17:12 Mt 11:14, 14:10 * 17:13 Lu 1:17 * 17:17 Diu 32:5, 20; Jo 14:9 * 17:19 Mt 10:1 * 17:20 Mt 21:21; Mk 11:23; Lu 17:6; 1Ko 13:2 * 17:23 Mt 16:21 * 17:24 Eks 30:13, 38:26

pewek me takis me winak ke God a?"
 25 Pita h̄rak ketp̄or; "O h̄rak M̄tik luwe kiau kep̄w̄rem." H̄rak kat̄ip epei au, h̄r nen n̄nik w̄nak eik ek te Jisas kitehi Pita, "Pita ti han kitet mekam? M̄t iuwe naan̄mp̄re m̄t ne t̄i h̄r nari pewek me takis me n̄kerek n̄r o me m̄t han?" 26 Pita ketp̄wek, "M̄t n̄rak au. M̄t han keriyen." Jisas ketp̄wek, "Te m̄t ne m̄tik luwe ap nanw̄r pewek a? Te hi ap te hew̄r pewek a! Haiu n̄kerek ne God te haiu ap mamw̄r pewek naan̄mamp̄re w̄nak k̄rak au. 27 H̄ram yaaim te hi ap hew̄r pewek h̄riak m̄t han enuk neriuwerem. Te ti eno wan ew̄r strin huk mewik ere ti eri saauk eknen tenhaan ik. Te saauk hak kerek epei ti heriyaak kin̄n kan tenhaan ik ek, te ti etenenik ewep h̄m k̄rak te ti eh̄r pewek mau mekrerek. Ti eiȳm eno ew̄rem ewet m̄t pewek me takis maw̄r."

18

M̄t miyap̄r kerek God kat̄ip h̄r iuwe n̄m̄n ke m̄t miyap̄r han kerek h̄r nisesik (Mk 9:33-37; Lu 9:46-48)

1 * Me w̄ im m̄t disaipel nan n̄r Jisas netp̄wek, "Keim̄n h̄rak kin̄n m̄t han te h̄rak k̄re iuwe ke m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me God?"

2 H̄r netp̄wek, te Jisas ken̄ne n̄kan hak kan te h̄rak kewis̄k kerp n̄m̄n ke m̄t yap̄rwe. 3 *Epei au, h̄rak kat̄ip, "Hi hetpi h̄m werek. Yi ap eiweik̄n sip eiwet menmen yi eiȳses m̄t n̄kerek kike hanhan nises h̄m me miye haai n̄r; te yi ap eiyu eiȳr ke m̄t ne weiwik me God. Taau! 4 *M̄tik kerek kewen̄n han k̄rak ke menmen yap̄rwe h̄rak hanhanem, te h̄rak kises menmen miut̄ip kar n̄kan ik ek kisesim, h̄rak kin̄n m̄t han ne weiwik miut̄ip me God, h̄rak kakises God werek werek. 5 *Te m̄t kerek naan̄mp̄re m̄tik kiut̄ip k̄re n̄kan ik nentar h̄r nises h̄m mai, h̄ram mar ke h̄r nekepa.

Menmen enum m̄t n̄riakem nari han ke m̄t neriuwerem (Mk 9:42-48; Lu 17:1-2)

6 "Te m̄tik hak kiut̄ip kakri han ke m̄t wein̄n h̄r n̄re n̄kerek kike in te h̄r nises menmen enum ap nises h̄m mai au, h̄ram yaaim te h̄r m̄t han enwenkek nan iuwe kiut̄ip eku t̄im̄r k̄rak te h̄r enw̄rek ekno ek̄kre wan n̄m̄n iuwe ein kaki te maain God ap kak̄k̄p̄ kak̄waankek w̄senuk ke menmen im. 7 Menmen enum mamw̄waank m̄t miyap̄r nau t̄i nanri

han k̄r te h̄r nanises menmen enum. Hekrit hekrit menmen enum mari han ke m̄t miyap̄r yap̄rwe, te maain God kak̄waank m̄t o miyap̄r kerek n̄riakem nari han ke m̄t miyap̄r han neriuwerem.

8 * "Yi ȳriak menmen enum eiyuwe his o h̄t mi, yi eiremir eiw̄rem enno. H̄ram yaaim yi his h̄t miut̄ip te yi eitike God eiyu werek. H̄ram enum te his h̄t wik mamu te h̄r nanri yi eino eikre si enum kerek mamu mam̄t tipmain tipmain enum eik ap te mami au. 9 Nanam̄r ki k̄r menmen kakri han ki me menmen enum, te yi eiket̄ik eiw̄rek ekno. H̄ram yaaim yi nanam̄r kiut̄ip kaku te yi eiyu werek eitike God. H̄ram enum yi nanam̄r wik te h̄r nanw̄ri yi eino eikre si enum me hel, wit kerek God kak̄waank m̄t keriuwerem.

H̄m tok piksa me sipsip k̄r̄r kisaw̄n keit yaank (Lu 15:3-7)

10 * "Yi naan̄mp̄re h̄ras werek werek te yi ap han ek̄tet m̄tik kei wein̄k kerek kises h̄m mai. Hi hetpi werek. M̄t ensel kerek naan̄mp̄re m̄t miyap̄r nis̄sa h̄r nan̄no nan̄r Haai kai God kak̄t̄ wit k̄rak, h̄r nan̄swi h̄m me menmen enum yi ȳriakem. 11 * [Yi ap yerekyor enum yentar hi M̄tik ke wit ke M̄tik luwe hi han h̄nhat̄n akepi ah̄th̄s m̄t miyap̄r nises menmen enum te h̄r nanises h̄m mai.]

12 "Yi han kitet mekam? M̄tik hak kewis̄ 100 sipsip te sipsip hak kiut̄ip k̄r̄r kisaw̄n keit yaank, te h̄rak ap te kak̄nkakt̄nwek p̄ke kaknanek o au? H̄rak kakwis̄ 99 sipsip mam̄r̄p̄ m̄niu eik h̄rak kakno kak̄nkakt̄n hak kiut̄ip epei keit nein eik. 13 Hi hetpi werek. Maain h̄rak k̄nap̄nek epei au, h̄rak han yaaik kike keriuwe 99 sipsip ap meit nein ek kentar h̄ram mepu werek. 14 Mar im Haai ki God kau wit k̄rak Heven k̄napen m̄tik keiyak kiut̄ip ke yi n̄kerek kike n̄rak kakweik̄n sip kakwet̄wek kak̄waank h̄rekes.

Yi m̄t eikaap m̄tik hak kerek keweik̄n sip kewet h̄m yaaim kises menmen enum.

15 * "Te m̄tik kit h̄rekes kerekuyt menmen enum ti eno eh̄rek te ti eteik̄nwek menmen enum h̄rak k̄riakem. H̄rak kemtau h̄m mit kisesim keweik̄n sip kewet̄wem, te ti epei het̄wek his k̄naaip̄s menmen enum. 16 * Te h̄rak ap kemtau h̄m mit, ti eh̄t his m̄tik keiyak kiut̄ip o wiketeret, te yi eiryak̄t̄ eino. Mar im te yi wikak eiweypap̄r menmen h̄rak

* 18:1 Lu 22:24 * 18:3 Mt 19:14; Mk 10:15; Lu 18:17 * 18:4 Mk 10:43-44 * 18:5 Mt 10:40; Lu 10:16; Jo 13:20
 * 18:8 Mt 5:29-30 * 18:10 Hi 1:14 * 18:11 Lu 19:10 * 18:15 Lev 19:17; Lu 17:3; Ga 6:1 * 18:16 Diu 19:15; Jo 8:17 * 18:17 1Ko 5:13

kiriakem kesiuwek him. ¹⁷ *Te hirak ap kemtau him mi, te yi eitip mit han ne weiwik me God. Te hirak ap kemtau him mir te yi einerek mitik enuk hanhan kises menmen enum. Yi eiyipirek ap eitikerek yirak menmen ham au.”

¹⁸ *Jisas katip, “Hi hetpi werek menmen yapirwe enum yi ap yesakem meit ti ik ek, keremem te God ap kakisakem kakit wit kirak. Menmen yi yesakem yayit ti ik ek, te God kakisakem kakit wit kirak.

¹⁹ * “Te hi hetpi werek. Mitikit wiketeret te ti ik yi han kipirakit me menmen miutip te yi yitehi God em, Haai kai God kau wit kirak kakrekiyem. ²⁰ *Hirak kakrekiyem yi eitiwem eiyintar yi mitikit wik o wikak yi yererik yentar yi yisisa yi eiyirtei God te hi ahu atikewi ekre ninin hi akepi.”

Him tok piksa me mitik hirak ap hanhan keriuwe mitik hak nipaa kari menmen mirak

²¹ Jisas katip epei au, Pita kan kir Jisas ketpiwek, “Mitik iuwe, kai yinak hirak kakrekyo menmen enum te hi akepi anke menmen enum mirak emno emkeipnawek mamrmenum? Ti arekyewem mar ke hispinak wik (7) hiram werek?” ²² *Jisas ketpiwek, “Hi ap hetput are mamir hispinak wik (7) au. Hi hatip ti ekepik enke menmen enum kerek hirak kiriakemem ere yapirwe mar ke 490. ²³ Menmen haiu mit kerek mises God haiu miriakem hiram mire menmen mitik iuwe ke gavman hirak kiriakem. Hirak katip hirak kakit pewek yapirwe nipaa mit kerek nriak menmen mirak hir netiwem weinim te hir ap pike newetiwekem mererim wen au. ²⁴ Hirak kiriak menmen me mit netiwem weinim ap epei newetiwek pewek mererim wen au, hir neithis mitik hak neiyik nan. Nipaa hirak ketenen pewek me mitik ik mar 10 million kina te hirak ap kewetiwekem mererim wen au. ²⁵ Te hirak ap ketenen pewek iuwe mar im te kakwetiwekem mererim au. Te mitik iuwe katip hir anithis mitik ketike mit nikerek netike menmen mir ham yapirwe hir nesiwerem nanit nan mamrerim me menmen nipaa hirak ketiwem weinim me mitik iuwe ik. ²⁶ Hirak katip epei au, te mitik kerek kiriak menmen me mitik iuwe kewen ninip kitehi katip mitik iuwe kar ik: “Ti hanhan heriuwa, wen ewisa pewek hi hewetw menmen yapirwe mit nipaa hi heriyaam.” ²⁷ Te mitik iuwe hanhan keriuwerek kerek nipaa hirak ketiwem

weinim em meit, hirak ketpiwek hiram menmen weinim te hirak kinaiwerek ken.

²⁸ “Maain mitik kerek kiriak menmen me mitik iuwe ketpaan ken wit eik, te hirak kir mitik wariyakit kirak kerek nipaa hirak kewetiwek pewek mar 100 kina, te hirak kewetiwekem mererim au. Te hirak ketenenik kir enum kau teruk kirak ketpiwek, “Ti eweto pewek emrer mai kerek nipaa ti hetiwem.” ²⁹ Hirak ketpim nepei au, te wariyakit kirak kewen ninip kau kitiwekhi ketpiwek him iuwe kar ik: “Ti hanhan heriuwa te ti hewisa ere maain te hi pike ewetitem.” ³⁰ Te hirak kinapen. Hirak ken kewerek kekere winak enuk kaku kakit ere maain hirak kakrer pewek nipaa hirak ketiwem.

³¹ “Te hir mit wariyan nriak nri menmen hirak kerekewekem hir han enuk neriuwerek. Te hir nen newepypir menmen enum hirak kiriakem natip mitik iuwe kir em. ³² Hir netpiwek epei au, te mitik iuwe kenine mitik kerek nipaa kiriak menmen en ketpiwek kar ik: “Ti mitik hiriak menmen mai, ti enuk! Nipaa ti hikit hetpo te hi han tewenit me menmen nipaa ti hetiwem em. ³³ Hi nipaa han tewenit. Henmak te ti ap han tewenin wariyakit kit a?” ³⁴ *Te mitik iuwe kirak han enuk keriuwerek te hirak kesiuwerek ken mit kerek nriakek menmen enum nanawaankek te hirak kaku kakit ere mamrer menmen kerek nipaa hirak ketiwem. ³⁵ *Te han ki, yi eikaap ni yinan me menmen enum hir nepei nriakem. Te Haai kai kau wit kirak Heven kakriakem mampar keremem me yi. Haai kai kau wit kirak Heven kakrekyi menmen mamir im. Te yi eikaap ni yinan me menmen enum hir nerekiyem yi eiyitpor hiram menmen weinim. Yi han kitet menmen werek werek!”

19

Jisas katip him me mitik mite epei neitan hir ninaaiwiran
(Mk 10:1-12; Lu 16:18)

¹ Jisas katip him me menmen epei au, hirak kinaaiwir Galili ken ti ke provins Judia keit pinak ke mani Jodan ein. ² Hirak ken en, mit miyapir yapirwe nisesik. Te hirak kikaap mit miyapir kerek ninap hir nire yaain.

³ *Hirak keit ein, hir mit ne Farisi nan nanmitiwekpin nanri han kirak natip, “Him me Moses haiu misesim matip hiram yaaim te mitik akipir mite pirak hire wauno waunaiwerek me menmen miutip

* 18:18 Mt 16:19; Jo 20:23

* 18:19 Mk 11:24; Jo 15:7; Je 1:5

* 18:20 Mt 28:20; Jo 14:23

* 18:22 Lu 17:4

* 18:34 Mt 5:25-26

* 18:35 Mt 6:15; Mk 11:25; Ef 4:32; Kl 3:13

* 19:3 Mt 16:1

* 19:4 Jen 1:27, 5:2

o yapirwe hire wiriakem hirak kineinim o au?"

⁴ *Te hirak kewenhi ketpor, "Yi yenmak te nipaa yi ap yertei werek h̄m im em mau tiwei yi yirem a? H̄ram matip God nipaa kiriak menmen yapirwe, nipaa enum eik hirak kime mitik ketike m̄te. ⁵ *God kiriak m̄te keriuwe hirepit ke mitik te hirak katip, 'Mitik kaknaaiwir miye hai nrak hirak kaku kaktike m̄te pirak, te hir wik nankiyan nanu nanit.' ⁶ Te hir ap p̄ke n̄re hire o hirak wik wik au. Hir n̄re yink kiutip kerekek. Menmen kerek God epei kehimitanem miutip, yi mit ap te yayinkerem."

⁷ *Te hir mit ne Farisi netp̄wek, "Te kenmak Moses kewis h̄m h̄ram matip, "Mitik kakwis tiwei kaktip kak̄nmak te hirak kak̄nke m̄te hirak kakwet̄werek te kak̄nkerep wauno?"

⁸ Jisas ketpor, "Moses kewisi yi yayip̄r miyap̄r ni kentar yi han ki enuk ap yises h̄m me God werek werek au. Nipaa enum eik God ap hanhan keriuwe mit hir nises miyap̄r n̄r n̄naaiw̄ri nan̄no au. ⁹ *Hi hetpi h̄m mar im em. M̄te pe mitik hak ap nipaa wiriak menmen enum w̄waai wetike mit han, te hirak kak̄ip̄rep wauno kak̄it m̄te hap, mitik kar ik hirak kewaank h̄rekes k̄re mitik enuk kari miyap̄r his kewenem."

¹⁰ *Te hir mit disaipel nrak hir netp̄wek, "Menmen n̄m̄n ke mitik ketike m̄te pirak h̄ram mar im, te mitik kak̄it m̄te au em̄t. Hirak eku weinik kerekek."

¹¹ Te Jisas ketpor kar ik: "Ap te mit miyap̄r yapirwe nantenen h̄m im em taau. Hir keriyen kerek God kak̄kepi hir nantenenim hanhan nanisesim. ¹² Mit han ap te nanit miyap̄r nentar miyerer n̄r nipaa ninen te hir ap yaain te hir nanwaai nantike miyap̄r. Nep̄r kerekek mit han nipaa nekin menmen me mit han te hir ap te nanit miyap̄r nanwaai nantikeri au. Te han en han kitet nanises menmen me h̄m me God nanriak menmen m̄rak keremem te hir n̄napen nanit miyap̄r. Mit kerek hir han kitet h̄m im h̄ram yaaim hir nanisesim."

Jisas han yaaik kewis his mentar nikerek kike

(Mk 10:13-16; Lu 18:15-17)

¹³ Hirak katip epei au, hir mit han neit his nikerek han kike neri nan, hir hanhan natip Jisas te hirak ekwis his em̄nteri te ekitehi God kakrekyor menmen yaaim. Te hir mit disaipel neneri. ¹⁴ *Hir neneri,

Jisas katip, "Yi eiwis nikerek kike en hir nan̄nan in. Yi ap eiweni au em̄t! Mit miyap̄r kerek nises God hir han yaaik nanu nan̄r nikerek in e." ¹⁵ Hirak kewis his menteri. Hirak kiriak menmen im epei au, hirak k̄naaiw̄r wit ik ken wit hak.

H̄m me mitik pipiak ketenen menmen yapirwe

(Mk 10:17-31; Lu 18:18-30)

¹⁶ W̄ ham mitik hak yaaik kan kir Jisas ketp̄wek kar ik: "Mitik Iuwe Yaaik hi ar̄iak mekam yaaim eiysesim te hi hah̄t h̄m̄n yaaik te hi hahu hah̄t tipmain tipmain enum eik?"

¹⁷ *Jisas ketp̄wek, "Kenmak te ti hitaui me menmen mekam yaaim? God kiutip kerekek hirak Yaaik. Te ti hanhan hah̄t h̄m̄n yaaik ehu etike God, te ti ehises h̄m kerek God kewet Moses em mit enisesim."

¹⁸ *Te mitik kitiwekhi, "Hi ehises h̄m lo me Moses mekam?"

Jisas ketp̄wek, "Ti ehises h̄m mar im: 'Ti ap enep mit hir nani. Ti ap hetike m̄te pe mitik hak yi eir̄ran au em̄t! Ti ap ekintip menmen me mit han. Ti ap ewen h̄m etip mit han. ¹⁹ Ti emtau h̄m me miye haai nit eisesim naanmamror me menmen, ti hanhan eriuwe mit miyap̄r han eh̄r ke ti hanhan h̄rekes.'"

²⁰ Te mitik pipiak ketp̄wek, "H̄m im em hi epei hisesim. Te hi ehises mekam ham?"

²¹ *Jisas ketp̄wek, "Ti hanhan are yaaik te ti eno esiuwe menmen mit yapirwe eh̄t pewek emrerim te ti ewet mit enun ap netenen menmen mei em. Ti er̄iak menmen im, ti hetenen menmen yapirwe hahu wit ke God. Ti hir̄rak menmen im epei au, ti enen ehisisa."

²² Mitik pipiak kemtau h̄m im, hirak k̄naaiw̄r Jisas han enuk ken kentar Jisas ketp̄wek hirak kesiuwe menmen m̄rak mamno. Hirak ketenen menmen yapirwe.

²³ Hirak epei ken, Jisas katip mit disaipel nrak, "Hi hetpi werek. Menmen yapirwe mit netenenim h̄ram mewen (o mesenkek) han kir te hir ap nises h̄m me God waswas au. ²⁴ Hi p̄ke hetpi heteipim. Kamel h̄ram ap te mam̄n̄k hei ke nil ke nekerwo laplap neriuwerek ek taau. H̄ram hei kike. Mitik ketenen pewek yapirwe hirak ap te kakises God taau k̄re kamel ap te kakises hei. Hirak kiriak menmen au kentar pewek hirak ketenenim hirak han kirak kenke kenterim te kakisesik werek werek taau."

²⁵ Mit disaipel nrak nemtau h̄m im em hir neh̄n̄n̄n te hir han kekrit nit̄wekhi, "God ap kak̄this mitik kar ik au, te neim̄n ne haiu mit mamu mamtikerek? Taauye!"

* 19:5 Jen 2:24; Ef 5:31 * 19:7 Diu 24:1-4; Mt 5:31

* 19:14 Mt 18:2-3 * 19:17 Lev 18:5; Lu 10:28 * 19:18 Eks 20:12-16; Lev 19:18; Diu 5:16-20; Ro 13:9

Mt 6:20; Lu 12:33; Ap 2:45, 4:34-37

* 19:9 Mt 5:32; 1Ko 7:10-11 * 19:10 1Ko 7:1-2, 7-9

* 19:18 Eks 20:12-16; Lev 19:18; Diu 5:16-20; Ro 13:9 * 19:21

26 *Hir natip epei au, Jisas kirapor ketpor, "Mit ap nankaap hiras nanu nantike God au. Menmen mit netenenim mamkepi au. God kerekek kakikepi."

27 Hirak katip epei au, Pita ketpewek, "Hau epei mnaaiwir menmen mai yapirwe te hau misesit. Maain hau mamit mekam?"

28 *Jisas kewenhi ketpor, "Hi hetpi menmen im! Hi Mitik ke wit ke Mitik luwe maain hi hahu yeno mai iuwe naanmampre mit me wi yaaim maain mamnen, te yi mit kerek yisasa yi yayu yeno yaipar ke hi ik ek. Yi skelim mit ne weiwik yapirwe me Isrel. 29 *Hir mit miyapir niutip niutip kerek nnaaiwir winak o menmen mir, kikrek nir, yenterer, miye haai o nikerek nir o ti kir, hir nnaaiwirrem nentar hir nises menmen nipa hira netenenim, maain hir nanit yapirwe mamir ke 100. Te hir nantike God nanu nanit tipmain tipmain enum eik. 30 *Mit miyapir kerek in ek hir niuk mir iuwe, hir maain nanire mit wein+n. Mit miyapir yapirwe in ek hir nire mit wein+n, maain hir nanire mit iuwe.

20

Him me mit nriak menmen naanmpre ni me tipar wain.

1 *"Menmen God kirakem me hau mit hram mar ke mitik ketenen ti iuwe. Hekrit enum eik hirak ken kakithis mit nanriak menmen naanmpre ni me waai wain mirak. 2 Hirak katip ketike mit han nanriak menmen naanmpre ni me tipar wain mirak. Te hirak han yaaik keriuwari te hir nanit pewek iuwe miutip me wi im em. Epei au, hirak keriuwari nen ni me waai wain mirak eim. 3 Maain wepni epei keh+n kinu kan, hirak ken kir mit han nerp wein+n neit wit maket. 4 Hirak katip mit han in en, 'Yi eino eirak menmen eipeit ni wain eim, te hi eweti pewek iuwe miutip mampireri keriyen.' 5 Te hir nen. Wepni kau nim+n iuwe kewen ken, hirak ken kari mit han keprer kerekek nipa hirak kirakem.

6 "Hinkewi hirak ken kir mit han au nerp neit ap nriak menmen. Te hirak ketpor, 'Yenmak te yi yerp wein+m petepin in ere hinkewi ik ek?'

7 Hir netpewek, 'Ap mitik kei keweti menmen hau mamrakem.' Hirak ketpor, 'Yi eino ni me tipar wain mai em eirak menmen.'

8 *"Epei hinkewi, te haai ke ni wain katip mitik iuwe naanmpre mit nriak menmen hirak ketpewek, "Ti enine mit nriak menmen naninen te ti ewetir pewek. Ti ewet mit kerek nan ne hinkewi pewek enin+n. Maain ti ewet mit kerek nepei nin+n nekriteik nan ek nkaru. Te ti ewetir pewek mipiram.'

9 "Hir mit kerek nan nriak menmen neit ni wain em ne hinkewi hir neit pewek kiutip. 10 Epei au, mit kerek nin+n nriak menmen meit ni wain em, hir nan te hir han kitet hir nanit pewek yapirwe mamin+n, te au, hir netiwem mipiram keremem. Pewek kiutip. 11 Hir netiwem, te hir nene mitik kerek ke ni keremem. 12 Hir natip nar ik: 'Mit in en hir nan nkaru. Hir nriak menmen kike keremem, te ti ewetir pewek mipiram mepir ke hau metiwem. Hau epei mirak menmen iuwe me hekrit eik ere wepni kiman si kewai meriuwerem.'

13 "Hir natip nar ik te hirak katip mitik hak kiutip ke hir mit en. Hirak katip, 'Kai yinak hi ap herekyut enum. Nipa ti ewenhi hram werak te ti hirak menmen ehit pewek kiutip a? 14 Ti ehit pewek kit kiutip te ti eno. Pewek kiutip hi epei ewetitem, mar keremem te hi hanhan ewet mit pewek kerek nkaru en em. 15 Mekam! Yi han kitet hi hirak menmen hises han kai mamriuwe pewek mai im em o au a? Hi ehisesim ye! Hi hirak menmen yaaim me menmen im em yi au han enuk yeriuwa a?' Haai ke ni ik hirak katip kar ik. 16 *Te hi Jisas hetpi. Hir mit kerek in ek hir mit wein+n, maain hir iuwe. Mit kerek in ek hir iuwe, maain hir nanire mit wein+n."

Jisas katip keteipim ere wikak me hirak kaki te pike kakikrit

(Mk 10:32-34; Lu 18:31-33)

17 Jisas kakniu kakno Jerusalem, te hirak keit his mit disaipel nar hisyayen wik (12) hir netikerek nen. Hir nitet yayiwe nen, te Jisas ketpor kar ik: 18 *"Eiy+mtau. In ek hau mamno Jerusalem. Te hirak mitik kerek kakriuwe hi Mitik ke wit ke Mitik luwe hi eno his me mit iuwe pris netike mit nin+n nertei him me Moses. Te hir nanmitetp+n nantip hi enuk te hi ahi. 19 *Te hir nansiuwa hi ano his me mit ap ne weiwik me Isrel, hir nanitpo enum me nanrekayau ynk enuk, hir nanwaai nip+n menmen naniyep te nanweneka ehu nu tentarakit. Me wi wikak, hi pike ekrit hahu."

* 19:26 Jen 18:14; Jop 42:2 * 19:28 Dan 7:9-10; Mt 25:31; Lu 22:30; Rev 3:21 * 19:29 Hi 10:34 * 19:30 Mt 20:16; Lu 13:30 * 20:1 Mt 21:33 * 20:8 Lev 19:13; Diu 24:15 * 20:16 Mt 19:30; Mk 10:31; Lu 13:30 * 20:18 Mt 16:21, 17:22-23 * 20:19 1Ko 15:4

Jems ketike Jon miye p'arakit witehi Jisas te h'arakit tatre iuwe

(Mk 10:35-45)

²⁰ Me w'i im Sebedi m'ite p'arak weithis n'ikerek t're Jems ketike Jon h're weri wan Jisas. H're wewen nin'ip wit'iwekhi h'arak kakreky'iwe menmen yaaim. ²¹ *Jisas ketp'iwe, "Ti hanhan mekam?" H're wat'ip, "Maain ti are M'itik Iuwe King naanmam-prai haiu m'it. Me w'i im hi hanhan ti at'ip n'ikerek taw'r wiketeret it tatu menep tat'itikewit naanmampre m'it tatkitewit. Hak kakno his henkik, hak kakno his yaaim tat'it wit kerek m'it iuwe newi. H'ram werek o au?" ²² *H're wat'ip warik, te Jisas ketp'iwe, "Auye! Yi ap yertei menmen werek werek yi yitauhiyem. H'ram werek te yi yayises menmen enum yay'r ke hi ehisesim eiwis menmen enum mamnen mamiwep a?" H'arakit tat'ip, "Haw'r te wawisesim."

²³ Te Jisas ketp'iwek'it, "H'ram werek te yi wiketeret yayises menmen hi ehisesim te mamrewaank. Te keim'in h'arak kaku kak'inke kakno his henkik mai, keim'in kakno his yaaim mai, h'im im em h'arak ap h'im mai te hi etpiyem au. Yeno keremem h'ram me m'it han kerek Haai kai God k'ir'akem te m'it han nanwim."

²⁴ H'r m'it disaipel han nar hiswiyen (10) nemtau menmen h'arakit titehi Jisas em keremem, h'r han enuk neneret. ²⁵ *Te Jisas ken'inor h'r nan nan'rek, te h'arak kat'ip, "Yi yertei h'r m'it iuwe ne weiw'ik ham h'r nat'ip m'it h'r wein'in te h'r iuwe nin'ini. Te h'r m'it iuwe keriyen nat'ip h'im manp enuk te h'r m'it miyap'r nises h'im k'ir me menmen h'r net'ipim. ²⁶ *Te menmen enum mar im ap em'irp n'im'in me yi m'it au. M'itik keim'in kakre iuwe n'im'in ke yi m'it, te h'arak ekpar m'itik k'ir'ak menmen yaaim me kak'ikepi. ²⁷ M'itik kerek hanhan kakre iuwe ke yi m'it, te h'arak ekpar m'itik wein'ik k'ir'ak menmen mi. ²⁸ *H'arak k'ir'ak menmen ekpar hi M'itik ke wit ke M'itik Iuwe kerek hi ar'akem. Hi ap han te m'it nanrekyo menmen mai nankepa au. Hi han ar'ak menmen me mamkaap m'it, te hi enaaiw'r y'ink kai hahi akaap m'it miyap'r yap'rwe ah'sak menmen enum h'r n'r'akem."

Jisas k'ikaap m'itikit wiketeret kerek nanam'r toto

(Mk 10:46-52; Lu 18:35-43)

²⁹ H'r nat'ip epei au, h'r n'naaiw'r wit Jeriko nen, te m'it miyap'r yap'rwe nises Jisas. ³⁰ *H'r nepno te m'it'ikit wiketeret

kerek nanam'r toto tau yayiwe. H'arakit temtau h'im m'it nat'ip me Jisas kitet yayiwe kakno, te h'arakit t'nap tat'ip ten'ine h'im iuwe, "M'itik Iuwe ti Nepenyek ke Devit kerek God kewetit menmen m'arak iuwe. Ti han etwen'aw'r." ³¹ M'it miyap'r h'r nat'ip h'im iuwe te h'arakit tekint'ip w're w're. Au, h'arakit t'nap tat'ip iuwe tar ik: "M'itik Iuwe ti Nepenyek ke Devit, ti han etwen'aw'r."

³² Jisas kerp ken'newek'it kat'ip, "Yi wiketeret yi hanhan hi arekyi mekam?"

³³ Te h'arakit tat'ip Jisas, "M'itik kai Iuwe haw'r hanhan ti erekyaw'r nanam'r maw'r mamre yaaim te haw'r waw'r ein ein."

³⁴ Te Jisas han tewen'inet kewis his mau nanam'r m'arakit, te wasenum h'arakit t'r ein ein werek werek. Te h'arakit tisesik ten.

21

Jisas ken Jerusalem k're m'itik iuwe king kinin (naanm'ipre m'it

(Mk 11:1-11; Lu 19:28-40; Jo 12:12-19)

¹ H'r epei nen menep wit Jerusalem, h'r niun wit Betfasi kerek menep m'iniu (o neiy'ip) niuk m'arak wit Oliv. H'r neit ein te Jisas kakriuwet m'itikit disaipel wiketeret. ² Te h'arak ketp'iwek'it kin'in: "Yi eino wit kike eik ek te yi yay'r menep in en. Te wasenum yi yay'r donki (h're w're hos) h'r m'it nesenkekiye weriuwe waai werp nu, n'ikan k're ketikerep. Yi eisiupani eiy'iriyei eiy'in einen eiwetori. ³ *Te m'itik hak kak'itpi menmen me yi wiketeret, te yi eit'ip eiy'r ik: 'M'itik kaw'r iuwe kakri'ak menmen ham kakriuwerep.' Maain h'arak kakri'ak menmen kakriuwerep epei au, h'arak kaksiuwerem p'ike mamnen."

⁴ Menmen im man te h'ram mises menmen kerek n'ipaa profet net'ipim em. H'ram mat'ip mar im:

⁵ *"Yi eit'ip m'it miyap'r nau wit Saion em'ir ik:

'Eiy'r m'itik Iuwe ki kaknen kakri. H'arak ap m'itik kat'ip h'im tokim au.

H'arak kau donki keteik'in m'it h'arak naanm'ipri werek werek. H'arak key'ik kan.

H'arak kau donki kike, n'ikan kerek miye p'arak h're winaak."

⁶ Te m'itikit disaipel wiketeret ten tises menmen kerek Jisas epei ketp'iwek'it em. ⁷ H'arakit teithis donki miye wetike n'ikan k're, te h'arakit tewis laplap saket m'arakit menterik, te Jisas kau sip k'arak. ⁸ *Te h'r m'it miyap'r yap'rwe newis laplap saket menmen m'awaai yayiwe. M'it

* 20:21 Mt 19:28; Lu 22:30 * 20:22 Mt 26:39; Jo 18:11

9:48 * 20:28 Lu 22:27; Fl 2:7; 1Ti 2:6 * 20:30 Mt 9:27; 15:22 * 21:3 Mt 26:18 * 21:5 Ais 62:11; Sek 9:9

* 21:8 2Kin 9:13 * 21:9 Sam 118:25-26

han neremir nu heneik newisim m̄iwaai yayiwe nesis̄iwek neriuwerem. ⁹ *Te h̄r m̄t miyap̄r nin̄nek, h̄rak ketike han nis-esik h̄r n̄karu nan n̄nap nen̄ne,

“Kai yaaik ik h̄rak Nepenyek ke Devit. Haiu hanhan God kak̄rak menmen yaaim ke m̄tik ik kan kak̄kreh̄r k̄rak. H̄rak yaaik te haiu emwen̄pi niuk me God.”

¹⁰ Jisas ken Jerusalem, te m̄t miyap̄r neit wit iuwe eik, h̄r neh̄nh̄n neriuwerek te h̄r nat̄p, “M̄tik ik ek h̄rak keim̄n?”

¹¹ *Te m̄t miyap̄r kerek nen ek nat̄p, “H̄rak profet Jisas, m̄tik ke Nasaret keit provins Galili.”

Jisas kep̄r m̄t kerek nesiuwe menmen neiyim nan̄t pewek neit w̄nak iuwe ke God nat̄p h̄m m̄rak newiyen

(Mk 11:15-19; Lu 19:45-48; Jo 2:13-22)

¹² Te Jisas k̄nik ken w̄nak iuwe ke God tempel kerek m̄t nat̄p m̄t han h̄m me God nekreerek ek. Te h̄rak kep̄r m̄t kerek nesiuwe menmen nan̄t pewek mamriuw-erem em. H̄rak kew̄r yeno m̄r kerek h̄r newis pewek menterim metike yeno me m̄t kerek h̄r nesiuwe hore newet m̄t em h̄r newi. ¹³ *H̄rak k̄rakem epei au, h̄rak kat̄p, “T̄iwei me God mat̄p mar ik: ‘M̄t nanrer wit wit nankine w̄nak kai nenewek w̄nak kerek m̄t nanitehi God menmen nan̄krerek.’ Te yi ȳrakek k̄re w̄nak ke m̄t enun nekint̄p menmen newik.”

¹⁴ Jisas kepeit w̄nak tempel kerek m̄t nat̄p m̄t han h̄m me God nekreerek, te m̄t han nanam̄r toto netike m̄t n̄nap enun nan n̄rek, te h̄rak kerek̄y ȳre yaain. ¹⁵ Te h̄r m̄t iuwe ne pris netike m̄t iuwe nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t em, h̄r n̄r menmen yaaim Jisas k̄rakem k̄kaap m̄t, te h̄r nemtau n̄kerek nen̄ne neit ein nat̄p nar ik: “Haiu emwen̄pi niuk me nepenyek ke Devit,” te h̄r han enuk. ¹⁶ *H̄r han enuknet̄pwek, “Ti hemtau h̄m kerek h̄r net̄pim em a?”

Te Jisas ket̄p, “O, hi hemtewem. Yenmak te yi ap han kitet menmen yi epei yekinaam me menmen im a? H̄rak kat̄p, ‘Ti God hewep han ke n̄kerek kike netike han kerek nau s̄nipau naam n̄m te h̄r nat̄p newen̄pi niuk mit h̄ram iuwe.’” ¹⁷ H̄rak kat̄p nepei au, h̄rak k̄nain̄w̄ri keit wit iuwe ik, h̄rak ken kau Betani me w̄taan ik ek.

Jisas kat̄p nu fik keweivei kaki

(Mk 11:12-14, 20-24)

¹⁸ Hekrit enun eik, Jisas p̄ike ken wit iuwe eik te h̄rak n̄n̄p̄i maak. ¹⁹ *Te h̄rak

k̄r nu fik hak kiut̄p keit yayiwe, te h̄rak ken k̄rek. Te h̄rak ap k̄r n̄kim mei mewik au. H̄rak keperp wein̄m. Te h̄rak kat̄p nu fik, “Ti ap hari eine n̄kim meiyam au.” Te wasenum nu fik keweivei kaa.

²⁰ H̄r disaipel n̄rek te h̄r neh̄nh̄n. H̄r nat̄p, “Kenmak te nu fik keweivei kaa waswas?”

²¹ *Jisas ket̄p, “Hi het̄pi werek. Yi yises h̄m me God werek werek, yi ap han kitet God kak̄kepi o au, te maain yi yair̄ak menmen mam̄r ke epei yi ȳra hi h̄rakem me nu fik ik ek. Te menmen im keremem au. Yi yait̄p m̄niu (o neiyip) ik, ‘Ti eket enekre wan’, te h̄rak kakises h̄m kerek yi epei yet̄p̄wek ek h̄rak kakno kak̄kre wan. ²² *Yi yises God werek werek yi eiyit̄wekhi me menmen, maain h̄rak kakrek̄iyem.”

M̄t iuwe nitehi Jisas keim̄n ket̄p̄wek h̄rak kat̄p m̄t h̄m me God

(Mk 11:27-33; Lu 20:1-8)

²³ *Jisas p̄ike kan w̄nak iuwe ke God kat̄p m̄t h̄m m̄rak. H̄rak wen ket̄pim, m̄t iuwe pris netike m̄t iuwe kerek nin̄n naanm̄pre m̄t ne Isrel nan nit̄wekhi narik: “Keim̄n kehimit̄an̄t te ti hat̄p m̄t h̄m im?”

²⁴ Jisas ket̄p, “Hi hit̄hi menmen miut̄p. Yi eiyit̄pewem werek, te hi het̄pi keim̄n kehimit̄ena hi hat̄p m̄t h̄m im. ²⁵ Keim̄n kehimit̄an̄t Jon h̄rak k̄k̄r m̄t neriuwe t̄par? God kehimit̄anek o h̄rak kises han k̄rak?”

H̄r h̄ras nat̄pan nar ik: “Haiu em̄t̄p̄wek mekam werek? Haiu mam̄t̄p̄wek God kehimit̄anek h̄rak k̄rakem, te h̄rak kak̄t̄pei, ‘Yenmak te yi ap yises h̄m me Jon a?’ ²⁶ *Haiu mat̄p Jon kises han k̄rak k̄rakem, haiu m̄napen m̄t nanrekyei enun nan̄ntar h̄r han kitet John h̄rak m̄tik iuwe profet. ²⁷ H̄r n̄naain m̄t te h̄r ap nat̄p Jon h̄rak m̄tik wein̄k. Te h̄r nat̄p Jisas, ‘Haiu au mep̄tari keim̄n kehimit̄enek k̄rakem.’”

H̄r nat̄p epei au, Jisas ket̄p, “Yi ap yet̄p̄o werek menmen me Jon, te hi ap et̄pi keim̄n kehimit̄ena hi h̄rak menmen im.”

H̄m tok piksa me n̄kerek wiketeret te m̄tik hak

²⁸ *Jisas kat̄p, “Yi han kitet mekam? N̄paa m̄tik hak kine n̄kerek h̄rak̄it wik. H̄rak̄it epei t̄re iuwe, w̄ ham haai ken n̄kan iuwe m̄tik ket̄p̄wek kar ik, ‘Petepin hi hanhan ti eno er̄ak menmen naanm̄pre ni me waai wain mai.’ ²⁹ H̄rak kat̄p haai k̄rak kar ik: ‘Hi au h̄napen.’ Maain h̄rak keweik̄n han k̄rak ken ni me haai k̄rak

* 21:11 Mt 21:46 * 21:13 Ais 56:7; Jer 7:11 * 21:16 Sam 8:2 * 21:19 Lu 13:6 * 21:21 Mt 17:20; Lu 17:6; 1Ko 13:2; Jo 14:12 * 21:22 Mt 7:7-11; 18:19; Jo 14:13-14 * 21:23 Jo 2:18 * 21:26 Mt 14:5, 21:46 * 21:28 Lu 15:11

kiriak menmen. ³⁰ Haai ken kitehi nikan kike ek, 'Ti tewen eno ni mai eriak menmen naanemprewem.' Nikan nikik ek kewenhi katip, 'Hi eno', te hrak ap ken ni eim au. ³¹ Yi han kitet keimn ke nikerek wiketeret kises him me haai?"

Hir netpwek, "Nikan iuwe mitik kerekek."

Jisas ketpor, "Hi hetpi werék. Mit enun newen in his mit hir nin neweikin sip newet menmen enum nises him me God. Te yi mit iuwe au! ³² Hir nenmak? Yi yises him me God werék werék au yentar Jon kan keteikni menmen yi yayisesim te yi ap yises him mirak au. Te mit enun neitit pewek me takis netike miyapir kewenek nari mit his newenem, hir keriyen nises him mirak. Yi epei yiri hir nises him mirak te yi ap yeweikin han yisesik. Au, yi yeweikin sip yewetwek yau wein in."

Him tok piksa me mit kerek naanmire ni me waai wain me mitik hak
(Mk 12:1-12; Lu 20:9-38)

³³ Jisas wen ketpor kar ik: "Yi eiyimtau him tok piksa ham im. Mitik iuwe ketenen ti mei kamir waai wain nikim mirak epei au. Hrak kime nwa keweiknwem kekin hei kewis yemti wisenuk kekrerem te ketepen waai wain nikim tpar miram mekrerek. Epei au, hrak kime kinaan kau niu naanmpre ni mirak. Epei au, hrak kehimitan mit hir naanmirewem. Te hrak kinaaiwir wit ik ken wit hak keit yanin. ³⁴ Maain waai wain nikim epei maa, hrak keriuwet mit narak kerek nriak menmen mirak em hir nen neit nikim pinam mirak neiyim naninen. ³⁵ Mit naanmpre ni em nerekyor enum. Hak ek hir nakip, hak ek hir nakip kaa, hak ek hir newir nan nakip hemkre maain mekiuwe ynk kirak. ³⁶ Maain kike, mitik iuwe kesiuwe mit han narak yapirwe nan nin kerek nipaa hrak keriuweti nan. Hrak keriuweti nan te mit kerek naanmpre ni nerekyor enum mar ke nipaa hir nriak mit han em. ³⁷ Epei au, mitik iuwe kesiuwe nikan kirak kkaru kan hrak han kitet kar ik: 'Hir nanimtau him me nikan kai.' ³⁸ Mit kerek naanmpre ni me mitik iuwe, hir nri nikan kirak kan hir hras netpepan natip nar ik: 'Ik ek hrak nikan ke mitik iuwe. Haiu emkip te haiu emit ti kirak ik ek.' ³⁹ Te hir natip epei werék, hir netiwekhis neiyik nen nnaaiwir ni nakip kaa. ⁴⁰ Maain mitik iuwe ke ni im hrak kaknen kakrekyor mekam?"

⁴¹ Hir newenhi netpwek, "Hrak kaknen kaknep mit enun en epei au, hrak kakwis

mit han naninen naanmamre ni mirak mit in hir yaain nanwetwek menmen yinam mirak kerek hram epei mekiute."

⁴² Jisas ketpor, "Yi yenmak te yi ap yertei werék werék him me God mau twei nipaa profet newisim? Hram matip,

Teinik yaaik kerek mit nime winak hir nnapen newisim miwaai, God kehimitanek hrak kin teinik ham mit epei namir.

Mitik Iuwe God kerekek kiriak menmen im haiu han kitet hram yaaim.'

⁴³ Te hi hetpi menmen yaaim me God nipaa hrak kewetiyem yi ap yisesim werék werék, te hrak keriyaaam mamnopin hrak kakwet mit han em hir yaain nanises menmen God hanhan hir nriakem neriuwerem. ⁴⁴ Neimin hir neweikin sip neweto hir nanawaank nanir ke min kaknatin kakintar teinik hram merepir. Maain hi arekyor enum hir nanawaank nanir ke teinik kaknatin kakintar menmen hrak kaksesi tikip tikip mamre niutip."

⁴⁵ Hrak katip epei au, mit iuwe ne pris netike mit han ne Farisi nemtau him me Jisas hir nertei hrak katip him tok piksa im keneri keriuwerem. ⁴⁶ Hir nerteiyem epei au, hir hanhan netwek his nanriyaak neiyik nanino nanwisik kakikre winak enuk, te hir nriakem au. Hir nnaain mit yapirwe kerek nererik nemtau him me Jisas hir naninip nanintar hir han kitet Jisas hrak mitik iuwe profet.

22

Jisas katip mit tok piksa me mitik ketike mite nanitan haai kemani menmen kakwet mit nanrerik em

(Lu 14:16-24)

¹ Jisas pike katip mit miyapir him keriuwe tok piksa.

² Hrak ketpor, "Menmen God kiriakem kenine mit ne ti hir nanises him mirak hram mar ke mitik iuwe kin naanmpre mit hrak kemani menmen keiyim kinkik mit kakintar nikan kirak ketike mite nanitan. ³ Nipaa hrak kehimitan mit han naninen nanim menmen nantikerek. In ek hrak keriuwet mit narak han hir nanino naninonor nantip mit hir naninen nanim menmen nantikeri. Te hir ap nnapen.

⁴ Hir au nnapen, te hrak kenine mit narak han ketpor, 'Yi eitip mit kerek nipaa hi etpor naninen nanim menmen eiytpor hi epei hemani menmen nepei au, te hir

* 21:32 Lu 3:12, 7:29-30 * 21:33 Ais 5:1-2; Mt 25:14

* 21:35 Mt 22:6

* 21:38 Mt 27:18

* 21:39 Hi 13:12

* 21:42 Sam 118:22-23; Ap 4:11; Ro 9:33; 1Pi 2:6-8

* 21:44 Dan 2:44-45

* 21:46 Mt 21:26

* 22:4 Mt 21:36

eninen enim. Hi epei enep bulmakau neium yapirwe metike samiyak ham yaaim.’
 5 M̄it en nen netpor menmen epei au, te h̄ir neweik̄in sip newet̄irem nises menmen m̄ir. M̄itik hak ken ni m̄irak, m̄itik hak ken stua k̄irak. 6 *M̄it han en nepu h̄ir netenen m̄it kerek m̄itik keriuweti nan, h̄ir nerekyor enum nan̄ip naa. 7 H̄ir nerekyor enum nan̄ip naa, m̄itik iuwe han enuk w̄isenuk keriuweti te h̄irak keriuwet m̄it n̄irak ne ami h̄ir nen nenep m̄it in enun kerek nenep m̄it n̄irak, h̄ir nan̄ip nenepi nesi wit k̄ir. 8 H̄ir nan̄ip nenepi epei au, m̄itik iuwe ken̄ine m̄it n̄irak menmen m̄irak, h̄irak ketpor, ‘Hi epei hemani menmen epei au, te m̄it kerek hi n̄ipaa hehim̄itenor h̄ir nan̄inen h̄ir au enun. 9 Te yi eino eirer yayiwe yi eiȳir m̄it yapirwe nan nitet yayiwe yi eiȳt̄por h̄ir eninen enim menmen hi emaniyem.’ 10 H̄irak ketpor epei au, m̄it n̄irak h̄ir nen nerer yayiwe nari m̄it kerek h̄ir n̄iri nitet yayiwe en. M̄it han yaain, m̄it han au enun, te h̄ir neri nen w̄inak kerek m̄itik ketike m̄ite h̄ir nan̄itan neitai en, ere h̄ir nau neneises w̄inak nenepik.

11 ‘H̄ir nau neneises w̄inak nenepik, m̄itik iuwe kan kak̄ir m̄it kerek nau nererik n̄ipaa menmen m̄irak. H̄irak kan k̄iri, h̄irak k̄ir m̄itik kiut̄ip ap hanhan keriuwe m̄itik iuwe h̄irak keriuwet klos yaaim me m̄it h̄ir nan̄itan au. H̄irak kan ketpiwek, 12 ‘Kai yinak. Harkeik te ti h̄it̄it naan m̄it nai naanm̄irau weip̄ir te ti h̄in̄ik han n̄im̄in in a?’ M̄itik h̄irak ap ketpiwek menmen au. H̄irak ȳink enuk kau en kenesn̄in paan. 13 *Te m̄itik iuwe naanm̄ipre m̄it h̄irak ken̄ine m̄it n̄irak menmen m̄irak ketpor: ‘Yi eiȳt̄ m̄itik ik eisenk̄ik̄iwek his h̄it̄ eiw̄rek ekno wit eik toto enuk. H̄irak kak̄ik̄it kakn̄ak̄in yehes m̄irak kakine han enuk kaku kak̄it.’”
 14 Jisas ketpor h̄im in epei au, h̄irak ketpor: “H̄irak k̄ik̄it k̄inak̄in yehes kentar God ken̄ine m̄it yapirwe nanisesik, te h̄irak kehimit̄an m̄it niut̄ip niut̄ip keriyen h̄ir nan̄inen nanu nantikerek.”

M̄it hanhan nari han ke Jisas newis̄isik nit̄iwekhi me pewek me takis
 (Mk 12:13-17; Lu 20:20-26)

15 *Jisas ketpor h̄im epei au, w̄i im m̄it ne Farisi n̄inaiw̄irek h̄ir nimen̄ip̄inek newis̄iwekek neriuwe h̄im ham. 16 H̄ir nimen̄ip̄inek newis̄iwekek epei au, h̄ir neriuwet m̄it h̄ir han nises h̄im m̄ir, h̄ir netike m̄it kerek nises h̄im me Herot h̄ir nan nanri han k̄irak nit̄iwekhi, “M̄itik luwe tisa, haiu mertei ti m̄itik yaaik hat̄ip

menmen yaaim me God werek werek. Ti han kitet m̄it yapirwe h̄ir n̄ip̄iran te ti ap ewis kiut̄ip kakri han kit me menmen. 17 Te haiu hanhan ti etpai han kit. H̄iram yaaim te haiu mamw̄ir pewek me takis mamwet m̄itik iuwe ke Rom naanm̄iprai mamwet̄iwekem o au?”

18 Te Jisas kertei han k̄ir enuk te h̄irak ketpor, “Yi m̄it enun yewis̄isik. Yi yenmak te yi hanhan yewis̄isewek a? 19 Yi eiȳt̄ pewek yi yew̄rem yewet m̄it ne gavman em me takis eiȳm einen.” H̄irak ketpor, te h̄ir nen neit pewek miut̄ip neiȳm nan neteik̄n̄iwekem. 20 H̄ir neiȳm nan neteik̄n̄iwekem, te h̄irak kitorhi ketpor, “Ninaan me keim̄in metike niuk m̄irak mewik?”

21 *H̄ir nat̄ip, “Me m̄itik iuwe Sisa kere-mem.”

Te h̄irak ketpor, “Te yi eiwet m̄itik iuwe Sisa menmen m̄irak, yi eiwet God menmen m̄irak.”

22 H̄irak ketpor epei au, h̄ir han kekrit neriuwe menmen h̄irak epei ketpor nentar h̄ir ap te nanwisesik au. Te h̄ir n̄inaiw̄irek h̄ir nen.

M̄it nitehi Jisas me m̄it h̄ir naa h̄ir pi-ke nan̄ikrit

(Mk 12:18-27; Lu 20:27-40)

23 *Me w̄i im keremem, m̄it han ne Sadyusi h̄ir nan n̄ir Jisas. M̄it in h̄ir ap han kitet m̄it epei naa h̄ir pi-ke nan̄ikrit taau. 24 *H̄ir nan nit̄iwekhi nar ik: “M̄itik luwe Tisa, h̄im n̄ipaa Moses kewis̄im mau t̄iwei mat̄ip, ‘M̄itik kaki kaknaaip̄is m̄ite p̄irak, te h̄ire ap wine n̄ikerek nei au, maain n̄ikik k̄irak kakt̄iwe te h̄ire wawine n̄ikerek nei nan̄ikreh̄ir ke haai k̄ir.’” 25 N̄ipaa m̄it ne haai kiut̄ip h̄ir nar hisp̄inak wik (7), h̄ir nepu in. N̄ikan iuwe m̄itik keit m̄ite te h̄irak kaa ap kine n̄ikerek wen au. H̄irak n̄ikik k̄irak n̄im̄inek h̄irak ket̄iwe. 26 H̄irak ket̄iwe h̄irak kaa, te h̄irak ap kine n̄ikerek au. H̄ir nep̄ir kerekek ere h̄irak̄it t̄ipaa ap tine n̄ikerek nei au. 27 H̄irak̄it t̄ipaa ere tepnepik, m̄ite p̄irak̄it w̄ipaa w̄ipkaru. 28 Maain w̄i kerek m̄it pi-ke nan̄ikrit nanu, h̄ire waure m̄ite pe keim̄in? H̄ire n̄ipaa wau wetike m̄ikan t̄ire tar hisp̄inak wik (7).”

29 H̄ir nat̄ip epei au, Jisas ketpor kar ik: “Yi m̄it yat̄ip enum yentar yi yep̄itari h̄im me God, yi ap yertei God h̄irak manp enuk w̄isenuk te h̄irak kakises han k̄irak k̄irak menmen yapirwe. 30 Me w̄i God kak̄ik̄ian m̄it h̄ir nanu, h̄ir ap nan̄it miyap̄ir au. H̄ir nanu wein̄in nan̄ir ke m̄it ensel neit wit ke God.

* 22:6 Mt 21:35

* 22:13 Mt 8:12, 25:30; Lu 13:28

* 22:15 Mk 3:6

* 22:21 Ro 13:7

* 22:23 Ap 23:8

* 22:24 Diu 25:5

³¹ “Te menmen yi nepei yetpim me mıt pıke nanıkrit yentar yi ap han kitet hır pıke nanıkrit. Hi hetpi menmen im. Yi yemak te yi ap yertei menmen yi yekinaam mau tıwei me Moses God ketpiyem a? ³² *Hırak katıp, ‘Hi God ke Ebrahim, Aisak ketike Jekop.’ Hırak God ke mıt hır hımın kır kepu keriyen.” ³³ Mıt yapırwe nerp menep nemtau menmen hırak ketporem, hır han kekrit hır han yaaik neriuwe hım mırak.

Jisas katıp mıt ne Farisi hım lo me God hıram iuwe minın

(Mk 12:28-31; Lu 10:25-28)

³⁴ Maain kike, mıt ne Farisi nemtau Jisas katıp werek kinın hım kerek mıt ne Sadyusi nitıwekhiyem, teır yınk enuk, hır nekintıp nınaiwırek. Te hır nan nekıyan nau niutıp nimenıpınan natıp. ³⁵ Epei au, mıtık kiutıp kekre nımın ke hır mıt, hırak ke mıt ne Skraip, hırak kan katıp Jisas kınınek ketıpwek, ³⁶ “Mıtık Iuwe Tisa, hım mekam hıram minın hım ham nıpaa Moses ketike profet newisaiyem mau tıwei matıp?”

³⁷ *Jisas kewenıwekhi ketıpwek, “Yi hanhan Mıtık Iuwe ki God yeriuwe han ki ketike me menmen yapırwe mekre yınk ki. ³⁸ Hım im hıram iuwe minın hım ham mau tıwei nıpaa Moses ketike Profet newisaiyem. ³⁹ *Hım ham iuwe misesim hıram mepır ke hım minın em, hıram mıpıram. Hıram matıp, ‘Yi hanhan mıt han o ni yinan yar ke yi hanhan yeriuwe hıras.’ ⁴⁰ Mıt nanises menmen wik im te hıram mamkepi hır nanises hım yapırwe werek werek nıpaa Moses ketike mıt profet hır newisım mau tıwei.”

Jisas kitehi mıt ne Farisi hım me Mıtık Kraıs kerek God kakriuwetek kaknen

(Mk 12:35-37; Lu 20:41-44)

⁴¹ Mıt ne Farisi wen nekıyan nau niutıp, Jisas kitorhi kar ik. ⁴² *Hırak katıp, “Yi han kitet mekam me Mıtık Kraıs kerek God kakriuwetek kaknen kakıkaap mıt ne tı? Hırak Nepenyek ke keımın?”

Hır netıpwek, “Hırak kakre Nepenyek ke Devıt.”

⁴³ Jisas kitorhi keteipim, “Hırak kakre nepenyek ke Devıt kerek, kenmak te God Hımın Yaaik kıkıak han ke Devıt kene Kraıs hırak Mıtık Iuwe kırak? Devıt ketpim kewisım mau tıwei mar im:

⁴⁴ *Mıtık Iuwe God katıp Mıtık Iuwe kai Kraıs kar ik: “Ti ehu yeno im menep his yaaim kerek mıt iuwe newi. Ti ehu in ere hi anep mıt enun nepan

ni anıp anepi.” ⁴⁵ Devıt kene Kraıs hırak Mıtık Iuwe kırak, karkeik te hırak kenewek nepenyek kırak kerek? Taau. Hırak Nepenyek ke Devıt te hırak kenewek hırak Nıkan ke God!”

⁴⁶ Hırak katıp epei au, mıtık hak kekre nımın ke hır mıt yapırwe ap te newenhi au. Me wı im ere maain hırak mıtık hak kekre nımın ke hır mıt hırak kaknen kakıtıwekhi hım meiyam kike au. Hır yınk enuk nınapan.

23

Jisas katıp mıt hır ap enises menmen mıt ne Skraip netike mıt ne Farisi hır nırıakem

(Mk 12:38-39; Lu 11:43, 46, 20:45-46)

¹ Maain Jisas katıp mıt miyapır kerek nererik nau netike mıt nırak disaipel hırak ketpor kar ik: ² Mıt ne Skraip kerek ninın nertei hım me Moses natıp mıt em, hır netike mıt ne Farisi, mıt iuwe hır nehımıteni hır natıp mıt hım me Moses ır enisesim. ³ *Te yi eimtau menmen hır netpiyem yi eyisesim. Te yi ap eyises menmen hır nırıakem au emıt! Hır natıp hım ham te hır ap nisesim au. Hır nises hım ham. ⁴ Hır neriuwe hım mır kerek hır netpiyem yi eyisesim hıram mar ke hır neit menmen nımenum neneıpetıtem newisım mau yapır ki yi yeremıme. Te hır ap nankepi nanıt menmen nımenum yl yerermıme au. Hır ap te nanises hım enum nıpaa hır netpiyem yi eisesim taau.

⁵ *Hır nırıak menmen yapırwe te mıt kerek nırem hır natıp hır mıt yaain. Hır nıme ni newisım me prea mekre tanık mıram mau maat metike his mır; te mıt nırem hır natıp hır yaain. Hır nıme ni nokim newisım neses laplap kerek hır newisım mau yınk mır me wı hır nıtehi God menmen, te mıt nırem hır natıp hır yaain.

⁶ *Hır hanhan nanu yeno mıt nehımıtanem me mıt iuwe nanwım neit wınak kerek mıt nererik nekine hım me Moses neıtai en nekre wınak ke mıt me wı hır nererik naam menmen. ⁷ Hır hanhan mıt miyapır hır nırı neit maket, hır nanwenıpi niuk mır natıp hır mıt iuwe, hır nenewor, ‘Mıt nau iuwe tisa.’

⁸ Yi ap eiweis mıt hır nenewi yi mıt iuwe Tisa au emıt! Yi yapırwe yire ni yinan keriyen, mıtık kiutıp hırak Mıtık Iuwe God hırak Tisa ki. ⁹ Yi ap eine mıtık hak kiutıp kau tı ik enewek ‘Mıtık Haai Iuwe’ au ekıt! Yi ap enewek Mıtık Haai Iuwe ki

* 22:32 Eks 3:6; Mt 8:11 * 22:37 Diu 6:5 * 22:39 Lev 19:18; Mt 7:12; Ro 13:9-10; Ga 5:14 * 22:42 Jo 7:42

* 22:44 Sam 110:1; Mt 26:64; Ap 2:34-35 * 23:3 Mal 2:7-8 * 23:5 Eks 13:9; Nam 15:38-39; Diu 6:8; Mt 6:1

* 23:6 Mt 6:5; Lu 14:7

eyintar Mítik Haai Iuwe kiutíp kerekek kepu. Hírak God kekerekek kerek kepu wit kírak Heven. ¹⁰ Yi ap eiwis mít hír nenewi yi Mít Iuwe au emít eyintar Mítik Iuwe kiutíp ki hi Mítik kerek God kehimitena hi han akepi yi mít atihis. ¹¹ *Keimín hanhan niuk mírak iuwe kekere nímín ke yi mít hírak kakwenín han kírak kakisesi kakíkepi kakírak menmen. ¹² *Mít kerek han kitet hír yaain ninín mít han, maain God kakíwaank niuk mír hírak menmen weiním. Mít kerek hír newenín han kír han kitet hír weinín, maain God kaknip niuk mír híram iuwe.

Jisas kene mít Farisi netike mít ne Skraip hír newisesik

(Mk 12:40; Lu 11:39-42, 44, 52, 20:47)

¹³ “Yi mít ne Farisi yetike yi mít kerek yinín yertei hím lo me Moses yatíp mít em. Maain God kakiwep kakriwaank kakíntar yi enun yewisesik. Yi yar ke mít enun neiyepet weipír ke mít hír nanínno nímín. Yi ap hanhan yises hím me God werek werek au, te yi yewen mít miyapír kerek hanhan nanises God werek werek. ¹⁴ [Yi mít ne Farisi yetike yi mít kerek yatíp mít hím me Moses. Maain God kakiwep kakriwaank kakíntar yi enun yewisesik. Yi yemitorpín miyapír kerek mít epei naa, yi yemitorpín yeit menmen mír mekre wínak kír te maain yi yitehi God yerp ninaan me mít, yi yísawín menmen enun yi yírakem yeriuwe prea im te yi yenip mít hír han kitet yi yaain.]

¹⁵ “Yi mít ne Farisi yetike yi mít kerek yi yinín yertei hím lo me Moses yatíp mít em. Maain God kakiwep kakriwaank kakíntar yi mít enun yewisesik. Yi yírak menmen ham yapírwe te yi yari han ke mítik kiutíp kakises hím mi. Maain hírak kises hím mi, yi yenipek hírak kakre nítan ke Seten kakno si tatíknenik, kinín yi mít enun hírak ap kises God kakír ke yi mít.

¹⁶ * “Maain God kakiwep kakriwaank yi mít enun yar ke mít nanamír toto eyintar yi ap yeteikín mít han yayiwe kírak werek werek au. Yi yemitorpín. Yi yatíp, ‘Mítik hak kerek katíp, “Hi tewen aríak menmen. Hi ap te ewisiyek au hi atíp werek. Hi ekine wínak iuwe ke God kakíhimítenu hím mai.’ ” Yi yatíp, ‘Hírak kaktíp kakír ik, hírak ap te kakises hím mírak au menmen weiním.’ Yi yatíp, ‘Mítik hak katíp, “Hi tewen aríak menmen. Hi ap te ewisesik au. Hi atíp werek. Hi ekine gol mekre wínak iuwe ke God te hi hatíp werek.’ ” Yi yatíp, ‘Hírak katíp hím im, hírak ekises menmen hírak ketpim em.’ ¹⁷ Yi mít enun han auri.

Mekam híram iuwe minín? Mekam au híram kike míraru? Gol mívaaí mekre wínak ke God o wínak ke God kerek kírak gol híram yaaim me God. Wínak ke God kerekek kinín! ¹⁸ Yi wen yatíp, ‘Mítik kerek kekine kínaan keit wínak ke God híram mehimítan hím mírak hírak katíp hírak kakisesim. Maain hírak ap kakisesim te híram menmen weiním. Te mítik kerek kekine menmen mít hír newisím mentar kínaan, hír natíp ‘Tru antap’, híram mamíhimítan menmen hírak ketpim hírak kakisesim, te hírak kakisesim, o au en, hírak mítik enuk.’ ¹⁹ Yi mít nanamír toto! Mekam híram iuwe minín a? Menmen mít newisím mívaaí mentar kínaan newepwarem newet God, o kínaan hírekes kerek kírak menmen im mít newet God em híram yaaim? Kínaan kerekek híram minín. ²⁰ Mítik kerek kekine kínaan híram mehimítan menmen hírak ketpim, hírak kekine kínaan metike menmen mewim híram mehimítan hím mírak. ²¹ Mítik kerek kekine wínak iuwe ke God kakíhimítan menmen hírak ketpim hírak kakisesim, hírak kekine wínak ketike God kerek Hímín kírak kewik hírakít tehimítan hím hírak ketpim. ²² *Mítik kerek kekine wit ke God kakíhimítan menmen hírak ketpim, hírak kekine wit ke God kerekek au. Hírak kekine God kerek kau wit kírak hírak kakíhimítan menmen hírak katíp hírak kakisesim.

²³ * “Yi mít ne Farisi yetike yi mít kerek yinín yertei hím lo me Moses yatíp mít em. Maain God kakriwaank kakíntar yi mít enun yewisik. Yi yewep menmen mi yapírwe mar hiswiyen (10) te maain yi yewet God menmen mi miutíp me menmen hiswiyen (10). Yi yises menmen kike im te yi yeweikín sip yewet hím iuwe me God ham im. Yi ap yises menmen yaaim, yi ap hanhan mít miyapír han au, yi ap yises menmen yi yetpim au. Yi yírak menmen iuwe im metike menmen kike me yewet God menmen te yi yaain. Te au, yi yínapen! ²⁴ Yi mít enun yíre mít nanamír toto yeteikín mít han yayiwe ke God. Yi hanhan yayises menmen kike me hím me God te yi han kaa yayises menmen mírak iuwe.

²⁵ * “Yi mít ne Farisi yetike yi mít kerek yinín yertei hím lo me Moses yatíp mít em. Maain God kakriwaank kakíntar yi mít enun yewisesik. Han ki hírak kóre wenkepwe metike kap kerek mít nekemyetít neke wit te híram menmen enun mewim meke nímín hír ap nekemyetít au. Han ki enuk keit nímín kentar menmen

* 23:11 Mt 20:26; Mk 9:35; Lu 22:26

* 23:12 Jop 22:29; Pro 29:23; Esi 21:26; Lu 14:11, 18:14

* 23:16 Mt 15:14

* 23:22 Ais 66:1; Mt 5:34; Ap 7:49

* 23:23 Lev 27:30; Mai 6:8

* 23:25 Mk 7:4

yi yisesim yi yetiwem yeriuwe menmen enum yi yirakem yeriyaam yises han ki. ²⁶ Yi mit ne Farisi yi han auri. Yi yar ke mit enun nanamir toto. Yi eiyin-en eiyises menmen yaaim mekre han ki te maain menmen yi yairakem hiram mamre yaaim. Menmen im hiram mamre mit nekemyet wenkepye metike kap neke namin, neke wit.

²⁷ * "Yi mit ne Farisi yetike yi mit yatip mit han him me Moses. Maain God kakriwaank kakantar yi mit enun yewisesik. Yi han ki yar ke hei herwe maa mit newisim mekretek. Hir namir timen meweiknwek te mit naninen nanirem hir han kitet hei hirak yaaik. Te menmen enum mire herwe hemik paan min mekretek. ²⁸ * Mar im mit miyapir nri hir han kitet yi mit yaain yises him yaaim. Te yi mit enun. Menmen enum misawin mekre han ki. Menmen me yi yewisesik ek, metike menmen ham enum enum.

Jisas katip God kakriwaank mit ne Farisi netike mit natip mit han him me Moses (Lu 11:47-51)

²⁹ "Yi mit ne Farisi yetike yi mit kerek yi yin yertei him lo me Moses yatip mit em. Maain God kakriwaank kakantar yi mit enun yewisesik. Yi yeses hei kerek mit profet nipaa nau ti hir naa hemik mir mwaai mekretek. Hiram metike hei mei me mit yaain nipaa naa hemik mir mwaai mekretek. ³⁰ Yi yatip yar ik: 'Nipaa haiu mepu ti wi mit profet hir nepu netike maamrer naitu, haiu ap te manip mar ke maamrer naitu nriakem taau.' ³¹ * Te yi yeriuwe him im yi yetpim yewepyapir yi nepenyerer ne mit kerek nipaa nenep mit profet hir naa. ³² Hi hetpi. Yi yayises menmen enum nipaa maamrer ni hir nriakem ere yi enun yapir ke hir enun. ³³ * Yi mit enun yar ke manpen (o yennik). Yi mit enun nepenyerer ne mit enun nre manpen. Yi yarkeik yi han kitet yi ap eino si tatikneni a? Taauye!

³⁴ * "Te hi hetpi. Maain hi ariuwet mit profet nantike mit naiti him me God werek werek netike mit nanwepyapir him mai yaaim. Mit han ne mit in yi yainip yeiwenkeki nanu nu tentarakit. Mit han yi yainip yairiuwe nipin yayit winak kerek yi yekine him me Moses yekrerem. Yi yaipiri naninaaiwir wit ik yi yayinyei hir nanri nanino nanrer wit wit. ³⁵ * Yi eirak menmen im te God kakreki enum kakiwep kakrer paan ki. Hirak kakiwep kakantar

kakrer paan ki me mit yapirwe yaain naa, me wi hemkre me mitik yaaik Ebel mewen ere me mitik profet Sekaraia, nikan ke Berekaiia, kerek maamrer ni hir nakip kaa kerek namin ke kinaan metike winak iuwe ke God. ³⁶ Hi hetpi werek. Menmen im enum yapirwe mamnen yi mit miyapir kerek yi en ek yau ti yayintar menmen hi nepi hetpiyem yi yairakem.

Jisas kikit mit miyapir ne wit Jerusalem (Lu 13:34-35)

³⁷ * "Yi mit miyapir ne Jerusalem, wit kerek mit newi hir nenep mit profet. Hir nenep mit kerek God keriuweti nan nri. Wi yapirwe hi hanhan naanmpri me menmen enum har ke suware naanmpri nkim mire minik yapir mire. Te yi au yinapen. ³⁸ * Yi eiyimtwem. Maain wit ki hirak kaku weinik mit miyapir ap nanwi au. ³⁹ * In ere maain yi mit miyapir ne Jerusalem ap pike nanira meiyam au ere yi eitip, 'God naanmamre kakikaap Mitik ik Kraiis kerek kekrehir kirak hirak keriuwetek kan in.'

24

Jisas katip mit nanwep winak iuwe ke God nanwerek (Mk 13:1-2; Lu 21:5-6)

¹ Jisas kinaaiwir winak iuwe ke God ken witeik, mit narak disaipel newenyiprek te hir nanteiknwek winak yaaim yapirwe me winak iuwe ke God. ² * Hir neteiknwekem, te hirak ketpor, "Hi hetpi werek. Yi yir menmen yapirwe im a? Maain wi mamnen te nan kerek mit nime winak meriuwerem, hirak ap te mamwaim mamintereram au. Mit naninen nanwepim te hiram yapirwe maminke mamwai ti."

Jisas katip menmen enum mamnen (Mk 13:3-13; Lu 21:7-19)

³ Jisas wen kau miniu (o neiyip) mit nenewek wit Oliv, mit narak disaipel keriyen nan nitwekhi natip, "Ti etpai wi kerek menmen im enum mamnen, metike mekam mamnen mamteiknei wi im epei man te ti enen ewepyapir hirekes te menmen God kakriakem hiram epei au." ⁴ Jisas kewenhi ketpor, "Yi naanmamre hiras ap eiwis mit han hir nanwisesiyek. ⁵ * Ap eiwis mit han hir nanwisesiyek nanantar hir yapirwe naninen nanmitipin nanikrehir kai nantip, 'Hi kerek hi Kraiis kerek God

* 23:27 Ap 23:3 * 23:28 Lu 16:15 * 23:31 Ap 7:52

2:15; Mt 10:23 * 23:35 Jen 4:8; 2Kro 24:20-21; Hi 11:4

22:5 * 23:39 Sam 118:26; Mt 21:9 * 24:2 Lu 19:44

* 23:33 Mt 3:7, 12:34; Lu 3:7 * 23:34 Ap 7:52; 1Te

* 23:37 Ap 7:59; 1Te 2:15 * 23:38 1Kin 9:7-8; Jer 12:7,

* 24:5 Mt 24:23-24; Jo 5:43; Ap 5:36-37; 1Jo 2:18

kehim+tena hi anen akaap m+it. H+ir nanwis m+it miyap+ir yap+irwe nanriuwe h+im m+ir. ⁶ Maain yi eiy+imtau m+it neit menep h+ir nenepan, yi eiy+imtau h+im me m+it h+ir neit yan+im+n h+ir nenepan, te yi ap einapen au em+it! Menmen im h+iram emnen te w+ hi anen awepyap+ir h+irekes nepei man wen au. ⁷ *M+it ne weiw+ik miut+ip h+ir netike m+it ne weiw+ik ham h+ir nan+inepan. M+it kerek nau t+ menep in nantike m+it neit yan+im+n h+ir nan+inepan. M+it nerer wit wit n+np+ mam+n nan+intar h+ir menmen mau ni au. T+ mamrer wit wit mamtan+ik. ⁸ Menmen im kerek mamnen h+iram mamre m+ite h+ire tu h+im+ir ketn+in+uwe iuwe te h+ire wawine n+ikan. M+it miyap+ir nau t+ menmen im mamnen mam+ikrit mamriwaank.

⁹ *⁹“Me w+ im m+it nantihis yi yaino w+nak enuk te m+it naniwep yayi o y+ink ki h+ir nan+iwaankem. M+it nanrer wit wit han enuk nanriuiw+ nan+ineini nan+intar yi yises h+im mai. ¹⁰ W+ im mamnen, m+it yap+irwe nanwei+in sip nanwet h+im mai. H+ir nanwepyap+iran, han enuk nan+riuw+ehan. ¹¹ *Me w+ im, m+it profet enun newisesik h+ir yap+irwe nan+nin nanri han ke m+it miyap+ir yap+irwe nanwis+isorek nanriuwe h+im mai. ¹² Me w+ im m+it miyap+ir nanises han k+ir nanri+ak menmen enum yap+irwe te m+it miyap+ir yap+irwe h+ir ap hanhan nanriuw+ehan w+senun au, kike keremem. ¹³ *Te m+it miyap+ir kerek nanisisa werek werek ere h+ir nani, maain hi atorhis h+ir nanu nantikewa. ¹⁴ *M+it miyap+ir h+ir nanwepyap+ir h+im yaaim me God kak+in+in naanmamre m+it, h+ir nan+ipim nanrer wit wit te m+it nan+irtei menmen yaaim God k+ir+akem. H+ir nanwepyap+irem epei au, maain w+ mamnen te hi anen awepyap+ir h+irekes te menmen God kakri+akem h+iram epei au.

*Maain menmen enum mamnen t+ ik
(Mk 13:14-23; Lu 21:20-24)*

¹⁵ *¹⁵“Maain yi yay+ir menmen enum mam+iwaank w+nak iuwe ke God mam+ip mam+ikre n+im+n kerek h+iram ap te mamno n+im+n au kerek n+ipaa profet Daniel kat+ip h+iram mamnen (yi m+it kerek yekine menmen im, yi han kitetim werek werek). ¹⁶ Te yi m+it yap+irwe kerek yi yepu provins Judia, yi yair+ir yaino m+ini+u o neiy+ip eisaw+in eiy+it ein. ¹⁷ *M+it miyap+ir kerek nau wepni neit witeik, h+ir ap p+ike nan+ino n+im+n w+nak nan+it menmen m+ir mekrekrek au em+it! H+ir nan+ir waswas nan+ino. ¹⁸ M+it miyap+ir

kerek neit ni m+ir, h+ir ap p+ike nan+ino witeik nan+it menmen klos au em+it! H+ir nan+ir waswas nan+ino. ¹⁹ Maain w+ menmen im mamnen, miyap+ir nan+inan n+ikerek kike wen nau s+in+ipau h+ir nan+iwaank nan+intar h+ir ap te nan+ir waswas au. ²⁰ Yi eiy+itehi God te yi ap eir+ir me haw+ h+itan o w+ Sabat au em+it eiy+intar yi ap te eir+ir waswas au. ²¹ *Me w+ im menmen enum mamnen mam+iwaank m+it miyap+ir nau t+. Menmen mar im ap man n+ipaa God kin+in kewis t+ ere in. Maain menmen enum mar im ap p+ike mamnen taau. ²² God ap te kakremir w+ menmen enum im mamu t+ te m+it miyap+ir yap+irwe nani. Au, God han kitet m+it miyap+ir kerek h+irak kehim+teni h+ir nises h+im m+irak te h+irak kakremir w+ menmen im mamu t+.

²³ *²³“Maain me w+ im m+it+ik hak kak+tpi, ‘Yi eiy+irek. M+it+ik iuwe Kraiss h+irak kepu in!’ O ‘H+irak kau keit p+inak ein!’ H+irak kak+tpi h+im mam+ir im yi ap yayisesim au em+it! ²⁴ *Hi hetpi. Maain m+it enun newisesik nan+ino nant+ip h+ir Kraiss o h+ir m+it profet h+ir nanwepyap+ir h+iras. H+ir nanri+ak menmen iuwe n+ipaa m+it n+iri+akem au, te h+ir nanri han ke m+it miyap+ir kerek nises h+im me God. Te h+ir ap nanisesim taau. ²⁵ Yi eiy+imtau. Hi hin+in etpi menmen im. Maain menmen im mamnen yi eiy+irteiyem.

²⁶ *²⁶“Maain m+it h+ir nan+itpi nan+ir ik: ‘Yi einen eiy+irek! H+irak kau wit wein+ik m+it ap newi au!’ Te yi ap eino au em+it! ²⁷ *Yi y+ir nepni mewen+in meke wepni kokai kan ere kewen ken. Kak+ir eik te maain yi eiy+ir hi m+it+ik ke wit ke M+it+ik iuwe hi p+ike anen. M+it miyap+ir yap+irwe nanra.

²⁸ *²⁸“Wit kerek m+it+ik herwe kiwaairi, hore tepre mamnen mam+ip mamkinenik mam+ik. [Marim im maain m+it yap+irwe nau t+ h+ir enun enun, hi p+ike anen etike m+it ensel hi skelim h+ir m+it hi ah+iwaanki.]

*Maain M+it+ik Iuwe Kraiss kaknen
(Mk 13:24-27; Lu 21:25-28)*

²⁹ *²⁹“Maain w+ menmen enum epei man mau t+, wepni kakwei+in kakre w+itaan, wenke ap te kak+ir au, h+ir mau nepni mam+in+ike, menmen iuwe mau nepni h+iram mamtan+ik. ³⁰ *Menmen im epei au, te menmen mamu nepni mamteik+in m+it hi m+it+ik ke wit ke M+it+ik iuwe hi awepyap+ir h+irekes, te m+it miyap+ir ne weiw+ik yap+irwe nerer wit wit nank+it

* 24:7 2Kro 15:6; Ais 19:2 * 24:9 Mt 10:22; Jo 15:18, 16:2 * 24:11 Mt 24:5, 24; 1Jo 4:1 * 24:13 Mt 10:22
* 24:14 Mt 10:18, 28:19 * 24:15 Dan 9:27, 11:31, 12:11 * 24:17 Lu 17:31 * 24:21 Dan 12:1; Joe 2:2; Rev 7:14
* 24:23 Mt 24:5, 11 * 24:24 Diu 13:1-3; 2Te 2:9; Rev 13:13-14 * 24:26 Lu 17:23-24 * 24:27 Mt 24:37-39
* 24:28 Lu 17:37 * 24:29 Ais 13:10, 34:4; Esi 32:7; Joe 2:10, 31; 2Pi 3:10; Rev 6:12-13 * 24:30 Dan 7:13; Sek 12:10; Mt 26:64; Rev 1:7

nanra hi hau hentir napi heriuwe menmen mai iuwe metike menmen mai yaaim merhhe hi anen. ³¹ *Hi anen, te God kaktenwo taur. Kaktenwo taur, hi heriuwet mit ensel nai hir nanino nanrer wit wit kerek mit miyapir hi hehimteni hir nises him mai hir nanwiyen, hir nanri naninen nantikewa mamu niutip.

Nu hinaan kikaap mit nanhimtan wi Krais pike kaknen

(Mk 13:28-31; Lu 21:29-33)

³² *Hi eteikni menmen heriuwe nu fik. Maain wi kerek heneik mirak hiram maminsiunen, te yi eiyirtei menep te wepni yaaik. ³³ Mar im, maain yi eiyir menmen hi etpiyem hiram epei man, te yi eiyirtei hi menep te hi pike anen. ³⁴ *Hi hetpi werék. Mit miyapir kerek nepu ti in ek, hir ap te nani ere menmen yapirwe im mamnen. ³⁵ *Nepni mamtike ti mamawaank mamit te him mai ap te mamawaank au emit! Hiram mamu mamit tipmain tipmain enum eik, te menmen hi nepi hetpim hiram mamnen.

Mit ap nertei wi kerek Krais pike kaknen ti ik au

(Mk 13:32-37; Lu 17:26-30, 34-36)

³⁶ *Mit miyapir nau ti o ensel neit wit ke God o hi mitik iuwe ke wit ke mitik iuwe, hau yapirwe ap mertei wi kerek God kakriuweta hi pike anen ti. God kiutip kerek kertei. ³⁷ *Wi kerek hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike anen ti, hiram menmen mamnen mamir ke nipaaw wi mitik Noa kau ti ik. ³⁸ Me wi hawi ap epei man miwapin ti wen au, mit miyapir nises menmen mar ke nipaaw hir niriakem. Hir naam menmen, neitan, nesiuwe yenterer nantike mit han hir nanitan ere wi Noa ken kau kekresip. ³⁹ *Hir mit miyapir hir ap nertei menmen enum mamnen ere tipar miniu manip meri men hir naa. Mar im maain hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike anen, te mit miyapir ap nanmeriyau hi anen au. ⁴⁰ Maain wi hi pike enen, mitikit wiketeret tatu ni mirakit. Hi ehit his mitik kiutip kaknen, kiutip au hi ewisik kaku kakit ni eim. ⁴¹ Maain miyapir wik hir nenepit tiu, hi ehit his piutip, peiyap hi au ewisiye wawu wawit yaank eik. ⁴² *Yi naanmipre hiras te yi yises God werék werék yayintar yi yepitari wi kerek hi Mitik Iuwe ki hi pike anen. ⁴³ *Yi han kitet menmen im. Mitik kerek kau winak kertei witaan kerek mitik enuk kekintip menmen kaknen, te hirak naanmamre winak kirak ap kakwis mitik

enuk kaknen kekintip menmen mirak. Te hirak au kepitari. Mar im wi kerek mit nepitariem, hi pike anen ti ik. ⁴⁴ Te yi mit eiyises God werék werék eiyintar hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike anen me wi yi ap yerteiyem.

Jisas katip him tok piksa ke mitik yaaik ketike mitik enuk

(Lu 12:42-46)

⁴⁵ *Yi mit keriyen yi yire mitik yaaik kertei menmen werék werék te mitik iuwe kirak kewistik hirak kire mitik iuwe naanmamre mit miyapir kerek niriak menmen me mitik iuwe, hirak kakwetir menmen me wi hirak kehimitanem hir nantiwem. ⁴⁶ Maain mitik iuwe kirak nipaaw kinaaiwir wit, hirak pike kaknen kakir ke mitik kirak menmen nipaaw hirak kehimiteniwekem, hirak han yaaik kakriuwerek te hirak wok mitik kirak kaku werék werék. ⁴⁷ *Hi hetpi werék werék. Maain hirak kaknen kakrek kises menmen yaaim, hirak kakihimtanek hirak naanmamre menmen mirak yapirwe. ⁴⁸ Mitik ik au, hirak enuk kinapen kises menmen me mitik iuwe, hirak kaktip hirekes, 'Mitik iuwe kai ken yanimin ap pike kaknen waswas au.' ⁴⁹ Hirak kaktip kakir ik, te hirak kaknenp mit miyapir kerek niriak menmen me mitik iuwe kirak, hirak kakno kaktike mit enun netaritari naam tipar si enum, hirak kaktikeri nanim. ⁵⁰ Maain mitik iuwe kirak kaknen me wi hirak ap han kitet hirak kaknen, te hirak kemeriyewek au. ⁵¹ *Mitik iuwe kaknen hirak kaknep mitik ik wisenuk kakawaanke kaksuwerek kakno wit kerek mit enun newisesik newi en. Mit neit in hir nine han enuk nikit ninakin yehes.

25

Jisas katip him tok piksa me miyapar nihan nar hiswiyen

¹ *Maain wi kerek hi mitik ke wit ke Mitik Iuwe pike anen, God kakwis mit miyapir nanino wit kirak kakir ke miyapir nihan nar hiswiyen (10) kerek neit lam mir nen nemerir mitik piprak kaknen kakit his mte pirak. ² Miyapir hispinak (5) hir nertei menmen werék werék miyapir hispinak (5) au hir netari netari menmen. ³ Miyapir netaritari hir neit lam neiyim nan te hir ap neit tipar mei te nanwenem mamikre lam au. ⁴ Miyapir hir nertei menmen werék werék te hir neit lam metike tipar mei te nanwenem mamikre lam mir.

* 24:31 Ais 27:13; 1Ko 15:52; 1Te 4:16 * 24:34 Mt 16:28

* 24:35 Mt 5:18

* 24:36 Ap 1:7; 1Te 5:1-2

* 24:37

Jen 6:5-8 * 24:39 Jen 6:13-7:24; 2Pi 3:6 * 24:42 Mt 25:13

* 24:43 Lu 12:39-40; Rev 3:3, 16:15

* 24:47 Mt

25:21, 23

* 24:51 Mt 8:12

* 25:1 Lu 12:35; Rev 19:7

⁵ Hír epei nan nemeþr mítik ik kaknen te hírak ap kan waswas au. Hírak ap kan waswas au te hír nanamír menen hír níwaai.

⁶ “Hír níwaai nínatín, wí nímin hír nemtau mítik hak kenine katíp, ‘Mítik pipiak kaknen kakíthis míte pírak, yi eino eiwenyipírek eiwisík yayiwe yi eitíwekhis eiyík einen.’ ⁷ Miyapír nemtau menmen im, te hír nekrit newen típar mekre lam hír neweikním merhíhe mír te hír neiyím nen. ⁸ Te miyapír enun netaritari natíp miyapír han yaain en nar ik: ‘Yi eiwetei típar mei mi te haiu emwenem emíkire lam maiu, te haiu emtikewi emno. Lam maiu típar epei au mesi te híram mami.’ ⁹ Te miyapír han en netpor, ‘Haiu ap metenen típar yapírwe te haiu mamweti mei au emít! Au kike. Haiu mamweti típar mei kike, te maain haiu lam maiu yapírwe mami. Yi eino eiyít mei eiyít wínak kerek mít nansiuwerem nanwet mít em hír enweti mei.’ ¹⁰ Hír netpor epei au, miyapír netaritari nen nanít típar mei. Hír neit ein, mítik pipiak kan kiun wínak eik kan kiun wínak eik, hír miyapír kerek nemeiyíwek hír netikerek nen nímin en, hír neiyepet weipír.

¹¹ * “Maain miyapír han en píke nan nenine natíp, ‘Mítik iuwe, mítik iuwe, ti ekeisiuwai weipír.’ ¹² * Hír nenínewek te hírak ketpor, ‘Hi hetpi werek. Hi ap hertei yi neimín. Yi ap nai yinan au.’ ¹³ * Te Jísas ketpor kar ik: “Yi naanempre híras te yi eiyísis God werek werek eiyíntar yi yepírari wí hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe hi anen.

Hím tok piksa me mítíkit wikak teit pewek me mítik iuwe kírakít
(Lu 19:11-27)

¹⁴ * “Maain menmen God kakriak mít miyapír em te hír nantikerek nanu nanít wit kírak híram mamír ke mítik iuwe kakno yanímín. Hírak kakno yanímín te hírak kenine mítíkit hírak wikak hírak kehímítanet hírakít naanmamre menmen mírak. ¹⁵ * Hírak han kítet tarkeik te hírakít tírak menmen te hírak kewetíwekít menmen mar im. Mítik kiutíp kertei werek, hírak kewetíwek 5,000 pewek. Mítik hak hírak kewetíwek 2,000 pewek. Mítik hak au kertei kike, hírak kewetíwek 1.000 pewek. Hírak kírak menmen mar im epei au, hírak ken. ¹⁶ Hírak ken yanímín, mítik kerek ketenen 5,000 pewek ken waswas kewír pewek mírak te hírak keiyím kari pewek 5,000 meiyam man metikerem (míre kas mani). ¹⁷ Hírak mítik hak kerek ketenen 2,000 pewek, hírak

ken kewírem keiyím kari pewek 2,000 ham man metikerem kar ke mítik hak epei kírakem. ¹⁸ Mítik hak au. Hírak ken witeik kekin hei keit 1,000 pewek nípaa mítik iuwe kewetíwekem, hírak kísawínem mekrerek kíwapínem níwaai meit.

¹⁹ “Maain wenke yapírwe epei men, mítik iuwe píke kan kítíwekíthi me pewek kerek hírak nípaa kewetíwekíttem. ²⁰ Mítik kerek nípaa keit 5,000 pewek, hírak kan kewetíwek pewek ham metikerem ketpíwek kar ik: ‘Mítik iuwe, ti nípaa eweto 5,000 pewek im, te hi hírak menmen heriuwerem hi hari 5,000 pewek ham man metikerem.’ ²¹ * Mítik iuwe kewenhi ketpíwek, ‘Ti hírak menmen yaaim, ti kai yaaik. Ti naanempre werek werek menmen kike im te hi ewetit menmen yapírwe te ti naanmamprewem. Ti enen ehu etikewa han yaaik.’ ²² Hírak ketpíwek epei au, mítik hak kerek ketenen 2,000 pewek hírak kises kerek kerek ketenen 5,000 pewek kinín kan kír mítik iuwe, hírak kisesik kan katíp, ‘Mítik iuwe, nípaa ti eweto 2,000 pewek, te hi hírak menmen heriuwerem, hi hari 2,000 pewek ham man metikerem.’ ²³ Mítik iuwe kewenhi katíp, ‘Ti hírak menmen yaaim ti kai yaaik. Ti naanmpre werek werek menmen kike im te hi ewetit menmen yapírwe te ti naanmamprewem. Ti enen ehu etikewa han yaaik.’ ²⁴ Hírak katíp epei au, mítik kerek ketenen 1,000 pewek hírak kíkaru kan katíp kar ik: ‘Mítik iuwe, hi hertei ti mítik enuk hatíp híram tokim tokim. Ti atíp mít híram nímit, te maain ti ehít menmen yeuním. Ti atíp mít hír newen rais hír newis haas mírám níwaai han, hír newis níkim níwaai han. Ti au hetíwem yeuním ewisím meit wínak kit. Hír au. ²⁵ Hi hertei ti mítik enuk har ke hi hetpim te hi hínapen hewír pewek mit ewaankem. Hi hetíwem heiyím hen hewisím mekre hei. Ehírem. Hi epei heit menmen mit ewetitem im em.’ ²⁶ Mítik iuwe ketpíwek kar ik: ‘Ti mítik enuk hau yain yain. Ti epei hertei hi hatíp mít híram nímit mai te hi ahít menmen yeuním. Ti hertei hi hatíp mít nanwen rais hír nanít níkim mírám mamwaai, te hi atíwem yeuním ewisím emíkire wínak kai a? ²⁷ Te henmak te ti ap hewis pewek mai mekre his me mít hír naanmpre benk te maain hi han hi píke ahít pewek mai mamtike pewek meiyam kike mamtikerem? ²⁸ Yi mít nai yerp menep, yi eiyít pewek me mítik ik, yi eiwet mítik kerek ketenen 5,000 pewek

* 25:11 Lu 13:25, 27 * 25:12 Mt 7:23 * 25:13 Mt 24:42; Lu 12:40 * 25:14 Mk 13:34 * 25:15 Ro 12:6

* 25:21 Mt 24:45-47; Lu 16:10 * 25:29 Mt 13:12; Mk 4:25; Lu 8:18

em. 29 *Yi eiwetiwewek pewek eiyıntar mıtık kerek kırık menmen keriuwe menmen hırak ketenenim hırak kakıt meiyam mamtikerem. Te hırak ketenen menmen yapırwe. Mıtık kerek ap kırık menmen keriuwe menmen kike hırak ketenenim, maain hi ariyaam etiwem hırak kaku weinım. 30 *Yi eiyıthıs mıtık enuk ik eiyık eiwırek ekno wit enuk toto kerek mıt nau en hır han enuk nıkıt nınakın yehes.’

Maain hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe skelim mıt miyapır ne tı

31 *‘Maain wı hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi pıke anen ariuwe menmen mai iuwe merhıthe mantıke mıt ensel, hi ehu yeno mai yaaim me Mıtık Iuwe. 32 *Mıt ensel ne God hır nanıthıs mıt miyapır nanrer wit wit ne tı hır nanrerik nanu nantıkewa menep ninaan mai. Hır nanu, te hi ahınkeri han nanıno in, han nanıno ein nanıre mıt hır nenke sipsip metıke meme. 33 *Hi awıs mıt miyapır yaain nıre sipsip hır nanıno his yaaim mai, hi awıs mıt miyapır enun nıre meme hır nanıno his henkık mai. 34 Epei au, hi Mıtık Iuwe atıp mıt miyapır kerek nerp his yaaim mai etpor har ik: ‘Yi mıt miyapır kerek Haai kai God hırak kerekı yaaim, yi eimen eiyıt menmen yaaim mi kerek God nıpaı kime tı metıke nepni wen au, hırak kehımıteni yi eitıwem. 35 *Hi nınıpı meıyo te yi yeweto menmen mi hi haam. Hi hım niu enuk (o mar kewen kıkau hım) te yi yeweto tıpar hi haam. Hi hıre mıtık ke wit hak yi yeratayı yi epei yetauhis yerya yen wınak kı. 36 Hi klos au te yi epei yewetewem. Hi hınap te yi naanmırau ere hi hıre yaaık. Hi hen hekre wınak enuk te yi yan yıra yekepa yeriuwe menmen.’

37 ‘Hi atıp menmen im epei au, hır mıt miyapır yaain hır nanıtauhi, ‘Mıtık Iuwe, nıpaı hıau ap mırıt tı nınıpı mito, te hıau mewetıtı menmen meı au. Nıpaı hıau ap mırıt tı hım niu enuk (o mar kewen kıkut hım) te hıau mewetıt tıpar meı au. 38 Nıpaı hıau ap mırıt tı hıre mıtık ke wit hak au te hıau metuthıs merıt men nımın wınak kıau au, o hıau ap mewetıt klos meı au. 39 Nıpaı hıau ap mırıt tı hınap te hıau ap mekepit ere tı yaaık au, o tı hekre wınak enuk hıau men mırıt au.’

40 *‘Te hi Mıtık Iuwe ewenhi etpor, ‘Hi hetpi werek. Wı kerek yi epei yıkaap mıt nai yinan in kerek nıses hım mai, hıram mar ke yi yerekyewem.’

41 *‘Hi etpor epei au, hi eweıkın atıp mıt miyapır nau his henkık mai etpor; ‘Yi mıt miyapır enun kerek God kerekı enun yi einopın eıkeıpno, yi eino sı kerek ap te mami au. Hıram mamı mamı tipmain tipmain enum eık. God epei kemani sı im me Seten ketıke mıt ensel nırak. 42 Yi eino sı enun eiyıntar nıpaı hi nınıpı meıyo yi ap yeweto menmen meı au. Hi hım niu enuk (o mar kewen kıkau hım) te yi ap yeweto tıpar meı hi hahım au. 43 Nıpaı hi hıre mıtık ke wit hak te yi ap yekepa yerya yan wınak kı au, o hi klos au te yi ap yeweto meı au. Hi hınap te yi ap yekepa hi hıre yaaık au. Hi hen hekre wınak enuk te yi ap yan yıra yekepa yeriuwe menmen mi au.’

44 ‘Hi etpor epei au, te hır nanıtauhi nanıtıpo, Nıpaı hıau ap mırıt tı nınıpı mito o tı hım niu enuk (o mar kewen kıkut hım), o tı hıre mıtık ke wit hak, o tı klos au, o tı hınap, o tı hen hekre wınak enuk te hıau ap mekepit au.’

45 ‘Te hi Mıtık Iuwe etpor, ‘Hi hetpi werek. Nıpaı yi ap yıkaap mıt nai yinan weının kerek nıses hım mai, yi yar ke yi ap yekepa au.’ 46 *Hi etpor epei au, mıt miyapır enun hi ariuwetı hır nanıno wit enuk kerek hır nanıwaank nanıtı tipmain tipmain enum eık.’

26

Mıt iuwe nının naanmıpre mıt nımenıpınan nanınep jısas kıkı

(Mk 14:1-2; Lu 22:1-2; Jo 11:45-53)

¹ Jısas katıp ketıke mıt kerıyen epei au, hırak katıp mıt dısaıpel nırak. ² Hırak katıp, ‘Yi yerteı wı wıketereem mepeıt te wı me hıau mamım menmen me Pasowa hıram mamnen. Te mıtık hak kakwepayapır te mıt enun nantauhis hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe nanwenkıke ehu nu tentarakıt.’

³ Me wı im hır mıt iuwe ne prıs netıke mıt iuwe ne kausıl nen nererık nau wınak ke mıtık iuwe Prıs niuk mırak Kaıafas. ⁴ Te hır nımenıpınan menmen newen hım jısas te hır nısaın nantenenık nanırak (nanırıyaak neıyık) nanıno nansıuwe hım enum te hır nankıp kıkı. ⁵ Te hır natıp, ‘Hıau ap emrıak im em wı kerek mıt miyapır nererık naam menmen em, te hır han kekıt nanınepıp nansıkeyaanmı nanıntar hır han kıtet jısas hırak Mıtık Iuwe profet, hır nınapen hırak kıkı.’

* 25:30 Mt 8:12 * 25:31 Mt 16:27, 19:28; Rev 20:11-13

Aıs 58:7 * 25:40 Pro 19:17; Mt 10:42, 18:5; Mk 9:41 *

* 26:2 Eks 12:1-27; Mt 20:18; Lu 24:7

* 25:32 Esi 34:17; Ro 14:10 * 25:33 Lu 12:32 * 25:35

25:41 Mt 7:23; Ju 7; Rev 20:10 * 25:46 Dan 12:2; Jo 5:29

Mite niuk mire Maria wewen tıpar sanda minın yaaim mire semi yeirep mentar paan ke Jisas

(Mk 14:3-9; Jo 12:1-8)

⁶ Jisas kau keit wit Betani keit winak ke mitik kerek nıpaai his hit minwo niuk mirak Saimon. ⁷ *Hırak kau winak ek, mite hap piutıp wan wirek. Hıre wetenen min tıpar me nu nad nekenpı mirak minın yaaim mekretek. Hıre wewır pewek iuwe mererim. Te hıre wan wewen tıpar im minın yaaim mentar paan ke Jisas kerek hırak wen kaam menmen kau yeno kerek mit naam menmen menterim. ⁸ Hır mit disaipel nır menmen im, te hır han enuk. Hır natıpan, "Wenmak te mite ip wewen tıpar minın yaaim em mentar Jisas men weinım? ⁹ Te haiu emsiuwe tıpar minın yaaim im enno mit han enwır pewek emrim emtıwem te haiu emıt pewek yapırwe emwet mit enun ap netenen menmen em."

¹⁰ Jisas kertei hım hır netpim, te hırak ketpor, "Yi yenmak te yi yene mite ip einıpiye yınk enuk. Hıre epei werekyo menmen yaaim. ¹¹ *Wı yapırwe mit enun netenen menmen au hır nanu nantikewi te yi eikepi. Te hi au, hi ap ehı atikewi wı yapırwe. ¹² Mite ip hıre wewen tıpar minın yaaim em mentar yınk kai, hıre wırak menmen im weses yınk mai me hi eno ekre herwe hei. ¹³ Hi hetpi hım werek. Nerer wit wit kerek mit nanwepyapır hım mai nantıp mitem, hır nantıp menmen mite ip werekyewem te hır han kitetim han tewenınep."

Judas kewenhi katıp kaksıuwe Jisas kano his me mit iuwe ne pris

(Mk 14:10-11; Lu 22:3-6)

¹⁴ *Me wı im keremem, mitik hak ke hır mit 12 disaipel niuk mirak Judas ke wit Iskeriot, hırak ken kır mit iuwe ne pris. ¹⁵ *Te hırak katıp, "Yi eiweto mekam te hi awepyapır Jisas asiuwerek aknen his mı?" Hırak ketpor epei au, hır newetıwek 30 kına. ¹⁶ Me wı im, hırak han kitet wı meiyam te hırak kakwepyapır Jisas kakno his mır.

Jisas kaam menmen me wı Pasova ketike mit disaipel nırak

(Mk 14:12-21; Lu 22:7-14, 21-23; Jo 13:21-30)

¹⁷ *Me wı im mekrit minın te mit nererik nanım bret me wı Pasova me yis ap mekreerem au (mentar hır han tewenın nıpaai God kenep mit ne Isip), hır mit disaipel nan nır Jisas netpıwek, "Ti hanhan neinan te

haiu mamımani menmen te haiu mamım me Pasova?" ¹⁸ *Jisas katıp, "Yi einı wit iuwe Jerusalem te yi einı mitik hak kiutıp te yi eiyıtıwek, Mitik Iuwe kaiu katıp: Wı mai hi hahi epei man menep. Hi hahım menmen me pasova atike mit disaipel nai mamı winak kit." ¹⁹ Hırak katıp epei au, mit disaipel nırakem nar ke Jisas epei ketpıwekitem, te hırakit temani menmen me Pasova.

²⁰ Hınkewı Jisas kan kau yeno ketike mit disaipel nırak nar hiswiyen wik (12). ²¹ Hır naam menmen nau, hırak katıp, "Hi hetpi hım werek, mitik hak kiutıp ke yi mit in en, hırak kakwepyapır kakriuweta hi ano his me mit enun." ²² Hırak katıp epei au, hır han enuk te mitik kiutıp mitik kiutıp hır nitıwekhi, "Kai Iuwe hi a?" ²³ *Jisas katıp, "Mitik ik ek kerek ketikewa waam menmen mekre tıkenup im hırak kakwepyapır. ²⁴ Hi mitik ke wit ke Mitik Iuwe, hi ano hahi apar ke nıpaai tıwei me God epei matıp ek. Te mitik ik kerek kakwepyapır hi mitik ke wit ke Mitik Iuwe hırak kakine han enuk kakıwaank. Te miye pırak ap wınaak au, hırak yaaik. Te hırak ap kakıwaank hırekes kakriuwe menmen im." ²⁵ Hırak katıp epei au, Judas mitik kerek kakwepyapırrek, hırak kitehi Jisas, "Mitik Iuwe kai, hi a?" Jisas ketpıwek, "Ti hırekes kerek ek."

Jisas kewet mit disaipel nırak niu bret metike wain hır naam me han etwenınek

(Mk 14:22-26; Lu 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

²⁶ *Hır wen naam menmen nanu en, Jisas kekin bret kitehi God katıp hırak yaaik. Epei au, hırak kewepik kewet mit disaipel nırak em hır nanım, te hırak katıp, "Yi yetıwem yayım hıram mamır ke yınk kai." ²⁷ Hırak katıp epei au, hırak kekin tıpar wain mekre hesnu hak, te hırak kitehi God kerıuwerem, te hırak kewetırem katıp, "Yi yapırwe eiyım im em. ²⁸ *Im em hıram hemkre mai mamwen te God kakisas hım mirak te kakısak menmen enum me mit miyapır yapırwe. ²⁹ Hi hetpi werek. In ek ere maain hi ap te hahım tıpar wain taau ere maain hi ektikewi mamım wain petep mamıt wit ke Haai kai God."

³⁰ *Hır naam menmen epei au, hır nine henye ham. Epei au, hır nen witeik nen ere niu niun mınıu (o neiyıp) niuk mirak wit Oliv.

* 26:7 Lu 7:37-38 * 26:11 Diu 15:11 * 26:14 Jo 11:57 * 26:15 Sek 11:12 * 26:17 Eks 12:14-20 * 26:18 Mt 21:3 * 26:23 Sam 41:9 * 26:26 Mt 14:19 * 26:28 Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hi 9:20 * 26:30 Lu 22:39; Jo 18:1 * 26:31 Sek 13:7; Jo 16:32

Jisas katip Pita h̄irak kakweik̄in sip kak-wetiwek

(Mk 14:27-31; Lu 22:31-34, Jo 13:36-38)

³¹ *H̄ir n̄ipiun m̄niu (o neiȳip niuk m̄irak) wit Oliv, Jisas ketpor, “Yi kerek yises h̄im mai yi yainaiw̄ira me w̄itaan im em. T̄wei me God mat̄ip, ‘Hi anep m̄it̄ik kerek naanm̄ipre sipsip em te h̄iram emr̄ir em̄inke asin asin o heriyai heriyai. ³² *Hi hahi, te maain hi p̄ike akrit hi ahin̄i ano provins Galili.” ³³ Pita ketp̄iwek, “H̄ir yap̄irwe nan̄inaiw̄irit nan̄ir nan̄itar m̄it han nantuthis nanitep, te hi taauye! Hi ahu atikewit!” ³⁴ *Jisas ketp̄iwek, “Hi hetput h̄im im werek. Me w̄itaan im em Suware ap mat̄ip wen au, ti eraupak̄in wikak et̄ip m̄it ti epratari hises h̄im mai au.” ³⁵ *Pita ketp̄iwek, “Hi hahi atikewit, te hi ap aritpak̄in taau!” H̄irak katip te m̄it disaipel yap̄irwe nat̄ip nep̄ir kerekek.

Jisas kitehi God menmen keit Getsemani
(Mk 14:32-42; Lu 22:39-46)

³⁶ *H̄ir nat̄ip epei au, Jisas ken ketikeri nen t̄ hak m̄it nenewek wit Getsemani. H̄ir niun en, h̄irak ketpor, “Yi eiyu in en, hi ano p̄inak̄ ein ehitehi God menmen.” ³⁷ H̄irak keithis Pita ketike n̄ikerek wiketeret te Sebedi, Jems ketike Jon tariyak̄it ten. In ek, h̄irak han k̄irak enuk kekrit kekrit. ³⁸ *Jisas ketpor, “Han kai enuk ere hi hahi. Yi eitikewa eiyu in han tewen̄ina.” ³⁹ *Te h̄irak ken kike kenke k̄iwaai t̄ kitehi God, “Haai kai, h̄iram werek ti eh̄it menmen enum mamnen h̄iram emnop̄in emkeipno. Hi ap ehises han kai au, em̄it! Hi ehises han kit.”

⁴⁰ H̄irak kitehi God epei au, Jisas kan k̄ir m̄it̄ik̄it disaipel. H̄irak k̄iret t̄iwaai. H̄irak kekot̄it̄it katip Pita, “Yenmak te yi ap yayu yeitikewa mei kike han tewen̄ina a? ⁴¹ *Yi naanmamre h̄iras eiyitehi God kak̄ikepi te menmen enum me mamri han ki mamnen mamriwaank. Yi han ki hanhan kises menmen me God te ȳnk ki au k̄napen menmen enum.”

⁴² H̄irak ketp̄iwek̄it epei au, Jisas p̄ike ken keteipim kitehi God menmen katip, “Haai kai, te menmen enum im ap te mamnop̄in mamkeipno te hi ehises menmen im. Te ti ehises han kit kerekek.”

⁴³ Jisas p̄ike kan k̄iret t̄iwaai teit. H̄irak̄it nanam̄ir mekses te h̄irak̄it t̄iwaai. ⁴⁴ *Jisas p̄ike k̄inaiw̄iret, h̄irak ken kitehi God wikak. H̄irak kitehi God me menmen h̄irak epei kit̄iwekhiyem.

⁴⁵ Maain h̄irak p̄ike kan k̄ir m̄it̄ik̄it disaipel t̄irak h̄irak kekot̄it̄it kit̄iwek̄ithi, “Yi wen ȳiwaai a? Eiȳimtau! W̄i epei man te m̄it̄ik kakwepyap̄ir hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik luwe hi ano his me m̄it enun nises menmen enum. ⁴⁶ *Yi eiȳikrit. Haiu emno. Yi eiȳir m̄it̄ik kerek kewepyayap̄ir epei kan.”

Judas kewis Jisas ken his me m̄it enun nepan n̄irak

(Mk 14:43-50; Lu 22:47-53; Jo 18:3-12)

⁴⁷ Jisas wen katip kerp, Judas m̄it̄ik hak ke m̄it 12 disaipel n̄irak, h̄irak kan. M̄it yap̄irwe netikerek nan netenen nu m̄ir paap yoki metike h̄ine me his. H̄ir m̄it iuwe ne pris netike m̄it iuwe ne kaunsil ne Isrel h̄ir neriuweti nan. ⁴⁸ M̄it̄ik Judas kerek kakwepyap̄ir ek nepei katip m̄it enun h̄im im: “Yi yaira hi heiyewewik em̄iwek tekep m̄irak em, h̄irak kerekek m̄it̄ik yi hanhan eitenenik. Yi eit̄iwekhis.” ⁴⁹ H̄irak kiun en, h̄irak kan Jisas wasenum katip, “Hi epei han M̄it̄ik luwe.” Te h̄irak kem̄iwek tekep. ⁵⁰ Jisas ketp̄iwek, “Kai yinak, menmen ti erekyewem em, ti erekyewem wasenum.” Te h̄ir nan menep h̄ir newis his netenenik.

⁵¹ *H̄ir neten̄inek, te m̄it̄ik hak kiutip kerp ketike Jisas h̄irak keiȳim kari h̄ine ke his k̄irak, keiȳik kenep m̄it̄ik k̄irak menmen me m̄it̄ik iuwe ke pris kerem̄iwek n̄ik̄ip m̄irak m̄inat̄in. ⁵² *Te Jisas ketp̄iwek, “Ti p̄ike ewis h̄ine ke his ek̄ikre n̄irak keriyen ek̄it! M̄it yap̄irwe nenepan neriuwe h̄ine me his te m̄it han nan̄in̄ip nanriuwe h̄ine me his m̄ir h̄ir nani. ⁵³ Ti ap hertei hi te en̄ine haai kai God, Te wasenum h̄irak kakweto m̄it ensel yap̄irwe nanin̄in 70,000 m̄it ne ami a? ⁵⁴ Te hi er̄iakem mam̄ir im keremem, te h̄im me God mamnen mam̄irkeim a? Taauye! T̄wei ke God katip menmen mamnen te h̄iram mamnen mampar keremem.”

⁵⁵ *H̄irak katip Pita epei au, Jisas katip m̄it yap̄irwe keriyen, “Yi yan yaitauhis, yi yetenen h̄ine metike nu mar ke yi yaitenen m̄it̄ik enuk kekint̄ip menmen enum yaisenkekik a? W̄i yap̄irwe hi hau hekre w̄inak̄ iuwe ke God hi hatip m̄it miyap̄ir h̄im me God te yi ap yeten̄ina au. ⁵⁶ *Menmen im epei man te h̄im me n̄ipaa m̄it profet newis̄im mau t̄wei, h̄iram mamnen.” H̄irak katip epei au, te m̄it disaipel n̄irak n̄inaaiw̄ir Jisas n̄ir̄ir nen.

* 26:32 Mt 28:7, 16 * 26:34 Mt 26:69-75 * 26:35 Mt 26:56; Jo 11:16 * 26:36 Jo 18:1 * 26:38 Jo 12:27
* 26:39 Mt 6:10; Hi 5:7-8 * 26:41 Mt 6:13; Hi 2:14, 4:15 * 26:44 2Ko 12:8 * 26:46 Jo 14:31 * 26:51 Jo 18:26
* 26:52 Jen 9:6; Rev 13:10 * 26:55 Lu 19:47, 21:37 * 26:56 Mt 26:31; Jo 16:32

Hir nenke Jisas kerp ninaan me mit ne kaunsil

(Mk 14:53-65; Lu 22:54-55, 63-71; Jo 18:13-14, 19-24)

⁵⁷ Hir mit netenen Jisas, te hir netiwek his neiyik nen winak ke mitik hak hetpris Kaiafas. Mit han ninin nertei him lo me Moses hir netike mit iuwe ne kausil hir nererik nau neit en. ⁵⁸ Pita kisesik ken, te hirak au keit yanmin. Hirak epei ken kekere nawa keweikin ti ke mitik hetpris winak hirak kiwaariyen. Hirak kinik ken kau ketike mit naanmpre wit. Hirak hanhan kakir menmen mei mamnen.

⁵⁹ Hir mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil nnatin mitik keiyak te kakmitipin Jisas me menmen enum hirak kirakem te hir nankip kaki. ⁶⁰ Mit yapirwe nan neweniwek him netpiwek enum. Te hir ap epei nnapin mekam enum hirak kirakem te hir nankip kaki. Maain mitikit wiketeret tan, ⁶¹ *te hirakit tatip, "Mitik ik nipaa katip hirak kakwet winak iuwe ke God te pike kakimaak me wi wikak keremem."

⁶² Mitik iuwe ke pris kerp katip Jisas, "Ti ap ewenhi hatip him mei au a? Tenmak te hirakit tewenut him me menmen enum a?" ⁶³ *Te Jisas ap katip him mei au. Te mitik iuwe hetpris ketpiwek, "Hi hituthi hekrehir ke Mitik Iuwe God kerek kaku kakit tipmain tipmain enum eik, ti etpeiyem. Ti Mitik Iuwe Krai Nikan ke God o au?"

⁶⁴ *Jisas ketpiwek, "Ti hirekes kerekek epei hetpim. Te hi hetpi. In ek ere maain yi eiyir hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi ahu his yaaim me God Iuwe kerek mit iuwe newiyen. Maain hi ahu nepni pike anen in."

⁶⁵ *Jisas katip kar ik te mitik iuwe hetpris kewep laplap mirak keteikin mit God han enuk te hirak katip, "Hirak katip enum ketawin God kerekiwek yink enuk. Haiu ap te emnine mit neiyen naninen nanwepyapir him ham nipaa hirak ketpim au emit! Hirak epei katip enum ketawin God. Yi epei yemtewem. ⁶⁶ *Te yi han kitet mekam?" Hir newenhi netpiwek, "Hirak kirak menmen enum te hirak eki."

⁶⁷ *Hir natip epei au hir nenikin timank men ninaan me Jisas hir nakip. Mit han newis laplap nisawin nanamir kirak nakip nesiuwek tekep, ⁶⁸ hir nitiwekhi natip, "Ti Mitik iuwe, ti atip him me profet in ek. Ti ewepyapir keimin kitep."

Pita kepakin Jisas kiune katip hi au hepitariyek

(Mk 14:66-72; Lu 22:56-62; Jo 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Pita kau wit eik kekere nawa ke winak. Te mite hap kerek wirak menmen em wan wirek watip, "Ti ik ek nipaa hau hetike Jisas ke provins Galili." ⁷⁰ Te Pita kiune katip kerp menep ninaan me mit yapirwe en, "Ti henmak te ti etpo menmen im? Hi hepitariyek." ⁷¹ Hirak ketpaan ken witeik kau winak hinp ek. Te mite hap wirek hire watip mit miyapir yapirwe en kerek nerp menep en war ik: "Mitik ik ek nipaa kau ketike Jisas ke Nasaret." ⁷² Te Pita kiune katip him manp, "Hi hetpi hitehi God kehimitan him mai mitik ik ek hi au hepitariyek." ⁷³ Maain kike, mit han nerp en nan natip Pita, "Hire watip werek. Ti mitik kiutip ke mit kerek nises Jisas. Teruk kit kewepuyapir merp yaain ti mitik ke Galili." ⁷⁴ Te in ek Pita katip him iuwe, "God kaknen kakiyep te hi ap hetpi werek. Hiram werek te hi ap hertei mitik ek ek au." Hirak katip epei au, suware katip. ⁷⁵ *Suware katip epei au, Pita han kitet him kerek nipaa Jisas ketpim em kar ik: "Suware ap katip wen au, te ti hatip wikak ti ap herteiya." Te Pita ken witeik hirak kikit wisenum kentar hirak yink enuk hirak katip hirak kepitari Jisas.

27

Hir neithis Jisas neiyik nen mitik iuwe ke gavman Pailat

(Mk 15:1; Lu 23:1-2; Jo 18:28-32)

¹ Epei wanewik, mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil ne mit miyapir ne Isrel hir nimenipin natip te naninep Jisas kaki. ² Te hir nesenekik keriuwe waai neiyik nan nanwet mitik iuwe gavman ke Rom Pailat ek.

Mitik Judas kikiap hirekes kaa

(Ap 1:18-19)

³ *Maain Judas kerek kewepyapirek, hirak kertei mit iuwe neiyik nen newet Gavman ek, hirak yink enuk keriuwe menmen hirak kirakem te hirak pike ken kewet mit iuwe pris netike mit iuwe ne kaunsil 30 pewek me silva im. ⁴ Hirak kewetirem, hirak katip, "Hi epei hises menmen enum hi hewepyapir mitik ap kirak enum au yaaik, te hirak kaki." Te hir natip, "Hiram ap menmen maiu au. Hiram menmen mit ti hirakem." ⁵ Te mitik Judas kewir 30 pewek silva im men mawaai winak iuwe ke God eik, te hirak kinaiwiri

* 26:61 Jo 2:19-21 * 26:63 Ais 53:7; Mt 27:12 * 26:64 Sam 110:1; Dan 7:13; Mt 24:30 * 26:65 Mt 9:3; Jo 10:33; Ap 14:14 * 26:66 Lev 24:16; Jo 19:7 * 26:67 Ais 50:6, 53:5 * 26:75 Mt 26:34 * 27:3 Mt 26:14-15

ken keit waai keiyik kikaip hirekes kau teruk hirak kaa.

⁶ Hir mit iuwe ne pris nekin pewek im keremem, hir natip, "Im em hiram pewek me mannep mitik kaki. Haiu ap emwisim emtike pewek me winak iuwe ke God au emiti!" ⁷ Te hir natip nitet han kiutip me pewek keremem. Hir neiyim natin ti ke mitik kerek kime man kewiyen. Hir neit ti keremem nehimitanek me hir nanwis herwe mawaairi en me mit ne yanmin kerek nan nanir Jerusalem. ⁸ Mar keremem te in hir newep niuk me ti kerek neneweke "Ti hemkre kerekek." ⁹ *Mar im him ham nipa God ketpim mitik profet Jeremaia kewisim mau twei epei man. Hiram matip, "Hir neit 30 pewek me silva, hir Isrel nipa nehimitanem natip pewek me nanthis mitik ik ek. ¹⁰ Mit pris nesiuwe pewek me silva im hir neiyim natin ti ke mit newi nime man mar ke nipa kai iuwe God ketpowem."

Hir newis Jisas kerp ninaan me mitik iuwe gavman ke Rom niuk mirak Pailat (Mk 15:2-5; Lu 23:3-5; Jo 18:33-38)

¹¹ Hir newis Jisas kerp ninaan me mitik iuwe gavman ke Rom. Te mitik iuwe gavman kitwekhi, "Ti Mitik Iuwe King kir ke Isrel?" Te Jisas katip, "Ti hirekes hatip har kerekek." ¹² *Hir mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil ne Isrel newenwek him natip hirak kirak menmen enum. Hirak ap kirak menmen im enum au te hirak ap pike katip him mei kike au. Hirak kekintip wire wire kau keit. ¹³ Mar keremem te Pailat ketpwek, "Ti ap hertei him yapirwe kerek hir netputem em a?" ¹⁴ *Te Jisas ap kewenhi katip him mei miutip men pailat au. Mar keremem te mitik iuwe gavman ke Rom han kitetim.

Pailat kewenhi katip mit narak enwenek Jisas eku nu tentarakit

(Mk 15:6-15; Lu 23:13-25; Jo 18:39-19:16)

¹⁵ Wi yapirwe me titi miutip miutip mitik iuwe gavman kesiupan mitik kekere winak enuk ken. Mitik kerekek kaksiuwerek kakno witeik. ¹⁶ Me wi im mitik hak enuk kau en keit winak enuk niuk mirak Barabas. ¹⁷ Hir mit miyapir nererik nau in ek, te Pailat kitorhi ketpor, "Yi hanhan hi asiupan keimn ekno his mi? Hi eswi Barabas o Jisas hir neneweke Krai a?" ¹⁸ *Hirak Pailat kertei hir mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil hir hemkre menepam han enuk neriuwe Jisas nentar mit miyapir hanhanek, te hir

newep yapirrek nar kerekek kerp ninaan mirak kakikip kaki.

¹⁹ Pailat kau yeno me mitik masistret kerek hirak skelim mit nerp ninaan mirak em, te mite pirak wesiuwek him mau twei watip, "Ti ap eriak menmeyam me mitik eik kerekek. Hirak ap kirak menmei enum au. Witaan hi htyak hirek te hi hwaai enum henterik."

²⁰ Hir mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne Isrel nari han ke mit miyapir te hir eninap entip Pailat kaksipuan Barabas, te hir eninap Jisas kaki. ²¹ *Te mitik iuwe gavman pike kitorhi ketpor ketepim, "Mitikit it et yi hanhan hi enaairwir keimn ekno yi mit?" Hir natip, "Barabas." ²² Pailat kitorhi kar ik: "Te hi hirak Jisas mekam, kerek mit neneweke Krai?" Te hir yapirwe natip, "Yi eiwenkekik eku nu tentarakit." ²³ Pailat kitorhi katip, "Hirak kenmak? Hirak kirak mekam enum a?" Te hir au nnap nenine him iuwe, "Eiwenkekik eku nu tentarakit."

²⁴ *Mitik Pailat kertei in ek hirak kakipim au, te mit en nesikeyaanmi naninepan nanriuwerek. Te hirak kekin tipar keiyim kekemeyet his mirak keit ninaan me mit miyapir yapirwe keteiknor hirak kinapen kakikip. Te hirak katip, "Hi ap hertei mekam enum hirak kirakem, te hi anep mitik ik kaki. Hiram menmen mi keremem." ²⁵ *Te mit miyapir newenhi netpwek, "Ti akip kaki. Hiram ap menmen mit te God han enuk kakriuwit. Maain hirak han enuk kakriuwai haiu mite metike nikerek nau." ²⁶ Hir natip menmen im nepei au, te Pailat kesiupan Barabas ken his mir. Te hirak katip mit narak nwaai nipin nenep Jisas te hirak kesiuwerek ken his me mit ne ami te hir enwenkekik eku nu tentarakit.

Mit ne ami hir natip enum nitetnaan Jisas

(Mk 15:16-20; Jo 19:2-3)

²⁷ Pailat kesiuwe Jisas ken his me mit ne ami ne gavman, hir neithis Jisas neiyik nen winak ke gavman, te hir mit soldia keriyen nan nererik hir yapirwe neweiknwek en. ²⁸ *Te hir nenemtin laplap mirak, te hir nemrwek laplap ham mire ninim. ²⁹ Hir nime waai wiwir tiktik mewik ek kire teperiyete, te hir nankiunwek kaku paan. Te hir newetwek niyen nun kirak ketenenik ken his yaaim mirak nemitetpin natip hirak mitik iuwe. Te hir newen nipin menep hit mirak netpwek enum nititweknaan natip, "Ti yaaik Mitik Iuwe

* 27:9 Sek 11:12-13; Jer 32:6-9 * 27:12 Ais 53:7; Mt 26:63 * 27:14 Jo 19:9 * 27:18 Jo 11:47-48, 12:19 * 27:21 Ap 3:14 * 27:24 Diu 21:6-9; Mt 27:4 * 27:25 Mt 23:35; Ap 5:28 * 27:28 Lu 23:11 * 27:30 Ais 50:6

King ke mīt ne Isrel.”³⁰ *Te hīr nenikīn tīmank menterik, hīr nekin niyīn kerekēk neiyīk nenep paan kīrak yapīrwe. ³¹ Hīr netpīwek nitetīweknaan enum epei werek, te hīr nenke laplap mekeipnīwek. Te hīr pīke nemirīwek laplap mīrak hīrekes, te hīr netīwek his neiyīk nen nanwenkekik kaku nu tentarakīt.

*Hīr newenkek Jisas kau nu tentarakīt
(Mk 15:21-32; Lu 23:26-43; Jo 19:17-27)*

³² Hīr nitet yayiwe nen, te hīr nīr mītīk ke Sairini niuk mīrak Saimon. Te hīr natīp hīm iuwe hīrak nenipek kaknan nu tentarakīt ke Jisas kakīkepik.

³³ Hīr nan niun wit hak niuk mīrak Golgota kerek haiu meweiķīn hīm haiu mewek ‘Wit Paan Hesnu.’³⁴ *Hīr nīpiun ein hīr newet Jisas tīpar wain epei neweiķīn metike marasin enum me wekwai te hīrak kakīm. Hīrak kīnīnem, te ap kaam au kīnapen. ³⁵ *Hīr epei newenkekik kau nu tentarakīt, hīr neretīt satu me nein nanīt saket mīrak me hīr hīras. ³⁶ Hīr neretīt satu epei au, hīr nau tī naanmīprewek. ³⁷ Mau niu merp paan kīrak hīr newis hīm im em kerek nīpaa hīr nenkerek kerp ninaan me mītīk iuwe em. Hīr newisīm mar im: IK EK HIRAK JISAS MITK IUWE KING KE MIT MIYAPIR NE ISREL.

³⁸ *Menep Jisas hīr newenkek mītīkīt wiketeret enukīt raskel tekintīp menmen. Hīr newenkek hak kau his yaaim, hak kau ken his henkik. ³⁹ *Hīr nepu en, hīr mīt miyapīr nan nen hīr netpīwek enum neweiķīnīwek nenwesisek, hīr netpīwek nar ik: ⁴⁰ *‘‘Tī mītīk kerek ewep wīnak tempel iuwe ke God ek te tī pīke eimaak me wī wikak keremem, tī ekaap hīrekes! Tī atīp tī Nīkan ke God te tī enaaiwīr nu tentarakīt te tī enatīn enen tī.’’⁴¹ Mar im hīr mīt iuwe ne pris netike mīt nīnīn nertei hīm lo me Moses netike mīt iuwe ne Isrel hīr netpīwek enum nitetīweknaan. Hīr natīp, ⁴² *‘‘Hīrak nīpaa kīkaap mīt han, te hīrak ap kīkaap hīrekes. Hīrak mītīk iuwe ke Isrel a? Hīrak eknaaiwīr nu tentarakīt te haiu emises hīm mīrak. ⁴³ *Hīrak katīp, ‘‘Hī hises hīm me God hī Nīkan ke God.’’ Te God hanhan keriuwerek te ekīkepik in ek.’’⁴⁴ Mar im mītīkīt wiketeret kerek enukīt raskel kerek tekintīp menmen em newenkekikīt tau nu tentarakīt tetike Jisas tau menep hīrakīt tatīp Jisas enum.

*Jisas epei kaa keit
(Mk 15:33-41; Lu 23:44-49; Jo 19:28-30)*

⁴⁵ *Wepni kau nīmīn, wītan toto man mīwapaīn tī eik ek ere hīnkewī. ⁴⁶ *Menep hīnkewī, Jisas kīnap kenīne hīm iuwe kar ik: ‘‘Eli, Eli, lema Sabaktani?’’ Hīram hīm Hībru mar im em: ‘‘Haai kai, Haai kai God, henmak te tī nepi heweīķīn sip eweto hīnairwīra?’’⁴⁷ Te mīt han nerp menep hīr nemtewek te hīr ap nerteiyek werek au, te hīr natīp, ‘‘Mītīk ik ek hīrak kenīne Ilaija.’’⁴⁸ *Wasenum mītīk hak kesiuķīn ken keit mosong o nīk me wan eik, te hīrak kewisīm mekre wain epei mesine, hīrak kewisīm mau niyen nun kesiuwe Jisas em ekīm. ⁴⁹ Te mīt han natīp, ‘‘Tī ewetiwekem wen au emīt! Haiu mamīr te hīrak Ilaija kaknen kakīkepik o au!’’⁵⁰ Jisas pīke kīnap kenīne hisiuwe te hīrak keriuwet hīmīn kīrak ken kekeipnīwek, hīrak kaa.

⁵¹ *Hīrak kaa, te laplap iuwe mau wīnak iuwe ke God (tempel) ek mewep pīnam pīnam mau niu ein en ere miun tī eik, mīre wiketerem. Te God keteikīn mīt Jisas kewep yayiwe keriuwe yīnk kīrak te mīt nanītīwekhi menmen. Tī kītanīk nan iuwe mewep,⁵² te herwe hei mīkaisiu te mīt miyapīr yapīrwe kerek nises God nīpaa epei naa, in ek hīr pīke nekrit. ⁵³ Hīr nīnaaiwīr herwe hei maain, Jisas pīke kekrit epei au, te hīr nen wit yaaik iuwe Jerusalem. Te mīt yapīrwe hīr nīri. ⁵⁴ Mītīk iuwe ke ami ketike mīt nīrak nau netikerek nau naanmīpre Jisas hīr nīr tī kītanīk, te hīr nīr menmen yapīrwe man, hīr nīnapen wīsenum hīr natīp, ‘‘Hīram werek. Mītīk ik ek hīrak Nīkan ke God.’’

⁵⁵ *Miyapīr yapīrwe nepu, hīr nīpaa nises Jisas nīnaaiwīr provins Galili nan nankepik neriuwe menmen. Hīr miyapīr keriyen nerp yanīmīn kike hīr nīrek. ⁵⁶ *Mīte hap pe hīr miyapīr en hīre Maria pe Magdala. Hap ep hīre Maria, miye pe Jems wetike Josep. Hīre wetike Miye pe nīkerek wiketeret te Sebedi, Jems ketike Jon.

Mīt newis Jisas herwe yīnk kīrak kekere hei ke nan

(Mk 15:42-47; Lu 23:50-55; Jo 19:38-42)

⁵⁷ Maain hīnkewī, mītīk hak kiutīp ketenen nan yapīrwe ke wit Arimatia, kerek niuk mīrak Josep, hīrak kan wit kerek Jisas kaa. Hīrak nīpaa kīre mītīk disaipel ke Jisas kises hīm mīrak. ⁵⁸ *Hīrak ken kīr pailat te hīrak kitīwekhi hīrak kakīt herwe yīnk ke Jisas. Te Pailat katīp mīt nīrak hīr newetīwek Jisas yīnk kīrak. ⁵⁹ Josep

* 27:34 Sam 69:21 * 27:35 Sam 22:18 * 27:38 Ais 53:12 * 27:39 Sam 22:7, 109:25 * 27:40 Mt 26:61; Jo 2:19 * 27:42 Jo 11:50 * 27:43 Sam 22:8; Jo 5:18 * 27:45 Emo 8:9 * 27:46 Sam 22:1 * 27:48 Sam 69:21 * 27:51 Eks 26:31-33; Hi 10:19-20 * 27:55 Lu 8:2-3 * 27:56 Mt 20:20 * 27:58 Diu 21:22-23 * 27:60 Ais 53:9

h̄rak keit Jisas ȳnk k̄rak kesenekik keriuwe laplap yaaim me h̄ike. ⁶⁰ *H̄rak kesenekik keriuwe laplap me h̄ike, h̄rak kewis̄ik kek̄re han kerek m̄it epei nekup̄in hei m̄in̄ik nan me Josep. H̄rak kewis̄ik kek̄re han nepei au, h̄rak kat̄ip m̄it h̄r neweiknen nan wis̄enuk k̄wap̄in h̄m k̄rak. H̄r newis̄ik k̄wap̄in h̄m ke hei epei au, h̄r nen. ⁶¹ M̄it n̄r̄iak menmen im, Maria pe Magdala wetike Maria hap, h̄r nau t̄i neit en menep hei.

M̄it ne ami nan naanm̄ipre hei kerek Jisas ȳnk k̄rak k̄waaai kek̄rerek.

⁶² Teipmen, w̄i kerek mises w̄i m̄it neman̄i menmen me Pasova, m̄it iuwe ne pris net̄ike m̄it ne Farisi h̄r nen nan̄r Pailat. ⁶³ *H̄r nen nan̄r Pailat h̄r nit̄iwek̄hi net̄p̄iw̄ek nar ik: “M̄it̄ik iuwe, haiu m̄it han kitet h̄m ham im n̄paa m̄it̄ik enuk kewen̄in h̄m h̄rak ket̄ipm. H̄rak kat̄ip, ‘W̄i wikak epei au, hi p̄ike ek̄rit ehu.’ ⁶⁴ Te haiu hanhan t̄i at̄ip m̄it han nit̄ h̄r naanmamre h̄m ke hei kerek Jisas ȳnk m̄rak m̄waaai mekrerek, me w̄i wikak. Te m̄it n̄rak disaipel h̄r ap nan̄nen nanri ȳnk k̄rak nant̄ip m̄it h̄rak epei kek̄rit. H̄r nan̄r̄iak menmen im, te h̄ram min̄in h̄m enum n̄paa h̄rak ket̄ipm me h̄rak M̄it̄ik kerek God keh̄im̄itanek kak̄n̄ kak̄kaap m̄it.” ⁶⁵ Pailat kewen̄hi ket̄por kar ik, “Ȳi eiȳt̄ his m̄it han ne ami eino naanmamre hei ik w̄erek w̄erek kerek ȳi yerteyem.” ⁶⁶ *H̄rak kat̄ip epei au, h̄r nen newis̄ waai neriuwes̄is hei. Nepei au, h̄r newis̄ m̄it han ne ami h̄r nerp en naanm̄ire herwe hei im.

28

*Jisas kek̄rit k̄naaiw̄ir herwe hei
(Mk 16:1-10; Lu 24:1-10; Jo 20:1-18)*

¹ Maain w̄i Sabat epei au, menep kakre wanewik me w̄i Sande, Maria pe wit Magdala wetike Maria hap h̄r nen nan̄r hei kerek m̄it newis̄ Jisas kek̄rerek. ² H̄r nen nan̄r hei waswas t̄i k̄tan̄ik kent̄ar ensel ke M̄it̄ik Iuwe God k̄naaiw̄ir wit k̄rak kek̄iuwe kan t̄i keweik̄n nan kenkerek kerek k̄wap̄in h̄m ke hei. H̄rak keweik̄n nan kenkerek epei au, h̄rak kau kent̄erik. ³ *Ninaan m̄rak merh̄he m̄ire nepni mewen̄in, klos m̄rak h̄ram m̄ire h̄ike mar ke surp wepni yaaik h̄rak kewep. ⁴ Ens̄el h̄rak kau kent̄erik, m̄it han ne ami kerek naanm̄ipre hei ke herwe kek̄rerek, h̄r n̄r̄ek h̄r nep̄r̄p̄r̄ wis̄enum nenkew̄in n̄waaai t̄i nar ke herwe epei maa.

⁵ Te ens̄el kat̄ip miyap̄ir wik kar ik: “Ȳi ap einapen au em̄it! Hi her̄tei ȳi ȳnyat̄in Jisas kerek m̄it newen̄kekik kau nu tentarak̄t̄ h̄rak kaa. ⁶ *H̄rak ap kaa k̄waaai in au. H̄rak epei kek̄rit kar ke n̄paa h̄rak ket̄ipm. Ȳi einen in eiȳr wit kerek n̄paa h̄r newis̄ik h̄rak k̄waaari. ⁷ *In ek ȳi eino waswas eit̄ip m̄it n̄rak disaipel h̄rak nepei kek̄rit kin̄ini kakno provins Galili. Ȳi eino en te ȳi eiȳr̄ek ek̄t̄ en. In ek hi nepei het̄pi h̄m mai.”

⁸ H̄rak ket̄por epei au, miyap̄ir in n̄naaiw̄ir hei ik nep̄r̄p̄r̄ h̄r han yaaik nes̄iuknen nen nant̄ip m̄it n̄rak disaipel. ⁹ H̄r wen nes̄iuknen nitet yayiwe, Jisas kewenyip̄ri kewis̄ik yayiwe h̄rak ket̄por, “Ȳi nepei yan?” H̄rak ket̄por nepei au, h̄r nan menep neiyewo h̄t̄ m̄rak newen̄piyek. ¹⁰ *H̄r neiyewewik epei au, h̄rak ket̄por kar ik: “Ȳi ap einapen au em̄it! Ȳi eino eit̄ip nai yinan h̄r en̄no provins Galili, te h̄r nan̄ra nan̄t̄ en.”

M̄it ne ami nen nat̄ip menmen h̄r n̄rem

¹¹ Miyap̄ir wen nitet yayiwe nepno, m̄it han ne ami kerek naanm̄ipre herwe hei, h̄r nen wit Jerusalem nat̄ip m̄it iuwe ne pris menmen epei man. ¹²⁻¹³ *H̄r net̄por epei au, m̄it iuwe ne pris net̄ike m̄it iuwe ne kaunsil h̄r nimen̄ip̄in nat̄ip. Epei au, h̄r newet̄ m̄it ne ami pewek nari han k̄ir neriuwerem net̄por nar ik: “M̄it han nan̄nen nanit̄ihi me Jisas herwe ȳnk k̄rak ȳi eimitorp̄in eiȳt̄por w̄i n̄m̄in ȳi ȳwaaai, m̄it disaipel nan nek̄in ȳnk k̄rak neiȳk̄ nen. ¹⁴ Maain h̄m im mamno m̄it̄ik iuwe gavman te h̄rak kerteiyem, haiu mamno mam̄t̄p̄iw̄ek te h̄rak ap han enuk au, te h̄rak ap kak̄rekyi enum kak̄nt̄erim.” ¹⁵ H̄r net̄por epei au, m̄it ne ami nen nises̄ h̄m m̄r̄ nat̄ip m̄it yap̄r̄we h̄m im. Te n̄paa ein ere in m̄it yap̄r̄we ne Isrel h̄r han kitet h̄m im.

Jisas kat̄ip m̄it disaipel n̄rak menmen h̄rak hanhan h̄r enises̄im

(Mk 16:14-18; Lu 24:36-49; Jo 20:19-23)

¹⁶ *Miyap̄ir wik nen nat̄ip disaipel nar hiswiyen kiut̄ip (11) menmen Jisas ket̄por epei au, h̄r nitet yayiwe ke Galili kerek Jisas ket̄por h̄r en̄no en̄r̄ek. ¹⁷ H̄r nen ein n̄r̄ Jisas, h̄r newen̄piyek. Te m̄it han ap han kitet h̄rak Jisas h̄r̄ekes au. H̄r han kitet h̄rak herwe kerek̄ek. ¹⁸ *H̄r newen̄piyek, h̄rak kan menep ket̄por menmen. H̄rak kat̄ip kar ik: “God epei keweto menmen m̄rak iuwe te hi hin̄in naanmamre menmen yap̄r̄we meit wit

* 27:63 Mt 12:40, 16:21; Jo 2:19-20 * 27:66 Dan 6:17 * 28:3 Mt 17:2; Ap 1:10 * 28:6 Mt 12:40, 16:21 * 28:7 Mt 26:32 * 28:10 Hi 2:11 * 28:12-13 Mt 27:64 * 28:16 Mt 26:32, 28:7, 10 * 28:18 Dan 7:14; Mt 11:27; Jo 13:3; Ef 1:20-22 * 28:19 Ap 1:8

kirak ketike menmen yapirwe me t̄ metike nepni. ¹⁹ *Te yi einō eirer wit wit eiri han ke m̄t miyapir yapirwe h̄r enises h̄m mai. Yi eik̄r̄i enriuwe t̄par me niuk me God Haai, hi God N̄kan wetike God H̄m̄n Yaaik. ²⁰ *Yi eiteiknor h̄r enises h̄m yapirwe hi nepei hetpiyem. Yi eiȳmtau. W̄ im ere w̄ maain God kak̄waank t̄ im mam̄t, hekrit hekrit hi ahu atikewi.”

Mep̄ir keremem

---

* 28:20 Jo 14:23; Ap 18:10

Him Yaaim Me Jisas Krais Mak Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Him me Jon Baptais 1:1-8

Jon kikir Jisas keriuwe tipar 1:9-11

Seten kakri han ke Jisas 1:12-13

Jisas katip him yaaim keit Galili 1:14-9:50

Jisas ken Jerusalem katip him yaaim 10:1-13:37

Mit newenkek Jisas kaa 14:1-15:47

Jisas pike kekrit mit nirek 16:1-18

Jisas pike ken wit Heven 16:19-20

Jon kerek kikir mit neriuwe tipar hirak katip mit him me God

(Mt 3:1-12; Lu 3:1-18; Jo 1:19-28)

1 Him im hiram him yaaim me Jisas Krais God Nikan kirak. 2 *Nipaa Aisaia kewepyapir him me God hirak kewisim mau tiwei hiram matip mar im:

“God katip mitik hirak kehimitanek kar ik: ‘Hi ariuwet mitik kai kaktip him mai kakininit kakno kaknetit yayiwe.’

3 *Mitik hak keit wit weinik mit ap newik hirak kinap katip hisiwe kar ik: ‘Yi eirak yayiwe yaaim me Mitik Iuwe te hirak kakisesim werek.’

4 *Hirak mitik niuk mirak Jon. Hirak kikir mit neriuwe tipar. Hirak kan kepu yaank weinik kewepyapir him me God katip kar ik: “Yi kerek yi eiweikin sip eiwet menmen enum, yi einen in hi akiri te God kakisak menmen enum yi yriakem.”

5 Hir mit nerer wit wit ne provins Judia, hir netike mit yapirwe ne wit Jerusalem hir nan nirek. Hir newepyapir menmen enum hir nriakem, te Jon kiki nekre mani Jordan.

6 *Jon kamir tepnek me kamel mit nriakem mar ke laplap, hirak kamir yank ke kamel kire henpen kau tu. Hirak kaam weise metike manu nkim meit yaank.

7 *Hirak katip mit miyapir him kar ik: “Maain mitik hak kakikrehir kai. Hirak Mitik Iuwe kinina. Hi ap Mitik Iuwe har ke hirak au. 8 Hi epei hikiri yekre tipar, te maain hirak kakwis God Himin Yaaik kakikre han ki.”

Jon kikir Jisas

(Mt 3:13-17; Lu 3:21-22)

9 Me wi im Jisas kinaiwir wit Nasaret keit provins Galili hirak kan kiun mani

Jodan. Hirak kan kiun mani Jodan, Jon kikir rek keriuwe tipar. 10 Hirak kinaiwir tipar kehin kinu ken tenhaan eik, Jon kir nepni hiremes mewep mire weipir, God Himin Yaaik kire hore tap kekiuwe kan kewik. 11 *Te Mitik Iuwe keit God katip him hiram meke nepni man matip mar im: “Ti Nikan kai hi hanhanit. Hi han yaaik heriuwit.”

Seten kari han ke Jisas

(Mt 4:1-11; Lu 4:1-13)

12 *Wasenum, God Himin Yaaik keriuwet Jisas hirak ken yaank weinik. 13 *Hirak kepu ein me wi 40, te Seten kari han kirak. Jisas ketike miyak me yaank nepu ein. Mit ensel ne wit ke God hir nan nekepek.

Jisas katip mit miyapir him me God keit Galili

(Mt 4:12-17; Lu 4:14-15)

14 **Maain mit han newis Jon kekere winak enuk ke gavman. Me wi im Jisas kan provins Galili katip mit miyapir him me God. 15 *Hirak katip kar ik: “Wi epei man menep te God kakinin naanmampri yi mit miyapir ne ti. Yi eiweikin sip eiwet menmen enum yi eiymtau him me God eiysesim.”

Jisas kenine mitik itekyaait (4) hirakit tatisesik

(Mt 4:18-22)

16 Jisas keke ti kesuir wan ken pin, hirak kir Saimon ketike nikik kirak Andru. Hirakit tewir hepin iuwe men mekre wan. Hekrit hekrit hirakit tari saauk. 17 *Jisas ketpwekit kar ik: “Yi eitikewa haiu mamno, hi eteikni menmen te yi eiri han ke mit hir nanises him mai.” 18 Wasenum hirakit tinaaiwir hepin mirakit, hirakit tisesik.

19 Jisas ken kike, hirak kir Jems ketike nikik kirak Jon, hirakit nikerek hirakit wik te mitik niuk mirak Sebedi. Hirakit tau bot kirakit tekerwo hepin mirakit. 20 Hirak keninewekit, te hirakit tinaaiwir haai kirakit hirak kau kekere bot ketike mit han kerek hir nekepek nekerwo hepin, hirakit ten tises Jisas.

Jisas kepri herwe enuk kenepin kekeipin mitik hak

(Lu 4:31-37)

21 *Hirakit tisesik, te hir nen niun wit Kapaneam. Hir nepu wit Kapaneam, maain wi Sabat epei man, hirak Jisas ken winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai, hirak katip mit miyapir him mirak.

* 1:2 Mal 3:1; Mt 11:10   * 1:3 Ais 40:3   * 1:4 Ap 13:24, 19:4   * 1:6 2Kin 1:8; Mt 11:8   * 1:7 Ap 13:25
* 1:11 Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 12:18; Mk 9:7   * 1:12 Mt 9:13   * 1:13 Sam 9:11-13   * 1:14 Mk 6:17   * 1:14
Jo 1:43   * 1:15 Mt 3:2; Ga 4:4   * 1:17 Mt 13:47   * 1:21 Mt 4:13   * 1:22 Mt 7:28-29

22 *Hir nemtau him mirak, te hir han kekrit neriuwe menmen hirak ketpim. Hirak ap ketpor kar ke mit kerek ninin nertei him me Moses netpim. Au, hirak katip kar ke Mitik Iuwe Kraisk kerek God keriuwetek kan kekepi kerek.

23 Me wi im, mitik enuk herwe kau kekrerek hirak kepu winak ik. 24 *Hirak kinap katip kar ik: "Jisas ke wit Nasaret, ti han herekeyi mekam a? Ti han te hewep a? Hi herteiyit. Ti Mitik Yaaik Iuwe ke God." 25 Te Jisas kenerek ketpivek kar ik: "Herwe enuk ti ekintip wire wire ti enepin ekeipin mitik ik etpaan eno." 26 *Jisas katip kar ik, herwe enuk ketenenik te hirak keperper kenepip him iuwe, herwe ketpaan kenpin kekeipnivek. 27 Mit miyapir nir menmen im hir nepirpir nitehyan nar ik: "Mekak ik. Hirak ketpai him ham yaaim. Hirak kire Mitik Iuwe hirak katip herwe enun hir nemtau him mirak hir nisesim." 28 *Te waswas hir mit miyapir natipan menmen Jisas kiriakem te mit nerer wit wit neit provins Galili hir nertei Jisas.

Jisas kikaap pita maam pirak hire yaaip (Mt 8:14-15; Lu 4:38-39)

29 Jisas kinaaiwir winak eik e, hirak ketike mit narak nen winak ke Saimon ketike Andru. Jems ketike Jon hirakit ten tetikeri. 30 Saimon maam pirak (miye pe mite pirak) hire winap wiwaai yeno hire yink sisi. Hir natip Jisas hire winap. 31 Te Jisas ken kirep ketenen his mire kika hire wekrit werp, hirak ketpive kar ik: "Ti hinap epei au." Te yink sisi epei au, hire yaaip. Hire yaaip te hire wemani menmen hir nanim.

Jisas kikaap mit miyapir yapirwe hir nire yaain (Mt 8:16-17; Lu 4:40-41)

32 *Maain wepni kewen ken, hir mit nerer wit wit neriyei mit miyapir hir ninap, hir netike mit miyapir han kerek herwe mekreri, hir neriyei nen nir Jisas. 33 Mit miyapir yapirwe ne wit iuwe ik nen nererik nau menep weipir ke winak. 34 *Jisas kikaap mit miyapir kerek hir ninap te hir pike yaain. Mit han hirak kepir herwe enum menpin mekeipnor. Hirak katip herwe hir ap enwepyapirek hirak keimin au emit! Hir nerteiyek hirak Nikan ke God.

Jisas kiriak menmen kerer wit wit ke provins Galili (Lu 4:42-44)

35 *Hekrit enum eik hirak kekrit ketpaan ken yaank weinik kitehi God, te hirak ketikerek tewepnak. 36 Maain, Saimon ketike mit han nepu netikerek, hir nen nisesik. 37 Hir nen ninapinek hir netpivek nar ik: "Mit miyapir yapirwe hir nan ninetnut." 38 Hirak ketpor kar ik: "Emit! Haiu wen emno wit ham menep te hi hatip mit miyapir him mai heitai en." 39 *Te hirak ken heriyai heriyai me provins Galili, hirak katip mit miyapir him mirak keit winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitei. Hirak kepir herwe enum mau mekre mit miyapir hiram menpin mekeipnor.

Jisas kikaap mitik enuk lepro mewik hirak kire yaaik (Mt 8:1-4; Lu 5:12-16)

40 Mitik enuk lepro mewik hirak kan kewen ninip kitehi Jisas kar ik: "Mitik iuwe, ti hanhan eriuwa te ti ekepa hi are yaaik." 41 Jisas hirak hanhanek te hirak kewis his menterik ketpivek kar ik: "Hi hanhan ti are yaaik." 42 Hirak katip epei au, in ek lepro menke menpin mekeipnivek hirak kire yaaik. 43 Jisas ketpivek him manp te hirak keriuwetek ken wasenum. 44 *Jisas ketpivek kar ik: "Ti emtewem. Ti ap etip mitik hak menmen im. Au, ti eno eteikin mitik pris yink kit. Te ti ewetivek menmen nipaa Moses ketpai haiu mamwet God em, te mit hir nanirtei te pike ere yaaik." 45 Te mitik ik kemtau him me Jisas au. Hirak kewepyapirem heriyai heriyai, te maain Jisas ap kakno kakitet witeik au. Hirak kiriakem te mit nanirek hir han yaaik nanir nanweikinivek. Te hirak kerp pin eik, mit nerer wit wit hir nan nanirek.

2

Jisas kikaap mitik his hit enum hirak kire yaaik (Mt 9:1-8; Lu 5:17-26)

1 Maain wi ham, hirak pike kan wit Kapaneam. Mit en nertei hirak pike kan kepu winak kirak. 2 Hir nertei hirak kepu, te hir yapirwe nen nererik ere winak kenempet keriuweri. Mit han nerp ya weipir menep hir nemtau Jisas ketpor him me God. 3 Hirak wen ketpor him, mitikit tekyaaait ten tekerir mitik kiwaai kentar kinaan. Hirak his hit maa tupe tupe meit. Hirakit tan tatir Jisas tewep mit yapirwe nerp neiyepet weipir, te hirakit ap tatno nimin taau. Te hirakit tehin tiniu leta me winak pinak ein. 4 Hirakit tehin tiniu winak ten niu ein, hirakit tenke toni kiwapin

* 1:24 Mk 5:7 * 1:26 Mk 9:26 * 1:28 Mt 4:24 * 1:32 Mt 4:24 * 1:34 Mk 3:11-12 * 1:35 Mt 14:23; Mk 6:46 * 1:39 Mt 4:23, 9:35 * 1:44 Mk 3:12, 7:36; Lev 14:1-32

wɪnak siup kerek Jisas hɪrak kerp ketɪn ni en. (Mɪt ne Juda hɪr newis toni kɪwapɪn wɪnak siup. Nɪpɪn au. Wit hɪrak tenhaan weinɪk, hɪr niu auri.) Hɪrakɪt tenke toni ere kɪhi wɪsenuk kepeit, hɪrakɪt tɪnaaiwɪr kɪnaan kerek mɪtɪk kɪwaai kekramer men tɪ. ⁵ *Jisas kertei hɪrakɪt tetike mɪtɪk kɪwaai kɪnaan han kitet hɪrak kakɪkepek, hɪrak ketpɪwek kar ik: “Mɪtɪk, hi esak menmen enum mit hɪram mamno.”

⁶ Hɪrak katɪp kar ik, te mɪt han kerek ninɪn nertei hɪm me Moses natɪp mɪt miyapɪr em, hɪr nau neit en hɪr han kitet nar ik: ⁷ * “Ko! Kenmak hɪrak katɪp kar ik? Hɪrak katɪp enum kekrehɪr ke God. Hɪrak kɪre God te hɪrak ketpim a? God kerekek kakɪsak menmen enum mamno. Mɪt taauye!” ⁸ Jisas kertei kekre han kɪrak hɪr han kitet nar ik, te hɪrak ketpor kar ik: “Yi ap han ekitet menmen mekre han ki mar im au emɪt! ⁹ Hi atɪp mɪtɪk kɪwaai kentar kɪnaan, ‘Hi esak menmen enum nɪpaa ti hɪrakem hɪram mamno,’ yi yepɪtari hi atɪp werek auye. Te hi atɪp mɪtɪk, ‘Ti ekrit etenen yeno eiym eno, hɪrak kakɪkrit kakno, yi eiyrteit hi atɪp werek te hi esak menmen enum me yi mɪt. Hi etpi mekam te yi han ekiteta?’ ¹⁰ Hi tewen etpɪwek har ik: ‘Ekrit eno,’ te yi eiyrteit hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk Iuwe hi esak menmen enum yi mɪt ne ti yi yrɪakem.” ¹¹ Hɪrak ketpor epei au, hɪrak katɪp mɪtɪk kɪwaai kekre kɪnaan kar ik: “Ti ekrit etenen kɪnaan mit eiym eno witeik.” ¹² Hɪrak katɪp epei au, te mɪtɪk kehɪn kekrit ketenen kɪnaan mɪrak kewepi ken witeik. Mɪt nɪrek, te hɪr nepɪrɪpɪr newenɪpi God Hɪrak Iuwe, hɪr natɪp nar ik: “Haiu mɪr menmen yaaim mar im nɪpaa ein auye.”

Jisas kenɪne Livai hɪrak kisesik
(Mt 9:9-13; Lu 5:27-32)

¹³ Maain Jisas pɪke kitet tenhaan ken wan ke Galili, mɪt nen nererik te hɪrak ketpor hɪm me God. ¹⁴ * Hɪrak wen kitet tenhaan hɪrak kɪr Livai, hɪrak nɪkan ke mɪtɪk Alfias, hɪrak naanmɪpre wɪnak ke mɪt hɪr newɪr pewek me takis. Jisas kɪrek ketpɪwek kar ik: “Ti etikewa hawɪr wariyakɪt wauno te ti ehises hɪm mai.” Livai kekrit kisesik ketikerek ten.

¹⁵ Maain Jisas kau wɪnak ke Livai. Mɪt yapɪrwe enun kerek hɪr neit takis nekintɪp pewek ham nɪsawɪnem, hɪr nen netike mɪt kerek nɪrak menmen enum hɪr naam menmen netike Jisas ketike mɪt nɪrak disaipel kerek nises hɪm mɪrak. ¹⁶ * In ek mɪt han nepu, niuk mɪr Farisi, hɪr ninɪn nises hɪm me Moses. Mɪt han nepu niuk

mɪr Skraip. Hɪr ninɪn nertei hɪm me Moses natɪp mɪt em. Hɪr nɪr Jisas ketike mɪt naanmɪpre pewek me takis netike mɪt kerek hɪr nɪrak enum, hɪr yapɪrwe newepnak nekiyan naam menmen. Hɪr mɪt Skraip natɪp Jisas disaipel nɪrak nar ik: “Kenmak hɪrak kɪpaam menmen ketike mɪt nari pewek me takis netike mɪt nɪrak menmen enum a?” ¹⁷ Jisas kemtau hɪm mɪr, te hɪrak ketpor kar ik: “Mɪt nɪnap nanɪno nanɪr mɪtɪk dokta. Mɪt hɪr manpenun neit taau. Hi epei han tɪ hari han ke mɪt hɪr nɪrak enum. Mɪt kerek hɪr han kitet hɪr yaain au.”

Jisas katɪp me hɪm ham yaaim
(Mt 9:14-17; Lu 5:33-39)

¹⁸ Maain wɪ ham mɪt nises hɪm me Jon netike mɪt ne Farisi hɪr han tewenɪn menmen me God yaaim, te hɪr nanɪt nɪnpɪ nanu. Mɪt han nɪri te hɪr nan nɪr Jisas nitɪwekhi nar ik: “Mɪt ne Jon netike mɪt ne Farisi hɪr nanɪt nɪnpɪ nanu. Nenumak te mɪt nises hɪm mit nɪrakem au?” ¹⁹ Jisas ketpor tok piksa kar ik: “Mɪt nanɪt nɪnpɪ nanu nantike mɪtɪk epei keit mɪte a? Taauye! Hɪr han yaaik nanɪm menmen nantikerek. ²⁰ Maain wɪ ham hɪr mɪt han hɪr nantɪwekhis neiyɪk nanɪno, te hɪr mɪt nɪrak nanɪt nɪnpɪ rek nanu.”

²¹ Hɪrak wen ketpor tok piksa kar ik: “Mɪt hɪr ap nekerwo laplap ham kike yaaim mentɪr ham enum tokim au. Hɪr nekerwewim, maain hɪr nankemyet laplap hɪram mamno mamre kike mamri laplap tokik mamwepim. ²² Mɪt hɪr ap newen tipar wain wen petep mekre meme hiyei tokim auye! Hɪr nanwenem te wain tiwerpek mamniu, hiyei tokim mamwep te wain mamwen mamno ti, hiyei enum mamwep mamɪt. Au, mɪt newen wain wen petep mekre meme hiyei wen yaaim nɪnnam.”

Hɪm me wɪ Sabat
(Mt 12:1-8; Lu 6:1-5)

²³ * Maain wɪ sabat ham, Jisas hɪrak ketike mɪt disaipel nɪrak hɪr nen nitet ni ham. Mɪt nɪrak newen wit yehes mɪram nehis newenem hɪr naam. ²⁴ Mɪt ne Farisi kerek ninɪn nises hɪm me Moses hɪr natɪp Jisas nar ik: “Ko! Nenumak te mɪt nɪrak menmen im enum a? Nɪpaa God kewet Moses hɪm lo me wɪ Sabat, te haiu metpud me mɪt nit hɪr newen wit yehes au emɪt.”

²⁵ * Jisas hɪrak ketpor kar ik: “Yi ap han kitet werek menmen yi yekinaam me hɪm me maam kaiu Devit a? Nɪpaa hɪrak ketike mɪt nɪrak nɪnpɪ maan te hɪr naam menmen nar ke haiu mɪt in ek epei maam.

* 2:5 Lu 7:48 * 2:7 Ais 43:25; 1Jo 1:9 * 2:14 Jo 1:43
1Sml 21:1-6 * 2:26 Lev 24:5-9

* 2:16 Mt 11:19; Lu 15:1-2 * 2:23 Diu 23:25 * 2:25

Te yi wen yepitari h̄r n̄r̄ak enum au, yaaim ye! ²⁶ *Abaiata h̄rak wen m̄t̄ik hetpris naanm̄pre w̄nak ke God, h̄rak Devit ketike m̄t̄ n̄r̄ak nen w̄nak eik n̄m̄n ein naam bret tokim m̄t̄ newis̄im me God m̄waai mensiu k̄naan menep. M̄t̄ naanm̄pre menmen me God, h̄r keriyen naam bret tokim m̄r̄ak. M̄t̄ han au. H̄m me Moses mat̄p em̄t̄, te h̄rak Abaiata kewet Devit ketike m̄t̄ n̄r̄ak em h̄r naam. ²⁷ *God kin̄n k̄r̄iak m̄t̄. H̄rak hanhani, h̄rak kehimit̄an w̄ sabat h̄ram mamkaap m̄t̄ keriyen. ²⁸ Hi M̄t̄ik ke wit ke M̄t̄ik Iuwe hi M̄t̄ik Iuwe, hi hin̄n menmen me w̄ sabat."

3

Me w̄ Sabat Jisas k̄kaap m̄t̄ his enum
(Mt 12:9-14; Lu 6:6-11)

¹ Maain Jisas p̄ke ken w̄nak kerek m̄t̄ nererik nekine h̄m me Moses neitai en. M̄t̄ik enuk his miut̄p meweik̄n h̄rak kau ein. ² *M̄t̄ han h̄r n̄p̄rek h̄rak k̄k̄kepik me w̄ Sabat te h̄r nenerek nansiuwek h̄m nanriyaak kakno w̄nak enuk. ³ Jisas kat̄p m̄t̄ik his enuk kar ik: "Ti enen in." ⁴ *H̄rak epei kan, Jisas kat̄p m̄t̄ kar ik: "Me w̄ Sabat h̄m me God kerek Moses kewis̄im mau t̄wei h̄ram mewis̄ai haiu m̄r̄iak menmen yaaim o enum? Haiu emkaap m̄t̄ o haiu em̄n̄p?" H̄r au nekint̄p neit. ⁵ *H̄rak k̄waainaan k̄ri kemaant̄wo han enuk kentar h̄r m̄t̄ han toenuk. H̄rak kat̄p m̄t̄ik his enum kar ik: "Ti esiuwe his emnen." H̄rak kesiuwehis m̄r̄ak te his p̄ke m̄re yaaim. ⁶ *His m̄re yaaim te m̄t̄ ne Farisi h̄r nen witeik nen nererik netike m̄t̄ kerek nises h̄m me m̄t̄ik iuwe King Herot, h̄r nimen̄p̄n Jisas nank̄p.

M̄t̄ yap̄rwe nises Jisas

⁷ Jisas ketike m̄t̄ disaipel n̄r̄ak h̄r nen wan eik. M̄t̄ yap̄rwe ne provins Galili h̄r nisesik nen nererik netike m̄t̄ ne Provins Judia, ⁸ *Idumia, wit yap̄rwe ke mani Jordan p̄nak ein, wit Taia, wit Jerusalem ketike wit Saidon. H̄r yap̄rwe nentaun menmen Jisas epei k̄r̄iakem, te h̄r nan nan̄rek. ⁹ *H̄r epei nan, Jisas kat̄p m̄t̄ n̄r̄ak kar ik: "Yi yayit bot eȳk̄ einen eiten̄nek te m̄t̄ ap nan̄p̄ra hi ankew̄n h̄r nan̄t̄r̄a." ¹⁰ *N̄p̄aa Jisas k̄kaap m̄t̄ miyap̄r yap̄rwe n̄nap h̄r n̄re yaain, te in ek m̄t̄ yap̄rwe n̄nap newep m̄t̄ h̄r nan nerp menep newis his mentar Jisas, te h̄r n̄re yaain. ¹¹ *H̄rak ken kitet ein ein,

herwe enun n̄rek niteh̄r nau t̄ nenep̄p nar ik: "Ti N̄kan ke God." ¹² *Te Jisas ketpor h̄m manp h̄r ap nanwepyap̄rek au em̄t̄!

Jisas h̄rak keh̄s m̄t̄ disaipel nar hiswiyen wik

(Mt 10:1-4; Lu 6:12-16)

¹³ Maain Jisas keh̄s m̄t̄ kerek h̄rak hanhani ken̄nor h̄r nan nisesik netikerek nen nau m̄niu (o neiȳp) kent̄r ein. ¹⁴ H̄r nau ein, h̄rak keh̄s m̄t̄ hiswiyen wik (12) h̄rak kewep niuk kenewor niuk m̄r̄ "Aposel." Hekrit hekrit h̄r netikerek nanriyan nanisesik nan̄mtau h̄m m̄r̄ak. Maain h̄rak kakriuweti nan̄no nant̄p m̄t̄ miyap̄r h̄m m̄r̄ak. ¹⁵ Maain h̄rak kakriuweti kakwisi h̄r nep̄r herwe enun nan̄no nankeip̄n m̄t̄. ¹⁶ *Im em h̄ram niuk me m̄t̄ h̄rak ketorhis keriyei netikerek: Saimon (h̄rak kewis̄ niuk m̄r̄ak ham Pita), ¹⁷ *Jems, ketike n̄kik k̄rak Jon, h̄rak̄it n̄kerek te Sebedi (H̄rak kewis̄ niuk m̄r̄ak̄it wik Boanesis kentar h̄rak̄it tat̄p h̄m iuwe m̄re nep̄ni mewen̄n). ¹⁸ H̄rak wen kehimit̄an Andru, Filip, Batolomyu, Matyu, Tomas, Jems h̄rak n̄kan ke m̄t̄ik Alfias, Tadius, Saimon Selot, ¹⁹ h̄r netike Judas ke wit Iskeriot kerek kewepyap̄r Jisas te m̄t̄ enun nepan n̄r̄ak neiȳk̄ nen nak̄p.

M̄t̄ nat̄p Bielsebul k̄kaap Jisas kep̄r herwe enun nekeip̄n m̄t̄

(Mt 12:24-32; Lu 11:14-23, 12:10)

²⁰ *Jisas keh̄s m̄t̄ hiswiyen wik (12) epei au, h̄rak ken w̄nak k̄rak eik. H̄rak ken w̄nak, m̄t̄ yap̄rwe nererik w̄nak k̄rak te h̄rak ketike m̄t̄ disaipel n̄r̄ak ap te nan̄m menmen taau. ²¹ *Maain miye p̄rak wetike kikrek t̄rak h̄r nerteiyek, h̄r nen nare nant̄wekhis nanriyaak neiȳk̄ nan̄no n̄r̄ ein nentar h̄r han kitet h̄rak han ken sip h̄rak ketaritari. ²² *M̄t̄ kerek nin̄n nertei h̄m lo me Moses nat̄p m̄t̄ miyap̄r em, h̄r n̄naaiw̄r wit Jerusalem nekiuwe nan nat̄p nar ik: "Herwe enuk niuk m̄r̄ak Bielsebul h̄rak kers̄is Jisas te h̄rak Seten kewis̄ Jisas h̄rak kin̄n herwe enun kep̄ri nan̄no nankeip̄n m̄t̄." ²³ Jisas kertei menmen h̄r netpim te h̄rak ken̄ne m̄t̄ ein h̄r nan nerp menep in, h̄rak ketpor tok piksa kar ik: "Seten kenmak te h̄rak kep̄r herwe n̄rak nekeip̄n m̄t̄ a? Taauye! ²⁴ M̄t̄ ne wit hak h̄ras nan̄nepan, te h̄r nankiyen nantike m̄t̄ han ne wit hak nan̄nepan taauye! ²⁵ M̄t̄ ne weiw̄k miut̄p h̄ras nan̄nepan te h̄r nan̄r̄keik

* 2:27 Diu 5:14 * 3:2 Lu 13:14 * 3:4 Lu 14:3 * 3:5 Jo 11:33, 12:40 * 3:6 Mt 22:15-16 * 3:8 Mt 4:25
* 3:9 Mk 4:1; Lu 5:1-3 * 3:10 Mt 14:36 * 3:11 Lu 4:41 * 3:12 Mk 1:34 * 3:16 Jo 1:42 * 3:17 Lu 9:54
* 3:20 Mk 6:31 * 3:21 Jo 10:20 * 3:22 Mt 9:34, 10:25

te h̄r nankiyan nanu nanit? Au, h̄r nan+waan̄k h̄ras. ²⁶ Seten h̄rekes kep̄r herwe n̄rak nankeip̄n m̄t, h̄r nanin̄ke hasini nan+waan̄k h̄ras. ²⁷ Hi hin̄n Seten hi ep̄r herwe n̄rak nekeip̄n m̄t, h̄ram mar ke m̄tik hak hin̄n kakno kakwep weip̄r kaksenek m̄tik enuk yehes enum o m̄tik iuwe, te h̄rak kakit menmen m̄rak meit win̄ak eik keiyim kakno.

²⁸ “Hi etpi werek. Menmen enum m̄t n̄riakem metike h̄m enum h̄r netpim h̄rak God kak+sakem han ekitetim au. ²⁹ Te m̄t natip̄ enum me menmen God H̄m̄n Yaaik k̄riakem, h̄rak ap te kakisakem taau! H̄ram mamu mam̄t tipmain tipmain enum eik.” ³⁰ * (Jisas katip̄ h̄m im kentar m̄t han ne Jerusalem h̄r natip̄ nar ik: “Herwe enuk kersisek kekepik te h̄rak kep̄r herwe enun nekeip̄n m̄t.”)

Neim̄n h̄r ne weiwik me Jisas
(Mt 12:46-50; Lu 8:19-21)

³¹ * H̄rak katip̄ epei au, Jisas miye p̄rak wetike kikrek t̄rak nan nerp witeik nen̄newek. ³² M̄t nau neit n̄m̄n nemtau h̄r nen̄newek, h̄r nep̄iw̄ek nar ik: “Miye pit wetike kikrek nit h̄r nerp witeik nen̄nut.” ³³ Jisas ketpor kar ik: “Neiyin̄ h̄r n̄re miye wetike kikrek nai?” ³⁴ H̄rak k̄waainaan̄ k̄r m̄t nau menep te h̄rak katip̄: “M̄t in̄ h̄r n̄re miye wetike kikrek nai. ³⁵ M̄t kerek nemtau h̄m me God nisesim, h̄r keriyen n̄re miye wetike kikrek o yenterer nai.”

4

Jisas katip̄ tok piksa me m̄tik kamir wit yehes mau ni

(Mt 13:1-9; Lu 8:4-8)

¹ * Jisas p̄ke ken wan ke Galili kerp تنهاان eik katip̄ m̄t h̄m me God. H̄rak kepu ein, m̄t yap̄rwe nan nererik nan̄mtau h̄m m̄rak. H̄r nerp menep menep nersis Jisas, te h̄rak ken kau bot k̄waai kentar wan menep تنهاان. M̄t yap̄rwe nau تنهاان nemtau h̄m m̄rak. ² * H̄rak ketpor tok piksa kar ik:

³ “Yi eiyim̄tewem! H̄rak m̄tik hak ken kew̄r yehes meit ni m̄rak. ⁴ H̄rak wen kew̄rem, ham menke m̄waai yayiwe, hore meniuwe man maam. ⁵ Yehes ham h̄ram menke m̄waai t̄ kentar nan mewo waswas mekre t̄ kike. ⁶ Maain, wepni iuwe kan kam̄p, h̄ram meweiwei maa kere-mem. ⁷ Yehes ham menke m̄waai t̄ kerek n̄paa waai enum t̄k t̄k mewiyen. Maain, waai enum t̄k t̄k p̄ke mewo m̄wap̄nem, te h̄ram ap mari au. ⁸ Yehes ham menke

m̄waai t̄ yaaik n̄paa m̄tik kewenek. H̄ram mewo iuwe mari yap̄rwe. Ham mari 30, ham mari 60, ham mari 100.” ⁹ Jisas katip̄ h̄m m̄rak m̄karu mar ik: “Neim̄n yi yertei h̄m mai werek werek yi han ekitetim werek werek.”

Kenmak Jisas katip̄ tok piksa
(Mt 13:10-17; Lu 8:9-10)

¹⁰ Maain, m̄t yap̄rwe epei nen, Jisas h̄rak kepu wein̄m ketike m̄t hiswiyen wik n̄rak (12) netike m̄t han disaipel kerek nemtau h̄m m̄rak keriyen. H̄r nepu nit̄w̄ekhi h̄m me n̄paa h̄rak ketpim. ¹¹ Te h̄rak ketpor kar ik: “God kewisi yi yertei menmen me h̄rak kin̄n naan̄m̄pre menmen karkeik. N̄paa God ap kewep̄yap̄rem, te m̄t h̄r nerteiyem au. Hi etpim h̄saw̄nem te yi m̄t keriyen yertei menmen me God. ¹² * M̄t han toenek au. Hi etpim h̄saw̄nem hetpor te ‘h̄r en̄r menmen te h̄r ap nerteiyem, h̄r nemtewem te h̄r nerteiyem au. H̄r nertei te h̄r neweik̄n han newet God em, God kak+sak menmen enum h̄r n̄riakem. H̄r nep̄itari menmen te h̄rak kakisak menmen enum m̄r au.’

Jisas kewep̄yap̄r h̄m me tok piksa
(Mt 13:18-23; Lu 8:11-15)

¹³ “In̄ ek yi yep̄itari menmen im hi etpiyem h̄saw̄nem, te maain yi eiȳrtei menmen ham hi etpiyem h̄saw̄nem mam̄rkeik? Taauye! Hi are ewep̄yap̄r im em, te maain yi eiȳrtei h̄m me God werek werek. ¹⁴⁻¹⁵ Yehes m̄waai yayiwe h̄ram mar ke m̄t h̄r nemtau h̄m me God, te Seten kan keweik̄nor han k̄r h̄r han kaa h̄m m̄rak. ¹⁶ Yehes menke m̄waai t̄ kike kentar nan h̄ram mar ke m̄t nemtau h̄m me God h̄r han yaaik. ¹⁷ * Yehes nekenik kike mewo mepu, maain wepni kam̄p h̄ram meweiwei maa h̄ram m̄re m̄t. Mar im h̄r nepu han yaaik, te maain m̄t h̄r han neneri newep̄naki, h̄r han enuk nan̄naaiw̄r h̄m me God mam̄t. ¹⁸ Yehes m̄waai t̄ n̄paa waai t̄kt̄k mewi m̄wap̄n̄n yehes h̄ram mar ke m̄t h̄r nemtau h̄m me God. ¹⁹ * Te h̄r han kitet menmen yap̄rwe. H̄r han yaaik nan̄t pewek yap̄rwe, h̄r hemkre menepam neriuwe menmen heriyai heriyai ere han k̄r kenke kenterim. H̄m me God mepu mekre han k̄r au, h̄r han kaa rem meit. ²⁰ Yehes m̄waai t̄ yaaim mari yap̄rwe, h̄ram mar ke m̄t nemtau h̄m me God h̄r nisesim n̄riak menmen yaaim. M̄t han kike, m̄t han iuwe, m̄t han w̄senem.”

* 3:30 Jo 10:20 * 3:31 Mk 6:3; Jo 2:12; Ap 1:14 * 4:1 Mk 3:7-9; Lu 5:1-3 * 4:2 Mt 13:34; Mk 4:33-34 * 4:12

Ais 6:9-10; Jo 12:40; Ap 2:26-27 * 4:17 Mt 26:31 * 4:19 Mt 19:23-24

*Him me si mit nisawineke kekre sar
(Lu 8:16-18)*

²¹ *Jisas hirak pike ketpor kar ik: “Yi yayit si te yi eisawineke ekikre sar o eknik yeno a? Taauye! Yi eiwisik ekintar yeno eku niu ekir. ²² *Menmen yapirwe misawin meit, maain hiram pike mamu yaain mit nanirteiyem. Menmen ham yapirwe mit hir nehanem, maain hiram mamu yaain mit nanirteiyem. ²³ Keiyin kakirtei, hirak kakimtwem.”

²⁴ *Hirak wen ketpor kar ik: “Menmen yi eiyimtwem yi han ekitetim werek werek. Mar ke yi han kitet mit netike menmen hir nriakem, maain mar im God han kakiteti yi mit kakrekiyem, te hirak kakriyaam wisenum. ²⁵ *Mitik hak ketenen menmen, te God kakwetiwewek menmen ham mamtik-erem hiram yapirwe. Mitik hak au ketenen menmen kike, menmen mirak kike God kakriyaam mamno mamkeipn>wek mamawaank mamit.”

Tok piksa me yehes mowo

²⁶ Jisas wen katip: “Menmen God kiriakem kakri han ke mit te hir nanisesik, hiram mar ke mitik kamir yehes mau ni. ²⁷ *Witaan o wanewik hirak kiwaai o kiriak menmen, yehes mowo. Hirak kirem mowo, te hirak kepitari karkeik te hiram mowo. ²⁸ Ti hirekes kenip yehes mowo men mine tiwei, maain heneik mewim hiram mamri mamine nikim miram. Mitik au, ti erekek kenip menmen mowo. ²⁹ *Maain yehes me nenhep maa, mitik kaknen kakwenem.”

Tok piksa me nu mastet

(Mt 13:31-32; Lu 13:18-19)

³⁰ Jisas wen ketpor kar ik: “Hi etpi menmen God kiriakem kakri han ke mit kakri-uwerem hiram mire mekam? Hi etpi him im. ³¹ Yehes me nu mastet men ti mowo hiram kike kike. (Hiram mar ke God kinin naanmipre mit, te maain hir yapirwe nanirtei menmen mirak.) ³² Maain, hirak mastet nikik kakwo kakre iuwe, hirak kinin menmen mit namir mau ni eim, hirak ken niu kakwirir heneik mewik, te hore mamnen mamwis mamwis yaank mentar heneik mirak.”

Jisas katip mit him tok piksa keremem

(Mt 13:34-35)

³³ Jisas katip mit yapirwe tok piksa mar im ere hirak keremir yinam au meit mentar hir ap nerteiyem wen au. ³⁴ Hirak katip tok piksa mar im katip mit yapirwe rem keriyen. Te hirak ketike mit narak nepu

weinim, hirak kewepypir menmen nipaa hirak ketipin kisawinem.

Jisas katip te yuwerep katin kike kike keit

(Mt 8:23-27; Lu 8:22-25)

³⁵ Maain hinkewi menep kakre witaan, Jisas katip mit narak kar ik: “Hau emno emrekir wan emno pinak ein.” ³⁶ Hirak ketpor, te hir netikerek wen nau bot ninaaiwir mit yapirwe nerp تنهاان. Mit nau bot ham netikeri nen. ³⁷ Hir wen nepno ein, yuwerep kinu kan keriuwet wan te tipar kehinhin kekre bot. ³⁸ Jisas kiwaai kinatin kekre bot sip kirak kewis paan kentar yeno tap mirak. Mit narak nan nekotitek netp>wek nar ik: “Haa, ti ap han kitetai au a? Hau wan kinu kakwep te hau mami.” ³⁹ Te Jisas kekrit katip wan yuwerep kewenek kar ik: “Hihe enuk ewaai ehit!” Hirak katip epei au, yuwerep katin kike kike, wan hihe enuk kiwaai keit. ⁴⁰ Te Jisas katip mit narak kar ik: “Yi yemak te yi yinaain a? Yi ap han kiteta wen au a?” ⁴¹ Hir nemtau him mirak, hir ninaain natipan main main nar ik: “Mitik ik hirak keimin? Hirak mitik kerek? Hirak kertei kewen yuwerep wan hihe enuk kiwaai keit.”

5

Jisas kepir herwe enuk kenpin kekeipin mitik

(Mt 8:28-34; Lu 8:26-29)

¹ Hir nau bot nerekir wan nen pinak ein, hir niun ti ke wit ke mit ne Gerasa. ² *Jisas hirak kenke kinaaiwir bot kiun تنهاان ken pin eik, mitik hak kerek herwe enuk kersisek hirak kinaaiwir herwe hei kinik mniu (o neiyip), hirak kan Jisas. ³ Mitik ik hekrit hekrit kepu kekre herwe hei kinik mniu (o neiyip). Mit han hir ap nenke sen nesenekik neriuwerem in ek au. ⁴ Hir nipaa nesenekik neriuwe sen mau his hit mirak, te hirak au kari me his ketnim, hirak kewir nan kenemtin me hit. Mit han hir nepitari nriak menmen te hirak kire yaaik kau keit, taau. ⁵ Hekrit hekrit witaan wepni, hirak kepu kepeit kepikre herwe hei kinik mniu (o neiyip), hirak kenepip kenep hirekes keriuwe nan kerekir yink kirak.

⁶ Hirak kir Jisas keperp ein, hirak kesiuwin ken kewen ninip kithir kewenpiyek kerp menep, ⁷ *hirak kenepip katip kar ik: “Ti Nikan ke Mitik Iuwe ti henmak te!” ⁸ Herwe kinapen kentar Jisas nipaa ketp>wek kar ik: “Ti herwe enuk enke enepin ekeipn>wek.” ⁹ Jisas kit>wekhi

* 4:21 Mt 5:15 * 4:22 Mt 10:26; Lu 12:2 * 4:24 Mt 7:2 * 4:25 Mt 13:12 * 4:27 Je 5:7 * 4:29 Joe 3:13;

Rev 14:15 * 5:2 Mk 1:23 * 5:7 Mk 1:24

kar ik: “Ti ekine hîrekes.” Herwe katîp, “Hi niuk mai mît yapîrwe hentar haiu herwe yapîrwe mersîsek.” ¹⁰ Hîrak kitehi Jisas hîm iuwe te hîrak ap kakriuweti nanînaaiwîr wit ik au ekî!

¹¹ Sak yapîrwe meit mîniu (o neiyîp) eik maam menmen.

¹² Herwe nitîwekhi nar ik: “Ti eriuwetai haiu mamno mamîkre sak.” ¹³ Jisas hîrak kewenhi te hîr netpaan nîrîr nekeipîn mîttîk ik, hîr nen nekere sak. Sak yapîrwe mar 2,000 hîram mîrîr mekiuwe mîniu (o neiyîp) men mamîn wan tîpar mekiuwe hîm yipîr hîram maa meit.

¹⁴ Mît kerek naanmîpre sak hîr nîrîr nen natîp mît ne wit iuwe, mît ne wit kike me menmen im epei man. Hîr nemtau menmen im, hîr nan nanîr menmen mît hîr epei netporem. ¹⁵ Hîr nan nîr Jisas ketike mîttîk nîpaa herwe nersîsek. Mîttîk ik hîrak kau tî han yaaik, hîrak epei keriuwet klos, te hîr mît nînapen. ¹⁶ Mît naanmîpre sak wen netpor menmen hîr epei nîrem me mîttîk enuk ketaritari ketike sak. ¹⁷ Hîr nemtau menmen im, hîr nitehi Jisas hîm iuwe hîrak kaknaaiwîr wit kîr.

¹⁸ Hîr nitîwekhi nar ek, te hîrak ken kau bot. Hîrak mîttîk nîpaa herwe nersîsek kitehi Jisas, te hîrak ketikerek tatno. ¹⁹ Te Jisas ketpîwek kar ik: “Au, ti ehu in eno wit me mît nit eteiknor etpor menmen Mîttîk iuwe hîrak kerekjutem han tewenînit kekepit.” ²⁰ *Te hîrak ken wit mar hiswiyen (10) niuk mîram Dikapolis, hîrak katîp kewepyapîr menmen Jisas kerekîwekem. Mît en nemtewem hîr nepîrîr han yaaik han kitetim.

Jisas kîkaap mîttîk iuwe nîki pîrak wetike mîte hîre winen hemkre

(Mt 9:18-26; Lu 8:40-56)

²¹ Jisas pîke ken kau bot ketike mît nîrak, hîr nerekir wan nen pînak ein. Jisas kenke kînaaiwîr bot pîke ken kiun تنهاان eik, mît yapîrwe nerp nererik neweikîwek kerp en. ²² Hîr nerp nererik neweikîwek kerp en, mîttîk hak kerek naanmîpre wînak kerek mît nererik nekine hîm me Moses neitai, niuk mîrak Jairas, hîrak kan kenke kitehîr kîwaaî hît me Jisas, ²³ *hîrak katîp hîm iuwe kar ik: “Nîki pai nepei menep wawi waunatîn wauno. Ti enen etikewa euno ti ewis his menteriyete te hîre aure yaaip hîre pîke wawîkrit wawu.” ²⁴ Hîrak ketpîwek, te Jisas ketikerek ten ein.

Hîrak tetike mît disaipel nîrak nen en, mît yapîrwe nisesi nen nerp neweikîn Jisas. ²⁵ Mîte piutîp wises Jisas wetikeri, hîre wînap hekrit hekrit winen hemkre

me tito mar hiswiyen wik (12). ²⁶ Hîre nîpaa wen wîr mît dokta yapîrwe, hîre wewîr pewek wewetorem weiyîm watîn hîrehes ere hîram epei au mesi. Te hîr nertei nekepye au. Hîre wen wînap winen hemkre. ²⁷ *Hîre wemtau mît natîp menmen Jisas hîrak kîrîakem, te hîre wisesik. ²⁸ Hîre han kitet war ik: “Hi awis his mentar laplap mîrak kerekek, te hi pîke are yaaip.” ²⁹ Hîre wesiuwe his wewisîm mentar laplap mîrak, hemkre kîre katîn keit, hîre wîre yaaip. Te hîre wertei hîre winen hemkre epei au keit.

³⁰ *Jisas hîrak kertei menmen mîrak yaaim iuwe mînaiwîrek men mîkaap neimîn, te hîrak keweikîn kîwaaînaan kitehi mît kar ik: “Keimîn ketenîno laplap mai?” ³¹ Mît nîrak disaipel netpîwek: “Ko! Mît yapîrwe neweikînit. Kenmak te ti hitorhi me laplap mit a?” ³² Au, Jisas wen kîwaaînaan kakîr keimîn ketenînwîwek laplap. ³³ Mîte ip wertei hîre epei wîre yaaip, te hîre wepîrîr wan wenke witehîr wîwaaî hît me Jisas wewepyapîr menmen hîre wîrîakem. ³⁴ *Te Jisas ketpîwe kar ik, “Mîte, ti han kiteta hi ekepit, te ti ere yaaip. Nîpaa ti hînap te in ek ti epei ere yaaip.”

³⁵ Hîrak wen ketpîwe, mîttîk Jairas mît nîrak nan netpîwek nar ik: “Nîki pit epei waa, henmak te ti eriyaam ektan Jisas? Ti ewisîk kakno?” ³⁶ Te Jisas kemtewem hîrak katîp mîttîk Jairas kar ik: “Ti ap enaain au. Ti han ekiteta kerekek.” ³⁷ Hîrak kewis Pita, Jems ketike nîkîk kîrak Jon tetike mîttîk ik keretet, hîrakît ten ein. Hîrak kewen mît han au, hîr nerp in. ³⁸ Hîrakît ten tîpiun wînak ke mîttîk ek, hîrak Jisas kîr mît hîr nîkîtîp nesikeyaanmi. ³⁹ *Hîrak ken wînak ke mîmîn ein, hîrak ketpor kar ik: “Yenmak te yi yîkîtep? Hîre ap waa au, hîre wîwaaî kerekep.” ⁴⁰ Hîr nemtewek katîp kar ik te hîr nenwesîsek enum enum nen. Te hîrak keriuweti nen wit eik. Hîrak ketike miye haai nîre nen netike Pita, Jems, Jon neit haau me nîki wîwaaî weitai en. ⁴¹ *Hîrak ketenenîwe his kiutîp ketpîwe hîm me mît ne Isrel kar ik: “Talita kumi.” Haiu meweikîn hîm haiu matîp mar ik: “Nîki kike hi hetput ti ekrit.” ⁴² Hîre wekrit wasenum witet ein ein. (Nîpaa ein hîre wepu tito mar hiswiyen wik (12).) Hîr mît nîrep hîre witet ein ein hîr nenemyîwe naan natîp: “Ko!” ⁴³ *Jisas ketpor hîm iuwe te hîr ap nanwepyapîrek au emît. Epei au, hîrak ketpor hîr nanwetîwe menmen te hîre wawîm.

* 5:20 Mt 4:25; Mk 7:31   * 5:23 Mt 8:3; Mk 7:32   * 5:27 Mk 6:56; Mt 14:36   * 5:30 Lu 6:19   * 5:34 Mk 10:52; Lu 7:50, 17:19   * 5:39 Jo 11:11   * 5:41 Lu 7:14   * 5:43 Mk 1:44, 7:36

6

Mit ne wit Nasaret neweik'in sip newet Jisas

(Mt 13:53-58; Lu 4:16-30)

¹ Jisas kinaaiwir wit ik ek ken kiun wit kirak eik. Mit nrak hir nisesik. ² *Hirak ken kiun witeik, maain w¹ sabat ham, hirak ken kekere winak kerek mit nekine him me Moses neitai en, hirak katip mit miyapir him me God. Hir nemtewek, hir neh¹nhin natip nar ik: "Keim'in ketp¹wek him im te hirak ketpaiyem? Karkeik te hirak kertei menmen im? Hirak kirak menmen yaaim n¹paa haiu ap mirem au. ³ *Mitik ik ek hirak kime winak kerekek. Hirak n¹kan ke Maria. Hirak heiyiwe ke Jems, Josep, Judas tetike Saimon. Yenterer nrak nau in netikwai. Hirak Mitik Iuwe au. Hirak mitik weinik kep¹r ke haiu mit keriyen." Te hir han toenuk neriuwerek n¹neinik. ⁴ *Jisas ketpor kar ik: "Mitik hak katip mit menmen God keteiknw¹wekem, niuk m¹rak iuwe men heriyai heriyai merer wit wit. Te niuk m¹rak ap iuwe keit wit kirak, o weiw¹k miutip m¹rak o miye haai kikrek o yenterer nrak au." ⁵ *Hirak ap kirak menmen yaaim yapirwe n¹paa mit ap n¹rem au, te hirak kewis his mentar mit n¹nap kekekpi hir n¹re yaain manpenuk neit. ⁶ Hirak kenke kekreri kentar mit in ap han kitetik.

Jisas keriuwet mit aposel nrak nar hiswiyen wik (12)

(Mt 10:5-15; Lu 9:1-6)

⁷ *Hirak kari mit hiswiyen wik nrak (12) nau hirak ketpor menmen. Hirak ketpor menmen, hirak kenkeri keriuweti n¹re wik wik nen nerer wit wit. Hirak kewisi hir nekrehir kirak nep¹r herwe enun nan¹no nankeipin mit. ⁸ *Hirak ketpor him iuwe te hir ap nanit menmen yapirwe neiyim nan¹no au emit. Pewek o wapnake o menmen au. Paap kerekek te hir neke ti neriuwerek. ⁹ Hir neriuwet su, te saket wik au emit, miutip keremem. Hirak ketpor kar ik: ¹⁰ "Me w¹ yi yaino yayu yayikre winak hak, yi ap yayim menmen eirer winak ham au emit. Winak kiutip kerekek ere yi yainaiwir wit yaino wit hak. ¹¹ *Mit ne wit hak ap neriyi mit naanmampri yayit winak kir nan¹mtau him mi au, yi einaaiwir mit in einep¹ep toni waniu (o win) mau hit mit, te yi yeteiknor hir nrak enum." ¹² Hirak ketpor epei au, hir mit nrak nen natip mit miyapir han him me God me hirak katip mit hir nanweik'in sip nanwet menmen

enum. ¹³ *Hir nep¹r herwe enun yapirwe nekeipin mit, hir newen wel mentar mit n¹nap, te hir n¹re yaain.

Mit nenep Jon kerek kirak mit, hirak kaa

(Mt 14:1-12; Lu 3:19-20, 9:7-9)

¹⁴ *Mitik iuwe King Herot kinin naanmpre mit ne Irel, hirak kertei menmen Jisas kirakem kentar Jisas niuk m¹rak iuwe te mit hir nertei menmen hirak kirakem hir netpim nerer wit wit. Te Herot kemtewek. Mit han natip nar ik: "Jon kerek kirak mit neriuwe t¹par hirak nepei kaa, te hirak pike kekrit kepu. Mar im te hirak kirak menmen yaaim n¹paa haiu ap mirem au." ¹⁵ Te mit han natip nar ik: "Hirak Jisas ik hirak llaisa kerekek." Mit han natip: "Au, hirak k¹re mit profet n¹paa natip him me God newepyap¹rem natip mit em." ¹⁶ Herot kemtewem, hirak han kitet kar ik: "Hirak Jon n¹paa hi eriuwet mitik hak ken kerekir teruk kirak paan kewen keket, hirak pike kekrit kau keit."

¹⁷⁻¹⁸ **N¹paa Jon hirak epei katip Herot kar ik: "Ti hewaank Herodias m¹te pe n¹kik kit ti het¹we. Menmen im hiram ap yaaim au, hiram enum!" Herot han enuk keriuwet mit nrak hir netenen Jon nesenkekik newisik kekere winak enuk kentar m¹te pe Herot n¹kik kirak niuk m¹rak Filip, hirak herot ket¹we. ¹⁹ Herodias hire han enuk ware waunep Jon, te hire taau. ²⁰ Herot kinaain Jon. Hirak kertei Jon mitik yaaik kises him me God. Te Herot naanmprewek. Wi kerek herot kentau him m¹rak hirak kinaain. Te hirak wen pike hanhan kakimtau him m¹rak kakteipim kerekek.

²¹ Maain w¹ ham Herodias hanhan wemir¹r Herot mitik k¹re hirak kaknep Jon. W¹ im Herot han kitet w¹ n¹paa miye pirak winaak, te hirak kemani menmen kakwet mit nrak ne gavman netike mit kerek naanmpre mit ne ami netike mit niuk m¹r iuwe neit provins Galili hirak kakwetir menmen hir nanim. ²² Hir naam epei au, Herodias n¹ki pire wan wir¹re winor henye. Hir mit han yaaik iuwe neriuwerek, te Herot ketp¹we kar ik: "Ti itauhi me menmen ti hanhanem, te hi tewen ewetitem. ²³ *Menmen mekam ti itauhiyem hi ewetitem. Ti itauhi me menmen hi naanmprewem te hi enke p¹nam ewetitem hi wen hetenen p¹nam."

²⁴ Hirak katip epei au, hire wen witeik witehi miye p¹re war ik: "Hi ehitiw¹wekhi mekam?" Hire miye wetp¹we war ik: "Ti

* 6:2 Jo 7:15 * 6:3 Jo 6:42 * 6:4 Jo 4:44 * 6:5 Lu 4:40 * 6:7 Lu 10:1 * 6:8 Lu 10:4-11 * 6:11 Ap 13:51 * 6:13 Je 5:14 * 6:14 Mt 16:14; Mk 8:28 * 6:17-18 Lev 18:16 * 6:17-18 Lev 18:16 * 6:23 Est 5:3, 6, 7, 2

ehitiwekhi me mitik kakno kaknep mitik Jon Baptais kerek kikir mit neriuwe tpar h'arak kakweto paan kirak." ²⁵ H're p'ike wan waswas wetp'iwek h'm iuwe war ik: "In ek ti eweto paan ke Jon ekikre t'ikenup." ²⁶ Herot kemtau h'm im, h'arak han enuk. Te n'paa h'arak ketp'uwe h'm iuwe, mit yapirwe nemtewek. Te h'arak kinapen kaknep Jon, te h'arak y'ink enuk katip m'ite auye. ²⁷ Te h'arak kesiuwe mitik ken kerekir Jon teruk kirak kekre winak enuk. ²⁸ H'arak kewis paan kirak kekre t'ikenup h'arak p'ike keyik kan kewet m'ite rek. H're wen witeik wewet miye p're paan ke Jon.

²⁹ Maain mit ne Jon nertei h'arak epei kaa, h'r nen winak enuk neit y'ink kirak neiyik nan newisik kekre hei.

Jisas kewet mit nar 5,000 menmen h'r naam

(Mt 14:13-21; Lu 9:10-17; Jo 6:1-13)

³⁰ *Mit aposel ne Jisas p'ike nan netp'iwek menmen h'r n'irakem natip mit miyapir em. ³¹ *H'arak ketpor kar ik: "Yi eitikewa haiu mamno wit weinik mamu mamit ein." H'arak katip kar ik kentar mit yapirwe nan netpor wanewik ere w'taan, te h'r ap nau naam menmen taau. ³² H'r h'aras nau bot nepno wit weinik.

³³ Te mit yapirwe ne wit yapirwe n'iri h'r nen, h'r nerteiri h'r neim'n, te h'r mit miyapir nesiuknen nin'n nen wit weinik eik ek nemeriyor h'r nan'nen. ³⁴ *Jisas kenke k'inaaiwir bot ken kiun tenhaan kerp ti eik, h'arak kir mit yapirwe nererik in, h'arak hanhani kentar h'r n're sipsip mit naanm'iprewem au, h'aram mamno heriyai heriyai menmen mam'mip mam'waankem. H'arak katip keteiknor menmen me God yapirwe. ³⁵ *Maain menep kakre w'taan h'arak wen ketpor h'm, mit disaipel n'arak nan netp'iwek nar ik: "Wit weinik ik ek, nepei au kakre w'taan. ³⁶ Ti eriuweti en'no enrer wit wit enit menmen en'm." ³⁷ H'arak Jisas ketpor: "Yi h'aras eiwetir menmen h'r nan'm." Te h'r p'ike netp'iwek, "Haiu enno emwir pewek mar 200 kina mamit menmen a? Taauye! Haiu ap meit pewek mei yapirwe au!" ³⁸ Jisas kitorhi kar ik: "Menmen marmenum mepeit in? Yi eino eiwenhisem." H'r epei nen newenhisem, h'r p'ike nan netp'iwek nar ik: "Bret hisp'inak (5) metike saauk wik me wan mepeit in keremem."

³⁹ H'arak epei kertei, h'arak katip mit disaipel n'arak: "Yi eitip mit h'r en'inke hasini enu yenkis eim." ⁴⁰ H'arak ketpor kar ek, te h'r nenkeri hasini hasini nau nitet yenkis, mit han nar 100, mit han nar 50.

⁴¹ Te h'arak ketenen bret metike saauk mau his m'arak, h'arak k'ikiamnaan men nepni eim kitehi God katip h'arak yaaik. Epei au, h'arak kewep bret kewet mit disaipel n'arak em. Te h'r netiwem neiyim nen newet mit miyapir em. Epei au, h'arak p'ike keit saauk kewetirem h'r neiyim nen newet mit miyapir em h'r naam. ⁴²⁻⁴³ Mit miyapir yapirw naam ere tu iuwe, ham au mepeit. Te mit disaipel neit menmen yinam m'waaai em kerek mit h'r naam au, h'r nemi mekre wapnake mar hiswiyen wik (12) ere mau h'm. ⁴⁴ H'r mit yapirwe nar 5,000 mit keriyen h'r nererik naam menmen.

Jisas ken kitet tpar keke niu
(Mt 14:22-23; Jo 6:15-21)

⁴⁵ In ek Jisas katip mit disaipel n'arak h'm manp te h'r enin'n enu bot en'no enrekir wan eniun p'inak ein enmeriy'iwek enit wit Betsaida. H'arak kakriuwet mit h'r nan'no heriyai heriyai nanrer wit m'r eim. ⁴⁶ *H'arak Jisas keriuweti h'r nen, te h'arak ken m'niu (o neiyip) kitehi God, h'arakit tewepnak. ⁴⁷ Maain w'taan man, bot ke mit wen kerekir wan ke n'm'n, h'arak Jisas kerp ti kepu weinik. H'arak kir mit n'arak h'r neiyik newen tpar iuwe neriuwet bot ken, te n'ime m'niu meriuwet bot ap ken kiun p'inak ein au. ⁴⁸ Menep wanewik, Jisas h'arak kitet wan keke niu ken. H'arak kakno kaksipaap mit nau bot, ⁴⁹ *te h'r n'rek kitet wan keke niu ken, h'r han kitet h'arak herwe. ⁵⁰ Te h'r n'inaain nenepip. H'r nenepip te h'arak ketpor kar ik: "Yi han tokik eiyu. Hi Jisas kerek ek hi han. Te yi ap eineina au." ⁵¹ *H'arak ketpor epei au, h'arak keh'n k'iniu ketikeri nau bot. Te n'ime mat'n meit. H'r n'rek, te h'r nepirpir iuwe. ⁵² *H'r ap han kitet menmen me bret kerek h'arak kirakem kewet mit em h'aram meteiknor h'arak Mitik Iuwe. Au, han kir wen toenuk. Mar im te h'r nepirpir.

Jisas k'ikaap mit miyapir h'r n'nap neit
Genesaret
(Mt 14:34-36)

⁵³⁻⁵⁴ H'r nerekir wan ere h'r niun tenhaan ken p'n eik. H'r n'inaaiwir bot nerp tenhaan mit yapirwe h'r n'r ninaan me Jisas h'r nerteiyek h'arak keim'n. Te h'r nen heriyai heriyai ⁵⁵ nerer wit wit h'r nenerir mit n'nap neri nen newisi n'waaai nentar yeno, h'r n'nani neri nen wit kerek h'r nemtau Jisas kewiyen. ⁵⁶ Jisas ken kerer wit kike o wit iuwe, h'r mit newis mit n'nap h'r nau yaain menep yayiwe, h'r nit'iwekhi te h'r newir his netenen klos m'arak. Mit

* 6:30 Lu 10:17 * 6:31 Mk 3:20 * 6:34 Mt 9:36

* 6:49 Lu 24:37 * 6:51 Mk 4:39 * 6:52 Mk 8:17

* 6:35 Mk 8:1-9 * 6:46 Mk 1:35; Lu 5:16, 6:12, 9:28

kerek newir his netenen klos m̄rak, h̄r p̄ke n̄re yaaik.

7

Jisas kene m̄t kerek h̄r nises h̄m me maamrer, ap nises h̄m me God au (Mt 15:1-9)

¹ M̄t han ne Farisi kerek nin̄n nises h̄m me Moses, h̄r netike m̄t han kerek nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t miyap̄r em, h̄r n̄naaiw̄r wit Jerusalem nen nererik neit wit eik nan̄r Jisas. ² *H̄r n̄r m̄t disaipel han kerek nises h̄m me Jisas h̄r n̄paam menmen te h̄r nin̄n nekemyet his m̄r au. ³ (M̄t miyap̄r ne Isrel h̄r niut̄p niut̄p nises h̄m me maamrer te m̄t ne Farisi h̄r nisesim iuwe. H̄r nekemyet his au, te h̄r nan̄m menmen au. ⁴ *H̄r nan̄no wit nan̄t menmen m̄t nesiuwerem meit maket, h̄r nant̄wem p̄ke nan̄nen wit eik h̄r nin̄n nanm̄r au, te h̄r nan̄m menmen au. H̄r nises h̄m meiyam me maamrer mar im. H̄r nekemyet wa hesnu, m̄n me toni, wenkep̄ye, sar metike m̄n me ain. Au, h̄r ap te nan̄m menmen taau!)

⁵ H̄r m̄t ne Farisi netike m̄t kerek nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t miyap̄r em, h̄r nitehi Jisas nar ik: “Nenmak m̄t h̄r nises h̄m m̄t, te h̄r ap nises h̄m me maamrer? H̄r naam menmen neriuwe his enum hap̄k mewim.” ⁶ *Jisas ketpor kar ik: “N̄paa Aisaia h̄rak kat̄p h̄m me yi m̄t kerek yewen̄n h̄m. H̄rak kewis h̄m mau t̄wei mar im: ‘M̄t in newenan̄pi neriuwe h̄m m̄r, te han k̄r kis̄sa au.

⁷ H̄r niteh̄r newen nin̄p nine henye newen̄pi niuk mai wein̄m. H̄r nat̄p m̄t miyap̄r h̄m m̄r h̄ram mar ke h̄m me God.’ ⁸ “Yi yeweik̄n sip yewet h̄m me God, te yi yises h̄m wein̄m m̄t keriyen h̄r netpiyem.”

⁹ H̄rak wen ketpor, “Yi yertei werék werék eiweik̄n sip eiwet h̄m me God te yi eiyses h̄m mi. ¹⁰ *N̄paa Moses kewis h̄m mau t̄wei kat̄p kar ik: ‘Yi naanmampre miye haai ni eiwen̄pi niuk m̄r eikepi, maain yi naanmampri. Neim̄n h̄r nene miye haai n̄r nanr̄ newirpaan newepik, h̄r m̄t han nan̄n̄p nani nan̄t.’ ¹¹ Te yi m̄t yat̄p m̄tik hak kakt̄p miye haai n̄rak menmen h̄rak maain kakwet̄rem kak̄kepi, te h̄rak kehimit̄anem kakwet̄ God em, ¹² te maain yi yeriuwes̄sek h̄rak ap kakwet̄ miye haai em kak̄kepi kakriuw̄rem au. ¹³ Mar im yi yewen̄n h̄m me

God yeriuwe menmen maamrer netpiyem yi yisesim yat̄p m̄t em. Yi m̄t ȳrak menmen yap̄rwe enum mar im.”

Menmen m̄t n̄rakem menip God h̄rak kat̄p h̄r enun (Mt 15:10-20)

¹⁴ Jisas p̄ke ken̄ne m̄t miyap̄r yap̄rwe h̄rak ketpor kar ik: “Yi m̄t miyap̄r yap̄rwe, yi n̄k̄p emnep eiȳmtau h̄m mai, yi han ekitetim! ¹⁵ *Menmen m̄t nan̄m mamno tu k̄r h̄ram ap menip God kakt̄p m̄t h̄r enun au. Menmen mekre han ke m̄t h̄ram mewek̄n han k̄r h̄ram menip God h̄rak kakt̄p m̄t h̄r enun. ¹⁶ Neim̄n h̄r en̄rtei h̄r nan̄mtewem.”

¹⁷ Maain h̄rak epei k̄naaiw̄r m̄t h̄rak ken w̄nak ken n̄m̄n ein, m̄t n̄rak nises h̄m m̄rak h̄r nit̄wekhi me h̄m n̄paa h̄rak ketpim. ¹⁸ H̄rak kenemyor naan ketpor kar ik: “Yi wen yep̄tariyem yar ke m̄t ein a? Yi yep̄tari menmen h̄ram mamno h̄m ke m̄t h̄ram menip God h̄rak kakt̄p m̄t h̄r enun taauye! ¹⁹ Menmen h̄ram mamno mam̄ke tu kerek maain m̄t h̄r nan̄no nan̄nerem mamno mune ne heim.” (Me h̄m im Jisas kat̄p h̄rak keteik̄nai menmen yap̄rwe me t̄i h̄ram yaaime te haiu mam̄m.) ²⁰ H̄rak wen kat̄p, “Menmen enum mekre han ke m̄t h̄ram menip God kakt̄p h̄r enun. ²¹ *Menmen mekre han ke m̄t meit n̄m̄n h̄ram menipi h̄r han kitet enum, h̄r nisesan n̄r̄ran, h̄r nekint̄p menmen o h̄r nenep m̄t nani. ²² H̄r nari miyap̄r ne m̄t han his newenem n̄waai netikeri, h̄r hemkre menepam enum nan̄t menmen, h̄r n̄rak menmen enum meit wit wit heriyai heriyai, h̄r newen̄n h̄m, h̄r nenke perke enum o paan tokik nekitet naan, h̄r han enuk neriuwe m̄t h̄r nin̄ni neit menmen yap̄rwe, h̄r netpi nisesi, h̄r han kitet h̄r iuwe nin̄n m̄t han. Menmen im metike menmen ham enum. ²³ Menmen im yap̄rwe meit n̄m̄n mekre han man h̄ram menip God h̄rak kakt̄p m̄t h̄r enun.”

M̄te pe Finisia witehi Jisas h̄rak kakepiye

(Mt 15:21-28)

²⁴ Maain Jisas h̄rak kekrit k̄naaiw̄r wit ik, h̄rak kepno ken h̄n me wit Taia. H̄rak ken kiun ein, h̄rak ken kepu w̄nak hak k̄napen h̄r m̄t en nertei h̄rak kepu w̄nak eik, te h̄r nemtewek. ²⁵ In ek, m̄te hap̄ n̄ki p̄re herwe enuk kers̄sep, h̄re wemtau m̄t nat̄pan me Jisas. Te h̄re wen wenke w̄waai t̄i menep h̄t me Jisas. ²⁶ M̄te ip h̄re pe Isrel au. H̄re miye

* 7:2 Lu 11:38 * 7:4 Mt 23:25 * 7:6 Ais 29:13

* 7:21 Ga 5:19-21

* 7:10 Eks 20:12, 21:17; Diu 5:16 * 7:15 Ap 10:14-15

püre wina (o winiye) weit provins Sairo Finisia. Häre witehi Jisas h̄rak kak̄ip̄r herwe kaknop̄n kak̄ikeip̄n n̄ki p̄re.

²⁷ Te Jisas kat̄ip̄ h̄rak kak̄in̄n kak̄ikaap m̄it ne Isrel, te h̄rak ketp̄we tok piksa kar ik: "N̄kerek h̄r enin̄n en̄m menmen. H̄ram enum te haiu m̄it mamkin menmen me n̄kerek mamw̄rem mamno mamwet nepere rem."

²⁸ Te h̄re wetp̄wek, "Ti at̄ip̄ werek M̄it̄ik Iuwe, te nepere mekor̄r menmen me n̄kerek m̄inat̄n m̄waai t̄i."

²⁹ H̄rak ketp̄we, "Ti at̄ip̄ werek ik, te ti p̄ke eno witeik. H̄rak herwe epei kenke kenp̄n k̄naaiw̄r n̄ki pit." ³⁰ H̄re p̄ke wen witeik, h̄re w̄r n̄ki p̄re w̄waai yeno, h̄re wertei herwe epei kenke kenp̄n kekeip̄nwe.

Jisas k̄ikaap m̄it̄ik enuk ap kat̄ip̄ au, n̄k̄ip̄ toto

³¹ *Maain Jisas k̄naaiw̄r wit ke Taia keit ein, h̄rak ken kewep̄ n̄m̄n ke wit Saidon h̄rak ken menep̄ h̄n me wit hiswiyen (10) h̄rak ken ere kiun wan ke provins Galili. ³² *M̄it han neit m̄it̄ik hak neiȳk nen neteik̄n Jisas ek. M̄it̄ik ik h̄rak n̄k̄ip̄ toenum kat̄ip̄ werek au. Teruk enuk kemerhin (o kemark̄ik). H̄r nat̄ip̄ Jisas h̄m iuwe, te h̄rak kakwis his mam̄terik kak̄ikepik. ³³ *H̄rak Jisas ket̄iwekhis keriyaāk keiȳk ken ketikerek tekiyak̄it t̄naaiw̄r m̄it yap̄rwe nererik neit ein. Te h̄rak kewis histuwak m̄rak mekre n̄k̄ip̄ m̄rak, h̄rak kenik̄n t̄mank men nin k̄rak. ³⁴ *Te h̄rak k̄k̄iam naan men niu kekin han ketp̄wek kar ik: "Efata." Haiu meweik̄n h̄m haiu mat̄ip̄, "Ti n̄k̄ip̄ mit emnep emtau menmen."

³⁵ H̄rak n̄k̄ip̄ m̄rak menep̄, teruk kerek kemerhin (o kemark̄ik) epei au, h̄rak kat̄ip̄ werek werek. ³⁶ *H̄rak Jisas ketpor h̄m iuwe te h̄r enwep̄yap̄r menmen im em̄t! H̄rak kehimit̄enorem kat̄ip̄ h̄r ap en̄tpim au em̄t! Te h̄r newep̄yap̄rem iuwe nerer wit wit heriyai heriyai. ³⁷ *M̄it in han kekrit w̄senum h̄r nat̄ip̄ nar ik: "H̄rak epei k̄riak menmen yap̄rwe yaaim. H̄rak wen k̄riak m̄it̄ik ik n̄paa n̄k̄ip̄ to enum, h̄rak n̄k̄ip̄ menep̄ kemtau h̄m."

8

Jisas kewet m̄it nar 4,000 menmen h̄r naam

(Mt 15:32-39)

¹ In ek m̄it yap̄rwe nererik nan, h̄r ap neit menmen mei te nan̄m au. Te Jisas h̄rak ken̄ne m̄it disaipel n̄rak ketpor

kar ik: ² *"Hi hanhan heriuwe m̄it in. H̄r nau netikewa me w̄ wikak, te in ek menmen h̄ram epei au mesi h̄r n̄np̄ maan. ³ Hi eriuweti nan̄t̄ n̄np̄ nan̄no n̄r ein te h̄r n̄np̄ mam̄n nan̄nkew̄n nanwaai yayiwe. M̄it han h̄r neke yan̄m̄n nan." ⁴ M̄it n̄rak netp̄wek nar ik: "Haiu mamwet̄r menmen h̄r nan̄m mam̄rkeik? Wit ik ek h̄rak wein̄k." ⁵ Jisas h̄rak kitorhi kar ik: "Menmen marmenum mepeit?" H̄r nat̄ip̄, "Menmen hisp̄nak wik(7)."

⁶ H̄rak kat̄ip̄ h̄m iuwe te m̄it miyap̄r yap̄rwe h̄r nanu t̄i. Te h̄rak ketenen bret hisp̄nak wik (7), h̄rak kitehi God em kat̄ip̄ h̄rak yaaik. Te h̄rak kewen̄n bret kewet m̄it disaipel n̄rak em h̄r nenkerem newet m̄it yap̄rwe rem. ⁷ H̄r m̄it disaipel n̄rak wen netenen saauk ham kike. Te Jisas kitehi God em, h̄rak kewet m̄it n̄rak em ketpor h̄r enwet m̄it han em. H̄r newet̄rem. ⁸ H̄r m̄it yap̄rwe naam menmen ere tu iuwe. M̄it disaipel n̄rak nen neit menmen yinam wen mepeit, h̄r neiȳm nen nemi mekre wapnake hisp̄nak wik (7) mau h̄m. ⁹ M̄it miyap̄r nar 4,000 h̄r epei naam menmen im. H̄r epei naam, h̄rak keriuweti nen. ¹⁰ H̄rak keriuweti nen, h̄rak ketike m̄it disaipel n̄rak h̄r neh̄n n̄niu nau bot, h̄rak kerekir wan ken kiun h̄n me distrik Dalmanuta.

M̄it Farisi nitehi Jisas h̄rak kak̄riak menmen h̄r nan̄rem

(Mt 16:1-4; Lu 12:54-56)

¹¹ *In ek m̄it han ne Farisi kerek h̄r nin̄n nises h̄m me Moses h̄r nan netike Jisas newep̄nak. H̄r nenerek nit̄iwekhi h̄rak kak̄riak menmen kak̄teiknor h̄rak God keriuwetek kan t̄i ik. H̄r hanhan nanri han k̄rak. ¹² *Jisas kekin han ketpor kar ik: "Yenmak yi m̄it yitauhi te hi ar̄iak menmen hi eteikni God keriuweta hi han a? Hi hetpi werek. Hi ap te eteikni yi m̄it ne t̄i menmen mar im tauu." ¹³ H̄rak kat̄ip̄ epei au, h̄rak k̄naiw̄ri keh̄n k̄niu kau bot ketike m̄it n̄rak, h̄rak kerekir wan kakno p̄nak ein.

Tok piksa me h̄m me m̄it ne Farisi netike h̄m me m̄it̄ik iuwe King Herot

(Mt 16:5-12)

¹⁴ H̄r m̄it disaipel n̄rak neit bret au, h̄r han kaa rem. Kiut̄ip̄ k̄waai kekre bot kepeit kerekek. ¹⁵ *Bot h̄rak wen kerekir wan, h̄rak Jisas kat̄ip̄ h̄m iuwe ke h̄m enum m̄it newep̄yap̄rem nat̄ip̄ h̄ram yaaim metike menmen m̄it ne m̄it̄ik iuwe King Herot n̄riakem. H̄rak ketpor,

* 7:31 Mt 15:29-31   * 7:32 Mk 5:23; Lu 4:40, 13:13   * 7:33 Mk 8:33   * 7:34 Mk 6:41; Jo 11:41   * 7:36 Mk 1:43-45   * 7:37 Ais 35:5   * 8:2 Mk 6:34-44   * 8:11 Mt 12:38   * 8:12 Lu 11:29   * 8:15 Lu 12:1

“Naanempre h̄ras. Yi einop̄n eikeip̄n yis me m̄t ne Farisi metike yis me m̄t ne Herot.”¹⁶ Te h̄r nat̄pan nar ik: “Hau han kaa bret te h̄rak kenai ketpaiyem.”¹⁷ *Jisas kemtau h̄r nat̄pan, te h̄rak ketpor kar ik: “Yenmak te yi yat̄p̄n yi han kaa bret a? Yi ap han kitet menmen werek werek wen au a? Han ki au to enuk a?”

¹⁸ *Yi nanam̄r kewi te yi ȳr menmen au. Yi n̄k̄p̄ mewi, te yi yemtau menmen au. Yi han kaa menmen im a?¹⁹ *N̄paa ein hi ewep̄ep̄ bret mar hisp̄nak (5) me m̄t nar 5,000, yi yeit yinam mekre wapnake mau h̄m marmenun a?” H̄r netp̄w̄ek, “Hau memi mar hiswiyen wik (12).”²⁰ *H̄rak ketpor kar ik: “Me bret hisp̄nak wik (7) me m̄t nar 4,000 yi yeit yinam yemi mekre wapnake mau h̄m marmenun a?” H̄r netp̄w̄ek, “Hau meit hisp̄nak wik (7).”²¹ H̄rak ketpor, “Yi wen yep̄tari a? Hi ap heni me bret au. Hi hetp̄l yi einop̄n ap eiyises h̄m enum m̄t ne Farisi nat̄p̄ m̄t h̄r enisesim.”

Jisas k̄kaap̄ m̄t̄k ke Betsaida h̄rak nanam̄r toto

²² Maain h̄r nen niun wit Betsaida. H̄r m̄t han nari m̄t̄k nanam̄r toto h̄r neiȳk nan n̄r Jisas, h̄r nit̄w̄ekhi h̄m iuwe te h̄rak kakwis his mam̄nterik.²³ *Jisas ket̄n̄w̄ek his kariyaak ken k̄naaiw̄r wit ken kerp̄ p̄n eik. H̄rak kenik̄n t̄mank men nanam̄r k̄rak, h̄rak kewis his menterik. Te h̄rak kit̄w̄ekhi kar ik: “Ti h̄r menmen o au?”²⁴ H̄rak m̄t̄k k̄waainaan k̄r ein ein kat̄p̄, “Hi h̄r m̄t neke t̄ o hi h̄r nu waai?”²⁵ H̄rak Jisas p̄ke kewis his mentar nanam̄r k̄rak. In ek h̄rak m̄t̄k k̄r h̄m̄n naan menmen h̄rak k̄rem werek werek yaaim.²⁶ *H̄rak nanam̄r yaaik te Jisas kare kaksuwerek kakno, h̄rak ketp̄w̄ek kar ik: “Ti ap eno wit Betsaida eik, au em̄t! Ti eno nit en kerek̄ek.”

Pita kewep̄yap̄r Jisas h̄rak m̄t̄k Kraisi God kesuwerek kan t̄

(Mt 16:13-20; Lu 9:18-21)

²⁷ Maain Jisas ketike m̄t̄ disaip̄l n̄rak nen nerer wit wit me Sisaria Filipai. H̄r wen nepno h̄rak kitehi m̄t̄ n̄rak kar ik: “M̄t̄ h̄r nenewa hi keim̄n?”²⁸ *M̄t̄ n̄rak h̄r netp̄w̄ek nar ik: “M̄t̄ han nat̄p̄ ti Jon kerek̄ k̄k̄r m̄t̄ nek̄e t̄par ti p̄ke hekrit heke herwe hei han. M̄t̄ han nat̄p̄ ti profet Ilaija ti h̄naaiw̄r wit ke God hekiuwe han t̄ ik e. M̄t̄ han nat̄p̄ ti m̄t̄k profet hak n̄paa nat̄p̄ h̄m me God newep̄yap̄rem

nat̄p̄ m̄t̄ em, ti p̄ke hekrit heke herwe hei han.”²⁹ *H̄rak Jisas kitorhi, “Te yi han kitet hi keim̄n?” H̄rak Pita ketp̄w̄ek, “Ti M̄t̄k Kraisi kerek̄ God kehim̄tanit kerek̄ ti ekep̄ai hau m̄t̄ keriyen.”³⁰ *Jisas ketpor h̄m iuwe, “Yi ap eiwep̄yap̄r hi keim̄n au em̄t!”

Jisas kat̄p̄ maain h̄rak kaki h̄rak p̄ke kak̄krit

(Mt 16:21-28; Lu 9:22-27)

³¹ In ek, h̄rak kin̄ ketpor kar ik: “Maain hi M̄t̄k ke wit ke M̄t̄k Iuwe hi ȳnk kai kakiyewo iuwe. Haairer netike m̄t̄ iuwe pris kerek̄ newet God menmen me m̄t̄, h̄r netike m̄t̄ nin̄n nertei h̄m lo me Moses, h̄r nan̄neina te h̄r naniyep̄ hi hahi. Te maain w̄ wikak, hi p̄ke ekrit ehu.”³² Jisas kat̄p̄ h̄m kepak̄n menmen au, h̄rak kewep̄yap̄rem. Te Pita ketp̄w̄ek keriyaaq̄ keiȳnk ken p̄n eik h̄rak kenerek ketp̄w̄ek kar ik: “Ti han kitet menmen mar im au em̄t.”³³ Jisas keweik̄n k̄r m̄t̄ disaip̄l n̄rak han te h̄rak kene Pita ketp̄w̄ek kar ik: “Seten ti enop̄n eikeip̄no. Ti ap han kitet menmen har ke God han kitetim au. Ti han kitet menmen har ke m̄t̄ keriyen.”

³⁴ *Maain Jisas ken̄ne m̄t̄ yap̄rwe netike m̄t̄ disaip̄l n̄rak. H̄r nan nererik nau, te h̄rak ketpor kar ik: “Neim̄n h̄r hanhan nanis̄sa nan̄mt̄au h̄m mai, h̄r hanhan h̄ras au. H̄r ap neh̄nh̄n en̄naain menmen enum mamnen mamriwaank nentar h̄r nises h̄m mai.³⁵ *Neim̄n n̄rak ek au, te h̄r nare nanu nan̄t menmen yap̄rwe, maain h̄r maain nani. Te neim̄n nani nan̄ntar h̄m mai h̄r nisesim, h̄r nantikewa nanu nan̄t.³⁶ M̄t̄k hak keit menmen yap̄rwe me t̄ te h̄m̄n k̄rak h̄rak kakiwaank, mam̄rkeik̄ te h̄ram mamkepik̄ h̄rak kaktike God tatu werek a? Taauye!³⁷ M̄t̄k kakwet God mekam te h̄rak kakwet̄w̄ek h̄m̄n hak yaaik k̄rak a? Taauye!³⁸ *Neim̄n ne yi m̄t̄ yi ȳnk enuk ap eit̄p̄ m̄t̄ enun ne t̄ ik yi yises h̄m mai, maain me w̄ hi M̄t̄k ke wit ke M̄t̄k Iuwe hi heit menmen me Haai merhihe mewepna, hi anen eh̄r̄p̄ t̄ hetike m̄t̄ ensel nai, hi eweik̄n sip̄ ewet yi m̄t̄.”

9

¹ *Jisas ketpor kar ik: “Hi etp̄l werek. M̄t̄ han nepu nep̄eit in h̄r nani wen au, te h̄r nan̄r menmen iuwe God k̄rakem mamnen h̄rak keiȳm naanmampre m̄t̄ kakriuw̄erem.”

* 8:17 Mk 6:52 * 8:18 Jer 5:21; Esi 12:2; Mk 4:12; Ap 28:26 * 8:19 Mk 6:41-44 * 8:20 Mk 8:6-9 * 8:23 Jo 9:6 * 8:26 Mk 7:36 * 8:28 Mk 6:15 * 8:29 Jo 6:68-69 * 8:30 Mk 9:9 * 8:34 Mt 10:38-39 * 8:35 Lu 17:33; Jo 12:25 * 8:38 Mt 10:33 * 9:1 Mk 13:30

Mit disaipel n̄r ȳnk ke Jisas h̄irak keweik̄n k̄re menmen ham (Mt 17:1-13; Lu 9:28-36)

²Maain wi hisp̄nak kiut̄p (6) epei men, h̄irak Jisas keithis Pita, Jems, Jon tetikere ten m̄niu (o neiȳp) kau niu ein. H̄irak̄it tepu wein̄m. M̄t han au. H̄irak̄it t̄irek keweik̄n his keit in. ³Laplap m̄irak merh̄ihe m̄ire hike, te h̄ir m̄it ne t̄i h̄ir ap te n̄r̄iakem mar im taauye. ⁴H̄irak̄it t̄ir Ilaija ketike Moses, h̄irak̄it maam n̄pu te n̄paa ein, h̄irak̄it wik tetike Jisas tewepnak. ⁵H̄irak Pita k̄r menmen im te h̄irak kat̄ip Jisas kar ik: “Haai, haiu mau in h̄iram yaaim. Haiu mamwep weisak wikak. Kiut̄p kit, kiut̄p ke Moses, kiut̄p ke Ilaija.” ⁶H̄irak Pita kat̄ip h̄im im kentar h̄irak̄it t̄inaain te Pita kep̄tari h̄im mekak h̄irak ketpiyem, te h̄irak ketpi h̄im im o h̄im eim. ⁷*H̄irak kat̄ip epei au, nap̄i k̄iwap̄ni, h̄irak̄it temtau h̄im me God meke nap̄i man mat̄ip mar im: “H̄irak N̄kan kai ik hi hanhanek. N̄k̄ip emnep yi eȳimtau h̄im m̄irak.” ⁸H̄iram mat̄ip epei au, nap̄i kewep ken h̄irak̄it terenaan waswas t̄ir m̄it̄ik̄it wik au. H̄irak̄it tenep teit p̄ike ten wit ke God. Jisas kerekek h̄irak kepu.

⁹*H̄irak̄it tekiuwe m̄niu (o neiȳp) Jisas kwenet ketp̄iwek̄it h̄irak̄it ap tewepyap̄r menmen h̄irak̄it epei t̄irem au em̄it ere maain h̄irak M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe h̄irak kaki p̄ike kak̄ikrit kaku. ¹⁰H̄irak̄it temtau h̄im m̄irak h̄irak̄it tepak̄inek. Te h̄irak̄it titehiȳk̄it menmen Jisas ketp̄iwek̄item me maain h̄irak kaki p̄ike kak̄ikrit kaku. ¹¹Te h̄irak̄it tit̄iwek̄hi tat̄ip tar ik: “Nenmak m̄it nin̄n nertei h̄im lo me Moses h̄ir nat̄ip Ilaija kak̄in̄n kaknen, te maain M̄it̄ik Kraiis k̄ikaru kaknen?” ¹²*Jisas ketp̄iwek̄it, “H̄irak Ilaija kak̄in̄n kaknen p̄ike kak̄riak menmen ere werek. Te nenmak h̄ir m̄it ne n̄paa ein newis h̄im mau t̄iwei me hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe hi ȳnk kakyewo iuwe, m̄t h̄ir nanitetaunaan a? ¹³*Te hi hetpi werek. H̄irak Ilaija epei kan, te m̄t h̄ir nerekȳiwek nises han k̄r mar ke n̄paa m̄t newis̄im mau t̄iwei. H̄irak Jon kerekek.”

Jisas k̄ikaap n̄kan h̄irak kep̄r herwe enuk kenp̄n kekeip̄niwek (Mt 17:14-21; Lu 9:37-43)

¹⁴H̄irak ketp̄iwek̄it epei au, h̄irak̄it tan t̄ir m̄t disaipel n̄rak han. H̄irak̄it t̄ir m̄t yap̄rwe nan nererik neweiknor. M̄t disaipel h̄ir netike m̄t h̄ir nin̄n nertei

h̄im lo me Moses h̄ir nenehan me menmen. ¹⁵In ek h̄ir m̄t n̄r Jisas kan te h̄ir han kekrit han yaaik nen nat̄ip nar ik: “Ti epei han.” ¹⁶H̄irak ketpor, “O hi epei han.” Te h̄irak kitorhi, “Yi yenehan yektaan mekam?” ¹⁷M̄it̄ik kiut̄p ke h̄ir yap̄rwe h̄irak ketp̄iwek kar ik: “Haai, hi epei hari n̄kan kai heiȳk han. H̄irak herwe enuk kers̄isek kewek teruk. ¹⁸Me w̄i h̄irak kers̄isek, h̄irak kew̄rek k̄iwaai t̄i, h̄irak n̄kan kenik̄n mar t̄iwerpek, h̄irak kenip yehes m̄irak k̄ikir k̄ikir, ȳnk kererwo. Hi hitehi m̄t disaipel nit h̄ir nan̄p̄ir herwe kakno, te h̄ir taauye!”

¹⁹Jisas h̄irak kemtau h̄im im te h̄irak keneri kar ik: “Yi m̄t miyap̄r kerek yi ap han ekit̄ita? W̄i marmenum hi ehu emeryi te yi han ekit̄ita? Eh̄it n̄kan eiȳk enen.” ²⁰H̄ir neiȳk nan h̄irak herwe enuk k̄r Jisas. Herwe enuk k̄r Jisas, h̄irak han enuk kers̄is n̄kan kenipek kenke k̄iwaai t̄i. N̄kan keweik̄n heriyai heriyai, h̄irak kenik̄n mar t̄iwerpek.

²¹Jisas kitehi haai k̄irak kar ik: “W̄i marmenum h̄irak k̄riak kar ik e?” Haai k̄irak ketp̄iwek, “N̄paa h̄irak n̄kan kike ere in. ²²Hekrit hekrit h̄irak herwe kers̄isek te h̄irak kew̄rek kekere si o kekere wan t̄ipar te h̄irak kaknep h̄irekes kaki. Ti iuwe ti hertei ep̄r herwe eik, te ti hanhanai ekepik.” ²³*Jisas h̄irak kenerik kar ik: “Ti henmak ti at̄ip te hi hertei a? Keiȳn han kit̄ita h̄irak kak̄riak menmen yap̄rwe.” ²⁴*Waswas haai kitehi Jisas h̄im iuwe, “Hi han kitetit iuwe au, kike keremem. Ti ekepa te hi han eketitit iuwe.” ²⁵Jisas k̄r m̄t yap̄rwe nesiuken nan nererik neweik̄niwek nan̄rek, h̄irak kene herwe enuk ketp̄iwek kar ik: “Ti herwe enuk hers̄isek hewek teruk hemes̄is̄iwek n̄k̄ip paan toto, hi hetput h̄im iuwe ti etpaan eno ekeip̄niwek ap p̄ike eno ekrekek au ek̄it. Ti enop̄in.” ²⁶*H̄irak herwe kekere n̄kan h̄irak kenep̄ip p̄ike kenep n̄kan, h̄irak kaa keperper, h̄irak herwe kenp̄in kekeip̄niwek ken. H̄irak n̄kan k̄iwaai k̄ire m̄it̄ik epei kaa, te m̄t yap̄rwe nat̄ip, “H̄irak epei au kaa.” ²⁷Te Jisas keriȳiwek his men niu kari n̄kan h̄irak kekrit.

²⁸Maain h̄irak ken winak n̄m̄in ein, h̄ir m̄t disaipel n̄rak nit̄iwek̄hi nar ik: “Menmak te haiu ap mep̄rek ken au a?” ²⁹Jisas h̄irak ketpor, “Yi yep̄r herwe enuk kar ik yeriuwe menmen ham au. Prea keremem.”

Jisas kat̄ip keteip̄im h̄irak kaki, maain

* 9:7 Mt 3:17; 2Pi 1:17-18; Diu 18:15; Ap 3:22   * 9:9 Mt 12:16; Mk 8:30   * 9:12 Mal 4:5; Sam 22:1-18; Ais 53:3
* 9:13 Mt 11:14   * 9:23 Mt 21:21; Mk 11:23   * 9:24 Lu 17:5   * 9:26 Mk 1:26   * 9:30 Jo 7:1

*hirak pike kakikrit**(Mt 17:22-23; Lu 9:43-45)*

³⁰ *Maain h̄ir n̄inaaiw̄ir wit ik, h̄ir nen nitet yayiwe neke n̄im̄in ke provins Galili, te h̄irak k̄napen m̄it yap̄rwe h̄ir nan̄irteiyek. ³¹ *H̄irak k̄napen kentar h̄irak hanhan kat̄ip m̄it disaipel n̄irak h̄im m̄irak. H̄irak ketpor kar ik: “Hi M̄itik ke wit ke M̄itik Iuwe m̄it han h̄ir nan̄riuweta hi eno his me m̄it enum h̄ir naniyep hi hahi. Maain, w̄i wikak, hi p̄ike ah̄ikrit hahu.” ³² *H̄ir han kitet h̄im m̄irak h̄ir nep̄tariyem. Te h̄ir n̄inaain nan̄itiwekhi me menmen h̄irak ketporem.

*Keim̄in h̄irak k̄ire m̄itik iuwe**(Mt 18:1-5; Lu 9:46-48)*

³³ H̄ir newepnak epei au, h̄ir nen niun wit Kapaneam. H̄ir epei nen w̄inak n̄im̄in ein, h̄irak kitorhi kar ik: “N̄ipaa haiu wen m̄ipitet yayiwe, yi yat̄ipan mekam?” ³⁴ *H̄ir au nekint̄ip nentar n̄ipaa h̄ir nat̄ipan me h̄ir h̄iras keim̄in ke h̄ir h̄irak kin̄ini iuwe. ³⁵ *Jisas kau yeno kari m̄it hiswiyen wik n̄irak (12), h̄irak ketpor kar ik: “M̄itik hak kak̄in̄in m̄it han, h̄irak ek̄ikaru ek̄ikriak menmen m̄ir wein̄im.” ³⁶ H̄irak kari n̄ikan kewis̄ik kerp keit n̄im̄in. H̄irak keiyewewik ketpor, ³⁷ *M̄it neim̄in kerek h̄ir n̄ikaap m̄itik kiut̄ip kar ke n̄ikan ik nentar h̄ir nises h̄im mai, h̄irak kar ke h̄ir n̄ikaap m̄itik kerekek au. H̄ir nekepik ketikewa. M̄it kerek nekepa, h̄ir nekepa kerekek au. H̄irak kar ke h̄ir nekepa hetike M̄itik Iuwe kerek keriuweta hi han ti ik.”

*Neim̄in h̄ir n̄ir̄iak menmen mar ke haiu m̄ir̄iakem, h̄ir nau yinan**(Lu 9:49-50)*

³⁸ *H̄irak Jon ketp̄iwek kar ik: “M̄itik Iuwe, haiu m̄ir m̄itik hak kep̄ir herwe enum kekine niuk mit, te haiu meri-uwes̄isek kentar h̄irak kises h̄im mit ketikewai au. Haiu m̄it keriyen.” ³⁹ *Jisas ketpor kar ik: “Yi yeriuwes̄isek au ek̄it! M̄itik kerek k̄riak menmen yaaim iuwe kekine niuk mai, h̄irak ap te kakt̄ip enum me hi waswas taau. ⁴⁰ *Neim̄in h̄ir n̄ir̄iak menmen mar ke haiu m̄ir̄iakem, h̄ir nau yinan. ⁴¹ *Hi hetpi werek. M̄it han nekepi, h̄ir neweti t̄ipar mei yi yaȳim yentar yi yises h̄im me hi Kraiss, God h̄irak ap han kaa menmen im au. Maain h̄irak kakwet̄ir menmen yaaim.

*Menmen enum m̄itik hak k̄riakem mam̄iwaank h̄im m̄itik hak kisesim**(Mt 18:6-9; Lu 17:1-2)*

⁴² “M̄itik hak kak̄riak n̄ikan hak ke n̄ikerek yap̄rwe in h̄ir han kit̄ita kar ik, te h̄irak keweik̄in han k̄irak te h̄irak kak̄riak enum, h̄irak yaaik te m̄it han h̄ir nan̄kaaip nan kariȳiwek teruk h̄ir nanw̄irek kakno kak̄ikre wan kaki te maain h̄irak ap kak̄riak menmen ham enum te God han enuk wisenuk kak̄iwaankek kak̄ikre si. ⁴³ *Ti h̄ir̄iak menmen enum heriuwe his mit te ti eremir meiyam p̄inam ew̄irem. Ti eremir meiyam p̄inam ew̄irem h̄iram enum kike mentar ti ap eriak menmen enum ti etike God yi eiyu eiȳit tipmain tipmain enum eik. Te ti his mit wik mepwit ti eriak menmen enum ere ti eno si tat̄iknenit te ti ehu en tipmain tipmain enum eik, h̄iram menmen enum iuwe. ⁴⁴ [Ti eno wit enuk ik, henek h̄iram mam̄ik ȳink ki h̄irak kaki au, si mami au mamu tipmain tipmain enum eik.] ⁴⁵ Ti h̄ir̄iak menmen enum heriuwe hit mit, te ti eremir meiyam p̄inam ew̄irem. Ti hit miut̄ip keremem mepwit h̄irak enum kike. Ti etike God yi eiyu eiȳit tipmain tipmain enum eik. Te ti hit mit wik mepwit ti eriak menmen enum ere ti eno si tat̄iknenit ti ehu tipmain tipmain enum eik, h̄iram enum wisenuk. ⁴⁶ [Ti eno wit enuk ik, henek h̄iram mam̄ik ȳink ki h̄irak kaki au, si mami au mamu tipmain tipmain enum eik.] ⁴⁷ *Ti h̄ir̄iak menmen enum heriuwe nanam̄ir kit, te ti eket keiyak ew̄irek. Ti nanam̄ir keiyak kiut̄ip kepwit h̄irak enuk kike. Ti hetike God yi eiyu eiȳit tipmain tipmain enum eik. Te ti nanam̄ir wik kepwit te ti h̄ir̄iak menmen enum ere ti eno si tat̄iknenit ti ehu tipmain tipmain enum eik, h̄iram enum iuwe. ⁴⁸ *Ti eno wit enuk ik, henek h̄iram mam̄ik ȳink ki h̄irak kaki au kaku, si mami au mamu tipmain tipmain enum eik.’ ⁴⁹ Sol (o siyak) mamno mam̄ikre menmen mam̄ipem h̄iram yaaim mam̄tin h̄im. Mar im menmen enum kerek mewaaank m̄it, h̄iram mam̄kepi yi yaȳir ke m̄it yaain. ⁵⁰ *Sol h̄iram menmen yaaim. H̄irak merok̄ nin au, h̄iram enum m̄ire t̄ipar har̄ik, te yi yarkeik eir̄iakem te h̄iram p̄ike mam̄rekir nin a? Taauye! Yi ȳire sol (o siyak) yi han kitet menmen yaaim te yi eitike m̄it han yi eikiyan eiyu eiȳit.”

10*Jisas kat̄ip h̄im me m̄it h̄ir nep̄ir miyap̄ir*

* 9:31 Mk 8:31, 10:32-34 * 9:32 Lu 18:34 * 9:34 Lu 22:24 * 9:35 Mt 20:25-27; Mk 10:43-44 * 9:37 Mt 10:40 * 9:38 Nam 11:27-29 * 9:39 1Ko 12:3 * 9:40 Mt 12:30; Lu 11:23 * 9:41 Mt 10:42 * 9:43 Mt 5:30 * 9:47 Mt 5:29 * 9:48 Ais 66:24 * 9:50 Mt 5:13; Lu 14:34; Kl 4:6; Ro 12:18; 1Te 5:13

nir

(Mt 19:1-12; Lu 16:18)

¹ Maain Jisas kinaaiwir wit Kapaneam hirak ken kiun hin me provins Judia. Te hirak ken kerekir mani Jodan ken pinak kerek wepni kekai kan. Hir mit yapirwe ne wit yapirwe pike nan nererik nanirek. Hirak pike ketpor kar kerek nipaa ein hirak kiriakem. ² Hir mit han ne Farisi kerek ninin nises him me Moses, hir nan niun Jisas newisesik, hir nitiwekhi nar ik: "Him lo me maamrer hiram mewis mitik hak kepir mite pirak hire wauno waunaiwirrek o au?" ³ Jisas hirak kinin kitorhi him ham kar ik: "Him me Moses hiram matip mekam?" ⁴ *Hir natip, "Him me Moses mewis mitik hirak kewis tiwei kakwet mite pirak ek, te hirak kakpirep wauno." ⁵ *Jisas ketpor kar ik: "Hirak Moses kewis him im mentar yi mit enun han to enuk. ⁶ Nipaa enum eik God kiriak ti ketike menmen yapirwe, hirak kewis mitik ketike mite pirak. ⁷ *Mar ik te mitik hak kaknawir miye haai narak, hirak kakitike mite nanu nanit, ⁸ hir nankiyan nanu nanir ke yink kiutip. Hir wik au, hir nire niutip. ⁹ Te mitik mite God kerekyor hir neitan, hir mit han ap te nanriuwetep wauno waunaiwirrek taau."

¹⁰ Maain hir mit narak netikerek nau winak neit namin ein, hir nitiwekhi me menmen im. ¹¹ *Te Jisas ketpor kar ik: "Mitik hak kepir mite pirak kakit mite hap, hirak kiriak enum me mite winin nipaa hirak ketiwe. ¹² Mar keremem, mite piutip waunaiwir mitik kire wawit mitik hak, hire wiriak enum me mitik kinin nipaa hire wetiwek."

Mit neit nikerek kike neri nan nir Jisas
(Mt 19:13-15; Lu 18:15-17)

¹³ Mit han neriuwet nikerek nir nanir Jisas te hirak kakwis his mamnteri kakitpor him yaim. Te mit disaipel narak hir neneri. ¹⁴ Jisas kir menmen im, hirak han enuk katip mit disaipel narak kar ik: "Yi eiwis nikerek hir naninen in. Yi ap eiweni au emit! Hir mit kerek God hirak naanmpiror hir nar ke nikerek in. Hir hanhana. ¹⁵ *Hi hetpi werrek. Mit kerek hir hanhan God hirak naanmpri, hir nanises him marak nanir ke nikerek in hir nises him me miye haai nir; o au en, hir ap te nanu nantike God taau!" ¹⁶ Hirak katip epei au, hirak kewis his marak menteri hirak ketpor him marak yaaim.

Him me mitik kerek keit menmen yapirwe

(Mt 19:16-30; Lu 18:18-30)

¹⁷ Menep te Jisas kaknaaiwir wit ik kano, mitik hak kesiuken kan kir Jisas kewen ninip kitiwekhi kar ik: "Mitik Iuwe Yaaik. Hi ariak mekam te hi ehit himin yaaik hi etike God hawir ewu tipmain tipmain enum eik?" ¹⁸ Jisas ketiwekhi kar ik: "Ti henmak te ti atip hi Mitik Iuwe yaaik a? Hirak God kiutip kerekek hirak Mitik Iuwe Yaaik. ¹⁹ *Ti hertei him God ketpaiyem. "Ti ap enep mit nani au, ti ewaai etike miyapir ne mit han au. Ti ap ekintip menmen me mitik hak au. Ti ap ewises mit han ek au. Ti naanempre miye haai nit ekepi." ²⁰ Hirak katip Jisas kar ik: "Mitik Iuwe, hi hisesim, hi kike ere in." ²¹ *Jisas kipirek hirak hanhanek ketpiwek kar ik: "Menmen miutip wen wenenit ti hises him me God werrek werrek. Ti eno esiuwe menmen yapirwe mit ti ewet mit em weinim, te maain menmen mit yaaim mamu wit ke God. Ti esiuwerem epei au, ti enen ehisisa." ²² Mitik hirak kemtau him im, hirak han kekrit pike ken hirak kine han enuk kentar hirak ketenen menmen yapirwe kinapan kakwet mit em weinim.

²³ *Jisas kiwaanaan katip mit disaipel narak kar ik: "Hiram hat tru te mit kerek netenen menmen yapirwe te hir nanwis God naanmpri." ²⁴ Hir mit disaipel narak nemtau him marak, hir nehinhin neriuwerem, te hirak wen ketpor, "Pipep nai, hi hetpi. Hiram hat tru te mit hir nanino wit ke God nanu nantikerek. ²⁵ Hirak miyak kamel (hirak iuwe kire hos) kakno kakitet hei me tik mit nekerwo menmen neriuwerem hirak ap hat wok iuwe mar ke mit netenen menmen yapirwe hir hanhan nanises him me God te hirak naanmpri." ²⁶ Mit disaipel narak nemtau him im, te hir han kekrit nitehijan nar ik: "Hiram him mar im, te neimin hir nantike God nanu nanit hirak naanmpri a? Taauye!" ²⁷ *Jisas kipiri ketpor, "Hir mit ne ti ap te nanriak menmen miutip hir nankaap hiras, te hir nanit himin yaaik hir nantike God nanu. God kerekek. Hirak God kertei menmen yapirwe hirak kakriakem kakikaap mit kakriuwere." ²⁸ Pita hirak ketpiwek kar ik: "Haiu mnaaiwir menmen yapirwe misesit." ²⁹ Jisas hirak katip, "Hi hetpi werrek. Mit miyapir kerek nnaaiwir witeik, o heiyiuwe o kikrek o yenten o miye haai o nikerek nir nentar hir nisisa hetike him

* 10:4 Diu 24:1-4; Mt 5:31 * 10:5 Jen 1:27, 5:2 * 10:7 Jen 2:24; Ef 5:31 * 10:11 Mt 5:32; 1Ko 7:10-11 * 10:15 Mt 18:3 * 10:19 Eks 20:12-17; Diu 5:16-20, 24:14; Je 5:4 * 10:21 Mt 10:38, 6:20; Mk 8:34 * 10:23 Mk 4:19; 1Ti 6:17 * 10:27 Jop 42:2; Mk 14:36

mai yaaim, h̄r nanu t̄ nan̄t 100 witeik,³⁰ hejiyuwerer, kikrek, yenterer miyerer haairer, n̄kerek n̄r netike t̄ meiyam. Te h̄r m̄t nanrekyor enum enum nan̄ntar h̄r nises h̄m mai. Maain, h̄r nan̄t h̄m̄n yaaik h̄r nantike God nanu nan̄t tipmain tipmain enum eik.³¹ *In ek m̄t kerek h̄r nin̄n, maain h̄r nankaru. In ek h̄r m̄t kerek h̄r n̄karu o h̄r m̄t wein̄n, maain h̄r iuwe nanin̄n m̄t han.”

Jisas katip wikak h̄rak kaki, te maain h̄rak p̄ke kak̄krit

(Mt 20:17-19; Lu 18:31-34)

³² H̄r wen nitet yayiwe nepno wit Jerusalem, Jisas kin̄ni ken. M̄t disaipel n̄rak h̄r nertei m̄t iuwe neit Jerusalem h̄r hanhan nankip kaki, te h̄r han kekrit. M̄t miyap̄r han kerek nisesik, h̄r n̄naain. Jisas h̄rak p̄ke kerp kemer̄r m̄t disaipel n̄rak nar hiswiyen wik (12), h̄rak ketpor menmen maain m̄t neit Jerusalem h̄r nanrekȳwekem.³³ *H̄rak ketpor kar ik: “N̄k̄ip emnep yi eiȳmtau! Haiu mamno Jerusalem. Hi M̄t̄k ke wit ke M̄t̄k Iuwe, m̄t iuwe pris kerek newek God menmen me m̄t, h̄r nantike m̄t nin̄n nertei h̄m lo me Moses, h̄r nantauh̄s h̄r neh̄m̄t̄na hi hahi, h̄r nanriuweta hi eno his me m̄t han h̄r ap ne Isrel, te h̄r naniyep hi hahi.³⁴ H̄r nanit̄taunaan h̄r nan̄nik̄n t̄mank mam̄ntera, h̄r nanwaāi n̄p̄n naniyep. H̄r naniyep hi hahi, te maain w̄ wikak epei men, hi p̄ke hah̄krit hahu.”

Jems ketike Jon h̄rak̄it hanhan tatre m̄t̄k̄it iuwe

(Mt 20:20-28)

³⁵ Jems ketike Jon h̄rak̄it n̄kerek h̄rak̄it te m̄t̄k̄it niuk m̄rak Sebedi h̄rak̄it ten t̄rap̄it Jisas tetp̄wek tar ik: “M̄t̄k Iuwe, haw̄r hanhan (o weik̄kit) menmen haw̄r wituthiyem.”³⁶ H̄rak ketp̄wek̄it, “Hi herek̄ȳ mekam?”

³⁷ H̄rak̄it tetp̄wek tar ik: “Ti ewisaw̄r maain ti naanmampre m̄t, haw̄r wau-tikewit haw̄r waukep̄it naanmampre m̄t haw̄r wawu menep his yaaim metike his henkik mit.”³⁸ *H̄rak ketp̄wek̄it kar ik: “Yi yep̄itari yi yitauhi menmen w̄senum. Yi te ewis menmen enum mamnen mamiwep mam̄r ke menmen enum h̄ram mamnen mamiyep o au?”³⁹ *H̄rak̄it tewenhi tar ik: “O, haw̄r werteyem.” Jisas ketp̄wek̄it, “Maain menmen enum mamiwep mam̄r ke h̄ram mamiyep.⁴⁰ Te hi ewisi yi eitikewa naanmampre m̄t te yi yau menep his yaaim o his henkik mai au. Hi taau. M̄t han kerek God Haai

keh̄m̄teni, maain h̄r keriyen nanu ein nantikewa naanmampre m̄t.”

⁴¹ H̄r m̄t disaipel han nar hiswiyen (10) nemtewem, h̄r han enuk neriuwe Jems ketike Jon.⁴² *Te Jisas h̄rak kari m̄t disaipel n̄rak ketpor kar ik: “Yi yertei m̄t kerek nin̄n m̄t naanm̄pror h̄r nenipi h̄r enises han k̄r.⁴³ *Te yi ap eir̄ak menmen em̄r im au em̄t. Keim̄n ke yi h̄ras kakre iuwe kak̄n̄ni, te h̄rak kak̄r̄ak menmen mi.⁴⁴ Keim̄n ke yi h̄ras hanhan kak̄n̄ni kakre m̄t̄k iuwe, te h̄rak ek̄r̄ak menmen mi wein̄m.⁴⁵ *Hi M̄t̄k ke wit ke M̄t̄k Iuwe hi ap han te h̄r m̄t nanr̄ak menmen mai au, taauye! Hi han te hi ar̄ak menmen me m̄t hi akepi. Hi hahi te hi akepi yi m̄t ne t̄ yap̄rwe. Hi akepi atihis te God kakiwep au. H̄rak kakt̄p̄ yi yaain.”

Jisas k̄kaap m̄t̄k hak nanam̄r toto

(Mt 20:29-34; Lu 18:35-43)

⁴⁶ H̄r nen niun wit Jeriko. Maain Jisas epei kaknaaw̄r wit ik kakt̄ke m̄t n̄rak, h̄r nitet yayiwe netike m̄t yap̄rwe. H̄rak m̄t̄k Batimias nanam̄r toto h̄rak n̄kan ke Timias, h̄rak kau yayiwe kitehi m̄t nanwet̄wek pewek me menmen h̄rak kak̄m.

⁴⁷ *H̄r m̄t netp̄wek Jisas ke wit Nasaret epei kan, te h̄rak k̄nap ken̄newek kar ik: “Jisas ti Nepenyek ke maam n̄pu iuwe Devit, ti han etwen̄na ekepa.”⁴⁸ H̄r m̄t yap̄rwe nenerek netp̄wek h̄rak kekint̄p, te h̄rak au. H̄rak k̄nap ken̄newek h̄m iuwe ham kar ik: “Nepenyek ke Devit, ti han etwen̄na ekepa.”⁴⁹ Jisas h̄rak kerp ketpor kar ik: “En̄newek eiȳk einen.” Te h̄r nen̄ne m̄t̄k ik nanam̄r toto h̄r netp̄wek nar ik: “Ti han yaaik ehu. Ekrit. H̄rak epei ken̄nut.”⁵⁰ H̄r netp̄wek te h̄rak kenke saket kew̄rem m̄waāi t̄, h̄rak k̄n kekrit kerp ken kiun Jisas.⁵¹ Jisas kit̄wekhi kar ik: “Ti hanhan hi erekyut mekam?” M̄t̄k enuk nanam̄r toto ketp̄wek kar ik: “M̄t̄k Iuwe, ti ekepa hi ah̄r ein ein.”⁵² *Jisas ketp̄wek, “Ti eno we. Ti epei han kiteta hi ekepit, te ti ehu werek.” In ek kerek h̄rak k̄r ein ein kisesik ken yayiwe eik.

11

Jisas ken wit Jerusalem k̄re m̄t̄k iuwe k̄ng

(Mt 21:1-11; Lu 19:28-40; Jo 12:12-19)

¹ Maain h̄r epei nen menep wit Jerusalem, h̄r nerp wit Betfasi menep m̄n̄niu (o neiȳp) m̄t nenewek neiȳp ke nu Oliv. Te Jisas h̄rak keriuwet m̄t̄k̄it disaipel t̄rak wik,² h̄rak ketp̄wek̄it kar

* 10:31 Mt 20:16; Lu 13:30 * 10:33 Mk 8:31; 9:31

* 10:42 Lu 22:25-26 * 10:43 Mt 23:11; Mk 9:35 *

* 10:38 Mk 14:6; Lu 12:50 * 10:39 Ap 12:2; Rev 1:9

* 10:45 1Ti 2:5-6 * 10:47 Mt 9:27; 15:22 * 10:52 Mk

ik: “Yi eino wit kike p̄nak eik e. Yi eirekir wit kau n̄m̄n kike, te yi eiȳr donki n̄kik (h̄rak k̄re hos) m̄t h̄r nekaaip waai kau teruk k̄rak kiyau nu. M̄t h̄r nau sip k̄rak wen au. Yi eisiupaneke eiȳk einen. ³ M̄t han h̄r nanitih, ‘Yi ȳriak menmen im yenmak?’ te yi eiȳtpor eiȳr ik: ‘H̄rak M̄tik luwe k̄iu kare hanhanek kakt̄wek.’ Yi eiȳtpor eiȳr ek, te h̄r nan̄siuwerek kaknen waswas.” ⁴ Te h̄rak̄it ten t̄r hos n̄kik keit weip̄r ke w̄nak, te h̄rak̄it tesiupaneke. ⁵ M̄t han nerp menep nit̄wek̄ithi nar ik: “Yi yenmak te yi yesiupan donki ik ek?” ⁶ H̄rak̄it tetpor menmen n̄paa Jisas ketp̄wek̄it, te h̄r newis̄ik̄it h̄rak̄it teiȳk ten. ⁷ H̄rak̄it teit donki teriyaak teiȳk ten Jisas. H̄r m̄t disaipel n̄rak newis saket m̄r (h̄ram m̄re laplap) m̄iwaai menterik. Te Jisas kewik. ⁸ H̄r m̄t yap̄rwe newis saket m̄iwaai t̄ nesesi yayiwe neriwerem. M̄t han h̄r neremir nu heneik neiȳm nen newis̄im m̄iwaai yayiwe kerek h̄r net̄wem me ni me yayiwe p̄nak p̄nak. ⁹ *H̄r m̄t han nin̄n nen netike m̄t han nisesik h̄r n̄nap nat̄ip nar ik:

“H̄riu emwen̄pi God. M̄tik ik h̄rak kekreh̄r ke God te h̄riu hanhan God h̄rak kakrek̄ȳwek yaaim naanmam̄prewek.

¹⁰ God kak̄kaap m̄tik ik h̄rak menep kak̄in̄n naanmam̄prai h̄riu m̄t kar ke n̄paa maam n̄pu k̄iu Devit kin̄n naanm̄re maamrer nau. God h̄rak yaaik iuwe!”

¹¹ Jisas h̄rak ken kiun wit Jerusalem h̄rak ken kin̄k w̄nak iuwe ke God ein. Epei h̄nkew̄i, te Jisas keranaan k̄r menmen, h̄rak p̄ke ken wit eik, h̄rak ketike m̄t disaipel n̄rak nar hiswiyen wik (12) h̄r p̄ke nen wit Betani.

Jisas kat̄ip nu fik h̄rak ap kakine nu n̄kim meiyam au
(Mt 21:18-19)

¹² Teip hekrit, h̄rak k̄inaaiw̄ir wit Betani, Jisas n̄n̄p̄i maak kepno. ¹³ *H̄rak k̄r nu fik kerp yan̄m̄n ein, te h̄rak ken kak̄r nu n̄kim mari mewik o au. T̄wei wein̄m keremem. H̄rak ap wepni yaaik wen au. ¹⁴ *Te h̄rak ketp̄wek kar ik: “Maain ti ap ari eine nu n̄kim meiyam au.” M̄t disaipel n̄rak nemtewek h̄rak kat̄ip.

Jisas ken w̄nak iuwe ke God kep̄r m̄t kerek nesiuwe menmen
(Mt 21:12-17; Lu 19:45-48; Jo 2:13-22)

¹⁵ H̄r nen niun wit Jerusalem, Jisas h̄rak ken kek̄re w̄nak iuwe ke God. Te

h̄rak kep̄r m̄t kerek nesiuwe menmen neit pewek mererim. Epei au, h̄rak kep̄r m̄t kerek neit menmen newet God em nek̄re w̄nak iuwe ke God. H̄rak keweik̄in k̄inaan me m̄t enun h̄r nekreh̄r pewek me m̄t ne wit ham. H̄rak keweik̄in yeno me m̄t enun h̄r nesiuwe hore tap̄i men m̄t pris kerek newet God em. ¹⁶ H̄rak ap kewis m̄t h̄r n̄nan menmen meit w̄nak iuwe ke God n̄m̄n ein, au! ¹⁷ *Epei au, h̄rak ketpor h̄m kar ik: “Yi ap yertei h̄m mau t̄wei me God mat̄ip mar ik: ‘Yi yertei w̄nak kai h̄rak k̄re w̄nak ke m̄t ne wit yap̄rwe h̄r nan̄nen nanwenan̄pi nanitauhi menmen nan̄t n̄m̄n a?’ Te yi m̄t ȳriakek kar ke w̄nak ke m̄t enun nekint̄ip menmen.”

¹⁸ *H̄r m̄t iuwe Pris kerek nin̄n naanm̄pre pris han, h̄r netike m̄t h̄r nin̄n nertei h̄m me Moses, h̄r nemtewek te h̄r nimen̄p̄in Jisas nank̄ip nan̄rkeik. H̄r n̄nein̄k nentar m̄t yap̄rwe h̄r han yaaik nan̄mtau h̄m me Jisas. ¹⁹ Maain menep w̄itaan, Jisas h̄rak ketike m̄t disaipel n̄rak h̄r n̄naaiw̄ir wit nen.

M̄t kerek h̄r han kitet God nit̄wekhi menmen, h̄r nant̄iwem
(Mt 21:20-22)

²⁰ *Wanewik h̄r p̄ke nan̄no wit Jerusalem, h̄r nesipaat nu Fik. H̄rak keweik̄i kaa. ²¹ H̄rak k̄rek te Pita han kitet menmen Jisas nep̄ip ketpim. Te h̄rak ketp̄wek kar ik: “M̄tik luwe, nep̄ip ti hat̄ip nu fik ik enum, te h̄rak epei kaa.”

²² H̄rak Jisas kat̄ip m̄t disaipel n̄rak kar ik: “Yi han kitet God. ²³ *Hi etpi werek. M̄t han nant̄ip m̄niu (o neiȳp) ik, ‘Ekrit eno em̄n wan eik,’ h̄r ap han kitet wik au, h̄r han kitet menmen h̄ram mamnen mam̄r ke n̄paa h̄r nat̄ip, menmen mamnen mam̄r im e. ²⁴ *Te hi hetpi werek. Menmen yi yitehi God em, yi han kitet yi eit̄iwem, maain yi eiȳt menmen mam̄r im. ²⁵ *Me w̄ yi eiȳr w̄nak ke God, yi eiȳtehi God me menmen, yi eiȳrteit̄i m̄tik hak yi han enuk eiriuwerek, yi ap han ekitetim em̄t, te Haai kit God keit wit k̄rak h̄rak kak̄sak menmen enum yi ȳriakem h̄rak ap han ekitetim au. ²⁶ Yi wen han ekitetim, te God ap kak̄sak menmen enum yi ȳriakem, au em̄t!”

M̄t iuwe nitehi Jisas keim̄n keriuwetek h̄rak k̄riak menmen im
(Mt 21:23-27; Lu 20:1-8)

²⁷ H̄rak kat̄ip epei au, h̄r p̄ke nan Jerusalem. H̄rak keke t̄ kitet w̄nak ke God keit n̄m̄n ein, m̄t iuwe kerek nin̄n

* 11:9 Sam 118:25-26 * 11:13 Lu 13:6 * 11:14 Mk 11:20 * 11:17 Ais 56:7; Jer 7:11 * 11:18 Mk 14:1; Lu 22:2 * 11:20 Mk 11:14 * 11:23 Mt 17:20; Lu 17:6 * 11:24 Mt 7:7 * 11:25 Mt 5:23, 6:14-15

mít pris kerek newet God menmen, hîr netike mít ninîn nertei hîm lo me Moses, hîr netike mít kerek hîr niuk mîr iuwe, hîr nen nîr Jisas. ²⁸ Hîr nitîwekhi nar ik: “Keimîn keriuwetit ti hîrîak menmen heit in?”

²⁹ Jisas hîrak ketpor kar ik: “Hi itihî menmen ham. Yi yayîtpo te hi etpi keimîn keriuweta hi han hîrîak menmen im. ³⁰ Hîrak keimîn keriuwet Jon hîrak kîkîr mít neriuwe tîpar? Hîrak God o Jon hîrekes han kîtetim?”

³¹ Hîr natîpan nar ik: “Hau mamtîp God hîrak keriuwetek han in, te hîrak kakîtpai, ‘Yenmak te yi yemtau hîm mîrak au?’ ³² Hau mamtîp hîrekes han kîtetim keremem, te hîr mít in nanweikîn sip nanwetai.” (Hîr mít iuwe nînaain mít nererik nan nentar hîr mít yapîrwe han kîtet God keriuwet Jon te hîrak katîp mít hîm mîrak.) ³³ Hîr natîpan epei au, hîr natîp Jisas nar ik: “Hau ap merteyek au.” Te Jisas hîrak ketpor; “Yi eiyîtpo keimînek au, te hi ap te etpi keimîn keriuweta hi han hîrîak menmen im. Taauye!”

12

Hîm me mít enun naanmîpre ni me waai wain nîkim

(Mt 21:33-46; Lu 20:9-19)

¹ *Jisas wen kepu wînak iuwe ke God, hîrak katîp mít miyapîr en hîm mîre tok piksa kar ik: “Nîpaa mítîk hak kamîr ni me waai wain nîkim. Hîrak kime nîwa me nan keseniuwem, hîrak kekin hei kewis yemtî iuwe, te hîrak kakîntîrer wain tîpar; hîram mamîkiuwe hei mîram. Epei au, hîrak kime kînaain iuwe nokim, te mít hîr nanwim nanîr mít enun nanînen nankintîp menmen. Hîrak kewis mít han hîr naanmîprewem. Hîr naanmîprewem, hîrak ken wit hak yanîmîn. ² Maain wain nîkim mîram mewînkî, hîrak haai ke ni im e hîrak keriuwet mítîk kîrak ken kakîr mít nîpaa naanmîpre ni mîrak, hîrak kakît nîkim me waai im. ³ Te hîr mít netenenik nakîp pîke nesiuwerek kehîs ken. ⁴ Maain haai ke ni im hîrak pîke keriuwet mítîk hak, te hîr nenep paan kîrak nerekyîwek enum. ⁵ Maain hîrak keriuwet mítîk hak, te hîr nakîp kaa. Te hîrak keriuwet han, hîr nîrîakem narek parek. Mít han hîr naa, mít han au. ⁶ Hîrak wen ketenen kiutîp, hîrak nîkan kîrak. Maain hîrak kesiuwerek kîkaru ken. Hîrak han kîtet kar ik: “Hîr nanîmtau hîm mîrak.” ⁷ Hîr mít nîrek te hîr natîpan nar ik: “Ik ek kakît menmen me haai kîrak. Hau emkîp

kaki te hau mamît menmen me haai kîrak. ⁸ *Hîr natîp nar ek, hîr netenenik nakîp kaa, hîr newîr yînk kîrak keit witeik.

⁹ *Hîrak mítîk kerek kamîr ni hîrak kakîrak mekam? Hîrak kaknen kaknep mít enun in nani, hîrak kakwis mít han naanmampre ni mîrak. ¹⁰ *Yi ap yertei werek werek hîm me God mít nisesîm mau tîwei hîram matîp mar im:

‘Nu teinîk kerek mít nime wînak hîr nîneinîk, hîrak kerekek kaku kakre teinîk mítîk.

¹¹ God hîrekes kîrîakem, te hau mít han kîtet hîram yaaim.’”

¹² Hîr mít iuwe me Isrel neit wînak iuwe ke God nansiuwe mít nantenen Jisas te hîr nînaain mít yapîrwe nererik neit ein. Hîr nertei hîrak kesiuwor hîm keriuwe hîm tok piksa im em. Te hîr nînaiwîrek nen.

Mít nitehî Jisas me mít hîr nanwîr pewek me takis

(Mt 22:15-22; Lu 20:20-26)

¹³ *Maain mít iuwe neriuwet mít han ne Farisi kekek ninîn nises hîm me Moses netike mít kerek nises hîm me Herot te hîr nan nanri han ke Jisas. ¹⁴ Hîr nan niun Jisas hîr nitîwekhi nar ik: “Mítîk iuwe, hau mertei ti mítîk yaaik. Ti atîp werek, ti han kîtet hau mít yapîrwe mîpîran. Ti ewepypapîr hîm me God hatîp hau mít miyapîr em keremem. Te ti etpai. Hîm me Moses kewisai hau mamwîr pewek me takis mamno mítîk iuwe ke Rom niuk mîrak Sisa o au? Hau emwîrem o au?”

¹⁵ Jisas hîrak kertei hîr newenîn hîm nanri han kîrak neriuwerem, te hîrak ketpor kar ik: “Yi yenmak te yi yaiwisîsewek yairi han kai a? Yi yayît pewek kei kiutîp eiyîk einen hi ehîrek.” ¹⁶ Hîr newetîwek neiyîk nan newetîwekem, hîrak kîrem. Te hîrak ketpor kar ik: “Ninaan me keimîn im e? Keimîn niuk mîrak mewîk?” Hîr natîp nar ik: “Mítîk Iuwe Sisa kerekek.” ¹⁷ *Te Jisas hîrak ketpor; “Yi eiwet Sisa pewek me takis mîrak, te eiwet God menmen mîrak.” Hîr nemtewek, hîr han kekrit neriuwerek.

Mít nitehî Jisas me mítîk kaa maain kakîkrit

(Mt 22:23-33; Lu 20:27-40)

¹⁸ *Maain kike mít han nises hîm me Sadyusi hîr nan. Hîr han kîtet mít hîr naa maain hîr pîke nanîkrit au. Hîr nen niun Jisas nitîwekhi nar ik: ¹⁹ *‘Mítîk Iuwe, Moses hîrak kewis hîm mar im: ‘Mítîk hak kaki, te mîte pîrak wepu, hîre wine nîkerekek wen au, mítîk heiyiuwe o nîkîk kaktîwe, hîr naniyewan hîre wawine nîkerekek ne

* 12:1 Ais 5:1-2 * 12:6 Mt 3:17 * 12:8 Hi 13:12 * 12:10 Sam 118:22-23; Ap 4:11 * 12:13 Mk 3:6 * 12:17 Ro 13:7 * 12:18 Ap 23:8 * 12:19 Diu 25:5

mítik epei kaa.’²⁰ Nípaá mít hispínak wik (7) ne haai kiutíp hír nepu. Hírak iuwe mítik keit míte, te hírak kaa ap kine níkerek nei au.²¹ Maain nímínek ketíwe hírak kaa ap kine níkerek nei au.²² Hír narek narek kike yiu ketíwe kaa. Maain míte ip híre waa.²³ Maain hír mít yapírwe píke naníkrit nanu, híre waure míte pe keimín? Hír mít hispínak wik (7) nípaá epei netíwe ye!”

²⁴ Jisas ketpor kar ik: “Yi yetari menmen yentar yi yepítari hím me God metike menmen mírak iuwe.²⁵ Maain, hír mít píke naníkrit, hír nanít miyapír au. Miyapír nanít mít au. Hír nanu nanre mít ensel ne wit ke God.

²⁶ “Ne mít hír píke naníkrit, yi ap yekine hím Moses kewisím me nu tíwei hírak si taak ap kaa a? Hírak God katíp Moses kar ik: ‘Hi God ke Ebrahim, Aisak tetike Jekop.’²⁷ Hírak God ke mít epei naa neit au. Hírak God ke mít hír nepu. Hír naa neit au, hír nepu. Yi yepítari a?”

*Hím me God mít nanín nanisesim
(Mt 22:34-40; Lu 10:25-28)*

²⁸ Mítik kiutíp ke mít kerek hír ninín nertei hím me Moses natíp mít em, hírak kan kemtau mít hír natípan nenehan, hírak kertei Jisas ketpor werek werek. Te hírak kitíwekhi kar ik: “Hím mekam híram iuwe mínín hím yapírwe nípaá God kewet Moses em hírak kewisím te haiu emisesim?”²⁹ *Jisas ketpíwek kar ik: “Hím híram iuwe mínín hím ham híram im: ‘Yi mít ne Isrel níkip emnep eiyímtau! Mítik Iuwe God hírak kiutíp kerekek.’³⁰ Yi hanhan Mítik Iuwe God eiriuwe han ki ketike hímín ki.’³¹ *Hím mises hím ham mínín híram im: ‘Yi hanhan eiriuwe mít han nar ke yi hanhan híras.’ Hím wik im mínín, hím ham yapírwe híram míkaru.”

³² *Mítik ik kerek kertei hím lo me Moses, hírak katíp kar ik: “Mítik Iuwe ti atíp werek. Ti atíp hírak God hírak kiutíp. Hírak kerekek kepu. Han au.³³ *Haiu hanhan Mítik Iuwe God keriuwe han kai mamír ke haiu hanhan híras, te im mínín menmen haiu si tatím mamwet God em o menmen haiu mewepwarem mewet God em.”

³⁴ Hírak katíp epei au, Jisas hírak kertei hírak mítik katíp werek, te hírak ketpíwek kar ik: “Ti han kít yaaik te ti hises hím me God werek werek.”

Hírak katíp epei au, mít han hír nínaain nanítwekhi menmen ham.

Jisas kitehi mít hír han kitet Kraís hírak keimín

(Mt 22:41-46; Lu 20:41-44)

³⁵ Jisas wen katíp keit wínak iuwe ke God, hírak kitehi mít kar ik: “Nenmak mít kerek hír ninín nertei hím lo me Moses hír natíp Mítik Kraís kerek God kehimitanek hírak Nepenyek ke Devít kerekek?”³⁶ *Nípaá God Hímín Yaaik kíkíak han ke Devít te hírak kewis hím mau tíwei kar ik: ‘Mítik Iuwe God katíp Mítik Iuwe kai Kraís kar ik: “Ti hau menep his yaaim mai ere hi enep mít enun nepan nit hi ehíníni.”’³⁷ *Devít hírak hírekes kenewek Mítik Iuwe hírak. Te hírak karkeik hírak híre Nepenyek ke maam nípu kírak Devít kerekek a?” Te mít miyapír yapírwe hír han yaaik nemtau hím mírak.

Jisas kene mít kerek ninín nertei hím lo me Moses

(Mt 23:1-36; Lu 11:37-54, 20:45-47)

³⁸ Jisas hírak wen katíp mít miyapír hím mírak hírak ketpor kar ik: “Yi naanmampre híras me mít kerek hír ninín nertei hím me God. Hír nare naníno ein ein, hír neriuwet saket yaaim nokim me mít kerek hír netenen pewek yapírwe netike mít hír nertei menmen iuwe. Hír han yaaik te mít miyapír nanítpor, ‘Haai, ti epei han?’ neit wit maket kerek mít nesiuwe menmen.³⁹ Hír nanu yeno ne mít níuk mír iuwe neit wínak ke God, hír nanu yeno ne mít níuk mír iuwe neit wínak ke mít hír naním menmen.⁴⁰ Hír newises miyapír kerek mít nír epei naa. Hír nari wínak mír metike menmen mír yapírwe. Hír prea yapírwe hír newises mít ek te mít yapírwe natíp hír yaain. Maain God hírak kaknít wísenum!”

Míte enu menmen aurep híre wewet God menmen

(Lu 21:1-4)

⁴¹ *Jisas katíp epei au, hírak ken kírtíkenup míre bokis me mít hír newír pewek mekrerem newet God em. Tíkenup míre bokis míwaai ein, hírak Jisas kau kereptim keit in. Hírak kírtíwek mít yapírwe newír pewek mekrerem. Mít han netenen pewek yapírwe newír pewek yapírwe.⁴² Míte piutíp menmen aurep híre wetenen pewek kike, te híre wewír pewek wik míre toea miutíp.⁴³ *Jisas hírak keníne mít disaipel nírak hírak ketpor kar ik: “Hi etpi werek. Míte ip híre wewír pewek híram mínín pewek me mít kerek hír newír pewek yapírwe mekrerem.⁴⁴ Hír newír pewek ham mekre tíkenup míre bokis, te meiyam wen mepeit wínak mír.

* 12:26 Eks 3:2, 6 * 12:29 Diu 6:4-5 * 12:31 Lev 19:18; Ga 5:14; Ro 13:9; Je 2:8 * 12:32 Diu 4:35; Ais 45:21

* 12:33 Diu 6:5; 1Sml 15:22; Hos 6:6 * 12:36 Sam 110:1 * 12:37 Lu 19:48 * 12:41 1Kin 12:9 * 12:43

Hîr newîren nanît menmen. Te hîre au. Hîre wetëren pewek wik wewîrem epei au, hîre wawu weinîm. Hîre wawît menmen wawîm taauye! Meiyam meit wînak kîre au.”

13

Jisas katîp mît nanîwaank wînak iuwe ke God

(Mt 24:1-2; Lu 21:5-6)

¹ Jisas hîrak kînaaiwîr wînak iuwe ke God kakno witeik, hîrak mîtîk hak disaipel kîrak ketpîwek kar ik: “Mîtîk luwe ehîrem. Nan im yaaim. Wînak im yaaim.” ² *Jisas ketpîwek kar ik: “Ti ehîr wînak yapîrwe im e? Maain nan im mît han nanînen hîr nanwenem mamwaai ti weinîm.”

Jisas katîp maain menmen enum mamnen

(Mt 24:3-14; Lu 21:7-19)

³ Hîr nen nau mîniû (o neiyîp) mît newem neiyîp me nu Oliv hîram menep wînak iuwe ke God pînak ein. Te Pita, Jems, Jon, tetike Andru hîrakît tan menep titîwekhi hîm tar ik: ⁴ “Ti etpai me wî God kehîmîtan menmen im hîram mamnen. Mekam maminîn mamnen te haiu mamîrtei God kakîrakem?” ⁵ Jisas ketpor hîm mîrak mar im: “Yi naanmampre hîras te hîr mît nanwisiek au. ⁶ *Mît yapîrwe hîr nanînen nanîkrehîr kai nantîp mît miyapîr ne ti nanîr ik: ‘Hi Mîtîk Iuwe Kraiskerek God kehîmîtena hi han kerekek.’ Hîr nanwisorek hîr nanîsesi. ⁷ Maain yi eiyîmtau hîm me mît hîr nantîp mît hîr nanînepan menep o mît nanînepan yanîmîn, yi ap han ekîkrit ein ein au emît. Menmen im maminîn mamnen te wî epei mamnen wen au. ⁸ *Mît ne weiwîk ham hîr netike mît ne weiwîk ham hîr nanînepan. Mît ne wit hak nantike mît ne wit hak hîr nanînepan. Tî kaktanîk heriyai heriyai. Hawî au te ni meiyam mami mamît menmen au. Menmen enum im maminîn mamnen te maain God skelim mît me menmen enum hîr nîrakem. Hîram mar ke mîte weteiknen. Maain hîre wawine nîkan.

⁹ * “Yi naanmampre hîras me menmen im e. Maain hîr mît nantîhis nanîryi yi yaino wînak ke kaunsil. Hîr nanît nîpîn naniwep yayît wînak ke God. Yi yayîrp yayît wînak ke kaunsil me gavman nantike mît han ninîn naanmîpre wit heriyai heriyai yayîntar yi yises hîm mai. Te yi eiyîtpor menmen mai. ¹⁰ Yi eiyîtpor hîm mai maminîn, te mît nerer

wit wit hîr nanîmtewem. Te maain wî enum mamnen. ¹¹ **Maain yi eiyîrp wînak ke kaunsil yi han ekitet yapîrwe hîm mekam yi eiyîtpor au emît! Menmen God Hîmîn Yaaik kakîtpiyem kakwetiyeim, yi eiyîtpim. Menmen me han ki au. Taauye! ¹² Heiyiuwerer nanwet mît enun kikrek nîr hîr nanînîp nani. Haairer nanwet mît enun nîkerek nîr, nîkerek han nanwet mît enun haairer o miyerer hîr mît nanînîp nani. ¹³ *Maain mît yapîrwe hîr han enuk nîneini nanîntar yi yises hîm mai. Te neimîn nanu nanît nanîsîsa ere hîr nani, maain hi etorhis hîr nanu nantikewa haiu mamu mamît wit ke God.

Maain menmen enum enum mamnen

(Mt 24:15-28; Lu 21:20-24)

¹⁴ * “Maain yi yayîr menmen enum mamîwaank wit mantike mîtîk hîrak kakîrp wit kerek God keriuwesisek. (Mît kerek nekine tîwei ik nîkîp emnep yi han ekitet menmen im werek werek.) Yi mît miyapîr yayu provins Judia me wî im yi eirîr eino einu mîniû o neiyîp. ¹⁵ *Mîtîk kerek kau kentar wînak siup, hîrak ekîkiuwe eknen ekîrp tî, hîrak ap kakno wînak nîmîn ein kakît menmen au emît! Hîrak ekîrîr ekno waswas kerekek. ¹⁶ Mîtîk hak keit ni hîrak pîke kakweikîn kakît saket mîrak au, emît! Hîrak kakîrîr waswas kerekek. ¹⁷ *Miyapîr kerek hîr nepîtu o miyapîr hîr newet nîkerek nîm hîr naam, menmen im enum mamnen mamîwaanki. ¹⁸ Yi eiyîtehi God te menmen im mamnen wî me hawî hîtan au emît! ¹⁹ *Maain me wî eim, hîr mît menmen mamîwaanki iuwe. Nîpaa wî God kewis tî ketike nepni ere in, menmen ap mewaank mît nanîr ke menmen im mamîwaanki au. Wî eim epei man, maain menmen mamîwaank mît nanîr im taauye! ²⁰ God hîrak keremîr wî im au, te mît yapîrwe hîr nani nanînektîn te wit weinîk. Te hîrak keremîr wî yinam me mît nîpaa hîrak kehîmîteni hîr nîrak, hîr nîses hîm mîrak hîrak kakîkepi.

²¹ “Maain wî eim e, te mîtîk hak kakîtpi kakîr ik: ‘Eiyîrek, hîrak Mîtîk Kraiskerek keit in.’ O mîtîk hak kakîtpi, ‘Hîrak kerp ein.’ Yi ap eiyîmtau hîm im au emît! ²² *Mît enun tawewai (o newenîn hîm) nanînen nanîtpi, ‘Hi Mîtîk Kraiskerek o hîr nantîp, ‘Hi mîtîk profet hi ewepypîr menmen me God.’ Hîr nanîrak mît menmen yaaim nîpaa hîr nîrem au mamît nepni o nanît tî. Hîr nanîrakem te hîr nare nanri han

* 13:2 Lu 19:44 * 13:6 Jo 5:43 * 13:8 Ais 19:2; 2Kro 15:6 * 13:9 Mt 10:17-20 * 13:11 Lu 12:11-12

* 13:11 Mt 10:19-22 * 13:13 Jo 15:18-21 * 13:14 Dan 9:27, 11:31, 12:11 * 13:15 Lu 17:31 * 13:17 Lu

23:29 * 13:19 Dan 12:1; Joe 2:2; Rev 7:14 * 13:22 Diu 13:1-3; Rev 13:13

ke mıt God kehımtıni hır nırak, hır nan-wisorek nanıses hım mır; te hır au taau. ²³ Yi naanmamre hıras. Maain menmen mamnır ke hi epei etpiyem.

Maain hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi pıke anen

(Mt 24:29-31; Lu 21:25-28)

²⁴ *Maain wı im, menmen enum mamıwaank mıt epei au, wepni kakır iuwe au, hırak kakweıkın kakre wıtaan, wenke ap te kakır taau. ²⁵ Hır hıram mau nepni hıram mamınke, menmen eım meıt nepni hıram mamtanık. ²⁶ *Menmen im epei man, te hır mıt nanıra hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi anen ewepıyapır hırekı akre napı ke nepni. Menmen me haai merhıhe mewepna, hi anen ehının naanmampre mıt. ²⁷ *Hi esıuwe mıt ensel ne wit ke God hır nanıno nanrer wit wit nanıthis mıt miyapır hi ehımtıni hır nıses hım mai.

Nu fıik meteıknai menmen me wı maain menmen mamnen

(Mt 24:32-35; Lu 21:29-33)

²⁸ “Nu fıik hıram meteıknı menmen me wı maain menmen mamnen. Maain wı kerek heneık mıram hıram mamsıunen, yi eıyırtei menep te wepni yaaik. ²⁹ Mar nu im, maain yi yayır menmen im hi hetpiyem hıram mamnen, yi eıyırtei hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe menep te hi pıke anen. ³⁰ Hi hatıp werek. Mıt miyapır in ek nepu nepeıt, hır ap te nani ere menmen im hi hetpiyem hıram mamnen. ³¹ Nepni metıke tı mamwep mamweıkın mamre nıme mamıwaank mamıt te hım mai au mamu mamnen mamır ke hi hetpım.

Mıt hır ap nerteı me wı menmen im mamnen au

(Mt 24:36-44; Lu 17:26-30, 34-36)

³² *Me wı menmen im mamnen, mıt hır nepıtariyem, mıt ensel ne wit ke God hır nepıtariyem, hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi epıtariyem. God Haai kerekeık hırak kerteıyem. ³³ *Yi naanmampre hıras. Yi yepıtari wı menmen im mamnen. ³⁴ Menmen mamnen mamır ke mıtık iuwe hak kakno yanımın. Te mıt nırak nepıtari wı mekam hırak pıke kaknen. Hırak kehımtan mıt hır naanmıpre wınak kırak, hırak katıp mıtık hırak naanmıpre weıpır ke nıwa ke wit kırak. Hırak ketpıwek hım iuwe hırak naanmıprewek werek werek. ³⁵ *Te yi mıt naanmamre hıras werek werek. Yi yepıtari wı me Haai ke wınak hırak pıke kaknen. Hırak kaknen wıtaan o wı nımın o wanewik

toto o wepni o hınkewı, yi yepıtariyek. ³⁶ Yi naanmıpre hıras te hırak kaknen wasenum kakrı yi yaiwaai yi ap yayıses hım mırak au. ³⁷ Menmen hi hetpiyem, hi hetpiyem mamno mıt miyapır yapırwe. Yi yapırwe naanempe hıras! Yi yepıtari wı mekam hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi pıke anen.”

14

Mıt nıme nıpın natıp hır nanınep Jısas
(Mt 26:1-5; Lu 22:1-2; Jo 11:45-53)

¹ *Wı wik mepeıt ere wı mıt hır han tewenın wı Pasova kerek nıpaa God kenep mıt ne Isip hır naa te mıt ne Isrel au. Mıt hır newıs yıs mekre bret mır me wı im au. In ek hır mıt pris iuwe kerek ninın mıt pris han kerek newet God menmen me mıt, hır netıke mıt hır ninın nerteı hım lo me Moses hır nererık nıme nıpın Jısas nııawın nemitıwekpin nantıwekhis nankıp kıkı. ² Hır natıp nar ik: “Wı haiu wen han tewenın menmen me wı Pasova, haiu ap te mamıwekhis mamkıp au. Haiu mamırakem te mıt yapırwe hır nantıkwai haiu mamnıpan.”

Maria wewen sanda mekıuwe paan ke Jısas

(Mt 26:6-13; Jo 12:1-8)

³ *Me wı im Jısas hırak keıt wit Betani hırak kepu wınak ke Saimon nıpaa lepro mewik. Hırak wen kepu yeno kaam menmen, mıtıe piutıp hıre wan wetenen mın tıpar me nu nad nekenpı mırak mının yaaim mekrerek. Mıt hır newır pewek yapırwe me menmen im. Hıre weket hım mırak wewen tıpar mentar paan kırak. ⁴ Hır mıt han nepu en hır natıpan main main han enuk nar ik: “Wenmak te hıre wewen tıpar im wewenem weınım? ⁵ Hıre wewen tıpar im au, te mıtık hak kaksı-uwerem kakıt 300 kına kakwet mıt enum menmen auri, hır nantıwem.” Hır han enuk te hır nenerep. ⁶ Te Jısas kenerı katıp kar ik: “Yi eıwııııııı ewıt! Yi yenmak te yi yerekyıwe enum. Hıre werekyo menmen yaaim. ⁷ *Hır mıt enun netenen menmen auri, hekrit hekrit hır nau netıkwı. Wı ham yi han ki yi eıkepi. Te hi ap ehı etıkwı me wı yapırwe, te yi yaıreyo menmen yaaim au. ⁸ *Mıtıe ip hıre hanhan wırıakem hıre epei werekyewem. Hıre weremani maain mıt hır nanwııııııı hi awaai ehıkre hei. ⁹ Hi hetpi werek. Wit herıyai herıyai kerek mıt hır nanımtau hım yaaim mai, mıt hır nanırtei menmen mıtıe ip

* 13:24 Ais 13:10; Rev 6:12-14, 8:12 * 13:26 Rev 1:7 * 13:27 Mt 13:41 * 13:32 Ap 1:7 * 13:33 Mt 25:13-14
* 13:35 Lu 12:36-38 * 14:1 Mk 11:18; Hi 11:28 * 14:3 Lu 7:37-38 * 14:7 Dıu 15:11 * 14:8 Jo 19:40

hire werekyewem, h̄r han kitetim h̄r han tewen̄nep.”

Judas katip m̄t iuwe ne Isrel h̄rak kak̄kepi h̄r nan̄this Jisas

(Mt 26:14-16; Lu 22:3-6)

¹⁰ Jisas katip epei au, Judas ke wit Iskeriot h̄rak m̄tik kiutip ke m̄t disaipel hiswiyen wik (12) kerek nises h̄m me Jisas, h̄rak ken witeik. H̄rak ken kiun m̄t iuwe ne pris kerek newet God menmen me m̄t, h̄rak kewepap̄r Jisas kakwet̄rek. ¹¹ H̄r m̄t en nerteiyek, h̄r han yaaik, h̄r natip Judas h̄r nanwet̄wek pewek mamrerim. H̄rak k̄nain̄w̄ri ken han kitet h̄rak kakwet̄rek kak̄rkeik.

Jisas ketike m̄t disaipel n̄rak naam menmen me Pasova

(Mt 26:17-25; Lu 22:7-14, 21-23; Jo 13:21-30)

¹² *Maain w̄ miutip me w̄ m̄t h̄r ap newis yis mekre bret au, w̄ me Pasova kerek h̄r nenep sipsip mar ke n̄paa m̄t h̄r nenep sipsip te God kenep maamer au, Jisas m̄t n̄rak nit̄wekhi nar ik: “Ti are eriuwet̄ai haiu mamno nein te haiu emrutmani menmen me w̄ Pasova?” (W̄ Pasova h̄ram w̄ m̄t h̄r han tewen̄n God h̄rak kenep m̄t ne Isip te maamer ne Isrel au.) ¹³ Te Jisas h̄rak keriuwet̄ m̄tik̄it wik te m̄t disaipel n̄rak h̄rak ket̄p̄wek̄it kar ik: “Yi yaino wit Jerusalem yi eiȳr m̄tik̄ hak kerem̄me m̄n t̄par mekrerem, h̄rak kaksipeti. Te yi eiȳsesik. ¹⁴ Yi eiȳsesik eino w̄nak kerek h̄rak kakno kak̄krerek, yi eiȳtehi m̄tik̄ ke w̄nak ik eiȳr ik: ‘M̄tik̄ luwe kaw̄r h̄rak kituthi haau meiyam miutip meit n̄m̄n wein̄m te haiu m̄t disaipel n̄rak mantikerek emu mam̄m menmen kerek me w̄ Pasova mamwi?’ ¹⁵ Te h̄rak kakteikni haau miutip wein̄m kau niu kerek yeno metike k̄naan mekrerek. Ein e yi eiraimani menmen te haiu mam̄m.” ¹⁶ H̄rak ket̄p̄wek̄it menmen te h̄rak̄it ten wit Jerusalem, h̄rak̄it t̄r menmen mar ke n̄paa Jisas ket̄p̄wek̄item. Te h̄rak̄it temani menmen me Pasova w̄ h̄r han tewen̄n n̄paa God kenep maamer n̄r au.

¹⁷ Maain h̄nkew̄, h̄rak Jisas ketike m̄t disaipel nar hiswiyen wik (12) h̄r nen w̄nak. ¹⁸ *H̄r wen naam menmen nau yeno em, Jisas h̄rak ketpor kar ik: “Hi hetpi werék. M̄tik̄ hak kiutip (o m̄tik̄ keiyak) ke yi m̄t yi yaam menmen yetikewa h̄rak kakwepap̄r hi eno his me m̄t enun.” ¹⁹ H̄r nemtewek, h̄r han kekrit nine han enuk, h̄r niutip niutip

nenepepan nit̄wekhi ere h̄r nepnepik h̄r nit̄wekhi nar ik: “Hi ewepityap̄r o au?”

²⁰ H̄rak ketpor kar ik: “H̄rak m̄tik̄ kiutip ke yi m̄t hiswiyen wik (12), h̄rak kiutip kaam menmen mekre sak kerepta. ²¹ Hi M̄tik̄ ke wit ke God hi ano hahi h̄r ke h̄m me God mau t̄wei h̄ram metpim. Te h̄rak m̄tik̄ kerek kakwepap̄r h̄rak kak̄waank h̄rekes. N̄paa miye p̄rak ap winaak te h̄ram yaaim. Te h̄re epei winaak te in ek h̄rak kak̄waank h̄rekes.”

Jisas kewet m̄t disaipel n̄rak komunion h̄r naam

(Mt 26:26-30; Lu 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

²² H̄r wen naam menmen, Jisas keit bret kitehi God katip h̄rak yaaik. Te h̄rak kewepik kewet m̄t ek ketpor kar ik: “Yi eit̄wek eiȳk. Ik h̄rak ȳnk kai.” ²³ H̄r naak, mar keremem te h̄rak keit wa hesnu t̄par wain mekrerek, h̄rak kitehi God katip h̄rak yaaik. Te h̄rak kewet̄rek h̄r naam t̄par wain mekre wa hesnu. ²⁴ *Te h̄rak ketpor kar ik: “Im em h̄ram hemkre mai. Hi enip h̄m ham yaaim kontrak mam̄ke wit ke God mammen. Hemkre mai mamwen te hi akaap m̄t miyap̄r ariuw-erem. ²⁵ Hi hetpi werék. Hi ap p̄ke eh̄m t̄par wain ere w̄ maain hi eh̄m t̄par wain yaaim n̄mnam mam̄t wit ke God.” ²⁶ H̄rak katip epei au, h̄r nine henye. H̄r nine henye, te h̄r nen witeik n̄naaiw̄r wit Jerusalem, h̄r n̄niu nen m̄niu (o neiȳp) ke nu Oliv.

Jisas katip Pita maain h̄rak kakweik̄n sip kakwet̄wek

(Mt 26:31-35; Lu 22:31-34; Jo 13:36-38)

²⁷ *In ek Jisas ketpor kar ik: “Maain kike yi yainap̄sa. H̄m me God h̄ram matip mar im: ‘Hi God hi enep m̄tik̄ naanm̄p̄re sipsip, h̄ram mam̄r̄r mamno heriyai heriyai.’ ²⁸ *Maain, God h̄rak kak̄koya hi p̄ke ekrit, hi eh̄n̄ni hi ano provins Galili.” ²⁹ Pita ket̄p̄wek̄ h̄m iuwe kar ik: “H̄r m̄t in nan̄nap̄sit nan̄r te hi au. Taauye!” ³⁰ Jisas ket̄p̄wek̄ kar ik: “Hi hetput werék. W̄taan ik ek, suware kaktip wik wen au, ti erupak̄n wikak̄ atip m̄t hi ep̄itari h̄rak keim̄n.” ³¹ *Te Pita katip h̄m iuwe, “Hi hahi etikewit hi hahi, te hi aritpak̄n au. Taauye!” H̄r m̄t n̄rak yap̄rwe natip narek.

Jisas kitehi God menmen keit ni Getsemani

(Mt 26:36-46; Lu 22:39-46)

³² *H̄r natip epei au, h̄r nen wit ni meitai niuk m̄rak Getsemani. Jisas h̄rak

* 14:12 Eks 12:6, 14-20 * 14:18 Sam 41:9 * 14:24 Eks 24:8; Sek 9:11; Jer 31:31-34; 1Ko 10:16; Hi 9:20 * 14:27 Mk 14:50; Sek 13:7 * 14:28 Mt 28:16; Mk 16:7 * 14:31 Jo 11:16 * 14:32 Jo 18:1

katip m̄it n̄rak kar ik: “Yi eiyu in hi eno ehitehi God.”³³ H̄rak keit Pita, Jems tetike Jon, h̄rakit tetikerek ten wit hak. In ek Jisas h̄rak menmen menep̄wek hemkre, h̄rak kine han enuk.³⁴ *Te h̄rak ketp̄wek̄t kar ik: “Hi hine han enuk ere hi hahi. Hi hanhan h̄rekes wisenum.”³⁵ H̄rak ken kike k̄waai t̄i kitehi God te menmen enum im mamsiur̄rek mamno.³⁶ *H̄rak kitehi God kar ik: “Haai kai ti hertei h̄rak menmen yap̄rwe. Ti esiuwe menmen enum im mamno emnop̄in emkeipo. Te hi hises han kai au, han kit.”

³⁷ H̄rak katip epei au, h̄rak ken k̄r m̄it̄k̄t t̄rak t̄pwaai. Te h̄rak kene Pita kar ik: “Saimon ti h̄waai a? Ti ap epu naanm̄pre m̄it nan̄nen me w̄i kike au a? ³⁸ *Yi naanm̄pre m̄it nan̄nen. Yi eyitehi God te h̄rak Seten ap te kakin̄ni yi eiweik̄n sip eiweto. Yi han ki yaaik, te ȳnk ki au k̄napen kaki kaktikewa.”³⁹ H̄rak katip epei au, Jisas p̄ke ken ein kitehi God menmen kerek n̄paa h̄rak kit̄wekhiyem.⁴⁰ H̄rak p̄ke ken kiun m̄it̄k̄t t̄rak, te h̄rakit̄ au p̄ke t̄waai nanam̄r mekses. H̄rakit̄ tekrit tep̄tari tetp̄wek mekam taauye.⁴¹ H̄rakit̄ ȳnk enuk h̄rak p̄ke ken kan h̄rak ketp̄wek̄t kar ik: “Yi wen ȳwaai ȳnat̄in a? Epei werek em̄it! Eiȳrek! W̄i epei man te hi M̄it̄k ke wit ke M̄it̄k luwe h̄rak m̄it̄k hak kakwepayap̄r hi eno his me m̄it han nanrekyo enum h̄r nanten̄na.⁴² Eiȳkrit haiu emno. Yi eiȳrek! M̄it̄k kewepayap̄r epei kan keit in.”

M̄it enun nan neithis Jisas

(Mt 26:47-56; Lu 22:47-53; Jo 18:3-12)

⁴³ In ek h̄rak wen katip, Judas h̄rak kan. H̄rak m̄it̄k kiutip ke m̄it disaipel nar hiswiyen wik (12). H̄rak ketike m̄it yap̄rwe h̄r netenen h̄ne metike paap yoki. H̄r m̄it iuwe ne Pris kerek newet God menmen me m̄it, h̄r netike m̄it nin̄n nertei h̄m lo me Moses, h̄r netike m̄it iuwe ne Isrel, h̄r nesiuwe m̄it in nan.⁴⁴ N̄paa h̄rak m̄it̄k Judas kerek kewepayap̄rek h̄rak ketpor kar ik: “H̄rak m̄it̄k kerek hi eiyewewik em̄wek tekep m̄rak, yi eit̄wekhis eitenenik eiriyaak eiȳk ein.”

⁴⁵ Judas kan kiun Jisas h̄rak katip kar ik: “M̄it̄k luwe.” Te h̄rak keiyewewik.⁴⁶ Te h̄r m̄it han nan neithis Jisas netenenik.

⁴⁷ Te m̄it̄k kiutip k̄rak kerek kerp menep̄ h̄rak ketenen h̄ne ke his nokik, te h̄rak k̄waai h̄ne kesipe n̄k̄ip me m̄it̄k hak enuk eik. M̄it̄k iuwe ke m̄it pris kerek newet God menmen me m̄it, m̄it̄k k̄rak k̄riak wok m̄rak wein̄m, h̄rak m̄it̄k ik

ke Jisas h̄rak kesipe n̄k̄ip m̄rak.⁴⁸ H̄rak Jisas kene m̄it han enun ein ketpor kar ik: “Yi epei yan yetauh̄is eiriuwe h̄ne metike paap yoki yar ke yi yeithis m̄it̄k enuk kekintip menmen a? ⁴⁹ *Hekrit hekrit hi etikewi haiu mepu w̄nak iuwe ke God hi ewepayap̄r h̄m mai. Te yi yetauh̄is auye! Yi ȳriak menmen im te h̄m me God m̄it newis̄m mau t̄wei h̄ram mamnen mamir em.”⁵⁰ *H̄rak katip epei au, h̄r m̄it disaipel n̄rak h̄r n̄n̄aiw̄rek n̄r̄r nen.

M̄it̄k pipiak hak kiutip h̄rak k̄r̄r ken

⁵¹ M̄it̄k pipiak hak kiutip kerek kises Jisas, h̄rak kam̄r laplap m̄re hike m̄isanu traup m̄rak. H̄r m̄it han nant̄wekhis,⁵² te h̄rak keh̄resiuri kenem̄t̄n laplap m̄rak h̄rak ke puk wein̄k k̄r̄r ken.

Jisas kewepayap̄r h̄rekes keit kaunsil

(Mt 26:57-68; Lu 22:54-55, 63-71; Jo 18:13-14, 19-24)

⁵³ H̄r m̄it nari Jisas nen niun m̄it̄k iuwe hetpris kin̄n naanm̄pre m̄it pris kerek newet God menmen me m̄it. M̄it iuwe pris yap̄rwe newet God menmen me m̄it, h̄r netike m̄it niuk m̄r iuwe, h̄r netike m̄it h̄r nin̄n nertei h̄m lo me Moses, h̄r nererik nau ein nemeriȳwek.⁵⁴ H̄rak Pita ketepik yan̄m̄n, h̄rak ken kekere n̄wa ke w̄nak ke m̄it̄k iuwe kin̄n m̄it pris han. H̄rak ketike m̄it kerek naanm̄pre w̄nak enuk h̄r nau si nemin̄n his h̄t men si.

⁵⁵ H̄r m̄it pris iuwe kerek newet God menmen me m̄it, h̄r netike m̄it han ne kaunsil h̄r n̄nat̄in m̄it nesiuwe h̄m Jisas, te h̄r nank̄ip kaki, te h̄r n̄nap̄in menmen enum h̄rak ketpim au.⁵⁶ M̄it yap̄rwe nesiuwe h̄m Jisas newen̄wek h̄m te h̄m m̄r ap m̄p̄ram au.⁵⁷ M̄it han nerp newen̄n h̄m nat̄ip nar ik: ⁵⁸ * “Haiu memtewek h̄rak katip, ‘Hi ewep w̄nak iuwe ke God m̄it nimaak, te maain w̄i wikak hi p̄ke eimaak m̄it ap te nanimaak taau.’ ⁵⁹ H̄m me m̄it in h̄ram ap m̄p̄ram au.

⁶⁰ H̄rak m̄it̄k iuwe hetpris kerek kin̄n naanm̄pre m̄it kerek newet God menmen me m̄it, h̄rak kerp kek̄reri kitehi Jisas kar ik: “Ti p̄ke etpai au a? Nenmak te h̄r m̄it in neswut h̄m a?”⁶¹ *Jisas h̄rak kekintip ketpor au. M̄it̄k iuwe hetpris h̄rak p̄ke kit̄wekhi kar ik: “Ti m̄it̄k Krās kerek God keh̄m̄tenit, ti N̄kan ke M̄it̄k luwe kerek haiu mewen̄piyek o au a? Ti etpai!”⁶² *Jisas h̄rak ketp̄wek kar ik: “Hi h̄rekes kerekek. Maain yi eiȳr hi M̄it̄k ke wit ke M̄it̄k luwe hahu menep̄ h̄r yaaim me God kerek h̄rak luwe tokik keit, hi anen

* 14:34 Jo 12:27 * 14:36 Ro 8:15; Ga 4:6; Mk 10:38; Jo 6:38 * 14:38 Lu 11:4; Mt 6:13 * 14:49 Lu 19:47, 21:37; Jo 18:20 * 14:50 Mt 26:31 * 14:58 Jo 2:19-21 * 14:61 Mk 15:5; Lu 23:9 * 14:62 Sam 110:1; Rev 1:7

ekre napî me nepni.”⁶³ Mîttik iuwe hetpris hîrak kepîrîpîr kari saket mîrak kewepim katîp hisiuwe kar ik: “Menmak te hau mamri mît han nansiuwek hîm a?”⁶⁴ *yi epei yemtau hîrak katîp enum kekrehîr ke God. Yi han kitet mekam a?” Hîr yapîrwe natîpan nar ik: “Hîrak kîrîak enum hîrak eki.”

⁶⁵ In ek mît han nenikîn tîmank menterik, hîr newepnîwek ninaan meriuwe laplap, te hîr nakîp neriuwe his mîr nitîttîweknaa natîp nar ik: “Keimîn kitep a? Ti profet te ti etpai.” Mît han hîr naanmîpre weipîr nen nîwaaîhis nenepîwek tekep.

Pita kepakîn Jisas katîp hi hepîtariyek
(Mt 26:69-75; Lu 22:56-62; Jo 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Hîrak Pita wen kepu witeik keit nîwa ke wînak, mîte piutîp wîrîak menmen me mîttik iuwe hetpris,⁶⁷ hîre wan wîr pita kau si keminîn his hît men si. Hîre werp menep wetpîwek war ik: “Ti hîrekes hetike Jisas ke wit Nasaret yi epei yariyakît.”⁶⁸ Te Pita kiune hîm katîp, “Henmak te ti hitauhi menmen im? Hi hepîtariyek.” Hîrak katîp epei au, hîrak ken kerp ya weipîr. Te suware katîp.⁶⁹ Mîte wen wîpîrek pîke watîp mît han nerp menep war ik: “Hîrak mîttik kîses hîm me Jisas kerekek.”⁷⁰ Pita pîke kiune hîm katîp, “Hi hepîtariyek.” Maain kike, mît hîr nerp menep natîp nar ik: “Ti hises hîm mîrak kerekek. Ti hîrekes mîttik ke provins Galili.”⁷¹ Pita katîp hîm iuwe ketpor kar ik: “Hi epîtari mîttik hak yi yitauhiyek au. Hi atîp werek au, te God hîrak kaknen kakiyep.”⁷² *Hîrak katîp epei au, hîrak suware pîke katîp. Te Pita hîrak han kitet menmen Jisas nîpaa ketpîwek kar ik: “Maain suware katîp wik wen au, ti tewen eraupakîn wikak.” Hîrak han kitetim te hîrak kine han enuk kîkîttî.

15

Hîr nesiuwe hîm Jisas kerp ninaan me mîttik iuwe gavman Pailat

(Mt 27:1-2, 11-14; Lu 23:1-5; Jo 18:28-38)

¹ *Wanewik toto, mît iuwe pris kerek newet God menmen me mît, hîr netike mît iuwe hîr netike mît ninîn nertei hîm lo me Moses, hîr netike mît han yapîrwe ne kaunsil hîr han kitetim natîpan. Epei au, hîr nesenkek Jisas his mîrak neriyaa neiyîk nen newet mîttik iuwe gavman Pailat ek.² Pailat hîrak kitîwekhi kar ik: “Ti Mîttik Iuwe King ke mît ne Isrel o au?” Jisas ketpîwek kar ik: “Hîrak hîm mît.”³ Mît iuwe pris kerek newet God menmen

me mît, hîr nesiuwe hîm Jisas yapîrwe.⁴ Te Pailat kitehi Jisas kar ik: “Ti pîke etpor au a? Hîr neswut hîm yapîrwe.”⁵ *Jisas kekintîp, te Pailat han kekrit keriuwerek.

Mîttik Pailat katîp mît hîr nanwis nil emu his me Jisas

(Mt 27:15-26; Lu 23:13-25; Jo 18:39-19:16)

⁶ Tito yapîrwe nîpaa ein me wî im mît hîr nehîs nenpep menmen me Pasova hîr nitehi Pailat hîrak kakîkaiusiu weipîr ke mîttik hak nîpaa hîrak ken kekre wînak enuk.⁷ Mîttik hak niuk mîrak Barabas hîrak kepu wînak enuk ketike mît enun yapîrwe nîpaa hîr netike mît ne gavman hîr nenepan, hîr nenep mîttik kiutîp kaa.⁸ Hîr mît yapîrwe nen niun Pailat nitîwekhi hîrak kakriak menmen nîpaa ein hîrak kîpriakem.⁹ Hîrak ketpor kar ik: “Yi han yaaik te hi eweti Jisas Mîttik Iuwe ke Isrel hîrak kaknen?”¹⁰ Hîrak kertei mît iuwe pris kerek newet God menmen me mît hîr epei newetîwek Jisas nentar hîr hemkre menepam han enuk neriuwerek.¹¹ *Hîr mît pris nîkîak han ke mît yapîrwe te hîr nitehi Pailat ke Barabas. Jisas au.¹² Pailat pîke kitorhi kar ik: “Hi eweti Barabas, te hi arîak mekam heriuwe mîttik yi eiwis niuk mîrak Mîttik Iuwe King ke Isrel a?”¹³ Hîr pîke natîp nar ik: “Ti ewenkek Jisas ekîntar nu tentarakîttî.”¹⁴ Pailat ketpor kar ik: “Hi henmak? Hîrak kîrîak mekam enum?” Te hîr wen nînap nenîne his iuwe natîp nar ik: “Ti ewenekik ekîntar nu tentarakîttî.”¹⁵ Pailat hanhan kakriak mît hîr han yaaik. Te hîrak kewetîr mîttik Barabas. Hîrak katîp mît nîrak hîr nanînep Jisas nanriuwe nîpîn. Hîr nakîp neriuwe nîpîn, Pailat hîrak keriuwetek ken mît soldia nîrak te hîr nanîno nanwenkek Jisas kakîntar nu tentarakîttî.

Mît soldia hîr nitetnaan Jisas

(Mt 27:27-31; Jo 19:2-3)

¹⁶ Mîttik soldia ne ami hîr neit nîmîn wînak ke mîttik iuwe, hîr nari Jisas neiyîk nen haau hak. Hîr nenîne mît han,¹⁷ *te hîr neriuwet Jisas saket mîre yîwir, hîr nime wiwîr tîktîk enuk newisîk keweikîn paan kîrak.¹⁸ Hîr nerp netpîwek nar ik: “Haai, Mîttik Iuwe King ke Isrel, ti epei han.”¹⁹ Epei au, hîr nenep paan kîrak neriuwe niuk, hîr nenikîn tîmank menterik, nitehîr nemipîn newenîpiyek.²⁰ Hîr nitîttîweknaa nenwesîsek ere werek, hîr neriuwetek (o neresîwek) saket mîre yîwir, hîr pîke newis saket mîrak menterik, hîr

* 14:64 Jo 19:7 * 14:72 Mk 14:30 * 15:1 Lu 22:66

* 15:17 Lu 23:11

* 15:5 Ais 53:7; Mk 14:61 * 15:11 Ap 3:13-14, 13:38

neyik nanino nanwenkekik kakintar nu tentarakit.

Mit newenkek Jisas kau nu tentarakit
(Mt 27:32-44; Lu 23:26-43; Jo 19:17-27)

²¹ *Mitik hak niuk mirak Saimon hirak haai ke Rufas ketike Aleksanda, hirak ke wit Sairini, hirak kepnen ni menep. Hir mit soldia hir neit nu tentarakit neyik nimaasik hirak ekikerir nu ik ke Jisas.

²² Hir nari Jisas neyik nen niun wit niuk mirak Golgota. Haiu meweikin him haiu matip "Wit Paan Hesnu". ²³ Hir newet Jisas tipar wain marasin mekrerem, te hirak yink kirak kekek au. Hirak kinapen te hirak kaam au. ²⁴ *Hir mit newenkekik kentar nu tentarakit, hir neit menmen mirak neretit satu neyik nir menmen hir nantiwem.

²⁵ Wen hekrit iuwe wepni kehin kinu kan, hir newenkekik. ²⁶ Hir newis him mentar nu nenmak hir newenkekik nesiuwerek. Hir neyim nen newisim mau men paan kirak. Him im matip mar ik: "IK EK HIRAK MITIK IUWE KING KE ISREL."

²⁷ Hir newenkek mitikit enukit raskel wik tirak enum tetikerek. Hirak mitik kau ken ke his yaaim, mitik hak kau ken ke his henkik. ²⁸ *(Mar im him me God nipaa mit newisim mau twei hiram epei man. Hiram matip mar im: "Hir han kitet hirak kire mitik enuk raskel kirak menmen enum.")

²⁹ *Mit kerek hir nan nen ein hir nititweknaan netpwek nar ik: "Ko! Ti mitik kerek ti ewep winak iuwe ke God ti pike eimaak me wi wikak?" ³⁰ Ti ekaap hirekes ekiuwe nu tentarakit ehirp ti." ³¹ Mar im mit iuwe pris kerek newet God menmen me mit, hir netike mit ninin nertei him lo me Moses, hir nititweknaan natipan nar ik: "Hirak kikaap mit han, te hirak kikaap hirekes taauye!" ³² Ti Mitik God kehimitenit ti Mitik Iuwe ke Isrel, ti ekiuwe ehirp ti, te haiu mamrit han kitetit." Mitikit hir newenkekikit tau niu tetikerek, hirakit tetpwek enuk tetikeri.

Jisas nepei kaa

(Mt 27:45-56; Lu 23:44-49; Jo 19:28-30)

³³ *Wepni kan kau nimin iuwe ere hinkewi, witaan toto miwapin wit yapirwe. ³⁴ *Nepei hinkewi Jisas kenepip him iuwe katip kar ik: "Eloi Eloi Lama Sabaktani?" Haiu meweikin him haiu matip mar im: "God kai God kai. Kenmak te ti hinaiwira eweikin sip eweto?" ³⁵ Mit han nerp menep hir nemtewek hir natip

nar ik: "Eiyimtewek. Hirak kenine Ilaija."

³⁶ *Mitik kiutip kesiuken ken ein keit mosong o nik me wan eik (hiram mire wum nikik), hirak kewis tipar wain mesine mekrerek, hirak kewisik kentar niyen pike kan kewitiwekek kakimisek katip kar ik: "Haiu mamir te Ilaija kaknen kaknektin Jisas kakwisik kakirp ti o au."

³⁷⁻³⁸ *Jisas kenepip miutip him iuwe, hirak kaa. Hirak kaa, laplap iuwe miwapin ya weipir me mit nehimitan em me God meit winak iuwe ke God meit nimin ein hiram mewep pinam pinam mau nimin mau niu ein ere men miun ti eim. ³⁹ Hirak mitik iuwe kerek naanmipre mit soldia han, hirak kerp menep kir Jisas hirak kaa, hirak katip kar ik: "Mitik ik hirak Nikan ke God."

⁴⁰ *Miyapir han netikerek nerp ein, te hir nerp yanimin. Maria pe wit Magdala wetike Salomi, hir netike Maria miye pe Joses ketike nikik kirak Jems hir nerp ein. ⁴¹ Hir miyapir in nises Jisas me wi hirak kau keit provins Galili, hir newetwek menmen hirak kaam. Miyapir han yapirwe nipaa netikerek nan nen wit Jerusalem nerp ein.

Mit newis Jisas kekre hei iuwe kewen kinik keit miniu (o neyip)

(Mt 27:57-61; Lu 23:50-55; Jo 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Maain petko matip, Josep ke wit Arimatia kan kir Pailat kentar hirak mitik iuwe hak ke kaunsil. Hirak kemerir God kaknen naanmipre mit. Hirak ap kinaain au, te hirak ken kir Pailat kititwekhi ke herwe yink ke Jisas. ⁴⁴ Pailat han kitet kar ik: "Jisas epei kaa? Ko!" Te hirak kenine mitik iuwe soldia kerek naanmipre mit soldia han, hirak kititwekhi me Jisas epei kaa o au. ⁴⁵ Mitik eik ketpwek Jisas epei kaa, te Pailat kewis Josep kakithis herwe yink kirak. ⁴⁶ Josep hirak kewir pewek keit laplap yaaim mire huke, hirak kenke Jisas yink kirak kewir laplap keweiknenik kewapinek kewisik kekre hei ke nan iuwe. Epei au, hirak keriuwet nan iuwe keiyepet hei him kirak. ⁴⁷ Maria pe wit Magdala wetike Maria miye pe Joses, hir nir wit Josep kewis Jisas kiwaari.

16

Jisas pike kekrit

(Mt 28:1-8; Lu 24:1-12; Jo 20:1-10)

¹ Maain wi Sabat hiram epei men, Maria pe wit Magdala wetike Salomi, hir netike Maria miye pe Jems, hir neit menmen

yaaim m̄n̄n̄ neiȳm̄ nen nan̄r̄ Jisas nan-wen ȳnk̄ k̄rak. ² Wepni kewep kan hekrit iuwe me w̄ Sande te h̄r̄ nen hei k̄rak. ³ H̄r̄ nepnen h̄r̄ nat̄pan̄ nar̄ ik: “Keim̄n̄ kak̄nkaw̄r̄ nan̄ k̄wap̄n̄ weip̄r̄ k̄hī kent̄ar̄ nan̄ h̄rak̄ n̄menuk?” ⁴ H̄r̄ nen menep ein h̄r̄ n̄kaamnān̄ n̄r̄ nan̄ keit̄ p̄nak̄ ein. N̄paā m̄tik̄ hak̄ keweik̄n̄k̄ keriuwetek ken p̄n̄ ein. ⁵ H̄r̄ nen n̄piun̄ hei eik̄, h̄r̄ nen nitetik̄ nen n̄m̄n̄ ein. Te h̄r̄ n̄r̄ m̄tik̄ pip̄ak̄ kau yeno me p̄nak̄ me his yaaim. H̄rak̄ kam̄r̄ laplap nokim yaaim h̄ram̄ m̄re h̄ke. Te h̄r̄ neh̄nh̄n̄ han̄ kekrit neriuwerek.

⁶ H̄rak̄ ketpor̄ kar̄ ik: “Yi ap̄ einaain̄ au. Yi ȳnyatin̄ Jisas ke wit̄ Nasaret̄ kerek h̄r̄ m̄t̄ newenekik̄ kau nu tentarak̄it̄. H̄rak̄ epei kekrit̄ kau. H̄rak̄ kepū in̄ au. Yi eiȳr̄ yeno n̄paā h̄r̄ newisik̄ k̄waairi. ⁷ *In̄ ek̄ yi eino eit̄p̄ Pita ketike m̄t̄ disaipel̄ han̄ Jisas ketpor̄ kar̄ ik: ‘Hī eh̄n̄ī anō provins̄ Galili.’ Maain̄ yi eiȳrek̄ eiȳt̄ ein eiȳr̄ ke n̄paā h̄rak̄ epei ketpi.”

⁸ H̄r̄ miyap̄r̄ nen witeik̄ n̄r̄r̄ nen ein, h̄r̄ nep̄r̄p̄r̄ iuwe han̄ kekrit̄ neriuwerek. H̄r̄ nat̄p̄ m̄t̄ h̄m̄ au. H̄r̄ n̄naain̄ nekint̄p̄ nen.

*Maria pe wit Magdala h̄re w̄r̄ Jisas
(Mt 28:9-10; Jo 20:11-18)*

⁹ * [Me w̄ Sande hekrit̄ enum eik̄, Jisas kekrit̄ k̄naaiw̄r̄ hei. H̄rak̄ kekrit̄ kau wanewik̄, h̄rak̄ kin̄n̄ kewep̄yap̄r̄ h̄rekes me ninaan̄ me Maria pe wit̄ Magdala. N̄paā h̄rak̄ kep̄r̄ herwe enum mar̄ hisp̄nak̄ wik̄ (7) mekrerep̄ h̄ram̄ metpaan̄ men̄ m̄n̄aiw̄rep̄. ¹⁰ H̄re epei w̄r̄ Jisas, te h̄re wen wat̄p̄ m̄t̄ n̄paā netikerek̄ h̄r̄ nariyan̄. H̄r̄ wen han̄ tewen̄nek̄ n̄k̄itek̄. ¹¹ H̄re wen wetpor̄ h̄re w̄rek̄ h̄rak̄ kepū, te h̄r̄ nemtaū h̄m̄ m̄re au.

*M̄tik̄it̄ disaipel̄ wik̄ t̄r̄ Jisas keit̄ yayiwe
(Lu 24:13-35)*

¹² Maain̄ m̄tik̄it̄ wik̄ t̄rak̄ ten wit̄ hak̄ t̄rek̄, te h̄rak̄ keweik̄n̄his̄ h̄rekes̄ k̄re m̄tik̄ hak̄. ¹³ H̄rak̄it̄ nepeī terteyek̄, h̄rak̄it̄ p̄ke ten tat̄p̄ m̄t̄ disaipel̄ han̄ n̄rak̄, te h̄r̄ nemtaū h̄m̄ m̄rak̄it̄ au.

*Jisas kat̄p̄ m̄t̄ disaipel̄ n̄rak̄ menmen̄
h̄r̄ enisesim̄*

(Mt 28:16-20; Lu 24:36-49; Jo 20:19-23)

¹⁴ * Maain̄, h̄r̄ m̄t̄ disaipel̄ n̄rak̄ hiswiyen̄ kiut̄p̄ (11) nau naam̄ menmen̄, Jisas kan̄ kenerī kent̄ar̄ h̄r̄ han̄ tō enuk̄ nepū, h̄r̄ ap̄ nemtaū h̄m̄ me m̄t̄ n̄paā nepeī n̄r̄ Jisas. ¹⁵ * H̄rak̄ ketpor̄ kar̄ ik: “Yi eino heriyaī heriyaī eirer̄ wit̄ wit̄ kerek̄

m̄t̄ miyap̄r̄ newi, yi eiwep̄yap̄r̄ h̄m̄ yaaim̄ mai, m̄t̄ yap̄r̄we nan̄mtewem̄.

¹⁶ * Neim̄n̄ nan̄mtaū h̄m̄ mai nanisesim̄, yi eik̄ri. Maain̄ God̄ kaktorhis̄, h̄r̄ m̄t̄ miyap̄r̄ n̄rak̄. Neim̄n̄ nemtaū h̄m̄ nanisesim̄ au, God̄ han̄ kitet̄ menmen̄ enum̄ h̄r̄ n̄r̄iakem̄ skelim̄ m̄t̄ kak̄nterim̄.

¹⁷ * M̄t̄ kerek̄ h̄r̄ nises̄ h̄m̄ mai, h̄r̄ nan̄riak̄ menmen̄ im̄ nankinaū niuk̄ mai. H̄r̄ nan̄p̄r̄ herwe enum̄ h̄ram̄ mamnō, h̄r̄ nat̄p̄ h̄m̄ ham̄ n̄paā h̄r̄ nerteiyem̄ au. ¹⁸ * H̄r̄ nantenen̄ manpen̄ ō yenmik̄ ō h̄r̄ nan̄im̄ menmen̄ enum̄ menep̄ m̄t̄, h̄r̄ ap̄ te nanī au, h̄r̄ nanū werek̄. H̄r̄ nanwis̄ his̄ mam̄ntar̄ m̄t̄ h̄r̄ n̄nap̄, te maain̄ h̄r̄ nanre yaain̄.”

*God̄ keithis̄ Jisas ken wit̄ k̄rak̄ Heven̄
(Lu 24:50-53; Ap̄ 1:9-11)*

¹⁹ * M̄tik̄ Iuwe Jisas ketpor̄ epeī au, God̄ ket̄wekhis̄ ken wit̄ k̄rak̄. H̄rak̄ ken kau menep̄ his̄ yaaim̄ me God̄. ²⁰ * Maain̄ m̄t̄ disaipel̄ n̄rak̄ h̄r̄ nen heriyaī heriyaī nerer̄ wit̄ wit̄ m̄t̄ miyap̄r̄ newi, h̄r̄ newep̄yap̄r̄ h̄m̄ me Jisas. M̄tik̄ Iuwe Jisas h̄rak̄ kekepī h̄r̄ n̄r̄iak̄ menmen̄ yaaim̄ kerek̄ n̄paā kerek̄ m̄t̄ n̄rem̄ au. Te m̄t̄ h̄r̄ nerteī h̄m̄ im̄ m̄t̄ netporem̄ h̄ram̄ yaaim̄.]

Mep̄r̄ keremem̄

* 16:7 Mt 26:32; Mk 14:28   * 16:9 Lu 8:2   * 16:14 1Ko 15:5   * 16:15 Ap 1:8   * 16:16 Ap 2:38, 16:31, 33
* 16:17 Ap 2:4, 10:46, 8:7   * 16:18 Lu 10:19; Ap 28:3-6, 4:30, 5:16   * 16:19 Ap 2:33-34, 7:55-56; Ef 1:20; 1Pi 3:22
* 16:20 Ap 14:3; Hi 2:3-4

Him Yaaim Me Kraisk Luk Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Him me n̄kerek Jon ketike Jisas 1:5-2:52

Jon Baptais katip mit him me God 3:1-20

Jon kikir Jisas keriuwe tipar 3:21-38

Seten kakri han ke Jisas 4:1-13

Jisas katip him yaaim keit Galili 4:14-9:50

Jisas ken Jerusalem katip him yaaim 9:51-21:38

Mit newenkek Jisas kaa 22:1-23:56

Jisas p̄ike kekrit mit n̄rek 24:1-49

Jisas p̄ike ken wit Heven 24:50-53

Luk kewis him im men mitik Tiofilas

¹ *Kai yinak Tiofilas. Mit yapirwe hir nepi newis menmen kerek epei man metin ke n̄min ke haiu mit, kerek haiu nisesim. ² *Hir newis menmen kerek mit n̄paa ninin epei n̄r menmen im newepypirem hir netpaiyem. ³ Mitik iuwe, hi Luk hi hertei werek menmen yapirwe epei mekrit man ere in. Te hi han kitet h̄ram yaaim hi hewisut tiwei ik ek hetput menmen werek werek epei man. ⁴ Hi h̄r̄akem te ti ertei menmen werek werek kerek n̄paa hir mit epei netpiyem.

Ensel ke God katip Sekaraia hirak kakine n̄kan niuk mirak Jon

⁵ *N̄paa me w̄ mitik King Herot hirak k̄re mitik iuwe naanm̄pre mit ne provins Judia, mitik pris niuk mirak Sekaraia kepu. Hirak ke weiwik me pris niuk mir Abaisa. Hirak m̄te pirak niuk m̄re Ilisabet, h̄re pe weiwik ham me pris han. Hir nepenyerer ne maam n̄pu kiutip Eron. ⁶ Hirak ketikerep nau werek werek nises God. Hir nises him me Mitik Iuwe God werek werek n̄paa hirak kewet Moses em. ⁷ Hir ap nine n̄kerek nei au nentar Ilisabet h̄re enu tenm̄n (o rumaa). H̄re wetike Sekaraia epei enun ne mit. ⁸ W̄ ham Sekaraia wen k̄r̄ak menmen k̄re mitik pris keit winak ke God. Hirak weiwik mirak h̄ram w̄ m̄r te hir nanwensi kuri nanwet God em. ⁹ *Hirak k̄r̄akem kentar hir nises menmen n̄paa mit pris netpim hir neretit satu God kehimitanek hirak kakno kakikre winak iuwe ke God hirak kaktenen si keyim kakisi kuri tiwei mamantar k̄naaan newenipi God neriuwerem. Hirak ken en kesi kuri tiwei. ¹⁰ Hirak kesi kuri tiwei, mit yapirwe ne Isrel nererik nau wit eik nitehi God menmen. ¹¹ Hirak keit

n̄min en, mitik ensel keke wit ke Mitik Iuwe God kan kerp kenke ken his yaaim me k̄naaan kerek Sekaraia kewis menmen min m̄re kuri tiwei h̄ram m̄waai menterim. Hirak kewepypir h̄rekes te Sekaraia k̄rek. ¹² Mitik Sekaraia k̄rek, hirak han kep̄pir hirak k̄naaan, ¹³ te mitik ensel ketp̄wek kar ik: “Sekaraia, ti ap h̄napen au em̄t! God kemtau menmen ti epei hit̄wekhiyem, te m̄te pit Ilisabet tewen wawine n̄kan hirak kei. Yi yayiw̄wek niuk mirak Jon. ¹⁴ Ti etike m̄te pit han yaaik eiyu. Mit yapirwe nan̄rek hir han yaaik nan̄tar miye h̄re winaak. ¹⁵ *Hirak maain God han kitet hirak kakre mitik iuwe kakinin mit han nisesik. Hirak ap te kakim tipar wain o tipar si enum au em̄t! Me w̄ miye winaak wen au, God Himin Yaaik kaku kakikre han k̄rak kaknisesik. ¹⁶ Hirak te kakikaap mit yapirwe ne Isrel nanweikin sip nanwet menmen enum hir p̄ike nanises him me God k̄r̄. ¹⁷ *Hirak kakinin mitik iuwe kakno kakrer wit wit kaktip him me God kakriuwe menmen iuwe kakri han ke mit kakir n̄paa mitik Ilaija ketpim. Hirak kakikaap haairer nantike n̄kerek n̄r nanu han kiutip. Hirak kakweikin mit enun nises menmen enum te hir p̄ike nanises menmen mit yaain nisesim. Hirak kakikaap mit nanises mitik iuwe, hir nanu naanmeriȳwek hirak kaknen kaktorhis.”

¹⁸ *Mitik ensel katip epei au, mitik Sekaraia kit̄wekhi kar ik: “Harkeik te hi ertei menmen im ti hetpewem h̄ram werek? Hi epei enu ke mitik te m̄te pai h̄re epei enu we m̄te.” ¹⁹ *Hirak ensel kewenhi ketp̄wek, “Hi ensel Gebriel hi herp ninaan me God h̄r̄ak menmen mirak. Hirak keriuweta hi han hetput him yaaim im e. ²⁰ *In ek ti ap atip him mei tauu ere w̄ menmen mamnen hi epei hetputem hentar ti ap han kitet him mai. Ti ap atip him mei ere w̄ me menmen im God kehimitanem h̄ram mamnen.”

²¹ Ensel ketp̄wek menmen, mit wen nemerir Sekaraia keit n̄min en hir nan̄rtei kenmak te hirak kepeit winak iuwe ke God. ²² Sekaraia ketpaan kan, hirak ap ketpor, te hir nertei hirak epei kepu k̄tyak k̄r̄ menmen keit winak n̄min en. Hirak ap kaktip him mei miutip te hirak kewir his ketpor keriuwerem. ²³ W̄ hirak k̄r̄ak menmen mekre winak ke God epei au, mitik Sekaraia p̄ike ken winak k̄rak.

²⁴ Maain w̄ ham m̄te pirak Ilisabet wetu, te h̄re ap w̄naaiwir winak wenke

* 1:1 Ap 1:1 * 1:2 Jo 15:27 * 1:5 1Kro 24:10 * 1:9 Eks 30:7 * 1:15 Nam 6:3 * 1:17 Mt 17:11-13;
Mal 3:1, 4:5-6 * 1:18 Jen 18:11 * 1:19 Dan 8:16, 9:21; Hi 1:14 * 1:20 Lu 1:45 * 1:25 Jen 30:23

hispinak (5) ere hire tu iuwe miyapir nertei hire wetu. Hire watip, ²⁵ * “In ek Mitik Iuwe God kepepa mar im. Hirak epei kepir menmen kenipa yink enuk me ninaan me mit miyapir hentar nipaa hi hine nikerek au.”

Ensel ke God katip mite Maria maain hire wawine Jisas

²⁶ Me wenke kar hispinak kiutip (6) mite Ilisabet wepitu, God keriuwet ensel Gebriel ken wit niuk mirak Nasaret keit provins Galili. ²⁷ * Hirak kaktip mite nihan niuk mire Maria. Haai kire kehimitenep wautike mitik niuk mirak Josep, hirak nepenyek ke maam nipu kir Devit. ²⁸ Ensel ke God kan kirep ketpiwe kar ik: “Ti han yaaik ehu. Han yaaik ke God kau ketikewit. Hirak God ketikewit kakrekuyut yaaim.” ²⁹ Mite Maria wemtau him im kerek ensel ketpim te hire han kekrit han kitet war ik: “Kenmak hirak ketpo kar ik?” ³⁰ Te ensel ketpiwe, “Ti ap enapan Maria. God han yaaik keriuwit kakrekuyut yaaim im e. ³¹ * Maain ti ehitu te ti eine nikan, ti ewis niuk mirak Jisas.

³² * “Hirak kakre Mitik Iuwe mit naninewek Nikan ke God hirak Mitik Iuwe. God kakriakek kakre Mitik Iuwe naanmamre mit kakre nipaa maam kirak Devit. ³³ Hirak naanmamre mit ne Isrel kerek hir nepenyer ne mitik Jekop kerek nipaa enum eik hirak kepu. Hirak naanmamre mit hirak kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Menmen mirak ap te mamesi taau.”

³⁴ Mite Maria watip ensel ke God war ik: “Hi ap hawaai hetike mitik hak au. Mamirkeik te hi ahitu?”

³⁵ * Ensel ke God kewenep ketpiwe, “God Himin Yaaik kaknen kaku kakinterit kakriuwe menmen iuwe me God. Mit nankinaak hirak Nikan yaaik ke God nanintar God Himin Yaaik kewis nikan yaaik ik kekere tu kit maain ti einaak.

³⁶ “Ti han kitet menmen God kiriak wekeni pit Ilisabet em. Mit nipaa natip hire enu tenin (o rumaa) ap te wawine nikerek au. Te hire hirehes weriuwet wenke hispinak kiutip (6) hire nikan kewiye. Te hire epei we mite. ³⁷ * Ap te menmen mei miutip te God ap kakriakem taau.”

³⁸ Maria watip, “Hi hire mite hanhan hises menmen God hanhan kakriakem, te menmen mamnen mamir ke ti epei hetpim.” Hire watip epei au, Ensel ke God kinaiwurep ken.

Maria wen wir Ilisabet wetikerep nau en

³⁹ Ensel ke God kinaiwurep, wi ham kike Maria wemani menmen kekrit waswas wen wit menep miniu (o neiyip) yapirwe me provins Judia. ⁴⁰ Hire wen winak ke mitik Sekaraia, hire watip Ilisabet, “Ti yaaip.” ⁴¹ * Ilisabet wemtau Maria watip hire yaaip te nikan kekere tu kehin kekerep. God Himin Yaaik kau kekere han ke Ilisabet keneisesye, ⁴² * te hire watip weriuwe him iuwe, “God kakrekuyut ti han yaaik ehinin miyapir han. God kakriak yaaim ke nikan ti ehinaak. ⁴³ Hi mite weiniye te hi han yaaik menmen iuwe im man hi, te Mitik Iuwe God miye pirak wan wira. ⁴⁴ Hi hemtau him mit epei au, te nikan kekere tu kai han yaaik kehin. ⁴⁵ * Ti han yaaik iuwe hentar ti hises him kerek God ketpim. Maain God kakriak menmen hirak nipaa ketputem.”

Maria wine henye wentar hire han yaaik weriuwe God

⁴⁶ * Maria watip, “Hi han kai yaaik ewenipi niuk me Mitik Iuwe God. ⁴⁷ Hi han yaaik hentar maain God kakikepa kaktauhish. Hi mite hirak menmen mirak hi enu weiniye, ⁴⁸ * te hirak hanhan keriuwa. Te in ek ere maain mit yapirwe nantip God kerekya hi han yaaik iuwe, ⁴⁹ hentar menmen iuwe hirak kerekewem. Niuk mirak yaaim iuwe. ⁵⁰ * Hirak hanhan keriuwe mit kerek hir nisesik newenipiyek, me mit nipaa ein nepu ere in. ⁵¹ * Hirak kiriak menmen keriuwe menmen mirak iuwe, hirak keyim kepir mit kerek enun hanhan hiras niriak menmen mir enum hir nen. ⁵² * Hirak kepir mit iuwe naanmipre mit, hirak kewisi hir nau weinim, te hirak kewis mit weinin hir nire iuwe. ⁵³ * Hirak epei kewet mit enun nau weinim nipi maan kewetir menmen wisenum ere tu iuwe, te hirak keriuwet mit netenen menmen yapirwe ne his nen. ⁵⁴ * Hirak kises him kerek nipaa katip maamer nau yem. Hirak kan kakikaap

* 1:27 Mt 1:16, 18; Lu 2:5 * 1:31 Ais 7:14; Mt 1:21-23 * 1:32 Ais 9:7; 2Sml 7:12, 13, 16; Dan 7:14; Mai 4:7
 * 1:35 Mt 1:20 * 1:37 Jen 18:14 * 1:41 Lu 1:15 * 1:42 Diu 28:4 * 1:45 Lu 1:20 * 1:46 1Sml 2:1-10
 * 1:48 Lu 1:25, 11:27 * 1:50 Sam 103:13, 17 * 1:51 2Sml 22:28 * 1:52 Jop 12:19, 5:11; Sam 147:6 * 1:53
 1Sml 2:5; Sam 34:10, 107:9 * 1:54 Ais 41:8; Sam 98:3 * 1:55 Mai 7:20; Jen 17:7, 18:18, 22:17

mít n̄rak ne wit Isrel. ⁵⁵*H̄irak han kitet keriuwe Ebrahim n̄paa kau t̄i ketike nepenyerer in ek nepu t̄i. H̄irak kerekyor yaa'im t̄ipmain t̄ipmain enum eik, kar ke n̄paa h̄irak ketpim."

⁵⁶H̄ire wat̄ip menmen im epei au, mítē Maria wau wetike Ilisabet ere wenke wikak. Maain wenke wikak epei man men, h̄ire p̄ike wen wit k̄ire eik.

Ilisabet wine n̄kan Jon

⁵⁷W̄i epei man te mítē Ilisabet weteiknen, h̄ire wine n̄kan. ⁵⁸Mít n̄re nau menep netikerep h̄ir netike paapr̄er n̄re nemtau God kerek̄ȳwe yaa'im h̄ire wine n̄kan te h̄ir nan n̄rep han yaaik netikerep. ⁵⁹*Maain n̄kan k̄ire kepu w̄i hisp̄inak wikak (8), h̄ir nerekir ȳink k̄irak, h̄ir nanwis niuk m̄rak Sekaraia kakrer̄r haai k̄irak. ⁶⁰*Te miye p̄irak wat̄ip, "Au, hi ewis niuk m̄rak Jon." ⁶¹Te h̄ir netp̄iwe, "Ap te paap o tete o keim̄n niuk m̄rak mar em te t̄i ewis̄k kakrerim tauu!" ⁶²Te h̄ir nat̄ip nitehi haai k̄irak neriuwe his main main, "Ti ewis niuk me n̄kan ik ek kakrar keim̄n?" ⁶³H̄irak Sekaraia kitorhi nanwet̄iw̄ek t̄iwei te kakwis niuk mamwik. H̄ir newet̄iw̄ekem te h̄irak kewis menmen im mewim: "Niuk m̄rak Jon." ⁶⁴H̄ir wen han kekrit nat̄ip me menmen im, Sekaraia han kewep kat̄ip kewen̄ipi niuk me God. ⁶⁵Te mít netikerek nau menep h̄ir nep̄ir̄p̄ir te h̄im me menmen im men merer wit wit meit m̄nīu (o neiȳp) me Judia. ⁶⁶Te neim̄n kerek nemtewem h̄ir han kitetim nitehian, "Te n̄kan ik e maain kakriak mekam?" Mít nertei God kau ketikerek kewet̄iw̄ek menmen m̄rak iuwe.

H̄im Sekaraia kat̄ip ke menmen maain mamnen

⁶⁷Jon haai k̄irak Sekaraia God kewis H̄im̄n k̄irak yaaik kekre han k̄irak te h̄irak kat̄ip menmen maain mamnen. ⁶⁸*H̄irak kat̄ip kar ik:

"H̄iau em̄riak menmen emwen̄ipi niuk me M̄it̄ik Iuwe God ke Isrel. H̄irak epei kan kak̄ikepai h̄iau mít n̄rak h̄iau mamnaaiw̄ir menmen enum h̄irak kaktaihis. ⁶⁹*H̄irak God kewetei M̄it̄ik Iuwe manpenuk kak̄ikepai te kaktaihis, h̄irak ke weiw̄ik me Devit h̄irak mít̄ik k̄ir̄ak menmen me God. ⁷⁰H̄irak keweteiyek kar ke n̄paa enum eik h̄irak kat̄ip mít n̄rak profet menmen h̄ir newis̄m mau t̄iwei newepyap̄ir

maamrer nai yem. H̄iram mat̄ip menmen im. ⁷¹*God kat̄ip h̄irak kak̄ikepai kaktaihis mamkeip̄in mít enun nepan h̄ir han enuk n̄naain h̄iau mít. ⁷²*N̄paa h̄irak kat̄ip maamrer nai h̄irak maain kakrekyei yaa'im kakises h̄im n̄paa h̄irak ketpim. ⁷³⁻⁷⁴*N̄paa h̄irak ketike maam kau Ebrahim h̄irak̄it tekiyak̄it tau teit, God ketp̄iw̄ek h̄irak kak̄ikaap nepenyerer n̄rak. In ek h̄irak kakises menmen n̄paa h̄irak ketpim, h̄irak kenipai h̄iau mít in e mamkeip̄in mít nepan nau te h̄iau ap m̄naain au. H̄iau emisesik mam̄riak menmen m̄rak. ⁷⁵*Me w̄i yap̄irwe h̄iau mau t̄i ik, h̄irak kehimitenei h̄iau yaain prar prar." ⁷⁶*Sekaraia epei ketpor, h̄irak kemunaan kat̄ip n̄kan k̄irak kar ik:

"Maain mít nant̄ip t̄i mít̄ik profet kerek ewepyap̄ir h̄im me God iuwe kin̄n menmen yap̄irwe. Ti kerek̄ek ehin̄n eno et̄ip mít en̄naaiw̄ir menmen enum em̄t̄ em̄er̄ir M̄it̄ik Iuwe kaknen. ⁷⁷*Ti tewen at̄ip h̄iau mít n̄rak ne Isrel h̄irak kak̄isak menmen enum h̄iau m̄riakem h̄irak kaktaihis. ⁷⁸*God k̄irak menmen im kent̄ar h̄irak yaaik hanhan keriuwai h̄iau mít. ⁷⁹*M̄it̄ik Iuwe k̄irak h̄irak k̄ire wepni kewep kan k̄ir krusai h̄iau mít ne t̄i ik te h̄irak kaknaaiw̄ir wit ke God kaknen kakt̄ip h̄iau mít han kau enuk toto metari h̄im me God kak̄itpai h̄im m̄rak yaa'im. H̄iau mau enum m̄naain mami te h̄irak kaknen kakteiknai yayiwe k̄irak yaaik te h̄iau mamu werek werek."

⁸⁰*Maain n̄kan Jon k̄inīu k̄ire iuwe, han k̄irak tokik ap te k̄inapen mít au. H̄irak kepu wit wein̄ik mít newi au ere maain w̄i h̄irak kewepyap̄ir h̄irekes kat̄ip mít ne wit Isrel h̄im me God.

2

Maria wine Jisak
(Mt 1:18-25)

¹Me w̄i keremem Ilisabet wine Jon, mít̄ik iuwe Sisa Ogastas kesiuwe h̄im men kat̄ip mít miyap̄ir nerer wit wit gavman ne Rom naan̄m̄pror h̄ir en̄nen enwis niuk m̄r emu t̄iwei. ²Me w̄i im mít newisor niuk m̄r mau t̄iwei, mít̄ik iuwe Sairinias h̄irak k̄ire mít̄ik iuwe gavman naan̄m̄pre

* 1:59 Jen 17:12; Lev 12:3; Lu 2:21 * 1:60 Lu 1:13 * 1:68 Sam 41:13, 72:18, 106:48; Lu 7:16 * 1:69 Sam 18:2

* 1:71 Sam 106:10 * 1:72 Jen 17:7; Lev 26:42; Sam 105:8-9, 106:45 * 1:73-74 Jen 22:16-17; Mai 7:20 * 1:75

Ta 2:12-14 * 1:76 Ais 40:3; Mal 3:1; Mt 3:3 * 1:77 Jer 31:34 * 1:78 Ais 60:1-2 * 1:79 Ais 9:2, 58:8; Mt 4:16

* 1:80 Lu 2:40; Mt 3:1

mít ne provins Siria. ³ Hír mít yapírwe niutíp niutíp píke nen wit kír kerek nípaá maamrer nír ninín newiyen te hír enwis niuk mír mau tíwei emít. ⁴ Mítík Josep kínaaiwír wit Nasaret keit provins Galili hírak ken provins Judia keit wír niuk mírak Betlehem kerek nípaá mítík iuwe Devit miye pírak winaak keitai en. Josep ken en kentar hírak hírekas nepenyek kei ke Devit. ⁵ *Hírak ken kakwis niuk mírak mantike niuk me míte pírak Maria kerek nípaá hír epei nehimítan te hír nanítan. Híre epei níkan kekrerep. ⁶⁻⁷ Hír neit wit Betlehem, wí epei man te híre weteiknen wawine níkan. Híre wine níkan kíre iuwe mítík, híre weit laplap weiyím weweiknenik wewisík kekre tíkenup iuwe kerek hír newet bulmakau menmen mekrerek. Hír newisík kekrerek nentar wínak pasenda kerek mít nererik níwaairi en nípaá mít yapírwe nípaairi nererim te yeno meiyam ap weiním meit au. Mít níwaai rem nererim nenemtín te hír nen níwaai weisaak ke bulmakau, híre wine níkan weitai.

Ensel hír natíp mít naanmípre sipsip me míte wine níkan

⁸ Menep wit ik kerek míte Maria wine níkan, mít han neit ní naanmípre sipsip ne wítaan. ⁹ Hír naanmípre sipsip ne wítaan, ensel kiutíp ke Mítík Iuwe kewepyapír hírekas menmen iuwe me God merhíhe míruiusor te hír nínaain nepírpir iuwe. ¹⁰ Hír nepírpir iuwe, ensel ketpor kar ik: “Yi ap einaain au emít! Hi epei han etpi hím yaaim mamnip mít nerer wit wit han yaaik nanu. ¹¹ Me wítaan ik ek míte wine níkan weit wit ke Devit niuk mírak Betlehem. Hírak mítík God kehimitanek hírak Mítík Iuwe kakíkaap mít kaktorhis. ¹² Menmen im hi hetpiyem mamteikni hi hemitipín au. Yi yayír níkan miye wenke laplap weweiknenik keriuw-erem kíwaai wewisík kekre tíkenup ke bulmakau naam menmen mekrerek, hírak kíwaairi.” ¹³ Wasenum ensel níre yapírwe ne wit ke God hír newepyapír híras nerp netike ensel, hír nine henye newenípi niuk me God natíp hím im:

¹⁴ * “Haiu hanhan yi mít eiwenípi niuk me God. Yi mít miyapír yau tí yi eikiyan eiyu eiyít eiyíntar God han yaaik keriuwi.”

Mít naanmípre sipsip nen nír Jisas

¹⁵ Ensel nine henye epei au, hír nen nekeipnor píke nen wit ke God, te mít kerek naanmípre sipsip en natípan, “Sís,

haiu emno wit Betlehem emír menmen epei man, kerek Mítík Iuwe God ketpaimem.” ¹⁶ Te hír nesiukín nen nínapín Maria wetike Josep, hír nír níkan kíwaai kekre tíkenup. ¹⁷ *Mít kerek naanmípre sipsip hír nírek epei au, hír netpor menmen ensel epei nan netporem me níkan ik e. ¹⁸ Mít yapírwe kerek nemtau hím mít naanmípre sipsip netporem, hír han kitet menmen im epei man. ¹⁹ *Maria han kaa menmen au. Híre wewisím mekre han kíre, hekrit hekrit híre han kitetim. ²⁰ Mít naanmípre sipsip píke nen nír ein newenípi God natíp hírak yaaik iuwe nentar menmen ensel netporem metike menmen hír nírem híram mar ke ensel epei netporem.

Hír newis niuk me Jisas

²¹ *Wí hispínak wikak (8) epei man te Maria wine níkan, te hír neiyík nen nerekir yínk kírak. Hír newis niuk mírak Jisas. Niuk im Ensel katíp Maria em nípaá híre ap wepítu wen au.

Simion ketike Ana nír Jisas keit wínak iuwe ke God

²² *Maain wí epei man te hím me Moses Mau tíwei matíp míte waukír te God kaktíp híre yaaip. Me wí im Maria wetike Josep nínan Jisas neiyík nen wit Jerusalem newet God ek. ²³ *Hír nen Jerusalem newet God ek nentar hím nípaá God kewet Moses hírak kewisím mau tíwei matíp mar im: “Níkerek hírakít iuwe mítíkít miyapír nínakít hír mít nehimítanet hírakít te God.” ²⁴ *Hír nen newet mítík pris menmen kakwet God em nises hím God kewet Moses em kewisím mau tíwei matíp mít enwet God hore nímanp wik o tapi wik wen típni. ²⁵ *Mítík kiutíp kau Jerusalem niuk mírak Simion. Hírak mítík yaaik kises God werek werek. Hírak kemerír Mítík God kehimitanek kaknen kakíkaap mít ne Isrel. God Hímín Yaaik kau ketikerek. ²⁶ Hírak keteiknówek ap te kaki ere hírak kakír Mítík Iuwe Kraís kerek God kehimitanek kaknen kakíkaap mít. ²⁷ God Hímín Yaaik kíkiak han kírak te hírak ken wínak iuwe kerek mít nererik newenípi niuk me God. Maain miye haai ne níkan Jisas neiyík nen wínak iuwe ke God eik e nanwet God menmen hím me Moses mau tíwei metpim. ²⁸ Simion kír níkan kír hírak kínanek kewenípi God katíp kar ik:

²⁹ “In ek Mítík Iuwe God tí epei hises hím nípaá tí epei hetpewem, te tí ewisa hi mítík hi hírak menmen mít, hi han yaaik hahi. ³⁰ *Hi han

* 2:5 Lu 1:27 * 2:14 Lu 19:38 * 2:17 Lu 2:10-12 * 2:19 Lu 2:51 * 2:21 Lu 1:31, 59 * 2:22 Lev 12:1-8

* 2:23 Eks 13:2, 12, 15 * 2:24 Lev 12:8 * 2:25 Ais 40:1, 49:13 * 2:30 Ais 52:10; Lu 3:6; Ta 2:11

yaaik hahi ehintar hi epei h̄r M̄tik ti hehimitanek h̄rak kak̄kaap haiu m̄t ne Isrel. ³¹ Ti epei h̄r̄rak menmen im merp n̄m̄n me m̄t miyap̄r yap̄rwe nerer wit wit. ³² *H̄rak kakre wepni (o yanm) k̄r kakteik̄n m̄t yayiwe, h̄rakkakteik̄n m̄t miyap̄r ap ne weiw̄k me Isrel am̄rkeim te h̄r enises h̄m me God. H̄rak M̄tik Iuwe kakin̄n naanmampre haiu m̄t ne Isrel, te m̄t miyap̄r nerer wit wit h̄r nant̄p nan̄r ik: 'God epei k̄r̄rak menmen yaaim.'

³³ Josep ketike Jisas miye p̄rak h̄r nemtau menmen Simion kat̄p me n̄kan te h̄r nep̄r̄p̄r han kitetim. ³⁴ *H̄r nep̄r̄p̄r, Simion kitehi God kakrek̄yor yaaim kat̄p Maria miye pe Jisas kar ik: "God kehimitan N̄kan ik e kakn̄p m̄t han yap̄rwe ne Isrel nan̄waank nan̄t. M̄t han yap̄rwe au, God kaktorhis nanu werek. H̄rak k̄re M̄tik God kakteik̄n m̄t han k̄rak keriuwerek te m̄t yap̄rwe h̄r nant̄kerek nan̄nehan nanweik̄n sip nanwet̄wek. ³⁵ Te h̄rak kakwepyap̄r menmen m̄t han kitetim. Maain menmen enum mam̄r ke m̄t new̄r yipo nenep m̄tik, m̄t nanrekȳwek enum mamrekir han kit te mamwetit han enuk."

³⁶ M̄te piut̄p niuk m̄re Ana h̄re wepu en. H̄re m̄te profet h̄re wewepyap̄r h̄m me God. H̄re n̄ki pe m̄tik Fanyuel, h̄rak ke weiw̄k me maam n̄pu k̄rak Asa. H̄re we m̄te enu, h̄re wepu wetike m̄tik k̄re tito mar hisp̄nak wik (7). ³⁷ *Maain tito mar hisp̄nak wik (7) epei au, h̄rak kaa te n̄paa ere in 84 tito epei men, h̄re wepu weiniye. W̄taan wanewik h̄re wewen̄pi niuk me God, h̄re wepu menep w̄nak iuwe ke God w̄nain̄w̄rek au. Me w̄ ham h̄re n̄np̄i maau wepu, h̄re wat̄p God menmen. ³⁸ *Josep ketike Jisas miye Maria h̄r wen nepu w̄nak iuwe ke God newet God menmen, m̄te ip e wan wewen̄pi niuk me God wep̄r ke Simion kewen̄piyek. H̄re wat̄p m̄t neit Jerusalem kerek h̄r nemeriȳwek kaknen kak̄kaap m̄t ne Isrel h̄re wetpor me n̄kan ik e.

Josep ketike Maria neithis Jisas p̄ike nen wit Nasaret

³⁹ *H̄r n̄riak menmen h̄m me Moses mat̄p h̄r nanisesim epei au, h̄r p̄ike nen

provins Galili h̄r nau wit k̄r Nasaret. ⁴⁰ *N̄kan k̄nīu k̄re iuwe h̄rak manpenuk kepu h̄rak kertei menmen werek werek w̄senum God kerekȳwek yaaim.

N̄kan Jisas kepu w̄nak iuwe ke God keit wit Jerusalem kitehi m̄t iuwe menmen.

⁴¹ *Tito miut̄p miut̄p miye haai ne Jisas nen wit Jerusalem me w̄ Pasova kerek m̄t ne Isrel nererik naam menmen han tewen̄n w̄ God kenep m̄t ne Isip te h̄r au, h̄rak keriyei n̄naaiw̄r Isip. ⁴² Maain Jisas h̄rak 12 tito epei au, h̄rak ketike miye haai nen Jerusalem nises menmen me w̄ Pasova mar ke n̄paa h̄r n̄riakem. ⁴³ *W̄ me Pasova epei au, h̄r p̄ike nan̄no, te Jisas wen kepeit wit Jerusalem. Te Josep ketike Jisas miye p̄rak au netariyek. ⁴⁴ H̄r han kitet h̄rak epei kin̄n ken ketike m̄t n̄r han te h̄r nen ere w̄taan. W̄taan, h̄r n̄net̄wek nitet m̄t n̄r ne wit eik o paaprer n̄rak te h̄r ap n̄nap̄nek au. ⁴⁵ Te h̄r p̄ike nen Jerusalem nen n̄net̄wek neit en. ⁴⁶ Jisas h̄rak kepeit wit Jerusalem ere w̄ wikak, h̄r n̄nap̄nek keit w̄nak iuwe ke God kau ketike m̄t iuwe nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t miyap̄r em. H̄rak kemtau h̄m m̄r h̄rak kitorhi menmen. ⁴⁷ H̄r m̄t kerek nemtau menmen h̄rak kewenhiyem kerteiyem h̄r han kekrit nat̄p h̄rak n̄kan kertei iuwe. ⁴⁸ Miye haai n̄rak n̄rek, h̄r han kekrit. Te miye p̄rak w̄tiw̄ekhi war ik: "N̄kan kai, ti henmak te ti herekyaw̄r menmen mar im: Haai kit ketikewa haw̄r w̄n̄wet̄n̄ wik̄t. Haw̄r wik̄t ere haw̄r w̄nep̄nit." ⁴⁹ *H̄rak kewenhi ketpor kar ik: "Yi yemmak te yi ȳnet̄no? Yi yep̄tari hi ehises menmen me Haai kai heit w̄nak k̄rak au a?" ⁵⁰ H̄r ap nertei mekam h̄rak kat̄p h̄ram me Haai k̄rak God. ⁵¹ *H̄rak ketpor epei au, h̄rak ketikeri nen wit Nasaret, h̄rak kises h̄m m̄r. Te miye p̄rak wemi han h̄m m̄rak mekre han k̄re. ⁵² *Maain Jisas k̄re iuwe h̄rak manpenuk enuk keit h̄rak kertei w̄senum. God ketike m̄t nau t̄ h̄r han yaaik neriuwerek.

3

M̄tik Jon Baptais kerek k̄k̄r m̄t h̄rak kat̄p m̄t miyap̄r h̄m me God

(Mt 3:1-12; Mk 1:2-8; Jo 1:19-28)

¹ Tito hiswiyen hisp̄nak (15) epei men me Taibirias Sisa h̄rak kerekek naanm̄pre m̄t nau t̄ ik. Me w̄ im m̄tik iuwe Pontias Pailat naanm̄pre m̄t ne provins Judia, m̄tik iuwe King Herot naanm̄pre m̄t nau

* 2:32 Ais 42:6, 49:6 * 2:34 Ais 8:14; Mt 21:42-44; 1Ko 1:23; 1Pi 2:8 * 2:37 1Ti 5:5 * 2:38 Ais 52:9 * 2:39 Mt 2:23 * 2:40 Lu 1:80, 2:52 * 2:41 Eks 12:24-27, 23:14-17; Diu 16:1-8 * 2:43 Eks 12:18 * 2:49 Jo 2:16 * 2:51 Lu 2:19 * 2:52 1Sml 2:26; Pro 3:4; Lu 1:80

provins Galili. Nɔkik kɔrak Filip naanmɔpre mɔt nau provins wik niuk mɔrakɔt Ituria ketike Trakonaitas. Mɔtik iuwe Laisenias naanmɔpre Abilini. ² *Mɔtik Anas ketike Kaiapas hɔrakɔt wik naanmɔpre mɔt pris han neit wɔnak iuwe ke God keit Jerusalem. Me wɔ im em Sekaraia nɔkan kɔrak Jon keit wit weinik mɔt ap newi. Me wɔ im God ketpɔwek kewetɔwek hɔm mɔrak. ³ *Epei au Jon ken kerer wit wit menep mani Jordan. Hɔrak kewepyapɔr hɔm katɔp mɔt enweikɔn sip enwet menmen enum te hɔrak kakɔkɔri nanriuwe tɔpar te God kakɔsak menmen enum mɔr mamno. ⁴ *Menmen im epei man mar nɔpaa mɔtik Aisaia hɔrak kewepyapɔr hɔm me God hɔrak kewisɔm mau tɔwei hɔram matɔp mɔt neweikɔn sip newet menmen enum hɔram mɔre mɔt newep yayiwe. Hɔram matɔp mar ik:

“Mɔtik keit wit weinik mɔt ap newik hɔrak kɔnap katɔp, ‘Yi einetɔt yayiwe ke Mɔtik luwe yi eirɔakek yaaik akɔrak te hɔrak kakɔsesim werek.

⁵ Yi eiwep tɔ mɔtik eiwɔr meri emwapɔn kerek kɔnatɔn keit ek ere ekɔrak. Yayiwe kerek keweikɔn yi eirɔakem ere ekɔrak te yayiwe kerek keweikɔn o hei mekrerek, yi eirɔakem ere emɔram.

⁶ *Mɔt miyapɔr nerer wit wit nanɔr mɔtik kerek God kehimitanek hɔrak kakɔkaap hɔm mɔt kaktaihis.’”

⁷ *Hɔr mɔt miyapɔr yapɔrwe nan nɔr Jon te hɔrak kakɔkɔri. Hɔrak keneri ketpor, “Yi mɔt enun yɔre manpen o yenmik yi yewis-esik. Keimɔn ketpi yi einen hi akɔri te yi eirɔr einopɔn eikeipɔn menmen enum God kakɔrakem maain mamnen a?” ⁸ *Yi eiyinɔn eirɔak menmen te hɔram mamteikɔn mɔt yi epei yeweikɔn sip yewet menmen enum nɔpaa yi yɔrɔakem. Te yi ap yaitɔpan yayɔr ik: ‘Hɔm mɔt in hɔrak Ebrahim hɔrak maam nɔpu kaiu, te hɔm ap mamweikɔn sip mamwet menmen enum au. Hɔm mɔre mɔt nɔrak, te maain God kaktaihis.’ Menmen im taau! Hi hetpi. God hɔrak kaweikɔn nan im kakɔrakem mamɔr ke nepenyerer ne Ebrahim mamɔkrehɔri yi mɔt enun.

⁹ *In ek hɔne ke yerepɔ epei kiwaai menep nu nekenpɔ te God kakremɔr nu ham kerek ap mine nɔkim yaaim, nɔman mamwen te mɔt nɔrak hɔr nanwɔrem mamɔkre si. Yi mɔt in yi yɔre nu ap mine nɔkim au!” ¹⁰ Hɔrak ketpor kar ik, mɔt yapɔrwe nitɔwekhi, “Te hɔm mamɔrak mekam te mamteikɔn hɔm meweikɔn sip mewet menmen enum?” ¹¹ Jon hɔrak ketpor, “Keimɔn

kerek naanmɔpre sak wik, hɔrak ektike keimɔn kerek au, hɔrakɔt etwepim etwetakit. O keimɔn hɔrak ketenen menmen yapɔrwe ekwet keimɔn hɔrak menmen au rek.” ¹² *Mɔt han kerek nari pewek me mɔt nanwet gavman em hɔr nan nɔr Jon te hɔrak kakɔri te hɔr nitɔwekhi, “Mɔtik tisa, hɔm mamɔrak mekam?” ¹³ Hɔrak ketpor, “Yi eiyɔt pewek empar kerek mɔt ne gavman epei netpim. Yi ap eiyinɔnem eiri meiyam au emɔt!” ¹⁴ Mɔt ne Ami nitɔwekhi, “Hɔm mamɔrak mekam?” Hɔrak ketpor, “Yi ap einep mɔt eiri menmen mɔr au emɔt! Yi ap eisiuwe hɔm weinɔm au emɔt! Yi han yaaik eiyu eiriuwe menmen mɔt iuwe newetiye.”

¹⁵ Mɔt miyapɔr yapɔrwe han kekrit, te hɔr mɔt nitɔhi nekre han kɔr nar ik: “Jon hɔrak Mɔtik luwe krais kerek God kehimitanek kaknen kakɔkaap mɔt o au?” ¹⁶ *Te mɔtik Jon ketpor yapɔrwe, “Hi hɔkri heriuwe tɔpar kerem em. Te hɔrak mɔtik kerek wisenuk kinɔna maain kakɔkaru kaknen hɔrak yaaik kɔre Mɔtik luwe, hi au hɔre mɔtik weinik. Hi ap werek hɔrak menmen mɔrak kiutɔp taau. Maain hɔrak kaknen hɔrak kakwis God Hɔmɔn Yaaik kaku han ki kakre si hɔrak si tatɔm menmen enum mi ere yi yaain. ¹⁷ Hɔrak kɔre mɔtik keses rais mekre sar. Hɔrak kesesim epei au, hɔrak kaktanwewim hɔram haas mɔram mamnopɔn hɔrak kakɔt rais kakwisɔm mamɔkre wɔnak. Hɔrak kakwisɔm mamɔkre wɔnak, hɔrak kakripep haas kakwɔrem mamɔkre si hɔram mamɔrhɔhe ap te mami au.”

¹⁸ Jon katɔp hɔm ham me kakɔkiakyor han kɔr me wɔ hɔrak kewepyapɔr hɔm yaaim me God.

Mɔtik iuwe King Herot kewis Jon kekre wɔnak enuk

¹⁹ *Maain Jon katɔp kene mɔtik ke gavman King Herot kentar hɔrak keit Herodia, mɔte pe nɔkik kɔrak. Hɔrak kenerek kenterik ketike menmen ham enum hɔrak kɔrɔakem. ²⁰ Te Herot pɔke kɔrɔak menmen enum. Hɔrak kewis Jon kekre wɔnak enuk.

Jon kɔkɔr Jisas keriuwe tɔpar (Mt 3:13-17; Mk 1:9-11)

²¹ Herot kewis Jon kekre wɔnak enuk wen au, Jon kɔkɔr mɔt miyapɔr yapɔrwe. Hɔrak kɔkɔr mɔt miyapɔr yapɔrwe epei au, Jisas kan te Jon kɔkɔrek ketikeri. Hɔrak Jisas wen kitehi God menmen, te nepni hɔremes mewep mɔre weipɔr. ²² *Nepni hɔremes mewep mɔre weipɔr, God Hɔmɔn Yaaik keke nepni kan keweikɔnhis kɔre hore tapɔ hɔrak

* 3:2 Lu 1:80 * 3:3 Ap 13:24; 19:4 * 3:4 Ais 40:3-5 * 3:6 Lu 2:30-31; Ta 2:11 * 3:7 Mt 12:34, 23:33
 * 3:8 Jo 8:33, 39 * 3:9 Mt 7:19; Jo 15:6 * 3:12 Lu 7:29 * 3:16 Ap 13:25 * 3:19 Mt 14:3-4; Mk 6:17-18
 * 3:22 Mt 17:5; Lu 9:35; Jo 1:32; 2Pi 1:17

kenterik. God katip hīm iuwe mekiuwe man matip mar im: “Ti Nīkan kai yaaik. Hi han yaaik wisenuk heriuwit.”

*Niuk me maamrer ne weiwik me Jisas
(Mt 1:1-17)*

²³ *Me wī Jisas kekrit kīriak menmen mīrak, hīrak kepu tito mar 30. Mīt miyapir han kitet Josep kine Jisas, te hīrak au. God kerekek. Im em hīram niuk me maamrer ne weiwik mīrak:

Hilai nīpaa kine Josep.

²⁴ Matat kine Hilai.

Livai kine Matat.

Melkai kine Livai.

Janai kine Melkai.

Josep kine Janai.

²⁵ Matataias kine Josep.

Emos kine Matataias.

Neam kine Emos.

Eslai kine Neam.

Nagai kine Eslai.

Meat kine Nagai.

²⁶ Matataias kine Meat.

Semen kine Matataias.

Josek kine Semen.

Joda kine Josek.

²⁷ *Joanai kine Joda.

Resa kine Joanai.

Serababel kine Resa.

Sialtiel kine Serababel.

Nerai kine Sialtiel.

²⁸ Melkai kine Nerai.

Edai kine Melkai.

Kosam kine Edai.

Elmadam kine Kosam.

Ea kine Elmadam.

²⁹ Josua kine Ea.

Jorim kine Josua.

Eliesa kine Josua.

Jorim kine Eliesa.

Matat kine Jorim.

Livai kine Matat.

³⁰ Simion kine Livai.

Juda kine Simion.

Josep kine Juda.

Jonam kine Josep.

Elaiakim kine Jonam.

³¹ *Melia kine Elaiakim.

Mena kine Melia.

Matata kine Mena.

Netan kine Matata.

Devit kine Netan.

³² *Jesi kine Devit.

Obet kine Jesi.

Boas kine Obet.

Salmon kine Boas.

Nason kine Salmon.

³³ *Aminadap kine Nason.

Admin kine Aminadap.

Anai kine Admin.

Hesron kine Anai.

Peres kine Hesron.

Juda kine Peres.

³⁴ *Jekop kine Juda.

Aisak kine Jekop.

Ebrahim kine Aisak.

Tera kine Ebrahim.

Neho kine Tera.

³⁵ Serak kine Neho.

Riyu kine Serak.

Pelek kine Riyu.

Iba kine Pelek.

Sila kine Iba.

³⁶ *Kenan kine Sila.

Afaksat kine Kenan.

Sem kine Afaksat.

Noa kine Sem.

Lemek kine Noa.

Metusala kine Lemek.

³⁷ Inok kine Metusala.

Jeret kine Inok.

Mahalalil kine Jeret.

Kenan kine Mahalalil.

³⁸ *Inos kine Kenan.

Set kine Inos.

Adam kine Set.

God kerekek kime Adam.

4

*Seten kari han ke Jisas
(Mt 4:1-11; Mk 1:12-13)*

¹ God Hīmīn Yaaik hīrak kīkīak Jisas han kīrak te keneisesik hīrak kīnaaiwir mani Jodan. Hīrak keriyaak ken yaank weinik mīt ap newi. ² *Hīrak kepu en wī mar 40, Seten kari han kīrak. Hīrak ap kaam menmen mei kises wī kerek hīrak kepu wit weinik ek au. Me wī yapirwe em, hīrak nīnpi maak. ³ Hīrak nīnpi maak kepu en wī mar 40, te Seten ketpīwek kar ik: “Ti Nīkan ke God te ti etip nan ik ekweikīn ekre bret.”

⁴ *Jisas ketpīwek, “Hīm me God mau tīwei matip, Mītīk kaku werek te hīrak ap kakim menmen metike tīpar weinīm keremem au.”

⁵ Epei au Seten keriyaak keiyīk ken mīniū (o neiyīp) iuwe kau niū ein, waswas hīrak keteikīwek tī kerer wit wit mīt newiyen. ⁶ *Hīrak ketpīwek kar ik: “Hi awetut wit im yapirwe metike menmen mīr iuwe ti naanmamrewem te ti ehīt niuk mit iuwe. Nīpaa God kewetewem te hi han kai hi ewet mītīk kerek hi hanhanek

* 3:23 Lu 4:22; Jo 6:42 * 3:27 1Kro 3:17, 19; Esr 3:2

* 3:31 2Sml 5:14 * 3:32 1Sml 16:1, 13; Rut 4:17-22

* 3:33 Jen 29:35 * 3:34 Jen 21:3, 25:26 * 3:36 Jen 11:10-26 * 3:38 Jen 4:25-5:32 * 4:2 Hi 4:15 * 4:4

Diu 8:3 * 4:6 Mt 28:18 * 4:8 Diu 6:13-14

ewetiwekem. ⁷ Ti ewen ninip hitehir ewe-naunipi hi iuwe te hi ewetutem.” ⁸ *Jisas pike ketp+wek kar ik: “Him me God mau t+wei matip haiu mit emwenipi God kaiu, hirak iuwe kerek ek, haiu emises menmen m+rak. Han en au.”

⁹ Hirak ketp+wek kar ek, Seten keriyaaq keiyik ken wit Jerusalem kewisik kentir winak siup ke winak iuwe ke God ketp+wek kar ik: “Ti N+kan ke God te ti eh+tkir eh+n eno ti eik. ¹⁰ *Ti ap hahi au antar him me God mau t+wei matip, ‘God katip mit ensel n+rak hir maain his mamprut.

¹¹ Hir nan+nani nanriuwe his m+r te ti ap enkewin antar nan enamu hit mit ewenem mamniu nan taau.’”

¹² *Jisas ketp+wek kar ik: “Him me God mau t+wei matip: ‘Yi mit ap eiri han ke M+tik Iuwe ki God te kak+kepi au ek!’”

¹³ *Seten kari han ke Jisas keriuwe menmen ham ham epei au, hirak kisesim au, hirak kinaiw+rek ere maain wi ham.

Jisas kin+n kir+ak menmen m+rak keit provins Galili

(Mt 4:12-17; Mk 1:14-15)

¹⁴ God Him+n Yaaik kekere han kirak keneisesik kekepik te hirak p+ke ken provins Galili. Him me menmen Jisas kir+akem men merer wit wit in. ¹⁵ Hirak katip mit miyap+ir him kekere winak kerek mit nau nererik nekine him me Moses, te hir newenipi niuk m+rak natip hirak yaaik.

Mit neit wit Nasaret neweik+n sip newet Jisas

(Mt 13:53-58; Mk 6:1-6)

¹⁶ Maain Jisas k+piun wit Nasaret kerek n+paa hirak kewik ere iuwe. Me wi Sabat hirak ken kekere winak kir kerek hir nekine him me Moses en, hirak ken kar n+paa hirak kir+akem, hirak kekrit kekine him me God. ¹⁷ M+tik kewet+wek t+wei n+paa m+tik Aisaia hirak profet kewisim, hirak kenke t+wei k+napi+n him h+ram matip mar im:

¹⁸ *Him+n Yaaik ke M+tik Iuwe God kekere han kai kentar hirak kehim+tena hi ewepyap+ir him yaaim mamno mit enun nau wein+im. Hirak keriuweta hi atip mit har ik: ‘Menmen meteneni te hi asiupeni.’ Hi akaap mit kerek nanam+r toto te hir en+r ein ein. Mit hir han enuk neriuwe menmen enum te hi arekyor han kir yaaik kakrihis me menmen im.

¹⁹ Hirak keriuweta te hi awepyap+ir him me tito im God kakri+ak mit menmen yaaim kak+kepi.”

²⁰ Hirak kekinaam epei au, hirak keiyepet t+wei, hirak p+ke kewet m+tik kerek naanm+prewem hirak p+ke kau yeno. Epei au, mit yap+irwe nekre winak eik e hir n+pirek.

²¹ Hir n+pirek, hirak ketpor kar ik: “Petepin him mau t+wei yi yemtau hi ekinaam h+ram epei mamnen.” ²² *Hir yap+irwe netp+wek nar ik: “Him im yaaim?” Te hir han kitet him yaaim hirak ketpim hir natipan nar ik: “Hirak n+kan ke Josep kerek ek.”

²³ *Hirak ketpor kar ik: “Hi hertei maain yi hanhan eiy+tpo him im kerek n+paa mit netpim nar ik: ‘M+tik ti ah+kaap mit hir n+nap te ti k+kaap h+rek. Menmen haiu memtau ti epei hir+akem meit wit Kapaneam ti er+akem in meit wit kit haiu mam+rem.’” ²⁴ *Hirak wen ketpor, “Hi hetpi werek. Mit ne wit ke m+tik profet hir ap nemtau him m+rak nanisesim au. ²⁵ *Hi hetp werek. N+paa enum eik miyap+ir yap+irwe neit Isrel m+kan n+r naa hir nepu wein+im. Me wi im Ilaija kitehi God keiyepet hawi keit menep ere tito wikak wenke hisp+nak kiutip (6) te menmen ap mewe mau ni au. ²⁶ *God ap keriuwet Ilaija ken k+kaap miyap+ir ne Isrel kerek m+kan n+r naa ek au. Hirak keriuwetek ken k+kaap m+te kereperek kerek m+tik k+re kaa ek, h+re weit wit Sarefat ke wit iuwe Saidon. H+re ap pe weiwik me Isrel au. ²⁷ *N+paa enum eik me wi m+tik profet hak niuk m+rak Ilaisa kau ti, mit yap+irwe ne Isrel lepro mewi, te hirak ap kekepi hir n+re yaain au. Hirak k+kaap m+tik Neman ke wit Siria kerekek, ap ke weiwik me Isrel. Yi y+re mit n+paa nepu en, neweik+n sip newet m+tik kir Ilaija. In ek yi yeweik+n sip yeweto, te hi anaiw+ri.”

²⁸ Mit yap+irwe hir neit winak eik e nemtau him im hir han enuk neriuwerek wisenuk nentar hir nertei hirak keneri keriuwe him im. ²⁹ Hir nekrit neiy+ik nen nep+rek kenp+n me wit. Hir neriyaaq neiy+ik nen m+niu kerek wit kir k+waairi, te hir nanw+rek kak+nkew+n kaki. ³⁰ Au, God kenipi han kir toenuk te hirak keke ti kewepi n+im+n ken kinaiw+ri ken.

Jisas kep+ir herwe enuk kekere han ke m+tik

(Mk 1:21-28)

* 4:10 Sam 91:11-12 * 4:12 Diu 6:16; 1Ko 10:9 * 4:13 Hi 2:18, 4:15 * 4:18 Ais 61:1-2, 58:6 * 4:22 Lu 3:23; Jo 6:42 * 4:23 Mt 4:13; Jo 2:12 * 4:24 Jo 4:44 * 4:25 1Kin 17:1, 7, 18:1; Je 5:17 * 4:26 1Kin 17:8-16 * 4:27 2Kin 5:1-14 * 4:31 Mt 4:13; Lu 4:23 * 4:32 Mt 7:28-29; Jo 7:46

³¹ *Jisas kinaaiwir wit Nasaret ken, hirak kekiuwe ken kiun Kepeneam, wit hak ke provins Galili. Me wi Sabat hirak katip mit miyapir him me God, ³² *Te hir han kekrit han yaaik neriuwe him hirak ketporem nentar hirak ketpor kar ke Mitik luwe God keriuwetek kan ketpor him mirak iuwe. ³³ *Mitik hak kau winak kerek mit nererik nemtau him me Moses mit nekinaam, herwe enuk ke Seten kekrerek. Te hirak kinaap katip him iuwe kar ik: ³⁴ *Ti henmak te ti han herekeyei enum Jisas ke Nasaret? Ti han awep eraiwaank mamit. Haiu meritei ti keimin. Ti Mitik luwe God kehimitenit enen akaap mit.”

³⁵ Jisas kenerek katip, “Ti ekintip enke enopin ekeipnawek.” Herwe enuk kewir mitik kerekek kan kiwaai ti kekre nimin ne mit yapirwe. Hirak ketpiwek kar ik, te hirak herwe enuk kinaaiwerek, te hirak ap kawaankek au. ³⁶ Mit yapirwe nirek hir han kekrit natipan nar ik: “Him im mekam? Hirak ketpor keriuwe him mirak hiram iuwe te herwe mekrekek hiram minapen mirir mekeipnawek.” ³⁷ Te him me menmen Jisas kirakem men mit nerer wit wit nrapit Kapaneam.

Jisas kikaap Pita maam pirak
(Mt 8:14-15; Mk 1:29-31)

³⁸ Jisas kikaap mitik enuk tpir kekrerek, hirak kekrit kinaaiwir winak kerek mit nau nererik nekine him me Moses mekrekerem, hirak kinik ken winak ke Saimon. Saimon maam pirak (miye pe mite pirak) hire winap wisenum yink sisi te hir nen netpiwek netiwekhis kan kakirep. ³⁹ Hirak ken kerp menep yeno mire kerek mite hire winap wiwaaiyem em, hirak katip menmen enum, te hiram menke mekeipnawe. Wasenum hire wekrit te hire wewetir menmen wekepi.

Jisas kikaap mit miyapir yapirwe hir nire yaain
(Mt 8:16-17; Mk 1:32-34)

⁴⁰ In ek wepni kewen ken te mit pike nepno ein ein nentar wi Sabat hiram epei au, te hir neimin nir yinan nnap neriuwe menmen enum enum hir netorhis neri nan, hirak Jisas kewis his mentar hir mit miyapir yapirwe kekepi hir nire yaain. ⁴¹ *Herwe enum hiram menke mekeipin mit han menepip mar ik: “Ti Nikan ke God kerekek.” Au, hirak keneri ketpor te hir ap pike nekrit natip nentar hir nertei hirak Mitik Kraiss kerek God kehimitanek kaknen kakikaap mit.

Jisas ken kiriak menmen keit wit yapirwe

(Mk 1:35-39)

⁴² Maain teip hekrit, Jisas kinaaiwir wit ik ken wit weinik katip God menmen. Hirak ken wit weinik kitehi God menmen, mit ninetnawek ere hir nnapinek, hir newenek natip te hirak ektikeri enu enit. ⁴³ *Au, hirak ketpor, “Hi are ano herer wit wit awepyapir him mei yaaim me mit enwis God naanmamror. God keriuweta te hi awepyapirem.” ⁴⁴ *Te hirak ken kinaaiwiri kewepyapir him me God kekre winak kerek mit nau nererik nekine him me Moses nerer wit wit neit provins Judia.

5

Pita kises him Jisas ketpin te hirak keit saauk yapirwe

(Mt 4:18-22; Mk 1:16-20)

¹ *Wi ham mit miyapir yapirwe nises Jisas neriuwetan nerp menep nanimtau him me God hirak kakitporem kerp wan ke Genesaret. ² Hirak wen katip him, hirak kir sip wiketerem miwaai تنهاان. Mit kerek newir hepin nankin saauk, hir ninaaiwir sip nen nekemyet hepin mir. ³ Hirak ken kau kekre sip me Saimon. Hirak kenine Saimon kitiwekhi hirak kakriuwet sip mamno tpar kike. Te hirak kau kekre sip wen ketpor menmen mirak.

⁴ *Hirak katip epei au, hirak katip Saimon kar ik: “Ti ehu sip eno wan kerek kesikekre, ti etike mit nekepi yi eiwir hepin emikiuwe wan kerekek te yi eiwit saauk.” ⁵ Saimon ketpiwek kar ik: “Mitik luwe, haiu mewir hepin me witaan ere wanewik te haiu ap mari saauk mei au. Ti hetpo te hi ewirem emno nimin ein.” ⁶ Hirak ketpor, hir newirem men nimin ein epei au, hir nari saauk yapirwe ere hepin mamwep, ⁷ te hir nenine nir yinan neit sip ham naninen nankepi. Hir nan nekepi neriyaam newisim mekre sip ere mau him te sip wik menep te mamnatin mamkre wan. ⁸ Saimon Pita kir menmen im epei au, hirak kewen ninip kerp ninaan me Jisas ketpiwek kar ik: “Ti Mitik luwe enaiwira. Hi mitik enuk ap hises him me God wererek au.” ⁹ Hirak ketike mit kerek netikerek hir han kekrit nentar saauk yapirwe hir netiwem. ¹⁰ *Saimon Pita ketike wariyakit tirak Jems ketike Jon nikerek te mitik Sebedi hirakit tetikerek han kekrit. Jisas katip Saimon, “Ti ap enaain au. In ere maain ti eri mit eninen enisisa.” ¹¹ *Jisas ketpiwekit epei au, hir

* 4:33 Mt 8:29; Mk 5:7; Lu 8:28

* 4:34 Jo 6:69

* 4:41 Mt 8:29; Mk 3:11-12

* 4:43 Lu 8:1

* 4:44 Mt 4:23

* 5:1 Mt 13:1-2; Mk 3:9-10, 4:1

* 5:4 Jo 21:3-8

* 5:10 Mt 13:47

* 5:11 Mt 19:27

mít han nekepikít nari sip neiyim nen tenhaan, hírakít tinaiwírem tisesik.

*Jisas kikaap mítik enuk lepro mewik
(Mt 8:1-4; Mk 1:40-45)*

¹² Wí ham Jisas keit wit hak kerek mítik enuk lepro mewik hírak keitai en. Hírak kí Jisas hírak kan kenke kíwaai tí kitehi Jisas kar ik: “Tí han kit tí erekyo te hí yaaik.” ¹³ Jisas kewis his menterik katíp kar ik: “Hí hanhan tí are yaaik.” Wasenum lepro epei menke mekeipníwek hírak kíre yaaik. ¹⁴ *Jisas ketpíwek hímanp kar ik: “Tí ap atíp mít menmen im au emít. Tí eno eteikín pris yínk kit, tí ewetiwek menmen hírak kakwet God em mamír ke híme me Moses mekre tíwei metpim. Menmen im mamteikín mít tí yaaik.” ¹⁵ Hírak katíp mít hírap nanwepyapír menmen hírak kerekýorem, te menmen hírak kíriakem, mít nerer wít wít nemtewem te hírap yapírwe nan nanímtau híme hírak ó hírap nan te hírak kakíkepi te hírap yaain manpenun enu. ¹⁶ *Wí yapírwe hírak kípnaiwír mít hírak ken wít weinim mít ap newi, hírak prea kitehi God menmen.

*Jisas kikaap mítik hak his hit enum
(Mt 9:1-8; Mk 2:1-12)*

¹⁷ Wí ham, hírak kewepyapír mít menmen, mít han ne Farisi kerek ninín nises híme me Moses, hírap netike mít han ne Skraip kerek newis menmen me híme me Moses mau tíwei natíp mít em, hírap nau en. Hírap ninaaiwír wít Jerusalem, han ninaaiwír wít yapírwe me provins Galili ketike provins Judia, hírap nan nanímtau híme hírak. Menmen iuwe me Mítik Luwe God metikerek mekepik te hírak kakíkaap mít nínap ó his hírap enum te hírap nanre yaain. ¹⁸ Mít han nan nínan mítik hak his hírap tupe mekiuwerem epei maa meit, hírap nínanek kekere kínaan kíwaai yeno neiyík nan. Hírap neiyík nanoke nein te hírap naníno nímín nanwisík kíwaai hírap me Jisas. ¹⁹ Hírap nínatín au nentar mít yapírwe nerp neiyepet ya weipír ke wínak te hírap níníu wínak siup nen níu ein, hírap nenke toni kíwapín wínak siup, hírap nesiuwe mítik neriuwe waai kau yeno ken kíwaai tí kekleri nímín ke mít netike Jisas. ²⁰ *Jisas hírak kertei hírap nan kitet hírak kakíkaap mítik ik, hírak ketpíwek kar ik: “Hí esak menmen enum tí híriakem híram mamno.”

²¹ *Mít ne Skraip netike mít ne Farisi hírap nitehiyan natípan nar ik: “Mítik ik hírak keimín te hírap katíp enum, hírak kekrehír ke God? Keimín kakísak menmen enum

hái mít híriakem? Mít au, God kerekék.”

²² Jisas kertei hírap natípan menmen te hírak ketpor, “Yí yenmak yí han kitet menmen mekre han kí mar em?” ²³ Hírap atíp mítik kíwaai yeno kar ik: “Hí esak menmen enum tí híriakem mamno,” te yí yepítari hírap werek ó au. Te hírap etpíwek: “Tí hekrite tenen yeno eiyim eno,” te yí eiyírteí hírap werek te hírak kakíkrite kakno. Au en, hírap wen kakwaai yeno. ²⁴ *Hírap hemipín ap hesak menmen enum hírap au, hírap te akaap mítik ik kakere yaaik taau. Hírap tewen atíp mítik ik har ik: “Tí ekrite eno,” te yí yayírteí hírap Mítik ke wít ke Mítik Luwe hírap yaaik te hírap herp tí, hírap esak menmen enum mít híriakem mamno.” Hírap ketpor epei au, hírap katíp mítik enuk his hírap tupe mekiuwerem epei maa meit, hírap ketpíwek kar ik: “Tí ekrite tenen yeno mít eiyim eno nit ein.” ²⁵ Hírap katíp epei au, mítik enuk kekrite waswas te hírap mít yapírwe nípirék hírap keit yeno kerek nípa kíwaaiyem, hírap keiyim ken hírap ein kewenípi níu me God. ²⁶ Hírap mít miyapír yapírwe han kekrite newenípi níu me God nenterik, hírap natíp nar ik: “Petepin hái rap hírap menmen nípa mít ap hírap mar im au.”

*Jisas kenine Livai hírap kakisesik
(Mt 9:9-13; Mk 2:13-17)*

²⁷ Hírap kíkaap mítik epei au, maain hírap ketpaan ken witeik ken kírap mítik kerek keit pewek me takis me mít hírap kewet gavman em. Níu me mítik ik hírap Livai. Hírap kau wínak kerek kari pewek me mít keitaak. Jisas ketpíwek, “Tí ehísá enen.” ²⁸ *Mítik Livai kerek kari pewek me mít hírap kínaaiwír menmen hírap yapírwe kekrite kises Jisas.

²⁹ Maain Livai kíam Jisas menmen iuwe keit wínak hírap. Hírap kari mít han enun ne mít kerek nari pewek me mít newet gavman em, hírap netike mít han hírap nererik nau nekere wínak kírap naam menmen netik-eret. ³⁰ *Mít ne Farisi netike mít Skraip kerek nertei hírap me Moses natíp mít miyapír em, hírap nises menmen me Farisi, hírap nan natíp nene mít disaipel kerek nises Jisas. Hírap natíp nar ik: “Yenmak te yí yetike mít enun nari pewek me mít, hírap netike mít han hírap enum, yí yetikeri yaam menmen metike tírap? Menmen im au enum emít!” ³¹ Jisas kewenhi ketpor kar ik: “Neimín kerek yaain hírap ap nari mítik dokta kakíkepi au. Neimín kerek nínap hírap keriyen nari mítik dokta kakíkepi. ³² Hírap ap han eníne mít kerek han kitet hírap hírap yaain te hírap enweikín sip enwet menmen enum au. Hírap han eníne mít kerek nertei hírap enun hírap enum keriyen.”

* 5:14 Mk 7:36; Lu 8:56; Lev 14:1-32 * 5:16 Mk 1:35

* 5:20 Lu 7:48 * 5:21 Lu 7:49; Ais 43:25 * 5:24 Jo

Jisas katip mit him yaa'im mamikrehir me him n'paa mit nisesim (Mt 9:14-17; Mk 2:18-22)

³³ Hir wen nit'wekhi nar ik: "Mit disaipel ne mitik Jon ap naam menmen me wi yapirwe te hir nitehi God menmen. Mit nises him me Farisi hir netikeri ap naam menmen au. Te mit nit hekrit hekrit hir naam menmen. Hir nenmak?" ³⁴ *Jisas kewenhi ketpor, "Mit nau netike mitik ketike m'ite epei neitan te hir ap naam menmen a? Taauye! Hir nan'im ye!" ³⁵ Te maain wi mamnen mit han nant'wek his kaknaaiwir mit n'arak yinan. Me wi im mit n'arak n'nein'wek menmen ap te nan'im au. Hir han tewen'nek."

³⁶ Jisas ketpor him tok piska mar im. Hirak katip, "Mitik hak ap kakwep laplap m'arak yaa'im kekerwewim mamu enum tokim au. Keimin kakriak menmen im, hirak kak'waanak m'arak yaa'im em. Te laplap yaa'im kerek epei kewepim kekerwewim mau tokim em ap te mam'ram au mentar ti ekemyet, h'ram mamweik'nhis mamre kike." ³⁷ Mitik keiyak ap te kakwen t'par wain wen petep mamikre y'nk me meme epei enum tokim au. Hirak kakriakem te maain t'werpek me wain mamniu mamwep y'nk me meme enum tokim te h'ram mamwen, t'par mamno t'. ³⁸ Au, wain t'par wen yaa'im emwenem emikre y'nk me meme wen yaa'im weiwei. Tokim au emit! ³⁹ Mitik keiyak kaam wain enum tokim hirak katip h'ram yaa'im. Hirak k'napen t'par wain wen petep. Hirak kaktip enum tokim em h'ram min'in."

6

Mit ne Farisi nene Jisas nentar mit n'arak ap nises menmen me wi Sabat

(Mt 12:1-8; Mk 2:23-28)

¹ *Me wi Sabat, Jisas ken keremir ni ham wit n'kim mewim ketike mit n'arak hiswiyen wik (12). Me wi Sabat, mit n'arak menmen au, hir nau wein'im. Mit disaipel n'arak neit n'kim me wit (h'ram m're rais), hir nehish newenem nekinenim naam. ² *Te mit han ne Farisi hir natip neneri nar ik: "Yenmak te yi y'riak menmen kerek him me Moses meriuwes'sem te yi ap eir'akem me wi Sabat a?" ³ *Jisas kewenhi ketpor, "Yi epei yekine menmen n'paa maam n'pu k'au Devit ketike mit n'arak hir n'arakem me wi kerek hir n'np'imaan. Te yi ap han kitetim yerteyem werek werek au a? ⁴ *Hirak ken kinik w'nak ke God kerek mit newen'pi God neit n'im'in en. Mitik iuwe pris kewit'wekem

kekin bret kerek newisim nehim'itanem me God, hirak kaam kewet mit kerek netikereketir meiyam hir naam. Him me Moses matip mit pris keriyen nan'im bret im e. Mit han au. Mitik hetpris kewis maam n'pu k'au Devit k'arak menmen im ap kenerek au, te yi yenmak yena yatip hi h'arak enum a?" ⁵ Hi Mitik ke wit ke Mitik luwe hi yaaik te hi atip mit menmen hir enriakem me wi Sabat. Hi hin'in menmen maamrer netipim te yi ei'yisesim me wi Sabat.

Me wi Sabat Jisas k'kaap mit'ik his enuk hirak k're yaaik

(Mt 12:9-14; Mk 3:1-6)

⁶ Me wi Sabat ham, Jisas ken kekere w'nak kerek mit nererik nekine him me Moses, hirak kewepyapir him me God. Mitik hak kau en, hirak his yaa'im m'arak enum mewei'kin, hemik wein'ik. ⁷ *Mit han ne Skraip newepyapir him me Moses netike mit han ne Farisi naanm'pre Jisas te hir nan'irek kakriak menmen kak'kaap mitik ik his enum k'au wi Sabat kerek hir neriuwes'sem, te hir nantip nansiuwek him nankip kaki. ⁸ *Hirak kertei han k'ir, hirak katip mitik kerek his m'arak mewei'kin ketip'wek kar ik: "Enen eh'rip in." Hirak kekrit kan kerp in. ⁹ Jisas ketpor kitorhi, "Him me Moses matip haiu mamriak yaa'im o enum mam' wi Sabat? Haiu mamriak mitik k'nap k'au o kaki me wi Sabat a?" ¹⁰ Hirak naanmenteri mit yapirwe. Hirak naanmenteri, hirak katip mitik ik kar ik: "Ti esiuwe his mit." Hirak k'riakem te his m'arak m're yaa'im m'p'ram. ¹¹ Jisas kekepik, te mit hir neperper nine han enuk wisenum natipan nime n'p'nek menmen hir nanriak Jisas em enum.

Jisas kehim'itan mit aposel nar hiswiyen wik (12)

(Mt 10:1-4; Mk 3:13-19)

¹² Me wi im, Jisas k'niu ken m'niu (o neiyip) kitehi God menmen. W'itaan ere wanewik hirak kit'wekhi menmen. ¹³ *Wanewik, hirak ken ken'ne mit yapirwe kerek nises him m'arak, hirak kehim'itan mit hiswiyen wik (12) hirak kewepor niuk m'ir kenewor kare "Aposel" n'arak, maain hir enriak menmen m'arak. ¹⁴ Hirak kehim'itan Saimon kerek hirak kewis niuk m'arak ham Pita. Hirak ketike n'ikik k'arak Endru. Hirak kehim'itan Jems, Jon, Filip, Batolomyu, ¹⁵ Matyu, Tomas, Jems hirak n'ikan ke mitik Alfias, Saimon kerek niuk m'arak ham Selot, hir netike ¹⁶ Judas, n'ikan ke mitik hak Jems,

* 5:34 Jo 3:29 * 6:1 Diu 23:25 * 6:2 Jo 5:10 * 6:3 1Sm 21:1-6 * 6:4 Lev 24:5-9 * 6:7 Lu 13:14, 14:1 * 6:8 Lu 5:22, 9:47 * 6:13 Jo 6:70

h̄rak ketike Judas Iskeriot kerek maain kakwepyap̄r Jisas te m̄t enun nepan n̄rak neiȳk nen nak̄p.

Jisas kewepyap̄r h̄m me God h̄rak k̄kaap m̄t n̄nap
(Mt 4:23-25)

17 Epei au, Jisas ketike m̄t n̄rak nekiuwe m̄niu (o neiȳp), h̄r nen wit k̄p̄rak netike m̄t yap̄rwe nises h̄m m̄rak. H̄r netike m̄t yap̄rwe nerer wit wit me provins Judia netike m̄t ne Jerusalem netike m̄t ne wan menep wit iuwe Taia ketike Saidon, 18 h̄r nan nan̄mtau h̄m me Jisas, h̄r nan te h̄rak kak̄kepi. M̄t han kerek h̄ram herwe mekreri h̄r nan, te Jisas h̄rak kekepi kep̄rem. 19 M̄t yap̄rwe hanhan nanwis his mamwik nan̄ntar menmen m̄rak iuwe meit n̄m̄n mamno mamkaap m̄t te h̄r nan̄re yaain.

Jisas kat̄p h̄m me m̄t h̄r han yaaik, h̄m me m̄t h̄r han enuk
(Mt 5:1-12)

20 Jisas kerenaan k̄r m̄t n̄rak nisesik h̄rak ketpor kar ik:

“Yi m̄t enun menmen auri. Yi han yaaik eiyu eiȳntar God naanmamri.

21 * “Yi m̄t miyap̄r kerek hanhan eiyises h̄m me God luwe, yi han yaaik eiyu eiȳntar maain yi eiyisesik werek eiyu werek eiȳr ke m̄t kerek h̄r n̄npi maan h̄r naam menmen ere tu iuwe.

22 * “Yi han yaaik eiyu te h̄r m̄t han enuk neriuweri h̄r nan̄mtaant̄wo h̄r neweīk̄n sip newetiyem h̄r netpi nisesi nentar yi yis̄sa hi M̄t̄k ke wit ke M̄t̄k luwe. 23 N̄paa enum eik maamrer n̄r n̄rak m̄t profet enum te God kakwet̄r menmen yaaim iuwe kak̄it wit k̄rak. Maain m̄t nanrekyi enum nan̄r ke n̄paa maamrer n̄r n̄rak profet em. Maain w̄ menmen enum im mamnen, yi einak̄n tokim han yaaik eiyu eiȳntar maain God kakwet̄i menmen yaaim m̄rak kak̄it wit k̄rak.

24 * “Yi m̄t in ek yi yetenen menmen yap̄rwe te maain yi han enuk eiyu eiȳntar yi ap yaȳt menmen yaaim meit wit ke God au.

25 “Yi m̄t in ek yi tu iuwe han enuk eiyu eiȳntar maain yi n̄n̄p̄ mamiwei. Yi m̄t in ek yenwesis, maain yi han enuk eiyu eiȳntar maain yi yaik̄t.

26 “Newaai meruri m̄t netpi yi yaain yi naanmamre h̄ras eiȳntar menmen im ap meteik̄n yi yat̄p yaaim au. N̄paa maamrer ne m̄t in enun h̄r nat̄p m̄t profet

enun nemip̄n h̄r yaain. Te h̄r yaain au. H̄r enun ye!

Yi hanhan m̄t enun nepan
(Mt 5:38-48)

27 * “Yi m̄t kerek yemtau h̄m mai hi hetpi har ik: ‘Yi hanhan m̄t nepan, yi yair̄ak yaaim me m̄t h̄r han enuk neriuwi. 28 * M̄t kerek newen henye netpi enum te yi yetpor h̄m yaaim. H̄r m̄t kerek nerekyi enum, yi eiyitehi God ekrek̄yor yaaim. 29 M̄t̄k kerek kakit̄ep kaknem̄t̄nut n̄k̄p, ti ewis̄k p̄ke ekitep ekno n̄k̄p p̄nam. M̄t̄k hak kaknen kakri saket kit, ti ap etenen siot au. Ti ewis̄k h̄rak ekt̄wek ekt̄kerek. 30 Neim̄n nit̄ihi menmen yi eiwet̄rem, te yi ap p̄ke yetpor h̄r enwetiyem au em̄t! 31 * Yi eiyin̄ eir̄ak m̄t menmen yi hanhan maain te m̄t nanrekyiyem.

32 “Yi hanhan m̄t keriyen kerek h̄r hanh̄ni, yi han kit̄et God kakt̄p yi yaain? Taau. H̄ram menmen wein̄m. M̄t enun nises God au, h̄r n̄rak menmen mar im. 33 Yi eir̄ak yaaim m̄t keriyen kerek nerekyi yaaim, yi han kit̄et menmen im h̄ram iuwe te God kakt̄p yi yaain? Taau. H̄ram menmen wein̄m. M̄t enun nises God au h̄r n̄rak menmen mar im. 34 Yi eiwet̄ m̄t menmen kerek yi han kit̄et maain h̄r p̄ke enwetiyem, yi han kit̄et menmen im h̄ram iuwe te God kakt̄p yi yaain a? Taau! H̄ram menmen wein̄m. M̄t enun newet̄ m̄t han menmen te h̄r p̄ke nant̄wem. 35 * Yi hanhan m̄t nepan eirekyor yaaim, eiwet̄r menmen te ti ap han kit̄et p̄ke eiȳt menmen au em̄t! Yi eir̄ak menmen im te God kakwet̄i menmen yaaim. Yi yeteik̄n m̄t yi yaire n̄kerek ne God yentar God k̄rak̄ yaaim k̄kaap m̄t enun nises han k̄r hanhan h̄ras, h̄r netike m̄t yaain. 36 Yi eikaap m̄t eirekyor yaaim eire Haai ki God k̄rak̄em.

Yi ap skelim m̄t han eit̄p yi yaain te h̄r m̄t enun au em̄t
(Mt 7:1-5)

37 * “Yi ap skelim m̄t me menmen h̄r n̄rakem te God ap skelim yi m̄t me menmen yi ȳrakem taau. Menmen enum m̄t nerekyiyem, yi eit̄p h̄ram menmen wein̄m. Te God han yaaik keriuwi kak̄sak menmen enum mi mamno. 38 * Yi eiwet̄ m̄t menmen te God kakwet̄i menmen ere mau h̄m te mam̄h̄nh̄n. Mam̄rkeim yi eiwet̄ m̄t menmen, h̄ram mam̄r ke God maain kakwetiyem.”

* 6:21 Rev 7:16-17; Sam 126:5-6; Ais 61:3 * 6:22 Jo 15:19, 16:2; 1Pi 4:14 * 6:24 Je 5:1 * 6:27 Pro 25:21; Ro 12:20 * 6:28 Ro 12:14 * 6:31 Mt 7:12 * 6:35 Lev 25:35-36 * 6:37 Mt 6:14 * 6:38 Mk 4:24 * 6:39 Mt 15:14

39* Jisas ketpor h̄m tok piksa im e. H̄rak kat̄ip, “M̄t̄ik nanam̄r toto ap te kakteik̄n m̄t̄ik hak kerek nanam̄r toto tatriyak̄t tatit̄et yayiwe. H̄rak kak̄rak menmen mar̄ im te h̄rak̄t̄ tat̄nkew̄n tat̄ikre wi. 40* N̄kan sumatin̄ kau skul ap kak̄rtei menmen kakin̄n m̄t̄ik tisa k̄rak. Te maain̄ h̄rak kak̄rtei menmen epei werek te h̄rak kakre tisa k̄rak kerek ek. 41-42 Ti henmak te ti h̄p̄r menmen m̄re yenkis yehes mekre nanam̄r ke kit yinak te ti ap hertei nu m̄re heneik̄ mau mekre nanam̄r kit a? Ti ehin̄n eweik̄n sip ewet menmen enum te maain̄ ti yaaik̄ te ti at̄ip kit yinak menmen enum h̄rak k̄rakem.

*Nu enum ap mine n̄kim yaaim au
(Mt 7:17-20, 12:33-35)*

43* Nu yaaim ap mine n̄kim enum au, nu enum ap te mine n̄kim yaaim au. 44 M̄t̄ n̄r n̄kim me nu ham, h̄r n̄rtei h̄ram tuwaan o h̄naana. M̄t̄ ap nenep tap̄r mau nu miyak herpe au. H̄r ap newen h̄naana n̄kim mari mau s̄rp̄t au. 45 M̄t̄ h̄r nar nu im. M̄t̄ik yaaik̄ k̄rak menmen yaaim kentar menmen yaaim mau han k̄rak. H̄m me m̄t̄ mewepyap̄r menmen mekre han k̄r.

*H̄m me m̄t̄ nime w̄nak
(Mt 7:24-27)*

46* Yi yemak yi yat̄ip hi M̄t̄ik Iuwe te yi ap yises h̄m mai au a? 47-48 M̄t̄ik kerek kaknen kak̄mtau h̄m mai kakisesim, h̄rak kakre m̄t̄ik kime w̄nak. M̄t̄ik ik kekin̄ hi kime w̄nak kentar nan keit m̄niu (o neiȳp). Maain̄ mani kakniu kaknep w̄nak te ap keket w̄nak au kentar m̄t̄ik kimaak̄ yaaik̄ kime w̄nak kentar nan keit m̄niu (o neiȳp). 49 M̄t̄ik kerek kaknen kak̄mtau h̄m mai kakisesim au, h̄rak kakre m̄t̄ik kime w̄nak kekin̄ hei kau tenhaan menep mani. H̄rak kimaak̄ kau tenhaan, maain̄ mani kakniu kaknep w̄nak kakwenek, h̄rak keyīk kano kak̄waankek.”

7

*Jisas k̄kaap m̄t̄ik h̄rak k̄rak menmen me m̄t̄ik iuwe ke ami
(Mt 8:5-13)*

1 Jisas kat̄ip menmen im epei au, h̄rak ken wit Kapaneam. 2 H̄rak ken wit Kapaneam, m̄t̄ik iuwe ke ami ke wit Rom kepu Kapaneam, h̄rak han tewen̄n m̄t̄ik kerek k̄rak menmen m̄rak, h̄rak k̄nap menep te kaki. 3 Me w̄ im h̄rak kemtau Jisas k̄kaap m̄t̄, h̄rak keriuwet m̄t̄ iuwe ne juda nau wit eik te h̄r nanit̄wekhi kaknen kak̄kaap m̄t̄ik ik. 4 H̄r nan

n̄r Jisas nit̄wekhi h̄m iuwe netp̄wek, “M̄t̄ik ik h̄rak yaaik̄ te ti enen ekepik. 5 H̄rak han tewen̄n h̄m m̄t̄ ne Isrel h̄rak kime w̄nak kau kerek h̄m mau mererik mekine h̄m me Moses.”

6 H̄r nat̄ip epei au, Jisas ketikeri nen. H̄r menep te h̄r n̄piun w̄nak k̄rak eik, m̄t̄ik iuwe ke ami keriuwet n̄rak yinan newenyip̄ri netp̄wek, “M̄t̄ik Iuwe ti ap enen au em̄t̄! Hi ap yaaik̄ te ti enen en̄k w̄nak kai au. Ti M̄t̄ik Iuwe hi au wein̄k. 7 Hi han kitet hi ap yaaik̄ te hi enen erit au. Hi hertei ti at̄ip h̄m keremem te m̄t̄ik kai p̄ke kaku werek kentar 8 hi har ke ti. Hi ehises h̄m me m̄t̄ nau ne ami nin̄na. Hi hin̄n naanm̄pre m̄t̄ ne ami han. Hi at̄ip m̄t̄ik ik, ‘Ti eno,’ te h̄rak kakno. Hi at̄ip m̄t̄ik eik, ‘Ti enen,’ te h̄rak kaknen. Hi hat̄ip m̄t̄ik kerek k̄rak menmen mai, ‘Ti er̄ak menmen im,’ te h̄rak kak̄rakem. Ti at̄ip enen menmen enum mekre ȳnk ke m̄t̄ik kai te h̄ram em̄nke em̄r̄ emkep̄n̄wek.”

9 Jisas kemtewek kat̄ip karik, h̄rak han kekrit han yaaik̄, h̄rak keweik̄n kat̄ip kar ik: “Hi etpi hi ap hertei m̄t̄ik kiut̄ip ke m̄t̄ ne weiw̄k me Isrel h̄rak han kitet h̄m me God kar ke m̄t̄ik ik kisesim au.”

10 Jisas kat̄ip epei au, h̄rak keriuwet m̄t̄ kerek m̄t̄ik iuwe ke ami keriuweti nan n̄rek, te h̄r p̄ke nen w̄nak k̄rak, h̄r n̄r m̄t̄ik k̄rak menmen m̄rak h̄rak p̄ke kire yaaik̄.

*Jisas k̄kiak̄ m̄t̄ik pip̄iak̄ kaa keit wit
Nen*

11 Maain̄ w̄ ham Jisas ken wit niuk m̄rak Nen. M̄t̄ n̄rak nises h̄m m̄rak netike m̄t̄ han yap̄rwe nen netikerek. 12 H̄rak ken kiun ya weip̄r ke n̄wa ke wit eik epei au, h̄rak k̄r m̄t̄ n̄nan herwe kentar k̄naana nanwis̄k kak̄kre hei. Herwe kaa, h̄rak n̄kan ke m̄te kerek n̄paa m̄t̄ik k̄re kaa. M̄t̄ yap̄rwe ne wit n̄k̄tek nen. 13* M̄t̄ik Iuwe Jisas k̄r miye p̄rak w̄k̄tek, h̄rak han tewen̄nep ketp̄we kar ik: “Ti ap ek̄tek au em̄t̄! Ekint̄ip!” 14* H̄rak kan kewis his mentar yeno te h̄r m̄t̄ n̄nanek neiȳk nerp neit. Te h̄rak kat̄ip m̄t̄ik pip̄iak̄ kar ik: “Hi hetput ti ekrit.” 15* H̄rak kat̄ip epei au, herwe kerek kaa h̄rak kekrit kau, h̄rak kat̄ip. Te Jisas keriuwetek p̄ke ketike miye p̄rak nen. 16* H̄r nep̄rp̄r newen̄pi niuk me God nat̄ip nar ik: “M̄t̄ik profet iuwe epei kan kau n̄m̄n ke h̄m m̄t̄. God epei kan kak̄kaap h̄m m̄t̄ miyap̄r n̄rak.” 17 M̄t̄ newepyap̄r menmen Jisas k̄rakem men merer wit wit me provins Judia ketike wit menep.

* 6:40 Mt 10:24-25 * 6:46 Mal 1:6; Mt 7:21 * 7:13 Lu 8:52 * 7:14 Lu 8:54 * 7:15 1Kin 17:23; 2Kin 4:36 * 7:16 Lu 1:68, 19:44

Jon keriuwet mitik it disaipel wiketeret ten tir Jisas

(Mt 11:2-19)

18 Mit disaipel ne Jon netpiwek menmen yapirwe Jisas kirakem. Te hirak kari mitik it wik tirak, 19 *keriuwetet ten Mitik Iuwe Jisas te titiwekhi, "Ti Mitik Iuwe kerek God katip kaknen ek o haiu mamamerir mitik keiyak?" 20 Mitik it te Jon epei ten tir Jisas hirakit titiwekhi tarik: "Jon kerek kikir mit keriuwetawir te hawir wituthi, "Ti Mitik Iuwe Kraisk kerek God keriuwetit o haiu mamamerir keiyak maain kaknen?"

21 Me wi im Jisas kikaap mit hir ninaap hir nire yaain. Hirak kikaap mit han kepir herwe mekre han kir hir nire yaain. Hirak kikaap mit nanamir toto te hir nir ein ein. 22 *Hirak kewen Jon mitik it tirak ketpiwekit, "Yi pike eino eitip Jon menmen yi yirem, menmen yi yemtwem. Mit nanamir toto hi ekepi te hir nir ein ein. Mit kerek perku enum hir neke ti nen werek werek. Mit lepro mewi, yink kir kire yaaik. Mit nikip toto enum hir nemtau. Mit epei naa hi hikian nekrit nepu. Hi atip mit enun menmen au, hi eweporyapir him yaaim me God. 23 Mit kerek hir han yaaik neriuwe menmen hi hirakem han kiteta, hi Mitik God keriuweta hikaap mit, hir han yaaik enu."

24 Hirak ketpiwekitem, mitik it Jon keriuwetet epei ten, Jisas katip mit yapirwe in me Jon. Hirak ketpor kar ik: "Yi yen yayir mekam yayit wit weinim a? Yi yir menmen weinim mire niyen (o keneiken) nime metitwem, 25 o au en, yi yen yayir mekam a? Mitik keriuwet klos yaaim? Au, mit narik hir nau werek werek hir nepu winak ke mit iuwe gavman keriyen. 26 *Im au, te yi yen yayir mekam a? Mitik profet? Yi epei yir mitik profet, te hi etpi werek. Hirak Jon kinin mit profet. 27 *Jon hirak mitik kerek him me God mau twei matip mar im:

'Eiyimtwem! Hi ariuwet mitik kai kaktip him kakinin nit kakno kaktip mit, ti Mitik hi God hehimatenut ti enen, te hir neweikin sip enwet menmen enum nanmeriyut.' 28 Hi hetpi me wi Jon kirak menmen, hirak mitik iuwe epei kinin mit yapirwe kerek miyapir nipaa ninen. Te in ek hir mit kerek niuk mir kike hir nises God hirak naanmipror, maain hir nanu nantike God nanit en hir nanin Jon kerek hi hirak kau ti ik e."

29 *Hir mit weinin netike mit kerek hir nari pewek me takis newet mit iuwe ne gavman em, hir yapirwe nemtau him Jisas ketpim me Jon, hir natip, "Him me God hiram yaaim." (Hir keriyen nises him me God kehimitanorem, hir newis Jon kikir neriuwe tipar. 30 *Hir mit ne Farisi kerek naanmipre him me Moses netike mit ne Skraip kerek newepyapir him me Moses, hir au. Hir neweikin sip newet menmen God hanhan hir nanisesim mamkepi te hir ap newis Jon kikir neriuwe tipar au.)

31 Jisas wen ketpor kar ik: "Hi atip mekam te hi eteikni mit nau ti ik ek hir neweikin sip newet God hir nire mekam? Hi hetpi. 32 Hir nire nikerek netike miye haai nen maket nesiuwe menmen mir, nikerek han nenine nikerek han netpor,

'Haiu miriam tukin mine henye te yi yiprire au. Haiu memipin menep tukin han tewenin herwe kaa, te yi yikitek au. (Haiu miriak menmen ham ham te yi ap han yaaik yeriuwerem au.) Yi mit han yi yire nikerek in.' 33 Hirak Jon kerek kikir mit neriuwe tipar kan nnp maak kepu, hirak ap kaam wain tipar si enum, te yi yatip herwe kekrerek. 34 *Hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe epei han haam menmen metike wain tipar si enum te yi yatip, 'Eiyirek! Hirak kaam menmen yapirwe kaam tipar yapirwe. Hirak ketike mit nari pewek me takis netike mit nriak enum, hirak ketikeri nariyan nriak menmen.' 35 Menmen God kirakem mit kerek nis-esim nertei hiram yaaim."

Jisas keit winak ke Saimon ke Farisi

36 *Mitik kiutip ke mit Farisi kitehi Jisas kaktikerek tatim menmen tatit winak kirak, te hirak ketikerek ten taam menmen teit winak kirak eik. 37 *Mite hap weit wit ik ek, hire enu wriak enum. Hire wertei Jisas kaam menmen keit winak ke mitik ke Farisi, te hire weit min tipar minin yaaim mekrerem weiyim wan. 38 Hire wen werp sip ke Jisas menep hit mirak, witehir wikit wan ketnen kentar hit mirak te hire weit paan kire nokik weiyik we-siunen hit mirak. Hire weiyewek hit te hire wewen tipar sanda kerek yaaim minin em menterim.

39 Mitik hak ke Farisi ik ek nipaa kenine Jisas ken kaam menmen ketikerek hirak kir menmen im, hirak katip kekere han kirak, "Mitik ik hirak kire profet, te hirak epei kertei mite ip ep hire peimin hire wire mekap te hire wetenenik, hire wire mite enu wriak menmen enum."

* 7:19 Sam 40:7; Mal 3:1; Rev 1:8 * 7:22 Ais 35:5-6, 61:1; Lu 4:18 * 7:26 Lu 1:76 * 7:27 Mal 3:1 * 7:29 Lu 3:12 * 7:30 Mt 21:32 * 7:34 Lu 15:2 * 7:36 Lu 11:37 * 7:37 Mt 26:7; Mk 14:3; Jo 12:3

⁴⁰ Jisas kertei han k̄rak te h̄rak ketp̄wek kar ik: “Saimon, hi ami hetput menmen.” Saimon kewenhi kar ik: “M̄tik Iuwe, ti etpo.” ⁴¹ Jisas kat̄p, “N̄paa m̄tik̄t̄ wik tari pewek me m̄tik h̄rak kewet̄wek̄tem, te p̄ke tatwet̄wek̄tem kiut̄p̄ h̄rak kari 500 kina. Hak au 50 kina kerem em. ⁴² Maain h̄rak̄t̄ ap tetenen pewek te h̄rak̄t̄ p̄ke tatwet̄wek̄tem, h̄rak kat̄p̄ h̄ram menmen wein̄m. Te ti han kitet keim̄n ke m̄tik̄t̄ wik h̄rak han tewen̄nek w̄senuk a?”

⁴³ Saimon kat̄p, “M̄tik̄t̄ n̄paa kari pewek iuwe, h̄rak han tewen̄nek w̄senuk.” Jisas ketp̄wek, “Ti at̄p̄ werek.”

⁴⁴ *Jisas k̄waaai naan k̄r m̄te ip e, h̄rak kat̄p̄ Saimon, “Ti epei h̄r m̄te ip a? Ti hen̄nau te hi han w̄nak kit. Ti ap eweto t̄par te hi ekemyet h̄t̄ mai ehises menmen me maamrre nau au. Te h̄re wekemyet h̄t̄ mai weriuwe wan ke nanam̄r k̄re, h̄re wesiunenim weriuwe paan k̄re. ⁴⁵ N̄paa hi han w̄nak kit ti ap heiyewowa au, te h̄re weiyewo h̄t̄ mai kerek n̄paa hi h̄waaai yeno ere in. ⁴⁶ *Ti ap hewis t̄par m̄n̄n yaaim kike mau paan kai au. Te h̄re wewen t̄par m̄n̄n yaaim w̄senum mau h̄t̄ mai. ⁴⁷ Hi hetput, h̄re han tewen̄na. Menmen im meteik̄n m̄t̄ h̄re han yaaik wentar hi epei hesak menmen enum m̄re yap̄rwe, h̄ram epei men. M̄tik̄t̄ kerek ap kertei werek God kesak menmen m̄rak h̄ram iuwe, maain h̄rak han tewen̄n God kike.” ⁴⁸ *Jisas kat̄p̄ m̄te ip kar ik: “Menmen enum mit, ti n̄paa h̄r̄akem, hi epei esakem.” ⁴⁹ M̄t̄ han nau yeno eim naam menmen netikerek h̄r han kitet̄m mekre han k̄r, “H̄rak han kitet̄ h̄rak keim̄n te h̄rak kesak menmen enum m̄t̄ n̄r̄akem a? H̄rak God a?” ⁵⁰ *Au, Jisas wen ketp̄wek kar ik: “God kekepit kentar ti han kiteta. Ti han yaaik eno.”

8

Miyap̄r han nises h̄m me Jisas

¹ *Maain w̄ ham Jisas ken wit iuwe, wit kike kewep̄yap̄r h̄m yaaim me God naamre m̄t̄. M̄t̄ n̄rak nar hiswiyen wik (12) netikerek nen. ² *Miyap̄r han kerek n̄paa Jisas kekepi n̄nap o kep̄r herwe mew̄ menp̄n, niuk m̄r im: Maria kerek niuk ham Magdala kerek n̄paa Jisas kep̄r herwe hisp̄nak wik (7). ³ H̄re wetike Joana kerek m̄te pe m̄tik̄t̄ Susa, m̄tik̄t̄ iuwe naanm̄pre menmen meit w̄nak ke m̄tik̄t̄ iuwe gavman King Herot. H̄re wetike Susana, miyap̄r han yap̄rwe

naanm̄pre Jisas ketike m̄t̄ n̄rak nisesik h̄r naanm̄prewek neriuwe menmen m̄r.

Jisas kat̄p̄ h̄m tok piska ke m̄tik̄t̄ kam̄r menmen

(Mt 13:1-9; Mk 4:1-9)

⁴ M̄t̄ nerer wit wit nan n̄r Jisas. Jisas k̄r m̄t̄ yap̄rwe nererik nerp menep, h̄rak ketpor h̄m tok piska mar im: ⁵ *M̄tik̄t̄ hak ken kew̄r rais yehes meit ni m̄rak. H̄rak wen kew̄rem, ham menke m̄waaai yayiwe, m̄t̄ nan nent̄iraam, hore meniuwe man maam. ⁶ Yehes ham menke m̄waaai t̄ kike kentar nan. H̄ram mewo te h̄ram maa mentar t̄par au. ⁷ Yehes ham menke m̄waaai t̄ waaai enum t̄kt̄ik̄t̄ enum mewiyen. Yehes metike waaai enum mewo m̄p̄ram te waaai enum m̄wap̄nem te h̄ram ap mari au. ⁸ Yehes ham menke mekre t̄ yaaik n̄paa m̄tik̄t̄ kewenek h̄ram mewo yap̄rwe mine n̄kim mar 100.” H̄rak Jisas wen kat̄p̄ k̄nap h̄m iuwe, “Keim̄n ekim̄tau h̄m mai n̄k̄ip̄ emnep h̄rak han ekitet menmen hi epei hetp̄m.”

Jisas kewep̄yap̄r kenmak te h̄rak kat̄p̄ m̄t̄ h̄m tok piska

(Mt 13:10-17; Mk 4:10-12)

⁹ H̄rak kat̄p̄ epei au, m̄t̄ n̄rak kerek nises h̄m m̄rak nit̄wekhi nar ik: “Ti ewep̄yap̄r h̄m n̄paa ti hetp̄m.” ¹⁰ *Jisas ketpor kar ik: “God kewisi yi yertei han k̄rak te h̄rak naanmamre m̄t̄. Te m̄t̄ han en hi hetpor heriuwe tok piska te h̄r n̄r menmen h̄r nep̄tariyem, h̄r nemtau h̄m te h̄r ap nisesim werek au.

Jisas kewep̄yap̄r menmen me tok piska

(Mt 13:18-23; Mk 4:13-20)

¹¹ *H̄m me tok piksa h̄ram im: Rais yehes h̄ram h̄m me God keremem. ¹² Yehes m̄waaai yayiwe h̄ram m̄re m̄t̄ nemtau h̄m me God te Seten kan kari h̄m yaaim mau han k̄r mamno te h̄r ap nises h̄m m̄rak, te h̄rak God ap kak̄ikepi kaktorhis au. ¹³ Yehes m̄waaai t̄ kike kentar nan h̄ram m̄re m̄t̄ nemtau h̄m me God h̄r han yaaik h̄r n̄re nekenik kike mau p̄n. H̄r han kitet̄ h̄m me God kike keremem, te h̄m mamno han k̄r au m̄re yehes nekenik kike mau p̄n. Maain wep̄ni kak̄m̄p̄ h̄ram mam̄weiw̄. Maain Seten kak̄nen kak̄ri han k̄r te h̄r nanweik̄n sip nanwet̄ h̄m me God. H̄m m̄rak mekre han k̄r mami. ¹⁴ Yehes menke m̄waaai t̄ enuk kerek waaai t̄kt̄ik̄t̄ mewiyen, h̄ram m̄re m̄t̄ nemtau h̄m me God te h̄r hemkre menepam neriuwe pewek o menmen m̄r, h̄r hanhan nises menmen han k̄r kat̄p̄ h̄ram yaaim, te

* 7:44 Jen 18:4 * 7:46 Sam 23:5 * 7:48 Lu 5:20-21

Mt 27:55-56; Mk 15:40-41; Lu 23:49

* 8:10 Ais 6:9-10

* 7:50 Lu 8:48, 17:19, 18:42

* 8:1 Lu 4:43

* 8:2

* 8:11 1P̄i 1:23

haram meiyepet han kîr te hîr ap nises God werek werek au. ¹⁵ Yehes menke mîwaaî tî yaaim ham mîre mît nemtau hîm yaaim me God. Hîr nemi mekre han kîr yaaik, hîr nisesim ere hîr nises God werek werek nîrak menmen yaaim mîre rais mari yapîrwe.

Mit hîr ap nisawîn si kînik sar au
(Mk 4:21-25)

¹⁶ *¹⁶ Mîtik ap keksiu si kîsawînek kekre sar o kewisîk kînik yeno au. Hîrak kewisîk kau yaain te mît nanînen nîmîn in nanîrek. ¹⁷ *¹⁷ Menmen yapîrwe mîsawîn meit te maain hîram mamu yaain mît nanîrem. Menmen yapîrwe mîsawîn meit te maain God kakwepyapîrem kakteikîn mît em. ¹⁸ *¹⁸ Menmen yi yemtewem yi naanempre hîras te yi yemtewem werek, yi han ekitetim werek werek. Keimîn ketenen hîm yaaim kisesim, maain God kakwetîwek hîm ham yaaim. Keimîn han kitet kerekek hîrak ketenen hîm ham hîrak kisesim, menmen hîrak han kitet hîrak kerteiyem, God kakriyaam mamno mamkeipîwek mamîwaaank mamît.”

Jisas miye pîrak wetike kikrek nîrak nanînen nanîrek

(Mt 12:46-50; Mk 3:31-35)

¹⁹ Miye pe Jisas wetike kikrek nîrak nanînek te hîr ap nanwep mît yapîrwe nanîrek. ²⁰ Mît han netpîwek, “Miye pit wetike kikrek nit nerp wit eik nanrit.” ²¹ Te Jisas kewenhi ketpor, “O, hi hemtau. Te hi hetpi, mît kerek nemtau hîm me God nisesim, hîr nîre miye wetike kikrek nai.”

Jisas katîp kewen yuwerep pîke matîn meit

(Mt 8:23-27; Mk 4:35-41)

²² Wî ham Jisas ketike mît nises hîm mîrak hîr nen nau nekre sip. Te hîrak ketpor, “Haiu mamno wan pînak ein.” Hîrak ketpor, te hîr nepno. ²³ Hîr nepno, Jisas kîwaaî kînatîn keit, yuwerep kîniu kekiuwe mîniu (o neiyîp) kan. Yuwerep kekiuwe mîniu (o neiyîp) kan te wan tîpar kehîn kekre sip, sip menep mamîwer mamriuweri nanîkre wan te hîr nani. ²⁴ Mît nîrak nen nekotîtek netpîwek nar ek: “Mîtik Iuwe, Mîtik Iuwe, haiu menep te mami.” Jisas kekrit katîp kewen yuwerep ketike wan, hîram mewîre meit. ²⁵ Te hîrak ketpor, “Yenmak yi yînaain te yi ap han kiteta werek werek au a?” Te hîr han kekrit hîr nînaain natîpan nar ik: “Mîtik ik hîrak iuwe, menmen iuwe mewik te hîrak katîp yuwerep wan hîram mewîre mîwaaî meit.”

Jisas kîkaap mîtik herwe enum mekreerek

(Mt 8:28-34; Mk 5:1-20)

²⁶ Sip merekir wan ere mîpiun tî ke wit Gegesa. Gegesa kîwaaî wan keit pînak ein te Galili kîwaaî keit pînak in. ²⁷ Jisas kenke ken kiun tenhaan eik, mîtik ke wit iuwe kewenyipîrek. Mîtik ik herwe mekreerek me wî yapîrwe hîrak ap kamîr laplap au. Hîrak kau winak au, hîrak kepu han kînik mîniu (o neiyîp) han kerek mît newis herwe maa mekreerem. ²⁸⁻²⁹ Wî yapîrwe herwe merekyîwek han ken sip, mît naanmîprewek hîr newenkekik neriuwe sen ain mau his hît mîrak te hîrak keremir te herwe meriyaak meiyîk men wit weinîm mît ap newi. Jisas katîp herwe enum hîm manp te hîrak kepîrem mamno. Jisas wen ketpîwek hîrak kenepîp kenkewîn kîwaaî ninaan mîrak hîrak katîp hîm iuwe mar im: “Jisas ti Nîkan ke God Wîsenuk. Ti henmak herekyo menmen im? Hi hituthi ti ap herekyo menmen im au emî!”

³⁰ Jisas kitehi herwe kar ik: “Ti ekine niuk mit.” Hîram matîp mar im: “Niuk maiu mît yapîrwe mentar haiu yapîrwe mekreerek.” ³¹ Herwe mitîwekhi te hîrak ap kakriuwetem mamno hei enuk.

³² Sak yapîrwe merp mîniu (o neiyîp) menep maam menmen te herwe nitîwekhi hîrak ekwisîm mamno mamîkre sak im. Jisas kewenhi herwe hîram mamno. ³³ Jisas kewenhi herwe te hîram metpaan mekeipîn mîtik, hîram men mekre sak. Te sak mesiukîn mekiuwe tînpî (o neiyî) me mîniu (o neiyîp) men mamîn wan te tîpar mekiuwe hîm yipîr, hîram maa meit.

³⁴ Hîr mît naanmîpre sak nîr menmen im, hîr nîrîr nen natîp mît ne wit iuwe, mît ne wit kike netporem. ³⁵ Hîr netporem, hîr mît ne wit nesiukîn nen nanîr menmen hîr nepei netporem me sak. Te hîr nan nîr Jisas ketike mîtik kerek Jisas kepîr herwe mekeipîwek hîrak kau menep hît me Jisas. Hîrak han yaaik epei kamîr laplap te hîr nînaain. ³⁶ Mît kerek epei nîr Jisas kekepik hîr natîp mît ne wit karkeik Jisas kîkaap mîtik nîpaa herwe mekreerek. ³⁷ Te mît nerer wit wit me Gegesa hîr nan nitehi Jisas kaknawîri kakîntar hîr nîneinîk wîsenum, te Jisas ken kau sip kakno pînak ein. ³⁸ Hîrak kau sip kakno, mîtik kerek Jisas kepîr herwe menke menpîn mekeipîwek kitehi Jisas hîm iuwe kaktikerek tatno, te Jisas keriuwetek ketpîwek, ³⁹ “Ti pîke eno nit en ewepyapîr atîp mît menmen yaaim iuwe God kerekuytem.” Hîrak ketpîwek, te hîrak pîke ken nîrak en kewepyapîr katîp

* 8:16 Mt 5:15; Lu 11:33

* 8:17 Mt 10:26; Lu 12:2

* 8:18 Mt 25:29; Lu 19:26

mít yapírwe neit nírak en menmen Jisas kerekýiwekem.

Jisas kíkaaap Jaires níki píarak wetike míte kerek wetenen klos mírak
(Mt 9:18-26; Mk 5:21-43)

⁴⁰ Jisas pike ken kerekir wan ken pínak ein, te mít yapírwe hír han yaaik neriuwerek nentar hír nemeriyíwek pike kerekir wan kaknen en. ⁴¹ Hírak kiun ein, mítik niuk mírak Jairas ken menep. Hírak mítik iuwe ke wínak kerek mít nau nererik nekine hím me Moses ein. Hírak kan kenke kíkwaai hít me Jisas kitíwekhi hím iuwe kar ik: “Ti enen wínak kai.” ⁴² Hírak kitíwekhi kentar hírak kine níki piutípen, híre tito hiswiyen wik (12). Híre wínap menep te wawi. Jisas kepno ketikerek, mít yapírwe nisesik neweikníwek.

⁴³ Míte hap kerek winen hemkre tito hiswiyen wik (12) híre wiselik. Híre wewír pewek míre epei mesi, te mít nekepye werek werek au. ⁴⁴ Hírak kepno, híre wiselik weke sip kírak wan wetenen hír me saket mírak, te wasenum híre hemkre katín keit. ⁴⁵ Jisas kitehi katíp, “Peimín wetenína?” Te hír yapírwe níne natíp nar ik: “Hi au. Hi au.” Pita katíp, “Haiu mít yapírwe meweiknút merp menep menep. Ti henmak te ti hatíp hím mar im?” ⁴⁶ Au, Jisas katíp, “Míte hap híre wetenína. Hi hertei menmen mai iuwe epei mínaiwíra míkaaap míte peiyap.” ⁴⁷ Míte wertei Jisas kertei menmen híre wírakem, te híre weperper wan wewen niníp wíkwaai menep hít me Jisas, híre wewepyapír hírehes me ninaan me mít yapírwe markeim te wasenum hírak kekepiye híre wepu werek werek. ⁴⁸ Híre wepu werek werek, te Jisas ketípwe kar ik: “Míte ti han kiteta te God kekepit ti híre yaaip. Ti han yaaik eno.”

⁴⁹ Jisas wen katíp hím im, mítik hak ke wínak ke mítik iuwe Jaires kan ketípwek kar ik: “Níki pit epei waa. Ti henmak ti eriyaam ektan Jisas? Ti ewisik kakno.” ⁵⁰ Jisas kemtewek hírak katíp Jaires kar ik: “Ti ap enaain au. Ti han ekíteta te híre wawu werek.” ⁵¹ Hírak kípíun wínak, te hírak kewis mít han netikerek naníno nímín wínak au. Pita, Jems, Jon netike miye haai hír keriyen nen nímín. ⁵² Mít yapírwe ein níkitép hír han tewenínep, te Jisas ketpor, “Yi ap eikítép au emít! Híre ap waa, híre wíkwaai kerep ep.” (Hírak ketpim kentar hírak hanhan kakíkíá.) ⁵³ Hír nemtewek hír nenwesísek nentar hír nertei híre epei waa weit. ⁵⁴ Hír nenwesísek te Jisas

keteníniwe his míre kenínewe hím iuwe kar ik: “Níki ti ekrit.” ⁵⁵ Hímín kíre píke kan kekrerrep te wasenum híre wekrit. Jisas katíp miye haai hír enwetíwe menmen híre wawím. ⁵⁶ *Miye haai níre, hír han kekrit, te hírak ketpor hím manp te hír ap nantíp mít menmen hírak kírákem au emít!

9

Jisas keriuwet mít nírak hiswiyen wik (12) nírak menmen mírak
(Mt 10:5-15; Mk 6:7-13)

¹ Jisas keníne mít nírak disaipel hiswiyen wik nírak (12) kewisi hír nekrehír kírak ninín herwe hír nankaap mít nínap te hír níre yaain. ² Hírak keriuweti hír nen nanwepyapír God kinín naanmamre mít. Hírak keriuweti nankaap mít miyapír nínap. ³ Hírak kinín ketpor, “Yi ap eiyít menmen kerek yi yeiyím yaino au. Menmen au, pewek au, laplap meiyam au, taník metike paap au. Yi yewi yírak menmen mi, ⁴ *maain yi yaino wit mít hír newisi yewi, yi yau wínak kiutíp kerekerek ere yi einaaiwír wit. ⁵ *Yi eipiun wit mít ap nanímtau hím mi, yi einaaiwír wit eik, yi einepep toni waniu mamu hít mi te eit-eiknor God han enuk kakriuwéri.” ⁶ Hírak ketpor epei au, mít nírak nínaiwírek nen nerer wit wit newepyapír natíp hím yaaim me God, hír níkaap mít ein hír nínap.

Herot kemtau hím mít hír netpim me Jisas
(Mt 14:1-12; Mk 6:14-29)

⁷ *In ek mítik iuwe gavman King Herot hírak naanmípre mít ne provins Galili, hírak kemtau menmen epei man, hírak han kitetim kentar mít han natíp Jon kerek kíkír mít neriuwe típar nípaá kaa te in ek hírak pike kekrit kepu. ⁸ Mít han natíp, “Ilaija profet ke nípaá hírak pike kan.” Mít han natíp, “Mítik profet hak ke profet yapírwe nípaá ein te God kíkíak hírak epei kan.” ⁹ *Herot kekere han kírak han kitet, “Nípaá hi herekír terug ke Jon hírak kaa. Hírak keimín hi hemtau hírak kírákem menmen im e?” Hírak hanhan kakírek.

Jisas kewet mít nar 5,000 menmen hír naam

(Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Jo 6:1-13)

¹⁰ Maain mít nírak aposel nípaá keriuweti nen, hír epei nan netípwek menmen hír nírákem. Te hírak kínaaiwír mít yapírwe hírak keithis mít nírak hiswiyen wik (12) ketikeri keriyen hír nen wit Betsaida. ¹¹ Hír nen en, mít yapírwe

* 8:48 Lu 7:50 * 8:52 Lu 7:13 * 8:54 Lu 7:14 * 8:56 Mk 7:36; Lu 5:14 * 9:4 Lu 10:4-11 * 9:5 Lu 10:11; Ap 13:51 * 9:7 Mt 16:14; Mk 8:28; Lu 9:19 * 9:9 Lu 23:8

nerteiyek, h̄r nisesik nen ein te h̄rak han yaaik keriuweri ketpor God kakin̄n naanmamre m̄t, h̄rak k̄kaap m̄t n̄nap te h̄r n̄re yaain. ¹² H̄nkew̄, m̄t n̄rak nar hiswiyen wik (12) nan netp̄iwek, “Ti esiuwe m̄t en̄no te h̄r nan̄no wit metike ni m̄t newi h̄r en̄t menmen h̄r enwaai en. Wit ik ek h̄rak wit wein̄k ap menmen mewi au.” ¹³ Te Jisas ketpor kar ik: “Yi h̄ras eiwet̄r menmen h̄r nan̄m.” H̄r newenek netp̄iwek, “Haiu metenen bret hisp̄inak (5), saauk wiketeret m̄t epei n̄am kerem em. Ti hanhan te haiu mamno mam̄t menmen mamwet m̄t em? Taauye! H̄r m̄t enun yap̄irwe!” ¹⁴ H̄r nat̄p menmen im nentar m̄t keriyen yap̄irwe h̄r 5,000 m̄t neit ein keriyen. H̄r ap newenhis miyap̄ir n̄kerek au.

Jisas kat̄p m̄t n̄rak, “Yi eir̄ak m̄t nererik nau n̄re 50 in 50 ein n̄ran ere h̄r enu t̄i werek.” ¹⁵ M̄t n̄rak n̄r̄akem nar h̄rak ketpim, h̄r newen m̄t nau t̄i. ¹⁶ Te Jisas keit bret hisp̄inak (5), saauk wiketeret k̄k̄ammaan kat̄p God h̄rak yaaik, te h̄rak kewepim kewet m̄t n̄rak em te h̄r nanwet̄rem. ¹⁷ M̄t yap̄irwe nam ere tu iuwe. M̄t n̄rak neit menmen m̄t naam au, h̄r neit hause (o wanpnake) mar hiswiyen wik (12) neiȳk nemi yinam kerek m̄waai em.

Pita kewepyap̄ir Jisas h̄rak M̄tik God kehim̄tanek

(Mt 16:13-19; Mk 8:27-29)

¹⁸ W̄i ham Jisas h̄rak kitehi God menmen, m̄t n̄rak nau netikerek neit wit wein̄k. H̄r nau en, h̄rak kitorhi kar ik: “M̄t nat̄p hi keim̄n?” ¹⁹ *H̄r newenhi nat̄p, “M̄t han nat̄p ti Jon Baptais kerek n̄paa k̄k̄iri neriuwe t̄ipar, p̄ke kekrit kepu. M̄t han nat̄p ti profet Ilaija ke n̄paa. M̄t han nat̄p ti m̄tik profet hak ke n̄paa ein m̄t profet yap̄irwe nepu te God k̄k̄iak kat̄p h̄rak kaknen.” ²⁰ *Te Jisas h̄rak kitorhi kar ik: “Yi han kitet hi keim̄n?” Pita ketp̄iwek, “Ti M̄tik Krai n̄paa God kehim̄tenit ti enen ekepai haiu m̄t.”

Jisas kat̄p maain h̄rak kaki te p̄ke kak̄krit

(Mt 16:20-28; Mk 8:30-9:1)

²¹ Jisas kat̄p h̄m manp te h̄r ap newepyap̄ir h̄rak M̄tik God kehim̄tanek kerek au em̄t! ²² *H̄rak wen kat̄p, “Hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe, m̄t iuwe ne Isrel nantike m̄t ne Skraip nantike m̄t iuwe naanm̄pre w̄nak iuwe ke God h̄r nanweik̄n sip nanweto, h̄r naniyep hi

hahi. Maain w̄i wikak God kak̄koya hi p̄ke akrit hahu.”

²³ *H̄rak kat̄p epei au, Jisas kat̄p m̄t n̄rak yap̄irwe kar ik: “M̄tik kerek kak̄sisa h̄rak ekwen̄n han k̄rak me menmen h̄rak hanhan kak̄rakem, h̄rak hekrit hekrit han kitet, ‘Hi hahi entar hi hisesik h̄ram menmen wein̄m te hi ehisesik.’” ²⁴ *Keim̄n ap kis̄sa kentar h̄rak wen hanhan kises han k̄rak, maain h̄rak kaki h̄rak ap kaku werek kaktike God au. Te keim̄n kat̄p kar ik: ‘Hi ap hepu hises han kai h̄ram menmen wein̄m, te hi hises h̄m me God,’ m̄tik ik kaku werek kak̄t tipmain tipmain enum eik. ²⁵ M̄tik hak kak̄t menmen yap̄irwe me t̄i im te h̄rak kewaank menmen me kaku werek. Menmen me t̄i ik mamkepik kaku kaktike God mam̄rkeik a? Taauye! ²⁶ *Keim̄n h̄rak ȳnk enuk k̄napen kak̄sisa hetike h̄m mai yaaim, hi anapen h̄rak kaku kaktikewa. Maain me w̄i hi M̄tik ke wit ke M̄tik luwe hi p̄ke anen ariuwe menmen yaaim God Haai kakwetewem, hi etike m̄t yaain n̄rak ensel, hi h̄napen m̄tik kar ik kaku kaktikewa au. ²⁷ Hi hetpi werek. M̄t han neit in h̄r nani au ere h̄r epei n̄r menmen iuwe God kak̄rakem naanmamre m̄t kakriuerem.”

Jisas keweik̄nhis kar ke M̄tik ke wit ke Go

(Mt 17:1-13; Mk 9:2-8)

²⁸ Maain w̄i hisp̄inak wikak (7) epei au, Jisas ken k̄niu m̄niu (o neiȳp) ken kakt̄p kaktike God. H̄rak keithis Pita, Jems, Jon tetikerek ten. ²⁹ H̄rak wen kitehi God menmen, ninaan m̄rak meweik̄nhis merh̄he, klos m̄rak merh̄he m̄re nepni mewen̄n. ³⁰ Waswas m̄tik̄t wiketeret tan tetikerek tewepnak. H̄rak̄t Moses ketike Ilaija. ³¹ *H̄rak̄t tetike menmen iuwe me God merh̄he yaaim man, h̄rak̄t tetike Jisas tat̄p me menmen Jisas kak̄rakem, kises han ke God Haai, kaki kak̄t wit Jerusalem. ³² *In ek Pita ketike m̄tik̄t tau tetikerek h̄rak̄t t̄waai t̄nat̄n te h̄rak̄t tekrit t̄r Jisas kerh̄he yaaim, h̄rak ketike m̄tik̄t wik terp en. ³³ H̄rak̄t m̄tik̄t wiketeret tatnaaiw̄ir Jisas tatno, Pita kat̄p Jisas, “Kaiu luwe, h̄ram yaaim te haiu mau in ek. Haiu emime weisaak em̄r wikak: Hak kit, hak ke Moses, hak ke Ilaija.” ³⁴ H̄rak wen kat̄p h̄m im e, nap̄i k̄wap̄ini te h̄rak̄t wikak t̄napen nap̄i k̄wap̄inet. ³⁵ *H̄rak̄t temtau God kat̄p ke nap̄i kar ik: “Ik ek h̄rak n̄kan kai, n̄paa hi hehim̄tanek. Yi eiȳmtau h̄m m̄rak!” ³⁶ H̄rak̄t temtau

* 9:19 Lu 9:7-8 * 9:20 Jo 6:68-69 * 9:22 Lu 9:44, 18:32-33 * 9:23 Mt 10:38; Lu 14:27 * 9:24 Mt 10:39; Lu 17:33; Jo 12:25 * 9:26 Mt 10:33; Lu 12:9; 2Ti 2:12 * 9:31 Lu 9:22, 13:33 * 9:32 Jo 1:14; 2Pi 1:16-18 * 9:35 Lu 3:22

h̄m mat̄ip epei au, h̄rakit̄ t̄r Jisas kiut̄ipen kerek kepu. H̄rakit̄ tekint̄ip w̄re w̄re. H̄rakit̄ ap tat̄ip m̄t neiyam me w̄ im Jisas ken ketikeri menmen h̄rakit̄ epei t̄rem au.

Jisas kep̄r herwe mekeip̄n n̄kan kike
(Mt 17:14-21; Mk 9:14-29)

³⁷ Maain teipmen h̄r nepei nekiuwe m̄niu (o neiȳp) nan, h̄r m̄t yap̄rwe nan n̄r Jisas. ³⁸ M̄tik hak ken̄ne kekre m̄t yap̄rwe h̄rak kat̄ip kar ik: “M̄tik Iuwe, hi hituthi iuwe te t̄i enen eh̄r n̄kan kai. H̄rak n̄kan kai kiut̄ip kerek ek. ³⁹ Herwe keweik̄n han k̄rak te waswas h̄rak kenep̄p h̄rak keperper kaa, h̄rak teknek mar t̄werpek kekes̄s h̄m, herwe merekȳwek enum ere hemkre menses ȳnk k̄rak, h̄rak kinapen k̄naw̄rrek au. ⁴⁰ Hi hitehi m̄t nit te h̄r nep̄rek taau.”

⁴¹ Jisas kewenhi kat̄ip, “Yi m̄t han ki enuk yi han kitet menmen iuwe me God werek werek au. Hi h̄napen hepu hetikewi w̄ yap̄rwe.” H̄rak kat̄ip m̄tik eik kar ik: “T̄i eh̄t n̄kan ik eiȳk enen.” H̄rak kat̄ip, te m̄tik ik keiȳk kepnen. ⁴² N̄kan kepnen, herwe kew̄rrek ken t̄, h̄rak keperper. Jisas kene herwe enuk kep̄rek kekeip̄n̄wek, n̄kan k̄re yaaik, te h̄rak keriuwet n̄kan ken haai k̄rak. ⁴³ M̄t yap̄rwe han kekrit nentar menmen iuwe yaaim me God h̄r epei n̄rem.

Jisas kat̄ip keteip̄m maain h̄rak kaki
(Mt 17:22-23; Mk 9:30-32)

H̄r wen han kekrit neriuwe menmen im, h̄rak Jisas kat̄ip m̄t n̄rak kar ik: ⁴⁴ “Yi han ekitet menmen werek werek hi in ek etpiyem. Hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe God, maain m̄tik hak kakwisa hi eno h̄s me m̄t enun h̄r nanten̄na.” ⁴⁵ *Te h̄r ap nertei werek menmen h̄rak ketporem nentar h̄rak ap kekepi werek te h̄r nerteiyem. H̄r n̄naain p̄ke nanit̄wekhiyem.

M̄t ne Jisas nat̄ipan m̄tik keim̄n ke h̄r m̄t h̄rak kin̄n m̄t han
(Mt 18:1-5; Mk 9:33-37)

⁴⁶ *Jisas m̄t n̄rak h̄r nat̄ipan nenehan keim̄n ke h̄r m̄t h̄rak kin̄n. ⁴⁷ Jisas kertei menmen h̄r han kitetim, te h̄rak keit n̄kan kewis̄k kerp menep h̄rekes h̄rak ketpor kar ik: ⁴⁸ *Keim̄n k̄kaap m̄tik kiut̄ip kar ke n̄kan kike ik e kentar h̄rak kis̄sa, h̄rak kekepa. Keim̄n kekepa h̄rak kar ke h̄rak k̄kaap h̄rak M̄tik Iuwe kerek keriuweta hi han. Keim̄n h̄rak han kitet h̄rak wein̄i ke yi m̄t, h̄rak k̄re iuwe kin̄ni.”

Keim̄n h̄rak k̄re m̄tik kepan ke yi m̄t, h̄rak ki yinak yaaik
(Mk 9:38-40)

⁴⁹ M̄tik Jon kat̄ip Jisas kar ik: “M̄tik Iuwe, haiu m̄r m̄tik hak kep̄r herwe kekreh̄r kit te haiu metp̄wek h̄rak kakr̄akem au kentar h̄rak ke haiu m̄t au.” ⁵⁰ *Jisas ketp̄wek, “Yi ap yeremir̄wek menmen m̄rak h̄rak k̄r̄akem au em̄t! Keim̄n h̄rak ap m̄tik kepan ke yi m̄t, h̄rak ki yinak yaaik ȳr̄ak menmen miut̄ip.”

M̄t ne wit kike ne Sameria n̄napen nankaap Jisas

⁵¹ *Maain w̄i menep mamnen te Jisas kakno wit ke God, h̄rak han ekitet h̄rak kakno wit Jerusalem. ⁵² H̄rak keriuwet m̄t han nin̄n nen niun wit kike ke provins Sameria h̄r nen n̄nat̄in w̄nak newis menmen neiȳm nemeiȳwek. ⁵³ *Au, m̄t in ap nekepik nentar h̄r nertei h̄rak kakno Jerusalem kakwen̄pi God, te h̄r n̄neim̄k. ⁵⁴ *Jems ketike Jon terteyek, h̄rakit̄ tat̄ip tar ik: “M̄tik Iuwe, ti hanhan haw̄r wari si emoke wit ke God emnen si et̄in m̄t o au?” ⁵⁵ Te Jisas h̄rak kewek̄n keneret. ⁵⁶ H̄rak keneret, te h̄r epei nen wit hak.

M̄t han nanises Jisas
(Mt 8:19-22)

⁵⁷ H̄r wen nitet yayiwe nan̄no Jerusalem, m̄tik hak kat̄ip Jisas kar ik: “Hi tewen aisedit̄ epno nein kerek me ti epnori en.” ⁵⁸ Jisas ketp̄wek, “Miyak m̄waai mekre nu herkip, hore m̄waai mekre yaank m̄r, te hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe hi wit aure te hi ewaari au. Ti eh̄s̄sa te ti ewaai nein?” ⁵⁹ Jisas kat̄ip m̄tik hak, “Ti eh̄s̄sa.” Te h̄rak ketp̄wek, “M̄tik Iuwe, ti ewisa hi eh̄n̄n eno ewis haai kai kerek menep kaki kak̄kre hei, te maain hi eh̄sesit̄.” ⁶⁰ Jisas ketp̄wek, “Ti ewis m̄t kerek nis̄sa au h̄r enwis m̄t kerek naa, te ti eno ewepyp̄r h̄m me God naanmamre m̄t.”

⁶¹ *M̄tik hak kat̄ip, “M̄tik Iuwe, hi tewen eh̄sesit̄ te hi eh̄n̄n eno at̄ip miye haai k̄krek nai hi enaiw̄ri.” ⁶² Jisas ketp̄wek, “M̄tik kerek h̄rak kises h̄m me God te h̄rak hanhan menmen enum n̄paa h̄rak kisesim, h̄rak ap te kakises menmen me God werek werek au. M̄tik ik k̄re m̄tik kam̄r rais keriuwe paap h̄he, h̄rak k̄waainan mentar sip k̄rak h̄rak kam̄r kewaankem.”

* 9:44 Lu 9:22 * 9:45 Lu 18:34 * 9:46 Lu 22:24
Lu 11:23 * 9:51 Mk 10:32 * 9:53 Jo 4:9 * 9:54

* 9:48 Mt 10:40; Lu 10:16; Jo 13:20 * 9:50 Mt 12:30;
2Kin 1:9-16 * 9:61 1Kin 19:20 * 10:1 Mk 6:7

10

Jisas keriuwet 70 mıt han nen nırıak menmen mırak

1 *Jisas katıp mıt epei au, hırak kehımtan 70 mıt han, hırak keriuweti ninınek nen hırak kenkeri wik wik nerer wit wit kerek hırak menep te kaknen.

2 *Hırak ketpor kar ik: “Han ke mıt hırak kire menmen mau ni epei mewınki te mıt ap yapırwe nantıwem mamısi. Yi eiyitehi Haai ke ni te hırak kakriuwet mıt yapırwe te hır nanınno nanri han ke mıt hır nanisesik. Menmen im hıram mıre mıt nanınno ni nanıt menmen mewınki ere mamısi. 3 *Yi eino hi eriuweti yıre sak nıkim mamno yaank nepere kimaam kakmıp. Te hi heriuweti yi yaino eitıp mıt hım mai te God naanmamri. 4 *Yi ap eiyıt tanık yınak o tanık me nemi niu mekrerem, hıram metike su mei au emıt! Yi eisipat mıt yayıt yayıwe eitikeri eiwepnak au emıt. Yi yayıtpor hım kike te yi yaino keriyen. 5 Wınak kerek yi yınık ek, yi eitıp mıt neımın nau wınak ik ek, ‘Hawır hanhan God kakrekıyi yaain eiyu werek werek.’ 6 Mıtık yaaik kepu in te hım yaaim mi mamri han ke God kakıkepek, o au en, God kakıkepek kaku werek werek au. 7 *Yi eipau wınak kiutıp kerekkek, eipaam menmen eipaam tıpar kerek hır newisiyem. Yi ap eiwir nan eiwetırem eiyıntar yi yıřak menmen mamkep te hır naanmamri menmen. Yi ap eiyu eirer wınak wınak au.

8 *Yi eino wit hak te hır nantıhis, yi yaino yayım menmen yaitikeri yaipaam menmen hır nanınkiyem. 9 Yi eikaap mıt nınap neıtai en, te yi eiyıtpor, ‘God kerek wısenuk menep naanmamre haiu mıt ne tı.’ 10 Te neımın yi yaino wit kır hır ap nantıhis au, yi yaino eiyırp yayıwe kır eiyıtpor, 11 *Waniu me tı me wit ki ik mau hıt maiu te haiu pıke mesiunenim men yi hıras meteikni God han enuk kerıuwi. Te hawır wetpi te yi yerteı menmen im. Wi epei man menep te God naanmamre haiu mıt.’ 12 *Hi hetpi wı maain mamnen God skelim mıt ne menmen enum, mıt ne Sodom God kakıwaanki kike, te God kakıwaank mıt in au wısenum.

13 *Yi mıt ne Korasin God kakriwaank. Yi mıt ne wit Betsaida God kakriwaank eiyıntar menmen yaaim God kerekıyiem, te yi ap yeweikın sip yewet menmen enum. Yi epei yıřırem yıřısa au. Te nıpaau God kırıak menmen mar im meıt wit ke Taia ketike Saidon mıt nırem, te hır waswas namır laplap enum newen toni te hır neteikın God hır neweikın sip newet menmen enum. Te yi au. 14 Maain God skelim mıt, hırak kakrıak mıt ne wit Taia ketike Saidon kakrekıyor menmen enum kike, te yi mıt yeıt Korasin ketike Betsaida au iuwe. 15 Yi mıt ne Kapaneam, yi han kitet God katıp yi yaain a? Au, maain God kaktıp yi enun yıre menmen weının.”

16 *Hırak katıp mıt nırak, “Keımın kemtau hım mi, kemtau hım mai. Keımın keweikın sip kewetiyeım, hırak kar ke hırak keweikın sip kewetewem. Keımın keweikın sip keweto, hırak kar ke hırak keweikın sip kewet God kerek kerıuweta hi han tı ik.”

Hır mıt 70 hır han yaaik pıke nan

17 Maain mıt 70 han yaaik pıke nan natıp Mıtık Iuwe, “Nıpaau haiu matıp mekrehr ke ti herwe metike menmen ham yapırwe hır nemtau hım maiu, haiu minını.” 18 *Jisas kewenhi ketpor, “Hi epei hır Seten hırak kire nepni mewenın hırak keke nepni ken tı kentar menmen yi yıřıakem. 19 *Hi epei heweti menmen mai iuwe te yi yının Seten. Yi yayıtırer manpen siurp (o yenmik) yehes enum mamtike mispenepnam (o nıkınpınepnam) te hıram mamiwep, yi ap yayı au. 20 *Yi ap han yaaik wısenuk eiyıntar herwe nemtau hım mi au. Yi han yaaik wısenuk eiyu eiyıntar niuk mi God kewisım mau weıwık miutıp mırak te yi yıre mıt nırak.”

Jisas han yaaik katıp God hırak yaaik (Mt 11:25-27, 13:16-17)

21 *Me wı miutıp keremem God Hımın Yaaik kırıak Jisas han yaaik. Jisas katıp kar ik: “Haai kai ti Mıtık Iuwe ke wit kit ketike tı ik. Hi hetput ti yaaik hentar ti epei hıřawın menmen mıt me hır mıt iuwe kerek han kitet hır nerteı menmen werek werek, ti epei heteikın mıt weının em. Ti epei hırıak menmen im hıses han kit kerekkek. 22 *Ti Haai kai Iuwe God epei heweto menmen mıt yapırwe. Mıtık keiyak ap kerteı hi Nıkın kit hi han kai hırak kar ke kit au. Ti God Haai kerekkek

Mıt ne wit hır ap nıses hım yaaim au, hır nanıwaank hıras (Mt 11:20-24)

* 10:2 Mt 9:37-38; Jo 4:35 * 10:3 Mt 10:16 * 10:4 Mt 10:7-14; Mk 6:8-11; Lu 9:3-5 * 10:7 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18 * 10:8 1Ko 10:27 * 10:11 Ap 13:51, 18:6 * 10:12 Mt 10:15, 11:24; Jen 19:24-25 * 10:13 Mt 11:21-23 * 10:16 Mt 10:40; Lu 9:48; Jo 5:23 * 10:18 Jo 12:31; Rev 12:8-9 * 10:19 Jen 3:15; Sam 91:13; Mk 16:18 * 10:20 Mt 7:22; Eks 32:32; Fl 4:3; Rev 3:5 * 10:21 1Ko 1:26-28 * 10:22 Jo 3:35, 10:15 * 10:23 Mt 13:16-17

herteiyek. Mítik keiyak ap kertei ti Haai kai hírak kóre han kai han kit au. Hi Níkan kit kiutíp kerekek, hetike mít in en hi eweputyapíri.” ²³ *Hírak katíp epei au, hírak keweikín kír mít nírak disaipel ketpor main main kar ik: “Yi han yaaik eiyu eiyíntar menmen hi híriakem yi yírem. ²⁴ *Hi etpi nípaá enum eik mít profet yapírwé kerek newepyapír hím me God, hír netike mít kerek naanmípre mít ne wit Isrel, hír hanhan nanír menmen yi epei yír hi híriakem, te hír au. Hír hanhan nanímtau menmen yi epei yemteiwem hi hetpim te hír au. Hír epei naa.”

Jisas katíp hím me mítik ke Sameria han tewenín kakíkaap mítik kerek mít nepan nakíp

²⁵ *Wí ham mítik kerek kinín kertei hím me Moses kewepyapírem hírak kekrit kan katíp kewises Jisas keriuwe hím me Moses. Hírak kan katíp Jisas kar ik: “Mítik Iuwe. Hi eríak mekam te hi ehu etike God tipmain tipmain enum eik?” ²⁶ Jisas ketpíwek, “Hím me God Moses kewisím mau tíwei matíp mekam? Ti etpo mekam ti han kitetim.” ²⁷ *Hírak kewenhi ketpíwek, “Ti hanhan Mítik Iuwe God kit wísenuk heriuwe han kit, han ekitetik herkit hekrit. Ti hanhan mít han o nit yinan har ke ti hanhan hírekes.” ²⁸ *Jisas ketpíwek, “Híram werek. Ti eríak menmen im te ti etike God yáikiyakít yayu tipmain tipmain enum eik.”

²⁹ Mítik yínk enuk kentar Jisas kenerek te hírak kewen tapín te hírak kitehi Jisas kar ik: “Keimín ti hatíp hi han kitet hírak kai yinak?” ³⁰ Jisas kewenhi ketpíwek, “Nípaá mítik kiutíp kínaaiwír wit Jerusalem kekíuwe ken wit Jeriko. Mít enun nísaín nakíp nari menmen mírak, nínaiwírek kíwaai yayiwe maain hírak kaki, hír nírir. ³¹ Me wí im mítik pris kerek kewet God menmen me mít, hírak kekiuwe yayiwe eik, hírak kóre te kesipatek ken yayiwe pínak ein kepno. ³² Maain kike, mítik ke weiwík me Lívai kerek naanmípre wínak iuwe ke God, hírak kan kír mítik kíwaai keriyen, te hírak kesipatek ken yayiwe pínak ein kepno.

³³ “Maain mítik kiutíp ke mít yapírwé ne Sameria kerek nínapen mít ne Isrel, hírak kerekek kekiuwe yayiwe ken. Hírak kír mítik kíwaai, hírak hanhan keriuwerek. ³⁴ Hírak ken kóre kewen típar me nu olív metike wain híram mípre marasin menterik. Te hírak kemsíwek his hát. Epei au, hírak kínanek ere

kewisík kentar hos pírak, hírak keiyík ken wínak kerek mít nererik níwaai ek, hírak naanmíprewek. ³⁵ Teipmen, hírak keit pewek wik kewet mítik ke wínak em, hírak ketpíwek, “Ti naanemprewék ere hírak píke yaaik. Maain hi píke enen hi ewetítan nan emrer mít kerek ti ewírem eiyím ekepik heriuwerem.”

³⁶ “Keimín ke mítikít wikak hírak kóre kírak yinak ke mítik ik kerek mít enun nakíp?” ³⁷ Mítik Skraip kerek kewepyapír hím me Moses hírak katíp, “Hírak mítik kerek kekepik kerekek.” Jisas ketpíwek, “Ti eno eríak menmen yaaim mamír im.”

Jisas ketike mít nírak disaipel nen níra Mata wetike Maria

³⁸ Jisas ketike mít nírak disaipel nepno, hír nípiun wit hak míte piutíp niuk míre Mata wau en, te híre weriyéi nen wínak kóre, nanít menmen naním. ³⁹ *Mata kikir píre Maria, híre wau menep hí me Jisas wawímtau menmen hírak ketpim. Híre ap wíkaap Mata wemani menmen. ⁴⁰ Mata han enuk wentar menmen yapírwé híre wauríakem me naanmamre mít te híre wan watíp Jisas war ik: “Mítik Iuwe ti han kitet híram menmen weiním kikir pai wínaiwíra wemtau hím mit te hi hírehes hírak menmen iuwe im e? Ti etpíwe híre eunen eukepa.” ⁴¹ Jisas ketpíwe, “Mata, tewisiye ewít! Ti hanhan menmen yapírwé ti híriakem. ⁴² *Menmen miutíp te ti ap etíwem, Maria epei weit menmen im yaaim, te ti ap eríye te híre waunaiwírem au. Híre ewu ewímtau hím hi hetpim.”

11

Jisas keteikín mít nises menmen mírak hír enitehi God menmen emírkeik (Mt 6:9-15, 7:7-11)

¹ *Wí ham Jisas kitehi God menmen keit wit hak. Hírak kitehi God menmen epei au, mítik hak ke mít disaipel kerek nises hím mírak nítwékhi, “Mítik Iuwe, eteiknái menmen me prea te haiu mamitehi God menmen mamír ke Jon epei keteikín mít kerek nises hím mírak.” ² Jisas ketpor kar ik: “Yi eiyítehi God menmen emír im. Yi eitíp,

‘Haai, haiu hanhan niuk mít míre iuwe te ti eníp mít hír nanwenípi nuik mít. Wí mamnen te ti naanmamre haiu mít.

³ Ti petepin ewetei menmen emím har ke nípaá ti eweteiyem hekrit hekrit.

⁴ Ti esak menmen enum haiu mírakem ap han ekitetim emír ke haiu híras matíp menmen mít nerekiyeiyem

* 10:24 1Pi 1:10 * 10:25 Mt 22:35-40; Mk 10:17; Lu 18:18 * 10:27 Diu 6:5; Lev 19:18 * 10:28 Lev 18:5; Ro 10:5; Ga 3:12 * 10:39 Jo 11:1, 12:2-3 * 10:42 Mt 6:33 * 11:1 Lu 5:33

hiram menmen weinim, haiu han ekitetim au emit!

Ti ap ewis menmen enum mamri han kiau.”

⁵ Jisas katip mit narak, “Mitik kiutip ke yi mit ke nimin harak kakno winak ke karak yinak, harak kakitpewek, ‘Ti eweto niu mei wikak. ⁶ Kai yinak hak keke yanimin kan kira, te hi ap etenen menmen mei au, te hi ewetiwekem.’ ⁷ Harak keit nimin kakwenuthi kakitput, ‘Hi epei heiyepet weipir, nikerek nai niwaai netikewa, hi ap te akrit awetut menmen taau.’ ⁸ *Hi etpi harak ap kakikrit kakwetut menmen kentar mitik harak kit yinak au, te harak kakikrit kakwetit menmen kentar ti hitiwekhi yapirwe me menmen. ⁹ Hi hetpi, yi eiyitehi God menmen te harak kakwetiyem. Yi yinyatin menmen te yi yainapinem. Yi yeretit weipir te harak kikeiswi weipir karak. ¹⁰ Hi hetpi menmen im hentar keimin kitehi God menmen, harak kakwetiwekem. Keimin kinkatin menmen kaknapinem. Keimin keretit God kekeiswewek weipir.

¹¹ “Keimin ke yi mit harak kire haai te nikan kit kitiwekhi saauk te ti ewetiwek manpen siurp o mniuhan (neiyip han) te harak kakim a? Taau! ¹² O harak kituthi suware yinu, te ti ewetiwek mispenepnam (o nikinpenepnam) a? Taau! ¹³ Te yi mit enun yi yertei yewet nikerek ni menmen yaaim, te God Haai ki keit wit karak kakinin menmen yi yewet nikerek em. Harak kakwet Himin karak Yaaik kakno mit kerek hir nitiwekhi me harak.”

Mit natip Seten Bielsebul kikaap Jisas kepir herwe

(Mt 12:22-30; Mk 3:20-27)

¹⁴ Maain Jisas kepir herwe kekere mitik kerek han enuk him kitapu. Te harak kenip mitik harak kau kekrerek harak him kitapu. Herwe kinaiwerek, mitik enuk harak katip, te mit yapirwe han kekrit neriuwe menmen im. ¹⁵ *Au, mit han natip, “Harak kepir herwe kentar Bielsebul harak wisenuk kinin herwe harak kekepek kepirek.” ¹⁶ *Mit han hanhan Jisas kakriak menmen nipaa hir nriakem taau, kakteknor harak mitik kerek God kehimitanek kaknen kakikaap mit. ¹⁷ Au, Jisas kertei menmen hir han kitetim, te harak ketpor kar ik: “Wit kiutipen mit newi hir hiras nenapan te mit ne wit hak naninip nani naninipi. Iuwe mitik ketike kike tenepakit te harakit tatwaank weiwik marakit. ¹⁸ Yi yatip Seten Bielsebul kekepa hi hepír herwe marak te yi yatip harak ketike herwe marak nenapan. Seten kriak menmen im,

karkeik te harak kaku werek naanmipre menmen marak werek werek a? Taauye! ¹⁹ Hi hepír herwe hentar Bielsebul kekepa, te keimin kikaap mit kerek nises him mi hir nepir herwe a? Mit nises him mi nanteikin yi ap yatip werek werek nentar hi hepír herwe neriuwe niuk me God. ²⁰ *Te hi hepír herwe heriuwe menmen iuwe me God. Menmen im hi hirikakem meteikni God epei kan menep kakinin naanmamri yi mit. ²¹ Mitik iuwe keit yipo henmik naanmipre wit karak, menmen marak mepu werek. ²² *Te mitik hak harak manpenuk kinin mitik ik, harak ketikerek tenepakit, harak kinaiwerek harak kakri yipo henmik marak kerek mitik nipaa han kitet hiram mamkepek, harak kakriyaam mamtike menmen marak yaaim mamno, harak kakinkerem kakwet narak yinan em. ²³ *Keimin harak ap kekepa kari mit nanisisa, harak kar ke mitik kepan kakwaank mit nai nisisa, hir nanwep nanrir ein ein.

Herwe enuk pike kaknen kaku mitik han karak

(Mt 12:43-45)

²⁴ “Wi kerek herwe enuk kaknaaiwir mitik, harak kakno wit tenhaan weinik kakinkatin nein te harak kakwi, o au en, harak kaktip, ‘Hi pike enen nai kerek nipaa hi hewiyen.’ ²⁵ Harak kaknen, harak kakir han ke mitik kipe winak miyapir nripep menmen nikin nakirke mekre winak. ²⁶ *Harak kipirek, te harak kakno kakithis herwe ham hispinak wik (7) hiram enum mininek, te hiram mantikerek mamnen mamu mitik kerek ek. Nipaa harak mitik kire enuk te in ek au mamwaankek.”

Menmen mit enisesim te hir han yaaik enu

²⁷ *Jisas katip menmen im epei au, mite piutip pe mit yapirwe hire watip him iuwe war ik: “Peimin hire wipit wewetut nim hire han yaaik wepu.” ²⁸ *Te Jisas kewenhi katip, “O, hire han yaaik. Te neimin nemtau him me God nisesik, hir han yaaik kir kakinin miye pai.”

Mit han hanhan nanir menmen yaaim Jisas kakriakem

(Mt 12:38-42; Mk 8:11-12)

²⁹ *Mit yapirwe nan neweikin Jisas, harak wen katip kar ik: “Mit miyapir nau ti in e, hir enun hir nitauhi hi arak menmen yaaim eteiknor God han yaaik keriuwa. Te hi eteiknor menmen yaaim yapirwe au. Menmen miutip me mitik Jona kerek nipaa God kekepek kepu kekere

* 11:8 Lu 18:5 * 11:15 Mt 9:34, 10:25 * 11:16 Mt 12:38 * 11:20 Eks 8:19 * 11:22 Kl 2:15 * 11:23 Lu 9:50 * 11:26 Jo 5:14 * 11:27 Lu 1:28, 42, 48 * 11:28 Lu 8:15, 21 * 11:29 Mt 16:4

tu ke saauk me wɨ wikak. ³⁰ Nɨpaa Jona hɨrak kɨwaai kekere saauk tu kɨrak me wɨ wikak, te God keteikɨn mɨt ne Nineva menmen mɨrak iuwe keriuwerem. Mar im hi Mɨtɨk ke wit ke Mɨtɨk Iuwe hi eteikɨn mɨt in menmen mar im eteikɨn menmen iuwe me God. ³¹ *Me wɨ God skelim mɨt, mɨte iuwe naanmɨpre mɨt ne wit Siba, hɨre wautɨp yi enun wentar nɨpaa hɨre weke yanɨmɨn wan wentau hɨm yaaim mɨtɨk iuwe King Solomon ketpim. Hi hinɨn mɨtɨk iuwe Solomon te yi ap yemtau hɨm mai au. ³² *Maain wɨ God skelim mɨt, mɨt enun ne Nineva nantɨp yi enun yinɨni nentar nɨpaa hɨr nemtau Jona kewepyapɨr hɨm me God, hɨr neweikɨn sip newet menmen enum. Hi hinɨn profet Jona, te yi ap yeweikɨn sip yewet menmen enum, te yi yises hɨm mai au.

Nanamɨr hɨrak kɨre si keteikni menmen (Mt 5:15; 6:22-23)

³³ *Mɨtɨk hak ap keksiu si te kaksawɨnek kaknɨk wɨnak, o kaknɨk tikenup. Au, hɨrak ekɨrp yaain te mɨt neimɨn nanɨnen nɨmɨn hɨr enɨr si mamɨr. ³⁴ Nanamɨr kit hɨrak kɨre weipɨr. Nanamɨr kit naanmɨpre menmen yaaim te ti han kitet menmen yaaim, o au en, ti nanamɨr kit naanmɨpre menmen enum ti han ekitet menmen enum hemkre menepam heriuwerem. ³⁵ Te yi naanempre hɨras te nanamɨr ki hɨrak kɨre weipɨr hɨrak ap ekwis menmen enum mamɨkre han ki. ³⁶ Mɨtɨk han kɨrak werek, hɨrak han kitet menmen werek werek. Te hɨrak kertei werek werek menmen God kɨrɨakem keteikɨwekem. Hɨrak kɨre mɨtɨk han kɨrak kɨre si kɨr keteikɨwek menmen.”

Jisas kene mɨt Farisi netike mɨt ne Skraip (Mt 23:1-36; Mk 12:38-40; Lu 20:45-47)

³⁷ *Jisas katɨp hɨm mɨrak epei au, te mɨtɨk hak ke Farisi kitɨwekhi, “Ti enen wɨnak etikewa ewɨm menmen.” Hɨrak ketpɨwek, hɨrak ketikerek tariyakɨt ten. ³⁸ *Hɨrakɨt tariyakɨt ten, mɨtɨk ke Farisi kehɨnhɨn kentar Jisas hɨrak ap kises hɨm me maamer nɨr, hɨrak ap kekemyet his mɨrak te kakɨm menmen taau. ³⁹ Mɨtɨk Iuwe Jisas ketpɨwek, “Yi mɨt ne Farisi yekemyet sar wenkepɨe mi au werek, te yi ap yɨrɨak han ki keit nɨmɨn yaaik au. Hɨrak enuk kises menmen enum mɨre hemkre menepam me menmen o yi yetike miyapɨr yɨrɨan. ⁴⁰ Yi yetaritari mɨt! Hɨrak God kerek kerekɨyi yɨnk ki hɨrak kɨrɨak han ki ketikerek. ⁴¹ Yi eiwet mɨt menmen mi yapɨrwe mekre sar o wenkepɨe hɨram mamkepi te menmen

mekre han ki hɨram yaaim. ⁴² *Yi mɨt ne Farisi menmen enum mamnen mamiwep mamɨntar yi yewet God menmen meiyam kike me menmen yapɨrwe yi yetɨwem yaaim te yi ap yɨrɨak mɨt yapɨrwe menmen mɨpɨram au. Yi ap han tewenɨn God werek werek au. Yi eiɨyɨn eirɨak mɨt yaaim mɨpɨram, yi hanhan God, menmen im metike menmen me yi eiwet God menmen kike me menmen yapɨrwe, hɨram yaaim iuwe. Te yi au yɨnapen.

⁴³ *Yi mɨt ne Farisi menmen enum mamiwep mamɨntar yi hanhan yayu yeno yaaim me mɨt iuwe yayɨt wɨnak kerek mɨt nererik nekine hɨm me Moses. Yi hanhan mɨt nanɨtpi nanwenɨpi niuk mi nanɨt maket, wit kerek mɨt nererik nesiuwe menmen mɨr.

⁴⁴ *Yi mɨt ne Farisi menmen enum mamiwep mamɨntar yi enun yɨre hei ke herwe kekerek mɨt ap neriuwesisek au. Menmen yaaim mɨt hɨr nɨri yi yɨrɨakem, hɨram mɨsawɨn menmen enum mekre han ki mɨre meri mɨwapɨn hei enuk keriuwe herwe enuk kɨnɨn kekerek. Maain mɨt han nises menmen yi yetporem hɨr enɨrakem te hɨr nepɨtari hɨr nises menmen enum mar ke yi mɨt yɨrɨakem.”

⁴⁵ Mɨtɨk ke mɨt Skraip katɨp Jisas kitɨwekhi, “Mɨtɨk Iuwe, ti atɨp menmen im ti enai metikeri.” ⁴⁶ Jisas kewenhi ketpɨwek, “Yi mɨt ne Skraip menmen enum mamiwep mamɨntar yi yewis hɨm ham weinɨm mamtike hɨm yaaim me God, te mɨt ap nanisesim werek werek taau. Yi yenip mɨt hɨr nanisesim te yi ap eiɨysesim au.”

⁴⁷ *Menmen enum mamiwep mamɨntar yi yeses herwe hei mɨkaap mɨt han tewenɨn mɨt profet kerek nɨpaa maamer keriyen hɨr nanɨp. ⁴⁸ Yi hɨras yeteikɨn yi yertei menmen enum maamer ni nɨpaa nɨrɨakem, yi han yaaik yeriuwerem yentar yi naanmɨpre herwe hei im e.

⁴⁹ *God kertei menmen im te nɨpaa hɨrak katɨp hɨm mar im: ‘Hi tewen ariuwet mɨt profet nantike mɨt aposel nanɨno mɨt ne Isrel. Han hɨr nanrekɨyɨn enum, mɨt han hɨr nanɨnɨp.’ ⁵⁰ Te God kaknep yi mɨt ne Isrel yau tɨ ik kar ke hɨrak kaknep maamer ni kerek nɨpaa hɨr nenep profet yapɨrwe naa me nɨpaa enum eik ere in. ⁵¹ *Nɨpaa Ebel hɨrak profet kɨnɨn kaa hemkre mɨrak mewen ere mɨtɨk profet kɨkaru Sekaraia kaa kerp nɨmɨn kɨnaan kerek mɨt newis menmen me God mewik metike wɨnak iuwe ke God. God kakrɨak mɨt ne Isrel nau in enum enum kakɨnterim.

* 11:31 1Kin 10:1-10   * 11:32 Jna 3:5-10   * 11:33 Mk 4:21; Lu 8:16   * 11:37 Lu 7:36, 14:1   * 11:38 Mt 15:2
 * 11:42 Lev 27:30   * 11:51 Jen 4:8; 2Kro 24:20-21

⁵² “Yi mıt̄ ne Skraip menmen enum mamiwep. Yi yertei hım me God te yi yeweikın hım mırak mıre menmen ham. Yi yınapen yises hım mırak werek werek eyıntar yi hanhan mıt̄ nanınen nanitihı markeik te hır enises God werek werek. Yi enun yar ke mıt̄ yeiyepet weipır menmen mau meit nımın. Maain mıt̄ nanınen nanım menmen yi ap eiwisi nanıno nımın nanım menmen au. Hır nanu nanıt̄.”

⁵³ Maain Jisas kınaaiwir winak ik ken witeik, mıt̄ ne Farisi hır han enuk nitıwekhi menmen yapırwe
⁵⁴ *nemeriyıwek hırak kaktıp menmen enum te hır nansiuwek hım nankıp.

12

Yi naanempre hıras me hım mıt̄ enun nemipın hır netpım
(Mt 10:26-27)

¹ *Mıt̄ miyapır yapırwe nerp menep menep te hır nentıreran, Jisas katıp mıt̄ disaipel nırak kinın kar ik: “Yi naanempre hıras te yi ap eyises hım me mıt̄ ne Farisi. Hıram enum mıre sak haak. Hi atıp hır mıt̄ enun nemipın, hır newırnak nekteni te hır nises han kır. ² *Menmen yapırwe kerek mısawın, maain God kakwepyapırem te mıt̄ nanırem nanırteiyem. ³ Maain hım kerek yi epei yetpım me wıtaan te God ke wepni kakwepyapırem mıt̄ nanımtewem. Menmen kerek yi yatıp mıt̄ han em yi yısawın yekre winak, maain God kakwepyapırem kakıt̄ wit eik te mıt̄ neit wit nanımtewem.

Jisas katıp keimın kerek mıt̄ nanıneinik
(Mt 10:28-31)

⁴ “Hi hetpi nai yinan, yi ap einapen mıt̄ au emıt̄! Hır nenep mıt̄ik yınk kerekek, te maain hır ap te nanırak menmen meiyam taau. ⁵ Hi hetpi eteikni keimın kerek yi eineinik. Yi einapen God. Hırak kakiwep epei au, hırak enuk manpenuk te kakwırı yaino si enum. Hi hetpi, yi eineinik.

⁶ Hore kike hispınak (5) mıt̄ newır pewek wik nantıwem. Hore kike mıt̄ namıp hıram menmen weinım te God epei kertei hıram maa. ⁷ *God epei kertei menmen iuwe, hırak kewenhis kertei paan marmenum mıwapın paan hesnu ki. Te yi ap einaain menmen au. God katıp yi hımın ki hırak menmen iuwe kinın hore. Hore hıram menmen weinım ap hımın kewim au. God hanhan hore, te hırak hanhani mıt̄ wisenum naanmamrı.”

Hım me mıt̄ hır natıp hır nises Jisas
(Mt 10:19-20, 32-33, 12:32)

⁸ Jisas wen katıp, “Hi etpi nai yinan, mıt̄ niutıp niutıp neimın newepyapır hıras nisısa nerp ninaan me mıt̄ miyapır yapırwe, te hi Mıt̄ik ke wit ke Mıt̄ik luwe maain hi ewepyapır mıt̄ in me ninaan me mıt̄ ensel ne God, hi atpor hır nıkererek ne God keriyen. ⁹ *Te neimın hır nepakın hır nisısa me ninaan me mıt̄, maain hi Mıt̄ik ke wit ke Mıt̄ik luwe apakını hır ne God nerp ninaan me mıt̄ ensel ne God.

¹⁰ *Mıt̄ neimın niutıp niutıp natıp netawın hi Mıt̄ik ke wit ke Mıt̄ik luwe, hi asak menmen enum mır. Neimın kerek natıp neratawın God Hımın Yaaik, God Haai ap te kakısak menmen mır taau. Hıram mamı mamıt̄.

¹¹ *Mıt̄ maain nansiuwe hım nanıntar yi yises hım mai, hır nantorhis nanrı nanıno winak kerek mıt̄ nererik nekine hım me Moses neitai, o yi yayırıp ninaan me mıt̄ iuwe gavman netike kausıl, te yi ap hanhan menmen te yi yayıtpım te yi eikaap hıras au. ¹² Yi hanhan em au eyıntar me wı eim God Hımın Yaaik kakwis menmen mamıkre han ki te yi eyıtporem.”

Jisas katıp tok piksa me mıt̄ik iuwe ap kises God au

¹³ Mıt̄ik kiutıp ke mıt̄ yapırwe nerp en katıp Jisas kar ik: “Mıt̄ik luwe ti atıp heiyiuwe kai te hırak ekweto menmen meı me menmen haai kawır kaa kewisım mıwaairi, maain hawır ewınkerem ewetakıt̄.” ¹⁴ Jisas ketpıwek, “Mıt̄ik keimın kehımtena te hi ehınke menmen mi a?” ¹⁵ *Hırak keweikın katıp mıt̄ yapırwe, “Naanempre hıras te yi ap hemkre menepepam me menmen yapırwe. Menmen yapırwe mıt̄ik kentenenım ap te mamkepik kaku au.”

¹⁶ Jisas ketpor hım tok piksa mar im: “Mıt̄ik hak iuwe kamır ni hıram matın yapırwe. ¹⁷ Te hırak han kitet kar ik: ‘Hi ariak mekam? Hi menmen yapırwe te hi ewisım emwaai nein? Wınak au.’ ¹⁸ Hırak katıp, ‘Hi are ariak menmen im. Hi ewep winak ketike weisaak me teket te hi ehıme ham wisenum minım im te hi ewis menmen mamwaai weisaak mamtıke menmen mewo meit ni eim, hıram mamno mamwaai mamıkre weisaak kerem em. Hi ariak menmen im, te ¹⁹ hi atıp hırekkes, Ti epu werek werek menmen meiyam yapırwe mepeit me tito yapırwe. Ti ehı menmen ehım tıpar si enum ehı han yaaik.’ ²⁰ Au, God ketpıwek kar ik: ‘Ti etaritari mıt̄ik! Wıtaan ik ek ti hahi, hımın

* 11:54 Lu 20:20 * 12:1 Mt 16:6 * 12:2 Mt 10:26; Lu 8:17 * 12:7 Lu 12:24, 21:8; Ap 27:34 * 12:9 Lu 9:26

* 12:10 Mk 3:28-29 * 12:11 Mk 13:11; Lu 21:12-15 * 12:15 1Ti 6:9-10 * 12:21 Mt 6:19-20

kit kakno, te menmen mi yapirwe ti epei hetiwem hewisim mawaai meit, maain keimin kaktiwem a? 'Ti au!' ²¹ *Keimin keit menmen yapirwe kakikaap hirekes, te hirak ap kises menmen God hanhan hirak kakisesim, hirak enuk kar ke mitik eik e."

*Yi han kitet God kakikepi kerekek
(Mt 6:25-34)*

²² Jisas katip mit narak disaipel kar ik: "Yi eiyises menmen God hanhan yi eiyisesim, te hi hetpi menmen im: yi ap han ekitet karkeik eiyit pewek eiwirem eiyit menmen yi yayim o menmen yi eimir emu yink ki au emit! ²³ Himin ki kepu werek, hirak kinin menmen yi eiyim. Yink ki kaku werek werek kakinin menmen yi yamir. ²⁴ *Yi yayir hore tepre. Hiram ap mamir ni meket teket au. Hiram mime winak te mewis menmen mekrerem au, te God kewetir menmen. God han kitet yi iuwe yinin hore, hiram au menmen weinim. ²⁵ Mitik keyyak hirak han kitet kakriak menmen te hirak kaku wi meiyam o tito yapirwe au. ²⁶ Yi ap eirak menmen kike mar im au, te yi yenmak han kitet menmen ham te yi yayu werek werek a? Au emit!

²⁷ *Yi yayir timen mawaai yayiwe. Hiram mewo, hiram ap mesikek yawaap mekerwo menmen au. Te hiram yaaim mir minin mitik iuwe King Solomon hirak ketenen menmen yapirwe. Hirak nipa ap kamir menmen mau yink kirak yaaim minin timen im au. Te timen hiram menmen weinim. ²⁸ God kerekek kirak menmen im hiram yaaim te hiram petepin mepu teipmen mami, te mit nantiwem neiyim nanwrem mamikre si. Timen im hiram menmen weinim, te God kakweti menmen yi yaimir mamu yink. Yi ap han kitet God werek werek au. ²⁹ Yi ap han kitet yapirwe yi yayit menmen o tipar te yi yayim ere tu iuwe au emit! ³⁰ Mit nerer wit wit ap nises God hir han kitet menmen mar im. God hirak Haai ki kertei yi yayit menmen im te yi eiyu. ³¹ Te yi yinin eiyises menmen God hanhan yi eiyisesim, te hirak kakweti menmen mamkepi yi yayu werek werek."

*Yi hanhan yayiwis menmen yaaim mamu wit ke God
(Mt 6:19-21)*

³² *Yi mit nai yire sipsip, yi ap einaain menmen au eiyintar God Haai ki kakwisi yi eiyinin naanmamre mit me menmen mirak. ³³ *Yi yesiwe menmen yapirwe kerek yi yetenenim yayit pewek mererim eiwet mit weinin m. Mar im yi yayiwis menmen yaaim mamkepi mamwaai wit ke God.

Hiram mamu mamit te mit enun nekintip menmen o wesiuk mamnen mamawaank menmen mi mamit en au emit! ³⁴ Menmen ti hanhanem, han kit ekitetim.

Mit naanempre menmen me mitik iuwe hir enmeriyiwek

³⁵ *Yi eimir laplap tokim keremem, yi eiyit waa eiyik eitepenem eiyiksiu si, yi eiyu eimerir menmen mamnen. ³⁶ *Yi yayre mit nemerir mitik iuwe kir kaknen kakike wit kerek mite wetike mitik neitan neitai ein ek, hirak kaknen wit kirak te hir naninkiwek weipir wasenum kerek hirak kan keretitek. ³⁷ *Te mitik iuwe kaknen kakri mit narak menmen mirak ap niwaai au, te mit keriyen hir han yaaik. Hi etpi te hirak kakmir laplap tokim mirak hirak kakipor nanu yeno kerek naam menmen menterim, te hirak kaknen kakwetir menmen hir nanim kakir ke wok mitik kir. ³⁸ Te hirak kaknen kakir wi ninin suware kenep enum, hirak kir mit narak menmen mirak hir nepu, hir han yaaik nanu.

³⁹ *Yi eiyirtei menmen im e. Mitik ke winak epei kertei wi kerek mitik enuk kekintip menmen kaknen, te hirak ap kakwisik kakwep weipir kakno ninin kekin menmen mirak au. ⁴⁰ Yi yire mitik eik e. Yi eimeriyo hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike anen me wi yi yepitari hi anen."

Jisas katip him tok piska me mitik yaaik mitik enuk

(Mt 24:45-51)

⁴¹ Jisas katip epei au, Pita kitehi Jisas, "Ti hetpei keriyen him im o haiu mit yapirwe?" ⁴² Te Jisas kewenhi katip, "Hi hetpi yi yapirwe. Yi han kitet keimin kirak menmen me mitik iuwe, hirak yaaik kemtau him kisesim? Hirak mitik kerek mitik iuwe kirak kakwisik kakinin naanmamre mit han kerek narak menmen me mitik kiutip kerek ek, hirak kakinin kakwetir menmen yaaim nanim me wi hirak kewetirem. ⁴³ Maain mitik iuwe kaknen kakir mitik kirak menmen mirak hirak wen kirakem, te hirak han yaaik keriuwerek, te mitik kerekek han yaaik. ⁴⁴ *Hi hetpi werek. Hirak kakwisik naanmamre menmen mirak yapirwe. ⁴⁵ Mitik hak kirak menmen me mitik iuwe kirak kaktip, 'Mitik iuwe kai ap te kaknen waswas,' te hirak kaknep mit han kerek narak menmen me mitik iuwe kerek ek, kaknep miyapir kerek narak menmen me mitik iuwe kerekek, neiyewewan, kaam menmen metike tipar si enum. ⁴⁶ Te mitik iuwe kerekek maain hirak kaknen me wi

* 12:24 Sam 147:9; Lu 12:7

* 12:32 Lu 22:29; Rev 1:6

* 12:33 Lu 18:22

* 12:35 Eks 12:11; Mt 25:1-13; 1Pi

1:13 * 12:36 Mk 13:33-36

* 12:37 Jo 13:4

* 12:39 Mt 24:43-44; 1Te 5:2

* 12:44 Mt 25:21, 23

h̄irak ap kermeriy+iwek au. H̄irak han kaa p̄ike kaknen keremem. H̄irak au ketari, te h̄irak kakrek+iwek enum kakiwaankek kaksuiwerek kakno kaktike m̄it han kerek n̄riak menmen m̄irak ap nises h̄im m̄irak werek werek au.

⁴⁷*“M̄it̄ik kerekek kemtau h̄im me m̄it̄ik iuwe k̄irak, te h̄irak ap kises h̄im m̄irak, h̄irak m̄it̄ik iuwe k̄irak kak̄ik̄ip w̄isenum kakriuwe n̄ip̄in. ⁴⁸ Te h̄irak keim̄in ap kertei werek werek menmen m̄it̄ik iuwe k̄irak hanhan h̄irak kak̄riakem, h̄irak k̄riak menmen enum, te m̄it̄ik k̄irak kak̄ip kakriuwe n̄ip̄in au kike. M̄it̄ kerek God kewet̄ir menmen yap̄irwe, maain h̄ir p̄ike enwet God em. M̄it̄ neim̄in kerek neit menmen yap̄irwe me m̄it̄, maain h̄ir p̄ike enwet̄rem yap̄irwe.”

Jisas kan kak̄inke m̄it̄ miyap̄ir nanwep p̄inan nan̄ino in, nanwep p̄inan nan̄ino ein (Mt 10:34-36)

⁴⁹ Jisas wen kat̄ip, “Hi han hew̄ir si meit̄ t̄i ik, te hi hanhan si em̄r̄h̄e waswas, ⁵⁰* te hi ahin̄in ah̄iwaan w̄isenum hahi. Han kai enuk heriuwe menmen mamre-waank ere h̄iram epei au. ⁵¹ Yi han kitet hi epei han te h̄riak m̄it̄ nankiyan nanu nan̄it̄ a? Au, hi epei han te hi ewep m̄it̄ miyap̄ir han nan̄inepan nan̄intar h̄im mai. ⁵² In ek ere maain m̄it̄ ne w̄inak kiut̄ip nar m̄it̄ hisp̄inak (5) h̄ir nan̄inke. M̄it̄ik̄it̄ wikak tat̄kite m̄it̄ik̄it̄ wiketeret nan̄inehan nan̄inepan nan̄intar h̄im mai. ⁵³* M̄it̄ nan̄inkehan. Haai kaktike n̄ikan k̄irak tat̄nehak̄it̄ tat̄nepak̄it̄. Miye wautike n̄iki p̄ire nan̄inehan nan̄inepan. M̄ite wautike yani p̄ire nan̄inehan nan̄inepan nan̄intar h̄im mai.”

M̄it̄ nertei menmen me t̄i o nepni te h̄ir nep̄itari menmen me God

(Mt 6:2-3; Mk 8:11-13)

⁵⁴ H̄irak kat̄ip disaipel n̄irak epei au, h̄irak kat̄ip m̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe kar ik: “Yi epei yi nap̄i meke wit kerek wepni kewen ken keremem, waswas yi yat̄ip, ‘Haw̄i kaknen.’ Maain h̄irak kaknen. ⁵⁵ Yi yemtau n̄ime wentuk meke wepni kokai kan te yi yat̄ip, ‘Wepni sisi iuwe kaknen.’ Maain h̄irak kaknen. ⁵⁶ Yi m̄it̄ enun yemip̄in. Yi yertei menmen me t̄i o nepni. Yi yenmak te yi yetari menmen God in ek k̄riakem a?

Yi eitike m̄it̄ kerek nansiuwi h̄im yi eikiyan eiyu

(Mt 5:25-26)

⁵⁷ “Yi yenmak te yi ap han kitet menmen yaaim te yi ȳriakem a? ⁵⁸ M̄it̄ik hak kesiuwe h̄im kerwit (o kerwetit) te ti eno eh̄ir m̄it̄ik iuwe ke gavman. Ti eno kot

hitet yayiwe, ti etp̄iwek te yi eikiyak̄it̄ eiyu, o au en, h̄irak kak̄rit̄ eno kot, maain m̄it̄ nanw̄irit̄ eno w̄inak enuk. ⁵⁹ Hi etput, ti ehu ere ti ew̄ir pewek eiȳm̄ etnik.”

13

M̄it̄ik ap keweik̄in sip kewet̄ menmen enum h̄irak kaki

¹ Me w̄i im, m̄it̄ han nepu en h̄ir nat̄ip Jisas nar ik: “M̄it̄ han ne Galili nen w̄inak ke God nenep samiyak m̄ir newepwarem nanwet God em, te m̄it̄ik iuwe gavman Pailat kesiuwe m̄it̄ n̄irak ne ami nen nan̄ip, hemkre m̄ir meweik̄nenim metike miyak m̄iwaai k̄inaan.” ²* Jisas kewenhi ketpor kar ik: “Yi han kitet m̄it̄ h̄ir naa nar ik, menmen im meteiknai m̄it̄ in ne Galili h̄ir n̄riak menmen enum min̄in m̄it̄ han ne provins Galili a? Taauye! ³* Hi etpi werek. Yi ap eiweik̄in sip eiwet menmen enum yi yayi yayir ke m̄it̄ ein ne provins Galili epei naa. ⁴ Yi yertei m̄it̄ hiswiyen hisp̄inak (15) naa neit t̄ipar me wit Siloam nentar w̄inak nokik kewen kan̄ip? Yi han kitet menmen enum h̄ir n̄riakem h̄iram min̄in menmen enum m̄it̄ han ne wit Jerusalem n̄riakem a? Taauye! ⁵ Hi etpi werek. Yi ap eiweik̄in sip eiwet menmen enum yi yayi yayir ke m̄it̄ in.”

Jisas kat̄ip h̄im tok piksa me nu ap kine n̄ikim̄ au

⁶* H̄irak wen ketpor h̄im tok piksa h̄irak kat̄ip kar ik: “Nu h̄inaan kewo keit̄ ni me m̄it̄ik hak. H̄irak ketpaan ken kak̄ir n̄ikim̄ au, h̄irak kuwaau (o kiwaau). ⁷* H̄irak kuwaau (o kiwaau) au, h̄irak kat̄ip m̄it̄ik kerek naanm̄ip̄iwek ni m̄irak kar ik: ‘Ah̄irem! Tito wikak hi han hen h̄ir nu h̄irak ap kine n̄ikim̄ au. Ti ekan nu eik ek eknep̄in. Hi h̄inapen h̄irak kaku t̄i ik e kari nan t̄i.’ ⁸* Te m̄it̄ik naanm̄ip̄re t̄i kerekek kat̄ip m̄it̄ik iuwe, ‘Ewis̄ik ak̄irek me t̄ito im e, hi awep wi aweik̄n̄iwek aw̄ir waniu (o win) mamwet̄iwek. ⁹ Maain h̄iram mamine n̄ikim̄ h̄iram yaaim, o au en, ti ekan eketik eknep̄in ek̄ikeep̄in.’”

Me w̄i Sabat Jisas k̄ikaap m̄ite w̄inap h̄ire sip k̄ire k̄in

¹⁰ Me w̄i Sabat, Jisas keit̄ w̄inak kerek m̄it̄ nererik nekine h̄im me Moses, h̄irak kewepyap̄ir h̄im me God. ¹¹ Me w̄i im, m̄ite hap wepu. Tipir kaaup te h̄ire w̄inap t̄ito hiswiyen hisp̄inak wikak (18). H̄ire sip k̄ire k̄in te h̄ire ap wekrit wen werek werek au. ¹² Jisas k̄irep, te h̄irak ken̄nwe ketp̄iwe kar ik: “M̄ite hi hep̄ir menmen enum mewit mamno mamnop̄in

* 12:47 Je 4:17 * 12:50 Mk 10:38-39; Mt 26:38; Jo 12:27

* 13:6 Mt 21:19 * 13:7 Lu 3:9 * 13:8 2Pi 3:9, 15

* 12:53 Mai 7:6 * 13:2 Jo 9:2 * 13:3 Sam 7:12

mamkeipnut, te ti ere yaaip.” ¹³ H̄irak kewis his m̄irak menteriye, h̄ire wekrit wenh̄i h̄irehes wekrit werp, h̄ire wewen̄ipi niuk me God. ¹⁴ *M̄it̄ik kin̄in naanm̄ipre w̄inak ik e, h̄irak han enuk kentar Jisas k̄ikaap m̄ite me w̄i Sabat, te h̄irak kat̄ip kar ik: “W̄i hisp̄inak kiut̄ip (6) haiu mam̄riak menmen. Yi einen in me w̄i eim te God kak̄ikepi te yi yayu werek. Me w̄i Sabat em̄it!” ¹⁵ *Jisas p̄ike ketp̄iwew, “Yi m̄it enun yewisesik. Yi m̄it niut̄ip niut̄ip me w̄i Sabat yaino yaisiupan bulmakau o hos yairiyaam mamno mam̄im t̄ipar. ¹⁶ *M̄ite ip e kerek h̄ire nepenyē pe Ebrahim kerek Seten kerekȳwe enum te h̄ire w̄inap tito hiswiyen hisp̄inak wikak (18). H̄ire win̄in sak mi te hi ekepye herekȳwe yaaam me w̄i Sabat.” ¹⁷ M̄it han kerek n̄ipaa nat̄ip menmen enum, h̄ir ȳink enuk nekint̄ip nentar h̄irak kat̄ip h̄im im. Te m̄it yap̄irwe han yaaik neriuwe menmen iuwe yaim h̄irak k̄ir̄iakem.

Him me nu mastet n̄ikim m̄iram
(Mt 13:31-33; Mk 4:30-32)

¹⁸ Jisas p̄ike kat̄ip, “Menmen God k̄ir̄iakem h̄iram m̄ire mekam? Te hi en̄inem mantike mekam mam̄iram? ¹⁹ H̄iram m̄ire nu mastet n̄ikim m̄irak kike enum. M̄it̄ik hak ket̄iwem kam̄ir mau ni m̄irak. Maain h̄irak ken niu k̄ire nu iuwe, hore h̄iram meniuwe meke niu mewis yaank mewik.” ²⁰ Jisas p̄ike kat̄ip, “Hi en̄in menmen God k̄ir̄iakem mekre han kiau h̄iram mantike mekam mam̄iram? ²¹ H̄iram m̄ire yis m̄ite hap wewis̄im metike plaua, h̄ire weweiknenim ere werek. Maain plaua m̄iniu w̄isenum.”

Jisas kat̄ip ke weip̄ir kike
(Mt 7:13-14, 21-23)

²² Jisas kat̄ip epei au, h̄irak ken wit iuwe wit kike kewepyap̄ir h̄im me God te h̄irak kakp̄ino Jerusalem. ²³ M̄it̄ik hak ketp̄iwew, “M̄it̄ik Iuwe, maain God kak̄ithis m̄it̄ niut̄ip niut̄ip keriyen nanu nantikerek o au?” Jisas kat̄ip m̄it̄ik ik ketike m̄it yap̄irwe kar ik: ²⁴ * “Yi naanmamre h̄iras te yi eino eit̄et weip̄ir kike ek. Hi h̄ire weip̄ir. M̄it yap̄irwe h̄ir hanhan nan̄ino nantikerek nan̄ino n̄im̄in ein te h̄ir au. ²⁵ *Maain m̄it̄ik ke w̄inak kerek kak̄ikrit kakiyepet weip̄ir, te yi yaȳirp wit eik yairet̄it̄ weip̄ir yaȳit̄p, ‘M̄it̄ik Iuwe, ekaisiu weip̄ir.’ H̄irak kak̄it̄pi, ‘Hi ap ertei yi neim̄in.’ ²⁶ Te yi yaȳit̄p̄iwew, ‘Haiu n̄ipaa maam menmen maam t̄ipar metikewit, te ti herp yayiwe kiau eik ek ewepe i h̄im.’ ²⁷ *Te h̄irak

kakt̄ip, ‘Hi hetpi, hi ap hertei yi neim̄in. Yi eiȳnka eikeipno yi m̄it enun ȳir̄iak menmen enum.’ ²⁸ *Te maain yi eiȳr Ebrahim, Aisak, Jekop netike m̄it̄ profet nanu nantike God te yi au eiȳt wit eik yayk̄it̄ yainak̄in yehes. ²⁹ *M̄it nan̄inen nanke wepni kokai kan, han nan̄inen nanke wepni kewen ken o nanoke p̄inak nanoke p̄inak nan̄inen nanu yeno nan̄it wit ke God nan̄im menmen iuwe. ³⁰ *M̄it han kerek in ek h̄ir m̄it wein̄in ek maain h̄ir nan̄in̄in m̄it iuwe han. In ek h̄ir m̄it iuwe te maain h̄ir nanre m̄it wein̄in.”

Jisas k̄ik̄it Jerusalem kentar m̄it nises h̄im m̄irak au
(Mt 23:37-39)

³¹ H̄irak wen ketpim, m̄it han ne Farisi h̄ir nan netp̄iwew, “Yi eino eikeip̄in! In ek m̄it̄ik Herot hanhan kak̄it̄ep!” ³² Jisas ketpor, “Yi eino eit̄ip manpen mawenek̄in Herot petepin, teipmen, tep̄in hi ep̄ir herwe enum, h̄ikaap m̄it n̄inaap h̄ir p̄ike n̄ire yaain. Me w̄i wikak menmen mai epei au. Menmen mai epei au, hi eh̄u eh̄it. Herot kakiyep au ere hi h̄ir̄iak menmen epei au. ³³ Te hi wen ano eh̄itet yayiwe petepin, teipmen, tep̄in. Hi profet ke God ap ahi eh̄it wit hak au. Wit Jerusalem kerek̄ek.

³⁴ “O m̄it miyap̄ir ne Jerusalem! N̄ipaa God keruwet m̄it profet h̄ir newepyap̄ir h̄im m̄irak te yi yan̄ip naa. W̄i yap̄irwe hi hanhan hari yi m̄it yererik hi naanm̄ipri har ke suware wari n̄ikim m̄in̄ik yap̄ir m̄ire, te yi au ȳinapen. ³⁵ In ek God keweik̄in sip kewet wit ki, yi h̄iras naanm̄iprewem. Hi etpi werek, yi eira au ere yi yaȳit̄p, ‘God k̄ir̄iak yaaim kak̄ikaap m̄it̄ik h̄irak keruwetek kak̄ikreh̄ir ke God.’ ”

14

Jisas k̄ikaap m̄it̄ik k̄inap ȳink k̄inwo h̄irak k̄ire yaaik

¹ *Me w̄i Sabat, Jisas ken kaam menmen keit w̄inak ke m̄it̄ik iuwe ke Farisi. H̄ir m̄it nau en naanm̄iprewew te h̄irak k̄ir̄iak menmen. ² M̄it̄ik hak his h̄it m̄irak m̄inwo h̄irak kerp menep k̄irap̄it Jisas. ³ *Jisas kat̄ip m̄it̄ nin̄in nertei h̄im me Moses nat̄ip m̄it em h̄ir netike m̄it ne Farisi kerek nin̄in nises h̄im me Moses, h̄irak kitorhi kar ik: “H̄im me Moses mamwisai haiu m̄it mamkaap m̄it n̄inap me w̄i Sabat o au?” ⁴ H̄ir ap newenhi au, w̄ire w̄ire neit, te Jisas keit m̄it̄ik kekepik ere werek, h̄irak

* 13:14 Lu 6:7; Jo 5:16; Eks 20:9-10; Diu 5:13-14 * 13:15 Lu 14:5 * 13:16 Lu 19:9 * 13:24 Fl 3:12 * 13:25 Mt 25:10-12 * 13:27 Sam 6:8 * 13:28 Mt 8:11-12 * 13:29 Sam 107:3; Lu 14:15 * 13:30 Mt 19:30 * 14:1 Lu 11:37 * 14:3 Lu 6:9 * 14:5 Mt 12:11; Lu 13:15

kesiuwerek ken. ⁵ *Hirak kesiuwerek ken, hirak keweik'in kitorhi kar ik: "Hos mi o bulmakau mi mam'inke mam'kre hei me w'i Sabat, yi eiriyaak eiketik me w'i Sabat o au?" ⁶ *Hir ap newen'iwekhi netp'iwek menmen au. Hir y'ink enuk.

Mitik ap han ekitet hirekes mitik iuwe au em'it

⁷ *Jisas epei kir mit yap'irwe kerek nan'inen nan'im menmen, hir nau yeno yaaim me mit iuwe te hirak ketpor tok piksa mar im. ⁸ *Hirak katip, "W'i kerek mitik hak hirak ken'in einen eiy'im menmen me n'ikan kirak kak'it m'ite, yi ap eiyu yeno yaaim me mit iuwe, te mitik iuwe akin'in'it eknen. ⁹ Hirak eknen te mitik kerek n'ikan kirak kak'it m'ite, hirak kaknen kak'itpi, 'Yi eiy'inke eino ein, eiwis mitik iuwe ik hirak ekwim.' Hirak kir'ak menmen im te yi y'ink enuk eiy'antar yi eiyu yeno wein'im. ¹⁰ Im em em'it! Mitik ketpi yi einen eiy'im menmen yi eiyu yeno wein'im me mit, te maain mitik n'ipaa ketput yi einen eiy'im, hirak kaktihs kak'itpi kak'ir ik: 'Nai yinan, yi einen eiyu yeno me mit iuwe newim,' te mit en n'ipaa hirak netikewi yay'im menmen hir han kitet yi iuwe. ¹¹ *Mitik kerek han kitet hirekes mitik iuwe, God kak'ir'akek hirak mitik wein'k."

Jisas katip mit nan'ine neim'in nan'inen nan'im menmen

¹² Nepei au, Jisas katip mitik kerek n'ipaa ketp'iwek kaknen kak'im, hirak ketp'iwek kar ik: "Maain ti en'ine mit nan'inen nan'im menmen iuwe, ti ap en'ine paaprer o haairer o n'ikerek o kikrek o nit yinan netenen menmen iuwe au em'it! Ti ap eri'akem ehisesim eh'antar maain hir p'ike nanwetut menmen mit mamrerim. ¹³ *Maain ti hemani menmen, ti en'ine mit enun menmen auri o mit his h'it nanam'ir enum. ¹⁴ *Ti eri'ak menmen mar im te God maain kakrek'yut yaaim kak'antar mit in enun te hir ap p'ike nanwetutem mamrerim. Maain God kakwetutem me w'i kerek maain hirak kak'ik'ian mit kerek n're yaain hir p'ike nan'ikrit nanu nantikerek."

Jisas katip h'im tok piksa me mit naam menmen iuwe

(Mt 22:1-10)

¹⁵ *Mitik kiut'ip kau k'nanaan kaam menmen kemtau menmen Jisas katip, hirak ketp'iwek kar ik: "Mit nau k'nanaan neit wit ke God nan'im menmen hir han yaaik nanu." ¹⁶ Jisas ketp'iwek, "N'ipaa

ein mitik kemani menmen ken'ine mit yap'irwe nan'inen. ¹⁷ W'i epei man te hirak kakwet mit menmen. Hirak keriuwet mitik kirak kak'n'or kak'itpor kar ik: 'Hi epei emani menmen te yi einen eiy'im eitikewa.' ¹⁸ Hirak kitorhi, te hir yap'irwe natip, 'Haiu ap te mamno au.' Mitik hak katip, 'Hi epei hew'ir pewek hei'yim hat'in ti, te hi eno ah'rek te hi hanhan ti ap han enuk heriuwe hi ap enen taau.' ¹⁹ Mitik hak katip, 'Hi epei hew'ir pewek et'in bulmakau hiswiyen (10) me mamwen ti te hi ano ah'rem en'inem te hi hanhan ti ewisa hi ehu in eh'im menmen mit au.' ²⁰ *Mitik hak katip, 'Hi epei heit m'ite te hi ap anen au.'

²¹ "Te mitik kerek kir'ak menmen m'irak, hirak ken ketp'iwek. Epei ketp'iwek, hirak han enuk ketp'iwek kar ik: 'Ti eno waswas erer yayiwe me wit eh'this mit kerek his h'it nanam'ir m're enum, kerek nau yayiwe ek e.' ²² Maain mitik hirak epei kan ketp'iwek, 'Mitik luwe, menmen ti et-pewem hi epei hir'akem, te yeno ham wen mepeit wein'im.' ²³ Mitik iuwe katip mitik kerek kir'ak menmen m'irak kar ik: 'Ti eno eh'itet yayiwe iuwe, eh'itet ya ke yaank, ya meke n'im'in te w'nak kai eknempet ekriuwe mit miyap'ir. ²⁴ Hi etput werek. Ap nei kerek n'ipaa hi hen'or nan'inen nan'im menmen nantikewa au.' "

Mitik ekin'in han ekitet werek werek te hirak ekises Jisas
(Mt 10:37-38)

²⁵ Mit miyap'ir yap'irwe nen nises Jisas te hirak keweik'in ketpor kar ik: ²⁶ *"Mitik kerek kaknen kak'is'isa hirak hanhan kin'in kemtau h'im me miye haai n'irak, m'ite o n'ikerek n'irak, hirak ap kakises h'im mai taau. ²⁷ *Mitik kerek kis'isa te k'nain menmen enum mamnen mamk'ip, hirak ap te kakises h'im mai werek werek au.

²⁸ "Keim'in ke yi mit hanhan kakime w'nak iuwe nokik, hirak wen eku han ekitet hirak ketenen teket mei o niu mei kakwet mit kerek nan'epik nanime w'nak kirak ere nan'epik. ²⁹ Hirak epei kekin hei kam'ir tein'ik kewis tap'in, te hirak ap kime w'nak kenterim wen au kentar hirak pewek kike hiram epei au mesi, te mit kerek nan'inen nan'irek nan'itet'iweknaan nan'niuwes'isek. ³⁰ Hir nantip nar ik: 'Mitik ik kakime w'nak te hirak ap kaki-maak ere werek au.'

³¹ "Mitik iuwe kerek naanm'ipre mit yap'irwe en kakno kaktike mit yap'irwe n'irak 10,000 nan'ino nan'inepan nantike mitik iuwe hak ketike mit n'irak yap'irwe nar 20,000. Hirak wen eku han ekitet hirak

* 14:6 Mt 22:46 * 14:7 Mt 23:6 * 14:8 Pro 25:6-7 * 14:11 Mt 23:12; Lu 18:14 * 14:13 Diu 14:29 * 14:14

Jo 5:29 * 14:15 Lu 13:29 * 14:20 1Ko 7:33 * 14:26 Lu 18:29 * 14:27 Lu 9:23

manpenuk te kakirp kakinin mitik hak ik kaktike mit narak o taau. ³² Au en, mitik hak ek wen kepeit yanimn, hirak kakriuwet mit narak nanino nanwenyiperek nanitwekhi me mekam hir enriakem te hir enkiyan enu enit. ³³ Te keimin hirak ap ekinin han kitet werek werek ekweikin sip ekwet menmen mirak, hirak ap te kakises him mai taau.

Sol tokim ap matin him au, mit nanwirem

(Mt 5:13; Mk 9:50)

³⁴ “Sol hiram menmen yaaim, te hiram tokim ap matin him mamirmeim te hiram pike emtin him? Taauye! ³⁵ Mit ap newirem te mamkaap ti au. Hiram mamawaank ti. Hir nanwirem mamno mune me bulmakau mamkaap menmen meit ni eim mamwo taau. Mit nanwirem mamitet yayiwe weinik. Nikip emnep eiyimtewem!”

15

Jisas katip him tok piksa me sipsip kirir keit pin

(Mt 18:12-14)

¹ W ham, mit enun kerek nari pewek me takis, hir netike mit han enun nises menmen enum, hir nan menep nanimtau him me Jisas. ² *Mit han ne Farisi netike mit nertei menmen me Moses newepyapir mit em, natipan nene Jisas nar ik: “Hirak hanhan kari mit enun kaam menmen ketik-eri.” ³ Te Jisas kewenhi ketpor tok piksa im e:

⁴ * “Mitik kiutip ke yi mit kewis sipsip yapirwe, hak kinaaiwir mitik ik kirir keit yaank te hirak kaknawirem mamu weinim, hirak kakinkakitnwek ere kerek epei kirir ek hirak kaknapinek. ⁵ Hirak kaknapinek, hirak kektin hipi han yaaik kakriuwerek. ⁶ Hirak kektin hipi kaknan ek kakir ik kakuim wit, hirak kaknine narak yinan netike mit ne wit kirak kakitpor, ‘Yi han yaaik eitikewa. Hi epei hnapin sipsip kerek nipa kirir keit yaank eik.’ ⁷ Hi hetpi mit ensel neit wit ke God hir han yaaik kike keriyen neriuwe mit yaain hir nau werek werek. Te hir han yaaik wisenuk neriuwe mitik enuk kiutip keweikin sip kewet menmen enum. Hir han ehitet yayiwe iuwe, ehitet ya keyaaiik iuwe nar ke mitik hirak han yaaik kentar sipsip kirak hirak kinapinek.”

Jisas katip tok piksa me pewek minatin

⁸ “Mite peimin wetenen pewek hiswiyen (10), te kiutip kinatin keit, hire weksiu si

wiripep winak ere hire winapinek. ⁹ Hire epei winapinek, hire wenine nre yinan netike miyapir ne wit kire eik, hire wetpor war ik: ‘Yi han yaaik eiyu eitikewa eiyintar hi hnapin pewek kerek nipa kinatin.’ ¹⁰ Hi hetpi mar im. Mit ensel ne God hir han yaaik iuwe neriuwe mitik hak kiutip keweikin sip kewet menmen enum.”

Him me nikan pipiak kinaaiwir haai kirak

¹¹ Jisas wen ketpor kar ik: “Mitik hak kine nikerek hirakit wikereret. ¹² Kike katip haai kirak, ‘Haai enkaau menmen mei in ek maain ti hahi ti ewetewem.’ Nepei au, haai kirak kenke menmen mirak kewet nikerek tirak em. ¹³ *Maain wi ham, kike kesiuwe ti keit pewek mererik keyim kakno wit iuwe yanimn ein. Hirak kenke menmen mirak kewirem keyim katn menmen enum. ¹⁴ Hirak kewir pewek keyim katn menmen enum ere pewek nan epei au mesi hirak kau weinim. Hirak kau weinim, hawi au te ni merer wit wit mewo au, maa meit te mit menmen auri, hir nnp maan. ¹⁵ Hirak nnp maak te hirak ken kirak menmen me mitik ke wit ik e, hirak kesiuwerek kakno naanmamre sak mirak. ¹⁶ *Hirak hanhan kakim nu weki nikim mit newet sak em kentar hirak menmen au ap mei mau te hirak kakim au.

¹⁷ “Hirak epei kertei hirak kau enum enum hirak han kitet hirekes katip kar ik: ‘Mit yapirwe nriak menmen me haai kai, hir neit menmen werek te hi au nnp meiyu, hi hau in hahi hentar hi menmen au. ¹⁸ *Hi pike eno ahir haai kai hi etpwek, ‘Haai, hi epei eweikin sip ewet God hi herekyut enum. ¹⁹ Hi ap yaaik te hi hire nikan kit au. Ti ewisa hi are mit nriak menmen mit.’ ²⁰ Hirak han kitet kar ik, te hirak kekrit kakno kakir haai.

“Hirak kan kitet yanimn, haai kirak kirek, hirak hanhanek kesiuwin ken keyewewik, kemwek tekep kises menmen me maamrer hirak keteiknwek hirak han yaaik keriuwerek. ²¹ Nikan katip haai kar ik: ‘Haai ye! Hi epei eweikin sip ewet God hi herekyut menmen enum. Hi ap yaaik te ti enewa hi nikan kit au.’ ²² Te haai keremirwek him katip mit nriak menmen mirak ketpor kar ik: ‘Yi einu waswas eiyit laplap yaaim emriyiwekem eiyit pitau eiyinwkek eiriuwetwek su emu hit. ²³ Eiyit bulmakau kerek wa kewik eikp eiyik te hiau emim han yaaik emu. (Haai kirak menmen im keteikin nikan kirak hirak wen hanhan hirak kire nikan

* 15:2 Lu 5:30 * 15:4 Esi 34:11, 16; Lu 19:10 * 15:13 Pro 29:3 * 15:16 Pro 23:21 * 15:18 Sam 51:4; Jer 3:12-13 * 15:24 Ef 2:1, 5, 14

kirak.) ²⁴ *Haiu mamriakem mamintar nikan kai h̄rak kar ke m̄tik kaa. Te in ek haiu m̄nap̄inek epei kekrit kau.’ H̄r n̄riak menmen han yaaik neriuwerem naam.

²⁵ “In ek heiyiuwe k̄rak keit ni eim. H̄rak p̄ike kaknen w̄nak eik h̄rak kemtau m̄t n̄rīre nine henye. ²⁶ H̄rak ken̄ne m̄tik ke m̄t n̄riak menmen me haai k̄rak, h̄rak kit̄wekhi kar ik: ‘Yi m̄t ein yi ȳriak mekam?’ ²⁷ H̄rak kewenhi kar ik: ‘N̄kik kit epei kan te haai kit kenep bulmakau wa kewik n̄iak naak neiyik n̄rīre nenar n̄kik kit p̄ike kan kepu werek, haai h̄rak han yaaik.’ ²⁸ *H̄rak kemtewek epei au, h̄rak kine han enuk. Haai k̄rak ketpaan kan, h̄rak ketp̄iwek kari han k̄rak te h̄rak k̄napen kakno w̄nak n̄m̄n ein. ²⁹ H̄rak kat̄p haai k̄rak, ‘Hi epei h̄rak menmen mit tito yap̄rwe, ap w̄ miut̄p te hi eweik̄n sip ewet h̄m mit au. Te ti ap eweto sak meme kiut̄pen te hi etike nai yinan mamk̄p mamik meiyik mam̄re au. ³⁰ Te nikan kit enuk kerek n̄paa kewir pewek kerek n̄paa ti ewet̄wekem, h̄rak ketike miyap̄ir enun nari m̄t his newen̄nem neiyewewan, h̄rak epei kan in, te ti enep bulmakau yaaik wa kewik ek̄ip ewet̄wekek.’

³¹ “Haai ketp̄iwek, ‘Nikan kai, ti hekrit hekrit epu etikewa. Menmen yap̄rwe mai h̄ram menmen mit. ³² Te haiu han yaaik emu em̄m menmen em̄re em̄ntar n̄kik kit h̄rak kar ke m̄tik epei kaa. Te in ek h̄rak p̄ike kekrit kepu. H̄rak k̄re sipsip kep̄ir keit yaank, te in ek haiu m̄nap̄inek.’”

16

M̄tik enuk naan̄mpre menmen me m̄tik hak kert̄e k̄riak menmen mamkaap h̄rekes

¹ Jisas kat̄p m̄t disaipel n̄rak kar ik: “M̄tik hak ketenen pewek menmen ham yap̄rwe, h̄rak kewis m̄tik hak naan̄mpre menmen m̄rak. M̄t han nan netp̄iwek, ‘M̄tik kerek naan̄mpre menmen mit h̄rak kewir pewek mit menep epei mamesi.’ ² H̄rak kemtewek, h̄rak ketp̄iwek kar ik: ‘Hi epei hemtau ti h̄rak enum. Ti ewiso t̄wei eteikno menmen ti epei h̄riakem entar ti ap wen naan̄mpre menmen mai au.’ ³ Te m̄tik kemtau menmen me m̄tik iuwe kerek h̄rak han kitet h̄rekes kat̄p kar ik: ‘M̄tik iuwe kai kak̄nka kak̄riuweta hi ano entar hi h̄riak enum heriuwe menmen m̄rak. Hi ariak mekam? Hi ap manpenuk te hi ewep

wi au. Hi ȳnk enuk ehu yayiwe eहित̄e m̄t nanweto pewek au. ⁴ Hi epei han kitet ariak menmen ham te m̄t h̄r an̄ra entauh̄is ano w̄nak k̄r h̄r naan̄mprou. Te maain hi epei henke ek̄eip̄n menmen n̄paa ein hi naan̄mprewem hi ehu werek.’ ⁵ Te h̄rak ken̄ne m̄t yap̄rwe niut̄p niut̄p nan kerek n̄paa neit menmen me m̄tik iuwe k̄rak wein̄m. H̄r ap newet̄iwek nan mererim wen au, te h̄rak kat̄p m̄tik kerek kin̄n kan kar ik: ‘Ti n̄paa heit menmen marmenum me m̄tik iuwe kai?’ ⁶ H̄rak ketp̄iwek kar ik: ‘Hi n̄paa heit dram me t̄par mar 100.’ M̄tik naan̄mpre menmen ketp̄iwek, ‘Ehu in eh̄t t̄wei ik ti ewis n̄paa ti heit 50 dram kerem em.’ ⁷ M̄tik hak kan h̄rak kit̄wekhi kar ik: ‘N̄paa ti heit mekam?’ H̄rak ketp̄iwek, ‘N̄paa hi heit 100 bek rais kerem em.’ H̄rak ketp̄iwek, ‘Ti ehu in eh̄t t̄wei ik ewis menmen m̄re 80 bek rais kerem em.’

⁸ * “Maain m̄tik iuwe k̄rak kan kat̄p m̄tik enuk k̄rak kerek naan̄mpre menmen, h̄rak ketp̄iwek h̄rak m̄tik enuk weise t̄par kert̄e menmen werek werek kari han ke m̄t te maain m̄t ein naan̄mam̄rwek.” Jisas wen kat̄p, “M̄t ne t̄ ap nises God h̄r nin̄n m̄t nises h̄m me God me naan̄mpre menmen m̄r yap̄rwe.

⁹ * “Hi wen hetpi werek. Yi han kitet yayit̄ menmen m̄t eikaap m̄t eiriuerem te maain yi yayi yaino wit ke God h̄rak kak̄t̄pi yi yayu yait̄kerek yaȳntar yi ȳriak menmen yaaim a? Taauye!

¹⁰ * “M̄tik keim̄n h̄rak naan̄mpre menmen kike werek werek, te maain h̄rak naan̄mam̄re menmen w̄senum werek werek. Te h̄rak m̄tik kerek kemip̄n me menmen kike, maain h̄rak kak̄mip̄n me menmen iuwe. ¹¹ Yi ap naan̄mpre pewek werek werek me t̄ ik e, te keim̄n kak̄wisi yi naan̄mam̄re h̄m yaaim me God? Taauye! ¹² Te yi ap naan̄mpre menmen me m̄t han werek werek, te God ap te kak̄weti menmen kerek yi yait̄enenim taau!

¹³ * “M̄tik k̄riak menmen me m̄tik hak ap te kak̄riak menmen me m̄tik̄it wiketeres taau. Te h̄rak han tat̄wen̄n hak, hak au kak̄nein̄k. O h̄rak han kekrit keriuwe hak, han ap kekrit keriuwe hak. Yi han ki kak̄nke kak̄ntar pewek ap te yi eiyises God werek werek taau.”

H̄m me Moses metike menmen me God (Mt 11:12-13)

¹⁴ * M̄t ne Farisi hanhan pewek, h̄r nemtau menmen Jisas ket̄pim, te h̄r netp̄iwek enum nanwes̄sek. ¹⁵ * Te Jisas ket̄p̄, “Yi keriyen ȳriak menmen yari han ke

* 15:28 Lu 15:2 * 16:8 Ef 5:8; 1Te 5:5 * 16:9 Mt 6:20; Lu 14:14 * 16:10 Lu 19:17-26 * 16:13 Mt 6:24

* 16:14 Mt 23:14 * 16:15 Mt 23:28; Lu 18:9-14; Pro 21:2

mít yeriuwerem te hîr han kitet yi yîre yaain yinîn mít han. Te God kertei han ki. Menmen mít han kitet hîram yaaim, God han kitet hîram enum weinîm.

16 **“Hîm me Moses metike hîm me mít profet, hîram mepu naanmîpri ere wî Jon kerek kîkîr mít neriuwe tîpar hîrak kan kewepyapîr hîm ham yaaim me God. Me wî eim ere in haiu mewepyapîr hîm im yaaim me God naanmamre mít.*

17 **“Maain nepni mamtike tî ik mamno mamîwaank mamît. Te hîm ham kike me hîm yaaim yapîrwe Moses nîpaa kewisîm ap te mamît taau! Mamîr keremem mamu mamît.*

*Jisas katîp hîm me mítîk kînaaiwîr mîte kakît mîte hap
(Mt 5:31-32; 19:9; Mk 10:11-12)*

18 **“Mítîk kerek kepîr mîte pîrak kakît hap, hîrak kîre mítîk enuk kari mîte his kewenem. Keimîn keit mîte nîpaa wînaaiwîr mítîk kîre, hîrak kîre mítîk enuk kari miyapîr his kewenem.*

Hîm me mítîk ketenen pewek yapîrwe ketike Lasaras

19 *“Nîpaa mítîk ketenen pewek yapîrwe kepu. Hîrak kewîr pewek yapîrwe keit klos yaaim iuwe. Hekrit hekrit hîrak kau werék, keriuwet klos yaaim, kaam menmen yaaim. 20 Mítîk enuk weinîk niuk mîrak Lasaras kepu. Hîrak mít nîrak nerîyaak neiyîk nan newisîk kîwaai ya weipîr ke nîwa ke wînak eik. 21 *Hîrak kemerîr mít nanît menmen mít newîrem nîpaa mau kînaan ke mítîk iuwe hîram menke. Hîrak kau en nepere mepnen meswîwek (o mesiuwewik) wikés meriuwe nin mîram.*

22 *“Maain mítîk weinîk ek kaa, mít newisîk kekere hei te ensel ne God nînan hîmîn kîrak ken kau ketike mítîk Ebrahim teit wit kîrak kewik. Mítîk ketenen menmen yapîrwe kaa, te mít newisîk kekere hei. 23 Mítîk ketenen menmen yapîrwe hîrak kekere si enum, menmen merekyîwek han enuk yînk mîrak mekek. Te hîrak kîkîamnaan kîr Ebrahim keit yanîmîn kau niu ein ketike mítîk Lasaras tekiyakît tau. 24 Te hîrak kînap kenîne, ‘Maam Ebrahim, ti han ekîteta esiuwe Lasaras ekwis tîpar emîntîrau nin kai te nîme wenîna. Hi au si teknîna heit wit enuk ik e.’*

25 *“Te Ebrahim katîp, ‘Nîkan, ti han ekîtet nîpaa ti etenen menmen yapîrwe kerek nîpaa ti hau tî eik, Lasaras hîrak kau enuk te wikés makîp, hîrak kaam menmen enum. In ek hîrak kau werék te ti au enuk yînk kitewo. 26 Hi hanhan akepit*

te menmen mewenîna. Wi iuwe kau nîmîn nîpaa God kewisîm kerekirai. Te neimîn in nanîno ein taau. Mít ein ap te nanrekir wi kerek nanînen nanîrei taau.’

27 *“Mítîk ketenen pewek yapîrwe katîp, ‘Hi hituthi ti eriuwet Lasaras kakno wînak kerek haai kai nîpaa kewik. 28 Ti atîp Lasaras hîrak kakno kaktîp kîkrek nai hispînak (5) hîrak kakwepyapîr ekîtpor hîr enweikîn sip enwet menmen enum te hîr ap anînen entikewa enu wit ik kerek hi yînk keiyewo heitai.’*

29 *“Te Ebrahim katîp, ‘Hîr netenen hîm me Moses mau tîwei metike hîm mít profet newisîm mau tîwei. Ewisi hîr enises hîm mîr.’ 30 Mítîk ketenen pewek yapîrwe katîp, ‘Au, hîr ap nanisesim au. Haai Ebrahim mítîk hak kerek nîpaa kaa ti eriuwetek ekno ekîtpor, te hîr enweikîn sip enwet menmen enum.’ 31 *Ebrahim ketpîwek, ‘Hîr ap nanîmtau hîm me Moses ketike profet au, te hîr ap te nanîmtau hîm me keimîn kerek nîpaa kaa hîrak pîke kekrit kakno kakîtpor taau.’”*

17

Menmen enum mari han ke mítîk kîses hîm me God

(Mt 18:6-7, 21-22; Mk 9:42)

1 *Jisas katîp mít nîrak disaipel, “Menmen enum me mamri han ke mít hîr nis-esim mamriwaan, hîram mamnen. Te keimîn kakriak menmen enum kakri han ke mít, maain hîrak God kakîwaankek kakîr ke hîrak kîriakem. 2 Hîram yaaim te mít nankaaip nan keriyîwek teruk, hîr nanwîrek hîrak kakno kakîkê wan kaki kakît, te hîrak kakriak mítîk kerek kîses hîm mai hîrak kakweikîn sip kakîses menmen enum. Hîrak kaku kakriak enum, maain hîrak kaknen kakîr God hîrak enuk wîsenuk.*

3 **“Yi naanempre hîras hekrit hekrit yi eiyises menmen yaaim keremem. Kit yînak kerekjut enum ti enerek. Hîrak yînk enuk keriuwe menmen enum hîrak kerekjutem, hîrak ketput, ‘Ti yaaik hi herekyut enum,’ te ti hetpîwek hîm yaaim mar im: ‘Hîram menmen weinîm.’ 4 Hîrak ke wî miutîp hîrak kerekjut enum me hispînak wik (7), te hîrak yînk enuk keriuwerem, hîrak pîke kaknen kakîtput, ‘Ti yaaik hi herekyut enum,’ te ti etpîwek, ‘Hîram menmen weinîm.’ Hîrak kîriak karek karek ere hispînak wik (7), ti etpîwek, ‘Hîram menmen weinîm,’ ti erîweksak menmen enum.”*

* 16:16 Mt 11:12-13   * 16:17 Mt 5:18   * 16:18 Mk 10:11-12; 1Ko 7:10-11   * 16:21 Mt 15:27   * 16:31 Jo 11:44-48   * 17:3 Mt 18:15   * 17:5 Mk 9:24   * 17:6 Mt 17:20, 21:21

Jisas katip menmen me mit enises hım me God

⁵ *Mıt aposel natıp Jisas, “Ti ekepai te haisu emisesit emırp han tokik.” ⁶ *Jisas katıp, “Yi eiyises God werek werek kike yi yıre nu mastet nıkim hıram kike te maain hıram mamwo ere wısenum. Yi eiyisesik eiyır ek te yi yaitıp niuwaine ik e, hırekes kakıket kakrıuwe puk mırak, te hırak kakımtau hım mit kakno kakıkrı hırekes kakıkre wan eik kakırp kakıt.

Menmen mıttık kırıak menmen me mıttık hak kakisesim

⁷ “Te keımın ke yi mıtt hırak ketenen mıttık kerek kırıak menmen mırak kıre kewen tı me ni o naanmıpre sipsip mırak. Maain hırak kaknaıwır ni kaknen wınak ti etpıwek, “Ti enen ehu yeno wasenum ehım menmen?” Hırak taau! ⁸ Au, ti etpıwek har ik: “Ti emır laplap tokim erekyo menmen mai mıwaai eiyım emeriyo ere hi ehım menmen, ehım tıpar. Te maain ti ehım menmen, ehım tıpar mıtt.” ⁹ Hırak katıp mıttık kerekyıwek menmen mırak, hırak yaaik kentar hırak kemtau hım mırak kerek hırak ketpıwek em? Au, hıram menmen weınım. ¹⁰ Yi yar ke mıttık eik kırıak menmen keremem. Yi epei yırıak menmen God ketpiyem yırıakem, yi han ekıtetim emır im: ‘Haisu mıtt weının kerıyen, haisu epei mırak menmen keremem God ketpiyem.’”

Jisas kıkıap mıtt hiswiyen (10) kerek lepro mewı

¹¹ *Jisas kepno Jerusalem kıtet yayıwe kewep provıns Galılı ketike provıns Samerıa. ¹² *Hırak kare kakno wıt kike, mıtt hiswiyen (10) lepro mewı hır newenyıpırek newısık yayıwe eik, hır nepır nenpın nekeıpnıwek. ¹³ Hır nepır nenpın nekeıpnıwek, hır nınap nenıne Jisas netpıwek, “Jisas Mıtık Iuwe, ti han etwenınei.” ¹⁴ *Jisas kırı ketpor, “Yi eino eıteıkın mıttık prıs kerek kewet God menmen keıt wınak kırıak, yi eıteıkıwek yınk kı.” Hırak ketpor, hır nepno, wasenum lepro epei mekeıpnor men te yınk kır kıre yaaik. ¹⁵ Hır nerteı hır nıre yaain, mıttık kiutıp ke mıtt en pıke kan katıp hım iuwe kewenıpi niuk me God. ¹⁶ Hırak kan kenke kırıwaai hıt me Jisas ketpıwek, “Ti yaaik.” Hırak mıttık ke wıt Samerıa. ¹⁷ Epei au, Jisas katıp, “Hi epei hıkıap mıtt hiswiyen (10) lepro mewı. Mıt hispınak tekyaaıt (9) neıt neın a? ¹⁸ Kenmak te mıttık ik ke wıt hak hırak kerekek pıke kan

kewenıpi niuk me God? Mıt ne Isrel au nınapen a?” ¹⁹ *Jisas ketpıwek kar ik: “Ti ekrit eno. Ti epei hıre yaaik hentar ti han kıteta.”

Jisas katıp ke wı maain hırak pıke kaknen

(Mt 24:23-28, 37-41)

²⁰ *Mıt han ne Farısı nıtehi Jisas mewaaı meruri wı mamnen te God kakının naanmamre mıtt. Hırak kewenhi ketpor kar ik: “Mıt ap nanır menmen im me God mamnen au. ²¹ *Ap te mıttık keıyak kaktıp, ‘Eiyır menmen God kırıakem keıt in ek o meıt ein e.’ Au, hıram mau ke nımın ke yi mıtt, te yi ap eiyırem eiyır ke yi eiyır nu o menmen taau.”

²² Hırak katıp mıtt ne Farısı epei au, hırak keweıkın katıp mıtt nırak disaipel kerıyen kar ik: “Wı mamnen te yi hanhan hi hahu etıkewi wı mıutıp kerekek mar ke in ek hi Mıtık ke wıt ke Mıtık Iuwe hau hetıkewi, te maain hi ehu etıkewi au. ²³ *Mıt han maain nanıtpı nanır ik: ‘Eiyırek! Krais pıke kan.’ o ‘Eiyırek in.’ Te yi ap eiyıtpaan eino eiyırek au emıt! Hır nemıpın. ²⁴ Mıpre nepni mewenın iuwe mır merer wıt wıt mau yaain, mamır im e te hi mıttık ke wıt ke Mıtık Iuwe me wı hi pıke enen, mıtt yapırwe nanıra hi hahu yaain. ²⁵ *Te hi ehının hahi, mıtt ne tı in ek enweıkın sip enweto.

²⁶ *Maain wı hi Mıtık ke wıt ke Mıtık Iuwe pıke anen, menmen mamı mamır ke wı nıpaı Noa kau tı. ²⁷ *Mıt yapırwe nıpaam menmen nıpaam tıpar sı enum, haairer nesıuwe nıkerek hıram (o hıran) nır te mıtt netıke mıyapır neıtın, netenenan his ere wı Noa ken kekre sip mırak, wan tıpar kınıu kenep mıtt hır naı ere nenepık o nesı. ²⁸ *Wı hi pıke enen hıram mamır ke wı nıpaı Lot kau tı. Mıt ein naam menmen metıke tıpar sı enum, hır newır pewek neiyım neıt menmen o nesıuwe menmen mır neıt nan mererım, hır namır ni me wınak, hır nıme menmen. ²⁹ Me wı Lot kınaıwır wıt Sodom, God kerıuwet sı metıke nan sısı mının enum menep mıtt menepı neıt ein. ³⁰ Me wı hi Mıtık ke wıt ke Mıtık Iuwe maain hi pıke enen ewepyapır hırekes, mıtt nanrıak menmen hi epei hetpiyem.

³¹ *Me wı eım, keımın kentır wınak sıup ap te kakıkiuwe kaknen kakının kakıt menmen mırak yaaim mekre wınak kırıak au. Hırak kakrıır kerek ek. Mıtık kerek keıt ni mırak, hırak kırem, hırak ap te kaknen

* 17:11 Lu 9:51-52, 13:22 * 17:12 Lev 13:45-46 * 17:14 Lev 14:2-3; Lu 5:14 * 17:19 Lu 7:50 * 17:20 Jo 3:3, 18:36 * 17:21 Mk 13:21 * 17:23 Lu 21:8 * 17:25 Lu 9:22 * 17:26 Jen 6:5-12 * 17:27 Jen 7:6-23 * 17:28 Jen 18:20, 19:25 * 17:31 Mt 24:17-18 * 17:32 Jen 19:17, 26

winak kakit menmen ekit. H̄rak kakr̄r kerek ek. ³²*Yi han ekitet Lot m̄te p̄rak. H̄re weweikin werp w̄r wit Sodom te God kaaup keweikniye h̄re weweikin w̄re nan. ³³*M̄tik keim̄n hanhan naanmamre h̄rekes, h̄rak ap kises h̄m me God, maain h̄rak kaku kakitke God au. Keim̄n kerek ap hanhan naanm̄pre h̄rekes te maain h̄rak kaki kak̄ntar h̄rak kises h̄m mai, God kakt̄wekhis kaku kaktikerek.

³⁴“Hi hetpi. Me w̄taan keremem hi p̄ike enen, m̄tik̄it wiketeret tatwaai yeno miut̄p, kiut̄p hi et̄wekhis kaknen kaktikewa, au kiut̄p kakwaai yeno kakwaai kakit. ³⁵Miyap̄r wiketeri neh̄is newen niu. Hap piut̄p hi et̄wehis wawu wautikewa. Hap ep au, wawu wawit en. [³⁶M̄tik̄it wiketeret tatit̄ ni eim. M̄tik̄ hak hi et̄wekhis heiyik kaknen, hak au kaku.]”

³⁷*M̄t n̄rak disaipel nemtau menmen im h̄rak ketpor, h̄r nit̄wekhi, “M̄tik̄ Iuwe, menmen im mam̄t nein?” Jisas ketpor tok piksa ik: “Herwe kaa k̄waāiri te hore tepre mamno mamwik mamkinenik mam̄k.”

18

Jisas kat̄p h̄m tok piksa me m̄te weiniye wetike m̄tik̄ masistret

¹*Jisas kat̄p m̄t n̄rak h̄m tok piksa kak̄ikepi h̄r en̄rtei te h̄r enitehi God hekrit hekrit, h̄r ap en̄napen. ²H̄rak kat̄p kar ik: “N̄paa m̄tik̄ masistret kau wit hak kiut̄p, h̄rak ap kises God, ap hanhan m̄t au. ³M̄te hap weiniye n̄paa m̄tik̄ k̄re kaa h̄re wau wit kiut̄p wetike masistret, h̄re wen wan w̄r masistret ik wetp̄wek war ik: ‘M̄tik̄ hak enuk kan kerek̄o enum. Ti ekepa.’ ⁴N̄paa enum eik masistret ap kekepye ere maain h̄rak han kitet menmen im h̄rak kat̄p, ‘Hi ap h̄napen God au, hi ap hanhan m̄t. ⁵*Hi akaap m̄te weiniye hentar h̄m h̄re wetpewem te h̄re ewu werek o au en, h̄re waunen hekrit hekrit te waurekya han enuk eriuwep̄.’”

⁶Jisas wen kat̄p, “Yi eiȳmtau h̄m me m̄tik̄ masistret enuk ketpim, yi han ekitem. ⁷In ek yi han ekitet God kak̄ikaap m̄t n̄rak kak̄im̄tor h̄m m̄r kerek h̄r n̄nap nanit̄wekhi ek̄ikepi w̄itaan wanewik o au? Te h̄rakkak̄ikepi waswas o au? ⁸Hi etpi, God kak̄ikepi kak̄im̄tau h̄m mi kak̄iakem wasenum. Te maain hi M̄tik̄ ke wit ke M̄tik̄ Iuwe hi p̄ike enen t̄, m̄t h̄r han ekiteta nanitehi God menmen nanmeriyo o au?”

H̄m tok piksa me m̄tik̄ ke Farisi ketike m̄tik̄ enuk kari pewek me m̄t ne takis

⁹Jisas h̄rak wen kat̄p h̄m tok piksa im e me m̄t kerek han kitet h̄ras h̄r n̄rak menmen yaaim, te n̄naain han en n̄rak menmen enum. ¹⁰H̄rak kat̄p kar ik: “M̄tik̄it wiketeret t̄niu ten winak iuwe ke God h̄rak̄it t̄itehi God menmen. Hak ke m̄t ne Farisi, hak ke m̄t nari pewek me takis me m̄t. ¹¹*M̄tik̄ ke Farisi kerp h̄rekes kitehi God kar ik: ‘God, hi han yaaik heri-uwit hentar hi ap enuk har ke m̄t han au. Hi ap enuk o sampeine hari pewek me m̄t, hises menmen enum o etike m̄te w̄r̄ran au. Hi ap har m̄tik̄ ik enuk kerek kari pewek me takis me m̄t au. ¹²*Me w̄ wik me wik miut̄p miut̄p, hi au h̄t n̄np̄ hau te hi hituthi menmen. Hi pewek mei man hi ewepim ewetut p̄nam kike, hi eh̄t p̄nam kerek mepeit en.’ ¹³*H̄rak kat̄p kar ik, te m̄tik̄ enuk kari pewek me m̄t me takis, h̄rak keit winak ke God kerp yan̄m̄n, h̄rak ap k̄k̄amnaan men niu wit ke God au. H̄rak ȳnk enuk k̄waai his kewen han pank k̄rak kat̄p God, ‘Ti hanhan heriwa. Hi m̄tik̄ enuk h̄rak menmen enum.’”

¹⁴*Jisas kat̄p, “Hi hetpi, m̄tik̄ ik ek enuk kari pewek me m̄t, h̄rak k̄naaiw̄r winak ke God h̄rak God kat̄p h̄rak yaaik. Te m̄tik̄ hak eik au. M̄tik̄ kerek han kitet h̄rak yaaik kin̄n m̄t han, God kakt̄p h̄rak wein̄k. Te m̄tik̄ kerek h̄rak han kitet h̄rak wein̄k, God kakrek̄ywek kakt̄p h̄rak yaaik iuwe.”

Jisas kewis his mentar n̄kerek kitehi God naanmamror

(Mt 19:13-15; Mk 10:13-16)

¹⁵M̄t han neit n̄kerek kike n̄r neri nan Jisas te h̄rak ekwis his em̄nteri ekitehi God naanmamror. Te m̄t disaipel n̄r miye haai n̄r h̄r nat̄p neneri nar ik: “Jisas epei k̄kaap m̄t yap̄rwe h̄r n̄nap. N̄kerek kike h̄r wein̄n. Yi einop̄n!” ¹⁶Te Jisas ken̄ne n̄kerek kike en̄nen en̄rek, h̄rak kat̄p m̄t disaipel n̄rak, “Yi eiwisi h̄r en̄nen. Yi ap eiweni eiȳntar m̄t h̄r nanises h̄m me God h̄r han ekitet God nan̄r ke n̄kerek han kitet h̄m me miye haai netpim. ¹⁷*Hi hetpi werek. Neim̄n ap nises h̄m me God nanwis̄k naanmampri nan̄r ke n̄kerek h̄r nises h̄m me miye haai n̄r, h̄r ap nan̄t menmen God kak̄wetrem taau.”

H̄m me m̄tik̄ iuwe kin̄n m̄t ketenen menmen yap̄rwe

(Mt 19:16-30; Mk 10:17-31)

* 17:33 Lu 9:24 * 17:37 Jop 39:30 * 18:1 Ro 12:12; Kl 4:2; 1Te 5:17 * 18:5 Lu 11:7-8 * 18:11 Lu 16:15

* 18:12 Jen 14:20; Mt 23:23 * 18:13 Sam 51:1 * 18:14 Mt 23:12; Lu 14:11 * 18:17 Mt 18:3 * 18:18 Lu

18 *Mítik kiutíp ke mít iuwe ne Isrel kan kitíwekhi kar ik: “Mítik Yaaik kerek ti hertei menmen ewepýapírem, hi eríak mekam te hi ehít hím+n yaaik hi ehú etiké God tipmain tipmain enum eik?” 19 Jisas ketpíwek kar ik: “Henmak te ti etpo hi yaaik? Ti hertei ti atíp hi híre keimín te ti atíp hi yaaik a? Mítik kiutíp kekre ním+n ne yi mít miyapír hírak yaaik au. God kiutíp kerekék. 20 *Ti hertei hím lo Moses nípaa kewisím. ‘Yi ap eitike miyapír kerek epei neit mít yi ap eiríran au emít! Yi ap einép mít nani. Yi ap eisawín eyít menmen me mít han. Yi ap eimipín eiwenín hím mítik hak. Yi eyises miye haai ni eyímtau hím mír.’”

21 Mítik kerek ketenen menmen yapírwe ketpíwek, “Nípaa kerek hi híre níkan kike ere in ek hi epei híses hím me God Moses kewisím mau tíwei.” 22 *Jisas kemtau menmen im, hírak ketpíwek, “Ti wen eríak menmen ham miutíp ti ap hísesim. Ti etenen menmen yapírwe. Ti eno esiuwe menmen mít ehít pewek mamrerim ti ewet mít enun weinín em. Epei au, ti enen eisisa. Ti eríakem te God kakwetut menmen yaaim mírak kakít wít kírak.” 23 Mítik ketenen menmen yapírwe kemtau hím im, hírak han enuk kentar hírak ketenen menmen yapírwe. Hírak kínapan kakwet mít em. 24 Jisas kírak, hírak han enuk te hírak katíp, “Amírkeik te mít netenen menmen yapírwe hír enwis God kínáni naanmamri hír nises hím mírak. Taauye! 25 Miyak kamel (hírak kíre hos) kakno kakitet pewek kíhi taau. Mítik kerek wen ketenen menmen yapírwe kakno kakises hím me God kakwis God kakín+n naanmamríwek taauye!” 26 Te mít nentau hím im, hír nitíwekhi, “Te keimín God kaktíwekhis kaku kaktikerek kaku kakít? Taauye!” 27 *Jisas kewenhi ketpor, “Menmen mít ap nanríakem, híram menmen weiním God hírak kakríakem.”

28 Te Pita katíp, “Haiu epei mínaaiwír wít kaiu, menmen maiu mísesit.” 29 Jisas ketpor kar ik: “Hi hetpi im e. Neimín nínaaiwír wít kír o nínaaiwír miyapír nír o kíkrek nír o miye haairer o níkerék nír nentar hír nises hím me God, 30 hír nanít menmen yaaim yapírwe me wí hír nau tí ik e. Maain God skelim mít, hír nanu nanít nantikerek tipmain tipmain enum eik.”

Jisas katíp keteipim hírak kaki maain píke kakíkrit

(Mt 20:17-19; Mk 10:32-34)

31 *Jisas keithis mít disaipel nírak hiswiyen wík (12) kerí ken ketpor,

“Eiyímtau! Haiu mamno wít Jerusalem menmen yapírwe mít profet nípaa newisím mau tíwei me hi Mítik ke wít ke Mítik Iuwe híram mamnen. 32 *Te hír nanriuweta hi ano his me mít enun ap ne Isrel hír nanrekýo enum, nanít+tonaan, nanítpo enum, naníník+n tímank mamnewa. 33 Hír naniyep nanriuwe nípín, hi ano te mít nanwenkeka hahu nu tentarakít hi hahi. Me wí wíwak hi píke akrit ehú.” 34 *Mít disaipel ap nertei menmen werek werek au. Te menmen kerek hírak ketpim au mísawín ap meke yaain au. Te hír ap nertei menmen werek werek Jisas ketpim au.

Jisas kíkapa mítik nanamír toto (Mt 20:29-34; Mk 10:46-52)

35 Jisas kan menep wít Jeriko, mítik kerekék nanamír toto kau menep yayiwe keníne mít miyapír nanwetíwek nan te kakít menmen kakím. 36 Mítik nanamír toto kemtau mít yapírwe nan naníno, hírak kitehi mít han kar ik: “Mít nírák mekam?” 37 Hír netpíwek, “Jisas ke wít Nasaret kan kesipetit ken.” 38 *Hír netpíwek te mítik nanamír toto kínap katíp, “Jisas Nepenyek ke Devit. Ti han etwenína.” 39 Te mít kerek ninín ek nenerek netpíwek, “Ekintíp wíre wíre!” Te hírak píke kínap yapírwe keníne hisiuwe, “Nepenyek ke Devit, ti han ekepai naanmíprai, te ti han etwenína.” 40 Jisas kemtewek hírak kerp ketpor, “Eiyíthis mítik nanamír toto eyík einen.” Hír neiyík nan, hírak kan menep, Jisas kitíwekhi kar ik: 41 “Ti hanhan hi erekyut mekam?” Mítik nanamír toto katíp, “Mítik Iuwe, hi hanhan nanamír kai píke ekiupan te hi ahír menmen werek werek.” 42 *Hírak katíp epei au, Jisas ketpíwek, “Ti esiupan nanamír ehír menmen. Ti han ekiteta te hi hekepit tí híre yaaik.” 43 Wasenum hírak kír menmen werek werek kises Jisas kewenípi God. Mít yapírwe nírek, hír newenípi God nentar hír han yaaik neriuwerek.

19

Hím me Sakias

1-2 Jisas kepno kitet wít Jeriko kesipatek kepno. Mítik iuwe niuk mírak Sakias hírak kepu wít ik. Hírak kín+n naanmípre mít kerek hír nari pewek me mít ne takis newet gavman em. Hírak ketenen menmen yapírwe. 3 Mítik ik hírak kare kakír Jisas hírak keimín. Hírak mítik kike yinak te ap kakír Jisas kentar mít yapírwe nerp

* 18:20 Eks 20:12-16; Diu 5:16-20 * 18:22 Mt 6:20 * 18:27 Mk 14:36 * 18:31 Lu 24:44 * 18:32 Lu 9:22,

44 * 18:34 Mk 9:32 * 18:38 Mt 15:22 * 18:42 Lu 7:50

menep menep neson+wek. ⁴ Te h̄rak ke-siuknen kin+n m̄it yap̄rwe ken k̄niu nu fik kau niu (h̄rak k̄ire tap̄r kup) h̄rak kak̄r Jisas kentar h̄rak kakno kaksipaap nu ik e.

⁵ Jisas kan kerp nu ik e k̄ik̄amnaan k̄r Sakias ketp̄wek kar ik: "Sakias, ekiuwe wasenum enen. Hi etput, hi petepin atike-wit wauno w̄inak kit ek." ⁶ Sakias kekiuwe wasenum kan t̄i, h̄rak han yaaik keriuwe Jisas kekre han k̄rak, h̄rak keriyaak ken w̄inak k̄rak. ⁷ *H̄r m̄it yap̄rwe n̄rek, h̄r nat̄ipan n̄nan yip̄r new̄irek h̄r nat̄ip nar ik: "Jisas kakno w̄inak ke m̄it̄ik enuk k̄riak menmen enum."

⁸ *Maain keit w̄inak eik, Sakias kekrit kerp kat̄ip Jisas, "M̄it̄ik iuwe emtau! Hi ewet pewek o menmen mai p̄nam mamno m̄it enun winen menmen auri. Te hi n̄paa emip̄n m̄it han ekinort̄ip pewek m̄r, hi p̄ike ewet̄irem mamrer m̄r kerek n̄paa hi et̄iwem miut̄ip, hi ewet̄irem tekyaait."

⁹ *Jisas kat̄ip te m̄it nau en nemtewek. H̄rak kat̄ip kar ik: "Petepin m̄it̄ik ik epei keweikin sip kewet menmen enum. H̄rak h̄rekes nepenyek ke Ebrahim kentar in ek h̄rak kises God werék werék. H̄rak kises God werék werék kentar ¹⁰ *hi m̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik iuwe, hi han te hi h̄nhat̄in m̄it h̄r newaank h̄ras nar m̄it̄ik ik, te hi ekepi etorhis."

Jisas kat̄ip h̄m tok piksa ke m̄it naanm̄ipre pewek me m̄it̄ik hak (Mt 25:14-30)

¹¹ Jisas kat̄ip h̄m tok piksa men m̄it kerek nemtewek kat̄ip Sakias menmen. H̄rak kat̄ip h̄m im kentar in ek h̄rak epei menep kakuun wit Jerusalem kaki. Te h̄r m̄it han kitet nat̄ip epei menep te God kaknen kakriuwe menmen m̄rak iuwe yaaim kakin̄n naanmamre m̄it. ¹² *Te Jisas kat̄ip kar ik: "N̄paa m̄it̄ik hak iuwe kepu. H̄rak kakno wit hak keit yan̄m̄in te m̄it han nanwisik kakre iuwe naanmamre m̄it neit ein. Maain h̄rak p̄ike kaknen wit k̄rak ik. ¹³ Menep h̄rak kakno, h̄rak ken̄ne m̄it hiswiyen (10) nekepek n̄riak menmen m̄rak, h̄r nan. H̄r nan, h̄rak kewt̄r pewek mar 20 kina miut̄ip miut̄ip. Epei au, h̄rak ketpor; 'Eiȳmtau menmen. Yi yaȳt pewek im em, h̄ram mamri meiyam mamkiterem mamwaai ere iuwe, te hi p̄ike anen.'

¹⁴ * "In ek, m̄it han ne wit k̄rak, h̄r n̄nein̄k te h̄r nesiuwe m̄it han n̄karu nen nat̄ip nar ik: 'H̄aiu m̄napen m̄it̄ik ik kakre iuwe naanmamrai.'

¹⁵ "Maain m̄it̄ik iuwe epei naanm̄ipre m̄it p̄ike kan, wasenum h̄rak ken̄ne m̄it

kerek n̄riak menmen m̄rak em kerek n̄paa neit pewek, h̄rak keriyeyiri h̄r nan nerp ninaan m̄rak, h̄rak kitorhi me pewek n̄paa h̄rak kewet̄irem, te h̄r neit pewek meiyam mamtikerem o au. ¹⁶ M̄it̄ik hak kiut̄ip kin̄n kan kat̄ip, 'M̄it̄ik iuwe, me pewek n̄paa ti ewetewem mar 20 kina, h̄ram mari ham m̄re 200 kina.' ¹⁷ *M̄it̄ik iuwe ketp̄wek kar ik: "Ti yaaik, ti m̄it̄ik erekyau menmen mai yaaim. Ti yaaik naanm̄iprau menmen kike mar im werék, te hi ewisit naanmamre wit iuwe mar hiswiyen (10) im e.'

¹⁸ "H̄rak epei ken, m̄it̄ik hak kerek k̄riak menmen m̄rak ek kan kat̄ip, 'M̄it̄ik iuwe, me pewek n̄paa ti ewetewem mar 20 kina, h̄ram mari ham m̄re 100 kina.' ¹⁹ H̄rak kat̄ip epei au, m̄it̄ik iuwe king kat̄ip me m̄it̄ik ik kar ik: 'Ti naanmamre wit mar hisp̄nak (5).'

²⁰ "H̄rak epei ken, m̄it̄ik hak k̄riak menmen m̄rak kan kat̄ip, 'M̄it̄ik iuwe, im em h̄ram pewek m̄it̄ik iuwe ti ewetewem. Hi hisaw̄nem mekre wa h̄t̄in. ²¹ Hi h̄neinit hentar ti menmen kerek m̄it han nimaam. Ti ewenkek menmen kerek n̄paa ti ap em̄r em au, m̄it han nam̄r.'

²² "M̄it̄ik iuwe king ketp̄wek, 'Ti m̄it̄ik er̄iak menmen mai, ti enuk! Hi p̄ike eh̄t h̄m mit ti etpim me hi, hi p̄ike enit eriuwerem. Ti hertei hi m̄it̄ik enuk at̄ip h̄m tokik tokik ari menmen ap mai ewenkek menmen kerek hi ap epei ham̄r au m̄it han. ²³ Henmak te ti ap ewisa pewek mei mekre benk? Te hi eh̄t meiyam kike wein̄m mamtikerem w̄i kerek hi p̄ike han in a?' ²⁴ Te m̄it̄ik iuwe king kat̄ip m̄it kerek nerp ein en, 'Eiȳt pewek emkeip̄n̄wek eiw̄rem te yi eiwet m̄it̄ik hak kerek ketenen 200 kina eiwet̄iwekem.'

²⁵ "H̄r netp̄wek, 'M̄it̄ik iuwe m̄it̄ik eik epei ketenen 200 kina, ek̄t.'

²⁶ * "M̄it̄ik iuwe kat̄ip kar ik: 'Hi etpi m̄it kerek netenen menmen h̄ram yap̄rwe, te maain h̄rak m̄it̄ik iuwe kakwet̄r meiyaam. Te m̄it kerek ap netenen menmen yap̄rwe au, menmen kike kerek h̄r netenenim, m̄it̄ik iuwe kakt̄iwem mamkeip̄nor. ²⁷ In ek m̄it nai nepan n̄naain hi h̄re m̄it̄ik iuwe naanmamror, yi eitorhis einen in yi ein̄p te hi ah̄ri.' "

Jisas ken Jerusalem kakre m̄it̄ik iuwe naanmamre m̄it

(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Jo 12:12-19)

²⁸ Jisas kat̄ip h̄m im epei au, h̄rak kin̄n k̄niu kakno wit Jerusalem. ²⁹ H̄rak kan menep ke wit Betfasi ketike wit Betani keit m̄niu (o neiȳp) niuk m̄rak oliv. Epei

* 19:7 Lu 5:30, 15:2 * 19:8 Eks 22:1; Nam 5:6-7 * 19:9 Ap 16:31-34; Lu 13:16 * 19:10 Lu 15:4; Jo 3:17; 1Ti 1:15 * 19:12 Mk 13:34 * 19:14 Jo 1:11 * 19:17 Lu 16:10 * 19:26 Mt 13:12; Lu 8:18

au, Jisas keriuwet mītīkīt disaipel wik tīniu ten. ³⁰ Hīrak ketpīwekīt kar ik: “Yi eino wit eik yi eiyīr donki nīkik (hīrak kīre hos) mīt nekeipīk kerp kerek mīt niūtīp niūtīp ap nīpaa newik wen au. Yi eisiupanek eiriyaak eiyīk einen in e. ³¹ Te mīt han nanitihi, ‘Yi yenmak te yi yesiupan ek,’ te yi eiyītpor, ‘Mītīk iuwe hanhan kaktīwek.’”

³² *Hīrakīt ten ten ere tīnapīn menmen mar ke Jisas nīpaa ketpīwekītem. ³³ Tīnapīnek o, hīrakīt wen tesiupan hos, mīt kerek naanmīpre hos netpīwekīt, “Yi yenmak te yi yesiupanek?” ³⁴ Hīrakīt tatīp, “Mītīk iuwe kawīr kakwīk.”

³⁵ Hīr newenhi te hīrakīt tari hos eik teiyīk ten Jisas, hīr yapīrwe newīr saket (hīram mīre laplap) mentar hos sip kīrak, te hīr nekin Jisas newisīk kewik. ³⁶ *Jisas kewik kepno, hīr mīt nepno netikerek nenepep saket newisīm minīn mīwaai yayiwe neteikīn hīr newenīpiyek han yaaik neriuwerek. ³⁷ Jisas kan menep wit Jerusalem kerek yayiwe kiun wank kekiuwe ken mīniu Oliv ek, mīt disaipel nīrak yapīrwe nererik menep hīr han yaaik newenīpi God nine henyē newep hīm iuwe nentar menmen yaaim hīr epei nīr Jisas kīriakem. ³⁸ *Hīr natīp nar ik:

“God naanmamre Mītīk Iuwe kerek naanmamre haiu mīt, hīrak kakīkrehīr God. God hanhan keriuwai haiu mīt. God hīrak kakīt niuk iuwe.”

³⁹ Te mīt han ne Farisi kerek naanmīpre hīm me Moses nekre mīt yapīrwe en natīp Jisas, “Mītīk Iuwe, ti atīp mīt disaipel nīt wīre wīre nentar hīr natīp God keriuwetīt te ti han ti ik. Hīram enum.” ⁴⁰ Jisas kewenhi ketpor, “Hi etpi, hīr nekintīp wīre wīre, nan hīremes kerek mīwaai yayiwe mamnap mamtīp mamwenīpi niuk mai.”

Jisas kīkīt Jerusalem kentar mīt neweikīn sip newetīwek

⁴¹ *Jisas epei kan menep wit Jerusalem, hīrak kīrek, hīrak kīkīt mīt nau wit eik.

⁴² *Hīrak katīp, “Hi hanhan te yi mīt petepin yertei menmen eitīwem me yi eiyu werek werek, te in ek yi ap yerteiyem taau. ⁴³ Maain wī mamnen te mīt ni enun nepan nanīnen nanweikīn hīr naniyepeti mīt nanīnke yinan hesini nanīnke yinan hasini. ⁴⁴ *Te hīr nanīnen naniwep yi mīt miyapīr naniwaank wit ki. Ap te nan mei miūtīp mamu kerek nīpaa mepu ek taau. Menmen im mamnen mamīntar yi ap yertei wī God kan te kakīkepi.”

Jisas ken wīnak iuwe ke God kepīr mīt nesiuwe menmen neit ein

(Mt 21:12-17; Mk 11:15-19; Jo 2:13-22)

⁴⁵ Maain wī ham Jisas ken wīnak iuwe kerek mīt nererik natīp hīm me God neitai en, hīrak kene mīt kerek nesiuwe menmen mīre sipsip o hore menmen ham mīt namīp nanwet God em, hīrak kepīri nen. ⁴⁶ *Hīrak ketpor kar ik: “Hīm nīpaa God ketpim mīt newisīm mau tīwei mar im: ‘Wīnak kai mīt netpim hīrak ke hīr nanīno nanitehi God menmen naneitak.’ Te yi yeweikīn kīre wīnak ke mīt enun nekintīp menmen newik.”

⁴⁷ *Epei au, hekrit hekrit Jisas katīp mīt miyapīr hīm mīrak keit wīnak iuwe ke God kerek ek. Te mīt iuwe pris newet God menmen me mīt, hīr netike mīt ne Skraip kerek natīp mīt miyapīr hīm me Moses, hīr netike mīt iuwe ninīn mīt, hīr nimenīpīn Jisas hanhan nankīp kaki. ⁴⁸ *Te hīr ap nīriakem au nentar hīr mīt yapīrwe nemtau hīm mīrak ap te nanīnaaiwīr hīm meiyam miūtīp au. Hīr hanhan netikerek neit wīnak iuwe ke God eik.

20

Mīt iuwe nitehi Jisas: Keimīn kewisit ti ewepyapīr hīm me God?

(Mt 21:23-27; Mk 11:27-33)

¹ Wī ham, kerek Jisas kepeit wīnak iuwe ke God keit Jerusalem kerek, hīrak katīp mīt miyapīr hīm yaaim me God, mīt han pris iuwe kerek newet God menmen me mīt, hīr netike mīt ne Skraip kerek natīp mīt miyapīr hīm me Moses, hīr netike mīt iuwe hīr naanmīpre mīt ne Isrel hīr nan. ² Hīr nan hīr nitīwekhi, “Ti etpai, keimīn kehīmītenit te ti han hīriyak menmen im? Keimīn ketput hīram yaaim te ti hīriakem?” ³ Jisas kewenhi ketpor, “In ek hi hitihi yi eiyītpewem. ⁴ *Mītīk Jon, God keriuwetek kan hīrak kīkīr mīt neriuwe tīpar ketpor hīr enweikīn sip enwet menmen enum o Jon hīrekes han kitetim kīriakem?” ⁵ *Hīr natīpan han kitetim mar im: “Haiu mamtīp me God, te hīrak kaktīp, ‘Hīram meke God man te yi yenmak ap yises hīm me Jon?’ ⁶ Te haiu mamtīp Jon hīrekes han kitetim kīriakem, mīt yapīrwe in en nanwīr nan nanwep nanīntar hīr han kitet Jon hīrak profet, God keriuwetek kan kewepyapīr hīm mīrak.” ⁷ Te hīr newenhi natīp Jisas nar ik: “Haiu ap mertei menmen Jon ketpim meke nein man?” ⁸ Te Jisas ketpor, “Mar keremem te hi ap hetpi keimīn keriuweta hi hīriyak menmen.”

* 19:32 Lu 22:13 * 19:36 2Kin 9:13 * 19:38 Sam 118:26; Lu 2:14 * 19:41 Jo 11:35 * 19:42 Ais 6:9-10; Mt 13:14; Ro 11:8 * 19:44 Lu 1:68, 21:6 * 19:46 Ais 56:7; Jer 7:11 * 19:47 Lu 21:37, 22:53; Jo 18:20 * 19:48 Mt 21:46; Mk 14:1-2; Lu 20:19 * 20:4 Mk 4:1-5 * 20:5 Mt 21:32

Jisas katip him tok piksa me mit enun naanmpre ni me waai n'kim wain (Mt 21:33-46; Mk 12:1-12)

9 *Hirak ketpor epei au, Jisas katip mit him tok piksa im: "Mitik kiutip kamir wain n'kim mau ni kewis mit han naanmprewem. Maain hir nanit ham, hirak kakit ham. Epei au, hirak kinaaiwir wit kirak ken kakit wit hak ere maain tito yapirwe. 10 *Me wi kerek hir nanit waai n'kim mewinki kerem em, hirak keriuwet mitik kerek kirak menmen mirak kakno kakir mit kerek naanmprewem, hir enwetiwek ham pinam. Te mit kerek naanmpre ni keremem nakip nenipek yink enuk nesiuwerek kan ap ketenen menmen mei au. 11 Maain hirak pike keriuwet mitik hak ken te mit naanmpre ni keremem hir nakip nenipek yink enuk nesiuwerek pike kan ap ketenen menmen mei au. 12 Hirak pike kan ap ketenen menmen au, hirak keriuwet wok mitik hak kepno, te mit naanmpre ni hir nakip kaa hir newirek kenpin. 13 Hir newirek kenpin, mitik ke ni hirekes katip, 'Hi ariak mekam te hi ehit menmen mai pinam? Hi hertei. Hi esiuwe nikan kai nipaa hi hinaak kiutip kerek ek. Hirak ekno te hir han ekitetik enwetiwek menmen.' 14 Hirak keriuwetek ken ni eim, te mit kerek naanmprewem n'rek hir natipan, 'Ik ek hirak nikan kirak hirekes kerek ek. Haiu emkip te haiu mamit ni me waai wain h'ram maiu.' 15 Te hir nep'rek kaknopin ni me waai n'kim kerem em, hir nakip. Mitik hirekes ke ni keremem ekriak mekam me mit naanmpre ni mirak? 16 Hi hetpi hirak eknen eknep mit kerek naanmpre ni eim, hirak pike ekwet han em naanmpre ni me waai keremem." Mit hir nemtau him im hir natip, "Taau! Emat! Mit kerek naanmpre ni ap te nanriak enum marim auye!"

17 *Jisas kiri ketpor kitorhi kar ik: "Menmen im ap te mamnen taau, kenmak him me God mau t'wei matip mar im:

'Teinik kerek nipaa mit kerek nime winak ek n'neinik nenkerek newisik ki'waai?' 18 *Mit neimin niutip niutip kerek neweikin sip neweto hir nar ke mit hir nerewo teinik ek hirak kakrenirir kike kike nanriwaank. Teinik kakinke kakintar neimin hirak kaksesi tikip tikip mamre niutip. (Hi kerekek hire teinik ik. Keimin ap kises him mai kak'waank hirekes.)" 19 *Mit hir natip mit miyapir him me Moses

netike mit iuwe pris kerek ninin mit han, hir hanhan in ek nanithis Jisas nankip nentar hirak katip mit him weinim tok piksa me hir mit iuwe keriyen. Te hir n'napen mit miyapir yapirwe nererik menep, te hir netiwekhis nanip au.

Mit nan nitehi Jisas menmen me nanwet gavman pewek me takis (Mt 22:15-22; Mk 12:13-17)

20 *Te hir nemerir wi te nantiwekhis. Hir nehimtan mit enun nemipin hir n're yaain te hir naninen nanmipin Jisas nanitweweki menmen te hir nanwisik kakno his me mitik iuwe Gavman ke Rom. 21 Hir nan natip Jisas, "Kaiu Iuwe, haiu mertei menmen ti etpim ewepyapirem h'ram yaaim. Haiu mertei ti ap h'naain mit iuwe o mit neimin weinin. H'ram menmen weinim ti etpor him yaaim me God keremem. 22 *Ti etpei h'ram yaaim werek te haiu emwet mitik iuwe naanmpre mit ne Rom netikewei pewek me takis o au?" 23 Te Jisas kertei kekere han kirak hir nemipin te hirak ketpor, "Yi yenmak te yi yitauhiyem a? 24 Yi eiteikno pewek kei kiutip. Himin metike niuk me keimin im em?" Hir newenhi, "Mitik iuwe Sisa kerek naanmpre mit ne Rom ek." 25 Te Jisas katip, "Yi eiwet mitik iuwe naanmpre mit ne Rom menmen lo metpim. Te yi eiwet God menmen him me Moses keremem metpim." 26 Hir ap nemtau him mei enum hirak ketpim te hir nanriyaak me nanamir me mit neiyik nanino au. Te hir nekintip wire w're neit, hir han kekrit neriuwe him mirak.

Mit nitehi Jisas menmen me mit nani pike nanikrit

(Mt 22:23-33; Mk 12:18-27)

27 Mit han pris hir nises him me Sadyusi, hir nan Jisas. Hir keriyen han kitet mit epei naa ap te pike nanikrit taau. Hir nitweweki nar ik: 28 *"Mitik Iuwe, mitik Moses kewisak him lo im em: 'Mitik kaa kinaaiwir mite pirak te nikerek au, mitik kerekek n'kik o heiyiuwe kirak ekit mite pirak weiniye kerep te hire pike ewine nikerek enikrehir ke mitik nipaa kaa ek e.' 29 Nipaa mitik ketike kikrek n'rak hispinak kiutip (6) ne haai kiutip hir nepu. Heiyiuwe kir keit mite. Maain hirak kaa, te hirak ap epei kine nikerek nei wen au. 30 Te n'kik kirak kerek n'imek ek ketiwe te hirak kaa ap epei kine nikerek au. 31 Nimek ketiwe te menmen mar im me hirakit hispinak wik (7), hir naa te ap hir nine nikerek nei au. 32-33 Hir naa, maain

* 20:9 Ais 5:1   * 20:10 2Kro 36:15-16   * 20:17 Sam 118:22   * 20:18 Ais 8:14-15   * 20:19 Lu 19:47-48

* 20:20 Lu 11:54   * 20:22 Ro 13:6-7   * 20:28 Diu 25:5

míte hire waa. Maain wí God kakikían mít naníkrit, míté ip e pe mítík keimín ke mít hispínak wik (7)?”

³⁴ Hír nitíwekhi epei au, Jisas kewenhi ketpor, “Mít miyapír in ek hír neitan. Haairer ne miyapír níhan híram, hír nesiuwe níkerék níri naníno nanít pewek nanmeryei. ³⁵ Te mít netike miyapír kerek hír yaain en nentar hír newis God naanmípri, hír nani te maain God kakikían hír naníkrit nanu te maain hír ap píke nanítan taau. ³⁶ *Hír naníre mít ensel nentar hír ap te nani au. Hír nanu nanre níkerék ne God nanítar hír naa hír píke naníkrit. ³⁷ *Mítík Moses katíp keteiknai werek werek kerek mít naa maain naníkrit nanu. Hím me God mau tíwei Moses kewisím matíp menmen me wí hírak kíri si taak nu ap kaa au, hírak katíp ke Mítík luwe, *Hírak God ke Ebrahim, God ke mítík Aisak, mítík Jepok kerek nípaa enum eik nepu.’ ³⁸ *Menmen im meteiknai hírak God ke mít hír naa au. Hír nepu. Haiu mít in han kitet mít epei naa, te God katíp au hír hírin kíri kepu. Hír nínaaiwir yínk kíri kaa kerek te nanít yínk hak yaaik.”

³⁹ Mít han ne Skraip kerek newepyapír híme me Moses newenhi natíp, “Mítík luwe, tí epei atíp werek.” ⁴⁰ Hír yínk enuk nínaain nanitehi Jisas menmen meiyam au.

Jisas kitehi Sadyusi híme me mítík God kehimítanek kakíkaap haiu mít
(Mt 22:41-46; Mk 12:35-37)

⁴¹ Jisas ketpor, “Nenmak mít kerek natíp mít miyapír híme me Moses natíp Mítík Kraisi kerek God kehimítanek hírak nepenyek ke Devit kerek a? ⁴² *Hírak nepenyek kírak kerek au kentar Devit hírekes katíp mau tíwei Sam kar ik: ‘God hírak katíp Mítík luwe kai:

Tí ehu etikewa har ke mít iuwe, ⁴³ ere maain hí enep mít nit enun nepan epei au nesi.’ ⁴⁴ Devit kene nepenyek kírak “Mítík luwe kai.” Markeik te Mítík luwe God kehimítanek kakíkaap mít hírak kakre nepenyek ke Devit kerek a?” Jisas katíp menmen im keteikín mít hírak kíre God.

Jisas katíp mít naanmamre híras me menmen mít kerek newepyapír híme me Moses híri nisesim

(Mt 23:1-36; Mk 12:38-40; Lu 11:37-54)

⁴⁵ Mít yapírwe nererik nemtewek, Jisas katíp mít nírak disapel menmen im: ⁴⁶ “Yi naanmamre híras me mít iuwe newepyapír híme me Moses. Hír naníno

ein ein neweikín laplap saket nokik kerek meteikín mít híri nises God, híri han yaaik nanítan neiyewowan naníri wit maket kerek mít nererik nesiuwe menmen. Hír hanhan nanu yeno mít nehimitanem me mít iuwe neit wínak kerek mít nererik nekine híme me Moses, o wínak mít nererik naam menmen neriuwe mít han. ⁴⁷ Hír hanhan nísaín nanri menmen, wínak o tí me miyapír mít híri epei naa nesiupani. Hír epei nari menmen, te híri naníno wínak ke God híri nemipín nitehi God menmen neteikín mít yapírwe híri yaain. Maain God kakíwaanki wísenum nanítar híri nemipín níriak enum.”

21

Míte weiniye nípaa mítík kíre kaa, híre wewet God menmen

(Mk 12:41-44)

¹ Jisas kerenaan kíri mít netenen menmen yapírwe híri newír pewek yapírwe mekre tíkenup míwaai wínak iuwe ke God. ² Hír newírem, Jisas kau kíri míté weiniye nípaa mítík kíre kaa híre wewír pewek kike wik meppo mekre tíkenup kerek. ³ *Híre wewírem epei au, Jisas katíp, “Hí hetpi, míté weiniye ip e nípaa mítík kíre kaa, híre wewír pewek mekre tíkenup híram minín mít han. ⁴ Mít han en híri newis ham kerek epei nenkerem men, pínam au meit, te híri newet God em. Te híre wetenen pewek me yapírwe au, te híre wewisím wenepim kerek híre wetenenim me weiyím wawím menmen.”

Jisas katíp wínak iuwe ke God maain mít naníwaankek kakíri

(Mt 24:1-2; Mk 13:1-2)

⁵ Mít han híri natíp menmen me wínak iuwe ke God hírak yaaik nan yaaim híre teiník mít newen nínaan mewik, menmen ham yaaim mít newisím neiyím neses wínak neriwerem. Te Jisas ketpor, ⁶ * “Híram menmen im yí yírem, maain wí mamnen te ap nan kei kiutíp kaku taau, te menmen meiyam miutíp miutíp mamú mamíntereram taau. Mít nanwírem mamno tí heriyai heriyai.”

Jisas katíp menmen maain mamnen mamíwaankek mít

(Mt 24:3-14; Mk 13:3-13)

⁷ Hír mít en nitíwekhi nar ik: “Mítík luwe, me wí mekam te menmen im mamnen? Menmen mekam mamnen mamteiknei wí epei menep te menmen im mamnen?” ⁸ Jisas ketpor, “Yi naanmamre híras te mít ap nanmitipín. Mít yapírwe nanínen naníkrehír kai, hí Mítík

God kehimitana hi akaap m̄t. H̄r niut̄ip niut̄ip nan̄inen nant̄ip, ‘Hi epei han,’ o ‘W̄i epei man menep te t̄i kak̄iwaank kak̄it.’ Yi eiȳim̄tau h̄m im eiyisesim au em̄it! ⁹ Maain yi eiȳim̄tau m̄t nan̄inepan wisenum yi ap einapen eip̄r̄p̄r̄ au em̄it! Menmen ham yap̄rwe mamin̄in mamnen keremem te w̄i eik enum epei man menep wen au.”

¹⁰ Jisas wen kat̄ip, “M̄t ne wit hak iuwe kiut̄ip nantike m̄t han ne wit hak iuwe nan̄inepan, gavman han nantike gavman han nan̄inepan. ¹¹ Menmen enum mamnen t̄i. T̄i kaktan̄ik kak̄er wit wit, haw̄i au, te menmen mamwo au. M̄t miyap̄r n̄n̄p̄i mam̄in. Menmen enum mam̄ikrit mamnen te yi yainap. Menmen enum mam̄itike menmen ham iuwe me nepni mam̄r te yi yaȳrem.

¹² * “Menmen im maain mamnen te im min̄in mamnen. M̄t h̄r nanwepiyap̄r me menmen yi ȳr̄akem, nanrekyi enum te nan̄iswi yi yaino m̄t kerek naan̄ipre w̄inak kerek m̄t nekine h̄m me Moses, o m̄t iuwe, o gavman te h̄r nanriwaank yaino w̄inak enuk yaȳim̄tar yi yises h̄m mai. ¹³ Im em h̄ram w̄i yaaim te yi eiwepyap̄r h̄m yaaim me God. ¹⁴ Yi ap eiyin̄in han ekitet menmen yi eit̄ip m̄t iuwe em naanmampre h̄ras au em̄it! Yi ap eir̄akem eiȳim̄tar ¹⁵ * hi eweti h̄m mai yaaim yi yaȳir̄tei menmen werek werek te m̄t kerek h̄r nepan ni en ap te nanwepiyap̄r nanweni h̄m me ninaan me gavman ke menmen yi yetpim.

¹⁶ * “M̄t enun nantike miye haai ni, o kikrek ni, yenterer ni, o ni yinan, h̄r nanriuweti yaino m̄t enun nepan, h̄r naniwep yi m̄t neiyān. ¹⁷ M̄t yap̄rwe nan̄ineini nan̄im̄tar yi yises h̄m mai. ¹⁸ * Te God naanmamre h̄m̄n ki yi eiyu werek werek. ¹⁹ * Yi han tokik eiyu eiyises h̄m mai te m̄t naniwep yi yayi, maain h̄m̄n ki kaku werek werek yi yayu yaitikewa.

Jisas kat̄ip maain m̄t nan̄iwaank wit Jerusalem

(Mt 24:15-21; Mk 13:14-19)

²⁰ “Maain w̄i kerek yi eiȳr m̄t ne ami enun nepan nan̄inen nanweik̄in wit Jerusalem, te yi eiȳr̄tei w̄i epei man menep te m̄t nan̄iwaankek. ²¹ Te neim̄n nau provins Judia enr̄r en̄no m̄niu (o neiȳp) enu en̄it en. Neim̄n kerek nau wit Jerusalem h̄r en̄no en̄inop̄in. Neim̄n kerek nerer wit wit k̄rap̄t̄ menep Jerusalem ap pike en̄inen wit k̄r iuwe ek

enu en̄it en au em̄it! ²² * W̄i im h̄ram w̄i God kak̄r̄ak m̄t enum kak̄im̄tar menmen enum h̄r n̄r̄iakem mar ke n̄paa h̄m me God mau t̄iwei metpim mamnen. ²³ * Maain me w̄i im h̄r miyap̄r nanine n̄kerek h̄r han enuk, h̄r nantike miyap̄r n̄nan n̄kerek kike newet̄r n̄m nan̄im̄tar h̄r ap nanr̄r waswas au. Menmen im enum mamnen mam̄iwaanki. Menmen enum mamnen m̄t nanu t̄i ik e, God kak̄r̄ak m̄t ne Isrel enum enum. ²⁴ * M̄t han h̄r m̄t enun nan̄in̄ip nanriuwe h̄ne me his, h̄r nantorhis nanriyei nan̄no nanrer wit wit nanr̄ak menmen me m̄t han. Te m̄t kerek h̄r ap ne weiwik me Isrel au, nanu wit Jerusalem naanmamr̄iwek ere w̄i kerek God kewis m̄t nanweik̄in sip nanwet menmen enum h̄ram epei au.

Maain M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe h̄rak pike kaknen

(Mt 24:29-31; Mk 13:24-27)

²⁵ * “Maain menmen yap̄rwe mamu nepni mam̄r im: H̄ram wepni, h̄r, wenke mamweik̄inhis mamre menmen ham, m̄t nanrer wit wit han toenu nan̄inapen nan̄im̄tau wan s̄r mewen̄in wan kakniu. ²⁶ M̄t yap̄rwe nan̄r menmen im han kakitet menmen meiyam enum mamnen t̄i ik te h̄r han toenu nanp̄r̄p̄r nan̄inkew̄in nanwaa nan̄inat̄in. Menmen iuwe mau nepni mam̄inke mamnaaiw̄r wit m̄r mamnen in, mamno ein. ²⁷ * Te in ek yi eiȳr hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe hi anen akre nap̄ etike menmen mai iuwe mam̄itike menmen mai yaaim mamreh̄e. ²⁸ * Menmen im enum mam̄ikrit mamnen, yi han ekitet hi M̄tik Iuwe menep hi anen akepi etihis, te yi ap einaain au em̄it! Yi han yaaik eiyu eiȳt̄.”

Menmen mamu nepni mam̄teik̄in Jisas menep te pike kaknen mam̄r ke nu fik keteik̄nai menmen

(Mt 24:32-35; Mk 13:28-31)

²⁹ H̄rak ketpor epei au, Jisas ketpor h̄m tok piksa ham im: “Yi han ekitet nu fik kerek h̄rak k̄re nu hamis ketike nu ham. ³⁰ W̄i yi eiȳr nu heneik m̄ram mam̄nsiunen, yi eit̄ip, ‘Wepni yaaik epei te kaknen.’ ³¹ Mar im yi yaȳr menmen im me nepni o wan h̄ram mamnen mam̄r ke hi epei hetpiyem, te yi eiȳr̄tei God menep te kaknen naanmamre m̄t miyap̄r ne t̄i.

³² “Hi hetpi werek. M̄t nau t̄i in ek ap nani ere w̄i mamnen te menmen yap̄rwe hi hetpim mar im h̄ram mam̄ikrit

* **21:12** Mt 10:18-20; Lu 12:11-12 * **21:15** Ap 6:10 * **21:16** Mt 10:21-22 * **21:18** 1Sm 14:45; Lu 12:7 * **21:19** Hi 10:36 * **21:22** Diu 32:35; Jer 5:29, 46:10; Hos 9:7 * **21:23** 1Ko 7:26 * **21:24** Esr 9:7; Sam 79:1; Ais 63:18; Ro 11:25; Rev 11:2 * **21:25** Sam 46:2-3, 65:7-8; Rev 6:12-13 * **21:27** Dan 7:13; Mt 26:64; Rev 1:7 * **21:28** Ro 13:11 * **21:33** Lu 16:17

manmen. ³³ *Maain nepni mamtike ti ik mamawaank mamit te him mai taau, mamu mamit tipmain tipmain enum eik.

Jisas katip mit disaipel narak hir naanmamre hiras me wi God kaknen naanmamre mit

³⁴⁻³⁵ **“Yi naanmamre hiras ap han ekite yayim menmen yapirwe, tipar si enum, o menmen me ti, ni mi o sak o menmen im au emit! Hekrit hekrit yi han ekite eirak menmen im keremem te wi hi Krais pike enen, yi ap yemeriya werek werek au. Wi im mamnen mamweyapir mit yapirwe nau ti nerer wit wit hir ap nises God nanir ke miyak ketari tirpe kakikip. ³⁶ *Naanmamre hiras eiyitehi God hekrit hekrit te yi eiyirp han tokik me menmen enum me wi enum mamnen te maain yi wen eiyises him mai yi yaain te yi eiyu eitikewa hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe.”*

³⁷ **Me wepni, Jisas ken winak iuwe ke God hirak keweypapir him mirak katip mit em. Me witaan, hirak kinu mniu (o neiyip) Oliv ken kiwaai ein. ³⁸ Wanewik hekrit, hir mit miyapir nanpino winak iuwe ke God nanimtau him mirak.*

22

Mitik Judas katip kakwet Mitik Iuwe Jisas kakwisik kakno his mir
(Mt 26:1-5, 14-16; Mk 14:1-2, 10-11; Jo 11:45-53)

¹ **Wi epei man menep kerek mit ne Isrel han tewenin wi kerek nipaa God kari maamer nir ninaaiwir wit Isip, hirak ken kenep mit newiyen. Wi im hir nekinaam Pasova, hir ap newis yis mekre bret au. ² *Mit iuwe pris netike mit ne Skraip kerek natip mit miyapir him me God kerek Moses kewisim mau tiwei, hir han kitet mamirkeik te hir naninep Jisas nanantar hir nnapen nanriyak kakit wit yaain te mit kerek nises him mirak hir naninip.*

³ **Te Seten kan kari han ke Judas kerek mit nenewek “Mitik ke wit Keriot,” kerek hak kiutip ke mit disaipel hiswiyen wik (12). ⁴ Seten kari han kirak te Judas ken katip mit iuwe pris netike mit iuwe naanmipre polis ne winak iuwe ke God, hirak ketpor ekirkeik te hirak ekwetir Jisas kakno his mir. ⁵ Hir nemtewem, te hir han yaaik natip nanwetiwewek pewek. ⁶ Judas kewenhi pewek te hirak han kitet ekirkeik te hirak kakweypapir Jisas kakwet mit iuwe rek, te mit yapirwe nepu au hir nanitariyek.*

Mitikit wiketeret te mit disaipel temani menmen tirakem me wi Pasova
(Mt 26:17-25; Mk 14:12-21; Jo 13:21-30)

⁷ **Wi epei man te mit ne Isrel nanim bret yis mekremer au. Me wi ik hir mit eninep sipsip enir ke him me Moses mau tiwei metpim, hir nanim me wi Pasova han tewenin God kikaap maamer nir nipaa ninaaiwir Isip. ⁸ Me wi im Jisas keriuwet Pita ketike Jon ten ketpiwekit, “Yi eino eiraimani menmen eirakem me wi Pasova te haiu mamim.” ⁹ Hirakit titiwekhi, “Ti hanhan hawir waumani menmen wawit nein?” ¹⁰ Jisas ketpiwekit, “Eiyimtau. Yi eino wit iuwe ek yi yayir mitik kerememe min tipar mekremer. Yi eisesik einik eino winak kerek hirak kaknik kakno kakikrerek. ¹¹ Te yi eitip mitik hureske ke winak kar ik: ‘Mitik iuwe kawir ketput, Ti eweto haau meiyam em te hi etike mit disaipel nai mamim menmen me Pasova mamwi.’ ¹² Hirak kakteikni haau yaaim mau niu ein epei newis menmen mekremer. Yi eiyit menmen eiwisim emwaai haau im e.” ¹³ *Hirak katip epei au, hirakit ten tnapin menmen kerek epei Jisas ketpiwekit em, te hirakit tirak menmen miwaai werek werek te hir nanim menmen me Pasova.*

Jisas kewet mit narak disaipel Komunion hir naam, te hir han teweninek
(Mt 26:26-30; Mk 14:22-26; 1Ko 11:23-25)

¹⁴ *Hirakit temani menmen epei werek, Jisas ketike mit aposel narak nar hiswiyen wik (12), hir nan nau neweikinan nanim menmen. ¹⁵ Hir nau en, Jisas ketpor, “Hi hanhan iuwe me hi hahim menmen im me Pasova etikewi maminin te maain hi hahi. ¹⁶ *Hi hanhan ehim menmen im entar hi etpi, hi ap te ehim menmen meiyam mar im ere maain God kaknen naanmamri yi mit nai.”*

¹⁷ *Jisas ketpor epei au, hirak kekin wa hesnu keriuwe tipar wain, hirak kitehi God ketpiwek kar ik: “Ti yaaik.” Epei au, hirak katip, “Yi eiyit tipar mekre wa hesnu ik ek, eiwenem emrer yi mit. ¹⁸ Hi hetpi ap te hi pike ehim tipar wain im me wi im ere maain God kakinin kaknen naanmamri yi mit.” ¹⁹ *Epei au, hirak kekin bret kerek ek, hirak kitehi God ketpiwek, “Ti yaaik,” te hirak kewepek kewetirek katip, “Ik ek hirak kire yink kai. [Hi hahi te akepi. Yi yaitwem yayim han etwenin menmen hi arakem.” ²⁰ Hir naam epei au, mar keremem hirak kewetir wa*

* **21:34-35** Mt 24:48-50; Mk 4:19; Lu 17:27; 1Te 5:3
 * **21:36** Mk 13:33; Rev 6:17
 * **21:37** Lu 19:47
 * **22:1** Eks 12:1-27
 * **22:2** Lu 20:19
 * **22:3** Jo 13:2, 27
 * **22:7** Eks 12:1-27
 * **22:13** Lu 19:32
 * **22:16** Lu 13:29
 * **22:19** Lu 24:30

hesnu tɪpar wain mekrerem, hɪrak ketpor, “Mar im tɪpar wain hi ewenem mekre wa hesnu ik e, hɪram hemkre mai mamwen mamkepi yi mɪt te God kakweti hɪm kontrak ham mɪrak yaaim me yi eitikerak eikiyan eiyu han kiutɪp.] 21 *Yi eiyɪmtaul Hɪrak mɪtik kerek maain kakwepayapɪr epei kau ketikewai kaam menmen. 22 Hi Mɪtik ke wit ke Mɪtik Iuwe hi hahi ahɪr ke nɪpaa God epei katɪp, te mɪtik kerek kakwepayapɪrek, hɪrak kakiwaank hɪrekes.” 23 Hɪr nemtewek epei au, hɪr nekrit nitehiyan ne hɪr hɪras keimɪnak maain kakɪrak menmen im e.

Hɪr mɪt disaipel natɪp nenehan nare keimɪn hɪrak mɪtik iuwe kinɪn

24 *Maain mɪt disaipel natɪp nenehan me hɪr keimɪn hɪrak kakinɪni ne hɪr hɪras. 25 *Hɪr nenehan menmen im te Jisas ketpor, “Mɪt iuwe ne mɪt ap ne weiwik me Isrel, hɪr naanmɪpre mɪt en, hanhan mɪt nenewor nɪr yinan. 26 *Te yi au. Keimɪn ke yi mɪt hɪrak kakinɪn, hɪrak han ekitet hɪrak kɪre mɪtik weinɪk, hɪrak han ekitet hɪrak kɪre mɪt nitet yayiwe hɪrak kɪkaru. 27 *Yi han kitet keimɪn wɪsenuk kinɪn. Mɪtik kau yeno kaam menmen o mɪtik kerek kemani menmen kekinem kewet mɪtik kau yeno em? Mɪtik kau yeno kerek ek.

28 “Yi keriyen epei yetikewa me menmen enum epei man merewaank. 29 *Te hi eweti menmen yi naanmamwem yayɪr ke haai kai epei kewetewem hi naanmɪpewem. 30 *Te yi yayɪm menmen mamtike tɪpar yayu yeno mai yaitikewa. Yi yayu yeno me mɪt iuwe yi skelim mɪt ne weiwik hiswiyen wik (12) me Isrel.”

Jisas katɪp Pita maain hɪrak kakweikɪn sip kakwetɪwek

(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Jo 13:36-38)

31 Jisas ketpor epei au, hɪrak katɪp Pita, “Saimon, Saimon, emtewek! Mɪtik enuk Seten, God epei ketpɪwek te hɪrak kakmitɪpɪn me menmen kakri han ke yi mɪt. Hɪrak kakɪrakem kakɪr ke mɪtik kerek keit rais nɪkim keses haas kewis nɪkim yaaim mamwaai in, kewɪr haas men ein. 32 Te hi epei hitehi God kakɪkepit ti Saimon te ti ehises hɪm yaaim ap te menmen mamɪwaankem. Maain te ti pɪke eweikɪn ehisisa, ti ekaap nit yinan in.”

33 Pita katɪp keremirɪwek hɪm kar ik: “Mɪtik Iuwe, hi ap hɪnaain te hawɪr wauno wɪnak enuk hi hahi etikewit.” 34 Jisas ketpɪwek, “Pita, hi hetput. Suware ap te

kaknep enum wen au ere ti epei atɪp wikak te ti ap erteiya au.”

Jisas katɪp disaipel hɪr naanmamre hɪras enɪtar wɪ enum epei man

35 *Jisas katɪp Pita epei au, hɪrak katɪp disaipel nɪrak yapɪrwe kar ik: “Nɪpaa me wɪ hi heriuweti yi yen ap yeit tanɪk kike o tanɪk iuwe me nɪkɪn nakɪrke metike su, mɪt neweti menmen mei o au? Yi nɪnpɪ miwei o au?” Hɪr newenhi natɪp, “Hau meit menmen werek.” 36 *Jisas katɪp, “Te in ek, yi neimɪn yeit tanɪk kike o tanɪk iuwe au, yi eitɪwem. Yi neimɪn ap yeit hɪne me his au en, yi eisiuwe saket te yi eiyɪt kei ki. 37 *Hi hetpiyem entar yi han tokik eiyu me menmen enum mamnen eiyɪr ke mɪtik ketenen hɪne keiyɪk kaknep mɪt enun nepan. Hɪm me God mau tɪwei nɪpaa mɪt newisɪm hɪram matɪp me hi mar ik: ‘Mɪt iuwe nanwisɪk kaki kaktike mɪt enun nɪrak enum.’ Menmen mekre tɪwei nɪpaa mɪt newisɪm me hi, hɪram mamnen mamɪrek.” 38 Hɪrak katɪp epei au, mɪt disaipel natɪp, “Mɪtik Iuwe, ehɪr im em. Hau metenen hɪne me his wik.” Hɪrak kewenhi katɪp, “Hɪram werek. Emɪt. Yi yepɪtari hɪm mai.”

Jisas prea kitehi God menmen keit mɪniu o neiyɪp niuk mɪrak wit Oliv

(Mt 26:36-46; Mk 14:32-42)

39 *Hɪr natɪp epei au, Jisas ken witeik kɪnaaiwɪr wit Jerusalem, hɪrak ken mɪniu (o neiyɪp) Oliv kepɪr ke nɪpaa hɪrak kɪrakem. Mɪt disaipel nɪrak nisestik nen. 40 Hɪrak kan wit ik epei au, hɪrak ketpor, “Yi eiyitehi God te menmen enum Seten kakrekryorem hɪram ap te mamnen mamɪwep taau.” 41 Hɪrak ketpor epei au, hɪrak kɪnaiwɪri ken ere yanɪmɪn ein kɪre mɪt newɪr nan, hɪrak kewen ninɪp kau tɪ kitehi God menmen. 42 *Hɪrak katɪp, “Haai, ti han kit te ti ehɪt menmen im enum emkeipno. Ap han kai, au. Ti han kit ti erɪakem.” 43 [Mɪtik ensel keke wit ke God kan kɪrek kekepik han tokik kepu.] 44 Jisas han toenuk keriuwe menmen te hɪrak kitehi God hisiuwe, siwan mɪrak meweikɪnhis mɪre hemkre metnen men tɪ.

45 Hɪrak kitehi God epei au, hɪrak kekrit pɪke kakno kakɪr mɪt disaipel tɪrak. Au, hɪrakɪt tɪwaai tentar hɪrakɪt han enuk teri-uwe menmen enum mamnen. 46 Hɪrak kitorhi ketpor, “Yenmak te yi yɪwaai a? Yi eiyɪkrit eiyitehi God ekɪkepi te Seten ap kakrekrye enum taau.”

* 22:21 Sam 41:9; Jo 13:21-22 * 22:24 Lu 9:46 * 22:25 Mt 20:25-27; Mk 10:42-45 * 22:26 Mt 23:11; Mk 9:35

* 22:27 Jo 13:12-15 * 22:29 Lu 12:32 * 22:30 Mt 19:28 * 22:35 Lu 9:3, 10:4 * 22:36 Lu 22:49 * 22:37

Ais 53:12; Lu 22:52 * 22:39 Lu 21:37; Jo 18:1 * 22:42 Mt 6:10

*Mit nan neithis Jisas**(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Jo 18:3-12)*

⁴⁷ Jisas wen ketpor menmen im, mitik niuk mirak Judas kerek mitik kiutip ke mit disaipel hiswiyen wik (12), hirak kinin mit yapirwe kan kerp ninaan me Jisas te keiyewewik kemiwek tekep (kises menmen me maamrer nir.) ⁴⁸ Te Jisas ketpiwew, "Ti eriuwe menmen im me hawir weiyewewakit hiram mire hawir hirekses te ti ewisa hi Mitik ke wit ke Mitik luwe hi eno his me mit enun nepan a?"

⁴⁹ *Mit disaipel kerek nerp en netikerek nertei menmen mamnen hir nitiwekhi, "Mitik luwe, haiu emnep mit mamriuwe hane me his maiu o au?" ⁵⁰ Mitik disaipel kiutip kiwaai hane ke his kenep mitik kirak menmen me mitik iuwe pris, hirak keremir nikip me his yaaim mewen meket. ⁵¹ Au, Jisas katip keremiror him kar ik: "Epei au werek. Eiwisik." Hirak keit nikip pike kemtin mau paan kirak epei werek te mitik kire yaaik.

⁵² *Jisas kerekyiwewem mire yaaim, hirak kitehi mit iuwe pris netike mit naanmipre polis kerek naanmire winak iuwe ke God, hir netike mit iuwe ne kaunsil, hir nan nantiwekhis, hirak ketpor, "Yi yenmak te yi yan yetike hane me his o paap yoki te yi yan yetauhis yaire yi yayithis mitik enuk kerek kekintip menmen a? ⁵³ *Hekrit hekrit hi epeu etikewi hi heit winak ke God eik ek, te yi ap eitauihis eiwisa ekre winak enuk ke gavman au. Te in ek hiram wi mi te yi yairiak menmen enum. Seten in ek kare kakina."

*Pita kepakin Jisas katip kisesik au**(Mt 26:57-58, 69-75; Mk 14:53-54, 66-72; Jo 18:12-18, 25-27)*

⁵⁴ *Hirak katip epei au, hir netiwekhis neriyaak neiyik nen nekere winak ke mitik iuwe hetpris. Pita kisesi wen keit yanimin. ⁵⁵ Hir mit ne polis niman si nau menep ke winak iuwe eik ek. Epei au, mit nererik nau si, Pita kan kau ketikeri. ⁵⁶ *Hirak kau ketikeri, mite piutip wirek kau si em, hire wenemiyiwew naan watip, "Hirak mitik ik ek ketike Jisas." ⁵⁷ Hirak keremir iwe him kepakinek katip, "Mite hi epitariyek." ⁵⁸ Maain kike, mitik hak kerek te hirak ketpiwew, "Ti kiutip ke mit yi yisesik." Te Pita keremir iwek him katip, "Mitik hi ap hisesik taau." ⁵⁹ Maain kike, mitik hak katip him manp, "Hi atip werek! Mitik ik nipaau ketikerek kentar hirak katip kire

mitik ke provins Galili, kar ke Jisas ketpim." ⁶⁰ Au, Pita keremir iwek him katip, "Mitik, hi epitari mekam ti etpewem." Pita wen ketpim, suware kenep enum. ⁶¹ *Suware kenep enum, Jisas kerenaan kir Pita. Pita hirak keket han nipaau Jisas ketpiwew me him im, "Suware ap kaknep enum wen au, ti eraupakin wikak." ⁶² Hirak han kitet menmen im te hirak ken wit eik kikit wisenum.

*Mit nitetnaan Jisas nakip**(Mt 26:67-68; Mk 14:65)*

⁶³⁻⁶⁴ Mit kerek naanmire Jisas hir nitiweknaan nakip. Hir newenkiwewek nanamir neriuwe laplap nitiwekhi, "Keimin kitep a? Ti profet ti ewepyapirek." ⁶⁵ Hir netpiwewek him enum me niriakek yink enuk.

*Jisas kewepyapir hirekes keit kaunsil**(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Jo 18:19-24)*

⁶⁶ Wanewik epei kan, mit iuwe naanmipre mit ne Isrel, hir netike mit iuwe naanmipre mit pris, hir netike mit ninin nertei him me Moses natip mit miyapir em, hir nererik nau winak ke kaunsil te hir nari Jisas kan kerp nimin. ⁶⁷ *Hirak kan kerp nimin, hir nitiwekhi, "Ti hetpei ti Mitik kerek God kehimitenut kakirwetit ti enen ti ik o au?" Hirak ketpor, "Hi hetpei te yi ap yisisa him mai taau. ⁶⁸ Hi ehitihi menmen te yi ap yayitpowem taau. ⁶⁹ *In ek ere maain hi Mitik ke wit ke Mitik luwe ehu etike God iuwe wawinin naanmamre mit." ⁷⁰ *Hir yapirwe nitiwekhi, "Ti atip ti Nikan ke God a?" Hirak kewenhi katip, "Hi Nikan ke God hep ir yi yetpim." ⁷¹ Hir natipan, "Haiu ap mamir mit han te nanwepyapir him enum nipaau hirak ketpim taau. Haiu epei memtau menmen enum hirak in ek ketpim."

23*Hir nesiuwe him Jisas kerp ninaan me mitik iuwe Pailat**(Mt 27:1-2, 11-14; Mk 15:1-5; Jo 18:28-38)*

¹ Mit ne kaunsil nemtau him me Jisas epei au, mit yapirwe nekrit nari Jisas neiyik nen mitik iuwe gavman Pailat. ² *In ek hir newepyapirek natip, "Haiu minapen mitik ik ek hirak kariyeinaan mit nau ne Isrel, hirak ketpor ap emwewer pewek me takis emno mit ne gavman ke Rom, hirak katip hirak hirekes Kraiss, hirak Mitik luwe kinin mit." ³ *Pailat kitiwekhi,

* 22:49 Lu 22:36 * 22:52 Lu 22:37 * 22:53 Jo 7:30, 8:20; Kl 1:13 * 22:54 Sam 31:11; Lu 22:33 * 22:56 Ap 4:13 * 22:61 Lu 22:34 * 22:67 Jo 10:24, 3:12, 8:45 * 22:69 Ap 7:56 * 22:70 Lu 4:3, 9 * 23:2 Lu 20:25 * 23:3 1Ti 6:13

“Ti Mítik Iuwe king hinin naanmipre mit ne Isrel a?” Jisas kewenhi katip, “Ti hirekes hetpim me hi kerekek.”⁴ Epei au, Pailat keweikin katip mit iuwe pris netike mit yapirwe, “Hi ap hertei menmen enum hirak kiriakem te hi atip hirak enuk. Au, hirak yaaik.”⁵ Te hir newep him natip him iuwe, “Hirak hirekes kiriak mit han kekrit kekrit neriuwe him hirak ketporem. Hirak kinin kiriakem keit provins Galili, ken kerer wit wit ke provins Judia te in ek hirak epei kan Jerusalem.”

Hir newepyapir Jisas nerp ninaan me mitik iuwe gavman Herot

⁶ Mítik Pailat kentaui him mir im hirak kitorhi, “Hirak mitik ik ek ke Galili a?” Hir netpawek, “O, hirak hirekes ke Galili.”⁷ *Hirak kertei Jisas hirak ke mit kerek Herot naanmipror neit provins Galili, hirak keriuwetek ken kerek. Me wi im, Herot kan kau wit Jerusalem me wi kike keremem.

⁸ *Mítik Herot hirak han yaaik kakir Jisas kentar hirak epei kentaui menmen me Jisas. Te hirak nipaa kemeriyaewek kaktip kakirek. Hirak hanhan kakir Jisas kakriak menmen mit nipaa nirem au kakikaap mit kakriuwere. ⁹ Te Herot kitehi Jisas yapirwe, te Jisas ap kewenhi katip him mei miutip au. ¹⁰ Te mit iuwe ne pris netike mit newepyapir him me Moses nekrit nerp natip him manp nesiuwe him Jisas. ¹¹ Hir nerp nesiuwe him Jisas, mitik Herot ketike mit narak ne ami natip Jisas enum, nitetiweknaan nerekyiwek enum. Hir nemriwek laplap yaaim kerek mit iuwe namir te hir pike neriuwetek ken kakir mitik Pailat. ¹² Me wi im keremem Herot ketike Pailat tekiyakit tau tentar Pailat keriuwet Jisas ken kerek. Hirakit nipaa tere mitikit enukit tepan.

Mitik Pailat katip mit nanwis nil emu his me Jisas

(Mt 27:15-26; Mk 15:6-15; Jo 18:39-19:16)

¹³ Mítik Pailat kenine mit iuwe ne pris, mit iuwe ne kaunsil netike mit yapirwe, ¹⁴ te hirak ketpor, “Yi epei yari mitik ik ek yeiyik yan, yi yatip hirak kari han ke mit In ek, hi epei hitiwekhi me ninaan me yi mit yapirwe, te hi ap hinapin hirak kiriak menmen enum kerek yi yetpewem em au. ¹⁵ Herot kinapinek te hirak kiriak enum au. Te hirak kesiuwerek kan in. Mitik ik ap kiriak menmei enum te hirak kaki au. ¹⁶ Hi atip mit nai nantenenik nanwaai nipin nankip te hi esiuwerek kakno.” ¹⁷ (Me wi Pasova mitik Pailat kinaaiwir mitik kiutip

kerek nipaa kau kekere winak enuk ek, hirak kakno mit neitei en.)

¹⁸ Mit yapirwe nererik en natip, “Einep Jisas. Enaaiwir mitik Barabas eknen ektike haiu mit, har ke nipaa me wi Pasova ti hinaaiwir mit han.”¹⁹ (Barabas nipaa hir newisik kekere winak enuk me menmen enum hirak kiriakem. Hirak ketike mit iuwe ne gavman nenapan te hirak kenep mitik kaa.) ²⁰ Mítik Pailat hanhan kannaaiwir Jisas kakno, te hirak pike kenine mit yapirwe ketpor kar nipaa hirak ketpim. ²¹ Te hir hinap natip, “Ewisik eku nu tentarakit! Ewisik eku nu tentarakit!” ²² Mítik Pailat pike ketpor ere wikak kar ik: “Te hirak kiriak mekam enum te hi akip a? Hi ap hinapin menmen enum hirak kiriakem te hi akip hirak eki! Hi hanhan mit nai nantenenik nanwaai nipin nankip te hi esiuwerek kakno!” ²³ Te hir hinap nenke natip him iuwe te hirak akwenek Jisas ekintar nu tentarakit. Hir hinap narek ere Pailat kises him mir. ²⁴ Te Pailat katip Jisas kaki kakre mit hanhanek. ²⁵ Hirak kinaaiwir mitik kerek hir hanhanek, kerek nipaa kekere winak enuk kentar hirak ketike mit ne gavman nenapan, hirak kenep mitik kaa. Te hirak kesiuwe Jisas ken kaki kar ke mit hanhanek.

Mit newenkek Jisas kau nu tentarakit
(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Jo 19:17-27)

²⁶ Mit ne ami ne Rom hir neithis Jisas neiyik nen. Hir nepno, hir newenyipir mitik niuk mirak Saimon, hirak ke wit Sairini, kerek kan keke wit kirak yanimin. Hir netiwekhis newis nu kenterik hirak kekerir nu keiyik kises Jisas. ²⁷ Mit yapirwe nisesik netike miyapir nei kerek nikitek netikeri nen. ²⁸ Hir nikitek te Jisas keweikin ketpor, “Miyapir ne Jerusalem. Yi ap eiyikta au emit! Yi eikit hiras eitike nikerek ni eiyintar mit nanriwaank. ²⁹ *Hi hatip him im te wi maain mamnen te mit nantip,

‘Hiram yaaim me miyapir tenmin, o miyapir kerek ap nine nikerek en, o miyapir ap newet nikerek nmin, hir han yaaik enu.’ ³⁰ *Me wi eim mit nantip hir hanhan miniu (o neiyip) o wank kakwen kakinteri. ³¹ *Hir mit ne Rom neiyep te hi hirak menmen enum au, te maain hir nanrekyi mekam me menmen enum mit in narakem? Hir nanriwaank yayit.”

³² Hir neithis mitikit hakit wik, hirakit enukit tiriak menmen enum tenep mit, naniksip tatkite Jisas. ³³ Hir epei nan menep wit kerek mit newenek “Paan Hesu,” hir newenkekik kau nu tentarakit,

te mitikikit enukit raskel, hak kau kenke ken his yaaim, hak kau kenke ken his henkik. ³⁴ *Jisas kau kentar nu tentarakit, hirak katip, "Haai, ti han ekitet menmen im au emit! Ehisak menmen enum hir nerekewem. Hir ap nertei hi keimn te hir nerekewem." Hir mit ne ami nenke laplap newetan nentar hir neretit satu o sak hemik. ³⁵ *Mit yapirwe nerp en nipirek, te mit iuwe ne kaunsil ne Isrel natip Jisas enum hir natip, "Hirak kikaap mit miyapir han te hirak Mitik God nipaa kehimitanek kakikaap haiu mit, emwisik hirak ekikaap hirekes kakinke kakirp ti te hirak kaki au." ³⁶ *Te mit ne ami nan nerek netpwek enum, te hir newen tipar wain enum minin hir newetiwekem. ³⁷ Hir newetiwekem hir netpwek, "Ti mitik iuwe naanpire mit ne Isrel te ti ahikaap hirekes enke nu ik ehirp ti." ³⁸ Hir netpim nentar mitik iuwe ke gavman kewis him im mau nu tentarakit mau niu mentar paan ke Jisas. Hiram matip mar im: "HIRAK MITIK IUWE KING NAANMPRE MIT NE ISREL."

³⁹ Mitik ke mitikikit hakit kerek epei newenkekikik tau nu tentarakit tetike Jisas Tatip enum kar ik: "Ti Mitik Iuwe Krai, te ti ekepawir wautikewit." ⁴⁰ Te mitik hak ek kemtewek, hirak katip kenerek, "Hawir menmen enum wetikerek mipiram, te ti enapen atip enum te maain haiu mami God kakwep wisenum a? ⁴¹ Menmen im enum mit nerekawirem me menmen enum hawir wiriakem te hawir wawi wawinterim, hiram werek. Mitik ik ek au, kaki weinim kakintar hirak ap kiriak menmen enum au, menmen yaaim." ⁴² *Te hirak katip Jisas, "Ti han etwenina Jisas, maain me wi ti naanmamre mit." ⁴³ Jisas ketpwek, "Hi hetput im e. Petepin ti etikewa ehu wit yaaik kerek mit yaain epei naa, himin kir kewi."

Jisas epei kaa

(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Jo 19:28-30)

⁴⁴ *In ek hirak wepni kau minin iuwe, te God kenip wepni kaa ap te kir au, te witaan miwapin ti ik merer wit wit ere wepni kewen ken hinkewi ik e. ⁴⁵ *Wepni wen ap kir te wit toto, laplap kerek nipaa mit minian mekre winak iuwe ke God ek miwapin haau hak holi tru mit nehimtanek ke God, hiram mewep wiketerem. Mar im God keteikin mit Jisas kaa kakinke weipir te mit hekrit hekrit nanitehi God nanit ninaan mirak.

⁴⁶ *Menmen im man epei au, Jisas kinap kenine him iuwe, "Haai, hi esiuwe himin kai kaknawir yink kai te hi hahi." Hirak katip epei au, hirak kaa.

⁴⁷ Te mitik iuwe naanmpre mit han nar 100 ne ami, hirak kir menmen im Jisas kiriakem, hirak kewenipi God katip, "Hi hertei hirak mitik yaaik kiriak menmen enum au."

⁴⁸ *Mit yapirwe kerek nererik nerp ein e nir menmen im, hir pike nen nir ein newen toni nikitek.

⁴⁹ *Hir neimin kerek nertei Jisas werek werek netike miyapir kerek nises Jisas neit Galili, hir nerp yanimin nir menmen me Jisas kaa.

Mit newis Jisas kekre hei iuwe kewen kinik keit miniu (o neiyip)

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Jo 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ *Mitik hak niuk mirak Josep, hirak ke wit Arimatia kerek wit kiutip ke Isrel. Hirak mitik yaaik katip menmen yaaim werek werek, kemerir God kaknen naanmamre mit. Hirak mitik kiutip ke mit ne kaunsil te hirak ap han yaaik keriuweri me menmen enum hir natip nanriak Jisas em. ⁵² Hirak ken winak ke mitik iuwe Pailat kitiwekhi ekwetiwek yink ke Jisas kerek epei kaa. Hirak kewenhi epei au, ⁵³ te Josep kesiupan herwe yink ke Jisas kau nu tentarakit ken ti. Hirak kewenkekik keriuwe laplap yaaim meweiwei, te hirak kinanek keiyik ken kewisik kinik han nipaa mit nekinik kekre nan ke miniu (o neiyip) kerek nipaa ap mit newis nei nekrerek wen au. ⁵⁴ Hiram me wi Fraide kerek mit hir nemani nekre menmen, te wi Sabat epei mamikrit. ⁵⁵ *Te miyapir kerek nipaa nises Jisas neke Galili nan, hir netike Josep nen nir hirak kewis Jisas yink kirak kekre hei ke miniu (o neiyip) markeik. ⁵⁶ *Epei au, hir pike nen wit eik nriak menmen minin yaaim te neiyim naninen nanwisim mamu yink kirak te hirak ap kaknin waswas au. Epei au, hir nau neit nar ke him me Moses mau twei metpim ere wi Sabat hiram epei au.

24

Jisas pike kekrit

(Mt 28:1-10; Mk 16:1-8; Jo 20:1-10)

¹ Wi Sande, wanewik kesiupan toto eik, miyapir nen hei kerek han kewen kinik nipaa mit newis Jisas kekrerek, hir neit menmen yaaim minin te nanwisim mamu Jisas yink kirak kerek nipaa hir nriakem.

* 23:34 Ais 53:12; Mt 5:44; Ap 7:60; Sam 22:18 * 23:35 Sam 22:7-8 * 23:36 Sam 69:21 * 23:42 Mt 16:28
* 23:44 Emo 8:9 * 23:45 Eks 26:31-33, 36:35 * 23:46 Sam 31:5; Ap 7:59 * 23:48 Lu 18:13 * 23:49 Sam 38:11, 88:8; Lu 8:2-3 * 23:50-51 Lu 2:25, 38 * 23:55 Lu 23:49 * 23:56 Eks 12:16, 20:10; Diu 5:14

2 H̄r nen n̄r nan kerek keiyepet h̄m ke hei ek m̄t nepei nenkerek kenp̄n kekeip̄n h̄m ke weip̄r ke hei. 3 H̄r n̄n̄k nen n̄m̄n, te h̄r n̄netn̄wek ap n̄nap̄n ȳnk ke J̄sas kekere hei k̄iwaai au. 4 *H̄r nerp en han kitet me menmen im, te wasenum m̄t̄k̄it wik teriuwet laplap m̄re hike terp menep tetikeri. 5 *H̄r miyap̄r n̄napen w̄senum te h̄r niteh̄r newen nin̄p̄ nau t̄i te m̄t̄k̄it h̄rak̄it tetpor, “Yenmak te yi yan ȳnyat̄n m̄t̄k̄ p̄ike kekrit kepu yeit wit ke m̄t̄ h̄r epei naa newisi neitai a? 6 H̄rak ap keit in au. H̄rak epei kekrit. Yi han ekitet menmen n̄paa h̄rak ketpiyem me w̄ h̄rak wen kepu provins Galili. H̄rak kat̄p kar ik: 7 *‘Hi M̄t̄k̄ ke wit ke M̄t̄k̄ Iuwe, m̄t̄ han nanwisa hi eno his me m̄t̄ enun nises menmen enum te h̄r nanwenk̄ka hahu nu tentarak̄it hi hahi. Te maain hi p̄ike ah̄krit ehu are m̄t̄k̄ me w̄ wikak.’”

8 H̄rak̄it tat̄p epei au, miyap̄r han kitet menmen me h̄m n̄paa h̄rak ketpim, 9-10 *te h̄r n̄naaiw̄r herwe hei p̄ike nen. M̄te kerep ep niuk m̄re Maria pe Magdala, Joana wetike Maria miye pe Jems, h̄r netike miyap̄r han nat̄p h̄m im men m̄t̄ aposel nar hiswiyen kiut̄p (11) netike m̄t̄ han, h̄r netpor menmen h̄r epei n̄rem. 11 Te m̄t̄ aposel nat̄p nekre han k̄r menmen miyap̄r netpim h̄r nemip̄n, te h̄r ap nemtewem nisesim au. 12 Te m̄t̄k̄ Pita kekrit kesuik̄n ken hei kerek n̄paa m̄t̄ newis J̄sas keitai. H̄rak ken en, h̄rak kiteh̄r k̄r laplap wein̄m. H̄rak ap k̄r menmeyiam au, te h̄rak p̄ike ken wit eik han kitet menmen epei man.

M̄t̄k̄it wiketeret t̄r J̄sas teit yayiwe ken Emeas

(Mk 16:12-13)

13 Me w̄ kerek Pita k̄r hei wein̄k keremem, m̄t̄k̄it wiketeret ten wit hak kiut̄p m̄t̄ nenewek Emeas. H̄rak yan̄m̄n kike k̄re 11 kilomita ke Jerusalem. 14 Te h̄rak̄it teke t̄i tat̄pak̄it me menmen epei man keremem. 15 *H̄rak̄it wen tetpim han kitetim, J̄sas h̄rekes kisesik̄it kan kewenyip̄ret. 16 H̄rak̄it t̄irek te h̄rak̄it ap terteyek h̄rak keim̄n kent̄ar h̄rak kenip̄wek̄it han k̄rak̄it ap terteyek au.

17 J̄sas ketp̄wek̄it, “Yi yewepnak yat̄p mekam yi yeke t̄i yepno?” Te h̄rak̄it terp teit tenep naan mekiuwe. 18 M̄t̄k̄ hak niuk m̄rak Kliopas kit̄iwekhi, “M̄t̄ miyap̄r yap̄rwe nerer wit wit han nererik neit Jerusalem me w̄ im. Te ti kiut̄p

kerek ap hertei menmen im n̄paaaseik epei man a?” 19 J̄sas kit̄iwekhi, “Mekam epei man?”

H̄rak̄it tetp̄wek tar ik: “Menmen epei man mewaank J̄sas ke wit Nasaret. M̄t̄k̄ ik h̄rak profet, h̄rak k̄r̄iak menmen n̄paa m̄t̄ ap te n̄r̄iakem. H̄rak m̄t̄k̄ yaaik kewepyap̄r h̄m yaaim, te God ketike m̄t̄ han kitet h̄rak yaaik iuwe. 20 M̄t̄ nau iuwe ne pris netike m̄t̄ iuwe ne kaunsil newisik ken gavman te h̄r newenkek̄ik kent̄ar nu tentarak̄it h̄rak kaa. 21 *Te h̄aiu hanhan h̄rak kiut̄p kerekak kak̄ikepai h̄aiu m̄t̄ miyap̄r ne Isrel kaktaihis keriyen. In ek h̄ram w̄ wikak menmen im nepei man. Menmen im epei man metike menmen ham im. 22 *Miyap̄r han nau nerekeyei h̄aiu han kekrit. Wanewik h̄r nen nan̄r hei kerek m̄t̄ newisik k̄iwaairi en. 23 Te h̄r ap n̄nap̄n ȳnk k̄rak au. H̄r p̄ike nan nat̄p h̄r nau n̄tyak n̄r m̄t̄k̄it ensel tetpor, ‘H̄rak epei kekrit k̄re m̄t̄k̄.’ 24 *H̄r nat̄p epei au, m̄t̄ han ne h̄aiu m̄t̄ nen n̄r hei kerek m̄t̄ newisik kekerek mep̄r ke miyap̄r netpim te h̄r ap n̄nap̄nek au.”

25 *Te J̄sas keneret ketp̄wek̄it, “Yi han auri. Yenmak te yi ap yises menmen yap̄rwe profet netpim a? 26 *Mekam? Yi ap yertei Krais kerek God kehimit̄anek kak̄n̄n kak̄ikaap m̄t̄, h̄rak ekin̄n eki p̄ike kak̄ikrit te maain h̄rak kak̄it niuk iuwe me God a?” 27 *Te J̄sas ketp̄wek̄item werek werek menmen t̄wei me God metpim me h̄rekes. H̄rak kekrit keit t̄wei Moses kewis̄m, h̄rak kewepwek̄ityap̄r h̄m ere h̄rak ketpor h̄m m̄t̄ profet netpim newis̄m mau t̄wei me h̄rekes.

28 H̄rak̄it tan menep ke wit kerek h̄rak̄it tat̄nori, te J̄sas kemip̄n kare kak̄no yan̄m̄n. 29 Te h̄rak̄it tewenek kerp tetp̄wek, “Ehu etikewaw̄r (o etikaw̄r). Wepni epei kakwen kakno w̄taan.” Te h̄rak ken kau ketikeret. 30 *J̄sas kau ketikeret tat̄im menmen. H̄rak kekin bret kat̄p God h̄rak yaaik, te h̄rak kewepik kewetiwek̄itek. 31 H̄rak k̄r̄iak han k̄rak̄it h̄rak̄it terteyek, te h̄rak keweīk̄n his k̄re n̄me keit, h̄rak̄it ap t̄irek au. 32 H̄rak̄it tat̄pak̄it, “Han kaw̄r kekrit kerek h̄rak ketpaw̄r witet yayiwe ketpaw̄r werek werek h̄m me God mau t̄wei.”

33 H̄rak̄it tat̄pak̄it epei au, h̄rak̄it tekrit wasenum p̄ike ten Jerusalem. H̄rak̄it t̄r m̄t̄ disaipel hiswiyen kiut̄p (11) nererik netike m̄t̄ han. 34 *Te h̄r netp̄wek̄it nar

* 24:4 Ap 1:10 * 24:5 Lu 2:9 * 24:7 Lu 9:22, 17:25 * 24:9-10 Lu 8:2-3 * 24:15 Mt 18:20, 24:19; Mt 21:11
 * 24:21 Lu 1:68, 2:38, 19:11; Ap 1:6 * 24:22 Lu 24:1-11 * 24:24 Jo 20:3-10 * 24:25 Lu 24:44 * 24:26 Lu 9:22; Ap 3:13, 17:3; Jo 13:31 * 24:27 Diu 18:15; Sam 22:1-21; Ais 53 * 24:30 Lu 22:19 * 24:34 1Ko 15:4-5

ik: "Haiu metpi werek. Mítik Iuwe pike kekrit kepu. Saimon epei kirek kepu." ³⁵ Te mítikít wiketeret tetpor menmen werek werek kerek epei man meit yayiwe eik. Hírakít tetpor markeik hírakít tertei Jisas kewep bret kewetíwekítetek.

Hír mit disaipel nír Jisas

(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Jo 20:19-23;

Ap 1:6-8)

³⁶ *Hírakít wen tetpor híim im, wasenum Jisas hírekes kerp ketikeri ketpor, "Yi eiyu werek werek." ³⁷ *Te híir nínápen nepírpir nentar híir han kitet híir nír herwe. ³⁸ Te híirak ketpor, "Yenmak te yi han toenuk a? Yenmak te yi han kiteta hi herwe a? ³⁹ Eiyír pap me hei mau his híit mai. Hi hírekes kerek ek. Eírírauhis, te yi eiyírtei hi hírekes. Herwe ap te naan o hemik kewik kar ke epei yi yíra auye!" ⁴⁰ Jisas ketpor híim im epei au, híirak keteiknor his híit mírak. ⁴¹ *Hír ap te nanisesim nentar híir han yaaik wísenuk te híirak kitorhi, "Yi yeit menmen mei te yi yeweto mei ehím o au?" ⁴² Hír newetíwek saauk hak kiutíp kerek epei si taak. ⁴³⁻⁴⁴ *Hírak kekiník kaak, híir nírak. Hírak kaak epei au, híirak ketpor, "Menmen im nípaa hí epei hetpiyem kerek hí wen hepu hetikewi híram im: 'Menmen yapírwe kerek nípaa Moses ketike mít profet híir newisím mau tíwei metike híim mau tíwei Sam híram mamnen.' " ⁴⁵ Epei au, híirak kerekyor han kír kewep te híir nanírtei híim me God mau tíwei werek werek. ⁴⁶ *Te híirak ketpor, "Im em híram híim nípaa mít newisím mau tíwei: 'Mítik God kehímítanek Mítik Iuwe Kraisi eki te pike kakíkrit me wí wikak.' ⁴⁷ *Yi mít nai yeit wit Jerusalem yi yaino yairer wit wit yaitíp mít miyapír híim yaaim te híir nanweikín sip nanwet menmen enum God kakísak menmen enum mír kakíntar menmen hí híirákem. ⁴⁸⁻⁴⁹ **Yi epei yír menmen im te yi yaiwepyapírem. Hí hírekes eriuweti menmen nípaa Haai kai katíp híirak kaksuwerek kaknen, te yi wen eiyu wit iuwe ik ek eimerír menmen iuwe me wit ke God mamíkiuwe mamnen mamwi."

God kari Jisas kíniu ken wit híirak

(Mk 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰ Jisas katíp epei au, híirak keriyei nen nínáaiwír wit Jerusalem, híir nen wit Betani. In ek híirak kíikám his mírak kitehi God naanmamror. ⁵¹ Jisas wen kitehi God naanmamror, híirak ken kíinaiwírí kíniu ken wit ke God. ⁵² *Epei au, híir newenípíyek. Hír wen newenípíyek híir pike nepno wit Jerusalem han yaaik iuwe.

⁵³ Hekrit hekrit híir nen wínak iuwe ke God newenípíyek.

Mepír keremem

* 24:36 1Ko 15:5   * 24:37 Mt 14:26   * 24:41 Jo 21:5   * 24:43-44 Lu 18:31, 24:27   * 24:46 Ais 53; Hos 6:2
* 24:47 1Ti 3:16   * 24:48-49 Jo 15:27; Ap 1:8   * 24:48-49 Jo 14:16, 15:26, 16:7; Ap 1:4   * 24:52 Jo 14:28, 16:22

Him Yaaim Me Kraiss Jon Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Jon Baptais katip mit him me God 1:19-34
Jisas kehimitan mit disaipel narak 1:35-51

Jisas katip mit him me God 2:1-12:50
Jisas katip mit disaipel him mirak 13:1-17:26

Mit newenkek Jisas kaa 18:1-19:42
Jisas pike kekrit mit nerek 20:1-31
Jisas ketike mit disaipel neit Galili 21:1-25

Nipaa enum eik mitik kiutip kepu kakwetai him yaaim

¹ *Nipaa enum eik, God kiriak ti wen au, mitik kiutip kepu kerek kakwetai him yaaim. Hirak kau ketike God, hirakit tau niutip tipirakit. ² Menmen mepu wen au, hirak kau ketike God. ³ *God katip mitik ik, te hirak kewis menmen yapirwe kerek mepu, hirak kiriakem. Menmen meiyam miutip ap te hremes mekrit au. Hirak Haai ke him+n hak yaaik kikaap mit hir nanu nanit tipmain tipmain enum eik.

⁴ *Hirak kikaap mit nertei God, hir nanu werek nanir ke si mir te mit hir nanir yayiwe. ⁵ *Him me mitik ik hram mire si mirius ein ein. Menmen enum mire witaan toto mekre han ke haiu mit ap te mamimnem mamawaankem taau.

⁶ *God keruwet mitik kakwepyapir menmen im, hirak itai kai niuk mirak Jon. ⁷ Hirak kan katip mit me mitik ik. Hirak yaaik kire si mir, te mit yapirwe nemtau him me Jon, hir nanises mitik ik. ⁸ *Hirak hirekes ap mitik ik au. Hirak kan katip mit him me mitik ik yaaik kire si mir.

⁹ *Mitik ik hirak kire si, hirak kan ti. Hirak kikaap mit miyapir kerek nepu te hir nertei God. ¹⁰ *Nipaa God kiriak ti keruwerek, te mitik ik kan kau ti. Mit nau ti nepitari mitik ik hirak Mitik luwe kiriak menmen im au. ¹¹ Hirak kan ti kerek nipaa hirak kiriakek, te mit narak en ne weiwik me Isrel neweikin sip newetiwek. ¹² *Te mit han kerek nemtewek nisesik, hirak katip hram werek te hir nire nikerek ne God. ¹³ *Hir ap nire nikerek ne God nentar miye haai ninen au. Hir nikerek ne God nentar God kehimiteni hir narak.

¹⁴ *Mitik ik kan ti keit yink kar ke haiu mit. Haiu mirek hirak Mitik Yaaik kire God, hirak kerekeyi haiu mit menmen yaaim, hirak katip him kempin au. Hirak kiriak menmen im yaaim kentar hirak Nikan kiutip kerekek God kiriakek, te hirak mitik kar ek. ¹⁵ *Jon kewepyapirek katip mit kar ik: "Mitik ik hirak mitik nipaa hi hetpiyek har ik: 'Hirak kikaru kakwepyapir him te hirak iuwe kinina kentar nipaa miye wina wen au, hirak kepu ketike God.'"

¹⁶ *Haiu mit meit menmen yaaim me God mentar mitik ik ketenen menmen mirak yapirwe kewetaiyem keteipim keteipim. ¹⁷ *Nipaa God kewet Moses him lo mirak hirak kewetaiyem haiu emisesim o au en, haiu mami. Te Jisas Kraiss kerekek kerekeyi yaaim kewetai him mirak ham yaaim. ¹⁸ *Mitik kiutip keyiak ap kir God au. Mitik kiutip kerekek hirak hirekes kire God kau ketikerek menep, hirak epei kewepyapirek keteiknaiyek te haiu mertei God hirak kire mekak.

Jon Baptais

(Mt 3:1-12; Mk 1:2-8; Lu 3:2-18)

¹⁹ *Wai hanu mit iuwe naanmipre mit ne Isrel hir neruwet mit pris netike mit han ne weiwik miutip me Livai kerek hir nikaap pris nriak menmen, hir nan nitehi Jon nar ik: "Ti hatip ti keim+n?" ²⁰ *Hirak kepakin au hirak kewepyapirem ketpor kar ik: "Hi ap Mitik God kehimitena hi akaap mit ne Isrel au." ²¹ *Hir pike nitiwekhi, "Ti ap Mitik God kehimitenut ti ekepai haiu mit ne Isrel au, te ti keim+n? Ti mitik profet ilaija o au?" Hirak ketpor: "Hi ap ilaija au." Hir nitiwekhi neteipim: "Ti mitik profet haiu memeryut ti enen o au?" Hirak katip: "Hi mitik profet ik au." ²² *Hir netpiwek: "Te ti keim+n? Mit kerek neruwetai haiu man in hanhan nanirtei ti atip mit ti keim+n. Te ti etpai." ²³ *Jon ketpor kar ik: "Hi mitik ik ek. Hi mitik herp wit tenhaan weinik mit ap newi hi hinap hatip, 'Yi mit einetit yayiwe eiriakem yaaim te Mitik luwe kakitetik kaknen.'" Nipaa profet Aisaia hirak kewis him im mau tiwei.

²⁴ *Mit ne Farisi kerek ninin nertei him me Moses hir nisesim, hir keriyen neruwet mit in nan nitehi Jon menmen im. ²⁵ *Te mit in hir nitehi Jon, "Ti ap Mitik God kehimitenut ti ekaap haiu mit ne Isrel,

* 1:1 Jo 17:5; 1Jo 1:1-2; Rev 19:13 * 1:3 1Ko 8:6; Kl 1:16-17; Hi 1:2 * 1:4 Jo 5:26 * 1:5 Jo 3:19 * 1:6 Mt 3:1; Lu 1:13-17, 76, 3:2 * 1:8 Jo 1:20 * 1:9 Jo 8:12; 1Jo 2:8 * 1:10 Jo 1:3, 17:25; Kl 1:16 * 1:12 Ga 3:26 * 1:13 Jo 3:3-6; Je 1:18; 1Pi 1:23 * 1:14 Ga 4:4; Fl 2:7; Hi 2:14; Ais 60:1-2; Lu 9:32; Jo 2:11 * 1:15 Jo 1:27, 30; Mt 3:11 * 1:16 Kl 2:10 * 1:17 Eks 34:28; Ro 6:14, 10:4 * 1:18 Eks 33:20; Jo 6:46; 1Ti 6:16; 1Jo 4:12; Mt 11:27 * 1:20 Jo 3:28 * 1:21 Mt 11:14; Diu 18:15, 18; Jo 6:14, 7:40; Ap 3:22 * 1:23 Ais 40:3 * 1:25 Mt 21:25; Jo 1:33

ti Ilaija au, ti m̄t̄ik haiu memeriut au, ti henmak te ti h̄k̄ir m̄t̄ miyap̄r neriuwe t̄par a?" 26 Itai kai Jon ketpor, "Hi h̄k̄ir m̄t̄ neriuwe t̄par wein̄m, te m̄t̄ik kiut̄ip kerp n̄m̄n ke yi m̄t̄ yi yep̄tariyek. 27 *H̄rak kisisa, te h̄rak M̄t̄ik Iuwe kin̄na, hi h̄re m̄t̄ik enuk wein̄k." 28 *Menmen im man meit wit Betani meit menke men p̄nak ein ke mani Jodan kerek Jon k̄k̄ri keitai en.

Jisas N̄kan k̄re Sipsip ke God kaki kak̄isak menmen enum maiu

29 *Maain w̄ ham itai kai Jon k̄r Jisas kaknen kak̄rek h̄rak kat̄ip, "Eiȳrek! M̄t̄ik ik ek h̄rak k̄re Sipsip ke God. H̄rak keriuwetek kan in kaki kak̄kreh̄r ke haiu m̄t̄ te h̄rak kak̄isak menmen enum haiu m̄riakem. 30 *H̄rak m̄t̄ik kerek kerek n̄paa hi etpiyek kerek maain k̄karu kak̄isasa kaknen, h̄rak M̄t̄ik Iuwe kin̄na kentar n̄paa h̄rak kin̄na kepu ketike God me w̄ miye ap wina wen au. 31 N̄paa hi ap hertei h̄rak kakre keim̄n, te hi h̄k̄ir m̄t̄ har ik ek te hi eteik̄n yi m̄t̄ ne Isrel yi eiȳrtei h̄rak keim̄n."

32 *Jon kat̄ip h̄m̄ im em me menmen h̄rak k̄rem. H̄rak kat̄ip, "Hi h̄r God H̄m̄n Yaai kenke keke nepni kan k̄re hore tap̄ kan kenterik. 33 *Hi n̄paa hep̄tari God kehimitanek h̄rak m̄t̄ik kerek kak̄kep̄ai, te God keriuweta hi ak̄iri eiriuwe t̄par em, h̄rak ketpo, "Ti ah̄r God H̄m̄n Yaai kak̄in̄ke kaknen kak̄kre m̄t̄ik, m̄t̄ik ik kerek kakwet m̄t̄ God H̄m̄n Yaai kaku kakri." 34 *Hi epei h̄rak, te hi etpi h̄rak N̄kan ke God."

Jisas keithis m̄t̄ik it disaipel tekyaaait (4)

35 Teipmen, itai kai Jon wen kepeit mani Jodan ketike m̄t̄ik it disaipel wiketeret. 36 *H̄rak k̄r Jisas kan ken te h̄rak kat̄ip, "M̄t̄ik ik h̄rak Sipsip ke God. H̄rak keriuwetek kan kaki kak̄kaap haiu m̄t̄." 37 M̄t̄ik it wik temtau Jon kat̄ip kar ik, te h̄rak it tises Jisas ten tetikerek. 38 Jisas keweik̄n k̄ret tisesik, te h̄rak kit̄wew̄thi, "Yi yaȳr mekam?" H̄rak it tet̄p̄iw̄ek, "Rabai, ti hau heit nein?" (Haiu meweik̄n h̄m̄ Rabai h̄ram mat̄ip M̄t̄ik Iuwe tisa.) 39 H̄rak kat̄ip, "Einen eiȳrem." Te h̄rak it tetikerek tariyak̄it ten t̄r wit kerek h̄rak kewiyen, te h̄rak it ten en tetikerek ere w̄taan (H̄ram epei h̄nkew̄ te h̄rak it tet̄p̄iw̄ek menmen im.)

40 *M̄t̄ik hak niuk m̄rak Endru h̄rak n̄kik ke Saimon Pita h̄rak m̄t̄ik kiut̄ip ke

m̄t̄ik it wiketeret h̄rak kemtau h̄m̄ me Jon te h̄rak kises Jisas. 41 *Wasenum, m̄t̄ik Endru k̄naaiw̄r Jisas ken k̄nap̄n h̄yiuwe k̄rak Saimon, h̄rak ket̄p̄iw̄ek, "Haw̄r epei w̄nap̄n M̄t̄ik Iuwe Mesaia." (Haiu meweik̄n h̄m̄ Mesaia haiu mat̄ip Krai, M̄t̄ik kerek God kehimitanek kak̄kaap haiu m̄t̄.) 42 *H̄rak ket̄p̄iw̄ek epei au, Endru keithis Saimon keyik ken k̄r Jisas. Jisas k̄rek, h̄rak ket̄p̄iw̄ek, "Ti Saimon n̄kan ke Jon. In ek hi eweik̄n niuk mit mamre Sifas." (Haiu meweik̄n h̄m̄ h̄ram mat̄ip, "Pita" o "Nan".)

Jisas ken̄ne Filip ketike Nataniel h̄rak it tisesik

43 *W̄ ham Jisas kekrit kakno provins Galili. H̄rak han kitet kakno en te h̄rak k̄nap̄n m̄t̄ik Filip ket̄p̄iw̄ek kar ik: "Ti enen eisisa!" 44 Filip h̄rak ke wit Betsaida, wit ke Endru ketike Pita. 45 *Te Filip k̄nap̄n Nataniel h̄rak ket̄p̄iw̄ek, "Haiu epei m̄nap̄n m̄t̄ik kerek n̄paa Moses kewis̄m mau t̄wei m̄rak, h̄rak ketike m̄t̄ profet newis̄m mau t̄wei. Haiu epei m̄nap̄nek, h̄rak Jisas, n̄kan ke Josep ke Nasaret."

46 *Nataniel ket̄p̄iw̄ek, "Menmen mei miut̄ip yaaim ap te mam̄ke Nasaret mam̄nen auye!" Filip kewenhi ket̄p̄iw̄ek kar ik: "Ti eno eh̄rek."

47 *Jisas k̄r Nataniel kan kak̄rek, h̄rak kat̄ip, "Eiȳrek. H̄rak m̄t̄ik ke Isrel ap kemp̄n au."

48 Nataniel ket̄p̄iw̄ek, "Ti harkeik te ti herteiya?" Jisas ket̄p̄iw̄ek, "Filip ken̄nut wen au, hi h̄rit kerek ti hau h̄n̄k nu fik ek."

49 *Nataniel ket̄p̄iw̄ek kar ik: "Ti M̄t̄ik Iuwe, ti N̄kan ke God kerek. Ti M̄t̄ik Iuwe ehin̄n naanmamrai haiu m̄t̄ ne Isrel."

50 Jisas ket̄p̄iw̄ek, "Hi hetput hi h̄rit hau h̄n̄k nu fik te me menmen in ti han kiteta hi M̄t̄ik Iuwe a? Hi hetput maain ti eh̄r menmen iuwe min̄n menmen im em." 51 *Te Jisas ketpor, "Hi hetpi werek. Yi maain yaȳr wit ke God kakwep te yi eiȳr m̄t̄ ensel ne God nan̄niu nan̄kiuwe nan̄ntar hi M̄t̄ik ke wit ke M̄t̄ik Iuwe."

2

M̄t̄ik hak keit m̄te te Jisas keweik̄n t̄par wein̄m h̄ram m̄re wain

1 *W̄ wikak epei men, m̄t̄ik ketike m̄te nan̄tan nan̄t wit Kena keit provins Galili.

* 1:27 Jo 1:15; Ap 13:25 * 1:28 Mt 3:6; Jo 10:40 * 1:29 Jo 1:36; Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * 1:30 Jo 1:15 * 1:32 Mt 3:16 * 1:33 Lu 3:2-3 * 1:34 Mt 3:17, 17:5, 27:54 * 1:36 Jo 1:29 * 1:40 Mt 4:18-20 * 1:41 1Sm 2:10; Sam 2:2; Jo 4:25 * 1:42 Mt 16:18; Mk 3:16 * 1:43 Mt 8:22; Mk 2:14 * 1:45 Diu 18:18; Ais 7:14, 9:6; Jer 23:5; Esi 34:23 * 1:46 Jo 7:41, 52 * 1:47 Sam 32:2 * 1:49 Mt 14:33, 16:16, 27:42; Mk 3:11; Jo 12:13 * 1:51 Jen 28:12 * 2:1 Jo 1:43

Jisas miye p̄irak h̄ire wepeit en. ² Te Jisas ketike m̄it disaipel n̄irak nat̄ip nan̄ino nan̄iri nan̄itan. ³ *Maain h̄ir naam t̄ipar wain m̄ir epei au, Jisas miye wetp̄iwek war ik: “H̄ir naam t̄ipar wain epei au mesi.”

⁴ *Jisas ketp̄iwe, “Ti ap etpo menmen hi ehisesim. H̄iram ap menmen mit. Au, h̄iram menmen mai. W̄i ap man wen au te hi hewep̄yap̄ir h̄irekes hi keim̄in.”

⁵ Te Jisas miye p̄irak wat̄ip m̄it kerek n̄ir̄iak menmen me m̄it en, “Yi eir̄iak menmen eiyises h̄im m̄irak kerek h̄irak ketp̄i ek.”

⁶ *M̄it ne Isrel newis h̄im lo mau t̄iwei mat̄ip h̄ir nan̄in̄in nankemyet his te h̄ir nan̄in̄in menmen. Me menmen im h̄ir newis m̄in iuwe mar hisp̄inak kiut̄ip (6) (h̄iram m̄ire heurek nun) h̄iram mepu. H̄iram iuwe te mahtenen t̄ipar yap̄irwe (Mar ke heurek hiswiyen hiswiyen hiswiyen (30).

⁷ Te Jisas kat̄ip m̄it en, “Yi eiwen t̄ipar em̄ikre m̄in.” Te h̄ir newen t̄ipar mekre-erem ere mau h̄im. ⁸ Epei au, h̄irak ketpor, “Yi eiwen t̄ipar mei eiyim eino eiwet m̄it̄ik naanm̄ipre menmen me neitan em.” H̄irak kat̄ip epei au, h̄ir neiyim nen newet m̄it̄ik ek em. ⁹ H̄ir neiyim nen newet̄iwekem, h̄irak kaam t̄ipar mei kike kerek Jisas keweik̄inhis em m̄ire t̄ipar wain, h̄irak kept̄itari m̄it neit t̄ipar wain im neit nein. (Te m̄it kerek n̄im̄ian (o n̄imin) t̄ipar im em h̄ir nerteiyem.) Te h̄irak ken̄ine m̄it̄ik kerek keit m̄ite ep h̄irak ketp̄iwek kar ik: ¹⁰ “M̄it yap̄irwe newet m̄it t̄ipar wain yaaim, h̄ir nin̄in nan̄im, te maain h̄ir netaritari, h̄ir newet̄ir t̄ipar yaaim kike. Te ti au! Ti etenen t̄ipar wain yaaim ti ewet m̄it em emakaru.”

¹¹ *Menmen im h̄iram menmen iuwe Jisas kin̄in k̄ir̄iakem. H̄irak k̄ir̄iakem keit Kena h̄irak wit kike ke provins Galili. Ik ek keteik̄in haiu m̄it disaipel n̄irak menmen iuwe God kewet̄iwekem, te haiu han kitet h̄irak M̄it̄ik God keruiwetek han kak̄ikepai haiu m̄it.

¹² *Epei au, Jisas ketike miye p̄irak kikrek t̄irak netike m̄it disaipel n̄irak nen wit Kapaneam nau en w̄i ham.

Jisas kep̄ir m̄it nesiuwe menmen neit pewek neit w̄inak iuwe ke God keit Jerusalem

(Mt 21:12-13; Mk 11:15-19; Lu 19:45-46)

¹³ *W̄i Pasova menep mamnen te m̄it ne Isrel han tewen̄in n̄ipaa God kenep m̄it ne Isip, te maamr̄ n̄ir au. Me w̄i im Jisas ken wit iuwe Jerusalem. ¹⁴ H̄irak

ken kekre w̄inak iuwe ke God, h̄irak k̄ir m̄it kerek nesiuwe bulmakau metike sipsip, hore n̄imanp nan̄it pewek mamrerim. H̄irak k̄ir m̄it in netike m̄it han nau yeno h̄ir neit pewek me m̄it nerer wit wit newet̄ir pewek ham yaaim me Isrel. ¹⁵ H̄irak k̄ir menmen im, Jisas keit waai k̄ir̄iakek k̄ire n̄ip̄in k̄iwaaiyek kenep sipsip bulmakau. M̄it nau yeno netenen pewek h̄irak kep̄iri nen witeik. H̄irak kep̄iri nen wit eik, h̄irak kenke k̄inaan keit pewek m̄ir kew̄irem mesiken̄ik m̄iwaai ti. ¹⁶ *H̄irak kat̄ip m̄it kerek nesiuwe hore kar ik: “Yi eikin̄im eiyim eino wit eik. Hi h̄inapen yi ȳir̄iak w̄inak ke Haai kai enuk k̄ire w̄inak maket m̄it neiyik neisuwe menmen neitak.” ¹⁷ *Haiu m̄it disaipel n̄irak han kitet h̄im n̄ipaa haiu mekinaam mau t̄iwei me God h̄iram mat̄ip mar im: “Hi hanhan iuwe me naanmamprut w̄inak kit kaku werek werek.”

¹⁸ *H̄irak k̄ir̄iak menmen im epei au, h̄ir m̄it iuwe ne kaunsil ke Isrel nan netp̄iwek, “Ti eriak menmen iuwe manmen emteikin̄in God kewisit te ti han hep̄ir menmen im meit w̄inak iuwe k̄irak ik ek.”

¹⁹ *Jisas ketpor kar ik: “Yi yaiwen w̄inak ke God ik ek, te wi wikak hi p̄ike eimaak.”

²⁰ H̄ir p̄ike netp̄iwek, “Me 46 tito m̄it nime w̄inak iuwe ke God ik ek. Te ti hat̄ip ti p̄ike eimaak me w̄i wikak keremem a? Taauye!”

²¹ *Jisas ap kat̄ip me w̄inak ke God. Au, h̄irak kat̄ip me ȳink k̄irak. ²² *Te maain m̄it nenep Jisas kaki, God k̄ik̄iak h̄irak kekrit kepu, haiu m̄it disaipel n̄irak meket han h̄im n̄ipaa h̄irak ketpim, te haiu mises h̄im n̄ipaa God kewisim mau t̄iwei. H̄iram metike h̄im me Jisas.

Jisas kertei han ke mit yap̄irwe

²³ *Jisas wen kepu Jerusalem me w̄i Pasova, w̄i kerek m̄it han tewen̄in God kenep m̄it ne Isrel au, m̄it ne Isip keriyen. Me w̄i im m̄it yap̄irwe nisesik nentar menmen yaaim iuwe h̄ir n̄irek h̄irak k̄ir̄iakem. ²⁴ Te Jisas ap kemtau h̄im h̄ir netp̄iwekem kisesim au. H̄irak ap kewisi h̄ir neh̄im̄itanek m̄it̄ik iuwe king k̄ir naanm̄ipri au, kentar h̄irak kertei menmen m̄it ne t̄i h̄ir hanhanem. ²⁵ *H̄irak epei kertei werek werek menmen mekre han ke m̄it ne t̄i ap m̄it̄ik hak te kak̄in̄inek kertei han ke m̄it te h̄irak ketp̄iwekem au.

* 2:3 Jo 19:26 * 2:4 Jo 7:30, 8:20 * 2:6 Mk 7:3-4 * 2:11 Jo 1:14, 4:54, 11:40; Lu 9:32 * 2:12 Mt 4:13
 * 2:13 Eks 12:1-17; Jo 6:4, 11:55 * 2:16 Lu 2:49 * 2:17 Sam 69:9 * 2:18 Mt 21:23 * 2:19 Mt 26:61, 27:40;
 Ap 6:14 * 2:21 1Ko 6:19 * 2:22 Jo 12:16, 14:26 * 2:23 Jo 7:31 * 2:25 Mk 2:8 * 3:1 Jo 7:50, 19:39

3

Jisas ketike Nikodimas tewepnak

1 *Mítik niuk mîrak Nikodimas kepu. Hîrak mítik hak ke mit ne Farisi kerek hîr ninîn nises hîm me Moses. Hîrak mítik iuwe hak ke mít kerek ninîn naanmîpre mít ne Isrel. 2 *Wítaan ham hîrak kan kîr Jisas ketpîwek kar ik: “Mítik luwe, haiu mertei God keriuwetit ti han tí heteiknai menmen. God kekepit ti hîriak menmen. Mít neiyán ap te nanriak menmen iuwe mamîr ke tí hîriakem taau!” 3 *Jisas ketpîwek kar ik: “Hi hetput hîm im em hîram yaaim. Mítik ap kakweikín yaaik kakîr ke nîkan miye winaak ek, hîrak ap te kaku kaktike God taau!”

4 Nikodimas kitîwekhi kar ik: “Markeik te mítik nepei enuk ke mítik hîrak pîke kakre mítik pipîak. Hîrak pîke kaku kakîkre tu ke miye pîrak te hîre pîke wawinaak?”

5 *Jisas kewenhi ketpîwek kar ik: “God ap te kakinîn naanmampre mít ere mít han nankîri nanriuwe típar, God Hîmîn Yaaik kakriak hîmîn kîr hîrak yaaik.

6 *Mítik kerek miye winaak, hîrak kîre mítik kerekek. Mítik God Hîmîn Yaaik kakriakek hîmîn kîrak hîrak yaaik, hîrak kîre God. 7 Ti ap han kekrit epîpîr entar hîm im hi hetputem me yi yapîrwe God Hîmîn Yaaik ekrekyl hîmîn ki hîrak kakre yaaik. 8 *Nîme mîniu mepno in mepno ein. Yi yemtau hîram matîp, te yi ap yertei hîram meke nein man, te mamno nein. God Hîmîn Yaaik hîrak kîre nîme. Haiu mepîtari karkeik hîrak kîriak menmen kîkaap mít au.”

9 Nikodimas kitîwekhi kar ik: “Mamîrkeik te menmen im em nanmen?”

10 Jisas ketpîwek, “Ti mítik iuwe tisa ti hertei menmen yapîrwe hinîn mít ne Isrel, te ti ap hertei menmen im au a? Menmen mit! 11 *Hi hetput werek. Haiu matîp menmen haiu epei merteiyem, haiu matîp menmen haiu epei mîrem. Te yi yeweikín sip yewet menmen haiu metpiyem. 12 *Hi nepei hetpi menmen me tí im e te yi ap han kikitim yisesim au. Te hi hetpi me menmen me wit ke God, mamîrkeik te yi yayîmtau menmen hi etpiyem me wit ke God yi yayisesim a? Taauye! 13 *Mítik keiyak ap nîpaa ken wit ke God heven au. Hi Mítik ke wit ke Mítik luwe kerekek, hi hînaaiwir wit kîrak hekiuwe han tí ik

e. 14 *Nîpaa Moses kîkiak manpen kau niu keit wit weinîk mít ap newi. Mar im, mít nanwenkîka hi Mítik ke wit ke Mítik luwe nanwisa antar nu tentarakî. 15 *Te mít yapîrwe kerek nises God, hîr nanu nantikerek tipmain tipmain enum eik.

16 *God hanhan mít ne tí ik iuwe te hîrak keriuwet nîkan kîrak kiutîp kerekek kan tí ik. Te neimîn kerek nanisesik, hîr ap nani au. Hîr nanu nanît nantike God tipmain tipmain enum eik. 17 *God ap kesiuwe hi Nîkan kîrak hi han tí ik skelim mít au. Hi han hahi akaap mít ne tí ik. 18 *Neimîn nisîsa hi Nîkan ke God ap te God skelim hîr nanîno si au. Te neimîn kerek ap nisîsa hi Nîkan ke God eh, hîrak God epei skelim mít in nentar hîr ap han kitet he Nîkan kiutîp kerekek kîrak ahîsak menmen enum hîr nîriakem. 19 *God skelim mít kakîr ik. Hîm mai yaaim mîre wepni kîr, hi han tí ik heteikín mít menmen me God. Te hîr hanhan menmen enum me tí hîram mîre wítaan toto. Menmen yaaim em me God au. Hir hanhan menmen enum me tí nentar hîr nîriak menmen enum enum. 20 *Neimîn hîr nîriak menmen enum hîr nîre mít enun nepan ne menmen yaaim me God. Te hîr ap nanînen nanises hi Nîkan ke God nanîtar hîr nînapen hi ewepypîr menmen enum hîr nîriakem. 21 Te neimîn hîr hanhan nanriak menmen yaaim, hîr nanînen hi Nîkan ke God kerek hîm mai yaaim hîram mîre wepni te hîr nanteikín mít yapîrwe hîr nîriak menmen yaaim God katîp hîr enriakem.”

Jon kewepypîr Jisas hîrak keimîn

22 *Jisas katîp Nikodimas epei au, Jisas ketike mít disaipel nîrak nînaaiwir Jerusalem nen wit hak kike ke Judia. Hîrak kau en ketikeri wî ham, hîr nîkîr mít miyapîr neriuwe típar. 23 Jon hîrak kîkîr mít neriuwe típar menep tí niuk mîrak Inon, hîrak menep wit Selim. Hîrak kîkîr mít in kentar típar yapîrwe meitai. Mít nen nanîrek te hîrak kîkîri. 24 *(Mítik iuwe King Herot ap kewis Jon kekre wînak enuk ke gavman wen au.)

25 Mít disaipel han ne Jon netike mítik hak ke Isrel hîr nenehan nentar menmen me nîkîr mít neriuwe típar nises hîm mít ne Isrel nîpaa nisesim. 26 *Te hîr nen Jon nitîwekhi nar ik: “Mítik luwe, ti han kitet mítik kerek nîpaa ketikewit yeit mani Jodan yeit pînak eik, kerek ti hatîp hîm

* 3:2 Mt 22:16; Jo 9:16 * 3:3 Mt 18:3; 1Pî 1:23 * 3:5 Esi 36:25, 27; Ta 3:5 * 3:6 Sam 51:5; Jo 1:13 * 3:8 Ekl 11:5 * 3:11 Jo 3:32, 8:26 * 3:12 Lu 22:67 * 3:13 Pro 30:4; Ro 10:6 * 3:14 Nam 21:9; Jo 8:28, 12:32 * 3:15 Jo 20:31 * 3:16 Ro 5:8, 8:32; 1Jo 4:9-10; Jo 3:36, 10:28 * 3:17 Lu 19:10; Jo 5:22, 12:47; Ap 17:31 * 3:18 Jo 3:36, 5:24 * 3:19 Jo 1:5, 9, 8:12 * 3:20 Ef 5:11-13 * 3:22 Jo 4:1-2 * 3:24 Mt 4:12 * 3:26 Jo 1:26-34 * 3:27 Jo 19:11, 1Ko 4:7, Hi 5:4

mɪrɪk em? Hɪrɪk epei kɪkɪr in ek, te mɪt yapɪrwe nanɪno nanɪrek.”

27* Jon ketpor, “God keit wit kɪrɪk Heven ap keruwet mɪtɪk kiutɪp menmen hɪrɪk ap kaktɪwem au. 28* Yi hɪras yertei hɪm mai kerek nɪpaa hi hetpim. Hi hatɪp har ik: ‘Hi ap Krais au. God keruwet te hi hɪnɪn han hewepyapɪrek.’ 29* Mɪtɪk kerek kakɪt mɪte hɪre mɪte pɪrɪk. Jisas hɪrɪk kɪre mɪtɪk ik. Mɪt nises hɪm mɪrɪk hɪr nɪre mɪte pɪrɪk. Mɪtɪk kerek wariyakɪt kɪrɪk kemtewek hɪrɪk kaknen ketɪwek menmen, hɪrɪk han yaaik kar ke in ek hi han yaaik iuwe. Te hi ap yɪnk enuk hentar mɪt yapɪrwe nisesik au. In ek hi han yaaik iuwe. 30 Hɪrɪk kakre Mɪtɪk luwe keit niuk iuwe, te hi au hi hɪre mɪtɪk weɪnk.”

31* Jisas kerek keke wit ke God kan ti ik hɪrɪk kinɪn mɪt. Keimɪn hɪrɪk ke ti ik hɪrɪk mɪtɪk kerekek, hɪrɪk han kitet menmen me ti ik. Hɪrɪk kerek ke wit ke God hɪrɪk hɪrɪk kinɪn menmen yapɪrwe. 32* Hɪrɪk kewepyapɪr hɪm me menmen hɪrɪk epei kɪrem, menmen hɪrɪk apei kemtewem. Hɪrɪk kewepyapɪrem katɪp mɪt em te mɪtɪk keiyap ap kemtewem kisesim au. 33 Mɪtɪk kerek hɪrɪk kemtau kises hɪm mɪrɪk hɪrɪk keteikɪn mɪt han God hɪrɪk katɪp hɪm yaaim. 34* Mɪtɪk kerek God keruwetek hɪrɪk kakweyapɪr hɪm me God kentar hɪrɪk kewetɪwek Hɪmɪn kɪrɪk Yaaik keneises han kɪrɪk kekepik kɪrɪakem. 35* God Haai hanhan Nɪkan kɪrɪk, te hɪrɪk kewetɪwek menmen yapɪrwe meit his mɪrɪk. 36* Neimɪn nises nɪkan ke God nanɪt hɪmɪn yaaik kaku kakɪt tipmain tipmain enum eik. Neimɪn neweikɪn sip newet hɪm me nɪkan ke God, hɪr ap te nanu nanɪt au. God han enuk kakriuweri.

4

Jisas ketike mɪte pe Sameria hɪr newep-nak

1* Me wɪ im mɪt ne Farisi kerek ninɪn nises hɪm me Moses nemtau hɪm ham mar im: “Jisas keithis mɪt yapɪrwe te hɪrɪk kɪkɪri ninɪn Jon.” 2 Te Jisas hɪrekes ap kɪkɪr mɪt au. Hɪr mɪt disaipel nɪrɪk keriyen nɪkɪri. 3 Jisas kertei menmen mɪt ne Farisi hɪr nemtewem, te hɪrɪk kɪnaaiwɪr provins Judia hɪrɪk pɪke kepno provins Galili. 4* Te yayiwe hɪrɪk kitetik ek ken kerekir provins Sameria.

5* Te hɪrɪk ken wit hak iuwe ke Sameria niuk mɪrɪk Saika. Wit ik hɪrɪk menep ti me ni kerek nɪpaa enum eik Jekop epei kewet nɪkan kɪrɪk Josep em. 6 Hei ke mɪt hɪr nanmɪan tɪpar keit in kerek nɪpaa maam ke Isrel hɪrɪk kekinɪk. Jisas hɪt mekek te hɪrɪk kau menep hei kerekek. Wepni nepei kan kau nɪmɪniuwe. 7 Jisas kau en, mɪte hap pe Sameria wan waumɪan tɪpar. Te Jisas kitɪwehi, “Ti eweto tɪpar mei ehɪm.” 8 (Hɪr mɪt disaipel ne Jisas epei nen wit eik nanwɪr pewek nanɪt menmen me hɪr nanɪm.) 9* Mɪte pe Sameria wewenhi watɪp, “Ti mɪtɪk ke Isrel, hi mɪte pe Sameria. Kenmak te ti hitauhi tɪpar te ti ehɪm a?” (Mɪt ne Isrel ap te nanɪt menmen me Sameria mɪre tkenup wenkepye kerek naam menmen nekrerem em au. Hɪr han kitet God kaktɪp hɪr enun nanɪnterim.)

10* Jisas ketɪwe, “Ti ertei werek menmen God kakweti yi mɪt em, ti hertei hi keimɪn hi hituthi, ‘Ti eweto tɪpar mei ehɪm,’ te ti etpo. ‘Ti eweto tɪpar mei yaaim mamu mamɪt tipmain tipmain enum eik.’” 11 Mɪte watɪp war ik, “Mɪtɪk luwe, ti ap heit menmen me tɪpar. Hei ke tɪpar ik hɪrɪk kesikekre. Te ti ehɪt tɪpar yaaim mamkaap haiu mɪt mamu werek tipmain tipmain enum eik ehɪt nein?” 12* Nɪpaa maam nɪpu kaiu Jekop kewetei hei ik. Hɪrɪk nɪpaa ketike nɪkerek, sipsip, bulmakau mɪrɪk, hɪr naam tɪpar im em. Ti are iuwe hɪnɪn maam kaiu Jekop?” 13 Jisas kewenhi katɪp, “Mɪt yapɪrwe nanɪm tɪpar im em maain hɪr pɪke hɪm niu enuk (o mar kakwenkɪkor hɪm) nanɪm tɪpar meiyam. 14* Te neimɪn nanɪm tɪpar kerek hi ewetɪrem, maain hɪr ap te hɪr pɪke hɪm niu enuk (o mar kakwenkɪkor hɪm) au. Tɪpar kerek hi ewetɪrem hɪram mamre tɪpar mamɪkre han kɪr mamu mamɪt mamkaap mɪt nanu werek werek tipmain tipmain enum eik.”

15 Hɪre pɪke witɪwekhi war ik: “Mɪtɪk luwe, ti eweto tɪpar mei im em. Te hi ap pɪke hɪm niu enuk (o mar kakwenkɪkor hɪm) au. Te maain hi ap pɪke anen in amɪan tɪpar mei au.”

16 Jisas ketɪwe, “Ti eno enɪne mɪtɪk kit te ti pɪke enen in.”

17 Mɪte watɪp, “Hi ap heit mɪtɪk au.” Jisas ketɪwe, “Ti hatɪp ti mɪtɪk au. Ti atɪp werek. 18 Nɪpaa ti heit mɪkaan nar hispɪnak (5). In ek mɪtɪk ti hau hetikerek hɪrɪk ap mɪtɪk kit. Ti epei hatɪp werek.”

* 3:28 Jo 1:20, 23; Mt 11:10 * 3:29 Mt 9:15 * 3:31 Jo 8:23; 1Jo 4:5 * 3:32 Jo 3:11 * 3:34 Jo 1:32; Ap 10:38
 * 3:35 Mt 11:27; Jo 5:20, 10:17 * 3:36 Jo 3:16-18; 1Jo 5:12; Lu 3:7 * 4:1 Jo 3:22, 26 * 4:4 Lu 9:52 * 4:5
 Jen 33:19; Jos 24:32 * 4:9 Esr 4:1-5, 9:1-10:44; Lu 9:52-53 * 4:10 Jo 4:26, 7:37-38; Rev 21:6 * 4:12 Jo 8:53
 * 4:14 Jo 6:35 * 4:19 Jo 7:40, 9:17; 1Ko 14:24-25 * 4:20 Diu 12:5-14; Sam 122:1-5

19 *Hîre wetpîwek, “Mîtk Iuwe, hi hertei ti hîre mîtk profet. 20 *Maamrer nai ne Sameria nises God newenîpiyek neit mîniu (o neiyîp) ik ek. Te haiu emwenîpi God emeitak. Te yi mît ne Isrel yatîp wit iuwe Jerusalem hîrak yaaik kerekek. Wit hak au.”

21 Jisas ketpîwe, “Mîte, ti ehises hîm mai. Maain wî ham mamnen te yi mît ne ti yaiwenîpi niuk me Haai kai yayît mîniu (o neiyîp) ik au, o yayît wit iuwe Jerusalem au.”

22 *Jisas ketpîwe, “Yi mît ne Sameria ap yertei werek keimîn yi yisesik yewenîpiyek. Haiu mît ne Isrel meritei werek keimîn haiu misesik mewenîpiyek. Menmen God hîrak kîrakem keithis mît miyapîr hîr nisesik, hîrak kewetaiyem. 23 Wî epei mamnen menep te mît kerek hîr yaain nises God Haai, hîr nanwenîpiyek neriuwe han kîr. Te mît nar ik God Haai hanhan hîr enisesik enwenîpiyek. 24 *God hîrak Hîmîn Yaaik kerekek. Hîr mît hîr newenîpi niuk mîrak, hîr enises menmen yaain enwenîpiyek enriuwe hîmîn kîr yaaik.”

25 *Te mîte wetpîwek, “Hi hertei maain mîtk Mesaia kerek God kehîmîtanek kaknen, hîr mît nenewek Kraiss, maain hîrak kaknen hîrak kakîtpai menmen yapîrwe.”

26 *Jisas ketpîwe kar ik: “Hi kerekek hi atîp etikewit hi Kraiss.”

27 Hîrak katîp kar ek, hîr mît disaipel nîrak hîr nîrek katîp ketike mîte hap, hîr han kitet yapîrwe. Te in ek mîtk keiyak ap kitîwehi kar ik: “Ti ehî mekam?” O hîr nîtiwekhi, “Kenmak te ti hatîp hetikerep?”

28 Hîre wînaaiwîr heurek ke tîpar mîre, hîre pîke wen wit iuwe eik, te hîre wen watîp mît yapîrwe. 29 Hîre wetpor, “Yi einen eiyîr mîtk ik. Hîrak ketpo menmen yapîrwe kerek hi nîpaa hîrakem. Hîrak mîtk Mesaia kerek God kehîmîtanek kakîkaap haiu mît?” 30 Hîre wetpor, te hîr nînaaiwîr wit ek nen nanîr Jisas.

31 Mîte wen wit kîre eik, mît disaipel natîp Jisas, “Mîtk Iuwe, ti ehîm menmen.”

32 Te Jisas ketpor, “Hi menmen mai yi ap yerteiyem hi hahîm.”

33 Mît disaipel nîrak hîras natîp nar ik: “Mîtk keiyak ketîwek menmen keiyîm kan o?”

34 *Jisas ketpor, “Menmen mai mar im: Hi hises hîm me Haai hîrak nîpaa keriuweta te hi han. Hi arîak wok mîrak enemtîn hîram mar ke menmen hi ahîm.”

35 *Yi mît yatîp yar ik: “Wenke tekyaaît (4) ere wî mamnen te haiu mamket menmen mau ni. Hi hetpi. Yi eiwaanaan heriyai heriyai eiyîr ni werek werek. Teket epei me yaaim te yi eiketim mamnen. 36 Mîtk hîrak kerek epei keit menmen, hîrak keit pewek hîram mamu werek. Hîram mar ke hîrak kari han ke mît hîr enises hîm me God te hîr enu enî tipmain tipmain enuk eik. Mîtk kerek kamîr ni hîrak ketike mîtk kerek keit menmen me ni hîrakît han yaaik tekiyakît. Mît han natîp mît hîm me God netike mît hîr nari han ke mît hîr nises hîm me God hîr nîre mîtkîk wik it. 37 Mar ek te hîm im hîram yaaim. ‘Mîtk kiutîp kamîr menmen, maain mîtk hak kakîketim.’ 38 Nîpaa hi eriuwetai yi yen yari han ke mît hîr nises hîm me God yar ke mîtk kakît menmen epei me yaaim meit ni eim. Nîpaa yi ap yen yetpor menmen, te yi yîkîak han kîr te hîr nanises hîm me God. Mît han keriyen nîrak menmen im. Te in ek yi yîkaap mît hîr nanises hîm me God.”

39 Maain mît yapîrwe ne wit kike Saika ke provins Sameria nises Jisas nentar hîr nemtau hîm me mîte hîre epei wetpor, “Hîrak ketpo menmen yapîrwe nîpaa ein hi hîrakem.” 40 Te mît ne Sameria nan nîr Jisas hîr netpîwek eku ektikeri. Te hîrak kau ketikeri neit wit eik wî wik.

41 Mît han yapîrwe hîr nemtau hîm mîrak te hîr nisesik.

42 *Te hîr natîp mîte, “In ek haiu memtau hîm mîrak te haiu misesim. Haiu ap misesim mentar menmen nîpaa ti etpaiyem au. Haiu hîras memtewem te haiu han kitet hîrak Mîtk Kraiss kerek God keriuwetek kaknen kakîkaap haiu mît miyapîr ne ti.”

Jisas kîkaap nîkan ke mîtk iuwe ke gavman

43 *Wî wik epei au, Jisas kînaaiwîr wit ik hîrak ken Galili.

44 *Jisas hîrekes epei katîp, “Mîtk profet niuk mîrak iuwe meit wit kîrak au.” 45 *Te wî Jisas epei ken kiun provins Galili, mît nau en netpîwek, “Ti yaaik ti han.” Hîr netpîwekem nentar hîr hîras nîpaa nen nîr menmen me wî Pasova neit Jerusalem me wî mît nererik han tewenîn God nîpaa kenep mît ne Isip hîr naa. Te hîr epei nîr menmen yaaim hîrak kîrakem keit ein. 46 *Epei au, Jisas pîke ken wit Kena ke provins Galili, wit kerek nîpaa hîrak keweikîn tîpar weinîm mîre tîpar wain. Mîtk iuwe ke gavman keit Kapaneam kau

* 4:22 2Kin 17:29-41; Ais 2:3; Ro 9:4-5 * 4:24 2Ko 3:17; Ro 12:1; Fl 3:3 * 4:25 Jo 1:41 * 4:26 Mk 14:61-62; Jo 9:37 * 4:34 Jo 6:38, 17:4 * 4:35 Lu 10:2 * 4:42 1Jo 4:14 * 4:43 Jo 4:40 * 4:44 Mt 13:57 * 4:45 Jo 2:23 * 4:46 Jo 2:1-11 * 4:47 Mt 8:5-6

in. Nĭkan kĭrak hĭrak kĭnap. ⁴⁷ *Hĭrak kemtau Jisas epei kĭnaaiwĭr provins Judia kan Galili, te hĭrak ken kĭrek kitĭwekhi eknen ekĭkaap nĭkan kĭrak kĭnap. Nĭkan kĭrak epei menep kaki. ⁴⁸ *Jisas ketpĭwek, “Yi ap yĭr menmen iuwe hi arĭakem, te yi ap eyĭmtau hĭm mai eyĭsesim au.”

⁴⁹ Mĭtĭk iuwe ke gavman ketpĭwek, “Mĭtĭk Iuwe, ti esuikĭn, o au en, nĭkan kai kaki.”

⁵⁰ *Jisas ketpĭwek, “Ti eno! Nĭkan kit kaku werek.” Mĭtĭk ik kemtau hĭm me Jisas kĭsesim te hĭrak kĭnaiwĭrek ken. ⁵¹ Hĭrak kepno wĭnak kĭrak, mĭt kerek nerekyĭwek menmen hĭr nan newenek yayiwe hĭr netpĭwek, “Nĭkan kit epei kĭre yaaik.”

⁵² Hĭrak kitorhi, “Kewaai meruri nĭkan kai hĭrak kĭre yaaik?” Hĭr netpĭwek, “Nepĭp wepni kau nĭmĭniuwe hĭrak yĭnk sisi epei au meit.” ⁵³ *Te haai kertei me nepĭp wepni kau nĭmĭniuwe, Jisas ketpĭwek nĭkan kaku werek. Te hĭrak keti ke mĭte nĭkerek nĭrak hĭr nĭses hĭm me Jisas.

⁵⁴ *Menmen im hĭram menmen yaaim wik hĭrak kĭrĭakem me wĭ hĭrak kĭnaaiwĭr Provins Judia ken kiun provins Galili.

5

Jisas kĭkaap mĭtĭk hak kĭnap hĭrak kĭre yaaik keit wan werweik ke Betesda

¹ Jisas kĭkaap nĭkan ke mĭtĭk iuwe epei au, wĭ ham kerek mĭt ne Isrel nererik naam menmen epei man. Te Jisas pĭke ken Jerusalem. ² Meit Jerusalem menep wepĭr iuwe ke sipsip, wanwerweik iuwe kĭwaaairi. Mĭt natĭp hĭm Hibru hĭr newek Betesda. Menep wan werweik kerek mĭt newep weisaak hispĭnak (⁵) te mĭt nĭnapen wepni o hawĭ te hĭr nĭsawĭn newim. ³ Mĭt miyapĭr yapĭrwe kerek hĭr nĭnap hĭr nĭwaaairi. Hĭr mĭt han nanamĭr toto, mĭt han his hĭt mĭn enum, mĭt han his hĭt epei maa. ⁴ Wĭ ham mĭtĭk ensel ke Mĭtĭk Iuwe God kenke kan wan kerek te hĭram tĭpar mĭtanĭk. Tĭpar mĭtanĭk nepai au, mĭtĭk kinĭn kakĭkwe kakno kakĭkre tĭpar, hĭrak kakre yaaik. ⁵ Mĭtĭk kiutĭp kau weisaak nĭpaa hĭrak kĭnap ere 38 tito. ⁶ Jisas kĭr mĭtĭk ik kĭpwaai en, hĭrak kertei hĭrak kĭnap kĭwaaai wĭ yapĭrwe, te Jisas ketpĭwek kar ik: “Ti hanhan ti pĭke are yaaik a?”

⁷ Mĭtĭk ik kerek kĭnap hĭrak ketpĭwek, “Mĭtĭk Iuwe, kerek tĭpar mĭrĭrĭr; hi ap mĭt nei nekina newisa hekre tĭpar au.

Hi hĭrekes eno, mĭt han hĭr nĭnatĭn nan nĭnĭna.”

⁸ *Jisas ketpĭwek, “Ti ekrit ehĭrp ehĭt yeno mit eyĭm eno.” ⁹ *Wasenum hĭrak mĭtĭk kĭnap ek hĭrak kĭre yaaik. Hĭrak keit yeno mĭrak keiyĭm ken.

Wĭ im hĭram wĭ Sabat. ¹⁰ *Mĭt iuwe ne Isrel nĭr mĭtĭk ik kemerĭr yeno mĭrak te hĭr nenerek netpĭwek, “Petepin hĭram wĭ Sabat. Wĭ im em ti ap emerĭr yeno mit emĭt!” ¹¹ Hĭrak kewenhi ketpor, “Hĭrak mĭtĭk kerekya hi hĭre yaaik ketpo, ‘Ekin yeno mit eyĭm ekrit eno.’”

¹² Hĭr nitĭwekhi, “Keimĭn hĭrak ketput ti ekin yeno mit eyĭm ekrit eno a?” ¹³ Mĭtĭk kerek Jisas kekepik ap kertei hĭrak keimĭn kentar Jisas kĭnaiwĭrek ken ek, mĭt yapĭrwe nererik neit wit eik e.

¹⁴ *Maain Jisas kĭnapĭnek keit wĭnak iuwe ke God hĭrak ketpĭwek, “Ti epei hĭre yaaik. Ti ap pĭke hanhan ehĭses menmen enum te menmen ham iuwe enum mamnen mamwit.” ¹⁵ Hĭrak ketpĭwek epei au, mĭtĭk ik ken katĭp mĭt iuwe ne Isrel kar ik: “Mĭtĭk kerek kerekya hi yaaik hĭrak Jisas.”

¹⁶ *Hĭrak ketpor Jisas kekepik te mĭt iuwe ne Isrel hĭr nĭnĭn nĭrĭak Jisas enum nentar hĭrak kĭkaap mĭtĭk enuk kĭnap iuwe hĭrak kĭre yaaik me wĭ Sabat (kerek mĭt nĭrĭak menmen au. Hĭr nau weinĭm.) ¹⁷ *Hĭr natĭp Jisas enum nenerek, te hĭrak ketpor, “Hekrit hekrit Haai kai kĭrĭak menmen, te hi arĭakem har ke hĭrak kĭrĭakem.”

¹⁸ *Hĭm im kerek Jisas ketpĭm mĭrĭak mĭt iuwe ne Isrel han enuk iuwe te hĭr hanhan nanĭnep Jisas kaki. Hĭr hanhan nankĭp kentar hĭrak kĭkaap mĭtĭk ke wĭ Sabat kerek au. Hĭr han enuk nankĭp nanĭntar hĭrak katĭp God hĭrekes Haai kĭrak, te hĭrak kĭrĭak hĭrekes iuwe kĭre God Haai.

God kehĭmĭtan nĭkan kĭrak hĭrak iuwe kĭrĭak menmen mĭrak

¹⁹ *Mĭt iuwe ne Isrel nenerek, te Jisas ketpor, “Hi etpi hĭm yaaim! Hi Nĭkan ap te hi hĭrekes arĭak menmen mei weinĭm me han kai au. Hi hĭrĭak menmen mamĭr ke hi hĭr Haai kai kĭrĭakem. Haai kai kĭrĭak menmen, hi herteiyem te hi hĭrĭakem.

²⁰ *Haai hĭrak hanhan kerĭuwa hi Nĭkan kĭrak, hĭrak keteikno menmen iuwe hĭrak kĭrĭakem. Maain hĭrak kakteikno menmen iuwe minĭn menmen hi epei hĭrĭakem te yi yapĭrwe han kakĭkrit kakriuerem.

²¹ *Hĭram mar ke Haai kĭkĭan mĭt kerek

* 4:48 Jo 2:18; 1Ko 1:22 * 4:50 Mt 8:13; Mk 7:29 * 4:53 Ap 16:14-15, 31 * 4:54 Jo 2:11, 23 * 5:8 Mt 9:6 * 5:9 Jo 9:14 * 5:10 Nia 13:19; Jer 17:21; Lu 13:14 * 5:14 Jo 8:11 * 5:16 Mt 12:14 * 5:17 Jo 9:4 * 5:18 Mt 26:4; Jo 7:1, 30, 10:30, 33 * 5:19 Jo 5:30, 8:28 * 5:20 Jo 3:35 * 5:21 Ro 4:17; Ef 2:5; Jo 11:25

epei naa ek te h̄r p̄ke nekrit nau, te hi n̄kan k̄rak ehises han kai awis h̄m̄n yaaik kaku kak̄kre han ke m̄t kerek hi hanhan hewis̄k kak̄kre han k̄r. ²² *Haai kai h̄rakes ap skelim m̄t au. H̄rak kewisa hi N̄kan k̄rak hi ekreh̄r k̄rak hi skelim m̄t. ²³ *Te m̄t yap̄rwe nanwen̄pi niuk me hi N̄kan mam̄r ke h̄r newen̄pi niuk me Haai kai. M̄t kerek ap newen̄pi niuk me hi N̄kan, h̄r ap nanwen̄pi niuk me Haai kai kerek keriuweta hi han in.

²⁴ *⁴⁴ "Hi hetpi h̄m̄n yaaim. Neim̄n nemtau h̄m̄n mai h̄r nisesim, te h̄r nanises h̄m̄n me h̄rak kerek keriuweta hi han in, te h̄r nan̄t h̄m̄n yaaik kaku kak̄t tipmain tipmain enum eik. Hi ap te skelim m̄t au. H̄r nepei n̄naawīr menmen enum, h̄r neit h̄m̄n yaaik nanu werek. ²⁵ *Hi hetpi h̄m̄n yaaim. W̄i kerek n̄paa God kehimitanem h̄ram epei man, te m̄t n̄paa naa h̄r nan̄mtau h̄m̄n me hi N̄kan ke M̄t̄k luwe God. Te neim̄n nan̄mtewem, h̄r nan̄t h̄m̄n yaaik nanu werek. ²⁶ *God Haai h̄rak kaku au. H̄rak Haai ke menmen mamkaap menmen yap̄rwe mam̄m̄t. Te h̄rak keweto hi N̄kan k̄rak menmen te hi ap hahi au. Hi hetenen menmen im te hi akaap m̄t miyap̄r te h̄r nanu nan̄t tipmain tipmain enum eik. ²⁷ *H̄rak kewisa hi luwe hi skelim m̄t hentar hi M̄t̄k ke wit k̄rak. ²⁸ Yi ap han kekrit ke menmen im epei au em̄t. W̄i mamnen te m̄t kerek n̄paa naa m̄t newisi nekre hei nan̄mtau h̄m̄n me hi N̄kan ke M̄t̄k luwe. ²⁹ *Te h̄r nan̄naawīr hei, h̄r nan̄tpaan nan̄nen witik. Neim̄n kerek n̄paa n̄r̄iak menmen yaaim e, h̄r nan̄krit nanu nan̄t. Te m̄t n̄paa n̄r̄iak enum, h̄r nan̄krit nan̄no si enum.

Menmen mewepap̄r Jisas h̄rak m̄t̄k God keriuwetek kan

³⁰ *⁴⁴ "Hi ap h̄r̄iak menmen hises han kai au. Menmen hi hemtau God ketpewem te hi hisesim skelim m̄t ariuwere. Hi skelim m̄t werek werek hentar hi ap hises han kai. Hi hises han ke God kerek keriuweta te hi han t̄ ik e. ³¹ *Te hi kerekek etpi menmen me hi h̄rakes yi han kitet hi hem̄p̄n. ³² *M̄t̄k kiut̄p kepu kewepap̄r h̄m̄n mai. Hi hertei h̄m̄n im h̄ram mat̄p m̄t me hi h̄ram h̄m̄n yaaim. ³³ Yi n̄paa yesiuwe m̄t h̄r nen n̄r Jon nit̄wekhi menmen, te h̄rak ketpi h̄m̄n im me hi h̄ram yaaim. ³⁴ *Hi ap han kitet

yap̄rwe me m̄t̄k h̄rak kewepap̄r niuk mai au. Hi hetpiem te yi eiȳrteiyem eiyises h̄m̄n mai te God kak̄kepi yi eiyu eit̄kerek eiyu werek werek. ³⁵ Jon h̄rak k̄re si keteikni yayiwe, h̄rak keteikni menmen me God. Me w̄i h̄rak kepu yi hanhan yisesik. ³⁶ *Menmen ham min̄n h̄m̄n n̄paa Jon ketpim me hi. H̄ram im. Menmen yaaim haai kai ketpo hi h̄r̄iakem. Menmen ham n̄paa hi h̄r̄iakem, h̄ram m̄teik̄n m̄t miyap̄r te h̄r nertei Haai kai God keriuweta te hi han in. ³⁷ *Haai kerek keriuweta hi han in, h̄rak kewepap̄r ketpi hi keim̄n. Te yi ap yemtau h̄m̄n m̄rak au. Yi ap n̄paa ȳr ninaan m̄rak au. ³⁸ *H̄m̄n m̄rak ap mau mekre han ki. Yi ap yemtau h̄m̄n me h̄rak M̄t̄k luwe kerek keriuweta hi han t̄ ik. ³⁹ *Yi han kitet h̄m̄n me God mau t̄wei, yi yekinaam te yi han kitet h̄ram mamkepi yi eiyu eit̄ke God, God kak̄weti h̄m̄n yaaik te yi eiyu tipmain tipmain enum eik. Te h̄m̄n im yi yekinaam h̄ram mat̄p me hi! ⁴⁰ Te yi ȳnapen eiȳmtau h̄m̄n mai te hi akepi yi eiȳt̄ h̄m̄n yaaik te yi eiyu eiȳt̄ tipmain tipmain enum eik. ⁴¹ Hi ap hanhan m̄t nanwen̄pi niuk mai nan̄t̄p hi yaaik. H̄ram menmen wein̄m. ⁴² Te hi hertei yi m̄t yi ȳre mekak. Yi ap hanhan God yekre han ki au. ⁴³ *Hi han hekreh̄r ke Haai kai, te yi ap yises h̄m̄n mai au. M̄t han ne t̄ h̄r nan̄nen netpi h̄r m̄t̄ luwe, yi yemtau h̄m̄n m̄r̄ yisesim. Te yi ap yemtau h̄m̄n mai au! ⁴⁴ *Yi m̄t hanhan yayiwen̄piyan niuk mi, te yi ȳnapen M̄t̄k luwe kiut̄p h̄rak God h̄rak kakwen̄pi niuk mi kak̄t̄p yi yaaim. Yi han kitet menmen im h̄ram wein̄m. Yi ap hanhan h̄rak kakt̄p yi yaaim, te yaȳrkeik te yi hanhan eiyises h̄m̄n mai? ⁴⁵ *Yi ap han ekitet hi esiuwi h̄m̄n hat̄p Haai kai me menmen yi ȳr̄iakem. Au, h̄m̄n kerek Moses kewis̄m mau t̄wei kerek yi yekinaam han kitet h̄ram mamkepi te God kakt̄p yi yaaim, h̄ram mamsiuwi h̄m̄n. ⁴⁶ *Yi yises h̄m̄n me Moses werek werek, te yi eiyises h̄m̄n mai yentar h̄rak kewis̄m h̄m̄n me hi. ⁴⁷ *Te yi ap yises h̄m̄n Moses kewis̄m mau t̄wei, te yi ap eiyises menmen hi hetpiem au!"

6

* 5:22 Jo 3:17; 5:27; 9:39; Ap 10:42 * 5:23 Fl 2:10-11; 1Jo 2:23 * 5:24 Jo 3:15-18, 8:51; 1Jo 3:14 * 5:25 Mt 8:22; Ef 2:5-6 * 5:26 Jo 1:4 * 5:27 Jo 5:22 * 5:29 Dan 12:2; Mt 16:27; Jo 6:40; Ap 24:15 * 5:30 Jo 5:19, 6:38 * 5:31 Jo 8:13-14 * 5:32 Jo 5:36-37; 1Jo 5:9 * 5:34 Jo 1:19-34, 3:27-30 * 5:36 Jo 3:2, 10:25, 38; 14:11 * 5:37 Mt 3:17; Jo 5:32, 8:18 * 5:38 Jo 6:29 * 5:39 Lu 24:27, 44; Ap 13:27; 2Ti 3:15-17; 1Pi 1:10-11 * 5:43 Mt 24:5 * 5:44 Jo 12:43 * 5:45 Diu 31:26-27 * 5:46 Diu 18:15; Ap 3:22 * 5:47 Lu 16:31

Jisas kewet mıt yapırwe nar 5,000 menmen hır naam

(Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Lu 9:10-17)

¹ Jisas ketpor menmen im epei au, hırak ken kerekir wan iuwe ke Galili (kerek mıt nenewek niuk ham Wan ke Taibirias). ² Mıt yapırwe nises Jisas nentar hır nıpaan nır menmen iuwe hırak kırıakem kıkıkaap mıt nınaap. Mar ik te hır nisesik. ³ Jisas ken kınıu mınıu wank ken kau ketike mıt disaipel nırak. ⁴ *Wı Pasova man menep. Hıram wı kerek mıt ne Isrel nererik naam menmen han tewenın wı nıpaan God kenep mıt ne Isip, kıkıkaap mıt ne Isrel. ⁵ Jisas kerenaan kır mıt miyapır yapırwe nan nırak. Te hırak katıp Filip, “Hau mamıt niu o bret mamıt nein te hau mamwet mıt miyapır em hır nanım?” ⁶ (Jisas katıp mıtık Filip hım im em te hırak kakri han kırak kakises mekam. Jisas epei kertei menmen hırakes kakrıakem.)

⁷ Filip kewenhi ketpıwek kar ik: “Hau mewır 200 kina mamıt niu o bret meriuwerem hıram ap werék te mıt in nanım kike kike au.” ⁸ Disaipel ke Jisas niuk mırak Endru, hırak nıkık ke Saimon Pita hırak katıp Jisas kar ik: ⁹ “Mıtık pipıak ik e keit bret bali mar hispınak (5) metike saauk wik. Te hıram ap iuwe me mıt yapırwe nar ik.”

¹⁰ Jisas ketpor, “Yi eiwen mıt miyapır enu tı. Yenkis yapırwe meit in.” Te mıt 5,000 hır yapırwe keriyen nererik nau yenkis keremem nau tı.

¹¹ Hır nau tı epei au, te Jisas keit bret keiyım kitehi God, te hırak kewenem keketim kewet mıt nırak em hır newet mıt miyapır em. Epei au, hırak keit saauk kewepim kewetrem kar ke nepei ein hırak kewetır bret bali, te hırak kewet mıt menmen mar ke hır hanhanem. ¹² Hır epei naam tu iuwe, Jisas katıp mıt disaipel nırak kar ik: “Eikinen yınam yınam mıt ap naam. Hi hınapen hır nanwısım mamu tı. Yi ap eiwis mei kike mamu au.” ¹³ Hırak katıp epei au, hır nekorırım (o nekurerim) ere epei au mesi, te hır nemi mekre tanık mar hiswiyen wik (12) meke bret hispınak (5) nıpaan Jisas ketıwem kewet mıt em hır naam. ¹⁴ *Mıt miyapır nır menmen yaaim Jisas kırıakem te hır natıp, “Hıram hım yaaim. Mıtık ik hırak profet ik ek kaknen tı.” ¹⁵ *Jisas kertei hır hanhan nantenenik nanıhımıtanek hırak mıtık iuwe king kır hırak kaku kakinın naanmıpror. Te hırak kınaiwırı hırak kerekek pıke ken mınıu (o neiyıp) eik.

Jisas ken kitet wan keke niu (Mt 14:22-23; Mk 6:45-52)

¹⁶ Me hınkewı disaipel ne Jisas hır nekiuwe nen wan eik.

¹⁷ Hır nehın nınıu nekre bot newik nerekir wan nanıno pınak ein. Hır nen Kapaneam. Nepei au wıtaan, te Jisas ap kan kiunor wen au. ¹⁸ In ek nıme iuwe mınıu te wan kewenın iuwe.

¹⁹ Hır neit niu mırak neiyık nari wan ere 5 o 6 kilomita nau nımın, hır nır Jisas kitet wan kitet tıpar keke niu ken menep bot. Hır nırek te hır nınaain. ²⁰ Te Jisas ketpor, “Hi kerekek han. Yi ap einaain.” ²¹ Hırak ketpor te hır han yaaik netıwekhis kınıu ketikeri nekre bot. Te wasenum bot kepno menep wit hır hanhan nanınori.

Hır mıt miyapır nınatın Jisas

²² Hekrit eik, mıt miyapır hır wen nepeit wan pınak eik, hır nereti nepıp bot ap keiyak kepu au. Kiutıp kerekek kepu, Jisas ap kau ketike disaipel au. Hır disaipel keriyen nekre bot ik ek te hır nen. ²³ *Te bot ham me Taibirias man menep wit kerek Jisas kewetır bret hır naam newi. ²⁴ Mıt yapırwe nır Jisas hırak ap ketike mıt disaipel ap nau, te hır nehın nekre bot hak, hır nen Kapaneam nınatınıwek.

Jisas hırak kire bret yaaik kıkıkaap mıt hır nanu werék

²⁵ Maain mıt nınapın Jisas keit wan pınak ein epei au, hır netpıwek, “Mıtık iuwe, hewaaı meruri te ti han in a?”

²⁶ *Jisas kewenhi ketpor, “Hi hetpi werék. Yi yinyetno yentar yi epei yaik bret ere tu iuwe. Yi ap han kitet menmen yaaim iuwe hi hırıakem au. ²⁷ *Yi ap hanhan yayıt menmen me yayım keremem hıram mamıwaank au ekıt! Yi hanhan eiyıt menmen yaaim hıram mıre menmen me yi eiyım, hıram mamkepi te yi yayıt hımın yaaik ke kaku kakıt tıpmain tıpmain enum eik. Menmen im hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe awetiyem hentar God Haai kırıak menmen keteikın mıt hırak kerıuweta hi hırıak menmen mırak.”

²⁸ Hırak ketpor hım im, te hır nitıwekhi natıp nar ik: “Hau emrıak mekam te hau emrıak menmen God han yaaik kerıuwerem?”

²⁹ *Jisas kewenhi ketpor, “Menmen yi yırıakem God han yaaik kerıuwerem hıram im. Yi eiyises hım me hi Mıtık kerek God kerıuweta hi han tı ik.”

³⁰ *Hır newenhi natıp, “Ti erıak mekam iuwe te hau emırem te hau emises hım mit a? ³¹ *Maamrer nau naam menmen

* 6:4 Jo 2:13 * 6:14 Dıu 18:15; Jo 5:46 * 6:15 Jo 18:36; Mt 14:23 * 6:23 Jo 6:11 * 6:26 Jo 6:11-12 * 6:27 Jo 4:14; 6:48-58 * 6:29 1Jo 3:23 * 6:30 Mt 16:1; Jo 2:18 * 6:31 Eks 16:14-15; Nam 11:7-9; Sam 78:24

niuk mɪram mana neit wit weinik mɪt ap newi en. Hɪm me God matɪp Moses kewetɪr menmen meke wit ke God hɪr naam.”

³² Jisas ketpor, “Hi hetpi werek. Moses kewetɪr menmen au. Haai kai kewetɪrem. Menmen me nɪpaa hɪram ap bret yaaim mamkaap hɪmɪn ki au. In ek Haai kai kerekek keweti menmen yaaim me wit kɪrak, hɪram yaaim mɪre bret mamkaap hɪmɪn ki kaku werek. ³³ Bret God kewetiyek ek, hi Jisas kerek heke wit ke Mɪtɪk luwe han hi bret ik. Hi aweti hɪmɪn yaaik kaku kakɪkri tipmain tipmain enuk eik.” ³⁴ *Hɪr nitɪwekhi nar ik: “Mɪtɪk luwe, ti ewetai bret kit eknen in ere tipmain tipmain enum eik.”

³⁵ *Jisas ketpor, “Hi hɪrekes hɪre bret hɪkaap mɪt nanu nanɪt hɪmɪn yaaik. Hɪr neimɪn nanisɪsa te hɪr ap nɪnpɪ mamɪn. Neimɪn hɪr nanisɪsa ap te hɪm niu enuk (o mar kakwenkɪkor hɪm) hanhan nanɪm tɪpar mei au. Neimɪn hɪr nanisɪsa ap te hɪm niu enuk (o mar kakwenkɪkor hɪm) hanhan nanɪm tɪpar mei au.

³⁶ * “Hi hetpi yi epei yɪra te yi ap yises menmen hi etpiyem.

³⁷ *Mɪt neimɪn kerek Haai kai God kewetauri, hɪr nanɪnen nanisɪsa. Hi ap te aweikɪn sip ewet neimɪn kerek nanɪnen nanisɪsa au. ³⁸ *Hi hɪnaaiwɪr wit ke God te hi hises han kai au. Hi hises han ke hɪrak Mɪtɪk luwe kerek keriuweta hi han tɪ ik e. ³⁹ *Hɪrak kerek keriuweta hi han tɪ ik hɪrak hanhan menmen im. Hɪrak hanhan hi ap hɪnaaiwɪr mɪtɪk kiutɪp ke mɪt yapɪrwe hɪrak epei keriuweti au. Hi akɪan mɪt miyapɪr yapɪrwe nanɪkrit nanu me wɪ maain God skelim mɪt. ⁴⁰ *Menmen im Haai kai God hanhanem hɪram im: Neimɪn nɪra hi Nɪkan kɪrak, hɪr nisɪsa nanɪmtau hɪm mai, hɪr nanɪt hɪmɪn yaaik kaku kakɪt tipmain tipmain enum eik, te hi akɪan nanu nanɪt me wɪ maain God skelim mɪt.”

⁴¹ Hɪrak katɪp epei au, mɪt ne Isrel natɪpan nen Jisas nentar hɪrak katɪp hɪm im: “Hi bret kerek heke wit ke God hi han in.” ⁴² *Te hɪr natɪp, “Mɪtɪk ik hɪrak kerekek nɪkan ke Josep. Haiu mertei miye haai nɪrak. Kenmak te hɪrak katɪp hɪrak keke wit ke God kan a?”

⁴³ Jisas kewenhi ketpor, “Yi ap eitɪp einahan me yi hɪras emɪt! ⁴⁴ *Mɪtɪk kiutɪp ap te kakisɪsa ere God Haai kerek keriuweta hi han hɪrak kakri han kɪrak. Hi akɪak hɪrak kakɪt hɪmɪn yaaik ke kaku kakɪt me wɪ maain God skelim mɪt. ⁴⁵ *Mɪt profet

newis hɪm im mau tɪwei hɪram matɪp mar im: ‘Mɪt yapɪrwe te God kakɪtpor menmen kakɪkepi werek werek.’ Mɪt neimɪn niutɪp niutɪp kerek epei nemtau hɪm me Haai kai God te hɪr nanisɪsa. ⁴⁶ *Mɪtɪk kiutɪp ke mɪt yapɪrwe ap te kɪr God Haai ek au. Hi Mɪtɪk kerek God keriuweta hi han tɪ ik ek, hi kerekek epei hɪrek. ⁴⁷ *Hi hetpi werek. Hɪrak keimɪn kises hɪm mai kakɪt hɪmɪn yaaik ke kaku kakɪt tipmain tipmain enum eik. ⁴⁸ *Hi hɪrekes kerekek hɪre bret, hi akaap mɪt nanu nanɪt tipmain tipmain enum eik. ⁴⁹ Maamrer ni nɪpaa naam menmen mana God kewetɪrem neit wit weinik mɪt ap newi, te hɪr ap nepu au. Hɪr epei naa. ⁵⁰ Hi Mɪtɪk kerek hɪnaaiwɪr wit ke God han tɪ ik ek hi hɪre bret mɪkaap mɪt nanu. Neimɪn nisɪsa hɪr nani au. Hɪr nanu tipmain tipmain enum eik. ⁵¹ Hi hɪre bret akaap mɪt nanu nanɪt tipmain tipmain enum eik. Hi heke wit ke God han. Mɪt kerek nanɪm bret im hɪr nanu nanɪt tipmain tipmain enum eik. Bret im hɪram yɪnk kai kerek hi hewet mɪt ne tɪ hɪr nanɪm te hi akepi hɪr nanɪt hɪmɪn yaaik.”

⁵² Menmen im hɪrak ketpor menip mɪt ne Isrel nenehan natɪpan hɪm me hɪr hɪras, hɪr natɪp nar ik: “Mɪtɪk ik kakɪrkeik te hɪrak kakweti naan me yɪnk kɪrak haiu mamɪk a? Taauye!”

⁵³ Jisas ketpor, “Hi hetpi werek. Yi ap yayɪk yɪnk kai ke hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk luwe, o yi ap yayɪm hemkre mai, te yi ap yayɪt hɪmɪn yaaik kakɪkri. ⁵⁴ Neimɪn nanɪk yɪnk kai o nanɪm hemkre mai, hɪr nanɪt hɪmɪn yaaik. Te hi akɪan hɪr mɪt kerek nɪpaa naa, hɪr pɪke nanɪkrit nanu nanre mɪt me wɪ maain God skelim mɪt. ⁵⁵ Yɪnk kai hɪrak menmen yaaik kɪre samiyak kakɪkepi. Hemkre mai hɪram mɪre tɪpar yaaim mamkepi. ⁵⁶ *Neimɪn naak yɪnk kai ketilke hemkre mai, hɪr nau netikewa nises hɪm mai, te hi hau hekre han kɪr ⁵⁷ God kerek hɪrak Haai ke menmen yapɪrwe mepu, hɪrak keriuweta hi han, hɪrak kenipa hi ahu tipmain tipmain enum eik. Neimɪn nanɪk yɪnk kai hɪr nanu nanɪt nanriuwerek. ⁵⁸ Hi hɪrekes hi hɪre bret keke wit ke God kan. Bret ik hɪrak ap kɪre menmen nɪpaa maamrer ni nɪpaa naam au. Hɪr naam ere hɪr ne mɪt te hɪr naa. Neimɪn nanɪk bret ik hɪrak yaaik kakɪkepi te hɪr nanu nanɪt tipmain tipmain enum eik.” ⁵⁹ Jisas katɪp mɪt menmen im keit wɪnak kerek mɪt nererik nekine hɪm me Moses neitai en neit wit Kapaneam.

* 6:34 Jo 4:15 * 6:35 Jo 4:14, 6:48-58 * 6:36 Jo 20:29 * 6:37 Jo 17:6-8; Mt 11:28 * 6:38 Mt 26:39; Jo 4:34

* 6:39 Jo 10:28-29, 17:12 * 6:40 Jo 11:24 * 6:42 Mt 13:55 * 6:44 Jo 6:65 * 6:45 Ais 54:13 * 6:46 Jo

1:18 * 6:47 Jo 3:15-16 * 6:48 Jo 6:35, 58 * 6:56 Jo 15:4-5; 1Jo 3:24

Jisas katip hım yaaim mamkaap mit nanu tipmain tipmain enum eik

⁶⁰ Mıt yapırwe kerek nıpaan nises hım mırak nemtau menmen im epei au, hır natıp, “Hım im hıram enum merekyei han enuk. Neimın nanu nanımtau hım mamır im a? Taauye!” ⁶¹ Jisas epei kertei kekere han kırak hır mıt disaipel nırak natıpan menmen im hırak ketpor kar ik: “Hım mai merekyi te yi han enuk a? ⁶² *Maain yi eyır hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi pıke hınıu eno wit kerek nıpaan hi hewik, te yi han enuk yeriüwa wısenum a! ⁶³ *Yi mıt hıras ap te eikaap hıras te yi yau tipmain tipmain enum eik taau. God Hımın Yaaik kerekek kakıkepl. Hım im hi epei hetpim em, hıram mamkepi hımın ki te yi yau tipmain tipmain enum eik. ⁶⁴ *Te mıt han ne ni yı mıt ap yısısa au.” (Jisas epei kertei wı kerek hırak kehımıtan mıt disaipel nırak, keımın ap kakısesik kakwepyapırek kakwet mıt enun nepan ek hır neiyık nanıno nankıp.) ⁶⁵ *Jisas wen katıp, “Nıpaan hi hetpi ap mıtık keımın kısısa ere God Haai kakrı han kırak hırak kakısısa.” ⁶⁶ Hırak katıp epei au, mıt yapırwe nıpaan nisesik neweikın sip newetıwek. ⁶⁷ Hır neweikın sip newetıwek, hırak katıp mıt disaipel nırak nar hiswiyen wik (12) kitorhi kar ik: “Yi eiweikın sip eitikeri einaiwıra a?”

⁶⁸ Saimon Pita kewenıwekhi ketpıwek kar ik: “Mıtık Iuwe, haiu mamno keımın? Ti kerekek hetpei hım mamkepi te haiu mamu tipmain tipmain enum eik. ⁶⁹ *In ek haiu hıras keriyen merteyit ti keımın haiu mısiesit. Ti Mıtık kerek God kehımıtenit ti akaap haiu mıt.”

⁷⁰ Jisas ketpor kar ik: “Hi hırekes hehımıtan yi mıt yar hiswiyen wik (12), te mıtık hak kiutıp ke yi mıt hırak enuk kırake Seten.” ⁷¹ Hırak katıp ke Judas nıkan ke Saimon ke wit Iskeriot. Hırak mıtık kiutıp ke mıt hiswiyen wik (12), maain hırak kakwepyapır Jisas kakwet mıt enun ek.

7

Jisas kikrek nırak ap han kitet hırak Kraıs

¹ *Menmen im epei au, Jisas ken kerer wit wit me provıns Galılı hırak kınapan kakno kakrer wit wit me provıns Judia kentar mıt iuwe nare nankıp. ² *Wı epei man menep te mıt ne Isrel nanrerik nanım menmen nau nekre weisaak mır, hır newet God menmen mei me ni mır. ³ Jisas kikrek

nırak nemipın netpıwek, “Ti enaaiwır wit ik e eno Judia, te mıt kerek nises hım mit enınen enır menmen yaaim ti eriakem. ⁴ Mıtık kerek hanhan mıt nanırteiyek ap te kakrıak menmen kaksawınem au. Hırak kakrıakem kakrer wit wit te mıt yapırwe enırem. Ti arıak menmen im yaaim, ti eno wit Jerusalem eteikın mıt iuwe rem.” ⁵ * (Kikrek nırak natıp menmen im nentar hır ap han kitet hırak Kraıs kerek God kakrıuwtekek kaknen kakıkaap mıt au.)

⁶ *Te Jisas ketpor kar ik: “Wı mai ap epei man te hi awepyapır hırekes hi Mıtık Iuwe kerek God kerıuweta hi han tı ik. Wı yi han kitetim yi yaino, te yi einowit Jerusalem eitike mıt eyım menmen. ⁷ *Mıt ne tı ik ek hır ap han enuk nerıuwa au. Te hır han enuk nerıuwa nentar hi hewepıapır menmen enum hır nırıakem. ⁸ Yi eino eitikeri eyım menmen. Hi au, hi ehı in me wı ham hentar hi ap ewepıapır hi Mıtık God kehımıtana wen au.” ⁹ Hırak ketpor epei au, hırak wen kepu provıns Galılı.

Jisas ken kau ketike mıt kerek nererik naam menmen nekre weisaak

¹⁰ Jisas kikrek nırak nen netike mıt han nererik naam menmen epei au, Jisas kepno. Hırak ap ketike mıt yapırwe nen au. Hırak kerekek ken kau kırake mıtık kısıawın. ¹¹ *Mıt iuwe ne Isrel nınatın Jisas neit wit kerek hır nererik naam menmen neıtai ein. Hır nitehiyan, “Hırak keit nein?”

¹² Neit ein ek, mıt yapırwe newepnak natıpan me Jisas. Mıt han natıp hırak yaaik, mıt han au natıp hırak enuk kari han ke mıt yapırwe hır nises hım mırak. ¹³ *Ap mıt nei natıp nerp yaain menmen me Jisas nentar hır nınapan mıt iuwe nının naanmıpre mıt ne Isrel hır nanımtewem te hır neneri.

¹⁴ Wı wikak epei men kerek mıt nererik naam menmen, te Jisas ken wınak iuwe ke God keit Jerusalem, hırak katıp mıt hım mırak kerp yaain ketpor menmen. ¹⁵ *Mıt iuwe ne Isrel nehınhın natıp, “Mıtık ik weınık kertei menmen mau tıwei karkeik? Nıpaan hırak ap ken skul te mıt iuwe tısa neteiknıwek menmen au.”

¹⁶ *Jisas kewenhi ketpor, “Menmen hi etpiyem hıram ap mai au. Hıram hım me hırak kerek kerıuweta te hi han tı ik. ¹⁷ Neımın hır nises menmen God hanhan hır nisesim, hır nanırteı hım hi hetpiyem hıram me God o hım hi hırekes han kitetim

* 6:62 Jo 3:13; Ap 1:9-11 * 6:63 2Ko 3:6 * 6:64 Jo 13:11 * 6:65 Jo 6:44 * 6:69 Mt 14:33, 16:16; Mk 1:24; Jo 1:49 * 7:1 Jo 5:18 * 7:2 Lev 23:34 * 7:5 Mt 13:55; Ap 1:14 * 7:6 Jo 2:4, 7:30 * 7:7 Jo 15:18 * 7:11 Jo 11:56 * 7:13 Jo 9:22, 12:42, 19:38, 20:19 * 7:15 Mt 13:54; Lu 2:47 * 7:16 Jo 12:49, 14:10 * 7:18 Jo 5:41, 8:50

etpiyem. ¹⁸ *Keim+n h+rak kat+p m+it menmen h+rak han kitetim h+rak hanhan m+it nanwen+pi niuk m+arak keremem. Keim+n hanhan kakwen+pi niuk me m+it+k kerek keriuwetek, h+rak kakises menmen yaaim kemip+n au. ¹⁹ *Moses n+paaw keweti h+m m+arak mau t+iwei te keim+n ke yi m+it h+rak kisesim werek werek? Taauye! Te yi yenmak yi yaieyep hi hahi yentar yi yat+p hi ap hises h+m me Moses werek werek au a?"

²⁰ *M+it en h+ir nit+iwekhi nar ik: "Neim+n h+ir hanhan nanitep te ti hahi a? Herwe enuk kers+sit te ti han ken sip te ti hat+p menmen mar im!"

²¹ *Jisas ketpor, "Hi h+riak menmen miut+p yaaim me w+ Sabat te yi han kekrit han enuk yeriua. ²² *N+paaw Moses ketpi yi yerekir y+nk ke n+kekerek h+arak+it ti. (N+paaw maaamrer nin+n n+riak menmen im. Moses au.) Yi yerekir y+nk ke n+kekerek h+arak+it ti me w+ Sabat te yi yises h+m me Moses. ²³ *Yi y+riak menmen im me w+ Sabat, te yi yises h+m me Moses werek werek. Te yi yenmak yi han enuk yeriua yentar hi h+kaap m+it+k k+nap h+rak k+re yaaik me w+ Sabat a? ²⁴ *Yi ap han ekitet menmen hi etpiyem eiy+ntar yi han kitet hi heremir h+m yi yisesim. Yi han ekitet menmen werek werek te yi eiy+rtai menmen hi hetpiyem h+ram yaaim."

M+it han nat+p Jisas h+rak m+it+k Kraiss

²⁵ *M+it han nau Jerusalem nat+p, "M+it iuwe nin+n naanm+prai h+ir hanhan nan+nep m+it+k ik kami. ²⁶ Te yi eiy+rek. H+rak kat+p m+it menmen m+arak keit wit yaaik me ninaan m+ir, te m+it+k hak ap kesiuwek h+m au. M+it iuwe han kitet m+it+k ik h+rak Mit+k Kraiss kerek God keriuwetek kaknen kak+kaap haiu m+it o au a? ²⁷ *Karkeik te h+rak M+it+k God kehimitanek kaknen kak+kepai a? Haiu mertei m+it+k ik ek wit k+rak. Maain w+ M+it+k Kraiss kerek God kehimitanek kaknen in, haiu m+it ap te nan+rtai h+rak keke nein kan au!"

²⁸ *Jisas keit w+nak ke God kat+p h+m iuwe kar ik: "Yi han kitet yi yertei hi keim+n, yi yertei wit hi hewik. Te yi yep+itari hi ap han wein+m au. M+it+k kerek h+rak keriuweta hi han ik, h+rak kerekkek kepu, te yi au yep+itariyek. ²⁹ Hi hertei ek werek werek entar hi n+paaw hau hetikerek h+rak keriuweta hi han t+ ik e."

³⁰ *H+rak kat+p menmen im epei au, m+it iuwe hanhan nant+iwek his nanwis+k kak+kre w+nak enuk ke gavman. H+ir ap net+iwek his nentar w+ kerek maain h+rak kaki h+ram ap epei man wen au. ³¹ *M+it yap+irwe ne m+it kerek nemtau h+m m+arak h+ir nisesik. H+ir nat+p nar ik: "Maain M+it+k Kraiss kerek God kehimitanek h+rak kaknen ap te kakin+n menmen yaaim iuwe m+it+k ik k+riakem taauye! M+it+k ik h+rak Kraiss!"

M+it iuwe neriuwet m+it polis nan nan+this Jisas nanwis+k kak+kre w+nak enuk

³² M+it ne Farisi kerek nin+n nertei h+m me Moses h+ir nisesim, h+ir nemtau m+it nat+pan nar ik me Jisas, te h+ir netike m+it iuwe pris neriuwet m+it naanm+pre w+nak ke God en h+ir nan nan+it his Jisas. ³³ *H+ir epei nan, Jisas kat+p, "Hi wen hahu hatikewi w+ ham, te maain hi p+ke ano hahu atike h+rak kerek n+paaw keriuweta hi han t+ ik e. ³⁴ *Maain yi yayinyaitno te yi ap yainepya au. Hi ano wit kerek yi ap te yayis+sa yainen taau."

³⁵ H+rak kat+p epei au, m+it iuwe ne Isrel nat+pan nar ik: "H+rak kakno nein te haiu ap mamnap+nek a? H+rak kakno kakrer wit wit me m+it ap ne weiw+ik me Isrel kerek m+it han nai ne Isrel newiyen te h+rak kakt+p m+it ne weiw+ik me Grik h+m me God a? ³⁶ Kenmak te h+rak kat+p menmen im: 'Maain yi yayinyaitno te yi ap yainepya au. Hi ano wit kerek yi ap te yayis+sa yainen taau?' "

Jisas h+rak k+re t+par yaaim mamkaap m+it nanu werek

³⁷ *Me w+ m+karu me m+it h+ir nererik naam menmen, h+ram w+ iuwe epei man, Jisas kekrit kerp kat+p keriuwe h+m iuwe kar ik: "Keim+n h+m niu enuk (o mar kewenk+iwek h+m) kaknen kak+ra te kak+m t+par mei." ³⁸ *Menmen im h+ram mar ke h+m me God metpim. H+ram mat+p, "Keim+n kis+sa, te menmen yaaim mamu mam+it maain m+ire h+it+k meke han k+rak mamnen witeik." ³⁹ *Jisas kat+p h+m im me God H+m+n Yaaik kerek neim+n nisesik, te h+ir nant+iwek kaku kak+kre han k+ir. Me w+ im God H+m+n Yaaik ap kan wen au kentar Jisas ap kaa p+ke kekrit ken wit ke God keit menmen iuwe wen au.

M+it newep hasini p+nan p+nan nentar h+m me Jisas

⁴⁰ *M+it yap+irwe nererik menep menep nemtau Jisas, h+ir nat+p h+m mar im: "M+it+k

* 7:19 Ap 7:53; Ro 2:21-24 * 7:20 Jo 8:48, 52, 10:20

Jo 5:8-10, 16 * 7:24 Lev 19:15; Ais 11:3-4; Jo 8:15 * 7:25 Jo 5:18 * 7:27 Jo 7:41, 9:29 * 7:28 Mt 11:27; Jo

8:55 * 7:30 Jo 7:44, 8:20, 13:1 * 7:31 Jo 2:23, 8:30, 10:42, 11:45, 12:11, 42 * 7:33 Jo 13:33 * 7:34 Jo 8:21,

13:36, 17:24 * 7:37 Lev 23:36; Ais 55:1; Jo 4:10, 14 * 7:38 Ais 58:11; Sek 14:8 * 7:39 Jo 16:7, 20:22; Ap 2:4

* 7:40 Diu 18:15; Jo 6:14; Ap 3:22 * 7:41 Jo 4:29, 1:46, 7:52

* 7:21 Jo 5:16 * 7:22 Lev 12:3; Jen 17:9-13 * 7:23

* 7:25 Jo 5:18 * 7:27 Jo 7:41, 9:29 * 7:28 Mt 11:27; Jo

8:55 * 7:30 Jo 7:44, 8:20, 13:1 * 7:31 Jo 2:23, 8:30, 10:42, 11:45, 12:11, 42 * 7:33 Jo 13:33 * 7:34 Jo 8:21,

13:36, 17:24 * 7:37 Lev 23:36; Ais 55:1; Jo 4:10, 14 * 7:38 Ais 58:11; Sek 14:8 * 7:39 Jo 16:7, 20:22; Ap 2:4

* 7:40 Diu 18:15; Jo 6:14; Ap 3:22 * 7:41 Jo 4:29, 1:46, 7:52

ik ek h̄rak k̄re m̄tik profet h̄rekes kin̄n kaknen me w̄ menep M̄tik Kraises kaknen.”

41 *M̄tik han nat̄ip h̄rak kerekek M̄tik God keh̄m̄tanek ker̄iuwetek kaknen ek. Te m̄tik han nat̄ip, “M̄tik kerek God ker̄iuwetek kaknen ap te m̄tik kei ke provins Galili taaul” 42 *T̄iwei me God mat̄ip, “M̄tik God ker̄iuwetek kaknen h̄rak nepenyek ke m̄tik Devit. Te m̄tik wawinaak kak̄it Betlehem kerek wit n̄paa Devit kewi en.”

43 *Te h̄r m̄tik yap̄rwe nererik nawep nau n̄m̄n p̄nan en han kitet h̄m ham, p̄nan nat̄ip han kitet h̄m ham me Jisas. 44 *H̄rak kat̄ip menmen im epei au, m̄tik han hanhan nant̄iwekhis nanwisik kak̄kre winak enuk ke gavman. Te h̄r ap net̄iwekhis nentar w̄ kerek maain kaki ap man wen au.

M̄tik iuwe nin̄n naanm̄pre m̄tik ne Isrel ap nises Jisas au

45 Menmen im epei au, m̄tik in naanm̄pre winak ke God n̄naaiw̄r Jisas p̄ke nen nat̄ip m̄tik iuwe pris nin̄n naanm̄pror, netike m̄tik ne Farisi. Te h̄r net̄ipor, “Yenmak te yi ap yet̄iwekhis yeiyik yan in a?” 46 Te m̄tik in ne winak iuwe ke God net̄ipor, “M̄tik nei ap n̄paa nat̄ip nar ke m̄tik ik ek h̄rak kat̄ip.”

47 Te m̄tik ne Farisi neneri net̄ipor nar ik: “H̄rak kari han ki ketike m̄tik miyap̄r en a? 48 Yi ap yir m̄tik kei kerek kin̄n naanm̄pri ek o haiu m̄tik ne Farisi mises h̄m m̄rak au! 49 M̄tik yap̄rwe in en ap nertei h̄m lo me Moses nisesim werek nar ke haiu m̄tik au. Te God kakriwaank kak̄it ninaan m̄rak me w̄ maain h̄rak skelim haiu m̄tik ne t̄i.” 50 Nikodimas kerek n̄paa ke w̄taan ken k̄r Jisas h̄rak m̄tik kiut̄ip ke h̄r m̄tik ne Farisi h̄rak ket̄ipor, 51 “H̄m lo maiu h̄ram mat̄ip haiu m̄tik iuwe em̄in mam̄ntau h̄m m̄tik h̄rak ket̄ipim, mam̄r menmen h̄rak k̄riakem, te maain haiu mat̄ip h̄rak yaaik o enuk. Haiu em̄mtau h̄m m̄rak werek, te haiu em̄rtei menmen h̄rak k̄riakem werek werek.”

52-53 Te h̄r nenerek net̄ipwek, “Ti enuk ke Galili har ke m̄tik en a? Eh̄r t̄iwei me God werek werek te ti ertei m̄tik profet kei ap te kaknen in h̄rak ke provins Galili auye!”

8

H̄m me m̄tik wari m̄tik his wewenem

1 [H̄r nat̄ip epei au, h̄r m̄tik yap̄rwe kerek nererik h̄r nen wit k̄r, te Jisas ken m̄niu (o neiȳp) m̄tik nenewek wit Oliv. 2 Teipmen wen hekrit enum eik, Jisas ken winak iuwe ke God. Te m̄tik yap̄rwe nenerik neweikn̄wek nau t̄i te h̄rak ket̄ipor h̄m. 3 M̄tik iuwe nin̄n nertei h̄m lo

me Moses nat̄ip m̄tik em, h̄r netike m̄tik ne Farisi neit his m̄tik kerek epei wetike m̄tik hak h̄r n̄riaran h̄r neiȳp nan. H̄r net̄ipwe werp n̄m̄n ke ninaan me m̄tik. 4 H̄r nat̄ip Jisas nar ik: “M̄tik luwe, m̄tik ip ep epei wari m̄tik hak his wewenem te m̄tik han n̄ri. 5 H̄m lo Moses keweteyem mat̄ip m̄tik w̄riak menmen enum mar im haiu emw̄r nan mam̄p wawi. Te in ek ti at̄ip mekam?”

6 H̄r nat̄ip h̄m mar im me nanri han ke Jisas te h̄r nesiuwek h̄m nant̄iwek his k̄no winak enuk. Te h̄r ap nanm̄tikwek̄p̄n au. H̄rak kertei, te h̄rak kiteh̄r kenke his t̄iwak k̄rak kewis h̄m miwaaik t̄i.

7 Te h̄r au nerp nit̄iwekhi menmen. Jisas kekrit kari h̄rekes werek te h̄rak ket̄ipor, “M̄tik keim̄n kiut̄ip ke yi m̄tik kerek ap kises menmen enum k̄riakem au, h̄rak ekin̄n ekw̄r nan ekip.” 8 H̄rak kat̄ip epei au, h̄rak kiteh̄r kewis h̄m meriuwe histuwak k̄rak mau t̄i. 9 Te h̄r nemtau h̄m Jisas ket̄ipor kar ik, h̄r nenepep n̄re ne kiut̄ip kiut̄ip nen witeik. M̄tik iuwe niut̄ip niut̄ip nin̄n net̄ipaan, h̄r m̄tik han wein̄n n̄karu ere h̄r n̄naaiw̄r Jisas kiut̄ip keip̄t n̄m̄n ein ketike m̄tik kerep̄p weperp. 10 Jisas kekrit kerp kari h̄rekes te h̄rak ket̄ipwe, “H̄r m̄tik neit nein? Ap kei kiut̄ip kerp in te h̄rak kaks̄wut h̄m me menmen enum ti h̄riakem?”

11 M̄tik wewenhi wat̄ip, “M̄tik luwe h̄r epei nen. Ap kei kiut̄ip kerp in au.”

Jisas ket̄ipwe, “Hi ap te heswut h̄m me menmen in enum ti h̄riakem taau. Ti enaaiw̄r in eno, te ti ap p̄ke eriak menmen enum au em̄it!”

Jisas k̄rak k̄re wepni k̄r ke t̄i ik ek

12 Jisas p̄ke kat̄ip m̄tik nisesik kar ik: “Hi h̄r h̄re wepni ke t̄i ik ek. Keim̄n kis̄sa kemtau h̄m mai, h̄rak ap kakis̄s menmen enum m̄re w̄taan toto taau. H̄rak kakis̄s menmen mai yaaim m̄r m̄re wepni te h̄rak kak̄it h̄m̄n yaaik kaku kak̄it.”

13 M̄tik ne Farisi nat̄ip Jisas, “In ek ti et̄ipim me ti h̄rekes. Menmen im ti et̄ipim h̄ram menmen wein̄m meteiknai ti keim̄n au.”

14 Jisas ket̄ipor kar ik: “Au, menmen hi h̄rekes eriakem hat̄ip me hi h̄rekes h̄ram yaaim werek hentar hi hertei hi eke nein han te hi ano nein. Te yi ap yertei hi heke nein han o hi p̄ke ano nein. 15 Yi skelim hi te yises menmen enum me t̄i. Yi ap yertei werek menmen me hi h̄riakem te yi wen yeswo h̄m. Te hi ap skelim m̄tik kiut̄ip kerekek kar ik au. 16 Te hi kitet m̄tik nan̄r̄p ninaan mai me menmen h̄r n̄riakem h̄ram te yaaim werek mentar hi ap h̄rekes kiut̄ip skelim h̄r m̄tik me

* 7:42 2Sml 7:12; Sam 89:3-4; Mai 5:2; Mt 2:5-6

* 7:43 Jo 9:16

* 7:44 Jo 7:30

menmen im. Haai kai God kerek keriuweta hi han in h̄rak kau ketikewa kekepa hawir w̄riak menmen im. ¹⁷ H̄ram h̄m lo mi mat̄ip m̄tik̄it wiketeret tat̄ip menmen miut̄ip h̄rap yaa'im werek mentar h̄rak̄it tat̄ip h̄m miut̄ip m̄p̄ram. ¹⁸ Hi hetpi me hi h̄rekes hi M̄tik̄ ke wit ke M̄tik̄ luwe. Haai kai kerek keriuweta hi han in h̄rak ketikewa hawir wewepyap̄r hi keim̄n.

¹⁹ H̄r m̄t en nit̄iwekhi, "Haai kit keik?"

Jisas ketpor, "Yi ap yertei hi keim̄n te yi yep̄itari Haai kai. Yi yerteiya te yi yaȳrtei Haai kai." ²⁰ Jisas ketpor h̄m im keit w̄nak iuwe ke God, keit haau kerek m̄t newis pewek mekre bokis newet God em m̄waai en. Te m̄t nei ap new̄rek kekre w̄nak enuk nentar w̄ m̄rak h̄rak kaki ap epei man wen au.

Yi ap te etikewa yaino wit kerek hi anori en taau

²¹ Jisas p̄ke ketpor keteipim, "Hi ano eh̄t en eh̄t (o ano auwesi eh̄t). Te yi maain yaȳnyaitno te yi yayi yeriuwe menmen enum yi ȳriakem. Te yi ap eino nein kerek hi ano en taau."

²² Te m̄t iuwe ne Isrel nat̄ip, "H̄rak kat̄ip kar ik, 'Yi ap yaino wit kerek hi ano taau.' H̄m im h̄rak ketpim m̄re h̄rak kaknep h̄rekes kak̄it nein te haiu ap mamno mamtikerek?"

²³ Jisas kewenhi ketpor, "Yi m̄t yi ne t̄ ik ek keriyen. Te hi au hi ke t̄ ik au. Hi ke wit kau niu. ²⁴ Mar keremem te hi etpi yi yayi yeriuwe menmen enum mau mekre han ki. Yi ap yerteiya hi M̄tik̄ God keriuweta hi han t̄ ik e. Te yi yaino si yaȳntar menmen enum yi ȳriakem."

²⁵ H̄r nit̄iwekhi, "Ti keim̄n?"

Jisas kewenhi ketpor, "Hi epei hetpi h̄m menmen n̄paa ein ek, w̄ kerek hi hin̄n hewepiyap̄r h̄m God ketpewem. ²⁶ Menmen yap̄rwe yi ȳriakem te hi etpiyem skelim yi m̄t ariuwereh ah̄r ke m̄tik̄ masistret h̄rak k̄riakem. Te hi ap ariakem in ek au. In ek hi et̄ip yi m̄t ne t̄ h̄m me M̄tik̄ luwe kerek h̄rak keriuweta hi han in h̄rak yaaik h̄rak ketpewem te hi epei hemtewem. Hi ariak menmen im keremem. Menmen ham au."

²⁷ H̄r ap mertei menmen h̄rak ketporem me Haai k̄rak God ek au. ²⁸ Te h̄rak ketpor, "Maain te yi eiriak hi M̄tik̄ ke wit ke M̄tik̄ luwe yewerik̄ka hahu nu tentarak̄it, te yi yaȳrtei hi keim̄n hi h̄rekes. Te maain yi eiȳrtei hi ap h̄riak menmen me hi h̄rekes au. Hi hetpi menmen miut̄ip kerek epei Haai kai ketpewem. ²⁹ H̄rak kerek keriuweta hi han t̄ ik h̄rak kepu ketikewa. H̄rak ap k̄naw̄ira hi kiut̄ipen hep̄u. Au, hekrit hi hemtau menmen m̄rak hisesim te h̄rak han yaaik keriuwa." ³⁰ M̄t

yap̄rwe nemtau h̄m me menmen Jisas ketpim, te h̄r nisesik.

Jisas kat̄ip h̄m me m̄t nau werek, m̄t au nau enum

³¹ Jisas kat̄ip m̄t ne Isrel kerek nemtau h̄m m̄rak nisesik kar ik: "Yi yises h̄m mai hi epei hetpiyem yi ȳre m̄t disaipel nai. ³² Yi yaȳrtei h̄m yaa'im werek, te h̄m yaa'im im mamkepi yainep̄m yaȳkeip̄n menmen enum, yar ke m̄tik̄ epei ketpaan k̄naaiw̄ir w̄nak enuk."

³³ M̄t han en nat̄ip, "Haiu nepenyerer ne m̄tik̄ Ebrahim. Haiu ap n̄paa m̄re m̄t n̄riak menmen wein̄m me m̄tik̄ hak kerek naanm̄iprai au. Ti henmak te ti at̄ip h̄m im em, 'Yi yayu yaa'im werek yainop̄n yaȳkeip̄n menmen enum yar ke m̄tik̄ epei ketpaan k̄naaiw̄ir w̄nak enuk a?'"

³⁴ Jisas ketpor, "Hi hetpi werek. Yi m̄t yap̄rwe kerek yi ȳriak menmen enum yi yar ke m̄t nekre w̄nak enuk ke menmen enum yi yisesim h̄rak mewenkeki mari han ki yi ap te einaiw̄rem au. ³⁵ M̄t kerek nepu nekre w̄nak enuk ap te nanises han k̄r nanriak menmen au. Te m̄tik̄ kerek kepu witeik h̄rak kepu kepeit en kises han k̄rak k̄riak menmen. ³⁶ Te hi N̄kan ke God hi herekyi yi eire yaain einop̄n eikeip̄n menmen enum, te yi eiyu werek werek. ³⁷ Hi hertei yi nepenyerer ne Ebrahim. Te yi yayiyep yaȳntar yi ap yemtau h̄m mai yisesi. ³⁸ Hi hetpi menmen n̄paa Haai kai epei keteiknewem, te yi ȳriak menmen kerek n̄paa haai ki h̄rak ketpiyem."

Jisas kat̄ip m̄t haai k̄r h̄rak Seten

³⁹ H̄r newehi net̄p̄wek, "Haai kaiu h̄rak Ebrahim." Jisas ketpor, "Yi n̄kerek ne Ebrahim h̄ras, te yi yair̄ak menmen yaa'im mam̄r ke h̄rak k̄riakem. ⁴⁰ Te menmen hi epei hetpiyem h̄ram h̄m yaa'im werek hi hemtewem meke God man. Te yi wen hanhan yaȳt̄ip yayiyep. Ebrahim h̄rak k̄napan menmen im. ⁴¹ Yi ȳriak menmen kerek haai ki k̄riakem."

H̄r nenerek nat̄ip, "Miyerer n̄aiu ap n̄waai netike m̄t han te h̄r nin̄aiu nar ke ti au. Haiu Haai kaiu kiut̄ip God h̄rekes."

⁴² Jisas ketpor, "God h̄rak Haai ki h̄rekes, te yi han tewen̄na. H̄rak keriuweta hi heke wit k̄rak han te hi hau in ek. Hi ap hises han kai h̄naaiw̄ir wit te hi han t̄ ik auye! Haai kai keriuweta. ⁴³ Yi yenmak te yi ap yertei menmen hi epei hetpiyem a? Yi yep̄tariyem yentar yi ap yau werek werek yemtau h̄m mai. ⁴⁴ Yi n̄kerek ne haai ki Seten, te yi hanhan yayises menmen enum m̄rak. N̄paa enum eik w̄ kerek h̄rak kin̄n kau ek, h̄rak enuk kenepep m̄t naa. H̄rak ap p̄ke k̄re yaaik mei kike au, kentar h̄rak ap

9

katip him yaaim mamkaap mit au. Hirak enuk kemipin mit kari han kir mekrerek. Hekrit hekrit hirak enuk kemitetpin, hirak haai ke mit hir nemitetpin. ⁴⁵ Hi hetpi him yaaim ap hemipin au, te yi ap yisisa yentar menmen hi nepei hetpim me Seten. ⁴⁶ Keimin kiutip ke yi ektip menmen hi epei hiriakem hiram enum? Hi hetpi him yaaim te yi yenmak yi ap han kiteta? ⁴⁷ Mit kerek hir nikerek ne God hir enimtau him me God. Te yi ap nikerek ne God au yentar yi ap yemtau him mirak.”

Ebrahim miye pirak winaak wen au, hi hininek hepu

⁴⁸ Mit iuwe ninin naanmipre mit han ne Isrel hir netpivek, “Nipaa haiu matip werek. Ti hirekes mitik enuk ke wit Sameria herwe kewit te ti han ken sip.”

⁴⁹ Jisas kewenhi ketpor kar ik: “Hi herwe ap mekra au. Hi hewenipi niuk me Haai kai keremem, te yi au yetpo enum ap yewenipi niuk mai au. ⁵⁰ Hi ap hiriak menmen te mit nantip hi yaaik iuwe au. Maain God kakteikin mit hi yaaik iuwe, hirak han ekitet menmen hi hiriakem. ⁵¹ Hi hetpi werek. Neimin nises him mai, hir ap te nani au. Hir nanu nanit tipmain tipmain enum eik.”

⁵² Mit iuwe ne Isrel netpivek, “In ek haiu mertei herwe enum mersis han kit te ti han ken sip. ⁵³ Mitik Ebrahim ketike mit profet kerek newepyapir him me God natip mit em, hir epei naa. Te ti hatip neimin nises him mit te hir nanu nanit tipmain tipmain enum eik. Ti iuwe hinin Ebrahim ketike mit profet a? Ti han kitet ti keimin a? Ti han kitet ti hire God a?”

⁵⁴ Jisas katip kar ik: “Hi hirekes hewenipi niuk mai hiram menmen weinim. Hi au Haai kai kerek yi yatip yi yisesik yewenipiyek hirak kewenipi niuk mai. ⁵⁵ Yi yatip yi yerteiyek, te ti yisesik au. Hi herteiyek hisesik. Hi hatip hi hepitariyek, te hi mitik enuk hemipin har ke yi mit. Au, hi herteiyek, hi hises him mirak. ⁵⁶ Maam ki Ebrahim hanhan kakir wi kerek hi anaaiwir wit ke Mitik luwe eweikin hire mitik anen hahu ti ik atike yi mit. Hirak epei kerek te hirak han yaaik.”

⁵⁷ Mit iuwe ne Isrel netpivek, “Ti ap epei enuk he mitik wen au, ti epei hir Ebrahim a? Taauye!”

⁵⁸ Jisas ketpor, “Hi hetpi werek Ebrahim miye pirak winaak wen au, hi kerekek hepu.”

⁵⁹ Hirak katip epei au, mit neit nan nanwirem nankip. Au, Jisas kiune hirekes hirak kinaaiwir winak iuwe ke God ketpaan ken witeik.

Him me mitik nanamir toto Jisas kekepek kire yaaik

¹ Jisas keke ti kepno, hirak kir mitik hak kerek miye winaak hirak enuk nanamir toto. ² Mit disaipel hirak nitiwekhi nar ik: “Mitik luwe, neinin niriak enum te miye pirak winaak te hirak nanamir toto? Hirekes o miye haai narak?”

³ Jisas ketpor kar ik: “Mitik ketike miye haai ap niriak enum au. Hirak nanamir toto kentar God kirak menmen yaaim kakriuwerek kakteikin mit em. ⁴ Haiu emriak menmen me God kerek keriuweta hi han. Haiu emriakem me wi hirak kimat haiu mamriakem. Haiu emriakem emintar maain wi mamnen te mit ap te nanriak menmen mar im au. ⁵ Hi wen hepu ti ik ek, hi hire si mir meteikin mit yapirwe yayiwe, hi heteiknor menmen me God.”

⁶ Hirak katip menmen im epei au, hirak kenikin tmank men ti keweiknim mire toni, hirak kewisim mau nanamir ke mitik eik. ⁷ Hirak kewisim epei au, hirak ketpivek, “Ti eno ekir ekre wan niuk mirak Siloam.” (Haiu meweikin him im haiu matip ‘Mit neriuwetem men.’) Jisas ketpivek epei au, hirak ken kekemyet ninaan te hirak pike kan kir ein ein werek werek.

⁸ Hirak epei kan, te mit nau menep nrapitek netike mit han nerek nipaa kau ti ek kitehi mit me pewek, hir natipan nar ik: “Mitik ik nipaa kau ti kitehi mit nanwetiwerek pewek. Mitik ik o au a?” Mit han en, hir natip, “Mitik ik ninaan mirak mar ke mitik hak eik kau ti.” ⁹ Mit han natip, “Mitik ik kerekek nipaa kau ti kitehi mit pewek.” Au, mit han natip, “Hirekes au. Hirak ninaan mirak mire mitik kerek nipaa nanamir toto ek.” Hirak ketpor, “Au, hi mitik hirekes kerek nipaa nanamir toto.”

¹⁰ Hirak ketpor, te hir nitiwekhi, “Ti harkeik te nanamir kit yaaik te ti hir ein ein a?”

¹¹ Hirak ketpor kar ik, “Mitik ik hir newek Jisas kenikin tmank mau ti keweiknenim ere mire toni, te hirak kewisim mau nanamir kai te hirak ketpo kar ik: ‘Ti eno ekemyet ninaan emikre wan niuk mirak Siloam.’ Epei au, hi hen hekemyet ninaan mai te nanamir kai kire yaaik hi hir ein ein werek werek.” ¹² Hirak katip epei au, hir nitiwekhi, “Hirak keit nein?” Hirak katip, “Hi hepitariyek.”

Mit ne Farisi nitehi mitik me menmen Jisas kiriakem

¹³ Hir mit neithis mitik ik kerek nipaa nanamir enuk toto ek hir neriyaaik ketikeri

nen n̄r m̄t ne Farisi kerek nin̄n nises h̄m me Moses. ¹⁴ W̄i kerek Jisas kewis toni kau m̄t̄k nanam̄r toto te h̄rak nanam̄r yaaik kesiupan k̄r ein ein werek werek, h̄rak k̄r̄ak menmen im me w̄i Sabat kerek m̄t ap n̄r̄ak menmen au. ¹⁵ H̄rak ketikeri nen n̄r m̄t ne Farisi, h̄r nit̄wekhi p̄ke kak̄t̄por karkeik te h̄rak in ek k̄r ein ein. H̄rak kewenhi kat̄p, “M̄t̄k h̄rak kewen toni kau nanam̄r kai, hi hekekyet te hi h̄r ein ein.” ¹⁶ M̄t̄ han ne Farisi nat̄p, “God keruwet m̄t̄k ik au kentar h̄rak k̄r̄ak menmen me w̄i Sabat ap kises h̄m me Moses au.” M̄t̄ han nat̄p, “Mam̄rkeik te m̄t̄k enuk kak̄r̄ak menmen yaaim mam̄r im?” H̄r m̄t̄ newep nau n̄m̄n. P̄nan nat̄p Jisas enuk, han p̄nan nat̄p h̄rak yaaik.

¹⁷ M̄t̄ ne Farisi nitehi m̄t̄k n̄teipim nar ik: “Ti han kitet mekam me m̄t̄k kerekyyut nanam̄r? H̄rak yaaik?”

H̄rak ketpor, “H̄rak m̄t̄k profet kerek.”

¹⁸ M̄t̄ iuwe ne Isrel nertei m̄t̄k ik au, te h̄r ap han kitet n̄paa h̄rak nanam̄r enuk toto, te in ek h̄rak k̄r ein ein. H̄r nemtau h̄m m̄rak au ere h̄r n̄tehi miye haai n̄rak. ¹⁹ H̄r nitorhi nar ik: “Ik ek h̄rak n̄kan kit kerek n̄paa yi yinaak ek, h̄rak nanam̄r toto? Karkeik te h̄rak k̄r ein ein?”

²⁰ Miye haai n̄rak netpor, “Haiu mertei ik ek n̄kan kaw̄r kerek haw̄r winaak h̄rak nanam̄r toto, haw̄r werteyek. ²¹ Haw̄r wep̄tari h̄rak karkeik te h̄rak k̄p̄r ein ein. Yi eyit̄wekhi. H̄rak epei k̄re iuwe. H̄rak k̄rekes kak̄t̄piyem.” ²² Miye haai n̄rak nat̄p nar ik nentar h̄r n̄naain m̄t̄ iuwe ne Isrel. M̄t̄ iuwe n̄paa nat̄p keim̄n kat̄p Jisas h̄rak M̄t̄k Krai kerek kaknen kak̄kaap haiu m̄t̄, h̄r ap nanwen̄wekhi kaknen winak kerek m̄t̄ nererik nekine h̄m me Moses neitai au. ²³ Miye haai n̄rak nertei menmen im te h̄r netpor, “H̄rak epei iuwe, te yi eyit̄wekhi em.”

²⁴ M̄t̄ iuwe p̄ke nari m̄t̄k kerek n̄paa nanam̄r toto ek h̄rak kan te h̄r netp̄wek nar ik: “Ti ewen̄pi niuk me God, te ti at̄p werek. Haiu mertei m̄t̄k ik ap kises God werek werek o au. Ti ewep̄yap̄rek h̄rak enuk.”

²⁵ H̄rak ketpor kar ik: “Hi hep̄tari m̄t̄k ik h̄rak yaaik o enuk. Menmen miut̄p hi hertei. N̄paa hi nanam̄r toto, te in ek hi h̄r ein ein werek werek.”

²⁶ H̄r p̄ke nit̄wekhi, “H̄rak kerekyyut mekam? H̄rak karkeik te h̄rak keniput nanam̄r kit k̄re yaaik?”

²⁷ H̄rak ketpor kar ik: “Hi epei hetpiyem, te yi ap yisesim werek werek au. Yi yemak te yi hanhan yaȳmtewem yaiteipim

a? Yi hanhan yayisesik yi yaȳr disaipel n̄rak a?”

²⁸ H̄rak kat̄p epei au, h̄r han enuk netp̄wek enum nar ik: “Ti kerekkek hises h̄m m̄rak. Haiu auyei! Haiu mises h̄m me Moses! ²⁹ Haiu mertei God kat̄p Moses h̄m m̄rak, te m̄t̄k ik wein̄k haiu mep̄tari keim̄n keruwet kan.”

³⁰ M̄t̄k keneri ketpor kar ik: “Menmen im yaaim menipa hi heniuwes̄s. Yi yep̄tari keim̄n keruwet h̄rak kan, te h̄rak kekepa k̄r̄ak nanam̄r kai k̄re yaaik. ³¹ Haiu mertei God h̄rak kemtau h̄m me m̄t̄ enun h̄r nit̄wekhi menmen au. H̄rak kemtau h̄m keremem me m̄t̄ yaain h̄r n̄r̄ak menmen God hanhan h̄r nisesi. ³² N̄paa God kewis t̄ ere in haiu ap memtau m̄t̄k hak k̄kaap m̄t̄ nanam̄r enum toto, te h̄r n̄r ein ein werek werek au. ³³ God ap keruwet m̄t̄k ik te h̄rak ap kak̄r̄ak menmen werek werek taauyei!”

³⁴ H̄r m̄t̄ nemtaant̄wo nenerek nar ik: “N̄paa miye pit winit ti enuk m̄t̄k wein̄k, te ti han kitet ti m̄t̄k iuwe hetpai menmen me God a?” H̄r netp̄wek epei au, h̄r nep̄rek ken witeik.

M̄t̄ ap nises h̄m me Jisas h̄r n̄re m̄t̄k nanam̄r toto

³⁵ Jisas kemtau h̄r epei nep̄rek ken witeik, te h̄rak k̄nket̄n̄wek. H̄rak k̄nap̄nek epei au, h̄rak kit̄wekhi kar ik: “Ti kerekkek hises h̄m me m̄t̄k ke wit ke M̄t̄k luwe o au?”

³⁶ M̄t̄k ik kit̄wekhi kar ik: “M̄t̄k luwe, ti etpo h̄rak keim̄n te hi hises h̄m m̄rak.”

³⁷ Jisas ketp̄wek, “Ti epei h̄rek h̄rak kerek in ek h̄rak ketput menmen.”

³⁸ H̄rak p̄ke kat̄p Jisas kar ik: “M̄t̄k luwe, hi han kitet ti M̄t̄k ke wit ke M̄t̄k luwe.” Te h̄rak kewen nin̄p kewen̄pi niuk m̄rak.

³⁹ Te Jisas kat̄p, “Hi han t̄ ik te hi hewep̄yap̄r neim̄n nises God, neim̄n h̄r au. Hi han akaap m̄t̄ netari h̄m me God te h̄rak kakrekyor han kitet h̄r nanam̄r toto te h̄r nanisesik nan̄rteiyek werek werek. Hi han te neim̄n h̄r han kitet h̄r epei nertei h̄m me Moses werek werek, hi heteiknor h̄r ap nises God werek werek au. H̄r n̄re m̄t̄ enup nanam̄r toto.”

⁴⁰ M̄t̄ han ne Farisi nerp netikerek nemtau menmen h̄rak ketpim, h̄r netp̄wek nar ik: “Ti ap han kitet haiu nanam̄r toto metike m̄t̄ yap̄rwe wein̄n au a?”

⁴¹ Jisas ketpor, “Yi yep̄tari hi keim̄n te God ap han kitet menmen yi yerekyewem h̄ram enum iuwe au. K̄ke. Te in ek yi yat̄p yi yertei menmen me God werek werek, te menmen enum mekre han ki h̄ram emu em̄t̄!”

10

Him me Jisas naanmipre sipsip

¹ “Hi hetpi werék werék. Mítik kerek ap kitet ya weipír kakno níwa ke sipsip au, hírak kíniu níwa keke han kerekír ken nímín ein, hírak mítik enuk kekintíp menmen. ² Te mítik kerek kitet ya weipír hírak mítik ke naanmipre sipsip. ³ Mítik kerek kekiwo níwa kau ya weipír kíre mítik ik, hírak kewisik ken nímín hírak kakno nímín te sipsip mamímtau him mírak, hírak kekine níuk me sipsip miutíp miutíp, hírak keriyaam keiyim kakno wit eik. ⁴ Hírak kari sipsip mírak hírak kíin kakno. Sipsip híram misésik mentar hírak kenínwem (o kenínorem), híram memtau toník mekre níkip te híram misésik. ⁵ Te mítik hak taau. Híram míméinik mírír mentar híram ap memtau toník mekre níkip kíre mítik kerek naanmiprewem (o naanmiprowem) au.”

⁶ Jisas katíp mít ne Farisi him im, te hír ap nertei menmen werék werék hírak ketporem me hírekes au.

Jisas katíp hírekes kíre mítik naanmipre sipsip

⁷ Mít netari menmen hírak ketpim te Jisas píke katíp kar ik: “Hi hetpi werék werék hi hírekes híre weipír ke sipsip. Hi híkaap mít hír níre sipsip hír nanises him me God. ⁸ Mít yapírwe nípaa níin nan naanmipre mít ne Isrel hír mít enun níre mít nekintíp menmen. Mít hír níre sipsip ne God ap níses mít in au. ⁹ Hi híre ya weipír. Neimín nisísa hír níre sipsip nanínen nímín níwa, te hír nanu werék maain naníno witeik nanínantín yenkis yaaim naním. ¹⁰ Mítik enuk kekintíp menmen kaknen te kakít menmen kaknep sipsip kakíwaank menmen. Hi au hi han te hír nani au. Hír nanu werék werék nanír ke God hanhan hír nanwin.

¹¹ “Hi híre mítik yaaik naanmipre sipsip hi hahi akaap sipsip nai te hír nanu werék werék. ¹² Mítik kerek naanmipre sipsip kakít pewek mamrerim, híram ap sipsip mírak. Hírak kír nepere iuwe ke yaank kaknen, hírak kínaain kírir te nepere iuwe ke yaank kemiyéi sipsip ken kíyaa kiutíp kakíp, te híram ham mírír mewep ein mewep ein. ¹³ Mítik kar ik kírir kentar hírak ap hanhan sipsip au. Hírak naanmiprewem kakít pewek mamrerim keremem. ¹⁴ Hi híre mítik yaaik naanmipre sipsip. Hi hertei werék werék mít neimín hír níre sipsip nai, hír nerteiya nisísa. ¹⁵ Hi hetike Haai kai werteiyakít mar im. Hi hertei mít níre sipsip nai, hír nerteiya. Hi hetike sipsip nai hanhan meriuwehan te hi hahi akepi. ¹⁶ Mít han níre sipsip nai, hír nepu, te hír ap ne

weiwík me mít nai ne Isrel au. Hi tewen haryei nantike mít han in te hír nemtau hír mai nanisísa. Maain hír nanre weiwík miutíp te hi kiutíp naanmampror.

¹⁷ “Haai hírak hanhan keriuwa hentar hi hanhan hahi akaap mít te hi píke akrit. ¹⁸ Mítik hak ap te kakiyep te hi hahi au. Hi han kai kerekek. God ketpo menmen im te hi aríakem. Hírak katíp werék te hi hahi, maain hírak kakwisa hi píke akrit hahu.”

¹⁹ Mít iuwe ne Isrel en hír newepan nau nímín pínan, han kitet menmen im, pínan au han kitet menmen ham nentar him mírak. ²⁰ Mít yapírwe natíp, “Herwe kau kekrerek, te hírak han ken sip hírak ketaritari katíp menmen im em. Yi yenmak te yi yerp in yemtau him mírak a?”

²¹ Mít han natíp him mírak ap him me mítik kerek herwe kau kekre han kírak au. Herwe ap te kírák mítik nanamír toto enuk ek te hírak kíre yaaik kír ein ein werék werék au.

Mít iuwe ne Isrel neweikín sip newet Jisas

²² Jisas katíp menmen im meit wit Jerusalem me wí mít nererik han tewenín nípaa mít nepír menmen enum mekre wínak ke God, hír píke níkaisiwe weipír, te hír píke naníno nímín newenípi níuk me God. Me wí im híram móre hawí hítan. ²³ Jisas ken kitet wínak iuwe ke God keit haau mít nenewem ‘Hínp ke mítik iuwe King Solomon.’ ²⁴ Hírak wen kepu en, mít iuwe ne Isrel neweikínwek nítiwekhi, “Wí marmenum te ti heteiknai haiu mamírteiyek. Ti etpai werék werék. Ti Mítik God kehímítanít ti akepái haiu mít o au?”

²⁵ Jisas ketpor, “Hi epei hetpi te yi ap han kitet him mai werék werék au. Menmen yaaim hi hírákem heriuwe menmen iuwe me Haai kai híram mewepayapír hi keimín. ²⁶ Yi ap yises him mai yentar yi ap yíre sipsip nai au. Nípaa hi hetpiyem! ²⁷ Sipsip nai hír nanímtau him mai hi herteiri niutíp niutíp hír nisísa. ²⁸ Te hi ekepi te hír nanu nantikewa tipmain tipmain enum eik, hír nani au. Mítik hírak ap te kakri mít sipsip nai te hír ap nanises him mai naníwaank taau. ²⁹ Haai kai kerek kewetau mít in hírak kíin menmen yapírwe. Mítik hak ap kakri mít nisesik te hír nanweikín sip nanwetíwek naníwaank taau. ³⁰ Hi etike Haai kai hawír wekiyakít wepu niutíp.”

³¹ Hírak katíp menmen in epei au, mít iuwe ne Isrel píke neit nan te hír nankíp. ³² Jisas kitorhi, “Hi epei hírák menmen yapírwe me nínaan mí hises menmen Haai kai kehímítana hi hírákem. Me mekam miutíp te yi eiwír nan yayiyep a?”

³³ Mít iuwe ne Isrel netpíwek, “Hau mamitep me menmen yaaim ti hírakem au. Hau mamitep mamíntar ti atíp enum, ti híre mítík kerekek, te ti hatíp ti hírekes híre God.”

³⁴ Jisas katíp, “Hím me God mau tíwei híram matíp mar im: ³⁵ ‘Hi atíp yi yíre God.’ Hau mertei híam me God mau tíwei híram yaaim ap mamweikín matíp híam ham taau. God katíp mít kerek hírak kewetír híam mírak hír híre God. ³⁶ God Haai kehímítana hírak keriuweta te hi han hau tí ik ek te yi yennak yatíp hi hatíp enum hentar hi etpi hi Níkan ke God a?”

³⁷ “Hi ap hírak menmen Haai kai kehímítana, te yi ap eiyises híam mai au emít!

³⁸ Te hi hírak menmen me Haai kai. Yi yínapen han ekitet híam hi hetpiyem me Haai kai keriuweta hi han tí ik yentar hi mítík kerekek. Te yi han ekitet menmen hi hírakem te yi yayírtei werek werek han ekitet Haai kai God ketikewa hawír wekiyakit wepu han kiutíp.”

³⁹ Hírak katíp menmen im epei au, hír píke nantíwekhis nanwísík kakíkre wináik enuk, te hírak kínaíwírí ken.

⁴⁰ Hírak kínaíwírí píke ken kerekir mani Jodan ken kiun wit kerek nípaá Jon kíkir mít, hírak kewiyen. ⁴¹ Mít yapírwe hír nan natíp, “Jon ap kírak menmen yaaim kíkaap mít enun hír híre yaaim kar ke mítík ik kírakem. Te menmen hírak ketpei me mítík ik ek híram yaaim werek.”

⁴² Mít yapírwe nau en, hír han kitet hírak Mítík Kraís kerek God kehímítanek kaknen kakíkaap hau mít.

11

Mítík Lasaras epei kaa

¹ Mítík hak kiutíp niuk mírak Lasaras, hírak kau wit Betani. Betani hírak wit kerek Maria wetike heiyiuwe píre Mata newi en. ² (Nípaá míte Maria ip ep wewen típar yaaim mínín yaaim míre natín kíjna em mentar híte me Mítík luwe Jisas. Epei au híre píke wenke paan kíre píke weiyík wesiuníníwekem. Míte ip e híre yenten kíre Lasaras. Hírak kínap.) ³ Hírak Lasaras kínap te Maria wetike Mata hír nesiuwe híam men Jisas netpíwek, “Kit yinak Lasaras nepei kínap wísenum. Ti enen ekepik te hírak kakre yaaik.” ⁴ Jisas kemtewem, hírak katíp, “Lasaras kínap keremem ap te kaki herwe enuk kakno kakísine kakít au. Menmen im man te mít nanwenípi niuk me God, mít nanwenípi niuk mai hi Níkan ke God.”

⁵ Jisas han tewenín Mata wetike kikíre píre, netike yenten kírá Lasaras. ⁶ Jisas kemtau híam me Lasaras kínap, te hírak wen kepu wit kerek hírak kepwi en ere

wí wiketerem. ⁷ Epei au, hírak katíp mít disaipel nírak, “Hau píke emno provins Judia.”

⁸ Te mít disaipel newenek natíp, “Mítík luwe, ti hanhan píke eno wit kerek nípaá ein mít nau en nanwír nan nanitep a? Ekít hau emu in!”

⁹ Jisas katíp kar ik: “Ap 12 aua me hekrit ere hínkewí a? Te mítík kakno kakitet yayiwe ap te kakrewo menmen kakínkewín kentar hírak wepni kírá kan tí ik ek, hírak kírá yayiwe hírak kitetik. ¹⁰ Te hírak kakno kaki wítaan, hírak kakrewo menmen te kakínkewín kentar ap wepni kírá keteikníwek menmen werek werek.”

¹¹ Jisas katíp híam im em epei au, hírak píke ketpor keteipim kar ik: “In ek Lasaras epei kíwaai keit, te hi píke eno akotítek kakíkrit kaku.”

¹² Mít disaipel netpíwek nar ik: “Mítík luwe, hírak kíwaai, te hírak maain píke kakre yaaik. Te hau emu in a?”

¹³ Jisas ketpor me Lasaras hírak epei kaa, te hírá han kitet hírak ketpor hírak kíwaai kerekek.

¹⁴ Mar keremem te Jisas ketpor werek werek kar ik: “Lasaras epei kaa. ¹⁵ Te hi han yaaik hi ap hau hetikerek kerek wí hírak kaa kentar maain hi hekepik yi eiyírtei God keriuweta hi han. In ek hau emno emírek.”

¹⁶ Mítík Tomas hírá nekine niuk mírak ham nenewek Didimas, hírak katíp mít disaipel han ne Jisas kar ik: “Tís, hau emno emtike Mítík luwe te hau mami mantikerek.”

Jisas kan kírá Lasaras yentenrer nírak hírá newepnaki

¹⁷ Maain Jisas kan, mít netpíwek nar ik: “Wí tekyaaít Lasaras kaa, hírá newisík kíwaai kekere han kewen kínik.” ¹⁸ Wit Betani ap yanímín ke wit iuwe Jerusalem. Au menep kíre 3 kilomita. ¹⁹ Te mít miyapír yapírwe ne Isrel epei nan Betani nanír Mata wetike Maria, hírá enwenor han kírá yaaik nentar yenten kírá Lasaras epei kaa. ²⁰ Mata wemtau Jisas kaknen, híre wen te wawíwenyipirek wawít yayiwe eik. Te Maria au wepu wínak eik.

²¹ Mata wan watíp Jisas, “Mítík luwe, nípaá ti epei enen ehu in te yenten kai ap te kaki taau. ²² Te hi hertei God in ek kakwetit menmen kerek ti hitíwekhiyem heriuwerem em.”

²³ Jisas jetpíwe, “Yenten kit tewen kakíkrit kaku kakre mítík.”

²⁴ Mata wewenhi watíp, “Hi hertei maain hírak kakíkrit me wí kerek God kehímítanem skelim mít.”

²⁵ Jisas ketpíwe, “Hi Haai ke mít píke naníkrit nanu. Hi Haai ke mít nanít híamín

yaaik. Neim+n nises h+m mai, h+r nani, te maain hi p+ke ak+an nanu nanit. ²⁶ Neim+n kerek nau nisisa h+r keriyen nanit h+m+n yaaik nanu nanit tipmain tipmain enum eik. Ti han kitet h+m mai hisesim o au?"

²⁷ Mata wewenhi war ik: "O M+tik luwe, hi hises h+m mit. Hi hisesit hentar hi hertei ti N+kan ke God, ti M+tik kerek God kehimitenit ti han t+ ik e."

Jisas k+kit kerwe kaa

²⁸ Mata wat+p h+m im epei au, h+re p+ke wen wen+ne k+k+r p+re Maria. H+r wik hasini h+re wetp+we main main war ik: "M+tik luwe epei kan kitauihi hi hetput ti eno eh+rek." H+re wetp+we epei au, h+re wen w+r+ak menmen. ²⁹ Maria wemtau h+m im em, h+re wesiuk+n wasenum wen waw+r Jisas. ³⁰ Jisas ap epei kan kiun wit ik wen au. H+rak wen kepeit wit kerek Mata epei wen w+rek kewiyen. ³¹ M+ti miyap+r ne Isrel neit w+nak k+r enwen+n han k+re h+r n+r Maria h+re wesiuk+n wasenum wen, te h+r nisesiye. H+r nat+p, "H+re waun+ne herwe hei te h+re wauk+tek."

³² Te Maria epei wan wiun wit kerek Jisas kewiyen, h+re w+rek wenke w+waai h+it m+rak wewen+piyek. H+re wat+p, "M+tik luwe, n+paa ti epei enen in ne, te yenten kai ap te kaki au."

³³ Jisas k+rep wik+it, te m+ti miyap+r ne Isrel kerek epei netikerep hanhan ek h+r n+p+k+tek, h+rak han enuk te h+rak han k+rak kekrit. ³⁴ Te h+rak kit+wehi kar ik: "Yi yewis+k k+waai nein?"

H+r nat+p, "M+tik luwe enen eh+rek."

³⁵ Jisas han tewen+nek k+k+itek. ³⁶ M+ti han en ne Isrel nat+p, "Eiy+rek, h+rak hanhanek w+senuk."

³⁷ Te m+ti han nat+p, "H+rak n+paa k+r+ak m+tik kerek nanam+r toto h+rak k+r ein ein ek a? H+rak ap te kak+kaap Lasaras kaa au a?"

Jisas k+kiak Lasaras kekrit kepu

³⁸ Jisas han enuk han kekrit, te h+rak ken han kerek m+ti epei newis+k k+waairi en. Han ik kerekek n+paa h+r nekin+k kekrenan h+r newis nan keiyepet h+m k+rak. ³⁹ Jisas kat+p, "Yi eiy+nke nan ik eknep+n."

Mata yenten k+re kerek kaa ek, h+re wat+p, "M+tik luwe, h+rak epei kaa ere w+tekyaa+it epei men, te h+rak epei k+n+n enuk. Ti ap ekeis+uwek ek+it!"

⁴⁰ Jisas ketp+we, "Hi hetput ti ehises h+m mai te ti tewen hah+r menmen iuwe me God mamnen." ⁴¹ H+rak kat+p epei au, h+r nenkre nan ken p+n, Jisas k+k+amnaan kat+p, "Haai ti yaaik ti epei emtau menmen hi hituthiyem. ⁴² Hi hertei me w+ yap+rwe ti hemtau h+m mai, te hi hat+p h+m im em hentar m+ti in en, te h+r nan+rtei ti heriuweta hi han t+ ik ek."

⁴³ H+rak kitehi God menmen im epei au, h+rak ken+ne h+m iuwe kar ik: "Lasaras, ti etpaan enen witeik." ⁴⁴ Te m+tik kerek kaa ek h+rak ketpaan kan witeik. His h+it m+rak h+r newenkekim meriuwe laplap kerek n+paa h+r neiy+m newis+k ek, te laplap ham mewen+k+ik+wek ninaan m+rak. Jisas ketpor, "Yi eisiupen+wek laplap einaiw+rrek ekno."

M+ti iuwe ne Isrel nimen+p+nan nat+p+nan n+nep Jisas kaki

(Mt 26:1-5; Mk 14:1-2; Lu 22:1-2)

⁴⁵ M+ti miyap+r yap+rwe ne Isrel kerek epei nan n+r Maria, h+r n+r menmen Jisas k+r+akem, te h+r han kitet h+rak M+tik kerek God keriuwetek kan t+ ik. ⁴⁶ Au, m+ti han p+ke nen nat+p m+ti ne Farisi me menmen Jisas epei k+r+akem.

⁴⁷ Te m+ti ne Farisi netike m+ti iuwe ne pris netike m+ti ne kaunsil h+r nererik nat+p nar ik: "H+iu em+r+ak mekam? H+rak epei k+r+ak menmen iuwe mar im! ⁴⁸ Te h+iu mamwis+k kak+r+ak menmen mampar im, te m+ti yap+rwe nanisesik. M+ti nanisesik, te m+ti iuwe ne wit Rom nansiuwe ami nan+nen nanwen w+nak iuwe ke God h+r nan+waankai h+iu m+ti ne Isrel!"

⁴⁹ M+tik hak niuk m+rak Kaiafas, kerek me tito im h+rak hetpris kin+n pris yap+rwe, h+rak ketpor, "Yi h+r+as ap yertei menmen mei kike taau! ⁵⁰ Yi ap yertei werek h+rak yaa+im te m+tik kiut+p ik kaki, h+iu m+ti yap+rwe ne weiw+ik me Isrel au."

⁵¹ H+rak ap kat+p im em me han k+rak. Au, h+rak m+tik het pris kerek kin+n naanm+pre m+ti en me tito im em, te h+rak kat+p h+m k+re profet kar ik ek: Jisas kaki kak+kaap m+ti ne Isrel keriyen. ⁵² H+r keriyen au, h+rak kaki te kakri m+ti miyap+r n+re n+kerek yap+rwe ne God nau nerer wit nan+nen nan+re m+ti ne weiw+ik miut+p. ⁵³ Me w+ in ere maain, m+ti iuwe ne Isrel nimen+p+nan n+nep Jisas. ⁵⁴ Mar keremem te Jisas ap ken kitet yayiwe yaaik ke m+ti ne Judia. H+rak k+naiw+r+ri h+rak ken yaank wein+k m+ti ap newi en, ken wit hak niuk m+rak Efraim. In ek h+rak kau ketike m+ti disaipel n+rak.

⁵⁵ W+ me m+ti ne Isrel nererik nan+m menmen han tewen+n n+paa God kenep m+ti ne Isip, h+rak epei man menep. W+ me m+ti nererik nan+m menmen wen au, h+r m+ti miyap+r n+naaiw+r wit k+r n+niun nen wit Jerusalem me nanwet pris menmen te God kakt+p h+r yaain, nan+r ke h+m me Moses ketpim. ⁵⁶ H+r yap+rwe n+piun wit Jerusalem, h+r n+natin Jisas. H+r neit w+nak iuwe ke God n+m+n ein, h+r nitehiyan nat+p+nan, "Yi han kitet mekam? Haw+r han kitet h+rak ap te kaknen in kak+m menmen kaktike m+ti miyap+r in

taau.”⁵⁷ Mít iuwe pris netike mít ne Farisi epei natíp mít neimín nertei Jisas keit nein, te hír enínen nanítpor te mít iuwe nanínno nantíwek his nankíp.

12

Maria wewen típar mánin yaaim mentar hít me Jisas

(Mt 26:6-13; Mk 14:3-9)

¹Maain wí ham Jisas píke kan wit Betani, wit kerek Lasaras kewiyen. Hírak mítík kerek Jisas kíkíak te píke kekrit. Me wí im, wí hispínak kiutíp (6) wen mepu ere mít nererik naním menmen me Pasova. Me wí im mít hír han tewenín nípaa God kenep mít ne Isip, te hír Isrel au. ²Mít en hír epei nemani menmen me Jisas kakím neit wit kír eik. Mata wíkaap mít kerek newetír menmen. Mítík Lasaras kau ketike Jisas tekiyakít taam menmen. ³Te míte niuk móre Maria, híre yenten pe Lasaras wekín mán típar me nu nad mánín mekrerem me mít hír newír pewek iuwe nantíwem, híre wewenem mentar Jisas hít mórak. Epei au, híre wesiunenim meriuwe paan kóre. Típar yaaim mánín mekre wínak au han iuwe kewen. ⁴Mítík disaipel hak kiutíp ke Jisas niuk mórak Judas ke Iskeriot, kerek maain kakwepyapír Jisas kakno his me mít iuwe ne Isrel, hírak katíp, ⁵“Nenmak te mít ap neit típar yaaim mánín im em nesiuwerem nanít pewek mererim mar 300 kina te hír enwet mít enun ap netenen menmen enwetírem?” ⁶Hírak ap han tewenín mít enun ap netenen menmen au. Hírak enuk kekintíp menmen. Hírak naanmípre tíkenup kerek Jisas ketike disaipel nírak newis pewek mekrerek ek te hírak kekinenim kísawínem.

⁷Hírak katíp kenerep, te Jisas ketpíwek, “Ewisiye ewír! Híre wetenen menmen im wíríakem me maain hi hahi hír mít nanwisa akre hei. ⁸Mít enun netenen menmen au hír nanu nantikewi hekrit, te hi au. Wí ham hi anaiwíri.”

Hír mít iuwe pris natíp nanínep Lasaras kaki

⁹Mít yapírwe ne Isrel nemtau Jisas keit wit Betani, te hír nen en nanírek. Hír ap nanír Jisas kiutíp kerekau. Hír nanír Lasaras kerek Jisas kíkíak kaa ek píke kekrit kau. ¹⁰Te mít iuwe pris nimenípin nanínep Lasaras ketike Jisas. ¹¹Mít yapírwe neweikín sip newet hím me mít iuwe ne Isrel hír nises Jisas, nentar menmen Jisas kírákem.

Jisas ken wit Jerusalem kóre mítík iuwe king

(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Lu 19:28-40)

¹²Maain wí ham hekrit, mít yapírwe kerek epei nan nererik naním menmen me wí Pasova kerek hír han tewenín God kenep mít ne Isip, hír nemtau Jisas kaknen wit Jerusalem. ¹³Te hír neit wapnake neiyím nen newenyipírek neit yayiwe eik. Te hír nínap natíp, “God ti yaaik. Haiu emwenípi niuk me mítík ik kan kakíkrehér ke ti Mítík luwe God.

Ti akaap mítík ik naanmamre haiu mít ne Isrel.”¹⁴ Jisas kínapi donki (hírak kóre hos), te hírak kewik kar ke hím me God mau tíwei metpim mar im:

¹⁵“Yi mít yau wit Saion, yi ap einapen!

In ek Mítík luwe ki kaknen kakri kau donki wen yaaik kípnú.”

¹⁶Mít disaipel nírak ap nertei nenmak hír nírák menmen im ere maain Jisas kaa píke kekrit ken wit ke God kakít niuk iuwe. Maain hír han kitet menmen nípaa tíwei me God metpim, hír nertei nenmak hír nerekyíwek im em.

¹⁷Mít yapírwe kerek nípaa nau netike Jisas me wí kerek hírak keníne Lasaras nípaa hírak kaa te hírak kekrit kekere herwe hei kan. Mít in hír menmen im, te hír nen newepyapír menmen hírak kírákem. ¹⁸Mar keremem te hír mít yapírwe nen newenyipír Jisas. Hír nemtau Jisas kírák menmen iuwe mar im. ¹⁹Te hír mít ne Farisi nesiuwehan hím natípan nar ik: “Yi eiyíri! Menmen haiu móríakem ap te mamwenek taau! Mít yapírwe ne tí ik nisesik.”

Mít han ne Grik hanhan nanír Jisas

²⁰Mít han ne weiwík me Grik nan Jerusalem netike mít han ne Isrel, te hír nererik naam menmen han tewenín wí nípaa God hírak kenep mít ne Isip. ²¹Hír nan hír mítík Filip (hírak ke wit Bet-saida keit provins Galili), te hír natíp, “Mítík iuwe haiu hanhan mamír Jisas mamítíwek menmen.” ²²Filip ken katíp Endru, te hírakít wiketeret ten tatíp Jisas.

²³Jisas ketpíwekít, “Wí apei menep man te hi Mítík ke wit ke Mítík luwe, God kakweto niuk mórak yaaim iuwe hi etíwem. ²⁴Hi hetpi hím werek. Yehes kei kiutíp ke rais kínatin kíwaai tí au, te yehes kiutíp kerekau kakpau. Yi eikír ekíkire tí, te kakine níkim yapírwe. Mar im hi hír mít nanwisa akre hei. Maain hi akrit hi akaap mít yapírwe nanises hím me God. ²⁵Neimín hanhan nanises han kír naníwaank híras. Neimín ap nises han kír nau tí ik ek, hír nises han ke God, te maain han kír kaku werek werek tipmain tipmain enum eik. ²⁶Mít neimín naníak menmen mai hi hírákem, te hír enisisa hír nani nanír ke hi hahi. Wit kerek hi hewiyen te

mít nírak menmen mai hír nanwiyen. Te Haai kai kakwis niuk mír iuwe kentar hír nisísa.

Hír mít enwenípi niuk me hi Mítík ke wit ke God

²⁷ In ek han kai kekrit kehínhín te hi atíp mekam? Te hi atíp Haai hi anaaiwír menmen im mamnen mamiyep? Au, mar keremem te hi han hau tí ik e. ²⁸ Haai, ti eníp niuk me mít emre iuwe!” Jisas katíp kar ik te hím meke nepni man matíp mar ik: “Hi heníp niuk mai móre iuwe, te hi píce aríakem mamre iuwe.”

²⁹ Te mít yapírwe nerp menep nemtau hím kerekek, te hír natíp, “Nepni mewenín.” Mít han au, natíp, “Mítíp ensel ke God ketpíwek.” ³⁰ Jisas ketpor, “Hím em ap man me menmen mai mamkepa au. Híram man te mamíkepi yi eiyírtei God keriuweta hi han tí ik e. ³¹ In ek, wí epei man, te God skelim hír mít nau tí ik ek me menmen enum nípaá hír nírakem. In ek hírak kakinín Seten kerek naanmípre menmen enum me tí. ³² Te maain mít nanwenkíka hi ahu nu tentarakít, te hi ari han ke mít yapírwe nanisísa.” ³³ (Jisas katíp hím im keteikín mít karkeik te hírak kaki.)

³⁴ Te mít yapírwe píce newenhi natíp nar ik: “Hír haiu mísesim nípaá mít newisím mau tíwei híram matíp mítík kerek God kehímítanek kakíkaap mít en te hírak kaku kakít tipmain tipmain enum eik. Ti henmak te ti hatíp mítík ke wit ke Mítík luwe mít han hír nanwenkekik hírak kaki? Keimín hírak Mítík ke wit ke Mítík luwe God a?”

³⁵ Jisas kewenhi ketpor hím tok piksa kar ik: “Wepni kakír kike kau nímín ke yi mít. Yi eiyitet yayiwe me wí wepni (o yanm) kír, te yi eiyu werek, te wítaan ap mam-sawín yayiwe. Maain hi anaíwírí ano, yi eiyír mítík kerek ke wítaan kakno kepítari yayiwe hírak ken nein. ³⁶ Yi eiyisísa hi híre wepni (o yanm) wí hi hepu in, te maain yi yíre mít yi eiyises menmen yaain.”

Mít yapírwe ne Isrel ap nises hím me Jisas

Jisas katíp menmen im epei au, hírak ken kísawín hírekes kenpín kekeipnor. ³⁷ Hír mít nípaá nírek hírak menmen iuwe kíkaap mít nínap hír nóre yaain, te hír ap han kitet hírak Mesaia, mítík kerek God keriuwetek kan tí au. ³⁸ Hír ap nisesik, te hím nípaá mítík profet Aisaia ketpim kewisím mau tíwei mamnen mar im: “Mítík luwe, neimín nises hím maiu? Mít auye! Mítík luwe keteikín menmen mírak iuwe men neimín? Mít yapírwe!”

³⁹ Te mít ap nisesik nentar hím nípaá Aisaia píce kewisím mau tíwei mar im:

⁴⁰ “God hírak kesor nanamír (o naan) kír te hírak tokik kepu, hírak kenipi te hír han toenuk.

Te hír ap nír menmen werek werek au, hír ap nertei menmen werek werek.

Hír nertei menmen werek werek, te hír nanisesik te hírak kakíkepi hír nóre yaain, te hír au.”

⁴¹ Mítík profet Aisaia katíp menmen im kentar hírak kír Jisas keit niuk mírak iuwe te hírak kewepyapírek.

⁴² Me wí im, mít iuwe ne Isrel yapírwe hír nises Jisas. Hír nínapan mít ne Farisi, te hír ap newepyapír hír nises Jisas. Hír natíp te mít ne Farisi nanípiri nanínepín nankeipín wínak kerek mít nererik nekine hím me Moses neitai. ⁴³ Hír hanhan iuwe mít nantíp hír yaain, te hír hanhan kike God hírak kakítpor hír yaain. Híram menmen weimín.

Maain Jisas skelim mít nanit wit ke God kakriuwe hím nípaá hírak katíp mít em

⁴⁴ Jisas katíp hím iuwe kar ik: “Neimín nisísap ap nisísa hi kiutíp kerekek au. Hírak kises Mítík luwe kerek keriuweta hi han tí ik e. ⁴⁵ Neimín nóra, te híram mamír ke hír nír Mítík luwe kerek keriuweta hi han tí ik e. ⁴⁶ Hi han tí ik ek, hi híre wepni kír. Mít neimín niutíp niutíp kerek nisísa, hír ap nanu enum nanír ke mítík ke wítaan kau auye! ⁴⁷ Neimín nemtau hím mai te ap nisesim, hi ap skelim hír mít au. Hi ap han tí skelim mít nau tí ik ek au. Hi han te hi akepi. ⁴⁸ Mítík keimín ke yi mít keweikín sip keweto ap kemtau hím mai, maain menmen mekam skelim mítík ik a? Me hím kerek nípaá hi hetpiyem, híram skelim mítík ik me wí kerek God skelim mít. ⁴⁹ Menmen im híram werek mentar hi ap hises han kai hetpim au. Haai kerek keriuweta hi han ketpo hím te hi ewepyapírem. ⁵⁰ Hi hertei hím hírak ketpim mamírak mít nanu werek tipmain tipmain enum eik. Menmen hi hetpiyem híram menmen Haai kai ketpewem.”

13

Jisas kekemyetít hit me mít disaipel nírak

¹ Wá me mít nererik naním menmen me Pasova kerek hír han tewenín God kenep mít ne Isip teipmen mamnen. Jisas kertei wí mírak epei man te hírak kaki kaknaaiwír tí ik, te hírak píce kakno kakír God Haai. Hekrit hekrit hírak han tewenín mít nírak yaain nau tí ik ek. (Hírak han tewenín ere maain hírak kaki.) Te in ek hírak kakteiknor hírak han tewenín wísenum. ² Jisas ketike mít disaipel nírak

naam menmen. Seten epei kakri han ke Judas, nikan ke Saimon ke wit Iskeriot, te hīrak kakwepyapīr Jisas kakwet mīt enun ek. ³ Jisas kertei Haai kīrak God epei kewetīwek menmen iuwe werek, hīrak kertei hīrak kan keke wit ke God, te hīrak pīke kakno kakīrek. ⁴ Te Jisas kekrit kekeipīn yeno kerek hīr naam menmen menterim em, kenemtīn laplap saket men, te hīrak kakīr laplap taul nokik mau mamīn mīrak. ⁵ Epei au, hīrak kewen tīpar mekre tīkenup kekemyetīt mīt disaipel nīrak hīt hiyap mīr. Hīrak kesunenim keriuwe taul kerek kakīr kau mamīn mīrak em, kīre mītīk enuk weinīk kīrīak menmen me mīt iuwe nīrak.

⁶ Jisas ken kakīr Saimon Pita, te hīrak Pita ketpīwek, “Mītīk luwe, ti henmak te ti hekemyetīt hīt mai?”

⁷ Jisas kewenhi ketpīwek kar ik: “In ek ti ap hertei menmen in ek hi hīrakem. Te maain ti tewen erteiyem.”

⁸ Pita katīp Jisas, “Ti ap te ekemyetau hīt mai taauye!”

Te Jisas pīke ketpīwek, “Hi ap akemyetut hīt, te ti ap har ke mītīk disaipel kai taau!”

⁹ Saimon Pita kewenhi katīp kar ik: “Mītīk luwe, ti ap ekemyet hīt mai kere-mem au. Ti akemyetīt his metike paan.”

¹⁰ Jisas katīp, “Keimīn kisīsa hīrak kīre mītīk kerek epei kīkīr, hīrak yaaik prar prar, te hīrak ap pīke kakīkīr hīrekes. Au, me hīt miutīp keremem, hīrak ekīkīrem. Yi yapīrwe yi yaain yīre mīt epei nīkīr prar prar neit. Kiutīp kerekau au. Hīrak kīre mītīk hapīk mewik.” ¹¹ Jisas epei kertei keimīn kerek maain kakwepyapīrek kakno his me mīt enun, te hīrak katīp mīt nīrak, “Yi mīt han ki kīre mīt epei nīkīr prar prar. Te kiutīp au han kīrak enuk kīre mītīk ap kīkīr hapīk mewik.”

¹² Jisas epei kekemyetīt hīt mīr epei au, te hīrak pīke keriuwet saket mīrak mīre laplap, te hīrak pīke kau yeno. Hīrak kau yeno, hīrak kitorhi, “Yi yertei hi henmak te hi epei herekiyem o au? Hi hetpi. ¹³ Yi yenewa hi Mītīk luwe enuk hi ewepiyapīr hīm. Hīram werek te yi yenewa mar im yentar hi hīrekes luwe kerek. ¹⁴ Hi Mītīk luwe ki hewepiyapīr hīm, te hi hekemyeti hīt. Yi yises menmen hi herekiyem, yi ekemyetīt hīt me ni yinan, yar ke mītīk enuk weinīk kīrak menmen me mītīk iuwe kīrak. ¹⁵ Hi epei ateikniyem te yi eiysesim empar kerek hi epei herekiyem. ¹⁶ Hi hetpi werek. Mītīk kīrīak menmen me mītīk hak, hīrak ap te kakinīnek me menmen taau! Mītīk kerek keriuwet mītīk hak katīp mīt hīm mīrak, hīrak iuwe kinīnek. ¹⁷ In ek yi yertei menmen ti hetpiyem werek yi eiysesim

eiriakem. Hīram mamkepi te yi han yaaik eiyeu.

¹⁸ “Hi ap hatīp me yi yapīrwe. Hi hertei neimīn kerek hi nīpaa hehimīteni en. Te hīm mau tīwe me God em matīp menmen mamnen māmīr im:

‘Mītīk kere hi hewetīwek menmen hīrak kaam, hīrak kerekyo enum.’

¹⁹ In ek hi hetpi menmen in. Maain menmen im mamnen mamiyep, te yi eiyrtehi hi Mītīk ik kerek God keriuweta hi han akaap mīt ne tī. ²⁰ Hi hetpi hīm werek! Keimīn hīrak kakīthis mīt naanmampror kerek hi heriuweti nanīno ek, hīrak kakīr hīrak kaktauhī. Keimīn kaktauhī naanmīprau, hīrak kakīr ke hīrak kakīthis Mītīk luwe kerek keriuweta hi han in.”

Jisas katīp Judas maain kakwepyapīrek te mīt enun nankīp

(Mt 26:20-25; Mk 14:17-21; Lu 22:21-23)

²¹ Jisas katīp hīm im epei au, hīrak han enuk kekere han kīrak, te hīrak kewepyapīr ketpor hīm im. “Hi hetpi werek, Mītīk kiutīp ke yi mīt hīrak maain kakwepyapīr kakime yipīr mīt enun hīr naniyep.”

²² Te mīt disaipel niutīp niutīp nīwaainan nīran. Hīr nepītari hīrak katīp mītīk keimīn. ²³ Mītīk disaipel kiutīp hi John hīrekes kerek Jisas hanhana, hi hau hīrapīt Jisas menep. ²⁴ Saimon Pita kitauhi keriuwe his katīp, “Ti hitīwekhi hīrak katīp ke keimīn.”

²⁵ Pita kitauhi epei au, hi mītīk disaipel ik ek henke hau hīrapīt Jisas hitīwekhi, “Mītīk luwe, keimīn kakīrīak menmen im?”

²⁶ Jisas ketpo kar ik: “Hi hatīp bret ik ek kerek hi awisīk ekre mīn tīpar mekretek, te hi ewet mītīk kere kakīrak menmen im em.” Hīrak katīp epei au, hīrak kewet Judas nikan ke Saimon ke wit Iskeriot bret ik hīrak kaak. ²⁷ Judas keit bret ik kaak epei au, Seten kan kari han kīrak, te Jisas ketpīwek kar ik: “Ti eno waswas eriak menmen ti hanhan eriakem.” ²⁸ Haiu mīt kerek mekiyan maam menmen em ap mertei mekam Jisas ketpīwekem. ²⁹ Haiu mīt disaipel mertei Judas ketenen pewek maiu mekre tanīk, te haiu mīt han kaiu han kitet Jisas ketpīwek kakno kakwīr pewek keiyīm kakīt menmen me haiu mamīm, o hīrak ketpīwek hīrak kakno kakwet mīt kerek ap netenen menmen kakwetīr pewek mei. ³⁰ Te Judas keit bret wasenum, hīrak ketpaan ken witeik. In ek hīrak wītaan toto.

Jisas katīp mīt nīrak hīm ham yaaim hīrenisesim

³¹ Judas epei ken witeik, Jisas katīp, “In ek hi Mītīk ke wit ke Mītīk luwe ahīt niuk iuwe me menmen hi arīakem akaap mīt. Te in ek God kakīt niuk iuwe kentar

menmen hi ariakem. ³² God kakit niuk iuwe, te h̄rak kakteik+n m̄t hi M̄tik ke wit k̄rak kakteiknor hi niuk mai iuwe. H̄rak kakriakem waswas. ³³ N̄kerek nai hi ap te hahu t̄ ik ek atikewi w̄ yap̄rwe. Maain yi yaȳn yaȳitno te hi hetpi h̄m im em. Hi epei hept̄ip m̄t iuwe ne Isrel em mar im: 'Yi ap te yaino wit kerek hi anori en.' ³⁴ Hi etpi h̄m ham yaaim yi eiysesim. Yi han etwen̄nan eiyr̄ ke han tewen̄ni, te yi han etwen̄nan em̄t ek keremem. ³⁵ Yi han tewen̄nan, te h̄r m̄t nerer wit wit nanri nant̄ip yi disaipel ne hi Jisas.

Jisas kat̄ip Pita kakweik̄n sip kakwek̄wek

(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Lu 22:31-34)

³⁶ Saimon Pita kit̄wekhi kar ik: "M̄tik luwe ti eno nein?"

Jisas ketp̄wek, "Ti ap ehisisa eno wit kerek hi anori en. Te maain ti ehisisa."

³⁷ Pita kit̄wekhi, "M̄tik luwe ti henmak te hi ap ehisesit in ek a? Hi epei hanhan hahi akepit."

³⁸ Jisas kwenhi kat̄ip, "Ti werek te ti hanhan hahi akepa a? Hi etput h̄m werek. Suware ap te kaknep enum wen au, te ti ehione at̄ip wikak ti herteiya au."

14

Jisas h̄rak k̄re yayiwe te m̄t nanisesik h̄r nan̄no God Haai

¹ Jisas wen kat̄ip kar ik: "Yi ap han enuk te yi han ekitet menmen au em̄t! Yi yises God, te in ek yi eiysis̄sa. ² W̄nak ke Haai kai haau yap̄rwe mekrerek. Hi ehin̄n ano etn̄ni wit kakmer̄ri. Hi etpiyem mentar menmen im mepu. Au hi ap te etpiyem. ³ Maain hi epei hetn̄ni wit epei au, te hi p̄ke anen at̄ihis yainen, te yi eiyeu wit kerek hi hewiyen. ⁴ Yi yertei eiyses menmen te yi ein̄o wit kerek hi anori en."

⁵ M̄tik Tomas kat̄ip Jisas, "M̄tik luwe, haiu ap mertei nein ti enori en. Em̄rkeik te haiu em̄rkeik te haiu em̄rtei yayiwe kakno keriyen a?"

⁶ Jisas ketp̄wek, "Hi h̄re yayiwe, te m̄t nan̄r God. Hi Haai ke h̄m yaaim, hi Haai ke menmen mamkaap m̄t nan̄t h̄m̄n yaaik kaku kak̄t̄ tipmain tipmain enum eik. Neim̄n nan̄no Haai kai God ek, te h̄r nan̄n̄isa nanre h̄r nitet yayiwe. ⁷ In ek yi epei yerteiya. Te yi yaȳrtei Haai kai God. Te in ek ere maain yi yerteiyek, yi nepei ȳrek."

⁸ M̄tik Filip kat̄ip Jisas, "M̄tik luwe, te eteiknai God Haai, te haiu han yaaik emu."

⁹ Jisas ketp̄wek, "N̄paa enum eik hi epei hau hetikewi w̄ yap̄rwe, te in ek Filip, yi wen au yep̄tari menmen? Neim̄n epei n̄ra, te h̄r epei n̄r Haai kai. Ti henmak te ti hitauhi, 'Eteiknai God Haai h̄rak k̄re

mekak a?' ¹⁰ Filip ti ap hertei Haai kai God ketikewa haw̄r wekiyak̄t̄ wau niut̄ip? Menmen hi hetpiyem h̄rak ap h̄m mai au. Haai kerek kau kekne han kai h̄rak kerek kises han k̄rak k̄riak menmen m̄rak. ¹¹ Yi eiyses h̄m hi etpiyem kerek hi etpi hi hetike Haai kai God haw̄r wekiyak̄t̄ wau niut̄ip. Te h̄m im au yi eiyr̄ menmen kerek hi h̄riakem h̄kaap m̄t n̄nap his h̄t enum n̄re yaain, te yi eiyr̄tei hi etike Haai kai haw̄r wekiyak̄t̄ wau niut̄ip. ¹² Hi hetpi h̄m werek. M̄t neim̄n nan̄n̄isa, h̄r nan̄riak menmen iuwe mam̄r ke hi h̄riakem. Menmen h̄r nan̄riakem h̄ram mamin̄n menmen mai mam̄ntar hi ano ah̄r Haai kai ehu etikerek esiuwe God H̄m̄n Yaaik kaknen kak̄kaap yi m̄t. ¹³ Te hi eweti menmen kerek yi eiyr̄tei God em meriuwe niuk mai iuwe. Hi ewetiyem, te m̄t nanwen̄pi niuk me God Haai nan̄ntar menmen hi arekiyiem. ¹⁴ Yi eiyr̄tauhi menmen heriyai heriyai eiriuwe niuk mai iuwe, te hi ariakem ewetiyem.

Jisas kat̄ip h̄rak kaksuwe H̄m̄n Yaaik ke God kaknen

¹⁵ "Yi hanhana, te yi eiyses h̄m hi hetpiyem. ¹⁶ Hi tewen ehitehi Haai kai kakweti keiyak kaknen kak̄kepi kaku kaktikewi tipmain tipmain enum eik. ¹⁷ H̄rak God H̄m̄n Yaaik kakt̄ip m̄t h̄m yaaim kak̄kre han k̄r. H̄rak ap kaku han ke m̄t ne t̄i kentar h̄r ap n̄rek nerteiyek. Te yi eiyr̄teiyek eiyr̄ntar h̄rak kaku kaktikewi kaku kak̄kre han ki. ¹⁸ Maain w̄ hi ano wit ke Haai kai, hi ap enaiw̄ri te yi yayu wein̄m eiyr̄ ke n̄kan miye haai aurek. Au, hi p̄ke anen. ¹⁹ W̄ epei menep te m̄t ne t̄i ik ek ap te p̄ke nan̄ra au. Te yi eiyr̄ra. Maain yi yayi yi p̄ke yayiyr̄krit yayu eiyr̄ntar hi hahi hi p̄ke akrit ehu. ²⁰ Maain hi p̄ke ekrit ehu, yi eiyr̄rtei hi etike Haai kai God haw̄r wekiyak̄t̄ wau niut̄ip. Yi eiyr̄rtei hi hetikewi haiu mekiyan mau niut̄ip.

²¹ M̄t neim̄n nertei h̄m mai nisesim, h̄r keriyen hanhana. Te Haai kai hanhani kent̄ar h̄r hanhana. Te hi hanhani heteiknor hekre han k̄r hi hau hetikeri."

²² M̄tik Judas hau (ap m̄tik Judas ke wit Iskeriot au) h̄rak kat̄ip, "M̄tik luwe, ah̄rkeik te ti anen eteiknai h̄rekes, te m̄t yap̄rwe ne t̄i ik ek au a?"

²³ Jisas ketp̄wek, "M̄t neim̄n hanhan nan̄ises h̄m mai, te Haai kai hanhani. Te Haai kai ketikewa haw̄r wawu waw̄kre han k̄r. ²⁴ M̄t neim̄n ap hanhana ap nan̄ises h̄m mai au. H̄m kerek hi epei etpiyem em ap mekre han kai man au. H̄ram menmen me Haai kai kerek keriuweta te hi han t̄i ik ek, h̄ram man. ²⁵ "Hi hepu hetikewi te hi epei hetpi h̄m im em.

26 God H̄m̄n̄n̄ Yaaik kak̄kepi, God Haai kaksuwerək kak̄ntera kakteikni menmen yap̄rwe te kak̄kepi han tewen̄n̄ h̄m̄ kerek n̄paa hi epei hetpiyem.

27 “Hi are aneiw̄ri te hi han yaaik kai kaku kak̄kri. Hi han yaaik kai hi ewetiyeḡ, h̄ram mamre han yaaik ke m̄t ne t̄ ik ek net̄iwem au. Yi ap han kekrit einaain menmen mamnen au em̄t! 28 Yi epei yemtau hi hetpi hi epei eneiw̄ri ano. Te hi p̄ke anen ari. Yi hanhana, te yi han yaaik hi p̄ke ano ah̄r Haai kai kent̄ar h̄rak iuwe kin̄na kak̄kepi iuwe te yi eir̄iak menmen yap̄rwe. 29 Hi epei hin̄n̄ hetpi menmen im em in ek me w̄i menmen ap mamnen wen au. Te maain h̄ram mamnen, yi eiȳrteḡ hi M̄tik̄ kerek n̄paa God h̄rak keriuweta hi han t̄ ik ek. 30 Hi ap hat̄ip̄ hetikwei yap̄rwe hent̄ar m̄tik̄ enuk Seten h̄rak iuwe kin̄n̄ naanm̄pre m̄t miyap̄r ne t̄ ik e kaknen kaktauh̄s. H̄rak ap kin̄na au. 31 Te hi ewisik h̄rak kaktauh̄s, te m̄t yap̄rwe ne t̄ ik ek, h̄r en̄rteḡ hi hanhan Haai kai God, hi h̄r̄iak menmen yap̄rwe h̄rak ketpo hi h̄r̄iakem. Eiȳkrit, emnaaiw̄r wit ik h̄ai emno.”

15

Hi h̄re waai yaaim h̄kaap m̄t

1 Jisas kat̄ip̄, “Hi h̄re waai yaaim. Haai kai God h̄rak k̄re m̄tik̄ naanm̄pre waai mekre ni. 2 M̄t nis̄sa h̄r n̄re nu heneik mari. Neim̄n̄ h̄r ap nis̄sa werək werək, h̄r n̄re nu heneik ap mari, te Haai kai kakremir. Nu heneik mari mine n̄kim, Haai kai keremir yinam ere h̄ram yaaim te tito ham h̄ram mamri mamu menep. 3 Yi epei yaain yent̄ar h̄m̄ mai hi hetpiyem h̄ram mau mekre han ki. 4 Yi eiȳs̄sa, te hi ehu ekre han ki. Nu heneik ap mau waai, h̄ram mamri mamine n̄kim au. Yi m̄t ap yis̄sa, te yi ap ȳr̄iak menmen yaaim au.

5 “Hi h̄re waai, yi ȳre heneik mai. Neim̄n̄ h̄r nis̄sa, hi h̄ahu akre han k̄r, h̄r nanr̄iak menmen yaaim. Yi ap yis̄sa, te yi ȳr̄iak menmen yaaim au. 6 Neim̄n̄ ap nis̄sa, God keriuweti nen n̄re m̄t neket heneik enum new̄rem m̄waai t̄ meweiwei meit. Maain h̄r nan̄t̄ heneik mar im nanw̄rem mamno si, si tat̄im. 7 Yi yis̄sa, h̄m̄ mai mau mekre han ki merekyi yi yisesim, maain yi eiȳtehi God menmen yi hanhanem, te h̄ram mamnen mam̄r ke yi yit̄wekhiyem. 8 Yi ȳr̄iak menmen yaaim, te m̄t nanwen̄pi niuk me Haai kai, te yi yeteik̄n̄ m̄t yi m̄t disaipel nai yi yis̄sa. 9 Hi hanhan eriuwi har ke Haai hanhan keriuwa. Yi yewisa hi wen naanempri hanhan heriuwi. 10 Yi yises h̄m̄ mai, te yi yewisa hi wen naanm̄pri hanhan heriuwi

har ke hi hises h̄m̄ me Haai kai, te h̄rak naanm̄prau hanhan keriuwa.

11 “Hi epei etpi menmen im te menmen menipa hi han yaaik mamu mākre han ki, te yi han yaaik iuwe. 12 Hi hetpi h̄m̄ im yi eiȳsesim. Yi hanhan yeriuwehan eiȳr ke hi hanhan heriuwi. 13 M̄tik̄ hak ap k̄r̄iak menmen han kak̄in̄n̄ kakteik̄n̄ m̄t h̄rak hanhan keriuwi w̄senum, te h̄rak kaki te kak̄kepi. 14 Yi yises menmen hi epei etpiyem, yi ȳre nai yinan. 15 In ek, hi ap at̄ip̄ yi ȳre m̄t n̄r̄iak menmen mai wein̄m̄ au, hent̄ar m̄t n̄rak nar ik h̄r netari menmen m̄tik̄ k̄r̄iakem. Au, hi at̄ip̄ yi nai yinan yent̄ar hi epei etpi menmen yap̄rwe Haai kai ketpewem. 16 Yi ap yehim̄tena yi yis̄sa au. Hi hehim̄teni yi yis̄sa, yi eir̄iak menmen yaaim, te menmen im mamu mam̄t. Yi ȳr̄iak menmen im, te Haai kakweti menmen menmeiyam yi yit̄wekhiyem kak̄ntar yi yis̄sa. 17 Te hi etpi h̄m̄ mai im: Yi hanhan m̄t han.

M̄t ne t̄ maain nanre m̄t enun nepan netike m̄t nises h̄m̄ me Krais

18 “M̄t ne t̄ h̄r n̄neini, te yi han ekitet n̄paa h̄r n̄neina. 19 Yi m̄t yi yises menmen me t̄ im e te m̄t ne t̄ hanhan neriuwi nar ke h̄r hanhan h̄ras. Au, hi hehim̄teni yi yis̄sa, te yi ap ne t̄ au, h̄r m̄t ne t̄ n̄neini. 20 Yi han ekitet menmen hi hetpiyem. M̄tik̄ k̄r̄iak menmen me m̄tik̄ iuwe k̄rak ap kin̄nek au. N̄paa h̄r m̄t nerekiyo menmen enum, te h̄r nanrekyi menmen enum. N̄paa h̄r m̄t han nises h̄m̄ mai, te maain h̄r nanises h̄m̄ mai. 21 H̄r nanrekyi menmen im enum nan̄ntar yi yis̄sa. H̄r ap nerteḡ God kerek keriuweta hi han, te h̄r nisesik au. 22 Hi ap han hetpor menmen, h̄r̄iak menmen yaaim te m̄t nanweik̄n̄ sip nanwet God h̄ram menmen enum kike. Au, hi epei etpor menmen h̄r̄iak menmen yaaim, te in ek h̄r neweik̄n̄ sip newet God te h̄rak kakt̄ip̄ h̄r n̄r̄iak menmen enum iuwe h̄rak kak̄waanki. 23 Neim̄n̄ n̄neina ap nis̄sa, h̄r n̄naain Haai kai ap nisesik au. 24 Hi ap h̄r̄iak menmen menmeiyam kerek n̄paa m̄t n̄r̄iakem au, te h̄r neweik̄n̄ sip newet God, h̄r n̄r̄iak menmen enum kike. Te h̄r epei n̄r̄ menmen iuwe hi h̄r̄iakem, h̄r neweik̄n̄ sip newet God h̄r n̄neina hetike Haai kai. 25 Menmen im h̄r n̄r̄iakem epei man, te h̄m̄ mau t̄wei h̄r nisesim h̄ram mamnen mam̄r ke h̄m̄ n̄paa m̄t netpim h̄ram mamnen. H̄m̄ im mat̄ip̄ mar im: ‘H̄r n̄neina nent̄ar menmen au wein̄m̄ keremem.’

26 “Maain, h̄rak kerek kak̄kaap m̄t, h̄rak kaknen. H̄rak God H̄m̄n̄n̄ Yaaik kat̄ip̄ h̄m̄ yaaim, h̄rak keke wit ke God

kaknen. H̄rak kaknaaiw̄r Haai, hi eriuwetek kaknen yi m̄t, h̄rak kakwepyap̄r menmen mai kak̄tpiyem. ²⁷ Yi yetikerek yi yait̄p m̄t me menmen mai yentar n̄paa w̄ kerek hi hin̄n ewepyap̄r h̄m mai, yi yetikewa haiu mariyan.”

16

¹ Jisas kat̄p, “Hi epei hetpi h̄m im em te yi ap einaaiw̄r h̄m mai yayises menmen ham enum. ² Te h̄r m̄t nan̄p̄ri yi yainep̄n w̄nak ke God kerek h̄r nererik nekine h̄m me Moses nekrerem. Maain w̄ mamnen te m̄t han kitet h̄r naniwep te h̄r nankaap God. ³ H̄r nanrekyi menmen enum mar im nentar h̄r ap nertei hi hetike Haai kai God, h̄r ap nis̄saw̄r au. ⁴ Hi epei hetpi h̄m im te maain w̄n mamnen me h̄r nanrekyi menmen mar im, yi han ekitet n̄paa hi epei hetpiyem.

Menmen God H̄m̄n Yaaik kak̄iakem

“N̄paa hi ap hetpi menmen in ek hi are etpiyem hentar hi wen hepu hetikewi. ⁵ Te in ek hi han hah̄r Haai kai kerek keriuweta hi han in. Te ap keim̄n ke yi m̄t hanhan yitauhi, ‘Ti eno nein.’ ⁶ Te in ek hi epei hetpi, te yi epei han enuk kekre han ki. ⁷ Te hi hetpi werék. H̄rak yaaik kak̄ikepi te hi ano hah̄ntar hi ap ano, te H̄m̄n Yaaik kerek kak̄ikepi ek ap te kaknen kaku kaktikewi taau. Hi ano, te hi eriuwetek kaknen kaku kaktikewi. ⁸ Te maain h̄rak kaknen h̄rak kakteik̄n kakt̄p m̄t ne t̄ ik ek ap nan̄rtei h̄r nises menmen enum, ap nertei mekam yaaim, te God skelim. ⁹ H̄rak kakteik̄n m̄t h̄r n̄riak enum nentar h̄r ap nis̄sa. ¹⁰ H̄rak kakteik̄n mekam yaaim iuwe kak̄ntar hi ano ah̄r Haai kai h̄rak H̄m̄n yaaik kak̄ikreh̄r kai. Te yi ap p̄ike eiȳra au. ¹¹ H̄rak kakteik̄n m̄t God skelim m̄t ne t̄ nises menmen enum kak̄ntar God epei skelim m̄tik Seten kerek kin̄n naanm̄pre t̄.

¹² “Hi h̄m yap̄rwe mepu te hi ap etpiyem hentar in ek yi ap yaȳrteiyem werék au. ¹³ Maain God H̄m̄n Yaaik kerek kat̄p h̄m yaaim kaknen, h̄rak kakteik̄n menmen yap̄rwe yaaim. H̄rak ap te kakt̄p menmen me han k̄rak au. N̄paa h̄rak kemtewem, te h̄rak kak̄tpiyem te maain h̄ram mamnen. ¹⁴ H̄rak kakwen̄pi niuk mai kentar menmen kerek hi hetpim, h̄rak kakt̄wem kak̄tpiyem kekre han ki. ¹⁵ Menmen yap̄rwe me Haai kai God h̄ram mai. Mar keremem, te hi hat̄p God H̄m̄n Yaaik kak̄it h̄m mai te h̄rak kak̄tpiyem kak̄kre han ki.

In ek yi han enuk eiyu, te maain yi han yaaik

¹⁶ “Maain kike yi ap yaȳra au. Maain w̄ ham yi p̄ike eiȳra.”

¹⁷ M̄t han ne m̄t disaipel n̄rak nitehiyan nar ik: “Mekam im h̄rak ketpaiyem kat̄p, ‘Maain yi ap yaȳra au, maain w̄ ham yi p̄ike eiȳra.’ H̄m im metike h̄m ham im e: ‘Hi hentar hi eno ah̄r Haai.’ Kenmak te h̄rak ketpim?” ¹⁸ H̄r nat̄pan nar ik: “Mekam h̄m h̄rak kat̄p: ‘Me w̄ kike?’ Haiu mep̄itari h̄m im!”

¹⁹ Jisas kertei h̄r hanhan nit̄wekhi me menmen in te h̄rak ketpor, “Yi yitehiyan menmen hi etpim te maain kike yi ap yaȳra, maain w̄ ham yi p̄ike eiȳra a? ²⁰ Hi etpi werék. Maain yi yaȳkta w̄senum han tatwen̄na, te m̄t ne t̄ h̄r han yaaik iuwe. Yi han enuk eiyu te maain yi han yaaik iuwe. ²¹ M̄te sip newenep weteiknen weriuwe n̄kerek h̄re han enuk wenterim. Maain h̄re wine n̄kerek h̄re ap han kitet menmen im mewo au. H̄re han yaaik wentar h̄re wine n̄kerek. ²² In ek yi han enuk yentar hi hahi, te maain hi p̄ike ekrit ari, te yi han yaaik eiyu. M̄tik keiyak ap te kakri menmen im yaaim mau mekre han ki au.

²³ “Maain w̄ eim mamnen, te yi ap eiyitauhi me menmen. Hi etpi werék, yi eiyitehi Haai me menmen in ek, te h̄rak kakwetiyem yeriuwe niuk mai iuwe. ²⁴ N̄paa ere in yi ap yitehi God me menmen yentar yi yeriuwe niuk mai iuwe. Yi yit̄wekhi menmen yi yait̄wem, te h̄rak kakrekyi han yaaik iuwe.

Jisas epei kin̄n menmen enum me t̄

²⁵ “Hi epei hetpi h̄m mei m̄re tok piksa, te maain w̄ mamnen te hi etpi eriuwe menmen im au. Hi etpi eriuwe h̄m yaaim me God Haai, te yi eiȳrteiyem werék werék. ²⁶ Maain w̄ eim mamnen yi yitehi God yeriuwe niuk mai iuwe. Hi ap hit̄wekhi menmen me yi m̄t au ²⁷ hentar Haai kai God h̄rekes hanhani kak̄mtau menmen mi yi yit̄wekhiyem. H̄rak hanhani kentar yi hanhana, yi yertei hi h̄naaiw̄r Haai hi han t̄ ik. ²⁸ N̄paa hi h̄naaiw̄r Haai hi han t̄ ik e. In ek, hi h̄naaiw̄r t̄ ik p̄ike ano ah̄r Haai.”

²⁹ M̄t disaipel n̄rak netp̄wek nar ik: “In ek ti at̄p werék. Ti ap at̄p h̄m tok piksa au. ³⁰ In ek haiu mertei ti hertei menmen yap̄rwe, te haiu mituthi menmen ti hetpim h̄ram yaaim au. Haiu mertei ti h̄naaiw̄r God ti han t̄ eik mentar menmen im ti etpaiyem.”

³¹ Jisas ketpor, “In ek yi han kitet yi yertei hi h̄naaiw̄r God han in. ³² Te w̄ epei man te m̄t nanrip̄r yi eir̄r eino ein ein, te hi kiut̄pen kerekék ehu. Hi kerekék ehu au. God kau yetikewa. ³³ Hi epei etpi menmen im te yi yetikewa emkiyan han kiut̄p emu,

te yi han yaaik eiyu. Mít ne tí nanrekýi menmen enum, te yi han tokik eiyu. Hi epei hinín menmen enum mít ne tí hár nisesim.”

17

Jisas kitehi God kakíkaap mít nírak nisesik

¹ Jisas katíp menmen im epei au, hírak kíkíamnaan katíp kar ik: “Haai, wí epei man. Ti ewenípi niuk mai, hi Níkan kit heriuwe menmen ti herekyewem, te hi ewenípi niuk mit. ² Ti epei heweto híam mit ti atíp híram yaaim werek, te hi ewet mít miyapír ne tí hewetír híamín yaaik te hír nanu werek tipmain tipmain enum eik. ³ Mít nertei tí, tí God kiutíp kerekék, ti etikewa hi Jisas Kraís, Mítík kerek tí heriuweta hi han, hír enírteiyawír enísísawír. Neriuwe menmen im hír nisesim, híram mamkepi hír nanu werek tipmain tipmain enum eik. ⁴ Hi heteikín mít miyapír niuk mit iuwe heit tí ik e. Hi epei híríak menmen ti ehímítanem hi híríakem. ⁵ Haai, ti píke eweto niuk mai iuwe kerek nípaá tí kepu wen au, hi hetenenim hau hetikewit.

⁶ “Hi epei hewepyapír hatíp mít kerek ti ewetori ne tí ik e, hetpor ti híre mekam. Hír mít nit te ti ewetori hír epei nises híam mí. ⁷ In ek hír nertei menmen yapírwe hi híríakem, nípaá ti ewetewem hi híríakem. ⁸ Hi epei hetpor híam nípaá ti etpewem, te hír nisesim. Hír nertei tí heriuweta hi heke wit kit hekuwe han in.

⁹ “Hi hituthi ti ekaap mít in. Hi ap hituthi ti ekaap mít nises menmen me tí au. Hi hituthi tí ekaap mít kerek ti ewetori hentar hír mít nit. ¹⁰ Menmen yapírwe hi hetenenim híram mit. Menmen yapírwe ti hetenenim híram mai. Mít nanírtei niuk mai iuwe nentar menmen mít nai in níríakem. ¹¹ In ek, hi anen arit. Maain hi ap hahu tí ik, te hír nanu tí ik e. Haai Kai Yaaik, ti naanmampror eriuwe niuk mit iuwe, niuk im kerek nípaá ti ewetewem, te mít in nantikewit nankiyan han kiutíp nar ke ti etikewa hawír wekiyakít han kiutíp. ¹² Wí kerek hi hau hetikeri hi naanempror heriuwe menmen iuwe mit. Hír yapírwe nepu werek te kiutípen au kerek hírak kakíwaank hírekes, te híam mit kerek mít hír newísím mau tíwei mamnen mamír ke nípaá mít newísím. ¹³ In ek hi enen arit. In ek hi hatíp híam im hi hau tí te hír nemtau híam hi hetputem hír nanít han yaaik kai iuwe kaku kakíkri. ¹⁴ Hi epei hetpor híam ti etpewem. Mít miyapír nau tí hír níneini nentar mít in hír ap nises menmen me tí nar ke hi ap hisesim. ¹⁵ Hi ap hituthi ti etorhis hír nínaawír tí ik ek au. Hi hituthi te ti naanempror, te mítík enuk Seten ap kakíwaanki. ¹⁶ Hír ap nises

menmen me tí mít nisesim nar ke hi ap hisesim au. ¹⁷ Ti ehímítani hír mít nit neriuwe híam yaaim mit hi etporem. Híam mit híram yaaim. ¹⁸ Hi heriuweti nen mít miyapír ne tí níríak menmen mai níre nípaá ti heriuweta hi hen mít miyapír ne tí híríak menmen mit. ¹⁹ Hi ehímítan hírekes hi ewetut yínk kai hi hahi, te hír mít ti ehímítani hír nisesit werek werek neriuwe híam yaaim mit hi etporem.

²⁰ “Hi hituthi me mít in keriyen au. Hi hituthi ti akaap mít miyapír nanises híam mit nanítar híam hír mít in nanítporem te hír nanítewem. ²¹ Haai, hi hanhan hír yapírwe nankiyan nanu han kiutíp, nar ke ti etikewa hawír wekiyakít wau han kiutíp. Hi hanhan hír han kiutíp nanísísawír te mít miyapír nau tí nanírtei ti heriuweta hi han in. ²² Hi epei ewetír niuk mai iuwe kerek nípaá ti ewetewem, te hír enu han kiutíp nanír ke ti etikewa hawír wekiyakít wau han kiutíp. ²³ Hi hahu ekre han kíh har ke ti hau ekre han kai, te hír nekiyan nanu han kiutíp te mít miyapír ne tí nanírtei ti heriuweta hi han tí ik. Ti hanhan heriuwéri har ke ti hanhan heriuwa.

²⁴ “Haai, ti epei heweto mít in hír nai. Hi hanhan hír nanínen nanu nantikewa nanu wit kerek maain hi hahu en, te hír nanírtei niuk mai iuwe. Niuk mai iuwe im me wí ti híríak tí wen au, ti hanhan heriuwa ti ewetewem. ²⁵ Haai Kai Yaaik. Mít ne tí ap nerteiyit nisesit werek werek au. Hi kerekék. Mít in hír nertei ti heriuweta hi han. ²⁶ Hi epei hetpor me ti, hi wen etporem te ti hanhani har ke ti hanhana, hi ehú ekre han kíh.”

18

Mít nan neithis Jisas neiyík nen
(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Lu 22:47-53)

¹ Jisas kitehi God menmen epei au, hírak kínaawír wit ketike mít disaipel nírak hír nerekir hítik Kidron. Ni miutípen mepu in te Jisas ketikeri nen nau en. ² Mítík Judas hírak enuk kewepyapír Jisas kertei ní ik ek kentar nípaá me wí yapírwe Jisas ketike mít disaipel nírak nererik nau en. ³ Judas keit mít ne ami han netike mít kerek naanmípre wínak iuwe ke God kerek mít iuwe pris netike mít han ne Farisi hír neriuweti naníno, hír yapírwe netike Judas nen ní im em. Hír netenen yipo henmik, hír nemsu si nen. ⁴ Jisas kertei menmen yapírwe mít nanrekýiwekem, te hírak kíhín ken katíp, “Yi yínyatín keimín?”

⁵ Hír netpíwek, “Hau man mánmatín Jisas ke wit Nasaret mamtíwekhis.”

Hírak ketpor, “Hi hírekes Jisas.”

⁶ Judas mítík enuk kewepyapír Jisas kerp ketikeri. ⁷ Jisas ketpor, “Hi hírekes Jisas,” te

m̄t en h̄r p̄ke neriuwet nen nenke n̄waaai t̄i.

H̄r nen nenke n̄waaai t̄i, Jisas kitorhi keteipim, “Yi ȳnyat̄in keim̄n?”

H̄r netp̄wek neteipim, “Haiu man m̄nmat̄in Jisas ke wit Nasaret mamt̄wekhis.”

⁸ Jisas p̄ke ketpor, “Hi epei hetpi hi h̄rekes Jisas. Yi epei yan yetauhis te yi eiwis m̄t nai in nan̄no.” ⁹ H̄rak kat̄ip menmen im, te h̄m n̄paa h̄rak ketpim mamnen mam̄r em. N̄paa h̄rak kat̄ip, “Haai, m̄t kerek ti ewetauri, hi ap h̄naaiw̄r keiyau.”

¹⁰ Saimon Pita ketenen h̄ne ke his, h̄rak keketik kekre paus k̄rak k̄waaaiyek keremir n̄k̄ip me m̄tik niuk m̄rak Malkas, kerek k̄r̄ak menmen me m̄tik pris iuwe. ¹¹ Jisas kat̄ip Pita kar ik: “Ti p̄ke ewis h̄ne ke his kakno paus k̄rak. Hi are ewis m̄t nanrekiyo menmen Haai kai kehimit̄an h̄r nanrekiyewem naniyep nanrewaank.”

M̄t nari Jisas nen n̄r m̄tik iuwe Anas

¹² M̄t ne ami netike m̄tik iuwe k̄r, h̄r netike m̄t kerek naanm̄pre w̄nak iuwe ke God, h̄r neithis Jisas nesenek his m̄rak, ¹³ h̄r neiȳk nin̄n nen n̄r m̄tik Anas. H̄rak ken̄ne Kaiafas yenik k̄rak. Kaiafas me tito im h̄rak k̄re m̄tik iuwe kin̄n pris han yap̄rwe. ¹⁴ H̄rak Kaiafas kerekek n̄paa kat̄ip m̄t ne Isrel h̄ram yaaim te m̄tik kiut̄ip kaki kak̄kreh̄r ke haiu m̄t yap̄rwe.

Pita kepak̄in Jisas kat̄ip hi ep̄tariyek

¹⁵ *H̄r neit Jisas neiȳk nen ein, Saimon Pita ketike hi disaipel hak wises Jisas. M̄tik pris iuwe kin̄n pris han yap̄rwe h̄rak kertei m̄tik disaipel hak, te h̄rak ken kerp ke n̄m̄n ke n̄wa keweik̄in w̄nak. ¹⁶ Pita au h̄rak kerp menep ya weip̄r ke n̄wa keit witeik. Hi m̄tik disaipel kerek m̄tik iuwe pris kerteiyek, hi p̄ke hen witeik hat̄ip m̄te werp naanm̄pre ya weip̄r te h̄re weithis Pita weiȳk wen n̄m̄n. ¹⁷ M̄te kerek naanm̄pre weip̄r eik wat̄ip Pita, “Ti ik e m̄tik hises h̄m me Jisas o au?” Pita ketp̄we, “Hi au.” ¹⁸ N̄me menep m̄t n̄r̄ak menmen me m̄tik iuwe pris, h̄r netike m̄t kerek naanm̄pre w̄nak iuwe ke God te h̄r n̄man si nerp neweik̄n̄wem nekin̄n ȳnk k̄r. Pita ken kerp ketikeri kekin̄n ȳnk k̄rak.

M̄tik iuwe hetpris kitehi Jisas menmen
(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Lu 22:66-71)

¹⁹ M̄tik n̄paa h̄rak hetpris kitehi Jisas ke m̄t h̄r nisesik, kit̄wekhi me h̄m h̄rak

kat̄ip m̄t em. ²⁰ *Jisas ketp̄wek kar ik: “Hekrit hekrit hi hepu wit m̄t nererik, hi hat̄ip m̄t miyap̄r menmen. Hi heit w̄nak kerek m̄t nererik nekine h̄m me Moses o hepu w̄nak tempel ke God wit kerek m̄t ne Isrel nererik, hi hewepyap̄r h̄m mai. Hi ap hisaw̄n hat̄ip menmen meiyam au. ²¹ Te henmak te ti hitauhi menmen? Ti hitehi m̄t kerek nemtau h̄m mai. Ti hitorhi hi at̄ip mekam. H̄r nertei h̄m mai.”

²² *Jisas kat̄ip menmen im epei au, m̄tik ke polis kerp menep k̄waaai his kak̄ip kesin̄wek kar ik: “Ti ap at̄ip m̄tik pris iuwe enum mar im au em̄t.”

²³ Jisas ketp̄wek kar ik: “Hi at̄ip enum ti at̄ip m̄t in h̄ram mekam, o au en, hi at̄ip werek ti henmak te ti eiyep a?”

²⁴ H̄r nitehi Jisas epei au, h̄r n̄paa nesenk̄ik̄wek his neriuwe waai h̄ram wen mepu, m̄t neriuwetek keriuwerem ken k̄r m̄tik hak h̄rak pris iuwe niuk m̄rak Kaiafas.

Pita p̄ke kepak̄in Jisas kat̄ip hi hep̄tariyek

(Mt 26:71-75; Mk 14:69-72; Lu 22:58-62)

²⁵ Pita wen keperp si kekin̄n ȳnk k̄rak, te m̄t han netp̄wek nar ik: “Ti etike m̄t han yises h̄m me Jisas o au?”

Pita kepak̄inek ketpor kar ik, “Hi au.”

²⁶ *M̄tik kiut̄ip k̄r̄ak menmen me m̄tik pris iuwe, h̄rak ke weiw̄k me m̄tik kerek Pita keremir n̄k̄ip m̄rak, h̄rak kit̄wekhi kar ik: “N̄paa hi herp ni eim, hi h̄rit ti herp hetikerek yeit ein o au?” ²⁷ *Pita au kiune keteipim kat̄ip kar ik: “Ti h̄ra au.” H̄rak kat̄ip epei au, suwara kat̄ip.

M̄t nesiuwe Jisas ken k̄r m̄tik ke gavman Pailat

(Mt 27:1-2, 11-14; Mk 15:1-5; Lu 23:1-5)

²⁸ H̄r m̄t neithis Jisas n̄naaiw̄r w̄nak ke Kaiafas, h̄r nesiuwerek ken w̄nak ke m̄tik iuwe gavman. H̄rak wanewik. M̄t iuwe ne Isrel h̄r n̄napen nan̄no w̄nak ke gavman nentar h̄r nan̄no nan̄kre w̄nak ke m̄tik ap ke weiw̄k me Isrel, h̄m me Moses mat̄ip h̄r enun ne ninaan me God nar ke m̄tik hap̄k mewik. Te h̄r ap nan̄m menmen me w̄ Pasowa kerek m̄t nererik han tewen̄n God kenep m̄t ne Isip. ²⁹ H̄r n̄napen nan̄no n̄m̄n, te m̄tik gavman Pailat ken witeik kitorhi kar ik: “Yi yesiuwe h̄m m̄tik ik yentar mekam a?”

³⁰ H̄r netp̄wek nar ik: “M̄tik ik ap k̄r̄ak menmen enum au, haiu ap te meriyaak man in au.”

³¹ *Pailat ketpor kar ik: “Yi h̄ras yet̄wekhis yesiuwerek kakno kaunsil ni te

* 18:15 Jo 20:3, 21:20; Mt 26:58

* 18:20 Mt 26:55; Jo 7:26

* 18:22 Ap 23:2; Jo 19:3

* 18:26 Jo 18:1, 10

* 18:27 Jo 13:38

* 18:31 Jo 19:6-7; Ap 18:15

yi yesiuwek h̄m yises menmen mi n̄paa maamer netpim yi yr̄iakem me m̄tik k̄riak enum.”

H̄r netp̄wek nar ik: “M̄t iuwe ne Rom ap newisai haiu mamnep m̄t h̄r nani.”

³² * (Menmen im epei man te h̄ram mises h̄m kerek n̄paa Jisas kat̄p kak̄rkeik te h̄rak kaki.)

³³ Pailat kat̄p epei au, h̄rak p̄ike ken n̄m̄n w̄nak. H̄rak ken̄ine m̄t nan̄t Jisas neiyik nan̄nen menep. Epei au, h̄rak kit̄wekhi kar ik: “Ti M̄tik Iuwe King hin̄n naanm̄pre m̄t ne Isrel o au?”

³⁴ Jisas kit̄wekhi kar ik: “Ti h̄rekes han k̄it̄im o ti hemtau m̄t han netputem?”

³⁵ * Pailat ketp̄wek kar ik: “Ti han kit̄im hi m̄tik ke weiw̄ik me Isrel a? Hi au. M̄t ne weiw̄ik me Isrel netike m̄t iuwe pris n̄r netuthis neriuwetit ti han in. Ti h̄riak mekam?”

³⁶ Jisas ketp̄wek, “Hi ap ehin̄n naanem̄pre m̄t ne t̄i in ek au. Hi naanem̄pre m̄t in, te m̄t kerek nis̄sa h̄r nankepa nantikeri nan̄nepan, te h̄r ap nantauh̄s. Au, hi ehu in ehin̄n naanm̄pre m̄t au.”

³⁷ * H̄rak kat̄p epei au, Pailat kit̄wekhi kar ik: “Ti m̄tik iuwe ehin̄n m̄t a?”

Jisas ketp̄wek, “Ti at̄ip hi M̄tik Iuwe. Miye pai wina hi herp t̄i te hi h̄riak menmen im miut̄p. Hi hat̄ip m̄t h̄m yaaim. Neim̄n nises h̄m yaaim h̄r nan̄mtau h̄m mai.”

³⁸ Pailat kit̄wekhi, “H̄m yaaim h̄ram mekam?”

Pailat kat̄p kewis m̄t nanwenkek Jisas kau nu tentakak̄t

(Mt 27:15-31; Mk 15:6-20; Lu 23:13-25)

H̄rak̄it tat̄ip epei au, Pailat p̄ike ken witeik kat̄p m̄t ne Isrel kar ik: “Hi ap hertei menmen enum h̄rak k̄riakem, te hi ak̄p kaki au. ³⁹ Me tito miut̄p tito miut̄p hi hises menmen n̄paa yi yr̄iakem. Me w̄ Pasova hi esiupan m̄tik enuk kiut̄p kau kek̄re w̄nak enuk kak̄nen yi m̄t. Yi hanhan hi esiupan M̄tik Iuwe ke Isrel ik e o au?”

⁴⁰ H̄r n̄nap netp̄wek nar ik: “H̄rak au. Haiu hanhan ti esiupan Barabas.” (M̄tik Barabas h̄rak m̄tik enuk kenep m̄t naa h̄rak kekint̄p menmen.)

19

¹ H̄r m̄t en n̄nap nat̄p menmen epei au, m̄tik Pailat keit Jisas ken n̄m̄n kat̄p m̄t n̄rak ne ami h̄r nanwaai n̄p̄n nank̄p. ² * H̄r nak̄ip epei au, h̄r neit

waai nekepen nimaak k̄ire teperiye nek̄iun kau paan k̄rak. Epei au, h̄r neit laplap m̄re yr̄wir neriuwet̄wekem nar ke m̄t iuwe ne gavman neriuwetem, te h̄r nan nit̄iweknaan nat̄p, ³ * “Haiu hanhan m̄tik iuwe king kin̄n naanm̄pre m̄t ne Isrel kaku tipmain tipmain enum eik.” Epei au, h̄r n̄waai his nak̄ip.

⁴ * Epei au, h̄rak Pailat p̄ike ken witeik kat̄p m̄t en kar ik: “Yi eiȳmtau. Hi et̄iwekhis eiȳik enen witeik te yi yertei hi ep̄tari menmen miut̄p h̄rak k̄riakem te h̄rak kaki kak̄nterim.” ⁵ H̄rak kat̄p epei au, Jisas ketpaan kan witeik keriuwe waai nekepen kau paan k̄rak laplap m̄re yr̄wir mau ȳnk k̄rak. Jisas kan witeik, Pailat kat̄p, “Yi eiȳrek. H̄rak m̄tik ik e.”

⁶ * M̄t iuwe pris netike m̄t kerek naanm̄pre w̄nak iuwe ke God n̄rek, h̄r n̄nap nat̄p nar ik: “Yi eiuwenkekik eku nu tentarak̄it. Yi eiuwenkekik eku nu tentarak̄it.” H̄r n̄nap nat̄p, te Pailat ketpor, “Yi yait̄wekhis eiuwenkekik eku nu tentakak̄it. Hi ep̄tari menmen enum h̄rak k̄riakem, te h̄rak kaki kak̄nterim.”

⁷ * M̄t iuwe ne Isrel nat̄p nar ik: “H̄m lo mekre t̄wei haiu misesim h̄ram mat̄p h̄rak eki ek̄ntar h̄rak kat̄p h̄rak N̄kan ke God.”

⁸ Pailat h̄rak kemtau h̄m im, te h̄rak k̄inaain w̄senum kentar Jisas kat̄p h̄rak N̄kan ke God. ⁹ * H̄rak kari Jisas keyik kan w̄nak iuwe eik kentar h̄rak han kit̄p Jisas h̄rak N̄kan ke God. Te h̄rak kit̄wekhi kar ik: “Ti ekine wit̄ kit̄ keik.” Jisas au, kekint̄p keit. ¹⁰ Pailat ketp̄wek, “Ti henmak te ti etpo au? Ti ep̄tari hi iuwe te hi esiupenit o hi ewenkekik ehu nu tentarak̄it a?”

¹¹ * Jisas ketp̄wek, “Ti iuwe hin̄na hent̄ar God kewisit ti h̄riakem. M̄tik kerek keriuweta hi han hau his mit̄ h̄rak k̄riak menmen enum w̄senum. Ti au h̄riak enum k̄ike.”

¹² * Pailat kemtau h̄m im h̄rak han kit̄p karkeik te h̄rak kaksipuan Jisas. Au, m̄t ne Isrel netp̄wek nar ik: “Ti esiupanek ti ap ekaap m̄tik iuwe Sisa keit Rom. Keim̄n kat̄p h̄rak m̄tik iuwe kin̄n m̄t, h̄rak m̄tik enuk kepan ke Sisa.”

¹³ Pailat kemtau h̄m im, h̄rak keithis Jisas keyik ken witeik kau yeno ke m̄tik iuwe masistret keit wit̄ niuk m̄rak “Yan̄an” (M̄t ne Isrel nekine wit̄ ik “Gabata”) ¹⁴ W̄ im h̄ram w̄ m̄t ne Isrel neman̄i menmen me w̄ Pasova kerek h̄r hantewen̄n n̄paa God kenep m̄t ne Isip te h̄r m̄t ne Isrel au. Wepni kau n̄m̄n iuwe,

* 18:32 Mt 20:19; Jo 3:14, 12:33 * 18:35 Jo 1:11 * 18:37 1Ti 6:13; Jo 3:32-33, 8:47 * 19:2 Lu 23:11 * 19:3 Jo 18:22 * 19:4 Jo 18:38 * 19:6 Jo 18:31 * 19:7 Lev 24:16; Jo 5:18, 18:31 * 19:9 Mt 26:62-63, 27:12; Lu 23:9 * 19:11 Jo 10:18; Ap 2:23; Ro 13:1 * 19:12 Lu 23:2; Ap 17:7

te Pailat ketpor kar ik: “Yi eiyr m̄t̄ik iuwe king ki ik e.”

¹⁵ H̄r p̄ke n̄nap netp̄wek, “Ak̄ip! Ak̄ip! Ti ewenkekik eku nu tentarak̄it.”

Pailat kitorhi, “Mekam? Yi hanhan hi ewenkek m̄t̄ik iuwe king ki eku nu tentarak̄it a?”

M̄t̄ iuwe pris p̄ke netp̄wek nar ik: “Sisa kerek h̄rak m̄t̄ik iuwe kaiu. M̄t̄ han au.” ¹⁶ H̄r nat̄ip menmen im epei au, Pailat kewet m̄t̄ n̄rak ek te h̄r net̄iwekhis ner-iyaa ken newenkekik kaku nu tentarak̄it.

M̄t̄ h̄r newenkek Jisas kentar nu tentarak̄it

(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Lu 23:26-43)

¹⁷ M̄t̄ ne ami n̄rak h̄r net̄iwekhis, h̄rak keker̄r nu k̄rak h̄rak keiȳik ken wit niuk m̄rak “Wit Herwe Paan” kerek m̄t̄ ne Isrel nenewek “Wit Golgota.” ¹⁸ H̄r newenkekik keit ein. H̄r newenkek m̄t̄ik̄it wiketeret tentar nu tentarak̄it tetikerek. Kiut̄p kau ken his yaaim kiut̄p kau ken his henkik, Jisas kekre n̄m̄n. ¹⁹ Pailat kewis h̄m mau menmen kat̄ip m̄t̄ n̄rak h̄r newis̄k kentar nu tentarak̄it. H̄m m̄rak mat̄ip mar im: “IK JISAS KE NASARET, M̄T̄IK IUWE KE ISREL.” ²⁰ M̄t̄ yap̄rwe ne Isrel nekine menmen im nentar wit kerek Jisas m̄t̄ newenkekik kau nu tentarak̄it h̄rak menep wit iuwe Jerusalem. H̄m h̄r newis̄m mekre h̄m me m̄t̄ ne Isrel, h̄m me m̄t̄ Grik metike h̄m me m̄t̄ ne Rom. ²¹ M̄t̄ iuwe pris ne Isrel nen nat̄ip pailat nar ik: “Ti ap ewis m̄t̄ik iuwe king ke Isrel au. Ti ewis m̄t̄ik ik kat̄ip h̄rekes m̄t̄ik iuwe king ke Isrel.”

²² Pailat p̄ke ketpor kar ik: “Menmen hi nepei ewis̄m em̄rem emu!”

²³ M̄t̄ik̄it te ami tewenkekik epei au, h̄rak̄it tekyaāit teit Jisas klos m̄rak tenkerem tetetak̄item. H̄r neit laplap saket nokim m̄rak kerek m̄re miut̄p h̄r mewim au. ²⁴ *Te m̄t̄ik̄it te ami tat̄ip tar ik: “H̄aiu ap mamwepim au. H̄aiu emret̄it satu eiyr̄k emw̄rem te h̄aiu em̄rem em̄r̄tei keim̄n kakt̄iwem, ti o hi.” H̄rak̄it t̄r̄iak menmen im, te h̄m me God mau t̄wei n̄paa m̄t̄ profet newis̄m h̄rak mamnen. H̄m im mat̄ip mar ik:

“H̄r m̄t̄ nenke klos mai newetan. H̄r neret̄it Satu me laplap nokim mai.”

Te m̄t̄ik̄it te ami t̄r̄iak menmen im.

²⁵ *Jisas miye p̄rak werp̄ wetikewa hi Jon kerek Jisas hanhan keriuwa. ²⁶ *Te h̄rak kat̄ip miye p̄rak, “M̄te, n̄kan kit kerp in kereptit.” ²⁷ Nepei au, h̄rak kat̄ip hi m̄t̄ik̄it disaipel k̄rak har ik: “Ip e h̄re miye pit.”

Me w̄ ik Jisas ketpim ere maain, h̄re wen wau wetikewa wau weit w̄nak kai.

Jisas kaa

(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Lu 23:44-49)

²⁸ *Jisas kat̄ip epei au, h̄rak kertei h̄rak k̄r̄iak menmen yap̄rwe epei au kerek n̄paa m̄t̄ profet newis̄m mau t̄wei. Menmen miut̄p keremem mau t̄wei. H̄rak hanhan h̄ram mamnen mam̄r n̄paa m̄t̄ newis̄m, te h̄rak kat̄ip, “Hi h̄m niu enuk (o mar kewenk̄ika h̄m) eh̄m t̄par mei.”

²⁹ *M̄n kiut̄p kepu t̄par si enum mekre-erek. M̄t̄ en neit mosong n̄k̄iam newenem mekre t̄par nesenekim mentar nu heneik ke nu hisop (h̄ram m̄re map̄k) h̄r ner-iuwetem men h̄m m̄rak. ³⁰ Jisas kaam t̄par si enum. Epei au, h̄rak kat̄ip kar ik: “Menmen God kat̄ip hi h̄r̄akem h̄ram epei au.” H̄rak kat̄ip epei au, h̄rak kiteh̄r kaa keriuwet h̄m̄n k̄rak ken.

M̄t̄ik ke ami kan kew̄r yipo kenep̄r h̄repīt me Jisas

³¹ *M̄t̄ iuwe ne Isrel nen nitehi Pailat h̄rak kaksuowe m̄t̄ n̄rak nanwen h̄t̄ n̄an ne m̄t̄ nau nu tentarak̄it h̄r nani waswas nentar ik ek w̄ kerek m̄t̄ nemani menmen me w̄ Sabat. H̄r n̄napen m̄t̄ en wen nanu nan̄t̄ nan̄tar nu tentarak̄it ne ami Sabat nentar Sabat im h̄ram w̄ Pasova mekrit, h̄ram w̄ yaaim holi iuwe. ³² H̄r nitehi Pailat epei au, h̄rak keriuwet m̄t̄ h̄r nen newen h̄t̄ me m̄t̄ik ke his yaaim, m̄t̄ik ke his henkik kerek h̄r newenkekik̄it tau nu tentarak̄it tetike Jisas. ³³ H̄r nan n̄r Jisas h̄rak epei kaa, te h̄r ap newen h̄t̄ m̄rak. ³⁴ M̄t̄ik̄it kiut̄p ke m̄t̄ ne ami h̄rak kew̄r yipo k̄rak kak̄ip kenep̄r h̄repīt me Jisas te t̄par metike hemkre mewen.

³⁵ *(Hi m̄t̄ik kerek hi h̄r menmen im hi hewis̄m mau t̄wei te yi eiyr̄tei Jisas h̄rak N̄kan ke God. Menmen hi hewis̄m h̄ram yaaim. Hi ap hemip̄n au. Hi at̄ip werek.)

³⁶ *Menmen epei man m̄re h̄m me God mau t̄wei n̄paa m̄t̄ profet newis̄m h̄ram mat̄ip. H̄m im mat̄ip mar im:

“M̄t̄ ap nanwen hemik mei m̄rak miut̄p au.” ³⁷ *H̄m ham mau t̄wei mat̄ip mar im:

“M̄t̄ nan̄r m̄t̄ik kerek n̄paa h̄r̄newir̄ yipo nank̄ip nenep̄r h̄repīt.”

M̄t̄ik̄it tewis Jisas herwe ȳnk̄ m̄rak mekre han kewen k̄n̄ik

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Lu 23:50-56)

³⁸ *M̄t̄ n̄r̄iak menmen im epei au, m̄t̄ik̄it Josep ke wit Arimatia kitehi Pailat h̄rak

* 19:24 Sam 22:18 * 19:25 Mt 27:55-56 * 19:26 Jo 13:23 * 19:28 Sam 22:15 * 19:29 Sam 69:21 * 19:31 Diu 21:22-23 * 19:35 Jo 21:24 * 19:36 Eks 12:46; Nam 9:12; Sam 34:20 * 19:37 Sek 12:10; Rev 1:7 * 19:38 Jo 7:13, 12:42

kak+nke Jisas herwe y+nk k+rak keit nu tentarakit. Josep h+rak kises h+im me Jisas, te h+rak kepakinem kentar h+rak k+naain m+it iuwe ne Isrel. Pailat kewenhi, te h+rak ken keit y+nk k+rak keiyik ken. ³⁹*M+itik Nikodimas kerek n+paa ken k+r Jisas ke w+itaan ken ketike Josep, h+rak keit 50 kilo me t+ipar me nu wik m+n+n yaaim. ⁴⁰H+rak+it teit Jisas herwe y+nk k+rak, h+r nesenkekik mekre laplap yaaim metike nu t+ipar. Mar im m+it ne Isrel nemani herwe y+nk ke m+it, h+r newisik kekre han. ⁴¹W+it kerek m+it newenkek Jisas kau nu tentarakit, ni mepu menep han kewen k+n+ik kepu kerek herwe ap mei m+waai mekrerek ap n+paa ein au. ⁴²Te h+rak+it tewis Jisas herwe y+nk k+rak kekrerek tentar w+ im h+r+am w+ kerek m+it nemani menmen me w+ Sabat. W+ ham mepeit te h+rak+it t+ntat+n wit hak tewisik kekrerek au.

20

Jisas p+ike kekrit kepu
(Mt 28:1-8; Mk 16:1-8; Lu 24:1-12)

¹W+ Sande hekrit enum h+rkiwo, Maria pe Magdala h+re wan han kerek m+itik+it tewis Jisas kekrerek. H+re wan w+rek, h+re w+r nan kerek n+paa keiyepet h+im ke han eik, m+it nenkerek kenp+n kekeip+n hei eik. ²*H+re w+rek epei au, h+re w+r+r wen w+r Saimon Pita ketike hi m+itik disaipel hak kerek Jisas hanhana. H+re wetpaw+r war ik: "H+r m+it epei neit y+nk ke M+itik Kaiu Iuwe kekre han eik, h+r neiyik nen newisik k+waai nein te haw+r miyap+r ap w+n+p+n+ek au."

³H+re wat+p epei au, Pita ketikewa haw+r w+naiw+ri wen han eik e. ⁴Haw+r wesiuknen te hi m+itik hak eik hin+n Pita hen h+r han eik. ⁵Hi hiteh+r herenaan h+r laplap m+waai te hi ap hen n+m+n en au. ⁶Saimon Pita k+karu kan kewenayip+r. H+rak ken kekre han eik k+r laplap yaaim m+waai en. ⁷*H+rak k+r laplap n+paa h+rak+it m+itik+it wik tewis+m teiy+m teweik+n paan ke Jisas keruwerem. H+r+am ap m+waai metike laplap ham au. H+r+am miut+p+n m+waai ham, h+rak Jisas keweiknenim m+waai meit. ⁸Pita ken n+m+n en epei au, hi m+itik disaipel hak kerek hi hin+n han hiun han kewen k+n+ik eik, hi hisesik h+r menmen te hi hertei Jisas p+ike kekrit. ⁹*N+paa ere w+ im em, m+it wen nep+tari h+im me God mekre t+wei h+r+am mat+p mar im: "H+rak p+ike kak+ikrit kaku kak+it." ¹⁰Haw+r w+rek epei au, haw+r p+ike wen naw+r en.

Jisas h+rak kewepyap+r Maria pe Magdala h+rekes

(Mk 16:9-11)

¹¹Maria wan werp han werp witeik witeh+r w+waakaan w+ik+tek. H+re w+ik+tek, h+re witeh+r werenaan. ¹²Te h+re w+r m+itik+it ensel wik teriuwet laplap me hike tau yeno kerek n+paa Jisas herwe y+nk k+rak k+waairi, kiut+p kau yeno paan, kiut+p kau yeno me h+it. ¹³H+rak+it tit+wehi tar ik: "M+ite, ti henmak te ti h+ik+it?"

H+re wetp+wek+it, "M+it epei neit herwe y+nk ke M+itik Iuwe kai neiyik nen wit hak, te hi hep+tari h+r newisik ken nein."

¹⁴*H+re wat+p epei au, h+re weweik+n w+r Jisas kerp menep te h+re wep+tari h+rak Jisas.

¹⁵Jisas kit+wehi kar ik: "M+ite ti henmak te ti h+ik+it? Ti h+nhat+n keim+n?"

H+re han kitet h+rak m+itik kerek naanm+pre ni, te h+re wetp+wek, "M+itik, ti heit y+nk k+rak hewisik k+waai wit hak ti etpau te hi ano et+wek."

¹⁶Jisas ketp+we, "Maria."

H+re weweik+n w+ik+ammaan w+rek, te h+re wenke h+im me Isrel wetp+wek war ik: "Rabonai." H+r+am mat+p tisa.

¹⁷*Jisas ketp+we kar ik: "Ti ap eten+na au em+it. Hi ap han h+r Haai kai wen au. Ti eno at+p nai yinan m+it disaipel har ik: 'Hi ano ah+rek kerek h+rak Haai kai, Haai ki, God kai, God ki.'" "

¹⁸H+rak kat+p epei au, Maria pe Magdala p+ike wen wat+p m+it disaipel me menmen h+re wat+p, "Hi epei h+r M+itik Iuwe." Te h+re wetpor h+im kerek h+rak nep+i ketp+werem.

Jisas kewepyap+r haiu m+it disaipel n+rak h+rekes

(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Lu 24:36-49)

¹⁹*W+itaan me w+ Sande, haiu m+it disaipel haiu mererik meiyepet weip+r, te m+it ap n+r+i mentar haiu m+naain m+it iuwe ne Isrel nantaihis naniwep. Haiu wen mepeit en, Jisas kan kokn+nai kerp n+m+n ketpai, "Yi han yaaik eiyu." ²⁰*H+rak ketpai epei au, h+rak keteiknai his m+rak n+paa m+it nekenpet nil mekre his m+rak, keteiknai h+repit kerek m+itik ke ami kak+p kenep+er keruwe yipo. Haiu m+it disaipel m+r+em, haiu han yaaik iuwe mentar haiu mertei M+itik kaiu Iuwe p+ike kekrit. ²¹*Jisas p+ike ketpai, "Yi han yaaik eiyu. Hi heriuweti yi yepno yr+ak menmen mai yar ke Haai kai keruweta hi han t+ ik e." ²²H+rak ketpai epei au, h+rak ketenw+iwai ketpai kar ik: "Yi eiy+t God H+im+n Yaaik. ²³*Yi yesiuwe

* 19:39 Jo 3:1-2 * 20:2 Jo 13:23 * 20:7 Jo 11:44

* 20:9 Ap 2:24-32; 1Ko 15:4 * 20:14 Lu 24:16; Jo 21:4

* 20:17 Ro 8:29; Hi 2:11-12 * 20:19 Jo 19:38 * 20:20 Jo 19:34, 16:22; 1Jo 1:1 * 20:21 Jo 17:18 * 20:23

menmen enum mau mekre han ke mīt ap han kitem, hīram mamno, o au en, hīram mamu han kīr mamu mamīt.”

Jisas kewepyapīr Tomas hīrekes

²⁴ *Wī kerek Jisas kan kewepyapīr haiu mīt disaipel nīrak hīrekes, mītīk kiutīp Tomas kepu ketikewai au. Niuk mīrak ham Didimas. ²⁵ Maain, haiu mīt disaipel haiu mīrek haiu metpīwek mar ik: “Haiu epei mīr Mītīk Iuwe Jisas.” Au, Tomas ketpai, “Hi ap hīr pap mekre his o heriuwet his mai mamno mitet pap me hīrepit mīrak, hi ap han kitem hīrak kepu au.”

²⁶ *Maain wī hispīnak wikak (8) epei au, haiu mererik meit nīmīn hīr neiyepet weipīr, Tomas kau ketikewai. Haiu meiyepet weipīr te Jisas hīrak kan koknīnai kerp nīmīn ke haiu mīt miyapīr ketpai kar ik: “Yi han yaaik eiyu.” ²⁷ Epei au, hīrak katīp Tomas kar ik: “Ti ewis histuwak kit eknen in ehīr his mai. Epei au ti eriuwet his mamnen mitet hīrepit mai. Ti ap eweikīn sip eweto au. Ti eisīsa!” ²⁸ Tomas ketpīwek kar ik: “Ti Mītīk Iuwe kai, ti God kai!”

²⁹ *Jisas ketpīwek, “Ti han kitem hi pīke hekrit hentar ti hīra a? Neimīn ap nīra te hīr han kitem hi pīke hekrit, hīr ninīnit.”

Jon katīp kenmak hīrak kewis tīwei ik.

³⁰ *Jisas kīrīak menmen yapīrwe yaaim ham kīkaap mīt han. Haiu mīt disaipel epei mīrem te hi ap hewisīm mekre tīwei ik. ³¹ *Menmen hi hewisīm im hi hewisīm, te yi mīt kerek yekine tīwei ik, yi yertei Jisas hīrak mītīk Kraiss kerek God keriuwetek kan ti ik kīkaap haiu mīt ne ti. Hīrak nīkan ke God yi eiyisesik yi yayīt hīmīn yaaik eiyu eitikerek eiyīntar hīrak Mītīk Iuwe ik kerek nīpaa God ketpaiyem.

21

Jisas kewepyapīr haiu mīt disaipel mar hispīnak wik hīrekes

¹ *Maain wī ham Jisas kewepyapīr haiu mīt disaipel nīrak hīrekes keit wan Taibirias. Hīrak kīrīakem kar ik. ² *Saimon Pita, Tomas (kerek niuk mīrak ham Didimas), Nataniel ke wit Kena ke provins Galilī, hawīr nīkerek hīrakīt wik te mītīk Sebedi, haiu metike disaipel wik hakīt te Jisas. Haiu mererik mau meit. ³ Haiu mererik mau meit, Saimon ketpai kar ik: “Hi are ano hahu bot ewīr hepin ehīt saauk mei.” Hīrak katīp, te haiu metpīwek, “Haiu

mamno mamtikewit.” Haiu men mau bot men mewīr hepin wītaan ere wanewik, te haiu meit saauk mei miutīp au.

⁴ *Wepni kewep kan, Jisas kerp tenhaan menep tīpar, te haiu mīt disaipel ap mertei hīrak Jisas au. Haiu han kitem hīrak mītīk hak. ⁵ *Hīrak ketpai kar ik: “Yi pipep, yi yeit menmen o au?” Haiu matip, “Ap saauk mei au.” ⁶ *Hīrak katīp kar ik: “Yi eiwīr hepin mi emno his yaaim mekre tīpar te yi eiyīt saauk mei.” Hīrak katīp epei au, haiu mewīr hepin mekre tīpar, te haiu ap pīke meriyaam meriuwe saauk yapīrwe mīwaai mekremerem.

⁷ *Hi mītīk disaipel kerek Jisas hanhana hi hatīp Pita, “Mītīk Iuwe Jisas eik e.” Pita kemtewek, te hīrak keriuwet saket iuwe mīwapīn yīnk kīrak. (Hīrak keriuwet saket kentar hīrak kenke klos mīrak te kakīt saauk.) Hīrak keriuwetem epei au, hīrak kehīn kamīn tīpar kari wan ken kiun Jisas. ⁸ Haiu mīt disaipel han nau bot man tenhaan mari hepin saauk mekremerem mau niu. Haiu meit yanīmīn au. Haiu menep tenhaan mīre 90 mita keriyen.

⁹ Haiu man merp tenhaan, haiu mīr si mīwaai meit ein, saauk mekre si metike bret mei. ¹⁰ Haiu epei man merp ein, te Jisas ketpai, “Yi eiyīt saauk mei mekre hepin yi epei yetīwem eiyīm einen.”

¹¹ *Hīrak katīp, te Saimon Pita ken kerp kekere bot kari hepin keiyīm kan tenhaan. Saauk iuwe mar 153 mīwaai mekre hepin, te hīram mewep saauk mīrīr au.

¹² Epei au, Jisas ketpai kar ik: “Yi einen eiyīm.” Keiyak ke haiu mīt en ap kitīwekhi hīrak keimīn kentar haiu yapīrwe mertei hīrak Mītīk Iuwe Jisas. ¹³ *Haiu merp, te Jisas kan keit bret keiyīm kan kewetaiyem.

¹⁴ *In ek haiu mīt haiu mīr Jisas meteipim wikak me wī nīpaa Jisas kaa pīke kekrit kepu ere in.

Jisas kitehi Pita menmen

¹⁵ *Haiu mīt maam menmen epei au, Jisas katīp Saimon Pita, “Saimon ti nīkan ke Jon, ti hinīn mīt in hanhana hi o au?” Pita ketpīwek kar ik: “O Mītīk Iuwe, ti hertei hi hanhan ti.” Jisas ketpīwek, “Te ti naanmampre mīt nanīsīsa ti har ke mītīk naanmīpre sipsip mai.”

¹⁶ *Jisas kitīwekhi keteipim, “Saimon ti nīkan ke Jon, ti hanhana hi o au?” Pita ketpīwek keteipim, “O Mītīk Iuwe, ti hertei hi hanhan ti.” Jisas ketpīwek, “Ti

* 20:24 Jo 11:16, 14:5, 21:2 * 20:26 Jo 20:19-20 * 20:29 1Pi 1:8 * 20:30 Jo 21:25 * 20:31 Jo 3:15; Ro 1:17; 1Jo 5:13 * 21:1 Jo 6:1 * 21:2 Jo 1:45-51, 20:24 * 21:4 Jo 20:14 * 21:5 Lu 24:41 * 21:6 Lu 5:4-7 * 21:7 Jo 13:23; Mt 14:29 * 21:11 Lu 5:6 * 21:13 Jo 6:11 * 21:14 Jo 20:19, 26 * 21:15 Jo 1:42; Mt 26:33 * 21:16 Ap 20:28; 1Pi 5:2

naanmamre m̄it nanis̄isa ti har ke m̄it̄ik naanm̄ipre sipsip mai.”

¹⁷ *Jisas p̄ike kit̄iwekhi keteipim, “Pita, n̄ikan ke Jon, ti hanhan hi o au?” Pita ȳnk enuk kentar Jisas p̄ike kit̄iwekhiyem wikak, te h̄irak p̄ike ketp̄iwek kar ik: “M̄it̄ik Iuwe ti hertei menmen yap̄rwe. Ti hertei hi hanhan ti.” Jisas ketp̄iwek keteipim kar ik: “Ti naanmamre m̄it̄ nanis̄isa ti har ke m̄it̄ik naanm̄ipre sipsip mai.

¹⁸ * “Hi hetput werek. N̄ipaa ti pip̄iak ti heit tan̄ik kit̄ ti hises han kit hen in hen ein. Maain ti he m̄it̄ik, ti eriuwet his mit, m̄it̄ik hak kaksenkekim kakriuwe waai keiȳk kak̄iyit ti eno wit kerek ti h̄inapen enori.” ¹⁹ (Jisas kat̄ip menmen im kewep̄yap̄r karkeik te maain Pita kaki kakwen̄ipi niuk me God.) Epei au, Jisas ketp̄iwek kar ik. “Ti ehis̄isa.”

Jisas kat̄ip ke hi m̄it̄ik disaipel kerek h̄irak hanhana iuwe

²⁰ *Pita keweik̄in kerenaan k̄ira hi m̄it̄ik disaipel kiut̄ip herp sip k̄irak kerek Jisas hanhana. Hi m̄it̄ik disaipel kerek n̄ipaa hepu yeno hetike Jisas w̄irap̄itak̄it hi hit̄iwekhi har ik: ‘M̄it̄ik Iuwe, keim̄in kewep̄ityap̄r ti eno m̄it̄ enun?’ ²¹ Pita k̄ira h̄irak kitehi Jisas kar ik: “M̄it̄ik Iuwe, mekam mamnen m̄it̄ik ik?”

²² *Jisas ketp̄iwek, “Hi hanhan h̄irak kaku ere hi p̄ike anen, h̄iram menmen mit au. Ti ehis̄isa.”

²³ Te h̄im epei mekrit te m̄it̄ nises h̄im me Krai nat̄ip hi m̄it̄ik disaipel ik ek hahi au. Te Jisas ap kat̄ip hi ap hahi au. H̄irak kat̄ip, “Hi hanhan m̄it̄ik ik kaku ere hi p̄ike anen, h̄iram menmen mit au.”

²⁴ *Hi kerekek hi disaipel hi at̄ip me menmen im, hi ewis̄im mau t̄wei. Yi yertei menmen hi hetpim, h̄iram h̄im yaa'im, hi ap emip̄in au. ²⁵ *Jisas k̄ir̄iak menmen yap̄rwe ham. M̄it̄ h̄ir nanwis̄im mamu t̄wei ham, hi han kitet t̄ im haiu m̄it̄ mewim ap ketenen t̄wei yap̄rwe mar im taau.

Mep̄ir keremem

* 21:17 Jo 13:38, 16:30 * 21:18 2Pi 1:14; Mt 16:24-25; Mk 1:17; Jo 13:36

* 21:20 Jo 13:23-25 * 21:22 Mt 16:28

* 21:24 Jo 19:35 * 21:25 Jo 20:30

Menmen Mít Aposel Hír Niriakem Menmen me tiwei ik

Mít hír nau nemerir wí hír nantip mít him me Jisas 1:1-26

1. Jisas katip mít disaipel menmen 1:1-14

2. Mítik kekrehir ke Judas 1:15-26

Mít newepyapir him me Jisas neit Jerusalem 2:1-8:3

Mít newepyapir him me Jisas neit Judea ketike Sameria 8:4-12:25

Mítik Pol katip mít him me Jisas 13:1-28:31

1. Namba wan taim Pol ken kerer wit 13:1-14:28

2. Mít nererik natip neit Jerusalem 15:1-35

3. Namba tu taim Pol ken kerer wit 15:36-18:22

4. Namba tri taim Pol ken kerer wit 18:23-21:16

5. Pol kekere winak enuk keit wit Jerusalem, Sisaria ketike 21:17-28:31

Jisas katip kaksiuwe God Himin Yaaik kaknenaap mít

1 *Kai yinak Tiofilas, nípaa hi Luk hewiswut tiwei hak me menmen Jisas hírak kiriakem metike him hírak ketipim kewepyapir mít em, 2 *ere wí God ketiwekhis keiyik ken wit kírak. God ketiwekhis wen au, Jisas hírak wen kepu tí, hírak katip mít hírak kerek nípaa hírak kehimiteni hírap aposel hírap nanwep yapir him hírak. Hírak ketpor him nípaa God Himin kírak Yaaik ketpiwekem. 3 *Jisas hírak kaa píke kekrit nepei au, me wí 40 hírak keteiknor hírak hírekkes kepu keriuwe menmen yapirwe hírak kírakem. Hírak kewepyapir hírekkes ketpor menmen me God kakinin mít naanempror. 4 *Hírak wen kepu ketikeri, hírak ketpor him manp te hírap naninaaiwir wit Jerusalem au. Hírak katip kar ik: “Yi eiyit in ere God Himin kírak Yaaik kerek nípaa God Haai kai katip kakriuweték hírak kaknen. Nípaa hi hetpiyem. 5 *Nípaa Jon kíkír mít neriuwe tírap keremem. Te maain wí ham God kakweti yi mít Himin kírak Yaaik kaknen kaku kakíkre han ki,

hírak kakíkepi yi einaaiwir wit Jerusalem eiwepyapir him me God.”

6 *Mít aposel wen nererik nepu, hírap nitíwekhi nar ik: “Mítik luwe me wí im te ti ehu wit Isrel ehinín naanmamprai haiu mít ne Isrel a?” 7 *Hírak kewenhi ketpor kar ik: “Híram ap menmen mi te yi eiyítei wí te menmen im mamnen au. God Haai hírekkes kímata wí im kises han kírak. Te menmen im hi hetpiyem te yi eiyíteiyem.

8 *Maain God Himin Yaaik kaknen kakwi yi yayit menmen hírak iuwe mamkepi, yi yaino wit Jerusalem eiwepyapir him mai. Im em epei au, yi yaino provins Judia. Im em epei au, yi yaino wit iuwe Sameria metike wit yapirwe, yi eiwepyapir him mai.”

Jisas kinaaiwir tí ken wit ke God (Mk 16:19-20; Lu 24:50-53)

9 *Hírak ketpor him im epei au, hírap wen hírak, hírak God keriyaaak kinaaiwir tí ken niu, napí kíwapínek hírap hírak nepei au. 10 *Hírap wen nereweknaan keit nepni, mítikít wik terp tekiteri klos hírakít híram híre híke. 11 *Hírakít tetpor tar ik: “Yi mít ne Galili yi yemak yi yereweknaan keit nepni? Mítik eik Jisas hírekkes yi hírak hírak kinaaiwirí ken wit ke God, maain hírak píke kaknen kakí ke in ek yi hírak hírak ken nepni.”

Mít aposel nehimitan mítik hak kekrehir ke mítik Judas nípaa kaa

12 *Hírakít tatip epei au, hírap aposel ninaaiwir miniu (o neiyip) niuk hírak wit Oliv, hírap nen wit Jerusalem. Hírap ap yanimín au. Hírap menep kar ke mít ne Juda me wí Sabat hírap neke tí nanino. Hírap híre 1 kilomita. 13-14 **Hírap nípiun Jerusalem, hírap nan winak kerek nípaa hírap newik. Hírap hírap nen haau himin ein mekre winak kau niu. Hírap mít in: Pita, Jon, Jems, Andru, Filip, Tomas, Batolomyu, Matyu, Jems hírak mítik hak hírap ken me mítik Alfias, Saimon kerek kises him me mít Selot, hírap netike Judas hírap ken ke Jems, Maria, miye pe Jisas wetike kíkrek hírap, hírap netike miyapir han. Hírap yapirwe nau haau ik e. Wí yapirwe hírap nererik neit in, hírap nitíhi God menmen. 15 Maain wí ham mít 120 hírap nises him me Krai, hírap nererik nau haau iuwe, Pita kekrit ketpor kar ik: 16 *Nai yinan, nípaa God Himin Yaaik kenip mítik iuwe King Devit hírak kewis him mau tiwei me mítik Judas

* 1:1 Lu 1:1-4 * 1:2 Mk 16:19; Lu 24:49-51 * 1:3 Lu 24:36-49; Ap 10:41 * 1:4 Lu 24:49; Jo 14:16-17; Ap

2:33 * 1:5 Mt 3:11 * 1:6 Lu 24:21 * 1:7 Mk 13:32 * 1:8 Mt 28:19; Lu 24:48; Ap 2:32, 3:15, 5:32; Ef 3:16

* 1:9 Jo 6:62 * 1:10 Lu 24:4 * 1:11 Mt 26:64; Lu 21:27; Rev 1:7 * 1:12 Lu 24:50-53 * 1:13-14 Mt 10:2-4

* 1:13-14 Jo 7:5 * 1:16 Sam 41:9

kerek nġpaa kewepypār Jisas kerp nein te hġr mġt enun netġwekhis. Hġm im nepei man mar ke nġpaa Devit kewisġm hġram mamnen. ¹⁷ Nġpaa Judas hġrak ketikewai. Jisas kehġmitanek kġrak menmen ketikewai. ¹⁸ * (Mġtik ik keit tġ mei kerġuwe pewek hġrak nġpaa ketġwem me menmen enum hġrak kġrak Jisas em. Hġrak keit tġ, hġrak kerp kau niu kenkewġn ken tġ tu kewep nġnpġ meket men witeik hġrak kaa.” ¹⁹ Mġt yapġrwe neit Jerusalem nentau Judas kaa karkeik te hġr nekine tġ ik mekre hġm mġr hġr natġp Akeldama. Hġm im hġram matġp mar im: “Hemkre mekiuwe tġ.”

²⁰ * “Hġm mau tġwei nġpaa Devit kewisġm hġram Sam. Hġm im matġp mar im, ‘Wġnak kġrak kaku weinġk, mġtik hak ap kakwik ekġt. Mġtik hak kakġkrehġr kġrak kakġrak menmen nġpaa hġrak kġrakem.’

²¹⁻²² * “Sġs, haiu mamġhimġtan mġtik hak kaktikewai mamwepypār Mġtik Iuwe Jisas hġrak pġke kekrit. Haiu mamġhimġtan mġtik kerek kekitewai men ein nġpaa Mġtik Iuwe Jisas kekitewai haiu men me wġ Jon kewepypār hġm me God hġrak kġkġr mġt ere God keithis Jisas keiyġk ken wit kġrak.” ²³ Pita katġp epei au, hġr nehġmitan mġtikġt wik. Josep kerek mġt hġr nekġnaak Banabas o Jastas, hġrak kekġte Mataias. Hġrakġt wik keret. ²⁴ * Hġr nehġmitan wik et, hġr nitehi Mġtik Iuwe God nar ik: “Mġtik Iuwe ti epei hertei han ke mġt yapġrwe te ti eteġknaġ keimġn ke mġtikġt wik it ti ehġmitanek ²⁵ hġrak kakġkrehġr ke Judas. Judas hġrak keweikġn sġp kewet menmen im me God hġrak kaa epei ken wit kerek nġpaa ti God ehġmitanek hġrak kaknori. Hġrak kakġkrehġr kġrak te hġrak kakġrak menmen kakġr ke haiu mġt aposel.” ²⁶ Hġr nitehi Mġtik Iuwe God menmen nepei au, hġr nen vot keimġn kakġkrehġr ke Judas. Hġr nen vot nepei au, hġr nehġmitan Mataias hġrak kakġkrehġr ke Judas, hġrak kaku kaktike mġt aposel nar ke hiswiyen kiutġp (11).

2

God Hġmġn Yaaik kekiuwe kan kau kekre mġt

¹ * Mewaai meruri wġ Pentikos epei man, kerek mġt nererik newet God menmen ham me ni mġt; mġt kerek nises hġm me Kraġs hġr nererik nau wġnak kiutġp. ² Hġr nererik nau wġnak, wasenum menmen mesikeyaanmi meke nepni man mġre yuwerep mġniu ma mekre wġnak, hġram mesikeyaanmi (o mesikewari)

wġsenum meit wġnak mġt newik. ³ * Hġram mesikeyaanmi wġsenum meit wġnak eik, hġr mġt en nġr menmen mġre si mekinen nin kike kike mau merer mġt hġras yapġrwe nau wġnak. ⁴ * Hġr yapġrwe God Hġmġn Yaaik kewi kinġni naanmġrpor, hġr natġp hġm ham hġm ham hġr netariyem, kerek God Hġmġn Yaaik kenġpi niutġp niutġp hġr netpim.

⁵ Me wġ im mġt ne weiwġk miutġp ne Isrel hġr nises hġm me God nitġwekhi menmen, hġr nau nerer wit wit, hġr nan nau wit Jerusalem nanises menmen me wġ Pentikos. ⁶ Mġt yapġrwe in hġr nentau menmen mesikeyaanmi (o mesikewari) meit wġnak ke aposel newik, te hġr nesġuknen nan nererik, hġr han kġr kekrit kekrit kentar hġr nentau mġt nises hġm me Kraġs natġp hġm mġr. ⁷ * Hġr nehġnhġn nentau menmen im te hġr natġpan nar ik: “Mġt in hġr natġp hġm maiu te hġr ne Galili keriyen, ⁸ te haiu markeik haiu niutġp niutġp memtau hġm maiu me nġpaa ein miye haai nau netpim neit wit kau eik? ⁹ * Haiu mġt yapġrwe merer provins mar im em. Haiu ne wit Patia, Midia, Ilam, Mesopotemia, Judia, Kapadosia, Pontas, Esia, ¹⁰ Frisia, Pamfilia, wit iuwe Isip, wit me Libia menep Sairini. Haiu mġt han ne wit iuwe Rom haiu mau in, ¹¹ haiu mġt han ne weiwġk miutġp me Isrel, haiu mġt han au weiwġk miutġp ham. Haiu mġt han ne wit Krit o Arebia, te haiu mġt yapġrwe memtau menmen iuwe God kġrakem kerek mġt in hġr netpaiyem nerġuwe hġm maiu.” ¹² Han kġr katġp te hġr nitehiyan natġp nar ik: “Mekam im hġram epei man?” ¹³ Au, mġt han hġr nitetnaan natġp, “Mġt in naam tġpar si enum wain keremem, te hġr netaritari.”

Pita kewepypār hġm me God

¹⁴ Te Pita kekrit ketike mġt aposel hiswiyen kiutġp (11) hġrak katġp hġm iuwe katġp kar ik: “Yi mġt ne Judia yetike mġt yi yau wit Jerusalem, yi nġkġp emnep eiyġmtau menmen im hi etpiyem me menmen im epei man. ¹⁵ Yi han kitet mġt in hġr naam tġpar si enum hġr netaritari. Hġr au, hġrak weni hekrit wepni kewep kan kerek. Wġtaan te mġt hġr naam tġpar si enum netaritari. ¹⁶ Menmen im yi yemtewem hġram menmen nġpaa profet Joel hġrak ketpim kar ik:

¹⁷ * “Hi God me wġ kerek Mġtik Iuwe Kraġs epei kaknen kaku tġ, hi hġrekes arġuwet Hġmġn kai Yaaik kaknen mġt yapġrwe. Nġkerek hġrakġt tetike

* **1:18** Mt 27:3-10   * **1:20** Sam 69:25, 109:8   * **1:21-22** Jo 15:27   * **1:24** Jo 2:25   * **2:1** Lev 23:15-21; Diu 16:9-11   * **2:3** Mt 3:11   * **2:4** Ap 4:31, 10:44-46, 19:6; Mk 16:17   * **2:7** Ap 1:11   * **2:9** 2Ti 1:15   * **2:17** Joe 2:28-32

nĭkerek hĭram (o hĭran) ni hĭr nanwepyapĭr hĭm mai, yi mĭt pipep yi wen yepu yĭtyaak, yi enun ye mĭt yi eiwaai eiyyĭtyak eiyyĭr menmen mai.
 18 Me wĭ ham im mĭt han nai o miyapĭr han nai hĭr nĭriak menmen mai hi eriuwet Hĭmĭn kai Yaaik kaknen te hĭr nanwepyapĭr hĭm mai.

19 Me wĭ eim, hi ariak menmen nĭpaa yi yĭrem mau nepni o mau tĭ mar im au. Hi ariak si metike si tĭwekre hemkre hĭram mamnen.

20 Wepni kakĭr au, wenke hĭrak kakweikĭnhis kakre yĭwir menep wĭ yaaim Mĭtĭk Iuwe Kraiſ pĭke kaknen tĭ ik.

21 *Te mĭt miyapĭr niutĭp niutĭp kerek nenĭne Mĭtĭk Iuwe nanitehi Kraiſ kakĭkepi, hĭrak kakĭkepi kaktorhis.' Profet Joel katĭp hĭm im.

22 *"Yi mĭt ne Isrel yi eiymtau hĭm im me Jiſas ke Nasaret. Yi yertei Jiſas kĭriak menmen yaaim yapĭrwe, hĭrak kĭkaap mĭt hiŭt enun keriuwe menmen iuwe God kewetĭwekem. God keteikni hĭrak keriuwet Jiſas kan keriuwe menmen hĭrak kewiſ Jiſas kĭriakem, yi mĭt epei yĭrem.

23 *Nĭpaa God kertei mekam mamnen te hĭrak han kitet te kaksiuwe Jiſas kakno hiſ me yi mĭt. Yi yeriyaak yeiyĭk yen yewiſ mĭt enun newenkekik kau nu tentarakĭt hĭrak kaa. 24 *Hĭrak kaa, te God kĭkiak hĭrak kepu keſiupanek kĭnaaiwĭr wit mĭt epei naa hĭmĭn kĭr kewi. Hĭrak God kinĭn menmen meniſ mĭt nani hĭr han enuk nentar Jiſas kaki kaku kakĭt taau. Au, God nĭpaa katĭp kakĭkiak Jiſas kekre hei yĭnk kĭrak ap te kakĭsine au. 25 *Hĭm me God nĭpaa Devit kewiſim mau tĭwei matĭp menmen im:

'Hekrit hekrit hi hĭpĭr Mĭtĭk Iuwe menep. Hĭrak kau ketikewa te hi ap han kĭriira keriuwe menmen au.

26 Hi han yaaik hentar menmen im. Menmen hi hetpim meteikĭn mĭt hi han yaaik. Hi hĭre mĭtĭk kerekek te hi han tokik ehu ehĭntar

27 *ti God ap ewiſ hĭmĭn kai kaku wit ke mĭt naa hĭmĭn kĭr kewi au. Ti ap ewiſa hi Mĭtĭk kerek nĭpaa ti ehimĭtena hi hĭriak menmen mit, ti ap ewiſa hi hahi awaai akre herwe hei te yĭnk kai kaknĭn taau.

28 Ti epei heteikno menmen hi tewen ariakem te hi ehu ehĭt. Ti ehu

etikewa te hi han yaaik wĭsenuk.' Devit epei katĭp hĭm im:

29 *"Nai yinan hi hetpi menmen te yi eiyyĭrteiyem me maam nĭpu kiau Devit. Hĭrak kaa mĭt newiſik kekre hei kĭwaai keit. Haiu mertei hei kĭrak wen kĭwaai ketike haiu mĭt, te hĭm nĭpaa Devit kewiſim hĭrak katĭp ke hĭrekes au, mĭtĭk hak. 30 *Nĭpaa Devit wen kepu, hĭrak kĭre profet hĭrak kertei menmen maain God kakriakem kentar God ketpĭwekem. God katĭp hĭrak kaknĭp nepenyek kĭrak hak hĭrak mĭtĭk iuwe king kĭre Devit, hĭrak kakinĭn haiu mĭt naanmamprai. 31 *Devit hĭrak kertei menmen God kakriakem te hĭrak kewiſ hĭm mau tĭwei me Mĭtĭk God kehimiĭtanek hĭrak Kraiſ maain hĭrak kaki pĭke kakĭkrit. Hĭrak kewiſ hĭm hĭram matĭp:

'Hĭrak God ap kĭnaiwĭrek keit wit ke mĭt hĭr naa hĭmĭn kĭr kewi, hĭrak yĭnk kĭrak kakĭsine au.' 32 *God epei kĭkiak Mĭtĭk ik Jiſas pĭke kekrit kepu. Haiu mĭt in epei mĭrek. 33 *God kĭkiak Jiſas pĭke kekrit kau, hĭrak kau ketike God kinĭn naanmĭpre menmen yapĭrwe. God kewetĭwek Hĭmĭn Yaaik kar ke nĭpaa hĭrak ketpim, te in ek menmen yi yĭrem yemteiwem hĭram God Hĭmĭn Yaaik hĭrak keriuwetek kan haiu mĭt, hĭrak kĭriakem. 34-35 *Devit hĭrekes ap ken wit ke God au, mĭtĭk hak. Devit kewiſ hĭm mau tĭwei hĭram matĭp:

'Mĭtĭk Iuwe God katĭp Mĭtĭk Iuwe kai Kraiſ "Ti ehu menep etikewa ehinĭn naanmĭpre menmen ere hi enip mĭt enun nepan naniseſ hĭm mit." '

36 *Pita wen katĭp kar ik: "Yi mĭt ne Isrel, yi eiyyĭrteiyem menmen im werek werek. Mĭtĭk ik Jiſas kerek yi yewenkekik kau nu tentarakĭt, God hĭrak kenipek hĭrak Mĭtĭk Iuwe hĭrak kehimiĭtenek hĭrak Kraiſ."

Mĭt miyapĭr hĭr neweikĭn han niſeſ hĭm me Kraiſ, hĭr Aposel nĭkĭri

37 *Mĭt epei nemtau menmen Pita ketpim, hĭm merekir han kĭr han enuk natĭp Pita kekite mĭt aposel han netpor nar ik: "Naiu yinan, te in ek haiu emriak mekam?"

38 *Pita kwenhi katĭp kar ik: "Yi yapĭrwe niutĭp niutĭp eiweiĭn sip eiwet menmen enun haiu mamĭkri yayĭkre tĭpar mamkine niuk me Jiſas Kraiſ te hĭrak

* 2:21 Ro 10:13 * 2:22 Jo 3:2 * 2:23 Ap 4:28; 1P1 1:20 * 2:24 Ap 3:15 * 2:25 Sam 16:8-11 * 2:27 Ap 13:35 * 2:29 1Kin 2:10; Ap 13:36 * 2:30 2Sml 7:12; Sam 89:3-4, 132:11 * 2:31 Sam 16:10 * 2:32 Ap 13:36 * 2:33 Mk 16:19; Ap 1:4, 7:55-56; 1P1 3:22 * 2:34-35 Sam 110:1 * 2:36 Ap 5:30-31 * 2:37 Lu 3:10, 12; Ap 16:30 * 2:38 Lu 24:47; Ap 3:19 * 2:39 Ais 57:19

kakisak menmen enum yi yiriakem te hirak kakweti God Hımın Yaaik. ³⁹*Nıpa God katıp kaksuwe God Hımın Yaaik kak-nen yi mıt yaitike nıkerek ni, mıt yapırwe hır nau neit nerer wit kerek God kaknır hır nanisesik.”

⁴⁰*Pita ketpor hım ham yapırwe kari han kır keriuwerem, hirak katıp kar ik: “Yi eikaap hıras einepın eikeipın menmen enum mamnep mıt enun in nıpa enep Jisas.” ⁴¹*Mıt yapırwe hır nemtau hım Pita ketporem te hır newisi nıkiri. Me wı im e God kari 3,000 mıt hır netike mıt aposel hır nises hım me Kraıs.

Menmen yaaim mıt ne weiwık miutip me God nıriakem

⁴²*Mıt in han kır kekrit hır hanhan nemtau hım me mıt aposel, hır netike mıt nau han kiutip nıkaapan, hır nekiyan naam menmen han tewenın menmen Jisas kırıkem, hır nekiyan nitehi God me menmen. ⁴³*Mıt aposel hır nıriak menmen yaaim yapırwe nıkaap mıt nınap hır nıre yaaim te mıt yapırwe hır han kekrit neriuwe menmen. ⁴⁴*Mıt kerek hır nises hım me Kraıs hır nekiyan nau neit, hır han kitet menmen yapırwe hır netenenim, hıram me mıt, hıras au. ⁴⁵Hır nesiuwe ti mır o menmen mır nanıt nan mererim. Hır neit pewek im hır nenkerem newet mıt neimın netenen pewek au, hır neiyım nen nanıt menmen. ⁴⁶*Hekrit hekrit hır nen nekiyan nau niutip neit wınak iuwe ke God keit Jerusalem, hır nekiyan nau naam menmen nerer wınak mır han tewenın menmen Jisas kırıkem. Hır han yaaik naam menmen mır. ⁴⁷*Hır newenipi niuk me God, hır mıt han yaaik neriuweri. Hekrit hekrit Mıtık Iuwe God kari han ke mıt hır nisesik, te hır nererik nekiyan nau neit neriuwe mıt kerek hır ninın nises God.

3

Mıtık hak hit enum Pita kekite Jon tekepik hirak kire yaaik

¹*Wı ham hınkewı Pita ketike Jon tariyakit ten wınak iuwe ke God. Hınkewı in ek mıt nererik nitehi God menmen. ²*Mıtık hak kerek hit enum nıpa miye winaak ere in, hekrit hekrit mıt nınanek newisık kau menep ya weipır niuk mırak “Yaaim” hıram ya weipır ham me wınak iuwe ke God, hirak kau en kitehi mıt miyapır kerek nanıno nımın hirak ketpor hır nanwetıwek pewek mei me menmen.

³Hirak kır Pita ketike Jon epei tatno wınak nımın ein, hirak kitıwekıtıhi ke pewek mei ke menmen. ⁴*Hırakit tirapırıwek, Pita ketpıwek kar ik: “Ti erawıt.” ⁵Hırak mıtık kıkıamnaan kiret hirak han kitet kar ik: “Hırakitı tatweto menmen.” ⁶*Pita ketpıwek kar ik: “Hi hetenen pewek mei au, te menmen hi hetenınem hi ewetutem. Hi hetput ekrehır ke Jisas Kraıs nıpa ke wit Nasaret, ti ekrit eke ti eno.” ⁷Hırak katıp epei au, hirak ketenen his yaaim mırak kerıyaak kekrit kerp. Wasenum hit metike hitpar mırak mire yaaim. ⁸*Hırak kehın kekrit kerp hirak keke ti ketikeret ten wınak ke God. Hirak keke ti, kehın kınıu ketıkır kewenipi niuk me God. ⁹Mıt yapırwe en nırek keke ti kewenipi niuk me God. ¹⁰Hır nertei hirak mıtık hit enum kerek nıpa kau ya weipır niuk mırak “Yaaim” ke wınak iuwe ke God, hirak hekrit hekrit kitehi mıt me menmen. Hır nerteiyek te hır nehınhın han kitetim nar ik: “Mekam epei man mekepik te hirak kire yaaik?”

Pita keit wınak iuwe ke God kewepyapır menmen God kırıkem

¹¹Mıtık ik nıpa hit enum kewen Pita ketike Jon, mıt yapırwe nitehiyan menmen im nehınhın nepırpır nesıuıkın nen wınak hınp niuk mırak “Hınp ke Solomon.” ¹²Pita kır menmen ik hirak kewenıt mıt ketpor kar ik: “Yi mıt ne Isrel. Yenmak yi yehıtın yentar menmen im? Yi yenmak te yi yırpırırawır han kitet hawır yaaikıt wırık menmen im meriuwe menmen iuwe mawır te mıtık ik nıpa hit enum hirak kire yaaik? ¹³*Hırak God ke maam nıpu kaur Ebrahim, Aısak, Jekop, hır netike maamrer nau nıpa hır nıkaru nepu, hirak kenip Mıtık Jisas kerek kırık menmen mırak, kenipek hirak Mıtık Iuwe. Yi epei yerıuwetek ken mıtık iuwe gavman Pailat, hirak kının naanmıprai haur mıt mau wit Isrel, hirak hanhan kare kaksıupan Jisas te yi yeweıkın sip yewetıwek yatıp Jisas hirak mıtık enuk. ¹⁴*Yi epei yeweıkın sip yewet Mıtık Yaaik kerek God kehımıntanek hirak kises hım mırak. Yi au hanhan mıtık iuwe Pailat kaksıupan mıtık enuk nıpa kenep mıtık kaa, hirak ken yi mıt, ¹⁵*te yi yenep mıtık hirak keteıkın mıt menmen mamkepi te hır nanu nantıke God. Au, yi yakıp kaa te God kıkık Jisas pıke kekrit kepu. Hawır epei wırek. ¹⁶Hawır wıses hım me Jisas te

* 2:40 Dıu 32:5; Fl 2:15 * 2:41 Ap 2:47, 4:4, 5:14 * 2:42 Ap 20:7 * 2:43 Ap 5:11-12, 6:8 * 2:44 Ap 4:32-35 * 2:46 Lu 24:53 * 2:47 Ap 2:41, 6:7, 11:21, 24 * 3:1 Ap 10:3, 9, 30 * 3:2 Jo 9:1; Ap 14:8 * 3:4 Ap 14:9 * 3:6 Ap 3:16, 4:10, 16:18 * 3:8 Ap 14:10; Jo 5:14 * 3:13 Eks 3:6, 15; Mt 22:32; Ap 2:23, 7:32; Lu 23:13-25 * 3:14 Mk 15:6-15 * 3:15 Ap 1:8, 2:32, 4:10, 5:30

menmen iuwe me Jisas kenip m̄t̄ik ik, kerek yi yerteiyek, h̄rak yaaik. Jisas h̄rak kenip m̄t̄ik ik yaaik kentar h̄rak kekepai haiu misesik te menmen iuwe m̄rak man m̄kaap m̄t̄ik ik te yi epei ȳp̄rek, h̄t̄ m̄rak tokim meit.

17*“In ek naw̄r yinan, hi hertei yi yetike m̄t̄ iuwe nin̄ni naanm̄pri ȳriak menmen im enum yenep Jisas yentar yi yetari h̄rak keim̄n. Yi han kitet h̄rak m̄t̄ik kerekek. 18*God n̄paa enum eik kenip m̄t̄ profet h̄r newis h̄m mau t̄wei, h̄r newepyap̄r M̄t̄ik God kehimitaneh h̄r m̄t̄ han m̄t̄ nan̄waankek. God k̄riak menmen im epei man meriuwe menmen enum yi nepei ȳriak Jisas em.

19*“Yi eiweik̄n sip eiwet menmen enum, yi eiyses God h̄rak kak̄s̄ak menmen enum yi ȳriakem. 20 Te M̄t̄ik Iuwe kak̄weti menmen kak̄n̄p han ki kaku werek werek, h̄rak kak̄riuwet M̄t̄ik h̄rak kehimitaneh h̄rak kaku kaktikewi. M̄t̄ik ik h̄rak Jisas. 21 H̄rak eku ek̄it wit ke God ere w̄ mamnen God kak̄n̄p menmen p̄ke mamre yaaim. N̄paa God kat̄ip m̄t̄ profet me menmen im te h̄r newis̄m mau t̄wei newepyap̄rem.

22*“N̄paa Moses h̄rak kat̄ip kar ik: ‘God h̄rak M̄t̄ik Iuwe kak̄it m̄t̄ik kiut̄ip ke weiw̄k mi, h̄rak kak̄wis̄ik kakre m̄t̄ik profet kaks̄iuwerek kak̄wepyap̄r menmen me God kak̄r ke h̄rak keriuweta hi han. Yi n̄k̄ip emnep eiym̄tau h̄m h̄rak ket̄piyem. 23 M̄t̄ kerek nemtau h̄m m̄rak nisesim au, h̄rak God kak̄p̄ri ne weiw̄k me Isrel kak̄n̄p nani.’ 24 N̄paa m̄t̄ profet yap̄rwe h̄r newepyap̄r h̄m me God. Samyuel kekite profet h̄r n̄karu nekreh̄r ke Moses, h̄r nat̄ip me w̄ im e. 25*H̄m God ket̄pim kewet m̄t̄ profet em, h̄r newepyap̄rem h̄ram me yi m̄t̄ in. Yi eiym̄t̄ menmen n̄paa God kat̄ip kak̄wet maamrer ni em. N̄paa h̄rak kat̄ip Ebrahim kar ik: ‘Hi eriak yaaim me m̄t̄ yap̄rwe nau t̄ heriuwe nepenyek kit.’ 26*Te God kehimitan m̄t̄ik k̄riak menmen m̄rak h̄rak kin̄n ken yi m̄t̄ ne weiw̄k me Isrel kerek̄yi yaaim kenip yi m̄t̄ niut̄ip niut̄ip yeweik̄n sip yewet menmen enum.”

4

M̄t̄ iuwe newis Pita kekite Jon tekre w̄nak enuk

1*Pita kekite Jon wen terp en h̄rak Pita wen kat̄ip m̄t̄ menmen, te m̄t̄ pris kerek newet God menmen me m̄t̄, h̄r

netike m̄t̄ik iuwe kepten ke polis kerek naanm̄pre w̄nak ke God, h̄r netike m̄t̄ ne Sadyusi kerek han kitet m̄t̄ naa h̄r p̄ke nankrit nanu au, h̄r nan nan̄this Pita ketike Jon. 2*H̄r nine han enuk neriuweret nentar h̄rakit̄i wewepyap̄r h̄m tat̄ip m̄t̄ em, h̄rakit̄i tat̄ip Jisas kaa h̄rak p̄ke kekrit kepu te m̄t̄ h̄r nisesik h̄r nani, maain h̄r p̄ke nankrit nanu. 3*H̄r net̄iwek̄this ne h̄nkew̄i newis̄k̄it̄i tekre w̄nak enuk teit in ere wanewik. 4*Te m̄t̄ yap̄rwe nemtau h̄m me God Pita ket̄pim, h̄r nisesim. In ek, m̄t̄ neit Jerusalem h̄r nises h̄m me God, h̄r nar ke 5,000.

M̄t̄ iuwe kotim Pita kekite Jon teit w̄nak ke kaunsil

5 Wanewik, m̄t̄ iuwe pris netike m̄t̄ iuwe ne kaunsil netike m̄t̄ nin̄n nertei h̄m lo me Moses, h̄r nererik neit Jerusalem. 6 H̄r netike Anas, kerek kin̄n naanm̄pre m̄t̄ pris, h̄rak ketike Kaiafas, Jon, Aleksanda tekite m̄t̄ yap̄rwe ne weiw̄k me m̄t̄ik iuwe Anas, h̄r nan nererik nau w̄nak iuwe eik. 7*H̄r nari Pita ketike Jon neiȳt̄ nan newis̄k̄it̄i terp n̄m̄n, h̄r nit̄iwek̄ithi nar ik: “Keim̄n kekepi te yi epei yenip m̄t̄ik h̄t̄ enum h̄rak k̄re yaaik? Yi yekine niuk me keim̄n te yi yekepi?”

8*God H̄m̄n Yaaik kan kau kekre han ke Pita te h̄rak ket̄por kar ik: “Yi m̄t̄ iuwe yin̄n naanm̄pre haiu m̄t̄ ne Isrel yetike yi m̄t̄ iuwe ne Kaunsil, 9 yi yare yitaw̄rhi me menmen yaaim haw̄r wenip m̄t̄ik ik h̄t̄ m̄rak enum. Yi hanhan yaȳrteit markeik te haw̄r wenipm̄t̄ik ik k̄re yaaik. 10*Hi hat̄ip te yi m̄t̄ in yetike m̄t̄ yap̄rwe ne wit k̄au Isrel yi eiym̄rteit te m̄t̄ik ik kerp ninaan mi h̄rak k̄re yaaik keriuwe menmen iuwe me Jisas Krai n̄paa ke wit Nasaret kerek yi yewenekik kau nu tentarak̄it̄ h̄rak kaa, te God k̄iakiak p̄ke kekrit kepu. 11*H̄m me God mau t̄wei mat̄ip tok piksa me Jisas mar im.

‘H̄rak k̄re tein̄k̄ yaaik, te yi m̄t̄ yime w̄nak yi ȳnein̄k̄ yi han kitet h̄rak enuk yi yep̄rek. Yi yep̄rek te God hanhanek kenipek h̄rak k̄re tein̄k̄ m̄t̄ik h̄rak ketenen w̄nak siup.’ 12*H̄rak kerekek kak̄ikaap m̄t̄ ne ti. Neiyau taau. Haiu m̄t̄ ne t̄ merer wit wit God ap kewetai niuk ham te haiu emisesik te h̄rak kaktaihis taau. Jisas Krai kerekek.”

13 H̄r epei nemtau Pita ketike Jon h̄rakit̄i tat̄ip h̄m iuwe h̄rakit̄i t̄naain au, h̄r

* 3:17 Lu 23:34; 1Ti 1:13 * 3:18 Lu 24:27, 44, 46 * 3:19 Ap 2:38 * 3:22 Diu 18:15, 18-19; Ap 7:37 * 3:25 Jen 22:18; Ga 3:8 * 3:26 Ap 13:46 * 4:1 Lu 22:4, 52 * 4:2 Ap 23:8 * 4:3 Ap 5:18 * 4:4 Ap 2:41, 5:14 * 4:7 Mt 21:23 * 4:8 Mt 10:19-20; Ap 7:55 * 4:10 Ap 3:6, 13-16 * 4:11 Sam 118:22; Mt 21:42; 1Pi 2:4, 7 * 4:12 Mt 1:21

nerite h̄rakit ten skul au, h̄r han kekrit kekrit me menmen im. H̄r nerite n̄paa h̄rakit tau tekite Jisas. ¹⁴ H̄r hanhan netp̄wek̄it menmen enum neneret te h̄r n̄r m̄tik kerp ketikeret h̄rak k̄re yaaik te h̄r nekint̄p nerp neit. ¹⁵ H̄r nekint̄p nerp neit o, h̄r netp̄wek̄it tatno witeik t̄naaiw̄r haau h̄r newim. H̄rakit tatno. Nepei au, h̄r m̄it ne kaunsil h̄r nat̄pan nat̄p nar ik: ¹⁶ *Haiu mamriak m̄tik̄it it mekam? M̄t yap̄rwe nau wit Jerusalem epei nerite m̄tik̄it wik h̄rakit t̄riak menmen ik yaaik te haiu ap mepak̄inet taau. ¹⁷ *Haiu em̄tp̄wek̄it emneret h̄rakit ap tatwepyap̄r h̄m me Jisas tat̄p m̄it em te menmen im me Jisas mamno m̄t han au em̄it! ¹⁸ H̄r nat̄pan epei au, h̄r nen̄n̄wek̄it neriyaak̄it tan, h̄r netp̄wek̄it h̄m manp te h̄rakit ap tatwepyap̄r tat̄p m̄t h̄m me Jisas.

¹⁹ Au, Pita ketike Jon tewenhi tetpor tar ik: “Yi han ekitet God h̄rak han kitet mekam yaaim haw̄r ewisesim. H̄m mi o h̄m m̄rak. ²⁰ Te haw̄r ewepyap̄r menmen haw̄r w̄rem, menmen haw̄r wemtau h̄rak ketpin. Haw̄r wekint̄p au.”

²¹ M̄t ne kaunsil wen netp̄wek̄it h̄m manp neneret. Nepei au, h̄r neriuwetet ten wit eik. H̄r ap n̄nap̄n menmen enum te h̄r naksip nentar m̄t yap̄rwe newen̄pi niuk me God me menmen h̄rakit t̄riakem. ²² M̄tik kerek h̄rakit tekepik h̄rak k̄re yaaik, h̄rak kin̄n 40 tito kau ti.

M̄t nises h̄m me Krai nitehi God kak̄ikepi ap n̄naain newepyap̄r h̄m m̄rak

²³ H̄r neriuwetet ten epei au, Pita ketike Jon p̄ke ten n̄rakit yinan tetpor menmen m̄t iuwe pris netike m̄t iuwe ne kaunsil netpin. ²⁴ *H̄r nemtewek epei au, m̄t h̄r nitehi God nat̄p nar ik: “M̄tik iuwe God ti epei hewis nepni mek̄ite t̄i, wan eik, menmen yap̄rwe mewim. ²⁵ *N̄paa H̄m̄n kit Yaaik h̄rak kenip maam kaiu Devit kewis h̄m mau t̄wei h̄ram mat̄p mar im:

‘Nenmak m̄t ap ne weiw̄k me Isrel h̄r han enuk w̄senuk? Nenmak h̄r nimen̄p̄n nat̄p wein̄m me nan̄nep M̄tik Iuwe God.

²⁶ M̄tik Iuwe kin̄n naanm̄pre m̄t nerer wit wit h̄r neit yipo henmik nopen menmen m̄r h̄r nan nererik nan̄nep M̄tik Iuwe God ketike M̄tik h̄rak kehimitanek h̄rak Krai.’

²⁷ *‘Menmen epei man. M̄tik iuwe gavman King Herot ketike m̄tik iuwe gavman

Pailat h̄rakit tetike m̄t ne weiw̄k me Isrel m̄t han au, ne weiw̄k ham, h̄r yap̄rwe nimoryip̄r neit wit Jerusalem nenep m̄tik yaaik k̄riak menmen mit kerek n̄paa ti ehimitanek h̄rak Krai. ²⁸ *H̄r nererik n̄riak menmen mar ke n̄paa ti hanhan heriuwe menmen mit iuwe enipem h̄ram mamnen. ²⁹ *Te in ek M̄tik Iuwe God ti emtau menmen enum h̄r netpaiyem me h̄r nanwep. Ti ekepai haiu ap m̄naain te haiu mamt̄p m̄t miyap̄r h̄m yaaim me Jisas. ³⁰ Ti eteikin̄ m̄t iuwe enun ti enip m̄t h̄r n̄nap o his h̄t enum ti enipi h̄r en̄re yaain, ti ekepai haiu emnip menmen yaaim em̄kreh̄r ke m̄tik Jisas h̄rak k̄riak menmen mit.”

³¹ *H̄r nitehi God menmen epei au, haau ke w̄nak h̄r nererik nau neit n̄m̄n ein, h̄rak k̄itanik, God H̄m̄n Yaaik kan kau kekre han k̄r kekepi te h̄r newepyap̄r h̄m yaaim me God h̄r ap n̄naain au.

M̄t nises h̄m me God h̄r nekiyan nau han kiut̄p

³² *M̄t yap̄rwe h̄r nises h̄m me God nekiyan nau han kiut̄p. M̄tik kiut̄p kari pewek menmen au. H̄r m̄t yap̄rwe han kitet nare menmen me m̄t niut̄p niut̄p h̄ram menmen me haiu m̄t yap̄rwe.

³³ *God k̄kaap m̄t aposel keriuwe menmen m̄rak iuwe te h̄r nat̄p werek werek newepyap̄r h̄m me Jisas h̄rak kaa God k̄kiak p̄ke kekrit kepu. M̄t yap̄rwe han kitet h̄r yaain iuwe. ³⁴ *M̄tik kiut̄p ke m̄t in yap̄rwe h̄rak ap m̄tik ketenen menmen auri me menmen yap̄rwe au. Neim̄n h̄r netenen t̄i o w̄nak h̄r nesiuerem nan̄t pewek mererim te h̄r neit pewek neiȳm nan ³⁵ newet m̄t aposel em te h̄r nenkerem newet m̄t miyap̄r netenen menmen au h̄r newet̄r em te h̄r nau werek werek. ³⁶ *Me w̄ im, m̄tik kiut̄p niuk m̄rak Josep h̄rak ke weiw̄k me Livali, h̄rak n̄paa miye p̄rak winaak keit wit Saipras kerek wan kimaak keketik, h̄rak kepu ketike m̄t en. Aposel nekine niuk m̄rak ham me h̄m Grik Banabas. Niuk im h̄ram mat̄p mar im: “M̄tik k̄kaap m̄t nises h̄m me God.” ³⁷ H̄rak kerek kesiuwe t̄i m̄rak ham keit pewek mererim keiȳm kan kewet m̄t aposel em.

5

H̄m me Ananias ketike m̄te p̄rak Sapaira

¹ Banabas h̄rak kewet m̄t aposel kewet̄r pewek kenem̄t̄n me t̄i m̄rak

* 4:16 Jo 11:47 * 4:17 Ap 5:28-29, 40 * 4:24 Eks 20:11; Nia 9:6; Sam 146:6 * 4:25 Sam 2:1-2 * 4:27 Mt 27:1-2; Lu 23:7-11; Ap 3:13 * 4:28 Ap 2:23 * 4:29 Ef 6:19 * 4:31 Ap 2:4 * 4:32 Ap 2:44 * 4:33 Ap 2:47 * 4:34 Ap 2:45 * 4:36 Ap 11:22-26, 13:2-3

te mitik hak au. Niuk mirak Ananias. Hirak mite pirak Sapaira. Hirak kesiuwe ti mirak ham keit pewek mererim. ² *Te hirak kenke meiyam pinam kisawinem, hirak kewet mit aposel pinam hirak ketpor kar ik: "Pewek im hi ewetiyem hram keremem. Hi ap etenen meiyam au." Mite pirak epei wertei han kirak hire watip: "Hiram werek." ³ *Pita kitiwekhi kar ik: "Ti henmak te ti hewis Seten kari han kit te ti hewis God Himin Yaak ti epei henke ham pinam hisawinem? ⁴ Nipaa ti etenen ti hram mit. Ti epei hesiuwerem heit pewek mererim, hram mit. Ti henmak te ti han kitet hirak menmen enum mar im hisawin pewek pinam. Ti ap hewisai haiu mit keriyen meriuwerem au. Ti hewis God ek." ⁵ *Ananias kemtau him im epei au, hirak kenkewin kaa. Hirak kenkewin kaa, mit kerek nemtau menmen im hir nepirpir iuwe. ⁶ Hir nepirpir iuwe, hir mit pipep neit laplap neiyim nan nesenekik keriuwerem hir neiyik nen newisik kekke hei.

⁷ Maain, mite pirak wetari menmen im epei man, te hire wan in. ⁸ Pita kitiwahi kar ik: "Ti hetike mitik kit yi epei yeit nan im keremem me ti yi yesiuwerem o?" Hire wewenhi watip war ik: "Keremem." ⁹ *Pita ketpiwe kar ik: "Ti hetike mitik kit yi yemmak te yi han kitetan yi yewenin him God Himin Yaak te hirak kakiwep au? Mit kerek epei newis mitik kit kekke hei, hir pike naninen nantuthis nanrit nanino." ¹⁰ Hirak katip epei au, mite ip e hire wengkewin waa. Wengkewin waa, pipep nan himin in nirep hire waa, te hir nnanep neiyip nen newisiye wawaai menep hei ke mitik kire. ¹¹ Mit ne weiwik miutip me God kerek nises him me Kraiss neit Jerusalem netike mit han kerek nemtau menmen im, hir nepirpir wisenum.

Mit aposel nriak menmei menmei yaaim mirakel nikaap mit enun ninap o his hit enum

¹² *Mit aposel nriak menmen yaaim mirakel mekre himin ke mit neiyim nikaap mit neriuwerem. Mit yapirwe kerek nises him yaaim me Kraiss hir nererik nau han kiutip neit winak iuwe ke God neit pinak niuk mirak "Hinp ke mitik Solomon." ¹³ Mit kerek ap nises him me Kraiss hir nnapen netikeri nau nererik, te hir han kiteti hir mit yaain. ¹⁴ *Mit miyapir yapirwe neweikin sip newet menmen enum nises God, hir nererik netike mit miyapir nipaa nises God. ¹⁵ Mit neit

ein nri menmen yaaim aposel nriakem, te hir neit mit nnap neri nen newisi nwaai wit eik nentar yeno te Pita keke ti kakno in o ein kakwis his mamntar mit nnap o au en wepni kir kenep himin kirak kentar mit nnap te hir nanre yaain. ¹⁶ *Mit yapirwe nerer wit wit menep Jerusalem hir nnan mit nnap netike mit herwe enum manip mekrehan kir ken sip te hir neri nan te Pita kekepi hir yapirwe niutip niutip nre yaain.

Ensel kikaap mit aposel ninaaiwir winak enuk

¹⁷ *Mitik iuwe hetpris ketike mit han kerek nriak menmen netikerek, hir netike mit ne Sadyusi kerek han kitet mit nani pike nanikrit au. Hir yapirwe han mekpep neriuwe mit aposel nentar menmen hir nriakem ¹⁸ te hir nen netorhis newisi nekre winak enuk me nanamir ke mit yapirwe. ¹⁹ *Hir newisi nekre winak enuk nepu nepei, te Ensel ke God ke witaan kan kikaisiu weipir ke winak enuk keriyei nen wit eik ketpor kar ik: ²⁰ "Yi eino eyirp winak iuwe ke God eitip mit miyapir him me hir enises menmen ham yaaim hir nanu werek." ²¹ Hir nemtau him mirak epei au, wanewik mit aposel nen nekre winak iuwe ke God natip mit miyapir him yaaim. Me wi im, mitik iuwe hetpris ketike mit kerek nriak menmen netikerek hir nenine mit iuwe ne Isrel netike mit han ne Kaunsil hir nererik nau winak nemtau him. Hir nau en, hir nesiuwe mit nanino winak enuk te nantihis naninen. ²² Hir nen ein te hir ap nri nekre winak enuk au, te hir pike nan natip nar ik: ²³ "Haiu men miun winak enuk epei au, haiu mir weipir nepei au nekepetek kik (o pes enum keit), mit nerp weipir naanmiprewek te haiu mikaisiu weipir minmatin mit hir nepu au."

²⁴ Kerek mitik kinin naanmipre mit plisman ke winak iuwe ke God hirak ketike mit iuwe pris nemtau menmen im, hir han kitet karkeik te hir netpaan nen wit eik. ²⁵ Hir wen han kitet menmen im mitik hak kan katip kar ik: "Nikip emnep eyimtau menmen im. Mit kerek nipaa yi yewisi nekre winak enuk hir nau neit winak iuwe ke God newepyapir menmen natip mit miyapir em." ²⁶ *Hirak katip epei au, mitik kinin naanmipre plisman ketike mit plisman nriak epei nen ein netorhis neri nan. Hir nanip au nentar hir nnaain mit yapirwe en nanwir nan naninip.

* 5:2 Ap 4:34-35 * 5:3 Jo 13:2 * 5:5 Ap 2:43 * 5:9 1Ko 10:9 * 5:12 Ap 2:43, 14:3 * 5:14 Ap 2:41, 21:20 * 5:16 Ap 19:11-12 * 5:17 Ap 4:1-3, 6 * 5:19 Ap 12:7-10 * 5:26 Mt 14:5

Mit aposel hir ap ninaain newepyapir him me God neit winak ke kaunsil

²⁷ Hir netorhis neri nan newisi nerp nekre niman, mit ne kaunsil neweiknor, mitik iuwe pris kinin pris han, hirak kitorhi kar ik: ²⁸ **“Nipaa haiu metpi him manp yi ap wewepyapir him me Jisas nepei ketpm te yi epei yatip him im merer wit wit ere mit yapirwe ne Jerusalem epei nemtewem nenepim. Yi hanhan yaitip haiu mit in menep Jisas hirak kaa.”*

²⁹ *Pita ketike aposel han newenhi natip, *“Haiu emises him mi au, him me God keremem. ³⁰ *Yi epei yenep Jisas hirak kaa kentar nu tentarakit te God ke maamrer naitu nipaa ein naa, hirak kikiak Jisas hirak pike kekrit kepu. ³¹ *God kikiak kerियाak kan ketikerek tau. Hirak kau menep his yaaim kerek mit iuwe newiyen. Hirak kire mitik iuwe kinin mit hirak kakikaap mit ne Isrel te hir enweikin sip enwet menmen enum te hirak kakisak menmen enum hir nriakem. ³² *Haiu mewepyapir menmen im. Himin Yaai kerek God kewet mit ek te hir nisesik, hirak kewepyapir menmen im.”*

Mitik Gameliel katip kaunsil te hir ap naninap mit aposel nani au emit

³³ *Mit ne kaunsil nemtau him im nepei au, hir nine han enuk wisenuk hir han kitet naninap aposel naninap naninapi. ³⁴ *Au, mitik kiutip ke kaunsil niuk mirak Gameliel hirak mitik ke Farisi kerek hir ninin nises him lo me Moses, hir mit han kitet hirak iuwe, hirak kerp ninaan me kaunsil katip mit hir nansiuwe aposel nanino wit eik nanino nanikre haau ham. ³⁵ Hir epei nen wit eik, hirak katip mit ne kaunsil kar ik: *“Yi mit ne weiwik me Isrel. Yi han ekitet werek werek menmen yi hanhan yairak mit in em. ³⁶ *Nipaa mitik Tiudas kekrit katip hirak mitik iuwe, te mit 400 nererik nisesik. Au, mit nakip kaa te mit nipaa nisesik noknin nanino. ³⁷ *Me wi nipaa mit newis niuk me mit yapirwe mekre tiwei me gavman, mitik Judas ke wit iuwe Galili kari han ke mit hir nisesik te hir mit han nakip kaa, mit kerek nisesik hir noknin nanino. ³⁸ Te in ek hi hetpi me menmen me mit in. Yi ap eirak enum me mit in au, eiwisi enit. Menmen im hir nisesim hiram han ke mit keremem te hiram mami mamit. ³⁹ Au en, menmen im God hrekes kirakem, te yi ap eyinin mit in me menmen au, eyirte*

yi yetike God yenapan hirak kakikepi.” Hirak katip epei au, mit ne kaunsil nises him mirak.

Mit aposel hir han yaai mit nerekyor enum nentar hir ne Krai

⁴⁰ *Hir nesiuwe mit nen neithis aposel neri nan, hir natip plisman nanip neriuwe nipin. Hir nanip neriuwe nipin, hir neriuweti nen netpor him manp te hir ap pike nantip mit him kerek nipaa Jisas epei ketpm, au meit. ⁴¹ *Aposel ninaaiwir winak ke kaunsil han yaai nentar hir nertei God han kitet hir yaain te hir mit han nanip nentar hir nises him me Jisas. ⁴² *Hekrit hekrit neit winak iuwe ke God kekite winak ke mit hir wen natip mit miyapir him yaaim me Jisas kerek hirak Mitik God kehimitanek kakikaap mit nantike God nanu.

6

Hir nehimitan mit hispinak wik (7) nikaap mit aposel

¹ *Maain wi ham, mit nises him me Krai hir nre yapirwe. Mit nises him me Krai kerek natip him Grik, hir nemtaantwo neriuwe mit nises him me Krai hir natip him Hibru. Mit natip him Grik hir natip nar ik: *“Mit ap newet miyapir han kerek mikaan nir naa epei ninaiwiri, mit han ap nekepi newetir menmen nripin werek au.” ² Te mit aposel hiswiyen wik (12) nenine mit yapirwe nises him me Krai netpor nar ik: “Haiu mit aposel emwet mit miyapir pewek me nripin menmen meiyam te haiu ap mewepyapir him me God au emit. ³ *Te naitu yinan yi yinyatin mit hispinak wik (7) hir mit yaain God Himin Yaai kau han kir hir nertei menmen werek werek haiu mehimteni hir naanmpre menmen im. ⁴ Hir enrak menmen im te haiu mehimitan hras haiu hekrit hekrit mitehi God menmen, haiu natip mewepyapir him me Krai.”*

⁵ *Mit miyapir yapirwe hir han yaai neriuwe him me mit aposel te hir nehimitan mit hispinak wik (7). Hir nehimitan Stiven, hirak mitik kises him me God iuwe, God Himin Yaai kau kekra han kirak iuwe. Hir nehimitanek kekite Filip, Prokoras, Naikena, Taimon, Pamenas, hir netike Nikolas, kerek nipaa ke wit Antiok. Hirak ap ke weiwik me Isrel te hirak nipaa keweikin sip kewet menmen enum kises him me Moses. ⁶ *Hir neit mit in neriyei

* 5:28 Ap 4:18; Mt 27:25 * 5:29 Ap 4:19 * 5:30 Ap 3:15 * 5:31 Ap 2:33-34; Ef 1:20; Hi 2:10, 12:2 * 5:32 Ap 1:8 * 5:33 Ap 7:54 * 5:34 Ap 22:3 * 5:36 Ap 21:38 * 5:37 Lu 2:1-2 * 5:40 Ap 4:18 * 5:41 Mt 5:10-12; 1Pi 4:13 * 5:42 Ap 9:22, 17:3 * 6:1 Ap 4:35 * 6:3 1Ti 3:7 * 6:5 Ap 8:5 * 6:6 Ap 13:3, 14:23

neri nen m̄t aposel. H̄r nitehi God ke m̄t in, h̄r ner neit m̄t in neriyei neri nen m̄t aposel. H̄r nitehi God ke m̄t in, h̄r newis his mau paan k̄r niut̄p niut̄p nehimiteni n̄riak menmen h̄r n̄paa netpim. ⁷*M̄t miyap̄r neiyap̄rwe neit Jerusalem nemtau h̄m me Krai, h̄r nisesim. M̄t pris h̄r newet God menmen me m̄t, h̄r yap̄rwe nises h̄m yaaim me Krai.

M̄t han ne Isrel neithis Stiven neriyaak neiȳk nen kaunsil

⁸*H̄rak Stiven kerek kises h̄m me Krai, God kerek̄wek yaaim, kewet̄wek menmen iuwe m̄rak te h̄rak k̄riak menmen yaaim mirakel k̄kaap m̄t kerek h̄r n̄nap o menmen yap̄rwe man̄p te h̄r n̄re yaaim. ⁹Te m̄t han netikerek nenehan. M̄t in h̄r ne w̄nak kerek m̄t nererik nekine h̄m me Moses nekrerek. Niuk me w̄nak ik h̄ram Friman kentar m̄t n̄paa nepu enum n̄riak menmen nan̄t pewek mererim au, te in ek h̄r n̄naaiw̄r menmen im. M̄t in h̄r ne wit Sairini, wit Aleksandria, Silisia ketike provins Esia, h̄r netike Stiven nenehan. ¹⁰*H̄r nenehan te God H̄m̄n Yaik k̄kaap Stiven h̄rak kertei menmen w̄senum te m̄t en ap nat̄p menmen nin̄nek taau. ¹¹*H̄r han enuk newet m̄t han pewek te h̄r nan newep̄yap̄r Stiven nat̄p nar ik: “Haiu memtewek h̄rak kat̄p enum me Moses ketike God.” ¹²Mar im h̄r nari han ke m̄t yap̄rwe h̄r han enuk h̄r netike m̄t iuwe ne kaunsil netike m̄t nin̄n nertei h̄m lo me Moses h̄r nan net̄wekhis neriyaak neiȳk nen w̄nak ke kaunsil. ¹³*H̄r neithis m̄t han nan nemit̄wek̄p̄n nat̄p nar ik: “Hekrit hekrit m̄tik ik h̄rak kat̄p enum me w̄nak iuwe ke God ik ketike h̄m lo me Moses. ¹⁴Haiu memtau h̄rak kat̄p M̄tik Jisas ke Nasaret kakwen w̄nak iuwe ke God ik e kaknp̄ haiu m̄t emises h̄m ham me h̄m n̄paa Moses kewis̄m kewetaiyem.” ¹⁵M̄t yap̄rwe neit w̄nak ke kaunsil n̄rap̄re Stiven n̄r ninaan m̄rak h̄ram m̄re ninaan ke m̄tik ensel ke wit ke God, h̄ram merh̄e.

7

Stiven kat̄p m̄t ne kaunsil h̄m m̄rak

¹M̄tik iuwe hetpris kin̄n m̄t pris han, h̄rak kitehi Stiven kar ik: “Menmen m̄t in netp̄iyem n̄paa ti hetpim o au?”

²*Stiven kewenhi ketpor kar ik: “Nai yinan yetike haairer, yi eiȳmtau h̄m

mai. N̄paa enum eik Ebrahim h̄rak maam n̄pu kaiu ken wit Heran wen au, h̄rak kepu wit Kaldia, God h̄rak yaaik kerh̄e kewep̄yap̄r h̄rekes ³kat̄p Ebrahim kar ik: “Ti enaaiw̄r wit kit ik e, haairer, paaprer nit, ti eno t̄ hak hi tewen ateiknutek.” ⁴H̄rak kat̄p epei au, Ebrahim k̄naaiw̄r wit ke m̄t ne Kaldia ken kau wit Heran. H̄rak kau en ere haai k̄rak epei kaa te maain God kesiuwerek ken wit kerek yi m̄t in yewi. ⁵*H̄rak kau en me w̄ eim, te God ap kewet̄wek t̄ kei kike kiut̄p au. God kat̄p Ebrahim h̄rak kakwet̄wek t̄ ketike nepenyerer n̄rak h̄r nantiwek. W̄ God kat̄p Ebrahim h̄m im, Ebrahim ap kine n̄kerek wen au. ⁶*God kat̄p Ebrahim h̄m im, h̄rak kat̄p kar ik: “N̄kerek ni nanu t̄ hak ere 400 tito. H̄r nanu enum m̄t nanrekyor enum, h̄r nanre m̄t enun nekre w̄nak enuk h̄r nanriak menmen nan̄t pewek mererim au. ⁷*Maain hi anep m̄t kerek nanriak nepenyerer ni enum, hi an̄p erekyor enum te hi eriyei nepenyerer ni nan̄naaiw̄r wit enuk ek nan̄nen t̄ ik nanises h̄m mai nanwenan̄pi.” ⁸*H̄rak kat̄p epei au, God kewet Ebrahim h̄m h̄rak kakisesim me h̄rak kerekir ȳnk h̄rak ketekin m̄t h̄rak kises God h̄rakit tekiyak̄t tau teit. Maain h̄rak kine n̄kan k̄rak Aisak. H̄rak kepu me w̄ hisp̄nak wikak (8), haai k̄rak kerekir ȳnk k̄rak. Maain h̄rak Aisak k̄re iuwe, h̄rak kine Jekop, te h̄rak kerekir ȳnk k̄rak. Maain Jekop k̄re iuwe h̄rak kerekir ȳnk ke n̄kerek hisyien wik n̄rak (12). H̄r maamer n̄pu naiu.

⁹*“Maain h̄r n̄re iuwe h̄r han menepep n̄kik k̄r Josep te h̄r nesiuwerek ken his me m̄t nan̄no Isip h̄r neit pewek mererik. Josep k̄riak menmen keit pewek mererim au, te God kau ketikerek naan̄mprewek. ¹⁰*God kekepik keriuwe menmen enum yap̄rwe epei man m̄t nerekȳwekem. W̄ kerek Fero m̄tik iuwe ke wit iuwe Isip kari Josep kan k̄rek, God kekepik h̄rak kat̄p h̄m yaaim kertei menmen werek werek. Fero epei k̄rek h̄rak kehimitanek h̄rak kin̄n naan̄mpre wit iuwe Isip ketike w̄nak yap̄rwe me m̄tik iuwe Fero.

¹¹*“Maain w̄ man t̄ haw̄i au te ni m̄r mewo au maa meit wit Isip kekite wit Kenan. Menmen im mewaank m̄t yap̄rwe, maamer n̄pu naiu n̄nat̄n menmen au. ¹²*Maain Jekop kemtau menmen meit wit Isip, h̄rak keriuwet̄ n̄kerek, h̄r maamer n̄pu naiu, h̄r nin̄n nen

* 6:7 Ap 2:41, 16:5 * 6:8 Ap 2:43 * 6:10 Lu 21:15 * 6:11 Mt 26:59-61 * 6:13 Jer 26:11 * 7:2 Jen 11:31-12:7 * 7:5 Jen 15:18 * 7:6 Jen 15:13-14; Eks 12:40 * 7:7 Eks 3:12 * 7:8 Jen 17:9-14 * 7:9 Jen 37:11, 28, 39:1-3, 21-23 * 7:10 Jen 41:37-44; Sam 105:21 * 7:11 Jen 41:54 * 7:12 Jen 42:1-5 * 7:13 Jen 45:1-4, 16

Isip nanit menmen. ¹³ *Maain h̄r p̄ke nen neteipim te Josep kewepyap̄r h̄rekes ke heiyuwerer n̄rak kerek h̄r han kitet n̄paa ein h̄rak kaa. Marik Fero kertei Josep heiyuwerer n̄rak, haai k̄rak h̄r nepu. ¹⁴ *Josep kat̄ip heiyuwerer n̄rak kar ik: ‘Yi eit̄ip haai kai h̄rak ketikewi, miyap̄r ni n̄kerek ni yi einen eiyu wit Isip.’ M̄t miyap̄r h̄r yap̄rwe nar ke 75 m̄t. ¹⁵ *Epei au, Jekop ketike n̄kerek n̄rak nepenyerer n̄rak nekiuwe nen Isip nau en ere h̄rak ketike n̄kerek n̄rak, kerek maamer n̄pu nau, h̄r ne m̄t h̄r naa. ¹⁶ *Nepenyerer neit herwe ȳnk neiyik nen wit Sikem h̄r newis̄m mekre han kerek n̄paa Ebrahim kew̄r pewek ketnik ke m̄t ne weiw̄k miut̄ip me m̄t̄k Hemo.

¹⁷ *W̄i epei man menep kerek God kakises h̄m n̄paa h̄rak kat̄ip Ebrahim em me kakwet̄iw̄k t̄i me wit Kenan, m̄t haairer ne weiw̄k maiu h̄r n̄re yap̄rwe neit wit Isip. ¹⁸ H̄r n̄re yap̄rwe ere m̄t̄k Fero hak kin̄n naanm̄pre Isip. H̄rak ap kises menmen n̄paa Josep k̄r̄akem au k̄nein̄m kentar n̄paa enum eik Josep kaa. ¹⁹ *H̄rak kewises maamer nau, h̄rak kewaanki. H̄rak kenipor h̄r new̄r n̄kerek hemkre tu nen wit eik te h̄r au nani. ²⁰ *Me wit im e, Moses miye p̄rak h̄re winaak h̄rak yaak wetpen. Miye haai naanm̄p̄rew̄k neit w̄nak ere wenke wikak. ²¹ *Wenke wikak o, miye haai n̄rak newis̄k keit wit eik nises h̄m me m̄t iuwe nin̄n naanm̄pre Isip. H̄rak kaa au. N̄ki pe m̄t̄k iuwe Fero h̄re w̄rek weriyaak wet̄iw̄khis naanm̄p̄rew̄k h̄rak k̄re n̄kan k̄re. ²² M̄t ne Isip neteik̄n̄w̄k menmen yap̄rwe h̄r nerteiyem te h̄rak k̄re m̄t̄k iuwe kat̄ip h̄m yaaim k̄r̄ak menmen yaaim kertei menmen yap̄rwe.

²³ *Maain Moses kepu 40 tito epei au, h̄rak kare kakno kak̄r n̄rak yinan ne weiw̄k miut̄ip m̄rak me Isrel. ²⁴ *H̄rak ken en k̄r m̄t̄k ke Isip k̄r̄ak m̄t̄k ke Isrel menmen enum te h̄rak Moses kekepek kenep ke Isip kak̄p kaa. ²⁵ H̄rak han kitet m̄t ne weiw̄k miut̄ip m̄rak nan̄rte i God kehimit̄anek te h̄rak kak̄kepi h̄r nan̄naaiw̄r Isip te h̄r au netari. ²⁶ W̄i ham h̄rak k̄r m̄t̄k̄t̄ wik te weiw̄k miut̄ip m̄rak tenepak̄t te h̄rak kereksir ket̄p̄w̄ek̄t̄ kar ik: ‘Em̄t! Yi m̄t̄k̄t̄ yi te maam kiut̄ip. Yi ap te yi ȳr̄akak̄t̄ enum em̄t!’ ²⁷ Au, h̄rak kerek k̄r̄ak keiyak enum keriuwet Moses ken ket̄p̄w̄ek̄t̄

kar ik: ‘Ti enop̄n. Keim̄n kehimit̄enut ti m̄t̄k iuwe naanmamprai erehiraw̄r haw̄r wenepak̄t me menmen?’ ²⁸ Ti han kitet ti eiyep har ke nep̄p ti enep kei ke Isip a?’ ²⁹ *Moses kemtau menmen m̄t̄k ket̄p̄w̄ekem, h̄rak han kitet m̄t̄k iuwe kak̄m̄tau h̄rak kenep m̄t̄k ke Isip kaa te h̄rak k̄naain k̄naaiw̄r Isip k̄r̄r ken yan̄m̄n k̄ipiun wit Midian kau en. H̄rak kau en o, h̄rak kine n̄kerek h̄rak̄t̄ wik.

³⁰ *H̄rak kepu wit Midian kau en ere 40 tito. W̄i ham, ensel ke God k̄saw̄n kek̄re nu, h̄rak kenip si metnen mau nu keit wit tenhaan wein̄k menep m̄nīu (o neiȳp) Sainai. H̄rak kewepyap̄r h̄rekes kek̄re nu kerek Moses k̄rek si metnen mewik. ³¹ Moses k̄rek si metnen mewik, te h̄rak keh̄nh̄n ken menep kak̄rek. H̄rak ken menep kak̄rek, h̄rak kemtau God ket̄p̄w̄ek. ³² H̄rak ket̄p̄w̄ek kar ik: ‘Hi God ke maamer n̄pu nit. Hi God ke Ebrahim, Aisak, Jekop.’ Moses h̄rak kep̄r̄p̄r k̄napen k̄k̄amnaan k̄rek au. ³³ M̄t̄k iuwe God ket̄p̄w̄ek kar ik: ‘Ti eket su mit. T̄i ik ti herp en, h̄rak t̄i holi hi hehimit̄anek h̄rak kai hentar hi hewik. Hi hanhan ti han ekit̄a. ³⁴ Hi epei h̄r menmen enum m̄t n̄r̄ak m̄t ne weiw̄k miut̄ip mai neit Isip. Hi hemtau h̄m m̄r h̄r nat̄ip nenep̄p te hi han akepi. Ti enen in ewisa hi heriuwetit ti eno Isip.’

³⁵ *Moses h̄rak m̄t̄k kerek m̄t ne Isrel n̄paa net̄p̄w̄ek nar ik: ‘Keim̄n kehimit̄enut ti naanmamprai erehirai h̄au m̄t menehan menapan me menmen? Taaui!’ H̄rak kereke God keriuwetek ken naanm̄pri, ensel ke God kek̄re nu sitaak h̄rak kekepek. ³⁶ *H̄rak kekepek, h̄rak Moses keriyei m̄t n̄naaiw̄r Isip, h̄rak k̄r̄ak menmen yaaim iuwe mirakel n̄paa m̄t n̄rem au keit wit Isip ketike Wan k̄re Ȳwir, ketike wit tenhaan wein̄m ere 40 tito. ³⁷ *Moses kereke h̄rak kat̄ip m̄t ne Isrel kar ik: ‘God h̄rak kakwet̄i m̄t̄k h̄rak profet kak̄r ke hi h̄rak keriuweta, h̄rak ke yi m̄t te yi yaȳm̄tau h̄m m̄rak.’ ³⁸ *Moses n̄paa kepu ketike m̄t ne Isrel nererik nau wit tenhaan wein̄m, kerek m̄t newi au. H̄rak kepu ketike maamer nau netike ensel kerek ket̄p̄w̄ek keit miniu (o neiȳp) niuk m̄rak Sainai. H̄rak keit h̄m me God h̄ram mamkaap m̄t nanu nan̄t tipmain tipmain enum eik h̄rak kewetayem.

³⁹ *‘Au, maamer nai n̄nein̄k nises h̄m m̄rak au. H̄r neweik̄n sip newet̄iw̄k, nek̄re han k̄r h̄r hanhan p̄ke nan̄no Isip,

* 7:14 Jen 45:9-11 * 7:15 Jen 46:1-7, 49:33 * 7:16 Jen 23:2-20, 33:19; Jos 24:32 * 7:17 Eks 1:7-8 * 7:19 Eks 1:10-22 * 7:20 Hi 11:23; Eks 2:2 * 7:21 Eks 2:3-10 * 7:24 Eks 2:11-15, 21-22 * 7:29 Eks 18:3-4 * 7:30 Eks 3:10 * 7:36 Eks 7:3, 14:21; Nam 14:33 * 7:37 Ap 3:22 * 7:38 Eks 19:3; Diu 5:5, 9:10; Ap 7:53 * 7:39 Nam 14:3 * 7:40 Eks 32:1-6, 23

40 *te h̄ir nat̄ip Eron nar ik: “Ti eime menmen m̄ire bulmakau h̄iram mam̄ir ke God kau h̄iram mam̄in mamno naanmamprai. Haiu mep̄itari Moses h̄irak kerek keriyai meit Isip kerai kan, h̄irak kepeit m̄iniu (o neiȳip) o h̄irak keit neiȳin o mekam mak̄ip. Ek̄it en ek̄it!” 41 Me w̄i im h̄ir nime nu m̄ire bulmakau, h̄ir nenep samiyak neit hemkre neiȳim neh̄inek, nemaniyek naam teipe menmei minewek neiȳim n̄ir̄ire. 42 *H̄ir nemaniyek n̄ir̄ire o, God keweik̄in sip kewet̄ir kewisi h̄ir newen̄ipi h̄ir mau nepni. H̄im God h̄irak kewet̄ m̄it profet em h̄ir newis̄im mau t̄wei mat̄ip mar im:

“Yi m̄it ne Isrel. Me 40 tito yi ap yenep samiyak yeit hemkre yeiȳim yeh̄inem au. Yi yewet̄ t̄pir ham em.

43 Yi ȳinan weisaak me ȳnk me meme me t̄pir Molok kerekkek. Hi au. Yi ȳinan menmen m̄ire me t̄pir Refan yi ȳir̄akem. Im em h̄iram m̄ire ninaan mau tein̄ik mi yi yimaam yewen̄ipi niuk m̄ir. Hi au. Te maain hi tewen eriuwet̄ m̄it nepan ne wit Babilon h̄ir nan̄inen nant̄ihis nanri nan̄no yi eis̄ipat wit k̄ir yi eino ein.”

44 *Maamrer n̄ai nerem̄ime weisaak k̄ir neit wit tenhaan wein̄im m̄it ap newi. Weisaak ik keteiknor h̄irak God kau ketikeri. H̄ir epei nimaak kar ke n̄ipaa God kat̄ip Moses keteikn̄iwek han k̄irak h̄irak kimaak. 45 *Maain n̄ikerek̄n̄ir neit weisaak k̄ir ke haairer te h̄ir netike Josua neiȳik nen, h̄ir nari t̄i ke m̄it ap ne weiw̄ik me m̄it ne Isrel. God kep̄ir m̄it in nen naa te m̄it ne Isrel nekreh̄ir k̄ir. Weisaak k̄ir kepu keit wit Isrel ere w̄i Devit naanm̄ipre m̄it en. 46 *God hanhan Devit te Devit kit̄iwekhi kakime w̄inak ke God kerek maam n̄ipu kau Jekop kewen̄ipiyek. 47 *Au, Solomon, Devit n̄ikan k̄irak h̄irak kime w̄inak eik e.

48 “God h̄irak m̄it̄ik iuwe ap kepu w̄inak m̄it nimaak. Au, m̄it̄ik profet Aisaia kewis menmen im:

49 *M̄it̄ik Iuwe God h̄irak kat̄ip kar ik: “Nepni h̄iram m̄ire yeno kai hi hau en, hi hin̄in naanm̄ipre menmen, t̄i h̄iram m̄ire tap̄in hi hewis h̄it menterim. Te yi yayime w̄inak karkeik te hi ehu en? 50 Hi ehu wit karkeik? Hi h̄irekes epei hewis menmen yap̄irwe.”

51 * “Yi m̄it enun n̄ik̄ip paan tokini. Yi ȳire m̄it enun ap yises h̄im God ketpiyem.

Yi yar ke maamrer ni. Yi yetikeri ap yises h̄im me God H̄im̄in Yaaik au. 52 *Yi eikine niuk me mit̄ik profet kiut̄ipen ke m̄it profet yap̄irwe kerek n̄ipaa ein nepu te maamrer ni ap nerekyor enum. Taauye! H̄ir nenep m̄it en kerek n̄ipaa newepyap̄ir h̄im nat̄ip M̄it̄ik Yaaik Kraiss God keh̄im̄itanek h̄irak kaknen kakikepai. Yi h̄iras epei yenep m̄it̄ik ik. 53 *Yi keriyen yeit h̄im me God ensel kewetiyem te yi ap yisesim au.”

M̄it new̄ir nan nenep Stiven h̄irak kaa

54 *M̄it ne kaunsil nemtau h̄im Stiven epei ketpor, h̄iram merekiror han h̄ir han enuk neriuwerek yehes mat̄in mekeipepam. 55 *Stiven kerek God H̄im̄in Yaaik kau kekre han k̄irak iuwe h̄irak k̄ik̄iamnaan k̄ir menmen iuwe me God, h̄irak k̄ir Jisas kerp God his yaaim m̄irak kerek m̄it iuwe nerpai. 56 *Stiven k̄erek, h̄irak kat̄ip kar ik: “Yi eiȳimtau. Hi h̄ir nepni mewep hi h̄ir wit ke God kau yaain. M̄it̄ik Jisas, h̄irak M̄it̄ik ke wit ke God h̄irak kerp his yaaim m̄irak.”

57 H̄irak kat̄ip menmen im epei au, h̄ir m̄it yap̄irwe n̄inap nenep̄ir nemes̄is n̄ik̄ip n̄inapen nemtau h̄im im, h̄ir nes̄iuknen nererik neweik̄iwek netenenik 58 *neriyaak ken wit eik ere n̄inaaiw̄ir n̄iwa ke wit Jerusalem, h̄ir new̄ir nan nak̄ip. M̄it n̄ipaa newepyap̄irek nenke saket m̄ir nokim newis̄im m̄iwaai h̄it me m̄it̄ik pip̄iak hak niuk m̄irak Sol, h̄irak naanm̄ipre saket m̄ir te h̄ir nenep Stiven. 59 *H̄ir wen new̄ir nan nak̄ip, h̄irak Stiven kitehi God kat̄ip kar ik: “M̄it̄ik Iuwe Jisas ti eh̄it h̄im̄in kai.” 60 *H̄irak kiteh̄ir kewen nin̄ip k̄inap h̄im iuwe, “M̄it̄ik Iuwe ti ap han ekitet menmen enum h̄ir nerekyewem.” H̄irak kat̄ip menmen im epei au, h̄irak kaa. M̄it̄ik Sol h̄irak han yaaik h̄ir nak̄ip kaa.

8

Sol kare kak̄iwaank m̄it miyap̄ir nises h̄im me Kraiss

1 *Me w̄i im m̄it neit Jerusalem newaank m̄it miyap̄ir kerek nises h̄im me Kraiss. M̄it yap̄irwe h̄ir nises h̄im me Kraiss n̄inaaiw̄ir Jerusalem n̄ir̄ir nen nau nerer wit wit neit provins Judia kekite provins Sameria. H̄ir m̄it aposel au, h̄ir wen nau neit Jerusalem. 2 M̄it han nises h̄im me God werék, h̄ir neit Stiven herwe ȳnk k̄irak nen newep hei newis̄ik, h̄ir n̄ik̄itek h̄im iuwe. 3 *H̄ir

* 7:42 Jer 19:13; Emo 5:25-27 * 7:44 Eks 25:40 * 7:45 Jos 3:14-17, 18:1, 23:9 * 7:46 2Sml 7:1-16; Sam 132:1-5 * 7:47 1Kin 6:1, 14 * 7:49 Ais 66:1-2 * 7:51 Eks 32:9; Jer 9:26; Ais 63:10 * 7:52 2Kro 36:16; Mt 23:31 * 7:53 Ap 7:38; Ga 3:19; Hi 2:2 * 7:54 Ap 5:33 * 7:55 Mt 22:44; Ap 2:33-34, 5:31 * 7:56 Kl 3:1 * 7:58 Ap 22:20 * 7:59 Sam 31:5; Lu 23:46 * 7:60 Lu 23:34 * 8:1 Ap 7:58, 8:4, 11:19 * 8:3 Ap 9:1, 13, 22:4, 26:9-11

nĭkĭtek te Sol kare kakĭwaank mĭt miyapĭr nises hĭm me Krai. Hĭrak ken kerer wĭnak wĭnak kari mĭt miyapĭr ken kewisi nen nekre wĭnak enuk.

Mĭt newepyapĭr natĭp hĭm yaaim me Krai neit provins Sameria

4 Mĭt nises hĭm me Krai kerek nĭpaa nĭrĭr nĭnaaiwĭr Jerusalem nen ein ein natĭp mĭt miyapĭr hĭm me Krai. 5 *Mĭtik niuk mĭrak Filip ken wit Sameria katĭp mĭt ne mĭtik Krai kerek God kehĭmĭtanek kan kĭkaap mĭt. 6 Mĭt miyapĭr yapĭrwe hĭr han kiutĭp newis nĭkĭp nises menmen hĭrak ketpĭm nentar hĭr nĭr menmen yaaim hĭrak kĭrĭtakem keiyĭn kĭkaap mĭt. 7 *Hĭrak kepĭr herwe enum hĭram menepĭp menpĭn mekeipĭn mĭt, hĭrak kĭkaap mĭt hĭt maa o mĭt hĭt enum hĭr nĭre yaain, 8 te mĭt neit ein han yaaik nepu.

9 Mĭtik hak niuk mĭrak Saimon hĭrak kau wit Sameria. Nĭpaa ere wĭ Filip kan hĭrak ketenwo henpĭn, kewen hawĭ menmei menmei marim te mĭt miyapĭr neit Sameria hĭr han kĭr kekrit. Hĭrak kewenĭpi hĭrekes hĭrak iuwe. 10 Mĭt yapĭrwe neit Sameria, mĭt iuwe, mĭt weinĭn, hĭr nemtau hĭm mĭrak nisesik. Hĭr natĭp nar ik: "Mĭtik ik hĭrak ketenen menmen me God iuwe hĭrak kĭre God." 11 Mĭt en hĭr nisesik iuwe nentar me wĭ yapĭrwe hĭrak kenĭpi hĭr han kĭr kekrit keriuwe menmen hĭrak kĭrĭtakem. 12 Te maain Filip kan katĭp mĭt miyapĭr hĭm me God kakĭnĭn naanmampre mĭt, ketpor hĭm me Jĭsas Krai, mĭt miyapĭr yapĭrwe hĭr neweikĭn sip newet Saimon, hĭr nises hĭm im te Filip kĭkĭri. 13 Saimon hĭrkes kĭses hĭm me Krai, Filip kĭkĭrek. Epei au, hĭrak kĭses Filip menep menep kĭre wariyakĭt kĭrak, hĭrak kĭr menmen yaaim iuwe hĭrak kĭrĭtakem kĭkaap mĭt keriuwerem te hĭrak han kĭrak kekrit.

14 Mĭt aposel neit Jerusalem nemtau mĭt ne Sameria nises hĭm me God, hĭr neriuwet Pita kekite Jon hĭrakĭt ten Sameria. 15 Hĭrakĭt ten tiun Sameria, hĭrakĭt titehi God te God Hĭmĭn Yaaik kaku han ke mĭt in, 16 tentar God Hĭmĭn Yaaik ap kan kewi wen au. Filip kĭkĭri kekine niuk me Jĭsas kerekek. 17 *Pita ketike Jon tewis his mĭrakĭt mewĭ te God Hĭmĭn Yaaik kan kau han kĭr.

18 Saimon kĭr aposel tewis his mĭrakĭt mau mĭt God Hĭmĭn Yaaik kan kewi, te hĭrak katĭp kakwet Pita kekite Jon pewek 19 ketpĭwekĭt kar ik: "Yi yenĭpa hi hertei menmen im te hi ewis his mamu mĭt, God Hĭmĭn Yaaik kakwi."

20 Pita kewenhi kar ik: "Hi hanhan ti hetike pewek mit yaain si tatĭkneni yentar ti han kitet ewĭr pewek ehĭt menmen yaaim me God hĭrak kewet mĭt en em weinĭm. 21 *Menmen im hĭram menmen mit au, mentar God kĭr han kit hĭrak yaaik au. 22 Ti eweikĭn sip ewet menmen im me ti han kitetim, ehitehi God kakĭsak menmen enum ti han kitetim. 23 *Hi hertei ti han enuk hemkre menepam heriuwe menmen hĭu mĭrakem. Menmen im enum mau mekre han kit metenĭnit mar ke waai mesenkek mĭtik hak his mĭrak keit wĭnak enuk."

24 Saimon katĭp Pita kekite Jon: "Yi eiyitehi God ke hi te menmen ti hetpim ap mamnen mamrewaank."

25 Pita ketike Jon tatĭp menmen hĭrakĭt terteyem me Jĭsas Krai, hĭrakĭt tepor hĭm me God. Epei au, hĭrakĭt pĭke tepno Jerusalem, hĭrakĭt ten tatĭp mĭt miyapĭr hĭm me God terer wit wit me provins Sameria ere hĭrakĭt tĭpiun wit Jerusalem.

Filip katĭp mĭtik ke Itiopia hĭm yaaim me Krai

26 Pita ketike Jon epei ten, ensel ke Mĭtik Iuwe God kan katĭp Filip kar ik: "Ti hekrit ekiuwe eno ere ti epiun yayiwe kepno Jerusalem ere wit Gesa." Nĭpaa mĭt nises yayiwe ik te in ek au. 27-28 ** Filip kemtewek epei au, hĭrak kekrit ken. Me wi im mĭtik hak hĭrak mĭtik iuwe ke wit Itiopia pĭke kakno wit kĭrak kitet yayiwe ik kepno. Mĭtik ik mĭtik iuwe naanmĭpre pewek me mĭte iuwe mĭt nekine niuk mĭre nenewe Kwin Kandesĭ, hĭre pe kantri Itiopia. Hĭrak ken wit Jerusalem kewenĭpi God te hĭrak pĭke kau karis kĭrak kepnen. Hĭrak kepnen hĭrak kekine tĭwei nĭpaa profet Aisaia kewisĭm. 29 God Hĭmĭn Yaaik katĭp Filip kar ik: "Ti eno menep karis im ti etikerek eino." 30 Hĭrak katĭp epei au, Filip kesĭuknen ken menep kemtau mĭtik ek kekine hĭm mau tĭwei nĭpaa profet Aisaia kewisĭm. Filip kitĭwekhi kar ik: "Ti hertei hĭr o as me menmen ti ekinawa o au?"

31 *Mĭtik iuwe eik kewenhi kar ik: "Markeik te hi erteiyem? Mĭtik ketpo menmen te hi erteiyem. Ti enen etikewa ewu in ti ewepyapĭr menmen te hi erteiyem."

32 *Hĭm mĭtik hĭrak kekinaam hĭram mar im:

"Hĭrak kĭre sipsip mĭt nerĭyaak nakĭp hĭrak ketikeri nenepan au. Hĭrak kĭre sipsip mĭt nime tepnek mĭrak hĭrak katĭp hĭm enum au, hĭrak kekintĭp.

* 8:5 Ap 6:5 * 8:7 Mt 10:1 * 8:17 Ap 19:6 * 8:21 Sam 78:37 * 8:23 Hi 12:15 * 8:27-28 Ais 56:3-7

* 8:27-28 Ap 9:22, 17:3 * 8:31 Jo 16:13 * 8:32 Ais 53:7-8

³³ H̄r nenipek ȳnk enuk, h̄r nanriyaak kakno kot m̄t nankepek au. Keim̄n kakwis niuk me n̄kerek n̄rak mamu t̄wei? H̄rak m̄t̄k hak ap kakwis̄m kak̄ntar h̄r nank̄p kaki, h̄rak ap kaku t̄ kazine n̄kerek au.”

³⁴ M̄t̄k iuwe kitehi Filip kar ik: “Ti etpo profet kat̄p keim̄n? H̄rak h̄rekes o m̄t̄k hak?”

³⁵ Filip ketp̄wek menmen, h̄rak kat̄p me h̄m ek h̄rak kekinam te h̄rak ketp̄wek h̄m yaaim me Jisas. ³⁶ *H̄rak̄it tepno yayiwe t̄piun wit heipun m̄waairi te m̄t̄k iuwe kat̄p, “Ah̄rek! T̄par mei m̄waai in. Ap menmen mei meiyepeta te ti ek̄ra au.”

³⁷ [Filip kewenhi, “Hi ekrit te ti hises Jisas Krās heriuwe han kit.” H̄rak kar ik: “Hi han kitet Jisas h̄rak N̄kan ke God kerekek.”]

³⁸ H̄rak̄it tat̄p epei au, m̄t̄k iuwe kat̄p m̄t̄k naan̄mpre karis h̄ram merp, te h̄rak ketike Filip tenke ten t̄par, Filip k̄k̄rek. ³⁹ *H̄rak̄it t̄naaiw̄r t̄par t̄niu ten, God H̄m̄n Yaaik keithis Filip keriyaak ken te m̄t̄k iuwe kerenaan k̄nketn̄wek k̄rek au. H̄rak p̄ke kau karis kitet yayiwe han yaaik ken n̄rak en. ⁴⁰ *Te God H̄m̄n Yaaik h̄rak kari Filip ken. H̄rak keriyaak ken, te h̄rak kerenaan k̄r h̄rekes h̄rak keit wit Asdot. H̄rak keke t̄ ken kerer wit wit kewepyap̄r h̄m yaaim me God ere h̄rak k̄piun wit Sisaria.

9

Sol keweik̄n sip kewet menmen enum kises h̄m me Jisas

¹ *Filip wen k̄riak menmen, m̄t̄k Sol wen kat̄p enum kaknep m̄t̄ miyap̄r nises h̄m me God. H̄rak ken k̄r m̄t̄k iuwe pris kerek kin̄n naan̄mpre pris yap̄rwe, ² h̄rak kit̄wekhi kak̄it t̄wei keȳm kakno w̄nak me m̄t̄ ne weiw̄k me Isrel h̄r nau nererik nekine h̄m me Moses neit wit Damaskas. T̄wei ik kat̄p h̄ram yaaim te Sol k̄r m̄t̄ miyap̄r kerek nises h̄m n̄paa Jisas ketpim, h̄rak kaktorhis kakriyei kakri kaknen wit Jerusalem. ³ H̄rak keit t̄wei epei au, h̄rak ken wit Damaskas. H̄rak kepno menep, si mewen̄n waswas moke nepni man m̄r meweik̄n̄wek. ⁴ H̄rak kenkew̄n k̄waai t̄ kemtau m̄t̄k keit ein kat̄p kar ik: “Sol Sol ti henmak te ti erekyo enum?” ⁵ *Sol kit̄wekhi kar ik: “M̄t̄k Iuwe ti keim̄n?” H̄rak ketp̄wek kar ik: “Hi Jisas kerek ti herkyo enum. ⁶ Ti ekrit

eno wit Damaskas. Maain ti heit en, m̄t̄k hak kaknen kak̄itput menmen ti ehisesim.”

⁷ H̄r m̄t̄ kerek netike Sol nitet yayiwe nen, h̄r nerp neit. H̄r nemtau h̄m te h̄r ap n̄r m̄t̄k keim̄n kat̄p. ⁸ Jisas ketp̄wek nepei au, Sol kekrit kesiuspan nanam̄r te h̄rak ap k̄r menmen au. h̄rak nanam̄r toto, te m̄t̄ netikerek net̄wekhis neriyaak neiȳk nen Damaskas. ⁹ H̄r n̄piun Damaskas, me w̄ wikak Sol epei k̄r menmen au, h̄rak ap kaam t̄par o menmen au.

¹⁰ M̄t̄k kiut̄p kises h̄m me Jisas kau wit Damaskas niuk m̄rak Ananiais. H̄rak kepu k̄tyak k̄r M̄t̄k Iuwe Jisas kan ketp̄wek menmen kar ik: “Ananiais.” H̄rak kek̄ke kar ik: “M̄t̄k Iuwe hi hepu.”

¹¹ *M̄t̄k Iuwe ketp̄wek, “Ti ekrit eno wit niuk m̄rak “Ya wit k̄p̄rak,” ti eno w̄nak ke Judas ti eit̄wekhi ke m̄t̄k ke wit Tasas niuk m̄rak Sol. H̄rak prea kitauih menmen kepu ek. ¹² H̄rak epei k̄tyak k̄r m̄t̄k niuk m̄rak Ananiais kan kewis his menterik te h̄rak p̄ke kak̄r ein ein.”

¹³ *Ananiais p̄ke ketpim, “M̄t̄k Iuwe, m̄t̄ yap̄rwe netpo me m̄t̄k ik e menmen enum yap̄rwe h̄rak k̄riakem me m̄t̄ nises h̄m mi neit Jerusalem. ¹⁴ *H̄rak epei kan in ketenen t̄wei ke m̄t̄ iuwe pris, h̄r nat̄p h̄ram yaaim te h̄rak kak̄this m̄t̄ miyap̄r neim̄n newen̄pi niuk mit.”

¹⁵ *H̄rak M̄t̄k Iuwe Krās ketp̄wek kar ik: “Ti eno kerekek hentar hi epei ehim̄tanek kakwepyap̄r h̄m mai kakt̄p m̄t̄ ap ne weiw̄k me Isrel em, h̄r netike m̄t̄ iuwe n̄r netike m̄t̄ han ne weiw̄k me Isrel. ¹⁶ *Hi h̄rekes tewen eteik̄n̄wek mekam mamnen mam̄p kak̄ntar h̄rak kakt̄p m̄t̄ miyap̄r h̄m mai.”

¹⁷ M̄t̄k Iuwe kat̄p epei au, Ananiais ken w̄nak ke Sol kewik, h̄rak kewis his menterik ketp̄wek kar ik: “Kai yinak Sol, M̄t̄k Iuwe Jisas kerek kewepuyap̄r h̄rekes keit yayiwe te ti h̄rek, h̄rak h̄rekes keriuweta hi han. H̄rak keriuweta te hi ekepit ti p̄ke eh̄r ein ein, God H̄m̄n Yaaik kaku kak̄kre han kit.” ¹⁸ H̄rak kat̄p epei au, menmen m̄re sauk h̄ar mekre nanam̄r k̄rak m̄nat̄n, te Sol p̄ke k̄r ein ein. H̄rak kekrit ken, Ananiais k̄k̄rek. ¹⁹ Epei au, h̄rak kaam menmen h̄rak p̄ke manpenuk keit.

Sol kat̄p m̄t̄ h̄m yaaim me Krās keit Damaskas

²⁰ Sol h̄rak kepu ketike m̄t̄ han nises h̄m me God neit Damaskas me w̄ ham. Waswas h̄rak ken w̄nak ke m̄t̄ ne weiw̄k

* 8:36 Ap 10:47 * 8:39 1Kin 18:12 * 8:40 Ap 21:8 * 9:1 Ap 8:3 * 9:5 Ap 5:39 * 9:11 Ap 21:39

* 9:13 Ap 8:3 * 9:14 Ap 9:1-2, 21; 1Ko 1:2 * 9:15 Ap 25:13, 23, 27;24; Ro 1:5 * 9:16 2Ko 11:23-28 * 9:21

me Isrel hîr nau nererik nekine hîm me Moses, hîrak kewepyapîr hîm me Jisas katîp mît hîrak Nîkan ke God. ²¹ *Mît nemtau hîm mîrak hîr han kekrit natîpan nar ik: "Mîtîk ik kerekek hîrak keit Jerusalem kenep mît kerek nises hîm me Jisas a? Hîrak kan in te kakîthis mît kerek newenîpi niuk mîrak kakriyei kakri kakno kakwet mît iuwe pris en?" ²² *Sol keriuwe hîm iuwe hîrak ketpim kari han ke mît yapîrwe keteiknor Jisas hîrak Mîtîk Iuwe Kraiss kerek God nîpaa kehimîtanek te hîr mît ne weiwîk me Isrel nau Damaskas hîr ap nemînp hîm mîrak.

²³ *Wî yapîrwe epei men, mît han ne weiwîk me Isrel nau en nererik natîpan nimenîpîn Sol nankîp te ²⁴ mît han netpîwek menmen hîr nanriakem. Wîtaan wanewik hekrit hekrit hîr nerp ya weipîr ke wit Damaskas nekiwîwek hîr nankîp. ²⁵ *Au, wîtaan hak mît kerek nises hîm mîrak me Jisas hîr netîwekhis newisîk kekere wîpo wisenuk hîr nîkaaip waaî nînaiwîrek ken kekere hei ke han iuwe keit wit eik keweikîn wit Damaskas kekiuwe kerp tî hîrak kîrîr.

Sol keit wit Jerusalem

²⁶ *Sol kînaaiwîr Damaskas epei ken wit Jerusalem, hîrak kare kaku kaktike mît en nises hîm me Kraiss. Au, hîr ap nemtau hîm mîrak. Hîr nîneinîk nentar hîr han kitet hîrak ap kises hîm me Kraiss. Hîr han kitet hîrak kan kemîpîn kakwenaani kakîr neimîn hîr nises Kraiss hîrak kakwisi nanîno wînak enuk. ²⁷ *Hîr nîneinîk te mîtîk Banabas ketîwekhis keriyaaik keiyîk ken mît aposel ketpor Sol kitet yayiwe hîrak kîr Mîtîk Iuwe Jisas, hîrak ketpîwek menmen. Hîrak wen ketpor Sol katîp mît hîm me Kraiss ketpor hîm manp keit wit Damaskas. ²⁸ Hîrak ketpor epei au, hîr newis Sol kau ketikeri te hîrak ken kîr ein ein keit Jerusalem katîp hîm iuwe ketpor hîm me Jisas. Hîrak ap kînapen au. ²⁹ Hîrak ketike mît ne weiwîk me Isrel kerek hîr nertei hîm Grik, hîr natîpan nenehan me Jisas te hîr nererik nimenîpînek nankîp. ³⁰ *Wî kerek mît nises hîm me Jisas ein nemtewek, hîr neithis Sol neriuwetek kekiuwe ken wit Sisaria newisîk kau sip neriuwetek ken nîrak en wit Tasas. ³¹ Me wî im mît ap nenep mît nises hîm yaaim me Jisas te hîr mît yapîrwe nau neit provins Judia, Galili ketike Sameria hîr nau werék werék. God Hîmîn Yaaik kekepi hîr nînakîn tokim hîr nari mît han nises hîm me Jisas Kraiss hîr han kitet hîrak yaaik.

Pita kîkaap Inias hîrak kîre yaaik

³² Pita keke tî ken kerer wit wit. Wî ham hîrak ken kîr mît nises hîm me God neit wit Lida. ³³ Hîrak ken kîr mît neit wit Lida, hîrak kîr mîtîk niuk mîrak Inias. Mîtîk ik kîwaaî yeno me tito hispînak wikak (8) kentar his hît maa te hîrak ap kekrit au. ³⁴ Pita ketpîwek kar ik: "Inias, Jisas kenipit tî hîre yaaik. Ekrit ewen laplap ewisîm emîntar yeno." Hîrak katîp epei au, mîtîk kekrit waswas. ³⁵ Mît yapîrwe nau wit Lida kekite wit iuwe Seron nîrek hîrak kîre yaaik te hîr neweikîn sip newet menmen enun nises Mîtîk Iuwe Jisas.

Mîte Dokas waa Pita pîke kîkîa (o kekîp) wekrit wepu

³⁶ Mîte piutîp niuk mîre Tabita wepu wit Jopa. Me hîm Grik hîr mît nenewe Dokas. Hekrit hekrit hîre wîrak menmen yaaim hîre wîkaap mît enun menmen auri, hîre wisés hîm me God. ³⁷ Me wî Pita kepu wit Lida, mîte ip wînap hîre waa. Mît miyapîr han en nises menmen me maamrer nîr hîr nîkîr yînk kîre newisiye wîwaaî wekre haau mau wînak kau niu. ³⁸ Wit Lida hîrak menep kîrapît wit Jopa te mît nises hîm me God neit ein nemtau mît natîp Pita kepu Lida, te hîr nesiuwe mîtîkît wik ten tetpîwek tar ik: "Tî etikawîr euno wit kawîr waswas." ³⁹ Hîrakît tatîp epei au, Pita kekrit ketikeret ten. Hîrakît ten tiun wînak eik, hîr neriyaaik ken haau kau niu ein. Miyapîr yapîrwe kerek mîkaan nîr epei naa, hîr nerp en nîkîtep. Hîr nîr Pita epei kan, te hîr nan neweikîwek neteikîwek menmen nîpaa me wî hîre wepu Dokas wekerwo laplap wewet mît miyapîr em neriuwetem. ⁴⁰ *Pita keriuweti nen witeik, hîrak kitehîr kewen ninîp kitehi God me hîre. Epei au, hîrak kerenaan katîp herwe yînk kîre kar ik: "Tabita ti ekrit." Hîrak katîp epei au, hîre wesiuapan naan. Hîre wesiuapan naan wîr Pita, te hîre wekrit wau yeno. ⁴¹ Hîre wekrit wau yeno, Pita kîkîa hîre wekrit werp, hîrak kenîne miyapîr mît nîr epei naa nîpaa ein, hîr netike mît han en nises hîm me God kewetîr mîte ip pîke wan. ⁴² Mît yapîrwe neit Jopa nemtau hîm im te hîr nises hîm yaaim me Mîtîk Iuwe Kraiss. ⁴³ *Pita kepu wî yapîrwe kau wînak ke Mîtîk itai kîrak Saimon kerek kenip yînk me samiyak yaaim me yerkesi.

10

Ensel ke God ken kîr mîtîk Konilias ketpîwek menmen

* 9:22 Ap 17:3, 18:5, 28 * 9:23 Ap 23:12 * 9:25 2Ko 11:32-33 * 9:26 Ga 1:17-19 * 9:27 Ap 9:4, 20; 1Ko 9:1, 15:8 * 9:30 Ap 11:25; Ga 1:21 * 9:40 Mk 5:40-41 * 9:43 Ap 10:6 * 10:1 Mt 8:5; Ap 27:1, 3

1 *Mítik hak niuk m̄rak Konilias kepu wit Sisaria. H̄rak mítik iuwe ke Ami, h̄rak kin̄n naanm̄pre 100 m̄t soldia ne ami ne wit iuwe Itali keit yan̄m̄n. 2 H̄rak mítik ik ketike m̄t nau w̄nak k̄rak h̄r han kitet God h̄rak iuwe te h̄r newen̄piyek. Hekrit hekrit h̄rak kitehi God menmen, h̄rak keit pewek kewet m̄t ne Isrel kerek enun menmen auri kewet̄rem. 3 *W̄i ham menep h̄nkew̄i h̄rak kepu k̄tyak k̄r en̄sel kerek ke God kan ketp̄w̄ek kar ik: “Konilias.”

4 H̄rak Konilias k̄rap̄rwek kep̄r̄p̄r̄ kit̄w̄ekhi, “Mekam mítik iuwe?”

Ensel ketp̄w̄ek kar ik: “God han kitetit ti hit̄w̄ekhi hekrit hekrit ti ewet m̄t enun si enuni pewek herekyor yaaim. 5 Te in ek ti esiuwe m̄t han nan̄no wit Jopa h̄r nan̄nant̄n mítik kerek niuk m̄rak Saimon. Niuk m̄rak ham h̄rak Pita. 6 *H̄rak kau w̄nak ke itai k̄rak Saimon, kerek kenip ȳnk me samiyak, h̄rak w̄nak k̄rak k̄w̄aai tenhaan menep wan eik. H̄rak kak̄t̄put menmen te yi eiyisesim.”

7 Ensel ketp̄w̄ek epei au, h̄rak ken. H̄rak ken, Konilias ken̄ne mítik̄it wik t̄rak menmen m̄rak tekite mítik ke ami kiut̄pen. Mítik ke ami kewen̄pi niuk me God, h̄rak hekrit hekrit kau ketike Konilias naanm̄pre menmen m̄rak me ami. 8 H̄rak ketp̄w̄ek̄it menmen h̄rak epei k̄rem. H̄rak ketp̄w̄ek̄item epei au, h̄rak kesiuweret ten wit Jopa.

Pita kepu k̄tyak k̄r menmen

9 H̄rak kesiuweret ten, w̄taan h̄rak̄it t̄w̄aai ya ke n̄m̄n. Wanewik h̄rak̄it tekrit tepno menep wit Jopa. Menep me wepni n̄m̄n iuwe Pita k̄niuu ken kau w̄nak siup kerek k̄p̄rak ken kitehi God menmen. 10 H̄rak Pita kitehi God menmen, h̄rak n̄np̄i maak h̄rak han kitet kak̄m̄ menmen, h̄rak wen kemeryior h̄r wen n̄am m̄w̄aai si. H̄rak kepu en h̄rak kepu k̄tyak, 11 *k̄r nepni mewep menmen m̄re laplap m̄t n̄kaaip waai mewim men p̄nak men p̄nak, men yinak, men yinak, h̄ram mekiuwe man menep t̄i. 12 Menmen yap̄rwe mau mekrerem. Samiyak, manpen, pewen, k̄rin metike hore yap̄rwe. 13 H̄rak k̄rem, h̄rak kema-tau mítik ketp̄w̄ek kar ik: “Pita ekrit em̄p eh̄m.” 14 *Au, Pita ketp̄w̄ek kar ik: “Auye! Hi n̄paa ere in ap haam menmen im h̄m me Moses mau t̄w̄ei meriuwes̄sem mar ik: ‘Yi m̄t ne Isrel ap eyim̄ samiyak im au em̄t.’” 15 *H̄rak mítik ketp̄w̄ek kar ik: “Menmen God kat̄p̄ h̄ram yaaim ti ap et̄p̄

h̄ram enum au em̄t.” 16 Menmen im man mar wikak. Epei au, menmen m̄re laplap p̄ke m̄niuu men nepni eim.

17 H̄ram m̄niuu men nepni eim, Pita han kitet kar ik: “Menmen im meteikno mekam?” Pita han kitetim, mítik̄it kerek Konilias n̄paa keriuwetet t̄piun Jopa titehi m̄t ere t̄nap̄n w̄nak ke mítik Saimon, h̄rak̄it terp ya weip̄r ke n̄wa meweik̄n w̄nak eik e. 18 H̄rak̄it ten̄ne titehi tar ik: “Mítik kiut̄p̄ niuk m̄rak Saimon Pita kau in o au?” 19 *Pita han kitet menmen h̄rak epei k̄rem, God H̄im̄n Yaaiik ketp̄w̄ek kar ik: “N̄k̄ip̄ emnep emtewek! Mítik̄it wikak epei tan t̄nt̄nt̄nut, 20 te ti ekrit ekiuwe eno etikeret eino. Ti ap enapen han ekitet menmen au em̄t. Hi epei heriuwetet tan.”

21 H̄rak kat̄p̄ epei au, Pita k̄kiuwe ken k̄r mítik̄it kerek Konilias keriuwetet tan in, h̄rak ketp̄w̄ek̄it kar ik: “Hi mítik yi ȳnyetno. Yenmak te yi yan?” 22 *H̄rak̄it tetp̄w̄ek tar ik: “Mítik iuwe kin̄n naanm̄pre 100 m̄t ne ami keriuwetet haiu man in. H̄rak mítik yaaiik han kitet God iuwe h̄rak kisesik, m̄t ne weiw̄ik me Isrel h̄r nat̄p̄: ‘H̄rak yaaiik,’ mítik ik God kesiuwe en̄sel k̄rak ketp̄w̄ek h̄rak kak̄riuwet m̄t han nan̄no nantuthis ti enen w̄nak k̄rak ti etp̄w̄ek menmen.” 23 *H̄rak̄it tat̄p̄ epei au, Pita keriyei keri kan w̄nak n̄m̄n en, h̄rak̄it t̄w̄aai en me w̄taan. Wanewik h̄rak kekrit ketike m̄t han ne wit Jopa h̄r nises h̄m me God, h̄r netikeret nen.

Pita ken w̄nak ke Konilias

24 H̄r netikeret nen ere w̄taan, h̄r n̄w̄aai. Wanewik h̄r nekrit nen. Me w̄i im h̄r n̄piun Sisaria kerek Konilias kemer̄r Pita. H̄rak epei kari nei ne weiw̄ik miut̄p̄ m̄rak, netike n̄rak yinan han h̄r nau w̄nak. 25 Pita ketikeri nare nan̄no n̄m̄n en, Konilias kewenyip̄rek keit ya weip̄r ke w̄nak kenke kewen nin̄p̄ kiteh̄r menep h̄t m̄rak. 26 *Au, Pita kenipek h̄rak kekrit, ketp̄w̄ek kar ik: “Ti ekrit hentar hi ap God au. Hi mítik har ke ti kerek.” 27 Pita ketike Konilias tewepnak ten n̄m̄n en, Pita k̄r m̄t yap̄rwe nererik au en.

28 H̄rak k̄r m̄t nau en, h̄rak ketpor kar ik: “Yi m̄t h̄ras yi yertei werek h̄m haiu m̄t ne Isrel misesim h̄ram meriuwes̄isai mamu w̄nak ke m̄t ap ne weiw̄ik me Isrel mam̄m̄ menmen mantikeri au em̄t. Te God epei keteikno hi ap han ekitet mítik hak enuk kentar h̄rak ap ke weiw̄ik me Isrel au. 29 W̄i kerek yi yeriuwet mítik̄it tan tetauh̄s, hi ap hat̄p̄ au. Hi han kerek. In

* 10:3 Ap 3:1 * 10:6 Ap 9:43 * 10:11 Ap 11:5-17 * 10:14 Lev 11:1-47; Esi 4:14 * 10:15 Mk 7:15, 19
* 10:19 Ap 11:12, 13:2 * 10:22 Ap 10:1-2 * 10:23 Ap 10:45, 11:12 * 10:26 Ap 14:13-15; Rev 19:10

ek hi hitihi te yi yenmak yi yeriuwet mitikik tan tetauhis te hi han in?"

³⁰ *Konilias katip kar ik: "Mar ke tepin ti han in, nipaseik wi tekyaaait (4) hi heit winak kai hi hitehi God menmen ere menep hinkewi. Hi wen hepu in, hi hir mitik kiutip keriuwet klos merhhe kerp ninaan mai. ³¹ Hirak ketpo kar ik: 'Konilias, God kemtau him mit ti hitiwekhi menmen. Hirak han kitet menmen yaaim ti hirak mit enun si enuni em. ³² Ti eriuwet mit han nanino wit Jopa naninantin mitik niuk mirak Saimon Pita. Hirak kau winak ke mitik Saimon kerek kenip yink me samiyak yaaim meyerkesi, hirak winak kirak kiwaaai تنهاان menep wan eik.' ³³ Hi epei hemtewek, waswas hi heriuwet mitikik wik ten tintetnut tetuthis terit tan. Ti mitik yaaik te ti etikeret epei yan in. Tis, God kau ketikewai hiau mererik te hiau mammtau menmen God ketput ti ewepyapirem etpaiyem."

Pita katip him me Krai keit winak ke Konilias

³⁴ *Konilias katip Pita epei au, Pita ketpor kar ik: "Hi hetpi werek. In ek hi hertei God hirak han kitet mit miyapir yapirwe nipiran kerekyor menmen miutip. ³⁵ *Weiwik miutip keremem au. God han yaaik keriuwe mit nerer wit wit kerek newenipiyek nriak menmen yaaim nisesik. ³⁶ *Yi yertei him God kewet hiau mit hiau nepenyerer ne Isrel kewetiyem. God kewepyapir him yaaim katip hiau mamtikerek emu han kiutip mamntar Jisas Krai. Hirak Mitik iuwe kinin naanmpre mit yapirwe. ³⁷ *Yi yertei nipaa Jon katip mit menmen ketpor hir enweikin sip enwet menmen enum, hirak kikiiri. Hirak kikiiri epei au, Jisas kewepyapir him me God mekrit minin meit Galili men merer wit wit meit Isrel. ³⁸ *Yi yertei Jisas ke wit Nasaret. God kehimitanek kewetiwek Himin Yaaik kirak ken kewik kewetiwek menmen iuwe mirak kakikepik. Hirak ken kerer wit wit kikiak menmen yaaim me mit, kikaap mit kerek Seten kewir menmen mirak enum menteri, kekepi hir nire yaain kentar God kau ketikerek kekepi. ³⁹ Hiau mit aposel mewepyapir menmen yapirwe hirak kiriakem kerer wit wit ke Isrel, mekite wit iuwe Jerusalem. Mit iuwe ninin naanmpre wit Isrel hir netiwekhis neiyik nen nakip newenkekik kau nau tentarakit

hirak kaa. ⁴⁰ *Au, me wi wikak hekrit enum eik, God kikiak hirak hekrit kepu hirak kewepyapir hirekes. ⁴¹ *Mit yapirwe au. Hiau mit aposel kerek nipaa God kehimitenai hiau mewepyapir menmen mirak. Hirak hekrit kepu hiau maam tipar menmen metikerek. ⁴² *Hirak ketpai him manp te hiau mamno mamwepyapir hirak mitik God kehimitanek hirak skelim mit nipaa naa, mit wen nepu. ⁴³ *Mit profet yapirwe nipaa newis him mekre tiwe mewepyapir him me mitik ik. Hir natip mit miyapir kerek nisesik, God kakisak menmen enum hir nriakem kakintar menmen yaaim Jisas kerekyaaiyem."

Mit ap ne weiwik me Isrel God Himin Yaaik kan kewi

⁴⁴ *Pita wen ketpor him mirak, God Himin Yaaik kan kau han ke mit miyapir kerek nemtau him Pita ketporem. ⁴⁵ Mit ne weiwik me Isrel, kerek nises him me God nan netike Pita, hir nehinhin natip nar ik: "God epei kesiuwe Himin kirak Yaaik kan kau hiau mit ketike mit in kerek ap ne weiwik me Isrel." ⁴⁶ *Hir natip menmen ik nentar hir epei nemtau mit in natip him ham hir hiras nepitariyem newenipi niuk me God hirak iuwe neriuwe him im. Pita katip him iuwe kar ik: ⁴⁷ *"God Himin Yaaik kan kau han ke mit in kar ke nipaa hirak kan kau hiau mit. Keimin kaktip te mit in ap hiau mamkiri mamriuwe tipar au a? Auye!" ⁴⁸ *Hirak katip epei au, hirak ketpor hir nikiri neriuwe tipar nekine niuk me Jisas. Hir nikiri epei au, hir mit en nitiwekhi hirak kau ketikeri me wi ham.

11

Pita katip mit nises him me God neit Jerusalem me menmen hirak kiriakem

¹ Mit aposel netike mit kerek nises him me God neit provins Judia nemtau mit ap ne weiwik me Isrel epei nises him yaaim me God. ² Ewaai meruri Pita pike kan wit Jerusalem, mit kerek natip mit nises him me God nerekir yink kir hir nitiwekhi nenerek ³ *natip nar ik: "Ti henmak te ti hau hetike mit ap ne weiwik me Isrel, yi yekiyam yaam menmen? Hiram au emit."

⁴ Au, Pita kewepyapir ketpor menmen yapirwe epei man kerek God kiriak Konilias em. ⁵ *Hirak katip kar ik: "Hi hepu wit Jopa, hi hepu ein hi hitehi God menmen,

* 10:30 Ap 1:10, 3:1 * 10:34 1Sml 16:7; Ro 2:11; Ga 2:6
17:4 * 10:37 Mt 4:12-17 * 10:38 Mt 3:16; Lu 4:17-20
Ap 1:8; Lu 24:42-43 * 10:42 Ap 17:31; 2Ti 4:1; 1Pi 4:5
Ap 11:15, 15:8 * 10:46 Ap 2:4, 19:6 * 10:47 Ap 8:36
Ap 10:9-48

* 10:35 Jo 9:31 * 10:36 Sam 107:20; Ais 52:7; Rev
* 10:40 1Ko 15:4-7 * 10:41 Jo 14:19, 22-24, 15:27;
* 10:43 Ais 33:24, 53:5-6; Jer 31:34; Dan 9:24 * 10:44
* 10:48 Ap 2:38 * 11:3 Ap 10:28; Ga 2:12 * 11:5

au hi hityak h̄r menmen m̄re laplap mekiuwe man, h̄r new̄r waai neriyaam nen yinak nen yinak, nen p̄nak nen p̄nak mekiuwe man m̄erp menep hi herpai. ⁶ Te hi h̄r samiyak, manpen, pewen, k̄r̄in metike hore mei me yaank mekrerem. ⁷ Hi h̄r samiyak mekrerem, hi hemtau m̄t̄ik ketpo kar ik: 'Pita ti ekrit enep mei eh̄im.' ⁸ Hi hewenhi har ik: 'M̄t̄ik iuwe auye. N̄paa ere in hi ap haam menmen im kerek h̄m me Moses meriuwes̄isim mar im: Yi m̄t̄ ne Isrel ap eiȳm samiyak im.' ⁹ M̄t̄ik keit nepni p̄ike ketpo kar ik: 'Menmen God kat̄ip h̄ram m̄re yaaim, ti ap et̄ip h̄ram enum au em̄t.' ¹⁰ Menmen man marim ere mar wikak, te h̄ram p̄ike m̄niu men nepni. ¹¹ H̄ram p̄ike men nepni, m̄t̄ik̄it wikak kerek m̄t̄ik ke Sisaria keruwetet, h̄rak̄it ten terp w̄nak hi hewik. ¹² God H̄m̄in Yaaik ketpo hi ap han ekitet menmen au. Hi eno etikeret kerekek. M̄t̄ik̄it hisp̄nak kiut̄ip (6) terp in tetikewa h̄rak̄it tetikewa mariyan men wit Sisaria haiu men mekre w̄nak ke m̄t̄ik Konilias. Haiu men w̄nak ke m̄t̄ik Konilias, ¹³ h̄rak ketpai h̄rak k̄r̄ ensel kerp w̄nak k̄rak ketp̄wek kar ik: 'Ti esiuwe m̄t̄ik kakno wit Jopa kak̄inkat̄in m̄t̄ik niuk m̄rak Saimon Pita. ¹⁴ *H̄rak kaknen kakt̄ip h̄m mamkaap ti etike m̄t̄ miyap̄r nau w̄nak ki yi eiyises h̄m me God te maain God kakt̄ihis.' ¹⁵ *Hi han kekrit hare etpor menmen, au God H̄m̄in Yaaik kan kau kekre han k̄r̄ kar n̄paa kan kau haiu m̄t̄ in. ¹⁶ *H̄rak kan kewi, hi han kitet h̄m n̄paa M̄t̄ik Iuwe Kraiss kat̄ip. H̄rak kat̄ip kar ik: 'Jon kik̄r̄ m̄t̄ keriuwe t̄ipar te hi tewen esiuwe God H̄m̄in Yaaik kaknen kaku yi m̄t.' ¹⁷ Haiu mertei n̄paa haiu mises h̄m me M̄t̄ik Iuwe Jisas Kraiss, h̄rak kesiuwe H̄m̄in k̄rak yaaik. In ek God epei kewet m̄t̄ ap ne weiw̄k me Isrel menmen yaaik ik n̄paa h̄rak kewetaiyem. Hi keim̄n te hi hat̄ip God ek̄it? Taauye!' "

¹⁸ *M̄t̄ en nemtau h̄m Pita ketpim, h̄r ap wen nenerek au. H̄r newen̄p̄i niuk me God nat̄ip nar ik: "God epei kewis m̄t̄ ap ne weiw̄k me Isrel h̄r nanweik̄in sip nanwet menmen enum te h̄r nanu nan̄t nantikerek nan̄r ke haiu m̄t̄ in."

M̄t̄ kerek nises h̄m me Kraiss neit Antiok h̄r n̄rak menmen

¹⁹ *Me w̄ m̄t̄ nenep m̄t̄ik Stiven h̄rak kaa, m̄t̄ nan̄waank m̄t̄ miyap̄r kerek nises h̄m me God. Au, h̄r n̄r̄r. Han n̄r̄r nen menep, han au nen yan̄m̄in ere h̄r

niun wit Finisia, wit Saipras, wit Antiok nat̄ip m̄t̄ ne Isrel nau en keriyen h̄m yaaim me Kraiss. ²⁰ M̄t̄ han kerek nises h̄m me God h̄r ne wit Saipras ketike provins Sairini, h̄r nen wit Antiok newepyap̄r h̄m yaaim me M̄t̄ik Iuwe Jisas, h̄r nat̄ip m̄t̄ ne Isrel netike m̄t̄ ap nei ne Isrel netporem. ²¹ *M̄t̄ik Iuwe God kekepi te m̄t̄ yap̄rwe nemtau h̄m neweik̄in sip newet menmen enum h̄r nises M̄t̄ik Iuwe Kraiss.

²² *M̄t̄ ne weiw̄k me God neit Jerusalem nemtau h̄m me menmen im epei man, te h̄r nesiuwe Banabas ken wit Antiok k̄r̄ menmen. ²³ *H̄rak ken kiri, h̄rak k̄r̄ God kerekpor yaaim, h̄rak han yaaik keriuweri h̄rak ketpor h̄m manp te h̄r wen enises M̄t̄ik Iuwe ekikre han k̄r̄ iuwe. ²⁴ *Banabas h̄rak m̄t̄ik yaaik, God H̄m̄in Yaaik kau kekre han k̄rak iuwe, h̄rak kises God werek werek, te m̄t̄ yap̄rwe nises h̄m me M̄t̄ik Iuwe Kraiss.

²⁵ *M̄t̄ yap̄rwe nises h̄m me Kraiss te Banabas ken wit Tasas k̄inkat̄in Sol. ²⁶ *H̄rak k̄inkat̄in Sol ere k̄nap̄nek keriyaak p̄ike keyik̄ ken wit Antiok, h̄rak p̄ike ken wit Antiok kau en tito kiut̄ip, h̄rak̄it tau en tekite m̄t̄ ne weiw̄k me God teteik̄in m̄t̄ yap̄rwe menmen, tetpor h̄m me God. H̄r neit wit ik e, m̄t̄ han nin̄n nekine niuk me m̄t̄ nises h̄m me Kraiss, h̄r m̄t̄ Kristen.

²⁷ *Me w̄ im, m̄t̄ han profet kerek newepyap̄r h̄m me God, n̄naaiw̄r wit Jerusalem nekiuwe nen wit Antiok. ²⁸ *M̄t̄ nan nererik nemtau h̄m me God, m̄t̄ik kiut̄ip ke m̄t̄ in niuk m̄rak Agabas h̄rak kekrit kerp n̄m̄in h̄r m̄t̄ nau nererik en, God H̄m̄in Yaaik ketp̄wek te h̄rak kewepyap̄r menmen im: Maain w̄ mamnen te haw̄ ap kaknen kakrer wit wit au, menmen mamu ni ap mamwo au mami. (Menmen im epei man me w̄ m̄t̄ik iuwe gavman ke Rom Klodias h̄rak kin̄n naanm̄pre m̄t̄.) ²⁹ M̄t̄ nises h̄m me God en han kitet h̄r niut̄ip niut̄ip nenke pewek m̄r nan̄siuwerem mamno wit Judia kerek haw̄ ap kan keit en menmen me ni ap mewo au. H̄ram maa. ³⁰ *H̄r nenkerem nemaniyem, h̄r newet Banabas ketike Sol pewek im h̄rak̄it teiȳm ten tewet m̄t̄ iuwe nin̄n naanm̄pre m̄t̄ ne God neit Jerusalem, tewetirem.

12

M̄t̄ik iuwe gavman King Herot ketep Jems kaa kewis Pita kekre w̄nak enuk

* 11:14 Ap 16:31 * 11:15 Ap 2:4 * 11:16 Ap 1:5
 Ap 2:41 * 11:22 Ap 4:36 * 11:23 Ap 13:43, 14:22
 4:16 * 11:27 Ap 13:1, 15:32 * 11:28 Ap 21:10 * 11:18 Ap 13:48, 14:27 * 11:19 Ap 8:1-4 * 11:21
 * 11:24 Ap 2:41, 6:5 * 11:25 Ap 9:30 * 11:26 1Pi
 11:30 Ap 12:25

¹ Me wí im mítik iuwe gavman King Herot kinin naanmípre mít neit Isrel, hírak kewaank mít han ne weiwík me God. ² Hírak keithis Jems, Jon nílik kírak, katíp mít ne ami nírak hír nerekir teruk kírak kewen keket. ³ Hírak kaa, hírak Herot kertei mít ne Isrel han yaaik neriuwe menmen hírak epei kírakem, hírak wen kírak menmen enum. Hírak keithis Pita kewisik kekre wínak enuk me wí mít nererik han tewenin menmen, hír naam bret yis mekrerem au. ⁴ Hírak kewis Pita kekre wínak enuk, mít ne ami naanmíprewek. Hír mít nar 16 hír nenkehan híre tekyaaít tekyaaít (4) naanmípre Pita wítaan wanewik wítaan wanewik. Herot han kitet wí mít nererik han tewenin menmen hír naam menmen epei au, hírak kaksipanek kakno witeik mít yapírwe nanírek hír nantíp nare nankíp. ⁵ Mít ne ami wen naanmípre Pita, te mít miyapír yapírwe ne weiwík me God hír nitehi God iuwe te kakíkepik.

Ensel keithis Pita keriyaak ken kinaaiwír wínak enuk

⁶ Wítaan wí miutíp mítik King Herot kaknen kakíthis Pita kakno wit mít yapírwe nanírek nankíp, me wítaan ik Pita kíwaai kekre mítik wík te ami ketin ke nímín, hír newis sen me ain wík mewik, mari hispínam me ami ek, pínam mari ami ek. Mít ami han naanmípre ya weipír ke wínak enuk eik e. ⁷ Hír naanmípre ya weipír, ensel ke God kerp en kóre si merhíthe meit haau ek. Hírak mítik ensel kewis his mau yapír ke Pita kekotítek ketpíwek kar ik: “Ti ekrit waswas.” Hírak epei ketpim, sen menke mínaaiwír his mírak. ⁸ Híram mínaaiwír his mírak, Ensel píke ketpíwek kar ik: “Ti enke klos mit tokim eriuwet su mit.” Pita kírakem epei au, ensel ketpíwek kar ik: “Ti eriuwet saket kit ti eisísa enen.” ⁹ Pita kisesik kínaaiwír wínak enuk ken wit eik. Hírak kepítari menmen ensel kírakem híram werek o au. Hírak han kitet hírak kíwaai kítayak. ¹⁰ Hírakít tínaaiwír weipír ke han ke nímín. Epei au, hírakít tínaaiwír weipír ke han ke wit eik ere tiun weipír wísenuk ke ain ke níwa kíkaiusiu ke wit Jerusalem. Weipír eik au tokik keit te hírekes kíkaiusiu, hírakít ten wit eik. Hírakít tekiuwe ya, ensel keweikínhis kóre níme kínaaiwírek,

¹¹ Ensel kínaaiwír Pita, hírak kertei mekam epei man te hírak katíp kar ik: “Hi hertei werek. God kesiuwe ensel

kírak ketauhis keriya hi hínaaiwír menmen Herot ketike mít ne Isrel han kitet nanrekyewem.” ¹² Hírak han kitet menmen im ere werek, hírak ken wínak ke Maria, miye pe mítik Jon Mak, mít yapírwe nererik neit ein hír nitehi God me Pita. ¹³ Pita kan kerp weipír ke wínak keit witeik keretít weipír keket teruk. Míte niuk híre Roda híre wírak menmen weit pewek im au, híre wan wawír keimín keretít weipír keket teruk. ¹⁴ Híre wen menep witehi war ik: “Ti keimín?” Hírak kekíke toník mekre níkip híre híre wertei hírak Pita. Híre wertei hírak Pita, híre han yaaik wesiuknen wen ein wíkaiusiu weipír au, watíp mít en war ik: “Pita kerp witeik.” ¹⁵ Hír newenuwehi nar ik: “Ti hetaritari.” Au, híre weptíp yapírwe war ik: “Hírak kerp witeik.” Hír natíp nar ik: “Au, hírak au, hímin kírak kerekek.”

¹⁶ Hír wen natípan, Pita wen keretít weipír te hír nare naníno nanírek. Hír níkaiusiu weipír nírek hír nehínhín. ¹⁷ Hír nehínhín nesike yaanmín, Pita kíkíam his kesiyor hírak katíp kar ik: “Yi eikintíp.” Epei au, hírak ketpor karkeik Mítik Iuwe God ketíwekhis keriyaak kan kínaaipís wínak enuk ke gavman. Hírak ketpor menmen im epei au, hírak ketpor kar ik: “Yi eino eitíp Jems ketike nauu yinan han hír im hi epei hetpiyem.” Hírak ketpor epei au, hírak kínaaiwír wit ik kírír ken wit hak kísawín kau en.

¹⁸ Maain wanewik epei man, mít ne ami neit wínak enuk hír nekrit han enuk wísenuk hír natíp nitehiyan nar ik: “Pita ken neiyín?” ¹⁹ Mítik iuwe King Herot kesiuwe mít ne ami han hír nínetníwek níetníwek au. Hír nínetníwek au, Herot kítehi mít kerek naanmípre Pita hír nepítari menmen te hírak han enuk katíp mít ne ami han nantorhis neriyei neri naníno naníníp nani. Epei au, Herot kínaaiwír provins Judia kekiuwe ken wit Sisaria.

Mítik iuwe King Herot kaki

²⁰ Mítik iuwe King Herot kepu wit Sisaria, hírak han enuk keriuwe mít ne wit Taia ketike wit Saidon. Hír nerteiyek in ek hírak kaknen te hír mít han nan nererik nen nanír King Herot. Hír nípiun ein, hír nínin natíp mítik niuk mírak Blastas kerek naanmípre menmen me wínak ke King Herot, hír netpíwek menmen hír hanhan menmen me nípaa hír níteke King Herot han enuk neriuwehan híram nepi werek emít. Hír netpíwek epei au, hír nen hír

* 12:3 Ap 4:3 * 12:5 Je 5:16 * 12:6 Ap 5:23 * 12:10 Ap 5:19 * 12:12 Ap 12:25, 15:37 * 12:15 Ap 26:24; Mt 18:10 * 12:17 Ap 13:16, 19:33, 21:40 * 12:18 Ap 5:22-24 * 12:20 1Kin 5:11; Esi 27:17

King Herot nit>wekhi enkiyan enu enit nentar h̄r neit menmen me wit King Herot naanm̄iprewem.

²¹ Me w̄i h̄rak nepei k̄imat, m̄it̄ik iuwe Herot keriuwet laplap me m̄it̄ik iuwe h̄rak keiȳim kak̄ir m̄it̄, h̄rak kan kau yeno m̄irak me gavman kat̄ip m̄it̄ h̄m m̄irak. ²² H̄rak kat̄ip epei au, m̄it̄ h̄r n̄inap nat̄ip nar ik: “H̄rak kat̄ip k̄ipre God kerekek. K̄ire m̄it̄ik au. ²³ *Wasenum h̄rak m̄it̄ik ensel ke God kenip Herot h̄rak k̄inap kentar h̄rak ap keweni ketpor, “Hi God au, hi m̄it̄ik kerekek.” Henek m̄ire p̄inike maak tu k̄irak te h̄rak kaa.

²⁴ *Te m̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe nerer wit w̄it nemtau h̄m me God h̄r n̄isesim.

²⁵ *Banabas ketike Sol h̄rakit̄ tewet m̄it̄ neit wit Jerusalem pewek. Me w̄i im hawi ap kan te menmen me ni m̄ir ap mewo au. H̄rakit̄ tew̄ir pewek epei au, h̄rakit̄ teithis Jon Mak ketikeret p̄ike tekiuwe ten wit Antiok.

13

M̄it̄ ne God neit Antiok neriuwet Banabas ketike Sol tatwepyap̄ir h̄m me God

¹ *M̄it̄ han profet kerek newepyap̄ir h̄m me God, h̄r netike m̄it̄ han tisa kerek neteik̄in m̄it̄ kerek nises h̄m me God neteik̄nor menmen God hanhan h̄r enisesim, h̄r nepu netike m̄it̄ kerek newen̄ipi niuk me God neit wit Antiok. Profet netike tisa niuk m̄ir im: Banabas, Simion, kerek m̄it̄ han nekine niuk m̄irak ham ‘Naisa’ o ‘Ȳink n̄ip̄ak’, h̄rakit̄ tekite Lusias ke provins Sairini, maneyen kerek n̄ipaa h̄rak ketike m̄it̄ik iuwe King Herot kin̄in naanm̄ipre m̄it̄, h̄rakit̄ tekiyak̄it tau w̄inak kiut̄ip, h̄rak ketike m̄it̄ik Sol. ² *Me w̄i ham, h̄r m̄it̄ in ap naam menmen te h̄r nitehi God, God H̄m̄in Yaaik ketpor, “Yi yehim̄itan Banabas ketike Sol, h̄rakit̄ t̄ir̄ak menmen hi epei hehim̄iten̄iwek̄item tatriakem.” ³ *H̄rak ketpor epei au, h̄r wen n̄in̄p̄i maan nepu, h̄r nitehi God. H̄r nitehi God, h̄r n̄isew his menterik̄it̄ h̄r neriuwetet ten.

H̄rakit̄ tat̄ip m̄it̄ miyap̄ir h̄m me Kraiss teit Saipras

⁴ *God H̄m̄in Yaaik keriuwetet ten wit ke wan eik niuk m̄irak Selusia. H̄rakit̄ ten wit Selusia, h̄rakit̄ tau sip ten wit Saipras kerek wan kimaak keketik. ⁵ *H̄rakit̄ tau sip ten wit iuwe Saipras, h̄rakit̄ ten wit Salamis ten w̄inak ke m̄it̄ ne Isrel nau nererik̄ nekine h̄m me Moses en, h̄rakit̄

tewepyap̄ir h̄m me God tat̄ip m̄it̄ em. H̄rakit̄ n̄ipaa teithis m̄it̄ik Jon Mak h̄rak kan kak̄ikepik̄it̄.

⁶ H̄rakit̄ teke t̄i terekir w̄it Saipras ke n̄im̄in ten ere t̄ipiun wit p̄inak ein niuk m̄irak Pefos. H̄rakit̄ ten en t̄ir m̄it̄ik kertei ketenwo henp̄in ketike menmen mar im, niuk m̄irak Ba-Jisas. H̄rak ke weiwik me Isrel, h̄rak kat̄ip h̄rak kewepyap̄ir h̄m God ketp̄iwekem, te au, h̄rak kemip̄in.

⁷ H̄rak wariyak̄it̄ ke Sesias Polas kerek kin̄ik naanm̄ipre m̄it̄ nau wit wan kimaak keketik, h̄rak m̄it̄ik kertei menmen werewek. M̄it̄ik Sesias Polas ken̄ise Banabas ketike Sol tan t̄irek tentar h̄rak hanhan kemtau h̄m me God. ⁸ *H̄rak hanhan kemtau h̄m me God te m̄it̄ik Ba-Jisas kerek ketenwo henp̄in menmei menmei niuk m̄irak me h̄m Grik h̄ram Elimas, h̄rak kat̄ip kek̄n̄iwek̄it̄ h̄m m̄irakit̄. H̄rak han kitet kakri han ke m̄it̄ik iuwe gavman Sesias Polas te h̄rak ap kises h̄m me God h̄rakit̄ tewepyap̄irem. ⁹ H̄rak wen kari han k̄irak te Sol kerek m̄it̄ nenewek niuk m̄irak me h̄m Grik h̄r nekinaam Pol, God H̄m̄in Yaaik kau kekere han k̄irak h̄rak kep̄ir m̄it̄ik ik, ¹⁰ ketp̄iwek kar ik: “Ti n̄ikan ke Seten, ti h̄ire m̄it̄ik enuk ti h̄inapen h̄m yaaim. Han kit kertei werewek werewek menmen enum me memip̄in mekite menmei menmei enum te hekrit hekrit ti eweik̄in h̄m yaaim me God m̄ire h̄m enum memip̄in. ¹¹ *In ek M̄it̄ik luwe God kakitep te w̄i ham ti ap eh̄r menmen au. Ti nanam̄ir toto ere w̄i God keh̄im̄itanem epei au mesi.” H̄rak kat̄ip epei au, wasenum menmen m̄ire nap̄i mesiw̄ek nanam̄ir, h̄rak keke t̄i k̄inkat̄in m̄it̄ik hak kakt̄iw̄ekhis kakteik̄n̄iw̄ek ya. ¹² M̄it̄ik iuwe gavman Sesias Polas k̄ir menmen im, h̄rak kises h̄m me God. H̄rak han kekrit keriuwe h̄m h̄rakit̄ tetp̄iw̄ek ke M̄it̄ik luwe Kraiss.

H̄rakit̄ tat̄ip m̄it̄ h̄m me Kraiss teit wit Antiok ke provins Pisidia

¹³ *Pol ketike wariyak̄it̄ t̄irak t̄inaaiw̄ir Pefos tau sip terekir wan ten wit Pega ke provins Pamfilia. Me w̄i im Jon Mak k̄inaiw̄iret p̄ike ken wit Jerusalem. ¹⁴ H̄r n̄inaaiw̄ir Pega neke t̄i nen wit Antiok ke provins Pisidia h̄rakit̄ tau en. H̄rakit̄ tau en, me w̄i Sabat kerek m̄it̄ nererik̄ nekine h̄m me Moses, h̄rakit̄ ten tau tetikeri neit w̄inak eik e. ¹⁵ *H̄rakit̄ tau tetikeri neit w̄inak eik, h̄rakit̄ temtau m̄it̄ nekine h̄m Moses kewis̄im mau t̄iwei metike h̄m m̄it̄ profet n̄ipaa newis̄im mau t̄iwei. H̄r

* 12:23 Dan 5:20 * 12:24 Ais 55:11; Ap 6:7, 19:20 * 12:25 Ap 11:29-30, 12:12, 15:37 * 13:1 Ap 11:27 * 13:2 Ap 9:15; Ga 1:15-16 * 13:3 Ap 6:6 * 13:4 Ap 15:39 * 13:5 Ap 12:12, 13:13 * 13:8 2Ti 3:8 * 13:11 Ap 9:8 * 13:13 Ap 12:12, 13:5, 15:38 * 13:15 Ap 15:21

mít iuwe nekinaam epei au, hîr neriuwet mítîk kan kitîwekîthi kar ik: “Tâiu yinakî, hîm meiyam mepeit yi eiypim eikaap mít eiriuwerem o au?” ¹⁶ *Hîrakî tewenhi te Pol kekrit kîkîam his mîrak katîp kar ik:

“Nai yinan yetike mít in ap ne weiwîk me Isrel yi yewenîpi God. Yi yapîrwe nîkîp emnep eiymtau hîm! ¹⁷ *Hîrak God kerek haiu mít ne Isrel mewenîpiyek, nîpaa hîrak kehîmîtan maamer nau kerekyor hîr nîre yapîrwe me wî hîr nau wit Isip nar ke mít ne wit hak in ek hîr nau netikewai. Maain God epei keriyeyiri (o keriyeyi) nen nînaaiwîr Isip keriuwe menmen iuwe hîrak kîriakem. ¹⁸ *Me 40 tito hîrak naanmîpror keit yaank تنهاان weinîm ap mít newi, te hîrak kînaain menmen hîr nerekiwekem. ¹⁹ *Epei au, hîrak kenep mít miyapîr ne weiwîk hispînak wik (7) neit wit Kenan kanîp kenepi kewet mít ne Isrel tî im kar ke nîpaa hîrak ketpim. Hîm newim ere 450 tito. ²⁰ *Me wî God kehîmîtan mít nîre masistret, hîr nîkaap mít ne Isrel nepîr mít enun nepan nanîno. God kehîmîtan mít narik ere maain wî mítîk Samyuel hîrak profet kîkaru hîrak kinîn naanmîpre mít.

²¹ *Me wî im, mít ne Isrel nitehi Samyuel kehîmîtan mítîk hîrak kakre king hîrak kakînîni naanmampri, te God kehîmîtan mítîk Sol nîkan ke mítîk Kis ke weiwîk miutîp me maam Bensamin. Hîrak kinîn naanmîpre mít ne 40 tito. ²² *Maain God kepîrek kehîmîtan Devit hîrak kekrehîr ke Sol. God katîp ke Devit kar ik: ‘Hi hertei mítîk ik Devit hîrak nîkan ke Jesi, hîrak mítîk kar ke hi hanhanek kakises menmen hi hanhan hîrak kakisesim.’ ²³ *Nîpaa God katîp hîrak kakriuwet mítîk hak hîrak kaknen kakîkaap mít ne Isrel kaktorhis nanu werek werek. Mítîk Jisas ke weiwîk me maam kîrak Devit, God kehîmîtanek hîrak Krais kîkaap haiu mít ne Isrel.

²⁴ *Jisas kewepypîr menmen iuwe hîrak kakriakem wen au, mítîk Jon katîp mít miyapîr yapîrwe ne Isrel hîr enweikîn sip enwet menmen enum te hîrak kakîri. ²⁵ *Hîrak Jon kîriak menmen mîrak kerek God kehîmîtanek kîriakem. Hîrak kîriakem menep epei au, hîrak kitehi mít kar ik: ‘Yi han kitehi keimîn?’ Hi ap Mítîk Krais te yi yemeriyekek kaknen. Au, yi yemtewek. Hîrak kakîsîsa kerekkek kaknen

hîrak Mítîk luwe hi au hîre mítîk enuk weinîk.”

²⁶ Pol wen katîp kar ik: “Nai yinan nepenyerer ne Ebrahim, yi yetike mít han in kerek yewenîpi God. God epei keriuwetai mítîk te kewepaiyapîr hîm yaaim me hîrak kakîthis haiu mít. ²⁷ *Mít nepu wit Jerusalem netike mít iuwe ninîn naanmîprai hîr netariyek hîrak Mítîk God kehîmîtanek hîrak kan kîkaap haiu mít ne Isrel. Hîr netari hîm nîpaa mít profet newisîm mau tîwei me mítîk ik, hîram me wî Sabat yapîrwe hîr nekinaam. Hîr nesiuwerek ken wînak ke kaunsil nesiuwe hîm nises menmen nîpaa mít profet netpim mamnen. ²⁸ *Hîr ap nînapîn menmen enum hîrak kîriakem au, te hîr wen neriuwetek ken mítîk iuwe gavman Pailat nitîwekhi hîrak kaknep Jisas hîrak kaki. ²⁹ *Hîr nerekiwekek menmen yapîrwe hîm me God mau tîwei profet newisîm natîp hîram mamnen. Hîr nerekiwekem epei au, hîrak kaa hîr newenkekik kentar nu tentarakî hîrak kaa, hîr newisîk kekre hei ke han. ³⁰ *Au, hîrak God kîkiak hîrak kepu. ³¹ *Me wî yapîrwe hîrak kewepypîr hîrekes mít nîpaa nînaaiwîr wit Gallî nen wit Jerusalem netikerek, hîr nîrek. In ek hîr newepypîr menmen im natîp mít ne Isrel em.

³²⁻³³ *Im ek haiu man metpi hîm yaaim me mítîk Krais. Menmen nîpaa God katîp maamer nau ketporem, hîrak in ek kerekyei haiu nepenyerer nîr kerekyeiyem kentar hîrak kîkiak Jisas kekrit kepu. Hîm me menmen im mau tîwei Sam nîpaa mít newisîm mar im. Hîram matîp: ‘Ti nîkan kai. Petepin hi hîre Haai kit.’

³⁴ *God katîp hîm im me maain hîrak kakîkiak Jisas pîke kakîkrit kaku, kaki kaku kakît au. Hîm mau tîwei matîp mar im:

‘Maain hi erekyi yaaim entar hîm nîpaa hi atîp Devit hi ewetîwekem.’

³⁵ *Devit kewis hîm ham mar ik: ‘Hi hertei werek ti God ap ewis ti ehîmîtanek kakîkaap mít ye yînk kîrak kakînîn kakîkre hei taau.’

³⁶ *Devit hîrak Mítîk Krais God kehîmîtanek au. Hîrak kîriak menmen God hanhan hîrak kisesim, hîrak kepu me wî God kehîmîtanek, te hîrak kaa. Hîrak kaa, mít newisîk kekre hei menep hei ke maamer nîrak, hîrak kîwaa en kesine keit. ³⁷ Mítîk Krais kerek God kehîmîtanek

* 13:16 Ap 12:17 * 13:17 Eks 1:7, 6:6, 12:51 * 13:18 Eks 16:35, Nam 14:34, Diu 1:31 * 13:19 Diu 7:1; Jos 14:1

* 13:20 Het 2:16; 1Sml 3:20 * 13:21 1Sml 8:5, 19, 10:20-24 * 13:22 1Sml 13:14, 16:13; Sam 89:20 * 13:23

2Sml 7:12-16; Ais 11:1 * 13:24 Mt 3:1-2 * 13:25 Jo 1:20, 27 * 13:27 Jo 16:3; Ap 3:17 * 13:28 Mt 27:22-23

* 13:29 Mt 27:59-60 * 13:30 Ap 2:24 * 13:31 Ap 1:3, 8 * 13:32-33 Sam 2:7 * 13:34 Ais 55:3 * 13:35

Sam 16:10 * 13:36 Ap 2:29

kikaap haiu mıt ne Isrel hırak kiwaai kesine au. God kikiak hırak pıke kekrit kepu. ³⁸ *Naiu yinan haiu metpi yi mıt in yapırwe hım im mentar menmen hırak Jisas kırıakem, hırak kasısak menmen enum yi yırıakem. ³⁹ *Nıpaai hım me Moses yi yisesim hıram ap werek mamısak menmen enum yi yırıakem te God katıp yi yaain au. In ek mıt kerek nises hım me Jisas, hırak kasısak menmen enum mır te God katıp hır mıt yaain. ⁴⁰ Yi naanempre hıras te menmen nıpaai mıt profet newisım mau tıwei hırham ap manmen yi mıt. ⁴¹ *Hırham matıp mar im:

‘Yi mıt yi yınan yipır yewırek yentar hım me God. Yi han kitet yapırwe yi yayi yayıwaank hıras me menmen hi hırıakem me wı yi yepu tı, hırham menmen mıtık hak kewepyapır em ketpiyem te yi ap eiyisesim au.’

⁴² Pol katıp epei au, hırak ketike Banabas tınaaiwır wınak kerek mıt nekine hım me Moses eik, hırakıt tepno, mıt han netpıwekıt me wı Sabat ham hırakıt pıke tatnen tatwepyapır hi mei me menmen hırakıt tetpim. ⁴³ *Mıt neit wınak ek nen witeik epei au, mıt ne weiwık me Isrel netike han ap ne weiwık me Isrel au, hır nises hım me God, hır nises Pol ketike Banabas. Hırakıt tetpor tekekyor han te hır enises menmen yaaim God kırıak mıt em.

⁴⁴ Me wı ham Sabat epei man, mıt ne wit nen nereik wınak kerek hır nekine hım me Moses nekreerek eik nenewo ere menep wit weinık te hır nanımtau hım me God. ⁴⁵ *Me wı kerek mıt ne weiwık me Isrel nır mıt yapırwe nererek en, hır yınk enuk neriuwerem te hır natıp enum me Pol nemnınıwek hım mırak. ⁴⁶ *Hır nemnınıwek hım mırak, Pol ketike Banabas tatıp hım iuwe teneri tar ik: “Yi eiyımtewen. Hırham yaaim te yi mıt yının yemtau hım me God. Au, yi yeweikın sip yewetiwem, yi han kitet yi ap yaain te yi yises hım im mamkaap yi yayu yaitlike God, te hawır wauno wewepyapır hım me God mamno mıt ap ne weiwık mi me Isrel.

⁴⁷ *Mıtık luwe God ketpawır keriuwe hım mırak katıp kar ik:

‘Hi ehimıtıni yi yire si meteikın mıt ya ke wıtaan te yi eiteikın mıt han kerek ap ne weiwık me Isrel nerer wit wit eiteiknor hır nanises hım me God te hır nanu werek werek God kaktorhis.’”

⁴⁸ *Mıt miyepır ap ne weiwık me Isrel epei nemtau menmen im te hır han yaaik wisenum hır natıp, “Hım me God hırham yaaim wisenum.” Mıt miyapır kerek God nıpaai kehımıtıni hır nanu nanıt nantıkererek tipmain enum eik hır nises hım mırak.

⁴⁹ Mıt natıp hım me Mıtık luwe God hırham men merer wit wit me provins ein.

⁵⁰ *Te mıt han ne weiwık me Isrel nari han ke mıt iuwe ninın naanımıpre mıt ne wit, hır netike miyapır iuwe han hır nises hım me Moses, hır hırıak Pol ketike Banabas enum hır nepıret tınaaiwır provins kır.

⁵¹ *Hır nepıret tınaaiwır provins kır te hırakıt tıtanık toni waniu (o win) mau laplap mırakıt teteiknor hır mıt enun neweikın sip newet God. Epei au, hırakıt ten wit Aikoniam. ⁵² Mıt kerek nises hım me God neit wit Antiok hır han yaaik nepu, God Hımın Yaaik kau kekreri keneisesi.

14

Pol ketike Banabas ten wit Aikoniam

¹ Hırakıt epei tan wit Aikoniam hırakıt tırıak menmen mar nıpaai hırakıt tırıakem teit wit Antiok ke provins Pisidia. Hırakıt ten wınak ke mıt ne Isrel nau nererik nekine hım me Moses ein eik, tatıp mıt hım yaaim me Kraıs te mıt yapırwe ne weiwık me Isrel netike mıt yapırwe ap ne weiwık me Isrel nises hım mırakıt. ² *Mıt han ne weiwık me Isrel hır nınapen nises hım mırakıt hır nari han ke mıt ap ne weiwık me Isrel te hır nınapen mıt nanises hım yaaim me Kraıs. ³ *Hırakıt aposel tepu en wı yapırwe, hırakıt ap tınapen au. Hırakıt tatıp mıt miyapır hım me Mıtık luwe Kraıs. Mıtık luwe kekepikıt te hırakıt tırıak menmen yaaim tıkaap mıt miyapır nınap o his hit enum hır nıre yaain. Mıt en nertei hım hırakıt tetpim me Jisas Kraıs epei kerekyei haiu mıt haiu yaain, hım mırakıt hırham yaaim mentar menmen yaaim hır nır hırakıt tırıakem. ⁴ Mıt miyapır yapırwe ne wit ik e, hır newep nau nımın. Han pınan netike mıt ne weiwık me Isrel, han pınan netike aposel. ⁵ *Mıt han ne weiwık me Isrel netike mıt han au, hır netike mıt iuwe nır han kitet nanınep hırakıt aposel neriuwe nan te hırakıt tati. ⁶ *Au, hırakıt aposel temtewem, hırakıt tırır ten wit Listra ketike Debi, hırham wit me provins Likionia, hırham metike wit ham menep. ⁷ Hırakıt tepoit en tetpor hım yaaim me Kraıs.

* 13:38 Ap 10:43   * 13:39 Ro 10:4   * 13:41 Hab 1:5   * 13:43 Ap 11:23; 14:22   * 13:45 Ap 14:2   * 13:46 Ap 3:26, 18:6; Lu 7:30   * 13:47 Ais 49:6   * 13:48 Ap 11:18   * 13:50 Ap 17:4, 12   * 13:51 Mt 10:14; Ap 18:6
* 14:2 Ap 13:45   * 14:3 Mk 16:20; Ap 19:11   * 14:5 Ap 14:19; 2Ti 3:11   * 14:6 Mt 10:23

Hirakitu tepu Listra ketike Debi mit newir nan nenep Pol

⁸ *Mitik kiutip keit wit Listra hit mirak enum me wi miye winaak ere in te hirak kekrit keke ti au. ⁹ *Hirak kau ti kemtau Pol katip him me God. Pol kirapirwek kertei hirak kises him me Kraiis werek te hirak kakikepik. ¹⁰ Hirak katip mitik ik him iuwe kar ik: "Ti ehin ekrit ehirp eriuwe hit mit." Hirak ketpwek epei au, mitik kehin kekrit kerp keke ti.

¹¹ *Mit miyapir yapirwe nir menmen im Pol kiriakem, hir nina nap natip neriuwe him mir Likionia, "God kenipet hirakit teweiknhis t're haiu mit tekiuwe tan ti." ¹² Hir nekine Banabas hirak Sus. Hir nekine Pol hirak Hemes nentar hirak kerek katip menmen kar ke hir han kitet Hemes ketpim. ¹³ Winak ke tipir Sus kau keit witeik kirapit ke wit iuwe eik e. Mitik pris kerek naanmipre winak ik e keit bulmakau metike timen keyim kan kewisim meit ya weipir ke n'wa. Hirak ketike mit en hanhan nenep bulmakau neit hemkre neiyim nehin teinik newenipi aposel.

¹⁴ Ewaai meruri Pol ketike Banabas tertei menmen mit nare nanriakem hirakit tewepep klos mirakit teteikin mit hir han enuk hirakit tesiuknen tewep mit tetin ke nimin ¹⁵ *tinap tatip tar ik: "Yi mit yenmak te yi yriak menmen im e? Hawir mitikit keretet wire yi mit. Hawir epei wan wetpi him yaaim me Kraiis, te yi eiweikin sip eiwet menmen im weinim yi eiyises God hirak kepu. Hirak kerek kiriak nepni, ti wan eik metike menmen yapirwe mewim. ¹⁶ *Nipaa hirak kewis mit nises han kir hir newenipi God weinim memipin. ¹⁷ *te hirak nipaa ere in keteikin mit hirak kepu keriuwe menmen yaaim hirak kiriakem. Hirak kesiuwi hawi keke nepni kan, kenip menmen mi yapirwe mewo yaaim meriuwe wi miram. Hirak keweti menmen yaaim te yi han yaaik yayu."

¹⁸ Hirakit tatip menmen im te menep hirakit ap teweni te hir nenep bulmakau neit hemkre neiyim nehinet newenipi niuk mirakit. ¹⁹ *Mit han ne weiwik me Isrel nau wit Antiok ke provins Pisidia hir netike han ne wit Aikoniam nan nari han ke mit yapirwe neriuwe him mir, hir newir nan nenep Pol. Hir newir nan nenep Pol, hir han kitet hirak nepei kaa, te hir nari ynk kirak neiyik nan newirek ken kinaaiwir wit kir kiwaai keit. ²⁰ Hirak kiwaai keit o, mit nises him me Kraiis

hir nan nererik nerp neweikn'wek. Hir nerp neweikn'wek, hirak Pol kekrit ketikeri pike nariyaan nen wit eik. Wanewik, Pol ketike Banabas tariyakit ten wit Debi. Hirakit pike ten wit Antiok ke provins Siria.

²¹ *Pol ketike Banabas tatip mit him yaaim me Kraiis teit wit Debi te hir mit yapirwe nemtau him nisesim. Epei au, hirakit pike ten wit Listra ketike wit Aikoniam. Ten ein epei au, hirakit pike ten wit Antiok ke provins Pisidia. ²² *Hirakit tikaap mit kerek nises him me God en te hir han tokik nepu, hir wen nises him yaaim me Kraiis wisenum. Hirakit tetpor, "Haiu mit menmen enum yapirwe mamraiwaank in ek te maain haiu mamu han yaaik God kakinin naanmamprai." ²³ *Ne mit nerer wit wit nises him me God nererik newepnipi niuk mirak hirakit tehimitan mit iuwe hir ninin naanmipre mit en. Hirakit n'np' makit hirakit titehi Mitik iuwe kerek hir nisesik, hirak kakikepik.

Pol ketike Banabas pike ten Antiok ke provins Siria

²⁴⁻²⁵ Pol ketike Banabas teke ti ere ten tinaaiwir provins Pisidia hirakit ten t'piun provins Pamfilia. Hirakit ten wit Pega hirakit tatip mit ein him yaaim me Kraiis. Epei au, Hirakit ten wit Atelia kerek keit wan eik. Epei au, ²⁶ *hirakit tau sip pike ten wit Antiok hak wit kerek nipaa mit nehimitenik nitehi God naanmampr'wekit me menmen hirakit in ek epei t'riakem. ²⁷ *Hirakit t'piun Antiok epei au, hirakit tari mit ne weiwik me God en hir nererik, hirakit tetpor menmen yapirwe God kekepik t'riakem, hirak keteikin hirak hanhan mit ap ne weiwik me Isrel hir nanisesik. ²⁸ Hirakit tatip epei au, hirakit tau tetikeri me wi yapirwe.

15

Mit yapirwe nises God nererik neit Jerusalem newepnak netpep menmen

¹ *Mit han ne provins Judia nen wit Antiok natip mit nises him yaaim me Kraiis nar ik: "Yi ap yerekir ynk ki kar ke nipaa Moses ketpim te God ap kaktihis yi eitikerek eiyu au." ² *Pol ketike Banabas hirakit tetike mit in hir newepnak natip menmen im yapirwe, hir nenehan. Hir nenehan te mit ne weiwik me God en han kitet nanriuwet Pol Banabas tekite mit han en ne Antiok te hir nanino wit Jerusalem

* **14:8** Jo 9:1; Ap 3:2 * **14:9** Ap 3:4; Mt 9:28 * **14:11** Ap 28:6 * **14:15** Ap 10:26; Sam 146:6 * **14:16** Ap 17:30 * **14:17** Sam 147:8; Jer 5:24 * **14:19** Ap 17:13; 2Ko 11:25; 2Ti 3:11 * **14:21** Mt 28:19 * **14:22** Ap 11:23, 15:32, 18:23; Mt 7:14; 1Te 3:3 * **14:23** Ap 13:3 * **14:26** Ap 13:1-2, 15:40 * **14:27** Ap 11:18, 15:4, 12 * **15:1** Ga 5:2 * **15:2** Ap 11:30; Ga 2:1

nanir mıt aposel netike mıt iuwe ninin naanmpre mıt ne weiwik miutıp me God ein nanitorhi me menmen im. ³ Mıt ne weiwik me God neit Antiok neriuweti nen. Hır nepno newep provins Finisia ketike Sameria, hır natıp mıt en, “Yi mıt ap ne weiwik me Isrel yi eiweikın sip eiwet menmen enum eiyises God.” Mıt en kerek nises hım me God nemtewem te hır han yaaik neriuwerem.

⁴ *Hır nıpiun Jerusalem epei au, mıt aposel, mıt iuwe ninin naanmpre mıt ne weiwik me God en netike mıt en nises hım me God nererik newenipi God, hır han yaaik neriuwe mıt han nan. Pol ketike Banabas hırakıt tetpor menmen yapırwe God kekepikıt tırakem. ⁵ Hırakıt tetpor epei au, mıt han ne Farisi kerek in ek nises God hır ninin nises hım lo me Moses hır nekrit natıp nar ik: “Mıt ap ne weiwik me Isrel hır enrekir yınk kır hır enises hım nıpaas Moses ketpim.”

⁶ Hır natıp epei au, mıt aposel netike mıt iuwe ninin naanmpre mıt ne weiwik me God en hır nau nererik newepnak natıpan menmen im. ⁷ *Hır newepnak natıpan yapırwe epei au, Pita kekrit katıp, “Nai yinan, yi yertei nıpaas enum eik God ke haiu mıt kehimıtana hi hewepyapır hım yaaim me Krai hetpim men mıt ap ne weiwik me Isrel te hır nemtewem nisesim. ⁸ *God hırak kertei han ke mıt keteiknai hırak han yaaik te mıt ap ne weiwik me Isrel hır nisesik. Haiu merтейem mentar hırak kesiuwe God Hımın Yaaik kewetırek kar ke nıpaas hırak kewetayek. ⁹ *God kırıak menmen miutıp me haiu mıt metike hır mıt ne weiwik ham. Hırak kesak menmen enum hır nırakem mentar hır nises hım mırak. ¹⁰ *In ek yi yenmak te yi einip God han enuk keriuwe menmen me hım me Moses yi han kitet mıt kerek nises God hır enisesim? Menmen im hıram mre menmen miyapır neremtıt hıram nımenum, hıram mamnip han kır enum me menmen enum weinım. Nıpaas maamrer nai netike haiu mıt in ek ap nises menmen me Moses werek werek au. ¹¹ *Au, haiu han kitet God kaktaihis kakır ke hırak kakıtıhis mıt han en kakıtantar Mıtık Iuwe Jisas Krai hanhanai kerekıai yaaim. Hım me Moses au.”

¹² *Pita katıp epei au, Mıt nekintıp nau neit nemtau Banabas ketike Pol hırakıt tetpor menmen yaaim me mıt his hıt enum o menmen meiyam enum hır nıre yaain,

God kekepikıt te hırakıt tırakem me mıt miyapır ne weiwik ap me Isrel.

¹³ Hırakıt tatıp epei au, Jems katıp hım mırak kar ik: “Nai yinan, nıkıp emnep eiyımtau menmen im! ¹⁴ *Saimon epei ketpai me wı God kinın keteiknai hırak hanhan mıt ap ne weiwik me Isrel hırak kari mıt han ne mıt han en hır mıt nırak. ¹⁵ Nıpaas mıt profet natıp me menmen im mar ke haiu metpim. Hım mau tıwei hır newisım matıp mar im:

¹⁶ *Maain hi Mıtık Iuwe God hi pıke anen akaap mıt ne weiwik me maam kır Devit. Hır enun nıre wınak epei kewen te hi pıke ekepi hır nanu werek nar ke wınak hi pıke eimaak ekırp.

¹⁷ Hi hırak menmen im te mıt ne weiwik ham nerer wit wit nanisısa, mıt kerek hi hehimıtani hır mıt nai.’

¹⁸ Nıpaas Mıtık Iuwe God kewepyapır hım im ketpim.

¹⁹ “Hi Jems hi han kitet te haiu ap mamıwaank mıt han ne weiwik ham hır neweikın sip newet menmen enum nises God. ²⁰ *Haiu emwis tıwei emsiuwerem emno emıtpor te hır ap nanım menmen mıt han newepwar newet tıpir weinım em mentar God keriuwesısem hıram enum. Im metike hır ap nariyanhis newenınem, hır ap nanım samiyak mıt newers tımır namıp neriuwe hemkre ap mewen au hır ap nanım hemkre mei kike au. ²¹ *Me wı Sabat yapırwe mıt epei nekine hım me Moses neit wınak kerek mıt nererik nekine hım mırak. Mıt nerer wit wit nekine hım mırak natıp mıt em. Hıram ap yaaim te mıt ap ne weiwik me Isrel nau netike mıt ne Isrel nekre wınak mıt nerer ein ein neit nenipi yınk enum nentar hır ap nises menmen Moses nıpaas keriuwesısem.”

Mıt neit Jerusalem nesiuwe tıwei ken mıt ap ne Isrel

²² Hır natıp epei au, mıt aposel netike mıt iuwe ninin naanmpre mıt ne God en, hır netike mıt yapırwe nises God en hır han kitet nehimıtan mıt han neriuweti nanıno Antiok nantike Pol, Banabas. Hır nehimıtan Judas, mıt nekine niuk mırak ham Basabas, hırak ketike Sailas. Mıt nises God in han kitet mıtıkıt it hırakıt yaaikıt. ²³ Hır newis tıwei newet mıt em hıram matıp mar im:

“Haiu mıt Aposel metike mıt iuwe ninin naanmpre mıt ne weiwik me God in, haiu metike mıt weinın ne weiwik mırak, haiu

* 15:4 Ap 14:27 * 15:7 Ap 10:1-43 * 15:8 Ap 10:44, 11:15 * 15:9 Ap 10:34-35 * 15:10 Mt 11:30; Ga 3:10, 5:1 * 15:11 Ga 2:16; Ef 2:5-8 * 15:12 Ap 14:27; Ga 2:9 * 15:14 Ap 15:7-9 * 15:16 Emo 9:11-12 * 15:20 Eks 34:15-17; Jen 9:4; Lev 17:10-16 * 15:21 Ap 13:15 * 15:24 Ap 15:1

yapirwe metpi yi yaain, yi mit yises God yi ap ne weiwik me Isrel yau wit Antiok, Siria, Silisia. ²⁴ *Hau memtau mit han ne hau mit nen wit ki nari han ki keriuwe him hir netpiyem te yi han enuk. Hau ap metpor hir nanino netpiyem au. ²⁵ Hau memtewem, te hau mererik matipan menmen im, hau mehimtan mitikik wik mamriuwetet tatno yi mit. Hirakik tatno tatkite tiau yinakik yaaikik Banabas ketike Pol. ²⁶ Hir mit han natip naniksip nanantar hirakik tises him me Mitik Iuwe kiau Jisas Kraiss, hirakik tatip mit em. ²⁷ Hau epei meriuweti Judas ketike Sailas. Hirakik tatitpi tatriuwe him mirakik him mepir menmen hau mewisim mau twei ik e.

²⁸ *God Himin Yaaik ketike hau mit in hau han kitetim matipan te hau ap metpi yi eiyises him me Moses yapirwe au. Eiyisem mei kike keremem. ²⁹ *Yi ap eiyim menmen mit newepwarem newet tipir weinim em. Yi ap eiyim hemkre au, o samiyar mit namip newers timir hemkre wen meriuwerem, yi ap eiriyahhis eiweninem au emit! Yi ap eirak menmen im hau mewisiem te yi eiyu werek werek mepir keremem.”

³⁰ Hir newis twei epei au, hir neriuwet mit nen Antiok. Hir nipiun Antiok, hir nari mit kerek nises him me Kraiss hir nererik hir newetir twei ik. ³¹ Hir neit twei nekinaak. Hir nekinaak, hir han yaaik neriuwe him mau twei. ³² *Judas ketike Sailas hirakik mitikik profet, te hirakik tetpor yapirwe tekepi hir han tokik nepu te hir nepu werek. ³³ Hirakik tepu en w ham teit wit Antiok. Epei au, mit nises God en neriuwetet pike ten, hirakik tetpor tar ik: “God naanmampri.” [³⁴ Sailas au, hirakik hanhan kepu en.]

³⁵ Pol ketike Banabas tepu Antiok me w ham. Hirakik tetikite mit han yapirwe hir natip mit him me God newepyapirem.

Pol ketike Banabas tinaaipisakit

³⁶ Maain w ham Pol katip Banabas kar ik: “Hawir pike euno ewir nawir yinan nises God nerer wit wit nipaaw hawir wewepyapir him yaain me Kraiss, te hawir wawirtei hir nepu werek nisesim o au.” ³⁷ *Banabas hanhan keithis Jon Mak kaktikerek tariyakik tatno, ³⁸ *te Pol kinaain ap kaktikwekhis tariyakik tatno kentar nipaaw hirak ap kepu ketikeret ere hirakik tirak menmen epei au. Au, hirak kinaiwiret keit provins Pamfilia. ³⁹ *Hirakik tenehakik

tenehakik han enuk wisenum tentar menmen im te hirakik tinaaipisakit ten. Banabas keithis Jon Mak hirakik tariyakik tau sip ten wit Saipras wan kimaak keketik. ⁴⁰ *Pol keithis Sailas tariyakik ten. Mit nises God en hir neriuwetet nitehi God naanmamprewetik. ⁴¹ Hirakik teke ti ten provins Siria ketike provins Silisia, hirakik tikaap mit ne weiwik me God ein tekepi hir han tokik enu enises God werek werek.

16

Mitik Timoti kepno ketike Pol Sailas

¹ *Pol hirak ketike Sailas ten tiun wit Debi ketike Listra. Mitik kises him me God hirak kepu en, niuk mirak Timoti. Miye pirak hire wetikerek nises him me God miye pirak hire pe weiwik me Isrel te haai kirak au, hirak ke weiwik me mit Grik. ² *Mit yapirwe nises him me God neit wit Listra, wit Aikoniam hir natip nar ik: “Timoti hirak mitik yaaik.” ³ *Pol hanhan kaktikwekhis te hirak kerekir yink kirak kaknip mit ne weiwik me Isrel han yaaik. Hirak kirak menmen im kentar mit nerer wit wit menep ne weiwik me Isrel nertei Timoti haai kirak hirak mitik ke Grik, hirak ap kerekir yink kirak au. ⁴ *Epei au, hirakik ten terer wit wit tatip mit kerek nises him me God, menmen mit aposel netike mit iuwe ninin naanmipre mit ne God neit Jerusalem hir natip mit ap ne weiwik me Isrel hir enisesim. Hirakik tetpor hir enisesim, ⁵ *te mit ne weiwik me God neit ein hir han tokik nepu nises God werek werek. Mit han yapirwe hekrit hekrit neweikin sip newet menmen enum nises him me God.

Pol kiwaai kityak kir mitik ke provins Masedonia

⁶ *Hirakik teke ti ten provins Frisia ketike Galesia tentar God Himin Yaaik ap kewisikik tatno provins Esia tatip mit miyapir him me Kraiss. ⁷ Hirakik ten ere tiun hin ke provins Misia, hirakik tare tatno provins Bitinia te God Himin Yaaik kerek Jisas kewet mit ek, hirak ap kewisikik tatno au. ⁸ Hirak ap kewisikik tatno au, te hirakik tinaaiwir Bitinia tekiuwe Misia ere tiun wit Troas. ⁹ Hirakik tipiuu wit Troas, witaan Pol kepu kityak kir mitik ke Masedonia kerp kitikwekhi kar ik: “Ti ehu sip enen wit kiau Masedonia ti ekepai.” ¹⁰ Pol kir menmen im epei au, (hi Luk hetikeret) hau mewen menmen memi mekre tanik kiau hau mare mamno provins Masedonia

* 15:28 Mt 2:3-4 * 15:29 Ap 15:20 * 15:32 Ap 11:27, 13:1, 14:22 * 15:37 Ap 12:12, 25 * 15:38 Ap 13:13; Kl 4:10 * 15:39 Ap 4:36, 13:4 * 15:40 Ap 14:26 * 16:1 Ap 14:6; 2Ti 1:5 * 16:2 Fl 2:19-22 * 16:3 Ga 2:3-5 * 16:4 Ap 15:23-29 * 16:5 Ap 2:47 * 16:6 Ap 18:23

mentar haiu epei mertei God ken+nai kehim+tenai mamno en mamt+p m+it miyap+r h+m yaaim me Kraiss.

M+te Lidia wises h+m me God

¹¹ Haiu mau sip m+naaiw+r wit Troas merekir wan mesipat wit yap+rwe men ere m+piun wit Samotres. Haiu m+piun wit Samotres, haiu m+piun wit Niapolis. ¹² Haiu m+piun Niapolis epei au, haiu m+naaiw+r sip meke t+ men wit Filipai kerek n+paam m+it ne wit iuwe Rom nan newik nenipek k+re wit iuwe kin+n wit ham me provins Masedonia. Haiu mepu wit eik w+ ham. ¹³ Me w+ Sabat haiu m+naaiw+r wit men mani menep wit. Haiu han kitet m+it nehim+tan wit menep t+par eik te h+r nat+p God menmen. Haiu mau en metike miyap+r keriyen nererik nau mani eik haiu mewepnak. ¹⁴ M+te piut+p pe miyap+r kerek nererik en nemtau h+m maiu, h+re niuk m+re Lidia. H+re wises God wewen+piyek. H+re pe wit Taiataira, h+re wesiuwe laplap m+re y+wir waw+it pewek mamrerim. M+tik Iuwe God h+rak keweik+n han k+re te h+re wemtau h+m Pol ketpim h+re wisesim. ¹⁵ *H+re wetike m+it miyap+r neit w+nak k+re h+r nitehi haiu m+it m+k+r+ri neriuwe t+par. Haiu m+k+r+ri neriuwe t+par, h+re witaihi war ik: “Yi han kitet hi hises h+m yaaim me Kraiss te yi einen eiyu w+nak kai.” H+re wari han kaiu te haiu men mau en.

Pol ketike Sailas tekre w+nak enuk teit wit Filipai

¹⁶ *W+ ham haiu mepno wit menep mani te mat+p God menmen, m+te piut+p kerek w+r+ak menmen me m+it han, h+re herwe enuk kau kekre han k+re kekepye wewepyap+r menmen maain te mamnen. M+it kerek naanm+prewe neit pewek yap+rwe nentar menmen im. ¹⁷ *H+re wises Pol ketikewai w+nap wat+p war ik: “M+it in h+r n+r+ak menmen me M+tik Iuwe God. H+r newepyap+r netpai menmen haiu emisesim te God kak+sak menmen enum haiu m+r+akem te h+rak kaktaihis.” ¹⁸ H+re w+r+akem warek w+ yap+rwe ere Pol han enuk keriuwep keweik+n ket+p+we kar ik: “Hi hetput hekreh+r ke M+tik Iuwe Jisas ti enke enop+n ekeip+n+we.” H+rak kat+p epei au, herwe k+naiw+r+rep k+r+r ken waswas.

¹⁹ Maain m+it kerek naanm+prewe h+r nertei herwe kenke kekeip+n+we te h+r ap nan+t pewek mei au, h+r neithis Pol ketike Sailas nerik+it nen n+r m+it iuwe masistret neit wit n+m+n+ek me wit m+it nesiuwe h+m nererik neitai, ²⁰ *h+r nerik+it nen m+it iuwe

masistret ne Rom nat+p nar ik: “M+tik+it it h+rak+it te weiw+ik me Isrel, h+rak+it t+r+ak enum me haiu m+it mau wit ik e. ²¹ H+rak+it tetpai menmen te h+r+am ap mises menmen m+it nau iuwe ne Rom nat+p haiu emisesim au.” Haiu ap emises menmen m+tik+it it tetp+iyem au emit. ²² *M+it miyap+r yap+rwe netikeri nesiuwe h+m. Epei au, M+it iuwe masistret neriy+wek+it klos m+rak+it newepim nat+p m+it n+r nan+n+en nanwaai n+p+n nan+ks+p. ²³ H+r nenke n+p+n naks+p yap+rwe. Te h+r new+ret tekre w+nak enuk, h+r nat+p m+tik naanm+pre w+nak enuk te h+rak naanempe m+tik+it werek werek. ²⁴ H+rak kemmau h+m m+r im epei au, h+rak kewis+ik+it tekre haau ke n+m+n kewis h+it m+rak+it kemenkekim mitet hei me nu n+m+enum metenen h+it me m+it.

²⁵ Me w+ n+m+n Pol ketike Sailas h+rak+it titehi God menmen h+rak+it tine h+nye. M+it han nekre w+nak enuk ek h+r nemtau menmen h+rak+it tinaam tetpim. ²⁶ H+rak+it t+r+ak menmen im, t+ k+itan+ik w+senum te w+nak enuk k+r+r+r iuwe, waswas weip+r yap+rwe menke, sen h+r+am menke m+n+n+in men mekeip+n m+it yap+rwe nekre w+nak eik. ²⁷ *M+tik naanm+pre w+nak enuk kekrit kerenaan k+r weip+r yap+rwe menke, h+rak han kitet m+it neit n+m+n en nepei n+r+r nen witeik. H+rak kek+it h+ne k+rak kare kakw+rek kaknep h+rekes kentar h+rak k+naain m+it iuwe nan+r m+it enun epei netpaan n+r+r nen te h+r han enuk neriuwerek nank+p. ²⁸ H+rak kaknep h+rekes, au, Pol k+n+p h+m iuwe kesin+wek ket+p+wek, “Au emit! Ti ap enep h+rekes. Haiu m+r+r au haiu mepu in.” ²⁹ H+rak kat+p epei au, m+tik ik ken+ne m+tik hak kak+it si keiy+ik kaknen. H+rak keit si keiy+ik kan, h+rak kesiukenen ken n+m+n h+rak kep+r+p+r kiteh+r kewen nin+p menep h+it me Pol ketike Sailas. ³⁰ *Te h+rak p+ke kekrit kerp kerik+it ken witeik kit+wek+thi kar ik: “Hi ar+ak mekam te God kak+sak menmen enum mai h+rak kaktauhis?”

³¹ H+rak+it tewen+wekhi tetp+wek tar ik: “Ti ehises h+m me M+tik Iuwe Jisas te ti etike m+te n+ker+ek nit, God h+rak kak+sak menmen enum yi y+r+akem.” ³² H+rak+it tat+p epei au, h+rak ket+wek+thi ten h+rak+it wewepyap+r h+m me M+tik Iuwe Kraiss te h+rak m+tik ketike m+it miyap+r neit w+nak k+rak nemtau h+m me God h+rak+it tetpim. ³³ *H+rak+it tat+p epei au, h+r+am wen w+ n+m+n, m+tik ik ket+wek+thi ken k+k+r sip k+rak+it ere werek. H+rak k+k+r sip k+rak+it, Pol ketike Sailas t+k+r m+tik ketike m+it miyap+r n+rak neriuwe t+par. ³⁴ H+rak+it t+k+r+ri, h+rak

* 16:15 Ap 16:33, 18:8 * 16:16 Ap 19:24 * 16:17 Mk 1:24, 34 * 16:20 Mk 13:9; Ap 17:6; Mt 5:11 * 16:22 2Ko 11:25; Fl 1:30; 1Te 2:2 * 16:27 Ap 12:18-19 * 16:30 Ap 2:37 * 16:33 Ap 15:16

mítik eik ketiwékithis keiyíkit ken wínak kírak kewetiwékít menmen taam. Hírak ketike mít miyapír neit wínak kírak hír han yaaik nentar hír in ek nises hím me God.

³⁵ Wanewik, mít iuwe masistret ne Rom nau wit, hír nesiuwe mít plisman nen wínak enuk natíp nar ik: “Yi eisiuwe mítíkit wik hírakít tatno.” ³⁶ Mít natíp epei au, mítík naanmípre wínak enuk kan katíp Pol kar ik: “Mít iuwe masistret nesiuwe hím natíp yi yaino witeik, yi yaino God naanmampri me menmen.”

³⁷ *Te Pol katíp mít plisman kar ik: “Mít iuwe ap nínapín menmen enum hawír wíríakem te hír newep neit witeik mít yapírwe nírei. Hawír wíre mít nau wit Rom hír ap nerekyawír menmen em mar im au nentar mít iuwe neit wit Rom newis hím mau tíwei neriuwesísem. In ek hír mít in nare nísawín menmen neriuwetawír a? Taau! Hír híras nanínen in nanriuwetawír euno witeik.”

³⁸ Hírak katíp menmen im epei au, mít plisman píke nen natíp mít iuwe hím mírak. Hír epei nemtau Pol ketike Sailas hírakít tíre mít ne wit Rom hír nínaain natíp nar ik: “Háiwi míríak menmen enum ye.” ³⁹ *Te hír nen nír Pol ketike Sailas, hír natíp nar ik: “Yi yaaikít, haiwi mepítari yi yíre mít ne Rom.” Hír natíp epei au, hír neriyakít ten witeik nitíwékíthi te hírakít tínaaiwír wit kír. ⁴⁰ Pol ketike Sailas hírakít tínaaiwír wínak enuk ten wínak ke Lidia. Epei au, hírakít tatíp mít kerek nises hím me God tetpor hím mamkípi hír han tokik nanu. Hírakít tetpor hím ere werek, hírakít teit menmen teiyím tatnaaiwír wit Filipai tatno.

17

Mít ne wit Tesalonaika nare nanínep Pol ketike Sailas

¹ *Hírakít tínaaiwír Filipai, hírakít ten tewep wit Amfípolis. Hírakít ten tewep wit Amfípolis tesipatek, hírakít ten tewep wit Apolonia ten ere típiun wit Tesalonaika kerek wínak ke mít ne Isrel nererik nekine hím me Moses neitai. ² Pol keit in kíríak menmen kar ke nípaaw hírak kíríakem keit wit hak. Me wí Sabat hírak ken wínak kír. Me wí Sabat wikak hírak ketikeri newepnak natípan, hírak keit hím me God mau tíwei ketiporem keteiknorem kar ik: ³ *Mítík God kehímítanek hírak Kraís, God hírak katíp mítík ik kaki píke

kakíkrit. Mítík ik Jisas hi ewepypír et-piyek hírak Mítík God kehímítanek hírak Kraís kerekek kakíkaap haiwi mít ne tí.”

⁴ *Mít miyapír han ne weiwík me Isrel hír nemtau hím im hír nises Pol ketike Sailas. Mít han ne Grik kerek newenípi God, hír netike miyapír iuwe yapírwe ne Tesalonaika hír nisesikít.

⁵ *Te mít han ne weiwík me Isrel neit wínak en hír ap nises hím im hír yínk enuk nentar mít yapírwe nises hím mírakít. Hír nen ya neithis mít enun nau yain yain hír nesikeyaanmi nererik nen nari han ke mít yapírwe ne wit. Hír neweikín wínak ke mítík niuk mírak Jeson nenke weipír nínatín Pol ketike Sailas te hír neriyakít nesiueret ten mít. ⁶ *Hír nínethíwékít nínethíwékít au, hír nari mítík Jeson ketike mít han nises Kraís, neriyei nen mít iuwe masistret nínep netpor nar ik: “Mít kerek níriak enum nerer wit wit epei nan in níriak enum. ⁷ *Mítík ik Jeson kewisi nan nau wínak kírak. Hír neweikín sip newet hím me mít iuwe neit Rom. Hír natíp nar ik: ‘Mítík iuwe king hak kinín Sisa, hírak niuk mírak Jisas.’” ⁸ Hír natíp hím im, hír níkiak han ke mít yapírwe neit wit, hír netike mít iuwe masistret. ⁹ Mít iuwe en nari pewek me mítík Jeson ketike mít han nises Kraís te hír ap píke nanri han ke mít han neriuwe hím me Kraís. Hír nari pewek epei au, hír nesiupani neriuweti nen witeik.

Pol ketike Sailas ten wit Beria

¹⁰ Nepei wítaan, mít in ne Tesalonaika kerek nises hím me Kraís hír neriuwet Pol ketike Sailas ten wit Beria. Hírakít ten ein epei au, hírakít ten wínak kerek mít ne weiwík me Isrel nau nererik nekine hím me Moses me wí Sabat. ¹¹ *Mít en hír yaain ninín mít ne wít Tesalonaika nentar hír nemtau hím Pol ketipim, hír hanhanem. Hekrit hekrit hír nekine hím me God mau tíwei te hír hanhan nanírteit menmen Pol ketipim híram yaaim míre hím nípaaw God ketipim o au. ¹² *Mít miyapír yapírwe ne weiwík me Isrel nises hím me Kraís. Miyapír han ne Grik hír miyapír niuk mír iuwe, hír netike mít ne Grik yapírwe nises hím me God. ¹³ *Maain mít ne weiwík me Isrel ne wit Tesalonaika nemtau Pol wen kewepypír katíp hím me God kar ke nípaaw hírak kíríakem keit wit Beria, hír nan níkiak han ke mít en hír han kekrit enum. ¹⁴ Hír han kekrit enum te mít nises Kraís hír nínaain mít nanínep Pol kaki te hír neriuwetek kakno wit yanímín ke

* 16:37 Ap 22:25 * 16:39 Mt 8:34 * 17:1 1Te 2:1-2 * 17:3 Lu 24:26; Ap 3:18, 9:22 * 17:4 Ap 13:50

* 17:5 1Te 2:14 * 17:6 Ap 16:20 * 17:7 Lu 23:2; Jo 19:12 * 17:11 Jo 5:39 * 17:12 Ap 13:50 * 17:13

wan eik. Sailas ketike Timoti au, h̄rakit tepu Beria. ¹⁵ M̄t kerek neriuwet Pol nen netikerek ere h̄r n̄piun wit Atens. Epei au, h̄r epei nan̄no n̄r ein, Pol ketpor kar ik: “Yi eit̄p Sailas ketike Timoti h̄rakit tatnen waswas tatwenayip̄r tatit wit Atens.”

Pol kewepyap̄r h̄m me God keit wit Atens

¹⁶ Pol wen keit wit Atens kemer̄r Sailas ketike Timoti, h̄rak han kekrit kentar h̄rak k̄r m̄t nat̄n ninaan mau tein̄k yap̄rwe h̄ram mepu wit k̄r eik e. ¹⁷ *H̄ram mepu wit k̄r eik, te h̄rak ken w̄nak kerek m̄t ne weiw̄k me Isrel h̄r netike m̄t ne Grik h̄r newen̄pi God, h̄rak ketikerei newepnak nat̄pan me h̄m me Krais. H̄rak kepno en, h̄rak hekrit hekrit ken wit maket kerek m̄t nesiuwe menmen, h̄rak ketike m̄t miyap̄r nau en newepnak nat̄pan h̄m me Jisas Krais. ¹⁸ M̄t han nat̄p m̄t h̄m me m̄tik Seno, h̄r netike m̄t han Stoik kerek h̄r nat̄p m̄t h̄m me m̄tik Epikurian, h̄r netike Pol newepnak nat̄pan menmen. H̄r m̄t han nat̄p nar ik: “M̄tik enuk weise t̄par ik kat̄p mekam?” M̄t han nat̄p nar ik: “H̄rak kat̄p menmen me God ke m̄t ne wit hak.” H̄r nat̄p menmen im nentar Pol ketpor h̄m me Jisas Krais ketike h̄m me m̄t epei naa p̄ike nan̄krit. ¹⁹ Te h̄r net̄wekhis neriyaak neiȳk nen kaunsil ke wit Ariopagas keit Atens. H̄r net̄p̄wek nar ik: “H̄ai hanhan mam̄mtau h̄m ham mit ti hat̄p m̄t em. ²⁰ H̄m mei ti etpaiyem h̄ram h̄ai mep̄tariyem te ti etpaiyem te h̄ai meritei werek werek.” ²¹ M̄t nau wit Atens netike m̄t ne wit ham h̄r nau en hekrit hekrit h̄r nau yain yain nat̄p h̄m h̄r hanhan nemtau h̄m ham m̄t nisesim.

²² H̄r nepei net̄p̄wek, Pol kekrit kerp n̄m̄n ke m̄t ne kaunsil kat̄p kar ik: “Yi m̄t ne wit Atens. Hi hertei yi yewen̄pi t̄pir yap̄rwe. ²³ Hi heke t̄ herekir wit ki hi h̄r wit wit yi yewen̄pi t̄pir, hi h̄r k̄naan kiut̄p yi yekine menmen im mewik: ‘K̄naan im me t̄pir hak h̄ai m̄t mep̄tari niuk m̄rak.’ Menmen yi m̄t in yep̄tari niuk m̄rak yewen̄piyeyek, hi etpi niuk m̄rak. Niuk m̄rak God.

²⁴ * “God h̄rak kewis t̄ ketike menmen yap̄rwe mewik. H̄rak kin̄n naanm̄pre nepni metike t̄ te h̄rak ap kepu kekre w̄nak m̄t nim̄wekek. ²⁵ *H̄rak k̄riak menmen yap̄rwe, te m̄t nankepek nan̄riak menmen taau. H̄rak h̄rekes kewetai h̄ai m̄t h̄m̄n te h̄ai mepu, h̄rak kewetai menmen yap̄rwe. ²⁶ **H̄rak kiut̄p h̄rak

kinai h̄ai m̄t yap̄rwe h̄ai merer wit wit mau t̄. N̄paa enum eik h̄rak k̄mat w̄ m̄t nau t̄ h̄rak kehimit̄an wit kerek h̄r nanwik. ²⁷ H̄rak k̄riak menmen im te h̄ai m̄t m̄nmetn̄wek ere m̄nap̄nek misesik. God ap kerp yan̄m̄n ke h̄ai m̄t niut̄p niut̄p au. ²⁸ H̄rak kekep̄ai h̄ai mepu t̄ h̄ai mamno in mamno ein. H̄rak k̄re m̄t han ni nertei iuwe h̄r nekine h̄m o h̄r nine henye h̄r nat̄p nar ik: ‘H̄ai m̄t h̄ai n̄kerek ne God.’ ²⁹ *H̄ai n̄kerek n̄rak te h̄ai ap han ekitet h̄rak k̄re gol o silva o nan̄ m̄t n̄riakem h̄ram mar ke God au. ³⁰ *N̄paa m̄t ap nertei God au, te h̄rak ap kat̄p enum me menmen h̄r n̄riakem au. In ek God kat̄p h̄m manp m̄t yap̄rwe nau nerer wit wit nar ik: ‘Yi eiweik̄n sip eiwet menmen enum.’ ³¹ *God epei k̄mat w̄ h̄rak maain skelim m̄t miyap̄r yap̄rwe werek werek kakriuwe m̄tik h̄rak kehimit̄anek h̄rak kakriak menmen im. God h̄rak epei keteik̄n h̄ai m̄t yap̄rwe maain h̄rak kakriak menmen im kentar h̄rak k̄kiak m̄tik ik n̄paa kaa h̄rak kekrit kepu.”

³² M̄t en h̄r nemtau Pol kat̄p ke m̄tik kaa P̄ike kekrit kepu, m̄t han nat̄p nitetnaan nenwesisek. Au, m̄t han net̄p̄wek nar ik: “Maain h̄ai mam̄mtau ti et̄p menmen im eteipim.” ³³⁻³⁴ Epei au, Pol k̄naaiw̄r m̄t ken. M̄t han nen netikerek nises h̄m me God. M̄tik ke m̄t in nises h̄m me God h̄rak m̄tik ke kaunsil Ariopagas niuk m̄rak Daionisias. M̄te piut̄p niuk m̄re Damaris h̄re wetike m̄t miyap̄r han nises h̄m me God.

18

Pol kat̄p m̄t miyap̄r ne Korin h̄m yaaim me Krais

¹ Pol kat̄p h̄m me Krais keit Ariopagas epei au, h̄rak k̄naaiw̄r wit Atens ken wit Korin. ² *H̄rak ken wit Korin, h̄rak k̄r m̄tik hak niuk m̄rak Akwila kerek n̄paa miye p̄rak winaak keit wit Pontas. H̄rak ketike m̄te p̄rak Prisila in ek n̄naaiw̄r wit iuwe Itali nan Korin nentar m̄tik iuwe Klodias kerek kin̄n naanm̄pre m̄t kat̄p kar ik: “M̄t yap̄rwe ne weiw̄k me Isrel h̄r en̄naaiw̄r wit Rom.” H̄rak Pol ken ³ *kau w̄nak k̄r kekep̄i nime w̄nak laplap kentar h̄rak n̄paa (h̄rak ap kises h̄m me krais wen au) h̄rak kime menmen im keit pewek mererim, kar ke in h̄r nimaam. ⁴ Me w̄ Sabat yap̄rwe Pol ken w̄nak ke m̄t ne Isrel ein kerek h̄r nekine h̄m me Moses, h̄rak ketikeri newepnak nat̄pan,

* 17:17 Ap 18:19 * 17:24 1Kin 8:27; Ap 7:48 * 17:25 Sam 50:12; Ais 42:5 * 17:26 Diu 32:8 * 17:26 Ais 55:6; Sam 145:18; Jer 23:23 * 17:29 Jen 1:27; Ais 40:18-20, 44:10-17; Ap 19:26 * 17:30 Ap 14:16 * 17:31 Sam 9:8, 96:13; Ap 10:42 * 18:2 Ro 16:3 * 18:3 Ap 20:34; 1Ko 4:12

h̄rak kare kakteiknor h̄m m̄rak yaaim me Kraiſ te h̄r enisesim

⁵ *Me w̄ Sailas ketike Timoti t̄naaiw̄r provins Masedonia tan wit Korin, Pol ap p̄ke kime w̄nak ke laplap au. Hekrit hekrit h̄rak kat̄p m̄t ne weiw̄k me Isrel nau en ketpor kar ik: "Jisas h̄rak M̄t̄k Kraiſ kerek God n̄paa keh̄m̄tanek kan k̄kaap m̄t ne Isrel." ⁶ *H̄r au nemn̄n̄w̄ek h̄m m̄rak netp̄w̄ek̄t enum, te Pol k̄itan̄k laplap m̄rak keteiknor God ap kesak menmen enum m̄r au mepu, h̄rak ketpor, "Yi yayi te yi yayi. H̄ram menmen mai au, h̄ram menmen mi. Me in ek hi eweik̄n sip eweti, hi eno m̄t ap ne weiw̄k me Isrel etpor h̄m yaaim me Kraiſ." ⁷ Epei au, h̄rak k̄naaiw̄r w̄nak ke m̄t en nererik nekine h̄m me Moses, h̄rak ketike Sailas, Timoti ten tau w̄nak ke m̄t̄k hak niuk m̄rak Tisias Jastas. H̄rak ap ke weiw̄k me Isrel te h̄rak kises h̄m me God. W̄nak k̄rak k̄iwaai k̄rap̄t̄ w̄nak ke m̄t ne Isrel kerek h̄r nau nererik nekine h̄m me Moses en. ⁸ *M̄t̄k niuk m̄rak Krispas h̄rak kin̄n naanm̄pre m̄t ne w̄nak kerek m̄t ne Isrel nererik nekine h̄m me Moses en, h̄rak ketike m̄te p̄rak n̄kerek n̄rak nises h̄m me m̄t̄k iuwe Kraiſ. M̄t yap̄rwe nau wit Korin nemtau h̄m me God te h̄r nisesim, Pol ketike Sailas t̄k̄iri.

⁹ *W̄taan ham Pol k̄iwaai k̄tyak, M̄t̄k Iuwe God ketp̄w̄ek kar ik: "Ti ap h̄naain au. Ti wen et̄p m̄t h̄m mai. ¹⁰ *Hi hau hetikewit, m̄t̄k kiut̄p ap te kakitep au kak̄itar m̄t yap̄rwe neit wit ik e h̄r nises h̄m mai." ¹¹ Epei au, Pol kepu wit eik me tito miut̄p wenke mar hisp̄nak kiut̄p (6), h̄rak kat̄p m̄t miyap̄r h̄m me God.

¹² Me w̄ im m̄t̄k iuwe ke Rom keh̄m̄tan m̄t̄k Galio h̄rak ap ke weiw̄k me Isrel, h̄rak kin̄n naanm̄pre provins Akaia. H̄rak k̄ire m̄t̄k iuwe gavman ke m̄t ne Grik, te h̄r m̄t ne weiw̄k me Isrel nau en nekian̄ niut̄p neithis Pol neriyaak neiyik nen m̄t̄k iuwe Galio h̄r nesiuwe h̄m netp̄w̄ek nar ik: ¹³ "M̄t̄k ik kari han ke m̄t te h̄r ap nises h̄m me Moses h̄r ap newen̄pi God werək werək au." ¹⁴ Pol kare kakt̄p h̄m te m̄t̄k iuwe Galio kat̄p m̄t en ketpor kar ik: "Yi m̄t ne Isrel. M̄t̄k ik k̄r̄rak menmen enum kekint̄p menmen o kenep m̄t̄k kaa te hi herp hemtau menmen yi yetpewem. ¹⁵ *Au, h̄ram menmen me h̄m metike niuk mei me h̄m me Moses yi yisesim. Yi h̄ras eiyit̄pim ere werək. Hi au h̄napen emtau

menmen wein̄m marin." ¹⁶ H̄rak kat̄p epei au, h̄rak kat̄p m̄t plisman n̄rak h̄r neri nen witeik. ¹⁷ Epei au, h̄r m̄t en neithis m̄t̄k iuwe hak kin̄n naanm̄pre m̄t nises h̄m me Moses h̄r neriyaak nen nerp witeik nak̄p. M̄t̄k Galio ap han kekrit ke menmen im au, h̄rak kat̄p kar ik: "Menmen wein̄m."

Pol p̄ke ken wit Antiok ke provins Siria

¹⁸ *Pol kepu wit Korin ketike m̄t nises h̄m me God me w̄ yap̄rwe. Epei au, h̄rak kau sip ketike Prisila wetike m̄t̄k k̄ire Akwila, h̄r nerekir wan nen provins Siria. N̄paa h̄r nau sip wen au, Pol kat̄p God h̄m me k̄imat w̄ keriuwes̄is menmen. W̄ epei au, h̄rak m̄t̄k kime Pol paan k̄rak keit wit Senkria (keteik̄n m̄t w̄ h̄rak keriuwes̄is menmen me h̄rekes h̄ram epei au). ¹⁹ *H̄r n̄piun wit Efesas, Prisila wetike m̄t̄k k̄ire Akwila h̄r nau en. Pol ken w̄nak kerek m̄t nau nererik nekine h̄m me Moses en, h̄rak ketike m̄t ne weiw̄k me Isrel h̄r newepnak nat̄pan me h̄m me Kraiſ. ²⁰ H̄r nit̄wekhi kaku kaktikeri me w̄ yap̄rwe te h̄rak kewenhi au. ²¹ *H̄rak ketpor kar ik: "God hanhan hi p̄ke enen te hi enen eri." H̄rak ketpor epei au, h̄rak kerekek kau sip k̄naaiw̄r wit Efesas. ²² H̄rak k̄piun wit Sisaria epei au, h̄rak k̄naaiw̄r sip ken wit eik keke t̄i ken wit Jerusalem en k̄r m̄t nises h̄m me God ein. Epei au, h̄rak p̄ke ken wit Antiok.

Pol p̄ke kepno ein ein k̄kaap m̄t kerek nises h̄m me Kraiſ

²³ Pol kepu wit Antiok w̄ ham, h̄rak k̄naaiw̄r m̄t en ken provins Galesia ketike provins Frisia kerer wit kike kike em k̄kaap m̄t kerek nises h̄m me God han tokik nepu.

Apolos kat̄p m̄t miyap̄r ne wit Efesas h̄m me Kraiſ

²⁴ W̄ ham, m̄t̄k hak niuk m̄rak Apolos, h̄rak ke weiw̄k me Isrel, n̄paa miye winaak keit wit Aleksandria, h̄rak kan kau wit Efesas. H̄rak kertei kat̄p h̄m yaaim, h̄rak kertei h̄m me God mau t̄wei werək werək. ²⁵ *M̄t n̄paa neteik̄n̄w̄ek menmen me M̄t̄k Iuwe God te h̄rak han yaaik w̄senum keriuwe h̄m me God kat̄p m̄t menmen yap̄rwe Jisas epei k̄r̄akem. Te h̄rak kertei menmen me Jon kerek n̄paa k̄k̄r m̄t keriuwe t̄par wein̄m. ²⁶ *H̄rak kan w̄nak ke m̄t ne Isrel nau nererik nekine h̄m me Moses en, h̄rak kat̄p h̄m iuwe ap k̄naain m̄t au. Akwila ketike Prisila nemtau h̄rak kat̄p epei au, h̄r

* 18:5 Ap 17:14-15, 9:22 * 18:6 Ap 13:46, 51, 20:26; Lu 9:5 * 18:8 1Ko 1:14 * 18:9 1Ko 2:3 * 18:10

Jos 1:9; Ais 41:10; Jer 1:8; Jo 10:16 * 18:15 Ap 23:29, 25:18-19; Jo 18:31 * 18:18 Ap 21:24 * 18:19 Ap 17:17

* 18:21 Ro 1:10; 1Ko 4:19; Je 4:15 * 18:25 Ro 12:11; Ap 19:3 * 18:26 Ap 19:8

neriyaak nen wɨnak kɨr netpɨwek nekepik kertei werek hɨm me Jisas epei kan tɨ kɨkaap haiu mɨt hɨrak kaa God pɨke kɨkɨak kekrit kepu. ²⁷ *Hɨr netpɨwek menmen im epei au, Apolos han kitet kakno provins Akesia ke Grik te mɨt en nises hɨm me God nekine tɨwei natɨp mɨt nises God en hɨr naanmamrewek. Hɨrak ken en, hɨrak kɨkaap mɨt en kerek nises hɨm yaaim me Krais nentar God kerekyor yaaim. ²⁸ Hɨrak ketike mɨt ne weiwɨk me Isrel newepnak natɨpan te hɨrak keriuwe hɨm iuwe mɨrak hɨrak keteikɨn mɨt miyapɨr hɨm me mɨt en hɨram ap yaaim. Hɨrak keriuwe hɨm me God mau tɨwei, hɨrak katɨp mɨt keteiknor Mɨtɨk Jisas kerek hɨrak Mɨtɨk Krais kerek God kehimitanek kɨkaap mɨt.

19

Pol katɨp mɨt miyapɨr neit wit Efesas hɨm yaaim me Krais

¹ *Mɨtɨk Apolos wen kepu wit Korin, Pol kepno ken kiun provins Galesia ketike Frisia ere kɨpiun wit Efesas. Kɨpiun Efesas, hɨrak kɨr mɨt han nises hɨm me Jisas. ² *Te hɨrak kitorhɨ kar ik: “Nɨpaa yi yises hɨm me Jisas God Hɨmɨn Yaaik kan kau kekre han ki o au?” Hɨr newenɨwekhi nar ik: “Haiu ap memtau God Hɨmɨn Yaaik kepu au.” ³ Pol pɨke kitorhɨ, “Hɨr nɨkri nekine niuk me keimɨn?” Hɨr natɨp nar ik: “Hɨr nɨkrai nekine niuk me Jon.”

⁴ *Pol katɨp kar ik: “Jon kɨkɨr mɨt kerek neweikɨn sip newet menmen enum, hɨrak katɨp mɨt ne weiwɨk miutɨp me Isrel hɨr enises hɨrak mɨtɨk kerek maain kaknen. Hɨrak niuk mɨrak Jisas, hɨrak Mɨtɨk Krais kerek God kehimitanek kɨkaap haiu mɨt.”

⁵ Hɨr nemtau menmen im, hɨr newis Pol kɨkɨri keriuwe tɨpar kekine niuk me Mɨtɨk Iuwe Jisas. ⁶ *Hɨrak kɨkɨri epei au, Pol kewis his menterɨ te God Hɨmɨn Yaaik kan kau kekre han kɨr keneisesi hɨr natɨp hɨm ham nɨpaa hɨr nerteiyem au, hɨr natɨp hɨm me God. ⁷ Pol kɨrak menmen im me mɨt nar ke hiswiyen wik (12).

⁸ Hɨrak kɨrak menmen im epei au, Pol ken wɨnak kerek mɨt ne weiwɨk me Isrel nau nererik nekine hɨm me Moses. Hɨrak katɨp mɨt hɨm me God, hɨrak ap kɨnaain mɨt au. Hɨrak ketpor ere wenke wikak, hɨrak ketikeri newepnak natɨpan. Hɨrak kare kakri han kɨr te hɨr han kitet menmen hɨrak ketpor me God kinɨn naanmɨpre mɨt. ⁹ *Mɨt han au enun han tokik hɨr nɨnapen nanisesim, hɨr natɨp enum me menmen

me God mɨt in nisesim me ninaan me hɨr mɨt yapɨrwe. Hɨr natɨp enum te Pol ketike mɨt hɨr nises hɨm mɨrak nɨnaaiwɨr mɨt en. Hekrit hekrit Pol ken wɨnak skul ke mɨtɨk Tirinas ketike mɨt hɨr newepnak natɨpan hɨm me God. ¹⁰ Hɨrak kɨrak menmen marim me tito wik, te mɨt yapɨrwe nau provins Esia, hɨr mɨt ne Isrel, hɨr mɨt han ne weiwɨk ham nemtau hɨm yaaim me Mɨtɨk Iuwe Krais.

Hɨm me nɨkerek ne mɨtɨk Siva

¹¹ *God kɨrak menmen yaaim keriuwe Pol kɨkaap mɨt keriuwerem. ¹² *Mɨt han neit laplap hankisip o laplap iuwe mɨwaai yɨnk ke Pol hɨr neiyɨm nen mɨt nɨnap te mɨt han nɨnap hɨr nɨre yaain, mɨt han herwe mersisi hɨram metpaan menpɨn mekeipnor hɨr nɨre yaain.

¹³ *Mɨt han ne weiwɨk me Isrel hɨr nepno neprer wit wit nepɨr herwe enum mekre mɨt. Wɨ ham mɨt han in hɨr nanɨpɨr herwe nanriuwe niuk me Jisas. Hɨr natɨp herwe enuk nar ik: “Haiu metpi mekre hɨr ke Jisas kerek Pol katɨp mɨt en ek. Yi einopɨn ekeipɨn mɨtɨk ik.” ¹⁴ Hɨr nɨkerek hispɨnak wik (7) ne mɨtɨk iuwe pris niuk mɨrak Siva ke weiwɨk me Isrel, hɨr keriyen nɨrak menmen marim. ¹⁵ *Au, herwe enuk ketpor kar ik, “Hi hertei Jisas, hi hertei Pol, te yi mɨt yi neimɨn a?” ¹⁶ Mɨtɨk kerek herwe enuk kersɨsek kekrit kanɨp wɨsenum kerekir yɨnk kɨr kewep klos mɨr te hɨrak kinɨni. Hɨr nɨrɨr nɨnaaiwɨr wɨnak hemkre merer yɨnk kɨr hɨr ne yɨnk weinɨk nɨrɨr. ¹⁷ *Mɨt han yapɨrwe ne Isrel, mɨt han ne weiwɨk ham, hɨr nau wit Efesas nemtau me menmen im te hɨr nepɨpɨr newenɨpi niuk me Jisas. ¹⁸ Mɨt miyapɨr yapɨrwe kerek nises hɨm me God nan newepapɨr menmen enum hɨr nepei nɨrakem. ¹⁹ Mɨt miyapɨr han, kerek netenwo henpɨn o marila menmei marim, hɨr neit tɨwei mɨr meteiknor menmen im hɨr neiyɨm nan newɨrem mekre si me ninaan me mɨt yapɨrwe. Mɨt han newenhis pewek me mɨt newɨrem neiyɨm neit tɨwei im hɨram mar 50,000 pewek silva. ²⁰ *Marim hɨm me Mɨtɨk Iuwe Krais men merer wit wit te mɨt miyapɨr yapɨrwe nisesim.

Mɨt ne wit Efesas nesikeyaanmi nare nanɨnep Pol

²¹ *Menmen im epei man, God Hɨmɨn Yaaik kari han ke Pol te hɨrak han kitet kakno provins Masedonia kaktike Akaiia. Te maain, hɨrak kakno wit Jerusalem. Pol

* 18:27 2Ko 3:1; Kl 4:10   * 19:1 1Ko 3:6   * 19:2 Ap 2:38, 8:16; Jo 7:39   * 19:4 Mt 3:1-2   * 19:6 Ap 8:17
 * 19:9 2Ko 6:14-18; 2Ti 1:15   * 19:11 Ap 14:3   * 19:12 Ap 5:15   * 19:13 Mk 9:38   * 19:15 Mk 1:24, 34
 * 19:17 Ap 5:5, 11   * 19:20 Ap 12:24   * 19:21 Ap 23:11; Ro 1:13   * 19:22 Ro 16:23; 2Ti 4:20

katip kar ik: "Hi ano wit Jerusalem epei au, te hi eno wit Rom." ²² *Pol keriuwet mitikik wik hirakit tekepik, hirakit tinin ten Masedonia, hirak wen kepu provins Esia.

²³ *Me wi im, mit han neit wit Efesas han enuk nentar mit nises him me Mitik Iuwe Kraais. ²⁴ *Mitik hak niuk mirak Demitrias hirak kime menmen keriuwe silva. Hirak kime winak kike kike silva kire winak iuwe ke tipir niuk mire Artemis mit nen newepni niuk mire nekrerek. Menmen hirak kimaam hirak ketike mit han nesiuwerem men mit hir neit pewek yapirwe mererim. ²⁵ Te hirak kenine mit nime menmen me silva netike mit han hir nriak menmen mar ke hir nriakem hir nererik, hirak ketpor kar ik: "Yi mit yi yertei haiu meit pewek me menmen metike menmen meiyam meriuwe menmen im haiu miriakem. ²⁶ *Yi epei yir menmen, yi yemtau menmen mitik ik Pol kiriakem keit wit kaiu Efesas kerekek au. Ke provins Esia Pol kari han ke mit miyapir yapirwe hir neweikin sip newet menmen, hirak ketpor kar ik: 'Menmen mit nimaam mire teinik ninaan mewik hiram ap mire God au. Hiram memipin.' ²⁷ Menmen im Pol ketpim maain hiram mamnip mit hir han ekitet menmen haiu mit in miriakem hiram enum. Im kerekem au. Winak yaik ke teinik ninaan mewik iuwe me mite paiu Artemis maain mamre niuk weinim te mit nanisesye au. Mit yapirwe neit Esia netike mit nerer wit wit newepni niuk mire."

²⁸ Mit yapirwe nentau him mirak epei au, hir han enuk nenepip natip nar ik: "Atemis pe Efesas hire yaaip iuwe." ²⁹ *Mit nerer wit wit ke wit iuwe Efesas nenepip natip. Mit han nen neithis Gaias ketike Aristakas hirakit te provins Masedonia kerek tekite Pol tepno ein ein, hir neriyakit neiyit nen wit kerek mit nau nererik nentau menmen. ³⁰ Pol hirekes hanhan kakno ein kaktip mit menmen te mit han en nises him me God newenek. ³¹ *Mit han hir mit iuwe gavman ne provins Esia kerek nire nriak yinan o wariyakit nriak hir nesiuwe him netpiwek hirak ap kakno kaktip mit menmen au emit.

³² Mit han neit wit mit nererik newik hir natip him ham, mit han natip him ham nentar hir yapirwe nepitari nentak te hir nererik nau en. ³³ Mit han ne weiwik me Isrel neriuwet mitik niuk mirak Aleksanda kerp kinin kentir kinaan te mit han en han kitet hirak kerekek kinin

kirak menmen enum im. Hirak kirakam his kesinor hir enkintip enimtau menmen hirak kakipim. ³⁴ Au, mit en nertei Aleksanda hirak ke Isrel, hir yapirwe natip nerekirwek him natip nar ik: "Atemis pe Efesas hire yaaip iuwe." Hir nenepip narek ere 2 aua.

³⁵ Maisiu kike, kuskus ke wit Efesas hirak kenip mit en nekintip nau neit hirak ketpor kar ik: "Yi mit ne Efesas. Mit yapirwe nertei wit kaiu ik e hirak wit naanmipre winak iuwe ke teinik ninaan mewik me mite iuwe yaaip Artemis wetike nan mit newenpiyek nipaa kau nepni kenke kan. ³⁶ Mitik kei ap kaktip menmen im hiram memipin au, te yi mit eikintip yi ap yirak menmen enum waswas au emit. ³⁷ Yi epei yeithis mitikik wik it te hirakit ap tekintip menmen meit winak ke Artemis o netpiwe enum au. ³⁸ Mitik Demitrias ketike mit hir nriak menmen mirak nare nansiuwe him mitik hir enino mit iuwe masistret hir nanmerir wi hir nanimtau him me mit. Hir nansiuwe him ein, ³⁹ o au en, yi hanhan eitip him meiyam em, yi wen eimerir wi me haiu mit ne wit Efesas haiu mererik memtau him me mit iuwe ne witeik. ⁴⁰ Mit iuwe ne Rom hir nansiuwe him nantip haiu mit miriak enum mesiuwe him mesikeyaanmi. Haiu mit iuwe ap te metpor yi yenmak yi yirak menmen marim au." ⁴¹ Hirak katip epei au, hirak kesiuwe mit en hir nen wit kir eik.

20

Pol keke ti kepno provins Masedonia ketike Grik

¹ Mit nererik nesikeyaanmi epei au, Pol kenine mit kerek nises him me Jisas keyewewi ketpor him mamkepi nanises him me God werek werek. Te hirak kinaiwiri kakno provins Masedonia. ² Hirak ken kipiun provins Masedonia, hirak kerekir kau niman ken kerer wit wit katip mit him mirak yapirwe mamkepi nanises him me God werek werek. Epei au, hirak ken provins Grik. ³ Hirak kepu en wenke wikak. Hirak kepu en wenke wikak, hirak kare kaku sip kakno Siria, hirak kemtau mit han hir nimenipin nankip, te hirak han kitet kakno kakitet provins Masedonia ere hirak kinaiwirik kipiun provins Siria. ⁴ *Sopata nikan ke Piras ke wit Beria, hirak ketike Aristakas, Sekandas hirakit te wit Tesalonaika, hirakit tekite Pol tariyakit ten. Mitik Gaias ke wit Debi, Timoti, Tikikas ketike Trofimas te Esia, hirakit tetike Pol nariyan nen. ⁵ Hir mit ninin nen nemeriyei neit wit Troas. ⁶ Hir

* 19:23 2Ko 1:8 * 19:24 Ap 16:16 * 19:26 Ap 17:29 * 19:29 Ap 20:4, 27:2; Kl 4:10; Fm 24 * 19:31 2Ti

1:15 * 20:4 Ap 19:29, 21:29; Ef 6:21

nemeriyei neit ein, haiu mau wit Filipai ere wī mīt nererik ap newis yis mekre bret mīr han tewenīn menmen God kerekoyem hīram epei au. Menmen im epei au, haiu mīnaaiwīr wit Filipai mau sip ere wī hispīnak (5), haiu mīpiun wit Troas. Haiu men mīpiun wit Troas, haiu metike mīt nemeriyei mau en ere wī hispīnak wik (7).

Pol kikiak Yutikas kerek hīrak kaa keit wit Troas, hīrak pike kekrit kepu

⁷ *Me wī Sabat me wītaan haiu mīt yapīrwe mererik maam menmen han tewenīn menmen Jisas kīriakem haiu mewenīpi God. Pol katīp mīt en menmen. Hīrak kare teipmen kakno te hīrak ketpor hīm ere wī nīmīn. ⁸ Mīt epei neit si yapīrwe newisīm mekre haau mau niu meit wīnak haiu mau mererik mekretek. ⁹ Mītīk pipīak niuk mīrak Yutikas kau windo me wīnak. Pol wen katīp katīp, hīrak kīnapīpī kīwaai kīnatīn. Kīwaai kīnatīn o, hīrak kenke kau niu ken kiun tī. Mīt nekiuwe nen nīkiak nīrek nepei au kaa. ¹⁰ *Pol kekentīp kekiuwe ken kīrek, hīrak kenke kentīp kesiuwewik. Epei au, hīrak katīp kar ik: “Yi ap han enuk au emīt! Hīrak kaa te in ek pike kekrit kaku.” ¹¹ Hīrak katīp epei au, hīrak ketikeri pike nīniū nen wīnak hīrak kewep niu o bret ketikeri nekiyan naam. Epei au, hīrak ketikeri newepnak ere wanewik. Wanewik, Pol kīnaiwīri. ¹² Pol kīnaiwīri, hīr neithis pipīak ik kerek nīpaa kenkewīn kaa Pol pike kīkiak, hīr nen wīnak mīr hīr han yaaik iuwe.

Pol kīnaaiwīr wit Troas kīpiun wit Mailitas

¹³ Haiu minīn men mau sip merekir wan ere mīpiun wit Asos, kerek Pol katīp kakwenyīpīr sip. Nīpaa hīrak ketpai menmen im kentar hīrak kīnapen sip, hīrak hanhan keke tī kakno ein. ¹⁴ Hīrak kewenaiyīpīr keit Asos epei au, haiu metiwēkhis men mau sip mīnaaiwīr wit Asos men ere miun Mitilini. ¹⁵ Haiu mīpiun Mitilini epei au, haiu me wī ham wanewik men mesipat wit Kaios. Haiu wen men me wī ham hekrit haiu men mesipat wit Semos. Wit Semos epei au, wī ham haiu mīpiun wit Mailitas. Sip mīwaai meit ein. ¹⁶ Pol epei han kitet hīrak kau sip ap kakno wit Efesas kentar hīrak kīnapen kaku provins Esia wī yapīrwe. Hīrak hanhan kakno waswas kakiun Jerusalem me wī Pentekos.

Pol katīp hīm mīrak men mīt iuwe nises God neit wit Efesas

¹⁷ *Pol wen kepu sip keit Mailitas hīrak keriuwet mītīk hak katīp mīt iuwe ne weiwīk me God neit Efesas te hīr enīnen Mailitas enīrek. ¹⁸ *Ewaai meruri hīr mīt ne Efesas epei nan, Pol ketpor kar ik: “Yi epei yertei me wī hi hinīn han Esia hau hetikewi yi yertei menmen hi hisesim.

¹⁹ *Yi yertei me wī yapīrwe mīt han ne weiwīk me Isrel hīr nimenīpīn natīpan naniyep te hīr nenip menmen im menip han kai kekrit hīr newaank hīras. Hi ap ewenīpi niuk mai au. Hi hīriak menmen Mītīk Iuwe Krai kehimītenewem, wī ham hi hīkīt henterim. ²⁰ Hi ap hepakīn hīm mamkepi me wī hi hewepayīr hīm me God yi yau wīnak ke mīt kerek nekine hīm me Moses yi yererik en o yau wīnak mi miutīp miutīp. ²¹ Hi epei hetpi yi mīt ne weiwīk me Isrel netike yi mīt ne weiwīk ham, hi epei hetpi hīm manp eiweikīn sip eiwet menmen enum eiyses hīm me Mītīk Iuwe kaiu Jisas. ²² *In ek hi hises hīm God Hīmīn Yaaik ketpewem te hi eno wit Jerusalem. Hi hepītari menmen mīt nanrekyewem nanīt ein. ²³ *Hi hertei kerek God Hīmīn Yaaik epei ketpo merer wit wit mīt nanrekyo enum nanwīre akre wīnak enuk.

²⁴ * “Hi han kitet hi hahi te hi ehises menmen nīpaa Mītīk Iuwe Jisas kehimītena hi ehisesim, hīram menmen weinīm. God epei kīriak mīt menmen yaaim keriuwe Jisas Krai te hīrak kehimītena hi hetpor hīm yaaim me menmen im.

²⁵ * “Yi eiymtewem. Nīpaa hi hen yi mīt yapīrwe hewepiyapīr hīm me God kīnīn naanmīpre haiu mīt. In ek hi hertei maain hi ap eri meiyam au. ²⁶ * “Te hi petepin hetpi hīm manp, mītīk kiutīp ke yi mīt maain kakno si tatīknenik hīram menmen mai au. ²⁷ Hīram menmen mai au mentar hi ap heripakīn hīm mei me menmen me God kakinīn naanmamre haiu mīt au. ²⁸ *Yi naanempre hīras yetike mīt kerek God Hīmīn Yaaik kehimīteni yi naanmīpri. Yi yar ke mīt naanmīpre sipsip yi naanempre mīt ne weiwīk me God. Hīrak kenip mīt hīr ne weiwīk mīrak keriuwe hemkre me Nīkan kīrak Jisas wī hīrak kaa kentar nu tentarakīt. ²⁹ * “Hi hertei hi anaiwīri epei au, maain mīt nanīnen nīmīn ke yi mīt nanriwaank han ki nanriuwe menmen enum hīr nanītpiyem. Mīt in hīr nanre nepere enum men nīmīn ke sak namīp newaankem, hīr nanīnen nanriwaank. ³⁰ *Maain mīt han ne yi mīt hīr nantīp hīm memipīn nanri

* 20:7 Ap 2:42, 46 * 20:10 1Kin 17:21 * 20:17 Ap 18:21 * 20:18 Ap 18:19, 19:10 * 20:19 Ap 20:3

* 20:22 Ap 19:21 * 20:23 Ap 9:16, 21:4, 11 * 20:24 Ap 21:13; 2Ti 4:7 * 20:26 Ap 18:6 * 20:28 1Ti 4:16;

1Pi 5:2-4 * 20:29 Mt 7:15; Jo 10:12 * 20:30 1Jo 2:19 * 20:31 Mk 13:37; Ap 19:8, 10; 1Te 2:11

han ke m̄t han ne yi m̄t kerek yises h̄m me God te h̄r enisesim. ³¹ *Yi naanmamre h̄ras me menmen im, yi han ekitet me titō wikak hi w̄taan wanewik hetpi h̄m manp me menmen me God te yi eiysesim, hi h̄k̄iti hekepi w̄senum.

³² *⁴ In ek hi hitehi God h̄rak naanmam-pri te h̄m me God h̄rak kakrek̄yi yaaim h̄ram mamkepi te yi eiyyu werek werek. H̄rak kakweti menmen m̄rak yaaim h̄rak maain kakwet m̄t n̄rak em. ³³ *Hi ap hemkre menepam heit pewek me yi m̄t o laplap mi au. ³⁴ *Yi epei yertei hi h̄rak menmen heriuwe his mai hi ekerwo laplap me w̄nak sel te hi heit pewek mererim. Hi hetike m̄t̄k̄it wariyak̄it tai naanm̄praw̄ir h̄ras me menmen. Yi au. ³⁵ *Marim hi epei h̄etekni yi eir̄ak menmen iuwe te yi eikaap m̄t miyap̄ir h̄r ap manpenun neit n̄rak menmen au. Yi han ekitet menmen n̄paa Jisas ketpim. H̄rak kat̄ip kar ik: ‘Yi eiwet m̄t menmen h̄ram min̄n m̄t h̄r nanweti menmen, te yi han yaaik eiyyu.’”

³⁶ *Pol ketpor epei au, h̄rak ketikeri niteh̄r newen nin̄p nitehi God menmen. ³⁷ H̄r nitehi God menmen epei au, h̄r n̄k̄itek neiyewewik netp̄iwek, “Ti yaaik eno e.” ³⁸ *Pol ketpor kar ik: “Maain hi ap p̄ike eri meiyam au,” te m̄t en h̄r han toenuk neriuwerek. H̄r netp̄iwek epei au, h̄r neriuwetek kau sip ken.

21

Pol ketike wariyak̄it tirak tau sip tatno Jerusalem

¹ Haiu metpor “Eiyyu en,” te haiu mau sip m̄n̄aiw̄ri men. Haiu m̄n̄aiw̄ri men, haiu mererek wan met̄n ke n̄m̄n mesipat wit Kos. W̄ ham haiu mesipat wit Ros. Haiu mesipat wit Ros, haiu men ere m̄piun wit Patara. ² Haiu m̄piun wit Patara, haiu menke m̄naaiw̄r sip im min̄matin sip ham mamrei mamno Finisia te haiu man mewim men. ³ Haiu men ere haiu m̄r Saipras te haiu mesipatek men p̄nak ke his yaaim wen meppo ere m̄piun provins Siria. Haiu menke m̄naaiw̄r sip meit wit Taia, wit kerek m̄t nau sip nan̄nke menmen mekre sip. ⁴ *Haiu epei men m̄r m̄t han nises h̄m me M̄ik luwe Krai te haiu mau metikeri me w̄ hisp̄inak wik (7). God H̄m̄n̄ Yaaik k̄k̄ak han ke m̄t en te h̄r nat̄ip Pol ap kakno wit Jerusalem. ⁵ *Au, w̄ hisp̄inak wik (7) haiu m̄n̄aiw̄ri men. H̄r m̄t netike miyap̄ir n̄kerek

n̄r neriuwetai ere haiu men tenhaan ek. Haiu men tenhaan ek, haiu mewen nin̄p miteh̄r haiu mitehi God menmen. ⁶ Haiu meketanhis haiu metpor “Eiyyu en.” Haiu metpor epei au, haiu men mau sip, h̄r m̄t en p̄ike nen witeik.

Agabas kat̄ip Pol menmen God H̄m̄n̄ Yaaik keteik̄n̄iwekem keit wit Sisaria

⁷ Haiu mau sip p̄ike men m̄naaiw̄r wit Taia men ere m̄piun wit Tolemes. Haiu m̄piun Tolemes, haiu men m̄r m̄t en nises h̄m me Krai haiu mau metikeri w̄ miut̄ip. ⁸ *Wanewik haiu m̄t metike Pol m̄naaiw̄r Tolemes men ere m̄piun wit Sisaria. Haiu m̄piun Sisaria, ein ek haiu men mau w̄nak ke Filip m̄t̄k̄ kerek kat̄ip m̄t miyap̄ir h̄m yaaim me Krai. H̄rak kiut̄ip ke m̄t hisp̄inak wik (7) n̄paa m̄t neh̄m̄teni naanm̄pre menmen me miyap̄ir m̄kaan n̄r epei naa. ⁹ *H̄rak kine n̄kerek h̄ram (o h̄ram) tekyaāit (4), h̄r neit m̄kaan wen au, h̄r newepyp̄ir menmen maain mamnen.

¹⁰ *Haiu mepu en w̄ ham, m̄t̄k̄ profet niuk m̄rak Agabas k̄naaiw̄r provins Judia kan Sisaria. ¹¹ *H̄rak kan Sisaria, h̄rak keit waai let ke Pol keiȳk kesenek h̄rekes his h̄t m̄rak keriuwerem. H̄rak kesenek his h̄t keriuwerem te h̄rak kat̄ip kar ik: “God H̄m̄n̄ Yaaik kat̄ip kar ik: ‘M̄t̄k̄ ke let ik e maain kakno wit Jerusalem, m̄t en weiw̄k me Isrel nant̄iwekhis nansenkekik kar ik nanwet m̄t ne weiw̄k ham ek.’”

¹² *H̄rak kat̄ip epei au, haiu metike m̄t han en metp̄iwek mewenek mar ik: “Ti ap eno wit Jerusalem au ek̄t.” ¹³ *Au Pol kewenhi kar ik: “Yi yenmak yi ȳk̄it yari han kai? Hi han kitet h̄ram yaaim te hi ano w̄nak enuk kerekek au. Hi han kitet h̄ram yaaim te hi hat̄ip m̄t miyap̄ir h̄m me M̄t̄k̄ luwe Jisas m̄t han h̄r naniyep hi hahi, h̄ram menmen wein̄m.” ¹⁴ Haiu metp̄iwek metp̄iwek au. H̄rak ketaih̄m kew̄rem, haiu mekint̄ip merp mat̄ip mar ik: “Han kit. Haiu hanhan menmen me M̄t̄k̄ luwe Krai h̄ram mamnen.”

Pol kat̄ip m̄t iuwe ne m̄t ne God neit Jerusalem h̄m m̄rak

¹⁵ Haiu mepu en w̄ ham. Epei au, haiu memani menmen maiu, haiu m̄n̄aiw̄ri men wit Jerusalem. ¹⁶ M̄t han nises h̄m me Krai nau neit wit Sisaria nan netike-wai, h̄r nen newisai neit w̄nak ke m̄t̄k̄ kerek haiu mamu mantikerek niuk m̄rak Neson, h̄rak n̄paa ke wit Saipras. H̄rak kises h̄m me Krai n̄paa enum eik ere in.

* 20:32 Ap 26:18 * 20:33 1Sm1 12:3; 1Ko 9:11-12 * 20:34 Ap 18:3; 1Te 2:9 * 20:35 Mt 10:8 * 20:36 Ap 21:5 * 20:38 Ap 20:25 * 21:4 Ap 20:23 * 21:5 Ap 20:36 * 21:8 Ap 6:5, 8:40 * 21:9 Ap 2:17 * 21:10 Ap 11:28 * 21:11 Jo 21:18; Ap 20:23, 21:33 * 21:12 Mt 16:22 * 21:13 Ap 20:24

17 Maain haiu m̄piun wit Jerusalem, m̄it en nises h̄im me Kraiss han yaaik h̄ir netaihis.

18 *H̄ir netaihis haiu mau w̄i ham, h̄irak Pol ketikewai men m̄ir Jems. M̄it iuwe nin̄in naanm̄ipre m̄it nises h̄im me Kraiss nererik newen̄ipiyek, h̄ir nau netikerek. 19 *Pol ketpor h̄ir yaain, ketpor h̄ir yaain epei au, h̄irak ketpor menmen God kekepek h̄irak k̄ir̄iakem ke m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel.

Pol kemtau h̄im me m̄it iuwe h̄irak ken w̄inak iuwe ke God

20 Pol ketpor epei au, h̄ir newen̄ipi niuk me God. Epei au, h̄ir nat̄ip Pol nar ik: “Ti epei hertei m̄it ne weiw̄ik me Isrel h̄ir m̄it yap̄irwe nises h̄im me Kraiss, h̄ir wen nises h̄im me Moses. 21 *M̄it han epei nemip̄in netpor ti epei at̄ip m̄it han ne weiw̄ik me Isrel nau nerer wit wit ke m̄it ne weiw̄ik ham, h̄ir enweik̄in sip enwet h̄im me Moses, h̄ir ap enrekir ȳink ke n̄ikerek n̄ir, h̄ir ap enises menmen haiu m̄it ne weiw̄ik me Isrel in misesim. 22 Maain m̄it in nan̄irtei ti hepu, te ti eriak mekam? 23 Haiu metpi menmen haiu han kitetim. M̄it̄ik̄it tekyaāit it et h̄irak̄it epei tat̄ip God t̄imat w̄i h̄irak̄it teriuwes̄is menmen. 24 *Ti eno etikeret yi eir̄iak menmen h̄im me Moses mat̄ip te God kakt̄ip menmen im epei au, yi yaain. Ti ew̄ir pewek me m̄it̄ik̄it it te m̄it̄ik̄it pris kakrek̄iȳwek̄item. Epei au te h̄ir m̄it enime paan k̄irak̄it. Ti eriak menmen mam̄ir im te m̄it yap̄irwe en̄irtei h̄im h̄ir nemtewem h̄iram wein̄im, ti wen hises h̄im me Moses. 25 *Me m̄it nises h̄im me God h̄ir ap ne weiw̄ik me Isrel, n̄ipaa haiu epei mewisor t̄iwei metpor h̄ir ap enises h̄im yap̄irwe n̄ipaa Moses kewisim. Ham im keremem. Haiu han kitet h̄ir ap nan̄im menmen m̄it newepwar menmen newet t̄ipir em, h̄ir ap nan̄im hemkre o miyak m̄it newers t̄im̄ir hemkre ap mewen au, h̄ir ap netike m̄it miyap̄ir nanriyanhis newen̄inem au em̄it.” 26 *H̄ir nat̄ip epei au, Pol keithis m̄it̄ik̄it it w̄i ham h̄irak̄it keriyak̄it ten t̄ir̄iak menmen h̄im me Moses kat̄ip te God kat̄ip h̄irak̄it t̄ire yaaik̄it. Epei au, h̄irak̄it ten w̄inak iuwe ke God tat̄ip m̄it pris me w̄i h̄irak̄it t̄imat ere h̄irak̄it t̄ire yaaik̄it te h̄irak̄it tatwet God menmen.

M̄it ne Isrel neithis Pol kekere w̄inak iuwe ke God

27 Maain w̄i hisp̄inak wik (7) menep epei au, h̄iram w̄i m̄it̄ik̄it t̄imat menmen h̄irak̄it t̄irakem h̄iram epei au mesi, m̄it

han ne Isrel kerek nau provins Esia h̄ir nan n̄ir Pol kekere w̄inak iuwe ke God. H̄ir n̄ik̄iak han ke m̄it miyap̄ir en neithis Pol n̄inap nat̄ip nar ik: 28 **“Yi m̄it ne Isrel. Yi eikepai. M̄it̄ik̄it ik h̄irak̄it m̄it̄ik̄it kerek kepno keprer wit wit kat̄ip m̄it yap̄irwe h̄ir m̄it ne weiw̄ik me Isrel netike h̄im me Moses, w̄inak iuwe ke God h̄iram menmen wein̄im. In ek h̄irak̄it epei keithis m̄it̄ik̄it ap ke Isrel keiȳik kan kekere haau m̄it narik ap te nan̄ino n̄im̄in ek au. M̄it iuwe neriuwes̄isek, nehim̄itanek ne haiu m̄it ne Isrel keriyen.”* 29 *H̄ir nat̄ip menmen im nentar h̄ir epei n̄ir m̄it̄ik̄it Trofimas kitet wit Jerusalem ketike Pol te h̄ir han kitet Pol ket̄iwekhis ten w̄inak ke God teit n̄im̄in. Pol k̄ir̄iak menmen im au.

30 M̄it yap̄irwe neit Jerusalem en nesikeyaanmi (o nesikewari) nesiuken nan nererik neithis Pol neriyaak neiȳik nen witeik. H̄ir neriyaak neiȳik nen witeik, m̄it neiyepet weip̄ir ke w̄inak ke God.

M̄it̄ik̄it iuwe ke ami ke Rom keithis Pol keriyak̄it keiȳik ken w̄inak enuk

31 M̄it yap̄irwe nererik h̄ir wen nan̄nep Pol kaki, m̄it han nen nat̄ip m̄it̄ik̄it iuwe Ofisa ke ami ke Rom nar ik: “M̄it yap̄irwe neit Jerusalem h̄ir nenepan.” 32 H̄irak̄it kemtau menmen im epei au, h̄irak̄it keithis m̄it han ne ami nin̄in naanm̄ipre m̄it ne ami nar 100, h̄ir netike soldia ne ami yap̄irwe nesiuken nekiuwe nen n̄ir m̄it en. H̄ir nekiuwe nen n̄ir m̄it en, h̄ir n̄irek ketike m̄it ne ami yap̄irwe, h̄ir nenep Pol au. H̄ir nerp neit. 33 *M̄it̄ik̄it iuwe ke ami kan Pol ket̄iwekhis kat̄ip m̄it n̄irak̄it h̄ir nesenekik neriuwe sen ain wik. Epei au, h̄irak̄it kitorhi kar ik: “M̄it̄ik̄it ik h̄irak̄it keim̄in? H̄irak̄it k̄ir̄iak mekam?” 34 M̄it han nat̄ip h̄im ham, m̄it han nat̄ip h̄im ham te h̄irak̄it ap kertei menmen werek kentar m̄it nesikeyaanmi yap̄irwe te h̄irak̄it kat̄ip m̄it n̄irak̄it h̄ir n̄inanek neiȳik nan̄ino w̄inak ke ami k̄ir. 35 H̄ir neiȳik nen ere n̄ipiun lata me w̄inak, m̄it ne ami n̄inanek nau niu nentar m̄it nesikeyaanmi (o nesikewari) yap̄irwe nanri Pol kaknen te h̄ir nank̄ip. 36 *H̄ir nisesik n̄inap nat̄ip nar ik: “Yi eik̄ip kaki.”

Pol kat̄ip m̄it kenmak h̄irak̄it k̄ir̄iak menmen

37 H̄ir neit Pol nanrik nan̄ino n̄im̄in ein, Pol kat̄ip m̄it̄ik̄it iuwe ke ami keriuwe h̄im Grik ketp̄iwek kar ik: “Hi hanhan hetput menmen h̄iram werek?” M̄it̄ik̄it iuwe eik ketp̄iwek kar ik: “Ti harkeik te ti hertei

* 21:18 Ap 15:2, 13; Ga 1:19 * 21:19 Ap 15:12 * 21:21 Ap 16:3; Ga 2:3 * 21:24 Nam 6:1-21; Ap 18:18
 * 21:25 Ap 15:28-29 * 21:26 1Ko 9:20 * 21:28 Ap 6:13; Esi 44:7 * 21:29 Ap 20:4; 2Ti 4:20 * 21:33 Ap 20:23, 21:11 * 21:36 Lu 23:18; Ap 22:22 * 21:38 Ap 5:36-37

h̄m Griḱ? ³⁸ *Hi han kitet ti m̄t̄ik ke Isip kerek n̄paa ein kari han ke 4,000 m̄t̄ te h̄r netike gavman ne Rom nare nan̄nepan h̄r neit h̄ne me his, yipo hennik n̄r̄r̄ nen wit تنهاan wein̄m.” ³⁹ Pol kewenhi kar ik: “Hi au. Hi m̄t̄ik ke weiw̄ik me Isrel, miye wina weit wit Tasas ke provins Silisia, hi m̄t̄ik ke wit niuk m̄rak iuwe. Ti ewisa hi et̄ip m̄t̄ menmen mai o au?” ⁴⁰ H̄rak kewenhi te Pol kerp kent̄ir leta k̄ik̄amhis keweni ketpor kar ik: “Eikint̄ip.” H̄r nekint̄ip, te h̄rak ketpor keriuwe h̄m me m̄t̄ ne Isrel.

22

¹ H̄rak ketpor kar ik: “Nai yinan m̄t̄ iuwe, m̄t̄ nai ne watiu, yi eiȳmtau h̄m hi hetpiyem te yi ap ait̄ip hi hahi.” ² H̄r nemtau Pol ketpor keriuwe h̄m m̄r̄ Hibru, h̄r nekint̄ip w̄re w̄re te Pol wen ketpor kar ik: ³ * “Hi hetpi werek. Hi ke weiw̄ik me Isrel, miye pai wina weit wit Tasas ke provins Silisia te hi han hau in ere hi iuwe. M̄t̄ik iuwe niuk m̄rak Gameliel keteikno menmen markeik te hi hises h̄m me Moses kerek n̄paa maamrer nai nisesim. Hi hises menmen im hises God iuwe har ke yi m̄t̄ in yi yisesim. ⁴ *Hi hewaank m̄t̄ enipi h̄r naa nentar h̄r nises h̄m me Krai. Hi esenkek his h̄t̄ me m̄t̄ miyap̄r hat̄ip m̄t̄ plisman h̄r new̄r̄i nekre w̄nak enuk. ⁵ M̄t̄ik iuwe pris kin̄n naanm̄pre m̄t̄ pris han h̄rak ketike m̄t̄ iuwe ne kaunsil h̄r nanwepyap̄r hi hat̄ip werek. N̄paa h̄r neweto t̄wei h̄r newis̄ik ken m̄t̄ han ne weiw̄ik maiu neit Damaskas te hi epei hen en eh̄this m̄t̄ miyap̄r kerek nises h̄m me Krai, hi hesenkeki heriyei heri hen Jerusalem te m̄t̄ iuwe en nan̄ip.

Pol kat̄ip m̄t̄ karkeik h̄rak kises h̄m me Krai

⁶ “Hi wen hepno menep Damaskas wepni kau n̄m̄niuwe, wasenum si meke nepni man m̄r̄ mewenk̄ika. ⁷ Hi henkew̄n h̄waāi t̄i hi hemtau h̄m ke m̄t̄ik ketpo, ‘Sol, Sol ti henmak te ti herewaank?’ ⁸ Hi p̄ike hit̄iwekhi, ‘M̄t̄ik Iuwe ti keim̄n?’ H̄rak kar ik: ‘Hi Jisas ke Nasaret kerek ti herewaank.’ ⁹ M̄t̄ nan netikewa n̄r̄ si te ap nemtau h̄m ke m̄t̄ik werek werek au.

¹⁰ “Hi hit̄iwekhi har ik: ‘M̄t̄ik Iuwe ti hanhan hi er̄ak mekam?’ H̄rak kar ik: ‘Ti ekrit eno wit Damaskas. Ti eh̄t̄ ein te m̄t̄ik kaknen kak̄t̄put menmen God kak̄h̄im̄tanem ti er̄akem.’ ¹¹ Hi ap h̄r ein ein hentar si epei m̄r̄ iuwe hi nanam̄r̄ toto te m̄t̄ nan netikewa netauh̄is neriya haiu mariyan men Damaskas.

¹² “M̄t̄ik hak kau en niuk m̄rak Ananias. H̄rak m̄t̄ik yaaik kises h̄m me Moses te m̄t̄ yap̄rwe ne weiw̄ik maiu ein h̄r han kitet nat̄ip h̄rak yaaik. ¹³ M̄t̄ik ik kan kerp kerepta ketpo kar ik: ‘Kai yinak Sol, ti p̄ike eh̄r ein ein.’ H̄rak kat̄ip epei au, wasawas hi h̄r ein ein te hi h̄rek. ¹⁴ H̄rak ketpo kar ik: ‘M̄t̄ik Iuwe God ke maamrer n̄aiu h̄rak keh̄im̄tenut te ti ertei menmen h̄rak hanhan kak̄riakem, keh̄im̄tenut ti h̄r M̄t̄ik Yaaik kerek k̄r̄iak menmen me God, ti epei hemtau h̄rak ketput keriuwe h̄m m̄rak. ¹⁵ Maain ti eno et̄ip m̄t̄ miyap̄r yap̄rwe ewepyap̄r menmen ti epei hemtewem epei h̄rem. ¹⁶ *In ek ti ap ehu au em̄t̄! Ti ekrit te hi ek̄rit. Ti en̄ne M̄t̄ik Iuwe God eh̄t̄iwekhi te h̄rak kak̄isak menmen enum ti h̄r̄iakem.’

God keh̄im̄tan Pol kakt̄ip m̄t̄ ap ne Isrel h̄m yaaim me Krai mamno m̄t̄ ap ne Isrel

¹⁷ “H̄rak ketpo epei au, hi p̄ike hen wit Jerusalem. Hi heit w̄nak iuwe ke God in hi hitehi God menmen. Hi hitehi God menmen, hi hepu hi h̄r menmen mar ke hi h̄tyak, ¹⁸ *M̄t̄ik Iuwe Krai ketpo kar ik: ‘Ti ekrit waswas enaaiw̄r̄ wit Jerusalem entar m̄t̄ miyap̄r in ap en̄mtau h̄m ti etporem me hi.’ ¹⁹ *Hi p̄ike het̄iwek har ik: ‘M̄t̄ik Iuwe, h̄r epei nertei hi epei hen herer wit wit w̄nak m̄t̄ nererik nekine h̄m me Moses nekrerem, hi hen en heithis m̄t̄ miyap̄r h̄r nises h̄m mit, hi han̄ip. ²⁰ *N̄paa m̄t̄ nenep m̄t̄ik kewepyap̄r h̄m mit niuk m̄rak Stiven hi herp menep at̄ip h̄ram yaaim te h̄r nak̄ip kaa. Hi hetenen laplap saket me m̄t̄ h̄r new̄r̄ nan nak̄ip. Hi etpor menmen mit h̄r en̄mtewem.’ ²¹ *Au, Krai p̄ike ketpo kar ik: ‘H̄ram menmen wein̄m. H̄r ap te nan̄mtau h̄m mit au. Ti eno entar hi eriuwetit ti eno yan̄m̄n ewepyap̄r h̄m mai mamno m̄t̄ ap ne weiw̄ik me Isrel.’”

M̄t̄ik iuwe ke ami naanm̄pre Pol

²² *M̄t̄ yap̄rwe ein nemtau Pol ere h̄rak kat̄ip menmen me h̄rak kewepyap̄r h̄m me m̄t̄ik iuwe kat̄ip m̄t̄ ap ne weiw̄ik me Isrel ketporem. H̄rak ketpor menmen im, h̄r han enuk n̄nap h̄m iuwe nar ik: “Yi eik̄ip eki. Yi ap eiwis̄ik kaku t̄i au ek̄it!” ²³ H̄r n̄nap newep laplap m̄r̄ neteik̄n h̄r han enuk wis̄enuk new̄r̄ toni waniu (o win) men niu. ²⁴ H̄r new̄r̄ toni waniu (o win) men niu, m̄t̄ik iuwe ofisa ke ami kat̄ip m̄t̄ n̄rak neithis Pol neriyaak neiȳik nan̄no n̄m̄n, h̄r nank̄ip nanriuwe n̄p̄n ere h̄rak kakwepyap̄ri nenmak te

* 22:3 Ap 5:34; Ro 10:2   * 22:4 Ap 8:3, 22:19   * 22:16 Ap 2:21; Ro 10:13   * 22:18 Ap 9:29-30   * 22:19 Ap 8:3, 26:9-11   * 22:20 Ap 7:58, 8:1   * 22:21 Ap 9:15, 13:2   * 22:22 Ap 21:36   * 22:25 Ap 16:37

mít ne Isrel en nînap nesiuwe hîm marim.
 25 *Hîr netîwekhis neriyaak neiyîk nen nesenkîkwek his mîrak te hîr nankîp. Hîr nesenkek his mîrak nankîp, Pol katîp mítîk kerek naanmîpre 100 mít ne ami kitîwekhi kar ik: “Hîm mít iuwe ne Rom hîr newisîm matîp hîram yaaim te mít nanînep mítîk kerek keit tîwei yaan mewik kar ke mít ne wit Rom, te hîr newisîk ken wînak ke masistret wen au, hîrak ap katîp hîrak enuk au?”

26 Mítîk ik kemtau hîm im Pol ketpîwekem epei au, hîrak ken kîr mítîk iuwe kîrak hîrak ofisa ke ami ketpîwek kar ik: “Ti hîrak menmen enum. Mítîk eik e hîrak ketenen tîwei yaan mewik kîre mítîk ke Rom.” 27 Hîrak katîp epei au, mítîk iuwe ofisa ke ami kan kîr Pol kitîwekhi kar ik: “Ti etpo ti hetenen tîwei namba mewik kar ke mít ne Rom o au?” Pol kar ik: “O, hi hetenen tîwei har ke mít ne Rom.” 28 Mítîk iuwe ofisa eik ketpîwek, “Hi epei hewîr pewek yapîrwe te hi heit tîwei yaan mewik hîram matîp hi hîre mítîk ke Rom.” Pol kar ik: “Mîye wina te hi hîre mítîk ke Rom hentar mîye haai hîr netenen tîwei namba mewik hîr nîre mít ne Rom.” 29 *Wasenum mít kerek nankîp nanitîwekhi menmen hîr nîrîr noknînan nenpîn nekeipnîwek. Mítîk iuwe ofisa eik kînaain kentar hîrak kertei Pol ketenen tîwei kar ke mítîk ke Rom, hîrak kesak hîm lo me Rom hîrak epei kesenekik keriuwe sen. Mít iuwe ne Rom neriuwesîs mít nanrîak menmen im me mít ne Rom.

30 Mítîk iuwe ofisa hanhan kertei werek menmen mít ne Isrel hîr nesiuwe hîm Pol, te wî ham hîrak katîp mít nîrak nenke sen me Pol, hîrak kesiuwe mítîk ken katîp mít iuwe pris netike mít han en ne kaunsil nanrerik nanu. Epei au, hîrak keithis Pol keyîk ken kewisîk kerp ninaan me mít ne kaunsil ketpor menmen.

23

Pol katîp hîm mîrak men mít ne kaunsil

1 *Pol kerp kîrapît mít ne kaunsil ketpor kar ik: “Nai yinan. Hi hertei hekre han kai menmen me God hi hîrakem hi hisesim nîpaa ere in hîram yaaim.” 2 *Hîrak katîp epei au, mítîk iuwe pris kinînan nanmîpre pris han niuk mîrak Ananaias katîp mít nerp menep Pol nîwaai his nesiuwek hîm nentar hîrak katîp enum. 3 *Pol ketpîwek kar ik: “Maain God kakitep ti hîre nu mít newis pen kolta mewik te hîram nepei mesine meit nîmîn. Ti hau en skelim

hi heriuwe hîm lo me Moses, te ti au heweikîn sip hewet hîm me Moses ti hetîp mít naniyep.”

4 Mít kerek nerp menep Pol netpîwek nar ik: “Ti atîp enum me mítîk pris iuwe ke God.”

5 *Pol katîp kar ik: “Hi hertei hîrak mítîk iuwe pris te hi ap hetpîwek har ek au. Hîm me God matîp mar im: “Yi mít ap eitîp enum me mít hîr ninînan naanmîpri.”

6 *Pol epei kertei mít han ne kaunsil hîr nises hîm me mít Sadyusi, mít han au hîr nises hîm me Farisi. Hîrak kertei menmen im te hîrak katîp kar ik: “Nai yinan. Hi mítîk ke Farisi, hi nîkan ke mítîk ke Farisi. Petepin mít neriya hi herp ninaan me kaunsil hentar hi han kitet mít epei naa maain nanîkrit nanu nanît.”

7 Hîrak katîp epei au, mít ne Farisi netike mít ne Sadyusi nenehan nenterim te hîr newep nau nîmînan pînan hasini pînan hasini. 8 *(Mít ne Sadyusi han kitet mít naa hîr nîwaai hei, maain pîke nanîkrit nanu au, herwe o ensel hîram mepu au nemipînan. Mít ne Farisi han kitet mít nanîkrit, ensel netike herwe hîr nepu. Nemipînan au.) 9 *Hîr mít wen natîpan nenehan ere wisenum, mít ne Farisi han kerek newepapîr hîm me Moses hîr nerp natîp nesiuwe hîm nar ik: “Hau han kitet mítîk ik hîrak yaaik. Hau han kitet herwe o ensel epei kan ketpîwek menmen.”

10 Hîr nenehan ere wisenum te mítîk iuwe ofisa ke ami han kitet hîr nanri Pol kaktînan yinak yinak te hîrak keriuwet mít nîrak newep mít nen netîwekhis neiyîk nanîno wînak ke gavman kîrak.

11 *Wîtaan, Mítîk Iuwe Kraiss kan kerp menep Pol ketpîwek kar ik: “Ti han tokik ehu. Ti epei hewepapîr hîm mai heit Jerusalem, te ti eno wit Rom eriakem empar kerekek.”

Mít nimenîpînan natîpan nanînep Pol

12-13 Wanewik, mít han ne weiwîk me Isrel nererik nimeyipînan natîpan nanînep Pol. Mít in nererik nîrîak menmen im hîr ninînan 40 mít. Hîr mít nesiyehan menmen o tîpar ere hîr nanînep Pol neiyîk nanwen han te hîr nanîm. 14 Epei au, hîr nen nîr pris iuwe netike mít iuwe ne kaunsil netpor nar ik: “Hau epei mesinehan menmen o tîpar ap mamîm ere hau mamnep Pol. 15 *Te yi eitîke mít ne kaunsil eiriuwet mítîk kaktîp mítîk iuwe ofisa ke ami ke Rom kaktîp Pol keyîk kaknen in. Yi eimitîwekîpînan yi eyîtpîwek yi hanhan yayîmtau hîm meiyam me Pol.

* 22:29 Ap 16:38 * 23:1 Ap 24:16 * 23:2 Jo 18:22-23 * 23:3 Mt 23:27 * 23:5 Eks 22:28 * 23:6 Ap 4:2, 24:15, 21, 26:5 * 23:8 Mt 22:23 * 23:9 Ap 25:25 * 23:11 Ap 18:9, 19:21, 27:24, 28:16, 23 * 23:15 Ap 25:3

Au, haiu epei memeriyiwewek mamkíp h́rak wen kaknen in.”

¹⁶ Pol ńkan suware ḱrak epei kemtau menmen me ḿt h́r nimenipín nanínep Pol te h́rak ken ẃnak ke ḿtik iuwe ofisa ke ami katíp Pol em. ¹⁷ H́rak ketpíwewek epei au, Pol kenéne ḿtik iuwe kinín naanḿpre 100 ḿt soldia ne ami, h́rak ketpíwewek kar ik: “Eh́t pipíak ik eiyík eno ḿtik iuwe ofisa kit. H́rak kakítpíwewek menmen.”

¹⁸ H́rak katíp epei au, ḿtik keiyík ken ḿtik iuwe ḱrak ketpíwewek kar ik: “Ḿtik kekere ẃnak enuk Pol kenénau kitaui hi heit pipíak ik e eiyík enen ekrit ekántar h́rak kakítput menmen.”

¹⁹ H́rak ketíwewekhis keiyík ken haau weiním, h́rakít tekiyakít tau, h́rak kitíwewekhi kar ik: “Ti are etpo mekam?”

²⁰ H́rak pipíak ketpíwewek keweníwewekhi kar ik: “Ḿt iuwe ne kaunsil natíp h́rak werek te h́r nanituthi teipmen ti eh́this Pol eiyík eno ẃnak ke kaunsil, h́r nemipín natíp h́r hanhan nemtau h́m meiyam me Pol. ²¹ Ti ap emtau h́m ḿr entar ḿt ninín 40 ḿt nesiyeahan menmen o t́par ap naním ere h́r nankíp kaki. H́r nemerír ere ti etpor te ti eiyík enen.” ²² H́rak ketpíwewek epei au, ḿtik iuwe ofisa ke ami ketpíwewek kar ik: “Ti ap etíp ḿtik hak ti epei han hetpo menmen im.” H́rak ketpíwewek epei au, h́rak keriuwetek ken.

Ḿtik iuwe ofisa keriuwet Pol ken ḿtik iuwe gavman Filiks

²³ H́rak keriuwetek ken, h́rak kenéne ḿtikít wik h́rakít kepten tinín naanḿpre 100 ḿt ne ami, h́rak ketpíwewekít kar ik: “Yi eiyít 200 ḿt soldia neke t́ h́r netike 200 ḿt nemerír yipo h́r netike 70 ḿt ne ami nau hos, h́r nanít menmen nanímányem, h́r naníno naníthis Pol neiyík naníno. Me ẃtaan h́r naníthis pol kaktike menmen neiyím naníno wit Sisaria. ²⁴ Yi eiri hos keiyak te Pol kakwik, yi naanmampríwewek eiyík (o eirik) eino ere eipium ḿtik iuwe gavman Filiks.” ²⁵ H́rak ketpíwewekít epei au, h́rak ken kewis t́wei mar im:

²⁶ “Hi Klodias Lisias hi hewis t́wei ik ken ti Filiks ti ḿtik iuwe ke gavman hinín naanḿpre ḿt. Ti yaaik. ²⁷ *Ḿt ne weiwík me Isrel neiyewo ḿtik ik nare nankíp. Hi hemtau h́rak ḱre ḿtik ke Rom te hi hetike ḿt ne ami náí men mekepik meriyaak meiyík men. ²⁸ *Hi hanhan hertei werek nemmak te h́r nesiuwe h́m te hi heiyík hen ẃnak ke kaunsil ḱr. ²⁹ *Hi han ẃnak ke kaunsil ḱr, hi hemtau h́rak ap ḱrak menmen mei te h́r nankíp

kaki o nanwisík kekere ẃnak enuk. Menmen h́r nesiuwek h́m nesiuerem h́ram menmen me h́m lo me Moses h́r nisesim. ³⁰ *Ḿtik hak kan ketpo ḿt han ne weiwík me Isrel nimenipín natípan te hi han kitit hi esiuwerek aknen ekrit. Hi epei hatíp ḿt kerek nesiuwek h́m menmen h́r naníno nanír ninaan mit nanriuwe h́m.”

³¹ H́rak kewis t́wei epei au, ḿt ne ami nises h́m ḿrak. H́r neithis Pol neiyík ne ẃtaan nen ere ńpiun wit Antipatris.

³² Wanewik, ḿt ne ami kerek neke t́ h́r ṕke nan ẃnak ke ḿtik iuwe ofisa ke ami, h́r newis ḿt nau hos neithis Pol neiyík naníno Sisaria. ³³ H́r neiyík nen Sisaria newet ḿtik iuwe ke gavman t́wei, h́r neithis Pol ken his ḿrak. ³⁴ Ḿtik iuwe ke gavman kekene t́wei kitehi Pol kar ik: “Ti ke provins ke nein?” Pol ketpíwewek “Hi provins kai Silisia.” H́rak kemtau h́rak ke provins Silisia, h́rak ketpíwewek kar ik:

³⁵ “Maain ḿt nesiuwe h́m nanínen, te hi emtau h́m mit entar hi naanḿmpre ḿt ne Silisia ere in.” H́rak katíp epei au, h́rak katíp ḿt h́r naanempore Pol newisík kekere ẃnak iuwe ńpaa ḿtik iuwe Herot kewik h́rak ẃnak enuk ke gavman.

24

Ḿt iuwe ne Isrel nesiuwe h́m Pol

¹ Ẃ hispínak (5) epei man men, ḿtik iuwe hetpris ke Isrel Ananias, h́rak ketike ḿt iuwe ne kaunsil en h́r netike ḿtik niuk ḿrak Tetalas kerek kertei lo me ḿt ne Rom h́rak ḱkaap ḿt ne Isrel h́r nisesim te h́r nesiuwe h́m ḿt neit ninaan me ḿt iuwe masistret h́r nan Sisaria. H́r nan Sisaria, h́r nen ńr ḿtik iuwe ke gavman Filiks te h́r nesiuwe h́m Pol.

² Ḿtik iuwe kari Pol h́rak kan te ḿtik iuwe kenéne Tetalas. H́rak kenéne Tetalas, h́rak kesiuwe h́m Pol kar ik: “Ti ḿtik iuwe ke gavman. Ti ńpaa ere in ti naanḿprai werek te haiu mekiyan mau meit. Ti hekepai ti henip yaaim mekrehr menmen ńpaa haiu misesim enum merer wit wit. ³ Haiu ḿt merer wit wit han yaaik meriuwerem te haiu matíp ti yaaik. ⁴ Hi h́napen erwit iuwe, te hi hituthi ti han tewenínai emtau h́m menmen meiyam yinam haiu mamítputem. ⁵ *Haiu mertei ḿtik ik h́rak ḿtik enuk kari han ke ḿt ne weiwík me Isrel nau nerer wit wit te h́r nenehan nenapan. H́rak ḿtik iuwe kei ke ḿt kerek nises h́m me Jisas ńpaa ke Nasaret. ⁶ *H́rak kari ḿtik ap ke weiwík me Isrel ketikerek ten ẃnak ke God iuwe keit Jerusalem, te h́rak ap

* 23:27 Ap 21:30-33, 22:25-27

* 23:28 Ap 22:30

* 23:29 Ap 18:14-15

* 23:30 Ap 24:5-8

* 24:5 Ap 17:6

* 24:6 Ap 21:28-30

kises h̄im me m̄it neriuwes̄is menmen im. Haiu met̄iwekhis han kitet mewepyap̄irek kakises lo maiu. [⁷ Au, m̄it̄ik iuwe ofisa ke ami Lisias keit m̄it ne ami n̄irak h̄irak kewep kokn̄nai wisenum keithis m̄it̄ik ik kerik ken. ⁸ Epei au, Lisias kat̄ip neim̄in h̄ir nansiuwek h̄im h̄ir an̄inen in en̄irit.] Ti itehi m̄it̄ik ik ti h̄irekes ertei menmen yap̄irwe haiu mesiuwek h̄im.”

⁹ H̄irak kat̄ip epei au, m̄it̄ yap̄irwe ne weiw̄ik me Isrel neit ein nekepek nat̄ip nar ik: “H̄irak kat̄ip werek, h̄irak ap kemip̄in au.”

Pol kat̄ip m̄it̄ik iuwe Filiks h̄im m̄irak

¹⁰ H̄ir nat̄ip epei au, m̄it̄ik iuwe keh̄is ken̄ine Pol kaknen kakt̄ip. Pol kan kerp kat̄ip kar ik: “Hi hertei me tito yap̄irwe ti naanm̄iprai heriuwe menmen yap̄irwe te hi han yaaik etput menmen eteiknut hi h̄ir̄iak mekam. ¹¹ *Ti itehi m̄it̄ in ti hertei menmen hi het̄piyem. Me w̄i hiswiyen wik (12) hi han wit Jerusalem ewen̄ipi God. ¹² M̄it̄ ne Isrel ap n̄ira hi hetike m̄it̄ han mewepnak mat̄ipan meit̄ w̄inak ke God ein, hi ap hari han ke m̄it̄ te h̄ir han kekrit heit w̄inak ke God o heit witeik. ¹³ H̄ir ap neit m̄it̄ik kiut̄ip k̄ira hi h̄ir̄iak menmen marim h̄ir nesiuwau h̄im.

¹⁴ * “Hi etput menmen im. Hi ewen̄ipi niuk me M̄it̄ik Iuwe h̄irak God ke maamer naiu, te hi hises h̄im me menmen me Jisas kerek m̄it̄ nat̄ip h̄iram enum. Hi wen hises menmen yap̄irwe m̄it̄ik Moses ketike m̄it̄ profet h̄ir newis̄im mau t̄w̄ei. ¹⁵ Hi hises menmen har ke m̄it̄ in me h̄im me God, maain m̄it̄ yaain nantike m̄it̄ enun p̄ike nankrit nanu nan̄it. ¹⁶ *Hekrit hekrit hi hare h̄ir̄iak menmen te God ketike m̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe n̄ira nat̄ip hi yaaik.

¹⁷ * “Hi heit wit ham me tito meiyam epei au, hi heit wit Jerusalem ewet m̄it̄ nai ne weiw̄ik me Isrel pewek mei, hi are ano ewet God menmen. ¹⁸ *Hi wen heit w̄inak iuwe ke God ein hi h̄ir̄iak menmen im me h̄im me Moses mat̄ip hi h̄ir̄iakem te God kakt̄ip hi p̄ike yaaik, m̄it̄ han n̄ira. M̄it̄ nau netikewa au, haiu ap mewepnak mat̄ipan au. ¹⁹ M̄it̄ han ne weiw̄ik me Isrel h̄ir ne provins Esia h̄ir nepu w̄inak ke God n̄ira netauh̄is neriya. M̄it̄ en h̄ir h̄iras en̄inen in nant̄ip menmen mei meit̄ ninaan mit̄ te h̄ir nansiuwau h̄im, ²⁰ o au en, ti at̄ip m̄it̄ in h̄ir nat̄ip newepyap̄ir menmen h̄ir n̄ir hi h̄ir̄iakem enum me w̄i hi herp ninaan me kaunsil. Menmen au, ²¹ * o h̄im miut̄ip im. N̄ipaa hi herp ninaan m̄ir hi h̄inap hat̄ip har ik: ‘M̄it̄ neriya heit w̄inak ke kaunsil

ik nentar hi han kitet m̄it̄ epei naa p̄ike nan̄ikrit nanu.’”

²² *Pol kat̄ip epei au, m̄it̄ik Filiks kerek kertei werek menmen me h̄im me M̄it̄ik Iuwe Krais, h̄irak ketpor kar ik: “Yi yemer̄ir m̄it̄ik iuwe ofisa ke ami kaknen te hi han kakitet menmen hi ehisesim.”

²³ *H̄irak ketpor epei au, h̄irak kat̄ip m̄it̄ik kepten ke ami kin̄in naanm̄ipre 100 m̄it̄, h̄irak naanm̄ipre Pol te ap keriuwes̄is n̄irak yinan nan̄inen nanwet̄iw̄ek menmen.

Filiks kewis Pol kekre w̄inak enuk me tito wik

²⁴ Maain w̄i ham Filiks keit m̄ite p̄irak Drusila kerek pe weiw̄ik me Isrel. H̄irak kesiuwe m̄it̄ik keit Pol keiȳik kan, h̄irak ketikerep nemtau Pol kat̄ip me m̄it̄ enises h̄im me Krais Jisas. ²⁵ *Pol wen ketpor menmen me mekam yaaim, menmen me m̄it̄ik kewen han k̄irak ke menmen yap̄irwe, kat̄ip menmen me w̄i maain God skelim m̄it̄ te Filiks kep̄ir̄ip̄ir k̄inaain ket̄ip̄iw̄ek kar ik: “Epei werek. Ti p̄ike eno. Maain han kai hi en̄inut ti etpo menmen.” ²⁶ H̄irak wen han kitet Pol kakwet̄iw̄ek pewek h̄irak kaksuapanek kakwis̄ik kakno witeik. H̄irak han kitet marik te w̄i ham w̄i ham h̄irak keit Pol ketikerek tewepnak.

²⁷ *Pol kepu en ere tito wik epei au. Tito wik epei au, Posias Festas kekreh̄ir ke m̄it̄ik iuwe gavman Filiks. H̄irak Filiks hanhan kenip m̄it̄ iuwe ne Isrel han yaaik neriuwerek te h̄irak wen kewis Pol kekre w̄inak enuk kepu kepeit.

25

Pol kat̄ip kar ik: “M̄it̄ik iuwe Sisa ke Rom kak̄imtau h̄im mai”

¹ M̄it̄ik iuwe Festas epei kan naanm̄ipre provins ke Judia w̄i wikak keremem, ² *h̄irak k̄inaaiw̄ir wit Sisaria ken Jerusalem, m̄it̄ iuwe pris netike m̄it̄ iuwe ne kaunsil nesiuwe h̄im Pol. H̄ir nitehi Festas ³ *h̄irak kakrekiyor menmen yaaim kakri Pol keiȳik kaknen Jerusalem kak̄intar h̄ir epei nimen̄ip̄in nan̄nep Pol nanwis̄ik yayiwe yinak. ⁴ Festas ketpor, “M̄it̄ik Pol kepu kekre w̄inak enuk keit Sisaria. Hi h̄irekes menep te hi p̄ike eno. ⁵ Yi eit̄ip m̄it̄ ni iuwe nan̄ino nantikewa haiu mamno wit Sisaria. M̄it̄ik ik k̄ir̄iak menmen enum te h̄ir nansiuwek h̄im.”

⁶ H̄irak ketpor epei au, h̄irak wen kepu ein ere w̄i hisp̄inak wikak (8) o w̄i hiswiyen (10) epei au, h̄irak p̄ike ken Sisaria. H̄irak p̄ike ken Sisaria w̄i ham h̄irak kau w̄inak

* 24:11 Ap 21:17 * 24:14 Ap 24:5 * 24:16 Ap 23:1 * 24:17 Ro 15:25-26; Ga 2:10 * 24:18 Ap 21:26-27

* 24:21 Ap 23:6 * 24:22 Ap 23:26 * 24:23 Ap 27:3, 28:16, 30 * 24:25 Jo 16:8 * 24:27 Ap 25:9 * 25:2

Ap 24:1, 25:15 * 25:3 Ap 23:15

ke gavman kerek m̄t nesiuwe h̄m neitai en, h̄rak kat̄p Pol eknen. ⁷ *Pol epei kan, te m̄t ne Isrel kerek neke Jerusalem nan, h̄r nerp nesiuwe h̄m te h̄r ap neteik̄n werek werek Pol k̄riak menmen enum im au. H̄r nesiuwe h̄m wein̄m. ⁸ Pol k̄kaap h̄rekes kat̄p, “Hi ap h̄riak menmen enum herekir h̄m me m̄t ne Isrel o w̄nak iuwe ke God keit Jerusalem o ke m̄tik iuwe Sisa ke Rom au.”

⁹ *Pol kat̄p epei au, m̄tik Festas hanhan kir̄iak m̄t ne Isrel han yaaik neriuwerek te h̄rak kat̄p Pol kar ik: “H̄rak werek te ti etikewa euno wit Jerusalem te hi emtau m̄t nesiuwut h̄m ein o au?” ¹⁰ Pol p̄ke ket̄p̄wek, “Hi herp w̄nak ke gavman ke Rom, m̄t h̄r nemtau m̄t nesiuwe h̄m menmen. In ek kerekek ti emtau h̄m te ti et̄p menmen. Hi ap h̄riak m̄t ne Isrel menmen enum au. Yi yetike m̄t in ne Isrel yerteiyem. ¹¹ Hi h̄riak menmen enum te hi hahi eh̄nterim, h̄ram menmen wein̄m. Hi hahi kerekek, o au en, m̄t h̄r nesiuwe h̄m wein̄m me menmen hi h̄riakem, m̄tik ap kakriyaa kakriuweta te hi eno his m̄r h̄r nan̄iyep hi hahi. Hi at̄p m̄tik iuwe Sisa ke Rom ek̄imtau h̄m mai.” ¹² H̄rak kat̄p epei au, m̄tik Festas ketike m̄t n̄rak kerek nekepik neriuwe h̄m m̄t iuwe ne Rom netpim, h̄r newep̄nak. H̄r newep̄nak netpim nepei au, h̄rak kat̄p Pol, “N̄paa ti hitehi m̄tik iuwe ke Rom kak̄imtau h̄m mit, te in ek haiu mat̄p ti eno Rom eh̄rek.”

Festas kitehi m̄tik iuwe Agripa ke Pol

¹³ Maain wenke ham, m̄tik iuwe gavman Agripa ketike yenten p̄rak Benaisi nan wit Sisaria nan̄r Festas nan̄tp̄wek h̄r han yaaik h̄rak kan kau en. ¹⁴ *H̄r nepu en w̄ meiyam, Festas kat̄p Agripa menmen me Pol. H̄rak ket̄p̄wek kar ik: “M̄tik kiut̄p̄ keit in kerek n̄paa h̄rak m̄tik Filiks kewis̄ik kekre w̄nak enuk. ¹⁵ *Hi hen wit Jerusalem, m̄t iuwe pris ne Isrel netike m̄t iuwe ne kaunsil nesiuwek h̄m nitauhi te hi at̄p h̄rak kaki. ¹⁶ Te hi hetpor gavman me Rom ap neriuwet m̄tik kakno his ke m̄t nank̄p̄ ere m̄t nin̄n nansiuwe h̄m nan̄t ninaan me m̄tik h̄rak kak̄kaap h̄rekes kak̄p̄ h̄m.

¹⁷ “H̄r epei nan in hi ap hemer̄r w̄ yap̄rwe au. W̄ ham epei au, hi hen w̄nak ke gavman hemtau h̄m m̄r, hi hat̄p m̄t nai neithis Pol h̄rak kan. ¹⁸ *M̄t kerek hanhan nesiuwe h̄m h̄r nekrit te h̄r ap nesiuwe h̄m me menmen enum mar ke hi han kitet nansiwerem au. ¹⁹ H̄r netikerek

natipan nenehan me menmen me h̄m lo me Moses kerek h̄r nisesim, h̄ram metike h̄m me m̄tik niuk m̄rak Jisas n̄paa kaa. Au, Pol kat̄p h̄rak kekrit kepu. ²⁰ *Hi ap han kitet werek werek te hi hises menmen im te hi hitehi Pol h̄rak werek kakno wit Jerusalem haiu mam̄imtau h̄m m̄t nesiwerem mam̄t en. ²¹ Au, Pol kat̄p h̄rak hanhan m̄tik iuwe Sisa ke Rom kak̄imtau h̄m m̄rak, h̄rak kaku w̄nak enuk te haiu naanm̄prewek. H̄rak kat̄p epei au, hi hat̄p m̄t naiu h̄r naanemp̄wek ere hi esiuwerek kakno m̄tik iuwe keit Rom.” ²² H̄rak kat̄p epei au, m̄tik Agripa kat̄p Festas, “Hi h̄rekes emtau h̄m m̄rak.” Festas kewenhi kar ik: “Teipmen, ti emtau h̄m m̄rak.”

²³ *H̄rak̄t̄ tat̄p̄ epei au, wanewik m̄tik Agripa ketike Benasi h̄r neses nan, m̄t yap̄rwe newen̄pi niuk neriuwe menmen h̄r nerekiyorem. H̄r nan netike m̄t iuwe ne ami, m̄t iuwe ne wit, h̄r nan nau w̄nak kerek m̄t nererik nemtau h̄m. Epei au, Festas kat̄p m̄t n̄rak h̄r nan̄no nan̄this Pol neiȳik nan̄nen. H̄r neiȳik nan epei au, ²⁴ *Festas kat̄p kar ik: “M̄tik iuwe gavman Agripa ti hetike m̄t yap̄rwe yan yayu in yetikewa. Yi ȳr m̄tik ik kerek m̄t yap̄rwe ne Isrel neit in netike m̄t ne Judia neit Jerusalem, h̄r nesiuwek h̄m. H̄r n̄nap nat̄p̄ nar ik: ‘Haiu m̄napen h̄rak kaku. Yi eik̄p̄ kaki.’ ²⁵ Hi hemtau h̄m m̄r te hi ap hemtau menmen h̄rak k̄riakem te h̄rak kaki kak̄nterim au. H̄rak kitehi m̄tik iuwe Sisa ke Rom kak̄imtau h̄m m̄rak hi han kitet hi esiuwerek kakno. ²⁶ In ek hi ap ertei h̄m enum me m̄tik ik hi ewis t̄wei mamno m̄tik iuwe ke Rom te hi het̄wekhis kan kerp ninaan me ti m̄tik Agripa ti hetike yi m̄t yap̄rwe te yi eiȳimtau h̄m m̄rak yi eikepaa te hi ewis menmen t̄wei esiuwerem mamno. ²⁷ Menmen im hi han kitet h̄ra enum. Hi esiuwe m̄tik ke w̄nak enuk kakno m̄tik iuwe Sisa ke Rom te hi ap ewis menmen enum h̄rak k̄riakem mau t̄wei hi ewisim h̄ram enum.”

66

Pol kat̄p Agripa h̄m m̄rak

¹ M̄tik Festas kat̄p epei au, m̄tik Agripa kat̄p Pol kar ik: “Hi hetput ti hat̄p̄ ekaap h̄rekes.” Pol k̄ikiam his kat̄p m̄t kar ik:

² “M̄tik iuwe Agripa. Hi han yaaik hentar petepin hi herp ninaan mit hat̄p̄ h̄m ekaap h̄rekes me menmen m̄t ne Isrel nesiuwau h̄m. ³ Hi han yaaik iuwe hentar ti hertei werek werek werek haiu

* 25:7 Ap 24:5-6, 13 * 25:9 Ap 24:27 * 25:14 Ap 24:27 * 25:15 Jo 5:28-29 * 25:15 Ap 25:1-2 * 25:18 Ap 18:15 * 25:20 Ap 25:9-12 * 25:23 Mt 10:18; Mk 13:9 * 25:24 Ap 22:22, 25:2, 7

mít ne Isrel misesim. Ti hertei markeik te haiu mít han kitet him ham, mít han au, han kitet him ham, te hi hituthi ti ap han ekiteta waswas au. Ti emtau him mai.

⁴ “Mít yapirwe ne Isrel nertei menmen yapirwe hi hiriakem nipaa hi kike ere in, me wí hi hepu wit kerek miye wina weitai metike wí hi hepu Jerusalem. ⁵ *Nipaa ein hír nerteiya te hír han kír hír netputem. Hír nertei nipaa hi hises menmen me Farisi, menmen im hiram minin menmen ham haiu mít mriakem haiu misesim mewenipi niuk me God meriuwerem. ⁶ *In ek hi herp in mít nesiuwau him nentar hi han kitet God kakikaap haiu mít kakir nipaa hirak katip maamrer nau em. ⁷ Mít ne weiwik hiswiyen wik (12) me Isrel hír witaan wanewik newenipi niuk me God nemerir mitik kaknen kakikaap haiu mít kakir nipaa God ketpim. Mítik iuwe Agripa, mít ne Isrel nesiuwau him nentar hi hises him me mitik kerek kakikaap haiu mít ne Isrel. ⁸ Yi mít ne weiwik me Isrel, yi yenmak te yi ap han ekitet God kikian mít nipaa naa?

⁹ *Nipaa hi han kitet hi hises menmen yaaim hi hiriak menmen yapirwe te hi hewaank menmen me Jisas ke Nasaret kerek mít nisesik. ¹⁰ Hi hiriak menmen im heit Jerusalem. Mít iuwe pris newenhi te hi eno ewis mít yapirwe nekre winak enuk. Maain mít ne kaunsil natip hír nani, hi hewenhi hatip hiram yaaim te hír nani. ¹¹ Wí yapirwe hi hiriak mít enum nanip nekre winak ke mít ne Isrel hír nererik nekine him me Moses neitai. Hi are enipi hír enweikin sip enwet him me Kraisi. Hi han enuk wisenuk heriuwerei te hi hen wit yanimin enip.

Pol katip Jisas kari han kirak hirak kisesik

¹² “Me menmen im hi hen wit Damaskas. Hi hetenen tiwei me mít iuwe pris natip hiram yaaim te hi eno ein ari mít nises him me Kraisi. ¹³ Hi hitet yayiwe hepno hepno ere wepni kan kau nimniuwe hi hír menmen mire si iuwe minin wepni hiram meke nepni man mir meweiknaa hetike mít kerek nan netikewa. ¹⁴ Haiu yapirwe menke mwaai ti, hi hemtau him ke mitik ketpo keriuwe him me mít ne Isrel netpim, hirak katip kar ik: ‘Sol, Sol henmak te ti herewaank? Ti hre bulmakau kewir hit kenep paap tiknuk ke mitik kirak ti hewaank hirekes.’ ¹⁵ Hi hitiwekhi, ‘Mítik Iuwe ti keimin?’ Hirak Mítik Iuwe katip kar ik: ‘Hi Jisas kerek ti herewaank. ¹⁶ Te ti

ekrit ehirp. Hi hewepyapir hirekes ti hira hentar hi hehimtenut ti eriak menmen mai. Ti eno etip mít han menmen ti epei hirem hi heteiknutem, im metike menmen maain hi eteiknutem. ¹⁷ Hi naanmamprut te mít ne Isrel nantike mít han ne weiwik ham hír ap te nanitep. Hi eriuwetit ti eno mít ap ne weiwik me Isrel. ¹⁸ *Ti etpor him mai hír nanisesim nar ke mít nnapipi hír nesiupan nanamir. Ti eweikin han kír hír ap nises menmen enum mir toto au. Hír nanises menmen yaaim me God mire wepni kír. Hír naninaawir Seten hír nanises God te hír enisisa hi ahisak menmen enum mir hír nriakem te God kaknipi hír nanu nimin ke mít God kehimiteni hír narak.’

Pol katip Agripa menmen hirak kirakem.

¹⁹ “Mítik iuwe Agripa, hi epei hír menmen im meke wit ke God man te hi ap eweikin sip ewet him im. ²⁰ *Au, hi hinin hewepyapir menmen im heit wit Damaskas ketike wit Jerusalem. Epei au, hi hen herer wit wit kerek mít ne Isrel newi, wit im metike wit mít ap ne weiwik me Isrel newim. Hi hatip mít hír enweikin sip enwet menmen enum enises God, hír enriak menmen yaaim neteikin mít hír epei neweikin sip newet menmen enum. ²¹ *Mít ne weiwik me Isrel nitauhi hi heit winak iuwe ke God hír naniyep nentar hi hiriak menmen im. ²² *Te God epei kekepa nipaa ere petepin in ek, te hi herp in hatip him yaaim mamno mít yapirwe, hír niuk mir iuwe, hír mít au weinin. Menmen hi hetpim hiram menmen kere-mem nipaa mít profet netike mitik Moses katip hiram mannen. ²³ *Hír natip mitik God kehimitanek kaknen kakikaap haiu mít, hirak kaki maain God kakikaak hirak kakikrit kakinin mít yapirwe ne weiwik me Isrel, mít au ne weiwik ham, God kak-torhis hír nanu werek werek. Him yaaim im hiram mire si mamkaap mít nanir ein werek werek, hiram mamkaap mít nertei werek menmen yaaim God kirakem.”

Pol katip kari han ke Agripa te hirak kakises him me God

²⁴ Pol wen katip menmen im, mitik Festas kinap ketpiwek kar ik: “Pol ti het-aritari! Menmen yapirwe ti hen skul herteiyem hiram menipit ti enuk han ken sip.” ²⁵ Pol ketpiwek, “Mítik iuwe, hi ap hetaritari au. Menmen hi hetpim hiram him yaaim me mítik kertei werek kerek.

* 26:5 Fl 3:5-6 * 26:6 Ap 23:6, 28:20 * 26:9 Ap 8:3 * 26:18 Ais 35:5, 42:7, 16; Ef 2:2; Kl 1:13; Ap 20:32
* 26:20 Mt 3:8 * 26:21 Ap 21:30-31 * 26:22 Lu 24:44-47 * 26:23 1Ko 15:20 * 26:26 Jo 18:20

26 *Mítik iuwe Agripa, hi ap hínaain hetput menmen im hentar ti hertei menmen im. Ti hertei menmen im hentar menmen im epei man meit wit kike au, man meit wit iuwe mít yapírwe nírem. 27 Mítik iuwe Agripa ti hises hím me mít profet? Hi epei hertei ti hisesim herteiyem mekre han.” 28 Mítik Agripa keremiríwek hím ketpíwek kar ik: “Me wí im ti han kitet ti ari han kai te hi ehises hím me jisas Krais?”

29 Pol ketpíwek, “Me wí in ek o maain, hi hitehi God te ti hetike mít yapírwe nau in nemtau hím mai yi eiyses hím yaaim me Krais te yi eyír ke hi te hi ap hanhan sen mewi mípre híram míwaai his mai.”

30 Pol katíp epei au, mítik iuwe Agripa ketike mítik gavman Festas, ketike Benasi wetike mít yapírwe níre nekrit nanáno witeik. 31 *Hír nekrit nanáno witeik, hírakít tatípakít tar ik: “Mítik ik ap kíriak menmen enum te hírak kaku wínak enuk o kaki au.” 32 *Agripa katíp Festas kar ik: “Mítik ik ap kitehi mítik iuwe Sisa kakímtau hím mírak te ti esupane kano.”

27

Mít neithis Pol neiyik nan newisik kau sip kakno wit iuwe Rom

1 *Me wí hír mít iuwe ne gavman han kitet natípan haisu mamu sip manno Itali, hír neithis Pol ketike mít han nekre wínak enuk hír newet mítik kepten niuk mírak Julias newetíwek enun in. Julias hírak kepten naanmípre 100 mít ne ami hír soldia kerek mít nenewor: “Mít ne mítik iuwe Sisa ke Rom.” 2 *Haisu mít men mau sip me wit Adramitiam, menep te híram mínaaiwír Sisaria mamno mamrer wit wit me wan me provins Esia. Haisu mau en epei au, híram merekir wan men. Mítik niuk mírak Aristakas ke wit Tesalonaike ke provins Masedonia hírak ketikewai mau sip men. 3 *Wí ham haisu mípiun wit Saidon. Julias hírak kíriak Pol yaaik kewisik ken kakír nírak yinan te hír enwetíwek menmen mei te hírak kau sip werek werek kakno. 4 Haisu mínaaiwír Saidon men Saipras. Níme míniu man mewep te haisu merekir wan men yinak in me Saipras kerek níme ap míniu meitai au. 5 Haisu merekir wan meperp provins Silisia ketike Pamfilia ere mípiun wit Maira keit provins Lisia.

6 Haisu meit ein, mítik kerek naanmípre 100 mít ne ami kínkatín sip ham ere kíri miutíp me wit Aleksandria mamno Itali. Hírak kíri sip epei au, hírak kewisai haisu mewim. 7 Haisu mewim, sip merekir

wan men main main me wí ham mentar níme míniu iuwe meiyepetai te haisu mírak menmen iuwe mesipat wit Naidas. Níme meiyepetai te haisu mamno ein au, te haisu meweiín mekiuwe wit Krit kerek wan kimaak keketik kau nímin. Haisu mekiuwe pínak níme ap míniu meitai mesipat Salmoni. 8 Haisu men mesuir menep tenhaan haisu míriak menmen iuwe mípiun wit niuk mírak “Wan yaaik sip mamno pasis” hírak menep wit niuk mírak Lasia. 9 Haisu mepu wit eik wí yapírwe ere wí kerek mít ne Isrel nínapen menmen han tewenín God kakísak menmen enum hír níriakem, híram epei man men. Híram wí me hauwí hítan te wan sír mewenín iuwe, te Pol katíp mít kar ik: 10 * “Yi mít, hi hertei haisu mannaaiwír wit ik mamno mamrekir wan híram ap yaaim. Au, enum. Maain sip metike menmen mekreker, wan kakíwaankem. Eim keremem au. Haisu mít han mami.” 11 Pol katíp epei au, mítik iuwe naanmípre 100 mít ne ami ap kises hím mírak au. Hírak kentaui hím me mítik kerek naanmípre mít bos kru níriak menmen nau sip, hírak ketike mítik kerek ketenen stia ke sip keweiknenik te sip mamno. 12 Wit ik hírak ap wit yaaik te sip mamu in me hawí hítan, te mít yapírwe nau sip hanhan mínaaiwír wit nanáno nerekir wan ere hír mípiun Finiks. Hírak wit keit Krit hírak yaaik ke sip mamu en mísaín te ap míniu au. Hír hanhan nanu en ere hawí hítan epei au.

Níme míniu wan kewenín wisenuk

13 Maain níme wenitik míniu te mít han kitet hír nanises menmen nípaai hír natípanem. Hír nesiupan waai neriyaak kan sip hír mínaaiwír wit hír nesiurír menep tenhaan, nitet Krit. 14 Haisu mepno kike, níme míniu míre yuwerep meke wit Krit man. 15 Níme míniu míre yuwerep man kerek mít nenewem “No ista” híram menep sip te mítik ap keweikín stia ke sip werek werek au. Híram mewep níme ke nímin mamno au, te haisu mewisim meit níme míniu meriuwetem men. 16 Haisu men ere mesipat wit Koda kerek wan kimaak keketik kau nímin. Haisu mesipat Koda ke his enkiik, hírak keiyepet níme kike te haisu mari bot kike kisísai meriyaak meriyaak ere haisu meit bot eik mewisik kíwaai kentar sip, haisu meseneketik meri- uwe waai hírak kau keit. 17 Hírak kau keit, hír neit waai neiyim nemenkek sip te ap mamwep au. Hír nánaain sip mamno mamtín tenhaan me wan meperp wit iuwe Afrika mamwep te hír nesiupan laplap sel me sip newisim míwaai. Epei au, hír

* 26:31 Ap 23:29; 25:25 * 26:32 Ap 25:11 * 27:1 Ap 25:12 * 27:2 Ap 19:29 * 27:3 Ap 24:23 * 27:10 Ap 27:22

newis nime yuwerep meriuwetem men.
¹⁸ Yuwerep kiniu wan wen kewen te wanewik hir nenke menmen mekre sip newirem mekre wan. ¹⁹ Wi ham epei man, hir hiras neit menmen yapirwe me sip hir nenkeras newirem mekre wan. ²⁰ Me wi yapirwe haiu ap mir wepni o hir, te nime wen miniu wisenum. Haiu han kitet maain haiu mami.

²¹ Mit nau sip ap naam menmen me wi yapirwe nentar yuwerep, Pol kerp namin ke mit ketpor kar ik: "Yi mit, nipa hi hetpi yi ap einaiwir wit Krit te sip ap mamriwaank au. Te yi ap yemtau him mai.

²² *In ek hi etpi yi han tokik eyu. Haiu mit ap mami au. Sip keremem maminke mamikre wan. ²³ Hi hertei menmen im hentar nepip witaan God kerek hi hisesik ewenipi niuk mirak hirak keriuwet ensel mitik hak kan kerp menep ketikewa ketpo kar ik: ²⁴ *Pol ti ap hinaain au. Ti eharp ninaan me mitik iuwe Sisa. God kentar hirak yaaik, hirak kakwis mit yapirwe nau sip netikewit hir ap nani au." ²⁵ Yi mit ap yinaain au. Hi hises him me God, hi hertei menmen mamnen mamir ke nipa hirak ketpewem. ²⁶ *Nime mamriuwetai haiu mamno sip mamtin tenhaan emat wit kerek wan kimaak keketik kau namin."

²⁷ Wi hiswiyen tekyaaait (14) epei men, hawi yuwerep miniu man meit wan eik niuk mirak Edria. Me wi namin hiram nime meriuwet sip mepno, mit naanmpre sip han kitet haiu epei man menep ti. ²⁸ Hir han kitet haiu epei man menep ti, te hir newir waai nesenek nan mewik mekre tipar natin mak kiram, hiram matip 40 mita kesikekre. Maain hir pike newirem hiram matip 30 mita kesikere. ²⁹ Hir ninaain sip kerek haiu mewim mamno mamnep nan iuwe me tenhaan te hir neiyik nan iuwe tekyaaait (4), hir nesenek waai mewim, hir newirem mekre wan mikaap sip mamno main main. Epei au, hir hanhan wanewik o eksipuan waswas. ³⁰ Mit naanmpre sip hanhan ninaaiwir sip te hir neit bot kike nesiuwerek kepno kentar tipar hir newisesik natip hir nanwir waai kakri paan me sip metenenim. ³¹ *Au, Pol katip mitik kepten naanmpre 100 mit ne ami, hirak ketike mit nrak kar ik: "Mit in naanmpre sip hir nrir nanino, yi yapirwe yayi." ³² Hirak katip epei au, mit ne ami nerekir waai metenen bot kike te hirak kenterer tipar ken.

³³ Menep kaksipuan hirkiwo (o hir kaa), Pol kitehi mit nanam menmen ketpor kar ik: "Yi epei yemerir hawi yuwerep kaktin

kakit me wi hiswiyen tekyaaait (14), yi ap yaam menmen au. ³⁴ *Hi hitihi him manp yi eyim menmen te hiram mamkepi yi manpenun eyu te yayi au. Yi eyu werek werek." ³⁵ *Pol katip menmen im epei au, hirak keit bret kitehi God hirak katip God hirak han yaaik keriuwerem kerp ninaan me mit. Epei au, hirak kaam. ³⁶ Hirak kipaam, hir mit en han tokik nau hir neit menmen meiyam naam. ³⁷⁻³⁸ Haiu mit mar 276 haiu mepu sip im e. Haiu mit maam ere werek, mit newir wit (hram mire rais), hir newirem men mekre wan te hir nikaap sip ap nimenum au.

Sip mewep meit tenhaan

³⁹ Nepei wanewik, mit naanmpre sip nr ti te hir nepitari hir neit neyin. Hir wan mire tenhaan yaaim mekrerem, te hir han kitet nanino ein neriuwet sip mamtin mamit tenhaan. ⁴⁰ Hir nrem epei au, hir neremir waai nan mewim, hiram menke mekre wan, hir nesiupuan waai metenen stia. Epei au, hir nikiam laplap sel meit paan ke sip te nime mamnpep meiyim mamno tenhaan. ⁴¹ Au, sip men menep tenhaan, hiram minatin meit. Sip paan kiram minatin meit ap mepno au, te wan sir mewenin menep sip mikaru mewepim. ⁴² Mit ne ami nimenipin naninsep mit enun ne winak enuk hir hiras nipa neriyei neri nanino Rom te hir ap nanri wan nanino tenhaan meit ti nrir nanino. ⁴³ Au, mitik kepten iuwe naanmpre 100 soldia ke ami hirak hanhan kikaap Pol te hirak keweni nrak menmen im. Hirak katip mit kerek nertei nari tipar hir nehin nripe tipar nerwak nanino tenhaan eik. ⁴⁴ *Mit han au, hir netenen nu o menmen ham me sip mewep hir nenterim nanino tenhaan. Marim haiu yapirwe men mipiun tenhaan ke pin eik.

28

Menmen Pol kirakem keit wit Molta

¹ Haiu mipiun tenhaan ke pin eik, mit han nan netpai ti ik kerek wan kimaak keketik kau namin niuk mirak Molta. ² *Mit ne wit in nerekyai yaaim. Hawi epei kan, nime mewep te hir nimsansi neriyei man menep mau si mewim. ³ Pol keit haak mei kakwisim mamwaai si, manpen asp (hirak kire manpen siurp) kerek kisawin kinik haak hirak ketpaan ken kentar haak mwaai si hram sisi. Hirak ketpaan ken kenep Pol kau his mirak kemenkekik kau keit. ⁴ Mit ne wit in nr manpen siurp (o yenmik) kemenkekhis me Pol hir natipan

* 27:22 Ap 27:10, 31

* 27:24 Ap 23:11

* 27:26 Ap 28:1

* 27:31 Ap 27:22

* 27:34 Mt 10:30

* 27:35

Mt 15:36; 1Ti 4:4-5

* 27:44 Ap 27:22-25

* 28:2 2Ko 11:27

* 28:5 Mk 16:18

nar ik: “Nipaa m̄t̄ik ik kenep m̄t̄ik kaa, te t̄ipir k̄au ap kakwis̄ik kaku au. H̄irak kin̄n wan te in ek kaki.” ⁵ *Au, Pol kemiyep̄ep his manpen (o yenm̄ik) kenke kek̄re si h̄irak ap k̄inap au. ⁶ *M̄t̄ netpep̄ik nare te his m̄r̄ak m̄nīu o h̄irak kenkew̄in kaki. H̄ir netpep̄ik netpep̄ik, h̄ir ap n̄r menmen mar ik n̄paa au, h̄ir neweik̄in han k̄ir nat̄ip nar ik: “Au, m̄t̄ik ik h̄irak k̄ire God.”

⁷ T̄i menep wit kerek manpen kenep Pol h̄iram t̄i me m̄t̄ik iuwe naanm̄t̄pre wit wan kimaak kek̄etik kau n̄im̄in ik e niuk m̄r̄ak Pablias. M̄t̄ik ik kan ket̄aihis keriȳei ken w̄inak k̄irak, te h̄irak naanm̄t̄rei w̄erek w̄erek ere w̄i wikak. ⁸ Haiu mepu en, Pablias haai k̄irak k̄inap ȳink sisi kesiuwe mune k̄iwaai yeno. Pol ken haau k̄irak kitehi God ek. Kitehi God ek, h̄irak kewis his meterik h̄irak kekep̄ik k̄ire yaaik. ⁹ H̄irak k̄ir̄iak menmen im, h̄ir m̄t̄ yap̄r̄we ne wit wan kimaak kek̄etik h̄ir n̄inap, h̄ir nan te Pol k̄ir̄iak̄i yaain. ¹⁰ Pol k̄ir̄iak̄i n̄ire yaain, h̄ir newetei menmen yaaim yap̄r̄we. Maain haiu mau sip m̄n̄aiw̄iri h̄ir newis menmen yap̄r̄we te haiu mam̄m̄ me w̄i haiu mau sip mamp̄no.

Haiu mepno ere m̄piun Rom

¹¹ Wenke wikak epei au, haiu m̄n̄aiw̄ir wit Molta haiu mau sip me Aleksandria niuk m̄ram “T̄ipir wik.” H̄ir newis n̄inaan me t̄ipir m̄t̄ nenewem “T̄ipir wik” nentar ninaan me n̄ikerek h̄irak̄it wik te t̄ipir niuk m̄r̄ak Sus tau sip paan k̄iram. Sip im n̄paa haw̄i h̄itan, h̄iram mepu wit Molta. ¹² Haiu m̄n̄aiw̄ir Molta epei au, haiu merekir wan men ere m̄piun wit Sairakyus. Haiu m̄piun wit Sairakyus, haiu mepu en w̄i wikak. ¹³ Haiu m̄n̄aiw̄ir sairakyus mepno ere m̄piun wit Risiam. W̄i ham miut̄ip n̄ime m̄nīu mar ke wenituk te haiu men me w̄i wik haiu m̄piun wit Pyutiolai. ¹⁴ Haiu mepu wit Pyutiolai, haiu m̄r̄ m̄t̄ han kerek nises h̄im me Krai. H̄ir net̄aihis haiu mam̄u mam̄kiteri ere w̄i hisp̄nak wik (7). Marim haiu m̄piun Rom. ¹⁵ M̄t̄ kerek nises h̄im me Krai neit wit iuwe Rom h̄ir nemtau haiu mamnen, te h̄ir nen ere n̄piun wit ke maket ke Apias ketike wit niuk m̄r̄ak “W̄inak Pasenda Wikak,” h̄ir newenaiȳip̄r. H̄ir newenaiȳip̄r epei au, Pol han yaaik kitehi God ketp̄wek h̄irak yaaik.

¹⁶ *Me w̄i kerek haiu m̄piun wit Rom, m̄t̄ ne gavman newis Pol h̄irekes kau w̄inak hak kiut̄ip, m̄t̄ik ke ami kiut̄ip naanm̄t̄prewek.

Pol kewepyap̄ir h̄im me Krai keit wit Rom

¹⁷ *Pol kau w̄inak eik ere w̄i wikak, h̄irak kesiuwe m̄t̄ik kitehi m̄t̄ iuwe ne weiw̄ik me Isrel nau en, h̄ir en̄nen en̄eririk en̄im̄tau h̄im me Pol. H̄ir nererik epei au, Pol ketpor kar ik: “Nai yinan, hi ap h̄ir̄iak menmen enum me m̄t̄ ne weiw̄ik maiu o hi eweik̄in sip ewet menmen n̄paa maamrer nai nisesim neweteiyem au, te m̄t̄ ne Jerusalem h̄ir net̄auhis wein̄m newisa hekre w̄inak enuk neriuweta hen m̄t̄ iuwe ne Rom. ¹⁸ *H̄ir m̄t̄ ne gavman ne Rom nitauhi me menmen im h̄ir nare nesiupeña nentar h̄ir n̄ertei hi ap h̄ir̄iak menmen enum te hi hahi. ¹⁹ *Au, m̄t̄ iuwe ne Isrel n̄inapen h̄ir n̄ansiupeña te hi hat̄ip ‘M̄t̄ik iuwe Sisa ek̄im̄tau h̄im mai.’ H̄ir neriuweta hi han te hi ap esiuwe h̄im mei me menmen enum h̄ir n̄ir̄iakem au. ²⁰ *Hi hentar menmen im hi hit̄ihi yi m̄t̄ yi einen te hi het̄pi menmen. Sen im mau his mai mentar hi hises h̄im me h̄irak M̄t̄ik Iuwe kerek m̄t̄ ne Isrel yap̄r̄we n̄emerīȳwek kaknen kak̄ikaap haiu m̄t̄.”

²¹ Pol kat̄ip epei au, h̄ir netp̄wek nar ik: “Haiu ap meit̄ t̄iwei meke wit Judia m̄t̄ nesiuwerem me ti au. Nau yinan han ap neke Judia nan in netpai me menmen im, te h̄ir nat̄ip ti h̄ir̄iak enum au. ²² *Haiu hanhan mam̄mt̄au menmen ti han kit̄etim mentar haiu m̄ertei m̄t̄ nerer wit nat̄ip enum me m̄t̄ nises h̄im im ti hisesim.”

²³ H̄ir nat̄ip epei au, h̄ir n̄imat w̄i nan̄nen nan̄im̄tau h̄im me Pol. W̄i h̄ir n̄imat nan̄im̄tau menmen, m̄t̄ yap̄r̄we nan w̄inak ke Pol kep̄wik. Wep̄ri ere w̄itaan Pol ketpor h̄im kewepyap̄ir h̄im me God kak̄in̄n naanmamp̄re m̄t̄. H̄irak kare kakri han k̄ir k̄eteiknor Jisas h̄irak M̄t̄ik Krai kerek God keriuwetek kan k̄ikaap haiu m̄t̄ h̄irak ketpor h̄im n̄paa Moses ketike m̄t̄ profet h̄ir newisim mau t̄iwei. ²⁴ M̄t̄ han nises h̄im m̄r̄ak, m̄t̄ han au h̄ir n̄inaain. ²⁵ H̄ir n̄inaaiw̄ir w̄inak ke Pol h̄ir nat̄ip nam̄nanem neriuwe h̄im me Pol. H̄ir nat̄ip nam̄nanem nentar h̄im Pol ketpore m̄karu. H̄irak kat̄ip kar ik: “God H̄im̄in Yaaik kat̄ip w̄erek w̄i n̄paa h̄irak kat̄ip profet Aisaia h̄im m̄r̄ak h̄irak kat̄ip maamrer ni em. Nipaa h̄irak kat̄ip:

²⁶ *‘Ti eno et̄ip m̄t̄ in ne weiw̄ik me Isrel menmen im: Maain yi yaȳim̄tewem yaȳim̄tewem te yi ap yaȳir̄teiyem au. Yi eiȳrem eiȳrem te yi ap eiȳrem w̄erek au.

²⁷ Han ke m̄t̄ in epei ken sip, h̄ir n̄emesis n̄ik̄ip ap nemtau h̄im h̄ir ap n̄ir

* 28:6 Ap 14:11   * 28:16 Ap 24:23   * 28:17 Ap 25:8   * 28:18 Ap 26:31   * 28:19 Ap 25:11   * 28:20 Ap 24:15   * 28:22 Ap 24:14   * 28:26 Ais 6:9-10; Mt 13:14-15

menmen werek werek au, h̄r n̄nap̄p̄i. H̄r n̄r̄iak menmen im au, te h̄r en̄r menmen neriuwe nanam̄r, h̄r en̄mtewem enriuwe n̄k̄p̄ m̄r, h̄r han k̄r en̄rtei menmen werek werek te h̄r enweik̄n sip enis̄sa te hi God hi ekepi. ”

²⁸ *Pol kat̄p̄ h̄m ham mar ik: “Hi hetpi te yi yertei werek. H̄m yaaim me God kak̄kaap haiu m̄t h̄ram epei man m̄t ap ne weiw̄k me Isrel. H̄r keriyen nan̄mtewem nanisesim.” [²⁹ Pol kat̄p̄ menmen im epei au, h̄r m̄t ne weiw̄k me Isrel n̄naaiw̄r w̄nak k̄rak h̄r nat̄pan nenehan w̄senum me menmen h̄rak ketpim.]

³⁰ *Pol kew̄r pewek kat̄n w̄nak ik h̄rak kew̄k ere tito wik, h̄rak keithis m̄t kerek nan n̄rek, ³¹ *h̄rak ketpor h̄m kew̄pyap̄r menmen me God kak̄n̄n m̄t kew̄pyap̄r me M̄t̄k̄ Iuwe J̄isas K̄rais. H̄rak ap k̄naain au, h̄rak kat̄p̄ m̄t yap̄rwe, m̄t ap net̄p̄wek nar ik: “Ti ap at̄p̄ im au emit.”

Mep̄r keremem

* 28:28 Sam 67:2; Lu 3:6; Ap 13:46, 18:6   * 28:30 Ap 28:16   * 28:31 Ap 28:23

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Rom

Menmen me tiwei ik

Mit yapirwe hir enun nerp ninaan me
God 1:1-17

Menmen God kiriakem mamkepai te
kaktaihis 1:18-3:20

Haiu meit himin yaaik ke Krai 5:1-8:39

Menmen God kiriak mit ne Isrel em 9:1-
11:36

Menmen mit ne weiwik me God hir
nanisesim 12:1-15:13

Pol katip menmen maain hirak
kakiakem 15:14-33

Pol katip mit ne Rom him gude mkaru
16:1-27

Him me menmen God kehimitan Aposel Pol hirak kiriakem

¹ *Hi Pol hi hewis tiwei ik ken yi mit
ne wit Rom. Hi hire wok mitik ke Jisas
Krais. Nipaa hirak kehimitena hi hire
mitik aposel kirak hirak keriuweta hi hises
menmen im keremem. Hi atip mit miyapir
him yaaim me God man haiu mit.

² *Nipaa enum eik God katip hirak kak-
siuwe menmen mirak yaaim im mam-
nen. Hirak kewepyapirem katip mit profet
em te hir newisim mau tiwei. ³ *Him
yaaim im hram matip me God Nikan kirak
Jisas Krais Mitik kau iuwe. Haiu mertei
hirak kire mitik kentar miye pirak hire
winaak hirak nepenyek ke mitik iuwe ke
weiwik me Juda niuk mirak Devit. ⁴ *God
keteiknai Jisas hirak ap kire mitik kerekek
au. Himin kirak yaaik kire God. Hirak
keteiknai Jisas hirak Nikan kirak keriuwe
menmen iuwe hirak kerekyiwekem mar
im. Hirak kikiak Jisas kekre nimin ke mit
nipaa naa hirak pike kekrit kepu. ⁵ *God
han tewenina kehimitena hi hire mitik
aposei kirak hentar menmen Jisas Krais
kiriakem. Te hirak keriuweta hi eno erer
wit wit akaap Krais etip mit him mirak
hir enitewem te hir enisesim. ⁶ God ke-
himiteni yi mit miyapir ne wit Rom yetike
mit miyapir ne wit ham yi yapirwe yi ne
Jisas Krais.

⁷ *Te hi hewis tiwei ik ken yi mit miyapir
yeit wit Rom, kerek God hanhan keriuwi
kehimiteni yi mit miyapir narak. Hi han-
han God Haai kau ketike Mitik Iuwe Jisas

Krais hirakit tatrekyi menmen yaaim te yi
eiyu werek.

*Pol hanhan kakno kakir mit miyapir ne
Rom*

⁸ *Hi ehinin etpi menmen im. Hi atip
God eriuwe niuk me Jisas Krais hirak yaaik
kentar mit miyapir nerer wit wit hir nem-
tau yi yises him me Krai. ⁹⁻¹⁰ **God kerek
hi hirak menmen mirak heriuwe han kai
iuwe te hi hatip mit him yaaim me Nikan
kirak, hirak hirekes kertei hekrit hekrit hi
hitiwekhi me yi mit en. Hi hitehi God te
hirak in ek kakikepa kakwisa hi anen ari yi
mit. ¹¹ Hi hanhan anen ari yi mit hi eweti
menmen yaaim God Himin Yaaik kewe-
taiyem te hram mamkepi yi mit miyapir
han tokik eiyu eyit. ¹² Menmen hi het-
piyem hram mar im. Hi akepi ariuwe
menmen hi arekyiyem, yi eikepa eiriuwe
menmen yi eirekyiyem te haiu emkaapan
emriuwerem.

¹³ *Nai yinan hi hanhan yi eyirtei me wi
yapirwe hi han kitet anen ari. Au, nipaa
ere in menmen mewena te hi ap anen ari
yi mit au. Hi han kitet hi hari mit miyapir
han ne yi mit en yi eiyises him me God.
Hi atip mit miyapir him yaaim me Krai
te mit han nanisesim hram mar ke mitik
hirak kamir ni, maain menmen mamwo
yapirwe. Mar im hi hanhan yi eiyisesim
eyir ke mit han hir ap ne weiwik me Isrel
hir nisesim. ¹⁴ God hirak kehimitena hi
atip mit miyapir him mirak. Hi eno mit hir
nau werek nanir ke Grik. Hi eno mit han
au nau wit enuk yaank. Hi eno mit hir nen
skul nertei menmen iuwe, netike mit han
au hir nau weinim netaritari menmen im.
¹⁵ Mar keremem te hi hanhan anen yi mit
miyapir ne Rom etpi him yaaim me Krai.

Him yaaim me Krai hram Iuwe

¹⁶ *Hi ap yink enuk heriuwe him yaaim
me Krai au. Hram menmen iuwe me
God mamkaap mit miyapir kerek nemtau
him mirak nisesim, hram mamkepi God
kaktorhis. Hram minin men mit ne Isrel,
maain hram men mit hir ap ne weiwik
mir au. ¹⁷ *Him yaaim me Krai meteik-
nai menmen yaaim God kerekyiyem keke-
pai haiu mamre yaain te haiu mamtik-
erek mamu han kiutip. Hram menmen
im. Mit nemtau him mirak, hir nanise-
sim te hram mamkrit menmen me God
mamkepi, hram mamno ere mamisi. Him
me God mit newisim mau tiwei matip mar
im: "Mit kerek God katip hir yaain nentar

* 1:1 Ap 9:15, 13:2; Ga 1:15 * 1:2 Ro 15:25-26; Ta 1:2 * 1:3 Mt 22:42; Ro 9:5; 2Ti 2:8 * 1:4 Ap 13:33 * 1:5
Ap 26:16-18; Ro 15:18; Ga 2:7-9 * 1:7 1Ko 1:2; 2Ko 1:1; Nam 6:25-26; Ef 1:2 * 1:8 1Te 1:8 * 1:9-10 Ef 1:16; Fl
1:18; 1Te 2:5, 10 * 1:9-10 Ap 19:21; Ro 15:23, 32 * 1:13 Ap 19:21; Jo 15:16 * 1:16 Sam 119:46; Mk 8:38; 1Ko
1:18, 24; Ap 13:46 * 1:17 Ro 3:21-22; Hab 2:4

h̄r nemtau h̄m nisesim, h̄r nantikerek nanu nanit.”

Him me m̄t h̄r neweik̄n sip newet God.

¹⁸ *God kerek kau wit k̄rak h̄rak keteiknai h̄rak han enuk keriuwe m̄t miyap̄r yap̄rwe kerek neweik̄n sip newet menmen m̄rak, h̄r n̄riak enum, h̄r nepak̄n h̄m yaaim neriuwe menmen enum h̄r n̄riakem. ¹⁹ *God epei kak̄iwaank m̄t kak̄ntar menmen m̄t nan̄rteiyem me God h̄rak n̄paa ein keteiknorem. ²⁰ *N̄paa w̄i kerek God kewis nepni metike t̄i m̄t miyap̄r h̄r n̄r menmen h̄rak k̄riakem. Mar keremem te h̄r n̄rem h̄r nertei menmen me God. H̄r ap te nan̄r God kaku nanam̄r k̄r au. H̄r nertei God h̄rak k̄re mekak, h̄r nertei h̄rak w̄senuk manpenuk kaku kak̄t̄ tipmain tipmain enum eik, te h̄r ap nan̄t̄p God h̄r nep̄tariyek te h̄r ap newen̄pi niuk m̄rak au.

²¹ *H̄r ap te nan̄t̄p God h̄r nep̄tariyek nan̄ntar n̄paa h̄r nertei God h̄rak keim̄n te h̄r n̄napen newen̄pi niuk m̄rak, h̄r ap netp̄wek h̄rak yaaik au. H̄r han kitet menmen enum te han k̄r enuk ketari menmen yaaim m̄re m̄t ne w̄itaan nen yaank ap nemsiu si au h̄r n̄nat̄n yayiwe. ²² *H̄r han kitet h̄r nertei menmen yap̄rwe te h̄r nar ke m̄t enun han ken sip. ²³ *H̄r nar ke m̄t enun han ken sip nentar h̄r epei neweik̄n sip newet God kerek kaku kak̄t̄ tipmain tipmain enum eik, h̄r ap newen̄pi niuk m̄rak au. H̄r neweik̄n newen̄pi niuk me t̄ipir kerek m̄t nat̄n ninaan mau tein̄k. H̄r nime nu m̄re m̄t kerek nani ek, o hore, samiyak o k̄rin, manpen, pewen, menmen ham.

Menmen enum m̄t h̄r n̄riakem

²⁴ *H̄r n̄riak menmen enum mar im, te God k̄naw̄iri te h̄r nau enum n̄riak menmen enum mar im: H̄r n̄riakan menmen enum neriuwe ȳnk k̄r, h̄r nises menmen han k̄r hanhanem. ²⁵ *H̄r neweik̄n sip newet h̄m yaaim me God, h̄r nises h̄m enum memit̄p̄n. H̄r newen̄pi niuk me menmen God k̄riakem. H̄r ap newen̄pi niuk me God kerek k̄riak menmen yap̄rwe. H̄rak kerek h̄rak yaaik, haiu mamwen̄pi niuk m̄rak tipmain tipmain enum eik.

²⁶ H̄r neweik̄n sip newet God te h̄rak k̄naw̄iri h̄r nises menmen enum h̄r hanhanem. Miyap̄r h̄r ap n̄waaai netike m̄t n̄r au. H̄r niyawan n̄waaai netike

miyap̄r han. ²⁷ *M̄t h̄r n̄riak menmen nar ke miyap̄r n̄riakem. H̄r ap netike miyap̄r n̄r niyawan n̄waaai au. H̄r han k̄r kekrit k̄re si, h̄r hanhan netike m̄t han h̄r niyawan n̄waaai. H̄r niyawan n̄waaai n̄riakan enum te God kerekyor enum me menmen enum h̄r n̄riakem.

²⁸ M̄t miyap̄r h̄r n̄napen han kakitet God ketike menmen m̄rak te h̄rak k̄naw̄iri te han k̄r kises menmen enum te h̄r n̄riak menmen yaaim au. ²⁹ Te h̄r n̄riak menmen enum heriyai heriyai. H̄r hemkre menepam me menmen, h̄r han kitet menmen enum me m̄t han, h̄r ȳnk enuk neriuwe m̄t han nin̄ni, h̄r m̄t han nenep m̄t han h̄r naa, h̄r nari han ke m̄t h̄r nenke hasini, h̄r nemit̄p̄n me menmen, h̄r han kitet menmen enum me m̄t han, h̄r nat̄pan nisesan me menmen. ³⁰ H̄r newisesik newen̄n h̄m me m̄t han h̄r n̄napen God, h̄r nene m̄t miyap̄r han new̄r paan newepik, h̄r nar ke m̄t enun paan tokik nat̄p h̄r n̄re m̄t iuwe nin̄n m̄t han. H̄r han kitet nan̄riak menmen enum n̄paa m̄t ap n̄riakem au. H̄r ap nises h̄m me miye haai n̄r au. ³¹ H̄r n̄re m̄t enun han ken sip ap han kitet menmen enum maain mamnen, h̄r m̄t ap nises h̄m m̄r h̄r netpim, h̄r ap hanhan neriuwe m̄t miyap̄r han o han tewen̄ni au. ³² H̄r nertei God epei kat̄p m̄t miyap̄r kerek n̄riak menmen enum mar im maain h̄r nani, te h̄r wen n̄riakem. H̄r wen n̄riakem keremem au. H̄r nari han ke m̄t miyap̄r han te h̄r n̄riakem mar ke h̄r n̄riakem, h̄r netpi h̄r yaain.

2

God skelim m̄t werek werek kakises menmen yaaim

¹ *Yi m̄t keriyen ne Isrel kerek yi yesiuwe h̄m yene m̄t kerek ap ne Isrel yentar menmen enum h̄r n̄riakem. Yi ap eit̄p God yi yaain me menmen yi ȳriakem au. Yi yene m̄t yentar menmen enum h̄r n̄riakem. ² Haiu m̄t ne Isrel haiu mertei God ap han ekitet m̄t miyap̄r h̄r neim̄n au. H̄rak han ekitet skelim m̄t miyap̄r h̄r neim̄n n̄p̄ran me menmen enum h̄r n̄riakem keremem. ³ Yi yesiuwe h̄m yene m̄t yentar menmen enum h̄r n̄riakem, te yi yises menmen enum mar ke h̄r n̄riakem, maain God skelim m̄t en me menmen m̄r enum. Te yi han kitet h̄rak kak̄t̄pi yi yaain a? Taauye! God skelim yi m̄t eitikeri! ⁴ *Yi ȳnan yip̄r yew̄rek yentar God h̄rak hanhan

* 1:18 Ef 5:6; Kl 3:6; 2Te 2:12 * 1:19 Ap 14:15-17, 17:24-28 * 1:20 Jop 12:7-9; Sam 19:1; Hi 11:3 * 1:21 Ef 4:17-18 * 1:22 Jer 10:14; 1Ko 1:20 * 1:23 Diu 4:15-19; Sam 106:20 * 1:24 Ap 14:16 * 1:25 Jer 13:25, 16:19; Ro 9:5 * 1:27 Lev 18:22, 20:13; 1Ko 6:9 * 2:1 Mt 7:1-2; Jo 8:7 * 2:4 Ef 1:7, 2:7; 2Pi 3:15

keriuwe ap kakiwep waswas au a? Yi yepitari God h̄rak ap kakiwep waswas te yi eiweik̄n sip eiwet menmen enum a? ⁵ Yi yewen̄n han ki ap yeweik̄n sip yewet menmen enum au. Te maain w̄i kerek God skelim haiu m̄it me menmen, h̄rak kakises menmen m̄irak yaaim, h̄rak kakreyi enum yap̄rwe. Menmen enum yi ȳriakem maain h̄ram mam̄r ke m̄itik kewepep haak kemi ere mau niu, h̄ram mam̄nke mam̄p̄ mam̄waankek. ⁶ *God tewen kakriak m̄it menmen yaaim o menmen enum kak̄ntar menmen n̄paa h̄r n̄riakem. ⁷ M̄it miyap̄r kerek hekrit hekrit n̄riak menmen yaaim, h̄r hanhan God h̄rak kakwet̄r h̄m̄in yaaik kakt̄p h̄r m̄it miyap̄r yaain niuk m̄r iuwe kak̄kepi h̄r nantikerek nanu nan̄it tipmain tipmain enum eik. Te maain God kakwet̄r menmen im kak̄kepi h̄r nantikerek nanu nan̄it. ⁸ *Te m̄it miyap̄r han au. H̄r neweik̄n sip newet menmen yaaim h̄r nises han k̄r enuk n̄riak menmen enum, maain God han enuk kakriuw̄eri h̄rak kakn̄p kak̄waanki. ⁹ *M̄it miyap̄r kerek h̄r n̄riak menmen enum maain God kak̄waanki h̄r ȳnk k̄r kaknen han k̄r enuk. God kak̄n̄n kak̄waank m̄it miyap̄r han ne weiw̄ik me Isrel kerek n̄riak enum. Maain h̄rak kak̄waank m̄it miyap̄r han ne weiw̄ik ham nerer wit wit kerek n̄riak enum. ¹⁰ Te m̄it miyap̄r kerek h̄r n̄riak menmen yaaim, maain God kakwet̄r menmen m̄irak yaaim, h̄r nanre m̄it miyap̄r iuwe, h̄r nanu werek. God kak̄n̄n kakriak m̄it miyap̄r han ne weiw̄ik me Isrel em, maain h̄rak kakriak yi m̄it miyap̄r ne weiw̄ik ham em. ¹¹ *God ap han kitet m̄it h̄r niuk m̄r iuwe o h̄r au enun wein̄n au. H̄rak han kiteti h̄r n̄p̄ran.

¹² M̄it miyap̄r ap ne weiw̄ik me Isrel h̄r nep̄itari h̄m me God n̄paa Moses kewis̄m mau t̄wei. H̄r n̄riak enum te God h̄rak kak̄waanki kak̄nterim wein̄m. M̄it miyap̄r ne weiw̄ik me God au. H̄r nertei h̄m me God n̄paa Moses kewis̄m te h̄r n̄riak enum, maain God kak̄it h̄m im h̄rak kakno m̄it ne Isrel skelim m̄it miyap̄r kakriuw̄erem kak̄waanki. ¹³ *M̄it miyap̄r kerek nemtau h̄m me God kere-mem, h̄rak ap te kakt̄p h̄r yaain au. M̄it miyap̄r kerek nemtewem h̄r nisesim, h̄r keriyen God kakt̄p h̄r yaain. ¹⁴ *M̄it miyap̄r ap ne weiw̄ik me Isrel ap nertei h̄m me God Moses kewis̄m. W̄i kerek h̄r nises han k̄r n̄riak menmen yaaim

mar ke h̄m me God n̄paa Moses kewis̄m mau t̄wei h̄ram metpim, te menmen im meteiknai h̄r nertei menmen yaaim metike menmen enum. ¹⁵ Menmen h̄r n̄riakem h̄ram meteiknai h̄m n̄paa God ketpim h̄ram mau mekre han k̄r. W̄i ham han k̄r enuk keriuwe menmen enum h̄r n̄riakem. W̄i ham han k̄r au yaaik keriuwe menmen yaaim h̄r n̄riakem. ¹⁶ *Maain w̄i mamnen te God kakt̄p Jisas Krai h̄rak kakwep̄yap̄r menmen mau mekre han ke haiu m̄it yap̄rwe, h̄rak kakreyei yaaim o enum kak̄nterim. Menmen im mamnen mam̄r ke hi hetpiyem heriuwe h̄m yaaim me God.

Yi m̄it miyap̄r ne Isrel han ekitet h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei h̄ram mam̄kepi te yi eiyu werek.

¹⁷ *M̄it miyap̄r yi yat̄p yar ik: “Haiu m̄it miyap̄r ne weiw̄ik me Isrel.” Yi han kitet yi yetike God yi yekiyan yau yentar h̄rak keweti h̄m m̄irak a? Yi yat̄p yewen̄pi niuk mi yar ik: “Haiu m̄it miyap̄r ne God.” ¹⁸ Yi yertei menmen h̄rak hanhan yi eiyisesim. Yi yertei hanhan menmen yaaim te yi yisesim. Menmen enum au. Yi hanhan eiyises menmen yaaim eiȳntar n̄paa yi wen n̄kerek kike ere in haairer h̄r nepei netpi h̄m me God. ¹⁹ *Yi han kitet yi yertei h̄m me God werek te yi eiteik̄n m̄it nep̄itari menmen m̄irak te h̄r nanisesik werek werek a? Yi ȳre si merh̄ihe yi eiteik̄n m̄it kerek ap nertei God h̄r n̄re m̄it ne w̄itan nan̄no, yi eiteik̄nor yayiwe yaaik te h̄r enisesik a? ²⁰ *Yi han kitet yi werek te yi eiteik̄n m̄it kerek h̄r han kitet menmen enum, yi eiteik̄nor menmen me God a? O yi eiteik̄n m̄it kerek nep̄itari menmen me God h̄r n̄re n̄kerek, yi eiteik̄nor werek menmen me God yentar yi han kitet h̄m me Moses meteikni menmen yap̄rwe God kerteiyem a? ²¹ *Yi yeteik̄n m̄it han menmen me God, yi yennak te yi ap yeteik̄n h̄ras menmen a? Yi yat̄p m̄it an yar ik: “Yi ap eikint̄p menmen me m̄itik hak.” Te yi eikint̄p menmen me m̄it han o au a? ²² Yi yat̄p, “Yi m̄it ap eiri miyap̄r ne m̄it han eitikeri eiriyandhis eiwen̄nem au em̄it.” Te yi h̄ras yi ȳriakem o au a? Yi ȳnapen m̄it kerek newen̄pi niuk me t̄pir, te yi ap eikint̄p menmen h̄r newis̄m mau k̄nanan newepwar t̄pir em. ²³ M̄it han n̄nan yip̄r new̄irek nene God nentar menmen yi m̄it ȳriakem. Yi yewen̄pi niuk mi yat̄p God keweti h̄m m̄irak, te yi ap yisesim au. Yi

* 2:6 Mt 16:27; Jo 5:29; 2Ko 5:10   * 2:8 2Te 1:8   * 2:9 Ro 1:16   * 2:11 Diu 10:17; 2Kro 19:7; Ap 10:34; Ef 6:9;
1Pi 1:17   * 2:13 Mt 7:21; 1Jo 3:7   * 2:14 Ap 10:35   * 2:16 2Ti 2:8   * 2:17 Je 2:19   * 2:19 Mt 15:14; Lu 18:9
* 2:20 2Ti 3:5, 15   * 2:21 Sam 50:16-21; Mt 23:3-4   * 2:24 Ais 52:5; Esi 36:20

yeweik'in sip yewetewem. ²⁴ *Menmen hi hetpiyem h'ram yaaim mentar h'm mau t'wei n'paa Aisaia kewis'im h'ram mat'ip mar im: "M'it ap ne weiw'ik me Isrel nat'ip enum me niuk me God nentar yi m'it ne Isrel."

Yi yerekir y'ink te yi han kitet h'arak kak'kepi yi ne God-Au, menmen mekre han mamkepi keriyen

²⁵ *Yi yises h'm me Moses, m'it nerekir y'ink ki, h'arak yaaik kak'kepi. Te yi ei-weik'in sip eiwet h'm m'arak, h'ram mar ke n'paa m'it ap nerekir y'ink ki. ²⁶ *M'it kerek ap nerekir y'ink k'ir h'ir nises h'm me God werek werek, God han kitet h'ir yaain nar ke m'it h'ir nepei nerekir y'ink k'ir. ²⁷ Te maain h'm me God kerek m'it ap nerekir y'ink k'ir h'ir nisesim, h'ram mamteik'in yi m'it yi enun. H'ram mamteik'in yi m'it enun yentar yi yerekir y'ink ki, yi yetenen h'm me God Moses kewis'im mau t'wei, te yi ap yisesim au. H'ir netenen h'm me God Moses kewis'im au, te h'ir nises menmen yaaim.

²⁸ *Yi ap m'it ne Isrel keriyen yentar miy-er-er ni nini yi ne weiw'ik me Isrel o yentar yi yerekir y'ink ki au. ²⁹ *M'it miyap'ir h'ir ne weiw'ik me Isrel nentar h'ir nises God nekre han k'ir. Menmen im h'ram mar ke God H'im'in Yaaik h'arak kehimitenor han k'ir h'arak ke God. Menmen im ap mises menmen Moses n'paa kewis'im mau t'wei. M'it han ap nanwen'ipi niuk me m'it nar ik, te God hanhan kakriuw-eri iuwe.

3

Menmen enum ap te mamin'in menmen yaaim

¹ Yi han kitet mekam? M'it ne weiw'ik me Isrel h'ir nin'in m'it han ne weiw'ik ham o au? Menmen h'ir nisesim nerekir y'ink k'ir h'ram yaaim mamkepi o au? ² *H'ram yaaim mamkepi yap'irwe mar im. God kin'in kewet m'it ne Isrel h'm m'arak te h'ir nan'irtej menmen h'arak hanhan h'ir nanisesim. ³ *M'it han ne weiw'ik me Isrel h'ir ap nises h'm m'arak, te yi ap han ekitet God ap kakises h'm m'arak kak'ntar m'it han neweik'in sip newet'iw-ek, au em'it. ⁴ *M'it miyap'ir yap'irwe nanweik'in sip nanwet h'm yaaim, God kerekek au. Hekrit hekrit h'arak kakises h'm yaaim h'arak ketpim. H'm me God mau t'wei Sam mat'ip mar im: "Hekrit hekrit ti ehin'in m'it kerek h'ir neswut h'm.

H'ir nan'irtej ti at'ip h'm yaaim keremem."

⁵ M'it han nant'ip, "Menmen enum haiu m'it m'ri'akem h'ram yaaim. H'ram yaaim mamkaap God kakteik'in menmen h'arak k'ir'akem h'ram yaaim keremem." H'ram yaaim te haiu mat'ip God enuk kak'ntar h'arak kakwep haiu m'it mam'ntar menmen enum haiu m'ri'akem a? (Hi hises menmen me m'it ne t' h'ir han kitetim) ⁶ Au, h'ram h'm enum. God ap yaaik te h'arak ap te kak'ri'ak menmen yaaim o enum me haiu m'it miyap'ir mau t' ik au em'it! ⁷ Menmen enum hi h'ri'akem mamteik'in m'it God kat'ip h'm yaaim keremem, h'arak kak'it niuk iuwe menterim, te kenmak h'arak kakt'ip hi m'it'ik enuk kerekek, h'arak kakrek-eyo enum a? ⁸ *Haiu ap te mamt'ip haiu mam'ri'ak menmen enum te h'ram mamwepyap'ir menmen yaaim au em'it! M'it han h'ir nesiuwai h'm nat'ip, "Yi m'it Kristen kerek yises h'm me God yi yat'ip enum yar ek." H'ram yaaim te maain m'it h'ir nat'ip enum mar im me haiu m'it, God kak'n'ip.

God h'arak kat'ip haiu m'it yap'irwe enun

⁹ *Te haiu han ekitet mekam? Haiu m'it ne Isrel haiu min'in m'it han ne weiw'ik ham a? Au, hi nepei hetpi haiu m'it miyap'ir yap'irwe ne weiw'ik ne Isrel o m'it miyap'ir han ne weiw'ik ham, menmen mekre han kaiu merek-eyi haiu yap'irwe mam'ri'ak menmen enum. ¹⁰ *H'm im h'ram yaaim mentar m'it newis h'm me God mau t'wei Sam mat'ip mar im:

"M'it'ik kei kiut'ip kek-er n'im'in ne haiu m'it yap'irwe ap te God kakt'ip h'arak yaaik au. Haiu yap'irwe m'it enun.

¹¹ M'it'ik kei kiut'ip kek-er n'im'in ne m'it yap'irwe h'arak kertei menmen h'ram yaaim au. M'it'ik kei kiut'ip kek-er n'im'in ke m'it yap'irwe ap te hanhan God kau kek-er han k'irak au.

¹² H'ir m'it yap'irwe nepei neweik'in sip newet God, h'ir m'it enun. Ap kei kiut'ip k'ir'ak menmen yaaim au.

¹³ *Menmen h'ir netpim meke h'm k'ir h'ram enum mar ke herwe hei m'it nekeisuiw-ek. H'ir nemitetp'in ner-iuw-erek. Menmen enum h'ir netpim h'ram mewaank m'it mar ke nap mekre yehes me manpen siurp kenep m'it h'ir nani.

¹⁴ *Menmen h'ir netpim meke h'm k'ir man h'ram enum mar ke saukei wap'ik mau h'm ke m'it'ik.

¹⁵ *H'ir waswas nenep m'it h'ir nani.

* 2:25 Jer 4:4, 9:25   * 2:26 Ga 5:6   * 2:28 Jo 7:24, 8:39   * 2:29 Diu 30:6; Kl 2:11; 1Ko 4:5; 2Ko 10:18   * 3:2 Sam 147:19-20; Ro 9:4   * 3:3 Ro 9:6, 11:29; 2Ti 2:13   * 3:4 Sam 51:4   * 3:8 Ro 6:1, 15   * 3:9 Ro 1:18-2:24, 3:23   * 3:10 Sam 14:1-3, 53:1-3; Ekl 7:20   * 3:13 Sam 5:9, 140:3   * 3:14 Sam 10:7   * 3:15 Pro 1:16; Ais 59:7-8

16 Wit kerek h̄r nen newi, h̄r newaank menmen metike m̄t te h̄r han enuk.
17 H̄r ap n̄kaap m̄t miyap̄r nekiyan nau neit au.

18 *H̄r ap han kitet newen̄pi niuk me God h̄rak iuwe au.”

19 Haiu mertei h̄m me God yap̄rwe m̄t newis̄m mau t̄wei, h̄ram me m̄t ne weiw̄k me Isrel, te m̄t ne Isrel netike m̄t nerer wit wit ap te nant̄p God h̄r yaain au. God han ek̄it menmen h̄r n̄riakem h̄rak skelim h̄r m̄t miyap̄r keriuwerem keremem. 20 *God ap kakt̄p m̄tik kiut̄p kek̄re n̄m̄n ke haiu m̄t yap̄rwe h̄rak yaaik kentar h̄rak kises h̄m n̄paa Moses kewis̄m mau t̄wei au. H̄m im h̄ram meteiknai haiu m̄t enun haiu m̄riak menmen enum keremem.

M̄t kerek nises h̄m me Krai, God kakt̄p h̄r m̄t yaain

21 *In ek God nepei kewepyap̄r menmen h̄rak k̄riakem te h̄rak kat̄p m̄t kerek nisesik, h̄r n̄re yaain. Menmen im h̄ram ap menmen me h̄m me Moses au, te n̄paa enum eik h̄m Moses ketike m̄t profet h̄r newis̄m mau t̄wei h̄ram mat̄p menmen im me God mamnen. 22 *Menmen me God mamnen h̄ram im: God kakt̄p m̄t miyap̄r h̄r yaain nan̄tar h̄r nises h̄m me Jisas Krai. God kakt̄p m̄t miyap̄r yap̄rwe kerek h̄r nises h̄m me Jisas Krai h̄r yaain. H̄rak ap han kitet h̄r m̄t miyap̄r ne weiw̄k me Isrel o ne weiw̄k ham au. H̄ram menmen wein̄m. 23 *H̄ram menmen wein̄m mentar m̄t miyap̄r yap̄rwe nerer wit wit h̄r epei n̄riak enum, te God ap kakwen̄piri kakt̄pi h̄r yaain au. 24 *Te God kewetai haiu m̄t menmen m̄rak yaaim wein̄m mar im: God kerek̄yei haiu m̄t menmen yaaim h̄rak kat̄p haiu yaain mentar menmen Krai Jisas kerek̄yeyem me w̄i h̄rak kaa te kak̄kepei kakt̄aihis. 25 *God keh̄m̄tan Krai keriuwetek h̄rak kan kaa k̄re sipsip m̄t nak̄ip nesiyek newet God ek. H̄rak kaa hemkre m̄rak mewen, te h̄ram mam̄sak menmen enum maiu me w̄i haiu mam̄ses h̄m m̄rak. God k̄riak menmen im kakteiknai haiu m̄t h̄rak yaaik. N̄paa m̄t h̄r n̄riak enum, te God hanhan keriuweri, h̄rak ap kan̄p au, kentar h̄rak kaksuwe Jisas kaki kak̄sak menmen enum m̄r. 26 In ek h̄rak keriuwet Jisas h̄rak kan kaa keteiknai h̄rak yaaik, h̄rak kesak menmen enum em haiu m̄t

kerek mises h̄m me Jisas, h̄rak kat̄p haiu yaain.

27 *Te haiu mamwen̄pi niuk maiu h̄ras a? Taauye! Haiu ap mamwen̄pi niuk mai mam̄ntar haiu m̄riak menmen yaaim h̄m me Moses mau t̄wei mat̄p haiu emis̄sim au. Haiu yaain mentar haiu mises h̄m me Jisas Krai. H̄rak kesak menmen enum maiu te haiu ap mamwen̄pi niuk mai au em̄t. 28 *Te haiu mertei menmen im. God kat̄p m̄t h̄r yaain nentar h̄r n̄riak menmen h̄m kerek Moses kewis̄m mau t̄wei mat̄p h̄r enisesim au. God kat̄p h̄r yaain nentar h̄r nemtau h̄m m̄rak h̄r nisesim.

29-30 **Yi han kitet God h̄rak ke haiu m̄t ne Isrel keriyen te m̄t ne weiw̄k ham au a? Taauye! H̄rak God ke haiu m̄t yap̄rwe kentar h̄rak kakt̄p m̄t kerek nerekir ȳnk o m̄t ap nerekir ȳnk k̄r, h̄r n̄re yaain nentar h̄r nemtau h̄m m̄rak h̄r nisesim. 31 *Haiu m̄riak menmen me h̄m kerek Moses kewis̄m mau t̄wei h̄ram wein̄m meriuwe menmen in ek haiu nisesim me Krai a? Taauye! Haiu meteik̄n m̄t h̄m me Moses h̄ram yaaim mekepai haiu emises h̄m me God.

4

God kat̄p Ebrahim h̄rak yaaik

1 Ebrahim h̄rak m̄tik kar ke haiu m̄t. H̄rak maam n̄pu ke haiu m̄t ne weiw̄k me Isrel. Te haiu mam̄t̄p h̄rak keit mekam keriuwe menmen h̄rak k̄riakem? 2-3 *God h̄rak kat̄p Ebrahim h̄rak yaaik kentar h̄rak k̄riak menmen yaaim, te Ebrahim kakwen̄pi h̄rekes keriuwe niuk m̄rak. Te God k̄r Ebrahim h̄rak ap kwen̄pi h̄rekes keriuwe niuk m̄rak kentar h̄m me God mau t̄wei mat̄p, “Ebrahim han kitet God kakises h̄m n̄paa h̄rak ket̄p̄wekem te God kat̄p h̄rak yaaik. God ap kat̄p Ebrahim h̄rak yaaik kentar menmen h̄rak k̄riakem au!” 4 *M̄tik k̄riak menmen me m̄tik hak, maain h̄rak kak̄it pewek mamrerim. M̄tik ap kawet̄wekem wein̄m au. H̄rak k̄riak menmen h̄rak kakt̄wem. 5 M̄t kerek nemtau h̄m me God kerek kesak menmen enum me haiu m̄t, h̄r nisesim wein̄m te God kakt̄p m̄t nar ik h̄r yaain. M̄t kerek h̄r han kitet menmen h̄r n̄riakem te h̄r nan̄riak God kakt̄p h̄r yaain, m̄t nar ik God kakt̄p h̄r au enun. 6 N̄paa Deit kewis̄ h̄m mau t̄wei h̄ram mat̄p me m̄t in ek h̄r han yaaik nentar God kat̄p h̄r

* 3:18 Sam 36:1 * 3:20 Sam 143:2; Ga 2:16; Ro 7:7

Ro 3:9; 5:12 * 3:24 Ef 2:8; Ro 5:1 * 3:25 Ef 1:7 *

* 3:29-30 Diu 6:4; Ga 3:20; Ro 4:11-12 * 3:31 Mt 5:17; Ro 8:4

* 4:7 Sam 32:1-2

* 3:21 Ap 10:43 * 3:22 Ro 1:17; Ga 2:16 * 3:23

3:27 1Ko 1:31 * 3:28 Ga 2:16 * 3:29-30 Ro 10:12

* 3:29-30 Diu 6:4; Ga 3:20; Ro 4:11-12 * 3:31 Mt 5:17; Ro 8:4

* 4:2-3 Jen 15:6; Ga 3:6; Je 2:23 * 4:4 Ro 11:6

yaain. H̄rak kat̄ip h̄r yaain nentar h̄r n̄riak menmen te h̄r nan̄riak God kakt̄ip h̄r yaain au. H̄r han kitet h̄rak kakises menmen h̄rak ketporem keremem. ^{7*}H̄m Devit kewis̄m mau t̄wei Sam mat̄ip mar im:

“M̄t kerek God epei kesak menmen enum m̄r n̄paa h̄r n̄riakem, h̄r han yaaik nanu.

⁸ M̄t kerek M̄t̄k Iuwe God ap han kitet menmen enum h̄r n̄riakem, h̄rak kakneri kak̄waanki kak̄nterim au, h̄r han yaaik nanu.”

⁹ *Menmen yaaim im m̄riak m̄t h̄r han yaaik, h̄ram menmen me haiu m̄t ne Isrel keriyen o h̄ram me m̄t yap̄rwe a? Haiu nepei mat̄ip Ebrahim han kitet God kakises h̄m h̄rak n̄paa ketp̄wekem, te God kat̄ip Ebrahim h̄rak m̄t̄k yaaik. ¹⁰ Kewaai meruri God kat̄ip Ebrahim h̄rak yaaik? H̄rak kerekir ȳnk k̄rak o wen au a? Wen au ye! ¹¹ *Maain h̄rak kerekir ȳnk k̄rak h̄rak keteik̄n m̄t God nepei kat̄ip h̄rak yaaik kentar h̄rak kises h̄m m̄rak. Te in ek h̄rak maam n̄pu ke m̄t yap̄rwe kerek ap nerekir ȳnk k̄r te God kakt̄ip h̄r yaain nentar h̄r nises h̄m m̄rak. ¹² *H̄rak maam n̄pu ke m̄t in netike haiu m̄t han kerek merekir ȳnk k̄r. H̄rak maam n̄pu k̄r kentar haiu merekir ȳnk k̄r au. H̄rak maam n̄pu ke haiu m̄t yap̄rwe kentar haiu mises h̄m me God mar ke n̄paa h̄rak kisesim. H̄rak kerekir ȳnk k̄rak wen au, h̄rak han kitet God kakises h̄m n̄paa h̄rak ketp̄wekem te God kat̄ip h̄rak yaaik.

M̄t kerek nises h̄m me God nan̄t menmen n̄paa h̄rak ketpim

¹³ *N̄paa God kat̄ip Ebrahim h̄rak kakrekȳwek menmen kaktike haiu nepenyerer n̄rak, maain haiu naanmamre m̄t miyap̄r nanrer wit wit nanu t̄. H̄rak ap kat̄ip Ebrahim menmen kentar Ebrahim h̄rak k̄riak menmen yaaim kari han ke God keriuwerem au. H̄rak ketp̄wekem kentar h̄rak kemtau h̄m me God h̄rak kisesim. ¹⁴ *M̄t kerek n̄riak menmen nan̄riak God kakt̄ip h̄r yaain, te h̄r nan̄t menmen n̄paa God ketpim. Te haiu m̄t kerek mises h̄m m̄rak wein̄m haiu mises menmen enum wein̄m ap te mam̄t menmen m̄rak au. H̄m im h̄ram yaaim te h̄m me God haiu misesim h̄ram wein̄m, te menmen n̄paa God kat̄ip kakwet Ebrahim em h̄ram menmen enum wein̄m. H̄m im au mem̄tet̄p̄n!

¹⁵ *Haiu mertei h̄m me Moses kakriak God h̄rak kak̄waank m̄t miyap̄r kerek neremir h̄m m̄rak h̄rak kewis̄m mau t̄wei mentar h̄r nertei menmen h̄rak hanhan h̄r nanisesim. H̄m me Moses h̄ram nepei au mesi te haiu ap mam̄t̄ip m̄t neremir h̄m m̄rak mau t̄wei au. H̄m ap mepu te h̄r neremir au.

¹⁶ *Menmen God ketpim h̄rak kakwet haiu m̄t em haiu yap̄rwe mam̄twem mam̄ntar haiu han kitet h̄rak kakises menmen n̄paa h̄rak ketpim. God kakwetiye wein̄m te h̄rak kakrekyei menmen yaaim. H̄rak kakwet̄ haiu nepenyerer yap̄rwe ne Ebrahim kakwetiye. H̄rak kakwet m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me Moses kakwet̄rem keremem au. H̄rak kakwet̄ haiu m̄t miyap̄r yap̄rwe rem kerek mises h̄m me God mar ke n̄paa maam n̄pu k̄r Ebrahim h̄rak kisesim. Maain God kakwet̄ai menmen n̄paa h̄rak ketpim. ¹⁷ *Ebrahim h̄rak maam ke haiu m̄t yap̄rwe kentar h̄m me God mau t̄wei mat̄ip mar im: “Hi God hi herekyit t̄ maam ke m̄t miyap̄r maain h̄r nanu nanrer wit wit.” God han kitet Ebrahim h̄rak k̄re maam ke haiu m̄t miyap̄r yap̄rwe kerek mises h̄m me God. H̄rak kises h̄m me God kerek h̄rak k̄k̄ian m̄t kerek epei naa, h̄r nekrit nau, h̄rak kat̄ip h̄m wein̄m me menmen n̄paa mepu au, h̄ram min̄n mekrit mau.

¹⁸ *Ebrahim han kitet God kakriak menmen n̄paa h̄rak ketpim te h̄rak ap kertei karkeik te h̄rak kakriakem au. H̄rak han kitet kar ik, te God kewis̄k h̄rak maam n̄pu ke m̄t miyap̄r yap̄rwe nau nerer wit wit. God kat̄ip Ebrahim h̄m mar ik: “Ebrahim nepenyerer nit maain h̄r nant̄n nanre yap̄rwe.” ¹⁹ *Me w̄ im Ebrahim h̄rak menep 100 tito, te h̄rak han kitet ȳnk k̄rak h̄rak kar ke m̄t̄k epei kaa au. M̄te p̄rak h̄re we m̄te ap te wawine n̄kerek au, te menmen im ap mari han k̄rak te h̄rak kat̄ip God h̄rak ap te kakriak menmen n̄paa h̄rak ketpim au. ²⁰ H̄rak ap han kitet God ap kakriak menmen n̄paa h̄rak ketpim au. H̄rak kises h̄m me God kek̄re han k̄rak iuwe, h̄rak kewen̄pi niuk me God te maain h̄rak kak̄kepik h̄rak kakine n̄kan. ²¹ Ebrahim h̄rak han kitet God h̄rak manp enuk kakises h̄m me n̄kan n̄paa h̄rak ketpim. ²² *Ebrahim han kitet menmen mar im te God kat̄ip h̄rak m̄t̄k yaaik.

²³ H̄m me God kerek mat̄ip mar ik:

* **4:9** Jen 15:6; Je 2:23   * **4:11** Jen 17:10-11   * **4:12** Mt 3:9   * **4:13** Jen 17:4-6, 22:17-18; Ga 3:29   * **4:14** Ga 3:18   * **4:15** Ro 3:20, 5:13, 7:8   * **4:16** Ga 3:7   * **4:17** Jen 17:5; Ais 48:13   * **4:18** Hi 11:1; Jen 15:5   * **4:19** Jen 17:17   * **4:22** Jen 15:6

“God katip h̄rak m̄tik yaaik,” h̄ram ap matip me Ebrahim kiutip kerekek au. ²⁴ *H̄ram matip me Ebrahim ketike haiu m̄t miyap̄r kerek maain God h̄rak kaktip haiu yaain mentar haiu mises God kerek h̄rak k̄k̄iak M̄tik Iuwe kaiu Jisas kerek n̄paa kaa, h̄rak kekrit kau. ²⁵ *God keriuwet h̄rak kan t̄ kaa te kak̄sak menmen enum haiu m̄rak em. God p̄ke k̄k̄iak h̄rak kekrit kau, te God kaktip haiu m̄t miyap̄r yaain mam̄ntar haiu misesik.

5

God katip haiu m̄t miyap̄r haiu yaain

¹ *Te in ek God katip haiu m̄t miyap̄r yaain mentar haiu misesik. Haiu metikerek mekiyan mau mentar menmen M̄tik Iuwe Jisas Krai h̄rak k̄riakem. ² *Haiu mises h̄m me Krai te h̄rak kerekek kekepai haiu metike God haiu mekiyan mau, God kerekyei menmen yaaim. In ek haiu han yaaik memer̄r menmen yaaim me God haiu mertei maain h̄rak kakwetaiyem. ³ *Haiu han yaaik meriuwe menmen im keremem au. Haiu han yaaik me menmen enum mamnen mamraiwaank. Haiu han yaaik meriuwerem mentar haiu mertei h̄ram mamkepai haiu han tokik emu emises h̄m me God werek werek. ⁴ Haiu han tokik emu me menmen enum mamraiwan, te God kaktip haiu min̄n menmen enum. God kaktip haiu min̄n menmen enum te haiu emisesik em̄mer̄r te maain haiu mam̄t menmen m̄rak yaaim h̄rak kakwetaiyem. ⁵ *Haiu emisesik emer̄r ke maain h̄rak kakwetai menmen m̄rak, haiu ap ȳnk enuk mam̄ntar haiu han kitet h̄rak ap kises menmen n̄paa h̄rak ketpaiyem au. Haiu ap ȳnk enuk mamriuwerem mam̄ntar God keteiknai h̄rak han tewen̄nai h̄rak keriuwet God H̄m̄n Yaaik kan kakre han kaiu, te haiu mertei maain h̄rak kakwetai menmen.

⁶ Krai h̄rak kan t̄ h̄rak kaa me haiu m̄t miyap̄r kerek enun neweikin sip newet God. Me w̄ im haiu enun ap m̄kaap h̄ras haiu m̄re yaain, te God kises han k̄rak k̄mat w̄ kerek h̄rak keriuwet Jisas h̄rak kan t̄ kaa kak̄kepai. ⁷ M̄tik kiutip kekre n̄m̄n ke m̄t yap̄rwe ap te hanhan kak̄kaap m̄tik kerek kises menmen yaaim kak̄kreh̄r k̄rak kaki. Te m̄tik kiutip hanhan keriuwe m̄tik hak yaaik k̄kaap m̄t han h̄rak kak̄kepai kaki kak̄kreh̄r k̄rak. ⁸ *Te God au. H̄rak keteiknai haiu m̄t

enun h̄rak hanhan keriuwai. Me w̄ haiu m̄t miyap̄r haiu wen enun, haiu m̄rak enun, God keriuwet Krai h̄rak kan kaa kekreh̄r kaiu kekepai. ⁹ *Krai nepei kaa hemkre m̄rak mewen h̄rak kekreh̄r kaiu te God katip haiu m̄t miyap̄r haiu yaain. Te in ek haiu mertei h̄rak mampenuk te h̄rak kak̄kepai naanmamprai me menmen enum me God maain mamnen mamnep m̄t miyap̄r enun en. ¹⁰ *N̄paa haiu mar ke m̄t miyap̄r enun ap nises God au, N̄kan k̄rak Krai kaa, h̄rak kenipai haiu metike God mekiyan mau. In ek, haiu metike God mekiyan mau, haiu mertei maain God kaktaihis haiu mamu mamtikerek mam̄ntar Krai h̄rak p̄ke kekrit kau kekepai. ¹¹ God ap kaktaihis wein̄m keremem au. Haiu han yaaik mau meriuwerek h̄rak God kaiu yaaik mentar menmen Jisas Krai kaiu Iuwe h̄rak k̄riakem. N̄paa h̄rak kerekek kenipai haiu metike God mekiyan mau.

H̄m me Adam ketike Krai

¹² *Haiu mertei menmen im man. M̄tik kiutip h̄rak k̄riakem menmen enum te h̄rak kaa. H̄rak kaa te haiu m̄t miyap̄r yap̄rwe haiu mami mam̄ntar haiu misesik haiu m̄rak enun. ¹³ *N̄paa God katip Moses h̄m lo m̄rak h̄rak kewis̄m mau t̄wei wen au, menmen enum epei man mau t̄ mari han ke m̄t h̄r n̄rak enun. God ap han kitet menmen enum kene m̄t kenterim au. H̄rak ap katip Moses menmen me h̄m m̄rak m̄t miyap̄r enisesim wen au. ¹⁴ *God ap kene m̄t kan̄t kentar menmen enun m̄r, te h̄r m̄t yap̄rwe, n̄paa me w̄ Adam kau t̄ ere w̄ God katip Moses h̄m lo m̄rak, h̄r yap̄rwe n̄re ne m̄t h̄r naa. Adam ketike m̄t miyap̄r han kerek ap neremir h̄m me God nar ke Adam h̄rak k̄riakem, h̄r yap̄rwe naa. Adam kerekek h̄rak k̄re m̄tik maain kaknen.

¹⁵ Menmen enum Adam k̄riakem metike menmen yaaim God kerekyeyem wein̄m, h̄ram m̄p̄ram au. Haiu mertei m̄t miyap̄r yap̄rwe nani nan̄ntar menmen enun Adam k̄riakem. Te haiu mertei God hanhan keriuwai haiu m̄t miyap̄r, h̄rak kerekyei menmen yaaim wein̄m kentar menmen m̄tik kiutip Jisas Krai h̄rak k̄riakem. Menmen yaaim im h̄ram min̄n menmen enun Adam k̄riakem, h̄ram men m̄kaap m̄t miyap̄r yap̄rwe kerek nisesim. ¹⁶ Menmen God k̄riakem h̄ram ap mar ke menmen enun Adam k̄riakem au. M̄tik kiutip h̄rak keremir

* 4:24 Ro 15:4; 1Pi 1:21   * 4:25 Ais 53:4-5   * 5:1 Ro 3:24, 28, 4:24   * 5:2 Ef 2:18, 3:12   * 5:3 Je 1:2-3; 1Pi 1:5-7   * 5:5 Sam 22:5, 25:20; Hi 6:18-19   * 5:8 Jo 3:16; 1Jo 4:10   * 5:9 Ro 1:18, 2:5, 8   * 5:10 Ro 8:7-8
* 5:12 Jen 2:17, 3:6, 16; Ro 6:23   * 5:13 Ro 4:15   * 5:14 1Ko 15:21-22, 45

h̄im me God, te God kenerek katip h̄irak m̄it̄ik enuk kaki. Maain, m̄it̄ miyap̄ir han h̄ir n̄riak menmen enum yap̄irwe, te God kerekeyi menmen yaaim h̄irak kesak menmen enum maiu katip haiu yaain. ¹⁷ Haiu mertei m̄it̄ik kiutip keremir h̄im me God h̄irak k̄riak enum te haiu m̄it̄ yap̄irwe mami. Te menmen M̄it̄ik Jisas Krai kiutip kerekek h̄irak kerekeyiem, h̄iram min̄n menmen ham enum me m̄it̄ik hak aik. Haiu m̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe kerek meit menmen im wein̄im me God, kerek hanhan keriuwai kaktip haiu yaain mentar menmen M̄it̄ik Krai kerekeyiem, h̄irak kaknipay haiu mam̄it̄ h̄im̄in yaaik te Krai kekepai haiu emises God werak werak.

¹⁸ *Te menmen miutip m̄it̄ik hak k̄riakem enum h̄irak kenip God katip haiu m̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe enun haiu mami. Mar im, menmen miutip yaaim m̄it̄ik hak k̄riakem, h̄iram menip God katip haiu yap̄irwe haiu yaain, haiu mami au. Haiu mantikerek mamu mam̄it̄. ¹⁹ *M̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe God ketpor h̄ir enun nentar m̄it̄ik kiutip keweik̄in sip kewet h̄im me God. Mar im m̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe God kak̄ipor h̄ir yaain nan̄ntar m̄it̄ik kiutip kises h̄im me God h̄irak kaa kesak menmen enum maiu.

²⁰ *God katip Moses h̄im lo m̄irak h̄irak kewisim mau t̄iwe te h̄iram menip m̄it̄ miyap̄ir h̄ir nertei werak werak menmen God hanhan h̄ir nanisesim, te h̄ir n̄nein̄im h̄ir n̄riak menmen enum yap̄irwe. Maain m̄it̄ miyap̄ir h̄ir n̄riak menmen enum yap̄irwe, menmen yaaim God k̄riakem kentar h̄irak hanhan keriuwai, h̄iram min̄n menmen enum me haiu m̄it̄ miyap̄ir. ²¹ *Haiu m̄it̄ miyap̄ir mami mam̄ntar menmen enum (sin) kerek mau t̄ ik h̄iram min̄nai. Te menmen yaaim God k̄riakem kaktip haiu yaain mam̄nterim, h̄iram mamin̄n menmen enum mau t̄ naanmamrai haiu m̄it̄ miyap̄ir mamnipai haiu mam̄it̄ h̄im̄in yaaik mam̄ntar menmen M̄it̄ik Iuwe Jisas Krai h̄irak k̄riakem.

6

Haiu maa metike Krai

¹ *Te haiu han kitet mekam? Haiu wen mam̄riak menmen enum te God hanhan kakriuwai w̄senum kak̄isak menmen maiu enum a? Taauye! ² *Haiu epei meweik̄in sip mewet menmen enum haiu m̄ire m̄it̄ naa, haiu ap te emises menmen meiyam enum au em̄it̄! ³ *Hi han kitet yi

epei yertei menmen im. N̄ipaa m̄it̄ n̄ikrai meriuwe t̄ipar haiu m̄it̄ miyap̄ir metike Krai Jisas mau han kiutip, h̄iram mar ke haiu metike Krai haiu maa. ⁴ *M̄it̄ n̄ikrai meriuwe t̄ipar h̄iram mar ke haiu metike Krai maa. God h̄irak yaaik h̄irak manp enuk, te h̄irak k̄ik̄iak Jisas Krai kekre n̄im̄in ne m̄it̄ epei naa, h̄irak p̄ike kekrit kau. Mar im haiu m̄it̄ miyap̄ir haiu m̄ire m̄it̄ p̄ike nekrit nau, haiu mamises menmen yaaim keremem.

Maain haiu mantike Krai mamu haiu mam̄it̄ h̄im̄in yaaik

⁵ *H̄iram mar im. N̄ipaa haiu metike Krai mau niutip, haiu maa metikerek. Te maain haiu mantikerek mamu niutip haiu p̄ike mam̄krit mamu mam̄ir ke in ek h̄irak epei kekrit kau. ⁶ *Haiu mertei menmen im. Menmen n̄ipaa haiu misesim mekre han kiau, h̄iram maa metike Krai mau nu tentarak̄it. H̄iram maa mau nu tentarak̄it te in ek God kak̄iwaank menmen enum mekre han kiau kariyei haiu m̄riak enum, te haiu ap emises menmen enum han kai han kitetim mar ke m̄it̄ enises menmen m̄it̄ n̄ri iuwe nan̄tporem au em̄it̄! ⁷ Yi yaa yetike Krai te menmen enum ap mamri han ki yi eir̄ak menmen enum au eiȳntar yi yertei m̄it̄ kerek h̄ir epei naa, menmen enum ap te mamri han k̄ir au. ⁸ Haiu nepei maa metike Krai, haiu mertei te maain haiu mantikerek mamu mam̄it̄. ⁹ Haiu mantikerek mamu mam̄it̄ mam̄ntar haiu mertei Krai n̄ipaa kaa te God k̄ik̄iak h̄irak kekrit kau. H̄irak ap te p̄ike kaki meiyam taau. Ap menmen mepu mam̄riakek (o mamrikek) h̄irak p̄ike kaki taau! ¹⁰ *H̄irak nepei kaa, menmen enum mari han ke haiu m̄it̄ ap te mamri han k̄irak taau! H̄irak ap te p̄ike kaki kakteipim au. In ek h̄irak kau te h̄irak ketike God tau niutip. ¹¹ *Mar im yi m̄it̄ miyap̄ir yi han ekitet yi nepei yaa, te menmen enum ap p̄ike mamri han ki au. Yi p̄ike yekrit yetike God yau niutip yentar yi ne Krai.

¹² *Yi ap eiwis menmen enum me t̄ p̄ike mamin̄in ȳnk ki kerek maain yi yayi h̄irak kak̄isne au em̄it̄! Yi ap eiwisim h̄iram mamri han ki te yi eiȳises menmen enum me han ki h̄irak hanhanem. ¹³ *Yi ap eiwis his h̄it̄ nanam̄ir h̄im n̄ik̄ip h̄iram mamri (o mam̄ryi) han ki te yi eir̄ak menmen enum me t̄ au em̄it̄! Au, yi eiwet God em̄it̄ike han ki, yi eiwisik h̄irak kak̄ikepi yi eir̄ak menmen yaaim. Yi yar ke m̄it̄ naa, te God kekekyi yi yekrit yau, te yi eiwet̄wek

* 5:18 1Ko 15:22 * 5:19 Ais 53:11 * 5:20 Ro 4:15, 7:8; Ga 3:19 * 5:21 Ro 6:23 * 6:1 Ro 3:5-8 * 6:2 1Pi 4:1 * 6:3 Ga 3:27 * 6:4 Kl 2:12 * 6:5 Fl 3:10-11 * 6:6 Ga 5:24 * 6:10 Hi 9:26-28; 1Pi 3:18 * 6:11 2Ko 5:15; Ga 2:19; 1Pi 2:24 * 6:12 Jen 4:7 * 6:13 Ro 4:15 * 6:14 1Ko 15:21-22, 45

menmen mi yapirwe. ¹⁴ *Yi ap eiwis menmen enum me ti pike maminini au emit eiyintar hım lo ap naanmpri yi yisesim te God kaktip yi yaain au. Yi nepei yenpin yekeipin menmen im. Yi yises menmen yaaim God nepei kerekyiyem weinım, te menmen enum ap te maminini au.

Haiu emises menmen yaaim emriakem

¹⁵ *Yi han kitet mekam? Haiu wen mamriak menmen enum me ti mamntar haiu menpin mekeipin hım lo me nıpa, in ek haiu mises menmen yaaim God nepei kerekyiyem weinım keremem a? Taauye! ¹⁶ *Yi nepei yertei yi hıras eiwis mitik hirak naanmamri yi eirak menmen mirak, yi eire mit nırak. Yi eiwis menmen enum me ti mamri han ki yi eiyisesim, hıram mamrekyi maain yi yayi. Yi eiwis menmen yaaim God kerekyiyem hıram mamri han ki yi eiyisesim, te yi eitike God eikiyan eiyu, hirak kaktip yi yaain. ¹⁷ Nıpa ya yewis menmen enum me ti mari han ki yi yisesim yirak menmen enum. Te maain yi yemtau hım yaaim mit hir netpiyem, te yi yisesim iuwe yeriuwe han ki. Haiu emtip God hirak yaaik ekıntar menmen hirak kerekyiyem. ¹⁸ *God hirak epei keriyei (o keryiyi) yi mit yi yeweikın sip yewet menmen enum me ti kerek nıpa mari han ki yi yisesim. Te in ek, yi yewis menmen yaaim me God mamri han ki yi eiyisesim. ¹⁹ Hi hetpi heriuwe hım im me wok mit hentar han ki hirak ap kertei menmen me God werek werek. Nıpa ya yewis his hit mi hıram mises menmen enum me ti mar im: Yi mit yetike miyapir yairiyahis yewenem o menmen ham enum, te hıram mire mitik kekre winak enuk hirak kirak menmen me mitik naanmpriwek ap keit pewek mererim au. Mar ke nıpa ya yirak menmen enum em, in ek yi eiwis his hit mi o han ki hıram emises menmen yaaim, hıram mamri ke yi eirak menmen yaaim me mitik yaaik naanmpri me menmen.

²⁰ Nıpa ya yises menmen enum hıram mari han ki minini, yi ap yises menmen yaaim me God hıram naanmpri au. ²¹ *Nıpa ya yeit mekam yaaim me menmen enum im a? Taauye! In ek yi yink enuk yentar yi yirakem. Menmen enum em hıram menipi yi yayi. ²² Te in ek God keriyei yi mit yi yinaaiwir menmen enum im hıram mari han ki yi yirak enum. In ek yi yire mit ne God yi yirak menmen me God te yi yayit menmen yaaim mamkepi yi eiyises menmen yaaim te maain yi eiyu

eitike God tipmain tipmain enum eik. ²³ *Yi eiwis menmen enum mamri han ki yi eiyisesim te maain yi eiyit menmen im: Hıram mamnipi yi yayi! Te menmen yaaim God kakwetaiyem weinım, hıram menmen im: Haiu mamtike God haiu mamu mamit tipmain tipmain enum eik mamntar haiu mit miyapir ne Mitik kiau luwe Jisas Kraisl!

7

Tok piksa me mitik ketike mite hir neitan

¹ Nai yinan, yi yertei menmen hi tewen etpiyem yentar yi yertei menmen yapirwe me hım me gavman. Wi kerek mit nau ti, hım im me gavman naanmprior ere hir nani, te hım au meit. ² Mite piutip wetike mitik kire hir neitan, hım me gavman matip mitik wen kepu hımın keruiwerek, mite wawu wautikerek. Maain hirak kaki, hım me gavman ap te mamwenep au. Hire wauno wawit mitik hak. ³ Mitik kire wen kepu, hire wauno wawu wautike mitik hak, hım me gavman matip hire enu wekitet naan. Mitik kire kaki, hire wauno wawit mitik hak, hım me gavman matip hire enu au. Hıram mewisiye hire wawises han kire.

⁴ *Nai yinan, hi hehimıteni heriuwe hım im me mitik hak. Yi yaa me hım lo yentar yi yetike Kraisl yi yau han kiutip. Yi yire pinak ke yink kirak. Hirak epei kaa, te hıram mar ke yi yaa yetikerek. In ek yi yetike mitik hak yi yau niutip yar ke mite mitik kire epei kaa, hire wen weit mitik hak. Mitik hak kere yi yetikerek yau niutip, hirak Kraisl kerek nıpa kaa. Hirak nıpa kaa, te God pıke kikiak kekre nımın ke mit epei naa hirak kekrit kau. Te haiu mit emriak menmen yaaim me God. ⁵ *Nıpa wi haiu mises han kiau, hım lo hıram menipai haiu hanhan emises menmen enum. Menmen haiu mirakem hıram menmen enum menipai haiu mami. ⁶ *In ek hım lo hıram ap naanmamri me menmen mentar haiu mire mit epei naa. In ek menmen haiu mirakem God Hımın Yaaik kekepai haiu emisesim. Menmen me lo nıpa haiu misesim, te God kaktip haiu yaain hıram nepei au meit.

Menmen enum me ti meraiwaank

⁷ *Haiu mamtip mekam? Haiu mamtip hım me God mau tıwei hıram enum a? Taauye! Hım me God ap meteiikon menmen enum, hi ap hertei hıram enum au. Hım me God ap metpo, "Ti ap hemkre menepam hanhan menmen me mitik hak,"

* 6:15 Ro 6:1   * 6:16 Jo 8:34; 2Pi 2:19   * 6:18 Jo 8:32   * 6:21 Ro 7:5, 8:6, 13; 1Pi 1:9   * 6:23 Ro 5:12, 15
* 7:4 Ro 6:2, 11; Ga 2:19   * 7:5 Ro 6:21   * 7:6 Ro 8:2, 6:4   * 7:7 Eks 20:17; Diu 5:21   * 7:8 Ro 4:15

te hi hep̄tari menmen im h̄ram enum. Te h̄ram nepei meteikno h̄ram enum te hi ȳnk enuk heriuwerem. ⁸ *Menmen enum me t̄i man mekekyo han kai te hi hanhan menmen enum yap̄rwe mentar h̄m me God mat̄ip h̄ram menmen enum emit. H̄m me God ap mepu metpo menmen h̄ram enum, te hi ap hanhan heriuwerem au, menmen me t̄i h̄ram mau meit mar ke m̄t̄ik kaa. Hi hep̄tari h̄ram menmen enum. ⁹ *N̄paa hi hepu te hi hetari menmen me h̄m me God. Maain h̄m me God epei man te hi hemtewem, menmen enum me t̄i mekekyo han kai hi hemkre menepam hanhan menmen enum yap̄rwe, te hi hertei hi h̄riak enum, maain hi hahi. ¹⁰ *Hi hertei h̄m kerek God kewetaiyem, h̄rak hanhan h̄ram mamkepau haiu mamu werek, te h̄ram menipa hi hertei hi enuk maain hi hahi. ¹¹ *Menmen enum me t̄i man menepya mewisesik meri- uwe h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄iwei te hi h̄riak enum, maain hi hahi. ¹² *H̄m Moses kewis̄m mau t̄iwei, h̄ram meke God man metike h̄m mat̄ip haiu ap hemkre emnepam hanhan menmen au em̄t! H̄m im h̄ram yaaim, h̄ram meteiknai menmen God hanhan haiu m̄t miyap̄r emisesim, h̄ram yaaim mekepau haiu mamu werek.

¹³ Hi at̄ip mekam? Menmen h̄ram yaaim menipa hi hahi a? Taauye! Menmen enum me t̄i menipa hi hahi. H̄ram menipa hi hahi heriuwe h̄m yaaim me God. Te h̄m me God im h̄ram meteikno menmen me t̄i h̄ram menmen enum enum.

Menmen me t̄i merekir han kaiu haiu misesim

¹⁴ *Haiu mertei God k̄kaap h̄m m̄rak te hi m̄t̄ik enuk kerekek menmen enum me t̄i merekir han kai te hi hisesim. ¹⁵ *Hi hep̄tari henmak te hi h̄riak menmen. Menmen hi hanhan eisesim, hi h̄riakem au. Hi h̄riak menmen enum hi h̄nein̄m. ¹⁶ Hewaai meruri hi h̄riak menmen enum hi h̄nein̄m, h̄ram meteikno h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄iwei h̄ram yaaim. ¹⁷ Te in ek hi hertei hi h̄rekes ap h̄riak menmen enum im au. Menmen enum me t̄i mekre han kai menipa hi h̄riak enum. ¹⁸ *Hi hertei han kai ap kerekya hi h̄rekes h̄riak menmen yaaim au. Hi hanhan ariak menmen yaaim te hi h̄riakem taau! ¹⁹ Hi ap h̄riak menmen hi hanhan hisesim au. Hi h̄riak menmen hi h̄nein̄m. ²⁰ Hi h̄riak menmen hi h̄nein̄m, h̄ram

meteikno hi hertei hi h̄rekes ap h̄riak menmen enum im au. Menmen me t̄i mekre han kai menipa hi h̄riak enum.

²¹ Te hi hertei menmen im mepu. Hi hanhan h̄riak menmen yaaim, te menmen enum keremem h̄ram mau mekre han kai.

²² Hi hekre han kai hat̄ip h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄iwei h̄ram yaaim.

²³ *Te hi h̄r menmen ham mekre ȳnk kai h̄ram m̄riak menmen ham. H̄ram h̄m ham enum im h̄ram metike menmen han kai kat̄ip h̄ram yaaim h̄ram menepam. Menmen im min̄na menipa hi hanhan hises menmen enum me t̄i. ²⁴ Hi m̄t̄ik enuk han enuk. Keim̄n kak̄ik̄epa te hi ehin̄n menmen enum menipa hi hanhan ehises menmen enum me t̄i mekre han kai? ²⁵ *Hi han yaaik hentar God kak̄ik̄epa hi ehin̄n menmen enum mekre han kai hentar menmen M̄t̄ik kaiu Iuwe Jisas Krai h̄rak k̄riakem. In ek hi hepu har ik. Hi heriuwe han kai hi hanhan hises h̄m me God, te menmen enum mekre han kai menipa hi hanhan eises menmen enum me t̄i.

8

Krais kesak menmen enum maiu kewetai God H̄m̄n Yaaik kan kau kek̄re han kaiu

¹ Te in ek God ap kakwep haiu m̄t miyap̄r kerek haiu ne Jisas Krai kak̄intar menmen enum haiu m̄riakem au. ² *God ap kakwep kak̄intar menmen im: God H̄m̄n Yaaik kerek kewetai h̄m̄n yaaik h̄rak kenipai haiu ne Krai haiu mekiyan mau niut̄ip keriyei haiu man m̄naaiw̄r menmen enum me t̄i merekyei haiu m̄riak enum te haiu mami. ³ *Han kaiu enuk ke n̄paa, h̄rak kewen h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄iwei h̄ram merekyei haiu mamre m̄t yaain au. Te menmen h̄m me Moses ap merekyei haiu m̄t em au, God h̄rekes k̄riakem. H̄rak keriuwet n̄kan k̄rak kerekek h̄rak kine ȳnk k̄rak kar haiu m̄t enun ne t̄i ik ek, h̄rak kan kaa kewaank menmen enum mari han kaiu menipai haiu m̄riak enum, te h̄ram epei au mesi. ⁴ *H̄rak k̄riak menmen im te haiu m̄t miyap̄r kerek ap mises han kaiu enuk au, haiu emises han ke God H̄m̄n Yaaik, haiu emises menmen werek werek h̄m me Moses metpai haiu emisesim (te God kakt̄ip haiu yaain).

⁵ M̄t miyap̄r kerek h̄r nises han k̄r enuk, h̄r hanhan menmen enum mekre han k̄r kerekek. Te m̄t miyap̄r kerek h̄r nises han ke God H̄m̄n Yaaik, h̄r hanhan

* 7:9 Je 1:15 * 7:10 Lev 18:5; Ro 10:5 * 7:11 Je 3:13; Hi 3:13 * 7:12 1Ti 1:8 * 7:14 Sam 51:5; Jo 3:6

* 7:15 Ga 5:17 * 7:18 Jen 6:5, 8:21 * 7:23 Ga 5:17; Je 4:1; 1Pi 2:11 * 7:25 1Ko 15:57 * 8:2 Ro 7:23-24

* 8:3 Ap 13:38, 15:10; Fl 2:7; Hi 4:15 * 8:4 Ga 5:16, 25 * 8:6 Ro 6:21

menmen yaaim h̄irak ketporem. ⁶ *M̄it miyap̄ir kerek hanhan nanises menmen enum mekre han k̄ir; maain h̄ir nani. M̄it miyap̄ir han au, h̄ir nanises menmen God H̄im̄in Yaaik ketporem, h̄ir nantike God nankiyan nanu nan̄it te h̄ir nanu werek. ⁷ *M̄it miyap̄ir kerek nises menmen enum mekre han k̄ir; God kat̄ip̄ h̄ir enun kentar menmen enum mekre han ke m̄it metike menmen yaaim me God h̄iram menepam. H̄iram ap mises h̄im kerek God ketpaiyem au, h̄iram m̄inein̄im. ⁸ Te m̄it miyap̄ir kerek nises menmen enum mekre han k̄ir; h̄ir ap nanises menmen yaaim God hanhan h̄ir nanisesim.

⁹ *Yi m̄it miyap̄ir ap yises menmen enum mekre han ki au. God H̄im̄in Yaaik kau kekre han ki yi yayises menmen yaaim h̄irak ketpiyem. M̄it kerek God H̄im̄in Yaaik kerek Krais keriuwetek kan ap kau kekre han k̄ir au, h̄ir ap ne Krais au. ¹⁰ *Maain haiu m̄it miyap̄ir mami mam̄intar menmen enum mekre han kaiu. Te God H̄im̄in Yaaik kerek Krais keriuwetek kan, h̄irak kau kekre han kaiu, h̄im̄in kaiu kaku kaktike God tipmain tipmain enum eik kak̄intar God kat̄ip̄ haiu yaain. ¹¹ God kerek n̄ipaa k̄ik̄iak Krais Jisas kekre n̄im̄in ke m̄it epei naa, h̄irak kekrit kau, maain h̄irak kak̄ikekyi yi m̄it miyap̄ir maain yayi. God H̄im̄in Yaaik kerek n̄ipaa God keriuwetek kan k̄ik̄iak Jisas kerek nepei kaa, h̄irak kau kekre han ki te maain God Haai kakriuwetek kak̄ikekyi yi m̄it miyap̄ir.

H̄im̄in Yaaik God keriuwetek kan h̄irak kenipai haiu n̄ikerek n̄irak

¹² Tis, nai yinan, haiu emises menmen God H̄im̄in Yaaik h̄irak ketpaiyem. Haiu ap emises menmen enum mekre han kaiu h̄iram menipai haiu hanhanem. ¹³ *Yi yises menmen enum mekre han ki maain yi yayi, te God H̄im̄in Yaaik kak̄ikepi yi eiȳwaank menmen enum mekre han h̄iram ap mam̄n̄ipi yi hanhan eiyisesim te yi eitike God eiyu.

¹⁴ M̄it miyap̄ir kerek newis God H̄im̄in Yaaik naanm̄ip̄ror me menmen h̄ir n̄ir̄akem, h̄ir n̄ire n̄ikerek ne God. ¹⁵ *H̄im̄in Yaaik kerek God keriuwetek kan kau kekre han kaiu ap kenipai haiu ap p̄ike m̄inaain maain God kakwep au. H̄irak kenipai haiu m̄ire n̄ikerek ne God h̄irak kekep̄ai keriuwe menmen m̄irak iuwe te haiu niut̄ip̄ niut̄ip̄ mat̄ip̄ God, "Ti Haai kai." ¹⁶ *God H̄im̄in Yaaik h̄irekes

ketpai h̄im̄in kaiu haiu m̄ire n̄ikerek ne God. ¹⁷ *In ek, haiu m̄ire n̄ikerek n̄irak, te haiu mam̄it menmen God kakwetaiyem. Haiu mam̄itike Krais mam̄it menmen yaaim mam̄intar haiu mertei menmen enum mamnen mamraiwaank mar ke n̄ipaa menmen enum man mewaank Krais, haiu mam̄it menmen yaaim me God mar ke Krais epei ket̄iwem, te haiu mam̄u mamre iuwe mam̄tikerek.

Maain haiu m̄it miyap̄ir mam̄it menmen yaaim haiu mam̄u mamre iuwe

¹⁸ *Menmen yaaim me Krais maain h̄iram mamnen kerek God kakwep̄yap̄irem kakwetaiyem h̄iram mamre menmen iuwe, te hi han kitet in ek menmen enum h̄iram mamraiwaank h̄iram m̄ire menmen wein̄im. ¹⁹ *Menmen yap̄irwe God k̄ir̄iakem h̄iram han k̄ir kekrit kekrit nemer̄ir w̄i God h̄irak kak̄teiknor haiu n̄ikerek n̄irak. ²⁰ *Menmen kerek God k̄ir̄iakem h̄iram mau enum mentar God kewaankem. H̄irak ap hanhan keriuwe menmen im te God k̄ir̄iakem. Te menmen im mepu. ²¹ *Maain God p̄ike kakn̄ip̄ menmen h̄iram mamnaaiw̄ir menmen enum menipem h̄iram mau enum, te h̄iram mamweik̄in yaaim mam̄u werek mam̄ir ke haiu n̄ikerek ne God haiu mam̄u mamre iuwe mam̄it menmen yaaim me God.

²² Haiu mertei menmen yap̄irwe God k̄ir̄iakem h̄iram mepu enum mar ke miyap̄ir h̄ir neteiknen nanine n̄ikerek. N̄ipaa ere in h̄iram han enuk mepu memer̄ir God p̄ike kak̄riak menmen yap̄irwe h̄iram mamre yaaim. ²³ *Te h̄iram keremem au. Haiu m̄it miyap̄ir kerek God H̄im̄in Yaaik kau kekre han kaiu, h̄irak k̄ire menmen yaaim min̄in me menmen yap̄irwe maain God kakwetaiyem, haiu metikerem mepu han enuk memer̄ir w̄i kerek God kakn̄ipai haiu m̄ire n̄ikerek n̄irak. Me w̄i im h̄irak kakn̄ipai ȳink kaiu h̄irak yaaik p̄ike kaki taau! ²⁴ *God epei kekep̄ai kaktaihis kentar haiu memtau h̄im̄in h̄irak ket̄ip̄im haiu m̄isesim, haiu memer̄ir h̄irak kakwetaiyem. Haiu memer̄ir h̄irak kakwetaiyem mam̄intar menmen haiu memer̄ir mam̄t̄iwem h̄iram epei man, te haiu wen memeriuwem meiyam au. Haiu met̄iwem epei au. ²⁵ Te haiu ap met̄iwem wen au. Haiu wen memer̄ir menmen haiu han kitet h̄iram mamnen, haiu mam̄ink̄ik̄iwem mam̄ink̄ik̄iwem ere h̄iram mamnen. ²⁶ Mar im God H̄im̄in

* 8:7 Mt 12:34; Jo 8:43, 12:39; Je 4:4   * 8:9 1Ko 3:16, 12:3   * 8:10 Ga 2:20; Ef 3:17; 1Pi 4:6   * 8:13 Ga 6:8; Kl 3:5
 * 8:15 2Ti 1:7; Ga 4:5-6; Mk 14:36   * 8:16 2Ko 1:22   * 8:17 Ga 4:7; Rev 21:7   * 8:18 Ro 5:2; 2Ko 4:17
 * 8:19 Kl 3:4   * 8:20 Jen 3:17-19   * 8:21 2Pi 3:13; 1Jo 3:2   * 8:23 2Ko 5:2-4; Ga 5:5   * 8:24 2Ko 5:7

Yaaik kekepai haiu m̄t miyap̄r kentar haiu ap mertei han ke God werék werék au. Haiu ap mertei mitehi God menmen werék werék au. God H̄m̄n Yaaik h̄rekes kekreh̄r kiau kitehi God Haai menmen keriuwe h̄m̄ haiu m̄t ap metpim au, haiu m̄r̄iakem m̄re m̄tik ketnen park o han toenuk. ²⁷ *God Haai kerek kertei han ke m̄t yap̄rwe, kewenhi menmen God H̄m̄n Yaaik hanhanem kentar h̄rak̄t tau han kiut̄ip te h̄rak God H̄m̄n Yaaik kekreh̄r ke haiu m̄t ne God h̄rak kitehi God Haai me menmen h̄ram mises han ke Haai keremem.

²⁸ *Haiu mertei menmen yap̄rwe God k̄riakem h̄ram m̄kaap haiu m̄t miyap̄r kerek haiu hanhan meriuwe God kerek h̄rak keh̄m̄tenai haiu emises menmen h̄rak hanhan em. ²⁹ *Menmen yap̄rwe God k̄riakem h̄ram m̄kaap haiu m̄t miyap̄r mentar haiu m̄t kerek God n̄paa keh̄m̄tenai haiu mamisesik. H̄rak keh̄m̄tenai haiu mam̄r ke N̄kan k̄rak Jisas Krai te h̄rak kakre iuwe m̄tik kak̄kre n̄m̄n ke haiu m̄t miyap̄r haiu mamre kikrek n̄rak. ³⁰ Haiu m̄t miyap̄r kerek h̄rak n̄paa keh̄m̄tenai maain haiu mamisesik, h̄rak kari han kiau haiu mamisesik. Haiu m̄t miyap̄r kerek h̄rak kari han kiau, haiu mamisesik h̄rak ketpai h̄rak kesak menmen enum maiu haiu yaain. Haiu m̄t miyap̄r kerek h̄rak ketpai haiu yaain, h̄rak kewetai menmen m̄rak yaaim.

Menmen Jisas Krai k̄riakem h̄ram meteknai God han han iuwe keriuwe haiu m̄t miyap̄r

³¹ *Hi han kitet menmen im God h̄rak hanhan keriuwai kekepai mentar menmen hi nepei hetpiyem, neim̄n h̄r nanin̄nai a? Taauye! ³² *God h̄rak ap kepak̄n N̄kan k̄rak au, h̄rak keriuwetek kan kaa kekepai haiu m̄t miyap̄r yap̄rwe. Te h̄rak kakwetai menmen yap̄rwe wein̄m mamkepai mar ke h̄rak kewetai N̄kan k̄rak wein̄k. ³³ *Neim̄n h̄r nansiuwe h̄m̄ nant̄ip haiu m̄t miyap̄r kerek God keh̄m̄tenai haiu n̄rak, haiu enun a? Taauye! God h̄rekes epei kat̄ip haiu m̄t yaain. ³⁴ *Neim̄n h̄r nant̄ip haiu emnen emno si a? Krai Jisas au! H̄rak kaa te God k̄k̄iak h̄rak p̄ke kekrit kau his yaaim me God kerek m̄t iuwe nanwik, h̄rak kitehi God Haai ke haiu m̄t! ³⁵ Krai h̄rak han tewen̄nai te mekam mamnen n̄m̄n mamrem̄r menmen m̄rak ap te mamu mantikewai mamkepai a? Mewaa

meruri menmen enum mamnen mamraiwaank, o menmen menipai haiu han enuk, o m̄t h̄r nenoyiyai nanwep, h̄ram menmen mamrem̄r menmen m̄rak ap te mamu mam̄krai mamkepai au a? Mewaa meruri haiu n̄n̄p̄i mewe! o haiu ap metenen klos o pewek mei, o menmen enum mamraiwaank, o m̄t nanwep haiu mami, h̄ram mamrem̄r menmen me Krai ap te mam̄krai mamkepai au a? Taauye! ³⁶ *H̄m̄ me God mau t̄wei Sam h̄ram mat̄ip mar im:

“M̄t nanoyiyai haiu m̄t h̄r nanwep me w̄itaan wanewik, h̄r nerekyei haiu m̄re sipsip kerek m̄t neriyei nan̄no nanwep. M̄t nerekyeyem nentar haiu m̄t miyap̄r kerek mises h̄m̄ mit em.”

³⁷ *Au, menmen im h̄ram wein̄m. Krai h̄rak hanhan keriuwai te haiu mamin̄n menmen enum im. Haiu mamu werék me menmen enum mamraiwaank. ³⁸ Haiu mamin̄n menmen enum im mamraiwaank mam̄ntar hi hertei h̄rak han tewen̄nai te menmen ap mamnen n̄m̄n mamrem̄r menmen m̄rak h̄ram ap te mamu mam̄krai mamkepai au. Haiu wen wepu o maain haiu mami h̄ram menmen wein̄m. Ensel o t̄p̄ir o herwe o menmen iuwe meit wit ke God, nepni o menmen epei man in o maain h̄ram mamnen, h̄ram ap te mamrem̄r menmen me Krai h̄ram ap te mamu mam̄krai mamkepai au! ³⁹ God Haai han tewen̄nai haiu m̄t miyap̄r kentar haiu ne Jisas Krai M̄tik kiau iuwe. Te menmen mau nepni o menmen mau m̄n̄k t̄i o menmen mei miut̄ip n̄paa God k̄riakem ap te mamrem̄r menmen m̄rak h̄ram ap te mamu mam̄krai mamkepai au.

9

Pol han tewen̄n m̄t miyap̄r ne Isrel

¹ Hi hat̄ip werék hentar hi hises h̄m̄ me Krai. Hi ap hewisesik au. Han kai keit n̄m̄n kerek God H̄m̄n Yaaik kau kekrek, h̄rak ketpo hi hat̄ip werék me menmen im. ² Hi han enuk, hekrit hekrit hi han tewen̄n m̄t miyap̄r:

³ *Hi hanhan God kakwek̄n sip kakweto kak̄p̄ra hi enaaiw̄r Krai hi ekreh̄r ke m̄t miyap̄r yap̄rwe ne Isrel, haiu ne maam n̄pu kiut̄ip, te h̄r nanises h̄m̄ me Krai. ⁴ *Haiu m̄t miyap̄r ne Isrel, God keh̄m̄tenai haiu n̄rak, h̄rak kenipai haiu n̄kerek n̄rak, haiu nepei m̄r menmen m̄rak yaaim merh̄the. H̄rak ketpai h̄m̄

* 8:27 Sam 139:1; 1Ko 4:5 * 8:28 Ef 1:11 * 8:29 Kl 1:18; Hi 1:6 * 8:31 Sam 118:6 * 8:32 Jo 3:16 * 8:33 Ais 50:8 * 8:34 Sam 110:1; Ap 7:55-56; 1Jo 2:1 * 8:36 Sam 44:22; 2Ko 4:11 * 8:37 Jo 16:33 * 9:3 Eks 32:32 * 9:4 Eks 4:22; Diu 7:6, 14:1-2

m̄rak h̄rak kakisesim, h̄rak kewetai h̄m m̄rak ham haiu emisesim. Haiu em̄rtei mewen̄pi niuk me God werek werek, God kat̄p h̄rak kak̄kepai kaktaihis. ⁵ *Haiu nepenyerer ne maamer taiu iuwe Ebrahim, Aisak, Jekop. Krais h̄rak k̄re m̄t̄k ke t̄i h̄rak nepenyek ke maamer it. H̄rak kerekek h̄rak God h̄rak naanm̄pre menmen yap̄rwe haiu emwen̄pi niuk m̄rak tipmain tipmain enum eik. Keremem.

God kehimitan m̄t miyap̄r n̄rak

⁶ *Hi ap hat̄p menmen n̄paa God ket̄pim in ek h̄rak ap kisesim au. M̄t miyap̄r yap̄rwe ne weiw̄k miut̄p me Isrel, God h̄rak ap kehimiteni yap̄rwe h̄r n̄rak au.

⁷ *H̄r nepenyerer yap̄rwe ne Ebrahim h̄r ap n̄kerek ne God nar ke maam k̄r nentar h̄r ap nises h̄m me God. God kat̄p Ebrahim kar ik: “Nepenyerer ne Aisak keriyen, h̄r nepenyerer nit. Hi hetput h̄r nan̄t menmen mei. Nepenyerer han en au.” ⁸ *N̄kerek kerek Ebrahim kinen wein̄n, h̄r ap n̄kerek ne God au. N̄kerek Ebrahim kinen kentar God h̄rak ket̄p̄wewekem kekepik kakini, h̄r keriyen n̄re n̄kerek ne God. ⁹ *God kat̄p Ebrahim h̄m mar im: “Maain w̄i kerek hi h̄mat hi p̄ke anen hi akaap Sera h̄re waw̄tu h̄re wawine n̄kan.”

¹⁰ *Menmen im keremem meteikni nepenyerer ne Ebrahim h̄r yap̄rwe ap n̄kerek ne God keriyen au. N̄kerek h̄rak̄it te Rebeka h̄rak̄it te haai kiut̄p, h̄rak maam n̄pu kaiu Aisak. ¹¹⁻¹² *Rebeka ap wine n̄kerek h̄rak̄it tei t̄re wen au, God kehimitan Jekop h̄rak k̄re n̄kan k̄rak, te Iso au. H̄rak̄it ap t̄r̄rak menmen yaaim o enum wen au, God kehimitanek te h̄rak kakteiknai h̄rak kises han k̄rak kehimitan m̄t h̄r n̄kerek n̄rak. Menmen h̄r n̄r̄rakem ap mamri han k̄rak au. God kat̄p Rebeka kar ik: “Maain Iso n̄kan iuwe m̄t̄k h̄rak kakises h̄m me n̄kik k̄rak Jekop.” ¹³ *H̄m me God mau t̄wei Malakai kewis̄m h̄ram mat̄p mar im: “Hi hanhan iuwe heriuwe Jekop hi hehimitanek h̄rak n̄kan kai. Hi hanhan kike heriuwe Iso, hi hep̄rek h̄rak ken.”

¹⁴ Te haiu mamt̄p mekam? God h̄rak kises menmen h̄ram ap yaaim a? Taauye! ¹⁵ *God kat̄p Moses kar ik: “Hi han tewen̄n m̄t miyap̄r kerek hi hanhan akepi. Hi hises han kai hi akaap m̄t miyap̄r.” ¹⁶ *Te haiu ap mamt̄p God

h̄rak hanhan keriuwe m̄t miyap̄r kentar menmen h̄r hanhanem o menmen h̄r n̄r̄rakem au. God kises han k̄rak kehimiteni h̄r n̄rak kerekek. ¹⁷ *Haiu mekine h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei, God kat̄p m̄t̄k iuwe Fero ke Isip menmen kar ik: “Hi hewis̄t ti h̄re m̄t̄k iuwe ke Isip te menmen im hi herekyutem, m̄t miyap̄r nan̄rtei hi manp enuk iuwe h̄r m̄t miyap̄r nerer wit wit nanwen̄pi niuk mai.” ¹⁸ *God h̄rak han tewen̄n m̄t miyap̄r kerek h̄rak hanhan kekepi, te h̄rak kises han k̄rak kenip m̄t miyap̄r han h̄r nanwen̄n han k̄r ke menmen.

God kewaank m̄t han, h̄rak k̄kaap m̄t han

¹⁹ M̄t̄k kiut̄p kekere n̄m̄n ke yi m̄t ketpo kar ik: “Menmen ti hetpaimew h̄ram werek, God kenmak te h̄rak kakt̄p haiu m̄t enun a? Keim̄n kakwen̄n God me menmen h̄rak hanhan kak̄rakem a? Taauye!” ²⁰ *Kai yinak, ti han kitet ti iuwe te ti p̄ke at̄p God me menmen h̄rak k̄r̄rakem a? Hause kerek m̄te h̄re wewis̄m me haak h̄ram ap mamt̄p mam̄r ik: “Ti henmak ti ap hewena hi h̄re kurpe a?” ²¹ *M̄te kerek weit hause h̄re wawises han k̄re wau-nip menmen weriuwerem. H̄re weit hause weremir, meiyam h̄re wewenen m̄re kurpe, meiyam au h̄re wewis̄m m̄re hause me wewis̄m haak o heurek h̄re weneipetem mekrerem.

²² Menmen God k̄r̄rakem h̄ram mar im. H̄r m̄t enun n̄re t̄kenup o hause h̄ram mewep, te God hanhan kakteik̄n menmen m̄rak iuwe h̄rak kak̄waank m̄t enun nar ik. H̄rak hanhan kak̄waank m̄t nar ik kerek h̄rak ap k̄r̄rakem waswas au. ²³ *Te h̄rak hanhan kakteik̄nai menmen yaaim m̄rak iuwe, h̄rak nepei kewetai p̄nam, haiu m̄t han haiu m̄re hause kurpe te h̄rak hanhan keriuwai. N̄paa h̄rak kenipai han kai te maain haiu mamre yaain mam̄t p̄nam me menmen yaaim m̄rak. ²⁴ H̄rak kehimitan haiu m̄t miyap̄r han ne Isrel keriyen haiu mam̄t menmen im yaaim au. Haiu mamt̄ke m̄t miyap̄r han ne weiw̄k ham, haiu yap̄rwe mam̄t menmen m̄rak yaaim. ²⁵ *Mau t̄wei Hosia kewis̄ God kat̄p kar ik:

“M̄t miyap̄r kerek ap ne weiw̄k mai, hi hehimiteni h̄r m̄t miyap̄r nai.

H̄r ne weiw̄k n̄paa hi ap hanhan heriuweri, te in ek hi hanhan heriuweri.

* 9:5 Mt 1:1-16; Jo 1:1; Ro 1:25 * 9:6 Nam 23:19; Ro 2:28 * 9:7 Jen 21:12 * 9:8 Ga 4:23 * 9:9 Jen 18:14

* 9:10 Jen 25:21 * 9:11-12 Jen 25:23 * 9:13 Mal 1:2-3 * 9:15 Eks 33:19 * 9:16 Ef 2:8 * 9:17 Eks 9:16

* 9:18 Eks 4:21, 9:12, 14:4 * 9:20 Ais 29:16, 45:9 * 9:21 Jer 18:6 * 9:23 Ef 1:3-12; Ro 8:29 * 9:25 Hos

10

26 *Maain wit kerek nɪpaa mɪt han natɪp hɪr ap mɪt miyapɪr ne God, te hɪr mɪt han nanɪtpor nanɪr ik, ‘Yi hɪras yi nɪkerek ne God kerek hɪrak kaku tipmain tipmain enum eik.’”

27 *Mɪtɪk profet Aisaia kewis hɪm me God katɪp ke Isrel kar ik:

“Maain mɪt miyapɪr ne Isrel hɪr nanine nɪkerek nantɪn yapɪrwe nanre tenhaan ke mani, te God kakɪkaap mɪt neyan kike nɪmɪn ne hɪr mɪt yapɪrwe kaktɔhis.

God ap te kaknerɪr wɪ yapɪrwe te mɪt miyapɪr nanweikɪn sip nanwet menmen enum.

28 Au, hɪrak keremir wɪ yinam te hɪrak skelim mɪt kakɪntar menmen enum hɪr nɪrɪakem.” 29 *Nɪpaa Aisaia katɪp me menmen im. Hɪrak kewis hɪm mau tɪwei mɪrak. Hɪram matɪp mar im:

“God hɪrak Mɪtɪk Iuwe naanmɪpre mɪt ne ami neit wit kɪrak hɪrak ap kewis nepenyerer nai ne weiwɪk me Isrel hɪr nepu, te haiu weiwɪk maiu nepei au mesi mɪre mɪt miyapɪr nɪpaa nau neit wit Sodom ketike wit Gomora.”

Hɪm yaaim me God mamkaap mɪt ne Isrel netike mɪt ne weiwɪk ham

30 *Haiu mamtɪp mekam a? Haiu mamtɪp menmen im. Mɪt miyapɪr kerek ap ne weiwɪk me Isrel hɪr ap hanhan nanrɪak God hɪrak katɪp hɪr yaain. Te hɪr nemtau hɪm mɪrak hɪr nisesim te God katɪp hɪr yaain. 31 *Te mɪt miyapɪr ne Isrel kerek God kehimɪteni hɪr mɪt nɪrak, hɪr au. Hɪr hanhan nanises hɪm lo me Moses, te God kaktɪp hɪr yaain. Te God au, hɪrak keweikɪn sip kewetɪr. 32 *Kenmak te God katɪp hɪr enun hɪrak keweikɪn sip kewetɪr? Hɪrak kɪrɪakem kentar hɪr ap nises hɪm mɪrak weinɪm au. Hɪr han kitet hɪr enrɪak menmen yaaim te God kaktɪp hɪr yaain. Hɪr han enuk neriuwe Kraiss hɪr ap nisesik au. Hɪr nɪre mɪt kerek Aisaia ketpim kewis hɪm mau tɪwei mɪrak, hɪr nerewo nan nanɪnkewɪn. 33 *Aisaia kewis hɪm mar im:

“Yi eiyɪmtau. Hi God ewis mɪtɪk keit wit Saion hɪrak kakre nan tokik. Hɪrak kakɪwaank mɪt miyapɪr kakɪntar menmen hɪr nɪnapen nanisesim nanɪr ke mɪt hɪr nerewo nan nenkewɪn. Te mɪt kerek hɪr nanɪmtau hɪm mɪrak nanisesim, hɪr ap te han enuk nanriuwerek au, hɪrak kakɪkepi.”

Mɪt miyapɪr ne Isrel ap nises God werək werək au

1 Yi nai yinan, hi hanhan wɪsenum mɪt miyapɪr yapɪrwe ne weiwɪk mai Isrel hɪr nanweikɪn sip nanwet menmen enum te God kakɪkepi kaktɔhis. Hi hitehi God me menmen im. 2 *Hi hertei te hi hewepyapɪri hetpi hɪr hanhan wɪsenum nises God te hɪr ap nertei werək werək menmen hɪrak hanhan hɪr nanisesim. 3 *Hɪr nertei menmen God kɪrɪakem, te hɪrak katɪp haiu mɪt haiu yaain. Hɪr nertei menmen im me God hɪr nises han kɪr nekrehɪr ke menmen God kɪrɪakem. Te hɪr ap hanhan nanises menmen God kɪrɪakem te hɪrak kaktɪp hɪr yaain au. 4 *Krais hɪrak kekrehɪr ke hɪm nɪpaa God kewet Moses em, hɪram nepei au mesi. Te mɪt miyapɪr kerek hɪr nanises hɪm me Kraiss, God kaktɪp hɪr mɪt miyapɪr yaain.

God hɪrak hanhan pɪke kakɪthis mɪt miyapɪr yapɪrwe

5 *Moses katɪp menmen im me hɪm kerek God kewetɪwekem hɪrak kewisɪm mau tɪwei. Hɪrak katɪp kar ik: “Mɪt miyapɪr kerek hɪr nanises hɪm im werək werək, maain hɪr nanu natike God.” 6 *Te hɪm me God matɪp menmen im me mɪt miyapɪr hɪr nises hɪm me Kraiss te God kaktɪp hɪr yaain. Hɪram matɪp mar im: “Yi ap han ekitetim emɪr im: ‘Neimɪn hɪr nanɪno wit ke God hɪr nanɪthis Kraiss neiyɪk nanɪnen tɪ?’” 7 O yi ap eitɪp eiyɪr ik: “Neimɪn hɪr nanɪno wit kerek mɪt naa hɪmɪn kɪr kɪwaairi hɪr nanɪt Kraiss neiyɪk nanɪnen tɪ ik?” 8 Hɪm me God matɪp mar im: “Hɪm me God hɪram mau menep mamkepi. Hɪram mau mekre hɪm mi, mau mekre han ki mentar yi yerteyem.” Hɪm im hɪram hɪm yaaim haiu metpiyem yi eiyisesim. 9 Haiu matɪp mɪt miyapɪr menmen mar im: “Yi eitɪp eiriuwe hɪm ki yi eitɪp, ‘Jisas hɪrak Mɪtɪk Kaiu Iuwe naanempraɪ, yi han kitet eikre han ki God nepei kɪkɪak Jisas kerek kɪwaai kekre nɪmɪn ke mɪt nepei naa, hɪrak pɪke kekrit kau, te God kaktɪhis.” 10 Haiu han kitet menmen me Kraiss mekre han kaiu, haiu matɪp meriuwe hɪm maiu haiu misesik, te God katɪp haiu mɪt yaain, hɪrak kaktaihis. 11 *Hɪm im yaaim mentar Profet Aisaia kewis hɪm me God mau tɪwei hɪram matɪp mar im: “Mɪt miyapɪr niutɪp niutɪp hɪr nises hɪm me Kraiss, hɪr ap han enuk nanriuwerek au, hɪrak kakɪkepi.” 12 *Hɪm

* 9:27 Ais 10:22-23 * 9:29 Ais 1:9 * 9:30 Ro 10:20 * 9:31 Ro 10:2-3 * 9:32 Ais 8:14 * 9:33 Ais 28:16; 1Pi 2:6; Ro 10:11 * 10:2 Ap 22:3 * 10:3 Ro 9:31-32 * 10:4 Mt 5:17; Jo 3:18 * 10:5 Ro 7:10; Ga 3:12 * 10:6 Diu 30:12-14 * 10:11 Ro 9:33 * 10:12 Ap 15:9

im matip me mit miyapir yapirwe ne weiwik me Isrel, mit miyapir ne weiwik ham nerer wit wit. God ap han kitet me weiwik me mit au. God hirak ke haiu mit miyapir yapirwe, te hirak kakikaap mit miyapir kerek hir nises him mirak, hirak kakikepi iuwe. ¹³ *Hirak kakikepi iuwe kakintar him me God profet Joel kewisim mau tiwei matip mar im:

“Mit miyapir kerek hir nitehi Mitik Iuwe, hirak kakikepi kaktorhis.”

¹⁴⁻¹⁵ *Hir ap nises him me Krais nanirkeik te hir nanitwewkhi hirak kakikepi kaktorhis a? Hir ap nemtau him me Krais nanirkeik te hir nanirteihirak kakikepi a? Mit ap netpor him me Krais nanirkeik te hir nanimtau him mirak a? God ap te kaksiuwe mit nanino nanitpor him me Krais nanirkeik te hir nanimtwewem a? Taauye! Him me God Aisaia kewisim mau tiwei matip mar im: “Mit kerek hir naninen nanitpai him yaaim me Krais, hir nirak menmen yaaim.”

Mit miyapir ne Isrel ap nises him yaaim me Krais

¹⁶ *Mit miyapir yapirwe ne Isrel ap nises him yaaim im me Krais au. Mitik profet Aisaia kewis him mau tiwei matip mar im: “Mitik Iuwe, mit miyapir niutip niutip hir nemtau him maiu hir nisesim. Mit miyapir yapirwe han en au.”

¹⁷ *Te mit miyapir hir nises him me Krais nentar hir nemtwewem. Hir nemtwewem nentar mit epei nen netporem. ¹⁸ *Hi hitihi menmen im. Mit miyapir ne Isrel hir nepei nemtau him yaaim me Krais im o au a? Hir epei nemtwewem ye! Him me God mau tiwei Sam hiram matip mar im:

“Him kerek mit hir netpim men merer wit wit kerek mit newi.” ¹⁹ *Hi pike ehithi menmen. Yi han kitet mit miyapir ne Isrel hir netari him im a? Auye! Moses kinin kewis him me God mau tiwei me menmen im hiram matip mar im:

“Maain hi God hi ehit mit miyapir hir ne weiwik ham weinim hir netari menmen mai au, hi anipi yi yink enuk han enuk eiriueri yi hemkre menepam eiriuwe menmen hi erekyorem.” ²⁰ *Profet Aisaia hirak kinapen kewepapir him me God au. Hirak katip kar ik:

“Hi God hewis mit kerek nipaa hir ap hanhan nisisa, in ek hir nerteiya te hir nises him mai. Hi hewepapir hirekes herp yaain te mit kerek nipaa ap nitehi mit han me hi, in ek hir nises him mai.” ²¹ *Aisaia katip him im me mit miyapir ne Isrel. Hirak katip kar ik:

“Hekrit hekrit me wi yapirwe hi God hewis his mai enor hir nanisisa, te hir au, neweikin sip neweto, hir nena netpo enum.”

11

God hirak hanhan keriuwe mit miyapir han ne Isrel

¹ *Hi ehithi menmen. Yi han kitet God nepei keweikin sip kewet mit miyapir nirak ne Isrel a? Taau! Hi hirekes hi mitik ke Isrel, hi nepenyek ke Ebrahim, hi ke weiwik me Bensamin. Te menmen im meteikni God ap keweikin sip kewetai mit ne Isrel au. ² God ap keweikin sip kewet mit miyapir nirak kerek nipaa hirak kehimiteni hir nirak. Yi yertei him mau tiwei me God hiram matip me Profet Ilaija hirak kesiuwe him men Isrel hirak katip God kar ik: ³ *Mitik Iuwe, mit ne Isrel hir nenep mit profet nit, hir nari kinaan newenem me mit hir newepwar menmen newetutem. Hir mit enun nenep mit profet naa nenepi. Hi kerekek hi hepu hir ninetnau naniyep.” ⁴ *God hirak ketipwek mekam a? Hirak katip kar ik: “Hi ap heweikin sip hewet mit miyapir nar ke 7,000 hir wen nises him mai hir ap newen ninip nanwenipi niuk me tipir Bal au.”

⁵ *Mar ke nipaa God naanmpre mit kerek hir nisesik te in ek hirak kehimitan mit miyapir ne Isrel han hir nisesik nentar hirak hanhan keriuweri. ⁶ *God kises han kirak kehimiteni hir nirak kentar hirak hanhan keriuweri weinim ap menmen hir nirakem o nisesim au. Hirak kehimiteni kentar hir nirak menmen yaaim te God ap hanhan keriuweri weinim au.

⁷ *Hi hatip menmen im. Menmen Isrel hir hanhan nantwewem neriuwe him hir nisesim, hir ap netiwem au. Te mit kerek God hanhan keriuweri kehimiteni hir mit nirak, hir keriyen netiwem. Mit han au, God kewenin han kir hir nisesik au. ⁸ *Him me God mau tiwei mitik profet Aisaia kewisim hiram matip mar im:

“God kewenin han kir te menmen hir nirem, hir ap nisesim.

* 10:13 Joe 2:32 * 10:14-15 Ais 52:7 * 10:16 Ais 53:1; Jo 12:38 * 10:17 Jo 17:20 * 10:18 Sam 19:4

* 10:19 Diu 32:21 * 10:20 Ais 65:1 * 10:21 Ais 65:2 * 11:1 1Sml 12:22; Sam 94:14; Fl 3:5 * 11:3 1Kin

19:10, 14 * 11:4 1Kin 19:18 * 11:5 Ro 9:27 * 11:6 Ga 3:18 * 11:7 Ro 9:31 * 11:8 Diu 29:4; Ais 29:10

Menmen h̄r nemtewem, h̄r ap nisesim.
H̄r nepu nep̄r kerekak n̄paa ere in.”

⁹ *H̄m me God mau t̄wei Devit
kewisim h̄ram mat̄p mar im:

“Hi hanhan God h̄rak kakwis menmen
kerek h̄r n̄am nan̄m h̄ram
mamriwaank mam̄r ke t̄rpe menep
samiyak, o mam̄r ke nan k̄iwaai
yayiwe m̄t̄k kakrewew̄k h̄rak
kak̄nkew̄n.

¹⁰ Hi hanhan nanam̄r k̄r toto te h̄r ap n̄r
ein ein au.

H̄r han k̄r enuk me menmen enum mam-
nen mam̄p mam̄waanki nan̄r ke
m̄te sip k̄n h̄re weremt̄t menmen
wauno yan̄m̄n.”

*God k̄kaap m̄t miyap̄r ap ne weiw̄k
me Isrel kaktorhis*

¹¹ *Hi p̄ke ehitihi menmen. Yi han kitet
m̄t miyap̄r ne Isrel h̄r newaank h̄ras
keriyen nar ke m̄t nent̄rer nan nenkew̄n
nani me w̄i h̄r neweik̄n sip newet h̄m
me Krai a? Taauye! H̄r neweik̄n sip
newet h̄m me Krai te God kak̄kaap m̄t
miyap̄r han ne weiw̄k ham, h̄rak kak-
torhis. H̄rak kakn̄p m̄t miyap̄r ne Isrel
h̄r han enuk nanriuw̄ri nan̄tar men-
men yaaim God kerek̄yorem. ¹² Menmen
enum m̄t miyap̄r ne Isrel h̄r n̄r̄akem
menip God h̄rak k̄kaap m̄t miyap̄r han
ne weiw̄k ham kewet̄r menmen m̄rak
yaaim. H̄r ne Isrel neweik̄n sip newet
menmen yaaim me God te God kewet m̄t
miyap̄r han em. Maain, m̄t miyap̄r
yap̄rwe ne Isrel nanweik̄n sip nanises
h̄m me Krai menmen im mamkaap m̄t
miyap̄r yap̄rwe nerer wit wit mamkepi
wisenum.

¹³ In ek hi hetpi yi m̄t miyap̄r ap ne
Isrel. Hi aposel kerek God keriuweta hi
han yi m̄t miyap̄r ap ne weiw̄k me Is-
rel, te hi han yaaik hi hetpi yi m̄t h̄m
m̄rak. ¹⁴ Te hi m̄t̄k kiut̄p ke Isrel hi
hari han ke m̄t miyap̄r yap̄rwe ne Isrel
hi enipi h̄r han enuk hemkre menepam
neriawe menmen yaaim God kewet m̄t
miyap̄r ne weiw̄k ham em. Te h̄r hanhan
enises h̄m me Krai te God kak̄kepi kak-
torhis. ¹⁵ God nepei kewis yi m̄t miyap̄r
ne weiw̄k ham ap ne Isrel yi yetikerek
yekiyen yau yentar h̄rak nepei keweik̄n
sip kewet m̄t miyap̄r ne weiw̄k me Isrel.
Maain h̄rak p̄ke kaktorhis h̄r nantikerek
nankiyen nanu, yi han kitet mekam mam-
nen? Menmen im. H̄r nanu werek nan̄r
ke m̄t n̄paa naa h̄r p̄ke nekrit. ¹⁶ M̄t h̄r
nehim̄tan nu nek̄n̄p̄ h̄ram me God, te
nu heneik, t̄wei o n̄kim m̄rak, h̄ram me
God. Ebrahim ketike m̄t profet h̄r yaain

h̄r n̄kerek ne God. Te maain nepenyerer
n̄r h̄r nan̄re n̄kerek ne God.

¹⁷ God nepei keremir heneik enum
me map̄k. Menmen im meteiknai God
keweik̄n sip kewet m̄t miyap̄r han ne
weiw̄k me Isrel. Te h̄rak ketihs yi m̄t
miyap̄r han ne weiw̄k ham, yi ȳre map̄k
me yaank heneik m̄ram, h̄rak keremir
kem̄n mau map̄k me wit mekreh̄r ke
map̄k heneik nepei maa. Yi yepu yari w̄i
m̄ram te yi eiyu werek werek. ¹⁸ Te yi
ap einan yip̄r eiw̄rek me m̄t miyap̄r ne
Isrel God kep̄ri kar ke m̄t h̄r newen nu
heneik new̄rem au em̄t! Yi ap han ekitet
yi iuwe au. Yi ȳre nu heneik keriyen.
Nu heneik ap te naanm̄pre nek̄n̄p̄ au.
H̄ram nek̄n̄p̄ em h̄ram naanm̄pre nu
heneik. H̄rak au, h̄r m̄t ne Isrel h̄r n̄re
nu nek̄n̄p̄, yi m̄t ne weiw̄k ham yi ȳre
nu heneik.

¹⁹ Yi eit̄p eiȳr ik: “God kep̄r m̄t
miyap̄r enun ne Isrel k̄re m̄t newen nu
heneik new̄rem, kewisai haiu m̄t miyap̄r
ne weiw̄k ham haiu mekreh̄r k̄r te haiu
yaain.” ²⁰ H̄m im h̄ram yaaim te yi
naanempre h̄ras me menmen im. God
kep̄ri nentar h̄r ap nises h̄m m̄rak te
yi yekreh̄r k̄r yi yau yentar yi yises h̄m
m̄rak. Te yi ap han kitet yi yaain au. Yi
naanempre h̄ras werek werek me men-
men yi yisesim te yi ap einaiw̄rem au.
²¹ God ap hanhan keriuwe m̄t miyap̄r
ne Isrel h̄r neweik̄n sip newet̄iw̄k. Au,
h̄rak kep̄ri. H̄r n̄re map̄k heneik me
wit, te yi au, yi yar ke map̄k heneik ke
yaank. Te yi ap eiyisesik, yi han kitet h̄rak
ap kak̄p̄ri kakriwaank a? Taauye! H̄rak
kak̄p̄ri kakriwaank ye! ²² In ek haiu
mertei God w̄i ham h̄rak hanhan keriuwe
m̄t, w̄i ham au kak̄waanki. H̄rak ke-
waank m̄t miyap̄r kerek ap nisesik, te
yi kerek yi yisesik h̄rak hanhan keriuwi.
Yi wen yisesik, h̄rak hanhan kakriuw̄i,
o au en, h̄rak kak̄p̄ri kak̄r ke m̄t h̄r
newen nu heneik epei maa h̄r new̄rem.
²³ M̄t ne Isrel nanweik̄n sip han ekitet
h̄m yaaim me Krai, h̄r nanises God, h̄rak
p̄ke kaktorhis nantikerek nankiyen nanu
nan̄r ke m̄t neremir nu heneik, h̄r p̄ke
nekin̄m nanwis̄m mamu heneik n̄paa
h̄r neremir, h̄ram mamwo. ²⁴ God k̄r̄ak
k̄r̄ak menmen im kentar menmen hi het-
piyem im. Yi m̄t ap ne weiw̄k me Isrel
yi ȳre map̄k heneik m̄ram me yaank te
God nepei kewis yi yekiyen yau yetikerek
ȳre map̄k hen eik me yaank, h̄ram mau
map̄k me witeik, h̄ram mewo. M̄t ne
Isrel h̄r n̄re map̄k heneik h̄remes me wit
te h̄ram menmen weim̄m God kaktorhis
h̄r nantikerek nankiyen nanu nan̄r ke

mít pike newis mapík heneik nípaa hír neremír, híram pike mamwo.

God hanhan keriuwe mít miyapír yapírwe

²⁵ *Nai yinan, hi hanhan yi yertei werek werek híam nípaa mít ap nerteiyem. Hi hanhan yi yerteiyem te yi ap han ekítet yi yertei menmen yapírwe. God nepei kenip mít miyapír han ne Isrel hír newenín han kír ere maain mít miyapír ne weiwík ham kerek God kehímítani hír nanises híam mírak hír nanínen nanisesik. ²⁶ *Maain wí im nepei au mesi, mít miyapír yapírwe ne Isrel nanises God hírak kakíkapi kaktorhis. Hím me God mau tíwei matíp me menmen im híram matíp:

“Mítik kerek kakíkaap mít hírak mítik ke wit Saion, hírak kakípír menmen enum mekre han ke nepenyerer ne maam nípu ke Jekop.

²⁷ *Wí kerek hi ahísak menmen enum mír, hi híses híam nípaa hi hetpim.” ²⁸ Mít ne Isrel hír neweikín sip newet híam yaaim me Kraís, te God han enuk keriuweri, hírak kíkapi yi mít miyapír ne weiwík ham. Te God kehímítan mít ne Isrel hír mít miyapír nírak hírak hanhan keriuweri kentar nípaa hírak katíp maamer taiu Ebrahim, Aisak, Jekop, hírak ketpíwekít kar ik: “Hi naanmamre nepenyerer ni erekyor yaaim.” ²⁹ Maain God pike kakrekyor yaaim kakítar hírak ap te kakweikín han kírak me mít miyapír ne Isrel kerek hírak kehímítani hír nírak. Hírak kakíkapi.

³⁰ Nípaa yi mít miyapír ne weiwík ham, yi yeweikín sip yewet híam me God, te in ek God hanhan kariuwi kekepi kentar mít miyapír ne Isrel hír neweikín sip newet híam mírak. ³¹ God hanhan keriuwi kekepi kentar hír mít miyapír ne Isrel neweikín sip newet híam me God. Te in ek hírak God pike hanhan kakriuwari kakíkapi. ³² *God nepei kenipai haiu mít yapírwe haiu meweikín sip mewet menmen hírak ketpaiyem. Haiu meweikín sip mewet menmen hírak ketpaiyem, te maain hírak hanhan kakriuwai haiu mít miyapír yapírwe, hírak kakrekyai menmen yaaim kakíkapi.

Haiu mamwenípi niuk me God

* **11:25** Ro 12:16; Lu 21:24; Jo 10:16 * **11:26** Mt 23:39; Ais 59:20-21; Sam 14:7 * **11:27** Ais 27:9; Jer 31:33-34

* **11:32** Ga 3:22; 1Ti 2:4 * **11:33** Ais 55:8-9 * **11:34** Ais 40:13; 1Ko 2:16 * **11:35** Jop 41:11 * **11:36** 1Ko

8:6 * **12:1** Ro 6:11, 13; 1Pi 2:5; Jo 4:24 * **12:2** Ef 4:23, 5:10, 17 * **12:3** 1Ko 12:11; Ef 4:7 * **12:4** 1Ko 12:12

* **12:5** 1Ko 12:27; Ef 4:25

³³ *God kaiu hírak yaaik iuwe. Menmen hírak han kitetim, menmen hírak kerteiyem, híram yapírwe móre tenhaan me wan, híram iuwe mesikeník. Haiu ap te mamírtei kenmak hírak kírák menmen o markeik hírak kírák menmen me haiu mít. Hírak kírák kememem. ³⁴ *íram móre híam me God mau tíwei metpim. Híram matíp mar im:

“Keimín hírak kertei menmen Mítik luwe God hírak han kitetim o keimín hírak kertei iuwe te hírak ekítíwek hírak kakírak menmen im o menmen eim?

³⁵ *Taauye! Keimín hírak nepei kewet God menmen te hírak kakwetíwekem mamírehír kírak a?

³⁶ *Taauye! Menmen yapírwe mepu, hírak God kerekék kírák. Hírak wen naanmóre menmen yapírwe, híram mau mamkepik. Haiu emwenípi niuk mírak in ere tipmain tipmain enum eik. Keremem.”

12

Haiu mamwet God yínk kaiu ketike han kaiu mamír ke mít newepwar menmen newet God em

¹ *Nai yinan, hi hetpi híam manp mar im. God nepei hanhan keriuwe haiu mít, hírak kerekyei menmen yaaim kekepai keriuwerem. Te yi eiwet God yínk ki ketike han ki eiyír ke mít hír newepwar menmen newet God em. Yi eiwet God yínk ki ketike han ki, yi eiyisesik eirák menmen mírak. Te hírak han yaaik kakriuwí. Mar im yi yewenípi God werek werek yekre han ki. ² *Yi ap eiyises menmen eiyír ke mít miyapír ne tí hír nisesim au emít! Yi eiwis God hírak kakweikín han ki te yi eire mít hír han kír hanhan nanises God werek werek. Te yi eiyírtei menmen God hanhan yi eiyisesim. Híram yaaim mamnip God han yaaik, híram mamkepi werek werek.

Haiu mamwis menmen God Hímín Yaaik kewetáiyem híram mamkepai haiu mamírak menmen

³ *Hi hetpi menmen im hentar God hanhan keriuwa hi hírák menmen mírak. Yi ap han ekítet yi yóre mít miyapír iuwe yínín mít miyapír han au emít! Yar ke yi yises God yeit menmen God Hímín Yaaik kewetiyem mamkepi yi yírak menmen hírak kehímítaniyem, te yi han kitet yi yaain o au. ⁴ *Hím im yaaim mentar haiu yínk kaiu kiutíp te pínam mírak yapírwe.

Ham pñam hñram mñrak menmen ham, pñam mñrak menmen ham. ⁵ *Mar im haiu mñt miyapñr haiu yapñrwe te haiu mñre yñnk kiutñp mentar haiu mises hñm me Kraiss, te haiu yapñrwe niutñp niutñp mamkaapan.

⁶ *Menmen God kerekyeyem keweteyem hñram ap mñpñram au. God nepei kewetei haiu mñt han menmen mñrak te haiu mewepyapñr hñm hñrak ketpeiyem, te haiu emwepyapñrem mar ke haiu mises God memtau hñm mñrak. ⁷ Haiu mñt han kerek God kehimñtenai haiu emkaap mñt, te haiu emkepi. Hñrak kehimñtenai haiu mñt han haiu mamñp mñt menmen, te haiu emñporem. ⁸ *Haiu mñt han kerek God kehimñtenai haiu matñp mñt hñm haiu mamkepi mamkñak han kñr kakriuwerem, te haiu mamñtpim mamkepi. Haiu mñt han kerek God kehimñtenai haiu emwet mñt han menmen pñam me menmen maiu kerek haiu metenenim, te haiu emwetñrem. Haiu mñt han kerek God kehimñtenai haiu naanmamre mñt miyapñr han, te haiu emisesim emñtakem werek werek. Haiu mñt han kerek God kehimñtenai haiu mñkaap mñt miyapñr nñnap o miyapñr mñkan nñr epei naa, te haiu emkepi werek werek.

Menmen yi yisesim te yi hanhan yeriuwehan

⁹ *Yi ap eiwisesik au. Yi hanhan yeriuwe mñt. Menmen yaaim yi hanhanem. Menmen enum au, yi eineinñm. ¹⁰ *Yi hanhan yeriuwe ni yinan ne Kraiss yar ke yi hanhan yeriuwe ni ne wñnak ki. Yi han ekitet mñt han hñr ninñni te yi eiwenñpi niuk mñr hñr yaain.

¹¹ *Yi ap eiyou yain yain au emñt. Yi eirñak menmen yaaim me Mñtñk Iuwe God yeriuwe han ki iuwe.

¹² *Yi han yaaik eiyou eimerñr Mñtñk Iuwe Kraiss hñrak pñke kaknen. Menmen enum mamnen mamiwep, te yi han tokik eiyou. Hekrit hekrit yi eiyyitehi God menmen.

¹³ *Mñt miyapñr han nises hñm me God, hñr netenen menmen auri, te yi eikepi naanempror eiriuwe menmen mi. Yi naanempre mñt miyapñr han ne wit hak nanñnen nanri.

¹⁴ *Mñt kerek hñr neriwaank yi ap eiyyitehi God hñrak kakreyor enum au emñt! Yi eiyyitewekhi hñrak ekñkepi hñr nanisesik.

¹⁵ *Mñt miyapñr hñr han yaaik, yi han yaaik eitikeri. Hñr han enuk me menmen, te yi han etwenñni.

¹⁶ *Yi han kiutñp eikiyan eiyou. Yi ap han ekitet yi iuwe au emñt. Yi eitike mñt miyapñr weinñn yi eiriyan eino in eino ein. Yi ap han ekitet yi yertei iuwe yinñn mñt han.

¹⁷ *Mñt kerek nerekyi enum, yi ap eirekyor menmen enum eiyyñr ke hñr nerekyiyem au emñt! Yi eirñak menmen mñt miyapñr han nertei hñram yaaim. ¹⁸ *Yi ap einehan einepan au emñt. Yi hanhan eitike mñt miyapñr yapñrwe eikiyan eiyou. ¹⁹ *Nai yinan, yi ap eirñak mñt menmen enum eiyyñr ke hñr nerekyiyem au emñt. Yi eiwis God maain hñrak kakñak mñt menmen kerek han enuk kakriuweri. Yi eiwisñk hñrak kakñakem kakñantar hñrak katñp hñm mñt newisñm mau tñwei mar im: "Maain hi God hñrekas ahñwanki arekyor enum." ²⁰ *Te yi ap eirekyor menmen enum au emñt. Mñt kerek hñr nerekyi enum, hñr nñnpñr maan yi eiwetñr menmen hñr nanñm, o hñr hñm niu enuk (o mar kewenkñkor hñm) yi eiwetñr tñpar mei hñr enñm. Yi eirñak menmen mar im yi eirekyor hñr yñnk enuk neriuwe menmen enum hñr nñriakem. Hñram mar ke yi yewen si yeunek mentar paan kñr, ²¹ te yi ap eiwis menmen enum mamri han ki maminñni au emñt. Yi eiyyinñn menmen enum eiriuwe menmen yaaim yi yirñakem.

13

Haiu emises hñm me gavman

¹ *Mñt miyapñr niutñp niutñp nanñmtau hñm me mñt iuwe ne gavman hñr enisesim. God kehimñtan gavman hñr naanmñpre mñt miyapñr nerer wit wit. God kewis mñt ne gavman in ek hñr nau tñ naanmñprai. ² Mñt kerek hñr ap nises hñm me gavman hñr netpor, hñr neweikñn sip newet menmen God kewisñm. Hñr neweikñn sip newet gavman, te maain gavman hñr nanñnp nanñnterim. ³ *Mñt ne gavman hñr ap nepu nenip mñt yaain hñr nñneini au. Mñt kerek hñr nñriak enum keremem. Yi yñnapen gavman hñr han yaaik nanriuwi te yi ap eirñak menmen enum au. Yi eirñak menmen yaaim keremem te hñr nantñp yi yaain. ⁴ Hñr nñre mñt ne God nekrehñr kñrak naanmamri te yi eiyou werek werek. Yi eirñak enum yi eineini eiyyñtar hñr ap neit niuk iuwe weinñn au. Hñr netñwem neiyñm

* 12:6 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11 * 12:8 2Ko 9:7 * 12:9 1Ti 1:5; 1Pi 1:22; Emo 5:15 * 12:10 2Pi 1:7; Fl 2:3
 * 12:11 Ap 18:25; Rev 3:15 * 12:12 1Te 5:17 * 12:13 Hi 13:2 * 12:14 Mt 5:44; Ap 7:60; 1Ko 4:12 * 12:15 Sam 35:13 * 12:16 Ro 11:20, 15:5; Pro 3:7; Ais 5:21 * 12:17 1Te 5:15 * 12:18 Mk 9:50; Hi 12:14 * 12:19 Diu 32:35; Mt 5:39; Ro 13:4; 2Te 1:6-7; Hi 10:30 * 12:20 Pro 25:21-22; Mt 5:44 * 13:1 Ta 3:1; Pro 8:15; Jo 19:11
 * 13:3 1Pi 2:13-14, 3:1, 3

nanriwaank nanriuwe menmen m̄r. H̄r nekreh̄r ke God h̄r nan̄nep m̄t miyap̄r kerek n̄riak menmen enum. ⁵ Te yi eiȳmtau h̄m me gavman eiyisesim. Yi ap eiyisesim eiȳntar yi ȳineini h̄r naniwep keremem au. Yi eiyisesim eiȳntar yi yekre han ki yertei h̄ram yaaim.

⁶ Yi eiw̄r pewek me takis eiȳntar h̄r m̄t ne gavman h̄r nekreh̄r ke God, hekrit hekrit h̄r naanm̄pri te yi eiyu werek werek. ⁷ *Te yi eiwet m̄t ne gavman menmen yap̄rwe h̄r nitihiyem. Yi eiwet m̄t ne gavman pewek me takis h̄r nitihiyem. Yi eiwet m̄t ne gavman pewek me takis me t̄ h̄r nitihiyem. Yi eiwen̄pi niuk me m̄t ne gavman h̄r iuwe. Yi han ekitet m̄t ne gavman h̄r iuwe yi eirekyor menmen yaaim.

M̄t miyap̄r kerek hanhan neriuwe m̄t miyap̄r han h̄r nises h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei

⁸ *Yi eiwet m̄t menmen emrer m̄r me menmen kerek n̄paa yi yetiwem. Menmen miut̄p mamu te yi eiwet m̄t em. H̄ram menmen im. Yi hanhan yeriuwehan. M̄t miyap̄r kerek h̄r hanhan neriuwehan, h̄r nises h̄m me God n̄paa Moses kewis̄m mau t̄wei. ⁹ *H̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei h̄ram mat̄p mar im: “Yi m̄t eitike miyap̄r yi ap eirihis m̄t miyap̄r epei neit m̄kan eiwen̄nem au em̄t! Yi ap einep m̄t han h̄r nani. Yi ap eikint̄p menmen me m̄t han. Yi ap hemkre menepam menmen me m̄t han.” H̄m meiyam mepu h̄ram mises h̄m in miut̄p Moses kewis̄m. H̄ram mat̄p, “Yi hanhan eiriuwe m̄t miyap̄r han eiyr̄ ke yi hanhan eiriuwe h̄ras.” ¹⁰ *M̄t miyap̄r kerek hanhan neriuwe m̄t miyap̄r han ap te nanrekryor enum taau. Te h̄r hanhan neriuwe m̄t miyap̄r h̄r nises h̄m me God werek werek Moses kewis̄m mau t̄wei.

Haiu emises menmen yaaim

¹¹ *Yi hanhan eiriuwe m̄t miyap̄r han eiȳntar yi yertei in ek yi ap eire m̄t ne w̄taan n̄waa au. Yi eiȳkrit eiyises God yi eir̄akan werek werek eiyr̄ ke m̄t kerek ne w̄taan n̄waa. H̄r nekrit nent̄ar n̄paa haiu min̄n mises h̄m me God, w̄ h̄rak p̄ke kaknen kak̄kepai kaktaihis h̄ram wen yan̄m̄n. Te in ek w̄ epei man menep. ¹² *H̄ram m̄re w̄taan nepei au, wanewik mamnen te haiu emweik̄n sip emwet menmen enum me t̄ im h̄ram m̄re menmen me w̄taan. Haiu emises menmen me God h̄ram m̄re nopen o yipo

henmik haiu met̄wem me wepni h̄ram mekepai haiu mamin̄n menmen enum mamri han kaiu. ¹³ *Haiu emises menmen yaaim mamriak menmen yaaim m̄re m̄t ne wepni n̄riakem. Haiu ap emises menmen enum me w̄taan m̄t n̄riakem mar im. H̄r naam t̄par si enum naam menmen yap̄rwe ere h̄r netaritari, h̄r netike miyap̄r nariyanhis newen̄nem, h̄r hemkre menepam me menmen yap̄rwe, h̄r nenehan nentar menmen im. ¹⁴ *Te yi au. Yi eiyitehi M̄tik kaiu Iuwe Jisas Krai h̄rak kak̄kepi naanmampri yar ke yi yeriuwet klos mau ȳnk ki. Yi ap han ekitet eiyises menmen enum, menmen han ki hanhanem au em̄t!

14

Haiu ap han mam̄nep mam̄ntar menmen me nau yinan ne Krai h̄r n̄riakem

¹ *Yi eiwis m̄t miyap̄r kerek h̄r nises h̄m me God te h̄r ap nertei menmen werek werek wen au, yi eiwisi h̄r nan̄nen nanu nantikewi eiwen̄pi niuk me God. Te yi ap eitikeri einahan me menmen h̄r han kitet nanisesim au em̄t! ² *M̄t han nises God werek werek, h̄r nan̄m menmen yap̄rwe. Te m̄t han h̄r nises God h̄r ap nertei menmen m̄rak werek werek. H̄r n̄napen samiyak h̄r naam teket weisan keremem. H̄r han kitet h̄r nan̄m sak te God han enuk kakriuweri. ³ *Yi m̄t miyap̄r kerek yaam menmen yap̄rwe yi ap einan yip̄r eiw̄rek ke m̄t kerek n̄napen samiyak h̄r naam, teket weisan keremem au. ⁴ *Yi han kitet yi iuwe te yi skelim menmen m̄t han h̄r n̄re wok m̄t ne Krai h̄r n̄riakem a? M̄tik Iuwe Krai kerek h̄rak han ekitet menmen m̄t n̄rak h̄r n̄riakem, h̄ram yaaim o enum. Hi han kitet h̄rak kakt̄p h̄ram yaaim mam̄ntar h̄rak kak̄kepi nanises menmen yaaim.

⁵ *M̄t han h̄r han kitet w̄ ham h̄ram min̄n w̄ ham. M̄t han au, h̄r han kitet w̄ yap̄rwe h̄ram m̄p̄ram. Yi m̄t niut̄p niut̄p yi han ekitet werek menmen yi eiyisesim. ⁶ M̄t neim̄n h̄r han kitet w̄ ham h̄ram, h̄r nises menmen im newen̄pi niuk me M̄tik Iuwe Krai neriwerem. M̄t miyap̄r kerek h̄r naam samiyak h̄r newen̄pi niuk me M̄tik Iuwe Krai neriwerem nentar h̄r nat̄p God h̄rak yaaik me menmen h̄rak kewet̄rem. M̄t miyap̄r kerek naam teket weisan wein̄m, h̄r newen̄pi niuk me M̄tik Iuwe

* 13:7 Mt 22:21 * 13:8 Mt 22:39-40; Je 2:8 * 13:9 Eks 20:13-17; Lev 19:18 * 13:10 1Ko 13:4-7 * 13:11 Ef 5:14; 1Te 5:6-7 * 13:12 Ef 5:11, 6:11 * 13:13 Lu 21:34; Ef 5:18 * 13:14 Ga 3:27 * 14:1 Ro 15:7 * 14:2 Jen 1:29, 9:3 * 14:3 Kl 2:16 * 14:4 Mt 7:1; Je 4:11-12 * 14:5 Ga 4:10

Krais, h̄r natip God h̄rak yaaik me menmen h̄rak kewet̄rem.

⁷ Haiu m̄t ap mepu mises han kiau, haiu ap mami mamises han kiau au. ⁸ *Haiu mamu me menmen haiu m̄riakem, te haiu mamwen̄pi niuk me M̄tik Iuwe Krais. Haiu mami te menmen haiu m̄riakem h̄ram mamwen̄pi niuk me M̄tik Iuwe Krais. Haiu mamu o haiu mami, haiu m̄t miyap̄r mamises han k̄rak mam̄ntar haiu ne Krais. ⁹ Haiu m̄t miyap̄r ne Krais mentar Krais kaa, te h̄rak kak̄r ke M̄tik Iuwe ke m̄t miyap̄r nepei naa netike haiu m̄t miyap̄r kerek wen mepu.

¹⁰ *Yi yenmak te yi skelim ni yinan a? Yi yenmak te yi einan yip̄r eiw̄rek eiym̄tar ni yinan a? Maain haiu yap̄rwe mam̄rp mamrap̄t God, h̄rak skelim haiu m̄t me menmen haiu epei m̄riakem. ¹¹ *H̄m me God Aisaia kewis̄m mau t̄wei mat̄p mar im:

“Hi hepu, te hi M̄tik Iuwe God hetpi werek. M̄t, miyap̄r, t̄pir, h̄r nan̄rp nanerepta nanwen nin̄p naniteh̄r nant̄p nan̄r ik: ‘Ti h̄rekes kerekek ti God.’” ¹² *T̄s, haiu yap̄rwe mam̄tp God menmak haiu mises menmen haiu m̄riakem me w̄ haiu mau t̄, te haiu naanempre h̄ras. Te haiu skelim nau yinan me menmen enum h̄r n̄riakem em epei au em̄t!

Haiu ap mam̄riak menmen meiȳm mam̄waank nau yinan mam̄ruwerem

¹³ Te haiu skelim nau yinan nepei au em̄t! Yi han ekitet menmen im. Yi ap eir̄ak menmen nan̄n̄p ni yinan h̄r nan̄riak menmen enum. Menmen im h̄ram mam̄r ke m̄tik kerewo nan kenkew̄n. ¹⁴ *Hi hises h̄m me M̄tik Iuwe Jisas, te hi hertei menmen yap̄rwe h̄ram yaaim. M̄tik hak han kitet menmen h̄ram enum te h̄rak ap kakisesim o kak̄m au em̄t. ¹⁵ *Samiyak o menmen yi yaȳm h̄ram mam̄waank ni yinan han k̄r; te yi ap hanhan yeriuweri au. Yi ap eiwis menmen yi yaȳm mam̄n̄p m̄t miyap̄r kerek Krais kaa kak̄kepi, h̄ram mam̄waank menmen m̄r me Krais h̄r nisesim. ¹⁶ *Yi ap eiwis menmen yaaim yi yisesim h̄ram mam̄n̄p m̄t han h̄r nant̄p h̄ram menmen enum. ¹⁷ God naanm̄prai haiu misesik h̄ram ap menmen me t̄par haiu mam̄m metike menmen au. H̄ram menmen me God H̄m̄n̄n Yaaik kewetaiyem haiu misesim, te haiu metike God mekiyan mau haiu han yaaik mamu. ¹⁸ M̄t miyap̄r

kerek nertei menmen me menmen m̄t nan̄m h̄ram menmen wein̄m, h̄r nises menmen Krais hanhanem, te God han yaaik kak̄riweri, m̄t miyap̄r han nant̄p, “H̄r yaain.”

¹⁹ *Te haiu hanhan emises menmen mam̄n̄p haiu m̄t yap̄rwe emkiyan emu han kiut̄p haiu emkaapan. ²⁰ Yi ap eiyaank menmen God k̄riakem kekre han ke m̄t miyap̄r han yentar yi yenehan yentar menmen me yi yaȳm. Menmen yap̄rwe h̄ram yaaim, te yi yaȳm menmen h̄ram mam̄n̄p ni yinan h̄r nanises menmen enum, te menmen yi yaam h̄ram menmen enum. ²¹ *Samiyak o t̄par si enum yi yaam o menmen yap̄rwe yi ȳriakem h̄ram menip ni yinan h̄r nises menmen enum, te yi ap yaȳm o eir̄akem meiyam nepei werek em̄t! ²² Menmen yi han kitetim me naan o t̄par si enum h̄ram yaaim te yi yaȳm, yi ap eiwep̄yap̄rem eiri han ke m̄t han eiriuwerem au em̄t! H̄ram menmen me yi m̄t yetike God. M̄t kerek han k̄r ap kat̄p menmen h̄r nisesim nan̄m h̄ram enum me menmen h̄r han kitet h̄ram yaaim, h̄r han yaaik nanu.

²³ *Te m̄t kerek han k̄r kat̄p menmen im h̄ram menmen enum, te h̄r nan̄m, h̄r n̄riak menmen enum. Han k̄r nepei ketpor h̄ram enum te h̄r ap nisesik au. H̄r n̄k̄amnaan naam. Menmen m̄t han kitet h̄ram enum te nanisesim, menmen mar im h̄r nisesim God kat̄p h̄ram enum.

15

Haiu emises han ke Krais

¹ Haiu m̄t miyap̄r kerek mises h̄m me God werek werek, haiu ap emises han kiau mam̄m menmen o mam̄riak menmen menip nau yinan ne krais ap nises God werek werek h̄r han enuk neriuwerem au em̄t! ² *Haiu emwen han kiau emkepi me menmen h̄r han kitet h̄ram enum te h̄r enises God werek werek. ³ *Krais h̄rak h̄rekes ap kises han k̄rak me menmen au. H̄rak kises h̄m me God te menmen enum man mewaank. H̄m me God mau t̄wei Sam h̄ram mat̄p me menmen mar im: “Hi M̄tik Iuwe hi hekreh̄r ke ti God hi heriuwe menmen enum m̄t enun net̄pim me ti h̄ram man meiyep.” ⁴ *H̄m me God yap̄rwe m̄t n̄paa ein newis̄m mau t̄wei h̄ram mam̄kepai haiu han tokik emu me menmen enum mam̄n̄n mam̄rai-waank, haiu mamer̄r w̄ haiu mam̄t menmen God kakwet̄aiyem. ⁵ Hi hanhan God

* 14:8 Lu 20:38; Ga 2:20; 1Te 5:10 * 14:10 Mt 25:31-32; Ap 17:31; 2Ko 5:10 * 14:11 Ais 45:23; Fl 2:10-11

* 14:12 Ga 6:5 * 14:14 Ap 10:15; Ta 1:15 * 14:15 1Ko 8:11-13 * 14:16 Ta 2:5 * 14:19 Ro 12:18, 15:2

* 14:21 1Ko 8:13 * 14:23 Ta 1:15 * 15:2 Ro 14:19; 1Ko 9:19, 10:24, 33 * 15:3 Sam 69:9 * 15:4 Ro 4:23-24;

1Ko 10:11

kerek kekepai haiu han tokik mamu haiu mamr^riwek kaktaihis, h^rak kakⁱkepi yi eiyises menmen KraiS Jisas k^riakem yi eikiyan eiyu. ⁶ Te yi yap^rwe eire han kiut^p yi eiwen^pi niuk me God h^rak Haai ke M^tik kau luwe Jisas KraiS.

Krais kⁱkaap m^t miyap^r ne Isrel netike m^t miyap^r han ne weiwⁱk ham

⁷ *Te yi m^t miyap^r en yi eiyⁱthis ni yinan eitikeri han kiut^p eiyu eiy^r ke KraiS ketihis yi m^t miyap^r te m^t nau tⁱ nanwen^pi niuk me God nanⁱnterim.

⁸ **Yi eiyⁱthis ni yinan eitikeri eikiyan eiyu eiyⁱntar hi hetpi menmen im me KraiS. H^rak keweikⁿ k^re m^tik kⁱkaap m^t ne Isrel kerek nerekir yⁱnk k^r, h^rak keteiknor God kat^p h^m yaaim h^rak kakises menmen nⁱpaa kat^p maam nⁱpurer t^rak Ebraham Aisak Jakop h^rak ketporem. H^rak ken k^riak menmen im keremem au. ⁹ KraiS kan te m^t miyap^r ne weiwⁱk ham nanwen^pi niuk me God me menmen im. God h^rak hanhan keriuwe haiu m^t yap^rwe. H^m me God mau tⁱwei Sam kerek Devit kewis^m h^ram mat^p mar im:

“Hentar menmen im hi hau nⁱmⁱn ke m^t miyap^r ne weiwⁱk ham, hi awen^pi niuk mit, hi hinut henye.”

¹⁰ *H^ram h^m ham Moses kewis^m h^ram mat^p mar im:

“Yi m^t ap ne weiwⁱk me Isrel eitike m^t miyap^r ne Isrel, yi han yaaik eiyu.”

¹¹ *H^m ham mat^p mar im:

“Yi m^t miyap^r ap ne weiwⁱk me Isrel, yi eiwen^pi niuk me M^tik luwe God. Yi yap^rwe yi eiwen^piyek wⁱsenum.”

¹² *H^m me God Aisaia kewis^m mau tⁱwei mat^p mar im:

“Maain nepenyek hak ke maam Jesi (h^rak haai ke Devit) h^rak kaknen kak^r ke nu h^r m^t nⁱkan, h^rak pⁱke kensunen. H^rak kaknen m^t ap ne weiwⁱk me Isrel h^rak naanmamror h^r nanmeriy^wek h^rak kakⁱkepi h^r nan^re yaain.”

¹³ Hi hanhan God kerek kenipai haiu mameriy^wek h^rak kakⁱkepai kaktaihis, h^rak kaknip yi han yaaik wⁱsenum yi han ki kaku werek yi yisesik werek werek. Te God H^mn Yaaik kakriuwe menmen m^rak iuwe kaknipi yi eimeriy^wek ere God kakweti menmen yaaim m^rak.

Pol h^rak han yaaik keriuwe menmen h^rak k^riakem

* 15:7 Ro 14:1 * 15:8 Mt 15:24 * 15:8 Ap 3:25; Ro 11:30; Sam 18:49 * 15:10 Diu 32:43 * 15:11 Sam 117:1 * 15:12 Ais 11:10; Rev 5:5 * 15:15-16 Ro 1:5, 11:13, 12:1; Fl 2:17 * 15:18 2Ko 3:5 * 15:20 2Ko 10:15-16 * 15:21 Ais 52:15 * 15:22 Ro 1:10-13 * 15:24 1Ko 16:6 * 15:25 Ap 19:21, 24:17 * 15:26 1Ko 16:1; 2Ko 8:1, 9:2, 12

¹⁴ Nai yinan, hi h^rekes hertei hekre han kai yi h^ras yi yaain, yi y^riak menmen yaaim. Yi yertei h^m me God werek werek yi yertei yat^p m^t han ne yi h^ras en yeteiknor menmen m^rak. ¹⁵⁻¹⁶ *Te hi nepei hewisi menmen ham hetpi h^m manp heriuwerem. Hi ap hⁱnapen hetpiyem au. Hi hanhan hetpi menmen me hi hekeyi han ki hentar God h^rak hanhan keriuwa kehⁱmⁱtena hi h^re m^tik aposel ke Jisas KraiS, hi h^riak menmen hⁱkaap m^t miyap^r ap ne Isrel neriuwerem. Hi h^riak menmen har ke m^tik pris h^rak k^riakem. Hi hat^p m^t miyap^r ap ne weiwⁱk me Isrel h^m me God, te God H^mn Yaaik kaknipi h^r yaain nan^r ke menmen m^t pris newepwarem newet God em, h^rak kehⁱmⁱtenor h^r ne God Haai, h^rak han yaaik kakriuwari.

¹⁷ Hi han yaaik heriuwe menmen hi h^riakem me God hentar hi ke KraiS Jisas.

¹⁸ *Hi ap hat^p me menmen ham au. Hi hat^p me menmen KraiS kekepa hi h^riakem te m^t miyap^r ap ne weiwⁱk me Isrel, h^r nemtau h^m me God h^r nisesim. H^rak kekepa keriuwe h^m hi hetpim, metike menmen h^rak kekepa hi h^riakem mar im. ¹⁹ God H^mn Yaaik kekepa hi h^riak menmen yaaim hⁱkaap m^t miyap^r nⁱnap o his h^t m^r enum. Te hi herp Jerusalem, hi hen yan^mn ere hi hⁱpiun provins Iirikam, hi hewepyap^r h^m yaaim me KraiS, hi at^p m^t em.

²⁰ *Me menmen im hi h^riakem, hi hanhan wⁱsenuk hi hewepyap^r h^m yaaim me KraiS hetpim heit wit kerek m^t ap nemtau h^m me KraiS wen au. Te hi ap h^riak menmen heit wit kerek m^t han nepei netpor h^m. Hi hⁱnapen a^riak menmen im. H^ram mar ke hi hime wⁱnak kentar teinⁱk m^tik hak epei hekin hei yem ham^r. ²¹ *Au, hi hanhan hises h^m me God mau tⁱwei nⁱpaa Aisaia kewis^m mar im:

“M^t miyap^r kerek m^t han ap nan netpor menmen me M^tik luwe, h^r nan^rrek. H^r m^t miyap^r kerek nⁱpaa ap nemtau menmen m^rak, h^r nan^rrteyem.”

Pol hanhan kak^r m^t ne Rom te h^rak kakno wit Spen

²² *Nⁱpaa ere in, hi ap han h^ri hentar menmen hi nepei hetpiyem. ²³ Te in ek hi h^riak menmen meit wit im nepei au. Me tito yap^rwe hi hanhan anen ari. ²⁴ *Te hi han kitet hi ari hi ehu me wⁱ meiyam atikewi. Hi ehu etikewi epei au, yi eikepa eiriuweta hi ano ein.

²⁵ *In ek kerekek hi ano wit Jerusalem, te hi akaap m̄t miyap̄r ne God en. ²⁶ *Hi eno Jerusalem hentar m̄t miyap̄r ne Masedonia netike m̄t miyap̄r ne provins Akaia han kitet nan̄siuwe pewek mamno mamkaap m̄t miyap̄r ne God neit en, h̄r enun ap netenen menmen mei au. ²⁷ *H̄r hanhan nanriuwet menmen im mamkepi nanriuwere. H̄r enkepi nanwet̄r menmen mam̄kreh̄r m̄ram mentar menmen im. N̄paa h̄r m̄t ne Jerusalem h̄r newet̄r menmen m̄r yaaim me God, te in ek h̄r nanwet̄r mei mam̄kreh̄r m̄ram nankepi nanwet̄r pewek mei.

²⁸ Te hi hanhan ahin̄n ar̄rak menmen im. Hi hewet̄r pewek im kerek m̄t miyap̄r h̄r net̄wem nesiuwerem man. Epei au, te hi anen ari yi yeit yayiwe ke wit Spen. ²⁹ *Maain w̄i hi anen ari, hi hertei Kraiss kaku kak̄kre han kai iuwe te hi akepi ariuwe menmen im h̄rak hanhan kak̄wetiye.

³⁰ *Nai yinan, hi hitihi h̄m manp hentar yi han kitet menmen me Jisas Kraiss metike menmen me hanhan meriuwehan God H̄m̄n Yaaike kewis̄m mekre han kaiu, yi yetikewa haiu mamitehi God iuwe me hi. ³¹ Yi eit̄wekhi h̄rak naanmamrau me m̄t neit provins Judia h̄r ap nises h̄m me God ap te h̄r naniyep. Yi eiyitehi God h̄rak kak̄nip h̄r m̄t miyap̄r n̄rak neit wit Jerusalem h̄r han yaaike nanriuwe pewek hi ewet̄rem. ³² God hanhan hi anen ari, te hi han yaaike ehu etikewi me w̄i mei kike.

³³ Hi hanhan God kerek ken̄pai han kaiu kawe werek, h̄rak kaku kaktikewi. Kere-mem.

16

Pol kesiuwe h̄m gude kat̄p m̄t miyap̄r h̄r yaain

¹ Hi hanhan hetpi me m̄te pau yina piut̄p niuk m̄re Fibi. H̄re m̄te kerek wises h̄m me God h̄re w̄kaap m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄p me God neit wit Senkria. ² Hi hetpi me m̄te ip e te yi yait̄wehis yaȳr ke m̄t miyap̄r ne God enanesim. Yi eirekȳwerem eiȳr ke God hanhan yi eir̄akem. Yi eikepiye eiriuwe menmen h̄re hanhan waut̄wem waw̄ntar h̄re nepei wekepa hi hetike m̄t miyap̄r yap̄rwe.

³ *Yi yait̄p Prisila wetike m̄tik k̄re Akwila hi hetpor h̄r yaain. H̄r n̄rak menmen me Jisas Kraiss netikewa. ⁴ N̄paa h̄r menep nani te h̄r nekepa. Hi kerekek han yaaike heriuweri au. M̄t miyap̄r yap̄rwe ap ne weiw̄k me Isrel kerek nises h̄m me

God nerer wit wit h̄r han yaaike neriuweri.

⁵ *Yi yait̄p m̄t miyap̄r kerek nererik neit w̄nak k̄r newen̄pi niuk me God neitai, yi yaȳtpor hi hat̄p h̄r yaain. Yi yait̄p kai yinak yaaike Epinitas h̄rak yaaike. H̄rak m̄tik kin̄n m̄t miyap̄r ne Esia, h̄rak kin̄n kises h̄m me Kraiss.

⁶ Yi yait̄p Maria hi hetp̄we h̄re yaaip. H̄re w̄rak menmen yap̄rwe wekepi weriuwerem.

⁷ Yi yait̄p Andronaikas ketike Junias hi hetp̄wek̄t h̄rak̄t yaaike. H̄rak̄t te weiw̄k mai h̄rak̄t n̄paa tetikewa men w̄nak enuk. H̄rak̄t m̄tik̄t aposel niuk m̄rak̄t h̄ram iuwe m̄t yap̄rwe nerete. N̄paa hi hises h̄m me Kraiss wen au, h̄rak̄t nepei tisesim.

⁸ Yi yait̄p Amplitas hi hetp̄wek h̄rak yaaike. Hi hanhan heriuwerek, h̄rak kai yinak ke Kraiss.

⁹ Yi yait̄p Eban hi hetp̄wek h̄rak yaaike. H̄rak k̄rak̄t menmen me Kraiss ketikewai. Yi yait̄p Stekis hi hetp̄wek h̄rak yaaike, h̄rak kai yinak yaaike.

¹⁰ Yi yait̄p Apelis hi hetp̄wek h̄rak yaaike. Hi hemtau m̄t nat̄p m̄t enun nerekȳwek enum te h̄rak kises Kraiss werek werek. Yi yait̄p m̄t miyap̄r neit w̄nak ke Aristobyulas hi hetpor h̄r yaain.

¹¹ Yi yait̄p Herodion kerek kai ke weiw̄k miut̄p, hi hetp̄wek h̄rak yaaike. Yi yait̄p m̄t miyap̄r neit w̄nak ke m̄tik Nasissas kerek nises h̄m me Kraiss, hi hetpor h̄r yaain.

¹² Yi yait̄p Traifina wetike Traifosa hi hetpor h̄r yaain. Miyap̄r wik in h̄r n̄rak menmen iuwe me M̄tik luwe Kraiss. Yi yait̄p m̄te Pesis hi hetp̄we h̄re yaaip. H̄re pai yaaip w̄rak̄t menmen iuwe me M̄tik luwe Kraiss.

¹³ *Yi yait̄p Rufas kerek m̄tik yaaike kises M̄tik luwe Kraiss werek werek, h̄rak ketike miye p̄rak, kerek h̄re w̄re miye pai, hi hetpor h̄r yaain.

¹⁴ Yi yait̄p Asinkritas, Fligon, Hemis, Patrobas, Hemas netike m̄t han nises h̄m me Kraiss nau netikeri, hi hetpor h̄r yaain.

¹⁵ Yi yait̄p Filologas, Julia, Nerias ketike yenten p̄rak, Olimp̄s, h̄r netike m̄t miyap̄r han h̄r nises God h̄r nau netikeri, hi hetpor h̄r yaain.

¹⁶ *Yi m̄t en yi yises menmen yi ȳrakem, yi eiktaanhis yait̄p yi h̄ras yi yaain. M̄t miyap̄r yap̄rwe ne Kraiss in h̄r nesiuwe h̄m netpi yi yaain.

Yi enep̄n eikeip̄n m̄t kerek nanri han ke m̄t h̄r nenke hasini han nen p̄nak han nen p̄nak

* 15:27 Ro 9:4; 1Ko 9:11   * 15:29 Ro 1:11   * 15:30 2Ko 1:11; Kl 4:3; 2Te 3:1   * 16:3 Ap 18:2, 18, 26   * 16:5 1Ko 16:15, 19; 2Ti 1:15   * 16:13 Mk 15:21   * 16:16 1Ko 16:20; 1Pi 5:14

¹⁷ *Nai yinan, hi hetpi yi naanmamre h̄ras me m̄t kerek h̄r nanri han ke m̄t te h̄r nenke hasini han nen p̄nak, han nen p̄nak, h̄r neweik̄n sip newet h̄m me God n̄paa m̄t h̄r netpiyem. H̄r newaank m̄t nises h̄m me God neriuwe h̄m ham. Yi einep̄n eikeip̄nor. ¹⁸ *M̄t nar ik h̄r ap n̄riak menmen me M̄tik luwe Jisas Krai. Au, h̄r nises menmen me han k̄r. H̄r newises m̄t miyap̄r kerek ap han kitet h̄r netpor enum, h̄r nemitorp̄n nimorn̄p̄n neriuwe h̄m m̄r yaaim wein̄m. ¹⁹ *Yi yises h̄m me God werek werek te m̄t nerer wit wit nemtewem. Menmen im menipa hi han yaaik heriuwi. Hi hanhan yi yertei werek menmen h̄ram yaaim, te menmen enum mamri han ki yi eiyisesim au. ²⁰ *God kerek h̄rak kenipai han k̄u kau werek menep te kakin̄n Seten te yi eiyin̄n menmen m̄rak. Hi hanhan M̄tik k̄u luwe Jisas h̄rak kakrek̄ȳi yaaim kaku kaktikewi.

M̄t han nesiuwe h̄m nat̄ip̄ gude me m̄t ne Rom

²¹ *Timoti kerek k̄riak menmen ketikewa h̄rak ketpi yi yaain. Lusias, Jeson, Sosipata, h̄r ne weiw̄k mai, h̄r netpi yi yaain.

²² Hi Tetias, hi hemtau h̄m me Pol ketpewem hi hewis̄m mau t̄wei im, hi h̄rekes hetpi yi yaain yentar yi yises M̄tik luwe.

²³ *M̄t miyap̄r nises h̄m me God nererik neit w̄nak ke m̄tik Gaias newen̄pi niuk me God. H̄rak kerek naanm̄ip̄rau hi Pol me menmen te h̄rak kerek ketpi yi yaain. Erastas, h̄rak kuskus ke wit iuwe ik ketike k̄u yinak Kwotas, h̄rak̄it tetpi yi yaain.

²⁴ (Hi hanhan M̄tik luwe Jisas Krai kakrek̄ȳi menmen yaaim.)

Yi eiwen̄pi niuk me God

²⁵ *Hai mamwen̄pi niuk me God. H̄rak kak̄k̄epi yi eiyises h̄m m̄rak werek werek han tokik eiyu. H̄m im yaaim me Jisas Krai kerek hi hat̄ip̄ m̄t em, h̄ram n̄paa God k̄saw̄nem. ²⁶ *Te in ek h̄rak kewepyap̄rem keteik̄naiyem meriuwe h̄m m̄t profet n̄paa newis̄m mau t̄wei. God kerek kaku kak̄it tipmain tipmain enum eik nepei kat̄ip̄ h̄m manp te haiu m̄t mewepyap̄rem mamt̄ip̄ m̄t miyap̄r ne weiw̄k ham nerer wit wit h̄m m̄rak, te h̄r nan̄mtewem nanisesim. ²⁷ *Hi hanhan haiu mamwen̄pi niuk me God h̄rak kerek̄k̄ertei menmen

yap̄rwe. Haiu mamwen̄pi niuk m̄rak tipmain tipmain enum eik mam̄ntar menmen Jisas Krai kerek̄ȳiyem.

Mep̄r keremem

* 16:17 Mt 7:15; Ta 3:10 * 16:18 Fl 3:19; Kl 2:4; 2Pi 2:3 * 16:19 Ro 1:8; Mt 10:16; 1Ko 14:20 * 16:20 Ro 15:33; Jen 3:15 * 16:21 Ap 16:1-2, 19:22, 20:4 * 16:23 1Ko 1:14 * 16:25 Ef 1:9, 3:5, 9; Kl 1:26 * 16:26 Ro 1:5 * 16:27 1Ti 1:17; Ju 25

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Korin - 1 Menmen me tiwei ik

Pol katip hirak kitehi God ke mit ne wit Korin 1:1-9

Him me mit hir nenke hasini 1:10-4:21
Him me mit miyapir hir niriran nisesan 5:1-13

Menmen mit ne weiwik me God hir nanisesim 6:1-7:40

Him me mit ne ti netike mit ne weiwik me God 8:1-11:1

Him me menmen mit niriakem newenipi niuk eme God neit sios 11:2-14:40

Him me God kikiak Jisas ketike haiu mit ehau kikrek nirak 15:1-58

Him me kolekta mit ne Korin nanisiuwem mamno emit ne Judia 16:1-4

Pol katip menmen maain hirak kakrakem 16:5-12

Pol katip mit ne Korin him mirakru, him gude 16:13-24

1 Hi Pol hi mitik aposel ke Jisas Krai. Nipaa God hanhan kewisa hi hire mitik aposel te hirak kehimitena hi hiriak menmen mirak. Hi Pol hetike kaiu yinak Sostenis, 2 *hawir mitikit wik wewis tiwei ik ken yi mit miyapir ne weiwik me God yi yau wit Korin. God kerekyi yi mit miyapir yaain yentar yi mit miyapir ne Krai Jisas keriyen. Yi yire mit miyapir ne God yentar God kehimiteni yi nirak. Mit miyapir nerer wit wit kerek newenipi niuk me Mitik Iuwe kaiu Jisas Krai, hir yaain. Jisas hirak Mitik Iuwe kir, hirak Mitik Iuwe kaiu. 3 *Hi hanhan God Haai kaiu ketike Mitik Iuwe Jisas Krai, hirakit tatreyi menmen yaaim, yi yayu werek werek.

Pol katip God kirak yaaik kentar hirak kikaap mit ne Korin nises him mirak

4 Hekrit hekrit hi han kitet yi mit yirak menmen yaaim te hi hatip God hirak yaaik kentar menmen im. Hirak epei kerekyi menmen yaaim mentar yi mit miyapir ne Krai Jisas. 5 God epei keweti menmen mirak yapirwe. Yi yetiwem nipaa Krai kewetiyem, te yi yertei him me God werek, yi yetpim yewepyapirem. 6 Yi yeit menmen im yentar nipaa haiu man mewepiyapir him me Krai, yi yemtwem te yi yisesim werek. 7 *Yi yisesim werek werek te God ap

kaksawin menmen yaaim ham au. Hirak kewetiyem te yi yises han kirak werek werek, yi yemerir wi kerek Mitik kaiu Iuwe Jisas Krai pike kaknen kakwepyapir hirekes. 8 *Hirak God wen kakikepi ere maain wi Jisas Krai pike kaknen kakwepyapir hirekes te God ap kaktip yi enun au yi yaain. 9 *God kehimitenai haiu mit metike Nikan kirak Jisas Krai hirak Mitik kaiu Iuwe haiu mau han kiutip. God Iuwe ik hirak yaaik ap te kakkupin au. Hirak kakises him mirak kakikepi te yi eiyu werek werek maain me wi eim.

Pol keneri hir nenke hasini

10 *Nai yinan, hi etpi him manp hekrehir ke Mitik Iuwe kaiu Jisas Krai. Yi eikiyan han kiutip eiyu me menmen yaaim me God yi yirakem. Yi ap te yayinke hasini au emit. Yi eikiyan han kiutip eiyu me menmen yapirwe yi yirakem. 11 Nai yinan, hi hetpi menmen im hentar mit han nau neit winak ke mite Klowi hir nan in netpo wi ham wi ham yi epei yenehan yentar menmen. 12 *Hi hemtau mit han ne yi mit yi yatip, "Haiu mises him me Pol." Mit han ne yi mit yi yatip, "Haiu mises him me Apolos." Mit han ne yi mit yi yatip, "Haiu mises him me Sifas." Mit han yi yatip, "Haiu mises him me Krai." 13 Menmen yi yirakem hiram meteikin Mitik Krai hirak kenke pinak pinak (o wik wik) a? Mekam, mit nipaa hir epei newenkika hi Pol hentar nu tentarakit hi haa me yi mit a? Nipaa mit nkri neriuwe tipar hir nekine niuk mai hi Pol te yi yire mit nai a? Taauye! Yi ne Krai Jisas.

14 *Hi ap hikir mit yapirwe ne yi mit au. Hi hikir Gaias ketike Krispas keretet. Hi han yaaik hi ap hikiri yi mit yapirwe. 15 Te yi ap eitip haiu mit mises him me Pol me wi hirak kakrai keruwe tipar. 16 *O, hi han kaa. Hi epei hikir mitik Stefanas ketike mit na neit winak kirak. Hi han kaa te hi hikir neiyen o au. Hi han kitetim au. 17 *Krai hirak ap keriuweta hi han te hi hikir mit miyapir neriuwe tipar au. Hirak keriuweta hi han te hi hewepyapir him mirak yaaim. Hi ap hetpi him har ke mit hir nertei iuwe hir netpim te hi hari han ki heriuwerem te yi eiyisesim au. Hi hnapen henip menmen Krai kirakem kentar nu tentarakit hiram mire menmen weinim te hiram ap mamkepi au.

Menmen Krai kirakem kentar nu tentarakit keteiknai God hirak Iuwe

* 1:2 1Ko 6:11; Ap 9:14   * 1:3 Ro 1:7   * 1:7 Lu 17:30; 2Te 1:7; Ta 2:13   * 1:8 Fl 1:6; 1Te 3:13; 5:23   * 1:9 1Jo 1:3; 1Ko 10:13; 1Te 5:24   * 1:10 Fl 2:2   * 1:12 1Ko 3:4; Ap 18:24-28; Jo 1:42   * 1:14 Ap 18:8; Ro 16:23   * 1:16 1Ko 16:15   * 1:17 Mt 28:19; Jo 4:2   * 1:18 2Ko 4:3; Ro 1:16

¹⁸ *Hir mît miyapîr kerek nanîno nanîkre si tatîkneni hir natîp hîm me Jisas hîrak kaa kentar nu tentarakît hîram menmen weinîm. Te haiu mît miyapîr kerek God kekepai ketaihis, haiu matîp hîm me Kraiss hîrak kaa kentar nu tentarakît, hîram menmen iuwe God kirîakem. ¹⁹ *Haiu mertei hîm im hîram yaaim mentar nîpaa mîtîk profet kewis hîm me God mau tîwei metpim mar im:

“Hi tewen ahîwaank han ke mît kerek hir newenîpi hîras hir natîp, ‘Haiu mertei menmen yapîrwe.’ Hi ahîwaank han ke mît han kerek hir natîp, ‘Haiu hîras mertei menmen yaaim.’” ²⁰ *Te mît kerek natîp haiu mertei menmen yapîrwe hir ap nîre God au. Hir mît enun weinîn keriyen. Mît kerek nertei hîm lo hir newisîm mau tîwei ham hir ap nîre God au. Hir mît enun weinîn keriyen. Mît nau tî in ek kerek netike mît han hir netpepan menmen hir ap nîre God au. Hir mît enun weinîn keriyen. Hir yapîrwe hir mît enun weinîn nentar God epei keteiknai menmen mît nau tî hir nîrakem nises han kir God katîp hîram menmen enun weinîm.

²¹ *God hîrak kertei menmen iuwe han kitet hîrak kaknîp mît nau tî hir ap nanîrteiyek nanriuwe han kir weinîn taau. Hîrak hanhan kakîkaap mît miyapîr han hir nanîrteiyek werek nanriuwe hîm yaaim im mît han ne tî natîp hîram enun weinîm, haiu mewepypîrem. ²² *Mît miyapîr ne Isrel hir natîp, “Haiu memtau hîm mi haiu mamisesim te yi eiynîn eit-eiknai menmen yaaim te haiu mamîrteî God keriuweti yi yan yetpai hîm im.” Mît han ne weiwîk me Grik hir natîp, “Haiu mît keriyen haiu hanhan te yi ei-wepypîr menmen yapîrwe te haiu emises hîm ml.” ²³ *Te haiu mît aposel au. Haiu mewepypîr hîm me Kraiss kerek mît newenkekik kau nu tentarakît. Te hîm maiu im menip mît ne Isrel han enuk, hîram menip mît ne Grik hir natîp hîm im hîram enun weinîm. ²⁴ *Hir natîp hîm im hîram weinîm te haiu mît ne Isrel metike mît ne Grik kerek God kari han kaiu, haiu mises hîm mîrak, haiu matîp Kraiss keriuwe menmen hîrak kirîakem hîrak keteikîn mît menmen iuwe me God, hîrak keteiknor hîrak kinîn kertei menmen yapîrwe. ²⁵ *Mît han hir natîp hir

nertei menmen iuwe te hir natîp menmen God kerteiyem hîram weinîm. Au, God kinîn kertei menmen yapîrwe. Mît han hir natîp nîre mît iuwe te hir natîp God hîrak kîre menmen weinîm. Au God hîrak wîsenuk kirîak menmen minîn menmen yapîrwe.

²⁶ *Nai yinan, yi han ekitet yi yîre mekam me wî nîpaa God kari han ki yi yisesik. Yi mît han yapîrwe yi yîre mît iuwe o yi yertei menmen mît nau tî hir natîp hîram yaaim? ²⁷ Au, yi niutîp niutîp keriyen. God kehîmîtenai haiu nîrak kerek mît ne tî hir natîp haiu enun weinîn. God kehîmîtenai haiu mît weinîn te haiu mamîrak mît ne tî kerek han kitet hir nertei iuwe hir yînk enuk. God kirîak menmen im te haiu mît weinîn mamîrak mît ne tî hir mît niuk iuwe hir yînk enuk. God ap kehîmîteni hir nîrak. ²⁸ God kari han ke mît miyapîr hir ap ne weiwîk iuwe hir nisesik. Mît nau tî hir nînan yipîr newîrek natîp hir mît enun weinîn, te God kekepi keriuwe menmen hîrak kerekoyem hir nîrak mît kerek han kitet hir ne weiwîk iuwe, hir yînk enuk God ap kehîmîteni hir nîrak au.

²⁹ *God kirîak menmen im te maain ap te mîtîk kei kiutîp kakîpîr ninaan me God hîrak kaktîp mîtîk iuwe taau. ³⁰ *Haiu mît naiu ne Kraiss Jisas mentar menmen God kerekoyeyem. God kehîmîtanek hîrak keteiknai God kinîn kertei menmen yapîrwe. Hîrak kerekkek kekepai te God katîp haiu mît yaain. God kehîmîtanek hîrak kerekoyei haiu mîre mît yaain, hîrak kesiupenai me menmen enum kekepai kak-taihis mamno wit ke God. ³¹ *God hîrak nepei kirîak menmen mar im te hîm mekre tîwei me God mît profet newisîm hîram mamnen. Menmen im matîp, “Mît kerek hir hanhan nanwenîpi niuk mîr, hir au nanwenîpi niuk me God me menmen hîrak kerekoyeyem.”

2

Pol katîp hîm me Kraiss hîrak kaa kentar nu tentarakît

¹ *Nai yinan, nîpaa hi han hîri yi mît miyapîr, hi hetpi God hîm mîrak yaaim, hi ap atîp heriuwe hîm me mît iuwe nertei menmen iuwe me tî au. ² *Hi hekre han kai hi han kitet hi ap te etpi menmen ham au. Hi etpi hîm me Jisas Kraiss kerekkek hîrak kaa kentar nu tentarakît kekepai haiu mît. ³ *Wî nîpaa hi hau hetikewi hi

* 1:19 Ais 29:14 * 1:20 Ais 19:12, 33:18, 44:25; Jop 12:17 * 1:21 Mt 11:25 * 1:22 Mt 12:38; Ap 17:18, 32
 * 1:23 Ro 9:32; 1Ko 2:14 * 1:24 Kl 2:3 * 1:25 2Ko 13:4 * 1:26 Mt 11:25; Jo 7:48; Je 2:1-5 * 1:29 Ro 3:27; Ef 2:9 * 1:30 Jer 23:5-6; Jo 17:19; 2Ko 5:21 * 1:31 Jer 9:24; 2Ko 10:17 * 2:1 1Ko 1:17 * 2:2 Ga 6:14
 * 2:3 Ap 18:9; 2Ko 10:1 * 2:4 1Te 1:5

nġpaa ein yar ke mġt God Hġmġn Yaaik kau kekreri au.

⁵ Yi yenmak yi yenke hasini me hi hetike Apolos a? Yi han kitet Apolos ħġrak Mġtik Iuwe kġre Kraiſ a? Yi han kitet hi Pol hi Mġtik Iuwe ħġpre Kraiſ a? Au! Hawġr mġtikġt weinġkġt hawġr wġriak menmen war ke God kehimġtenai haiu mġt niuġtġp niuġtġp mġriakem. Hawġr wġriak menmen me God, God kekepi yi yiseſ ħġm mġrak keremem. ⁶ *Hi ħinġn han hewepyapġr ħġm yaaim me God har ke mġtik kamġr rais yehes mau ni. Maain Apolos kan kisisa ketpi ħġm meiyam me God. Menmen ħġrak kġriakem ħġram mar ke mġtik ħġrak keit tġpar keiyġm ken kewenem kempep. Mar im God ħġrak kenipem mewo, te ħġrak kġkaap ħġm mġrak men mekre han ki. ⁷ Mġt kerek ninġn nan netpi me God ħġr nar ke mġt namġr rais yehes, ħġr mġt weinġn keriyen. Mġt kerek nġkaru nan netpi ħġm ham yaaim ħġr nar ke mġt newen tġpar nempep, ħġr mġt weinġn keriyen. God kerekkek ħġrak Iuwe kentar ħġrak kenipem ħġram mau mekre han ki mamkepi yi yisesim werek werek. ⁸ Mġt kerek ninġn newepyapġr ħġm me God ħġr nar ke mġt namġr rais yehes. Mġt han nġkaru newepyapġr ħġm me God nar ke mġt newen tġpar nempep. Menmen ħġr nġriakem ħġram mġpġram. Maain God kakwet mġt menmen miuġtġp miuġtġp mamrer menmen yaaim ħġr mġriakem. ⁹ *Hawġr wetike God haiu mġriak menmen miuġtġp. Yi mġt yi yġre ni God kamġr rais yehes mekrerem o yi yġre wġnak ħġrak kimaak. Te yi ap ne Apolos o hi Pol au. Yi ne God keriyen.

Mġtik kewepyapġr ħġm me God ħġrak kġre ħġrak kime wġnak

¹⁰ *Hi ħġre mġtik hi hertei werek hime wġnak mei yapġrwe. Wġ nġpaa hi han yi mġt, God kekepa hi hewepyapġr ħġm mġrak. Menmen hi ħġriakem mekre nġmġn ke yi mġt ħġram mar ke hi hemiuſ teinġk me wġnak. Mġt han nepnen netpi ħġm ham yaaim me God ħġr nġriak menmen mar ke mġt nime wġnak kentar teinġk hi epei hekin hei yem hamġr. Yi mġt yi naanempre ħġras me menmen yi yġriakem miſes menmen hi epei hetpiyem. ¹¹ *Hi hewepyapġr ħġm me Jiſas kraiſ men yi mġt, yi yiseſik te ħġrak kerek kekepi yiseſik iuwe yar ke teinġk mġkaap wġnak mġnanek ħġrak kerp. ¹² Hi hetpi yi mġt kerek yġriak menmen me God. Mġt han ne yi mġt yi yġriak menmen yaaim. Menmen im ħġram mar ke yi yime wġnak yaaik yeſiſiwem yeriuwe

menmen yaaim gol, ſilva o nan yaaim. Mġt han ne yi mġt kerek yġriak menmen me God te yi ap yġriakem werek werek yi yar ke mġt nime wġnak enum yeriuwe menmen enum mġre nu yipep mamġp o ħġnaan tġwei o nepipe maa. ¹³ *Maain wġ God ſkelim haiu mġt miyapġr, menmen yi yġriakem me God ħġram mamwepyapġr ħġremes ħġram yaaim o au enum mar ke nepipe maa. Me wġ im ſi mamnen ſi mamġnen mamġn menmen mamteikġn menmen mar im: Mġt ħġr nġriak menmen yaaim me God ħġram mamu mamġt. Si ap te mamġm au. ¹⁴ Menmen mġt ħġr nġriakem me God ħġram yaaim ſi ap te mamġm au. Maain God kakwetġr menmen yaaim mamrerim. ¹⁵ Te menmen mġt ħġr nġriakem me God ħġram enum ſi tatġm tatnepim, God ap te kakwetġr menmen mamrerim taau. ħġr nani au, God kakġkepi kaktorhiſ nanu nantikerek kakġr ke mġtik ſi taak wġnak kġrak ħġrak keſiuknen ken nġmġn kekotġt mġte nġkerek keriyei kerġ ketpaan ken witeik.

Haiu mġt miyapġr ne God haiu mġre wġnak yaaik God kau kekrerek

¹⁶ *Yi mġt miyapġr yi han kaa yi yġre wġnak yaaik ke God a? God ħġmġn Yaaik kan kau kekre han ki. ¹⁷ Mġt kerek ħġr nanġwaank wġnak eik ke God, maain God ħġrak kakġwaank mġt im kentar wġnak kġrak ħġrak yaaik. Yi ħġras yi yġre wġnak kġrak keriyen. Te yi naanempre han ki te yi yġriak enum au, yi eiyġnke hasini au. Yi eikiyan eiyu niuġtġp.

Haiu ap mamwenġpi niuk me mġtik hak au.

¹⁸ Yi ap eiwiſes ħġras me menmen yi han kitetim ħġram yaaim. Mġtik kei kiuġtġp kekre nġmġn ke yi mġt han kitet ħġrak mġtik iuwe, ħġrak kertei iuwe, ħġrak ekweikġn ſip ekwet menmen im me tġ. ħġrak kakġriak menmen im te mġt ne tġ nantġp ħġrak mġtik enuk ketaritari han ken ſip. ħġrak kġriak menmen im te God kakġtġp mġtik ik ħġrak yaaik ħġrak iuwe. ¹⁹ *ħġrak ekriak menmen im ekġntar menmen mġt ap niſes God ħġr han kġtet ħġram menmen iuwe, God katġp ħġram menmen enum weinġm. ħġm me God mekre tġwei nġpaa mġtik Jop ħġrak kewiſim ħġram matġp God kewaank mġt kerek ħġr han kitet ħġr iuwe, ħġrak kewaanki keriuwe menmen ħġr han kitet ħġram yaaim, ħġrak kerekkyorem kar ke mġtik yenep ſak kekre hei ħġrak kiwapġnem keriuwe haak heneik o nu tġwei. ²⁰ *Mġtik hak kewiſ ħġm mau

* 3:6 Ap 18:4, 11, 19:1

* 3:9 Mt 13:3-9; Ef 2:20-22

* 3:13 1Ko 4:5; 2Te 1:7-10

* 3:16 1Ko 6:19; 2Ko 6:16

* 3:10 1Ko 15:10; 2Pi 3:15

* 3:11 Aiſ 28:16; 1Pi 2:4-6

* 3:19 Jop 5:13

* 3:20 Sam 94:11

tíwei me God mít nekinaak Sam, hírak kewis hím mei matíp: “Menmen mít ne tí kerek ap nises God hír han kitet híram iuwe, God katíp híram menmen enum weiním.” ²¹ Te yi ap eiwenípi niuk me haiu mít me menmen yaaim me God haiu meteikniyem. Yi eiwenípi God kerekek me menmen yapírwe hírak kakíhimítanem mamkaap yi mít. ²² Hi Pol, hírak Apolos, hírak Sifas haiu metike menmen yapírwe mau tí o nepni, menmen mamkepi yi yepu, o wit yaaik yaino ein wí yi yayi, menmen in ek mepu, menmen te maain mamu, híram menmen yapírwe God kehimítanem híram mamkepi. ²³ Yi yíre mít ne Krajs Jisas. Krajs Jisas keke wit ke God kan yi mít kíriak menmen mírak, te God kakweti menmen im menterik.

4

Mítik Iuwe God skelim mít nírak nerekyíwek wok mírak

¹ *Yi mít han ekitet me haiu mít mewepyapír hím me God mar ik. Haiu míríak menmen me Krajs, haiu naanempre menmen yaaim God han kitetim te haiu mewet mít em. ² *Yi yapírwe yertei menmen im mít nípríakem. Mítik Iuwe kíkatín mít kerek hírak kertei hír naanmamre menmen hírak werék werék, hírak kehimítani hír nanríakem. ³ Mar im hi hekre han kai ap han kitet yi mít ne weiwík me God o mít han ap nises hím me God yi han ekiteta skelim hi me hi naanmípre hím me God werék werék o au. Híram menmen weiním. Hi híre mítik kerekek, te hi ap skelim hírekes taau. ⁴ *Hi hepítari nípaá hi han hatíp mít hím me God, hi herekyi yaaim o hi han kaa hetpi menmen. Menmen im mekre han ki o mekre han kai híram ap meteikín mít hi herekyi menmen yaaim keremem au. Hi han kitet hi híriak menmen yaaim te Mítik Iuwe God kerekek han ekitet o skelim menmen hi híriakem. ⁵ *Te yi ap skelim mít miyapír me menmen hír níriak God em au emít! Yi yemerír ere maain Mítik Iuwe píke kaknen. Me wí im, hírak kakwepyapír menmen híram mísawín mekre han ke mít, menmen hír hanhanem mekre han kír hír nanríakem. Te God kakwetír menmen yaaim o menmen enum hír níriakem mamrerim.

Mít ne wit Korin hír newenípi níuk mír han kitet hír mít iuwe

⁶ *Nai yinan, hi epei hatíp hím im me hi hetike Apolos te yi yertei werék werék

menmen hawír wíríakem weteikniyem. Híram menmen im: Yi ap eiweikín sip eiwet hím me God. Yi ap han ekitet mít han hír iuwe, yi ap einan yipír eiwírek han ekitet mít han en hír enun weinín. ⁷ *Yi ap eiríak menmen im au emít! Keimín herekyi yi yinín mít han a? Taau! God kerekek epei keweti menmen yapírwe yi yísesim yetenenim, te yi yenmak yi yatíp yi híras yíríak menmen yaaim yeriuwe menmen mi iuwe a? Híram enum emít!

⁸ *Yi mít miyapír yapírwe ne Korin han kitet yi epei yeit menmen me God werék werék. Yi han kitet yi epei yeit menmen God kewet mít em te yi yíre mít iuwe yinín mít han, te haiu mít aposel au a? Taau! Yi ap iuwe au, te hi hanhan yi eire mít iuwe te yi eikepai haiu mít emtikewi te haiu yapírwe mamre mít iuwe. ⁹ *Hi han kitet God hírak kehimítenei haiu mít aposel haiu emríak menmen mírak te mít han kitet haiu míkuru. Haiu míre mít kerek mít ne gavman hír newisai mekre wínak enuk netpai nar ik: “Yi yíre mít enun haiu mamiwep yi yayi.” Haiu mít aposel míre mít kerek mít miyapír nau tí hír netike mít ensel neit wit ke God hír nerp nírapírei, haiu mar ke mít míríak menmen me God, mít newep yínk kewewei. ¹⁰ *Mít han ne tí hír natíp menmen me haiu mít aposel mar im: “Yi mít enun yi yetari menmen, yi keriyen wewepyapír hím me Krajs.” Hír netpai hím mar im, te yi han kitet yi híras yi yaain yi ne Krajs.” Hír netpai im, te yi han kitet yi híras yi yaain yentar yi ne Krajs. Mít han ne tí hír natíp haiu aposel haiu mít enun weinín. Hír netpai hím mar im, te yi han kitet God katíp yi mít iuwe. Mít han ne tí hír níneinai nínan yipír newírek, te yi han kitet hír newenípi níuk mi a? taauye!

¹¹ *Nípaá ere in haiu mít aposel míríak menmen me God haiu mepu enum. Haiu nínpí meweí ap maam típar o menmen werék werék au. Haiu ap mamír laplap o klos mei yaaim au. Mít ne tí hír neit nípín newep neriuwerem nentar haiu mewepyapír hím me God. Haiu wit aurei mentar haiu men in men ein mewepyapír hím me God. ¹² *Haiu míríak wok meri- uwe his maiu te haiu naanmípre híras me menmen. Wí kerek mít miyapír nere- itauwín, haiu ap metpor enum au. Haiu metpor menmen yaaim. Wí hír nerekyei enum, haiu mewisi hír nerekyeyim ap merekyor enum au. ¹³ *Wí kerek mít nenei neswei hím, haiu metpor hím main main mamkepi hír nanises hím me God. Mít

* 4:1 Ta 1:7 * 4:2 Lu 12:42 * 4:4 Sam 143:2 * 4:5 1Ko 3:8 * 4:6 Ro 12:3 * 4:7 Ro 12:6 * 4:8 Rev 3:17, 21 * 4:9 Ro 8:36; Hi 10:33 * 4:10 1Ko 3:18 * 4:11 2Ko 11:23-27 * 4:12 Ap 18:3; 1Ko 9:14-15; 2Te 3:8; Sam 109:28; Mt 5:44 * 4:13 Kra 3:45

miyapir ne ti hir han kitet hiu mit aposel haiu enun mar ke menmen enum heriyai mit newirem men teipe wenu eim. Nipaa ere in hir han kitetei mar im.

Pol kitehi mit miyapir ne Korin hir nanises menmen hirak kiriakem

¹⁴ Hi ap hewis twei im eiyim hetpi yi yirak enum keremem te hi henipi yi yink enuk au. Hi hewisim te hi hewirnak hekteni henteri yi yire nikerek nai hi hanhan heriuwi. ¹⁵ *Mit yapirwe hir naninen nanitpi him me Jisas Kraiss, hir ap nanre haairer ni au. Hi kiutip hire haai ki kerekek hentar yi yin yises him me God me wi nipaa hi hin han hetpi him yaaim me Jisas kraiss. ¹⁶ *Te hi hetpi him manp, yi eiyises menmen hi hirakem. ¹⁷ *Hi hire haai ki hi han kiteti, te hi heriuwet Timoti hirak ken yi mit te hirak kakikepi yi eirak menmen hi epei hetpiyem. Timoti hirak kire nikan kai hi hanhan heriuwerek hentar hi hari han kirak hekepik hirak kises him me God werak. Hirak mitik yaaik kises him mirak. Hirak pike kaktip kakikeki han ki me menmen hi hisesim me wi kerek hi hirak menmen me God. Hi ewepypir menmen im merer wit wit atip mit miyapir kerek nises him me God hi hetporem.

¹⁸ Mit han ne yi mit hir han kitet hir mit iuwe te hir natip hi ap hanhani pike anen ari yi mit au. Te hir nari han ki neriuwe him im, te yi eiweikin sip eiwet him mai. ¹⁹ *Te hi hetpi. Mitik Iuwe God hanhan te hi anen ari yi mit, te menep hi anen. Hi anen te hi ap hemtau him me mit in hir han kitet hir mit iuwe. Hi anen ari hir nriak menmen God hirak kekepi keriuwe menmen mirak o au. ²⁰ *Haiu mereti menmen God kerekeye haiu mit miriakem hiram ap me him enum weinim wise tipar o mewisesik au. Hiram menmen iuwe me God kerekek mekepai. Mar im haiu mamirtei hir nekepi o hir mit enun wise tipar. ²¹ Yi han han mekam? Yi hanhan wi kerek hi anen hi eiwep erekeyi enum eiyintar yi ap eiyises him mai, o au en, yi hanhan hi anen arekeyi menmen yaaim hanhani eiyintar yi epei yemtau him mai yi yisesim. Yi han ekitet menmen yi yirakem, yi eiweikin sip eiwetiwem te maain hi anen hi han yaaik eriuwerem.

5

Him me mitik keit mite pe haai kirak keit wit Korin

* 4:15 Ga 4:19 * 4:16 1Ko 11:1; Fl 3:17; 1Te 1:6 * 4:17 Ap 19:22 * 4:19 Ap 18:21 * 4:20 1Ko 2:4 * 5:1 Lev 18:7-8; Diu 22:30, 27:20 * 5:3 Kl 2:5 * 5:4 Mt 16:19; 2Ko 13:10 * 5:5 1Ti 1:20; 1Pi 4:6 * 5:6 Ga 5:9 * 5:7 Eks 12:21; 13:7; Ais 53:7; 1Pi 1:19 * 5:8 Eks 12:16-20; Diu 16:3

¹ *Hi hemtau mit han nan in hir netpi nisesi nanre yi mit ne God ein yi yirak enum. Hir nri mit mite piutip pe mitik hak hire wriak enum wepu wetike mitik hak. Hir wik nriak menmen enum kerek mit ap nises him me God hir nriapen nanisesim. Mitik iuwe kiutip kekere nimen ke yi mit epei keit mite ip pe haai kirak, hirak kiwaai ketikerep hir neitan. ² Te yi yenmak yi han kitet God kaktip yi yaain a? Taauye! Yi yink enuk eiriuwe menmen im yi han ekitetik yi eikitek, yi eiyipir mitik ik kerek kiriak menmen enum hirak eknopin eikeipni.

³ *Hi ap hepu hetikewi au, te hi han kiteti. Hi epei han kitet mekam hi ariakem. Hi ekrehir ke Mitik Iuwe Jisas Kraiss, hi hetpi menmen hi ariak mitik ik em, kerek kiriak menmen im enum. Hi hetpi har ke hi hetikewi haiu mepu. ⁴ *Hi han kitet menmen im. Maain yi eirerik eiyu wit kiutip eiwenipi niuk me God, hi han kiteti wi yi eirerik eirak menmen im. Hiram mamir ke hi hahu etikewi te menmen iuwe me Mitik Iuwe kaiu Jisas mamu mamtikewai. ⁵ *Hi hetpi me wi im, yi eiyipir mitik ik eknopin eikeipni, hirak kire hirak kakno his me Seten hirak kikiwaank yink kirak te God kakikaap himin kirak kaktiwekhis me wi Mitik Iuwe Jisas pike kaknen.

Mit ne Korin nanipir mitik enuk kiriak enum kaknopin

⁶ *Hiram enum te hi han kitet yi yaain te yi han yaaik yewis menmen im enum mekre nimen ke yi mit. Yi han kitet menmen im. Sak haak kerek ke wapik (o kewekwaai) hiram menmen kike, te hiram mamirwaank sak naan mirak mit ap te nanim taau. Hir nanwirem mamno mamikre hei mamit. Yi eiwis menmen enum mar ke mitik ik kiriakem, maain mit han nanisesim nanirwaank hiras nanit. ⁷ *Au emit! Yi eiyipir menmen enum im mekre nimen ke yi mit emno. Hiram enum mamirwaank himin ki mamir ke sak haak kerek ke wapik (o kewekwaai) kewep keneises sak naan. Yi eiyipir menmen enum im emno te yi eire sak naan yaaim. Yi eirak menmen im eiyintar yi mit yaain. Yi eirak menmen im eiyintar Kraiss hirak kewepwar hirekes kewis mit hir newenekik kau nu tentarakit kaa kire sipsip kau kinaan te hirak kakisak menmen enum haiu mit miriakem. ⁸ *Te haiu emweikin sip emwet menmen enum haiu miriakem hiram emno. Haiu menmen im

h̄ram emno te h̄ram mar ke menmen m̄t ne Juda n̄riakem. N̄paa h̄r new̄r yis men witeik ap newis̄m mekre bret m̄r. Menmen im mehimīteni h̄r neweik̄n sip newet menmen enum me w̄ Pasova. Haiu mamr̄ak menmen im mamweik̄n sip emwet menmen enum te haiu m̄t yaain, haiu ap mamt̄p weise t̄par au. H̄m yaaim keremem.

⁹ *N̄paa hi hewisi t̄wei ham hi hetpi yi ap eiyises m̄t kerek h̄r netike miyap̄r nariyanhis newen̄nem au em̄t. ¹⁰ Hi ap hetpi einop̄n eikeip̄n m̄t miyap̄r ne t̄ h̄r ap nises God. H̄r n̄riak menmen mar im: H̄r nariyanhis newen̄nem o h̄r hemkre menepam me menmen, h̄r nekint̄p menmen me m̄t han, h̄r newen̄pi niuk me t̄pir. Au, m̄t miyap̄r narik nepu nerer wit te yi ap yainaiw̄ri ere maain yi yayi yainaiw̄ri t̄ ik. ¹¹ *M̄t in taau. Hi n̄paa hewisi t̄wei hi hetpi menmen im. Yi ap eiyises m̄t kerek nat̄p, “Haiu mises h̄m me Krai,” te yi ȳri h̄r n̄riak menmen enum mar im. H̄r netike miyap̄r n̄riaran o nariyanhis newen̄nem, h̄r hemkre menepam neriuwe menmen, h̄r w̄ ham niteh̄i t̄pir mamkepi te h̄r newen̄pi niuk m̄r, h̄r nat̄p enum nesiuwe h̄m m̄t han, h̄r naam t̄par si enum ere h̄r netaritari menmen, h̄r nekint̄p menmen me m̄t han. Hi hetpi yi ap eiwepnak eiȳm menmen eitike m̄t nar ik mei kike au em̄t!

¹²⁻¹³ **Mekam? Haiu m̄t han ekitet menmen m̄t han h̄r ap ne weiw̄k me God n̄riakem a? Taauye! H̄ram menmen me God kerekek. Haiu au. Haiu han ekitet menmen m̄t miyap̄r kerek ne weiw̄k me God neit wit kiau n̄riakem keriyen. H̄m me God n̄paa Moses kewis̄m mau t̄wei mat̄p menmen hi epei hetpiyem. H̄ram im: “Yi eiȳp̄r m̄tik enuk kekre n̄m̄n ke yi m̄t eknop̄n ekīkeipni.”

6

M̄t kerek nises h̄m me God ap nanri n̄r yinan nan̄no kot au em̄t

¹ Me w̄ kerek m̄tik kei kiut̄p kekre n̄m̄n ke yi m̄t h̄rak han enuk kakri k̄rak yinak tatno kot, yi yenmak yi yewis̄k h̄rak ken kesiuwe h̄m k̄rak yinak kenerek keit ninaan me m̄t ne gavman ap nises h̄m me God a? Au em̄t! H̄rak ekin̄n ekno m̄t kerek yises h̄m me God yi eiȳmtau h̄m h̄rak te yi han ekitetim ere werek te h̄rakit etkiyak̄t etu. ² *Yi han ekitet menmen im. Haiu m̄t miyap̄r ne God,

h̄rak kekepai haiu iuwe te maain haiu han ekitet (o skelim) h̄r m̄t miyap̄r kerek nin̄n naanm̄pre m̄t miyap̄r nau t̄ ik. Maain yi skelim m̄t miyap̄r nau t̄ ik, te in ek yi yertei werek yi skelim menmen kike im mekre n̄m̄n ke yi m̄t. ³ Yi han ekitet menmen im. Maain haiu skelim m̄t ensel te ik ek haiu han ekitet haiu yaain te haiu skelim menmen mekre n̄m̄n ke haiu m̄t h̄ras. ⁴ M̄tik hak han enuk keriuwe k̄rak yinak, yi yenmak te yi eiwis̄k̄t tatno tat̄p ninaan me m̄t yi yertei h̄r enun ap ne weiw̄k me God tes̄wor h̄m a? Au em̄t. ⁵ Hi hewis h̄m tokim mekre t̄wei ik ken yi m̄t miyap̄r te yi ȳnk enuk yeriuwerem. Mekam! Ap te m̄tik kei kiut̄p kekre n̄m̄n ke yi m̄t h̄rak ap te han ekitet menmen yaaim werek werek kak̄kepi yi eikiyan eiyu eiȳt au a? ⁶ Mar im au. M̄t han nekre n̄m̄n ke yi m̄t h̄r han enuk nari n̄r yinan nises h̄m me God h̄r neri nen nan̄r̄p ninaan me m̄t ap nises God au neswor h̄m, te h̄r nankepi nankiyan nan̄t.

⁷ *Menmen im yi ȳriakem h̄ram min̄ni meriwaank han ki. Yi yetike ni yinan yesiuwehan h̄m, te yi ap eikiyan eiyu han kiut̄p au. Ni yinan h̄r nerekyi enu te yi eino kot au em̄t. Me w̄ ni yinan h̄r nekint̄p menmen mi, yi ap eino kot au em̄t! ⁸ Te yi ap ȳriak menmen im au. Yi yerekyor enum yes̄wor h̄m. Yi ȳriak menmen ham enum im yi yekint̄p menmen me ni yinan kerek h̄r netikewi yi yises h̄m me God.

⁹ *Yi han ekitet menmen im. M̄t miyap̄r kerek enun ap te nan̄no wit kerek God naanm̄pre m̄t miyap̄r yaain taau. Yi ap han ekitet m̄t enun nan̄no nanu nantike God au a? Yi han ekitet h̄r enun nan̄no wit k̄rak te yi yemip̄n h̄ras me menmen im. M̄t kerek netike miyap̄r n̄riaran, o newen̄pi niuk me t̄pir, o n̄waa netike miyap̄r ne m̄t han, o m̄t kerek n̄waa netike m̄t han h̄r n̄riak enum ap te nanu nan̄t wit kerek God naanm̄pre m̄t miyap̄r yaain taau! ¹⁰ M̄t miyap̄r kerek han kitet nankint̄p menmen me m̄t han o hemkre menepam menmen m̄r o hekrit hekrit naam t̄par si enum ere h̄r netaritari menmen, o h̄r nat̄p enum nesiuwe m̄t han h̄m wein̄m o h̄r nari menmen me m̄t miyap̄r han, h̄r m̄t nar ik ap te nan̄no nanu wit kerek God naanm̄pre m̄t miyap̄r yaain en taau! ¹¹ *M̄t han nekre n̄m̄n ke yi m̄t n̄paa yi ȳpriak menmen enum mar im te God H̄m̄n Yaaik kesak menmen enum mekre han ki, kehimīteni yi m̄t n̄rak, h̄rak kat̄p yi yaain yentar

* 5:9 Mt 18:17; 2Te 3:14

* 5:11 2Te 3:6; Ta 3:10; 2Jo 10

* 5:12-13 Mk 4:11

* 5:12-13 Diu 13:5, 17:7, 22:24

* 6:2 Rev 3:21

* 6:7 Mt 5:39; 1Te 5:15; 1Pi 3:9

* 6:9 Ga 5:19-21; Ef 5:5; Rev 22:15

* 6:11 Ta 3:3-7

yi yises h̄m me M̄t̄ik Iuwe Jisas Krai, yi n̄rak.

Yi ȳriak menmen yaaim yeriuwe ȳnk ki te m̄t nanwen̄ipi niuk me God nenterim

12 *Yi yat̄ip menmen yap̄rwe kerek God ap kat̄ip haiu m̄t ap mam̄riakem au, h̄ram yaaim, te hi hat̄ip menmen ham im ap te mam̄kepai haiu mamu werek au. Yi yat̄ip menmen im h̄ram yaaim haiu m̄riakem. Te hi hetpi hi ap te ariak menmen ham im au em̄t hentar hi h̄napen menmen im h̄ram mam̄ri han kai te hi hanhanem wīsenum han kai kak̄inke kak̄interim. 13 *Yi yat̄ip God k̄riak menmen te haiu mam̄m. God kewetai tu te haiu em̄m menmen keremem. Te yi ap han ekitet menmen o tu ki h̄ram iuwe au. H̄ram menmen wein̄m! Maain God kak̄n̄ip menmen metike ȳnk kaiu h̄ram mamu mam̄t. God k̄riak ȳnk kaiu te haiu mam̄tike m̄t miyap̄r han ap em̄riakan menmen enum au em̄t. Haiu em̄riak menmen me M̄t̄ik Iuwe emwen̄ipi niuk m̄rak em̄riuwe menmen haiu m̄riakem meriuwe ȳnk kaiu. M̄t̄ik Iuwe Krai, h̄rak hanhan kak̄ikepai kaku kak̄ikre han kaiu. 14 *M̄t̄ik Iuwe Jisas kaa te God p̄ike k̄k̄iak. Maain haiu mami, God p̄ike kak̄ikekyei haiu m̄t ȳnk kaiu keriuwe menmen m̄rak iuwe.

15 *Yi han ekitet menmen im. Ȳnk kaiu h̄rak p̄inak p̄inak ke ȳnk ke Krai. Yi han kitet h̄rak yaaik te haiu meit ȳnk kaiu h̄rak ke Krai, haiu mamno mam̄t m̄te enu rumaa haiu mam̄tan a? Taauye! 16 *Yi han ekitet menmen im. M̄t̄ik h̄rak keit m̄te enu wori m̄t his wewenem h̄rak ketikerep h̄r n̄re ȳnk kiut̄ip. Kekre t̄wei m̄t newis̄m God kat̄ip me m̄t h̄r netike miyap̄r h̄r neitan. H̄rak kat̄ip, “H̄r wik n̄re ȳnk kiut̄ip.” 17 *Te m̄t miyap̄r kerek nises M̄t̄ik Iuwe Krai, h̄r han k̄r kiut̄ip ketikerek. 18 Yi einop̄in eikeip̄in menmen enum m̄t netike miyap̄r h̄r n̄riakem, h̄r nariyanhis keriyen newenem n̄waai yeno miut̄ip. Menmen enum ham m̄t miyap̄r h̄r n̄riakem, h̄ram ap mam̄waank ȳnk k̄r au. Te m̄t miyap̄r kerek nariyanhis newen̄nem, h̄r nan̄waank h̄ras. 19 *Yi han ekitet ȳnk ki h̄rak k̄re winak God keh̄m̄itanek h̄rak k̄rak yaaik, H̄m̄n k̄rak Yaaik kerek h̄rak keweteyek, h̄rak kau kekrerek. Ȳnk ki h̄rak ap ke yi m̄t keriyen au. 20 *H̄rak ȳnk ke God kentar h̄rak epei kesiuwe N̄kan k̄rak kaa kentar nu tentarak̄t kekepai haiu m̄t kaktaihis. Te haiu emwen̄ipi God em̄riuwe menmen

haiu m̄riakem em̄tan menmen im iuwe h̄rak kerekyaayem kekepai keriuwerem.

7

H̄m me m̄t nantike miyap̄r nan̄itano

1 In ek hi hewisi h̄m me menmen n̄paa yi yewis t̄wei yi yitauhiyem. Yi yat̄ip h̄ram yaaim m̄t ap neit miyap̄r o au? 2 Te hi hanhan yi m̄t niut̄ip niut̄ip yeit miyap̄r ni nereri, yi miyap̄r niut̄ip eiȳt m̄kan ni nereri. Hi etpi menmen im hentar m̄t miyap̄r nerer wit wit h̄r nisesan n̄riaran, te hi h̄napen yi han ekitet eiriak menmen h̄r nisesim au em̄t! 3 M̄t̄ik keit m̄te p̄rak h̄rak ekwisiye h̄r enyawan enwaai yeno miut̄ip. M̄te nepei weit m̄t̄ik k̄re h̄re euwis̄k h̄r enyawan enwaai yeno miut̄ip. 4 Hi hat̄ip menmen im hentar m̄te h̄re ap naan̄m̄pre ȳnk k̄re wein̄k au. M̄t̄ik k̄re naan̄m̄prewek. M̄t̄ik h̄rak ap naan̄m̄pre ȳnk k̄rak wein̄k au. M̄te p̄rak kerepep naan̄m̄prewek. 5 M̄t̄ik o m̄te h̄r ap n̄riaran nanyawan nan̄waai yeno miut̄ip au em̄t! H̄ram yaaim h̄r ap nanyawan me w̄ mei kike au h̄r nat̄ipan nar ik: “Haw̄r ap wiyawan me w̄ meiyam kike au te haw̄r witehi God me menmen.” Maain h̄r nitehi God me menmen im epei au, h̄r hanhan p̄ike enyawan te Seten ap kakri han k̄r te h̄r nan̄no nanriyanhis nanwen̄nem nantike m̄t miyap̄r han. 6 H̄m im hi hetpiyem, hi ap hetpi God kat̄ip yi m̄t niut̄ip niut̄ip eitike miyap̄r eiȳtan au. Hi hetpi han ki yi eiyisesim. 7 *Hi hanhan m̄t miyap̄r h̄r nanu wein̄m nan̄r ke hi hau wein̄m im, te God epei kerekyei haiu m̄t han in han ein. God k̄riak me han h̄r hanhan nan̄t miyap̄r. God kerekyei haiu m̄t han au haiu mamu wein̄n.

8 Hi hat̄ip m̄t miyap̄r kerek ap neitan au, o miyap̄r kerek m̄kan n̄r epei naa. H̄ram yaaim te yi yayu wein̄m yaȳr ke hi hepu wein̄m im. 9 *Yi ap te yewen̄n han ki yi hanhan eiwaai eitike m̄t o miyap̄r han, h̄ram yaaim te yi yaȳtan. H̄ram enum te yi yayu wein̄m te yi hanhan eiwaai eitike m̄t miyap̄r han. Eim em au enum em̄t!

10 *Hi hetpi yi m̄t miyap̄r kerek epei yeitan hi hetpi h̄m iuwe yi miyap̄r ap einaaip̄s m̄kan ni. Hi kerekek hetpi h̄m im au. M̄t̄ik Iuwe ketpo te hi hetpiyem. 11 Miyap̄r kerek n̄naip̄s m̄kan n̄r h̄r ap te nan̄t m̄t han au em̄t, o au en h̄r p̄ike en̄no en̄t m̄kan n̄r keriyen. Yi m̄t ap te yain̄aaw̄r miyap̄r ni. 12 Hi h̄rekes hetpi yi m̄t miyap̄r hanhan menmen im. M̄t̄ik Iuwe Krai ketpewem au.

* 6:12 1Ko 10:23 * 6:13 1Te 4:3-5 * 6:14 Ro 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * 6:15 Ro 12:5; Ef 5:30 * 6:16 Jen 2:24; Mt 19:5 * 6:17 Jo 17:21-23; Ro 8:9-11; Ga 2:20 * 6:19 1Ko 3:16 * 6:20 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19; Fl 1:20 * 7:7 Mt 19:12 * 7:9 1Ti 5:14 * 7:10 Mt 5:32; 19:9

Hi hārekes han kitetim. Mītik kerek kises hām me God hīrak epei keit mīte kerek ap wises hām me God, hāre hanhanek hāre wen wau wetikerek, hīrak ap te kakneiniye kaknawīrep taau. Au, hīrak ekwisiye hāre ewu eutikerek. ¹³ Mīte kerek wises hām me God epei weit mītik kerek ap kises hām me God, hīrak hanhan wen kau ketikerep, hāre ap waunawīrek au emī! ¹⁴ Hāre ap wauneinik waunawīrek wawīntar God epei katīp mītik ik ap kises hām me Krai, hīrak kehīmītanek kentar mīte pīrak hāre wises hām me Krai werek werek. Mītik ap kaknaain mīte pīrak kaknawīrep kakīntar God katīp mīte hap hāre ap wises hām me Krai, hīrak kehīmītanep wentar mītik kīre hīrak kises hām me Krai werek werek. Hām im hīram yaaim te nīkerek ni God katīp hīr yaain. Hām im hīram enum memipīn hi hetpiyem te God kaktīp nīkerek ni hīr enun nīre nīkerek ne mīt miyapīr ap nises hām me Krai. Te hām im hīram yaaim, God katīp hīr yaain. ¹⁵ *Mīt o miyapīr ap nises hām me Krai, hīr hanhan nanīnaawīr mīt o miyapīr nīr kerek nises hām me Krai, hīr ap te nenipi hīr nanu nantikeri au emī! Yi eiwisi hīr nanīnawī. Mīte kerek wises hām me Krai, mītik kīre kīnapen kaku kaktikerep, hāre ap te wauri han ke mītik kīre kaku kaktikerep au emī! Mītik kerek kises hām me Krai mīte pīrak wīnapen wawu wautikerek ap te kakri han kīre te hāre wawu wautikerek au emī. God kehīmītanai haiu mīt miyapīr nīrak te haiu emises menmen yaaim emīte mīt miyapīr han emkiyan emu emī. ¹⁶ *Mīte hap hāre wepītari menmen im. Hāre wautike mītik kīre ap kises hām me Krai hīr wen nekiyan nau hāre wauri han kīrak werek te hīrak kakises hām me Krai o au. Mītik hak hīrak kepītari menmen im. Hīrak kaktike mīte pīrak kerek ap wises hām me Krai, hīr wen nankiyan nanu, hīrak kakri han kīre te hāre wawises hām me Krai o au. Te yi han ekitet werek werek menmen God hanhan yi eiysesim eirīakem.

Haiu emu emises menmen haiu mīrīakem me wī nīpaa God kehīmītanai haiu mīt miyapīr nīrak

¹⁷ *Hi hetpi hām miūtīp im. Yi mīt miyapīr niūtīp niūtīp eiyye eiyses menmen kerek Mītik Iuwe Krai kehīmītaniyem. Yi eiysesik eiyye eiyr ke nīpaa wī hīrak kari han ki yi yisesik. Hi hatīp mīt miyapīr kerek nerer wit wīr hīr nises God hi hetpor har ik. ¹⁸ Mīt kerek nīpaa God kari han kīr hīr nises hām mīrak, hīr mīt han epei nerekir yīnk kīr, hīr ap te nanīsak

menmen im meteikīn mīt hīr ne weiwīk me Isrel au emī. Mar im mīt kerek nīpaa God kari han kīr hīr nises hām mīrak, hīr mīt ap nerekir yīnk kīr, hīr ap hanhan nanwīs mīt nanrekir yīnk kīr te hīr nanre mīt ne weiwīk me Isrel au emī. ¹⁹ *Menmen im me mīt hīr nerekir yīnk ki, hīram menmen weinīm. Mīt hīr ap nerekir yīnk ki hīram menmen weinīm. Hīram ap mamkepi te God kaktīp yi yaain au. Menmen iuwe hīram menmen im: Yi eiyye eiysesim hām kerek God ketpi yi eiysesim. ²⁰ Mīt hīr enu enīr ke nīpaa wī God kari han kīr hīr nises hām mīrak. ²¹ Yi ap hanhan eiriuwe menmen im: Nīpaa God kari han ki yi yīrak menmen me mītik hak yi yeit pewek mererim au, yi yīre slev, hīram menmen weinīm. Yi han enuk yeriuwe menmen im au. Te maain hīr nanwisi yi yainawīri yi yau weinīm, yi eino han yaaik eiyye eiriuwerep. ²² *Mītik kerek hīrak slev kīrīak menmen me mītik iuwe kerek naanmīpīrīwek hīrak ap kakīp pewek mererim au, me wī God kari han kīrak hīrak kises hām me Krai, hīrak kīre mītik yaaik keit pewek me Mītik Iuwe God. Mītik kerek kepu yaaik ap mītik hak naanmīprewek, me wī God kari han kīrak hīrak kises hām me Krai, hīrak kīre mītik ke Mītik Iuwe God, hīrak kakriak menmen mīrak weinīm. ²³ Jisak kaa hemkre mewen. Me menmen im God epei kewīr menmen wīsenum te pīke ketihis yi mīt. Te yi ap eiwis mīt hīr nanmīpīn nanriuwe hām mīr nanri han ki te yi eiyses han kīr au emī! ²⁴ Tīs, nai yinan haiu wen mamtike God mamu han kiūtīp, haiu wen mepu mar ke haiu mepu me wī nīpaa God kari han kiau haiu misesik.

Hām me miyapīr hīr ap neit mīkan hīr netike miyapīr mīkan nīr epei naa

²⁵ *In ek hi ewisi hām me miyapīr hīr ap neit mīkan. Hi ewisiyem entar yi nīpaa yitauhiyem. Mītik Iuwe Krai ketpo hām hi etpiyem au, te hi hetpi han kai me menmen im. God epei hanhana kerekyo yaaim kekepa hi han kitet menmen werek werek. Te yi eiyses hām mai hīram yaaim. ²⁶ Hi han kitet menmen im. Hīram yaaim te mīt miyapīr nanu weinīm nanīntar hām im em mīt enun ne tī nerekyei menmen enum. ²⁷ Yi mīt miyapīr kerek epei yeitan, yi ap eipīr mīkan o miyapīr ni nīpaa yi yetor. Yi mīt yau weinīm o yi miyapīr yau weinīm, yi ap yaitike mīt o miyapīr han yi ap yaityātan au emī! ²⁸ *Yi mīt o miyapīr yi yeitan, yi yīrak menmen enum au. Te hi hetpi menmen im hentar mīt nerekyi

* 7:15 Ro 14:19 * 7:16 1Pi 3:1 * 7:17 1Ko 7:20, 24
2:16 * 7:25 1Ti 1:12-13 * 7:28 Lu 21:23

* 7:19 Ro 2:25; Ga 5:6, 6:15 * 7:22 Fm 16; Ef 6:6; 1Pi

enum hiram mamawaank yi mit miyapir kerek epei yeitan. Hi han han menmen enum im mamnen mamiwep au, te yi yayu weinim.

²⁹ *Nai yinan, hir o as me him im hi hewisiyem hiram mar im. Wi kerek God kehimitenai haiu mit mamu ti ik hiram menep epei au. Yi han ekitet menmen im, yi eirak menmen me God iuwe. In ere maain mit epei neit miyapir kerek nriak menmen me God nanriakem wisenum nanir ke mit kerek ap neit miyapir.

³⁰ Mit miyapir kerek nriak menmen me God, hir nikit me menmen, hir enweikin enre mit miyapir kerek ap nikit menmen. Mit miyapir kerek hir han yaaik enweikin enre mit miyapir han enuk. Mit miyapir kerek netenen menmen yapirwe enweikin enir ke mit miyapir ap netenen menmen.

³¹ *Mit miyapir kerek neit menmen me ti ik hir ap hanhan iuwe neriuwerem nentar menmen me ti ik maain hiram mamawaank mamit.

³² Hi hanhan yi han kitet mar im: Yi ap han ekitet menmen me ti yapirwe te yi han kaa menmen me God au emit! Mit kerek ap neit miyapir hir hanhan nanriak menmen me God keremem. Hir hanhan nanriak God han yaaik kakriuwari.

³³ Mit kerek hir neit miyapir, hir han kitet menmen me ti hir nanriak miyapir nri han yaaik nanriuwere. ³⁴ Mit nar ik hir han kitet menmen wik. Hir hanhan nanriak miyapir han yaaik nanriuwari. Miyapir ap neit mikan o miyapir nihan hir hanhan nanriak menmen me Mitik luwe. Hir hanhan yink kir ketike himin kir hirak yaaik kakriak menmen me God keremem. Te miyapir kerek epei neit mit hir hanhan nanriak mit nri han yaaik nanriuwari. Te hir hanhan neriuwe menmen me ti ik. ³⁵ Hi ap hetpi menmen im te hi heremir menmen yi yirakem au. Hi hetpiyem hiram mamkepi yi eirak menmen yaaim eiyisesim werek werek, te menmen me ti ap te mamri han ki iuwe me wi yi yirak Mitik luwe menmen mirak.

³⁶ Mitik kerek ketike mite hir nehimiteni nanitan, hirak yink enuk kentar hirak hanhan kakwaai kaktikerep, hirak kaktiwe hir nanitan. Hir ap nanriak menmen enum nanintar hir nanitan au. Hiram yaaim. ³⁷ Mitik kiutip kerek mitik hak ap kari han kirak te hirak hirekes kewenin han kirak ke menmen im, hirak han kitet ap hanhan kakwaai kaktike mite, hirak kinapen kaktike mite hir nanitan, hiram yaaim. ³⁸ Tis, mit kerek neit miyapir hir neitan,

hir nriak menmen yaaim. Te mit kerek newenin han kir ap nanit miyapir, hir ninini nriak yaaim iuwe.

³⁹ *Miyapir netike mit nri hir nekiyan nau neit me wi mit hir nau ti ik. Maain mitik ke mite hirak kaki, hiram werek te hire pike wawit mitik hak. Hire wawit mitik hak kerek kises him me Mitik luwe Kraisk ek. Mitik keiyak taau. ⁴⁰ Te hi han kitet menmen im. Mite mitik kire epei kaa, hire wawu weiniye hire han yaaik wawu. God Himin Yaaik kirak hirak ketpo menmen im.

8

Him me menmen mit newepwarem newet tipir em

¹ *In ek hi ewisi him me menmen kerek mit ne ti ap nises God newepwarem newet tipir em. Hi hewisiyem hentar yi nipaa yitauhiyem. Hi herite yi yatip menmen im: "Haiu mertei menmen yapirwe." Hi hatip him im: Menmen haiu merteiyem weinim hiram merekyei haiu menke perkenum o paan tokik, te haiu han tewenin hiram mamkepai te haiu yaain emir ke Kraisk.

² *Mit miyapir yapirwe hir han kitet hir nertei menmen iuwe, te God kaktip hir enun ap han kitet menmen o nertei menmen mirak werek werek wen au. ³ *Te mit miyapir hir han tewenin God hirak kaktip hirak kakirtei hir mit miyapir nriak.

⁴ *Te hi hetpi him im me menmen haiu mamim kerek nipaa mit hir newepwarem newet tipir em. Haiu mertei him im yi yetpim hiram yaaim. Haiu mertei nu mit nimaam newis ninaan mau teinik newisim merp hankiu eik, hiram mekrehir ke tipir, te hiram mire God taau. God kiutip kerekek hirak kepu. ⁵ Menmen yapirwe mau nepni metike ti te mit ap nises him me God hir natip menmen im hiram mire God. God yapirwe netike mit iuwe yapirwe nar ek hir nepu, te haiu mit mertei menmen im. ⁶ *God kiutip kerekek hirak Haai kiau hirak kepu. Hirak as o hir ke menmen yapirwe, haiu mau ti te emisesik. Mitik luwe kiutip kerekek kepu. Hirak niuk mirak Jisas Kraisk. Nipaa hirak kirak menmen yapirwe meit nepni, menmen mau ti. Hirak kerekyei haiu meit Himin Yaaik kirak hirak kekepai haiu mepu.

⁷ Te mit han kerek nises him me God hir nepitari ninaan mau teinik hiram weinim. Hir han kitet hiram mepu me wi hir naam menmen kerek nipaa mit nen newepwarem newet tipir em, hir han kitet

* 7:29 Ro 13:11 * 7:31 1Jo 2:17 * 7:39 Ro 7:2-3

* 8:1 Ap 15:29 * 8:2 Ga 6:3 * 8:3 Ga 4:9 * 8:4

1Ko 10:19; Ga 4:8; Diu 4:35, 39, 6:4

* 8:6 Mal 2:10; 1Ko 12:5-6; Ef 4:5-6; Jo 1:3

* 8:8 Ro 14:17

h̄r naam h̄ram mar ke h̄r h̄ras newep-warem newet t̄pir em. Te h̄r han kitet God kakt̄p h̄r n̄r̄ak enum. ⁸*God ap han kitet haiu mam̄m menmen h̄r m̄t newep-warem newet t̄pir em o haiu ap mam̄m. Au h̄ram menmen wein̄m. Menmen haiu mam̄m ap te mam̄riak God han kitet haiu m̄t miyap̄r enun au. Menmen haiu ap mam̄m ap te mam̄riak God han kitet haiu m̄t miyap̄r yaain au. Menmen haiu mam̄m h̄ram menmen wein̄m. ⁹*H̄ram menmen wein̄m te yi naanmamre h̄ras me menmen yi yaȳm te yi ap einip m̄t kerek ap nises h̄m me Kraiss werek werek wen au, h̄r nan̄waank h̄ras. H̄r nan̄r menmen yi yaam te h̄r ȳnk enuk. Mar im yi yaȳwaank menmen me Kraiss h̄r nisesim nan̄nterim.

¹⁰ Hi hetpi menmen im hentar maain m̄t̄k hak h̄rak kaknen kakrit ti hau han-kiu haam menmen kerek m̄t han epei newepwarem newet t̄pir em, h̄rak ap kertei ti han kitet menmen im h̄ram wein̄m. H̄rak han kitet ninaan mau tein̄k h̄ram t̄pir. H̄rak kakrit ti haam menmen te h̄rak han kitet h̄ram werek h̄rak kak̄m. Te h̄rak kak̄waank h̄m me Kraiss h̄rak kisesim. ¹¹*Ti haam menmen im hentar ti hertei ninaan mau tein̄k h̄ram menmen wein̄m. Te m̄t̄k hak ap kerteiyem au, h̄rak kak̄m menmen h̄rak kak̄waank menmen me Kraiss h̄rak kisesim kak̄ntar menmen me Kraiss h̄rak kisesim kak̄ntar menmen im h̄rak kaam. ¹² Mar im yi epei ȳr̄ak Kraiss menmen enum yentar yi ȳr̄ak han ke ni yinan h̄r han k̄r kak̄waank me menmen yaaim me Kraiss h̄r nisesim nentar menmen im yi yaam. ¹³*T̄s, hi han kitet menmen kerek hi haam h̄ram mam̄riak kai yinak h̄rak kak̄waank han k̄r̄ak ke menmen yaaim me Kraiss h̄rak kisesim, hi maain ap te hah̄m menmen im meiyam taau. Hi h̄napen ariak kai yinak kak̄waank han k̄r̄ak kak̄nterim.

9

Pol han yaaik h̄rak n̄paa ap kari pewek mei me m̄t ne Korin me menmen h̄rak kerekoyem

¹*H̄m meiyam ap te mamwena me menmen hi h̄r̄akem me God taau. Hi m̄t̄k aposel kerekek, hi epei h̄r M̄t̄k Iuwe kaiu Jisas Kraiss. Yi m̄t̄ yises h̄m me Kraiss yentar menmen me M̄t̄k Iuwe Kraiss hi herekiyiem. ²*M̄t han h̄r ap han kitet hi aposel h̄ram menmen wein̄m. Yi m̄t ne

Korin han kitet hi aposel hentar menmen hi h̄r̄akem meteikniyem. Yi h̄ras yertei h̄m me Kraiss te menmen im meteikni M̄t̄k Iuwe kehimitena hi h̄re m̄t̄k aposel k̄rak. ³M̄t kerek h̄r nat̄p hi Pol hi ap h̄re aposel hi hewen̄nor h̄m, hi hetpor h̄m kerek hi epei hewisiyem. ⁴*Hi han kai hi eh̄t menmen me yi m̄t miyap̄r te hi ah̄m me menmen hi herekiyiem entar hi aposel. Menmen im enum a? ⁵*Hi ap heit m̄te au, te hi hanhan hah̄t pei h̄re wisēs h̄m me Kraiss h̄re wautikewa waunen wauri a? M̄t̄k Pita ketike aposel han netike Jisas Kraiss k̄krek n̄rak h̄r n̄r̄akem mar im, te h̄ram yaaim hi hises han kai hi ariakem. H̄ram yaaim werek te hi hit̄li yi naanempraw̄r me menmen w̄ haw̄r waunen wauri o au a? H̄ram yaaim ye! ⁶Mekam! Yi han kitet hi hetike Ban-abas haw̄r wik keretet waur̄ak menmen naanempre h̄rekses me menmen haw̄r waw̄m me w̄ haw̄r wetpi h̄m yaaim me Kraiss, te aposel han en au a? Taau!

⁷M̄t kerek h̄r n̄re soldia ne ami h̄r ap naanm̄re h̄ras me menmen au. M̄t̄k iuwe k̄r kewet̄rem. M̄t ap nam̄r ni te m̄t han nan̄tpor nan̄rik, “Yi eim̄r menmen me ni te yi ap te yayim menmen taau.” Auye! M̄t kerek nam̄r ni h̄r h̄ras nan̄m̄ menmen. M̄t han au. M̄t naanm̄pre sipsip h̄r nan̄m̄ n̄m me sipsip. Ap te m̄t han nan̄nen nan̄tpor au em̄t. H̄r ap te nanises menmen mar im au. Te hi hetpi. H̄ram yaaim haw̄r wik wit̄li te yi naanempraw̄r me menmen me w̄ haw̄r wau wetikewi waukepi.

⁸Menmen im h̄r netpiyem h̄ram h̄m m̄t keriyen nertei h̄ram yaaim au. H̄m me God mau t̄wei n̄paa m̄t newis̄m h̄ram mat̄p mar im. ⁹*N̄paa Moses kewis̄ h̄m mau t̄wei h̄ram mat̄p: “Yi ap yaȳyepet h̄m ke bulmakau kerek kent̄rer rais haas kewenem te h̄rak ap kak̄m ham p̄nam au em̄t!” God ap han kitet bulmakau keremem me w̄ h̄rak kat̄p Moses im. ¹⁰*Au, h̄rak kat̄p h̄m im mamkep̄ai haiu m̄t mamtike bulmakau. Moses kewis̄ h̄m im te haiu m̄t yap̄rwe mam̄rte menmen im: M̄t̄k kerek kewen̄ t̄i kak̄m̄ menmen ketike m̄t̄k kerek kewen̄ rais haas, h̄rak̄t wik tat̄t̄ pewek mam̄rer menmen me h̄rak̄t tatr̄akem. ¹¹*Menmen im h̄ram ap enum te m̄t kerek nam̄r ni o m̄t h̄r newen̄ rais, h̄r nan̄m̄ meiyam p̄nam. Mar im h̄ram ap enum te haw̄r waw̄-it̄li yi eiwetaw̄r menmen mamkaap ȳnk kaw̄r yentar haw̄r epei wetpi h̄m yaaim

* 8:9 Ro 14:13-15; Ga 5:13 * 8:11 Ro 14:15, 20 * 8:13 Ro 14:21 * 9:1 Ap 22:17-18, 26:16; 1Ko 15:8 * 9:2 2Ko 3:2-3 * 9:4 Lu 10:8; 1Ko 9:13-14 * 9:5 Jo 1:42 * 9:9 Diu 25:4; 1Ti 5:18 * 9:10 2Ti 2:6 * 9:11 Ro 15:27 * 9:12 Ap 20:34-35; 2Ko 11:9; 1Ko 13:7

me Krajs mamkaap h̄m̄n̄n̄ ki. ¹² *H̄iram yaaim m̄t̄ han kerek nekepi neriuwe menmen nan̄t̄ menmen naanempre ȳnk̄ k̄r keriuwerem, te h̄iram yaaim iuwe haw̄r ew̄t̄ menmen. Haw̄r m̄t̄k̄t̄ iuwe win̄ini!

Te n̄paa ere in haw̄r wik ap weit menmen me yi m̄t̄ au. Haw̄r wau enum n̄np̄i mewew̄r te haw̄r ap wari han ki enum te yi ȳnapen yemtau h̄m̄ yaaim me Jisas Krajs au. ¹³ *Yi han ekitet menmen im. M̄t̄ pris ne Isrel kerek n̄r̄iak menmen neit w̄nak ke God m̄t̄ newisi h̄r naam menmen p̄nam m̄t̄ newis̄m̄ mekre w̄nak eik nanwet God em. M̄t̄ pris kerek neit menmen me m̄t̄ newis̄m̄ mau k̄naana newepwar God em, h̄r̄ naam ham p̄nam.

¹⁴ *Mar im, M̄t̄k̄t̄ Iuwe God kat̄ip̄ m̄t̄ kerek newepyap̄r̄ h̄m̄ yaaim me Krajs, h̄r̄ nan̄t̄ menmen me m̄t̄ h̄r̄ nemtau h̄m̄ yaaim im te h̄r̄ naanempre ȳnk̄ k̄r ekrim.

¹⁵ *H̄irak yaaik hi aposel hitihi me menmen, te n̄paa hi ap hitihi me menmen au. In ek hi ap hewisi t̄wei ik te hi itihi yi naanmamrau me menmen taau. Hi n̄np̄i meiyo wisenum ere hi hahi te hi h̄napen eh̄t̄ menmen me his me m̄t̄k̄t̄ kiut̄p̄. Hi et̄iwem, te hi ap at̄ip̄ hi hewepyap̄r̄ h̄m̄ me God ap heit pewek mererim au. ¹⁶ *Hi ap han yaaik heriuwe h̄rekes hentar hi hat̄ip̄ m̄t̄ miyap̄r̄ h̄m̄ yaaim me Krajs keremem au. M̄t̄k̄t̄ Iuwe Krajs keh̄m̄t̄ena hi hewepyap̄r̄em. Hi ap hewepyap̄r̄em te han kai enuk keriuwe h̄rekes, hi heweik̄n̄ sip ewet menmen M̄t̄k̄t̄ Iuwe ketpewem hi h̄r̄iakem.

¹⁷ *Hi h̄rekes han kitet hi ano ewepyap̄r̄ h̄m̄ yaaim me Krajs te hi eh̄t̄ pewek o menmen emrerim au. Te hi h̄rekes ap han kekrit te hi h̄r̄iak menmen im au. Hi kerek h̄ses menmen n̄paa God keh̄m̄t̄ena hi ar̄iakem te hi ap eh̄t̄ pewek o menmen emrerim au em̄t̄! Hi h̄r̄iakem wein̄m̄. ¹⁸ Hi heit mekam yaaim me hi hewepyap̄r̄ h̄m̄ yaaim me Krajs a? Hi heit menmen im. W̄ kerek hi hen ein hen ein hewepyap̄r̄ h̄m̄ yaaim me Krajs, hi han yaaik hat̄ip̄ m̄t̄ miyap̄r̄ em wein̄m̄. Hi ap hari menmen m̄r̄ mererim au, mar ke h̄m̄ me God h̄ram mat̄ip̄ hi han kai eh̄sesim.

Pol Kat̄ip̄ h̄rak kire wok m̄t̄k̄t̄ ke m̄t̄ miyap̄r̄ yap̄r̄we

¹⁹ *Hi hepu wein̄m̄ m̄t̄ han ap nin̄ana naanmamrau au. Hi naanempre h̄rekes me menmen. Te hi heweik̄n̄ h̄re wok m̄t̄k̄t̄ ke m̄t̄ yap̄r̄we te hi hari han k̄r yap̄r̄we te h̄r̄ nanises h̄m̄ yaaim me

Krajs. ²⁰ *W̄ kerek hi hau n̄m̄n̄ ke m̄t̄ miyap̄r̄ ne Juda, hi hies h̄m̄ lo me Moses te hi ari han ke m̄t̄ en, h̄r̄ nanises h̄m̄ me Krajs. Hi han kitet h̄m̄ me Moses mau t̄wei h̄ram wein̄m̄ ap te mamri han kai. Te w̄ hi hau hetike m̄t̄ ne Juda, hi h̄sesim te hi ari han k̄r h̄r̄ ap enises h̄m̄ me Moses meiyam au. Hi eh̄ses h̄m̄ yaaim me Krajs keremem.

²¹ *Hi ap heweik̄n̄ sip hewet h̄m̄ n̄paa God kewet Moses em au. Hi h̄ses h̄m̄ me Krajs kerek. Te w̄ kerek hi hau hetike m̄t̄ miyap̄r̄ neiyam ap nises h̄m̄ me Moses, hi ap h̄ses h̄m̄ me Moses au. Hi h̄r̄iak menmen im te hi ari han k̄r h̄r̄ nanises h̄m̄ yaaim me Krajs. ²² *W̄ kerek hi hau hekre n̄m̄n̄ ke m̄t̄ miyap̄r̄ h̄r̄ ap nises God werek werek, hi ap h̄r̄iak menmen mamn̄ipi h̄r̄ han enuk neriuwa. Au, hi h̄ses menmen h̄r̄ han kitet h̄ram yaaim te hi ari han k̄r h̄r̄ nanises h̄m̄ me Krajs werek werek. Me w̄ yap̄r̄we hi hau hekre n̄m̄n̄ ke m̄t̄ yap̄r̄we nerer wit wit, hi h̄ses menmen h̄r̄ han kitet h̄ram yaaim te hi ari han k̄r h̄r̄ nanises h̄m̄ me Krajs. ²³ Menmen im yap̄r̄we hi h̄r̄iakem, hi h̄r̄iakem mamkaap m̄t̄ miyap̄r̄ nises h̄m̄ yaaim me Krajs te hi atikeri haiu mam̄t̄ menmen yaaim God kakwetaiyem.

Haiu emises God em̄r̄ ke m̄t̄ nesiuknen resis h̄r̄ nan̄t̄ menmen

²⁴ *Yi han kitet menmen im. M̄t̄ yap̄r̄we nesiuknen te m̄t̄k̄t̄ kiut̄ip̄ kerek kin̄ni h̄rak kak̄t̄ menmen. Mar im yi yises h̄m̄ me Krajs werek werek yar ke m̄t̄k̄t̄ kiut̄ip̄ h̄rak kesiuknen kin̄n̄ m̄t̄ han, te yi yaȳt̄ menmen yaaim God kakwetiyem.

²⁵ *M̄t̄ yap̄r̄we kerek hanhan nansiuk̄n̄ nan̄t̄ menmen, h̄r̄ nesiuk̄n̄ yap̄r̄we hekrit hekrit te ȳnk̄ k̄r h̄rak manpenuk. H̄r̄ n̄r̄iak menmen im te h̄r̄ nanin̄n̄ m̄t̄ han nan̄t̄ menmen kerek m̄t̄ iuwe nanwet m̄t̄k̄t̄ kerek kin̄ni h̄r̄ nanwet̄iwekem. Haiu mam̄riak menmen iuwe emises h̄m̄ me God te haiu mam̄t̄ menmen m̄rak yaaim. Menmen God kakwetiyem h̄ram ap te mam̄waank mam̄r̄ ke menmen me t̄ m̄t̄ nesiuk̄n̄ h̄r̄ net̄iwem au. ²⁶ Te hi h̄re m̄t̄k̄t̄ kesiuk̄n̄ in kesiuk̄n̄ ein au. Hi h̄re m̄t̄k̄t̄ kesiuk̄n̄ kakin̄n̄ kakuin̄ mak. Hi har ke m̄t̄k̄t̄ kerek kew̄r his wein̄m̄ kenep n̄me au. Hi har ke m̄t̄k̄t̄ kerek kew̄r his kenep m̄t̄k̄t̄ kepan k̄rak ek h̄rak kin̄nek. Mar im hi h̄r̄iak menmen me God werek werek, hi naanempre h̄rekes me menmen hi h̄sesim. ²⁷ *Hi h̄re m̄t̄k̄t̄ h̄rak k̄r̄iak menmen ere ȳnk̄ k̄rak hemkre hemkre wein̄k̄ siuwan mak̄ip̄

* 9:13 Nam 18:8, 31; Diu 18:1-3 * 9:14 Mt 10:10; Lu 10:7; Ga 6:6 * 9:15 Ap 18:3 * 9:16 Jer 10:9 * 9:17 1Ko 4:1 * 9:19 Mt 20:26-27 * 9:20 Ap 21:20-26 * 9:21 Ga 2:3 * 9:22 2Ko 11:29; Ro 11:14 * 9:24 Fl 3:14; 2Ti 4:7-8 * 9:25 2Ti 2:4-5; Je 1:12; 1Pi 5:4 * 9:27 Ro 8:13, 13:14

wisenum. Hi hewen+n han kai ke menmen enum hi hanhanem, te maain w+ hi hatip mit miyapir him me God epei au, hirak Mitik Iuwe ap kakitpo hi au enuk ap eh+ menmen yaaim mirak taau.

10

Yi naanmamre hiras te yi ap eir+ak menmen enum

¹ *Nai yinan hi hanhan yi eiy+rtai markeik God k+kaap maamer nau. W+ n+paa maamer nau nises Moses neit yaank tenhaan wein+k enuk menmen auri, God keruiwet nap+ kau nepni naanm+pror keteiknor yayiwe. Me w+ im hirak k+kaap mit miyapir yapirwe hir nen nerekir wan mit nenewek niuk mirak Wan Nin+k, hir ap kei kiut+p kaa au. ² Menmen maamer nau n+riakem nap+ kau nepni k+wap+n y+nk k+r, hir nerekir wan mit nenewek Wan Nin+k, h+ram merekyor hir mit miyapir ne Moses, hir nisesik nar ke in mit newis mit han n+k+ri neriuwe t+par neteik+n hir ne Mitik Iuwe Krai h+rak naanm+pror. ³ *Hir yapirwe naam menmen hir nenewem "mana" kerek God kewet+rem meke wit kirak man, h+ram mekepi manpenun.

⁴ *Hir yapirwe naam t+par miut+p kerek God Him+n Yaaik kewet+rem meke nan man, h+ram mekepi manpenun. Hir naam t+par meke nan man, kerek God Him+n Yaaik kewet+rem, hirak kau ketikeri neit wit kerek mit ap nei newi au. Nan ik hirak Him+n ke Krai, hirak k+kaap him+n k+r, kar ke t+par meke nan hir naam m+kaap y+nk k+r. ⁵ *God k+kaap hir mit yapirwe te hirak han yaaik keriuwe menmen mit han niut+p niut+p keriyen nekre n+m+n ke hir mit hir yapirwe n+riakem a? Taauye! God kan+p kenepi te herwe y+nk k+r kiwaai kerer wit wit me wit mit ap newi. ⁶ *God k+riak menmen im epei man meteiknai haiu ap hanhan em+rak menmen enum em+r ke hir n+riakem.

⁷ *Haiu ap emwen+pi niuk me t+pir mam+r ke mit han nekre n+m+n ke hir maamer nau en hir n+riakem. Him me God mau tiwei Moses kewis+m h+ram mat+p mar im: "Mit miyapir en nau yeno naam menmen. Hir naam menmen epei au, hir nekrit n+re n+riak t+pir hir nisesik hirak han yaaik keriuweri." ⁸ *Haiu mit miyapir ap em+rakan emيسان em+r ke n+paa mit miyapir han nekre n+m+n ke hir mit hir n+riakem. God han enuk keriuweri

hirak kan+p te mit miyapir han nar ke 23,000 mit hir naa ne w+ miut+p. ⁹ *Haiu ap te mamri han ke Mitik Iuwe God ere hirak han enuk keriuwai mam+r ke mit miyapir han nekre n+m+n ke hir mit en hir n+riakem. God han enuk keriuweri te hirak keriuwet manpen (o yenmik) kan+p hir naa. ¹⁰ *Haiu ap te mamne God mam+r ke mit miyapir han nekre n+m+n ke hir mit en hir n+riakem. Hir nenerek me menmen te God keriuwet mit+k ensel hirak kan kan+p hir naa. ¹¹ *N+paa menmen im yapirwe epei man menep maamer nau mekepi hir nertei God han enuk keriuwe menmen hir nisesim. Maain mit newis+m mau tiwei mamkepai haiu mit miyapir in. H+ram meteiknai haiu mit miyapir kerek mau ti me w+ im menep Krai p+ke kaknen, haiu naanempre h+ras te haiu ap mamises menmen enum kerek n+paa hir maamer nau hir n+riakem.

¹² Te yi mit miyapir kerek han kitet yi yin+n maamer ni yi yises him me Krai werek werek, yi naanmamre h+ras te menmen ap mamri han ki yi yair+ak menmen enum. ¹³ *Menmen yapirwe epei man mari han ki te yi yayises menmen enum, yi ap han ekite h+ram man mari han ke yi mit keriyen au. H+ram epei man mari han ke mit miyapir yapirwe nerer wit wit. God hirak yaaik kak+kepi ap kakwis menmen enum mamnen mamri han ki mamin+ni au. Menmen enum mamnen han ki te hirak kak+kepi te yi eyin+nem eiyu.

Haiu ap emises him me God mamtike him me t+pir au em+God kerek

¹⁴ *Nai yinan yaain, yi eiweik+n sip eiwet t+pir te yi ap eiwen+pi niuk m+r au em+ eyintar God kak+kepi naanmampri. ¹⁵ Hi hetpi him im men yi mit miyapir kerek yi yertei menmen im werek werek. Yi han ekite menmen kerek hi hetpiyem. ¹⁶ *W+ kerek haiu mitehi God me t+pir me komunion mekre kap haiu mam+n, haiu meteik+n haiu metike Krai mau han kiut+p me hemkre mirak n+paa mewen. Niu o bret kerek haiu mewenem mam+n meteik+n haiu metike Krai mau han kiut+p me y+nk kirak w+ n+paa hirak kaa kentar nu tentarakit. ¹⁷ *Haiu mit haiu m+re yapirwe, te haiu maam niu o bret miut+p. Haiu maam niu o bret miut+p te h+ram meteik+n haiu yapirwe m+re y+nk kiut+p ke Krai.

* **10:1** Eks 13:21-22, 14:22-29 * **10:3** Eks 16:35 * **10:4** Eks 17:6; Nam 20:11 * **10:5** Nam 14:26-30; Hi 3:17; Ju 5 * **10:6** 1Ko 10:11; Nam 11:4, 34 * **10:7** Eks 32:6 * **10:8** Nam 25:1-9 * **10:9** Nam 21:5-6 * **10:10** Nam 16:41-49; Hi 3:11, 17 * **10:11** 1Ko 10:6; 1Pi 4:7 * **10:13** 1Ko 1:9 * **10:14** 1Jo 5:21 * **10:16** Mt 26:26-28 * **10:17** Ro 12:5; Ef 4:16 * **10:18** Lev 7:6

18 *Yi han kitet mıt miyapır ne Isrel. Mıt miyapır kerek naam menmen kerek mıt pris nesenekim newisım mentar kınaan namıp, hıram metekın hır netike God nau han kiutıp me kınaan im. 19 *Mekam? Menmen im yi han kitet hi atıp menmen mıt ne tı newepwarem newet tıpir rem hıram menmen iuwe a? Taauye! 20 *Menmen mıt ap nises God hır newepwarem newisım mau kınaan, hır newet tıpir. God au. Te hi hınapen yi yaam menmen mıt newepwarem newet tıpir rem au emıt! Yi yırık menmen im meteikın yi yetike herwe yi yau han kiutıp. 21 *Yi ap yayım tıpar mamıkre kap mehimıtan Kraıs hemkre mırak mewen mamtike tıpir mamıkre kap kerek mıt newepwarem newet tıpir rem. Yi ap yayım niu o bret kerek mehimıtan yınk ke Kraıs wı nıpa hırak kaa kentar nu tentarakıt mamtike samiyak mıt namıp nesiyem newet tıpir rem. Menmen im hıram enum emıt! 22 *Yi eırık menmen im te yi eırık Mıtık luwe God han enuk kakırwi kakiwep. Hırak luwe hıau au enun weının. Hırak kakiwep ap te yi eiyınnek taau.

Hıau emwenıpi niuk me God emriuwe menmen hıau mırıkem

23 *Yi yatıp yarik, “Menmen yapırwe hıau mırıkem hıram yaaim.” Te hi hetpi menmen yapırwe im ap te mamkepai hıau mises God werek werek au. Hıram ap mamkepei han kiau hırak kaku tokik kakises God werek werek au. Hım kere-mem mamkepai, te yi han ekitet werek werek menmen yi eiyisesim. 24 *Yi ap han ekitet menmen mi keremem te yi eiyu werek. Au, yi han ekitet menmen mi metike menmen me mıt han yi eikepi naanmamror hır enu werek.

25 *Yi ap einapen eino eiyıt samiyak kerek mau maket. Yi ap eiyitorhiyem nıpa mıt newepwarem o au, te han ki ap yınk enuk kakriwerem. 26 *Nıpa mıt newis hım mau tıwei me God hıram mau Sam, hıram matıp mar im: “Tı im hıram me God metike menmen yapırwe mewim.” Te hıau mamım menmen yapırwe God kırıkem. 27 *Mıt han kerek ap nises hım me God hır nanitihı yi eimen wınak kır eitikeri yayım menmen, yi ap han ekitet eiyitorhi me menmen hır newetiyem mıt newepwarem newet tıpir rem au emıt! Yi eikintıp eiyım te han ki kaku werek me menmen im. 28 *Te yi eiyu eitike mıtık hak

hırak ketpi kar ik: “Nıpa mıt newepwar menmen im newet tıpir rem, yi ap eiyım menmen im emıt, te yi eikaap han ke mıtık kerek ketpiyem. 29 Hi hatıp me han kırak kerekek. Han ki au. Han kırak ap kertei menmen me Kraıs werek werek au. Yi ap eiyım menmen hırak ketpiyem. Yi han kitet yar ik: “Hıau menmak hıau ap te mamım menmen mamıtar mıtık ap kises hım me Kraıs werek werek a? 30 *Hi hatıp God hırak yaaik kentar menmen im hi ahım te nenmak mıt hır nantıp hi enuk me menmen hi haam a?”

31 *Te hi hetpi menmen im. Menmen yi eiyım, tıpar samiyak o menmen ham o menmen yi yırıkem, yi yırıkem te mıt miyapır nanwenıpi God nanıterim.

32 *Yi mıt miyapır ap yairık menmen mamnıp mıt miyapır ne weiwık me Isrel o ne weiwık me Grik o mıt miyapır han ne weiwık me God hır han enuk nerıuweri au emıt!

33 *Hi hırek hırık menmen im yaaim hi hetpiyem. Hi hırık menmen mamkaap mıt miyapır yapırwe han kır. Hi ap hırık menmen han kitet hıram mamkaap han kai kerekek taau. Hi hırık menmen mamkaap han ke mıt miyapır yapırwe te God kakısak menmen enum hır nırıkem kaktorhis.

11

1 *Yi mıt miyapır eiyises menmen hi hırıkem har ke hi hises menmen Kraıs kırıkem.

Hım me miyapır nanwapın menmen mamu paan kır nanıt wınak ke God

2 Hi hatıp yi yaain yentar hekrit hekrit yi han kitet menmen yapırwe hi hetpiyem yi yisesim. 3 *Te hi hanhan yi yertei menmen im. Mıtık ke mıt hırak naanmıprewe, Kraıs hırak naanmıpre mıtık, God naanmıpre Kraıs. 4 Mıt kerek nıwapın menmen mau paan kır hır newepyapır hım me God o nitehi God menmen, tapın metıtör paan kır. 5 Miyapır kerek ap nemıun menmen mamu paan kır hır natıp miyapır han hım me God o hır nitehi God menmen, hır tapın metıtör mar ke mıt hıre nımık mau paan hır nımıwerek. 6 Miyapır nınapen nanmıun menmen mamwapın paan kır, hır mıt enımıwe paan kıre nanteiknıwe hıre wırık menmen enum. Hekrit hekrit miyapır enmıun menmen mamwapın paan kır te hır ap tapın metıtör paan.

* 10:19 1Ko 8:4 * 10:20 Diu 32:17; Rev 9:20 * 10:21 2Ko 6:15-16 * 10:22 Diu 32:21 * 10:23 1Ko 6:12
* 10:24 Ro 15:2 * 10:25 1Ko 8:1-13 * 10:26 Sam 24:1 * 10:27 Lu 10:8 * 10:28 1Ko 8:7 * 10:30 1Ti 4:4
* 10:31 Kl 3:17 * 10:32 Ro 14:13 * 10:33 1Ko 9:20-22 * 11:1 1Ko 4:16 * 11:3 Jen 3:16; Ef 5:23; 1Ko 3:23 * 11:7 Jen 1:26-27; Je 3:9

7 *Mít ap nanwapin menmen mau paan kír nanwepypír hím me God o nitehi God menmen nentar haiu mít mehimítan God hírak kóre mekak naanmípre menmen yapírwe. Te miyapír hír au. Hír nehímítanehi haiu mít haiu niuk maiu iuwe.

8 *God ap kíríak yínk ke mítík Adam ke yínk ke míte Iv au. God kíríak yínk ke míte Iv keriuwe menmen kekre yínk ke mítík Adam. 9 *God ap kíríak mítík Adam te kakíkaap míte Iv au. God kíríak míte Iv waukaap mítík kóre Adam. 10 Te, híram yaaim te miyapír nanmiun menmen mamu paan kír. Menmen im mamteikín mít hír ninín miyapír naanempror me wí hír nau wínak ke God newenípi niuk me God hír enríak menmen im naníntar mít ensel kerek hír nísawín nírí, hír han yaaik natíp menmen im híram yaaim. 11 Miyapír nanímtau hím me mít nír te haiu mít miyapír kerek haiu ne Mítík Iuwe Kraís, haiu míre niutíp te haiu emkaapan mamu werek werek. 12 Haiu emkaapan mamu werek werek mamíntar nípaá God kínín kíríak míte Iv keriuwe menmen kekre yínk ke mítík Adam. Nípaá ein ere in miyerer nine níkerek híram hírakít. Menmen im meteiknai haiu mít miyapír emkaapan. Menmen yapírwe me tí metike haiu mít God kíríakem, te hírak Haai ke menmen yapírwe.

13 Yi híras han kitet menmen im. Miyapír hír nitehi God menmen, hír ap nemiun menmen mau paan kír, híram yaaim o au enum a? Híram enum ye! 14 Haiu mít miyapír in mertei menmen im. Mítík paan kírak nokik kar ke miyapír hírak tapín metítíwek kenterim. 15 Te miyapír ap tapín metítor au. Paan kír nokik kentar God epei kewetír paan te hírak kakwapín paan hesnu kír. 16 Mít han hír hanhan nantikewai mamítpepan me menmen im, hi hetpor hím mar im. Haiu mít aposel ap mamwis mít miyapír hír enises menmen ham au. Mít miyapír nener wit wit ne weiwík me God hír ap enises menmen ham au. Menmen hi epei hetpim keremem.

Mít miyapír ne wit Korin hír newaank híras me menmen me Komunion

17 Hi ap ewenípi niuk me yi mít me menmen im hi in ek etpiyam hentar menmen enum yi yíríakem híram minín menmen yaaim yi yíríakem me wí kerek yi yererik yewenípi niuk me God. 18 *Menmen hi hinín hetpiyam híram im. Hi nepei hemtau mít han natíp yi mít miyapír en yi ap yekiyan yau niutíp au. Yi yenke hasini me wí yi yewenípi niuk me God. Hi

hemtewem te hi han kitet hím pínam hír netpewem híram yaaim. 19 *Menmen im me yi mít eiyínke hasini híram mamnen te mamteikín mít miyapír han neimín ne yi mít hír nises God werek werek a? Taauye! 20 Te menmen yi yaam wí kerek yi yererik yewenípi niuk me God yeriuwerem, yi ap yaam menmen han tewenín menmen Mítík Iuwe Kraís kíríakem taau. 21 Yi mít miyapír niutíp niutíp ap te yi yemeríran au. Yi yinín yeit menmen yi yayím te maain mít han níkaru nan, hír nínpi maan. Yi mít han yinín yaam menmen yi yepem ere tu iuwe, yi yaam típar si enum ere yetaritari yeit. 22 *Yi ap yayu wínak ki te yi yinín yayím menmen au a? Yi wínak ki keperp yi yayím yayít ein te yi au! Yi yan wit kerek yi yererik yi han kitet mít miyapír han ne Kraís hír weinín te yi yaam menmen yeuním yerekyi (o yeriki) hír mít ap netenen menmen hír yínk enuk neriuwerem. Yi han kitet hi etpi mekam me menmen im a? Yi han kitet hi ewenípi niuk mi me menmen im a? Taau!

Mítík Iuwe Jisas kewet mít disaipel nírak Komunion

(Mt 26:26-29; Mk 14:22-25; Lu 20:14-20)

23 Hi ap hetpi yi yaain hentar nípaá hi hemtau hím me Mítík Iuwe Kraís, te hi epei hetpiyam híram hím im: Mítík Iuwe Jisas keit niu o bret ketenenim ke wítaan kerek mítík Judas kewepypírek kesiuwerek ken his me mít enun. 24 Hírak keit niu o bret, hírak kitehi God katíp hírak yaaik kentar hírak epei kewetíwekem, te hírak kewepim kewet mít nírak em ketpor kar ik: “Menmen im mehimítan yínk kai hi hahi akepi yi mít. Maain yi wen eiríakem eiyím menmen im eiyír ke hi hírákem ehím han ekitet menmen in ek hi arekiyiem. 25 *Mar ke hírak kewetír niu o bret epei au, híra keit típar wain mekre kap hírak ketpor kar ik: “Típar wain im mekre kap híram mehimítan hím ham yaaim me God kewetiyem mamkepi hi anipem híram mamíkrit emriuwe hemkre maí mamwen. Yi yayím eiríak menmen im han ekitet menmen hi arekiyiem.” 26 Te maain wí kerek yi yayík niu o bret ketike típar mekre kap yayír ke hírak kíríakem, yi yehimítan Kraís kaa kakíkepai haiu mít ere hírak píke kaknen.

Mít kerek newaank Komunion, hír nírák menmen enum

27 *Mít miyapír han ne yi mít kerek hír naak bret o naam típar mekre kap kerek mehimítan menmen Mítík Iuwe Kraís kíríakem, te hír ap han ekitet menmen im

* 11:8 Je 2:21-23; 1Ti 2:13 * 11:9 Jen 2:18 * 11:18 1Kó 1:10-12, 3:3 * 11:19 Diu 13:3; 1Jo 2:19 * 11:22 Je 2:5-6 * 11:25 Eks 24:6-8; Sek 9:11; Hi 8:8-13 * 11:27 Hi 10:29

werek werek, God katip h̄ir n̄riak enum nenip hemkre metike ȳnk ke Krai h̄ram m̄re menmen (enum) wein̄m. ²⁸ *Te m̄t miyap̄ir enin̄n han ekitet menmen im werek werek mekre han k̄ir en̄p̄ir menmen enum te maain h̄ir nan̄k niu o bret ketike t̄ipar mekre kap nehimitan menmen M̄tik Iuwe k̄riakem. ²⁹ H̄ir nanin̄n nan̄riak menmen im nan̄ntar m̄t miyap̄ir kerek ap han kitet menmen mekre han k̄ir werek werek, h̄ir han kitet menmen M̄tik Iuwe k̄riakem h̄ram wein̄m, h̄ir nan̄k niu o bret ketike t̄ipar mekre kap te God han enuk kakriuw̄eri kakn̄p̄. ³⁰ M̄t miyap̄ir yap̄irwe ne yi m̄t yi ȳnap ap manpenun au, m̄t han ne yi m̄t epei naa nentar h̄ir netikewi yaam niu metike t̄ipar mekre kap te yi ap yin̄n han kitet menmen werek werek au. ³¹ Haiu em̄in̄n han kitet menmen werek werek te maain mam̄m menmen me niu o bret metike t̄ipar mekre kap, God ap han enuk kakriuw̄eri kakiwep taau. ³² *God han kitet menmen haiu m̄riakem, h̄rak kakwep haiu m̄t mam̄r ke haai kenep n̄kan kekepik kak̄im̄tau h̄im m̄rak kakriuw̄erem. H̄rak k̄riakem menmen im te maain haiu mam̄p̄ir menmen enum mekre han kaiu ap te mami mam̄tike m̄t miyap̄ir kerek nises menmen me t̄i.

³³ Te nai yinan, yi yererik yaȳim menmen yi eimer̄r m̄t han nanin̄n nan̄nen te yi yaȳim menmen miut̄ip han kakitet menmen M̄tik Iuwe kerekaiyem. ³⁴ M̄t han ne yi m̄t kerek yi n̄n̄p̄i miwei, yi yayin̄n yaȳim menmen yaȳit w̄inak ki. Te maain yi eitike m̄t han einen eiyu eirerik eiȳim menmen te God ap han enuk kakiwep me menmen yi ȳriakem. Maain hi anen ari, te h̄im n̄paa yi yitauhiyem, hi hetpiyem me menmen im.

12

H̄im me menmen yaaim God H̄im̄n Yaaik kewetai haiu m̄t em

¹ Nai yinan, hi hanhan yi eiȳrtei werek werek menmen God H̄im̄n Yaaik kewetaiyem (kerek n̄paa yi yewis t̄iwei yitauhiyem.) ² *Yi yertei n̄paa yi ap yises h̄im me Krai wen au, Seten kari han ki te yi yises han ki, yi yen yewen̄p̄i niuk me t̄ipir kerek m̄t newis ninaan mau tein̄k. Te h̄ram ap mam̄t̄pi h̄im taau. ³ *N̄paa Seten kari han ki te in ek hi hanhan yi eiȳrtei menmen im werek werek. M̄t miyap̄ir kerek God H̄im̄n Yaaik kari han k̄ir te h̄ir newep̄yap̄ir h̄im ham nat̄ip nar ke profet, h̄ir ap te nant̄ip Jisas h̄rak enuk.

M̄t miyap̄ir kerek God H̄im̄n Yaaik ap kakri han k̄ir, h̄ir ap te nanwep̄yap̄ir h̄im m̄rak nant̄ip Jisas h̄rak M̄tik Iuwe au.

⁴ *God ketenen menmen ham m̄rak yap̄irwe me haiu m̄t, te God H̄im̄n Yaaik kiut̄ip kerek h̄rak kakweteiyem. ⁵ *Haiu m̄riak menmen ham yap̄irwe me God, te h̄rak God kiut̄ipen kerek. Han en au. ⁶ Haiu m̄t m̄riak menmen ham me God meriuwe menmen m̄rak iuwe, te God kerek h̄rak kari han ke m̄t keriuw̄erem. ⁷ *God H̄im̄n Yaaik kewetai m̄t niut̄ip niut̄ip menmen m̄rak haiu m̄rem h̄ram ham ham. Te haiu emakaap m̄t miyap̄ir yap̄irwe kerek nises God emriuw̄erem. ⁸ God kewet m̄t han menmen ham, m̄t han menmen meiyam. God H̄im̄n Yaaik kari han ke M̄t han te h̄ir nat̄ip h̄im yaaim me God h̄rak kewep̄yap̄ir. God H̄im̄n Yaaik kerek kari han ke m̄t han keteiknor menmen God kakriakem te h̄ir newep̄yap̄ir nat̄ip m̄t em. ⁹ God H̄im̄n Yaaik kerek h̄rak kari han ke m̄t han te h̄ir nisesik nan̄riak menmen me God yaaim. God H̄im̄n Yaaik kari han ke m̄t han kekepi te h̄ir nankaap m̄t miyap̄ir n̄nap te h̄ir n̄re yaain. ¹⁰ *H̄rak kewet m̄t han menmen iuwe m̄rak te h̄ir n̄riak menmen im: M̄t han newep̄yap̄ir menmen maain God kakriakem h̄ir nat̄ip m̄t em. M̄t han nertei menmen meke God man, o au en, menmen meke Seten enum man te h̄ir han kitetim nat̄ip m̄t em. M̄t han nat̄ip h̄im ham n̄paa h̄ir nerteiyem au. M̄t han neweik̄in h̄im im newep̄yap̄ir as o h̄ir m̄ram nat̄ip m̄t em.

¹¹ *God H̄im̄n Yaaik kiut̄ip kerek kewetai haiu m̄t em. H̄rak kises han k̄rak kewen menmen yaaim im kewet haiu m̄t em.

Haiu m̄t yap̄irwe haiu m̄re p̄inak ke ȳnk kiut̄ip me Krai

¹² *Haiu m̄t m̄re ȳnk ke haiu m̄t h̄rak kiut̄ip te h̄rak p̄inak p̄inak. Haiu m̄t miyap̄ir ne Krai haiu m̄re ȳnk. Haiu yap̄irwe te haiu mau m̄re ȳnk kiut̄ip. ¹³ *Haiu m̄t han n̄m̄n ke haiu m̄t haiu ne Isrel. Yi m̄t han au yi ne Grik. Yi m̄t han yi ȳriak menmen me m̄t kerek naan̄p̄ri yi yeit pewek mererim au, te haiu m̄t han haiu m̄riak menmen im ap m̄t han iuwe naan̄p̄rai au. Haiu yap̄irwe mau niut̄ip n̄paa w̄i God H̄im̄n Yaaik kan kau kek̄re han kaiu kerek̄yei haiu m̄t niut̄ip. God keriuwet H̄im̄n Yaaik kiut̄ip kan te h̄rak

* 11:28 Mt 26:22; 2Ko 13:5 * 11:32 Hi 12:5-6 * 12:2 Hab 2:18-19 * 12:3 1Jo 4:2-3 * 12:4 Ro 12:6; Ef 4:4

* 12:5 Ef 4:11 * 12:7 1Ko 14:26 * 12:10 Ap 2:4; 1Ko 14:5 * 12:11 Ro 12:3; 1Ko 7:7 * 12:12 Ro 12:4-5;

1Ko 10:17 * 12:13 Ga 3:28

kaku kakikre han kiau haiu mamre niutip kerekek.

¹⁴ Haiu mertei yink kiau hirak ap pinak kiutip kerekek au. Hirak kire yapirwe. ¹⁵ Hit miutip me mitik hak hram matip mar ik: "Hi ap pinak ke yink ke mitik ik hentar hi ap his mirak au." Hit mirak matip mar im hram menmen weinim. Hirak wen pinak ke yink ke mitik ik. ¹⁶ Nikip miutip me mitik hak hram matip mar ik: "Hi ap pinak ke yink ke mitik ik hentar hi ap nanamir kirak au." Nikip mirak matip mar im hram menmen weinim mentar hram wen pinak ke mitik ik. ¹⁷ Hi hetpi, yink kiau kire nanamir kerekek mamirkeik te haiu mamimtau menmen? Yink kiau kire nikip keremem, mamirkeik te haiu mamnim menmen a? Taauye! ¹⁸ God ap kirak yink kiau men niutip. Au, hirak kenip pinam maiu yapirwe kewisim kises han kirak. ¹⁹ Yink kiau ken niutip keremem, haiu yink kiau ap kaku werek werek au. Pinak kiutip kerekek. ²⁰ Yink kiau hirak ap ken niutip au. Pinam pinam yapirwe, te yink kiau hirak kire kiutip.

²¹ Tis, mitik nanamir kirak ap te kaktip his mirak kakir ik: "Ti menmen miutip hi ap hanhan heriuwit au, hi hau werek." Paan ap kaktip hit kakir ik: "Ti menmen mamritwaan hi ap hanhan heriuwit au, hi hahu werek." Hiram ap mamtip mamir im au. ²² Han ketike hiriu hram mire weiwei, te hram ap mau werek werek au haiu mami. ²³ Menmen ham me yink kiau haiu han kitet hram enum, haiu naanemprewem misawinem meri-
uwe klos. ²⁴ Menmen ham me yink kiau ap te haiu mamsawinem au. God kirak menmen te menmen ham me yink kiau haiu han kitet hram enum haiu mesiswem meri-
uwe menmen yaaim te hram minin menmen ham me yink kiau. ²⁵ God kirak menmen im te yink kiau hirak ap kewep pinak pinak au. Hirak hanhan keriuwe hirekes. ²⁶ Henik kinkin his o hit maiu hram mewewei, te yink kiau ap kaku werek werek au. Mar im mitik kiutip kekrenimin ke haiu mit menmen mewankek, haiu nrak yinan han etwennek. O mitik ik kirak menmen yaaim keit niuk iuwe, haiu nrak yinan haiu metikerek haiu han yaaik mamu.

²⁷ *Yi yetikewei haiu mit haiu mire yink ke Krai. Haiu mit niutip niutip haiu mire pinak pinak ke yink kirak. ²⁸ *God epei kehimitenai haiu mit han ne mit miyapir nrak haiu mar ik. Hirak kehimitenai haiu mit iuwe minin haiu mire aposel. Hirak

kehimitan mit han iuwe nisisei hir nre mit profet hir natip mit him me Krai. Epei au, hirak God kehimitan mit han iuwe hir nises profet, hir nre tisa, hir natip mit miyapir him ham me God te hir nanu nanises God werek werek. Hirak kehimiteni epei au, hirak kehimitan mit han hir nrak menmen mirakel keteikin mit menmen iuwe God kirakem, mit han hir nikaap mit miyapir hir nnap his hit enum te hir nre yaain. Mit han nankaap mit miyapir neiyen, mit han hir naanmpre mit miyapir me menmen. Mit han hir natip neriuwe him ham nipa haiu nerteiyem au.

²⁹⁻³⁰ Mit yapirwe kerek God kehimiteni hir ap nre aposel au. Mit yapirwe hir ap nre profet au. Mit yapirwe hir ap tisa. Mit yapirwe ap nrak mirakel meteikin mit menmen iuwe me God au. Mit yapirwe ap nkaap mit miyapir nnaap hir nre yaain. Mit yapirwe hir ap natip him ham nipa haiu ap nerteiyem au. Mit yapirwe hir ap neweikin him nipa haiu ap nerteiyem au. Au, God kewet mit menmen ham han hir nisesim nanrakem nankaapan nanriuerem. ³¹ *Hi hetpi yi eiyitehi God yi hanhan menmen iuwe me menmen God Himin Yaik kewetai haiu mit em hram yaaim minin. Te in ek hi hetpi me menmen yaaim yi eiyisim hram minin menmen God Himin Yaik kakweteiyem.

13

*Him me haiu mit miyapir hanhan meri-
uwehan*

¹ Haiu mit mertei him me mit nerer wit wit o haiu mertei him me mit ensel haiu metpim, te haiu ap hanhan meri-
uwe mit miyapir han mamrekyor yaaim, haiu enun weinin mar ke mitik hirak kirak tukin te ap kertei weiwik mirak werek werek au. Haiu mamir ke mitik kau winak kirak wekinp weinik ap kine henyekeriuerem au. ² *Haiu mit mertei menmen me God te haiu mertei menmen nipa God kisawinem ap keteikin mit em, te haiu mewepapirem matip mit em, o haiu mertei menmen iuwe me God hirak kakikepai haiu matip miniu (o neiyip) hirak ekinke te hirak kakises him mai kakinke, te haiu ap hanhan mit miyapir han, haiu enun weinin. ³ *Haiu mamwet mit miyapir enun ap netenen menmen auri, haiu mamwetir menmen maiu yapirwe te hir nanu werek, o haiu mewepapir him yaaim me Krai mit enun nanriyai mamikre si tatwei haiu mami haiu mewisi hir nanrekyeyem, haiu ap

* 12:27 Ro 12:5; Ef 5:30

* 12:28 Ef 4:11-12

* 12:31 1Ko 14:1

* 13:2 Mt 17:20

* 13:3 Mt 6:2

te hanhan m̄t miyap̄r han mamrekyor yaaim, menmen im yaaim haiu m̄r̄akem ap mamkepei te God kakt̄p haiu yaain taau!

⁴ Haiu hanhan meriuwe m̄t miyap̄r han, haiu m̄t yaain mam̄r ik. Haiu ap te mamine han enuk waswas au. Haiu mamt̄p m̄t miyap̄r h̄m yaaim mamrekyor yaaim. Haiu ap ȳnk enuk hemkre menepam meriuwe m̄t miyap̄r han. Haiu ap mamwen̄pi niuk maiu haiu iuwe au, haiu ap m̄t paan tokik au. ⁵ *Haiu ap mamr̄ak m̄t miyap̄r h̄r ȳnk enuk nariuwe menmen haiu mamr̄akem au em̄t. Haiu ap mamri pewek o menmen ham mamt̄wem yeun̄m o haiu meit menmen meit yaank haiu ap te mam̄m yeun̄m au em̄t. Haiu ap em̄h̄iak (o em̄hiȳk) waswas au em̄t! Haiu ap han ekitet menmen enum m̄t nerekyeyem au em̄t. Haiu em̄t h̄ram menmen wein̄m. ⁶ *Haiu ap han yaaik me w̄ menmen enum mewaank m̄t han au em̄t. Haiu han yaaik meriuwe menmen yaaim keremem. ⁷ *Haiu mekint̄p ap mamt̄p emriuwe menmen enum yap̄rwe mamnen. Hekrit hekrit haiu han ekitet menmen yaaim me m̄t miyap̄r han. Haiu mamu han ekitet God kakrekyei menmen yaaim kak̄kepei, haiu emnak̄n tokim emu emriuwe menmen enum yap̄rwe mamnen.

⁸ Menmen me haiu hanhan meriuwe m̄t miyap̄r han mamu mam̄t t̄pmain tipmain enum eik. Te maain w̄ ham mamnen te haiu ap mamwepyap̄r h̄m God ketpeiyem haiu mamt̄p m̄t em. Maain haiu ap te mamt̄p h̄m n̄paa haiu ap merteiyem. Menmen in ek haiu merteiyem, h̄ram mamno mam̄t. ⁹ H̄m im h̄ram yaaim mentar in ek haiu mertei h̄m p̄nam me God keremem, te haiu mat̄p m̄t em. Haiu ap mertei meiyam au. ¹⁰ Maain w̄ kerek God kaknen kakwepyap̄r menmen yap̄rwe, menmen in ek haiu merteiyem h̄ram mamno mam̄t. Maain menmen meiyam yaaim mam̄kreh̄r me menmen im e. ¹¹ N̄paa haiu m̄re n̄kerek kike, haiu han kitet menmen mar ke n̄kerek han kitetim, haiu mat̄p mar ke n̄kerek netpim, haiu mertei menmen mar ke n̄kerek. Te in ek haiu m̄t iuwe. Haiu meweik̄n sip mewet menmen me n̄kerek h̄r n̄r̄akem, haiu misēs menmen me m̄t iuwe h̄r n̄sesim. ¹² *In ek haiu mertei menmen me God kike mar ke m̄t miyap̄r nan̄r h̄m̄n k̄r kekreglas enum tokim hap̄k mewim. Maain haiu mamno mam̄r God ninaan m̄rak,

te haiu mam̄rtei menmen God han kitet h̄ram iuwe mam̄r ke in ek God kertei haiu m̄t niut̄p niut̄p werek werek. ¹³ *Te, yi han ekitet menmen im. Menmen im iuwe wikak mamu mam̄t. Haiu han kitet menmen God ketpaiyem. Haiu hanhan h̄rak kakrekyei menmen yaaim. Haiu hanhan mamriuwe m̄t miyap̄r han. Menmen miut̄p me menmen iuwe wikak im h̄ram min̄n. H̄ram im: Haiu hanhan m̄t miyap̄r han.

14

Menmen God H̄m̄n Yaaik kewetaiyem h̄ram min̄n menmen ham

¹ *Yi m̄t miyap̄r en yi eiyn̄n hanhan eiriuwe m̄t miyap̄r han. Menmen im h̄ram min̄n: Yi wen hanhan God kakweti menmen ham yaaim me God H̄m̄n Yaaik. Yi hanhan iuwe te God kakweti menmen te yi eit̄p m̄t h̄m m̄rak yaaim. ² M̄t nanp̄t̄p h̄m kerek God H̄m̄n Yaaik kewet̄rem, te m̄t netariyem, h̄r ap nant̄p m̄t neriwerem au. H̄r nant̄p God kerekek nan̄ntar h̄r m̄t han ap nan̄rtei menmen h̄r nan̄tpim. God H̄m̄n Yaaik kekepi te h̄r nat̄p menmen me God n̄paa h̄rak kisaw̄nem. ³ H̄ram yaaim te m̄t kerek nat̄p m̄t h̄m me God, h̄r nat̄p m̄t en. God au. H̄r netpor nankepi nanises h̄m me God nanrekyor h̄r han yaaik nanu. ⁴ M̄t kerek nant̄p h̄m ham kerek God H̄m̄n Yaaik kewet̄rem, h̄r nant̄p menmen nankaap h̄ras keriyen. Te neim̄n h̄r nant̄p m̄t miyap̄r h̄m me God eim, h̄r nankaap m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God nanriuw-erem. ⁵ *Hi hanhan yi yap̄rwe yait̄p h̄m ham m̄t nep̄tariyem kerek God H̄m̄n Yaaik kewet̄ haiu m̄t em. Te hi hanhan wisenum te yi eiyp̄r h̄m me God. M̄t kerek h̄r nat̄p m̄t h̄m me God, h̄m m̄r min̄n h̄m me m̄t kerek nat̄p h̄m ham me God H̄m̄n Yaaik kewet̄rem, te h̄r m̄t han ap nanu nanweik̄n h̄m nanwepyap̄r menmen h̄r netpim. M̄t han h̄r nanu nanweik̄n h̄m nanwepyap̄r menmen im te m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God nan̄rteiyem werek werek. Im yaaim m̄re m̄t kerek nat̄p m̄t miyap̄r h̄m me God n̄kaap m̄t miyap̄r neriuw-erem. ⁶ Nai yinan, maain hi anen ari te hi etpi h̄m ariuwe h̄m ham God H̄m̄n Yaaik kewetewem yi yep̄tariyem, hi ap akepi ere hi eweik̄n h̄m awepyap̄rem hetpiyem. Hi etpi h̄m me God me h̄m yi yetpim, yi eiyp̄rteiyem werek werek, o hi etpi menmen maain mamnen, menmen

* 13:5 Fl 2:4 * 13:6 Ro 12:9 * 13:7 Ro 15:1; 1Pi 4:8; 1Ko 9:12 * 13:12 2Ko 5:7; Je 1:23 * 13:13 1Te 1:3;

1Jo 4:16 * 14:1 1Ko 12:31, 14:39 * 14:5 Nam 11:29

im yi eiyimtwem hiram mamkepi yayises God werek werek.

Haiu emt'ip h'im me God mamriuwe h'im haiu yap'irwe merteiyem

⁷ Menmen mire tuk'in o wek'inp hiram han kewim au. Hiram mire mit'ik kat'ip keriuwe h'im ham. Mit' ap n'r'ak tuk'in o wek'inp nine henye mei werek au, mit' nep'tari menmen h'ram tuk'in o wek'inp metpim. ⁸ Mit' ap n'r'iam tuk'in werek werek au, nan'rkeik te mit' h'ir nan'rtei nan'no nan'nepan a? Taaue! ⁹ Menmen yi mit' y'r'akem h'ram mep'ir keremem. Yi eit'ip mit' eiriuwe h'im ham God H'im'n Yaaik kewetiyem, h'ir mit' nemtwem h'ir nep'tariyem. Yi yay'por menmen, te h'im epei au men. ¹⁰ Mit' nerer wit' nat'ip h'im ham h'im ham. H'ir ap nat'ip h'im wein'im au. H'ir netike mit' newep'nak neriuwerem. ¹¹ Hi ap hertei menmen werek werek kerek mit'ik hak ketpewem, te h'irak han kitet hi mit'ik ke wit' hak, hi han kitet h'irak ke wit' hak, haw'ir ap wewep'nak au. ¹² Te hi hetpi menmen im. Yi hanhan yay'it menmen ham ham kerek God H'im'n Yaaik kakwetiyem. Te yi eiyin' hanhan eiy'it menmen yaaim God H'im'n Yaaik kakwtai haiu mit' em h'ram mamkaap mit' miyap'ir ne weiw'ik me God te h'ir nanisesik werek werek. ¹³ Te mit'ik kerek kat'ip keriuwe h'im ham me God H'im'n Yaaik kewet'iwekem, h'irak ap kerteiyem, h'irak ekitehi God ek'ikepi h'irak ek'rtei h'im h'irak epei ketpim te h'irak kakwep'yap'irem kat'ip mit' em. H'irak kak'r'ak menmen im kak'ntar h'im im hi hetpiyem. ¹⁴ Hi hitehi God hi ewen'ipi niuk m'irak heriuwe h'im ham hi hep'tariyem kerek God kewetewem, h'im'n kai ketike God tewep'nak, te han kai au kau wein'ik. ¹⁵ *Te hi ar'ak menmen im. Hi ehitehi God eriuwe h'im'n kai ketike han kai, hi tewen aine henye ariuwe h'im'n kai kaktike han kai. ¹⁶ Yi eiyitehi God yi eiwen'ipi niuk m'irak eiriuwe h'im ham mit' ap nerteiyem au, nan'rkeik te h'ir nan'rtei h'im yi yetpim a? H'ram yaaim te h'ir nant'ikewi nanwenhiyem a? Taaue! ¹⁷ Yi epei yat'ip God h'im yaaim yewen'ipi niuk m'irak te yi ap y'kaap mit' kerek nemtau h'im mi yeriwerem au. ¹⁸ Hi Pol hi hetenen menmen God H'im'n Yaaik kewetewem. Hi han yaaik heriuwe God hentar hi hin'ni hi at'ip God menmen heriuwe h'im ham hi ap herteiyem kerek n'paa h'irak kewetewem.

¹⁹ Te w' kerek hi hau hetike mit' miyap'ir ne weiw'ik me God, haiu mererik mewen'ipi niuk m'irak, hi hin'ni hanhan at'ip mit' menmen kike ariuwe h'im haiu yap'irwe

merteiyem te h'ram mamkepi h'ir nanu werek. Hi hin'apen etpor menmen yap'irwe ariuwe h'im ham h'ir nep'tariyem au em'it! H'ram ap mamkepi au.

²⁰ *Nai yinan, yi ap eire n'kerek eiriuwe menmen yi han kitetim au em'it. Yi eire mit' iuwe. Me menmen enum mit' nisesim yi eiweik'in sip eiwet'iwem eitariyem eiy'ir ke n'kerek kike miyerer n'nani. Te menmen yaaim yi han ekitetim werek werek eiy'ir ke mit' miyap'ir iuwe. ²¹ *H'im me God mau tiwei n'paa profet Aisaia kewisim h'ram mat'ip me mit' miyap'ir nat'ip h'im ham mit' netariyem mar im:

"Mit' ne wit' netike mit' han ap ne wit' h'ir nant'ip mit' in nanriuwe h'im ham hi God awet'irem.

H'ir nanwep'yap'ir h'im mai nant'ip mit' em te h'ir ap nanisesim au." ²² Te h'im ham im kerek God H'im'n Yaaik kewetiyem, h'ram mamkaap mit' ap nises h'im me God te h'ir hanhan nan'ntewem. Mit' epei nises h'im me God h'ram mamkepi au. H'im me God ham mit' nat'ip mit' han em h'ram mamkaap han ke mit' ap nisesik au. H'ram mamkaap han ke mit' kerek nisesik keriyen.

²³ *Mit' miyap'ir ne weiw'ik me God nanrerik nant'ip nanriuwe h'im ham h'ir nep'tariyem kerek God H'im'n Yaaik kewet'irem, maain mit' kerek ap nises h'im me God o mit' ap nertei menmen im, h'ir nan'nen nan'imtau menmen yi eiy'ipim, h'ir nep'tari menmen yi yetpim te h'ir han kitet yi enun y're mit' han k'ir enuk. ²⁴ *Te mit' miyap'ir nererik nat'ip mit' h'im me God, maain mit' kerek ap nises h'im me God o mit' ap nertei menmen im h'ir nan'nen n'im'n nanu nan'imtau menmen yi yetpim, h'ir nan'rtei h'im im te menmen im mamrekir han k'ir te h'ir nan'rtei h'ir h'ras mit' enun. ²⁵ *H'im me God im mamket menmen enum mekre han k'ir h'ir han kitetim te h'ir newen nin'ip nanwen'ipi niuk me God nant'ip nar ik: "In ek hi hertei God kau kek're n'im'n ke yi mit'."

Yi eiwen'ipi niuk me God yi eiyises menmen yaaim

²⁶ *Nai yinan hi hetpi yi eir'ak mekam a? W' kerek yi yererik yewen'ipi niuk me God yi eiyises menmen werek werek. Mit'ik hak kine henye, mit'ik hak ketpi h'im, mit'ik hak kewepiyap'ir h'im ham God

* 14:15 Ef 5:19 * 14:20 Ef 4:14; Fl 3:15 * 14:21 Ais 28:11-12 * 14:23 Ap 2:13 * 14:24 Jo 16:8 * 14:25

Ais 45:14; Sek 8:23; Jo 4:19 * 14:26 1Ko 12:8-10; Ef 4:12

epei ketp>wekem, m̄t̄ik hak kat̄ip h̄im ham h̄irak n̄ipaa ap kerteyem au. M̄t̄ik hak keweik̄in h̄im im ketpi menmen me m̄t̄ik hak epei ketpim em e. Yi niut̄ip niut̄ip eir̄iak menmen im yap̄irwe te h̄iram mamkaap han ke m̄t̄ miyap̄ir te yi eyises h̄im me God werek werek. ²⁷ M̄t̄ miyap̄ir han ne yi m̄t̄ h̄ir nepu h̄ir nant̄ip h̄im ham kerek m̄t̄ nep̄itariyem, yi eiwis wik o wikak nan̄t̄pi h̄im im keremem. H̄ir ap nant̄ip h̄im nanre yap̄irwe au em̄t̄! M̄t̄ik hak kakt̄ip h̄im m̄irak, m̄t̄ik keiyak kakweyap̄ir menmen h̄irak ketpim. Epei au, m̄t̄ik hak kakt̄ipi kakiyuwe h̄im m̄irak ham. ²⁸ M̄t̄ han ap nepu kerek nanweyap̄ir h̄im kerek m̄t̄ han net̄pim, h̄ir ap te nant̄ip h̄im im mekre n̄im̄n ke yi m̄t̄ miyap̄ir kerek yererik yewen̄ipi niuk me God au em̄t̄! H̄ir keriyen nant̄ike God nant̄ip nan̄kre han k̄ir. ²⁹ *Yi eiwis m̄t̄ik̄it wik o wikak kerek h̄irak̄it t̄ire profet h̄irak̄it tatweyap̄ir h̄im God ketp̄iwek̄item. H̄irak̄it tatweyap̄ir h̄im me God, te yi m̄t̄ han yi han ek̄itet h̄im im h̄irak̄it tewepyap̄irem h̄iram yaaim o au enum. ³⁰ M̄t̄ik hak kau yeno kekre n̄im̄n ke yi m̄t̄, God ketp̄iwek̄ menmen, h̄irak ap ekmer̄ir m̄t̄ik hak ketpim au, h̄irak ek̄ikrit ekno ek̄ikreh̄ir k̄irak ek̄it̄pim. ³¹ Mar im yi eiweyap̄ir h̄im me God eit̄ip m̄t̄ em eire kiut̄ip kiut̄ip te yi m̄t̄ miyap̄ir yap̄irwe yau en yi eiym̄tewem werek werek, h̄iram mamkepi han ki te yi eiuyu werek. ³² M̄t̄ miyap̄ir kerek h̄ir n̄ire profet h̄ir newepyap̄ir h̄im God ketp̄orem, h̄ir naanm̄pre han k̄ir me menmen. Han ap naanmamror au. H̄ir m̄t̄ keriyen, te h̄ir naanempre han k̄ir me menmen God ketp̄orem. ³³ H̄ir enriak menmen im en̄ntar God h̄irak ap kakn̄ip han ke m̄t̄ nererik nemtau h̄im m̄irak te h̄ir han kakitet menmen heriyai heriyai nan̄t̄pim au. H̄irak kakn̄ipai haiu m̄t̄ mamu han kiut̄ip mamises h̄im m̄irak.

W̄i kerek yi m̄t̄ miyap̄ir ne God yererik yewen̄ipi niuk me God yi eir̄iak menmen mar im. ³⁴ *Yi yairerik yaiwen̄ipi niuk me God, miyap̄ir ap te nant̄ip menmen au, em̄t̄! H̄ir nankint̄ip nanu nanises h̄im me m̄t̄ n̄ir nan̄ir ke h̄im me God mau t̄wei met̄pim. ³⁵ Miyap̄ir hanhan nan̄irte h̄im me menmen werek werek kerek m̄t̄ net̄pim, h̄ir ap nanitehi m̄t̄ in me menmen neit wit kerek h̄ir newen̄ipi God au em̄t̄! Menmen im enum. Maain h̄ir nanu w̄nak k̄ir, h̄ir nanitehi m̄kan n̄ir me menmen h̄ir nan̄tporem werek werek. ³⁶ Yenmak yi eir̄iak menmen im mar ke hi

hetpiyem a? Yi han kitet God h̄im m̄irak h̄iram mekrit meke wit Korin man a? O au en, yi han kitet h̄im me God man yi m̄t̄ miyap̄ir keriyen te yi eyises han ki me menmen yap̄irwe a? Taau! Yi ap yertei menmen yap̄irwe me God te yi eiym̄tau menmen hi hetpi yi eyisesim. ³⁷ *M̄t̄ han nekre n̄im̄n ke yi m̄t̄ h̄ir han kitet God epei kewet̄ir menmen m̄irak iuwe o h̄ir n̄ire profet newepyap̄ir menmen God ketp̄orem, h̄ir nanwenhi menmen hi ewisiyem h̄iram menmen M̄t̄ik Iuwe Krai kat̄ip haiu emisesim. ³⁸ M̄t̄ kerek ap han kitet menmen hi ewisiyem h̄iram h̄im me God, haiu ap han kitet h̄ir n̄ire m̄t̄ profet newepyap̄ir nat̄ip menmen God ketp̄orem. Au, h̄ir m̄t̄ enun netari menmen. ³⁹ Te nai yinan, yi hanhan iuwe te yi eire profet te yi eiweyap̄ir eit̄ip h̄im God ketp̄iyem yi eit̄ip m̄t̄ em. Te yi eir̄iak menmen mar im keremem au. Yi ap eiwen m̄t̄ kerek nan̄t̄pi h̄im ham yi yep̄itariyem au em̄t̄! ⁴⁰ *Te menmen yi yir̄iakem me w̄i yi yererik yir̄iakem, yi yises menmen yaaim yi yir̄iakem.

15

Krais n̄ipaa kaa, God p̄ike k̄ik̄iak kekrit kau

¹ Nai yinan, in ek hi hanhan ekeyi han ki me h̄im yaaim me Krai n̄ipaa hi hetpiyem kerek yi yem̄tewem yi yisesim werek werek. ² H̄im hi nepei net̄piyem yi yisesim werek werek mar ke n̄ipaa hi hewepyap̄ir hetpiyem, h̄iram mamkepi yi yayises God werek werek yi ap yayiwaank, o au en, taau!

³ *Hi hetpi h̄im im h̄iram menmen iuwe min̄n kerek n̄ipaa God ketp̄ewem hi hem̄tewem. H̄im m̄iram im: M̄t̄ik Krai kaa te kak̄isak menmen enum haiu m̄ir̄iakem, kar ke h̄im me God mau t̄wei n̄ipaa met̄pim h̄irak kaknen kaki. ⁴ *H̄irak kaa epei au, m̄t̄ han newis̄ik kekre hei ke han h̄irak k̄in̄ik m̄niyu (o neiȳip) H̄irak kiwaai kek̄erek me w̄i wikak epei au, God k̄ik̄iak kekrit kau kar ke h̄im me God mau t̄wei met̄pim. ⁵ *God k̄ik̄iak kekrit kau epei au, h̄irak kewepyap̄ir h̄irekes te Sifas (Pita) kin̄n k̄irek. H̄irak k̄irek epei au, m̄t̄ han disaipel h̄ir n̄irek. ⁶ H̄ir n̄irek epei au, m̄t̄ miyap̄ir nar 500 h̄ir n̄irek. M̄t̄ miyap̄ir in n̄ipaa ere in h̄ir nisesik. M̄t̄ yap̄irwe wen nau t̄i, te m̄t̄ han niut̄ip niut̄ip epei naa. ⁷ *H̄ir n̄irek epei au, h̄irak Jems k̄irek. H̄irak k̄irek, te m̄t̄ aposel yap̄irwe h̄ir n̄irek.

* 14:29 Ap 17:11; 1Te 5:21 * 14:34 1Ko 11:3; 1Ti 2:12; Ta 2:5 * 14:37 1Jo 4:6 * 14:40 Kl 2:5 * 15:3 Ais 53:8-9 * 15:4 Mt 12:40; Ap 2:24-32 * 15:5 Lu 24:34; Mt 28:16-17 * 15:7 Lu 24:50 * 15:8 Ap 9:3-6; 1Ko 9:1 * 15:9 Ef 3:8; 1Ti 1:15; Ap 8:3

⁸ *Maain hi h̄rekes h̄karu, h̄rak kan te hi h̄rek. Hi h̄re m̄tik enuk hi h̄rek. ⁹ *Hi h̄re m̄tik enuk wein̄k hekrek n̄m̄n ke m̄t aposel, hi h̄re h̄karu. God keh̄m̄tena hi h̄re aposel te hi ap yaaik au! N̄paa hi hewaank m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me Krai. ¹⁰ *In ek hi h̄re m̄tik yi ȳra te yi yerteiya hentar menmen yaaim God kerekewem kekepa keriuwerem. H̄rak ap kerekewem wein̄m au. M̄t aposel h̄r n̄riak menmen yaaim te hi hin̄ni heriuwe menmen hi h̄riakem me God. Te hi h̄rekes ap h̄riak menmen im au. God kekepa te hi h̄riak menmen h̄ram m̄re yaaim. ¹¹ M̄t han aposel h̄r netpi h̄m me God o hi hetpi h̄m me God h̄ram wein̄m. Menmen iuwe h̄ram mar im: Haiu aposel metpi h̄m me Krai m̄p̄ram, te yi epei yisesim.

Haiu m̄t miyap̄rwe mami te maain God p̄ke kak̄ikeyei haiu m̄t

¹² Haiu mat̄p m̄t h̄m me Krai kaa te God p̄ke k̄k̄iak kekrit kau. Te yi m̄t han niut̄p niut̄p yekre n̄m̄n ke yi m̄t miyap̄rwe, yi yenmak te yi yat̄p m̄t kerek n̄paa h̄r naa, maain h̄r ap p̄ke nan̄krit au? ¹³ M̄t h̄r naa p̄ke nan̄krit au, te h̄ram mar ke God ap k̄k̄iak Krai h̄rak kekrit kepu au.

¹⁴ God ap k̄k̄iak Krai h̄rak p̄ke kekrit kau au, te haiu m̄t metpi h̄m enum wein̄m te yi yises h̄m wein̄m. ¹⁵ *Yi yises h̄m wein̄m te haiu m̄t enun mem̄tip̄n metpi menmen me God haiu merekyi enum mat̄p h̄rak epei k̄k̄iak Krai kerek n̄paa kaa, h̄rak kekrit kau. God ap k̄k̄iak Krai te maain h̄rak ap te kak̄iaan m̄t kerek epei naa. ¹⁶ M̄t h̄r naa p̄ke nan̄krit au. Te God ap k̄k̄iak Krai h̄rak p̄ke kekrit kepu auyel! ¹⁷ God ap k̄k̄iak Krai te yi yises h̄m m̄rak wein̄m. God ap kesak menmen enum mi yi ȳre m̄t miyap̄r yaain au. Yi enun. ¹⁸ God ap kesak menmen enun haiu m̄t m̄riakem, te m̄t kerek n̄paa nises h̄m me Krai kerek menmen enum nau han k̄r, h̄r nantike God nanu nan̄t au. ¹⁹ Haiu m̄re m̄t kerek nises h̄m me Krai me w̄ haiu mau t̄ in h̄rak kekepai, te maain haiu mami God ap kak̄ikepai p̄ke kak̄ikeyei haiu mam̄krit, te m̄t nau t̄ in han kitet haiu enun metaritari h̄r han etwen̄nei w̄senum.

²⁰ *Te h̄m im hi nepei hetpim h̄ram au. God epei k̄k̄iak Krai h̄rak p̄ke kekrit kepu. H̄rak kekrit kin̄n m̄t miyap̄r yap̄rwe naa kerek maain God p̄ke kak̄ik̄ian. ²¹ *Menmen hi hetpiyem

h̄ram yaaim hentar menmen im. M̄tik kiut̄p Adam k̄riak menmen enum kenip̄ haiu m̄t miyap̄r yap̄rwe haiu mami. Mar keremem te m̄tik kiut̄p Krai h̄rak kak̄nipai haiu m̄t kerek mami haiu p̄ke mam̄krit kak̄intar h̄rak p̄ke kekrit kau. ²² Haiu m̄t yap̄rwe mami mentar haiu nepenyerer ne Adam. Mar keremem te haiu m̄t kerek haiu ne Krai, maain haiu mami te God kak̄ikeyei haiu m̄t. ²³ *Haiu yap̄rwe mami, maain haiu p̄ke mam̄krit mam̄u me w̄ God kemeteiyem. Krai h̄rak kin̄n kekrit kau. Maain w̄ kerek h̄rak p̄ke kak̄nen kak̄wep̄yap̄r h̄rekes, God kak̄ik̄ian m̄t kerek epei nisesik h̄r m̄t n̄rak.

²⁴ Me w̄ im menmen yap̄rwe maain tewen mami mam̄t. W̄ kerek Krai kakin̄n kak̄iwaank menmen me gavman metike menmen me m̄t iuwe, netike menmen m̄r iuwe, h̄rak kak̄wis God kakin̄n menmen yap̄rwe. ²⁵ *Krai h̄rak kakin̄n naanmamre menmen yap̄rwe ere God kakin̄n m̄t enun nepan n̄rak. ²⁶ *H̄rak kakin̄n menmen enum yap̄rwe, maain menmen kerek menip̄ haiu m̄t metike menmen yap̄rwe mami, God kak̄iwaankem h̄ram mam̄t, te haiu mam̄u mam̄t. ²⁷ *H̄m me God mau t̄wei h̄ram mat̄p mar im: “God kin̄n menmen yap̄rwe h̄ram mam̄ises han ke Krai.” H̄m im kerek mat̄p “Menmen yap̄rwe” h̄ram ap mat̄p me God h̄rekes au. H̄rak kakin̄n menmen yap̄rwe kerek in ek mam̄ises han ke Krai. ²⁸ Maain God kakin̄n menmen yap̄rwe mam̄ises han ke Krai, te Krai h̄rak N̄kan ke God, h̄rak kak̄wis God h̄rekes kakin̄nek kak̄intar n̄paa God kekekpik̄ kin̄n menmen yap̄rwe. H̄rak kises han ke God epei au, te God h̄rekes kakin̄n haiu m̄t yap̄rwe.

²⁹ H̄m im hi hetpiyem me maain God kak̄ik̄ian m̄t miyap̄r kerek epei naa, h̄ram enum hi emit̄p̄n heriuwerem, m̄t nenmak te h̄r newis m̄t han h̄r n̄k̄iri neriuwe t̄par mamkaap̄ m̄t miyap̄r h̄r epei naa a? H̄r han kitet menmen enum h̄r n̄riakem. ³⁰ *H̄m im h̄ram enum me nemitet̄p̄n keremem, nenmak te haiu m̄t in kekrit kekrit mam̄wis menmen enum mam̄nen menep te mam̄raiwaank a? Au! Haiu emweik̄in sip̄ emwet h̄m me God im em̄r̄. ³¹ *Nai yinan, hi hetpi kekrit kekrit hi h̄riak menmen me God te menep hi hahi. Menmen hi hetpiyem h̄ram yaaim mar ke h̄m hi hetpiyem in ek. Hi han yaaik heriuwi hentar yi ne Krai Jis̄s kaiu iuwe.

* 15:10 2Ko 6:1, 11:5, 23 * 15:15 Ap 1:22, 4:33, 5:32

4:16; Rev 20:5 * 15:25 Mt 22:44 * 15:26 Rev 20:14, 21:4

2Ko 4:10-11 * 15:32 Ais 22:13; Lu 12:19-20

* 15:20 Kl 1:18 * 15:21 Ro 5:12, 18 * 15:23 1Te

* 15:27 Sam 8:6 * 15:30 Ro 8:36 * 15:31

32 *God ap kakikoya te hi hirak menmen im weinim. Nipaa hi heit wit Efesas hi etike mit hir enun nire sak mit hir nakip hennik ketuk, haiu menehan te menep hir naniyep hi hahi. God ap te kakikekyei haiu mit te him im nipaa mit netpim haiu emisesim hiram mire yaaim. Hiram matip, "In ek haiu mamim menmen metike tipar si enum ere haiu han yaaik iuwe mamintar maain haiu mami."

33 Yi ap eiwis mit han nanmitipin nanriuwe menmen hir netpiyem. Yi eitike mit enun eikiyan eiwepnak, hir nanawaank han ki me menmen yi yisesim me God pike kakikekyei haiu mit. 34 *Yi han ekitet menmen werek werek eiweikin sip eiwet menmen enum. Mit han en yi mit ap yertei God yisesik au. Hi hetpi him im hiram merexyi yink enuk te yi eiweikin sip pike eiyses him yaaim.

Maain God kakikiak yink kaiu hirak kakweikin kakre yaaik

35 Mit han nitauhi menmen im: "Mamerkeik te God kakikian mit nipaa naa? Hirak kikian mit epei au, hirak kakwetir yink kakre mekam?" 36 *Mit nanitauhiyem te hi etpor ahir ik: Ti mitik enuk heptari menmen im. Yehes me rais ti emir emit ni ap te mamwo ere haas miram mamisine te hiram mamwo. 37 Yehes me rais kerek yi yamir mekre ti hiram yehes weinim me rais o menmen ham, te hiram ap haas metike nikim keremem maain mamwo au. 38 *God kewet rais yehes hiram mewo mire menmen ham hirak hanhan kenipem. Menmen yapirwe ap mewo mipiram au. God kehimitanem hiram mamwo mamre menmen ham. 39 Yink yapirwe hiram ap miram au. Yink ke mit miyapir hirak hak. Yink ke samiyak hirak hak. Yink ke hore hirak hak, yink ke saauk hirak hak. 40 Menmen yapirwe mau nepni, menmen ham mau ti. Menmen mau nepni hiram yaaim te hiram meweikin me menmen ham yaaim mau ti. 41 Wepni hirak kir kipre hak, wenke hirak kipir kipre hak, hir me witaan hiram mipir ham. Nimin ke hir yapirwe, ham mir iuwe, ham au mir kike.

42 Yink kaiu maain God kakikiak hirak kakir ke menmen hi nepei etpiyem. Yink kaiu hirak kire yehes. Yink kaiu maain hir nanwisik kakikre hei, hirak kaknin kakisine kakit. Te yink kaiu kerek God kakikiak, hirak ap te kakisine kakit au. 43 *Yink kerek maain mit nanwisik kakikre hei hirak menmen enuk weinik kerekek.

Te yink maain kerek God kakikiak hirak kakre yaaik. In ek yink hirak kaknap te hirak ap mampenuk. Maain hirak kakre manpenuk wisenuk. 44 Yink kaiu kerek maain mit nanwisik kakikre hei, hirak menmen me ti kerekek.

Maain yink kaiu God kakikiak, hirak kakweikin kakre hak yaaik kerek kakikaap himin kaiu kaku werek kakikrerek. Yink ke hirak kepu, te haiu merpei maain haiu mamit yink hak kakikaap himin kaiu hirak kaku. 45 *Him mau tiwei me God mit newisim hiram matip mar im. Hiram matip me Adam, "God kiriakek hirak kepu." Te Kraisi hirak kire Adam, hirak kikiru kan kewet haiu mit Himin kirak, haiu mamu mantikerek. 46 Haiu eminin emu ti ik emriuwe yink kerek God naanmiprewek au. Yink ke ti kerekek. Maain God kakweikin yink kaiu te God Himin Yaaik hirak naanmamrai yink kaiu.

47 *God kiriak mitik Adam kinin kau ti hirak yink kirak ke ti. Te Mitik Kraisi kerek kikiru kan, hirak keke wit ke God kan. 48 Hir mit miyapir nau ti hir nepenyerer ne mitik Adam kerek nipaa God kiriakek ke ti te hir nar ke hirak kerekek. Maain hir mit miyapir kerek nanu wit ke God, hir nanweikin nanir ke Mitik Kraisi hirak nipaa keke wit ke God kan hir nanir ke nepenyerer hirak. 49 Yink kaiu ik hirak kar ke mitik Adam kerek nipaa God kiriakek ke ti, te maain yink kaiu kakweikin kakir ke Kraisi kerek nipaa keke wit ke God kan.

50 *Nai yinan hi hetpi menmen im. Yink kaiu God kiriakek ke ti ap te kaku kakit wit kirak au. Menmen kerek maain kakisine ap te kakno wit kerek menmen ap mamisine au. 51 *Yi eiymtau him im hi hetpiyem me menmen nipaa mit hir nerteiyem au. Mit han nekre nimin ke haiu mit kerek mises him me Kraisi mau ti, hir ap te nani taau. Te God kakweikin yink kir waswas. 52 *Wi mitik ensel kaktenu taur kirak kehimitan wi me ti nepei mesi, God kakweikin yink kir waswas kakir ke mitik nanamir hei mwen. Mitik ensel kaktenu taur kirak epei au, God pike kakikian mit kerek nipaa naa, hirak kakweikin yink kaiu, te haiu ap pike mami taau. 53 *Hirak kakweikin yink kaiu kakintar yink kaiu maain kerek haiu mamnap mami hirak ekweikin ekre yink ap te haiu mamnap o mami. 54 *Maain God kakweikin yink kaiu kerek kaknipai haiu mamnapo mami, hirak kakweikin kakre yink yaaik ap te kaknipai haiu mamnap

* 15:34 Ro 13:11; Ef 5:14; Ap 26:8; 1Ko 6:5 * 15:36 Jo 12:24 * 15:38 Jen 1:11 * 15:43 Fl 3:20-21 * 15:45 Jen 2:7; Jo 6:63; 2Ko 3:6, 17 * 15:47 Jen 2:7 * 15:50 1Ko 6:13 * 15:51 1Te 4:15-17 * 15:52 Mt 24:31 * 15:53 2Ko 5:4 * 15:54 Ais 25:8

o mami au. Te h̄m me God n̄paa m̄t newis̄m mau t̄wei mamnen. H̄ram mat̄p mar im:

“God epei kin̄n menmen enum menip̄ haiu m̄t

miyap̄r yap̄rwe haiu mami.

⁵⁵ *In ek menmen enum h̄ram meni-pai haiu m̄t miyap̄r mam̄waank, h̄ram epei au enum m̄re henmik kewen. Menmen enum h̄ram meni-pai haiu mami h̄ram epei au mesi.”

⁵⁶ *Menmen enum mekre han kiau mam-nipai haiu mami. H̄m me God mau t̄wei n̄paa Moses kewis̄m h̄ram m̄k̄am menmen enum mekre han kiau, meni-pai haiu m̄r̄ak menmen enum te haiu mami. ⁵⁷ T̄s, haiu emt̄p God h̄rak yaaik kentar h̄rak keriuwet J̄sas Kraiss kiau Iuwe h̄rak kin̄n menmen enum mekre han kiau meni-pai haiu mami. Te haiu ap mami mam̄t au, haiu p̄ke mam̄krit mamu.

⁵⁸ *Te nai yinan yaain yi han tokik eiyyu ap eiwis̄ h̄m ham enum memip̄n mamri han ki. Yi ap einapen eir̄ak menmen me M̄t̄ik Iuwe Kraiss hekrit hekrit au em̄t̄ eiyȳntar yi yertei menmen yi yr̄iak M̄t̄ik Iuwe em, h̄ram ap wein̄m au.

16

H̄m me pewek m̄t ne Korin nant̄iwem nanwet m̄t miyap̄r han em

¹ *In ek hi ewis̄ h̄m me pewek kerek yi h̄ras yewis̄m m̄waai niut̄p. Te yi eiwet m̄t miyap̄r han kerek h̄r nises God neit provins Judia yi eiwet̄rem. Hi ewisiyem entar yi epei yitauhiyem. Yi yises menmen hi epei at̄p m̄t nises h̄m me God neit provins Galesia em. ² Me w̄ Sande miut̄p miut̄p yi m̄t miyap̄r yap̄rwe niut̄p niut̄p eirem̄r pewek p̄nam me menmen God kekepi yi epei yet̄wem me menmen yi yr̄iakem. Yi eirem̄r pewek im eiwis̄m emwaai niut̄p te maain w̄ kerek hi anen et̄wem, yi ap eino ein eino ein eiriyyam me m̄t miyap̄r en au em̄t! H̄ram menmen yi epei yewis̄m h̄ram emwaai em̄meriyo. ³ Maain hi anen hi awis̄ t̄wei keiyak kak̄kaap m̄t ne Jerusalem h̄r nan̄rtei yi neim̄n, hi awet̄ m̄t kerek yi yehim̄teni h̄r nant̄iwek kaktike pewek mi, hi ariuweti h̄r neiȳm en̄no wit̄ Jerusalem. ⁴ Maain hi anen hi han kitet̄ h̄ram yaaim te hi ano Jerusalem h̄r nantikewa haiu emriyan emno.

Pol hanhan kaknen kakir m̄t miyap̄r ne wit̄ Korin

⁵ *Hi ehin̄n ano provins Masedonia. Hi hen en apeu au, te hi p̄ke anen ari yi m̄t miyap̄r en. ⁶ *Hi anen ehu etikewi w̄ mei yap̄rwe au en, hi ehu w̄ ere hawi h̄tan epei au. Hawi h̄tan epei au, yi eikepa eiriuweta hi ano wit̄ keiyak hi hanhan anori. ⁷ *In ek hi h̄napen anen ari me w̄ hi ano wit̄ hak menep entar hi ehu etikewi w̄ mei kike au em̄t. Maain m̄t̄ik Iuwe Kraiss kakwisa hi anen ehu etikewi w̄ mei yap̄rwe. ⁸ Te in ek hi ahu in heit wit̄ Efesas ere maain w̄ haiu m̄t ne Isrel menewem Pentikos h̄ram mamnen. ⁹ *Hi wen ahu in entar M̄t̄ik Iuwe h̄rak k̄r̄ak menmen yap̄rwe yaaime epei man mamwisai haiu mam̄t̄p m̄t h̄m m̄rak h̄r nanisesim. Te m̄t̄ enun han n̄napen h̄m me God h̄r nau in nanraiwaank menmen haiu mat̄p m̄t miyap̄r em.

¹⁰ *Maain Timoti h̄rak kaknen yi naanemprewek werek werek, te h̄rak ap kakneini au. H̄rak eku werek ektikewi. Hi hetpi h̄m im hentar Timoti ketikewa haw̄r w̄r̄ak menmen me M̄t̄ik Iuwe h̄ram m̄p̄ram. ¹¹ *Yi ap einein̄k einan yip̄r eiw̄rek yi han kitet̄ h̄rak m̄t̄ik wein̄k au em̄t! Yi eikepik te h̄rak p̄ke kaknen eku werek werek ek̄ntar hi etike nau yinan han in haiu mameriȳwek h̄rak kaknen. ¹² *In ek hi etpi me Apolos. Hi epei hetp̄iwek h̄m iuwe h̄rak ektike nau yinan han in h̄r nanriyan nan̄no nanri. Te h̄rak au k̄napen. H̄rak kat̄p kar ik: “Hi ap te in ek ano au. Maain God kakwisa hi anen, te hi anen ah̄ri.” Te hi hetpi, maain h̄rak kaknen.

H̄m ham p̄nam h̄ram m̄karu

¹³ *Yi naanempre h̄ras te yi eiyyises h̄m me God werek werek. Yi eire m̄t iuwe han tokik (o einak̄n tokim) eiyyu me menmen enum mamnen mamriwaank. ¹⁴ Menmen yap̄rwe yi yr̄iakem eiyȳntar yi hanhan eiriuwe m̄t miyap̄r han eikepi eiriuw-erem. ¹⁵ *Nai yinan, yi yertei menmen im. M̄t̄ik Stefanus ketike me n̄kerek n̄rak h̄r nemptau h̄m me God h̄r nin̄n nisesim nekre n̄m̄n ke yi m̄t miyap̄r yap̄rwe nau neit provins Akaiia. H̄r epei nises han k̄r nen n̄kaap m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me God. Te hi hitihi h̄m iuwe yi m̄t miyap̄r en. ¹⁶ *Yi eiyȳmtau h̄m m̄r̄ metike h̄m me m̄t h̄r nekepi n̄r̄ak menmen

* 15:55 Hos 13:14 * 15:56 Ro 6:14, 7:13 * 15:58 2Kro 15:7; Rev 14:13 * 16:1 Ro 15:25-26; 2Ko 8:1-9; Ga 2:10 * 16:5 Ap 19:21 * 16:6 Ro 15:24; Ta 3:12 * 16:7 Ap 18:21 * 16:9 Ap 19:8-10; 2Ko 1:12; Kl 4:3; Rev 3:8 * 16:10 1Ko 4:17 * 16:11 1Ti 4:12 * 16:12 1Ko 1:12, 3:6 * 16:13 Sam 31:24; Ef 6:10 * 16:15 Ro 16:5; 1Ko 1:16 * 16:16 1Te 5:12 * 16:18 Fl 2:29

iuwe mar em. ¹⁷ Hi han yaaik hentar Stefanas, Fotyunetas, tetike Akaikas epei tan t̄ira. H̄irakit tan tekepa teriuwe menmen yi ap yekepa yeriuwerem yentar hi ap hau hetikewi. ¹⁸ *Hi han kitet h̄irakit terekya yi han yaaik yar ke h̄irakit epei terekya hi han yaaik. Yi han ekitet m̄itik̄it tar ik h̄irakit m̄itik̄it iuwe. ¹⁹ *M̄it miyap̄ir kerek nises h̄im me God neit provins Esia h̄ir nesiuwe h̄im netpi, “Yi yaain.” Akwila ketike m̄ite p̄irak Prisila h̄ir netike m̄it miyap̄ir han kerek nises h̄im me God nererik neit w̄inak k̄ir in, h̄ir yap̄irwe nesiui h̄im netpi, “Yi yaain.” ²⁰ *Naiu yinan yap̄irwe in h̄ir nesiui h̄im netpi, “Yi yaain.” W̄i kerek yi yererik yi eit̄ipan yi eiyewewan eiȳir ke m̄it yaain ne God n̄ir̄akem.

²¹ *In ek hi Pol h̄irekes hewis h̄im mai yinam im mau t̄iwei men yi m̄it miyap̄ir hi hetpi, “Yi yaain.” ²² *M̄it miyap̄ir han en kerek h̄ir ap hanhan neriuwe M̄itik̄it Iuwe Krai h̄ir nemip̄in h̄ir han kitet maain h̄irak kak̄iwaanki. M̄itik̄it Iuwe kiau Yaaik Krai, ti enen.

²³⁻²⁴ Hi hanhan M̄itik̄it Iuwe Krai kakrekya menmen yaaim. Hi hanhan yi m̄it miyap̄ir yap̄irwe en hentar haiu ne Krai Jisas.

Mep̄ir keremem

* 16:19 Ap 18:2, 18, 26; Ro 16:3-5

* 16:20 Ro 16:16; 2Ko 13:12

* 16:21 Kl 4:18; 2Te 3:17

* 16:22 Ga 1:8-9

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Korin - 2 Menmen me tiwei ik

Pol kitehi God katip hirak yaaik ekentar
hirak kekepik 1:1-11

Pol kewepyapir menmen mau mekre
han kirak ekatip mit ne Korin em 1:12-
7:16

Him me kolekta mit ne Korin nansiuw-
erem emamno mit ne Judia 8:1-9:15

Pol naanmipre hirekes me hirak keit
eniuk iuwe aposel 10:1-13:10

Pol katip mit ne Korin him mikaru 13:11-
14

1 *Hi Pol hi hire mitik aposel ke Krai-
Jisas hatip mit him mirak. Nipaa God
hanhan kewisa hi hire mitik aposel hi
hiraik menmen mirak. Hi hetike kaiu
yinak Timoti hawir wik wewis tiwei ik
wesiuwerek kaknen yi mit miyapir ne weiwik
me God yi yau wit Korin ke provins Akaia,
yi yetike mit miyapir ne God yerer wit
wit yeit provins eik e. 2 *Hi hanhan God
Haai kaiu ketike Mitik Iuwe Jisas Krai-
s hirakit tatrekyi menmen yaaim yi eiyu
werek werék.

*Pol katip God hirak yaaik kentar hirak
kekepik*

3 *Haiu emwenipi niuk me God, hirak
Haai ke Mitik Iuwe kaiu Jisas Krai-
s. Haiu mertei hirak Haai ke han teweninai,
hirak Haai ke kekepai. 4 Hirak kakikepai
han kaiu me menmen enum mamnen te haiu
han etwenin mit miyapir han haiu emkepi
me menmen enum mamnen. Haiu emkepi
emriuwe menmen God nepei kekepai ker-
iuwerem. 5 *Him im yaaim. Menmen enum
yapirwe mamnen mamraawaank mamir
ke nipaa menmen mewaank Krai-
s. Mar ke menmen enum meraiwaank, te Krai-
s kakikepai me menmen te haiu han yaaik
mamu. 6 *Mit niraik hi hetike Timoti
enum nerawirwaank nentar hawir wetpi
him yaaim me God, hiram mekepi yi
han yaaik eiyu yi yertei God kakikepi
maain kaknen kaktihis. Mit nerekyawir
enum, te God kekepawir. Menmen im
mamkepi yi han yaaik eiyu eiyintar maain
menmen enum mamnen mamriwaank yi
yertei God kakikepi kakir ke hirak nepei
kekepawir. 7 Hawir wertei werék werék
me yi mit. Menmen enum mamriwaank
mamir ke menmen enum merawirwaank,
hawir wertei God kakikepi yi han yaaik

eiyu eiyir ke God kekepawir han yaaik
wepu.

8 *Nawir yinan, hawir hanhan yi yertei
werek werék menmen enum nepei man
mewepir weit provins Esia. Menmen
enum epei man hiram mewewir han
kawir te hawir han kitet hawir wawi.
9 Hawir han kitet hawir wawi wawir ke
mitik kerek mitik masistret hirak nepei
katip hawir wawi. Menmen im nepei
man mekepawir wertei hawir hirekses
ap wawin menmen im au. Hiram
mekepawir te hawir wertei God kerek
hirak kikian mit nipaa naa hir pike nekrit,
hirak kerekek kakikepawir. 10 *Hirak
nepei kekepawir me menmen enum
te hawir wawi au. Maain hirak pike
kakikepawir. Hawir han kitet hirak in ere
maain hirak kakikepawir naanmamrawir.
11 Yi mit eikepawir eiriuwe menmen yi
eiyitehi God em kakikepawir. Yi yiraikem
te maain mit miyapir yapirwe nanimtau
God kemtau him hir nitiwekhi me hawir
hirak kakikepawir, hir nanwenipi niuk
mirak nantip hirak yaaik.

*Pol keweikin han kirak te hirak ap kan
wit Korin au*

12 *Haiu han yaaik meriuwe menmen
im. Han kaiu kitet menmen haiu miriakem
haiu mises menmen yaaim God kewe-
taiyem haiu ap mari han ke mit miyapir
meriuwerem au. Menmen me ti mit
nerteyem ap mekepai haiu miriakem au.
God kerekek kekepai haiu miriakem. Haiu
mises menmen im mekre nimin ne mit
miyapir ne ti, te haiu misesim wisenum
mekre nimin ne yi mit miyapir. Te haiu
han yaaik meriuwe menmen im. 13-14 *Him
hi hewisiyem mau tiwei ik, as o hir hiram
ap misawin mire him tok piksa au. Men-
men yi yekinaam hiram keremem hi het-
piyem. Hi hanhan yi eiyirtei werék werék
menmen in ek yi yerteiyem kike kike me
haiu mit. Te maain wi kerek Mitik Iuwe
Jisas pike kaknen kaktaihis, haiu han yaaik
mamriuiw yentar yi yau yaitike Krai-
s, yi han yaaik eiriuwe haiu mit aposel eiyintar
haiu metpi him yaaim mekepi meriuw-
erem. 15 Hi han kitet yi han kiteta hi hire
apotel yaaik te hi hanhan hahin anen
ari, te hi akepi yi han yaaik eiyu mei wik.
16 *Hi nipaa han kitet hi ahinin anen ari
yi yeit wit Korin me wi hi ano provins hak
Masedonia. Au, hi anaawiri hahit wit ki hi
in ek han hau provins Masedonia. Maain
hi anaawir Masedonia hi pike ano ari yi
mit yeit wit Korin, te yi eikepa eiriuweta

* 1:1 1Ko 1:1 * 1:2 1Ko 1:3 * 1:3 Ef 1:3; 1Pi 1:3; Ro 15:5 * 1:5 Sam 34:19, 94:19 * 1:6 2Ko 4:15 * 1:8
Ap 19:23; 1Ko 15:32 * 1:10 2Ti 4:18 * 1:12 Hi 13:18; 2Ko 2:17; 1Ko 1:17 * 1:13-14 2Ko 5:12; Fl 2:16 * 1:16
1Ko 16:5-6

hi ano provins hak Judia, te hi ari mei wik.
 17 Te yi han kitet wⁱ kerek hi hewis tⁱwei
 hatip hi hanhan hahinⁿ anen ari me wⁱ hi
 ano provins hak Masedonia, hi ap han kitet
 menmen werek au. Te hi heweikⁿ han kai
 a? Yi han kitet hi hⁱre mⁱtik enuk ke tⁱ, hi
 hatip 'O, hi enen,' te hi hepakⁿem mekre
 han kai hi au hⁱnapen a? Taauye! 18 Mar
 ke hⁱm me God hⁱram yaaim, hi ap hetpi
 hⁱm 'O, hi anen,' te hi hepakⁿem mekre
 han kai hi au hⁱnapen. Taauye! 19 *Nⁱpaa
 hi, Silvenes, Timoti, haiu mau metikewi
 haiu metpi hⁱm me Nⁱkan ke God Jisas
 Krais. Yi yertei Krais hⁱrak ap katip men-
 men hⁱrak kakisesim te maain kakweikⁿ
 sip kewet hⁱm nⁱpaa hⁱrak ketpim au.
 Hⁱrak kakisesim keremem. 20 *Menmen
 yapⁱrwe God katip hⁱrak kakⁱakem, Jisas
 hⁱrak kakisesim kakreyiyem. Wⁱ haiu
 mamwenⁱpi niuk me God mentar men-
 men im yaaim, haiu matip Mⁱtik Krais
 hⁱrak yaaik kakises menmen hⁱrak katip
 hⁱrak kakisesim. 21 *God Haai kerek
 hⁱrak kekepai haiu mⁱt haiu metike Krais
 mau niutip. 22 *God hⁱrek^es kehimⁱtenai
 haiu nⁱrak, hⁱrak kewis Hⁱmⁿ kⁱrak Yaaik
 kek^ere han kai, hⁱrak kⁱre menmen kike
 keteiknai menmen hⁱrak kakwetai men-
 men yapⁱrwe.

Pol ap ken kⁱri waswas au

23 *Hi hewisⁱsyek me menmen im te
 God kertei han kai kakwepyapⁱrem. Te hi
 hetpi werek hi ap hewis^esik me menmen
 au. Hi ap hinⁿ han hⁱri yi mⁱt ne wit
 Korin me wⁱ hi hen provins Masedonia
 hentar hi hⁱnapen heni yi mⁱt arekyi yi
 han enuk. 24 *Haiu ap metpi haiu minⁿ
 naanmⁱpri me menmen me God yi yisesim
 au. Haiu mertei yi yises God werek werek
 haiu mⁱrak menmen metikewi mamkepi
 yi han yaaik eyu.

2

1 *Te hi epei han kai kitet hatip har ik.
 Hi ap anen ari yi mⁱt etpi menmen me han
 enuk heriuwerem. 2 Hi anen etpi menmen
 te yi han enuk, te neimⁿ nankepa hi han
 yaaik ehu a? Taauye! Yi mⁱt kerek hi
 anipi yi han enuk keriyen. 3 Hi hⁱnapen
 anen ari yi mⁱt miyapⁱr en yi yenipa hi han
 enuk au. Hi hanhan yi eikepa hi han yaaik
 etikewi, te hi hinⁿ hewis tⁱwei men yi mⁱt,
 hi hetpi menmen hi han enuk heriuwerem.
 Hi hertei wⁱ kerek hi han yaaik heriuwe
 menmen, te yi yapⁱrwe han yaaik yetikewa
 me menmen. 4 *Wⁱ hi hewis tⁱwei ken

yi mⁱt miyapⁱr en, hi hewisⁱk hⁱrak au
 kerekyo han kai au toenuk te hi hⁱkit. Hi
 hⁱnapen henipi han enuk heriuwe hⁱm hi
 hewisiyem au. Hi epei hanhan yi eyⁱrtei
 hi han tewenⁿi wisenum keremem.

*Pol katip hⁱr mⁱt ne Korin pⁱke nanⁱthis
 mⁱtik nⁱpaa kⁱriak enum*

5 *Mⁱtik kerek kⁱriak menmen enum
 hⁱrak ap kenipa han enuk au. Hⁱrak kenipi
 keriyen yi han enuk. Hi hⁱnapen hemipⁿ
 hatip hⁱrak kenipi yi yapⁱrwe han enuk
 au. Yi mⁱt han keriyen. 6 Menmen yi
 mⁱt yapⁱrwe yerekyⁱwekem me menmen
 enum hⁱrak kⁱriakem hⁱram werek. 7 Te
 in ek yi mⁱt miyapⁱr yi ap han ekitet
 menmen hⁱrak kⁱriakem, nepei werek
 emⁱt yi einaipⁱsem. Yi eyⁱtpⁱwek hⁱm
 yaaim em eyⁱm eirekyⁱwek han yaaik te
 menmen im ap mamrekyⁱwek han kⁱrak
 mamⁱwaankek. 8 Te hi hitihi hⁱm iuwe
 te yi eiteikⁿwek yi wen han tewenⁿek.
 9 *Nⁱpaa hi hewis tⁱwei ken yi mⁱt te hi
 hanhan hertei yi yaain yises menmen hi
 hetpiyem werek werek o au me yi yepⁱr
 mⁱtik eik kⁱriak menmen enum kakno.
 10 Yi mⁱt miyapⁱr yi ap han ekitet men-
 men enum hⁱrak mⁱtik hak kerekyyiem.
 Yi han tⁱwaaiyem, te hi han tⁱwaaiyem
 emⁱt. Menmen enum hⁱram nepu, te hi
 han tⁱwaaiyem emit, te hi hⁱrak men-
 men im atip Krais em, te hⁱram mamkepi
 yi yertei hi han tⁱwaaiyem emⁱt. 11 *Hi
 hⁱrak menmen im hentar hi hⁱnapen
 Seten kakinⁿai kewisⁱsai me mⁱtik kerek
 haiu nepei menerek mepⁱrek. Haiu nepei
 mertei menmen enum Seten han kitet
 kakreyaiyem.

*Pol hanhan keriuwe Taitas keit wit
 Troas*

12 *Nⁱpaa hi hⁱniu hen wit Troas
 hewepyapⁱr hⁱm yaaim me Krais, Mⁱtik
 Iuwe God kinⁿ ken kekekyor han te hⁱr
 hanhan nanⁱmtau hⁱm hi hetporem. 13 *Te
 hi han kai ap kepu werek werek au hentar
 hi hemer^r kaiu yinak Taitas te hⁱrak ap
 kan kⁱra au. Hⁱrak ap kan kⁱra au, te hi
 hanhanek hi hⁱnaaiw^r wit Troas hi hen
 provins Masedonia hⁱrek hⁱrak ketpo me
 yi mⁱt en.

God kⁱkaap mⁱt aposel hⁱr ninⁿ Seten

14 Te in ek hi hitihi God hatip hⁱrak yaaik.
 Hⁱrak kekepai keriuwe menmen iuwe me
 Krais te haiu minⁿ menmen me tⁱ. God
 ketaihis kesiuwai haiu men wit heriyai
 heriyai haiu matip mⁱt hⁱm yaaim me
 Krais. Hⁱm im hⁱram yaaim mar ke mⁱt hⁱr

* 1:19 Ap 18:5 * 1:20 Rev 3:14 * 1:21 1Jo 2:27
 2Ko 11:31 * 1:24 1Pi 5:3 * 2:1 1Ko 4:21; 2Ko 12:21
 * 2:11 Lu 23:31 * 2:12 Ap 14:27; 1Ko 16:9 * 2:13 Ap 20:1

* 1:22 Ef 1:13-14; 2Ko 5:5; Ro 8:16-17 * 1:23 Ro 1:9;
 * 2:4 Ap 20:31 * 2:5 1Ko 5:1 * 2:9 2Ko 7:15; 10:6

nemiwo (o nemiyin) tɪpar mekre heurek, maain hɪr newepim hɪram mɪnɪn meprer wit wit heriyai heriyai. ¹⁵⁻¹⁶ **Hau mɪt aposel hau mɪre menmen mɪnɪn yaaim me Krai hɪrak kewepwarem kewet God em. Hau mɪre menmen mɪnɪn yaaim men nɪmɪn ke mɪt miyapɪr kerek God kaktorhis. Me mɪt miyapɪr kerek God kaktorhis, menmen hau misesim hɪram mɪre menmen mɪnɪn yaaim mamkepi hɪr nanu werek werek. Me mɪt kerek God ap kaktorhis nanɪno si, menmen hau misesim hɪram mɪre menmen mɪnɪn enum meniɪpi hɪr nani. Mɪt neimɪn hɪr nanɪrtei menmen im werek werek a? Taauye! ¹⁷ *Yi yertei hau mɪt ap mɪrak menmen mar ke mɪt yapɪrwe hɪr nɪrɪakem. Hɪr nepno heriyai heriyai natɪp mɪt hɪm me God hanhan nanɪt pewek mererim keremem. Te hɪr ap nankaap mɪt miyapɪr au. Te hau mɪt aposel au. Hau mɪt han kiau yaaik hau matɪp mɪt hɪm yaaim me Krai mentar God kehimiɪntenai hau mɪrɪakem. Hau metike Krai mau han kiutɪp, God kɪrai hau matɪp mɪt miyapɪr hɪm mɪrak.

3

Hau mɪrɪak menmen matɪp mɪt hɪm lo ham yaaim me God

¹ *Menmen hawɪr wewisiyem meniɪpi yi han kitet hawɪr wewenɪpi niuk mawɪr iuwe te yi yatɪp hawɪr yaaikɪt a? O au en, yi han kitet hawɪr war ke mɪt han hɪr neweti tɪwei mɪt han ne wit hak newisiyek netpi hɪr mɪt yaain a? O au en, yi han kitet hawɪr hanhan yi yewisawɪr tɪwei te hawɪr wauna wit hak wewet mɪt han ek, te hɪr nertei hawɪr mɪtikɪt yaaikɪt a? Taauye! Hawɪr winapen tɪwei au! ² *Yi mɪt miyapɪr keriyen yi yɪre tɪwei hawɪr wetenenik kekke han kawɪr, yi yewenɪpi niuk mawɪr yeriuwe menmen yi yɪrɪakem te mɪt miyapɪr han hɪr nɪrem nerteiyem. ³ *Menmen yi yɪrɪakem meteikɪn mɪt miyapɪr han yi yɪre tɪwei Krai hɪrak kewisɪk kesiuwerek me his me hau mɪt aposel. Tɪwei ik Krai ap kewisɪk keriuwe si yeunek mau nan mar ke nɪpaa Moses kewis hɪm me God mau nan au. Hɪrak kewisɪk keriuwe God Hɪmɪn Yaaik kɪrak kerek kepu tipmain tipmain enum eik, hɪrak kesiuwerek ken kekke han ki kewis hɪm mɪrak mekre han ki.

⁴ Hawɪr watɪp hawɪr mɪtikɪt yaaikɪt wentar hawɪr wertei God kehimiɪtenawɪr

wɪrɪak menmen im. Krai kekepawɪr keriuwe menmen mɪrak iuwe kerek God Haa keketɪwekem, te hawɪr wawises menmen hawɪr wetpiyem. ⁵ *Hawɪr ap iuwe te hawɪr watɪp hawɪr wɪrɪak menmen im wises han kawɪr weinɪk au. God kerekke kekepawɪr kewetawɪr menmen mɪrak iuwe te hawɪr wɪrɪakem. ⁶ *God kerekke kekepawɪr te hawɪr watɪp mɪt menmen me hɪm ham yaaim mɪrak. Hɪm ham yaaim me God hɪram ap hɪm lo mau tɪwei mɪt enisesim au. Hɪram hɪm yaaim matɪp mɪt God Hɪmɪn Yaaik kɪrak kakɪkepi kaktorhis hɪr nanu werek. Hɪm lo mau tɪwei matɪp mɪt ap nanisesim werek werek te hɪr nani. Hɪm ham yaaim me God Hɪmɪn kɪrak Yaaik hɪram mamkaap hau mɪt te hau mamu werek werek. ⁷ *God kewepyaan hɪm lo, hɪrak kewet Moses em mau nan. Me wɪ hɪrak kɪrɪakem, menmen me God iuwe merhɪhe mɪrius ninaan me Moses. Maain hɪram pɪke mamre kike kike ere mamɪt, te mɪt miyapɪr ne Isrel ap nanɪrek pɪke te naanmewɪriyapi me wɪ menmen me God merhɪhe mɪrius ninaan mɪrak. Menmen me hɪm lo kerek meniɪp hau mɪt hau mami, hɪram man metike menmen iuwe me God merhɪhe. ⁸ *Te hau matɪp mɪt miyapɪr hɪm me God Hɪmɪn kɪrak Yaaik, menmen im mɪrak meniɪpai hau han yaaik mepɪrɪpɪr wɪsenum mɪnɪn menmen me nɪpaa me hɪm lo me Moses. ⁹ *Hɪm lo kerek hɪram meniɪp hau mɪt mami, hɪram man metike menmen iuwe me God merhɪhe meniɪp mɪt nɪnaain nepɪrɪpɪr, te hɪm kerek mekepɪ te God kaktɪp hau mɪt hau yaain, hɪram mɪnɪn hɪm me nɪpaa God kewet Moses em, te hau han yaaik mepɪrɪpɪr iuwe. ¹⁰ *Menmen me God iuwe merhɪhe mɪrius ninaan me Moses mar ke nɪpaa ein hɪram men mɪre kike kike ere mepeit. Mar im hɪm yaaim nɪpaa God kewet Moses em hɪram epei men kike kike mentar hɪm ham yaaim me Krai me in ek God kewetaiyem hɪram mekre hɪr mɪram. ¹¹ Hɪm lo me nɪpaa ein man metike menmen iuwe me God merhɪhe, te hɪram pɪke mɪre kike kike ere meit, hɪram in ek nepɪ au mesi. Te hɪm in ek God kewetaiyem mamkepɪ hau mɪre yaain te God kaktaihis, hɪram mɪnɪn hɪm me nɪpaa mentar hɪram ap te mamɪsi au. Hɪram mamu mamɪt tipmain tipmain enum eik.

¹² Hau mertei hɪm ham yaaim hɪram mamu mamɪt tipmain tipmain enum eik, hau mamɪmerɪr menmen mɪrak merhɪhe

* 2:15-16 1Ko 1:18 * 2:15-16 Lu 2:34; 2Ko 3:5-6 * 2:17 2Ko 1:12; 1Pi 4:11 * 3:1 2Ko 5:12; Ap 18:27; Ro 16:1

* 3:2 1Ko 9:2 * 3:3 Eks 24:12; Jer 31:33; Esi 36:26-27 * 3:5 2Ko 2:16 * 3:6 Jer 31:31; 1Ko 11:25; Jo 6:63; Ro

7:6 * 3:7 Eks 34:30 * 3:8 Ga 3:2, 5 * 3:9 Diu 27:26; Ro 1:17, 3:21 * 3:10 Eks 34:29 * 3:13 Eks 34:33-35

iuwe mamnen te haiu ap mepakin him mei au. Haiu mewepyapirem te mit miyapir nerteiyem. ¹³ *Haiu ap mirak menmen Moses hirak kirakem. Hirak kewis laplap pinam mwapin ninaan mirak te mit miyapir ne Isrel ap te nanir menmen yaaim me God merhhe mrius ninaan mirak men kike kike ere meit. ¹⁴ *Moses kewis laplap pinam mwapin ninaan mirak keremem au. Mit miyapir ne Isrel han kir ap nertei menmen me God werek werek au, hiram mire laplap pinam mwapin han kir. In ek, mit miyapir ne Isrel hir nererik nekine him me Moses, hir han kir ap nertei menmen me Kraiis werek werek au. Hiram mar ke laplap pinam wen mwapin han kir. Mit hir nemtau him me Kraiis hir nisesim, hiram mar ke God keit laplap pinam mwapin han kir, hirak kenemtin kewirem men. ¹⁵ Nipaa ere in, mit nekine him me Moses, menmen mire laplap pinam mwapin han kir mentar hir ap nises him me Kraiis. ¹⁶ *Me wi kerek mit o miyapir neweikin han kir nises Mitik Iuwe Kraiis, hiram mar ke God keit laplap pinam mwapin han kir hirak kenemtin kewirem men te hir nertei menmen mirak werek werek. Hiram mar ke nipaa Moses ken kekere wnak ke God, hirak kenemtin laplap pinam keweikin ketike Mitik Iuwe tewepnak. ¹⁷ *Mitik Iuwe keit him im hirak God Himin Yaaik. Hirak kepu kekere han ke mit, hir ap te nanises menmen him me Moses ketpor te hir han kitet God katip hir yaain. Au, hiram ap mamkepai te God kaktip haiu yaain au. ¹⁸ *Haiu mit ap menmen mwapin han kaiu au, te menmen yaaim me Mitik Iuwe hiram mau mekre han kaiu. God Himin Yaaik kau kekere han kaiu keweiknai han kaiu haiu pike meweikin mar ke hirak. Mit miyapir nanirtei God keweiknai han kaiu, haiu mamir ke hirak te haiu mamwenipi niuk mirak maminterim.

4

Haiu mit aposel mewepyapir him yaaim hiram mire si

¹ *God kerekkek hirak han teweninai kehimitenai haiu mirak menmen mirak matip mit miyapir him mirak, te menmen enum man merekyei han kaiu haiu ap minain misesim iuwe au. ² *Haiu meweikin sip mewet menmen enum misawin mit nanwepyapirem haiu yink enuk meriuwerem au emit. Haiu ap

mewises mit him me God haiu meweikin him mirak matip mit hir enisesim. Au, haiu merp ninaan me God, God hirak kirai haiu metpor him mirak haiu matip him yaaim, te mit kerek nerteiyei han kaiu, hir nertei him im hiram yaaim. ³ *Him yaaim haiu matip mit em, mit ap nerteiyem werek werek, hir keriyen nanino si hir ap nerteiyem. Hir ap nises him yaaim nentar tipir enuk ke ti ik Seten hirak kewenin han kir te hir ap nisesim au. ⁴ *Hirak kewenin han kir te hir ap nertei werek him yaaim me Kraiis. Him yaaim im hiram matip me menmen yaaim me Kraiis kerek keteiknai God kire mekak kar ke hirak kiras God. ⁵ *Haiu ap metpi him me haiu hiras te yi eitip haiu mit yaain. Au, haiu metpi him im. Jisas Kraiis hirekes Mitik Iuwe kaiu, te haiu mit haiu mar ke wok mit mekepi yi eiyriteiyek werek werek. ⁶ *Haiu mirak menmen im mentar God kerek nipaa katip kar ik: "Me wit toto lait hiremes mamir," hirak kerekkek kekepai haiu mertei mekre han kaiu menmen mirak yaaim merhhe nepei au man mau Kraiis.

⁷ *God kewis menmen mirak iuwe hiram man mekre han ke haiu mit ne ti au haiu weinin. Hirak kewisim mekre han kaiu kakteikin mit miyapir ne ti menmen yaaim haiu mirakem ap meke han kaiu man. Au, hiram meke God man mekre han kaiu mekepai. ⁸ *Merer wit wit menmen enum man mewep te hiram ap meraiwaank au. Haiu ap mertei menmak menmen enum man mewep te haiu ap minaiwir menmen haiu mirakem. ⁹ Mit enun noiyai nanrekyei enum, te God ap kinaiwrai au. Mit hir newep haiu menke te haiu ap maa au. ¹⁰ *Mit hir newep neriuwe nipin menmen ham yapirwe te hekrit hekrit sak mau yink kaiu mar ke nipaa mit enun nenep Jisas sak mau yink kirak. Sak mau yink kaiu te mit nanirem hir nanirtei Jisas Kraiis kepu ketikewei kakikepei te mit nanwep haiu mami au, haiu pike mamu werek. ¹¹ *Me wi haiu mepu ti im, mit hir noiyai nanrekyei enum, haiu mami mentar haiu mises him me Jisas haiu matip mit em. Mit hir newep menep haiu mami, te mit nanir yink kaiu kerek maain kaki, hir nertei Jisas Kraiis kepu kekepai haiu mami au, haiu pike mamu werek. ¹² Mit newep menep haiu mami te menmen im haiu mirakem hiram mekepi himin ki te yi yayu werek werek.

¹³ *Him me God kerek mitik Devit

* 3:14 Ro 11:25 * 3:16 Ro 11:23, 26 * 3:17 Jo 8:32, 36; Ro 8:2; Ga 5:1 * 3:18 Eks 16:7; 24:17 * 4:1 2Ko 3:6 * 4:2 2Ko 2:17; 1Te 2:5 * 4:3 1Ko 1:18 * 4:4 Ef 2:2; Kl 1:15; Hi 1:3 * 4:5 2Ko 1:24 * 4:6 Jen 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18 * 4:7 2Ko 5:1 * 4:8 2Ko 1:8, 7:5 * 4:10 1Ko 15:31 * 4:11 Ro 8:36 * 4:13 Sam 116:10

kewisim mau tiwei Sam hiram matip mar im: "Hi hatip mit menmen hentar hi han kitet God naanmamprau kakikepa." Haiu mit in keriyen haiu han kitet God kakikepai kaktaihis kau ke nipa hira kikaap mitik hak Devit. Te in ek haiu matip mit him mirak. ¹⁴*Haiu matip mit menmen mentar haiu mertei God kerek nipa kikiak Mitik Iuwe Jisas, hira kaktaihis haiu mantikewi haiu mamirp ninaan mirak. ¹⁵*Menmen yapirwe enum man menep haiu mit aposel, mentar haiu metpi him yaaim mekepi meriuwerem. Maain him yaaim me menmen God kerekyaiyem mamno mamrer wit wit, mit nanisesim, hir nantip God hira yaaik, hir nanwenipi niuk mirak me menmen im yapirwe hira kiriakem.

Menmen enum im hiram mire menmen weinim mentar haiu mamit menmen yaaim

¹⁶*Haiu ap han enuk minaiwir menmen im God kehimitenai haiu miriakem mentar haiu mertei God kakikekyei haiu mit, haiu yapirwe mamwenipi niuk mirak. Maain yink kau hira kiki, te hekrit hekrit God kikaap himin kau hira kau werek werek. ¹⁷*Menmen im enum hiram meraiwaank hiram mar ke menmen kike kere-mem, te hiram mekepai haiu mamit menmen yaaim me God wisenum hiram mamu mamit tipmain tipmain enum eik. ¹⁸*Tis, haiu ap te han ekitet menmen yapirwe haiu mire meriwe nanamir kau au. Im em hiram mamu me mi mei kike te maain hiram mamwaank mamit. Haiu han ekitet mamimerir menmen haiu ap mire wen au, te maain God kakwetaiyem. Menmen in ek haiu ap mire, hiram mamu mamit tipmain tipmain enum eik.

5

Menmen mit aposel hir nisesim hiram mikaap han ke mit yapirwe

¹*Haiu mertei maain yink kau ke ti ik hira kiki kakisine kakit. Haiu mami hiram mar ke mitik kau weisaak hira ketpaan ken kewepik hira kinaiwrek ken wit hak kekin hei weisaak hak. Haiu mami haiu mertei maain God kakrekyei yink hak yaaik kakit wit kira kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Menmen im hiram mar ke winak yaaik God kimaak keit wit kira haiu mamwin. ²*Him im yaaim. In ek haiu mau yink kau ke ti ik, haiu han kitet menmen enum mewep te haiu

hanhan mamit yink hak yaaik God kakwetaiyem kakit wit kira. Hira himin kau kakikrerem te haiu mamu werek werek mamir ke mitik kau kekre winak keit ti ik hira kekepik kau werek werek. ³Maain haiu mami haiu mamit yink hak yaaik God kakwetaiyem, haiu ap te mamu himin weinik au. ⁴*In ek haiu mau yink kau ke ti ik, haiu mepu han kitet menmen yapirwe mewep mewetai han enuk. Haiu ap hanhan mami mamaiwir yink kau ke ti ik au. Haiu hanhan mamit yink hak yaaik God kakwetaiyem, hira kakikrehir ke yink kau ik. Te haiu hanhan yink kau ik hira ap kiki au. Haiu hanhan hira kakweikin kakra yink hak yaaik kaku kakit kaktike God. ⁵*God hirekes kerekek hira kenipai han kau te haiu mamit menmen yaaim mirak im. Hira nepei kewetai God Himin Yaaik kau kekre han kau keteiknai maain hira kakwetai menmen yapirwe hira kerekyeyem.

⁶*Haiu mertei God kakwetai menmen yapirwe hira kerekyeyem, te hekrit hekrit haiu han tokik mau meit. Haiu mertei wi kerek haiu mau ti mekre yink kau ik, te haiu ap mau metike God meit wit kira. ⁷*Haiu ap mir menmen im God kerekyeyem, te haiu mertei haiu mamtiwem mentar God ap kewisesik au. Hira katip werek werek kerekek. ⁸*Hi hatip werek. Haiu ap minaan te haiu mami au. Haiu hanhan mamaiwir yink kau ke ti te haiu mamu mamtike Mitik Iuwe God mamit wit kira. Hira minin yink kau kau keit ti ik e. ⁹*Haiu mau yink kau me ti im e, o haiu mamit yink hak yaaik kakit wit kira, hira menmen weinim. Haiu eminin han ekitet emriak menmen God hanhan haiu emisesim emriakem. ¹⁰*Hi hetpi menmen im hentar haiu mertei maain haiu yapirwe mamirp ninaan me Krai hira han kakitet menmen enum haiu miriakem mekre yink kau ke ti ik ek haiu miriakem. Hira han kitet o skelim menmen haiu miriakem hira kakrekyai menmen yaaim o enum mamrerim.

Mit aposel nikaap mit miyapir netike God nekiyan nau neit

¹¹*Wi kerek haiu matip mit miyapir him me God haiu miriak menmen mari han kir te hir nanisesim nentar haiu mertei maain Mitik Iuwe Krai skelim menmen haiu aposel miriakem. God kertei han kau

* 4:14 1Ko 6:14 * 4:15 2Ko 1:3-6 * 4:16 Ef 3:16 * 4:17 Ro 8:17-18 * 4:18 Kl 1:16; Hi 11:1-3 * 5:1 2Ko 4:7; 2Pi 1:13-14 * 5:2 Ro 8:23 * 5:4 1Ko 15:53-54 * 5:5 Ro 8:16, 23; 2Ko 1:22 * 5:6 Hi 11:13-16 * 5:7 1Ko 13:12 * 5:8 Fl 1:23 * 5:9 Kl 1:10; 1Te 4:1 * 5:10 Ekl 12:14; Ro 2:16, 14:10 * 5:11 2Ko 4:2 * 5:12 2Ko 3:1, 1:14

te hi hanhan yi yertei yekre han ki hi hises menmen yaaim hekepi heriuwerem yar ke God kertei. ¹² *Haiu ap pike mari han ki te yi yatip hım yaaim au. Haiu hanhan metpi hım im te yi eiyırtıeı haiu menmak te haiu yaain. Te maain yi eitip mıt han kerek han kitet menmen me niuku iuwe o klos yaaim hıram minın menmen mekre han ke mıtık, yi yayıtpor menmen im hıram yaaim au, hıram enum. ¹³ Haiu mıt haiu han kaiu ken sip mar ke mıt netpim, te haiu han ken sip kentar haiu hanhan mırıak menmen mamkepi. ¹⁴ Kraıs hırak hanhan haiu mıt, te menmen im mari han kaiu haiu mırıak menmen mırak mıkaap mıt miyapır meriuwerem. Haiu mırıak menmen im mentar haiu mertei hırak kiutıpen kaa kekrehır ke haiu mıt yapırwe, te hıram mar ke haiu mıt yapırwe maa metikerek. ¹⁵ *Hırak kaa kekrehır kaiu, te haiu mıt keriyen haiu mepu tı ik, haiu ap emises han kaiu mamrıak menmen au emıt. Haiu emises han ke mıtık kiutıpen ik kerek nıpaap kaa, God kıkıak pıke kekrit kau kekepai haiu mıt. ¹⁶⁻¹⁷ *Nıpaap haiu mıt ne tı mırıak menmen enum haiu han kitet me Kraıs mar im: Hırak mıtık kerek. Wı kerek mıt miyapır nanises hım me Kraıs nantikerek nanu niutıp, hır neweikın nanır ke mıt miyapır yaain. Menmen enum me nıpaap hıram epei au mesi meit. Menmen yapırwe yaaim mamıkrit mamıkrehır ke menmen enum me nıpaap ein. Te in ere maain haiu mıt ap te han ekitet mıt hır yaain o enun nentar hır niuk mır iuwe o hır netenen menmen yapırwe au emıt! Menmen im hıram menmen enum me tı. Haiu han ekitet mıt hır yaain nentar hır ne Kraıs keriyen.

¹⁸ *Menmen im me haiu meweikın mıre mıt miyapır yaain, God kerek kırakem. Kraıs hırak kaa kentar nu tentarakıt. Te God kerıuwe menmen im Kraıs kerekıeyem, hırak kekepai haiu mıt kerek nıpaap haiu enun nepan metike God. In ek haiu metikerek mekiyan mau meit. ¹⁹ *Menmen haiu metpiyem hıram mar im. God kekepai haiu mıt miyapır yapırwe mau tı merıuwe menmen Kraıs hırak kırakem. Te in ek God kehımteneı haiu nırak yaain. Hırak ap han kitet menmen enum haiu mırıakem au. Hırak kesakem. In ek hırak kewetaı haiu mıt aposel hım mırak me hırak hanhan haiu mıt ne tı haiu mamtikerek mamkiyan mamu mamıt. ²⁰ God kehımteneı haiu mekrehr ke Kraıs te menmen haiu metpiyem hıram

mar ke God hırekes kau ketikewi ketpi. Haiu mıkaap Kraıs haiu metpi hım iuwe: “Yi eiwis God hırak kakıkepi te yi eitikerek eikiyan eiyu werek werek.” ²¹ *Kraıs kerek hırak ap menmen enum mamu han kırak au. Te God kekepai haiu mıt hırak keit menmen enum yapırwe haiu mırıakem kewısım mentar Kraıs hırak kekrehır kaiu kaa. Hırak kekrehır kaiu kaa te haiu mıt miyapır kerek haiu mamises hım mırak, God kaktıp haiu yaain.

6

Menmen enum mewaank mıt aposel kerek natıp mıt hım me God

¹ *Hi Pol hetike Timoti hawır wetike God wırıak menmen miutıp. Te hawır wetpi hım manp, yi nepei yewis menmen yaaim God kerekıyem hıram mekre han ki te yi ap eiwenem ap mamkepi au emıt! ² *Yi ap eırıak menmen im au emıt! Hım me God mıt newısım mau tıwei matıp mar im:

“Me wı hi God hanhan ekepi yi yitauhi menmen hi hemtewem hekepi heriuwerem. Me wı hi hımat hi atihis yi mıt miyapır yau tı, hi hekepi.” Yi nıkıp emnep eiyımtau! In ek God hanhan kakrekyi yaaim. In ek hırak kakıkepi kaktihis.

³ Haiu mıt mınapen mıt han hır han kitet menmen haiu mırıakem me God hıram enum, te ap mırıak menmen miutıp mamrı han kır enuk te hır nantıp haiu enun au. Haiu mamrıak menmen enum hıram mamır haiu mamwis nan mamwaai yayıwe te mıtık kakitet yayıwe kaknen kakrewo nan im kakınkewın. Te haiu au mınapen hır han kitet haiu mırıak enum au. ⁴ *Au, me menmen yapırwe haiu mırıakem, haiu meteikın mıt haiu mıre wok mıt ne God. Haiu meteiknor menmen mar im: Haiu han tokik mepu me menmen enum man mewep, me menmen enum merekyei enum metike menmen enum man meraiwaank. ⁵ *Mıt hır nıwaai nıpın newep, hır newiseı mekre wınak enuk ke gavman, mıt enun hır nererik neweiknei nenepı nanwep. Haiu mırıak menmen iuwe ere haiu meweıwei. Wı ham haiu ap mıwaai werek werek au, wı ham haiu mıt nınpı meweı. Menmen im enum yapırwe man haiu mıt mentar haiu mewepyapır hım mırak. ⁶ *Haiu mırıak menmen yaaim keremem, haiu merteı menmen yaaim me God. Haiu ap han enuk merıuwe menmen

* 5:15 1Ti 2:6; Ro 14:7-8 * 5:16-17 Ro 8:1, 10; Ga 6:15; Ais 43:18; Rev 21:5 * 5:18 Ro 5:10 * 5:19 Ro 3:24-25; Kl 1:19-20 * 5:21 Jo 8:46; Hı 4:15; Ga 3:13; 1Ko 1:30; Fl 3:9 * 6:1 2Ko 5:20 * 6:2 Ais 49:8; Lu 4:19-21 * 6:4 2Ko 4:2 * 6:5 2Ko 11:23-27 * 6:6 1Ti 4:12

waswas au, haiu han yaaik keriyen m̄kaap m̄t. Menmen im haiu m̄riakem meteik̄n m̄t haiu wok m̄t ne God. Menmen iuwe me God H̄m̄n Yaaik kau kekre han kaiu, haiu han tewen̄n m̄t miyap̄r han. ^{7*}Haiu mewep̄yap̄r h̄m̄ yaaim, God kekepai haiu m̄riak menmen m̄rak. Haiu mises menmen yaaim h̄ram mekepai menip̄ h̄m̄ enum m̄t nesweiyem h̄ram mami mar ke nopen kekepai k̄saw̄n ȳnk kaiu. H̄m̄ yaaim me God haiu mat̄p̄ m̄t em h̄ram mekepai merikir han ke m̄t mar ke h̄ne yipo henmik̄ m̄kaap m̄t nenep̄ m̄t enun nepan n̄r neriuwerem. ⁸M̄t han h̄r nat̄p̄ haiu m̄t yaain m̄riak menmen yaaim. M̄t han au h̄r nat̄p̄ haiu enun h̄r netpepai nis̄sai haiu enun. H̄r han kitet haiu m̄t enun memip̄n te haiu au. Menmen im h̄ram menmen wein̄m. Haiu mises menmen haiu m̄riakem. Haiu mat̄p̄ h̄m̄ yaaim keremem. ^{9*}Haiu ap metenen t̄wei mat̄p̄ m̄t me haiu h̄ras haiu neim̄n. Te m̄t yap̄rwe nerteiyai haiu m̄t aposel keriyen. M̄t han kitet menep̄ haiu mami, te haiu wen au mepu. God kewis m̄t newep̄ te h̄rak naanm̄prai haiu ap mami au. ^{10*}Menmen enum mari han kaiu mamrekyei han enuk te haiu au hekrit hekrit han yaaik mepu. Haiu m̄re m̄t enun ap metenen menmen aurei. Te haiu m̄kaap m̄t h̄r netenen menmen me God yap̄rwe. Haiu m̄re m̄t metenen menmen me t̄ au, te haiu metenen menmen yaaim ap te m̄t nan̄riyaam mamno taau!

¹¹Yi m̄t miyap̄r ne wit Korin. Haw̄r nepei wetpi wewepiyap̄r han kaw̄r wepak̄n menmen au. Haw̄r han tewen̄ni w̄senum. ¹²Haw̄r h̄rekses ap wewen̄n han kaw̄r au. Haw̄r han tewen̄ni w̄senum. Te yi m̄t au, yi h̄ras yewen̄n han ki ap han tewen̄naw̄r au. ^{13*}In ek, hi hetpi har ke haai kat̄p̄ n̄kerek n̄rak, hi hetpi har ik: “Yi han tewen̄naw̄r yaȳr ke haw̄r epei han tewen̄ni yi m̄t miyap̄r.”

Haiu m̄t yaain ne God ap mamtike m̄t enum mamu niut̄p̄

^{14*}Yi m̄t miyap̄r kerek yises h̄m̄ me God yi yetike m̄t miyap̄r han ap nises h̄m̄ me God, yi ap yaikiyan yair̄ak menmen o eiyisesim au em̄t! Menmen yaaim, menmen enum ap te mamkiyam mamu werek werek taau. Mam̄rkeik̄ te w̄taan wanewik̄ mamkiyan mamu w̄ miut̄p̄ a? Taauye! ¹⁵Yi han kitet Krai ketike Seten tekiyak̄t a? Taauye! Mam̄rkeik̄ te m̄t̄k̄ kises h̄m̄ me God kaktike m̄t̄k̄ ap kises

h̄m̄ me God han kitet tip̄rak̄it a? Taauye! ^{16*}Mam̄rkeik̄ te m̄t nanwen̄pi God kaktike tein̄k̄ m̄t newis ninaam mewim mekre pak? Taauye! God han enuk kakwep̄ haiu m̄t! Haiu m̄t miyap̄r keriyen haiu mar ke w̄nak ke God kerek kepu kepeit. God h̄rekes kat̄p̄ kar ik:

“Hi ano m̄t miyap̄r ehu ekreeri. Hi h̄re God k̄r, te h̄r nan̄r ke m̄t miyap̄r nai.” ^{17*}Te God kat̄p̄,

“Yi einaaiw̄r menmen enum m̄t miyap̄r enun nisesim, yi eiweik̄n sip̄ eiwet̄wem. Yi einop̄n menmen h̄ram enum ap eisesim au, te hi atihis.

^{18*}Yi yisesim te hi h̄re haai ki, yi eire n̄kerek h̄rak̄it o n̄kerek h̄ram (o h̄ran) nai.” God kerek h̄rak̄ k̄riak menmen yap̄rwe me t̄ metike nepni, h̄rak̄ kat̄p̄ kar ik.

7

¹Naiu yinan yaain, God nepei ketpai h̄m̄ yaaim im, te haiu em̄ip̄r emnop̄n emkeip̄n menmen yap̄rwe haiu m̄riakem menipai han kaiu ketike ȳnk kaiu enuk. Haiu m̄napen mam̄riak menmen mam̄n̄p̄ God ȳnk enuk kakriuwai te h̄rak keh̄m̄tenai haiu n̄rak yaain.

M̄t ne Korin neweik̄n han te Pol han yaaik keriuweri

^{2*}Yi m̄t miyap̄r yi han etwen̄nai. Haiu ap m̄riak menmen enum me m̄t̄k̄ kiut̄p̄ ke yi m̄t au. Haiu ap mewaank̄ m̄t̄k̄ kiut̄p̄ ke yi m̄t au. Haiu ap mewisesiyek me menmen mari menmen me m̄t̄k̄ kiut̄p̄ au, mar ke m̄t han ein netpiyem me haiu m̄t. ^{3*}Hi ap hetpi h̄m̄ im heni heswi h̄m̄ w̄senum hentar yi han kitet hi herekyi enum au. Hi heni kike keremem hentar n̄paa hi hetpi te hi hetpi hetepim, haiu m̄t in han tewen̄ni w̄senum. Haiu han tewen̄ni w̄senum te yi yayi, haiu hanhan mami mamtikewi, o au en, yi yayu, haiu hanhan mamu mamtikewi. Te haiu markeik̄ m̄riak menmen enum im m̄t han netpiyem me haiu m̄t a? Taauye! ⁴Hi ap h̄saw̄n menmen mekre han kai au. Hi hewepiyap̄rem hetpim. Hi han yaaik w̄senum heriuwe yi m̄t miyap̄r en. Menmen enum man mewep̄ haiu m̄t, hi wen han kitet menmen yi m̄t ȳriakem te hi han kewe hi han yaaik heriuwi.

^{5*}Haiu nepei man provins Masedonia, haiu wen ap mepu werek werek au. Menmen enum nepei man mewep̄. Haiu

* 6:7 1Ko 2:4 * 6:9 2Ko 4:10; Sam 118:18 * 6:10 2Ko 7:4; Fl 2:17; Kl 1:24 * 6:13 1Ko 4:14 * 6:14 Ef 5:7, 11 * 6:16 1Ko 3:16; Lev 26:12; Esi 37:27 * 6:17 Ais 52:11; Esi 20:34; Rev 18:4 * 6:18 2Sml 7:14; Ais 43:6; Jer 31:9; Rev 1:8 * 7:2 Ap 20:33; 2Ko 12:17 * 7:3 2Ko 6:11-12 * 7:5 2Ko 2:13

metike mıt han haiu menehan me menmen, haiu mınaain te menmen yapırwe haiu merekyiyem mekre han ki mıt han enun nanriwaankem. ⁶ *Te God kerek kerekyaı han ke haiu mıt me menmen hıram meraiwaank han kaiu, hırak kenipawır han yaaik keriuwe mıtık Taitas kerek kan kırıawır. ⁷ Hırak keriuwet mıtık Taitas kan kırıawır kerekyaıwır han yaaik keriuwe menmen im keremem au. Hırak ketpawır hırak nepei ken kırı te yi yerekyıwek han kırıak yaaik yeriuwe menmen yaaim yi yisesim yırakem. Hırak kan ketpawır yi hanhan yaira, yi yınk enuk yeriuwe menmen yi yırakem yi han tewenına, yi yekrehır kai yatıp mıt han hır natıp hi enuk yi yetpor hi yaaik. Yi yırak menmen im yenipa hi han yaaik heriuwi.

⁸ *Tıwei kerek nıpaah hi hewisiyek hırak kenipi yi yınk enuk yeriuwerek, hi ap han enuk heriuwe hırekem me hi hewisiyek au. Hi hınapen hewisi tıwei hentar hi hertei hırak kaknıpi yi yınk enuk me wı meiyam. ⁹ Te in ek hi han yaaik hi hewisiyek. Hi ap han yaaik yi yınk enuk yeriuwe menmen hi hewisiyem au. Hi han yaaik yi yınk enuk yi yeweikın han pıke yises menmen yaaim. God keit menmen im hi hewisiyem hırak keiyım keweikni han ki te hawır ap weriwaank au. ¹⁰ *God keit menmen im menipi yi yınk enuk hırak keiyım keweikni han ki te hırak kekepi kaktihis kakırıuwerem. Menmen im hıram yaaim te haiu ap han enuk meriuwerem au. Menmen menip mıt miyapır ne tı hır han enuk hıram ap mekepi nanweikın han nanises menmen yaaim au. Hıram mewetır han enuk neriuwe hıras keriyen. Menmen im ap mamkepi hır nanu werek werek au. Hıram mamnıpi maain hır nani. ¹¹ Yi han ekitet menmen im werek werek. God kerekyaı menmen yaaim keriuwe hım im hıram menipi yi yınk enuk yeriuwerem. Hıram mekekyi han ki yi hanhan einaiwırem eiweikın sip eiwet menmen enum hi hewisiyem nıpaah ein mau tıwei hak. Hıram mekekyi han yi yene mıtık hak kerek kırıak menmen enum. Yi yeperper menmen enum im nepei man, yi hanhan hi anen akepi ariuwere. Yi hanhan eikaap mıtık kerek kırıak menmen enum. Menmen yapırwe yi yisesim yırakem me hım hi hewisiyem, hıram meteikın yi yetike mıtık ik enuk yi ap yau han kiutıp me menmen hırak kırıakem. Au, yi han enuk yeriuwerek yi yepırek ken.

¹² Hi ap han kitet mıtık nıpaah kırıak menmen enum te hi hewisi tıwei au. Hi ap han kitet mıtık nıpaah mıtık hak

kerekyaıwek enum te hi hewisi tıwei au. God kertei han kai hi hewisi tıwei ik ek kakıkepi kakteikni te yi yertei werek werek yi hıras keriyen hanhanai haiu mıt aposel in. ¹³ Menmen yi nepei yırakem hıram menipai han keweı mau meit keriyen au.

Menmen yi yırakem hıram mıkaap Taitas han keweı kau keit, te haiu metikerek haiu han yaaik wısenuk. ¹⁴ Nıpaah hi hewenıpi niuk mi hatıp Taitas yi yaain, te menmen yi yisesim yırakem ap menipa hi yınk enuk hi hetpıwekem au. Menmen yapırwe hi hetpıwekem me yi mıt miyapır en hıram yaaim, mar ke hım nıpaah haiu metpiyem hıram yaaim. ¹⁵ *Taitas hırak ken kırı, yi yınaain yeperper yi naanmıprewek, yi yapırwe yises menmen hırak ketpiyem. Hırak han kitet menmen im te hırak han tewenını wısenum. ¹⁶ In ek hi hertei yi eiyises menmen yapırwe hi hetpiyem, te hi han yaaik wısenuk.

8

Mıt miyapır ne weiwık me God hır enkaap nır yinan

¹ *Naiu yinan, haiu hanhan metpi hım te yi eiyırtei werek werek menmen yaaim God kırıak mıt miyapır ne weiwık mırak em neit Masedonia. ² Menmen enum nepei man manıp mari han kırı. Hır mıt enun netenen menmen au, te hır han yaaik wısenuk nentar hır nertei God kesak menmen enum mır. Hır han yaaik te hır newis pewek mır men niutıp nanwet mıt han em. ³ Hi hertei werek te hi hetpi hır nises han kırı kerekek newis pewek im. Hır newis pewek pınam hır netenen pınam, hır hanhan nanwetır meiyam te hır newisım ere mır mesi hır netenen kike. Haiu ap mari han kırı hır nırakem au, hır hıras keriyen. ⁴ *Hır nitaihi hım manp te haiu emwisi hır nanwır pewek nantike mıt han ne weiwık miutıp me God nerer wit wit, hır nansiuwe pewek meiyam im mamno mamkaap mıt han ne weiwık me God kerek ap netenen menmen au. ⁵ Hır ninın menmen haiu han kitet hır nanrıakem. Hır ninın neweikın han kırı ken God. Nepei au, hır nemerır God ketpor menmen hırak hanhan hır nanisesim neriuwe hım haiu metporem.

⁶ Haiu han kitet menmen im mıt ne Masedonia hır nırakem, haiu matıp Taitas hım manp te hırak kakno kakıkepi yi mıt eirıak menmen im me pewek kerek yi eikaap mıt eirıuwerem. Nıpaah Taitas kekekyi han ki te yi eirıakem, te hi hanhan pıke eriuwetek hırak kakno yi mıt kakıkepi yi eirıakem ere werek. ⁷ *Me menmen yapırwe, yi

* 7:6 2Ko 1:3-4 * 7:8 2Ko 2:4 * 7:10 Mt 27:3-5; Hi 12:16-17 * 7:15 2Ko 2:9 * 8:1 Ro 15:26 * 8:4 2Ko 9:1-2 * 8:7 1Ko 1:5, 16:1-2

mít yinⁿ yir^{ak} menmen yaaim. Yi mít yises God werék werék, te yi yatíp mít han h^m m^{arak} yeriuwerem. Yi mít yertei h^m me God werék werék te yi yikaap mít miyap^r yeriuwerem. Yi han tewenⁿai wisenum, te haiu hanhan yi eyinⁿ mít miyap^r han yi eiwis pewek emno niutíp emkaap mít miyap^r eiriuerem. ⁸ Hi ap hewisi h^m lo yi eiysesim au emít! Hi nepei heteikni mít miyap^r han h^r hanhan nanw^r pewek nankaap mít miyap^r han nanriuwerem. Hi hekeyi han ki heriuwe h^m hi hetpiyem me mít miyap^r, te hi hertei yi han tewenⁿ mít miyap^r han werék werék yi eikepi o au. ⁹ *Hi hanhan ekeyi han ki hentar yi nepei yertei menmen yaaim Mítik Iuwe kiau Jisas Krai h^{arak} kir^{akem}. H^{arak} ketenen menmen yap^rwe ketike God te h^{arak} keweikⁿ sip kewet menmen im, h^{arak} keweikⁿ k^{ire} mítik enuk wein^{ik}. H^{arak} keweikⁿ k^{ire} mítik enuk wein^{ik} kenterⁱ yi mít, te h^{arak} kakⁱkepi yi eyitⁿ menmen yaaim em me God yap^rwe. Te yi eiyses menmen m^{arak} h^{arak} kir^{akem} yi eikaap mít miyap^r han.

¹⁰ Hi hetpi han kai me menmen im. Tito me n^{paa} ein, yi yinⁿ yari pewek yewis^m men miutíp. Yi yinⁿ mít han yi hanhan yewis^m men niutíp waswas. ¹¹ Te in ek yi eiri pewek meiyam eiw^{sim} mamno niutíp ere werék. Yi n^{paa} hanhan yinⁿ yir^{ak} menmen im, te in ek yi yir^{akem} yeriuwe pewek mei yi yetenenim. ¹² *Mít h^r hanhan nanwet mít miyap^r ne God menmen, God han yaaik keriuwe mít nar ik. God han kitet menmen mít h^r netenenim, te h^{arak} han kitet menmen mít n^{arakem} neriuwerem. H^{arak} ap hanhan pewek mít ap netenenim hanhan mít nanwet mít han em au. H^r m^r.

¹³⁻¹⁴ *Hi ap hatíp yi eiwet mít han neit Jerusalem pewek mi einemⁿ, te h^r nanu werék, yi au yau wein^m pewek auri. Au, hi hanhan yi eiwet^r meiyam eyi^{ntar} in ek yi yetenen pewek mei yap^rwe, h^r au pewek m^r kike keremem. Maain, h^r nantenen menmen yap^rwe, te yi au menmen kike, maain h^r nan^{swi} pewek meiyam nankepi nanriuwerem. Mar im yi yap^rwe eiyu werék werék eiy^{ran}. ¹⁵ *H^m em God kewet Moses em kewis^m mau t^{wei} matíp mar ik: Mít kerek nen neit menmen mana yap^rwe, ap mei mau au. H^r naam nenepim. Mít kerek nen neit menmen mana kike, h^r n^{np} maan au, h^r naam ere werék.” Te yi eikaap mít han kerek h^r pewek auri, te h^r nanu werék.

¹⁶ Hi hatíp God h^{arak} yaaik. H^{arak} k^{ik}ak han ke Taitas h^{arak} hanhan p^{ike} kakⁱkaap yi mít kar ke haw^r hanhan waukepi. ¹⁷ Haw^r witi^{wekh}i h^{arak} kaknen kakri, te h^{arak} kewenhi. Te haw^r ap wari han k^{arak} au. H^{ir}ekes kises han k^{arak} h^{arak} hanhan kaknen kakri. ¹⁸ Haiu mamriuwet kiau yinak kaknen kaktike Taitas. Mít miyap^r ne weiw^{ik} me God nerer wit wit menep in, h^r newenⁱpi niuk m^{arak} nentar h^{arak} yaaik katíp mít h^m me God. ¹⁹ H^r newenⁱpi niuk m^{arak} kerekek au. H^r neh^{im}tanek h^{arak} kakno kaktikewai mamriyan haiu mam^{arak} menmen im mamít pewek kerek mít miyap^r newis^m men niutíp nanwet mít enun netenen menmen au, nanwet^{rem}. Haiu mam^{arak} menmen im te mít h^r nanwenⁱpi niuk me God mamriuerem, h^r nan^{ar}tei haiu hanhan mamkaap mít nan^{arakem}. ²⁰ Haiu mⁿapen mam^{ak} han ke mít miyap^r, te h^r nantíp enun nantíp haiu ap mamwet mít enun pewek auri pewek im yap^rwe kerek mít miyap^r newis^m men niutíp. Te haiu nepei mari kiau yinak ik kaktikewai mamno heriyai heriyai naanmamre menmen haiu m^{arakem}. ²¹ Haiu han kitet em^{arak} menmen yaaim me ninaan me Mítik Iuwe God kerekek au. Haiu hanhan mít miyap^r yap^rwe h^r nan^{ar}tei haiu m^{arak} menmen yaaim.

²² Te haiu mamriuwet kiau yinak yaaik ik kaknen kaktike mít^{ik} wik. Haiu nepei han kitet menmen yap^rwe h^{arak} kir^{akem} haiu mertei h^{arak} kir^{akem} werék werék. In ek, h^{arak} kertei yi yises menmen yaaim me menmen yi yir^{akem}, te h^{arak} hanhan wisenum kaknen kak^{arak} menmen im. ²³ Mít han nanit^{ih}i me Taitas h^{arak} keimⁿ, yi eyi^{tpor} h^{arak} wariyak^{it} kai ketikewa haw^r w^{ir}ak menmen miutíp wekepi weriuwerem. Me mít^{ik} wik kerek tatkiterek tatnen yi mít, yi eitíp mít han h^{arak}it taiu yinak^{it} yaaik^{it} kerek mít miyap^r ne weiw^{ik} me God (o sios) menep in h^r neh^{im}tan^{iw}ek^{it} tatnen. Mít^{ik} h^{arak}it t^{ir}ak menmen me God t^{ikaap} mít miyap^r teriuwerem tatíp mít miyap^r niuk me Krai teriuwe menmen h^{arak}it t^{ir}akem. ²⁴ *Te yi eiteiknor yi han etwen^{net} yi naanmampr^wek^{it}. Yi eir^{ak} menmen im te mít miyap^r ne weiw^{ik} miutíp me God heriyai heriyai nan^{ar}tei yi yaain yar ke n^{paa} hi hetporem me yi mít miyap^r en.

9

H^m me pewek mamno mamkaap mít miyap^r neit provins Judia

Wok mít h^r nan^{inen} wit Korin nankepi

* 8:9 Mt 8:20; Fl 2:6-7 * 8:12 Mk 12:43 * 8:13-14 2Ko 9:12 * 8:15 Eks 16:18 * 8:24 2Ko 7:13-14 * 9:1

1 *Yi nepei yertei me pewek haiu mamtiwem mamsiuwerem mano mamkaap mit miyapir ne weiwik miutip me God neit provins Judia. Te hi ap hewisi tiwei nokik hetpiyem au. Kike kerekkek. 2 Hi hertei yi hanhan yaikaap mit miyapir ein, te hi hewenipi niuk mi hatip mit miyapir ne God neit provins Masedonia hetpor har ik: "Naiu yinan neit provins Akaia, tito nipa ein hir nepei nankaap mit miyapir neit Judia." Hir nertei yi nepei yaikaap mit miyapir en, te menmen im yi yirakem hiram mekekkyr han kir te hir nanriakem. 3 Hi hnapen him yaaim hi nepei hatip mit ne yi mit em hiram mire him weinim au. Te hi heriuwet kaiu yinak Taitas ketike mitikik wik it tatinin tatnen yi mit tatkepi yi yaiwis pewek mamno niutip werek werek. 4 Haiu han kitet yi eiwis pewek werek werek te hi han kitet maain hi etike mit han ne provins Masedonia haiu mamnen mamri, yi ap yewis pewek werek werek au, yi yink enuk. Hi yink enuk hentar hi hetpor yi nepei yaiwis pewek mamno niutip. Hi yink enuk, te yi yink enuk. 5 Hi han kitet menmen im te hi hitehi taiu yinakit it hirakit tatinin tatnen tatkepi yi eiwis pewek mamno niutip werek werek. Maain hi anen etike mit ne provins Masedonia, menmen mamwaai werek werek. Mar im hir nanrtei yi nepei yises han ki yewis pewek im, te haiu ap mari han ki meriuwerem au.

6 *Yi han ekitet menmen im. Yi eiwet mit menmen kike te maain yi eiwit menmen kike me God. Hiram mar ke mitik kakmir ni. Hirak kakmir ni kike, hirak kakit menmen kike. Hirak kakmir ni iuwe, hirak kakit menmen yapirwe. 7 *Yi mit miyapir niutip niutip yi eiwin han ekitet werek werek menmen me pewek yi eiwet mit em, te maain yi yirakem. Yi ap eirak menmen me pewek eiwisim eiwintar mit han nari han ki yi yink enuk au emit! Yi eirak menmen im te maain yi han tewenin pewek mi epei yewetirem. Menmen im au emit! God hanhan yi eiwis pewek emno niutip eiwintar yi hanhan eikaap mit eiriuerem. 8 God nepei luwe te hirak kakweti menmen yaaim heriyai heriyai maminin menmen yi yetiwem. Hekrit hekrit hirak naanmari menmen te yi yetinen menmen naanempre hiras eiriuerem, meiyam mamu te yi eikaap mit miyapir han eiriuerem. 9 *Him me God mit newisim mekre tiwei Sam hiram matip mar im: "Mitik kerek kises him me God hirak kikaap mit enun menmen auri.

Menmen yaaim hirak kerekoyem hir han kitetim tipmain tipmain enum eik."

10 *Him im yaaim mentar God kerek kewet mit wit (o rais) yehes hir nanmir te hir nanit menmen meriuwerem, hirak kakweti menmen marim, hirak kaknipem yapirwe te yi eikaap mit miyapir han eiriuerem yapirwe enum yapirwe. 11 *God kakweti menmen yapirwe heriyai heriyai te yi eikaap mit miyapir han ne God eiriuerem yapirwe. Te maain haiu mamnen mamit pewek yi yewisim men niutip, haiu meiyim mamno mamwet mit han em, hir nanwenipi niuk me God me menmen yi yerekoyem. 12 *Menmen im yaaim yi eirakem hiram mamkaap mit miyapir ne God kerek ap netenen menmen au hiram mamkepi keremem au. Hiram mamnipi hir han yaaik nanwenipi niuk me God nanriuerem. 13 Menmen im yaaim yi yairiak ni yinan em hiram mamteiknor yi yises him me God werek werek yi yewepyapir him me Krai. Hir nanir pewek yi yaitiwem mamtike mit han en, hir nanwenipi niuk me God nanriuerem. 14 Te maain hir hanhan nanri hir nantike God hirak kakikepi naanmamri kakintar hirak kerekoyi han te yi yirak menmen im yekepi yeriuwerem. 15 Haiu emtip God hirak yaaik kentar menmen yaaim hirak kewetaiyem. Menmen im haiu ap te mamtip hiram yaaim markeik? Au, hirak yaaik wetpen enuk kepeit kentar presen ik hirak Jisas Krai God Nikan kirak kerekkek hirak kewetaiyek.

10

Pol kewenin him enum me mit hir natip aposel hir enun

1 *Hi Pol hirekes hi hanhan hekeyi han ki yi han kitet menmen Krai kirakem. Hirak kewenin han kirak me menmen, hirak kirak menmen han yaaik ketike mit. Mit han nekre nimin ne yi mit hir natip me hi nar ik. Hir natip, "Wi kerek hirak kau ketikewai, hirak kewenin han kirak katip him yaaik ketikewai, te maain hirak keit wit hak, hirak kewisai tiwei kenai ketpai him manp me menmen." Te in ek hi hitihi him manp. 2 *Maain wi hi anen ari, yi ap yenipa me menmen im te hi ani har ke hi ane mit han en natip haiu mit in mises menmen enum me ti miriak menmen mikaap mit meriuwerem. 3 Haiu ap mises menmen me ti mirak menmen au. Haiu mau ti miriak menmen te haiu

* 9:6 Pro 11:24; 22:9 * 9:7 Ro 12:8 * 9:9 Sam 112:9

* 9:12 2Ko 8:14

* 10:1 1Ko 2:3

* 10:2 1Ko 4:21

* 9:10 Ais 55:10; Hos 10:12

* 9:11 2Ko 1:11, 4:15

* 10:4 Ef 6:13-17

ap m̄riak menmen me God meriuwe menmen m̄t ne t̄i h̄r nisesim au. ⁴ *Menmen yap̄rwe haiu metenenim m̄riak menmen me God meriuwerem, h̄ram ap menmen me t̄i au. Haiu metenen menmen iuwe me God h̄ram mekepai haiu mamin̄n menmen enum me Seten mewen̄n han ke m̄t ap nises h̄m me God. (Menmen iuwe me God h̄ram mar ke nopen ketike h̄ne, yipo henmik kerek m̄t h̄r netenenim nen newen paak nen netike m̄t nenepan.) ⁵ Menmen iuwe me God haiu metenenim h̄ram min̄n h̄m enum me t̄i m̄t h̄r nisesim, o menmen h̄r han kitetim min̄n mewen̄n han k̄r te h̄r ap nertei God au. Meriuwe menmen iuwe me God haiu metenenim, haiu mari menmen yap̄rwe mekre han ke m̄t h̄ram mamises h̄m me Krai. ⁶ *Haiu memer̄r yi m̄t miyap̄r en, yi eiweik̄n han eiyses h̄m me God werek werek. Yi eiyses God werek werek nepei au, haiu mam̄riak menmen enum me m̄t h̄r n̄napen nan̄mtau h̄m me God haiu mam̄rekyor enum em̄rerim.

⁷ Yi m̄t han kitet yar ik: “Karkeik te Pol h̄rak m̄t̄ik God keh̄m̄tanek kewepyap̄r h̄m m̄rak h̄rak ap kertei kat̄ip h̄m iuwe?” M̄t han nau nekri yi m̄t en, kerek nat̄ip Krai keh̄m̄tenor h̄r nat̄ip m̄t h̄m m̄rak, h̄r han ekitet menmen im. Mar ke h̄r ne Krai, haiu m̄t in haiu ne Krai. ⁸ *M̄t̄ik Iuwe Krai kewisai haiu mekre h̄r k̄rak, haiu m̄riak menmen im mam̄kepi yi eiysesik werek werek, haiu ap te mam̄riwaank au. Te hi hewen̄pi niuk me haiu h̄ras me menmen haiu m̄riakem, hi ap ȳnk enuk au. Hi han yaaik. ⁹ Hi h̄napen yi han kitet hi hanhan hewisi t̄wei ik henipi yi ȳneina wein̄n au em̄t! ¹⁰ Hi h̄napen yi han kitet menmen marim me hi hentar hi hertei m̄t han en h̄r nat̄ip me hi nar ik: “Pol kewisai h̄m iuwe mau t̄wei h̄rak kesiuwaiyek kari han kaiu keriuwerek, te h̄rak kerp kekrai ket̄n ke n̄m̄n, h̄rak k̄neina ket̄pai h̄m manp au. H̄m m̄rak h̄ram menmen wein̄m.” ¹¹ *M̄t han en nat̄ip nar ik h̄r han ekitet h̄m me hi hetpiyem. Menmen haiu mewisiyem mau t̄wei ik metpiyem meriuwerek me w̄ haiu mepu yan̄m̄n, h̄ram h̄m keremem haiu mamnen mamri haiu mam̄riakem.

¹² *Haiu m̄napen han kitet haiu mar ke m̄t en o haiu meh̄m̄tenai haiu m̄re m̄t en kerek newen̄pi niuk m̄r nat̄ip m̄t han em. M̄t narik h̄r h̄ras neh̄m̄tan menmen h̄r han kitet h̄ram yaaim, h̄r n̄r menmen h̄r h̄ras niut̄ip niut̄ip n̄riakem te h̄r han kitet h̄r yaain. M̄t nar ik

h̄r enun netaritari. ¹³ *Te haiu m̄t ap mamwen̄pi niuk maiu mar ke h̄r m̄t en n̄riakem au. Haiu mamwen̄pi niuk maiu me menmen God keh̄m̄tenai haiu m̄riakem. Menmen h̄rak keh̄m̄tenai haiu m̄riakem, h̄ram nepei man miuni yi m̄t. ¹⁴ Haiu ap min̄n menmen God keh̄m̄tenai haiu m̄riakem au. Haiu min̄n man metpi h̄m yaaim me Krai, te in ek haiu mewen̄pi niuk mai haiu min̄n naan̄mpri. ¹⁵ *Haiu ap min̄n menmen God keh̄m̄tenai haiu m̄riakem, te haiu mamwen̄pi niuk maiu me menmen m̄t han h̄r nepei n̄riakem au. Haiu han kitet menmen mar ik. Haiu han kitet yi yayises h̄m me God wisenum te yi eikepai haiu em̄riak menmen wisenum kerek God keh̄m̄tenai haiu em̄riakem. ¹⁶ *Yi yair̄ak menmen mam̄r im te haiu mam̄naiw̄ri mamno mam̄t̄ip m̄t miyap̄r h̄m yaaim me Krai mam̄t wit ham yan̄m̄n m̄t newi. Te haiu ap mam̄naiw̄ri menmen God keh̄m̄tenaiyem haiu mam̄riakem au. Haiu ap mam̄wepyap̄r h̄m me God meit wit hak kerek m̄t̄ik hak kin̄n kan nepei k̄riakem, te haiu mamri menmen m̄rak haiu mamwen̄pi niuk maiu mam̄riuw̄erem au. ¹⁷ *H̄m em God Jeremaia kewis̄m mau t̄wei, h̄ram mat̄ip mar im: “M̄t kerek h̄r hanhan nanwen̄pi h̄ras me menmen, h̄r nanwen̄pi M̄t̄ik Iuwe God kerek ek me menmen im. H̄r h̄ras au em̄t!” ¹⁸ *H̄m im yaaim, te haiu mertei m̄t kerek newen̄pi niuk m̄r me h̄ras keriyen, God ap kakt̄ip h̄r m̄t iuwe au. H̄ram menmen wein̄m. God h̄rekes kakwen̄pi niuk me m̄t, h̄r keriyen n̄uk m̄r iuwe. Te haiu m̄t aposel ap te nanwen̄pi niuk maiu haiu iuwe au.

11

Pol kewepyap̄r menmen enum m̄t enun kerek nat̄ip h̄r h̄ras aposel h̄r n̄riakem

¹ Hi hanhan yi eiwisa hi hat̄ip h̄m kemip̄n kike hewen̄pi niuk mai. Hi hertei yi ȳnapen te yi eiwisa. ² *God h̄rak hanhan kak̄him̄tan m̄t miyap̄r h̄r n̄rak, te mar im hi Pol hi han kiteti yi m̄t miyap̄r en. Hi nepei heh̄m̄teni yi eiyp̄t m̄t̄ik kiut̄ip yi eit̄ikerek eiyu niut̄ip, niuk me m̄t̄ik ik h̄rak Krai. Hi hanhan ariuweti yi eino Krai eiyp̄r ke m̄te n̄han yaaip ap w̄iwaai wetik me m̄t̄ik wen au. ³ *In ek, hi han kitet me manpen n̄paa h̄rak enuk kewisesik kari han ke m̄te Ip. Hi h̄napen h̄m enum me m̄t nat̄ip h̄r aposel h̄ram

* 10:6 2Ko 2:9 * 10:8 2Ko 12:6, 13:10 * 10:11 2Ko 13:2, 10 * 10:12 2Ko 3:1, 5:12 * 10:13 Ro 12:3

* 10:15 Ro 15:20 * 10:16 Ap 19:21 * 10:17 1Ko 1:31 * 10:18 1Ko 4:4-5 * 11:2 Ef 5:26-27 * 11:3 Jen

mamri han ki mamriwaank, te yi ap eiyises Kraiss werék werék han ekitetik kerekék. ⁴ *Hi hínaain hentar menmen im. Mítik hak kaknen kaktipi hím ham me Jisas ham em, hím im híram ap hím haiu metpiyem me Jisas au. Mar im yi eiyít hímín hak, ap God Hímín Yaaik kerek nípaá yi yetíwek kekre han ki au. Yi yemtau hím ham yi yisesim, híram ap hím nípaá yi yemtewem yisesim au. Mítik kar ik hírak kaknen kaku nímán ke yi mít, yi han yaaik eiwisik kakriakem keremem.

⁵ *Mít in yi han kitet híraposel yaain kerek netpi me hi aposel híraposel nemitipín. Híraposel nemitipín nentar hi han kitet hi yaaik hínín mít aposel ni ein kerek netpi híraposel iuwe. Híraposel nesuwau hím natíp yi mít hi mítik enuk weinik. ⁶ *Hi ap atíp hím mei yaaim, te hi hari han ke mít heriuwerem har ke híraposel mít aposel han en hírakem au. Híraposel natíp werék werék me menmen im, te hi hertei menmen yapírwe me God werék werék. Híraposel au. Nípaá haiu men haiu meteikni haiu mertei iuwe menmen me God iuwe meriuwe menmen yapírwe haiu hírakem yi yírem.

⁷ *Yi han kitet hi herekyi menmen enum a? Yi han kitet hi mítik enuk weinik hentar hi hatíp mít miyapír hím me God, te hi ap hari pewek mi mererim a? Hi naanmíre hírekés. Hi ap hises menmen har ke aposel han hírakem nari pewek mi mererim te yi han kitet hi herekyi enum a? ⁸ *Hi hau hetikewi hírak menmen, mít miyapír ne weiwik me God nerer wit wit ne provins Masedonia neweto pewek. Mar im hi hari menmen mír weinim. ⁹ *Nípaá hi hau hetikewi hírak menmen, wí kerek menmen mai híram epei au mesi, hi ap hitihi ari han ki me menmen o pewek au. Nai yinan neit provins Masedonia nan neweto menmen yapírwe hi hanhan em. Me menmen yapírwe nípaá ere in hi ap hitihiyem enipi yi han enuk yeriuwerem au. Maain hi aríakem mamír ek. ¹⁰ *Hím yaaim me Kraiss mau mekre han kaiu, te hi hetpi werék. Ap mítik kei kiutíp hírak kakweikín han kai hi hewenipi niuk me hi hírekés me menmen me pewek hi hisesim hírakem heit provins ki Akaia. ¹¹ Hi henmak te hi hatíp har ik a? Yi han kitet hi ap hanhan heriuwi a? Taauye! God kertei han kai hi hanhani.

¹² Hi tewen ehises menmen im nípaá hi hírakem te hi ewepyapír mít aposel enun kerek natíp híraposel hírakem menmen yaaim nar ke haiu mít aposel haiu hírakem.

Híraposel newenipi niuk mír híras nerp ninaan me mít natíp híraposel hírakem menmen haiu hírakem te hi hanhan menmen hi hisesim mamwepyapír híraposel enun newisesik, híraposel hím mír weinim. ¹³ *Híraposel ap mít aposel au. Híraposel mít enun newisesik. Híraposel newisesik me menmen híraposel hírakem híraposel híraposel han kíraposel híraposel nari han ke mít miyapír te híraposel híraposel híraposel natíp, “Híraposel mít yaain aposel ne Kraiss.” ¹⁴ Yi han kekrit eiriuerem au emít! Híraposel menmen weinim. Haiu mertei Seten hírekés kíraposel han kíraposel kari han ke mít híraposel han kitet hírak ensel yaaik ke God. ¹⁵ Haiu mertei Seten hírakem menmen im te haiu ap han kekrit me mít kerek nises menmen hírak. Híraposel nises Seten híraposel híraposel han kíraposel nari han ke mít te híraposel natíp híraposel mít yaain hírakem menmen yaaim. Híraposel menmen weinim. Maain God kakrekoyor enum me menmen enum híraposel hírakem.

Wí Pol hírakem menmen me God menmen enum yapírwe mewanke

¹⁶ *Hi píke hetpi heteipim. Hi hínapan yi han kitet hi mítik enuk hetaritari. Yi han kitet hi mítik enuk hetaritari yi eiwisa hi hewenipi niuk mai kike me menmen. ¹⁷ Hi ap hatíp har ke mítik kises Kraiss ketpim, te hi tewen hetpi hím im e. Hi hatíp har ke mít aposel in híraposel newenipi niuk mír te hi hatíp hím manp hewenipi niuk mai. ¹⁸ Mít yapírwe aposel en híraposel newenipi niuk mír me menmen híraposel hírakem neit tí ik te hi ehises menmen híraposel hírakem hi awenipi niuk mai. ¹⁹ Yi mít yi han kitet yi yertei menmen yapírwe te yi han yaaik yemtau hím enum mít enun netaritari netpiyem a? ²⁰ Yi yewis mít aposel en nemipín kerek híraposel nari han ki yi yises hím mír yar ke mít nekre wírak enuk nises hím me gavman. Yi yewisi neit menmen mí yapírwe nepei au mesi, nari han ki me hím mír híraposel netpi newisesiyek, híraposel newenipi niuk mír níraposel naanmípri, híraposel newír his nenep ninaan mi. ²¹ Yi yewisi híraposel herekyi menmen enum mar im te hi yínk enuk hetpi menmen im. Nípaá haiu man mau metikewi haiu mínaain hírakem menmen mar híraposel hírakem me yi mít. Mít hanhan nanwenipi niuk mír me menmen híraposel hírakem, hi ewenipi niuk mai etikeri. In ek, hi tewen atíp har ke mítik enuk ketaritari ap kises God hi hewenipi niuk mai.

²² *Híraposel mít aposel nemipín natíp híraposel mít híraposel híraposel ne weiwik me Isrel a? Hi mítik híraposel híraposel ke weiwik me Isrel har ke híraposel mít

* 11:4 Ga 1:8-9 * 11:5 1Ko 15:10; 2Ko 12:11; Ga 2:6

* 11:6 1Ko 2:1, 13; Ef 3:4 * 11:7 1Ko 9:12, 18 * 11:8

Fl 4:15-18 * 11:9 2Ko 12:13 * 11:10 1Ko 9:15 * 11:11

11:13 2Ko 2:17; Fl 3:2 * 11:16 2Ko 12:6 * 11:22 Fl 3:5

* 11:23 Ap 16:23; 1Ko 15:10

en. Hîr natîp hîr nepenyerer ne maam nîpu Ebrahim a? Hi nepenyek ke maam nîpu Ebrahim har ke hîr mît en. ²³ *Hîr natîp hîr wok mît ne Krais a? In ek hi pike hatîp har ke mîtîk enuk ketaritari ap kises Krais werek werek. Hi hîrîak menmen me Krais hi hinîni heriuwerem. Hi hîrîak menmen hi hinîni, te menmen im hi are etpiyem mamteikni hi hîrîak menmen iuwe me Krais te mît han nerekyo enum. Hi nepei hen hekre wînak enuk ke gavman hi hinîni hen yapîrwe hentar hi hatîp mît hîm yaaim me God. Mît neiyep neriuwe waai yapîrwe te hi hinîni hentar hi hatîp mît hîm yaaim me God. Menep hi hahi yapîrwe te yi han kitet mît aposel en nemipîn hîr ninîna a? ²⁴ *Hi wen heteikni hi hinîni. Mît iuwe ne gavman ne Isrel hîr netauhis nar hîspînak (5) hîr nîwaai nîpîn neiyep mar 39 nentar hi hatîp mît hîm me Krais. ²⁵ *Mît iuwe ne gavman ne Rom hîr netauhis mar wikak hîr nîwaai nîpîn neiyep neriuwerek nentar hi hatîp mît hîm me Krais. Wî ham mît netauhis newîr nan neiyep menep hi hahi henterim. Nîpaa hi hau sip mar wikak, hîram men wan ke nîmîn mewep haiu meniuwe menterer tîpar. Nîpaa me wî im hi heniuwe henterer wan he hînkewî ere wanewik ere pîke hînkewî. ²⁶ *Wî yapîrwe hi hitet yayiwe hen ein ein, mani mîniun menep hîram mamiyep hi hahi, mît enun nekintîp menmen hîr nîsawîn newenanaan naniyep nankintîp menmen mai. Mît ne weiwîk mai me Isrel hîr hanhan naniyep hi hahi, mît han ap ne weiwîk me Isrel hîr hanhan naniyep. Hi heit wit, mît, hanhan naniyep hi hahi. Hi heit yaank weinîk menmen eim sk miyak hîram menep mamiyep. Hi heit wan ke nîmîn menep wan kisîsau yipîr hi hahi. Mît han nemipîn hîr natîp hîr nai yinan ne Krais menep hîr nerewaank menmen hi hîrîakem. ²⁷ *Hi hîrîak menmen iuwe ere his hît nanamîr meiyewo. Wîtaan yapîrwe, hi ap hîwaai au, hi hepu hitehi God menmen. Wî ham hi nînpî meiyo hentar hi ap heit menmen mei au, o tîpar mei te hi ahîm au. Wî yapîrwe hi ap heit menmen werek te hi ahîm, hi nîme meiyap iuwe hi heperper, hi ap hetenen klos te hi hîwapîn yînk kai heriuwerem werek werek au.

²⁸ *Menmen im keremem meteikni hi hîrîak menmen iuwe me God hinîni mît aposel nemipîn au. Hekrit hekrit hi han kitet mît miyapîr ne weiwîk miutîp me God nerer wit wit hîr nepu werek werek

o au. ²⁹ *Nai yinan ne Krais, hîr nîrîak menmen enum, te hi herteiyem hi hanhani. Wî ham mîtîk hak kari han ke mîtîk hak, te hîrak kîrîak menmen enum, hi han enuk heriuwe mîtîk kerek kari han kîrak.

³⁰ *Hi awenîpi niuk mai me menmen te hi awenîpi niuk mai me menmen mamteikîn mît hi ap hepu werek werek au, menmen enum yapîrwe merewaank.

³¹ *God kerek hîrak Haai ke Mîtîk Iuwe Jisas Krais, hîrak niuk mîrak iuwe mamu tipmain tipmain enum eik, hîrak kertei hi ap hewisesik au. Hi hîrîak menmen mîrak iuwe. ³² *Nîpaa wî hi hepu wit Damaskas, mîtîk gavman ke mîtîk iuwe King Aretas, hîrak kînat mît hîr nanîno naanmamre ya weipîr ke nîwa meweikîn wit kîr hîr nemeriyau hi anen, te hîr nantauhîs nanwisa ekre wînak enuk. ³³ Hîr nantauhîs nanwisa ekre wînak enuk, te nai han yinan ne Krais hîr newisa hekre wapnake o basket iuwe, hîr nen nîwa kewekîn wit, hîr nînaaiwîr waai hi hekiuwe ere hiun tî heik kesikekre enuk te hi hetpaan hînaaiwîrek hi hîrîr hen.

12

Pol kîtyak kîr menmen God keteiknîwekem

¹ Hi wen awenîpi niuk mai. Hi hertei menmen im ap mekepai God kaktîp haiu yaaim, te hi wen hetpi menmen hi hîtyak hîrem metike menmen mîsawîn Mîtîk Iuwe Krais kewepayapîrem. ² Nîpaa ein 14 tito God ketauhis hi ke Krais, hîrak keriya hi hen hetikerek wen wit kîrak Heven. Hi hepitari hi yînk kai ken o hîmîn kerek hîrak kînaawîr yînk kai ken. God kerek hîrak kertei. ³ Hi hetpi heteipim. Hi hepitari hi yînk kai ken o hîmîn kerek ken. God kerek hîrak kertei. ⁴ Hi heit wit ke God, hi hemtau menmen hi ap te hetpiyem heriuwe hîm mai. God ap kewisa hi hewepypîrem hatîp mît em. ⁵ *Menmen im hi hîrem hîram menmen yaaim te hi awenîpi niuk mai menterim. Te hi au hînapen. Hi hanhan awenîpi niuk mai me menmen meteikîn hi ap hepu werek werek au, menmen enum yapîrwe merewaank, te hi mîtîk enuk weinîk, God kerek hîrak iuwe.

⁶ *Hi hanhan awenîpi niuk mai hentar menmen hi hîrem hi ap mîtîk enuk hetaritari au. Hi hîrem. Hi ap hewisesik au. Te hi hînapen hewenîpi niuk mai te yi mît ap han ekitet hi mîtîk iuwe henterim. Au, hi hanhan yi han ekitet menmen hi hîrîakem,

* 11:24 Diu 25:3 * 11:25 Ap 16:22, 14:19 * 11:26 Ap 9:23, 14:5 * 11:27 1Ko 4:11; 2Ko 6:5 * 11:28 Ap 20:18-21, 31 * 11:29 1Ko 9:22 * 11:30 2Ko 12:5 * 11:31 2Ko 1:23 * 11:32 Ap 9:23-25 * 12:5 2Ko 11:30 * 12:6 2Ko 10:8, 11:16

menmen hi hetpiyem, te yi yerteiya hi m̄t̄ik yaaik o au.

Pol kat̄ip me menmen mewaank ȳnk k̄irak

⁷ *Menmen im yap̄rwe God keteiknewem meit wit k̄irak, h̄iram menmen yaaim iuwe. God h̄irak k̄inapen hi ewen̄pi niuk mai menterim, te h̄irak kewis Seten h̄irak kesiuwe menmen man mekre ȳnk kai menipa hi h̄inap, te hi ap hanhan ewen̄pi niuk mai. ⁸ Hi hitehi God wikak te h̄irak kak̄ikepa kakp̄ir menmen enum im mekre ȳnk kai h̄iram mamnop̄n. ⁹ *Hi hit̄iwekhiyem wikak h̄irak ketpo wikak kar ik: “Au hi ah̄ip̄rem h̄iram emnop̄n au. Hi ahu atikewit te h̄iram werek. M̄t̄ kerek h̄ir ap manpenun neit, menmen mai iuwe mekepi meteik̄n m̄t̄ em.” Te in ek, hi ap han enuk heriuwerem au. Hi han yaaik hewen̄pi niuk mai me menmen yap̄rwe enum merewaank, te menmen iuwe me Krai mamu mam̄kra. ¹⁰ Hi hertei menmen im hi h̄ir̄akem h̄iram mamwen̄pi niuk me Krai, te hi ap han enuk hi ap manpenuk, o m̄t̄ h̄ir nerekyo enum o h̄ir nerewaank, o menmen enum man meiyep te hi hau werek werek au, h̄iram menmen wein̄m. Hi ap han enuk hentar hi hertei w̄ menmen im mamnen mamnipa hi ap manpenuk, Krai kak̄ikepa hi eh̄it̄ menmen m̄rak iuwe hi ahu werek werek.

Pol hanhan k̄ikaap m̄t̄ ne Korin nanises h̄im me God werek werek

¹¹ *Hi nepei hat̄ip h̄ire m̄t̄ik enuk ke-taritari hi hewen̄pi niuk mai. Hi h̄inapen te yi yenipa hi h̄ir̄akem hentar yi ap yewen̄pi niuk mai yat̄ip m̄t̄ han hi m̄t̄ik yaaik aposel au. Hi h̄ire m̄t̄ik wein̄k te m̄t̄ aposel han kerek yi yat̄ip h̄ir yaain, h̄ir ap nin̄na me menmen miut̄ip au. ¹² *Menmen h̄iram meteikni hi h̄ire m̄t̄ik yaaik aposel, hi henip han kai tokik me menmen enum man meiyep, hi h̄ir̄akem n̄m̄n ke yi m̄t̄ miyap̄r en. Menmen hi h̄ir̄akem heteikniyem h̄iram mar im. Hi h̄ir̄ak menmen heriyai heriyai meteikni menmen God k̄ir̄akem te m̄t̄ h̄ir n̄rem h̄ir han kekrit kekrit neriuwerem n̄r menmen iuwe me God. ¹³ *M̄t̄ miyap̄r ne weiw̄k miut̄ip me God nerer wit wit h̄ir nepei neit menmen mekam hi ap hewetiyem a? Menmen im miut̄ip. Hi ap hit̄ihi yi naanemprou me menmen o w̄nak au. Yi han kitet menmen im h̄iram enum te yi ap han kitet menmen enum

im hi nepei herekyiyem hentar hi h̄ir̄ak menmen yap̄rwe hekepi heriuwerem.

¹⁴ *In ek hi hanhan anen ari meiyam wikak, te hi ap ari menmen me yi m̄t̄ eikepa eiriuerem au. Hi h̄inapen menmen mi au. Hi hanhan yi m̄t̄ miyap̄r keriyen eiyises Krai werek werek kerek. N̄kerek h̄ir ap neit menmen naan̄m̄re miye haai neriuwerek au. Miye haai h̄ir neit menmen naan̄m̄pre n̄kerek neriuwerem. Hi h̄ire haai ki me menmen me Krai, yi ȳre n̄kerek nai te hi ap eh̄it̄ menmen mi au em̄t̄! ¹⁵ *Hi han yaaik w̄senuk hi hew̄r menmen mai yap̄rwe, hi h̄ir̄ak menmen iuwe ere hi hahi, te hi akaap yi m̄t̄ miyap̄r h̄m̄n ki. Hi hanhan iuwe akepi, te maain yi hanhana kike emrerim a?

¹⁶ M̄t̄ han ne yi m̄t̄ h̄ir nat̄ip nar ik: “O, h̄iram h̄m̄ yaaim. H̄irak ap kari menmen maiu haiu merteiyek au. Te Pol h̄irak m̄t̄ik enuk kewisesik kari han kaiu kin̄nai keriuwe h̄m̄ m̄rak kar ke m̄t̄ik kari han ke miyak keriuwe menmen mau t̄rpe.” ¹⁷ Yi eiȳt̄po hi h̄ir̄akem harkeik a? Hi hewis-esiyek hari menmen mi heriuwe m̄t̄ik̄t̄ hi heriuwetet tan t̄ri a? Taauye! ¹⁸ *Hi hitehi Taitas h̄m̄ manp te h̄irak kaknen kakri. Hi heriuwetek h̄irak kaknen kaktike kaiu yinak hak ik. Taitas h̄irak kewisesik kari menmen mi o au a? Au. H̄irak ketikewa haw̄r ap wises menmen m̄p̄ram au a? Yi han ekitet menmen im werek werek!

¹⁹ Hi han kitet yi yekine t̄wei im yi han kitet haiu mewisi t̄wei im mamri han ki, te yi han kitet haiu yain a? Auye! Nauu yinan yaain, haiu m̄t̄ ne Krai, God k̄irai haiu metpi menmen im. Haiu mewisi h̄m̄ mekre t̄wei im keremem, h̄iram mamkepi yi eiyises h̄im me God werek werek. ²⁰ *Haiu mewisi t̄wei im mentar menmen im. Hi han kitet yap̄rwe me menmen im. Hi h̄inapen maain hi anen ari yi m̄t̄ ap yises menmen mar ke hi hanhan yi yisesim, te yi einapen menmen maain hi ehisesim akepi ariuwerem. Hi han kitet hi anen ari yi yainehan me menmen, yi hemkre menepam me menmen, yi han enuk me menmen, yi yenke yewep p̄nan nen in nen ein, yi eisiuwe ni yinan h̄im enum, yi eiȳt̄pepan yayisesan me menmen, yi paan tokik, yi ap yekiyau yau han kiut̄ip au, yi yises menmen heriyai heriyai. ²¹ *Hi han kitet maain hi anen ari, God h̄irak kaknipa hi ȳnk enuk ah̄ip̄r n̄naam mi, hi han tewen̄n m̄t̄ kerek hi ap̄ri en̄nop̄n enkeip̄n m̄t̄ miyap̄r ne weiw̄k miut̄ip me God en. Hi ap̄ri entar

* 12:7 Jop 2:6 * 12:9 Fl 4:11-13 * 12:11 2Ko 11:5

* 12:12 Ro 15:19 * 12:13 2Ko 11:9 * 12:14 2Ko

13:1 * 12:15 Fl 2:17 * 12:18 2Ko 8:6, 16-18 * 12:20 2Ko 2:1-4 * 12:21 2Ko 13:2

h̄r n̄r̄iak menmen enum h̄r ap neweik̄n sip newet menmen enum mar im. H̄r n̄ises menmen enum, h̄r netike miyap̄r h̄r nariyanhis newen̄nem, h̄r han k̄r kekrit kekrit me menmen enum heriyai heriyai. Te hi h̄napen ah̄r m̄t miyap̄r nar ik.

13

Pol katip m̄t miyap̄r ne Korin h̄r naanempre menmen h̄r n̄isesim

¹*In ek hi anen ari meiyam wikak. M̄t han ne yi m̄t h̄r hanhan nansiuwe n̄r yinan h̄m enum, yi eiyises menmen h̄m me God ket̄pim me menmen im. M̄t̄ik̄t wik o wikak h̄rak̄t tatwenhi me menmen im m̄t h̄r nanwepyap̄rem. ²Hi hanhan hat̄p yi m̄t miyap̄r n̄paa yi ȳr̄iak menmen enum yetike yi m̄t han en. N̄paa hi hepu hetikewi meiyam wik, hi het̄pi h̄m manp me menmen. In ek hi wen hepu yan̄m̄n hi het̄pi heteipim. Maain hi p̄ke anen ari, hi ap ewis m̄t̄ik̄t kei kiut̄p h̄rak kau wein̄m kerek n̄paa h̄rak k̄r̄iak menmen enum ap keweik̄n sip kewet̄wem au. Hi arekyi enum entar yi hanhan hi ateikni menmen iuwe me Kraiis mewa. ³Maain hi anen, yi eiȳr̄tei werek werek hi hekreh̄r ke Kraiis. Hi skelim yi m̄t me menmen yi ȳr̄iakem. Menmen me Kraiis h̄ram ap menmen kike te yi eiyin̄em. Au, h̄ram menmen iuwe mamriwaank me menmen enum yi yisesim. ⁴*N̄paa Kraiis h̄rak keweik̄n kar ke haiu m̄t, te m̄t net̄wekhis newenkekik kau nu tentarak̄t h̄rak kaa. Te in ek God kewet̄wek menmen m̄rak iuwe m̄k̄iak h̄rak p̄ke kekrit kepu. Haiu metike Kraiis haiu mau niut̄p haiu ap m̄t iuwe au. Te God kak̄kepai kakriuwe menmen m̄rak iuwe, te maain haiu mamnen, haiu mamwepyap̄r menmen im iuwe n̄m̄n ke yi m̄t en me w̄ haiu skelim yi m̄t me menmen.

⁵*Yi han ekitet h̄ras te yi eiȳr̄tei werek werek yi yises h̄m yaaim me Kraiis mekre han ki o au. Yi han ekitet h̄ras. Yi ap yertei Kraiis Jisas h̄rak au kekre han ki a? Yi yisesik werek werek h̄rak kau kekre han ki, o au en, taau! ⁶Hi han kitet yi yertei Kraiis Jisas kau kekre han kiau. Haiu ap m̄t enun mewisesik au. ⁷Haiu mitehi God h̄rak kak̄kepi yi ap eir̄iak menmen enum eiyisesim au em̄t! Haiu ap mit̄wekhi me menmen im te m̄t nan̄r menmen iuwe me God haiu mamrekyiyem mamriwaank mamriuerem, te m̄t nan̄r̄tei God keh̄m̄tenei haiu m̄t aposel. Menmen im au, h̄r han ekitet haiu m̄t enun wein̄n,

h̄ram menmen wein̄m. Haiu hanhan yi eir̄iak menmen yaaim eiyises keremem. ⁸*Yi yertei haiu m̄t ap mamriak menmen mamremir h̄m yaaim au. Haiu emriak menmen keremem h̄ram mamkaap h̄m yaaim. ⁹Yi yises h̄m me Kraiis werek werek, haiu han yaaik ap mamteik̄n m̄t menmen maiu iuwe me God mam̄waank menmen enum m̄t n̄isesim. Te h̄r han kitet haiu m̄t enun wein̄n, h̄ram werek. Hekrit hekrit haiu mitehi God kak̄kepi te yi eiyises h̄m m̄rak werek werek. ¹⁰*God keweto menmen m̄rak iuwe hi skelim m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God neriuwerem, te hi h̄napen hariwaank yi m̄t miyap̄r en ariuwerem au em̄t! Te yi eiyin̄n eiyises h̄m mai werek werek mau t̄wei ik me w̄ hi wen heit yan̄m̄n. Yi eiweik̄n sip eiwet menmen enum, te maain hi anen ari hi ap ariwaank ariuwe menmen mai iuwe me God au. Hi akepi yi eiyu werek eiriuwerem keriyen.

H̄m ham kike mikaru

¹¹*Naiu yinan, in ek haiu meremir h̄m met̄pi yi yaain. Yi eiweik̄n sip eiwet menmen enum eiyises menmen yaaim keremem. Yi eiȳmtau h̄m hi het̄piyem mau t̄wei ik yi eiyisesim. Yi eikepan yi eiyu han kiut̄p yi eikiyan eiyu eiȳt, te God kerek h̄rak han tewen̄nai kekepai haiu mamu werek werek, h̄rak kaku kaktikewi.

¹²*Yi m̄t miyap̄r ne God en, yi eiketanh̄s eitike ni yinan eiȳt̄por h̄r yaain.

¹³M̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄p me God in h̄r net̄pi yi yaain.

¹⁴Hi hanhan M̄t̄ik̄t Iuwe Jisas Kraiis h̄rak kakrekyi menmen yaaim, God h̄rak han tewen̄ni, God H̄m̄n Yaaik h̄rak kak̄tikewi kaku kak̄kre han ki.

Mep̄r keremem

* 13:1 2Ko 12:14; Mt 18:16; 1Ti 5:19

* 13:4 Fl 2:7-8

* 13:5 1Ko 11:28

* 13:8 1Ko 13:6

* 13:10 2Ko 2:3,

10:8 * 13:11 Ro 15:33 * 13:12 Ro 16:16

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Galesia Menmen me tiwei ik

Pol kewepyapir menmen mau mekre
han kirak 1:1-10

Pol naanmpre hirekes me hirak keit
eniuk iuwe aposel 1:12-2:21

Him me menmen yaaim God
kerekyeyem 3:1-4:31

Menmen mit ne weiwik me God hir
nanisesim enentar hir epei ninaaiwir
menmen enum 5:1-6:10

Pol katip mit ne Galesia him mkaru
6:11-18

¹ *Hi aposel Pol. Mit hir netpo neri-
uweta hi hatip mit him me God au. God
ap katip mit hak hirak kehimitena hi
hatip mit him mirak yaaim. Jisas Krai
kerekek ketike God Haai kerek nipa
hirak kikiak Jisas nipa kaa ek, hirakit
keretet tehimitena hi hire aposel hi
hatip mit him yaaim me God. ² Hi Pol
hetike mit nai in kerek haiu mirak
menmen miutip, haiu matip yi mit ne
weiwik me God yerer wit wit yau
provins Galesia, yi yaain. Hi Pol
hesiuwe tiwei ik ken yi mit en.

³ *Hi hanhan God Haai kaiu ketike
Mitik iuwe kaiu Jisas Krai hirakit
hanhan teri-
uwi yi eiyu werek werek. ⁴ *Krai
hirak kises han ke God hirak Haai
kaiu, hirak kaa kesak menmen enum
mau kekepai keriyey haiu mnaaiwir
menmen enum mau ti mari han kaiu
me w in ek. ⁵ Hi hanhan haiu mit
emwenipi niuk mirak iuwe tip-
main tipmain enum eik.

Him yaaim miutip mepu keremem

⁶ Hi han kekrit iuwe hentar yi
yinaaiwir God nipa kari han ki keriuwe
menmen yaaim Krai kerekyiyem
weinim nipa w hirak kaa. In ek yi
yinaaiwir him mirak yaaim waswas,
yi yises him ham yi han kitet hiram
yaaim mamkepi yi yises God. ⁷ *Te
him ham yaaim mepu mamkepi mar
im au. Him miutip kerek nipa hi
hetpiyem hiram keremem mamkepi
yi eiyises God werek werek. Hi atip
menmen im hentar mit han enun nari
han ki, hir hanhan nanweikin him
yaaim me Krai mamno him ham ham
enum memipin. ⁸ *Te haiu hiras o
mitik ensel ke wit ke God kaknen,
haiu mamtpi him ham me him nipa
haiu metpiyem, neimin nanriak
menmen im hi hanhan God kakreyor
enum kakiwaanki

nanikre si. ⁹ Haiu epei metpiyem, te
in ek haiu pike metpiyem meteipim.
Mit kerek epei nan netpi him ham
me him nipa yi yemtehem yisesim,
hi hanhan God kakreyor enum
kakiwaanki nanikre si.

¹⁰ *Yi han kitet hi hewis menmen
im hetpim, te mit hir han yaaik
nanriuwa a? Taaue! Hi hirak
menmen te God han yaaik kakriuwa
kerekek. Hi hirak menmen im enip
mit hir han yaaik nanriuwa, te hi
ap hirak menmen me Krai au. Hi
hirakem me mit keriyen.

*Pol keteikin mit God kerekek ke-
himitanek hirak kire aposel*

¹¹ *Nai yinan, hi hanhan te yi
eiyirtei werek werek him yaaim me
Krai hi nipa hetpiyem mit ap neket
han em netpim au. ¹² *Mitik hak
ap ketpo him im keteiknewem au.
Jisas Krai kerekek ketpewem
keteiknewem.

¹³ *Him im yaaim mentar yi epei
yemtau menmen enum hi hirakem
nipa hi hises menmen mit ne Isrel
hir nisesim. Hi epei hirak enum
iuwe me mit miyapir ne weiwik me
God, hi hanhan kirak nani. ¹⁴ *Hi
epei hinin nai ne watu miutip ne
mit naiu ne him haiu mit ne Isrel
misesim. Hi hinini hentar hi nepei
hises menmen wisenum me menmen
maamrer naiu nriakem han kitet
God han yaaik keriuwerem.

¹⁵ *Te nipa hi hekre tu ke miye
pai, God hirak han kitet hiram
yaaim te hirak kehimitena hi kirak.
Maain hirak kerekyo yaaim ketpo
menmen te hi hirak menmen mirak.
¹⁶ *Hirak ketpo menmen te hi
hirak menmen mirak, hirak keteikno
Nikan kirak hirak keimin, te hi
hatip mit him yaaim me Krai. Him
im men mit ap ne weiwik me Isrel
au. Me w God kerekyewem, hi ap
atip mit han hitorhi hiram yaaim
hi hire aposel o au. ¹⁷ Hi ap hitet
yayiwu hinu hen wit Jerusalem hir
mit aposel ein kerek nipa God
kehimitenor ninin natip mit him
mirak, hi hitorhi me menmen au.
Wasenum, hi hen wit Arebia kerek
wit enuk mit miutip niutip newiyen.
Te maain, hi pike han wit Damaskas.

¹⁸ *Maan, tito wikak epei men,
hi han hitet yayiwu hinu hen hiun
wit Jerusalem, hi hen hir Pita. Hi
etikerek wau en wewepnak me w
hiswiyen hispinak (15) keremem.
¹⁹ *Hi ap hir mit aposel han au,
Jem hirak nikik ke Mitik iuwe Krai,
hi hirek

* 1:1 Ga 1:11-12 * 1:3 Ro 1:7; Fl 1:2 * 1:4 Ga 2:20; 1Ti 2:6; Ta 2:14; 1Jo 5:19 * 1:7 Ap 15:1, 24 * 1:8 1Ko
16:22 * 1:10 1Te 2:4 * 1:11 Mt 16:17 * 1:12 Ga 1:1 * 1:13 Ap 8:3 * 1:14 Ap 22:3 * 1:15 Ais 49:1;
Jer 1:5; Ro 1:1 * 1:16 Ap 9:3-6; Ga 2:7 * 1:18 Ap 9:26 * 1:19 Mt 13:55

kiutipen kerekek. ²⁰ Menmen hi hewisiyem hiram him yaaim. God kertei hi emitipin au.

²¹ *Hi han hiun Jerusalem epei au, hi hen ti ke provins Siria ketike provins Silisia. ²² Te in ek, mit ne weiwik me God neit Judia hir ap nira hir au netari ninaan mai au. Hir nemtau mit han netpor him weinim keremem me hi mar im: ²³ "Mitik kerek hirak kewep haiu mit ne weiwik miutip me God, hirak in ek katip mit him yaaim me Krai kerek hirak nipaa hanhan kakawaankem." ²⁴ Hir nemtau him me menmen God kerekewem, te hir newenipi niuk mirak.

2

Pol ketike mit han aposel nriak menmen miutip

¹ *Maain, tito hiswiyen tekyaaait (14) nepei man men, hi Pol hetike mitik Banabas hawir pike witet yayiwe waniu wen wit Jerusalem. Hi heithis mitik Taitas hirak kan ketikewawir. ² Hi hen ein hentar God keteikno hirak hanhan hi ano. Hi hen hatip mit ein him yaaim hi hatip mit em herer wit wit hatip mit ap ne weiwik me Isrel em, te hi ap atip mit yapirwe rem au. Hi atip mit iuwe ne weiwik miutip me God ein keriyen. Hi hanhan hir enwenhi him yaaim hi hatip mit em. Hi hinaain te menmen nipaa hi hirakem, o in ek hi hirakem hiram mire menmen weinim hentar hir ap newenauhi him hi hetpim.

³ *Taitas wariyakit kai, hirak ke Grik, hirak ap ke Isrel au, te hir mit iuwe ein ap natip hir enrekir yink kirak te hirak kakre mit ne Isrel hir nantikerek nanu niutip au.

⁴ *Haiu mit matip me menmen im mentar mit han hir nemipin nare hir naiu yinan, te hir ap nises him me Krai werek au. Hir hanhan nerekir Taitas yink kirak. Mit in hir epei nan nau nimin ke haiu mit haiu mepitari menmen hir nisesim. Hir nire mit enun newenainaan me menmen yaaim haiu misesim. Haiu minaiwir him lo me Moses me nipaa ein mit ne Isrel nisesim mentar haiu metike Krai Jisas mau niutip. Te mit han in hanhan neriyei haiu emises him lo me Moses me nipaa ein, te haiu pike mamu enum mamises him me nipaa ein mamre mit nau nekre winak enuk ke gavman. ⁵ Haiu ap mises han kir mei kike au, te haiu naanempri him yaaim me Krai werek werek, te yi ap eiyises him ham enum mei mir mamtikerem au.

⁶ *Mit ein hir mit niuk mir iuwe ninin mit han. (Hi han kitet hir iuwe hiram

menmen weinim hentar God hirak han kitet haiu mit yapirwe haiu mipiran.) Hir mit niuk mir iuwe en, hir ap netpo him meiyam hir mit enisesim me him hi hatip mit em au. ⁷ *Hir nertei God keweto him yaaim kehimitena keriuweta hi hatip mit ap ne Isrel him mirak, har ke God kehimitan Pita hirak katip mit ne Isrel him yaaim me Krai. ⁸ Nipaa God kikaap Pita hirak kewepyapir him yaaim mirak men mit ne Isrel. Mar im, hir nertei God kekepa kehimitena hi hatip mit ap ne Isrel him mirak yaaim. ⁹ Hir epei nertei menmen yaaim God kerekewem kehimitena hi hatip mit him mirak yaaim, mit iuwe ne weiwik miutip me God neit wit Jerusalem, Jems, Sifas, tetike Jon hirakit teketawirhis teteiknawir hiram yaaim te hawir wen wit kerek mit ap ne Isrel newiyen, hawir wetpor him me God, hir nanino wit kerek mit ne Isrel newiyen hir netpor him me God. ¹⁰ *Hir netpawir him miutip im keremem. Hir hanhan haiu mit mamit pewek mamsiuwerem mamno mit enun netenen menmen au hir nau neit Judia. Menmen im hi hanhanem, te hi hirakem.

Pol kene Pita kentar menmen hirak kirakem

¹¹ Hi hetike Pita hawir watip mit him me God miutip keremem, te maain wi Pita kan wit Antiok kir mit en, hi henerek herp ninaan mirak hentar hirak kirak menmen miutip enum. ¹² *Hi henerek hentar menmen miutip im. Nipaa mitik Jems keriuwet mit han nen wit Antiok. Pita kipaam menmen ere in ketike mit ap ne weiwik me Isrel. Maain mit kerek Jems keriuwetai nan nipiun Antiok, Pita kinaaiwir mit ap ne Isrel ap kaam menmen ketikeri kentar hirak kinaain mit in ne Jerusalem. Hir wen nises him me Moses kerek nipaa matip mit kerek nises him me God hir enrekir yink kir, te Pita han kitet hir nanererek nanantar hirak ap kises him me Moses au. ¹³ Mit han ne weiwik me Isrel nepu in, hir nipaam menmen ere in netike mit ap ne Isrel, hir nriak enum ninaaiwir mit en netike Pita. Banabas hirak kerek, te hirak kises enum, hirak ap kaam menmen ketikeri au. Hirak kinaaiwiri. ¹⁴ Hi hertei hir ap nises him yaaim me God werek werek au, te hi hatip Sifas me ninaan me mit miyapir yapirwe, hi hetpiwek har ik: "Ti mitik ke weiwik me Isrel, te ti ap hises menmen mit ne Isrel au. Ti hises menmen har ke mit ap ne Isrel hir nisesim. Ti henmak te in ek heriuwe menmen ti hisesim hinaaiwir mit ap ne Isrel, ti hari han kir te hir enises

* 1:21 Ap 9:30 * 2:1 Ap 15:2 * 2:3 Ap 16:3 * 2:4 Ap 15:1, 24; Ga 1:7, 5:1, 13 * 2:6 Ap 10:34 * 2:7 Ap 22:21 * 2:10 Ap 11:29-30 * 2:12 Ap 11:3

menmen mīt ne Isrel nīrakem a? Nīpaa ein ti hīrekes ap hisesim au. Ti hīnaain mīt ne Jems epei nan keriyen.”

Neimīn nises hīm me Jisas kerekek God kaktīp hīr yaain kaktorhis

¹⁵ Haiu mīt kerek miyerer ninai, haiu mīt ne Isrel. Haiu ap mar ke mīt nerer wit wit ap ne weiwīk me Isrel kerek haiu matīp hīr ap nises hīm me Moses. ¹⁶ *Haiu mertei God katīp mīt han hīr yaain kaktorhis nentar hīr nises hīm lo me Moses au. Hīrak kaktīp hīr yaain kaktorhis kakīntar hīr nises Jisas Krai. Haiu mīt mises Jisas Krai kerekek, te God han kitet haiu yaain kaktaihis. Haiu mises menmen hīm lo me Moses metpaiyem, te haiu mīre yaain taau. God ap katīp mītīk kiutīp yaaik kaktīwekhis kakīntar hīrak kīriak menmen hīm lo me Moses metpim auyel! ¹⁷ Haiu hanhan God kaktīp haiu yaain kaktaihis kakīntar haiu mises Krai kerekek. Te God au katīp haiu emises hīm me Moses te hīrak kaktaihis, haiu mīriak menmen enum. Haiu emweikīn sip emwet hīm me Moses, te haiu manises hīm me Krai, te menmen im meteikīn Krai hīrak kenipai haiu mīrak enum. Hīm im hīram yaaim a? Taauye! Krai ap kenipai haiu mīriak enum au. Hīrak kerekek kekepai haiu mises hīm me God werek werek hīrak kaktaihis. ¹⁸ *Hi nīpaa eweikīn sip ewet hīm lo Moses nīpaa kewisīm, te in ek hi pīke ehisesim, hi heteikīn mīt hīm me Moses hīram wen mamkepa God kaktaihis, te hi hīriak enum. ¹⁹ *Nīpaa hi hises hīm me God nīpaa Moses kewet haiu mīt em, hi hertei hi enuk God kakrewaank te hi hahi. Te Krai hīrak kekrehīr kai, God kewaank hīrak kaa kentar nu tentarakīt. Hīram mar ke hi haa hetikerek, te hīm lo me Moses ap naanmīprau au. Te in ek hi hises han kai, te hi hises God. ²⁰ *Te in ek hīram mar ke hi ap hepu au, hi haa. Te Krai hīrak kekrehīr kai kekepa hi hepu. In ek hi hepu, te menmen hi hīriakem hi han kitet God Nīkan kīrak Jisas kerek nīpaa han tewēna kaa, hīrak kakīkepa hi etike God hawīr waukiyakīt wawu han kiutīp. ²¹ Hi ap heweikīn sip ewet hīm yaaim me Krai henip menmen yaaim God kerekyaayem hīram weinīm au. God kaktīp mīt hīr yaain nentar hīr nises hīm mīrak nīpaa Moses kewet haiu mīt em, te nīpaa Krai ap kan au. Hīm me Moses mekepai te God kaktīp haiu yaain taau. Krai kaa weinīm au. Hīrak kerekek kīriak God katīp haiu

mīt haiu yaain. Hīm nīpaa kerek Moses kewisīm hīram taauye!

3

Mekam mekepi yi yau werek werek-Hīm me Moses o Hīm me Krai

¹ Yi yetaritari mīt ne Galesia! Yi yenmak te yi yewis mīt han nari han ki te yi ap yises hīm yaaim me Krai a? Haiu epei metpiyem werek werek hīram mar ke yi epei yīrek hīrak kaa kentar nu tentarakīt. ² Hi hare ehithi menmen ham miutīp. Yi epei yeit God Hīmīn Yaaik kan kekra han ki yentar yi yises hīm nīpaa Moses kewet mīt em o yentar yi yemtau hīm yaaim me Krai nīpaa yi yisesim a? Hīm yaaim me Krai keremem! ³ Yarkeik te yi yetaritari! God Hīmīn Yaaik kekepi kari han ki te yi yinīn yises hīm yaaim me Krai, te in ek yi han kitet yi wen eiyses menmen mīrak werek werek eiriuwe menmen mi manpenuk enuk a? Taauye! ⁴ Menmen yaaim iuwe God kerekyaayem kekra han ki hīram weinīm a? Au, hīram menmen iuwe. ⁵ Kenmak te hīrak God kerek keweti Hīmīn Yaaik kīrak, hīrak kīriak menmen yaaim mīrak mirakel me his me yi mīt? Hīrak kīriakem kentar yi yises hīm nīpaa Moses kewet mīt em o yi yises hīm yaaim me Krai nīpaa yi yemtewem a? Me Krai keremem!

⁶ *Haiu mertei menmen im nentar hīm me God nīpaa mīt profet newisīm hīram matīp Ebraham kemtau hīm me God ketpīwekem hīrak katīp, “Hīm me God hīram yaaim. Maain hīrak kakriakem.” Ebraham han kitet kar ik te God katīp hīrak yaaik. ⁷ Yi eiyrteim in e. Mīt kerek hīr han kitet God kakises menmen hīrak ketpim, hīr keriyen hīr hīras nepenyerer ne Ebraham nentar hīr han kitet God nar ke nīpaa Ebraham han kitetik. ⁸ *God nīpaa enum eik kertei hīrak han kitet mīt ap ne Isrel hīr yaain nanīntar maain hīr han kakitet hīrak kakises hīm mīrak. Te hīrak kinīn katīp Ebraham hīm yaaim mīrak maain mannen hīrak ketpīwek hīm mar im: “Maain hi ariak yaaim me mīt niutīp niutīp nerer wit wit henterit.” Ebraham han kitet menmen im God ketpīwekem, hīrak kakrekoyem, te God katīp hīrak yaaik. ⁹ *Te neimīn han kitet God kakriak menmen hīrak ketpim, te hīrak kaktīp hīr yaain nanīr ke nīpaa hīrak katīp Ebraham hīrak yaaik.

¹⁰ *Te mīt kerek wen nises hīm nīpaa Moses kewet mīt em, God han enuk keriuweri kakīwaanki kakīntar hīm yaaim

* 2:16 Ap 15:10-11; Ro 2:20-28, 4:5; 11:6; Ga 3:11

* 3:6 Jen 15:6; Ro 4:3

* 3:8 Jen 12:3; Ap 3:25

* 2:18 Ro 4:14, 11:6

* 3:9 Ro 4:16

* 2:19 Ro 7:6

* 3:10 Diu 27:26

* 2:20 Jo 13:1; Ga 1:4

* 3:11 Ro 1:17; Ga 2:16

m̄irak mau t̄wei mat̄ip mar im: “M̄it kerek nises h̄im me God n̄ipaa Moses kewis̄im mau t̄wei, h̄ir enises h̄im m̄irak enepim, o au en, God kakiwaanki.” ¹¹ *H̄im me God mau t̄wei mat̄ip: “M̄it kerek h̄ir han kitet God kakriak menmen h̄irak ketpim, h̄irak kakt̄ip h̄ir yaain, h̄ir nantike God nanu werek werek.” In ek, haiu mertei God ap kat̄ip m̄it̄ik hak kiut̄ip h̄irak yaaik kentar h̄irak kises h̄im n̄ipaa h̄irak kewet Moses em au. ¹² *Menmen me m̄it nises h̄im me Moses, h̄iram ap mar ke m̄it han kitet God kakriak menmen h̄irak nepei ketpim. Au, h̄im me God mau t̄wei mat̄ip mar im: “M̄it kerek nises h̄im me God Moses kewet m̄it em, h̄ir enisesim enepim te h̄ir nanu werek nan̄interim.”

¹³ *Krais h̄irak kekreh̄ir kaiu, m̄it newaanek h̄irak kaa te h̄irak kekepai haiu m̄inaaiw̄ir menmen enum h̄im me Moses mat̄ip mamwep. H̄im me God mau t̄wei mat̄ip, “M̄it̄ik kerek m̄it nat̄ip h̄irak kaki h̄ir nanwenkekik kaku nu, menmen im meteiknai haiu m̄it God kehimitaneke h̄irak kakiwaankek kakit.” ¹⁴ Te God kenip m̄it h̄ir newaank Krais te menmen yaaim God n̄ipaa kat̄ip Ebrahim em Jisas Krais kekepim h̄iram mamnen m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel. H̄irak Krais k̄ir̄iakem mar em, te haiu m̄it haiu mam̄it H̄im̄in Yaaik k̄ir̄ak n̄ipaa h̄irak kat̄ip kaksuwarek kaknen, mentar haiu han kitet God kakriak menmen h̄irak n̄ipaa kat̄ip h̄irak kakis̄esim.

H̄im Moses kewetaiyem ap mekreh̄ir h̄im n̄ipaa God kewet Ebrahim em au

¹⁵ Nai yinan, hi eteikni menmen im hi hetpiyem meriuwe menmen m̄it n̄ir̄iakem. M̄it̄ik̄it wik tat̄ipak̄it menmen h̄irak̄it tatis̄esim, h̄irak̄it tatwis̄im mamu t̄wei me gavman. Ap te m̄it̄ik̄it keiyak kaknen kakwis h̄im ham ke h̄im im kakt̄ip enum h̄irak̄it tewis̄im mau t̄wei au. H̄iram mamu mam̄it mam̄ir ke n̄ipaa h̄irak̄it tewis̄im. ¹⁶ *Mar im God kat̄ip h̄im yaaim men Ebrahim ketike nepenyek k̄ir̄ak. H̄im me God mau t̄wei ap mat̄ip “nepenyer̄er n̄irak yap̄irwe” au. H̄iram mat̄ip “nepenyek kerekek,” te h̄irak nepenyek k̄ir̄ak kiut̄ip kerekek h̄irak Krais. ¹⁷ *Menmen hi hetpi, han kai kar ik. N̄ipaa God kat̄ip Ebrahim h̄im yaaim, God h̄irekes kakis̄esim. H̄ir m̄it newen tito tito neneiwewim ere God kewet Moses h̄im ham h̄iram m̄ikaru man mar ke 430 tito. H̄im im ap mekreh̄ir min̄in h̄im n̄ipaa God kat̄ip Ebrahim em, te h̄iram wein̄im au. H̄iram wen mepu. ¹⁸ Haiu

mam̄it menmen yaaim em God n̄ipaa kat̄ip kakwet Ebrahim em mam̄antar haiu mis̄es h̄im me God h̄irak n̄ipaa kat̄ip Moses em, te h̄im yaaim God kat̄ip Ebrahim em h̄iram enum memip̄in wein̄im. Au, h̄iram mam̄kepai haiu mam̄it menmen au. Haiu mam̄it menmen yaaim mam̄antar h̄im God kat̄ip Ebrahim em. Me Moses taau!

¹⁹ *H̄im im yaaim kenmak te God kat̄ip Moses h̄im a? God kat̄ip haiu m̄it h̄im im, te h̄iram meteiknai menmen haiu m̄ir̄iakem h̄iram enum. H̄im me Moses mau t̄wei naanm̄ipre haiu m̄it ere nepenyek ke Ebrahim kaknen kerek n̄ipaa God kat̄ip h̄im yaaim me h̄irak. M̄it ensel God kewet̄ir h̄im, h̄ir nat̄ip Moses em. Moses h̄irak kerp n̄im̄in ke m̄it netike God kat̄ip m̄it h̄im m̄irak h̄ir newenhi nanisesim. ²⁰ Te God h̄irekes kat̄ip Ebrahim h̄im yaaim. M̄it̄ik hak ap kerp n̄im̄in ket̄ip̄wek h̄im au. Te God h̄irekes kat̄ip Ebrahim menmen h̄irak kakrek̄ȳwekem. M̄it̄ik ap kerp n̄im̄in kenip Ebrahim kewenhi kakis̄es menmen au. God kat̄ip h̄irak kakrek̄ȳwekem wein̄im. H̄im im God kat̄ip Ebrahim em h̄iram min̄in h̄im God kat̄ip Moses em mentar menmen im. (M̄it ne Isrel ap nanises h̄im n̄ipaa h̄ir newenhi nanisesim, God ap te kakwet̄ir menmen. Te h̄irak kakwet Ebrahim menmen m̄irak wein̄im.)

H̄im me Moses naanm̄iprai metaihis haiu mamno mamises Jisas

²¹ *Mekam? H̄im Moses kewet m̄it em h̄iram meremir h̄im yaaim God kewet Ebrahim em? Taau! H̄im lo ham n̄ipaa mepu h̄iram werek te mamkaap m̄it h̄ir nantike God nankiyan nanu han kiut̄ip, te God kakt̄ip h̄ir yaain nentar h̄ir nises h̄im im em. Te h̄iram mepu au. ²² *H̄im me God mau t̄wei mat̄ip, “M̄it yap̄irwe kerek h̄ir n̄ir̄iak enum h̄ir nan̄iwaan̄it.” H̄iram mam̄it̄ip mar im te m̄it kerek h̄ir nanises Jisas Krais, God kakt̄ip h̄ir yaain nan̄antar h̄ir han kitet h̄irak kakis̄es h̄im n̄ipaa h̄irak ketpim.

²³ *N̄ipaa h̄im me Krais man wen au, h̄im me Moses kewet m̄it em naanm̄iprai haiu emisesim ere God kakwep̄yap̄ir menmen yaaim me Krais haiu emisesim. ²⁴ *Te h̄im Moses kewet m̄it em h̄iram meteiknai haiu enun, h̄iram menipai haiu hanhan m̄ir̄ak mamno haiu mamisesik, te God kakt̄ip haiu yaain ap mamraiwaank mam̄antar haiu han kitet h̄irak kakis̄es menmen n̄ipaa h̄irak kat̄ip h̄irak kakis̄esim. ²⁵ In ek, h̄im yaaim me Krais epei man, te h̄im me Moses

* 3:12 Ro 10:5

* 3:13 Ro 8:3; 2Ko 5:21; Ga 4:5; Diu 21:23

* 3:16 Jen 12:7; Ap 7:5

* 3:17 Eks 12:40

* 3:19

Ro 5:20; Ap 7:38

* 3:21 Ro 8:2-4

* 3:22 Ro 3:9-19, 11:32

* 3:23 Ga 4:3

* 3:24 Ro 10:4

kerek nɪpaa mepu mekepai, in ek hɪram nepai au meit.

Hɪm hɪram menipai mɪre nɪkerek ne God

²⁶ *Yi yapɪrwe yi nɪkerek ne God yentar yi han kitet hɪrak kakises menmen nɪpaa hɪrak katɪp hɪrak kakisesim. Yi yetike Kraiſ yi yau han kiutɪp yi nɪkerek ne God yentar nɪpaa yi mɪt miyapɪr ²⁷ *kerek mɪt han nɪkri neriuwe tɪpar hɪr nekine niuk me Kraiſ, yi yaain yɪre Kraiſ. Te God han kiteti yar ke hɪrak han kitet Kraiſ. ²⁸ *Hau mepu mar ik, te in ek mɪt hɪr ap nenke hasini pɪnan ne weiwɪk me Isrel o mɪt ap ne Isrel, o mɪt hɪr nɪriak wok ne mɪt hɪr naanmɪpri, o mɪt hɪr nɪriak wok nanɪt pewek mererim. Au, God han kitet menmen im hɪram weinɪm. Hau mɪt yapɪrwe hau mɪpɪran mentar hau ne Kraiſ Jisas. ²⁹ *Yi ne Kraiſ, te yi nepenyerer ne Ebrahim. Te maain yi eiyɪt menmen yaaim nɪpaa God katɪp kakwet Ebrahim em.

4

Kraiſ kekepai hau wok mɪt hau mamre nɪkerek ne God

¹ Hɪm mai hɪram im. Nɪkan ke mɪtik hak hɪrak kakɪt menmen me haai ɪrak naanmamprewem, te hɪrak wen kike, hɪrak kaktɪwem au. Hɪrak kɪre mɪtik kɪriak menmen me mɪtik iuwe naanmɪrewek o haai kɪrak weinɪm. ² Hɪrak wen kike hɪrak ekises hɪm me mɪt hɪr naanmɪpewek ketike menmen mɪrak ere wɪ haai kɪmat hɪrak kaktɪwem. ³ *Nɪpaa hau mɪre nɪkerek ein e. Hau mises hɪm me God nɪpaa ensel newet hau mɪt em, hɪr ninɪn naanmɪprai nar ke mɪt naanmɪre mɪt nekre wɪnak enuk. ⁴ *Te maain wɪ epei man nɪpaa God kehimɪtanem, te hɪrak keriuwet nɪkan kɪrak kan tɪ keweikɪn kɪre mɪtik. Mɪte hap hɪre winaak hɪrak kɪre nɪkan kiutɪp ke Isrel, te hɪrak ekises hɪm nɪpaa Moses katɪp mɪt ne Isrel em. ⁵ *Hɪrak kɪriak menmen im te hɪrak kakɪkepai kak-taihis hau mɪt kerek mises hɪm me Moses, te hau mamnaaiwɪr hɪm im naanmɪprai hau mamre nɪkerek iuwe ne God, hau mamɪt menmen hɪrak nɪpaa ketpai kakwetaiyem.

⁶ *Yi nɪkerek nɪrak iuwe, te God keriuwet God Hɪmɪn Yaaiſ kerek kau kekre han ke nɪkan kɪrak Jisas, hɪrak kan kekre han ki. God Hɪmɪn Yaaiſ kenipai hau han yaaiſ matɪp God hɪm iuwe mar ik: “Ti Haai kaiu! Ti Haai kaiu!” ⁷ *Tɪs,

in ek yi ap yɪre mɪt enun nepu nekre wɪnak enuk au. Yi nɪkerek iuwe ne God keriyen. Yi yises Kraiſ, te yi nɪkerek iuwe ne God, te yi eiyɪt menmen yapɪrwe God kehimɪtaneyem hau nɪkerek nɪrak.

Pol han kitet mɪt ne provins Galesia

⁸ *Nɪpaa yi ap yertei God, yi mɪt ap ne weiwɪk me Isrel. Yi yises hɪm me tɪpir o menmen hɪram ap te mamweikɪn mamre God taau. ⁹ Te in ek yi yertei God. Yi hɪras yerteiyek au. Hɪrak kehimɪteni yi nɪrak. Te yi yenmak yi hanhan pɪke eiyises hɪm weinɪm hɪram mar ke menmen weinɪm me tɪpir nɪpaa yi yisesim a? ¹⁰ *Yi yises menmen im, yi han kitet God katɪp yi yaain yayɪntar menmen yi yɪriakem hɪram mises menmen me wɪ o wenke o tito nɪpaa Moses katɪp yi mɪt yi eiyisesim einapen menmen me wɪ im. ¹¹ Hi han kitet yi mɪt, hi hɪnaain menmen hi herekiyiem hɪram mamre weinɪm mentar in ek hɪm im yi yisesim, hɪram hɪm weinɪm mar ke hɪm weinɪm nɪpaa yi yisesim.

¹² Nai yinan, hi hetpi hɪm manp. Hi hanhan yi eiweikɪn sip eiwet hɪm me Moses eiyɪr ke hi. Hi epei heweikɪn sip hewetiwem, te hi har ke yi mɪt kerek nɪpaa hɪm me Moses ap minɪn naanmɪpri au. Nɪpaa yi ap yerekyo enum au, te in ek hi hertei yi ap eirekyo enum. ¹³ *Yi yertei nɪpaa hi hinɪn han hɪri hentar hi hɪnap, te hi heweikɪn han kai ap hen wit hak au. Hi han hetpi hɪm yaaim me Kraiſ. ¹⁴ Menmen enum meiyep hi hɪnap hɪram enum me han ki, te yi ap yɪneina yeweikɪn sip yeweto au. Yi yetauhis yi yatɪp yar ik: “Ti yaaiſ har ke mɪtik ensel ke God.” Yi yetauhis yar ke Kraiſ Jisas kaknen yi eitɪwekhis. ¹⁵ Nɪpaa yi han yaaiſ hi han hɪri hekepi. In ek yi han kiteta mekam a? Hi etpi menmen im me yi mɪt. Nɪpaa hi hepu hetikewi yi hanhan yeriuwa iuwe, te yi han kitet yar ik: “Hau emketet nanamɪr kaiu emwet Pol em emkepik kɪr ein ein werek werek, te hau emketim.” ¹⁶ *Nɪpaa yi hanhana iuwe yar ek, te in ek hi hɪre mɪtik kepan ke yi mɪt hentar hi hetpi hɪm yaaim a? Taauye!

¹⁷ Mɪt han ein kerek hanhan yi yereki yɪnk ki hɪr newenɪnɪpi hanhani me menmen yaaim au. Hɪr hanhan nanri han ki, te yi ap han kiteta au. Hɪr hanhan yi hanhani yaiɪp hɪr yaain yar ke hɪr natɪp hɪr hanhani. ¹⁸ Te yi eiyisesi yi yetike mɪt han hanhan me menmen yaaim, hɪram werek. Hɪram yaaim te hi hepu o au, yi eiriakem. ¹⁹ Nai yinan yaain, hi pɪke hɪre mɪte weteiknen wawine nɪkan hak. Hi

* 3:26 Jo 1:12 * 3:27 Ro 6:3, 13:14 * 3:28 Ro 10:12; 1Ko 12:13 * 3:29 Ro 4:13 * 4:3 Ga 3:23; Kl 2:20
* 4:4 Ef 1:10; Jo 1:14; Ro 1:3 * 4:5 Ga 3:13 * 4:6 Ro 8:15-16 * 4:7 Ro 8:17; Ga 3:29 * 4:8 1Ko 8:4-6
* 4:10 Ro 14:5; Kl 2:16 * 4:13 1Ko 2:3 * 4:16 Emo 5:10

p̄ike han enuk har ke n̄paa hi han enuk hemer̄r yi m̄t ere yi yises Kraiſ werek werek. In ek hi p̄ike han enuk hemeryi yi m̄t p̄ike eiyises Kraiſ werek werek, yi eitikerek eiyu han kiut̄p. ²⁰ Hi hanhan hi hahu etikewi, te hi ap hetpi h̄m manp heriuwe t̄wei im keremem. Au, hi hanhan hah̄r̄p ninaan mi hertei han ki, te hi etpi h̄m h̄ram mamkepi. Au, hi hepu yan̄m̄n, te hi hep̄itari hi heni o hi hetpi h̄m yaaim.

Him tok piksa me Sera wetike Hega

²¹ Yi m̄t kerek yi hanhan eiyises h̄m lo me Moses eiȳr̄teiyem werek werek, hi hetpi h̄m me h̄m lo m̄rak. ²² *H̄m me God mau t̄wei mat̄p Ebrahim kine n̄kerek h̄rak̄t wik. Hega kerek h̄re w̄riak menmen me Sera, h̄re wine n̄kan kiut̄p, Sera h̄re wine n̄kan hak kiut̄p k̄karu, te h̄re win̄n m̄te pe Ebrahim. Hega w̄karu. ²³ *N̄kan k̄rak kerek m̄te Hega winaak, h̄re winaak wentar Ebrahim keriya k̄waa ketikerep kerepep, te h̄re wetu. Te n̄kan k̄rak kerek Sera winaak, h̄re winaak wentar God kat̄p h̄m yaaim h̄rak kekepiye te maain Ebrahim k̄waa ketikerep h̄re wetu. ²⁴⁻²⁵ *H̄m im h̄ram m̄re piksa meteiknai menmen. Miyap̄r wik h̄r nehim̄tan h̄m wik n̄paa God kewetei h̄m m̄t em. Hega h̄re wehim̄tan h̄m n̄paa God kewet Moses em keit m̄niu (o neiȳp) niuk m̄rak Sainai. Niuk ik Hega h̄ram mehim̄tan m̄niu (o neiȳp) Sainai meit wit Arebia. Wit Jerusalem ke m̄t ne Isrel ketike m̄t miyap̄r nau nekrerek h̄r nar ke m̄te ip Hega. Hega wine n̄kan, te h̄rak ek̄riak menmen ek̄r ke miye p̄rak w̄riakem. H̄rak ek̄riak menmen me m̄t te h̄rak ap kak̄t pewek emrerim au. Te m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me Moses h̄rak keh̄m̄teni, h̄r nises h̄m me Moses, h̄r han kitet God kat̄p h̄r yaain. Te h̄m ap mamkepi h̄r n̄re yaain au. H̄ram mam̄waanki. ²⁶ *Sera h̄re w̄re h̄m ham God kewet Ebrahim em. H̄re wehim̄tan wit Jerusalem ke wit ke God. H̄re wepu werek war ke m̄te ap wau wekre w̄nak enuk, te h̄re enu tenm̄n (o rumaa). Wit Jerusalem keit wit ke God ap kises h̄m me Moses au. H̄rak k̄naaiw̄r menmen im. H̄m m̄t miyap̄r kerek nises h̄m yaaim me Kraiſ, h̄re miye paiu, h̄m m̄re n̄kerek n̄re. ²⁷ *H̄m me God mau t̄wei mat̄p Jerusalem keit wit ke God maain kak̄n̄n wit Jerusalem in ek kau t̄. H̄m mertei h̄m im yaaim mentar h̄m me God Aisaia kewis̄m h̄ram mat̄p h̄m tok

piksa mehim̄tan wit wik t̄re miyap̄r wik. H̄ram mat̄p mar im:

“Ti m̄te tenm̄n (o rumaa) ap n̄paa ti hine n̄kerek, ti han yaaik ehu. Ti enep̄p esikeyaanmi han yaaik, ti m̄te ap n̄paa ti ep̄tu te ti eteiknen. H̄re kerek wepu war ke m̄te ap weit m̄t̄k au, h̄re wawine n̄kerek yap̄rwe nan̄n̄n n̄kerek ne m̄te wepu war ke m̄te kerek h̄re weit m̄t̄k ek wine n̄kerek yap̄rwe.”

²⁸ *Nai yinan, yi yertei Aisak h̄rak n̄kan ke Ebrahim kentar h̄m God ketp̄wewekem. Mar im h̄m m̄re n̄kerek ne Ebrahim mentar h̄m n̄paa God ketp̄wewekem. ²⁹ N̄paa n̄kan m̄te Hega winaak wentar m̄t̄k k̄re k̄waa ketikerep wein̄m, h̄rak k̄riak enum me n̄kan hak God k̄kaap m̄te tenm̄n (o rumaa) Sera te h̄re winaak. In ek m̄t nises h̄m me Moses nerekyei h̄m m̄t kerek God H̄m̄n Yaaik kekrai, h̄r nerekyei enum, nar ke n̄paa n̄kan eik enuk k̄riak enum me n̄kan yaaik ek. ³⁰ *H̄m me God mau t̄wei mat̄p mekam? H̄ram mat̄p,

“Eiȳp̄r m̄te w̄riak menmen me m̄te hap wein̄m h̄re wetike n̄kan k̄re enuk. N̄kan k̄re ap kak̄t menmen me haai k̄rak ketike n̄kan n̄paa God k̄kaap m̄te enun tenm̄n (o rumaa) h̄re winaak.” Te yi eiweik̄n sip eiwet h̄m enum m̄t in enun netpiyem me yi eirekir ȳnk ki. H̄m im mewaank han ki enuk mar ke m̄t h̄r nepu w̄nak enuk. ³¹ *Te nai yinan, h̄m ap m̄re n̄kerek ne m̄te w̄riak menmen me m̄te hap weit pewek weriuwerem wein̄m au. Te h̄m ap emises h̄m me n̄paa m̄t ne Isrel nisesim. Au, h̄m m̄re n̄kerek ne m̄te enu tenm̄n (o rumaa) kerek God kekepye, h̄re wine n̄kan, kentar h̄m han kitet God kakises h̄m m̄rak kekep̄ai kaktaihis kar ke n̄paa h̄rak ketpim.

5

Kraiſ keriyei h̄m menp̄n mekeip̄n h̄m lo me Moses, h̄m ap p̄ike emi

¹ *Kraiſ epei keriyei h̄m m̄t h̄m m̄naaiw̄r h̄m me n̄paa ein mar ke m̄t netpan m̄naaiw̄r w̄nak enuk, te h̄m emu werek emises h̄m me Kraiſ. Te yi einak̄n tokim ap eiwis̄ m̄t neriyei yi p̄ike eiyisesim h̄m me n̄paa eiȳr ke m̄t p̄ike nan̄no nan̄kre w̄nak enuk ek au em̄t!

* 4:22 Jen 16:15, 21:2 * 4:23 Ro 9:7-9 * 4:24-25 Ro 8:15; Ga 5:1 * 4:26 Hi 12:22; Rev 3:12, 21:2, 10 * 4:27 Ais 54:1 * 4:28 Ro 9:7; Ga 3:29 * 4:30 Jen 21:10; Jo 8:35 * 4:31 Ga 3:29 * 5:1 Jo 8:32, 36; Ga 2:4, 5:13; Ap 15:10

² Nĭkĭp emnep eiyĭmtewem. Hi Pol hetpi menmen im. Yi mĭt kerek eiwis mĭt han nanrekir yĭnk ki, te God kaktĭp yi yaain, menmen Kraiss kerekĭyiem kakĭkepi kak-tĭhis, hĭram ap mamkepi te God kaktĭp yi yaain au. ³ Hi etpi hĭm manp eteipim. Mĭt kerek hĭr newis mĭt nerekir yĭnk kĭr, te God kaktĭp hĭr yaain, hĭr enises hĭm ham yapĭrwe me Moses keremem, kerek nĭpaa hĭrak katĭp mĭt ne Isrel em. ⁴ Yi mĭt kerek yi yises hĭm me Moses, te yi hanhan God kaktĭp yi mĭt yaain, yi epei yeweikĭn sip yewet Kraiss. Yi yeweikĭn sip yewet menmen yaaim God kerekĭyiem weinĭm. Te in ek hĭrak ap kakĭkepi kakrekyi yaaim kakĭkepi au. ⁵ Haiu mĭt in meriuwe menmen iuwe me God Hĭmĭn Yaaikekepai, haiu han kitet hĭrak kakises hĭm yaaim mĭrak, te haiu memerĭrĭwek hĭrak kaktĭp haiu mĭt haiu yaain hĭrak kaktaihis. ⁶ *Haiu mĭt metike Jisas Kraiss haiu niutĭp, te haiu merĭkĭr yĭnk kaiu o au, hĭram menmen weinĭm ap te mamkepai God kaktĭp haiu yaain au. Menmen im keremem hĭram iuwe. Haiu han tewenĭnan mĭrĭak menmen yaaim mentar haiu han kitet menmen werek werek me God haiu misesim.

⁷ Nĭpaa yi yises hĭm yaaim me God werek werek, te in ek neimĭn neiyepet han ki, te yi ap yises hĭm yaaim mĭrak werek werek au? ⁸ *God kerek kehimiteni te yi yisesik, hĭrak ap kari han ki te yi ap yises hĭm im yaaim au. ⁹ *Haak ke sak neniuk, hĭrak menmen kike, te yi yenkere werek werek au, hĭrak kewep keneises sak naan, mĭt ap te nanĭk taau. Menmen enum yi yisesim me yi yerekir yĭnk ki, hĭram kike, te maain hĭram mamĭwaank menmen yaaim in ek yi yisesim. ¹⁰ *Hi hertei Mĭtik Iuwe kakĭkepi, te yi ap han kitet hĭm ham me hĭm nĭpaa hi etpiyem au. Te mĭt kerek hĭr nari han ki God kakrekyor enum mamr me menmen enum hĭr epei nerekyiyem.

¹¹ *Nai yinan, hi wen hatĭp mĭt heriyai heriyai hĭr enrekir yĭnk kĭr enises hĭm yaaim me Kraiss, nenmak te mĭt kerek nises hĭm me Moses hĭr wen nerekyo enum a? Hi wen hatĭp mĭt enrekir yĭnk kĭr te hĭm me Jisas hĭrak kaa kentar nu tentarakĭt hĭram ap te mamrĭak mĭt in han kĭr kekrit enum neriuwa au a? ¹² Hi hanhan hĭr mĭt kerek hĭr nari han ki hĭr nanrekir yĭnk kĭr te mĭt nanriuwesi hĭr ap nanu nantikewi nanri han ki neriuwe hĭm mĭr, te yi yisesim au.

¹³ *Nai yinan, God kehimiteni yi ape

yĭnaaiwĭr menmen enum nĭpaa yi han ki hĭrak kisesim, hĭram manp ke mĭtik kau winak enuk, te yi yau werek werek. God keriyei (o keriyi) yi epei yĭnaaiwĭr menmen im, te yi ap eiwis han ki ekitet menmen enum me tĭ menterim au em! Hĭrak keriyi yĭnaaiwĭr menmen enum te yi eikepan eiyises menmen yaaim yentar yi han tewenĭnan. ¹⁴ *Hĭm yapĭrwe nĭpaa God katĭp Moses em, hĭram mĭre hĭm miutĭp im mau mekrerem hĭrak ketpim. Hĭram matĭp mar im: "Yi han etwenĭn eikaap mĭt miyapĭr nau menep yar ke yi han tewenĭn hĭras." Yi eirĭak menmen mar im, te yi eiyises menmen iuwe hĭm mĭrak metpim. ¹⁵ Yi hemkre menepam me menmen yi yenehan yenepan yentar menmen, te yi naanempre hĭras te yi ap eiyĭwaank hĭras eituke menmen yaaim me Kraiss yi yisesim. Mĭt kerek nenehan nenapan me menmen, hĭr enun nar ke miyaak me yaank menepam meketet patĭn maan naan me han em.

God Hĭmĭn Yaaikekepai menmen yaaim, han kaiu kĭrĭak menmen enum

¹⁶ *Hi hetpi hĭm im. Yi eiwis God Hĭmĭn Yaaikekepai yi yayises hĭm yaaim me Kraiss, te yi ap eiyises menmen enum han ki hanhanem. ¹⁷ *Hi hetpi hĭm im hentar menmen enum me tĭ han ke mĭt hanhanem, hĭram ap mĭre menmen God Hĭmĭn Yaaikekepai hanhanem. Menmen God Hĭmĭn Yaaikekepai hanhanem ap mĭre menmen enum me tĭ han ke mĭt hanhanem. Te hĭram mĭre mĭt enun nepan mari han ki heriyai heriyai. Hĭram mari han ki heriyai heriyai, te yi ap eiyises menmen werek werek yi hanhan eirĭakem. ¹⁸ *Yi eiwis God Hĭmĭn Yaaikekepai naanempri kakri han ki ketpi menmen yaaim yi eiyisesim, te yi ap eiyises hĭm me Moses te God kaktĭp yi yaain.

¹⁹ *Menmen han ke mĭt kĭrĭakem haiu merteyem, hĭram im: Mĭt miyapĭr nariyanhis newenĭnem, hĭr hanhan me menmen enum im em, hĭr nĭrĭak mĭt miyapĭr yĭnk enuk neriuweri. ²⁰ Hĭr nises tĭpir newenĭpi niuk mĭr, o hĭr nĭrĭak nasi, o han enuk neriuwehan, o hĭr nenehan me menmen, o hĭr hemkre menepam neriuwe menmen, han kekrit te mĭt natĭp enum, mĭt neit menmen yeunĭm nanwet mĭt han em au. Mĭt nenke hasini nises menmen ham menmen ham. ²¹ Hĭr han kitet menmen enum me mĭt han o hĭr nenep mĭt nani, o hĭr naam tĭpar si enum ere hĭr netaritari, o hĭr nanĭno nanrer wit wit nanine henye me menmen enum,

* 5:6 1Ko 7:19; Ga 6:15 * 5:8 Ga 1:6 * 5:9 1Ko 5:6 * 5:10 Ga 1:7; 2Ko 11:15 * 5:11 1Ko 1:23 * 5:13 1Pi 2:16 * 5:14 Lev 19:18; Mt 5:43; Ro 13:9 * 5:16 Ro 8:4 * 5:17 Ro 7:15-23; 1Pi 2:11 * 5:18 Ro 6:14, 8:14 * 5:19 1Ko 6:9-10

o menmen menmeyam enum mar im. Nîpaa hi epei etpi, te in ek hi etpi eteipim. Mît kerek hîr nîriak menmen mar im, hîr ap nanu nantike God nanît menmen yaaim nîpaa God ketpim kakwet mît em au.

²² *Te menmen God Hîmîn Yaaik kîkaap mît enisesim, hîram im: Mît han tewenîna God ketike mît, hîr han yaaik nanu, han kîr kau werek werek, hîr ap han enuk waswas au, hîr nîriak mît menmen yaaim, hîr nîkaap mît han weinîm, hîr nises hîm nîpaa hîr natîp mît hîr nanisesim. ²³ *Hîr hanhan neriuwe mît han, hîr newenîn han kîr me menmen. Menmen mar im mît nisesim, hîm lo ap matîp hîram enum au. Hîram matîp hîram yaaim. ²⁴ *Mît hîr ne Kraisis Jisas, hîr nar ke mît naa netike Kraisis nau nu tentarakît, te menmen enum me ti nîpaa hîr nisesim nîriakem, hîram ap mau mamkre han kîr au. Hîram menmen enum han ke mît nîriakem o menmen enum han kîr hanhan neriuwerem, te in ek hîr nepirem mamno hîram mami mamît.

²⁵ *God Hîmîn Yaaik kenipai haiu metike God Haai kaiu haiu mau niutîp haiu mepu mar ek. Te haiu emwisîk hîrak naanemprai han kaiu me menmen yapîrwe. ²⁶ *Haiu ap mewenîpi niuk maiu haiu iuwe au, haiu ap emkîakan han emket han em me menmen au, haiu ap hemkre menepam me menmen maiu haiu mîriakem o menmen meiyam au emî!

6

Yi eikaap ni yinan me menmen yapîrwe

¹ *Nai yinan yi eiyîr mîtik hak kîriak menmen enum, yi mît kerek God Hîmîn Yaaik naanmîpre han ki yi hanhan eiriuwerek eikepik pîke ekises menmen yaaim mar ke nîpaa hîrak kisesim. Te yi naanempre hîras eiwenîn han ki me wî yi han kitet yi yises God werek werek, te menmen enum mamnen mamri han ki, te yi yairiak menmen enum ye. ² *Yi eikapan me menmen mamnen mamrekyi han ki enuk, te mar im yi eiyises hîm me Kraisis nîpaa hîrak ketpim me yi han tewenînan eikapan. ³ Hi hatîp menmen im hentar mît kerek han kitet hîr iuwe ninîn mît han ap te nankepi, hîr newises hîras natîp nare hîr iuwe. Te hîr au, hîr mît weinî. ⁴ *Yi mît niutîp niutîp han ekitet menmen yi hîras yîriakem. Hîram yaaim te yi hîras han yaaik eiriuwere. Yi ap han ekitet menmen mît han nîriakem, te yi eiyinîni o

au. Menmen im emî! ⁵ *Yi ap eiriak menmen im eiyîntar yi yises menmen enum mîtik hak kîriakem, te maain yi niutîp niutîp God kakitilhi yenmak yi yîriak menmen yi yîriakem, hîrak han ekitet menmen miutîp miutîp. ⁶ *Hîr mît kerek mîtik hak kan ketpor keteiknor hîm yaaim me God, hîr enînkîwek menmen ham me menmen yaaim mîr hîr naanemprewek nanriuwere.

⁷ Yi ap eimitetpîn hîras. Yi ap eimipîn God me menmen au emî! Menmen mît nîriakem nisesim, maain hîr enît menmen yaaim o enum mamrerim me wî God han kakitet menmen haiu mît mîriakem. Hîram mar ke mîtik kamîr ni. Hîrak kamîr menmen yaaim, maain hîrak kakît menmen yaaim. Hîrak kamîr menmen enum mîre napîk tomîk o menmeyam, maain hîrak kakît menmen enum mar im keremem. ⁸ *Mît han nîriak menmen nises han kîr enuk, te maain han kîr kakîwaank kakît. Menmen im hîram mar ke mîtik kamîr napîk tomîk mau ni mîrak. Mît kerek hîr nîriak menmen nises God Hîmîn Yaaik, maain hîrak kakîkepi nanu nanît nantike God tipmain tipmain enum eik. Menmen im hîram mar ke mîtik kamîr menmen yaaim mau ni, maain hîrak kakît menmen yaaim. ⁹ *Menmen yaaim yi yîriakem yisesim, te yi ap einapen eiyisesim eiyîntar yi yîriakem hekrit hekrit au. Maain ere wî God kîmat haiu mamît menmen yaaim, te haiu ap mamnapen mamriak menmen yaaim em. ¹⁰ Tîs, hekrit hekrit haiu mau ti ik e, haiu emriak mît menmen yaaim, te naiu yinan kerek nises hîm yaaim me Kraisis, haiu emrekyor menmen yaaim iuwe.

Pol han yaaik keriuwe Jisas nîpaa kaa kentar nu tentarakît

¹¹ Yi eiyîr yaan mai iuwe hi hîrekes ewisiyem heriuwe his mai, te yi eiyîrtei hi Pol hîrekes hewisi tîwei ik e. ¹² *Mît kerek hîr hanhan mît han nanwenîpi niuk mîr natîp hîr yaain nises God werek werek, hîr netpi yi eirekir yînk ki. Te hîr nîriakem nentar hîr nînapen mît ne Isrel nanîp nanrekyor enum nanîntar hîr natîp hîm yaaim me Jisas Kraisis kerek nîpaa kaa kentar nu tentarakît, te God kakîkaap haiu mît kaktailhi. ¹³ Mît kerek hîr nerekir yînk kîr ap nises hîm me Moses yapîrwe au. Hîr nises menmen miutîp im keremem. Hîr hanhan nerekir yînk ki nentar hîr nanît niuk iuwe me mît ne Isrel, hîr nanwenîpîri

* 5:22 Ef 5:9   * 5:23 1Ti 1:9   * 5:24 Ro 6:6; Kl 3:5; 1Pi 2:11   * 5:25 Ro 8:4   * 5:26 Fl 2:3   * 6:1 Mt 18:15;
Je 5:19   * 6:2 Ro 15:1   * 6:4 1Ko 11:28; 2Ko 13:5   * 6:5 Ro 14:12   * 6:6 1Ko 9:11, 14   * 6:8 Jo 3:6, 6:63;
Ro 8:13   * 6:9 2Te 3:13   * 6:12 Ga 5:11; Fl 3:18   * 6:14 1Ko 1:31, 2:2

naninterim. ¹⁴ *Te hi kerekek hi han kitet hi ewenipi Jisas kerek nipa kaa kentar nu tentarakit. Hi heriuwe menmen im me Krai, hi har ke mitik kaa, menmen enum me ti ap te mamri han kai. Hi han kitet menmen me ti mit nisesim hiram mar ke menmen epei maa au meit, te hi ap hanhan heriuwerem meiyam taau. ¹⁵ *Mit hir nerekir yink ki o au, hiram menmen weinim. Hiram ap mamkaap mit te God katip hir yaain au. Hirak God kerekek kenip mit hir neweikin nire mit han yaain. Menmen im hiram menmen iuwe. ¹⁶ Hi hanhan yi mit kerek yi yises him hi epei hetpiyem, yi yetike mit nerer wit wit neit Isrel hir nises him yaaim me Krai. Hi hanhan God hanhani kakrekoyor yaaim, te hir nanu werek werek.

¹⁷ *In ere maain, hi hinapen mitik hak kiutip kaktip God kehimitena hi ap aposel au, hentar mit neiyep yapirwe hentar hi hirak menmen me Mitik Iuwe Krai, te sak yapirwe mau yink kai meteikin mit hi mitik ke Jisas Krai kerekek. ¹⁸ Nai yinan, hi hanhan kai Iuwe Jisas Krai han yaalk kirak, hirak kaku kaktikewi kakikre han ki.

Mepir keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Efesas Menmen me tiwei ik

Pol katip mit ne Efesas him gude 1:1-2
Him me Krai ketike mit narak ne sios
1:3-3:21

Menmen mit ne weiwik me God hir
nanisesim 4:1-6:20

Pol katip mit ne Efesas him mikaru 6:21-
24

¹ *Hi Pol nipaa God hanhana hirak kehimitena hi aposel ke Krai Jisas hi hatip mit him marak. Hi hewis tiwei ik ken yi mit miyapir ne God yi yau yeit wit Efesas, yi yises him me Krai Jisas. ² *Hi hanhan God hirak Haai kiau, hirak ketike Mitik Iuwe Jisas Krai hirakit tatrekyi yaaim, yi eiyu werek werek.

God hirak kewetai menmen yaaim mentar Krai Jisas

³ *Hiau emwenipi niuk me God hirak Haai ke Mitik Iuwe kiau Jisas Krai. Hirak kerekyei yaaim kentar hiau mit ne Krai, te God hirak kewetai menmen marak yapirwe me wit kirak. ⁴ *Nipaa hirak ap kewis ti ketike nepni wen au, hirak kehimitena hiau mit narak mentar hiau ne Krai, te God hirak kerekyei hiau emu han yaaik prar prar, te menmen enum mau han kiau au. ⁵ *God nipaa hanhan hiau mit te hirak han kitet kakrekyei hiau nikerek narak mentar Jisas Krai. ⁶ *Te hiau emwenipi niuk marak mamantar hirak kerekyei hiau yaaim iuwe keriuwe Himin Yaaik ke Krai kerek God hanhanek.

⁷ *Krai nipaa kaa, hemkre marak mewen, te hirak kaktaihis me menmen enum God kakriak mit em. Hirak kesak menmen enum hiau miriakem. Krai hirak kerekyeyem kentar hirak hanhan hiau mit wisenum. ⁸⁻⁹ *God kertei menmen wisenum te hirak kises menmen nipaa hirak han kitet hirak kakriakem, te hirak kewepaiyapir menmen hirak hanhan kaknipem kakriuwe Krai. ¹⁰ *Menmen God han kitetim hiram mar im: Maain wi hirak han kitet hiram yaaim hirak kakri menmen yapirwe me ti metike menmen me wit kirak hiram mamnen mamit niutip, te Krai kakinin kaku naanmampre menmen yapirwe.

¹¹ *Menmen yapirwe mamnen mamir ke God han kitet hiram mamnen. God kehimitena hiau mit narak meriuwe Krai mentar menmen hirak nipaa enum eik hirak han kitet kakriakem. ¹² God kirak menmen im te hiau mit kerek minin mises him me Krai, hiau emwenipi niuk marak iuwe. ¹³ *Yi yire hiau mit me wi nipaa yi yemtau him me God pike kaktihs, yi yises him me Krai. Yi yisesik epei au, God kehimiteni yi narak yeriuwe God Himin Yaaik. Hirak keriuwetek kan kau kekere yi mit kar ke nipaa hirak katip hirak kaksuwerek. ¹⁴ *God keteiknai maain hiau mamit menmen marak yaaim hirak ketpim me mit hir nisesik. Hirak keteiknainyaem keriuwe Himin Yaaik kirak kerek hirak kewetaiyek. Menmen im meteiknai God kaktaihis hiau mamu mamtikerek. God kakit niuk iuwe kakintar menmen im hirak nepei kiriakem.

Pol kitehi God kakkaap mit ne Efesas hir nanirtei menmen werek werek

¹⁵ *Hi kerekek hentar hi hemtau yi yises him me Mitik Iuwe Jisas, yi han tewenin mit miyapir yapirwe ne God, ¹⁶ *hekrit hekrit hi hatip God hirak yaaik kentar yi mit miyapir. Hi han kitet yi mit, ¹⁷ *te hi hitehi God hirak God ke Mitik Iuwe kiau Jisas Krai, hirak Haai kiau, hiau mewenipi niuk marak, hi hitiwekhi hirak kakikepi yi han kitet menmen marak werek werek, te yi eiyirtei him marak werek werek, te yi eiyirtei God hirekes werek werek. ¹⁸ *Hi hanhan hirak God kakikepi, te yi eiyirtei eiyikre han ki hiram mekam menmen hirak kenani yi yaitiwem, yi eiyirtei menmen kerek nipaa hirak katip kakwetaiyem, hiram menmen yaaim iuwe. ¹⁹ *Hi hanhan hirak kakteikni yi eiyirtei menmen marak iuwe mamkaap hiau mit hiau kerek mises him marak. Menmen marak hiram iuwe, te hiau ap maminkerem au. Menmen im maamkaap hiau mit mamir ke ²⁰ *hiram mikaap Krai wi nipaa hirak kaa, te God kikiak kekrit keriuwerem, hirak kewisik kau ketikerek keit wit kirak naanmipre menmen. ²¹ *In ek Krai kau en kinin menmen yapirwe meit wit ke God, o ti ik e. Hirak kinin tipir, herwe, gavman, menmen yapirwe mepu in metike menmen meiyam maain mamkaru mamnen. ²² *God epei kewis menmen yapirwe mamises him me

* 1:1 Ro 1:1, 7; 1Ko 1:1; Kl 1:1; Ap 18:19-21; 19:1
2Te 2:13; Ef 5:27; Kl 1:22 * 1:5 Jo 1:12 * 1:6 Mt 3:17; Kl 1:13 * 1:7 Ef 2:7; Kl 1:14, 20 * 1:8-9 Ro 16:25
* 1:10 Ga 4:4; Kl 1:16, 20 * 1:11 Ro 8:28-29 * 1:13 Kl 1:4-6; Ef 4:30 * 1:14 2Ko 1:22 * 1:15 Kl 1:4
* 1:16 Kl 1:3; 1Te 1:2 * 1:17 Kl 1:9 * 1:18 Ef 4:4; Kl 1:12 * 1:19 Kl 1:11 * 1:20 2Ko 13:4; Kl 2:12; Hi 1:3
* 1:21 Kl 1:16, 2:10 * 1:22 Sam 8:6; Mt 28:18; Ef 4:15

Krais, h̄rak God kehimitanek h̄rak kin̄n naanm̄pre menmen yap̄rwe me m̄t ne weiw̄k m̄rak. H̄rak k̄re paan, ²³ *h̄aiu m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God h̄aiu m̄re ȳnk k̄rak, h̄aiu mekepik h̄rak kepu k̄re M̄t̄k Iuwe, h̄rak h̄rekes kau kerer menmen yap̄rwe.

2

God kenip h̄aiu m̄t kerek n̄paa h̄aiu m̄re m̄t naa in ek h̄aiu mepu metike Krais

¹ *N̄paa yi m̄t miyap̄r yi ȳre m̄t epei naa yentar yi yeweik̄n sip yewet God, yi ȳriak enum. ² *Me w̄ eim yi yises menmen enum me t̄. N̄paa yi yises menmen enum me m̄t̄k iuwe Seten kerek kin̄n naanm̄pre t̄pir, teket maam, herwe, menmen enum. In ek, h̄rak kin̄n naanm̄pre m̄t kari han ke m̄t kerek n̄paa h̄r neweik̄n sip newet God. ³ *N̄paa h̄aiu m̄t h̄aiu mar ke m̄t enun en. H̄aiu mises menmen h̄aiu hanhanem. H̄aiu m̄riak menmen enum han kau hanhan h̄aiu m̄riakem, te maain God kakrekyei enum kakraiwaank kak̄r ke m̄t han en.

⁴⁻⁵ *Menmen enum n̄paa h̄aiu m̄riakem h̄ram meraiwaank te h̄aiu mami. Te God h̄rak han tewen̄nai wisenum keruwe menmen m̄rak, te h̄rak kenipai h̄aiu mamu mamtike Krais. God p̄ike ketihis kentar h̄rak hanhani. ⁶ *H̄rak God kekekyei h̄aiu m̄t metike Krais, h̄aiu mepu en metikerek, h̄aiu mamin̄n naanmamre menmen. ⁷ *God k̄riak menmen im kentar w̄ im ere maain h̄rak kakteik̄n menmen yap̄rwe han kewim markeim h̄rak han tewen̄n h̄aiu m̄t keruwe menmen Jisas Krais kerekyeiyem. ⁸ *Yi epei yises h̄m me Krais, te God hanhani h̄rak kakt̄his. Yi ap ȳkaap h̄ras au. God kerekek kerekyeiyem wein̄m. ⁹ *Yi ap ȳriak menmen yaaim, te God ketihis au, te m̄t̄k kiut̄p ap kakwen̄pi h̄rekes kakt̄p h̄rak iuwe taau! God kerekek! ¹⁰ *God kenipai (o kerekyei) h̄aiu m̄t h̄aiu m̄re m̄t n̄rak mentar h̄aiu mises h̄m me Krais Jisas. N̄paa God kehimitan menmen yaaim, te h̄rak kenipai h̄aiu emisesim mamriak menmen yaaim keremem.

Krais kari weiw̄k wik men m̄re miut̄p

¹¹ *Yi han ekitet n̄paa ein m̄t ne Isrel nerekir ȳnk k̄r neteik̄n m̄t h̄r nises God.

H̄r newis niuk mi yi m̄t enun ap yerekir ȳnk ki te yi ap yises God au. N̄paa yi ȳre m̄t ne weiw̄k ham. ¹² *N̄paa yi yetari Krais, yi ap ne weiw̄k me m̄t ne Isrel au. N̄paa God kewet m̄t han h̄m m̄rak h̄r netikerek nekian nau neit, te yi au. Yi ap yau t̄ ik yemer̄r menmen yaaim mamnen au. Te God ap kaku kaktikewi taau!

¹³ *Te in ek yi kerek n̄paa yi yetari menmen im hi epei hetpiyem, yi ȳre m̄t h̄r nepeit yan̄m̄n. In ek Krais keruwe hemkre m̄rak mewen h̄rak kaa, h̄rak keithis yi m̄t miyap̄r, te in ek yi nepei yises h̄m me God. ¹⁴ *Krais h̄rekes kerekyei h̄aiu m̄t miyap̄r mekian mau meit. N̄paa m̄t ne weiw̄k me Isrel h̄r enun nepan neruwe m̄t ne weiw̄k ham nerer wit wit. Te in ek Krais kaa keruwe ȳnk k̄rak, h̄rak kenipai m̄t miyap̄r merer wit wit h̄aiu mau niut̄p. H̄rak keremir menmen m̄waai n̄m̄n me h̄aiu m̄t kerek n̄paa menipai h̄aiu wik mar ke m̄t̄k kewen n̄wa keit ni. H̄rak kenipek k̄re ni miut̄p. ¹⁵ *N̄paa Krais h̄rak kaa kenip h̄m Moses kewis̄m mau t̄wei kerek m̄t ne Isrel nisesim, h̄ram menmen wein̄m, te h̄rak kakn̄p m̄t ne weiw̄k wik h̄r nanre ȳnk kiut̄p h̄r nekian nau neit. ¹⁶ *Krais kaa kentar nu tentarak̄t, te h̄rak keremir menmen menipai h̄aiu m̄re wik h̄ram maa. H̄rak keriyei h̄aiu m̄re m̄t miyap̄r ne weiw̄k niut̄p, h̄aiu mekian mau meit mises God. ¹⁷ *Krais h̄rak kan t̄i kewepyap̄r h̄m yaaim kat̄p h̄aiu m̄t mamtike God mamkian mamu mam̄t. H̄m im epei man yi m̄t yi ȳre m̄t h̄r nerp yan̄m̄n, yi ap yises God au. H̄m im yi yetike m̄t h̄r nises God h̄r n̄re m̄t nau menep netike God. ¹⁸ *H̄aiu weiw̄k wik h̄aiu meruwe God H̄m̄n Yaaik h̄aiu niut̄p h̄rak keriyei h̄aiu men God Haai mentar menmen Krais kerekyeiyem.

H̄aiu m̄t mises God h̄aiu m̄re winak k̄rak

¹⁹ *Te in ek yi ap ȳre m̄t h̄r ap wit mei m̄r au. Yi ȳre weiw̄k miut̄p yetike m̄t miyap̄r nises God. Yi n̄kerek ne God. ²⁰ *Yi ȳre winak God kimaak. H̄aiu m̄t aposel metike m̄t profet kerek mewepyap̄r h̄m kerek God ketpaiyem, h̄aiu m̄re tein̄k kerek m̄t nekin hei em me winak. Jisas Krais h̄rekes k̄re tein̄k m̄t̄k iuwe kerp n̄m̄n k̄nan winak siup.

* 1:23 Ro 12:5; Kl 1:18; Ef 4:10 * 2:1 Kl 1:21, 2:13 * 2:2 Kl 3:7; Ta 3:3; Jo 12:31; Ef 5:6, 6:12 * 2:3 Kl 3:6
 * 2:4-5 Lu 15:24, 32; Ro 6:13; Ef 2:1; Ap 15:11 * 2:6 Kl 2:12 * 2:7 Ef 1:7 * 2:8 Jo 4:10; Hi 6:4 * 2:9 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 * 2:10 Ta 2:14 * 2:11 Ef 5:8 * 2:12 Kl 1:21; Ro 9:4; 1Te 4:13 * 2:13 Kl 1:20 * 2:14 Ais 9:6; Kl 2:14; 1Ko 12:13 * 2:15 2Ko 5:17 * 2:16 Kl 1:20, 22 * 2:17 Sek 9:10; Ais 57:19 * 2:18 Ef 3:12
 * 2:19 Ef 3:6; Hi 12:22-23 * 2:20 Mt 16:18; 1Ko 3:11 * 2:21 Ef 4:15-16; Kl 2:19; 1Ko 3:16

21 *Hirak kerekek ketenen nu me winak siup hiram tokim mau meit. Hirak kenip winak ik kakre iuwe, hirak kakre winak yaaik Mitik Iuwe Kraiss kaku kakikrerek. 22 *Yi mit miyapir ne Kraiss, te God kirak yi mit en, yi yetike mit han nises him mirak, yi yapirwe yar ke winak ke God kewik keriuwe God Himin Yaaik.

3

Menmen Pol kirakem me mit ap ne weiwik me Isrel

1 *Hi Pol kerek hepu winak enuk ke gavman hentar hi hatip yi mit ap ne weiwik me Isrel him yaaim me Kraiss, hi hitehi God ke yi mit miyapir. 2 *Hi han kitet yi epei yemtau God hanhana kehimitena hi hirak menmen mirak ekepi yi mit miyapir. 3 *God kewepyapir menmen nipa hirak kepaknem, hirak keteiknewem, te hi herteiyem. Nipa hi hewisiyem mau tiwei. 4 Yi eikinaam, te yi eiyirtei hi hertei werek werek menmen me Kraiss nipa God kisawinem meit. 5 Mit nipa nepitariyem, te in ek God kewepyapirem keteikin haiu mit kerek hirak kehimitenai haiu profet metike aposel mirak hirak keteiknaiyem keriuwe God Himin Yaaik. 6 *Him hirak kewepyapirem hiram im: Mit ap ne weiwik me Isrel, God kenipi hir netike mit ne weiwik me Isrel, hir yapirwe nanit menmen miutip, hir nire yink kiutip ke menmen God katip kakwetaiyem kakintar menmen Kraiss kerekyeyem.

7 *Me him yaaim in God kenipa hi mitik ke hi hatip mit han em. Hirak hanhana kekepa keriuwe menmen mirak manpenuk, te hi hirak menmen hirak ketpewem. 8 *God hanhana kehimitena hi kerek hi hikaru ke mit yapirwe nises God, hirak kehimitena hi hatip yi mit ap ne weiwik me mit ne Isrel hi hetpi him yaaim me Kraiss. Him yaaim me menmen yapirwe Kraiss kerekyeyem, mit hir ap nanirtei hir o as miram o iuwe miram marmeim te mamisi taau! 9 *Hirak kehimitena hi akaap mit yapirwe hir nanirtei karkeik te God kakirak menmen nipa hirak kepaknem. God nipa kirak menmen yapirwe kehanem nipa enum eik ere in. 10 *Hirak kehanem te in ek hirak kakteikin tipir, herwe, tekek maam, Seten o ensel mirak yaain neit wit kirak, hirak kakteinor hirak God hirekes kertei menmen yapirwe werek werek keriuwe

menmen yaaim mit miyapir ne weiwik mirak hir niraikem. 11 God kirak menmen im kises han kirak nipa hirak han kitet kakirakem keriuwe menmen Mitik Iuwe kaiu Jisas Kraiss kirakem me wi hirak kaa. 12 *Haiu mises him me Kraiss Jisas, te haiu ap mnaain God au. Haiu mertei haiu mamno mamitwekhi me menmen, hirak ap te kakweikin sip kakwetai. 13 *Hi etpi te yi ap han ekiperper eiyintar menmen enum man merewaank mentar hi ekaap yi mit au emit! Yi han yaaik eiyu eiyintar yi yayit niuk iuwe yeriuwe menmen merewaank me yi mit.

Pol hanhan mit ne Efesas hir nanirtei Jisas Kraiss hanhani

14 Hi han kitet menmen iuwe God kirakem, te hi hnapip hewen ninip hitehi God Haai menmen. 15 God hirak kewet mit ensel neit wit kirak o haiu mit meit ti kewetai niuk mirak. 16 *Hi hitehi God te hirak kaksuwe Himin Yaaik keriuwe menmen mirak iuwe manp enum hirak kakno kakikre han ki, te yi han tokik eiyu eiyit. 17 *Te yi yises him me Kraiss werek werek, te hirak kaku kakit kakikre han ki. Hi hitehi God hirak han tewenit te menmen mirak iuwe, hiram mamkepi yi hanhan eiriuwehan. Te yi eiyu han tokik eiyir ke nu nekenpi mekre ti metenen nu o teinik mitik kekere hei ketenen winak siup, te hirak tokik kerp. 18 *Menmen im maamkaap yi mit miyapir yetike mit miyapir han ne God nerer wit wit, te yi eiyirtei markeik te Kraiss hanhani. Hiram iuwe minin nepni, hiram mamno mamre nokim, hiram mamno kesiyen. Hirak hanhanai wisenum. 19 *Hi hanhan yi eiyirtei haiu mit ap te mamirtei werek werek marmeim te Jisas hanhanai. Hi hanhan menmen yaaim mau mekre God hiram mamnen yi mit, te yi han ki eku ekriuerem.

20 *Hi hanhan hirak God kerek kirak menmen iuwe kekere han kaiu minin menmen haiu mitwekhiyem o han kitetim keriuwe menmen iuwe hirak kewisim mekre haiu mit. 21 Hi hanhan haiu mit miyapir yapirwe ne weiwik me God haiu emwenipi niuk mirak mentar menmen Jisas Kraiss kirakem. Haiu emwenipi niuk mirak ere tipmain tipmain enum eik. Mepir keremem.

* 2:22 1Pi 2:5 * 3:1 Ef 4:1; Fl 1:7, 13; Fm 1:1, 9 * 3:2 Kl 1:25 * 3:3 Ef 1:9-10; Kl 1:26 * 3:6 Ef 2:13, 16-19 * 3:7 Kl 1:23, 25 * 3:8 1Ko 15:9-10; Ga 1:16; Ef 1:7 * 3:9 Ro 16:25; Kl 1:26 * 3:10 Ro 11:33; 1Pi 1:12 * 3:12 Jo 14:6; Ro 5:2; Hi 4:16 * 3:13 Kl 1:24 * 3:16 Kl 1:11 * 3:17 Jo 14:23; Kl 1:23, 27 * 3:18 Kl 2:2 * 3:19 Kl 2:10 * 3:20 Kl 1:29

4

Haiu mıt miyapır kerek mises hım me God haiu mıre yınk ke Kraıs

¹*Hi Pol kerek hepu wınak enuk ke gavman hentar hi hırak menmen me Mıtık luwe Kraıs. Hi etpi hım manp te yi eiyses hım me God werek werek kerek nıpa God kehımtıni yi eiysesim. ²*Yi ap eire iuwe au. Yi yemtau hım me mıt han yi eiysesim, yi yewenın han ki me menmen mıt nerekiyem, yi ap han enuk waswas me menmen ni yınan nerekiyem au. ³*God Hımın Yaaik kenip yi mıt yi yau han kiutıp te yi wen han ekıkrit eyu han kiutıp. Menmen im haiu mırakem hıram mar ke waai mesenkek menmen hıram menipai haiu mıre niutıp. ⁴*Haiu mıt miyapır yapırwe haiu yınk kiutıp ke Kraıs, God Hımın Yaaik kau kekrai. Hıram im em miutıp mıre menmen miutıp yi wen yemeriıwem God kakwetiyeı yentar nıpa God kehımtıni yi yisesik. ⁵*Mıtık luwe Kraıs kiutıp kerekek kepu. Haiu mıt mises menmen mırak miutıp. Wı nıpa mıt nıkrai nerıuwe tıpar hır nekine niuk miutıp nektenai. ⁶*God kiutıp kerekek kepu, hırak Haai ke haiu mıt, hırak kinın naanmıprai haiu mıt yapırwe, hırak kırak menmen ken nımın ke haiu mıt, hırak kepu kekre haiu mıt. ⁷*Kraıs epei kewetaı menmen yaaim mamkaap haiu mıt ne weiwık me God. God epei kewet haiu mıt niutıp niutıp me menmen mırak yaaim iuwe. ⁸*Hım me God nıpa mıt newisım mau tıwei matıp me menmen im. Hıram matıp mar im:

“Me wı Kraıs epei ken wit ke God, hırak keıthis mıt miyapır yapırwe kerek nıpa hır nau netıke Seten hır nar ke mıt enun nau wınak enuk ke gavman.

Kraıs ketorhis kerıyeı kerı ken kewet haiu mıt menmen yaaim mırak.”

⁹*Kenmak hım matıp: “Hırak ken wit ke God kau niu ein?” Hıram metpım mentar hırak kinın kınaaiwır wit kırak kekiuwe kan kau kekre nımın ke tı nımın ke wit kerek mıt epei nau hımın kır kewi. ¹⁰Hırak kerek kekiuwe kan tı, hırak kerekek pıke ken kau niu ein kinın nepni ken wit ke God, te hırak hımın kırak kau kerer wit wit. ¹¹*Hırak kerekek “kewet mıt menmen mırak,” hırak kehımtan

mıt han hır nıre aposel, hır natıp mıt menmen Kraıs kırakem. Mıt han hırak kehımtıni hır nıre profet, hır newepyapır hım me God. Mıt han hırak kehımtıni hır nıre evanselis, hır natıp mıt hım me God nari han kır te hır enisesim. Mıt han hırak kehımtıni hır nıre pasto o tısa, hır naanempre mıt miyapır hır nekepi hır nıses hım me God.

¹²*Kraıs kewet haiu mıt menmen im, te hıram mamkaap haiu mıt miyapır haiu mamırak menmen mırak te haiu mıt ne weiwık me God, haiu mamre yınk ke Kraıs, haiu mamre mıt iuwe me menmen me God.

¹³*Menmen im mamno ere haiu mıt mau han kiutıp me menmen me God haiu misesim, haiu mau han kiutıp me menmen haiu merteiyem me Kraıs, te haiu mamre mıt iuwe yaaim mamır ke Kraıs. ¹⁴*Haiu mar im, te haiu in ere maain ap mamre nıkerek netari menmen. Haiu ap mises hım enum me memıtetpın. Mıt nısesim hır nar ke kanu kenterer wan eik, hırak kınıu kewırek kepno in kepno ein. Mıt kerek nıses hım enum me mıt kerek hır nari han ke mıt nerıuwe hım hır hıras han kıtetım netpım. ¹⁵*Au, haiu hanhan hıras matıp hım yaaim me God emisesim, te haiu mepno ere haiu mıre mıt iuwe haiu mar ke Kraıs.

¹⁶*Kraıs hırak kıre paan hırak kinın naanmıpre haiu mıt haiu mıre yınk kırak, te haiu mırak menmen mıre hırak kehımtan haiu niutıp niutıp mamırakem. Haiu mıt haiu mıre his, hit nekeni, naan, te haiu mamkaapan, te haiu mamu yınk kiutıp. Haiu mamırak menmen mar im, te haiu mamre iuwe haiu han tewenınan.

Mıt nıses God hır enweıkin sip enwet menmen me nıpa

¹⁷*In ek hi hekre hır ke Mıtık luwe Kraıs Jısas hi hetpi hım manp. Yi in ere maain ap te yi eiyses menmen mıt ap ne weiwık me God hır nırakem au emıt. Hır han kıtet menmen hıram enum weınım. ¹⁸*Han kır hırak kıre mıtık ke wıtaan ken ap ketenen sı au. Hır nırak menmen enum nıses menmen God kının nentar hır netari menmen me God, nekre han kır hır nınınım. ¹⁹*Te hır ap yınk enuk au. Hır

* 4:1 Ef 3:1; Kl 1:10 * 4:2 Kl 3:12-13 * 4:3 Kl 3:14-15 * 4:4 Ro 12:5; Ef 2:16, 18 * 4:5 Jo 10:16 * 4:6 1Ko 12:6 * 4:7 Ro 12:3, 6 * 4:8 Sam 68:18; Kl 2:15 * 4:9 Jo 3:13 * 4:11 1Ko 12:28 * 4:12 2Ti 3:17 * 4:13 Kl 1:28 * 4:14 1Ko 14:20 * 4:15 Ef 1:22, 5:23; Kl 1:18 * 4:16 Kl 2:19 * 4:17 1Pi 1:14; Ro 1:21 * 4:18 Ef 2:12 * 4:19 Kl 3:5

hanhan iuwe te h̄r nanises menmen enum me nariyanhis newen̄nem, han k̄r kekrit te h̄r n̄riak menmen enum enum nisesim w̄senum.

20 Yi m̄t miyap̄r ap yemtau haiu met-piyem yi yises h̄m me Krai mar im taauye! 21 Hi hertei yi epei yemtau h̄m me Krai, h̄r m̄t han netpi h̄m yaaim m̄rak. 22 *H̄r netpi h̄m mar im: “Yi n̄paa yi yises han ki enum. H̄ram menmen enum me memitetp̄n, hemkre menepam me menmen, te h̄ram mewaank h̄remes meriuwerem.” H̄r m̄t nat̄p menmen im yi eiweik̄n sip eiwet̄wem einop̄n eikeip̄nwem. 23 *Yi ȳriak menmen im, te God eknip han ki h̄rak yaaik ekriuwe H̄m̄n k̄rak Yaaik. 24 *God k̄riak han ki h̄rak yaaik. H̄rak kenip han ki kak̄r ke han k̄rak, te han ki ekises menmen yaaim ekriak God kaktike m̄t em.

25 *Te yi m̄t miyap̄r yap̄rwe niut̄p niut̄p einop̄n eikeip̄n menmen enum me memitetp̄n, eiwen̄n h̄m menmen, eiyr̄ ke m̄tik kenemt̄n laplap kerek hap̄k mewim kew̄rem men p̄n. Yi niut̄p niut̄p eit̄p h̄m yaaim keremem eiriuwe ni ȳnan eiyr̄ntar haiu m̄t yap̄rwe haiu niut̄p niut̄p p̄nan me ȳnk kiut̄p ke Krai. 26 *W̄i yi han enuk eiriuwe menmen enum, yi naanempre h̄ras eiwen̄n han ki te yi ap eir̄iak menmen enum eiyr̄nterim. Yi ap han enuk han ekitet menmen im yap̄rwe au em̄t. W̄i miut̄p kerek. 27 Te haiu ap emwis Seten kakri han haiu mamr̄iak enum. 28 *M̄t miyap̄r kerek n̄paa ere in nekint̄p menmen h̄r p̄ke nanriakem meiyam au em̄t! H̄ram epei au! In ek h̄r enriak menmen yaaim enriuwe his m̄r, te h̄r nantenen menmen yap̄rwe te nanwet m̄t enun netenen menmen auri nankepi nanriuwere. 29 *Yi ap eit̄p h̄m enum em̄ke h̄m ki au. Yi eit̄p h̄m yaaim h̄ram mamkaap m̄t han h̄r nan̄mtau h̄m mi, te h̄r enu werek werek. 30 *Yi ap einip God H̄m̄n Yaaik han enuk ekriuwe menmen yi ȳriakem kent̄r h̄rak kerekkek keh̄m̄teni, te maain God kaktihis yi yau eit̄kerek. 31 *Yi eiweik̄n sip eiwet menmen enum me yi yine han enuk hekrit hekrit, yemtaant̄wo, o yi yanuni yeriuwe menmen. Yi ap eit̄p yeh̄iak yene m̄t, o yesiuwe h̄m, te yi hanhan eir̄iak m̄t menmen enum eiriuwere au em̄t. 32 *Te yi eir̄akan yaaim, han etwen̄nan, yi eiyr̄sak

menmen enum m̄t han nerekiyem, yi eit̄p h̄ram menmen wein̄m. Yi eir̄akem eiyr̄ ke God. H̄rak kesak menmen enum haiu m̄t m̄riakem mentar menmen Krai k̄riakem, te h̄rak kat̄p h̄ram menmen wein̄m.

5

Haiu m̄t miyap̄r emises menmen yaaim

1 *God epei hanhani kesak menmen enum yi ȳriakem, te yi eiyr̄sesik eiyr̄ ke n̄kerek n̄rak h̄r nisesik. 2 *Yi han etwen̄nan eiyr̄ ke Krai n̄paa han tewen̄nai h̄rak kaa te kekep̄ai. H̄rak kaa, te menmen im h̄rak k̄riakem h̄ram m̄re menmen m̄t newepw̄arem h̄ram m̄n̄n yaaim m̄t newet God em.

3 *Yi m̄t miyap̄r ne God, te yi ap yimen̄p̄n yat̄pan me menmen enum me yisesan ȳr̄ran, o menmen enum me ȳnk enuk o menmen me hemkre menepam au em̄t! 4 *Yi ap eit̄pan me menmen enum menip m̄t ȳnk enuk neriuwerem, o h̄m wein̄m wein̄m, o h̄m h̄r han enuk neriuwerem au em̄t. Yi eit̄pan eiwen̄pi niuk me God keremem. 5 *Yi epei yertei werek werek menmen im. M̄t kerek h̄r enun nariyanhis newen̄nem o m̄t enun nises menmen enum, o m̄t enun hemkre menepam neriuwe menmen h̄ram enum mar ke m̄t newepw̄ar menmen newet t̄pir em. Yi yertei m̄t nar in en, h̄r ap te nan̄no nanu nantike God ketike J̄sas Krai taau!

6 *Yi ap eiwis m̄t h̄r nanmit̄p̄n nanriuwe h̄m wein̄m h̄r nat̄p menmen im enum hi epei hetpiyem h̄ram yaaim au em̄t. H̄r nemip̄n, te God kaknep m̄t kerek h̄r nises menmen enum hi epei hetpiyem. 7 Yi ap eiyr̄sesi eiyr̄ ke menmen enum h̄r n̄riakem eiyr̄ntar God kakn̄p. 8 *N̄paa yi yar ke m̄t ne w̄taan yeke t̄i yen, te in ek yi kerek yi m̄t miyap̄r ne M̄tik Iuwe Krai. Yi yar ke m̄t miyap̄r neke t̄i ne wep̄ni (o yanm), te yi eiyr̄ses menmen yaaim keremem. 9 Menmen yaaim m̄t nisesim, h̄ram m̄re wep̄ni (o yanm) k̄r, h̄ram meteik̄n mekam yaaim, mekam h̄ram mises h̄m me God, mekam h̄ram h̄m yaaim. 10 *Yi han ekitet mekam yi eiyr̄sesim h̄ram mamr̄iak M̄tik Iuwe God han yaaik. 11 *Yi ap eiyr̄ses menmen enum m̄re w̄taan toto m̄t enun n̄riakem. Au,

* 4:22 Ro 8:13; Kl 3:9   * 4:23 Ro 12:2   * 4:24 Jen 1:26; Kl 3:10   * 4:25 Kl 3:8-9; Sek 8:16   * 4:26 Sam 4:4; Je 1:19-20   * 4:28 1Te 4:11   * 4:29 Ef 5:4; Kl 3:8, 4:6   * 4:30 Ais 63:10; 1Te 5:19; Ef 1:13-14   * 4:31 Kl 3:8
* 4:32 Mt 6:14, 18:22-35; Kl 3:12-13   * 5:1 Mt 5:48   * 5:2 Ro 14:15; Ga 2:20; Hi 10:10; Eks 29:18   * 5:3 Kl 3:5
* 5:4 Ef 4:29   * 5:5 1Ko 6:9-10; Kl 3:5   * 5:6 Kl 2:4, 8; Ro 1:18   * 5:8 Ef 2:11, 13; Kl 1:13; 1Pi 2:9; Jo 12:36
* 5:10 Ro 12:2   * 5:11 2Jo 10-11

yi eiwepyapir mit in em, yi eiyitpor menmen hir nisesim hram enum. ¹² Menmen enum mit nriakem nepakinem, hi ynk enuk te hi ap etpiyem au emit! ¹³ *Yi yewepyapir menmen yapirwe mit enun nriakem, hir nanirtei hram yaaim o enum. Im em hram mire wepni (o yanm) kir te mit nanir menmen. Yi yewepyapir menmen enum, hram au mami. Im em hram mire mitik kiman si kekre winak, menmen me toto hram mami, si mir mepu keremem. ¹⁴ *Mar keremem te him me God mau twei matip mar im:

“Ti mitik kerek ti haa hiwaai, ti pke ekrit, te Krai kaknen kaku han kit. Hirak kire wepni (o yanm) kir kenep ein ein.”

¹⁵ Te yi naanempre hram me menmen yi yirakem. Yi ap eirak menmen mire mit hir nepitari menmen. Au, yi eirakem emir ke mit hir nertei menmen yapirwe. ¹⁶ *Wim hram enum, mit hir nriak enum, te yi naanempre wmiutip miutip te yi eitip mit him yaaim me God te mit nanirteiyek. ¹⁷ *Te yi ap eiyises menmen enum au emit! Yi eiyises menmen Mitik Iuwe God hanhan yi eiyisesim.

¹⁸ *Yi ap eiyim tipar si enum te yi yetaritari eirak menmen enum. Au, yi eiwis God Himin Yaaik eku ekikre han ki akinini naanmamri me menmen yi yirakem. ¹⁹ *Yi yetike ni yinan yi eitipan him me God, yi eiyine henye me God. Yi eiyine henye, yi eiwenipi niuk me Mitik Iuwe God eiriuwe him mi, yi eiram tukin, wekinp, heurek, menmeiyam te yi han yaaik iuwe eiriwerem. ²⁰ *Menmen yapirwe kerek mamnen, hekrit hekrit yi eiwenipi niuk me God Haai kaiu mentar Mitik Iuwe kaiu Jisas Krai kerek nipaakekpai keriyei haiu men God.

Pol katip him men mit miyapir hir neitan

²¹ *Yi eiyimtewan him me ni yinan yi eiyisesim eiyintar yi yises Krai, yi yewenipi niuk mirak.

²² *Yi miyapir yeit mikan ni, yi yemtau him me mikan ni yar ke yi yemtau him me Mitik Iuwe Krai. ²³ *Yi yirak menmen im eiyintar mikan ni hir ninini naanempri nar ke Krai hirak kinin naanmpre mit miyapir hir nisesik. Hirak kaa, te pke kakithis haiu mit, hirak kire paan, haiu au haiu mire ynk. ²⁴ Yi miyapir

yaimtau him me mikan ni yayisesim me menmen yapirwe yar ke haiu mit me weiwik ne weiwik me God haiu memtau him me Krai haiu misesim.

²⁵ *Yi mit epei yeit miyapir yi hanhani yar ke Krai hanhan haiu mit me weiwik me God. Hirak kaa te kakikepai kaktaihis, ²⁶ *te hirak kenip haiu mit haiu yaain mentar haiu mises him mirak, te mit han nikirai neriuwe tipar. ²⁷ *Hirak kirakem, te hirak kenip haiu mit me weiwik miutip me God han kaiu hirak yaaik iuwe kire mit ap wikes o warep mewi au. Haiu yaain mar ke mite yaaip wetpen enu, Krai kaktaihis. ²⁸ Kar ke Krai hanhan haiu mit miyapir, te yi mit hanhan miyapir ni. Yi hanhani yar ke yi hanhan ynk ki. Mit kerek hanhan miyapir nir hram mar ke hir hanhan hram. ²⁹ Mitik kei kiutip ap kinaain ynk kirak kakawaankek au. Hirak naanmprewek kakwetwek menmen, te hirak kaku werek werek kar ke Krai naanmpre haiu mit me weiwik me God. ³⁰ *Hirak naanmprai haiu mit kentar haiu mire ynk kirak. ³¹ *Krai ketike haiu mit me weiwik me God, haiu mau ynk kiutip, mentar him me God mau twei matip mar im:

“Mitik keimin kakit mite, hirak kaknaaiwir miye haai, hirak kaktike mite pirak nanu niutip, hir nre ynk kiutip.” ³² *Him im yaaim, hi han kitet hram matip me Krai ketike haiu mit me weiwik miutip me God. ³³ Te hram wen matip yi mit niutip niutip hanhan miyapir ni yar ke yi hanhan hram. Miyapir yi eiwenipi niuk me mikan ni.

6

Pol katip him me miye haai netike nikerek nir

¹ *Yi nikerek yi eiyimtau him me miye haai ni yentar God kehimteni hir ninini naanmpri. Im em hram yaaim. ² *Him me God mau twei matip mar im: “Yi eiyimtau him me miye haai ni eiyintar hram keremem me him me God minin matip menmen yaaim God kakriak haiu mit em.” ³ Hram matip mar im: “Yi eiyisesim, yi eiyu werek werek eiyu ti tito yapirwe.”

⁴ *Yi miye haai, yi ap eine nikerek ni eiyitpor enum enum yari han kir ere hir

* 5:13 Jo 3:20-21 * 5:14 Ais 26:19, 60:1; Ro 13:11 * 5:16 Kl 4:5 * 5:17 Ro 12:2; Kl 1:9 * 5:18 Lu 21:34
* 5:19 Kl 3:16; Sam 33:2-3 * 5:20 Kl 3:17 * 5:21 1Pi 5:5 * 5:22 Jen 3:16; Kl 3:18; 1Pi 3:1 * 5:23 1Ko 11:3; Ef 1:22 * 5:25 Kl 3:19; 1Pi 3:7; Ga 1:4 * 5:26 Ta 3:5; Hi 10:10 * 5:27 2Ko 11:2; Kl 1:22 * 5:30 1Ko 6:15; Ef 1:22-23 * 5:31 Jen 2:24; Mt 19:5 * 5:32 Rev 19:7 * 6:1 Kl 3:20 * 6:2 Eks 20:12; Mt 15:4 * 6:4 Kl 3:21; Diu 6:7, 20-25; Sam 78:4; Pro 22:6

nine han enuk nemtaantiwo neriuwi au emit! Au, yi eineri eiteiknor menmen God hanhan yi yapirwe yi eir'akem.

Pol katip him me mit hir nriak menmen me mit nir iuwe kerek nin'ni naanmpri

⁵ *Yi wok mit kerek yi yir'ak menmen me mit iuwe ni, yi eiyises him me mit hir nin'ni naanmpri yeit ti ik. Yi naanempre hiras te yi yekroy yaam yar ke yi yir'ak menmen me Krai. ⁶ Yi ap eir'ak menmen yaaim te mit nantipare yi yaain keriyen au emit! Hekrit hekrit yi eir'ak menmen eyir ke mit hir nises Krai enriakem, yi eiyises menmen God hanhan yi eir'akem eiriuwe han ki. ⁷ Yi han yaaik eir'ak menmen eiy'antar yi yir'ak menmen me mit keriyen au. Yi yir'ak menmen me God. ⁸ *Yi yertei neim'in hir wok mit hir nriak menmen me mit han, o neim'in hir mit iuwe nin'in naanmpre mit han, hir yapirwe nanriak yaaim, te hir nanit menmen mipiram me his me Mitik luwe Krai.

⁹ *Yi mit iuwe kerek yin'in naanmpre mit wein'in, yi eir'ak menmen yaaim me mit ni. Yi ap eiy'tpor enum eineri, te hir en'ineini enisesi au emit! Mitik luwe Krai kepeit wit ke God, hirak kin'ni yetike mit ni naanmpri. Maain w'i God hirak skelim mit, hirak ap han kitet ke mitik hirak iuwe o hirak weinik au. Hirak han kitet menmen mit nriakem mipiram.

Mit nises him me God hir nar ke mit ne ami hir netike Seten nenapan

¹⁰ *Hi etpi him im mikaru. Yi eiyu han tokik eiy'riuwe menmen iuwe manpenum ke Mitik luwe Krai hirak keweteiyem.

¹¹ *Yi eiwap'in han ki eiriuwe menmen iuwe God keweteiyem, hiram mar ke nopen k'wap'in y'nk ki, te yi han tokik eiyu eiriuwe menmen enum me memip'in Seten kakri han ki kakriuwere. ¹² *Haiu ap menapan metike mit au. Haiu menapan metike tipir enum mau nepni, Seten, tipir, herwe, teket maam, manm'in o menmei ham hiram min'in naanmpre menmen enum me ti. ¹³ Te yi eiyit menmen me God mamkepi hiram mar ke nopen, yipo henmik menmeiyam. Te maain w'i enum mamnen yi eitike Seten yi einapan, yi yeneapan epei au, yi wen eiy'rp eiyu werek werek.

¹⁴ *Yi eiyu eiyit menmen mamkepi. Yi eiriuwet him yaaim mamu mam'kre han ki eiyir ke mit ne ami newis waai mau tu kir.

Yi yir'ak menmen yaaim hiram mar ke yi eirem'nk tanik mau han pank.

¹⁵ *Yi eitip mit him yaaim me God hirak hanhan kaktike mit nankiyan nanu nanit, hiram mar ke yurik mit nemtin mau nopen hiram miwap'in hit mi te mit hir nri hit mi newir yipo nanmp' au hir nanimtenim.

¹⁶ Yi eir'ak menmen im hi epei hetpim, yi wen han ekitet Jisas Krai eiyisesik, te hiram mar ke nopen hirak keseuni menmen enum tikaap, t'nau, henmik o yipo te hiram mamiwep yi mit au. Yi han ekitetik eiyisesik. Menmen im mamkepi te Seten kawir menmen enum mirak mre si mamnep han ki kariuwere. Hiram mamtinpin mamno mami mamit. ¹⁷ *God keriuwet Jisas kaa, te kakithis haiu mit. Yi han ekitet menmen im, te hiram mamkepi mamre wa hesnu mit nemium mau paan. Yi eiyises him me God hiram mamir ke hane me his God Him'in Yaaik keweteiyem.

¹⁸ *God Him'in Yaaik hirak kakikepi te hekrit hekrit yi eiyitehi God menmen, yi eiwen'ipi niuk mirak. Hekrit hekrit yi naanmamre hiras, yi ap eiyu yain yain au emit! Yi eiyitehi God kakikaap mit miyapir narak. ¹⁹ *Yi eiyitehi God ke hi, te hirak kakweto him, hi ap y'nk enuk au, hi eh'rp hatip mit him yaaim me Krai n'paa God kepakinem. ²⁰ *Hi mitik hatip mit him yaaim. Te hi hepu w'nak enuk ke gavman henterim. Yi eiyitehi God kakikepa hi ap h'naain hatip mit him mirak au. Hi tewen eh'tpor menmen har ke n'paa hi hriakem.

Pol katip him mikaru

²¹ *Tikikas, kiau yinak yaaik kaknen kakitpi menmen yapirwe nepei man hi. Hirak mitik yaaik kir'ak menmen me Mitik luwe Krai. ²² Hi heriuwetek kaknen yi mit kakitpi menmen, te yi eiyirtei haiu mepu werek werek, te yi han yaaik eiyu.

²³ Hi hanhan God Haai ketike Mitik luwe Jisas Krai hanhani tatrekyi yi eiyu werek werek yi eiyisesik. ²⁴ *Hi hanhan God kakriak menmen yaaim me mit miyapir yapirwe hir hanhan Mitik luwe kiau Jisas Krai, hir nisesik nemtau him mirak werek werek.

Mepir keremem

* 6:5 Kl 3:22-23; Ta 2:9-10; 1Pi 2:18 * 6:8 2Ko 5:10; Kl 3:24-25 * 6:9 Kl 4:1; Ro 2:11 * 6:10 1Ko 16:13
 * 6:11 Ro 13:12; 2Ko 10:4; Ef 4:14 * 6:12 Jo 14:30; 1Pi 5:8-9 * 6:14 Ais 11:5; 59:17; 1Te 5:8 * 6:15 Ais 40:9; Nea 1:15; Ro 10:15 * 6:17 1Te 5:8; Ais 49:2; Hi 4:12 * 6:18 Lu 18:1; Kl 4:2; 1Te 5:17 * 6:19 Ap 4:29; Kl 4:3-4; 2Te 3:1 * 6:20 2Ko 5:20; Fm 9 * 6:21 Ap 20:4; Kl 4:7-8; 2Ti 4:12 * 6:24 1Pi 1:8

**Tiwei Pol Kewisik Ken
Wit Filipai
Menmen me tiwei ik**

Pol katip hirak kitehi God ke mit me wit Filipai 1:1-11

Menmen epei man mewaank Pol 1:12-26
Menmen mit nanisesim nentar hir ne
Krais 1:27-2:18

Pol kewepyapir menmen Timoti ketike
Epfrodaitas tirakem 2:19-30

Pol katip mit hir naanmpre hiras me
mit enun netike menmen enum 3:1-4:9
Him me Pol ketike nrak yinan neit wit
Filipai 4:10-20

Pol katip mit ne Filipai him mikaru 4:21-23

Tiwei Pol kewisik ken mit ne Filipai

1 *Hi Pol hetike Timoti hawir wiriak menmen iuwe me Jisas Krais kerekkek. Hawir wesiuwe tiwei ik ken yi mit kerek yin+n naanmpre mit miyapir ne weiwik me God yetike yi mit yekepi yeit wit Filipai, yi yetike mit yapirwe ein kerek yi yises him me Krais Jisas. 2 *Hawir hanhan God Haai kiau ketike Nikan kirak Mitik Iuwe Jisas Krais hirakit tatrekyi yaaim, yi eiyu werek werek.

Pol kitehi God kakikaap mit yapirwe nankine tiwei ik

3 *Hi hatip God hirak yaaik kentar hi han kitet hirak kerekkyi yi yaain te yi mit epei yirak menmen yaaim. 4 Wi ham hi hitehi God menmen hi han yaaik hitiwekhi me yi mit yapirwe 5 hentar yi yekepa haiu matip mit miyapir him me God, nipaai yi yin+n yemtewem ere in. 6 *Hi hertei menmen im werek werek. God kerekkek nipaai kerekkyi yi yisesik hirak kakikepi yi yeipisesik werek werek ere maain wi Jisas Krais pke kaknen kakwepyapir hirekes. 7 Hi hanhan yi mit yekre han kai. Im yaaim mentar God epei kirak yaaim kikaap haiu mit nipaai wi hi hepu hekrek winak enuk ke gavman o wi hi hepu witeik, hi hewepyapir him me God hi hari han ke mit te hir nis-esik heriuwe menmen hi hirakem. 8 *God hirak kertei hi hanhan iuwe me yi mit yapirwe har ke Jisas Krais hanhan yi mit.

9 Hi hitehi God te yi mit han tewen+nan wisenum, yi eyirtei menmen me God werek werek, yi eyirtei mekam yaaim mekam au enum, 10 *te yi eiyises menmen

yaaim iuwe te menmen enum ap mamu mamikre han ki au me wi Krais pke kaknen. 11 *Te in ek Jisas Krais kakrekkyi han ki yaaik kau him keriuwe menmen yaaim, yi eirak menmen yaaim te God kakit niuk iuwe kakinterim.

Pol kepu winak enuk, menmen im mikaap him me God mamno heriyai heriyai

12 *Nai yinan, hi hanhan te yi eyirtei menmen im epei man merewaank hiram man mewaank him me God au. 13 *Hiram men mikaap mit ne ami ne gavman netike mit nau menep menep hir nertei hi hepu hekrek winak enuk ke gavman ik e hentar hi hises him me Krais. 14 Nai yinan in yapirwe hir ap ninaain te hir natip mit him me God wisenum nentar hir nira hi hepu winak enuk ke gavman ik ek. Hir han kitet Mitik Iuwe Krais kakikepi.

15 Mit han natip mit miyapir him me Krais nentar hir hanhan nanri mit nanises him mir te hir nanwenipi niuk mir. Mit han newepyapir him me Krais nentar hir yaain hir hanhan nriakem nankepa. 16 Mit han yaain hir nriakem nentar hir hanhan neriua. Hir nertei God kehimitena hi naanmpre him mirak hewepyapirem heit in. 17 Mit han newepyapir him me Krais nentar hir hanhan neriua au. Hir han kitet hir nenipau hi yink enuk han enuk hentar hi hepu winak enuk ik ek hir nari mit yapirwe hir nanisesi, te hi au. 18 Hiram emirem! Hi han yaaik heriuwerem hentar mit hir newepyapir him me Krais me han kir yaaik o han kir enuk. Hi han yaaik ehu entar hi hertei.

Hi hepu ti ik, hi hewenipi niuk me Krais

19 *God him+n yaaik kerek Krais epei keriuwetek kan kakikepa kakwisa hi eno witeik entar yi yitehi God kakikepa.

20 *Hi han kitet hi ap epak+n him me God te hi yink enuk eriuwe hirekes hentarim te hi han tokik ehu hi hatip mit him mirak har ke nipaai ein ere in hi hewepyapirem. Hi ehu o maain mit ne ami naniyep hi hahi, hi hanhan mit nantip Krais hirak yaaik nan+ntar menmen hi hirakem. 21 *Hi ehu te hi ehises Krais. Hi au hahi te hi eh+it menmen yaaim im e: Hi ehu etikerek. 22 *Hi hahi o ehu, te maain menmen hi hirakem mamkaap mit nanises Krais. Hi hep+itari mekam min+n. Hi hahi o hi ehu. 23 *Hi han kai kekrit kekrit. Hi hanhan te hi hahi te hi ehu etike Krais. Hiram

* 1:1 Ap 16:12-40 * 1:2 Ro 1:7; Ga 1:3; Fl 3 * 1:3 Ro 1:8; 1Ko 1:4 * 1:6 1Ko 1:8; Fl 2:13 * 1:8 Ro 1:9; 2Ko 1:23 * 1:10 Hi 5:14; Fl 2:16; 1Te 5:23 * 1:11 Jo 15:8 * 1:12 2Ti 2:9 * 1:13 Ap 28:30; Ef 3:1 * 1:19 2Ko 1:11 * 1:20 1Pi 4:16 * 1:21 Ga 2:20 * 1:22 Ro 1:13 * 1:23 2Ko 5:8

yaa'im iuwe. ²⁴⁻²⁵ Au, hi am+i ehu te hi ekepi. Hiram min+i. Hi han kitet hi hahi au ehu te hi ekepi yi eiyises h+m me God werék werék yi han yaaik eiyu eiy+ntar hi wen hepu. ²⁶ Maain hi enen ehu etikewi yi han yaaik yeriuwa w+senum te yi eiwen+i pi niuk me Kraiis.

Mit ne Filipai netike Pol h+r nekiyan nanises h+m me Kraiis

²⁷ *Mekam mamnen yi han kitet menmen im. Yi eir+ak menmen yaaim mar ke mit h+r nises h+m me God te maain hi ari o au, hi tewen eh+mtau h+m yaaim mit nan+tpim me yi mit, yi eikiyan eiyu han kiut+p. ²⁸ Yi ap einaain eiriuwe mit enun nerekyi enum au em+! Yi eiy+rp eit+p mit h+m yaaim me God keremem, te menmen im meteiknor maain God h+rak kak+waanki, te meteikni yi au maain God kaktihis yi eiyu werék werék. ²⁹ God kewisi yi yises h+m me Kraiis wein+m keremem au. God kewis mit enun h+r nerekyi enum nentar yi yisesik. ³⁰ *Yi yetikewa haisu mekiyan mit h+r nanwep nanraiwaank nar ke n+paa ere in yi yertei h+r neiyep nerewaank.

2

Haisu mewen+in han kaiu han ekitet mit h+r nises h+m me God

¹ Yi han ki kepu tokik kentar yi yises h+m me Kraiis. Yi han yaaik yepu yentar Kraiis h+rak han tewen+ni. Yi yetike God H+m+n Yaaik yi yau han kiut+p, yi han ekitet mit yi han etwen+ni. ² Menmen im epei mau han ki te yi einipa te hi han yaaik iuwe. Yi eikiyan eiyu han ekitet menmen miut+p, yi han tewen+m mit netike God. Yi eiyu han kiut+p kerekek. ³ *Yi ap han ekitetan me yi h+ras keriyen au. Yi han ekitet mit han menmen h+r han kitetim. ⁴ *Yi ap eir+ak menmen te mit nant+p nanwen+i pi yi iuwe au em+! Yi eiwen+in han ki yi han ekitet mit h+r nin+ni h+r yaain.

Kraiss k+naaiwir menmen m+rak yaaim kekepai te God kewen+piyek h+rak Iuwe

⁵ Yi han ekitet menmen yar ke Kraiis n+paa h+rak han kitetim. Hiram im: ⁶ *H+rak kertei h+rak k+pre God te h+rak ap hanhan kaku kak+r ke h+rak. Au, ⁷ *h+rak keweik+n sip kewet+wem h+rak h+rekes keweik+nhis k+re mit+ik wein+ik Maria winaak, h+rak kep+r ke haisu mit. ⁸ *H+rak keweik+nhis kar ke mit+ik wein+ik, h+rak kewen+n han kirak kises h+m me

God. God kat+p h+rak eki ek+kaap haisu mit, te h+rak kises h+m m+rak h+rak y+nk kekek h+rak kaa kentar nu tentarak+it. ⁹ *H+rak kaa kentar nu tentarak+it k+re mit+ik enuk, te God kat+p h+rak enuk au. H+rak kewen+piyek kat+p h+rak yaaik wisenuk. ¹⁰ *H+rak Mit+ik Iuwe kin+n menmen yap+rwé. H+rak yaaik wisenuk te neim+n neit wit ke God o nepu ti in o mit epei naa n+waai ti o t+pir, h+r nan+mtau God kekine niuk me Jisas, h+r yap+rwé nan+nein+ik nanwen nin+p nant+p nan+r ik: ¹¹ *"H+rak Yaaik au Iuwe," h+r nanwen+i pi God Haai h+rak iuwe kak+ntar menmen im me Kraiis.

Haisu mamre si mamteik+n mit yayiwe ke w+taan, haisu emteiknor yayiwe ke God

¹² *Nai yinan n+paa hi hepu hetikewi yi yemtau h+m mai yi yisesim. In ek hi hepu hetikewi au hi heit yan+m+n. Yi eiyis+sa eiy+r ke n+paa ein yi yis+sa te in ek yi eiyises h+m mai wisenum. Yi eiyises menmen n+paa God kerek+yiem te maain h+rak kaktihis. Yi einaain eip+r+p+r te yi ap einipek y+nk enuk ek+r+iuwi. ¹³ *Yi eir+akem eiy+ntar God hekrit hekrit k+r+ak han ki te yi hanhan eiyises menmen h+rak hanhan yi eiyisesim.

¹⁴ Menmen yap+rwé yi y+r+akem yi ap yenehan yenehan yeriuwerem au em+! Yi eir+akem keremem. ¹⁵ *Yi eir+akem mam+r im te yi ap eir+ak menmen enum au yi eiyu yaain. Yi yaire n+kerek ne God yi yaain yar ke si me w+taan m+r, yi yau n+m+n ke mit h+r n+r+ak enum enum, ¹⁶ *yi eiy+tpor h+m yaaim me God mamkaap mit h+r nanu werék. Yi eir+ak menmen im te maain Jisas p+ke kaknen hi han yaaik entar hi hertei menmen hi herekiyiem h+ram wein+m au.

¹⁷ *Yi yises h+m me God h+ram mar ke yi yewepwar yewis menmen mau k+nan yewet God em. Maain h+r mit naniyep hi hahi hemkre mamwen h+ram m+re mit neit t+par naam nerpaasem neiy+m nenke menmen. Hemkre mai mamwen h+ram mamkepi yi eiyises God werék werék, te hi han yaaik wisenuk. ¹⁸ *Menmen im mamnen te yi han yaaik eitikewa eiy+r ke hi han yaaik.

Pol ketpor ke Timoti

¹⁹ Hi hanhan Mit+ik Iuwe Jisas kakwisa hi eriuwet Timoti kaknen kak+r yi mit te maain Timoti p+ke kaknen kak+tpo hi ertei

* 1:27 Ef 4:1; 1Te 2:12; Fl 4:3 * 1:30 Ap 16:19-40; Fl 1:13 * 2:3 Ga 5:26; Ro 12:10 * 2:4 1Ko 10:24, 33 * 2:6 Jo 1:1-2, 17:5 * 2:7 2Ko 8:9; Jo 1:14; Ro 8:3 * 2:8 Jo 10:17; Hi 5:8, 12:2 * 2:9 Ap 2:33; Ef 1:20-21; Hi 1:3-4 * 2:10 Ro 14:11 * 2:11 Ro 10:9 * 2:12 Sam 2:11; 1Pi 1:17 * 2:13 Jo 15:5; 1Ko 12:6, 15:10; 2Ko 3:5; 1Te 2:13 * 2:15 Dan 12:3; Mt 5:14, 10:16; Ap 2:40 * 2:16 Fl 1:10; 1Te 2:19; Ais 49:4; Ga 2:2 * 2:17 Ro 15:16; 2Ti 4:6 * 2:18 Fl 3:1, 4:4

yi yepu werek yises God, te hi han yaaik eriuwi. ²⁰ Hi ap m̄tik kei yaaik k̄p̄r ke Timoti. H̄rak k̄pra te h̄rak hanhan kak̄kaap yi m̄t eiyu werek werek. H̄rak kiut̄p̄ kerekek. ²¹ *M̄t han h̄r enun han kitet h̄ras. H̄r n̄napen naanm̄p̄re menmen me Jisas Kraiis m̄t nisesim. ²² Te yi yertei Timoti au. H̄rak m̄tik yaaik han kitet h̄rekes au han kitet yi m̄t. H̄rak kekepa haw̄r wewep̄yap̄r h̄m me God kep̄r ke n̄kan k̄kaap haai k̄rak. ²³ Maain hi ertei mekam mamnen h̄r nerekyewem te hi hare esiuwe Timoti kaknen yi m̄t. ²⁴ Hi han kitet M̄tik Iuwe God kak̄kepa hi eno witeik waswas te hi hetike Timoti haw̄r waunen wauri.

Pol kat̄ip h̄m me Epafrodaitas

²⁵ *Hi han kitet hi eriuwet Epafrodaitas kaknen yi m̄t h̄rak kai yinak ki yinak, h̄rak ketikewa haw̄r w̄rak menmen miut̄p̄ me God war ke m̄t ne ami n̄rakem. N̄paa yi yeriuwetek kan kekepa me menmen. ²⁶ H̄rak hanhan kak̄r yi m̄t kent̄r yi yemtau h̄rak k̄nap te h̄rak k̄napen yi hanhanek h̄rak k̄nap. ²⁷ N̄paa menep h̄rak kaa te God han tewen̄nek kekepik h̄rak kaa au kepu. H̄rak han tewen̄nek kerekek au. H̄rak han tewen̄na ap kenipek kaa te menmen im ap merewaank han kai, hi wen hau hekre w̄nak enuk. ²⁸ Te hi heriuwetek waswas kakno kakri yi m̄t te yi eiȳrek yi han yaaik eriuwerek. Yi han yaaik eiyu te hi han yaaik eriuwi. ²⁹ *H̄rak kakiun wit yi yaȳrek yi han yaaik eriuwe M̄tik Iuwe h̄rak kewisik ap kaa au. M̄tik kar m̄tik ik ek yi han ekitet h̄rak iuwe eiȳntar ³⁰ h̄rak ap hanhan h̄rak h̄rekes kaku au. H̄rak han kitet menmen me Kraiis, h̄rak menep kaki, h̄rak kekreh̄r ki h̄rak kekepa wisenum te h̄rak k̄nap.

3

Keim̄n kises h̄m me Jisas Kraiis h̄rak m̄tik yaaik

¹ *Nai yinan h̄m im m̄karu hi hetpiyem. Yi han yaaik eiyu eriuwe M̄tik Iuwe. Menmen n̄paa hi hewisiyem, in ek hi hewisiyem heteipim. Hi ap h̄napen hewisim heteipim. Hi hewisim mamkepi te yi eiyu werek werek.

² *Yi naanmamre h̄ras me m̄t ein h̄r enun n̄re nepere me yaank, h̄r nanri han ki te yi eiyises menmen me n̄paa ein me Moses. Yi naanmamre h̄ras me m̄t in

h̄r nat̄ip yi eirekir ȳnk ki. ³ *Haiu m̄t in haiu keriyen m̄re m̄t God kehim̄tenai haiu m̄t n̄rak mentar haiu mewen̄pi God meriuwe H̄m̄n Yaaik k̄rak, haiu mat̄p̄ Kraiis Jisas h̄rak Yaaik haiu misesisik. Haiu ap han kitet haiu merikir ȳnk kaiu h̄rak kak̄kepai haiu mam̄t h̄m̄n yaaik haiu mamu mamtike God taau. ⁴ *Hi hanhan te hi hises menmen me m̄t h̄r nerekir ȳnk hi hisesim te hi au h̄napen. M̄t han h̄r han kitet h̄r nerekir ȳnk te menmen im mamkepi h̄r nanu werek, hi hertei n̄paa hi hin̄ni me menmen im. ⁵ *N̄paa hi hemkretuk hi hepu w̄ hisp̄nak wikak (8), m̄t nerekir ȳnk kai. Miye wina hi m̄tik ke Isrel ke weiw̄k me maam kai Bensamin. Hi H̄br̄u hi ke weiw̄k me Ebrahim kerekek. Hi epei hises h̄m me God werek werek hentar hi hises h̄m me m̄t ne Farisi. ⁶ *Hi han kitet hi h̄rak menmen iuwe me God te hi hewaank m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me Kraiis h̄r ne weiw̄k me God. M̄t kerek h̄r nin̄na nat̄ip hi hises h̄m me Moses werek o au, h̄r nat̄ip hi yaaik, menmen enum au. ⁷ *N̄paa hi han kitet h̄ram menmen iuwe te in ek hi han kitet h̄ram menmen wein̄m te hi hises Jisas Kraiis h̄rak kak̄kepa hahu werek werek. ⁸ Hi han kitet menmen im n̄paa hi hisesim h̄ram wein̄m keremem au. Menmen yap̄rwe hi han kitetim h̄ram wein̄m mentar hi hertei hi hises Kraiis te menmen m̄rak min̄n menmen yap̄rwe me n̄paa mamkaap m̄t nanu nantike God. Hi epei heweik̄n sip ewet menmen yap̄rwe marim hi han kitet h̄ram m̄re menmen enum meit teipe wenut eim te hi ehises Kraiis werek werek. ⁹ *In ek hi ap h̄rak menmen iuwe hises menmen me h̄m me Moses werek werek te God kat̄ip hi m̄tik yaaik au. God kat̄ip hi yaaik hentar hi hemtau h̄m me Kraiis hi m̄tik ke weiw̄k m̄rak. God kewetai menmen yaaim mekre han kaiu kent̄r haiu mises h̄m me Kraiis keremem. ¹⁰ *Hi hanhan menmen im. Hi hanhan hertei Jisas Kraiis werek werek ketike menmen iuwe m̄rak n̄paa h̄rak ket̄wem w̄ h̄rak k̄naaiw̄r herwe hei h̄rak kekrit kepu. Hi hanhan menmen n̄paa menep Kraiis h̄ram mamiyep mamkaap han kai kaki ke menmen enum me t̄ kak̄r ke w̄ n̄paa h̄rak kaa kent̄r nu tentarakit. ¹¹ *Hi h̄rak menmen im te maain, hi hahi, h̄rak kak̄koya hi p̄ke ekrit ehu ekiterek.

Pol hanhan h̄rak kakre m̄tik yaaik kak̄r ke Jisas

* 2:21 2Ti 4:10 * 2:25 Fl 4:18 * 2:29 1Ko 16:16, 18; 1Ti 5:17 * 3:1 Fl 4:4 * 3:2 Sam 22:16, 20; Rev 22:15
 * 3:3 Ro 2:29 * 3:4 2Ko 11:18, 21 * 3:5 Lu 1:59; Ro 11:1; 2Ko 11:22; Ap 23:6 * 3:6 Ap 8:3 * 3:7 Mt 13:44,
 46 * 3:9 Ro 3:21-22 * 3:10 Ro 6:3-5, 8:17; Ga 6:17 * 3:11 Ap 4:2; Rev 20:5-6 * 3:12 1Ti 6:12, 19; Ap 9:5-6

12 *Hi ap hatip hi epei hises menmen im me Kraiss werék werék o hi epei mitik yaaik. Au, hi wen hisesim te hi har ke Kraiss hentar h-rak epei kehim-tena hi mitik kirak. 13-14 *Nai yinan hi ap han kitet hi epei yaaik hep-r ke h-rak. Au, hi h-rak menmen im: Hi heweik sip ewet menmen me n-paa ein, h h-re mitik kesiuknen resis kakit menmen, hi hises menmen me God iuwe te maain hi eh-it menmen h-rak kehimitan hau mit em. H-rak menmen im em: God ken-nau keriuwe menmen Kraiss Jisas epei kirakem te hi ano ehu etikerek.

15 *Hau mit hau mre iuwe me menmen me God hau mau han kiutip me h-m hi epei etpiyem. Yi mit han ne yi mit ein yi han kitet menmen ham te God kakteikni h-rak enum yi ap eiyisesim au. 16 *Yi ap han ekitet menmen im yap-rwe em-it! Menmen me God n-paa hau misesim, yi yetikewai hau wen mamesisim wisenum te hau mamre yaain mam-r ke Kraiss.

17 *Nai yinan yi wen eiyises menmen hi h-rakem. Yi eiy-him-itan mit h-r nises menmen n-paa yi yr hau mit in hau misesim meteikniyem, te yi yises menmen m-r. 18 *N-paa wi yap-rwe hi hetpi te in ek hi menep hi h-ik hi hetpiyem heteipim. Mit han nare nises Kraiss te h-r neriuwe menmen enum h-r n-rakem neteiknai h-r nisesik au, h-r nemip-in. H-r n-re mit enun nepan ne Kraiss. 19 *Mit narik nan-iwaank h-ras h-r nan-no si takikneni nan-ntar h-r nises han ke y-nk k-r keremem, God au. H-r han yaaik newepyap-r menmen enum h-r n-rakem menip mit h-r y-nk enuk neriuwerem. H-r han kitet menmen me ti keremem. Yi ap eiyises menmen m-r au em-it! 20 *Hau mit ne ti ik e au, hau mit ne wit ke God, hau memer-r Mitik Iuwe kaui Jisas Kraiss h-rak kaknaai-w-r wit ke God kaknen kaktaihis. 21 *H-rak kaknen kaktaihis, h-rak kakikreh-r y-nk kaui maain kaki, h-rak kaknipek kakweik-nhis kakre y-nk kirak yaaik iuwe kakriuwe menmen iuwe m-rak h-rak werék te mamin-in menmen yap-rwe te h-rak naanmamprewem.

4

Yi mit han yaaik eiyu yi han kiutip eiyu han ekitet menmen yaaim

1 *Te nai yinan yi han tokik eiyu eiy-ntar menmen hi epei hetpiyem. Hi han

tewen-ini hi hanhan p-ke enen eri, hi han yaaik heriuwi hi ewen-pi yi mit. Mit han nan-r menmen yi yr-rakem, h-r natip h-rak menmen yaaim hi heteikniyem.

2 Yuodia hi hetput h-m manp. Sintiki hi hetput h-m manp. Yi miyap-r wik yi eikiyan eiyu han kiutip eiyises Mitik Iuwe Kraiss. 3 *Hi hituthi ti mitik yaaik kerek n-paa hetikewa w-rak menmen miutip, ti akaap miyap-r wik en enu han kiutip nentar h-r nekian nekepa natip mit miyap-r h-m me God, h-r netike Klemen. Mit miyap-r han ne yi mit ein yi yetikeri yekepa te God h-rak kertei niuk mi mekre han kirak yi n-kerek n-rak.

4 *Yi han yaaik eiyu eiriuwe Mitik Iuwe Kraiss. Hi hetpiyem heteipim: Yi han yaaik eiyu.

5 *Yi eiwis mit yap-rwe h-r en-rtei yi mit ap yises han ki ke menmen yap-rwe au. Yi yemtau h-m me mit han yentar Mitik Iuwe Kraiss kau menep, h-rak kau ketikewi.

6 *Yi ap y-naain han kitet menmen yap-rwe au em-it! Yi han yaaik eiriuwe God yi eiyit-iwekhi me menmen yi y-naain han kitetim, 7 *te God kakik-epi kakriuwe menmen m-rak hau ap merteiyem h-rak naanmampri kaknipi yi mit yi han yaaik eiyu yi han ekitet menmen werék werék eiy-ntar menmen Kraiss epei kirakem.

8 *H-m im m-karu hi eh-tpiyem. Yi han ekitet yap-rwe menmen h-rak ap me memip-in au h-rak yaaim, menmen mit han kitet h-rak yaaim. Yi han ekitet menmen h-rak menip God ketike mit h-r han yaaik, h-rak yaaim te h-r mit hanhan nanisesim. Mekam h-rak yaaim mre menmen im yi han kitetim keremem.

9 *Menmen hi epei hetpiyem yi yr-a hi hisesim, yi eiyisesim te God kerek h-rak kaknipi yi han yaaik eiyu, h-rak kaku kakikewi kakikre han ki.

Pol han yaaik keriuwe mit ne Filipai kentar h-r newet-iwek menmen mekepik

10 Hi han yaaik iuwe heriuwe Mitik Iuwe Kraiss hentar n-paa yi han tewen-na yekepa. Nepei ein ere in yi han tewen-na te yi ap yekepa au. In ek yi yekepa yeweto menmen. 11 *Hi ap hetpiyem hentar hi ap hetenen menmen au. Hi epei hertei mekam mamen hi ap hanhan menmen em-it. Hi ehu han yaaik heriuwerem. 12 Hi hertei hepu har ke mitik ketenen menmen aurek, hi hepu har ke mitik ketenen

* 3:13-14 1Ko 9:24 * 3:15 1Ko 2:6 * 3:16 Ga 6:16 * 3:17 1Ko 4:16; 1Te 1:7; 1Pi 5:3 * 3:18 1Ko 1:23; Ga 6:12 * 3:19 Ro 16:18, 8:5-6 * 3:20 Ef 2:6, 19 * 3:21 Ro 8:29; 1Ko 15:28, 43-53 * 4:1 1Te 2:19-20 * 4:3 Sam 69:28; Lu 10:20; Rev 20:12 * 4:4 Fl 3:1 * 4:5 Hi 10:25, 37; Je 5:8-9 * 4:6 Mt 6:25-34; 1Pi 5:7; Kl 4:2 * 4:7 Ais 26:3; Jo 14:27; Kl 3:15 * 4:8 Ro 12:17 * 4:9 Ro 16:20; 1Ko 14:33; 1Te 5:23 * 4:11 1Ti 6:6

menmen yapirwe. Hi epei hertei werek te wi mekam o wit mekam hi hau en, hi nɪnpɪ meiyɔ o hi tu iuwe, hi han yaaik ehu.

¹³ *Hi werek te hi hɪrɪak menmen yapirwe hi epei hetpiyem heriuwe menmen iuwe KraiS kewetewem kewisɪm mekre han kai.

¹⁴ Yi yerekyo yaaim yi yekepa yeweto menmen yaaim me wi menmen enum epei man mewa. ¹⁵ *Nɪpaa me wi hi hɪnaaiwir provins Masedonia hewepyapir hɪm me God yi mɪt ne wit Filipai keriyen yi yeweto menmen yi yɪre mɪt nɪrak yinan newetiwek menmen, hɪrak kewetɪr menmen. Mɪt nerer wit wit nekepa au. Yi keriyen. ¹⁶ Nɪpaa hi hepeit wit Tesalonika yi yekepa yeriuwet menmen yi pɪke yeriuwetem yeteipim yekepa. ¹⁷ Hi ap hanhan menmen me yi mɪt yeriuwetewem au. Hi hanhan God kakweti menmen yaaim mentar menmen yi yerekyewem. ¹⁸ *Hi epei heit menmen yapirwe minɪn menmen hi hanhanem. Epafrodaitas ketenɪnem yi yeriuwetek hɪrak kan kewetewem. Menmen im yi yewetewem hɪram yaaim menip God hɪrak han yaaik keriuwi. ¹⁹ God kerek epei keriuwet Jisas hɪrak kan kekepai haiu mɪt, hɪrak ketenen menmen yapirwe, hɪrak kakwetai menmen haiu metenenim au hɪrak naanmamprai te haiu mamu werek werek. ²⁰ Hi hanhan God kerek hɪrak Haai kaiu, mɪt hɪr nanwenɪpi niuk mɪrak, hɪrak yaaik tipmain enum eik.

Pol katip hɪm kike mɪkaru

²¹ Hi hetike nai yinan in haiu matip yi naiu yinan en yises KraiS Jisas niutɪp niutɪp haiu metpi yi yaaɪn. ²² *Mɪt yapirwe in nises KraiS Jisas hɪr netpi yi yaaɪn. Mɪt han nises KraiS kerek nɪrɪak menmen me mɪtɪk iuwe Sisa, hɪr netpi hɪm iuwe nar ik: "Yi yaaɪn." ²³ Hi hanhan Mɪtɪk luwe Jisas KraiS kerek kakrekɪyi yi eikiyan eiyu werek werek, hɪrak kaku kakɪkre han ki kaku kakɪt.

Mepɪr keremem

**Tiwei Pol Kewisik Ken Mit
Ne Wit Kolosi
Menmen me tiwei ik**

Pol kitehi God katip h̄rak yaaik kentar mit ne Kolosi 1:1-14
 Krais h̄rak k̄re mekak te h̄rak k̄riak mekam 1:15-2:19
 Menmen mit ne weiwik me God h̄r nanisesim 2:20-4:6
 Pol katip mit ne Kolosi h̄m gude m̄karu 4:7-18

1 *Hi Pol hi h̄re aposel ke Krais Jisas. N̄paa God hanhan kewisa hi h̄re mitik aposel, te h̄rak kehimitena hi h̄riak menmen m̄rak. Hi hetike kiau yinak Timoti 2 *hawir mitik̄it wik wewis tiwei ik ken yi mit miyapir ne weiwik miutip me God yeit wit Kolosi. Yi nawir yinan yaain, yi yises Krais werek werek. Hi hanhan God Haai kakrekyi menmen yaaim yi eiyu werek werek.

Pol katip God h̄rak yaaik kentar mit miyapir ne Kolosi nises h̄m me Krais

3 *Hekrit hekrit hawir witehi God hawir watip God h̄rak yaaik kentar yi mit yisesik. God kerekek h̄rak Haai ke Mitik Iuwe kiau Jisas Krais. 4 *Hawir han yaaik weriue God watip h̄rak yaaik wentar hawir wemtau mit natip yi yemtau h̄m me Krais Jisas yi yisesim werek werek. Te yi hanhan yeriue mit miyapir han kerek h̄r nises h̄m me God, yi yekepi. 5-6 *Yi yemtau h̄m me Krais yi yisesim werek werek, yi hanhan yeriue mit miyapir han yentar n̄paa w̄ yi yin̄n yemtau h̄m me God, h̄ram h̄m yaaim metpi me menmen God kakrekyiyem yi yisesim. Yi yisesim yemerir menmen God kakwetiyem mamit wit k̄rak. H̄m im yaaim me God wen mepno meprer wit wit m̄riak mit miyapir h̄r nentewem h̄r n̄re yaain. H̄ram mepno mekepi mar ke n̄paa h̄m im min̄n men yi mit miyapir. N̄paa yi yin̄n yemtau menmen yaaim God epei kerekyei h̄m mit em, te in ek yi yertei h̄ram h̄m yaaim. Yi yerteiyem yentar 7 *Ipafras epei ken ketpiyem, te yi yerteiyem. H̄rak mitik kiau yaaik k̄riak menmen me Krais. H̄rak ketikewawir h̄m m̄riak menmen miutip, h̄rak kekepawir katip mit h̄m me Krais. 8 H̄rak kan ketpawir God H̄m̄n Yaaik

kekepi yi hanhan yeriue mit miyapir kerek h̄r nises h̄m me God

Pol kitehi God h̄rak kakikaap mit miyapir neit Kolosi

9 *Me w̄ hawir winin wemtau yi yises h̄m m̄rak, hawir witehi God me yi mit miyapir yentar menmen hawir epei wemtau yi yisesim. Hawir witehi God h̄rak kakikepi yi mit miyapir te yi eiyirtei menmen werek h̄rak hanhan yi yayisesim. God H̄m̄n Yaaik kakikepi yi mit miyapir han ki te yi ap yepitari me menmen m̄rak werek werek au. 10 *Yi eiyirtei menmen m̄rak werek werek, te yi yayises menmen God h̄rak hanhan yi yayisesim, te h̄rak han yaaik kakriuwari. Yi yairak menmen yaaim heriyai heriyai, han ki kakirtei menmen me God iuwe. 11 *God h̄rak luwe te kakriak menmen yapirwe. Hawir witiwekhi h̄rak kakweti p̄nam miutip me menmen m̄rak iuwe h̄ram mamkepi yi mit miyapir, te yi han tokik eiyu me menmen enum yapirwe mamnen. 12 *Yi han yaaik eiyu eitip Haai kiau God h̄rak yaaik. H̄rak kerekek kerekyi mit miyapir yi yire yaain, te yi yayit menmen h̄rak kehimiteni kakwetiyem. H̄rak kakweti yi mit yayitike h̄m mit miyapir yapirwe rem mamit wit k̄rak yaaik menmen enum mekrerem au. 13 *H̄m mamtip God h̄rak yaaik kentar h̄rak kekepai h̄m m̄naaiwir menmen enum h̄ram m̄re w̄taan toto h̄ram min̄n han kiau, h̄rak keriyei h̄m men mises N̄kan k̄rak kerek h̄rak God hanhan keriuwerek iuwe, h̄rak N̄kan naanm̄prai. 14 *N̄kan ke God kerekek h̄rak kekepai kaktaihis keriuwe hemkre m̄rak n̄paa mewen, te h̄rak kesak menmen enum mekre han kiau keriuwerem.

Krais h̄rak Mitik Iuwe h̄rak k̄riak menmen kekepai

15 *Krais h̄rak k̄re God kerek h̄m mit miyapir ap te mam̄rek taau. H̄rak kerekek Iuwe kin̄n menmen yapirwe God k̄riakem. 16 *H̄rak Krais kin̄n menmen yapirwe kentar h̄rak h̄rekes k̄riak menmen mau nepni, menmen mau ti. H̄rak k̄riak menmen h̄m m̄rem metike menmen h̄m ap te mam̄rem au. Im h̄ram mit ensel o tipir o menmeiyam. God h̄rak kenip Krais h̄rak k̄riak menmen yapirwe, te menmen yapirwe kerek mau t̄ o mau nepni, h̄ram me Krais. 17 *N̄paa menmen ap mepu wen au, h̄rak Krais kepu. Te

* 1:1 Ef 1:1 * 1:2 Ro 1:7 * 1:3 Ef 1:16; 1Te 1:2 * 1:4 1Pi 1:4; Ef 1:13, 15 * 1:5-6 Ro 1:13; 1Ti 3:16 * 1:7 Kl 4:12; Fm 23 * 1:9 Ef 1:9, 16-17; Fl 1:9 * 1:10 Fl 1:27; Ef 2:10 * 1:11 Ef 1:19, 3:16 * 1:12 Ef 1:11, 18 * 1:13 Lu 22:53; Ef 2:2 * 1:14 Ef 1:6-7 * 1:15 Jo 1:18; 2Ko 4:4; Hi 1:3 * 1:16 Jo 1:3, 10 * 1:17 Jo 1:1, 8:58 * 1:18 Ef 1:22-23; Ap 26:23; Rev 1:5

h̄irak naanm̄ire menmen yap̄irwe h̄iram mepu werek werek menterik. ¹⁸ *H̄irak k̄ire paan ke haiu m̄it miyap̄ir kerek mises h̄im me God, haiu m̄ire ȳnk k̄irak. H̄irak kerekkek h̄irak haai ke menmen God k̄ir̄iakem me haiu m̄it miyap̄ir haiu mises h̄im m̄irak. God h̄irak k̄ik̄iak Kraiis kerek n̄ipaa kaa, h̄irak kekrit kin̄n kau te h̄irak kakin̄n naanmampre menmen yap̄irwe. ¹⁹ *H̄im im yaaim mentar God hanhan menmen yap̄irwe me H̄im̄n K̄irak kaku kak̄ikre N̄ikan k̄irak h̄im̄n k̄irak. ²⁰ *God hanhan menmen yap̄irwe h̄iram m̄ire enun nepan, h̄iram meweīkin mamtikerek mamu han kiut̄ip, menmen mau t̄i, menmen mau nepni. H̄irak k̄ir̄iakem kin̄n menmen enum keriuwe hemkre me Kraiis h̄iram mewen mentar nu tentarak̄it.

²¹ *N̄ipaa yi m̄it ȳnapen God, te yi ap yisesik au. Yi ȳr̄iak menmen enum. Yi ȳre m̄it enun nepan ne God. ²² *Te Kraiis epei kaa kau nu tentarak̄it. Mar im God in ek h̄irak kerekyei haiu m̄it metikerek mau han kiut̄ip. Kraiis kerekyei haiu m̄it em keriuwe ȳnk k̄irak me w̄i n̄ipaa h̄irak kaa, te h̄irak kerekyei haiu m̄it yaain haiu merp ninaan me God, God han kitet han kau h̄irak yaaik ap menmen enum mewik au. M̄it ap te nansiuwe h̄im mei enum au. ²³ *Yi wen han tokik eiyu eiyises h̄im yaaim me Kraiis kerek kaa kekepai haiu m̄it, yi ap eiwis menmen enum mamri han ki yi eiweīkin sip eiwet menmen God kat̄ip kakwetaiyem, te yi eire m̄it yaain. H̄im im yi yisesim h̄iram h̄im yaaim n̄ipaa haiu m̄it metpiyem. Hi pol hi h̄ire m̄it̄ik God kehimitena hi h̄ir̄iak menmen m̄irak hi hen hat̄ip m̄it miyap̄ir yap̄irwe nerer wit wit h̄im yaaim yi yisesim.

Pol kikaap m̄it miyap̄ir ne Kolosi

²⁴ *Hi han yaaik m̄it nawaank ȳnk kai, te hi ekepi heriuwerem, mar ke in ek h̄ir nerewaank. Hi hekre h̄ir ke Kraiis, m̄it nerewaank, te hi hat̄ip m̄it h̄im m̄irak mamno heriyai heriyai mamkaap yi m̄it miyap̄ir ne weiw̄ik miut̄ip me God, yi ȳre ȳnk ke Kraiis. ²⁵ *N̄ipaa God kehimitena hi hat̄ip m̄it h̄im m̄irak yaaim, te hi hekepi yi m̄it miyap̄ir ne weiw̄ik me God, har ke wok m̄it n̄ikaap m̄it han. ²⁶ *N̄ipaa God kepakin h̄im im me w̄i yap̄irwe ap kewepyap̄irem au. Te in ek h̄irak kewepyap̄irem kat̄ip haiu m̄it miyap̄ir kerek haiu misesik h̄irak ketpaiyem. ²⁷ *H̄irak hanhan kakteiknai

haiu m̄it miyap̄ir n̄irak, haiu mam̄irtei h̄im m̄irak im h̄iram yaaim iuwe mamkaap m̄it ne Isrel nantike m̄it miyap̄ir ap ne weiw̄ik me Isrel. H̄im im h̄iram mat̄ip mar ik: Kraiis kau ketikewi yi eimeriȳwek h̄irak kakweti menmen yaaim me God. ²⁸ *Te haiu m̄it aposel mepno m̄it miyap̄ir nerer wit wit han kitet werek werek h̄im haiu metpor me Kraiis. Haiu metpor h̄im manp h̄ir enweīkin sip enwet menmen enum me t̄ipir, haiu meteiknor h̄im yaaim me Kraiis. Haiu m̄ir̄iak menmen im, te haiu mamnip m̄it miyap̄ir h̄ir nanises h̄im me Kraiis werek werek. ²⁹ *Hi h̄ir̄iak menmen im w̄isenum, te h̄ir nanises h̄im me Kraiis werek werek. Kraiis h̄irak kari han kai w̄isenum te hi h̄ir̄iak menmen im.

2

M̄it ne Kolosi enweīkin sip enwet h̄im enum me nemip̄in

¹ Hi hanhan yi eiȳr̄itei menmen im. Hi han kiteti yap̄irwe. Hi h̄ir̄iak menmen yap̄irwe h̄ikaap yi m̄it miyap̄ir yeriuwerem yeit wit Kolosi yetike m̄it miyap̄ir han neit wit Leodisia, h̄ir netike m̄it miyap̄ir nau provins menep kerek n̄ipaa h̄ir n̄ira ninaan mai au. ² *Hi h̄ir̄iak menmen im, te han ki h̄irak kaku werek yi hanhan yeriuwehan, yi han ekitet menmen werek, te yi eiyises God werek werek. Hi hanhan yi eiȳr̄itei menmen n̄ipaa God k̄isaw̄inek. Kraiis h̄irak h̄irekes k̄ire menmen n̄ipaa God k̄isaw̄inek. ³ *H̄irak kerekkek kekre han k̄irak kertei menmen yap̄irwe h̄iram mamkepai, te haiu mertei menmen me God werek werek, te haiu emises han k̄irak me menmen h̄irak hanhan haiu emisesim.

⁴ *Hi hetpi menmen im me Kraiis, te m̄it han ap nanri han ki nanriuwe h̄im m̄ir ham me nemit̄ip̄in. ⁵ *Hi ap hepu hetikewi au, te hi hekre han kai hi han kitet har ke hi hau hetikewi. Hi han kitet har ke hi hau hetikewi, te hi han yaaik h̄ir menmen yi ȳr̄iakem ȳp̄iran yises han kiut̄ip, h̄iram yaaim yi yises h̄im me Kraiis werek werek.

Haiu emtike Kraiis emu han kiut̄ip te haiu ap mamises menmen enum memit̄ip̄in

⁶ Yar ke n̄ipaa yi yemtau h̄im me Kraiis yi yisesik, te in ek yi eitikerek eiyu han kiut̄ip. ⁷ *Yi eitikerek eiyu han kiut̄ip eiȳr̄ ke nu nekenp̄ ken t̄i kari t̄ipar mamkaap nu kaku. Yi han ki eiyu tokik eiyisesik werek werek eiȳr̄ ke tein̄ik m̄it̄ik ketenen w̄inak. Yi wen eiyises h̄im yaaim me Kraiis n̄ipaa

* 1:19 Jo 1:16; Kl 2:9 * 1:20 Ef 1:7, 10; 2:13, 16; 1Jo 2:2; Ro 5:1 * 1:21 Ro 5:10; Ef 2:12, 4:18 * 1:22 Ef 2:14-16, 5:27 * 1:23 Ef 3:17; Hi 3:14; Mk 16:15; 1Ti 3:16 * 1:24 Ef 3:13 * 1:25 Ef 3:2, 7-8 * 1:26 Ro 16:25-26; Ef 3:3-5, 9-10 * 1:27 Ef 1:18; 1Ti 1:1 * 1:28 Ef 4:13 * 1:29 Ef 3:7, 20; Fl 4:13 * 2:2 Ef 3:4, 18; Kl 1:26 * 2:3 Ais 45:3; 1Ko 1:24, 30; Ef 3:19 * 2:4 Ro 16:18; Ef 5:6; Kl 2:8 * 2:5 1Ko 5:3 * 2:7 Ef 3:17, 2:20-22

hau metpiyem, yi han yaaik eiriuwe God eiyu eiyɨntar menmen hɨrak kerekuyiem.

8 *Yi naanempre hɨras. Yi ap eiwis mɨt han hɨr nanɨnen nanɨtpi hɨm weini keremem mɨt han kitetim nanri han ki hɨr nanɨr ke tɨrpe kari han ke sak, hɨr nanmitipɨn nanriuwewem au emɨt! Mɨt nar ik natip me menmen me maamrer o menmen enum me tipir me ti o me nepni. Hɨr ap natip menmen me Kraiss au.

9 *Yi ap eiyses hɨm mɨr enum eiyɨntar Kraiss hɨrak kɨre God, menmen mɨrak yapɨrwe mau han ke Kraiss hɨrekes. Menmen im meteiknai God hɨrak kɨre mekak. 10 *Yi yeit menmen im yapɨrwe me God yentar yi yetike Kraiss yau han kiutip. Hɨrak Mɨtik Iuwe kinɨn mɨt ensel o tipir o herwe metike menmen yapɨrwe. 11 *Mɨt nerekir yɨnk ki au, hɨram menmen weinɨm. Yi yetike Kraiss yau niutip, yi yeweikɨn sip yewet menmen enum yi yisesik, hɨram mar ke hɨrak kerekir yɨnk ki. 12 *Nɨpaa wɨ kerek mɨt nikɨri neriuwe tipar, menmen im hɨram mar ke yi yetike Kraiss yaa hɨr mɨt newisi. Hɨr pike nekekyi yekre tipar yerp, hɨram mar ke God kerek nɨpaa kɨkɨak Kraiss keriuwe menmen mɨrak iuwe, hɨrak kɨkɨan yi mɨt yetikeret yentar yi han kitet hɨrak kɨrakem. 13 *Nɨpaa yi ap yises hɨm lo me God yɨrak menmen enum yi yises han ki, te menmen im merekyi yi yɨre mɨt enun hɨr epei naa me menmen me God. Te God epei kɨkɨan yi mɨt yi yekrit yetike Kraiss yau yentar hɨrak epei kesak menmen enum mekre han ki. 14 *God epei kesak menmen enum mekre han kiau. Mau tɨwei nɨpaa Moses kewisɨm, hɨram matip hiau mɨt enun, te hiau mami. Hɨrak God epei keit hɨm im matip hiau enun, hɨram maa wɨ nɨpaa mɨt newenkek Jisas kau nu tentarakɨt hɨrak kaa. Hɨm im hɨram maa metikerek. 15 *God hɨrak kinɨn herwe o tipir, menmen iuwe keriuwe menmen Kraiss hɨrak kɨrakem kau nu tentarakɨt. Hɨrak kinɨnem keteikɨn mɨt miyapɨr hɨrak Iuwe, hɨram au menmen weinɨm.

Hiau maa metike Kraiss

16 *Hɨm mau tɨwei matip hiau mɨt enun te hiau mami, hɨram epei au mesɨ. Te yi ap eiyɨmtau hɨm me mɨt han hɨr neni me menmen o tipar yi yayɨm o me wɨ holide yi ap eiysesim eiwenɨpi God eiriuwewem o wɨ me wenke kaa keit pike kewep kan te yi eiwenɨpi God me wɨ im, o me wɨ Sabat o menmen mar im au emɨt! 17 *Menmen

im hɨram mɨre piksa keremem kerek nɨpaa meteikɨn maamrer nau menmen maain Kraiss hɨrak kakɨrakem. In ek Kraiss epei kan kɨrakem, te menmen me nɨpaa ein hɨram weinɨm mamɨt. 18 Yi ap te eiyɨmtau hɨm me mɨt han nanrekyi enum nantip yi ap ne weiwɨk me God yentar yi ap yewenɨpi niuk me mɨt ensel. Menmen im au emɨt! Hɨr natip hɨr nepei nɨtyak menmen im me ensel te hɨr nertei hiau mɨt yapɨrwe emwenɨpi niuk mɨr. Hɨr natip hɨr enun weinɨn newenɨpi ensel, hɨr natip hɨr iuwe, te hɨr mɨt enun paan tokik nises han kɨr weinɨm. 19 *Mɨt nar ik hɨr ap netike Kraiss nau niutip au nentar Kraiss hɨrak kɨre paan naanmɨpre hiau mɨt kerek hiau mɨre yɨnk, hiau mau niutip. Paan hɨrak kɨkaap yɨnk ketike hemik, nekeni, naan, hɨram mɨniuham hɨram mamre iuwe mamɨntar God kewetai menmen mɨrak iuwe.

20 *Yi mɨt miyapɨr yi yaa yetike Kraiss, te hɨrak kekepi yi yɨnaaiwɨr menmen enum me ti. Te yi ap eiyses menmen mɨt ne ti hɨr han kitet hɨr nanisesim, te God kaktip yi yaain. Te yi yenmak te yi wen yises menmen mɨt ne ti hɨr nisesim a? Yi yenmak te yi yises hɨm lo me mɨt hɨram matip mar ik: 21 **“Yi ap eitenen menmen ham ham, o yi ap eiyɨnte nin menmen im eiyɨm, o yi ap eitɨwem eiyɨm einewem au emɨt!” 22 **Hɨm im mɨt keriyen hɨr netipim. Hɨram ap meke God man au. Hɨr mɨt keriyen newetayiem, te hiau ap mamɨsinehanem au emɨt! Hiau emɨm keremem. 23 Hɨm im hɨram mari han kiau hiau han kitet hɨram yaaim mamkepau hiau mewenɨpi niuk me ensel, hiau mewenɨn han kiau me menmen hiau mewet yɨnk kiau em, hiau mewaank yɨnk kiau. Te menmen im ap mamkepau hiau mɨt te hiau maminɨn menmen enum mekre han kiau taau!

3

God kɨkɨan yi mɨt miyapɨr yetike Kraiss yi yau

1 *Nɨpaa God kɨkɨak Kraiss kerek kekrehɨr ke hiau mɨt hɨrak kaa. Menmen im hɨram mar ke God kɨkɨan yi mɨt miyapɨr yi yetike Kraiss yau niutip. Te yi hanhan eiyses menmen me wit ke God kerek Kraiss kau menep his yaaim me God kerek mɨt iuwe newɨ, hɨrak naanmɨpre menmen. 2 *Yi han ekitet me menmen mepu wit kɨrak, ap menmen mau ti ik au emɨt! 3 *Yi han ekitet me menmen mepu wit kɨrak Heven eiyɨntar

* 2:8 Kl 2:4 * 2:9 Jo 1:14, 16 * 2:10 Ef 1:21-22 * 2:11 Ro 2:29 * 2:12 Ro 6:4; Ef 1:19-20; Kl 3:1 * 2:13 Ef 2:1, 4-5 * 2:14 Ef 2:14-16; 1Pi 2:24 * 2:15 Kl 1:13 * 2:16 Ro 14:1-12 * 2:17 Hi 8:5, 10:1 * 2:19 Ef 2:21, 4:15-16 * 2:20 Ga 4:3-5, 9 * 2:21 1Ti 4:3 * 2:21 Ef 6:4 * 2:22 Ais 29:13; Mt 15:9 * 2:22 Ef 6:5-8 * 3:1 Kl 2:12; Mk 12:36, 16:19; Ef 1:20 * 3:2 Mt 6:33 * 3:3 Ro 6:2; 2Ko 5:14

yi epei yaa me menmen enum me nɪpaa yi yisesim. Te God kɪkan yi mɪt miyapɪr yetike Kraiss, yi yɪre niutɪp, God naanmɪpre menmen im. ⁴*Kraiss hɪrak kenipai haiu metikerek haiu mau niutɪp. Maain hɪrak pɪke kaknen kakwepyapɪr hɪrekes, haiu mantikerek mamu mamɪt sipmen yaaim me God.

Yi epei yeit hɪmɪn yaaik, te yi eiyses menmen yaaim

⁵*Yi epei yeit hɪmɪn yaaik, te yi yewenɪn han ki me menmen enum yi hanhanem, hɪram enum me tɪ ik e. Hi hetpi me menmen mar im. Menmen me yi mɪt yetike miyapɪr yi yariyanhis yewenɪnem, o mɪt netike mɪt han neyawan, o yi hanhan yeriuwe menmen enum o yi hemkre menepam me menmen, hɪram menmen enum mar ke yi yeweikɪn sip yewet God. Hɪram mekreɪr ke God. ⁶*Maain God kakɪwaank mɪt miyapɪr kerek ap nises hɪm mɪrak kakɪntar hɪr nɪrak menmen enum hi epei hetpiyem im e. ⁷Nɪpaa yi mɪt miyapɪr yi yises han ki enuk kar ik te yi yɪrɪak menmen enum yar ke mɪt miyapɪr kerek maain God kakɪwaanki.

⁸*Te in ek yi eiweikɪn sip eiwet menmen yapɪrwe mar im. Yi ap han enuk eiriuwahan au, yi ap einahan eiwepnakan au, yi ap einahan eitike miye haai o mɪt han yi eitɪpan enum enum me yi yewɪr paan yewepik o yenke yehes yeriyaak, o menmen enum mar im au emɪt! ⁹⁻¹⁰**Yi ap eiwisesanek me menmen yi yetpim au emɪt, eiɪntar yi epei yeweikɪn sip yewet menmen enum me nɪpaa yi yɪrɪakem wɪ kerek yi ap yises God au. In ek, yi yɪre mɪt han yaain. God kerekɪ yi mɪt han yeweikɪn yɪre yaain. Hekrit hekrit hɪrak keweikɪn han ki yi yɪre mɪt yaain, yi yayu yayɪr ke God, te yi yerteiyek werek werek. ¹¹*Me menmen yaaim im God kerekɪyem hɪram menmen weinɪm, te mɪt hɪr ne weiwɪk me Isrel kerek nerekir yɪnk kɪr, o mɪt ne Grik hɪr ap nerekir yɪnk kɪr, o mɪt hɪr nen skul o au, o mɪt hɪr netenen pewek mei yapɪrwe, o hɪr mɪt ap netenen menmen auri. Hɪram menmen weinɪm. Menmen hɪram iuwe hɪram menmen im. Kraiss kerekkek hɪrak luwe, hɪrak kau kekre han ke yi mɪt miyapɪr yapɪrwe kerek yi yises hɪm mɪrak.

Yi mɪt miyapɪr yi eiyses menmen yaaim me hanhan yeriuwahan

¹²*God epei kehimɪteni yi mɪt miyapɪr nɪrak, hɪrak hanhan keriuweri iuwe. Te yi hanhan eiriuwe mɪt miyapɪr han yi eirekyor menmen yaaim. Yi ap han kitet yi yɪre mɪt iuwe au. Yi yɪrɪak mɪt menmen yaaim eitpor hɪm main main. Yi eiwis mɪt han hɪr nanises han kɪr me menmen te yi eiwenɪn han ki ap han enuk eiriuweri. ¹³*Mɪtɪk hak kekre nɪmɪn ke yi mɪt hɪrak mɪtɪk hak kerekɪwek enum ap kertei hɪram enum, mɪtɪk hak eik katɪp, “Hɪram menmen weinɪm. Maain hɪrak kakɪrtei.” Kraiss epei kesak menmen enum haiu mɪrɪakem, katɪp hɪram nepei au, te haiu emises menmen mɪrak hɪrak kɪrɪakem. Menmen mɪt han nerekɪyem, haiu mamɪsak menmen enum hɪr nerekɪyem haiu ap han kitetim au. Haiu mamɪtɪp hɪram nepei au mesi.

¹⁴*Menmen ham im hɪram minɪn. Yi hanhan yeriuwahan. Menmen im hɪram mɪre let mɪtɪk kakɪr kau tu keiyɪk kɪwarm laplap mɪrak hitokim (o tokim). Menmen me yi hanhan yeriuwahan hɪram mɪre let, hɪram mamkaap mɪt miyapɪr nau han kiutɪp werek werek. ¹⁵*Kraiss epei kenipai haiu mekiyan mau meit, te haiu emwis menmen im. Hɪram naanmamrai me menmen yapɪrwe haiu mɪrɪakem. Nɪpaa God kari han ki yi yayu yaire yɪnk miutɪp, yi yayɪt menmen me Kraiss hɪram mamkaap han ki kaku werek werek. Te yi han yaaik eiyu eiɪnterim. ¹⁶*Hɪm me Kraiss hɪram mamu mamɪkre han ki iuwe hɪram naanmamri, te hɪram mamkepi yi mɪt me wɪ yi yaikapan yeriuwe menmen me God yi yayɪtɪp mɪt han em werek werek, o yi eiwɪrnak eiɪkteni me menmen. Yi han yaaik yeriuwe God eitpɪwek hɪrak yaaik, te yi eiɪne henye me tɪwei Sam, o yi eiɪne henye ham eiɪt wɪnak ke God, yi eiɪne henye te hɪram mamkaap han ki kaku tokik. ¹⁷*Menmen ham yapɪrwe yi yɪrɪakem o yi yetpim, yi yekreɪr ke Mɪtɪk luwe Jisas yi yɪrɪakem. Yi eitpɪr God hɪrak yaaik eiɪntar menmen yaaim Kraiss hɪrak kerekɪyem.

Hɪm me mɪt miyapɪr hɪr neitan, hɪm me nɪkerek nɪr

¹⁸*Yi miyapɪr kerek epei yeit mɪkaan ni, yi eiɪmtau hɪm mɪr. Menmen im hɪram yaaim mentar yi yises hɪm me Mɪtɪk luwe Kraiss. ¹⁹*Yi mɪkaan nɪr, yi hanhan eiriuwe miyapɪr ni. Yi ap eirekyor enum eiɪtpor

* 3:4 Fl 1:21; 1Ko 15:43; 1Jo 3:2 * 3:5 Ro 6:6, 11, 8:13; Ef 4:19, 5:3-5 * 3:6 Ef 5:6 * 3:8 Ef 4:25-31, 5:4
 * 3:9-10 Ef 4:22, 25 * 3:9-10 Ef 4:24 * 3:11 Ga 3:28 * 3:12 1Pi 2:9; Ef 4:2, 32 * 3:13 Ef 4:32, 5:2 * 3:14
 Ro 13:8-10; 1Ko 13:13; Ef 4:3 * 3:15 Ef 4:4; Fl 4:7; 1Ko 12:13, 27 * 3:16 Ef 5:19 * 3:17 1Ko 10:31; Ef 5:20
 * 3:18 Ef 5:22 * 3:19 Ef 5:25 * 3:20 Ef 6:1

menmen h̄m tokik tokik eiriowerem au em̄t!

²⁰ *N̄ikerek yi eiyises h̄m me miye haai ni eiȳntar menmen im h̄ram menip M̄itik Iuwe God h̄rak han yaaik keriuwi. ²¹ Yi haairer yi ap eine n̄ikerek ni eiȳtpor enum enum eiri han k̄r ere h̄r nine han enuk nentaant̄wo nau neit au em̄t!

Him me m̄it iuwe netike wok m̄it n̄r

²² Yi m̄it kerek ȳriak menmen me m̄it iuwe, yi ȳriak menmen yaaim keremem w̄i kerek h̄r nerp menep naanm̄pri yi ȳriakem, te h̄r nant̄p yi yaa in em̄t! Hekrit hekrit yi eir̄akem yaa im eiȳntar yi ȳriakem me m̄it kerek naanm̄pri keriyen au. Yi ȳriakem eiȳntar yi ȳnapen einip M̄itik Iuwe God h̄rak ȳnk enuk kakri-uwi. ²³ Menmen yap̄rwe yi ȳriakem, yi hanhan ȳriakem. Menmen yi ȳriakem, h̄ram ap me m̄it keriyen au. H̄ram me God. ²⁴ Yi eir̄ak menmen yaa im eiȳntar yi yertei maain God kakweti menmen. Yi eiȳt menmen kerek h̄rak ketenenim. Yi han ekitet menmen im. M̄itik Iuwe Kra is h̄rak kin̄n naanm̄pri yi ȳriak menmen m̄rak keremem. ²⁵ *M̄it miyap̄r kerek h̄r n̄riak enum, maain God kakrekyor menmen enum kak̄nterim. H̄rak han kitet haiu m̄t yap̄rwe haiu m̄ip̄ran.

4

¹ *Yi m̄it iuwe, yi ȳriak menmen yaa im me m̄it kerek nerekyi menmen eiȳntar yi yertei M̄itik Iuwe ki Kra is, h̄rak naanm̄pri h̄rak kepu wit k̄rak h̄rak k̄ri.

Him me m̄it nitehi God menmen, h̄r n̄riak menmen yaa im

² *Hekrit hekrit yi wen eiyitehi God menmen. Yi ȳriakem yi han ekitet menmen werék werék yi yayit̄p God h̄rak yaa ik.

³ *Yewaai meruri yi yitehi God me menmen, yi eiyit̄wekhi me haiu m̄t in. Yi eiyit̄wekhi te h̄rak kakikepai kakwisai haiu mamwepyap̄r h̄m me Kra is n̄paa God k̄saw̄nem. Hi heit w̄nak enuk ke gavman hentar hi hat̄p m̄t h̄m m̄rak.

⁴ *Yi eiyitehi God h̄rak kakikepa hi tewen hat̄p m̄t h̄m me God werék werék har ke n̄paa God keh̄m̄tena hi hat̄p m̄t em.

⁵ *Yi ap eiwis w̄ miut̄p mamno te yi ap eir̄ak menmen yaa im. Haiu ap te mamu t̄ ik me w̄ yap̄rwe au, te yi han ekitet werék menmen yi eir̄akem mau n̄m̄n ke m̄t miyap̄r h̄r ap nises h̄m me God.

⁶ *Menmen yap̄rwe yi yayit̄pim h̄ram

yaa im mamkaap m̄t mam̄r ke menmen sol mewim yi yaa m, te menmen m̄t h̄r nanit̄hi yi m̄t em, yi eiȳrtei werék me menmen eiwenhi eiȳtpor menmen.

Pol keriuwet Tikikas ketike Onisimas tatnen Kolosi

⁷ *Hi eriuwet Tikikas kaknen yi m̄t kak̄t̄pi yi m̄t me menmen hi h̄riakem. H̄rak kaiu yaa ik, te hi hanhan heriuwerék. H̄rak m̄tik yaa ik kekepa keriuwe menmen, h̄rak ketikewa haw̄r w̄riak menmen me M̄itik Iuwe Kra is. ⁸ *Hi eriuweték kaknen yi m̄t te h̄rak kak̄t̄pi menmen im. H̄rak kak̄t̄pi menmen me haiu m̄t, te h̄rak kakrekyi yi han yaa ik eiyu. ⁹ *Hi heriuwet Onisimas ketikerek ten yi m̄t en. Onisimas h̄rak kaiu yinak yaa ik, h̄rak m̄tik ke yi m̄t en. Maain h̄rak̄t̄ tatiun ein epei au, h̄rak̄t̄ tatit̄pi menmen yap̄rwe epei man haiu m̄t in.

Pol kesiuwe him yaa im men m̄t ne Kolosi

¹⁰ *Aristakas, kerek ketikewa haw̄r wekre w̄nak enuk ke gavman, h̄rak ketike Mak h̄rak̄t̄ tesiuwe h̄m tetpi yi yaa in. Yi yertei Mak h̄rak wekne ke Banabas, n̄paa hi hetpi h̄rak kaknen yi naanmam̄r̄wek. ¹¹ Josua kerek niuk m̄rak ham Jastas, h̄rak kesiuwe h̄m ketpi yi yaa in. M̄tik̄t̄ wikak it̄ h̄rak̄t̄ keretet, te weiw̄k me Isrel h̄rak̄t̄ tises h̄m me Kra is, h̄rak̄t̄ tekepa haiu m̄riak menmen me God h̄rak̄t̄ tenipa hi han yaa ik.

¹² *Epafras keswi h̄m ketpi yi yaa in. H̄rak m̄tik ke wit ki Kolosi, h̄rak k̄riak menmen me Kra is Jisas. Hekrit hekrit h̄rak kitehi God iuwe me yi m̄t, te yi han tokik eiyu me menmen me God, te yi eiȳrtei werék werék menmen God hanhan yi eiyisesim. ¹³ Hi hertei menmen im, te hi hetpiyem. H̄rak kitehi God yap̄rwe me yi m̄t yetike m̄t han ne wit Leodisia netike m̄t ne wit Hirapolis. ¹⁴ *Luk h̄rak dokta kaiu yaa ik, h̄rak ketike Dimas h̄rak̄t̄ teswi h̄m tetpi yi yaa in.

¹⁵ Yi eikreh̄r kai yi eisiuwe h̄m eit̄p m̄t naiu yinan neit wit Leodisia h̄r yaa in. H̄r netike m̄te Nimpa wetike m̄t miyap̄r han h̄r nererik neit w̄nak k̄re h̄r newen̄pi niuk me God. ¹⁶ Yi nepei yekine t̄wei ik epei au, yi eisiuwerek ekno m̄t miyap̄r ne God neit Leodisia te h̄r nanrerik nan̄t̄ w̄nak ke God ein nankinaak. H̄r nan̄s̄wi t̄wei k̄r hi hewisiek, te yi eikinaak yayit̄ wit ki. ¹⁷ *Yi eit̄p Akipas

* 3:25 Ro 2:11 * 4:1 Lev 25:43, 53; Ef 6:9 * 4:2 Ef 6:18; Fl 4:6 * 4:3 Ro 15:30; Ef 6:19; 1Ko 16:9 * 4:4 Ef 6:20 * 4:5 Ef 5:15-16; 1Te 4:11-12 * 4:6 Ef 4:29; 1Pi 3:15 * 4:7 Ef 6:21 * 4:8 Ef 6:22 * 4:9 Fm 10-12 * 4:10 Ap 12:12, 13:13, 19:29; Fm 24 * 4:12 Kl 1:7 * 4:14 2Ti 4:10-11; Fm 24 * 4:17 Fm 2

hirak kakriak menmen Mitiak Iuwe God
kehimitan+wekem ere epei au mamisi.

¹⁸*Hi Pol heriuwe his mai hi hewisi him
mai kike im pinam hetpi yi yaain. Yi ap han
kaa hi hepu hekre winak enuk ke gavman.
Hi hanhan God kakrekyi menmen yaaim.

Mepir keremem

---

* 4:18 1Ko 16:21

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Tesalonaika - 1 Menmen me tiwei ik

Pol katip mit ne Tesalonaika gude 1:1

Pol kewepapir menmen mau han kirak
1:2-3:13

Menmen mit ne weiwik me God hir
nanisesim 4:1-12

Pol katip mit him me Jisas pike kaknen
4:13-5:11

Pol katip mit ne Tesalonaika menmen
hir enisesim 5:12-22

Pol katip mit him mikaru 5:23-28

1 *Hi Pol hetike Silvenes, Timoti, haiu mewis tiwei ik ken yi mit miyapir ne weiwik me God yeit wit Tesalonaika. Yi ne God Haai ketike Mitik Iuwe Jisas Krai. Haiu hanhan God Haai ketike Mitik Iuwe Jisas Krai han yaik kirakit hirak kaku kaktikewi yi eiyu werek werek.

*Pol han yaik mit ne Tesalonaika nises
God werek werek*

2 *Hekrit hekrit haiu mitehi God haiu metpiwek haiu han yaik meriuwerek mentar yi mit. 3 *Hekrit hekrit haiu metpiwek hirak yaik kentar menmen yaaim yi yirakem yentar yi yises him mirak, yi han tewenik, yi yirak menmen iuwe, yi han tokik yepu yemerir Mitik Iuwe Jisas Krai pike kaknen. 4 Naiu yinan, God hanhani, te haiu mit mertei hirak kehimiteni yi mirak.

5 *Haiu mertei menmen im mentar yi ap yemtau him me Krai haiu metpiyem weinim au. God Himin Yaik kerekir han ki keriuwe him mirak te yi yertei him mirak yaaim. Yi yertei menmen nipa haiu mirakem mamkepi yi eiyu werek.

6 *Yi yeit him me God yisesim te mit neriaank. Te yi ap han enuk au. God Himin Yaik kikiak han ki te yi han yaik yepu. Yi epei yirak menmen yi yir haiumit mirakem metike menmen Mitik Iuwe hirak kirakem. 7 *Mar im yi yeteikin mit ne provins Masedonia ketike provins Akaia kerek nises him me God, yi yeteiknor menmen yaaim maain hir enisesim. 8 *Him me God kerek yi yatip mit em hiram men heriyai heriyai mar ke mit hir newir tukin kerer wit wit. Him men provins Masedonia ketike provins Akaia keremem au. Him epei men merer wit wit

te mit nemtau yi yises him me God. Te haiu ap metporem au. Hir hirras nemtewem.

9 *Mit nerer wit wit hir hirras natip me menmen mekrit namin ke yi mit nipa haiu mepu metikewi, yi yeweikin sip yewet tipir, yi yises God kiutipen kerek kepu tipmain tipmain enum eik. Ninaan me tipir kerek mit natin mai teinik hiram menmen weinim. 10 *Hir natip yi yemerir Nikan kirak kaknen kaknaawir wit Heven, hirak niuk mirak Jisas kerek nipa kaa keit. Te God kikiak hirak kepu kekepai naanmiprai mamnopin mamkepin menmen enum God kakriak mit em kakintar hir niriak menmen enum.

2

Menmen Pol kirakem keit wit Tesalonaika

1 *Nai yinan, yi hirras yertei nipa haiu man metpi him me God, hirram ap man weinim au. 2 *Yi yertei nipa haiu mepu wit Filipai mit newep nerekyei enum nereywaank. Te God kekepai haiu ap mnaain mit enun nepan nau en. Au, haiu man metpi him yaaim me God. 3 Haiu metpi menmen im, haiu memitipin au. Haiu metpi him metari au. Haiu metpi him werek werek. Haiu han kitet haiu metpiyem te haiu mamri menmen mi au, o haiu mises menmen enum, o haiu memitipin meriuwerem au. 4 *Nipa God skelim han kau epei au, hirak katip hiram werek te haiu matip mit him mirak. God kertei han kau te haiu matip mit him mirak haiu mirak God han yaik meriuwai kerek. Mit au. 5 *Yi yertei nipa me wi haiu mepu metikewi, hekrit hekrit haiu metpi him haiu ap mari han ki ke menmen miutip au. Haiu ap mirak menmen im me God memitipin te haiu mamri menmen mi au. God kertei haiu matip werek. 6 *Haiu ap mirak menmen im te haiu mamit niuk iuwe me yi mit o mit han au. Krai keriuwetai haiu mit haiu aposel mirak, te haiu hanhan mitihi yi yatip haiu mit iuwe, hiram yaaim. Te haiu au mnapen. 7 Nipa haiu mepu metikewi haiu naanmipri mar ke mite hire naanmipre nikerek nire. Haiu mitihi me menmen au. 8 Haiu hanhani haiu meweti him me God keremem au. Nipa haiu hanhan mamkepi iuwe, te haiu han yaik mami mamkepi te yi eiyses God werek werek.

* 1:1 Ap 17:1-10; 2Te 1:1 * 1:2 Fl 1:3-4; Kl 1:3; 2Te 1:11 * 1:3 1Ko 13:13; Kl 1:4-6 * 1:5 1Ko 2:4-5; 4:20
* 1:6 1Ko 4:16; 2Te 3:9; Ap 17:5-9 * 1:7 1Pi 5:3 * 1:8 Ro 1:8 * 1:9 Ap 14:15 * 1:10 Ta 2:13; Ap 17:31;
1Te 5:9 * 2:1 1Te 1:5; 9 * 2:2 Ap 16:19-24, 17:1-9 * 2:4 1Ti 1:11; Ga 1:10; Jer 11:20 * 2:5 Ap 20:33; 2Pi
2:3; Ro 1:9; 1Te 2:10 * 2:6 Jo 5:41, 44 * 2:9 Ap 20:34; 1Ko 4:12

⁹ *Nai yinan, yi epei yertei haiu metpi h̄m me God keremem. Haiu m̄riak menmen iuwe wanewik w̄taan me w̄ yap̄rwe te haiu mamri menmen mi mam̄m au.

¹⁰ Yi yetike God yi yertei menmen haiu m̄riakem me yi m̄t kerek yises h̄m me God. Haiu m̄riak menmen yaaim kerek God han yaaik keriuwerem kere-mem. Menmen enum au. ¹¹ *Haiu m̄re haai kat̄p n̄kerek n̄rak menmen, haiu metpi h̄m manp, haiu mekepi yi han yaaik yepu, haiu metpi h̄m iuwe, ¹² *te hekrit hekrit yi eiyises God werek werek. H̄rak kehimīteni yi yayu yaitikerek h̄rak naan-mamri yi yaȳt menmen yaaim m̄rak.

M̄t ne Tesalonaika han tokik nepu me menmen enum mewaanki

¹³ *Hekrit hekrit haiu mitehi God metp̄wek haiu han yaaik meriuwerek me menmen ham im. N̄paa haiu metpi h̄m me God, yi han kitet h̄ram h̄m me m̄t keremem au. Yi han kitet h̄ram h̄m me God. H̄m im h̄ram m̄riak menmen iuwe mekre han ki te yi yises h̄m m̄rak. ¹⁴ *Yi m̄t yi epei yar ke m̄t ne weiw̄k me God neit provins Judia kerek nises Jisas Krai. Ni yinan ein h̄r m̄t ne weiw̄k m̄r Isrel h̄r nerekyor enum nar ke m̄t ne weiw̄k mi in h̄r nerekyi enum yentar yi yises h̄m me Krai. ¹⁵ *N̄paa maamrer ne m̄t ne Isrel nenep m̄t profet kerek newepyap̄r h̄m me God nat̄p m̄t em. Te in ek h̄r epei nenep M̄t̄k Iuwe Jisas. H̄r in ek nerekyei menmen enum h̄r n̄riak God han enuk keriuweri. H̄r n̄riak m̄t yap̄rwe enum nentar menmen im. ¹⁶ *H̄r newenai haiu mat̄p m̄t nerer wit wit n̄rap̄t t̄ me Isrel h̄m me Krai, te h̄r neweīn sip newet menmen enum God kak̄kepi. N̄paa ere in h̄r m̄t enun n̄riak enum im. Te menmen iuwe enum God kak̄rakem epei mamnen.

Pol hanhan p̄ke kaknen kak̄r m̄t ne Tesalonaika

¹⁷ *Nai yinan, m̄t ne Isrel nep̄rai haiu men m̄naw̄ri me w̄ mei kike. Au, han kiau wen kau ketikewi. Haiu mar ke n̄kerek nau wein̄n miye haai au. Haiu hanhan mam̄r ninaan mi, haiu han kitet mam̄rkeik te haiu mamnen mamri. ¹⁸ Hi Pol h̄rekes hi hanhan anen ari yi yap̄rwe. Taa, hekrit hekrit Seten h̄rak kerekir yayiwe kiau. ¹⁹ *Maain M̄t̄k Iuwe kiau Jisas p̄ke kaknen kaktaihis, haiu mamtikerek mamu. Maain me w̄ im haiu mamt̄p mekam? Kenmak te haiu han yaaik mamu?

Haiu han yaaik menteri yi m̄t keriyen. ²⁰ Yi m̄t h̄ras keriyen, yi ȳre niuk maiu iuwe. Yi ȳriak han kiau yaaik iuwe.

3

Pol keriuwet Timoti kaknen kak̄kepi han tokik nanu

¹ *Te haiu ap wen memerīr w̄ meiyam au. Haiu han kitet h̄rak yaaik te haw̄r wiketeret wau wit Atens, ² *haw̄r weriuwet Timoti kan k̄ri. H̄rak kiau yinak ketikaw̄r m̄riak menmen me God, h̄rak kat̄p m̄t h̄m yaaim me Krai. Haw̄r wauriuwetek kaknen kak̄kepi yi han tokik eiyu eiyises menmen me God. ³ *Te yi m̄t eiweik̄n sip eiwet h̄m me God eiȳntar menmen enum im au. Yi h̄ras yertei God kehimīteni me menmen enum im. ⁴ *N̄paa haiu mepu metikewi, haiu metpi h̄r m̄t nanrekyei enum nan̄ntar haiu mises h̄m me Krai. Menmen im epei man mar ke n̄paa haiu metpiyem. ⁵ *Te hi ap wen hemerīr w̄ meiyam au. Hi heriuwet Timoti h̄rak ken kak̄rteyi yi wen yises h̄m me God werek werek o au. Hi h̄naain Seten kakri han ki, te menmen haiu m̄riakem h̄ram mamre wein̄m.

Timoti p̄ke kan Pol ketp̄wek m̄t ne Tesalonaika nises God werek

⁶ *In ek Timoti kinaiw̄ri h̄rak epei kan in ketpaw̄r h̄m yaaim im. H̄rak kat̄p yi wen yises h̄m me God, yi hanhan m̄t han. Yi wen hanhanai haiu m̄t in, yi hanhan yairai yaȳr ke haiu hanhan mamri. ⁷ *Haiu mepu han yaaik mentar yi m̄t wen yises h̄m me God. M̄t nerekyei menmen enum, haiu ap han enuk au. Menmen haiu mentewem me yi m̄t mekepai haiu han yaaik mepu. ⁸ Yi wen eiyises h̄m me God eiyu han tokik, te haiu mamu werek werek. ⁹ Haiu mat̄p God mekam te haiu meteikn̄wek haiu han yaaik w̄senuk meriuwerek mentar h̄rak k̄kaap yi m̄t? Taaue! ¹⁰ Hekrit hekrit haiu mitehi God haiu mamri mamkepi werek iuwe yaȳt menmen me God.

Pol kitehi God kak̄kepi nan̄no nan̄r m̄t ne Tesalonaika

¹¹ *Haiu hanhan God Haai kiau kaktike M̄t̄k Iuwe kiau Jisas h̄rekses tatkepai haiu mamno mamri. ¹² Haiu hanhan M̄t̄k Iuwe kakn̄ipi yi han tewen̄n ni yinan w̄senum ere yi hanhan m̄t yap̄rwe yaȳr ke haiu m̄t hanhani. ¹³ *Haiu hanhan

* 2:11 Ap 20:31 * 2:12 Fl 1:27; 1Pi 5:10 * 2:13 1Te 1:2; 2Te 2:13; Ga 1:11-12 * 2:14 Ap 17:5 * 2:15 Ap 2:23; 7:52 * 2:16 Mt 23:32-33 * 2:17 1Te 3:10 * 2:19 Fl 2:15-16, 4:1; 2Te 1:4 * 3:1 Ap 17:15 * 3:2 Ap 16:1-3 * 3:3 Ef 3:13; 2Ti 3:12 * 3:4 Ap 14:22 * 3:5 Fl 2:16 * 3:6 Ap 18:5 * 3:7 2Te 1:4 * 3:11 2Te 2:16 * 3:13 Fl 1:10; 2Te 1:7, 10

God kakrak menmen im, h̄rak kaknip han ki tokik. Te maain M̄tik Iuwe kaiu Jisas p̄ke kaknen kaktike m̄t n̄rak yaain h̄rak kehimiteni h̄r n̄rak, yi eiyu werek werek han ki yaaik prar prar yayit ninaan me God Haai kaiu.

4

Menmen God hanhan haiu mamriakem

¹ *Naiu yinan in ek hi hewisi h̄m ham. N̄paa haiu metpi meteikni markeik te yi eiyises God te yi eirekyiwek han yaaik keriuwi. Haiu mertei yi yr̄rakem, te haiu mekrehr̄ ke Jisas, haiu metpi h̄m manp te yi eir̄akem wisenum.

² Yi yertei h̄m n̄paa haiu metpiyem mekrehr̄ ke Jisas.

³ *Menmen im God hanhan yi eiyisesim. Yi eiyu han yaaik prar prar, yi yisesan yr̄ran au em̄t! ⁴⁻⁵ *Yi m̄t yap̄rwe niut̄p niut̄p yi wen eiȳrtei eiȳt m̄yap̄r ni h̄ras yaȳr ke m̄t ap nertei God h̄r nis̄san n̄r̄ran. Te yi eiyisesim au em̄t! Yi yaȳt miyap̄r eiyises menmen yaaim God han yaaik kakriuwere. ⁶ *Yi ap eir̄ak ni yinan menmen enum eiri miyap̄r n̄r eiriyanhis eiwen̄nem au em̄t. Yi ap eir̄ak menmen enum mar im mentar n̄paa haiu metpi M̄tik Iuwe kaknep m̄t nar ik. ⁷ *N̄paa God kehimitenai haiu m̄r̄ran o m̄r̄rak menmen enum au. H̄rak kehimitenei haiu mamises menmen yaaim, te haiu mamu han yaaik prar prar. ⁸ *Keim̄n keweik̄n sip kewet h̄m im h̄rak keweik̄n sip kewet m̄t keriyen au. H̄rak keweik̄n sip kewet God kerek kewetai H̄m̄n k̄rak Yaaik te haiu emu han yaaik prar prar.

⁹ *Hi ap ewisi h̄m mei mamno yi m̄t me yi hanhan yeriuwe ni yinan au. Yi epei yertei yisesim. God epei keteikni yi hanhan yeriuwe ni yinan. ¹⁰ *Yi wen hanhan ni yinan nerer wit wit neit provins Masedonia, te haiu metpi h̄m manp yi naiu yinan, yi hanhani yap̄rwe. ¹¹ *Yi hanhan eiyu werek werek, yi eiyises menmen mi keremem. Yi eiyu yain yain au em̄t! Yi eir̄ak menmen mi mar ke n̄paa haiu metpi, ¹² *te m̄t kerek ap nises God h̄r han kitet yi yaain. Yi eir̄akem te ni yinan ap te naanmamri me menmen yi yayim au em̄t!

Maain M̄tik Iuwe p̄ke kaknen kakikian m̄t epei naa

* 4:1 2Te 3:6 * 4:3 1Te 5:23; Hi 10:10; 1Pi 1:16 * 4:4-5 1Ko 6:13, 15 * 4:4-5 Sam 79:6 * 4:6 Sam 94:1
 * 4:7 2Te 2:13-14; 1Pi 1:15-16 * 4:8 Lu 10:16; Esi 36:27, 37:14; 2Ko 1:22 * 4:9 Jo 13:34 * 4:10 2Te 3:4
 * 4:11 Ef 4:28; 2Te 3:8, 12 * 4:12 1Ko 5:12-13; Kl 4:5 * 4:13 Ef 2:12 * 4:14 Ro 14:9; 1Ko 15:3-4, 12 * 4:15
 1Ko 15:51 * 4:16 1Te 1:10; 2Te 1:7; 1Ko 15:52 * 4:17 Jo 12:26 * 5:1 Mt 24:36 * 5:2 Mt 24:42-44; 2Pi 3:10;
 Rev 3:3 * 5:3 Esi 13:10; Mt 24:39; Lu 21:34-35; Jo 16:21-22 * 5:5 Ro 13:12; Ef 5:9 * 5:8 Ef 6:14, 17

¹³ *Nai yinan, haiu m̄napen yi m̄t yep̄tari me ni yinan h̄r epei naa. Haiu m̄napen yi han enuk me h̄r m̄t kerek epei naa yar ke m̄t h̄r ap nises God h̄r han enuk au. H̄r ap han kitet God kakikian m̄t epei naa. ¹⁴ *Haiu ap hanhan yi han enuk eiȳntar menmen im. Haiu han kitet Jisas epei kaa p̄ke kekrit, te n̄paa m̄t nises h̄m m̄rak, h̄r naa, maain God kakikian m̄t in h̄r nantikerek p̄ke nan̄nen.

¹⁵ *Haiu mat̄p m̄t menmen M̄tik Iuwe ketpeiyem. Maain h̄rak p̄ke kaknen, m̄t kerek nises h̄m m̄rak h̄r wen nepu, h̄r ap nanin̄n m̄t n̄paa naa au. ¹⁶ *Maain M̄tik Iuwe kakt̄p h̄m manp, m̄tik ensel hak iuwe ke God kaknap kakn̄ne, h̄ram heurek me God mam̄t̄p. Me wi im, M̄tik Iuwe Krai kak̄kiuwe wit ke God kaknen, m̄t nises Krai h̄r apei naa, h̄r nanin̄n nan̄krit nanu. ¹⁷ *Epei au, m̄t kerek wen nepu nises Krai h̄r nan̄niu nan̄no nantikeri nanrerik naniun M̄tik Iuwe nan̄t nepni (o nepneyi). Te haiu yap̄rwe mamu mantikerek tipmain tipmain enum eik. ¹⁸ Te yi m̄t eir̄ak m̄t han yaaik eiriuwe h̄m im yaaim.

5

Haiu naanmamre h̄ras mam̄mer̄ir Jisas p̄ke kaknen

¹ *Naiu yinan, haiu ap te mamwisi me wi o titō M̄tik Iuwe kaknen au. ² *Yi m̄t h̄ras yertei werek me wi M̄tik Iuwe kaknen h̄rak kak̄r ke m̄tik enuk kekint̄p menmen kepak̄nem ke w̄taan. ³ *Me wi m̄t nat̄p h̄r nepu werek werek menmen enum au, te menmen mam̄p mam̄waanki mam̄r ke m̄te waswas h̄re wauteiknen wawine n̄kan. H̄r nan̄r̄ nankeip̄n menmen im au nan̄r ke m̄te weteiknen h̄re ap wawine n̄kan au. ⁴ Te yi naiu yinan, yi ap yar ke m̄t ap nises God te wi m̄rak eim mamiwep mam̄r ke m̄tik enuk kekint̄p menmen kaknep m̄t au. ⁵ *Yi m̄t yap̄rwe yar ke n̄kerek ne God, yi yises h̄m m̄rak. Yi m̄t ne Seten au. Yi ap yises h̄m m̄rak. ⁶ Te haiu mepu mar ke m̄t han ap nises h̄m me God au. Haiu mepu werek werek naanm̄pre h̄ras mises h̄m me God. ⁷ M̄t h̄r ap nises God h̄r nar ke m̄t n̄waa ne w̄taan, h̄r n̄re m̄t ne w̄taan naam t̄par si enum netaritari menmen. ⁸ *Te haiu au. Haiu m̄t mises

God, haiu emu em̄r ke m̄t nau wepni (o yann) te haiu emu em̄r ke h̄rak. Haiu emises h̄m me God, haiu hanhan meriuwe m̄t. Menmen im mamkep̄ai mam̄r ke m̄t nerem̄me nopen m̄w̄ap̄in ȳnk k̄r. Haiu emu em̄mer̄r God maain kaknen kaktaihis kak̄ikep̄ai ere werek. Menmen im me haiu em̄mer̄r God h̄ram mamkep̄ai mam̄r ke hat o wa hesnu m̄w̄ap̄in paan ke m̄t, te h̄r netike m̄t han nan̄nepan. ⁹ *God epei kehimītenai h̄rak han enuk keriuwai te h̄rak kakraiwaank au. H̄rak kehimītenai maain h̄rak kaknen kaktaihis kak̄ikep̄ai kakriuwe M̄t̄k̄ Iuwe kiau Jisas Krai. ¹⁰ *N̄paa h̄rak kaa kak̄ikep̄ai, te haiu mepu, o haiu epei maa, maain haiu mamu mamtikerek. ¹¹ *Te yi yait̄p̄ h̄ras h̄m manp eikaap h̄ras mam̄r ke in ek yi epei ȳr̄akem.

Pol kat̄ip̄ h̄m ham yinan

¹² *Nai yinan, haiu met̄pi h̄m iuwe. Yi eiȳmtau h̄m yaikaap m̄t kerek M̄t̄k̄ Iuwe kehimīteni h̄r n̄r̄ak menmen nekepi. H̄r naanm̄pri net̄pi menmen me God. ¹³ Yi han kitet m̄t in h̄r yaain, yi hanhani yentar menmen h̄r n̄r̄akem. Yi eitike ni yinan yi eikiyan eiyu eiȳt̄.

¹⁴ *Nai yinan, haiu met̄pi h̄m iuwe, yi eit̄p̄ m̄t nau yain yain n̄r̄ak enum, yi eit̄por h̄m manp te h̄r nanr̄akem epei au em̄t! Yi eikaap m̄t h̄r n̄naain menmen te h̄r han yaaik nanu. M̄t kerek h̄r han enuk, yi eiwet̄r̄ h̄p̄in. Yi ap han enuk eiriuwe m̄t au. Yi eit̄por h̄m yaaim main main. ¹⁵ *Yi naanempre h̄ras te yi niut̄p̄ niut̄p̄ ap eir̄ak m̄t menmen enum em̄r me menmen enum h̄r nerekyiyem. Au, Yi eiyises menmen yaaim eir̄akem me m̄t nar̄ ik, me yi m̄t h̄ras yetike m̄t yap̄r̄we nerer wit wit.

¹⁶⁻¹⁷ **Hekrit hekrit yi han yaaik eiyu. Hekrit hekrit yi eiyitehi God menmen. ¹⁸ *Yi eit̄p̄ God h̄rak yaaik me menmen yap̄r̄we mamnen. Yi eir̄ak menmen mar im eiwis Krai Jisas kak̄ikepi yi eir̄akem, te God han yaaik kakirwi.

¹⁹ *Yi ap eiwen̄in menmen God H̄m̄in Yaaik hanhan kakr̄akem au em̄t! ²⁰ *Yi ap ȳnan yip̄r̄ yew̄rek eiwet̄ m̄t kerek newepyap̄r̄ h̄m God H̄m̄in Yaaik ketporem au em̄t! ²¹ *Yi eiyin̄in han ekitet menmen m̄t net̄piyem h̄ram me God o au. Menmen m̄t net̄piyem yi eitenen menmen

yaaim. ²² *Te yi einaain menmen yap̄r̄we h̄ram enum.

²³ *Hi hanhan God h̄rekes kerekek h̄rak Haai ke han yaaik h̄rak kak̄ikepi yi eiyis-esik, te yi han ki, h̄m̄in ki, ȳnk ki h̄ram mamu werek werek ere M̄t̄k̄ Iuwe Jisas Krai h̄rak p̄ike kaknen. ²⁴ *God kerek n̄paa kehimīteni yi n̄rak, h̄rak ap kakweik̄in han au. H̄rak kak̄ikepi te yi eire yaain.

²⁵⁻²⁶ **Naiu yinan, yi eiyitehi God h̄rak kak̄ikep̄ai. Yi eiȳwo ni yinan ein eiȳt̄por h̄r yaain.

²⁷ Hi het̄pi h̄m manp hekreh̄r ke M̄t̄k̄ Iuwe, yi eikine t̄wei ik ekno ninaan me ni yinan yap̄r̄we ein.

²⁸ Hi hanhan M̄t̄k̄ Iuwe kiau Jisas Krai han yaaik k̄rak kaku kaktikewi.

Mep̄r̄ keremem

* 5:9 1Te 1:10; 2Te 2:14 * 5:10 Ro 14:8-9; 1Te 4:14 * 5:11 Ju 20 * 5:12 1Ko 16:18; 1Ti 5:17 * 5:14 2Te 3:6, 11, 15 * 5:15 Pro 20:22; Ro 12:17; 1Pi 3:9 * 5:16-17 Fl 4:4 * 5:16-17 Lu 18:1; Kl 4:2 * 5:18 Ef 5:20 * 5:19 Ef 4:30 * 5:20 1Ko 14:1, 39 * 5:21 1Jo 4:1 * 5:22 Jop 1:1, 8, 2:3 * 5:23 Ro 15:33; 2Te 3:16 * 5:24 1Ko 1:9; 2Te 3:3 * 5:25-26 Kl 4:3; 2Te 3:1 * 5:25-26 Ro 16:16

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Tesalonaika - 2 Menmen me tiwei ik

Pol katip mit ne Tesalonaika gude 1:1-2
Maain God kakikepai hirak skelim mit
kerek nerekeyi menmen enum 1:3-10
Pol kitehi God kakikaap mit ne Tesalon-
aika 1:11-12

Him me mitik enuk kekrehir ke God 2:1-
12

God kehimitenai haiu mit nrak 2:13-17
Menmen mit ne weiwik me God hir
enisesim 3:1-15

Po katip mit ne Tesalonaika him mkaru
3:16-18

1 *Hi Pol hetike Silvenes, Timoti, haiu
mewis tiwei im men yi mit ne weiwik me
God yeit wit Tesalonaika. Yi ne God Haai
kaiu ketike Mitik Iuwe Jisas Krai.

2 *Haiu hanhan God Haai kaiu ketike
Mitik Iuwe Jisas Krai han yaaik kirakit
hirak kaku kaktikewi yi eiyu werek werek.

Pol kitehi God katip hirak yaaik

3 *Naiu yinan, hekrit hekrit haiu mitehi
God haiu metpwek haiu han yaaik
meriuwerek mentar yi mit in. Menmen im
yaaim mentar yi mit yises God wisenum,
yi niutip niutip hanhanan wisenum.

4 *Te haiu hiras mewenipi niuk mi haiu
mewepyaprem men mit ne weiwik me
God nerer wit wit. Haiu metpor menmen
mit nerekiyiem enum. Menmen merekyi
han enuk au. Yi yises God, te yi eiyu werek
werek.

*Maain God han kitet menmen haiu mit
miriakem*

5 *Yi yau werek werek me menmen mit
nerekyi enum meteiknai menmen im. God
kewis mit hir nin+ni naanmpri hir nerekyi
enum nentar yi yirak menmen mirak.
Maain hirak kakteikin mit yapirwe werek
werek hir enun, hirak kakre yaaik, te yi
eiyu eitikerek hirak naanmpri. 6 *Maain
God kakriak menmen yaaim. Hirak
kakawaank mit nipa nerekyi enum nen-
tar in ek hir neriwaank. 7 *Maain God
han kitet werek, te menmen enum mam-
rekyi yetikewai han enuk, hiram mam-
naaiwrai haiu mamu werek werek. Men-
men im yapirwe mamnaiwrai me maain
Mitik Iuwe Jisas kaktike mit nrak en-
sel nan+naiwrit wit ke God, hir nan+nin

nanwepaypir hiras nan+re si merhihe.

8 *Hirak kakriak enum kakawaank mit
kerek ninapen nanrtei God, o mit han
kerek ninapen nises menmen Mitik Iuwe
Jisas Krai ketpeiyem. 9 *Mit nar ik hir
nanit menmen enum mar im. Mitik
Iuwe kakipiri nan+no nan+naaiwir ni-
naan mirak metike menmen mirak iuwe
merhihe, hir nan+waank nanit tipmain
tipmain enum eik. 10 *Maain menmen im
mamnen me wi eim Krai hirak kaknen, te
hirak kakit niuk iuwe me mit kerek nisesik.
Hir nantike haiu mit haiu emwenipi niuk
mirak. Te haiu mit miyapir kerek haiu
sisesik, haiu yapirwe han yaaik mamri-
uwerek. Yi mit yi eitikeri eirak menmen
im me wi eim eiyintar haiu merp n+m+n ne
yi mit haiu metpi him me God, te yi yises
him im yaaim.

*Pol kitehi God kakikaap mit ne Tesalon-
aika han tokik nanu*

11 *Haiu han kitet menmen im te hekrit
hekrit haiu mitehi God hirak kakikepi
kakrekyi yi yaa in te yi eirak menmen
yaaim hirak kehimiteni yi eirakem. Haiu
hanhan hirak kakikepi yi eiyises men-
men yapirwe yi hanhan eirakem meriuwe
menmen mirak iuwe hirak kewetiyem.
12 *Mar im mit hir nantip Mitik Iuwe Jisas
hirak yaaik kakintar menmen yaaim hirak
kerekiyiem kekre han ki, hirak kaktip yi
yaa in kakinterim. Menmen im mamnen
mamintar God kaiu kaktike Mitik Iuwe
Jisas Krai hanhanai tatkepai.

2

Him me mitik enuk kakikrehir ke God

1 *Naiu yinan, in ek haiu hanhan metpi
me Mitik Iuwe kaiu Jisas Krai pike
kaknen, hirak kaktaihis kakriyeyi haiu
mamno mamtikerek mamkiyan mamu.
2 Haiu mitihi yi ap yinaain yekre han ki
waswas yentar yi yemtau Mitik Iuwe epei
kan. Mitik hak ketpeiyem, o mitik hak
kewepyapir menmen hirak han kitet God
Him+n Yaaik ketpiwekem, o mitik kewis
tiwei kekinaam katip haiu mewisiyem.
Menmen im au emit. 3 *Yi ap eiwis mit
hir nanwisesiyek nanriuwe him o tiwei o
menmen meiyam mit natip haiu metpiyem
au emit! Mitik Iuwe ap kaknen ere mit
nerer wit wit hir nanin+n nanweikin
sip nanwet God em, mitik enuk kises
menmen enum keremem hirak kaknen
kakwepyapir hirekes, hirak kakawaank

* 1:1 1Te 1:1 * 1:2 Ro 1:7 * 1:3 1Te 1:2-3; 2Te 2:13
Ro 12:19; Rev 18:6-7 * 1:7 Mt 25:31; 1Te 3:13, 4:16 *

Ais 2:10, 19, 21 * 1:10 Kl 3:4; 1Te 3:13 * 1:11 Kl 1:9; 1Te 1:2-3 *

* 2:3 1Ti 4:1; 1Jo 2:18, 4:3; Jo 17:12 * 2:4 Dan 11:36; Esi 28:2

* 1:4 2Ko 7:4; 1Te 2:19; Rev 1:9 * 1:5 Fl 1:28 * 1:6
1:8 Sam 79:6; Ais 66:15; Jer 10:25; Ro 2:8; 1Pi 4:17 * 1:9

* 1:12 Ais 24:15; Mal 1:11 * 2:1 1Te 4:13-17

kakikre si enum. ⁴ *Hirak kakwis hirekes kakikrehir ke God kaktike menmen memipin kerek mit newenpiyem. Hirak kaku kakikre winak iuwe ke God hirak kaktip mit hirekes God. Menmen im epei au, hirak Mitik Iuwe Jisas kaknen.

⁵ Yi ap han ekitetim au a? Nipaa hi hepu hetikewi hi hetpiyem. ⁶ In ek yi yertei menmen mewenek te hirak ap kinin kewepyapir hirekes au, ere w God kehimitanek. ⁷ Menmen enum mitik enuk kakriakem epei man kike, te maain iuwe, te hirak hirekes kaknen au ere menmen mewenek hirekes kaknawirek kakno. ⁸ *Epei au, hirak mitik enuk kises menmen enum kakwepyapir hirekes. Mitik Iuwe kakikip kakriuwe nap me him mirak, hirak Jisas kaknen kakwepyapir hirekes kaknip mitik enuk ik hirak weinik kerekek. ⁹ *Hirak mitik enuk kises menmen enum kaknen kakriuwe him me Seten, hirak kakriak menmen yaaim mirakel kakmipin mit ap nises him me God. Hirak kakriak menmen mamnip mit nanpirpir nanirem. ¹⁰ Hirak kakmipin mit kakriuwe menmen enum iuwe me Seten. Nipaa mit in hir ap nises God au. Maain hir nanwawaank nanit. Hirak kemitorpin enum enum kakintar hir ninapen nanises him yaaim hanhan neriuwerem, te hiram mamkepi hir nanu werek werek. ¹¹ *Te God kaksuawe menmen mamitorpin, hirak kaknipi nanises menmen memipin, ¹² te mit yapirwe niutip niutip nanit menmen enum me God nanintar hir hanhan menmen enum, ninapen nanises him mirak.

God kehimiteni yinikerek narak

¹³ *Naiu yinan kerek God hanhani, hekrit hekrit haiu mitehi God haiu matip hirak yaaik kentar yi mit. Hirak kinin kehimiteni yi narak, hirak kekepi yi yirak menmen yaaim yeriuwe menmen iuwe me God Himin Yaaik, te yi yises him mirak. ¹⁴ God kehimiteni me menmen im meriuwe him mirak yaaim yi yisesim nipaa me w haiu metpiyem. Te yi yayit menmen yaaim iuwe me Mitik Iuwe Jisas Krai. ¹⁵ Naiu yinan, yi han tokik eyu eyises him nipaa haiu metpiyem meriuwe him mai metike twei haiu mewisiyek. ¹⁶ Haiu hanhan Mitik Iuwe Jisas Krai hirekes ketike Haai kaiu God kerek nipaa hirakit hanhanai hirakit tekepai tewetai nemink (o hpin). Te haiu han yaaik emmeriyiwek kaknen kaktaihis, ¹⁷ *hirak ektenyi han ki te yi

eyu tokik hirak kakikepi yi eirak menmen yaaim miutip miutip, yi eitip menmen yaaim.

3

Yi eitehi God hirak kakikaapa haiu mit

¹ *In ek naiu yinan, yi eiyitehi God ke haiu mit, te him me Mitik Iuwe wen emno waswas emrer wit wit te mit nanimtewem nanisesim nar ke nipaa yi mit yisesim. ² Yi eiyitiwekhi te hirak kakiriyei haiu mamnaaiwir mit enun nepan nriak enum, yentar mit yapirwe niutip niutip ap nises God.

³ *Te Mitik Iuwe hirak yaaik kakises him mirak. Yi yertei hirak kakikepi yi han tokik eyu hirak naanmiri ke Seten. ⁴ *Mitik Iuwe kakrekyei han kaiu tokik me yi mit, yi wen yirak menmen haiu nepei metpiyem, te maain yi wen eirakem.

⁵ Haiu hanhan Mitik Iuwe kakri han ki te yi eiyirtei God hanhan yi mit, yi han ekitet nipaa menmen enum enum man Krai hirak han tokik kepu, te yi eirak menmen mar im.

Yi mit eyu yain yain au emit

⁶ *In ek naiu yinan, haiu metpi him manp mekrehir me Mitik Iuwe Jisas Krai. Keimin ke yi mit kerek hirak kau yain yain ap kises him nipaa haiu mewetiyem, yi einepin eikeipniwek. ⁷ *Yi eirak menmen im eiyintar yi hiras yertei menmen yi eirakem te yi eirak menmen eiyir ke haiu nipaa mirakem. Nipaa haiu mau metikewi, haiu mau yain yain au. ⁸ *Haiu ap maam menmen me yi mit weinim au. Witaan wanewik haiu miriak menmen iuwe, te haiu ap mari menmen mi mamim au. Kenmak haiu miriak menmen im? ⁹ *Haiu miriak menmen im mentar haiu ap te mamithi menmen weinim a? Taauye! Haiu miriak menmen im mentar haiu hanhan meteikni menmen yi eirakem te yi eiyisisai. ¹⁰ *Nipaa haiu mau metikewi, haiu metpi him manp mar im: "Keimin ap kirak menmen au, yi ap ewetiwek menmen hirak kakim au."

¹¹ *Haiu metpiyem mentar haiu memtau mit han ne yi mit hir nau yain yain nari him me mit han natip mit han em natipan nisesan. ¹² *In ek haiu matip mit nar ik him manp metpor mekrehir ke Jisas Krai, hir han ekwei nanriak menmen nanit menmen me hiras nanim. Mit han au.

* 2:8 Jop 4:9; Ais 11:4; Rev 19:15 * 2:9 Mt 24:24; Rev 13:11-13 * 2:11 2Ti 4:4 * 2:13 2Te 1:3; Jo 15:16; Ef 1:4; 1Te 4:7, 5:9 * 2:17 1Te 3:13 * 3:1 1Te 5:25 * 3:3 1Te 5:24 * 3:4 2Ko 7:16; Ga 5:10; 1Te 4:10 * 3:6 Mt 18:17; Ro 16:17 * 3:7 Fl 3:17; 1Te 1:6 * 3:8 1Te 2:9 * 3:9 1Ko 9:4; 1Te 1:6 * 3:10 1Te 4:11 * 3:11 1Ti 5:13 * 3:12 1Te 4:11 * 3:13 Ga 6:9 * 3:14 1Ko 5:9, 11

¹³ *Yi naiu yinan han yi ap han enuk eiriuwe menmen yaaim yi yirakem au emit! Yi wen yairakem. ¹⁴ *Neimn nnapen nanises menmen haiu metpiyem mekre twei ik e, yi eiyihimteni einaiwiri, te hir ynk enuk. ¹⁵ *Yi han kitet hir nre mit ni enun nepan au. Yi eiytpor eiyir ke ni yinan keriyen.

Him ham kike mikaru

¹⁶ *Haiu hanhan Mitik Iuwe hirekes, hirak haai ke kakriak mit nanu werek werek, te hekrit hekrit menmen yaaim o enum mamnen, hirak kakrekyi yi eiyu werek werek. Mitik Iuwe kakikepi yi niutip niutip yi eiyu werek.

¹⁷ *Hi Pol hirekes ewis him hetpi "gude" mau twei heriuwe his mai. Hi heriuwe menmen im heteikni hi hewis twei ik e. Mar keremem hi hewisim mau twei yaprwe hi hewis mit ek. ¹⁸ Haiu hanhan Mitik Iuwe kaiu Jisas Kraiss han yaaik kirak kaku kaktikewi niutip niutip.

Mepir Keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Timoti-1 Menmen me tiwei ik

Pol katip Timoti gude 1:1-2

Him me mit ne weiwik me God netike mit iuwe nir naanmpri 1:3-3:16

Pol katip Timoti menmen me wok hirak kakisesim 4:1-6:21

1 *Hi Pol hi aposel ke Krai Jisas. Nipaa God kerek ketaihis naanmpri ketike Krai Jisas kerek haiu wen memeryiwek kaknen kaktaihis, hirakit epei tehimitena hi aposel hirakit teriuweta hi ano hatip mit him mirak.

2 *Hi Pol hi hesiuwe tiwei ik ken ti Timoti, ti hire nikan kai kerekek ke menmen me God. Hi hanhan God Haai ketike Krai Jisas Mitik luwe kaiu han yaaik kirakit tatu tatikewit, hirakit hanhanit tatrekyut yaaim te ti ehu werek werek.

Ti eremir him enum me memipin

3 Hi hanhan ti ehu wit Efesas har ke nipaa hi epei ano provins Masedonia hi hetputem. Mit han en hir natip mit him enum me memipin, te hi hanhan ti etpor him manp hir ap natip mit miyapir en him ham me nipaa haiu ap metporem au emit! 4 *Hir ap han ekitet wit tipir o tipitim mei yapirwe me nipaa maamrer nir ne Isrel nekrit neke nein nan au emit! Menmen im me memipin mikaap mit hir nriak menmen me God nisesim au. Hir newepnak netpim weinim weinim te hir nenahan neriuwerem newaank han kir keriuwerem. 5 *Hi hetput him manp me menmen im hentar hi hanhan mit ein hir hanhan God ketike mit. Hi hanhan hir han yaaik prar prar nepu. Hir nepu nar ek, te hir nanirtei hir hanhan enises God. Te hir ap nemipin natip haiu emises God au. Hir nanriak im, te hir hanhan God ketike mit. 6 Mit han hir neweikin sip newet him im hi hetputem, hir nises him weinim nar ke mit nitet yayiwe hak nipiun wit hir netariyem. 7 *Mit in nare nanteikin mit han him me God nipaa Moses kewisim mau tiwei, te hir natip, "Him maiu hiram yaaim." Te hir ap nertei him me Moses werek werek. Hir ap nertei him im hiram matip me mekam au!

8 *Haiu mertei mit nanises him me God Moses kewisim mau tiwei werek werek, hiram yaaim meteikin mit menmen enum hir nriakem. 9 God kewet Moses him mirak, te haiu mertei him lo

hiram ap me mit yaain au. Hiram me mit kerek ninaain him mirak, neweikin sip newetiwewek kerekek. Mit in hir han kitet menmen enum, hir paan tokik ap nemtau him me mit hir ninin naanmpri au. Hir han menepep God netpepik nisesik, hir newaank menmen mirak, hir nenapan netike miye haai. Hir nenep mit nani. 10 *Hir netike miyapir nariyanhis neweninem, hir netike mit han niyewowan, hir netenen mit neriuweti nen, te hir nanit pewek mamreri. Hir newen him nenepakmenek, hir niune nerp neit. Menmen im metike menmen meiyam enum ap mises Him yaaim me God. 11 *Him im yaaim kerek God kewetewem, hi hatip mit miyapir em. Hiram meteiknai mamrkeik God hirak yaaik kire si, hirak hanhan haiu mantikerek mamu werek werek mamr ke hirak kepu.

Pol han yaaik God hanhanek

12 *Hi han yaaik heriuwe Mitik luwe kaiu Krai Jisas kentar hirak kekepa kenipa hi manpenuk, hirak han kitet hi yaaik te hi hirak menmen mirak. Hi han yaaik hentar hirak kehimitena hi hirak menmen mirak. 13 *Nipaa hi eweikin sip hewet Jisas hi hatip enum me Krai, hi hanhan hirak enum hi hewaank mit miyapir kerek nises him mirak. Te Krai hanhana keweikin han kai te hi hisesik hentar hi hetari menmen mirak, hi han kitet hi hirak menmen yaaim hikaap God. 14 Mitik luwe hanhana wisenum, te hi esesik hanhanek. Hirak kekepai haiu yapirwe meriuwerem mentar haiu mit mirak.

15 *Him im hiram yaaim, hiram werek te mit hir enisesim wisenum. Nipaa Jisas kan ti, miye pirak winaak hirak kire haiu mit, hirak kerp ti kikaap haiu mit miyapir enun. Hi han kitet hi kiutipen hirak enum hinin mit han hentar hi ewaank mit miyapir kerek nises him mirak. 16 Hi hirak enum hinin mit, te Krai Jisas hanhana kentar hirak kakteikin mit karkeik hirak hanhan mit wisenum kemeriyor te hir enweikin sip enwet menmen enum. Hirak kerekyewem te maain mit han nemtau hi enuk, te hir han kitet nar ik: "Krai hirak werek kakikepa kar ke hirak kikaap Pol." Hir enises him mirak te hir enu tipmain tipmain enum eik. 17 *Haiu mit emwenipi niuk iuwe mirak tipmain tipmain enum eik kentar menmen hirak kerekyeyem. Nipaa ere in ere maain, hirak kinin naanmpre mit yapirwe. Hirak God kiutip kerekek kepu. Keiyak au. Mit

* 1:1 Kl 1:27 * 1:2 Ap 16:1-3; Ta 1:4 * 1:4 1Ti 4:7; Ta 1:14 * 1:5 Ro 13:10 * 1:7 1Ti 6:4, 20; Ta 1:10
* 1:8 Ro 7:12, 16 * 1:10 Ta 1:9 * 1:11 1Ti 6:15 * 1:12 Ap 9:15; Ga 1:15-16 * 1:13 1Ko 15:9-10; Ga 1:13
* 1:15 Lu 15:2, 19:10 * 1:17 Ro 16:27

n'rek neriuwe nanam'ir au, te h'arak kak-pau tipmain tipmain enum eik. God h'arak yaaik wetpen!

Timoti h'arak kakises h'im yaa'im kakin'in m'it enun nepan kakriuw'erem

¹⁸ *N'ikan kai Timoti, hi han kitet h'im n'ipaa God kewet m'it em me ti, h'ir newep'yap'irem nat'ip m'it em. Hi hetput h'im im. Ti han ekitet h'im h'ir n'ipaa netputem, ti ewis'im mamkepit ti hepu han tokik. ¹⁹ *Ti at'ip m'it h'im m'arak yaa'im, ti ehin'in m'it enun h'ir nepan ne Kra'is. Ti h'ir'arak menmen im, ti eh'ises God, ti han yaa'ik prar prar ehu. M'it han h'ir neweik'in sip newet menmen h'ir nertei h'iram yaa'im, te h'ir newaank h'iras me menmen yaa'im me God nar ke tuk'in k'iwaa'j wit haiu m'ir'arak ere h'arak kewep. ²⁰ *Haimenias ketike Aleksanda wiketeret h'arak'it t'ir'arak menmen enum mar im. Hi epei h'itehi Kra'is h'arak kewis Seten kaks'ip, te h'arak'it et'irtei ap tat'ip enum me God au em'it!

2

Menmen m'it enisesim enitehi God em

¹ *Menmen im min'in hi hanhan hetputem te ti et'ip m'it ein h'im manp em h'iram im. H'ir enitehi God me m'it yap'irwe nerer wit wit h'arak kak'ikepi, h'ir nat'ip God h'arak yaa'ik kenter. ² H'ir enitehi God h'arak kak'ikaap m'it'ik iuwe king ketike m'it yap'irwe kerek nin'in naanm'ipre haiu m'it te h'ir nanwis haiu m'it mamu werek werek haiu emises menmen yaa'im emwen'ipi God emriuw'erem. ³ M'it h'ir enit'iwekhi nan'ir ek h'iram yaa'im te m'it nant'ip haiu yaa'in. Menmen im mam'ir'ak God kaiu h'arak han yaa'ik. ⁴ *Haiu'emitehi God me m'it yap'irwe mentar h'arak hanhan h'ir nanweik'in sip nanwet menmen enum nanises h'im yaa'im nan'ir h'arak hanhan haiu emisesim. ⁵ *God kiut'ip kepu kerekek. M'it'ik kekreh'ir ke haiu m'it yap'irwe kerp n'm'in kewen'in God ketikewai yap'irwe me menmen enum haiu m'ir'akem. H'arak niuk m'arak Kra'is Jisas. ⁶ *N'ipaa God k'imat w'i miut'ipen te Jisas kaa te h'arak kak'ikepai me menmen enum haiu m'it miyap'ir niut'ip niut'ip m'ir'akem, h'arak kaktaihis. H'arak keteik'in m'it yap'irwe h'arak wen hanhan m'it h'ir enweik'in sip nanwet menmen enum, h'ir nanisesik h'arak kaktorhis. ⁷ *Mar kere-mete te God keh'im'tena hi aposel h'arak keriuweta hi hat'ip m'it h'im m'arak. Hi hemip'in au. H'arak keriuweta hi hat'ip

m'it miyap'ir h'im m'arak yaa'im men m'it ne weiw'ik me Isrel au. H'arak keriuweta hi hen m'it heriyai heriyai ap ne weiw'ik ham te h'ir en'irtey'ek enisesik werek.

⁸ Hi hanhan m'it nerer wit wit h'ir nanitehi God. Hi hanhan m'it nar ik h'ir nanweik'in sip nanwet menmen me han enuk o h'ir nenehan me menmen, h'ir han yaa'ik prar prar nepu h'ir n'ik'am his m'ir nitehi God menmen.

H'im me miyap'ir h'ir enisesim

⁹ *W'i miyap'ir nererik neit w'inak ke God, h'ir ap hanhan nerem'ink w'ipe yehes nises menmen yaa'im yap'irwe mau paan k'ir o neriuwet klos yaa'im te h'ir nari han ke m'it miyap'ir au em'it! H'ir nanriuwet menmen yaa'im keremem miyap'ir yaa'in neriuwetem. Te h'ir neses h'iras mar im. H'ir en'ir'ak yaa'im enkaap m'it miyap'ir han. ¹⁰ *Im em h'iram yaa'im mar ke menmen yaa'im h'ir neriuwetem mau his, o teruk o n'ik'ip m'ir. ¹¹ H'ir miyap'ir h'iras nankint'ip w'ire w'ire enu en'it en'imtau h'im me m'it h'ir netporem me h'im me God h'ir enisesim werek werek. ¹² *Hi ap ewis miyap'ir nerp nat'ip m'it h'im me God neit w'inak ke God naanm'ipror au em'it! H'ir enk-int'ip enu nentar menmen im. ¹³ *M'it nin'in naanm'ipre miyap'ir nentar n'ipaa God kin'in kewis Adam. M'ite niuk m'ire Iv h'ire w'ikaru. ¹⁴ *Seten h'arak kemip'in Adam au. Iv kerep'ep. H'ire win'in w'ir'arak menmen enum, h'ire weremir h'im me God. ¹⁵ Te h'ir wen nises h'im me God, hanhan God ketike m'it han, h'ir han yaa'ik prar prar nepu. H'ir naanmamre h'iras te h'ir ap nan'ir'ak menmen enum au, te God kak'ikepi h'ir nanu werek nantikerek nan'antar h'ir nepu witeik nanine n'ikerek nanteiknor h'im m'arak.

3

H'im me m'it kerek naanm'ipre m'it miyap'ir ne weiw'ik miut'ip me God

¹ *H'im im yaa'im. M'it'ik hak kerek hanhan kin'in naanmamre m'it miyap'ir ne weiw'ik me God, menmen im h'arak hanhanem h'iram yaa'im. ² *M'it'ik kar ik k'ir'ak menmen yaa'im, te m'it nansi-uwe h'im enum au. H'arak ketenen m'ite piut'ip kerep'ep. H'arak naanmamre h'irekes ke menmen h'arak k'ir'akem. H'arak kak-wen han k'ir'ak me menmen yap'irwe te h'arak kak'ir'ak menmen kar ke m'it'ik iuwe kak'ir'akem, te m'it nant'ip h'arak yaa'ik te

* 1:18 1Ti 4:14, 6:12; Ju 3 * 1:19 1Ti 3:9 * 1:20 2Ti 2:17-18, 4:14-15; 1Ko 5:5 * 2:1 Ef 6:18; Fl 4:6 * 2:4 Esi 18:23; 1Ti 4:10; 2Pi 3:9 * 2:5 Ro 3:29-30; Hi 12:24 * 2:6 Ga 1:4 * 2:7 Ap 9:15; Ga 2:7-8; 2Ti 1:11 * 2:9 1Pi 3:3-5 * 2:10 1Ti 5:10 * 2:12 1Ko 14:34 * 2:13 Jen 2:7, 22; 1Ko 11:8-9 * 2:14 Jen 3:6, 13; 2Ko 11:3 * 3:1 Ap 20:28 * 3:2 Ta 1:6-9

naanm̄pri. H̄rak han yaaik kakwet m̄t ne wit hak menmen mam̄t w̄nak k̄rak. H̄rak ek̄rtei h̄m me God te h̄rak kakt̄ip m̄t miyap̄r han em werek werek. ³ H̄rak ap kaam t̄par si enum ere ketaritari au em̄t. H̄rak ap ketike m̄t nenehan nenepan me menmen au. H̄rak ketikeri enu en̄t werek werek. H̄rak ap hanhan pewek te han k̄rak kenke kenterim. ⁴ H̄rak naanempre m̄te wetike n̄kerek n̄rak werek werek, h̄r nanises h̄m m̄rak, te han k̄r kat̄ip kar ik: “H̄rak iuwe h̄rak yaaik te naanm̄prai me menmen yap̄rwe.” ⁵ M̄tik ap naanm̄pre m̄te wetike n̄kerek werek werek au, kak̄rkeik te h̄rak naanmamre m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄ip me God werek a? Taauye! ⁶ H̄rak m̄tik kises h̄m me God n̄paa ein ere in au, h̄rak ap naanmamre m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄ip me God. M̄tik kar ik h̄rak han ekitet h̄rekes iuwe kentar m̄t h̄r nisesik, te h̄rak han kitet werek werek au. God kak̄waaankek kak̄ntar h̄rak han kitet h̄rak iuwe kak̄r n̄paa Seten epei k̄riakem, te God kep̄rek ke-waaankek. ⁷ *M̄t nerer wit wit han ekitet h̄rak yaaik. Au, te h̄r net̄iwek h̄rak enuk h̄rak ȳnk enuk kakises menmen enum, h̄rak seten kak̄waaankek kak̄r saauk m̄t ne wit nenke hepin nekinenim.

H̄m me m̄t h̄r nan̄rak menmen me m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄ip me God

⁸ M̄t han kerek n̄riak menmen me m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God h̄r enpar ke m̄t nin̄n naanm̄pre m̄t miyap̄r in. H̄r m̄t yaain en̄rak menmen yaaim te h̄r nant̄ip h̄r iuwe. H̄r ap nant̄ip nanwen̄n h̄m au. H̄m miut̄ip keremem. H̄r naam t̄par si enum yap̄rwe au em̄t! H̄r ap en̄rak menmen me God, te h̄r nanri pewek yap̄rwe me m̄t kerek nises h̄m m̄rak au em̄t! ⁹ H̄r han ekitet h̄m yaaim God epei kewepyap̄rem kewetaiyem h̄ram werek te h̄r enisesim werek werek mekre han k̄r. ¹⁰ Yi yin̄n han ekitet menmen h̄r epei n̄riakem h̄ram menmen m̄t kerek nin̄n naanm̄pre m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄ip me God h̄r en̄rakem o au. H̄r n̄riak menmen yaaim, h̄r en̄rak menmen m̄kaap m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄ip me God. ¹¹ *Miyap̄r n̄r h̄r en̄rak menmen werek, te m̄t h̄r nant̄ip h̄r iuwe nar ke m̄kan n̄r. H̄r ap nant̄ipan nanis̄san enum me m̄t miyap̄r han au em̄t! H̄r nan̄m t̄par si enum ere netaritari au em̄t! Me menmen yap̄rwe me God, h̄r en̄rakem werek werek. ¹² M̄t n̄riak menmen me m̄t miyap̄r ne weiw̄k

miut̄ip me God h̄r en̄t miyap̄r niut̄ip keriyen, h̄r nin̄n naanmamre miyap̄r n̄r nant̄ike n̄kerek n̄r werek werek, te h̄r enises h̄m m̄r. H̄r naanm̄pror nant̄ike m̄t miyap̄r n̄riak menmen mekre w̄nak k̄r. ¹³ Neim̄n h̄r n̄riak menmen yaaim yaaim me m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God, m̄t han nant̄ip h̄r yaain, te h̄r nat̄ip h̄m yaaim me Krai Jisas w̄senum.

H̄r o as bilong menmen God k̄riakem

¹⁴ Hi hanhan anen ari waswas. Hi hewis t̄wei im, te menmen ¹⁵ *meten̄na kike, ti tewe en̄te hin̄n naanm̄pre m̄t miyap̄r nises h̄m me God. H̄rak God kepu k̄riak menmen, m̄t h̄r ne weiw̄k miut̄ip m̄rak. H̄r netenen h̄m m̄rak naanm̄prewem nar ke tein̄k min̄an w̄nak. ¹⁶ *Haiu mat̄ip h̄m iuwe me h̄m m̄rak mar im. H̄m h̄rak God kewepyap̄rem kewetaiyem me Krai haiu misesim h̄ram iuwe, te m̄t ap nant̄ip h̄ram enum memip̄n au. H̄ram mat̄ip mar im:

“God keriuwetek kan keweik̄n his kire m̄tik, te h̄rak kakteiknaiyek.

God h̄rak keteik̄n m̄t Krai h̄rak N̄kan k̄rak, w̄ n̄paa God H̄m̄n Yaaik k̄riak kekrit kau.

H̄rak keteik̄n m̄t ensel h̄rekes.

M̄t h̄r nisesik newepyap̄rek nerer wit wit. M̄t nerer wit wit nemtewek nisesik.

God kit̄wekhi keiȳn ken wit k̄rak, h̄rak kepu ein naanm̄pre menmen yap̄rwe.”

4

M̄t enun newen̄n h̄m neteik̄n m̄t menmen enum

¹ *God H̄m̄n Yaik kat̄ip kar ik: Maain m̄t han nanweik̄n sip nanwet h̄m me God, h̄r nan̄mtau h̄m me t̄pir o herwe enum kerek hanhan nanweik̄n han ke m̄t h̄r nan̄naaiw̄r h̄m me God. ² M̄t enun memip̄n h̄r nant̄ip m̄t miyap̄r h̄m enum mar im. Hekrit hekrit m̄t in newen̄n h̄m ere han k̄r kakmitorp̄n kat̄ip h̄r nemit̄ep̄n m̄t miyap̄r han, h̄ram menmen wein̄m. ³ *M̄t nar ik nat̄ip m̄t miyap̄r h̄ram enum te h̄r nan̄tan, o h̄r nan̄m menmen ham meiyam. Te haiu m̄t kerek mises h̄m me God haiu mertei h̄m m̄rak werek werek, haiu mertei God k̄riak menmen im te haiu min̄n mitehi God haiu met̄p̄wek h̄rak yaaik, haiu mam̄m. ⁴ *Menmen yap̄rwe God k̄riakem h̄ram yaaim. H̄ram enum au. Yi yitehi God yi yait̄ip yi han yaaik yeriuwerek, te yi yayim.

* 3:7 2Ko 8:21 * 3:11 Ta 2:3 * 3:15 Ef 2:19-22 * 3:16 Jo 1:14; Mk 16:19 * 4:1 2Ti 3:1; 2Pi 3:3; 1Jo 2:18; Ju 18 * 4:3 Jen 9:3; Ro 14:6; 1Ko 10:30-31 * 4:4 Jen 1:31; Ap 10:15

5 H̄m me God metike h̄m yi yewen̄piyek yeriuwerem h̄ram m̄r̄rak menmen h̄ram yaaim te yi yayim.

Timoti kakr̄ak menmen yaaim me Kraiss

6 Ti at̄ip nit yinan ein h̄m im, te ti m̄t̄ik yaaik h̄r̄rak menmen me Kraiss Jisas werek werek. H̄m yaaim me God ti hewetewem, ti eisesim. H̄ram mamkepit ti er̄rak menmen m̄rak mar ke menmen mamkaap ȳnk kit. 7 *Ti eweik̄n sip ewet h̄m me wit t̄ipir o t̄ipit̄im wein̄m kerek m̄t̄ miyap̄r enun ne m̄t̄ h̄r̄ netpim nisesim. H̄ram yaaim te m̄t̄ kerek nises God h̄r̄ han kite-tim au em̄t̄! Ti naanmampre h̄rekes te han kit h̄rak kakises h̄m me God kerekek. 8 *Ti esiuken ein̄nem, h̄ram mamkepit kike, te ti ȳnk kit kaku werek. Ti yaaik er̄rakem, te ti ehin̄n eiyises h̄m me God mekre han kit. Menmen im mamkaap h̄m̄n kit wisenum me petepin in ek, h̄ram mamakepkik maain ti etike God yi eiyu eiyit̄.

9 *H̄m im hi hetputem h̄ram yaaim m̄t̄ nan̄mtewem nanisesim. 10 *God kepu haiu memerīȳwek kaknen kak̄this haiu m̄t̄ miyap̄r kerek memtau h̄m m̄rak misetik. H̄rak hanhan kak̄ikepei haiu m̄t̄ yap̄re, maain h̄rak kaktaihis, haiu m̄t̄ miyap̄r meper̄k̄kem mamisesim han ekitetim. 11 Ti at̄ip m̄t̄ miyap̄r ein h̄m manp me menmen im ti eteiknorem te h̄r̄ enisesim. 12 *Ti ap ewis m̄t̄ h̄r̄ nan̄nan yip̄r nanw̄irek nan̄ntar ti pip̄rak au. Ti ehin̄n m̄t̄ eteiknor menmen yaaim, te h̄r̄ enis̄s̄utem. Ti at̄ip h̄m yaaim, eises menmen yaaim, hanhan heriuwe m̄t̄, ehises h̄m me God, han yaat̄k prar prar ehu, te h̄r̄ nanises h̄m mit̄. 13 Ti wen emeriyo hi anen, ti ekine h̄m mau t̄wei me God etpim h̄m iuwe eteik̄n m̄t̄ miyap̄r menmen m̄rak werek werek. 14 *Ti naanempre h̄rekes te ti er̄rak menmen n̄paa God H̄m̄n Yaaik kewepyap̄rem kewetitem. H̄rak kewetitem me w̄ m̄t̄ profet nat̄ip God kewetitem, te m̄t̄ iuwe kerek naanm̄pre m̄t̄ miyap̄r ne weiw̄ik miut̄ip me God h̄r̄ newis his mentar paan kit, te ti het̄wem. 15 *Ti ehises menmen im ti han ekitetim iuwe te maain m̄t̄ nan̄r menmen ti er̄rakem, h̄r̄ han k̄r̄ kat̄ip ti epei h̄r̄rak menmen in ek, ti h̄r̄rak menmen yaaim iuwe. 16 Ti naanm̄pre menmen mit̄ ti h̄rekes er̄rakem metike menmen ti eteik̄n m̄t̄ em. Ti eises h̄m im hi hetputem, ti ekaap h̄rekes hetike m̄t̄ kerek nemtau h̄m mit̄. Te yi eiyises h̄m me God werek werek, maain yi eiyu eit̄kerek.

5

H̄m mamkaap Timoti kin̄n naanm̄pre m̄t̄ miyap̄r

1 *Ti ap ene ne m̄t̄ au em̄t̄! Ti etpor main main ekepi har ke ti h̄kaap haai kit. Ti at̄ip ekaap pipep yap̄rwe har ke ti ekaap kikrek nit. 2 Ti ekaap miyap̄r enun ne m̄t̄ eh̄r̄ ke ti h̄kaap miye pit. Ti h̄kaap miyap̄r n̄han har ke ti ekaap yenten pit. Te ti han yaaik prar prar ehu. Ti ap han ekitet ari n̄han au em̄t̄!

H̄m me miyap̄r m̄kan n̄r̄ epei naa

3 M̄t̄ik ke m̄te kerek wises God, h̄rak kaa, te h̄re wepu weiniye, ap m̄t̄ik kei naanm̄prewe au, m̄t̄ miyap̄r ne weiw̄ik me God nankepiye naanmamprewe werek werek. 4 Au ek, n̄kerek o nepenyerer nepu, h̄r̄ nanin̄n nan̄r̄te h̄ras naanempre miye haai o maamrer n̄r̄, h̄r̄ naanempror emrer menmen n̄paa miye, haai o maamrer nerekyorem. H̄r̄ enriakem te God han yaaik ekriuwari. 5 *M̄t̄ik ke m̄te h̄re wises God h̄rak epei kaa, h̄re wepu weiniye, m̄t̄ ap naanm̄prewe au, h̄re wises God hekrit hekrit, h̄re wit̄wekhi h̄rak kak̄ikepiye me menmen. 6 Te m̄te hap kerek m̄t̄ik k̄re epei kaa h̄re wepu weiniye, h̄re waur̄rak enum wises han k̄re, te h̄re wises menmen yap̄rwe me t̄, h̄re war ke m̄te epei waa wentar h̄re weweik̄n sip wet̄ God. 7 Ti etip miyap̄r etpor h̄m manp h̄r̄ enises h̄m im hi epei hetputem, te m̄t̄ han ap nan̄tpor me menmen enum me w̄ h̄r̄ naanm̄pror me menmen. 8 Neim̄n h̄r̄ ap naanmamre m̄t̄ n̄r̄ ne weiw̄ik miut̄ip, o neim̄n h̄r̄ ap naanempre miye haai n̄r̄, h̄r̄ enun. Menmen enum im h̄r̄ n̄riakem h̄ram enum min̄n menmen m̄t̄ enun ap ne weiw̄ik me God h̄r̄ n̄riakem.

9 M̄t̄ miyap̄r ne weiw̄ik me God, h̄r̄ enwis niuk n̄r̄ emu t̄wei me miyap̄r nar ik h̄r̄ naanempror. Neim̄n nepu wein̄m, h̄r̄ ne miyap̄r, h̄r̄ nanin̄n 60 tito, n̄paa h̄r̄ neit̄ m̄t̄ niut̄ip niut̄ip keriyen. 10 *M̄t̄ miyap̄r h̄r̄ ent̄ip h̄r̄ epei n̄riak menmen yaaim mar im: H̄r̄ nine n̄kerek naanm̄pror werek werek, h̄r̄ newet̄ m̄t̄ miyap̄r ne wit̄ hak menmen, h̄r̄ neke-myēt̄ h̄t̄ me m̄t̄ miyap̄r nises h̄m me God neteiknor h̄r̄ han yaaik nankepi. M̄t̄ miyap̄r n̄paa menmen mewaanki, h̄r̄ n̄paa n̄riak menmen yaaim yap̄rwe nekepi. Neim̄n n̄riak menmen mar im, te h̄r̄ m̄t̄ miyap̄r naanmamror. 11 H̄r̄ ap enwis niuk mau t̄wei hekrit hekrit naanempre miyap̄r n̄han netike miyap̄r

* 4:7 1Ti 1:4, 6:20; 2Ti 2:16 * 4:8 1Ti 6:6 * 4:9 1Ti 1:15 * 4:10 1Ti 2:3-4 * 4:12 Ta 2:15 * 4:14 2Ti 1:6; Ap 6:6, 8:17 * 4:15 1Ti 5:22 * 5:1 Lev 19:32 * 5:5 Lu 2:37, 18:7 * 5:10 Hi 13:2

tokek kerek mıt nır epei naa au, hır nepu weinın au emıt! Maain hır han kıkıkrit, hır han yaaik nırıak menmen me Kraıs au. Hır hanhan nanınno nanıt mıt han. ¹² Te hır nanwen hım nıppaa hır netpım me hır nanu weinım nanrıak menmen me mıt miyapır ne weiwık me God keriyen. Hır nırıakmenmen im, te mıt nantıp hır nırıak enum. ¹³ *Miyapır nıhan netike miyapır tokek mıt nır epei naa, hır nırıak menmen mar eım metike menmen im. Hır nanu yain yain nanrer wınak me miyapır han, hır nanımtau hım natıpan nısesan me mıt miyapır han, hır nanınno nantıp menmen ap yaaim, te hır nantıp menmen haiu mınaain hır netpım. ¹⁴ *Te hi hanhan heriuwe miyapır nıhan netike miyapır tokek kerek mıt nır epei naa, hır enıt mıt han, nanine nıkerek, naanempre menmen mır me wit, te hır ap enwis mıt miyapır enun nanıpei enum au, haiu emu werek werek, te haiu ap yınk enuk au. ¹⁵ Miyapır han epei neweikın sip newet menmen yaaim, hır nıses menmen enum me Seten. ¹⁶ Mıt miyapır nıses hım me God, mıtık kei kır kaa, mıtıe pırak wepu weiniye, hır hıras naanemprewıe, te mıt ne weiwık me God au. Hır nankaap miyapır enun ne mıt weinın keriyen, nanwetır menmen naanmamror.

Hım me mıt iuwe ninın naanmıpre mıt miyapır han

¹⁷ *Hıram yaaim te hır mıt kerek naanmıpre mıt miyapır ne weiwık me God ein, hır mıt miyapır mıt ein nanrekyor yaaim. Hıram yaaim te hır enwet mıt iuwe in pewek me wı wik me menmen hır nırıakem mamre wı miutıpen. Hıram yaaim iuwe te mıt ninın naanmıpre mıt ne weiwık me God netike mıt kerek natıp mıt miyapır hım me God, hır enwetır pewek me wı wik me menmen hır nırıakem mamrer wı miutıpen mar ke mıt han ein. ¹⁸ *Menmen im hıram yaaim mentar tıwei me God matıp mar im: “Bulmakau kentırer rais haas keremsuwo, ti ap ehıt waai eyıepet hım mıram au.” Hıram wen matıp, “Keimın kırıak menmen, hırak kakıtı pewek mamrerım.” Mıt kerek natıp mıt miyapır hım me God, hır mıt ne weiwık me God naanmamror nanwetır pewek me menmen. ¹⁹ *Ti ap emtau hım me mıtık kiutıp hırak katıp kesiuwe hım me mıtık iuwe naanmıpre mıt miyapır ne weiwık miutıp me God ein au emıt! Mıtıkıt wik o wikak tatnen tatsiuwe hım mıtık, te ti emtau menmen hırakıt tatputem.

²⁰ *Hırak kırıak menmen enum, ti enerek etpıwek me ninaan me mıt miyapır ne weiwık miutıp me God ein, te hır enınaain hır ap enıses menmen hırak kırıakem au emıt!

²¹ Me ninaan me God, Jısas Kraıs ketike mıt nırak ensel, hi hetput hım manp. Ti ehıses hım im hi nepei hetputem. Ti erıak menmen me mıt miyapır ne weiwık me God, te ti erıakem empıram empıram. ²² Ti ap ewıs his mentar mıtık waswas te ti ehımıtanek hırak naanmıpre mıt miyapır ne weiwık me God neıt wit hak au emıt! Maain hırak kakrıak menmen enum, menmen enum mırak mamwit, te ti naanmamre hırekıes keımın ti ewıs his menterik ehımıtanek hırak kının naanmamre ıt ne weiwık me God. ²³ Ti ap ehım tıpar weinım au emıt! Ti hınap yapırwe, te ti ehım tıpar wain meiyam emnep menmen mekre tu kit.

²⁴ Menmen enum mıt han nırıakem, mıt yapırwe hır nerteiyem, te haiu han kitetım haiu merteı hır mıt enun. Mıt han nırıak menmen enum nııawınem au meıt, haiu meptarıyem. Te God han kitetım maain hırak kakwepıyapırem kakteikın mıt em. ²⁵ Mar im, menmen yaaim mıt han nırıakem, mıt yapırwe nerteiyem hır han kitetım. Te menmen yaaim mıt nırıakem te mıt nerteiyem au, God han kitetım te maain hırak kakwepıyapırem kakteikın mıt em.

6

Hım me mıt hır nırıak menmen me mıt nır iuwe

¹ *Mıt kerek nırıak menmen me mıt nır iuwe hır han ekitet mıt iuwe nır hır yaain, te hır mıt iuwe ap nantıp enum me niuk me God kaktike menmen mıt ne weiwık me God hır nırıakem. ² *Mıt kerek nırıak menmen me mıt nır iuwe hır nıses hım me Kraıs, hır ap nanınan yıpır nanwırek han kakıtet nanır ik: “Hırak kai yınak kerekek, te hi eweikın sip ewet hım mırak ehıses han kai kerekek.” Menmen im au emıt! Hır han ekitet menmen yaaim enrıak menmen yaaim iuwe nankaap mıt iuwe nır nentar mıt iuwe nır nıses hım me Kraıs, hır hanhı nanrekyor yaaim.

Menmen yaaim yi eyıısesım te yi eyıu werek werek

Hekrit hekrit ti eteikın mıt menmen im ti etporem te hır enısesım. ³ *Jısas Kraıs ketpai hım yaaim hırak kekepı haiu mıses God. Mıtık hak hırak ap kıses hım yaaim me Mıtık Iuwe kaiu Jısas Kraıs, hırak katıp

* 5:13 2Te 3:11 * 5:14 1Ko 7:9 * 5:17 1Ko 16:18

* 5:20 Ga 2:14; Ef 5:11

* 6:1 Ef 6:5; Ta 2:9-10

* 6:2

* 5:18 Diu 25:4; 1Ko 9:9; Mt 10:10

* 5:19 2Ko 13:1

Fm 16 * 6:3 2Ti 1:13; Ga 1:6-9

mít hím ham, ⁴ h́rak ḿtik enuk paan tokim kertei menmen me God werék werék au. H́rak hanhan ketike mít han h́r nat́pan nańnehan nańntar h́m weińm. H́m im maḿrak mít h́r han kekrit han enuk neriuwehan, h́r nenehan me menmen, h́r nat́pan enum nesiuwehan h́m enum, h́r han kitet enum me ńr yinan. ⁵ *Mít nar ik ńpaa nises God, te in ek h́r neweiḱn sip newet God, te h́m ḿrak mau mekre han ḱr au. H́r newaank h́ras han ḱr enuk netari h́m ḿrak. H́r han kitet h́r nat́p mít h́m me God h́ram mamkepi, h́r nanít pewek yaṕrwe, te h́r nanu werék werék. Te h́r au.

⁶ *Mít han yaaik nanu nanriuwe menmen h́r ńpaa ere in netenenim, h́r nanises h́m me God, te menmen im mamkepi h́r nanu werék werék. ⁷ *Ńpaa miyerer naiu ninai, haiu me his mepnen. Maain haiu mami, haiu maḿhis mamno. Pewek h́ram ap te maḿrkeik mamkepai te God kakt́p haiu yaain te haiu mamu werék werék a? Taauye! ⁸ *Haiu metenen menmen maḿm mamtike menmen haiu mamriuwetem naanmamre ýnk kiau, h́ram werék. ⁹ *Te mít kerek hanhan nanít pewek yaṕrwe, h́r ńre sak ketut hapík me menmen ḿńn h́rak kakno kaḱm au. H́rak ketari h́rak kenke kaa kekre hei. Mít kerek hanhan pewek yaṕrwe, h́r ńre sak. Han ḱr kaḱnke kaḱntar menmen yaṕrwe te h́r nanises menmen enum, h́r nańwaank h́ras. ¹⁰ Mít han ḱr kenke kentar pewek, h́ram h́r o as me menmen enum yaṕrwe. Mít han h́r han ḱr kenke kentar pewek, te h́ram menipi h́r neweiḱn sip newet God. Maain h́r han teweńn h́ras me menmen enum h́r ńŕakem.

Ti naanempre menmen God kewisim mekre han kit

¹¹ Te ti ḿtik ke God, ti eneṕn menmen im enum. Ti eweiḱn sip ewet́wem. Ti eriaḱ menmen yaaim ehises menmen God hanhan haiu mamisesim, ehises h́m ḿrak, ti hanhan mít, ti han tokik ehu me mít h́r nerekyut menmen enum, ti ap han enuk heriuwe mít erekyor enum au emít! ¹² Ti ehises menmen God eḿkre han kit iuwe enum eḿr ke mít h́r hanhan nesiuuknen waswas nanít menmen. Ti h́ŕrak menmen mar im, h́ram mamkepit te ti ehises menmen ḿrak werék werék ere maain ti etike God yi eiyu werék werék. Ńpaa God kehíḿtenut me menmen im, ti nepei atíp mít yaṕrwe etpor har ik: “Hi aḿ ehises h́m yaaim me

God.” ¹³ Hi hetput me ninaan me God kerek ḱŕak menmen yaṕrwe mamu mamít, h́rak ketike Jisas Kraís kerek ńpaa kat́p h́m yaaim me God kerp ninaan me ḿtik iuwe gavman Pontias Pailat, ¹⁴ me ninaan me God ketike Kraís Jisas hi hetput, ti naanempre h́rekes ehises h́m ńpaa hi hetputem, te mít han ap nanítp enum me menmen im au. Ti naanempre menmen im ere Ḿtik luwe kiau Jisas Kraís kaknen kakwepyaṕr h́rekes me ẃ God kakt́p h́rak werék te h́rak kakriuwet Kraís ṕke kaknen. ¹⁵ Kraís ṕke kaknen me ẃ kerek God ḱmat h́rak kaknen, God ik h́rak yaaik kerek h́rak Ḿtik luwe kińn mít iuwe yaṕrwe, h́rak h́rekes kerek h́rak iuwe. ¹⁶ H́rak kerek kaku au h́rak kaku tipmain tipmain enum eik. H́rak kau kekre si iuwe merh́he ẃsenum mińn wepni ap te mít nańno menep nańrek taau! Ńpaa ere in ḿtik kiut́p ap ḱrek, ap te haiu mít ne ti nańrek taau. Haiu mít emweńpi niuk ḿrak h́rak iuwe, h́rak kakińn naanmamre menmen yaṕrwe tipmain tipmain enum eik. Keremem.

Hím me mít h́r netenen menmen yaṕrwe

¹⁷ Ti atíp mít kerek netenen pewek yaṕrwe, h́r ap han kitet h́ras h́r yaain nińn mít han ein, au emít! H́r ap han ekt́p menmen ḿr yaṕrwe mamkepi taau. H́ram maḿwaank waswas. God kerek kewetai menmen yaṕrwe mamrekyei han yaaik, h́rak kerek kaḱkepi. Pewek taau! ¹⁸ Ti etpor pewek mamkepi te h́r nanu werék au. Menmen yaaim h́r ńŕrak mít em h́ram mamkaap h́ras h́r nanu werék werék. Te h́r enŕak yaaim enkaap mít enwet́r menmen ḿr yaṕrwe. ¹⁹ H́r nanŕrak menmen im nańr ke h́r nemi menmen me maain mamkepi. H́ram yaaim mar ke teińk ḱkaap ẃnak keperp, h́ram mamkepi nanu werék werék nantike God tipmain tipmain enum eik. H́r nanŕrak menmen mar im in ek, h́r enu werék werék nańr maain h́r nantike God nanu. Menmen im keremem mamkepi h́r nanu werék werék. Pewek taauye!

Ti naanempre menmen mit werék werék

²⁰ *Timoti, ti naanempre h́m yaaim me God werék werék ńpaa mít han netputem, te ti atíp mít han em. Ti eweiḱn sip ewet h́m enum weińm ap mises h́m me Kraís. Ti eweiḱn sip ewet h́m enum me meremir h́m yaaim haiu misesim. Mít nemiṕn nat́p nar ik: “Yi eiyses h́m maiu yaaim, te yi eiyrteí ẃsenum.” Menmen im au emít! ²¹ *Mít han h́r nises h́m mar im, te h́r

* 6:5 2Ti 3:8, 4:4; Ta 1:14 * 6:6 1Ti 4:8; Fl 4:11-12; Hi 13:5

* 6:7 Jop 1:21; Ekl 5:15

* 6:8 Pro 30:8

* 6:9

ninaaiwɪr hɪm yaaim me Kraiŋ newaank
hɪras.

Hi hanhan God kakrekyi menmen yaaim.

Mepɪr keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Timoti - 2 Menmen me tiwei ik

Pol katip Timoti gude 1:1-2

Pol kewepyapir menmen mau mekre ehan kirak katip Timoti em 1:3-2:13

Pol katip Timoti menmen me ewok hirak kakisesim 2:14-4:5

Pol katip Timoti menmen mau emarkeik me hirkes 4:6-18

Pol katip Timoti him m+karu 4:19-22

¹ *Hi Pol hi aposel ke Krai Jisas. God kehim+tena hi hatip mit miyapir him mirak hentar n+paa hirak katip mit kerek nises him me Krai Jisas, hir nanit him+n yaaik nanu werek werek.

² *Timoti, ti n+kan kai yaaik ne menmen me God, hi heswut tiwei ik e. Hi hanhan God Haai ketike Krai Jisas Mit+ik Iuwe kaiu hirakit han tewen+nit tatrekyut yaaim, te ti ehu werek werek.

Haiu ap yink enuk mentar him yaaim me God au emit

³ *Maamrer nai hir epei nises him me God, hir nekepa te hi hises him mirak har ke hir nisesim. Hi hertei hekre han kai hi hisesim werek werek. W+taan wanewik hi hitehi God menmen, hi han kitetit te hi hatip God hirak yaaik kenterit. ⁴ Hi han kitet n+paa hawir winaip+sakit, ti hik+ta. Hekrit hekrit hi hanhan arit te hi han yaaik ehu. ⁵ *Hi han kitet menmen me God ti hisesim, ti ap hemipin au. Ti hisesim werek werek. N+paa maam pit niuk mire Lois wetike miye pit Yunis hir nin+n nises God werek werek, te in ek hi hertei werek ti hisesik har ke n+paa hir nisesik. ⁶ *Te in ek hi eketut han em te ti naanm+pre menmen yaaim n+paa God kewetutem w+ kerek hi hewis his mentar paan kit hitehi God me ti. Ti eriakem iuwe eh+ir ke mit+ik ketenwo si yeunek merh+he, ti ekaap mit eriuwerem ⁷ *hentar ti hertei God ap kewetai Him+n kirak Yaaik hirak kenipai haiu m+naain au. God Him+n Yaaik kenipai haiu mamu han tokik, haiu hanhan mit, hirak kekepai haiu mamwen han kai me menmen haiu mamisesim.

⁸ *Te ti ap y+ink enuk hatip mit miyapir him me Mit+ik kaiu Iuwe au emit! Ti y+ink enuk heriuwa hi hekre winak enuk ke gavman hentar hi hatip mit miyapir him mirak au emit! Mit nanrekut enum

hentar ti hatip mit miyapir him me God, hirak kak+kepit te ti han tokik ehu etikewa me menmen im. ⁹ *God kekepai ketaihis ken+nai haiu mamre n+kerek n+rak. Hirak kehim+tena kentar haiu yaain au. Haiu enun. Hirak kehim+tena kentar han kirak kerekke hirak han tewen+nai. N+paa God kewis ti wen au, hirak han tewen+nai katip maain hirak kaksuwe Krai Jisas kaknen kak+kepai. ¹⁰ *Te in ek, hirak epei keteiknai hirak han tewen+nai. Hirak keruwet Jisas Krai hirak epei kan kaktaihis naanm+rai. Hirak keremir menmen menip haiu mit haiu mami, hirak keteiknai keriuwe him mirak yaaim mar kerekke haiu mamit him+n yaaik haiu mamu werek werek tipmain tipmain enum eik. ¹¹ *Me him mirak yaaim keremem, hirak kehim+tena hi aposel kirak, hi hewep him mit miyapir hetpor him mirak. ¹² Mit nerewaank nenterim, te hi y+ink enuk au. Hi hertei keim+n hi eisesik, hi hertei hirak naanm+pre menmen hirak kehim+tenewem hi hir+akem ere w+ maain hirak kaknen skelim mit han kitet menmen hir n+r+akem.

¹³ *Te ti ehises him yaaim ti hemtewem hi n+paa hetputem. Him im h+ram mire piksa meteiknut menmen yaaim. Ti wen eises Krai Jisas ti hanhanek ketike mit har ke haiu mit yapirwe ne Krai Jisas m+r+akem. ¹⁴ *Ti naanempre werek werek him yaaim me Krai God Him+n Yaaik kerek kau kekre han kaiu hirak epei kewetutem.

¹⁵ *Ti hertei werek werek hirak Fiselas, Hemosenis tetike mit han yapirwe ne provins Esia hir y+ink enuk neriwa n+neina n+naip+sa me w+ mit newisa hi hen hekre winak enuk ke gavman. ¹⁶ Hi hanhan God kak+r+ak mit+ik Onesiforas ketike mit n+rak menmen yaaim. Me w+ yapirwe hirak kekepa kenipa han yaaik. Hirak y+ink enuk kentar hi ekre winak enuk au. ¹⁷ Hirak k+piun wit iuwe Rom, hirak k+inketnau k+inketnau ere hirak kenepya. ¹⁸ *Ti hertei werek menmen yapirwe Onesiforas kerek+yewem kekepa keriuwerem keit wit Efesas. Hi hanhan Mit+ik Iuwe hanhanek kakrek+yewek yaaim me w+ maain hirak skelim haiu mit han kakitet menmen haiu m+r+akem.

2

Ti hir+ak menmen me Krai har ke mit+ik ke ami yaaik

* 1:1 Ef 1:1 * 1:2 1Ti 1:2 * 1:3 Fl 3:5; Ap 23:1, 24:16 * 1:5 Ap 16:1 * 1:6 1Ti 4:14 * 1:7 Ro 8:15
* 1:8 Ro 1:16 * 1:9 Ef 1:8-9; Ta 3:5 * 1:10 1Ko 15:55-57; Hi 2:14 * 1:11 1Ti 2:7 * 1:13 1Ti 4:6, 6:3; Ta
1:9, 2:1 * 1:14 1Ti 6:20 * 1:15 2Ti 4:16 * 1:18 Ju 21

¹ Te ti nikan kai ke menmen me God, ti hepu han tokik heriuwe menmen mamkepai kerek God keweteyem kentar haiu ne Krai Jisas. ² Hm mei yaprwe ti epei hemtau hi hetpim mit yaprwe nemtewem, ti atip mit han yaain epi, te maain hr nantip mit miyapir han em.

³ *Mit hr neriwaank me menmen, ti wen han yaaik ehu ehises hm me Jisas Krai werek werek ehr ke mitik ke ami kises hm me mitik iuwe kirak. ⁴ Mitik ke ami ap kirak menmen me mit han au. Mitik kirak iuwe kerekek. Hrak hanhan kaknip mitik iuwe kirak han yaaik kakriuwerek kerekek. ⁵ *Mitik kesiuknen ketike mit han, te hrak ekises hm werek werek au, hrak kakin mit, hrak ap kakit menmen au. Hrak kakimtau hm kakisesim, te hrak kakit menmen. ⁶ *Mitik kaan ni mrak kamir menmen iuwe, maain hrak kakin kakit menmen epi me yaaim, mit han nanisesik. ⁷ Ti han kitet menmen wikal im hi hetputem. Hram mre piksa meteiknut menmen. Mitik luwe kakikepit te ti hertei menmen im werek werek.

⁸ *Hekrit hekrit ti han ekitet Jisas Krai. Hrak kire mitik, hrak nepenyek ke mitik iuwe Devit ke Juda. Hrak Jisas hrak kire God, hrak kaa pike kekrit kepu kepeit kar ke hi hatip mit em meriuwe hm mai yaaim. ⁹ *Mit nerewaank hi hepu hekre winak enuk har ke mitik kirak enum hentar hi hewepyapir hm yaaim me Krai. Te mit ap newen hm me God au. Hram mepno ein ein. ¹⁰ *Hram mepno ein ein te hi han yaaik hepu hetike menmen im enum hentar hi hertei menmen hi hrakem hram mamkaap mit kerek God kehimitenor hr mit ne Krai Jisas, hrak kakikepi kaktorhis hr nantikerek nanu werek werek tipmain tipmain enum eik. ¹¹ *Haiu mertei hm im hram matip werek. Hram matip mar im:

“Haiu mami mamtike Krai Jisas, te haiu mantikerek manu.

¹² *Haiu mamu han tokik me menmen enum mit nerekyeyem, te maain haiu mamu mamtikerek naanmamre mit.

Haiu mepakinek te hrak kakrapakin.

¹³ *Haiu mare mamisesik, te maain au haiu mnapen, hrak wen kakises hm mrak. Hrak kakweikin hi taau.”

Mitik kime menmen werek werek kar ik, God kaktip hrak yaaik

¹⁴ *Hekrit hekrit ti ekiak han ke mit miyapir nit en me hm hi hetputem. Ti etporem hm manp God kakrem, ti etpor hr ap enenehan me hm ham hm ham au emit! Menmen im mamkaap mit kerek nemtewem au. Hram mamriwaank.

¹⁵ *Ti hrekes eriak menmen yaaim enip God han yaaik ehr ke mitik kirak menmen yaaim, hrak yink enuk au. Ti hewepyapir hm me God eteikin mit em werek werek. ¹⁶ *Ti enapen hm enum weinim hentar hm mar im mamri mit han hr te hr nanises menmen enum yaprwe. ¹⁷ *Hm im enum mar wikes teknei miwapin yink ke mit. Hm me mitikit wik it Haimenias ketike Failitas hram enum mar ke wikes teknei. ¹⁸ Hrakit tinaipis hm yaaim me God, hrakit tatip God epei keithis mit kikian. Te hrakit teweikin han ke mit han te hr ap nises hm yaaim au. Hr nises hm enum mar hi epei hetpim.

¹⁹ *Mit nises hm me God, hr nre teinik God kamir mau winak, hr ap te nanises hm enum nanawaank hras au. Me mit in God katip hm im: “Mitik luwe kertei neimin hr nikerek mrak, neimin au. Neimin natip Mitik luwe naanmipror, hr enepin enkeipin menmen enum.”

²⁰ *Mekre winak iuwe yaaik sar metike min yaprwe mepeit. Min ham mre gol, min ham mre silva, min ham mre toni weinim. Min yaaim mit newis menmen mekremer newet mit em hr nanim. Min enum me toni weinim o sar, hr newis menmen enum me teipe wenut mekremer.

²¹ *Keimin kenpin kekeipin hm enum hrak kakir ke min yaaik kerp kemerir Mitik luwe kakriak menmen yaaim ekriuwerek.

²² *Ti erir enepin ekeipin menmen mit pipap hanhanem. Menmen im au emit! Ti etike mit yaain han hr yaaik prar prar, hr nitahi God menmen, yi eiyises menmen yaaim me God, yi eiyises hm mrak, hanhan mit, yi han yaaik eiriuwe mit yi eikiyan eiyu eiyat. ²³ *Ti enaaiwir hm enum kerek mit netari menmen me God hr nituthiyem au emit! Ti hertei yi yatpan me hm mar im enum yi einahan me menmen im. ²⁴ *Mitik kerek kime menmen me Mitik luwe, hrak ketike mit han nanenehan au emit! Hrak eku han yaaik

* 2:3 2Ti 1:8; 4:5   * 2:5 2Ti 4:8   * 2:6 1Ko 9:7, 10   * 2:8 1Ko 15:4, 20; Ro 1:3   * 2:9 Ef 3:1; Fl 1:12-14
 * 2:10 Ef 3:13; Kl 1:24   * 2:11 2Ko 4:11   * 2:12 Mt 10:33   * 2:13 Ro 3:3-4; Nam 23:19; Ta 1:2   * 2:14 1Ti 6:4; Ta 3:9   * 2:15 1Ti 4:6; Ta 2:7-8   * 2:16 1Ti 4:7   * 2:17 1Ti 1:20   * 2:19 Nam 16:5, 26; Jo 10:14; 1Ko 8:3; Ais 52:11   * 2:20 1Ko 3:12   * 2:21 2Ti 3:17   * 2:22 1Ti 6:11   * 2:23 1Ti 4:7   * 2:24 1Ti 3:3; Ta 1:7
 * 2:25 1Ti 2:4

ekriuwe m̄t yap̄rwe kakteiknor menmen me God h̄rak han ek̄wei ekwaai, ²⁵*kerek keteik̄n m̄t enun menmen m̄r enum h̄r nisesim. Ti arīakem haiu mep̄tari God kak̄kepi te h̄r nanweik̄n sip me menmen enum nan̄rtei h̄m yaaim nanisesim o au. ²⁶N̄paa Seten keweik̄n han ke m̄t kar ke h̄rak ketorhis nekre hepin m̄rak, h̄rak kenipi nises han k̄rak. Te h̄r nan̄rtei h̄m yaaim h̄r nan̄r nan̄nep̄n nankeip̄n hepin me Seten nan̄r ke saauk m̄r̄r mekeip̄n hepin me m̄t.

3

Wi menep Kraiſ Jisas p̄ke kaknen, m̄t nan̄riak menmen enum yap̄rwe

¹*Ti han ek̄it me menmen im. Maain w̄i menep Kraiſ Jisas p̄ke kaknen, menmen enum iuwe mam̄krit mamnen. ²*M̄t hanhan h̄ras keriyen, h̄r paan tokik, h̄r han kitet h̄r h̄ras iuwe, h̄r nant̄ip m̄t enum, h̄r nanises h̄m me miye haai au, h̄r han yaaik neriuwe menmen m̄t nanrekyorem nankepi neriuwerem au, h̄r nant̄ip h̄ram menmen wein̄m. H̄r nan̄napen menmen yaaim. ³H̄r hanhan m̄t au, h̄r nan̄napen te nanu nan̄t, h̄r nansiuwe h̄m enum, h̄r nanwen̄n han k̄r me menmen enum au, h̄r m̄t enun nepan nan̄naain menmen yaaim. ⁴H̄r nanises h̄m m̄r h̄ras au, h̄r han kakitet enum enum, h̄r han kitet h̄r nertei menmen yap̄rwe, h̄r hanhan menmen me Seten mamrekyor han k̄r yaaik. God au. ⁵*H̄r nemip̄n nanises menmen me God, te m̄t nan̄rem, te menmen iuwe me God mau mekre han k̄r au. Ti eweik̄n sip ewet m̄t nar ik.

⁶*M̄t han nar ik h̄r nen nat̄ip h̄m yaaim meit w̄nak me m̄t h̄r nemip̄n miyap̄r enun netari h̄r ȳnk enuk neriuwe menmen n̄paa h̄r n̄riakem, h̄r han k̄r kakrit h̄r nanises h̄m heriyai heriyai. ⁷*H̄r nan̄mtau h̄m me m̄t yap̄rwe, te h̄r nertei h̄m me God werek werek au. ⁸*N̄paa Janis ketike Jambris h̄rak̄t teit h̄m me maam n̄pu kaiu Moses h̄m tew̄rem. Mar im m̄t in h̄r nem̄npep h̄m yaaim me God wein̄m. Te h̄r m̄t han k̄r enuk, h̄r netari h̄m yaaim me God au. ⁹H̄r h̄m m̄r mam̄krit iuwe au. M̄t yap̄rwe nan̄rtei menmen m̄r enum memip̄n mar ke n̄paa m̄t nertei me menmen enum Janis ketike Jambris h̄rak̄t t̄riakem.

Ti ewis h̄m me God mekre han kit ti ehisesim

¹⁰Au, ti etikewa haw̄r wariyak̄t, te ti hertei h̄m mai, ti hertei menmen hekrit hekrit hi h̄riakem. Ti hertei han kai hi hises God werek werek, hi han kekrit han enuk heriuwe m̄t waswas au, hi hanhani. Hi hepu han tokik me menmen enum m̄t nerekyewem. ¹¹*Ti hertei m̄t nesiuwe h̄m neiyep te h̄r nerewaank iuwe. Ti hertei menmen m̄t nerekyewem meit wit Antiok, Aikoniam, Listra, m̄t en neiyep nerewaank enum. Hi haa au, God kekepa hi wen hepu. ¹²*M̄t yap̄rwe kerek hanhan nises Kraiſ Jisas werek werek, m̄t nan̄n̄p nansiuwe h̄m nanriwaank. ¹³Te m̄t enun netike m̄t han enun newisesik, maain h̄r nan̄riak enum iuwe, Seten h̄rekes kamitorp̄n, h̄r nanmitetp̄n m̄t miyap̄r yap̄rwe.

¹⁴*Te ti wen ehises h̄m yaaim n̄paa m̄t netputem ti hisesim hentar ti hertei werek m̄t kerek h̄r netputem h̄r yaaim. ¹⁵*N̄paa ti kike miye pit wetike maam pit h̄r netput h̄m yaaim me God. In ek haiu m̄t metputem ti hisesim. H̄m im h̄ram yaaim mamteik̄n menmen yaaim ti ehisesim me Kraiſ Jisas te maain God kak̄kepit kaktuthis ti n̄kan k̄rak. ¹⁶*N̄paa God H̄m̄n Yaaik kewep han ke m̄t, h̄r newis h̄m m̄rak mau t̄wei. H̄m im yaaim mamteik̄n haiu m̄t menmen, mamwepyap̄r menmen enum haiu m̄riakem, mamkepai haiu mamweik̄n han kaiu, mamteik̄nai menmen yaaim haiu emisesim te han kaiu yaaik prar prar. ¹⁷*H̄ram mamkepai haiu m̄t ne God haiu yaain te haiu mam̄riak menmen yaaim yap̄rwe m̄rak.

4

Ti at̄ip m̄t miyap̄r h̄m yaaim me God

¹⁻²**Hi hetput h̄m manp, God Haai ketike Jisas Kraiſ, h̄rak̄t t̄raw̄r teit n̄naan m̄rak̄t. Hi hetput hentar Jisas Kraiſ p̄ke kaknen te maain h̄rak skelim m̄t nepu nant̄ike m̄t kerek epei naa. Hi hetput te ti at̄ip m̄t miyap̄r h̄m me God, ti eteik̄n m̄t h̄r nises menmen enum, ti eneri, ekekyor han k̄r te h̄r enises menmen yaaim. Ti eteik̄norem werek werek han enuk eriuweri au em̄t! ³*Ti eriak menmen im hentar maain m̄t miyap̄r h̄r nan̄napen nan̄mtau h̄m yaaim me God au. H̄r hanhan nan̄mtau h̄m enum

* **3:1** 1Ti 4:1 * **3:2** Ro 1:29-31 * **3:5** Mt 7:15, 21; Ro 2:19-20; Ta 1:16 * **3:6** Ta 1:11 * **3:7** 2Ti 2:25 * **3:8**

Eks 7:11, 22; 1Ti 6:5 * **3:11** Ap 13:50, 14:5, 19; Sam 34:19 * **3:12** Mt 16:24; Jo 15:20; Ap 14:22 * **3:14** 2Ti 2:2

* **3:15** Jo 5:39 * **3:16** Ro 15:4; 2Pi 1:21 * **3:17** 2Ti 2:21 * **4:1-2** Ap 10:42; Ro 14:9-10 * **4:1-2** Ap 20:20, 31

* **4:3** 1Ti 4:1; 2Ti 1:13

me memipin mamnip han kir yaaik. Te hir nanri mit yapirwe nanitorhi te hir nanitpor him, hir hanhan nanimtwewem. ⁴ *Hir nanweikin sip nanwet him yaaim em, hir nanises him weinim me mit. ⁵ Hekrit hekrit te ti naanmamre hirekes, ehirp han tokik me menmen enum enum mamnen, ti atip mit him yaaim me Kraiss Jisas te hir nanimtwewem. Ti eriakem iuwe, te ti ere mitik ke God yaaik.

Wok me Pol hiram menep epei au

⁶ *Ti ehises menmen hi hetputem, te hi au. Wi epei mamnen te mit naniyep te hi hahi. ⁷ *Hi epei hirak menmen God nipaa kehimitena hi hiriakem. Hi hire mitik kesiuknen resis ken kipiuu mak. Menmen hi hiriakem hiram epei au. ⁸ *Te menmen yaaim me himin kai memeriyo mwaai meit wit ke God. Maain God hirak Mitik Iuwe Yaaik skelim mit, hirak kakwetewem. Te hi kiutipen au. Hirak kakwet mit han kerek nanmeriyiwek hir hanhan hirak kakwepyapir hirekes kakit ti ik, hir nantikewa haiu mamit menmen yaaim hirak kakwetaiyem.

Him meiyam kike

⁹ *Ti ap era era ehit yayiwe au emit! Ti enen waswas hentar

¹⁰ *Dimas epei kinaipisa ken wit Tesalonaika, hirak hanhan keriuwe menmen enum mit hanhan em. Kresens epei ken wit Galesia, Taitas ken wit Dalmesia. ¹¹ *Luk kiutipen kerekek kau ketikewa. Ti ehithis Jon Mak hirak kaktikewit yi einen in kakintar hirak yaaik kakikepa. ¹² *Hi heriuwet Tikikas hirak epei ken wit Efesas. ¹³ *Wi kerek ti enen, ti ehit saket kai nokik kerek nipaa hi enemtin ewisim mwaai meit winak ke Kapas keit wit Troas. Te ti etiwem mamtike tiwei mei. Tiwei mit nipaa mit niriakem me miyak patin, ti etiwem eiyim enen hi hanhanem iuwe.

¹⁴ *Aleksanda, mitik kime bras ain, hirak kerekyo menmen enum enum. Mitik Iuwe kakrektywewek enum mamrer menmen me hirak epei kerekwewem. ¹⁵ Ti naanempre hirekes me hirak hentar hirak katip enum enum me him yaaim me Kraiss haiu matip mit em. ¹⁶ *Wi hi hinin hen kot ke gavman hatip him naanempre hirekes, mit han nekepa au, hir ninaipisa. Hi hanhan Mitik Iuwe ap han kitet menmen im enum hir niriakem keremem. ¹⁷ *Te Mitik Iuwe kekepa kerekyo hi han tokik hau. Mar im

hi hatip mit him me God te mit yapirwe neit kot nemtwewem. Te Mitik Iuwe kekepa, mit ap neiyep hi haa au. Hi hepu werek. ¹⁸ Maain Mitik Iuwe kakikepa me menmen enum enum kakiriya kakwisa hahit wit kirak naanmamprau. Haiu emwenipi niuk mirak hirak iuwe tipmain tipmain enum eik. Keremem.

¹⁹ *Ti atip Prisila wetike Akwila hir netike mit miyapir nikerek ne mitik Onesiforas, ti etpor hir yaain. ²⁰ *Irastass wen kepu wit Korin. Hi hinaipis Trofimas hirak kinap keit wit Mailitas. ²¹ Te ti enen wasenum. Maain hawi hitan nime yuwerep mamnen.

Yubyulas, Pyudens, Lainas tetike mite Klodia natip ti yaaik, hir netike nit yinan yapirwe in.

²² Hi hanhan Mitik Iuwe kaku kakikre han kit. Hi hanhan Mitik Iuwe han yaaik kirak kaku kaktikewi.

Mepir keremem

* 4:4 1Ti 4:7 * 4:6 Fl 2:17 * 4:7 1Ti 6:12 * 4:8 1Ko 9:24-25; Rev 2:10 * 4:9 2Ti 1:4 * 4:10 Kl 4:14; Ta 1:4 * 4:11 Kl 4:14; Ap 15:37-39 * 4:12 Ef 6:21-22 * 4:13 Ap 20:6 * 4:14 1Ti 1:20; Sam 62:12; Pro 24:12; Ro 2:6 * 4:16 2Ti 1:15 * 4:17 Ap 23:11, 27:23; Dan 6:22 * 4:19 Ap 18:2; 2Ti 1:16-17 * 4:20 Ap 19:22, 20:4

Tiwei Pol Kewisik Ken Mitik Taitas Menmen me tiwei ik

Pol katip Taitas him gude 1:1-4

Him me mit iuwe ninin naanmpre emi
ne sios 1:5-16

Menmen mit miyapir ne sios nanisesim
2:1-3:11

Pol katip Taitas him mikaru 3:12-15

¹ Hi Pol hi hriak menmen me God, Jisas Krai kehimtena hi aposel kirak. Hirak keriuweta hi hepno ekaap mit God kehimteni hir mit nrak, te hir enises him mriak werek. Hi etpor him yaaim, te hir enirtei enises menmen me God. ² Hi ekaap mit hir nanises him me God nanmeriyiwewek hirak kaknen kaktorhis, te hir nantikerek nanu nanit tipmain tipmain enum eik. God hirak kemipin au. Nipaa enum eik hirak kiriak ti wen au, hirak katip hirak hanhan mit nantikerek nanu nanit tipmain tipmain enum eik. ³ Hirak ketpim epei au, maain wi ham hirak kehimtanem, hirak kewepyapirem. Hirak kewepyapirem keriuwe him hirak kewetewem, te hi atip mit em. God katip hirak kaktaihis haiu mit keriyen, te hirak keweto him im hi atip mit em.

⁴ Taitas, hi Pol hewisut tiwei ik kan. Ti nikan kai ke menmen me God haiu yapirwe misesim. Hi hanhan God Haai ketike Krai Jisas kerek kekepai kaktaihis, hriakit tatrekyut yaaim, te ti ehu werek werek.

*Him me mit iuwe naanmpre mit ne
weiwik me God*

⁵ Hi hnanaiwiriti ti hepu wit Krit, te ti eriak menmen ere werek nipaa hi hriakem. Ti ehimitan mit iuwe naanmpre mit miyapir ne weiwik me God nerer wit mar ke nipaa hi hetputem. ⁶ Mit iuwe nipaa ere in hir nrriak menmen enum au, hir naanmamre mit miyapir ne weiwik me God keriyen. Hir neit miyapir niutip niutip keriyen. Nikerek nir enises him me Krai, te hir mit han ap nansiuwe him nantip nikerek nir nrriak enum nises han kir weinim ap nemtau him me miye haai au emi! ⁷ Mitik iuwe naanmpre menmen me God, te hirak nipaa ere in kirriak menmen yaaim. Hirak mitik enuk paan tokik au emi! Hirak ap han enuk waswas keriuwe menmen au emi! Hirak

kaam tipar si enum ere ketaritari au emi! Hirak ketike mit han nenehan nenapan me menmen au emi! Hirak hanhan kakit pewek te han kenke kenterim au emi! ⁸ Au, hirak ekikaap mit han nan neke wit hak, hirak hanhan ekises menmen yaaim. Hirak naanmpre hirekes ekriak menmen yaaim ekises him me God. Hirak ekwenin han kirak te hirak eku werek. ⁹ Hirak ekises him yaaim nipaa hiau metporem, te hirak kaktip mit kakikepi kakriuwe him im yaaim, hirak kakri han ke mit ap nises him yaaim, te hir nanirtei menmen enum hir nisesim.

*Mit enun ne wit Krit natip him weinim
nemipin*

¹⁰ Hirak ekriak menmen im ekintar mit yapirwe ein ne weiwik me God hir nnapen nemtau him me Krai. Hir natip me menmen weinim nemitetpin mit neriuwerem. Mit yapirwe nar ik hir nises him me mit kerek natip nar ik: "Yi eirekir yink ki, te yi yises him me God werek werek." ¹¹ Hir mit nar ik nemitetpin mit neriuwe him mir im enum. Hir nari han ke mit miyapir nikerek nir niutip niutip nerer wit wit neriwaank. Hir netpor him enum hir enisesim kerek haiu mit in haiu ap te mamriakem taau. Te hir enit pewek keremem me mit han. Te ti ewenin menmen mit nar ik hir nrriakem natip mit em. ¹² Nipaa mitik kiutip ke mit ne Krit hir han kitet hirak profet yaaik hirak katip kar ik: "Hekrit hekrit haiu mit ne wit Krit haiu memipin, han kaiu enuk haiu nrriak enum mar ke samiyak enuk, haiu mau yain yain maam menmen weinim." ¹³⁻¹⁴ Him im hirak ketpim hiram yaaim. Ti ene mit in ne weiwik me God wisenum, te hir ap enises him me weiwik me maamer ne mit ne Isrel au emi! Hir ap enises him weinim me mit nises him lo me nipaa te hir neweikin sip newet him yaaim me God em au emi! Hir mit ne weiwik me God hir enises him mriak werek werek keremem.

¹⁵ Mit han, han kir yaaik prar prar, hir han kitet menmen yapirwe yaaim te hir ap nneinim au. Te mit han kerek han kir enuk, hir han kitet him me Krai werek werek au, hir natip menmen yapirwe hiram enum hir nneinim. Menmen mewaank han kir te hir netari menmen enum hir nrriakem nisesim. ¹⁶ Hir natip hir netike God nau han kiutip, te menmen hir nrriakem nisesim meteiknai hir nemipin. Hir netike God nau han kiutip

* 1:3 Ef 1:9-10; Ta 2:10, 3:4; 1Ti 1:1, 11 * 1:4 2Ko 8:23; Ga 2:3; 2Ti 1:2; 4:10; Ro 1:7 * 1:6 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26

* 1:7 1Ko 4:1 * 1:9 2Ti 4:3; Ta 2:1 * 1:10 1Ti 4:7 * 1:11 Jo 10:12; 1Pi 5:2; 2Ti 3:6 * 1:13-14 2Ti 4:2

* 1:13-14 1Ti 4:7 * 1:15 Mt 15:11; Ro 14:20 * 1:16 2Ti 3:5; 1Jo 1:6, 2:4

taauye! H̄r nises h̄m me Krai au. H̄r m̄t enun paan tokik, h̄r ap nanriak menmen mei yaaim miut̄p taauye!

2

H̄m ti at̄p m̄t miyap̄r iuwe em

¹ *Te ti et̄p m̄t miyap̄r h̄m yaaim h̄ram mises h̄m me God. ² Ti at̄p m̄t enun ne m̄t te h̄r ap naam t̄par wain ere h̄r netaritari au em̄t! H̄r naanmampre h̄ras enriak menmen yaaim, te m̄t han nat̄p h̄r yaain. H̄r enwen̄n han k̄r me menmen h̄r nisesim. H̄r enises h̄m me Krai werek werek. H̄r han tewen̄n m̄t. M̄t nerekyor enum te h̄r han tokik enu.

³ *Ti at̄p miyap̄r epei enun ne m̄t te h̄r naanemp̄re h̄ras me menmen yap̄rwe h̄r n̄riakem, en̄r ke miyap̄r nises h̄m me God h̄r enriakem. H̄r ap nant̄pan nanisesan au em̄t! H̄r ap hanhan nan̄m t̄par wain yap̄rwe au. H̄r nat̄p miyap̄r han menmen yaaim me God neteiknorem narkeik h̄r nanisesim. ⁴ H̄r ent̄p miyap̄r n̄han menmen enkepi te h̄r han etwen̄n m̄t n̄r niut̄p niut̄p netike n̄kerek n̄r. ⁵ *H̄r nat̄p miyap̄r n̄han menmen, te h̄r naanmamre h̄ras te h̄r nanriak m̄t miyap̄r menmen yaaim. H̄r ap han ekitet nantike m̄t nanriyanhis nanwen̄nem au em̄t! H̄r naanmamre menmen me winak, enriak menmen yaaim en̄mtau h̄m me m̄t n̄r niut̄p niut̄p keriyen, te m̄t han ap nant̄p enum me h̄m me Krai keremem au.

H̄m me m̄t pipep

⁶ Ti at̄p m̄t pipep h̄m manp te h̄r naanemp̄re h̄ras nanwen̄n han k̄r me menmen h̄r han kitet̄m te h̄r enriak menmen yaaim keremem. ⁷ *Menmen yap̄rwe ti h̄riakem, h̄ram m̄re piksa meteiknor menmen h̄r enisesim. W̄i t̄ etpor menmen, ti ap ari h̄m wein̄m etporem metike h̄m yaaim mit au em̄t, te h̄r nan̄rtei ti mit̄k yaaik. ⁸ *Ti at̄p h̄m yaaim mamkaap m̄t keremem, te m̄t han ap te nant̄p enum me h̄m mit. Ti er̄ak menmen mar im, te m̄t enun nepan ne h̄m me Krai h̄r ȳnk enuk nentar h̄r ap nat̄p h̄m enum em menmen yaaim haiu m̄t m̄riakem au.

H̄m me wok m̄t

⁹ *Ti at̄p m̄t kerek n̄riak wok me m̄t han, te h̄r enises h̄m me m̄t n̄r iuwe te h̄r han yaaik neriueri me menmen yap̄rwe h̄r n̄riakem. H̄r ap en̄tpor h̄m enum au em̄t! ¹⁰ *H̄r ap enkint̄p

menmen me m̄t n̄r iuwe en̄pak̄nem au em̄t! H̄r naanmamre menmen me m̄t n̄r iuwe enises h̄m, te m̄t n̄r iuwe en̄rtei m̄t in n̄riak menmen yaaim. Mar im m̄t n̄r iuwe h̄r han kitet̄ h̄m me God kaiu kak̄ikepai h̄ram yaaim.

¹¹ Hi hat̄p menmen im hentar God epei keteiknai h̄rak hanhan kak̄ikepai haiu m̄t yap̄rwe kaktaihis, te h̄rak keriuwet Jisas h̄rak kan t̄i. ¹² *Menmen im meteiknai haiu emweik̄n sip emwet menmen enum me t̄i. Haiu ap emises h̄ras te haiu emriak menmen yaaim emises God em̄r ke m̄t nises h̄m me God h̄r enriakem. Haiu emriak menmen em̄r im me w̄i haiu mepu t̄i im e. ¹³ *Haiu emriak menmen im me w̄i haiu memer̄r w̄i yaaim God kaiu Iuwe Jisas Krai p̄ke kaknen kakwep̄yap̄r h̄rekes kakteik̄n m̄t menmen m̄rak iuwe. ¹⁴ *N̄ipaa h̄rak kaa kak̄ikepai kaktaihis, te haiu emnaaiw̄r menmen enum, haiu emises h̄m me God. H̄rak kerekyei haiu mepu han yaaik prar prar, haiu m̄t n̄rak keriyen. Haiu hanhan w̄isenum mamrekȳwek menmen yaaim. ¹⁵ *Ti wen etpor h̄m im h̄m manp enum. M̄t h̄r n̄napen nanises h̄m im, ti etpor h̄m manp hekreh̄r ke Jisas te h̄r enisesim. Te ti ap ewis m̄t h̄r n̄nan yip̄r nanw̄irek neweik̄n sip newetutem.

3

Haiu m̄t emises menmen yaaim

¹ *Hekrit hekrit ti er̄ak han ke m̄t miyap̄r ne weiw̄ik miut̄p me God te h̄r nan̄mtau h̄m me m̄t ne gavman netike m̄t kerek naanm̄pre m̄t nerer wit wit, h̄r enises h̄m m̄r, enriak menmen yaaim enkepi. ² *H̄r ap nant̄p enum nansiuwe h̄m m̄t han au. H̄r netikeri nenehan au. H̄r enkiyan enu enkaap m̄t nanriak m̄t yap̄rwe menmen yaaim. ³ *N̄ipaa ein haiu h̄ras metari menmen me God haiu ap misesim au. Seten kemitaip̄n kari han kaiu, te haiu hemkre menepam me menmen haiu m̄riak enum, haiu mewen̄n han kaiu me menmen au, haiu m̄riak menmen mises han kaiu keremem. Haiu mises menmen enum mepu wein̄m m̄riak han kaiu yaaik. Haiu ȳnk enuk meriuwe m̄t netenen menmen yaaim, o menmen me m̄t han, haiu m̄neini, h̄r n̄neinai haiu enun nepan keriyen.

⁴ *Te God kerek maain kaktaihis, h̄rak keteiknai haiu m̄t h̄rak yaaik h̄rak han

* 2:1 Ta 1:9 * 2:3 1Ti 3:11 * 2:5 Ef 5:22 * 2:7 1Ti 4:12; 1Pi 5:3 * 2:8 1Pi 2:15 * 2:9 1Ti 6:1; 1Pi 2:18
 * 2:10 Ta 1:3 * 2:12 1Jo 2:16; Ef 1:4 * 2:13 1Ko 1:7; Fl 3:20 * 2:14 Ga 1:4; Sam 130:8; Eks 19:5; Diu 7:6; Esi 37:23; 1Pi 2:9; Ef 2:10 * 2:15 1Ti 4:12 * 3:1 Ro 13:1-7; 1Pi 2:13-14 * 3:2 Fl 4:5 * 3:3 1Ko 6:11; Ef 2:2, 5:8
 * 3:4 Ta 1:3 * 3:5 2Ti 1:9; Ef 5:26; Jo 3:5

tewenɪnai. ⁵ *Te hɪrak keriuwet Jisas kan kekepai. Hɪrak kekepai kentar menmen yaaim haiu mɪriakem au. Hɪrak kekepai kentar hɪrak hanhanai. Wɪ nɪpaa mɪt hɪr nɪkrai neriuwe tɪpar, God Hɪmɪn Yaaik kenipai haiu han yaaik prar prar mepu, hɪrak kenipai keweikɪnhis hɪmɪn kaiu te haiu mises menmen yaaim. ⁶ *God Haai kesiuwe Hɪmɪn kɪrak Yaaik kan kekepai iuwe kentar menmen Jisas Kraiskerek kekepai kaktaihis hɪrak kɪriakem. ⁷ *Hɪrak keriuwetek te hɪrak han yaaik kakɪkepai kakɪsak menmen enum haiu mɪriakem hɪrak katɪp haiu yaain, kehimiɪtenai haiu emɪnkerek maain haiu emtikerek emu tipmain tipmain enum eik.

⁸ Menmen hi etputem hɪram hɪm yaaim. Hi hanhan te ti etpor hɪm im hɪm manp, te hɪr mɪt kerek nises hɪm me God naanmampre hɪras nanriak menmen yaaim. Menmen mar im hɪram yaaim mamkaap mɪt.

⁹ *Ti etike mɪt han yi ap eitɪpan einehan me hɪm enum weinɪm au emɪ! Ti ap eises hɪm me wit tɪpir o menmen nɪpaa mɪt maamrer nɪriakem emɪ! Ti etikeri yi einehan me hɪm lo Moses kewet mɪt ne Isrel em au emɪ! Menmen mar im mamkaap mɪt au. Hɪram mamɪwaanki.

¹⁰ *Mɪtik hak kari han ke mɪt han ne weiwɪk me God hɪr nisesik, te ti enerek miutɪp o wik. Epei au, hɪrak wen ap kakɪmtau hɪm mɪt, yi mɪt yapɪrwe eiweikɪn sip eiwetɪwek. ¹¹ *Mɪtik kar ik han kitet menmen enum, kɪriak menmen enum. Menmen enum hɪrak kɪriakem mewepyapɪr hɪrak enuk.

Pol kewis hɪm ham yinam

¹² *Maain te hi esiuwe mɪtik Atemas o Tikikas hɪrak kiutɪp kaknen kakiun ein, ti enen waswas, te hawɪr ewɪwen yipɪrakɪt ewɪt wit Nikapolis. Hi amɪ ahu in ere hawɪ hɪtan epei au. ¹³ *Ti ekaap mɪtik Sinas kerek kertei menmen me lo me mɪt ne wit Rom. Ti ekepi ketike mɪtik Apolos. Ti ekepi kɪt, te hɪrakɪt tetenen menmen me hɪr neiyɪm nanɪno.

¹⁴ *Mɪt miyapɪr naidu enɪrtei enriak yaaim enkaap mɪt miyapɪr hɪr han enuk me menmen enum man mewaanki. Haiu emriak menmen im emkepi te hɪr enu enɪr ke nu hɪr mɪt ap nɪman au, hɪram mamri yapɪrwe. Mar im hɪr ap nanu weinɪm au, hɪr enises menmen me God werek werek. ¹⁵ Mɪt miyapɪr kerek netikewa haiu mau in, hɪr nesiuwe hɪm natɪp ti yaaik. Ti atɪp mɪt

miyapɪr ein haiu matɪp hɪr yaain. Hi hanhan God han yaaik kɪrak kaku kaktikewi.

Mepɪr keremem

* 3:6 Ap 2:17-18 * 3:7 Ro 3:24 * 3:9 2Ti 2:14, 16, 23 * 3:10 Mt 18:15-17; 2Jo 10 * 3:11 1Ti 6:3-5 * 3:12 Ef 6:21-22 * 3:13 Ap 18:24; 1Ko 3:5-6, 16:12 * 3:14 Ef 4:28; Ta 2:14; Mt 7:19

Tiwei Pol Kewisik Ken Failimon Menmen me tiwei ik

Pol katip mitik Failimon him gude 1:1-3
 Pol kewenipi niuk me Failimon 1:4-7
 Pol kitehi Failimon hirak naanmampre Onisimas 1:18-22
 Pol katip Failimon him mikaru 1:23-25

1 *Hi Pol hi hepu hekre winak enuk ke gavman hentar him me Jisas Kraisis hi atip mit em. Hi hetike kaiu yinak Timoti, hawir wik wewis tiwei ik wesiuwerek ken ti Failimon. Ti kawir yaaik, haiu miriak menmen miutip. 2 *Hawir ap weswut ti kiutipen tiwei ik au. Hawir wesiuwerek kakno mit ne weiwik me God kerek nau nererik neit winak kit eik, hir netike Apia yenten pawir wetike Akipas. Hirak kiriak menmen kar ke hawir wiriakem. 3 *Hi hanhan God Haai kaiu ketike Mitik Iuwe Jisas Kraisis han yaaik kirakit hirak kaku kaktikewi, yi eiyu werek werek.

Failimon kises him me Mitik Iuwe

4 *Hekrit hekrit hi hitehi God, hi hetpwek hirak yaaik hentar 5 hi hemtau ti ehises Mitik Iuwe, ti hanhanek hirak ketike mit hir nises him mirak. 6 *Hi hitehi God te hawir wetikewi wewepnak me menmen me God, hirak kakikepit te ti ertei iuwe menmen yapirwe me God haiu metiwem hiram mamkepai wisenum, haiu emises him me Kraisis werek werek. 7 *Kai yinak yaaik, hi han yaaik wisenuk hau werek werek hentar ti hanhan mit ne weiwik me God ein, ti ekepi hir han tokik nepu hir nau werek werek neriuwe menmen me God.

Failimon pike kakithis Onisimas hirak kire kirak yinak

8-10 **Hi han kitet menmen im ti hirak mit em hiram menmen yaaim. Hi am hituthi ti eriak menmen yaaim me nikan kai Onisimas. Hi hire haai kirak hentar hi heit winak enuk ke gavman, hi hekepik hirak kises him me God. Hiram werek te hi etput him iuwe menmen im hekrehir ke Kraisis hentar hirak kehimitena hi mitik iuwe, te ti ehisesim. Au, hi hanapan etput him iuwe au emit! Hawir hanhanakit, te hi hanapan. Hi Pol hi enuk epei he mitik hi heit winak enuk ke gavman hentar him me Jisas Kraisis hi atip mit em. Hi hare hituthi ti ariak yaaim me nikan kai Onisimas. 11 Ti hertei niuk mirak matip mar im: "Hirak

kikaap mit," te nipa hirak kiriak menmen hirak ap kekepit au. In ek hirak kises him me God te hirak kiriak menmen yaaim kekepawir. Hirak kekepit, kekepa.

12 In ek hi epei esiuwerek kan kirat. Hi han in han kitetik.

13 *Hi hanhan eriuwerek, te hirak kaktikewa kaku in kakikepa kerek hi wen hepu winak enuk ke gavman hentar him me God. Te hi hepu in ti ekepa. Au, ti hepeit ein, te hi hanhan hirak kekrehir kit kekepa.

14 *Hi epei hesiuwerek ken ein. Hirak ap kau ketikewa au. Hi ap etenenik ere hi heswut tiwei eituthi ti ewenhi hirak kaku in, te hi esiuwerek ken ein. Hi hanapan ti yink enuk hentar hi etenen mitik kit ere ti ewenhi, te hi epei hesiuwerek ken. Hi hanhan ti eriak menmen ti ehises han kit ek. 15 Hi han kai katip kar ik: "God kewisik hirak kinaiwirir kirir ken keit ein wi ham kentar maain hirak ap pike kaknen 16 *kakir ke mitik kit kiriak wok mit taau! Hirak kakre kit yinak yaaik kaku kaktikewit. Hi hanhanek iuwe. Ti au ti tewen han teweninek wisenuk hentar hirak kit yinak yaaik ke menmen me Jisas, hirak mitik kit kiriak menmen mit.

17 Te ti han ektip hi wariyakit kit, te han kit ektip mitik hak eik ekpire hirak wariyakit kit ekpar kerek hi wariyakit kit. Hirak Onisimas kaknen, ti etiwekhis.

18 Hirak kerekyut menmen enum kekintip menmen kisawinem, te ti ehitauhi me menmen hirak kekintipem. 19 *Hi Pol hi hewis him im me his mai hirekes, te hi hirekes pike ewetitem. Nipaa hi ekepit, te ti ewekin han hises him me God, te ti eweto menmen me im em au. 20 Te kai yinak, ti erekyo menmen yaaim im. Ti naanmipre Onisimas kar ke ti naanmiprau. Ti eriak menmen im mentar hawir wises Mitik Iuwe, te hi han yaaik eriuwit.

21 Hi ewisut tiwei ik ke han kai katip ti ehises menmen hi hetputem. Au, hi hertei ti ehin menmen im hi hituthiyem.

22 *Maain Onisimas kaknen kakiun ein, ti etiwek his ti wen naanmamriwewek yaaik ti erekyiwewek haau mai mamantar hi hanhan God kakimtau menmen yi yitiwekhi ke hi, te hirak kaksipuena hi anaawir winak enuk ke gavman, hi anen ari.

Mit hir natip gude men mitik Failimon

23 *Hi hetike Epafras wau wekre winak enuk ke gavman wentar him me Jisas Kraisis. Hirak kesiuwe him ketput ti yaaik.

* 1:1 Ef 3:1   * 1:2 Kl 4:17; 2Ti 2:3   * 1:3 Ga 1:3   * 1:4 Ro 1:8-9   * 1:6 Fl 1:9; Kl 1:9   * 1:7 2Ko 7:4
 * 1:8-10 Fl 1   * 1:8-10 Kl 4:9; 1Ko 4:15   * 1:13 Fl 2:30   * 1:14 2Ko 9:7; 1Pi 5:2   * 1:16 1Ti 6:2   * 1:19
 1Ko 16:21; Ga 6:11   * 1:22 Fl 1:25, 2:24   * 1:23 Kl 1:7   * 1:24 Kl 4:10, 14; 2Ti 4:10-11

²⁴ *Mak, Aristakas, Dimas tetike Luk h̄r netikewaw̄r haiu m̄riak menmen me God. H̄r nesiuwe h̄m nat̄ip ti yaaik. ²⁵ Hi hanhan M̄it̄ik luwe Jisas Kraiṣ han yaaik k̄irak kaku kaktikewi.

Mep̄r keremem

Tiwei Mitik Kewisik Ken Mit Ne Isrel - Hibru Menmen me tiwei ik

Krais keteiknai God hirak kire mekak 1:1-3

Krais Iuwe kinin mit ensel 1:4-2:18

Krais Iuwe kinin Moses ketike Josua 3:1-4:13

Krais Iuwe kinin mit pris 4:14-7:28

Him me Krais hiram minin him enipaa God kewet Moses em 8:1-9:28

Hemkre me Jisas minin hemkre me bulmakau, ehiram mesak menmen enum maiu 10:1-39

Haiu mit han ekitet Jisas haiu emnakin tokim eemisesim 11:1-12:29

Him me menmen mit ne weiwik me God ehir nanisesim 13:1-19

Him mikaru 13:20-25

God Nikan kirak kekrehir ke Haai kirak ketpai him mirak

1 Nipaa enum eik me wi ham yapirwe, God katip mit profet him mirak kenipi hir nityak. Nepei au, hirak keriuweti nan natip maamrer him mirak. 2 *Te in ek, wi kerek ti nepei au mamasi, God kewepaiyapir him mirak keriuwe menmen Nikan kirak ketpim. God epei kehimitanek hirak kakwetiwek menmen mirak yapirwe. Nipaa God katip Nikan kirak te hirak kises him mirak hirak Nikan kirak menmen yapirwe mau ti mau nepni, mar ke Haai kirak hanhanem. 3 *Nikan kirak Jisas keteiknai menmen iuwe me God merhihe mire tipar meteiknai himin kaiu kentar han kirak kerekek kire God. Hirak him mirak iuwe menip menmen yapirwe hiram mises han kirak te hirak naanmpre menmen yapirwe mau merer wit wit. Hirak hirekes kaa kentar nu tentarakit kesak menmen enum mekre han ke haiu mit. Epei au, hirak ken kau wit kerek God Mitik Iuwe kewiyen, hirak kau menep his yaaim mirak kerek mit iuwe naanmpre menmen yapirwe hir newi.

Nikan ke God kinin mit ensel

4 *Jisas kau menep his yaaim me God kerek mit iuwe newi. Mar im God epei keteiknai hirak kirakek hirak kinin mit ensel kar ke niuk kerek God kewetiwekem hiram minin niuk me mit ensel. 5 *Niuk

mirak iuwe minin niuk me mit ensel mentar nipaa God ap katip mit mirak ensel kar ik:

"Petepin hi hehimitenit ti are nikan kai." God keteipim pake ketpim kar ik:

"Maain hi ahu are Haai kirak, hirak kaku kakre Nikan kai." God ap katip me mit ensel mirak au. Hirak katip me Nikan kirak Jisas kerekek.

6 *Kerek wi nipaa God kakriuwet Nikan kirak iuwe mitik kaknen ti ik, hirak keteipim pake ketpim kar ik:

"Yi mit ensel nai yi eiwenipi niuk mirak."

7 *Hirak katip me mit ensel kar ik:

"Hi herekyor hir mirak menmen mai waswas nar ke nime, hir nanawaank menmen ap mises han kai au nar ke si merhihe." 8 *Te hirak katip me Nikan kirak kar ik:

"Ti are hi God ti Mitik Iuwe naanmpre menmen yapirwe tipmain tipmain enum eik. Ti tewen naanmamre menmen mit ti hirakem yaaim yaaim.

9 Ti hanhan heriuwe menmen yaaim, ti au han enuk heriuwe menmen enum, te ti Mitik Iuwe, hi God kit hi ehimitanit ti iuwe ti han yaaik ehinin mit yapirwe." 10 *God pake katip keteipim kar ik:

"Ti Mitik Iuwe nipaa enum eik ti hirak ti metike nepni meriuwe his mit.

11 Maain ti ik ketike nepni hiram mamawaank mamit te ti au. Ti ehu ehit tipmain tipmain enum eik. Mar ke mit neriuwet laplap ere enum hir newirem, maain ti ketike nepni hiram mamweikin his mamirem.

12 *Mar ke mit nepel laplap enum tokim newirem hir neit ham yaaim neriuwetem, te ti ehit ti ketike nepni enum ti ewirem emit, ti enip meiyam yaaim emikrehir miram. Ti hirekes au, ti ehu apar ke in ek ti hirekes hepu. Ti ap te eweikinhis are menmen enum tokim au. Ti ehu tipmain tipmain enum eik." 13 *Nipaa God katip kar ik:

"Ti ehu menep etikewa eno menep his mai yaaim kerek mit iuwe newi, ti ehu ere hi enep mit enun nepan ni enip enepi."

God hirak ap katip him im men mit ensel au. Hirak katip Nikan kirak em keremem. 14 *Te mit ensel hir mire mekam? Hir mire himin hir mirak menmen God

* 1:2 Sam 2:8; Mt 21:38; Jo 1:3; Kl 1:16 * 1:3 2Ko 4:4; Ap 2:33-34; Kl 1:15; Hi 8:1 * 1:4 Fl 2:9 * 1:5 Ap 13:33; Hi 5:5; 2Sml 7:14; Sam 2:7 * 1:6 Ro 8:29; Sam 97:7 * 1:7 Sam 104:4 * 1:8 Sam 45:6-7 * 1:10 Sam 102:25-27 * 1:12 Sam 22:22 * 1:13 Sam 110:1 * 1:14 Sam 34:7, 91:11

ketpor, h̄rak keriuweti nan̄no nan̄riakem nankaap m̄it miyap̄ir kerek h̄rak hanhan kaktoris nanu nantikerek.

2

God h̄rak kak̄ikepai kaktaihis-Menmen im h̄ram iuwe

¹ N̄ikan ke God Jisas h̄rak M̄it̄ik Iuwe kin̄n menmen yap̄irwe, te haiu emises wisenum menmen kerek n̄ipaa haiu memtewem te haiu ap emnaaiw̄ir h̄m im emweik̄n sip emwet̄iwem au em̄it!

² *N̄ipaa God kat̄ip m̄it ensel n̄rak h̄m m̄irak. H̄r net̄iwem net̄ipim newepyap̄ir m̄it em. Menmen nepei man mar ke n̄ipaa h̄r net̄ipim. M̄it kerek neweik̄n sip newet h̄m yaaim me God, h̄r nises menmen enum God kakreyor enum mamair ke h̄r n̄riak menmen enum.

³ *Te haiu emweik̄n sip emwet̄iwem h̄m iuwe me God kak̄ikepai kaktaihis, te haiu ap te mamn̄p̄in mamkeip̄in menmen enum God kak̄irak m̄it enum em taau. N̄ipaa M̄it̄ik Iuwe Krai h̄rekes kin̄n kewepyap̄ir God kaktaihis. Nepei au, m̄it kerek nemtau h̄m m̄irak h̄r nisesim, h̄r net̄ipai nar ik: "H̄m im ap me memitet̄ip̄in au. H̄ram h̄m yaaim." ⁴ *God h̄rekes keteik̄n h̄m m̄ir h̄ram yaaim keriuwe menmen yaaim h̄rak k̄riakem k̄kaap m̄it keriuwerem. H̄rak k̄riak menmen im metike h̄rak keriwet God h̄m̄n yaaik h̄rak kises han k̄rak kan kewet m̄it menmen m̄irak yaaim.

Jisas keweik̄nhis k̄re m̄it̄ik h̄rak kekepai kaktaihis

⁵ Haiu mat̄ip me t̄i ham maain God kak̄riakem mamnen m̄it kerek nisesik h̄r nanwik. God ap keh̄m̄tan m̄it ensel h̄r naanm̄iprewem. ⁶ *Au, h̄m me God kerek m̄it̄ik hak kewis̄m mau t̄iwei Sam h̄ram mat̄ip mar im:

"God haiu m̄it m̄re mekam te ti han tewen̄nai naanemprai? Haiu au enun wein̄n.

⁷ Me w̄i yinam te ti herekyei haiu enun te m̄it ensel h̄r nin̄nai h̄r iuwe. Ti ewetai menmen m̄it iuwe net̄iwem te haiu niuk maiu iuwe.

⁸ *Ti eh̄m̄tenai haiu mamin̄n naanmamre menmen mit yap̄irwe."

H̄m h̄ram m̄it̄ik ik epei kewis̄m mat̄ip haiu m̄it mamin̄n naanmamre menmen yap̄irwe. Menmen miut̄ip ap te mamin̄nai taau. Te in ek haiu ap min̄n naanm̄ipre menmen wen au. ⁹ *Te in ek haiu mertei

menmen me M̄it̄ik Jisas. N̄ipaa me w̄i yinam Jisas kau t̄i ik God k̄riak Jisas au m̄it̄ik wein̄k, te m̄it ensel h̄r iuwe nin̄nek. In ek God k̄riakek h̄rak k̄re M̄it̄ik Iuwe keit menmen m̄irak iuwe kentar Jisas kaa kekreh̄r kaiu te God kak̄riak haiu m̄it menmen yaaim kakriuwe menmen im Jisas k̄riakem. ¹⁰ *H̄ram yaaim te h̄rak God kerek haai ke menmen yap̄irwe h̄rak k̄riak menmen yap̄irwe h̄rak kenip Jisas h̄rak m̄it̄ik yaaik wisenuk keriuwe menmen enum mak̄ip. Marim God k̄riak Jisas yaaik te h̄rak kak̄riyeyi haiu m̄it haiu mamre n̄kerek ne God haiu mam̄it menmen m̄irak yaaim. ¹¹ *Jisas kesak menmen enum haiu m̄it m̄riakem te haiu m̄re yaain. H̄rak ketikewai haai kiut̄ip, te h̄rak ap ȳnk enuk kat̄ip haiu "k̄krek n̄rak." ¹² H̄rak kat̄ip kar ik:

"God hi tewen aweypyap̄ir niuk mit at̄ip k̄krek nai yem. Me n̄m̄n ke m̄it yap̄irwe nererik nises h̄m mit hi eine henye awen̄ipi niuk mit." ¹³ *Te h̄rak wen kat̄ip kar ik:

"Hi han ekitet h̄m me God hi ehisesim." H̄rak p̄ike kat̄ip kar ik:

"Hi hepu in etike k̄krek yap̄irwe God epei kewetori."

Jisas keweik̄nhis k̄re m̄it̄ik te h̄rak kekepai haiu m̄it

¹⁴ *Haiu m̄it miyap̄ir Jisas kat̄ip haiu k̄krek n̄rak haiu m̄re ȳnk, hemkre o hemik, te h̄rak h̄rekes keweik̄nhis k̄re haiu m̄it te h̄rak kaa kewaank Seten kerek k̄riak haiu m̄it haiu mami. ¹⁵ H̄rak k̄riakem te haiu m̄it yap̄irwe n̄ipaa haiu m̄inaain te mami mamno mam̄r God, maain haiu ap te mamn̄p̄in mei taau.

¹⁶ *H̄rak ap k̄riak menmen k̄kaap m̄it ensel au. H̄rak k̄riakem kekepai haiu m̄it nepenyerer ne Ebrahim. ¹⁷ *Te h̄rak Jisas keweik̄nhis kar ke haiu m̄it k̄krek n̄rak h̄rak k̄re m̄it̄ik kerekek. H̄rak keweik̄nhis k̄re m̄it̄ik te h̄rak k̄riak menmen me God k̄re m̄it̄ik iuwe pris kerek hanhan keriuwe m̄it h̄rak k̄riakem werek werek. H̄rak k̄riak menmen yaaim keyīm kesak menmen enum me haiu m̄it yap̄irwe. ¹⁸ *H̄rak yaaik te h̄rak kak̄kaap m̄it wen nanises God werek werek w̄i menmen enum mamnen mam̄waanki. H̄rak kak̄kaap m̄it kak̄intar n̄ipaa menmen enum man mewaankek te h̄rak ap keweik̄n sip kewet God au.

* 2:2 Ga 3:19 * 2:3 Hi 10:29, 12:25 * 2:4 Mk 16:20; 1Ko 12:4, 11 * 2:6 Sam 8:4-6 * 2:8 1Ko 15:27
 * 2:9 Fl 2:8-9 * 2:10 Ro 11:36 * 2:11 Mt 25:40; Mk 3:35; Jo 20:17 * 2:13 Ais 8:17-18 * 2:14 Jo 12:31; 1Jo 3:8; Rev 12:10 * 2:16 Ais 41:8-9 * 2:17 Fl 2:7; Hi 2:14; 1Jo 2:2, 4:10 * 2:18 Hi 4:15 * 3:1 Hi 4:14, 6:20, 7:26, 8:1, 9:11

3

Jisas wisenuk kinin mitik Moses

¹ *Nai yinan kerek God keit wit kirak kehimiteni te yi yisesik yayit menmen mirak, yi han ekitet Jisas werek werek. Hirak hirekes God keriuwetek kire Aposel hirak kan kewepyapir him mirak, hirak kirak menmen mire mitik Hetpris, haiu mit misesik matip mit han ek. ² *God kehimitanek hirak kirak menmen mirak te hirak kirakem kisesim werek werek, kar ke nipaa mitik Moses kirakem kisesim kau namin ke mit miyapir ne weiwik me God. ³ Mitik Iuwe ik Jisas God kewisik hirak keit niuk mirak wisenum kinin niuk me Moses kire mitik kime winak yaaik keit niuk mirak iuwe. Winak au, hirak kepu weinim. ⁴ Winak yapirwe ap te mamime hiremes taau. Mit keriyen nimaam, te God kinin kentar hirak kirak menmen yapirwe. ⁵ *Moses kirak menmen me God namin ke mit miyapir ne weiwik mirak. Hirak kire wok mitik kirak menmen me mitik iuwe kirak. Hirak kewepyapir menmen God katip maain hirak hirekes kakrakem. ⁶ *Krais hirak au. Hirak Nikan ke God kerekek, hirak kirak menmen me God werek werek. Hirak Mitik Iuwe kinin naanpire mit miyapir ne weiwik me God. Haiu mamu mamre mit miyapir ne weiwik me God te haiu wen han tokik emu emimerir Mitik Iuwe kanen kaktaihis o au en, taau.

Mit ap nises him me God ap te nanu werek werek taau

⁷ *Haiu emimtau him kerek God Himin Yaaik ketpaiyem emintar haiu ne weiwik miutip mirak. Hirak katip kar ik:

“Petepin kerek yi yemtau God ketpi menmen, ⁸ *yi ap paan tokik (o eiyinke perkenum) eiweikin sip eiwetiwem au emit! Yi ap eiyises menmen me nipaa maamrer niau narakem neweikin sip newet God me wi hir nepu wit تنهاان weinik mit ap newi. Hir han enuk nari han kirak nenipiwek han enuk keriuw-eri.” ⁹ God katip kar ik:

“Maamrer ni neit wit ik hir nari han kai enuk te hir nir menmen hi narakem me 40 tito, te hir au, hir neweikin sip neweto. ¹⁰ Hir nenipa hi han enuk heriuweri te hi hatip har ik:

‘Hir hekrit hekrit hir nises menmen ham enum mekre han kire. Hir au, hir nepitari menmen hi hetpim hir nnapen nisesim.’

¹¹ *Hi han enuk heriuweri te hi hatip him iuwe har ik:

‘Hi ap ewisi hir naninen nanu wit kerek hi ehimitenor hir nanino nani, ap nanino ein ein au.’”

Haiu ap emweikin sip emwet him me God emir ke nipaa hir mit ne Isrel narakem emit

¹² Nai yinan, yi naanmamre hirras te yi mit ap te eirak han ki enuk yi eiweikin sip eiwet God kerek kaku kakpeit nipaa ere in te maain hirak kaku tipmain tipmain enum eik. ¹³ Wi yapirwe God katip hiram mire “petepin” yi hekrit hekrit einakinan hitokim eikapan han tokik eiyu te yi ap eiwis menmen enum mamri han ki memitipin te yi eiweikin sip eiwet God au emit!

¹⁴ *Yi eikapan eiyintar nipaa haiu mit memtau him me Krais. Haiu emisesim ere maain haiu mami te haiu mantikerek mamu han kiutip haiu mit mamit menmen mantikerek. ¹⁵ *Haiu mertei him im wen mepu hiram matip mar im:

“In ek yi yemtau him me God kaktpiyem yi ap einakin tokim eiweikin sip eiwet him mirak mar ke nipaa maamrer ni narakem.” ¹⁶ *Neimin nemtau him God ketpim te hir ap nisesim au, neweikin sip newetiwem? Mit miyapir kerek Moses keriyei keriken nanaawir wit Isip. ¹⁷ *God hirak han enuk keriuwe neimin me 40 tito a? Hirak han enuk keriuwe mit miyapir narakem menmen enum te hir naa neit wit تنهاان weinik mit ap nei newi. ¹⁸ *Nipaa God katip him iuwe kar ik: “Hir ap naninen nanu wit Keinen kerek hi hehimitanek hir nanwiyen ap nanino ein ein au,” hirak katip karik hirak katip me neimin a? Hirak katip me mit ne Isrel kerek neweikin sip newetiwek. ¹⁹ Te haiu mertei hir ap nen nau wit kerek hirak epei kehimiteni hir nanwiyen nentar hir ap nises him mirak werek werek au.

4

Haiu naanmamre hirras te haiu emu emtike God

¹ Haiu mit miyapir naanmamre hirras emintar him nipaa God ketpim me mit naninen nanu wit kerek hirak kehimiteni nanwiyen hir nanu yaaim nantikerek nanu nanit. Him yaaim im hiram mepu. Yi naanmamre hirras te God kaktpi ap te yi yaino yayit menmen kerek hirak

* 3:2 Nam 12:7 * 3:5 Nam 12:7 * 3:6 Kl 1:23; Hi 3:14 * 3:7 Sam 95:7-11 * 3:8 Eks 17:7; Nam 20:2-5

* 3:11 Nam 14:21-23 * 3:14 Hi 3:6 * 3:15 Sam 95:7-8; Hi 3:7-8 * 3:16 Nam 14:1-35 * 3:17 1Ko 10:10

* 3:18 Hi 3:11

kehimiteni yi yaitiwem. ² Haiu memtau h̄im yaaim me God mar ke n̄ipaa h̄r m̄it maamer nemtewem. Te menmen h̄r nemtewem ap mekepi mentar w̄i h̄r nemtiwem h̄r neweik̄in sip newetewem. ³ *Haiu m̄it miyap̄r kerek mises h̄m me God, haiu epei mamno wit kerek God kehimitenai haiu mamwi en mamu yaain mamtikerek mamu mam̄it. N̄ipaa God kat̄ip ke wit ik h̄rak kat̄ip kar ik: “Hi han enuk te hi epei hat̄ip h̄m iuwe har ik:

‘M̄it miyap̄r kerek ap nis̄isa, h̄r ap te nan̄ino wit kerek hi ehimiteni nanu nantikewa taau.’”

God n̄ipaa k̄ir̄ak t̄i metike nepni. Me w̄i eim ere in h̄rak kau kemer̄r m̄it h̄r nanisesik nan̄ino nanu nantikerek nanu nan̄it. ⁴ *Me t̄iwei miut̄ip n̄ipaa m̄it newis h̄m me God mekrerem, h̄ram mat̄ip me w̄i hisp̄inak wik (7) mar im: “W̄i hisp̄inak kiut̄ip (6) nepei au, teipmen me w̄i hisp̄inak wik (7) God kau wein̄im ap p̄ike k̄ir̄ak menmen ham au.” ⁵ *Me t̄iwei im h̄rak p̄ike kat̄ip kar ik: “M̄it han en ap te nan̄ino wit kerek hi ehimiteni nanwiyen taau.” ⁶ H̄m im h̄ram wen mepu, te haiu mertei m̄it han nan̄ino wit kerek God kehimiteni nanu nantikerek. N̄ipaa m̄it miyap̄r nemtau h̄m yaaim me God te h̄r ap nen wit God kahimiteni nentar h̄r neweik̄in sip newet h̄m m̄irak. ⁷ *Mar ek te God k̄imat w̄i ham te m̄it nan̄ino wit k̄irak nanu nantikerek. H̄rak kat̄ip me w̄i im h̄ram m̄ire petepin. Maain tito yap̄rwe epei men me m̄it en neweik̄in sip newet God h̄rak p̄ike kewepyap̄r h̄m im keriuwe menmen Devit ketpim. H̄rak kat̄ip,

“Petepin yi yemtau God ketpi menmen yi ap paan tokik (o yenkeperkenum) yeweik̄in sip yewet h̄m me God.”

⁸ *Wit Keinan h̄rak wit God kehimitan Josua keriyei m̄it ker̄i ken te h̄r nantike God nanu nan̄it te h̄rak ap p̄ike kat̄ip keteipim me w̄i ham maain h̄ram mamnen te haiu mamno wit k̄irak mamu mamtikerek. ⁹ Mentar menmen im haiu mertei w̄i ham mepu memer̄r haiu m̄it ne weiw̄ik me God haiu mamu yain yain mam̄r ke n̄ipaa God k̄ir̄ak menmen nepei au, me w̄i hisp̄inak wik (7) h̄rak kau yain yain keit. ¹⁰ *Neim̄in h̄r nan̄ino nanu nantike God nanu w̄i nan̄ino nanu h̄r nan̄inaaiw̄r menmen n̄ipaa h̄r n̄ir̄iakem te h̄r han kitet God kat̄ip

h̄r yaain. Au h̄r enises h̄m me Kraiss. Menmen im h̄r n̄ir̄iakem h̄ram mar ke h̄r nau yain yain nar ke n̄ipaa God k̄inaaiw̄r menmen h̄rak k̄ir̄iakem h̄rak kau yain yain. ¹¹ Te haiu yap̄rwe naanempre h̄ras werek werek te haiu mamno wit ke God haiu mamu yain yain mamtikerek mamu mam̄it. Haiu m̄it ap te emweik̄in sip emwet God mam̄r ke n̄ipaa maamer h̄r n̄ir̄iakem.

¹² *Haiu naanempre h̄ras me menmen im mentar h̄m me God h̄ram wein̄im au. H̄ram mepu m̄ir̄iak menmen. H̄ram min̄in h̄ne ke his tiknuk enuk, h̄ram mepno n̄m̄in han ketike h̄m̄in ke haiu m̄it, h̄ram mewepyap̄r menmen mau mekrerem kerek haiu m̄it hanhanem o han kitetim, h̄ram meteiknai menmen im h̄ram yaaim o au enum. ¹³ Ap te menmen miut̄ip n̄ipaa God k̄ir̄iakem h̄ram m̄isaw̄in te God ap kerteiyem au. H̄rak kertei menmen yap̄rwe haiu m̄ir̄iakem h̄rak k̄irem. Maain h̄rak skelim haiu m̄it me menmen haiu m̄ir̄iakem.

Jisas h̄rak M̄it̄ik Iuwe Hetpris kaui

¹⁴ *Haiu m̄it̄ik kaui iuwe hetpris ken kau ketike God teit wit k̄irak. M̄it̄ik ik h̄rak Jisas kerekek, h̄rak N̄ikan ke God. Te haiu han ekitet menmen wisenum me Jisas kerek haiu mewepyap̄rem. ¹⁵ *Haiu m̄it ap te han tokik mamu mamin̄in menmen yap̄rwe mamnen mamri han kaui haiu mam̄r̄ak enum au. H̄ram mamin̄inai mamri han kaui te hetpris kaui h̄rak k̄ire m̄it̄ik han tewen̄inai keriuwe menmen enum haiu ap te mamin̄inem taau. H̄rak han tewen̄inai kentar n̄ipaa menmen mari han k̄irak kar ke menmen mari han kaui te h̄rak ap kisesim k̄ir̄ak menmen enum au. ¹⁶ *Te haiu ap emnaain au. Haiu emitehi God h̄rekes emriuwe h̄m maiu mamno n̄ik̄ip m̄irak te h̄rak kak̄isak menmen enum maiu h̄rak kak̄ikepai me menmen enum mamri han kaui te haiu emin̄inem.

5

Jisas k̄ire Hetpris h̄rak kak̄isak menmen enum maiu kaktathis

¹ Yi yertei m̄it keriyen haiu mari m̄it̄ik hak kau n̄m̄in ke haiu m̄it haiu mehimitanek h̄rak kekreh̄r kaui kitehi God ke haiu m̄it kewetiwek menmen maiu, h̄rak kewepwar menmen kewet God em me menmen enum haiu m̄ir̄iakem.

² *M̄it̄ik hetpris ik h̄rak han tewen̄in m̄it kerek netaritari n̄ir̄iak menmen

* 4:3 Sam 95:11; Hi 3:11

* 4:4 Jen 2:2

* 4:5 Sam 95:11

* 4:7 Sam 95:7-8

* 4:8 Diu 31:7; Jos 22:4

* 4:10 Jen 2:2

* 4:12 1Pi 1:23; Ef 6:17; Rev 1:16, 19:5; Jo 12:48

* 4:14 Hi 3:1, 10:23

* 4:15 Hi 2:17

* 4:16

enum h̄ir ap nises God werék werék au. H̄irak han tewenini kentar w̄i ham menmen enum mari han k̄irak h̄irak k̄ir̄ak menmen enum kep̄ir ke haiu m̄it.
 3 *H̄irak ap kewepwar God kewet̄iwék menmen me haiu m̄it keriyen au. H̄irak kewepwarem kewet̄iwék menmen m̄irak metike menmen me haiu m̄it kentar w̄i ham hetpris h̄irekes menmen enum mari han k̄irak h̄irak k̄ir̄ak menmen enum te God kak̄isak menmen m̄irak enum kaktikewai. 4 *M̄it̄ik kerek hetpris, niuk m̄irak iuwe, te m̄it̄ik ap kehimit̄an h̄irekes kakre hetpris au. God kerekek kehimit̄anek k̄ir̄ak menmen im kar ke n̄ipaa h̄irak kehimit̄an m̄it̄ik Eron k̄ire hetpris.

5 *Mar im Kraiss ap kehimit̄an h̄irekes k̄ire m̄it̄ik iuwe hetpris au. God ketp̄iwék kar ik:

“Ti N̄ikan kai. Petepin hi h̄ire Haai kit.”

6 *Me h̄im mau t̄iwei ham God kat̄ip kar ik:

“Ti are m̄it̄ik iuwe pris niuk m̄irak Melkisedek.”

7 *N̄ipaa w̄i Jisas kau t̄i k̄ire m̄it̄ik, h̄irak kitehi God keriuwe h̄im iuwe wan t̄ipar metpen̄in moke nanam̄ir k̄irak. God kem̄tau menmen h̄irak kit̄iwekhiyem, h̄irak kekepik. H̄irak kaa te God k̄ik̄iak kekrit kepu kentar h̄irak kewen han k̄irak kises han ke God. 8 *Jisas h̄irak N̄ikan ke God te h̄irak menmen enum mak̄ip h̄irak ȳnk k̄irak kekek (o meiyeworek) iuwe. Menmen im mak̄ip h̄irak ȳnk k̄irak kekek iuwe, h̄iram mekepik te h̄irak kises han ke God werék werék. 9 H̄irak kises han ke God werék werék te h̄iram meteik̄in m̄it̄ menmen enum ap mau mekre han k̄irak au. H̄irak yaaik te h̄irak kenip God h̄irak kak̄ikaap m̄it̄ kerek nises h̄im m̄irak te h̄irak kaktoris nanu nan̄it̄ tipmain tipmain enum eik. 10 *God kehimit̄anek h̄irak k̄ire m̄it̄ik hetpris kar ke n̄ipaa m̄it̄ik Melkisedek h̄irak m̄it̄ik iuwe pris kentar menmen Jisas k̄ir̄akem kak̄isak menmen enum maiu.

Yi eiyu eiyir ke m̄it̄ iuwe eiyises h̄im me God

11 Me menmen me Kraiss ketike Melkisedek hi hare atpi menmen yap̄irwe te hi ap heteikni yem hetpiyem werék werék au. Yi han enuk yetaritari yau. 12 *In ek h̄iram w̄i me yi m̄it̄ yi yepu ȳire tisa me h̄im me God yentar n̄ipaa enum eik yi yentau h̄im me God yisesim. Te yi

ap eire tisa au. Yi ap yertei werék h̄im n̄ipaa yi yemteiwem te m̄it̄ik hak p̄ike eknen ekteikniyem te yi eiȳrteiyem werék werék. Yi ȳire m̄it̄ iuwe yaam n̄in̄p̄in heriyai heriyai au. Yi ȳire n̄ikerek kike yaam n̄im, yi ap te yises h̄im me God werék werék wen au. 13 Haiu mertei m̄it̄ miyap̄ir kerek p̄ike nemtau h̄im me God n̄ipaa h̄ir nin̄in nemteiwem, h̄ir netari n̄ire n̄ikerek wen kike naam n̄im me miyerer n̄ir. H̄ir netaritari h̄im yaaim me God h̄ir ap nertei mekam yaaim mekam au enum. 14 *M̄it̄ iuwe nertei naam menmen heriyai heriyai h̄ir nertei menmen ham yaaim menmen ham au enum. Marim m̄it̄ nises h̄im yap̄irwe me God werék werék h̄ir nertei mekam yaaim mekam ham au enum.

6

Haiu m̄it̄ naanemp̄re h̄iras emises h̄im me God werék werék

1 *Haiu ap han ekitet yap̄irwe h̄im me Kraiss n̄ipaa haiu min̄in memteiwem em̄it̄! Haiu emises h̄im m̄irak ham te haiu emisesik werék werék. Haiu ap han ekitet yap̄irwe h̄im n̄ipaa haiu memteiwem marim: Haiu emweik̄in sip emwet menmen enum menipai haiu mami haiu emises h̄im me God, 2 o h̄im m̄it̄ netpaiyem me m̄it̄ nank̄ir m̄it̄ han neriuwe t̄ipar o h̄im me m̄it̄ h̄ir newis his m̄ir em̄antar paan ke m̄it̄ nehimit̄eni nan̄riak menmen me God, o h̄im me haiu mami maain God p̄ike kak̄ikekyai haiu m̄it̄ yap̄irwe kak̄inkai p̄inan mamno wit k̄irak p̄inan mamno wit enuk si tat̄in tat̄ikneni. 3 God hanhan ek̄ikepai te haiu emises h̄im m̄irak ham te haiu emisesik werék werék.

4 Hi hat̄ip menmen im hentar m̄it̄ han kerek n̄ipaa nertei h̄im me God nisesim werék, h̄ir neit menmen yaaim God keriuwetem meke wit k̄irak man. God H̄im̄in Yaaik kekiuwe kan kau kek̄re han k̄ir. H̄ir nanweik̄in sip nanwet God mam̄irkeik te haiu p̄ike mam̄ipor mamri han k̄ir te h̄ir nanweik̄in sip nanwet menmen enum p̄ike nanisesik? 5 *H̄ir epei nertei h̄im me God kerek h̄ir nisesim em h̄iram yaaim. H̄ir epei n̄ir menmen iuwe me God kerek epei man mau n̄im̄in ke haiu m̄it̄ me w̄i im. 6 *H̄ir m̄it̄ nanweik̄in sip nanwet h̄im yaaim me God mam̄irkeik te haiu mamkepi h̄ir p̄ike enisesim? Taauye! H̄ir ap p̄ike enisesim au nan̄antar h̄iram m̄ire h̄ir p̄ike nenep Jisas newenkekik kau nu tentarak̄it te m̄it̄ han ne t̄i n̄ir menmen im h̄ir nat̄ip̄ enum me Kraiss.

* 5:3 Lev 9:7, 16:6 * 5:4 Eks 28:1 * 5:5 Hi 1:5; Sam 2:7 * 5:6 Sam 110:4; Hi 6:20, 7:1, 17 * 5:7 Mt 26:39-46 * 5:8 Fl 2:6-8 * 5:10 Sam 110:4 * 5:12 1Ko 3:1-3 * 5:14 Ro 16:19; Fl 1:10 * 6:1 Hi 9:14
 * 6:5 1Pi 2:3 * 6:6 Mt 12:31; Hi 10:26-27; 1Jo 5:16

7 Mít kerek nemtau hím me God hír nóre tí kerek hawí kamíp h́rak yaaik ḱre típar te h́rak kakníp menmen kerek mít namír em h́ram mamwo yaaim, God han yaaik keriuwerem. 8 *Mít kerek ńpaa nises God te in ek neweikín sip newetíwek h́r nar ke tí enuk waaí enum ḿre tík tík yenkis enum mewim. H́rak tí enuk weiník. God han enuk kakriuwéri kaktíp h́r enun nar ke tí enum, h́rak kakwóri nanáno si tatíkneni.

9 Nai yinan hi hetpi hím im me mít enun neweikín sip newet God te hi han ekítet yi mít miyapír eirák menmen marim au. Yi eirák menmen yaaim eisesim te God kakíkepi kaktihis. 10 *God h́rak ap enuk te h́rak ap han ekítet menmen yi yisesim au. H́rak kertei menmen yi epei yírakem, yi yeteikín yi hanhan yeriuwerek yi yíkaap mít miyapír kerek nises hím ḿrak, yi yekepi ńpaa ere in yentar yi yises hím ḿrak. H́rak han kakítetim. 11 *Hi hanhan yi mít miyapír niutíp niutíp yi wen eiyises menmen me God wísenum eimeriyíwek te maain wí Jisas píke kaknen h́rak kaktihis. Yi yírak menmen marim ere wí yi yayu tí h́ram epei au. 12 Hi h́napen yi yayu yain yain me menmen me God au emít! Yi eiyises menmen iuwe yayír ke mít kerek han kítet hím me God h́r nemeriyíwek píke kaknen te h́r nanít menmen yaaim ńpaa God katíp kakwet haiu mít em.

Haiu han ekítet menmen wísenum

13 Ńpaa wí God katíp Ebrahim hím ḿrak, h́rak ketpíwek hím manp h́rak kakises menmen h́rak epei ketpim. H́rak ketpíwek hím manp keriuwe niuk ḿrak hírekes kentar h́rak Mítík Iuwe God, mítík keiyak ap te iuwe kakinének taau. 14 *H́rak ketpíwek kar ik: “Ebrahim, maain hi herekyut menmen yaaim hi ewetut nepenyerer nei yapírwe.” 15 Epei au, Ebrahim kau kemerír menmen God ketpíwekem h́ram mamnen. H́rak kemeriyíwem ere h́rak ketíwem. 16 *Menmen mítík katíp h́rak kakisesim h́ram mar im. H́rak katíp keriuwe niuk me mítík hak iuwe h́rak kinének te mít nemtewek h́r nekiyan nau neit natíp nar ik: “H́ram werek h́rak kakises hím ḿrak.” 17 God hanhan keteiknai haiu mít kerek mamít menmen ńpaa h́rak katíp kakwetaiyem, h́rak keteiknai h́rak kakises hím ḿrak te h́rak katíp hím iuwe keriuwe niuk ḿrak. 18 *Menmen im wik me God matíp hím iuwe, h́ram matíp meriuwe niuk ḿrak

h́ram meteiknai h́ram ap te mamweikín au, te God ap kemitaipín keriuwerem au. H́ram mekepái merekyei haiu han yaaik tokik emu ere maain haiu mamít menmen God katíp kakwetaiyem. 19 *Haiu mertei maain Kraís kakíkepai kaktaihis te menmen in mekepái haiu han tokik mepu mar ke nu nekenik metenen nu h́rak kerp. Menmen im haiu misesim h́ram mamkepái mamír ke waaí o anka kewik ketenen sip kekre wan. Menmen haiu misesim h́ram mar ke híne ken keremir laplap ḿwapín haau me God kewiyen te haiu metikerek mau han kiutíp. 20 *Jisas h́rak kinín ken wit ke God. H́rak epei ken kau kekre haau me God kewi h́rak kekrehír kau kekepái. H́rak mítík iuwe kaku kakít kakre hetpris típmain típmain kakír ke mítík iuwe pris Melkisedek kaku.

7

Melkisedek h́rak mítík iuwe pris

1 *Jisas h́rak Mítík Iuwe Hetpris kar ke Melkisedek kentar menmen im. Melkisedek h́rak mítík iuwe hetpris ke God kerek kinín naanḿpre menmen yapírwe. Wí ńpaa Ebrahim ketike mít ńrak nenep mít iuwe kerek naanḿpre mít ne wit hispínak (5) h́r naníp nenepi. Epei au, h́r wen nepnen wit kír; mítík Melkisedek kewen yípírek ketike mít ńrak, h́rak ketpíwek hím yaaim kar ik: “God kerekýi menmen yaaim naanmamri.” 2 Ebrahim kenke menmen yapírwe h́rak ketike mít ńrak netíwem me mít h́r naníp nenepi, h́rak kewepim mar hiswiyen (10), h́rak kewetíwek ṕnam miutíp, Ebrahim ketením mar hispínak tekyaaít (9). (Haiu meweikín niuk me Melkisedek mamre hím maiu h́ram matíp “Mítík Iuwe kises menmen yaaim.” Melkisedek h́rak mítík iuwe king kinín naanḿpre mít ne wit Selem. Niuk im Selem h́ram matíp “Wit mít nekiyan newik.” Te niuk ḿrak ham matíp h́rak “Mítík iuwe king kenip mít nekiyan enu enít.”) 3 *Ńpaa mít ap newis t́wei netpai miye haai ńrak o maamrer ńrak h́r neimín au. H́r ap netpai h́rak kaa o au te haiu han kítet h́rak ḱre Níkan ke God kentar h́rak wen kau keit. H́rak kau ḱre mítík iuwe pris kaku kakít típmain típmain enum eik.

4 Yi mít yi yertei h́rak mítík iuwe. Ebrahim han kítet Melkisedek h́rak iuwe kinének te h́rak kenke menmen ḿrak h́rak ketíwem me wí kerek h́rak kenep

* 6:8 Jen 3:17-18 * 6:10 Hi 10:32-34 * 6:11 Hi 3:14 * 6:14 Jen 22:16-17 * 6:16 Eks 22:10-11 * 6:18 Nam 23:19; 1Sm 15:29 * 6:19 Lev 16:2-3, 12, 15 * 6:20 Hi 5:6 * 7:1 Jen 14:17-20 * 7:3 Sam 110:4; Hi 5:5-6, 7:15-17

mít, hírak kewetíwek pínam miutíp, hírak ketenen pínam mar hispínak tekyaaít (9).
 5 *Mít han kerek hír nepenyerer ne mítík Livai hír níríak menmen me mít pris. Hím me God Moses kewisim mau tíwei matíp hír hekrit hekrit nanri pínam miutíp me menmen hiswiyen (10) mít ne Isrel nantenenim me ní mír o menmen mít han nanwetírem. Hír mít yapíwe ne Isrel hír nepenyerer ne Ebrahim te mít pris nari menmen me paaprer nír. Menmen im híram yaaim. 6 Te Melkisedek hírak ap ke weiwík me Livai te kenmak hírak kari menmen miutíp me Ebrahim a? Hírak ap ke weiwík mír te hírak kari menmen miutíp me menmen mar hiswiyen (10) Ebrahim ketenenim keriyaam me mít nepei naa. Hírak keriyaam kentar hírak mítík iuwe kinín Ebrahim. Hírak keit menmen pínam nepei au, hírak ketpíwek hím yaaim kar ik: "God kakrekýi menmen yaaim." Haiu mertei Ebrahim hírak iuwe kentar nípaa God ketpíwek hím yaaim kakisesim kakrekýíwekem. 7 Haiu mertei mítík kerek katíp mítík hak hím yaaim kar ik: "God kakrekýut yaaim," mítík ik katíp menmen im hírak kinín mítík kemtau hím mírak kentar hírak kekrehír ke God hírak ketpíwek menmen yaaim. 8 Mít pris kerek nari menmen miutíp me menmen mar hiswiyen (10) mít ne Isrel netenenim, maain mít han ne mít hír nani, te Melkisedek kerek kari menmen miutíp me Ebrahim, hím me God mau tíwei matíp hírak ap te kaki au. Hírak kaku kakít. 9 Livai maam nípu kírak Ebrahim kewet Melkisedek menmen miutíp me menmen hiswiyen hírak ketenenim. Te híram yaaim haiu matíp nípaa mítík Livai kewet mítík Melkisedek menmen. Markeik te Livai kewet Melkisedek menmen em? Miye winaak wen au me wí Ebrahim kepnen wit. 10 Melkisedek hírak kewen yipír Ebrahim keit yayiwe, te Ebrahim kewetíwek menmen. Ebrahim hírak maam nípu ke Livai te híram mar ke hírak kewet Melkisedek menmen kekrehír ke Livai. Te haiu mertei Melkisedek mítík iuwe kinín Livai.

Menmen me pris Melkisedek píke mekrit te menmen me Livai epei au mesi meit.

11 Nípaa God katíp mít hím mírak hír newisim mekre tíwei. Hím im matíp maain God kakíkehír ke menmen me mít pris ne weiwík me Eron. Menmen im meteiknai menmen mít pris in hír níríakem híram ap te mamísak menmen enum mít níríakem au. Te God kewis mítík pris hak kíríak menmen kar ke mítík

pris Melkisedek nípaa kíríakem. Hírak ap kises menmen mar ke mít pris ne weiwík me Eron hír níríakem au. Hím kerek God katíp Moses em mít pris ne weiwík me Eron, hír nepenyerer ne maam nípu kír Livai, hír neit hím im me God hír newepyapírem natíp mít miyapír ne Isrel em. Hír yapíwe nisesim. 12 Te in ek mítík hak iuwe kekrehír ke mít pris me weiwík me Eron. Hím me Moses mít pris natíp mít em híram ap mamu weiním au. Híram mamísi te hím ham me God mamíkehír mírak. 13 Mítík ik kerek hím me God mau tíwei metpim, hírak ap ke weiwík me mít pris ne Levi au. Hírak ke weiwík ham. Mít ne weiwík mírak nípaa enum eik ere in hír ap nóre pris nen newis menmen newepwarem newet God em au. 14 *Haiu mít yapíwe mertei Mítík kaiu iuwe Jisas miye pírak winaak hírak ke weiwík me Juda. Hím me Moses mau tíwei ap matíp mít ne weiwík im hír nóre pris au. Nepenyerer ne Livai keriyen. Te Mítík kaiu iuwe hírak kóre pris kekrehír ke mít pris ne weiwík me Livai te menmen mír híram nepei au mesi.

Jisas hírak Mítík Iuwe Pris hekrit hekrit kar ke Melkisedek

15 In ek haiu mertei werek werek God kekrehír ke pris ne nípaa ein netike hím hír nisesim me wit kerek hírak kehimitan Mítík Iuwe hak Kraís hírak hetpris kises menmen ham kar ke nípaa Melkisedek hírak kisesim. 16 Hírak kóre hetpris kentar God ap han kitet hím nípaa hírak katíp Moses em matíp mít pris hír ne weiwík miutíp me Livai keriyen. Hírak han kitet hírak mítík iuwe ap te kaki au, te hírak kehimitanek hírak mítík hetpris. 17 *Hím im yaaim mentar hím me God mau tíwei matíp mar im: "Ti ehu ehít tipmain tipmain enum eik. Hi ahimítenit tí are Mítík Iuwe Hetpris hises menmen har ke Melkisedek kisesim." 18 God nepei kesak hím mírak nípaa hírak katíp Moses em mít nisesim kentar menmen me hím im mít nisesim ap mekepai menpai haiu mít yaain te haiu mamu mantike God taau! 19 *Hím me Moses mít nisesim ap te mamníp menmen ham miutíp nípaa enum híram mamre yaaim au. In ek God kewetai hím yaaim me Kraís híram minín hím me Moses nípaa ein te haiu mertei haiu emisesim híram mamkepai haiu mamtike God mamkiyan mamú mamít.

20 Haiu mertei wí God kehimitan Jisas hírak kóre hetpris, hírak katíp hím iuwe hírak hírekes kakises menmen im, hírak ketpim. Nípaa mít hír nóre pris, God ap

* 7:5 Nam 18:21 * 7:14 Jen 49:10; Ais 11:1; Mt 2:6; Rev 5:5

* 7:17 Sam 110:4; Hi 5:6

* 7:19 Hi 9:9

* 7:21

ketpor h̄im iuwe kar ke h̄irak kat̄ip Krai-
em, te h̄ir n̄ire pris au. ²¹ *Te Jisas h̄irak
k̄ire hetpris w̄i kerek God kat̄ip h̄im iuwe
kehimi+tanek kat̄ip kar ik:

“Hi God hi M̄it̄ik Iuwe hi hetput heriuwe
h̄im mai iuwe hi ap te aweik̄in han
kai at̄ip menmei ham au. Ti ehu
eh̄it har ke pris tipmain tipmain
enum eik.” ²² *Haiu mertei h̄im im
God ketpim me Jisas h̄iram yaaim
iuwe, h̄iram min̄in h̄im me n̄ipaa
ein God kewet Moses em te m̄it̄
miyap̄ir newenhi nisesim.

²³ Menmen im h̄iram ham. N̄ipaa pris h̄ir
yap̄irwe nentar h̄ir naa, m̄it̄ han nekreh̄ir
k̄ir nar kerekek kerekek me tito yap̄irwe.
M̄it̄ik kiut̄ip ke h̄ir m̄it̄ ein ap kaku tipmain
tipmain enum eik au. ²⁴ Jisas kerekek
h̄irak kaku kak̄it tipmain tipmain enum
eik, te h̄irak h̄irekes k̄ir̄iak menmen m̄it̄
pris n̄ir̄iakem. M̄it̄ik hak ap te kak̄ikreh̄ir
k̄irak taau kak̄intar h̄irak ap p̄ike kaki au.
²⁵ *Te Jisas Krai h̄irak kak̄ikaap werek
werek haiu m̄it̄ miyap̄ir kerek mises God
mentar haiu mises h̄im me Krai. H̄irak
kak̄ikepai kak̄intar h̄irak kaki au. H̄irak
kaku tipmain tipmain enum eik, h̄irak kau
ketike God kit̄iwekhi me haiu m̄it̄.

*Jisas k̄ire Hetpris kin̄in hetpris ne n̄ipaa,
h̄irak kak̄ikepai haiu m̄it̄*

²⁶ *Jisas kerekek h̄irak M̄it̄ik Hetpris
yaaik te kak̄ikepai. H̄irak m̄it̄ik yaaik,
han k̄irak yaaik prar enuk keit, menmen
enum ap mau mekre han k̄irak au. H̄irak
k̄inaaiw̄ir haiu m̄it̄ enun mau t̄i h̄irak God
kenipek kau ketikerek h̄irak niuk m̄irak
wisenum. ²⁷ *H̄irak ap kar ke hetpris
ne n̄ipaa ein au. Menmen h̄ir newep-
warem newet God em h̄iram ap yaaim
te mam̄sak o mamwap̄in menmen enum
me m̄it̄ tipmain tipmain enum eik au. Te
hekrit hekrit h̄ir n̄ir̄iakem. H̄ir nin̄in
newepwar menmen me menmen enum h̄ir
h̄iras n̄ir̄iakem nepei au, h̄ir newepwar
menmen newet God em me menmen enum
m̄it̄ han n̄ir̄iakem. Te Jisas ap kar ke m̄it̄
en au. H̄irak k̄ir̄iak im miut̄ip me w̄i
n̄ipaa h̄irak kaa kentar nu tentarak̄it, h̄irak
kewepwar h̄irekes kewet God ȳink k̄irak
h̄irak yaaik te kak̄isak menmen enum
haiu m̄it̄ miyap̄ir m̄ir̄iakem. Te h̄irak ap
kalknipem kak̄teipim au. Kiut̄ipen kerekek.
²⁸ *H̄im n̄ipaa God kewet Moses em m̄it̄
miyap̄ir enisesim h̄iram mehim̄itan m̄it̄
n̄ire hetpris, te m̄it̄ in h̄ir yaain au, God
kat̄ip h̄ir m̄it̄ enun mau mekre han k̄ir.
Te keriuwe h̄im ham God ketpim h̄iram

m̄ikaru man, h̄irak kat̄ip h̄im iuwe ke-
himi+tan N̄ikan k̄irak Jisas h̄irak k̄ire het-
pris. H̄irak kerekek ap k̄ire m̄it̄ hetpris han
kerek n̄ir̄iak enum au. H̄irak n̄ipaa ein ere
in tipmain tipmain enum eik h̄irak yaaik
kerekek.

8

*Jisas k̄ir̄iak menmen k̄ire hetpris keit
w̄inak yaaik keit wit ke God*

¹ *Menmen hi hetpiyem h̄iram im. Het-
pris kaiu karik h̄irak kepu kar ke hi nepei
hetpiyem. H̄irak kau ketike M̄it̄ik Iuwe
God tau wit k̄irak kau niu. H̄irak kau ken
menep his yaaim m̄irak kerek m̄it̄ iuwe
naanm̄ipre menmen yap̄irwe newiyen.
² H̄irak kewiyen k̄ir̄iak menmen hetpris
k̄ir̄iakem. H̄irak k̄ir̄iakem kekere w̄inak
God h̄irekes kimaak. W̄inak kerek n̄ipaa
God kat̄ip Moses kimaak, h̄irak h̄im̄in ke
w̄inak ik God h̄irekes kimaak keit wit
k̄irak. M̄it̄ au.

³ H̄im n̄ipaa God kewet Moses em m̄it̄
miyap̄ir enisesim, h̄iram mehim̄itan m̄it̄
hetpris h̄ir newepwar menmen newet God
em, h̄ir nenep samiyak newet God em.
M̄it̄ik kaiu Iuwe Hetpris ekwepwar men-
men ekwet God em kar ke m̄it̄ in nete-
nen menmen newet God em. H̄irak kete-
nen menmen au, h̄irak ap k̄ire hetpris
auye. ⁴ M̄it̄ik kaiu Iuwe Jisas h̄irak kau
t̄i ik h̄irak ap kakre pris au ek̄intar m̄it̄
nau n̄ire pris newepwar menmen newet
God em h̄ir nises h̄im n̄ipaa God kewet
Moses em te m̄it̄ enisesim. Te h̄ir nan-
wis Jisas kak̄ir̄iakem taau. ⁵ *Menmen im
h̄ir n̄ir̄iakem nar ke pris netike w̄inak
ik kerek h̄ir n̄ir̄iak menmen mekrerem,
h̄iram h̄im̄in keremem. H̄iram h̄im̄in
mises menmen mau wit ke God. Menmen
im h̄iram mises menmen meit̄ wit ke God,
te w̄i n̄ipaa Moses kakime w̄inak ke God,
God ketp̄iwek h̄im iuwe kar ik:

“Ti ehises menmen im werek mam̄ir ke
n̄ipaa ti heit min̄iu (o neiȳip) eik hi
heteiknutem.” ⁶ *In ek Krai h̄irak
k̄ir̄iak menmen me hetpris h̄iram
yaaim min̄in menmen m̄it̄ han pris
n̄ipaa n̄ir̄iakem. H̄irak kin̄ini kar ke
h̄im ham God kat̄ip Jisas em kewet
haiu m̄it̄ em h̄iram yaaim min̄in h̄im
me n̄ipaa maamer nau nisesim.
H̄iram min̄in h̄im n̄ipaa mentar h̄im
ham im mamkepai werek werek.
H̄im me n̄ipaa au, m̄ikaap maamer
kike keremem.

H̄im ham yaaim min̄in h̄im me n̄ipaa ein

* 7:22 Hi 8:6, 12:24 * 7:25 Ro 8:34; 1Jo 2:1 * 7:26 Hi 3:1 * 7:27 Hi 5:3 * 7:28 Hi 5:1-2 * 8:1 Hi 1:3,
3:1, 10:12, 12:2 * 8:5 Kl 2:17; Hi 9:23; Eks 25:40 * 8:6 2Ko 3:6; Hi 7:22, 9:15

⁷ Hîm me nîpaa ein God hîrak kewet Moses em hîrak ketpim hîram yaaim mekepai werek werek, kenmak te hîrak pîke ketpai hîm ham? Hîrak ketpai hîm ham haiu emisesim kentar hîm me nîpaa ap werek werek mamkaap haiu mî miyapîr haiu mamre yaain, au haiu mîre enun. ⁸ *God katîp hîm me nîpaa ap yaaim mîrîak mî miyapîr yaain au. Haiu mertei hîm im yaaim mentar God katîp kar ik:

“Hi Mîtik Iuwe atîp yi eiyîmwewem. Maain wî ham mamnen te hi atîp mît ne Isrel netike mît ne Juda hîm mai ham yaaim hîr nanwenhi nanisesim. ⁹ Hîm mai ham yaaim mî nanisesim ap mamre hîm nîpaa hi atîp maamer ni yem au, me wî hi hanhan heriuweri heriyei nînaaiwîr Isip. Hi ap aweti hîm mar ke nîpaa ein hi hewetîrem hentar hîr ap nisesim werek werek au. Te hi eweikînsip hewet maamer ni nenterim.

¹⁰ *Maain wî hîm me nîpaa ein hîram epei au, hi Mîtik Iuwe God hi etpi yi mît ne Isrel hi aweti hîm mai ham yaaim yi eiwenhi eisesim marim. Hi ewisîm mamu mamîkre han ki te mît ap nanîtpi nanri han ki yi eiyisesim. Au, yi hîras hanhan eiyisesim weinîm. Hi are God ki yi eire mî miyapîr nai.

¹¹ Maain mît niutîp niutîp ap nantîp heiyiuwerer nîr o kikrek nîr o nîr yinan nar ik: ‘Yi eiyîrtei menmen me Mîtik Iuwe God.’ Hîr ap te nanîtporem au nanîtar mît yapîrwe niutîp niutîp neimîn iuwe o neimîn mît weinî, hîr yapîrwe nanîrteiya werek werek.

¹² *Hi tewen han tewenîni ahîsak menmen enum mei mekre han kîr hi ap pîke han kakitetim han enuk ariuwere au.” ¹³ Hîm me nîpaa ein God kewet Moses em hîrak ketpim hîram enum tokim mentar in ek God ketpai hîrak pîke kakwetai hîm ham yaaim haiu emisesim hîram mamîkrehîr mîram ham. Haiu mertei hîm hîram enum tokim maain kike hîram mamno mamît mamre laplap enum tokim mît newîrem meit.

9

Hetpris ke nîpaa ein kewet God menmen

¹ *Haiu wen han ekitet menmen me wî nîpaa God kinîn kewet maamer nai

ne Isrel kontrak ke hîm mîrak hîr enisesim. Hîrak katîp hîm manp me menmen markeik te hîr enisesim enwenînpi niuk mîrak. Hîrak katîp hîm ham me wînak mît nîmaak te newenîpi niuk mîrak nekrerek.

² *Hîr newîr sel hîram mîwapîn wînak ik. Haau wik meit nîmîn. Haau kerek mau menep ya weipîr hîr nenewem ‘Haau mît nehimîtanem me God.’ Menmen metenen si heureka metike kînaan niu mei kerek mît newepwarem newet God em, hîram mîwaaî mekre haau im. ³ *Hîr nîmîan laplap meiyam mau weipîr mîwapîn haau ham mau mîkaru. Hîr nenewem ‘haau me God kewi.’ Hîr nerîuwesîsem te mît ap nanînori au emît! ⁴ *Menmen ham im mau mekre haau im e. Hîr newen gol sisi meweiîkîn mîre tîpar mentar kînaan kerek hîr nesi menmen mîre semi yairep hîram menterim. Kînaan im mepu metike bokis hîr newen gol menterik hîr nenewek “bokis ke kontrak” nentar nan hîm me God mewim hîram mîwaaî mekre. Mît nîme mîn kiutîp kîre gol hîr newisîk kekrerek. Mît nîpaa newis menmen ham mana kerek nîpaa God kewet mît ne Isrel em neit wît weinîk mît auri, hîr newisîm mekrerek. Menmen im mau mekre bokis metike nu paap ke Eron kerek nepei kaa nîpaa God kenip tîwei hîram mewo miyakîrem. Im metike nan wik nîpaa God kewis hîm mîrak mewim kewet Moses em mît enisesim, menmen im yapîrwe mîpwaai mepîkre bokis ik e. ⁵ *Hîmîn me mîtikît ensel wik hakît niuk mîrakît Serapim kerek mît newis gol mîwapînem hîram merp mentîr bokis mau niu naanmîpre kînaan kerek God kesak menmen enum me haiu mît kentarim. Hîmîn wik me ensel mehîmîtan menmen iuwe me God merhîhe mau mekre haau im e. In ek hi hînapen etpi menmen yapîrwe miutîp miutîp hîr nîrîakem neriuwerem au. Yi epei yerteiyem werek werek.

⁶ *Hîr nemani menmen im werek werek hi nepei hetpiyem, mît pris hekrit hekrit hîr nen haau iuwe me God menep ya weipîr, hîr newepwar menmen newet God em. ⁷ *Te mîtikît iuwe hetpris kiutîp kerekek hîrak ken haau kike kerek mîkaru mîrapît me haau iuwe, wî miutîp me tîto miutîp. Hîrak ken kekre haau im ketenen hemkre me samiyak hîrak kewepwarem te hîrak kakwet God em hîrak kakîsak menmen enum hîrak ketike mît ne Isrel netaritari nîrîakem. ⁸ *Hîm me God nîpaa hîrak kewet Moses em hîram ap

* 8:8 Jer 31:31-34 * 8:10 Hi 10:16 * 8:12 Hi 10:17 * 9:1 Eks 26:1-30 * 9:2 Eks 25:23-40 * 9:3 Eks 26:31-33 * 9:4 Eks 30:1-6, 25:10-16, 16:33; Nam 17:8-11; Diu 10:3-5 * 9:5 Eks 25:18-22 * 9:6 Nam 18:2-6 * 9:7 Eks 30:10; Lev 16:2-34 * 9:8 Hi 10:19-20

mewis m̄t h̄r nan̄no haau kike kerek m̄t neh̄im̄tan God kewi au. Marim God H̄im̄n Yaaik keteiknai w̄i kerek m̄t wen nises h̄m me Moses, h̄r netike God ap nekiyan nau neit au. ⁹ *H̄im im me Moses meriuwes̄s m̄t nan̄no nan̄kre haau kike h̄ram m̄re h̄im̄n meteiknai w̄i im menmen yap̄rwe m̄t pris newepwarem newet God em h̄ram ap mam̄nip han ke haiu m̄t enun kakre yaaik. ¹⁰ *H̄im m̄rak im h̄ram naanm̄prai me menmen haiu mam̄m o t̄ipar haiu mam̄m o mam̄rkeik haiu mam̄r te God kat̄ip haiu m̄t yaain. Menmen im h̄ram h̄m me naanm̄prai ere w̄i God p̄ike kaknip menmen yap̄rwe h̄ram yaaim.

Jisas Kraiſ kewepwar hemkre m̄rak kewet God em

¹¹ *Te Kraiſ epei kan k̄ire Hetpris kaiu kewetai menmen m̄rak yaaim epei man. H̄rak k̄ir̄iak menmen ma ke pris h̄rak ken kekre w̄inak ke God keit wit k̄irak, h̄rak yaaik kin̄n w̄inak ke God kau t̄i me n̄paa ein. H̄rak kin̄n w̄inak kau t̄i kent̄ar t̄i ap n̄imaak, h̄rak ap menmen me t̄i au. H̄rak k̄ir̄iak menmen me wit ke God. ¹² Me w̄i n̄paa kerek Kraiſ kaa ken kekre haau kerek God h̄rekes kewi, h̄rak ap keit hemkre me samiyak kewepwarem kewet God em k̄ire pris n̄riakem au. H̄rak keit hemkre m̄rak epei mewen keiȳm ken haau kerek God kewi kewepwarem kewet God em. H̄rak ken kekerekek kewen hemkre miut̄ipen mekreerek, h̄ram yaaim te h̄rak ap p̄ike kaknipem au. H̄ram yaaim te h̄rak kekep̄ai kaktaihis haiu mantikerek mamu tipmain tipmain enum eik. ¹³ *Markeik te hemkre me meme o bulmakau mamkaap haiu m̄t? H̄ram mamkep̄ai mam̄r im. M̄t han h̄r netenen menmen God kat̄ip: “Yi m̄t ap yetenen menmen im,” te maain God kakt̄ip h̄r ȳnk k̄ir enuk kak̄interim. Ȳnk k̄ir enuk ere m̄t pris h̄r enin̄n en̄t hemkre me meme metike hemkre me bulmakau, im metike si waniu (o win) me ȳnk me bulmakau n̄kik h̄r neiȳm nen new̄rem mentar ȳnk ke m̄t in. Epei au, h̄m me God mat̄ip h̄r p̄ike yaain nentar menmen im mesak menmen enum mau ȳnk k̄ir. ¹⁴ *Hemkre me meme metike bulmakau mesak menmen mau ȳnk kaiu keremem te Kraiſ h̄rak iuwe kin̄n meme metike bulmakau, hemkre m̄rak yaaim min̄n hemkre m̄ram, h̄ram mesak menmen enum mekre han kaiu. God H̄im̄n Yaaik kekepik h̄rak kerek yaaik k̄ir̄iak menmen

enum au te h̄rak kewepwar hemkre m̄rak kewet God em. Te hemkre m̄rak yaaim mamkaap haiu m̄t h̄ram mesak menmen enum mekre han kaiu, te haiu emises God werek werek kerek kaku kak̄it tipmain tipmain enum eik.

Hemkre me Jisas m̄kaap h̄m ham yaaim God kewetaiyem

¹⁵ *Jisas k̄ikaap h̄m ham yaaim m̄t enisesim h̄ram m̄karu man mentar n̄paa h̄rak kaa kesak menmen enum haiu m̄t kerek mises h̄m ham me n̄paa enum haiu m̄riakem. Jisas kau n̄im̄n ke haiu m̄t metike God k̄ikaap h̄m ham yaaim m̄t enisesim h̄ram m̄karu man te haiu m̄t kerek God keh̄im̄teni haiu m̄t n̄rak haiu mantikerek mamu tipmain tipmain enum eik mam̄t menmen yaaim m̄rak mam̄r ke n̄paa God ket̄pim h̄m iuwe. Jisas kaa te haiu mam̄t menmen yaaim im.

¹⁶ Haiu mertei m̄tik hak kertei maain h̄rak kaki, h̄rak kewis̄m menmen mau t̄wei mat̄ip markeik te h̄rak kak̄inke t̄i metike menmen yap̄rwe h̄rak naanm̄prewem kakwet n̄ikerek n̄rak em. Menmen im h̄rak kewis̄m mau t̄wei h̄ram niuk m̄rak “T̄wei me han.” Maain kerekek w̄i haai kaki, n̄kerek n̄rak nan̄t menmen mam̄r ke n̄paa h̄rak kewis̄m mau t̄wei. ¹⁷ Haai wen kepu, te t̄wei kerek h̄rak kewis̄m em h̄ram wen mepu wein̄m. Te maain h̄rak kaki, t̄wei h̄ram meh̄im̄tan menmen me n̄ikerek h̄r nant̄iwem. ¹⁸ Marim n̄paa m̄t nenep samiyak h̄ram maa hemkre m̄ram mewen h̄ram menip h̄m im mekrit mau meit. Haiu mat̄ip h̄m im h̄ram ap mekep̄ai werek au kerek God kin̄n kat̄ip Moses em h̄rak hanhan m̄t enisesim te m̄t wen nenep menmen maa te h̄m im mekrit mau meit. ¹⁹ *W̄i n̄paa Moses kenip h̄m im mekrit mau meit h̄rak kin̄n kat̄ip m̄t ne Isrel h̄m yap̄rwe God ket̄p̄iwekem h̄rak kewis̄m mau t̄wei te m̄t miyap̄r nanisesim. H̄rak ket̄por epei au, Moses keit hemkre me bulmakau n̄kim metike meme kerek h̄r epei nam̄ip hemkre m̄ram mewen, h̄rak keit t̄ipar metikerem, h̄rak kesi tepnek me sipsip m̄re ȳwir metike timen niuk m̄ram Hisop, keiȳm ken kemt̄it mau hemkre h̄rak kewis̄m mentar t̄wei h̄m me God kewet Moses em mau mekreerek, kewis̄m mentar im metike ȳnk ke m̄t miyap̄r yap̄rwe. ²⁰ *H̄rak wen kewis̄m mentar t̄wei metike m̄t miyap̄r; h̄rak ket̄por kar ik: “Samiyak menmen nepei maa hemkre m̄ram mewen h̄ram meteikni yi

* 9:9 Hi 10:1-2 * 9:10 Lev 11:2, 25, 15:18; Nam 19:11-13

19:9, 17-19; Hi 10:4 * 9:14 1P1 1:18-19; 1Jo 1:7; Hi 6:1

* 9:20 Eks 24:8 * 9:21 Lev 8:15, 19

* 9:11 Hi 3:1, 10:1 * 9:13 Lev 16:3, 14-16; Nam

* 9:15 1Ti 2:5; Hi 8:6 * 9:19 Eks 24:3, 6-8; Lev 14:4, 6

epei yewenhi yatip yi eyises him me God nipaa h̄rak katip yi eyisesim.” ²¹ *Marim h̄rak keit hemkre im metike t̄par kewisim mentar winak ke God ketike menmen yapirwe mekrerek kerek mit nererik newenepi God neriuwerem. ²² *Tis, h̄m Moses kewisim mekre tiwei h̄ram matip menep menmen yapirwe nipaa h̄ram ap yaaim mit newenepi God neriuwerem hemkre h̄ram m̄riakem h̄ram m̄re yaaim. Haiu mertei mit newen hemkre me menmen keremem te God kakisak menmen enum maiu mekre han kaiu, o au en, taau.

Krais kewepwar hemkre m̄rak kakisak menmen enum me haiu mit

²³ *Menmen weinim im mau ti h̄ram mar ke h̄m̄n me menmen iuwe meit wit ke God, Moses kewen hemkre menterim te h̄ram m̄re yaaim. Te menmen mau wit ke God h̄ram iuwe te hemkre im menipem yaaim au. Hemkre ham maminem mamnip menmen iuwe mau wit ke God h̄ram yaaim te haiu mit mantike God mamkiyan mamu mamit. ²⁴ *Krais nepei kenipem h̄ram yaaim kentar h̄rak ap ken kekere winak kerek mit nimaak kau ti nehimitanek me God au. H̄rak ken wit ke God kerek in ek h̄rak kau keit menep ninaan me God kit̄wekhi me haiu mit miyapir. ²⁵ Krais ken kekere haau me God kewi kewepwar hemkre m̄rak miutipen keremem. H̄rak ap kewepwarem yapirwe kar ke nipaa mitik pris kir̄akem au. Me wi miutip miutip me tito yapirwe h̄rak pris ken haau kerek mit nehimitanek me God kau kekere h̄rak kewepwar hemkre me samiyak mei kewet God em. Te Krais au, miutipen keremem. ²⁶ H̄rak ap ken haau me God kewi yapirwe kar ke mitik iuwe pris kir̄akem au. H̄rak ken kewepwar h̄rekes yapirwe te h̄rak kaki kakintar nu tentarakit yapirwe me wi nipaa God kir̄ak ti ketike nepni ere in. Au, in ek h̄rak kan kau ti kaa miutipen kerek h̄ram werek. Me wi menep menmen me nipaa h̄ram epei au mam̄si, h̄rak kan kakisak menmen enum mau mekre han kaiu keriuwe hemkre m̄rak mewen h̄rak kewepwarem kewet God em miutipen keremem. ²⁷ *Mit miyapir yapirwe nani te maain h̄r nanir God, h̄rak skelim menmen mit miyapir in n̄riakem. ²⁸ *Marim Krais kaa miutip kewepwar h̄rekes kewet God hemkre m̄rak te kakisak menmen enum me maiu au. H̄rak p̄ke kaknen

kak̄this haiu mit miyapir kerek misiesik memeryiw̄ek kaknen.

10

Menmen mit nipaa newepwarem h̄ram ap te mam̄sak menmen enum maiu

¹ *H̄m nipaa God kewet Moses em h̄ram m̄re h̄m̄n weinim me menmen yaaim maain mamnen, te h̄ram ap menmen im yaaim h̄remes au. Me tito tito mit iuwe hetpris newepwar hemkre me bulmakau o meme newet God em. H̄r n̄riakem mar keremem keremem. Markeik te h̄m me Moses mamriak mit kerek nises God h̄r yaaim neriuwe menmen im mitik pris kewepwarem kewet God em? Taau! H̄ram h̄m̄n weinim me menmen yaaim keremem. ² Menmen mit newepwarem newet God em h̄ram yaaim te mam̄sak menmen enum mit kerek nises h̄m me God h̄r n̄riakem te h̄r ap p̄ke nan̄nen nanriakem meiyam taau nentar h̄r ap menmen enum mau mekre han kir̄ au. ³ Au, mit n̄riakem nar keremem me tito tito yapirwe h̄ram menip mit han tewen̄n menmen enum h̄r n̄riakem. ⁴ *H̄r n̄riakem nentar God kertei hemkre me bulmakau o meme h̄ram ap te mam̄sak menmen enum maiu mekre han ke haiu mit au. ⁵ *God kertei menmen im, te wi nipaa kerek Krais epei kaknen ti kaku kaktikewai, h̄rak katip God kar ik:

“Ti h̄napen mit newepwar bulmakau o meme sipsip h̄r nanwetum au. Ti epei eraumani ȳnk kai hi ahu ekrerem awepwar h̄rekes ewetum. ⁶ Ti ap han yaaik heriuwe samiyak mit n̄mansiyem mau nan m̄re k̄naan menmen mit newepwarem newetitem te h̄ram mam̄sak menmen enum m̄r au. ⁷ Te hi Krais hetput har ik: “Ti God ti h̄ra hi hepu, hi ar̄iak menmen ti hanhan hi ar̄iakem, mar ke nipaa mit newisim me hi mau tiwei ke Moses ketpim.”

⁸ H̄rak Krais kin̄n katip kar ik: “Ti h̄napen mit newepwar menmen nanwetum au. Ti ap hanhanem te h̄r n̄mansi samiyak mau nan m̄re k̄naan o menmen h̄r newetitem te mam̄sak menmen enum mau han kir̄ au.” Krais katip menmen im te h̄m me Moses kewisim mau tiwei h̄ram matip mit enisesim. ⁹ H̄rak katip menmen eim epei au, maain h̄rak katip h̄m kar ik: “God ti h̄ra hi hepu. Hi ar̄iak menmen ti hanhanem.” H̄m im metpai Krais kenip menmen tokim me nipaa ein me mit h̄r newepwar menmen

* 9:22 Lev 17:11; Ef 1:7   * 9:23 Hi 8:5, 10:1   * 9:24 1Jo 2:1   * 9:27 Jen 3:19   * 9:28 Hi 10:10; Ais 53:12; 1Pi 2:24; Fl 3:20; 2Ti 4:8   * 10:1 Hi 8:5   * 10:4 Hi 9:13   * 10:5 Sam 40:6-8

newet God em, hiram nepei au mesi, h̄rak kekreh̄r m̄iram kewepwar h̄rekes kewet God ȳnk k̄rak. ¹⁰ *Jisas Kraiś kises menmen God hanhan h̄rak k̄riakem. H̄rak kaa miut̄p̄ kerekewepwar ȳnk k̄rak kewet God ek te h̄rak kesak menmen mekre han k̄rau te haiu m̄it kerek m̄isesik haiu yaain. Haiu mewen̄pi niuk me God werék werék.

Menmen Kraiś k̄riakem mesak menmen enum mekre han k̄rau

¹¹ *Hekrit hekrit m̄it yap̄rwe n̄re pris h̄r nerp n̄riak menmen newepwarem newet God em. H̄r n̄riakem marem marem te menmen im ap te mam̄sak menmen enum haiu m̄it haiu m̄riakem taau. ¹² *Te Kraiś h̄rak k̄riakem miut̄p̄ kesak menmen enum maiu. Epei au, h̄rak ken kau menep his yaain me God kentar h̄rak M̄it̄k Iuwe k̄re God h̄rak naanm̄ipre menmen. Menmen miut̄p̄ Kraiś k̄riakem h̄ram mam̄u mam̄it mam̄kepai haiu m̄it mam̄sak menmen enum mekre han k̄rau tipmain tipmain enum eik. ¹³ *H̄rak wen kau ketikerek kemerīywek ere w̄ God kaknep m̄it enun nepan kakn̄p̄ kaknepi. ¹⁴ Haiu mertei Kraiś keriuwe menmen miut̄p̄ h̄rak k̄riakem w̄ kerek h̄rak kaa kewepwar ȳnk k̄rak kewet God ek, h̄rak k̄riak m̄it miyap̄r kerek God kesak menmen enum m̄it, h̄r n̄re yaain nanu tipmain tipmain enum eik.

¹⁵⁻¹⁶ *God H̄m̄in Yaik h̄rak kewetai h̄m̄ m̄rak metike h̄m̄ Kraiś epei ketpim God H̄m̄in Yaik h̄rak kin̄in kat̄p̄ kar ik: “Me w̄ maain mamnen hi awet m̄it h̄m̄ mai im h̄r nanwenhi nanisesim. Hi ewis̄m mekre han k̄r te h̄r han ekitetim.”

¹⁷ Nepei au, h̄rak kat̄p̄ h̄m̄ ham mar im: “Hi ap p̄ke han ekitet menmen enum mau mekre han ke m̄it o menmen h̄r n̄riakem te hi han enuk heriuweri au.” ¹⁸ God epei kesak menmen enum mai te m̄it ap te nanwepwar menmen nanwet God em nanteipim au. H̄ram epei au mesi meit.

Haiu emises h̄m̄ me God te haiu emu emtikerek han kiut̄p̄

¹⁹ *Te nai yinan, haiu yaain te mamno mam̄kre haau me God h̄rekes kewi mentar Jisas kaa kentar nu tentarak̄it hemkre m̄rak mewen mesak menmen enum maiu. ²⁰ *H̄rak kaa te menmen im h̄ram m̄re h̄rak kin̄in ken kewep yayiwe keremir o kewep laplap me n̄m̄in h̄ram meiyepetai

haiu m̄it mamno n̄m̄in kerek God kewi. H̄ram mar ke h̄rak kewep yayiwe ik keriuwe ȳnk k̄rak te haiu emisesik mentar n̄paa h̄rak kaa p̄ke kekrit kau keit. ²¹ Haiu M̄it̄k haiu luwe Hetpris h̄rak kepu naanm̄ipre menmen meit wit ke God metike haiu m̄it kerek m̄ises h̄m̄ me God haiu n̄kerek n̄rak. ²² *Kraiś k̄riak menmen im te haiu emnaiw̄r menmen enum me memitaip̄in mekre han k̄rau em̄it, haiu emises God haiu mamtikerek emu han kiut̄p̄. ²³ *Haiu emises menmen werék werék kerek haiu mat̄p̄ haiu han kite-tim. Haiu ap emweik̄in sip emwet h̄m̄ im em̄antar haiu mertei h̄m̄ n̄paa God ketpim maain h̄rak kakisesim kakriakem. ²⁴ Haiu han ekitet markeik te haiu emri han ke naiu yinan te haiu yap̄rwe han etwen̄nan haiu mam̄riakan menmen yaain. ²⁵ *Yi ap einapen yaino eitike ni yinan yererik yewen̄pi niuk me God yar ke m̄it han n̄napen n̄riakem au em̄it! Yi eiri han ki eikiyan wisenum te yi eirerik eiwen̄pi niuk me God eiȳntar w̄ menep te mamnen Kraiś p̄ke kaknen kakteipim.

Haiu ap emweik̄in sip emwet God N̄kan k̄rak Jisas

²⁶ *Haiu m̄it epei mertei h̄m̄ me Jisas kaa te kakisak menmen enum mekre han k̄rau haiu m̄isesim werék werék te maain haiu emweik̄in sip emwet h̄m̄ im au em̄it! Haiu mam̄riak enum, menmen ham ap mepu te m̄it p̄ke nanwepwarem h̄ram mam̄sak menmen enum maiu te haiu mamre yaain taau. ²⁷ *Haiu emweik̄in sip emwet h̄m̄ m̄rak au em̄it! Maain haiu mamnaain God skelim haiu m̄it, kakw̄rai mamno si kerek God k̄inan me kakw̄r m̄it n̄rak enun nepan nan̄no nan̄krerem si tat̄in. ²⁸ *Haiu mertei m̄it̄k̄it wik o wikak tewepyap̄r m̄it̄k̄it kiut̄p̄ keweik̄in sip kewet h̄m̄ me Moses, te m̄it iuwe ne Isrel nant̄w̄ekhis h̄r ap han tewen̄nek au, h̄r nank̄p̄ kaki. ²⁹ *Te yi han ekitet God kakiwaank m̄it̄k̄it kerek keweik̄in sip kewet menmen Jisas k̄riakem kakiwaankek kike keremem a? Auye! H̄rak kakiwaankek wisenum kentar h̄rak k̄naain N̄kan ke God h̄rak kat̄p̄ menmen h̄rak k̄riakem me w̄ kerek h̄rak kaa hemkre m̄rak mewen h̄ram menmen wein̄m. Menmen im God kewetaiyem h̄ram h̄m̄ haiu mamwenhi mamisesim te h̄rak kakrekyei haiu mamre yaain. Te God kakiwaank m̄it̄k̄it ik enuk kentar h̄rak keweik̄in sip kewet N̄kan ke God. Menmen im h̄ram

* 10:10 Hi 9:12, 28 * 10:11 Eks 29:38 * 10:12 Hi 1:3 * 10:13 Sam 110:1 * 10:15-16 Jer 31:33-34; Hi 8:10, 12 * 10:19 Hi 4:16 * 10:20 Mt 27:51; Hi 9:8 * 10:22 Lev 8:30; Esi 36:25; Ef 5:26 * 10:23 Hi 4:14 * 10:25 Hi 3:13 * 10:26 Hi 6:4-8 * 10:27 Ais 26:11 * 10:28 Diu 17:6, 19:15 * 10:29 Eks 24:8; Hi 13:20

mar ke h̄rak k̄nan yip̄r kew̄rek h̄rak keweik̄n sip kewet God H̄m̄n Yaaik kerek hanhan keruiwai haiu m̄t kerekyei menmen yaaim. ³⁰ *Hi hat̄p menmen im hentar haiu mertei God ap kemip̄n me w̄ h̄rak kat̄p kar ik: “Menmen enum m̄t n̄riakem, maain hi ewaniupaan m̄r eriuwerem.” H̄rak wen kat̄p h̄m ham kar ik: “Hi M̄tik Iuwe God hi skelim m̄t nai me menmen h̄r n̄riakem.” ³¹ God kerek kaku kak̄t tipmain tipmain enum eik skelim m̄t me menmen enum h̄r n̄riakem. Menmen im h̄rak menmen menipi han yaaik au. H̄ram menmen enum menipi h̄r han enuk n̄naain wisenum.

Yi han tokik eiyises h̄m me God werek werek

³² Yi p̄ke han ekitet menmen nepei man me w̄ n̄paa yi yin̄n yemtau h̄m me Kraisi yi yisesim. Yi yisesim epei au, menmen enum man mamriwaank te menmen enum im ap te mamin̄n han ki au. Yi han tokik eiyu eiȳt. ³³ *W̄ ham m̄t netpi enum h̄r nerekyi enum nerp ninaan me m̄t miyap̄r yap̄rwe te h̄r nan̄nwes̄isi. W̄ ham yi ȳr m̄t enun n̄riak m̄t han yaain menmen enum yi eiȳp̄r eitikeri eikepi h̄r han tokik nanu. ³⁴ *Yi hanhan eiriuwe m̄t yaain m̄t enun newisi nekre w̄nak enuk. Yi ap han enuk eiriuwe m̄t kerek nen nari menmen mi neiȳm nen au. Yi han yaaik yewisi nari menmen mi yap̄rwe yentar yi epei yertei God nepei kewisi menmen ham yaaim min̄n menmen m̄t neriyaam, h̄ram mamu mam̄t tipmain tipmain enum eik. ³⁵ N̄paa ere in yi han tokik yepu te in ek yi ap einapen menmen enum mamnen mamriwaank au em̄t eiȳntar yi yertei maain God kakweti m̄t miyap̄r kerek yisesik werek werek kakweti menmen m̄rak yaaim. ³⁶ *Yi wen han tokik eiyu eiyises h̄m me God te maain yi eir̄ak menmen God hanhan yi ȳriakem, yi eiȳt menmen yaaim n̄paa h̄rak kat̄p kakwet m̄t miyap̄r kerek h̄r nisesik kakwet̄rem. ³⁷ *Yi han tokik eiyu eiȳntar h̄m me God mau t̄wei mat̄p me Kraisi mar in: “Maain kike h̄rak kerekek kaknen. H̄rak ap kakmer̄r w̄ yap̄rwe au.

³⁸ *Te nai yinan h̄r han ekiteta nanises h̄m mai h̄r nantikewa nanu nan̄t tipmain tipmain enum eik, te m̄t kerek nanweik̄n sip nanweto, hi han enuk ariuw̄ri.” ³⁹ Haiu m̄t au, haiu ap ne m̄t kerek neweik̄n sip enwet God te h̄rak kakriwaank au. Yi yetikewa

haiu ne m̄t kerek nises h̄m me God te h̄rak kak̄kepai kaktaihis.

11

Markeik te haiu han ekitet menmen werek werek

¹ *Haiu han ekitet menmen God kat̄p h̄ram mamnen haiu mertei maain h̄ram mamnen te haiu mameriȳwem mamnen. Menmen im haiu ap m̄rem wen au te haiu mertei h̄ram nepu mentar God kat̄p h̄ram nepu. ² N̄paa m̄t maamer han h̄r han kitet God werek te h̄rak han yaaik keriuweri. ³ *Haiu m̄t i han ekitet h̄m me God h̄ram yaaim te haiu mertei God k̄riak t̄i metike nepni keriuwe h̄m m̄rak wein̄m. Te menmen haiu m̄rem God k̄riakem keriuwe menmen haiu ap te mam̄rem taau.

H̄m me m̄tik̄t Ebel, Inok tetike Noa

⁴ *M̄tik̄t niuk m̄rak Ebel h̄rak kises h̄m me God te menmen h̄rak kewepwarem kewet God em. God kat̄p menmen m̄rak kerek kewetiwekem h̄ram yaaim te God ket̄p̄wek h̄rak m̄tik̄t yaaik kentar h̄rak kisesik werek werek. N̄paa Ebel h̄rak kaa h̄rak wen han kitet God werek werek te h̄m m̄rak mau t̄wei me menmen n̄paa h̄rak k̄riakem h̄ram meteiknai menmen menip God han yaaik keriuwai.

⁵ *Inok ap kaa kentar h̄rak han kitet God werek werek te God ket̄wekhis kau ketikere. M̄t han n̄net̄n̄wek n̄net̄n̄wek ap n̄nap̄nek au nentar God epei ket̄wekhis keiȳk ken wit k̄rak. H̄m me God mau t̄wei mat̄p God ket̄wekhis wen au, menmen Inok k̄riakem h̄ram menip God han yaaik keriuwerek. ⁶ M̄t miyap̄r kerek ap han kitet God, menmen yap̄rwe h̄r nan̄riakem ap te nan̄nip God han yaaik kakriuw̄ri taau. H̄r ap te nan̄nip God han yaaik kakriuw̄ri nan̄ntar m̄t miyap̄r kerek h̄r hanhan nises God h̄r nanin̄n han ekises God h̄rak kepu, maain h̄rak kakwet m̄t miyap̄r kerek h̄r hanhan nisesik kakwet̄r menmen yaaim.

⁷ *W̄i n̄paa God kat̄p Noa me menmen enum haw̄i yuw̄rep h̄ram mamnen, te Noa k̄r menmen im wen au. H̄rak han kitet menmen God ket̄pim h̄ram mamnen te h̄rak kime sip. Maain h̄rak kimaam werek haw̄i yuw̄rep epei man, h̄rak ketike m̄te p̄rak n̄kerek n̄rak nen nau nekrerem, te h̄r ap naa au. H̄rak keteik̄n m̄t yap̄rwe h̄r enun kentar h̄rak kises h̄m God n̄paa ket̄p̄wekem te h̄r au. Te

* 10:30 Ro 12:19; Diu 32:36; Sam 135:14 * 10:33 1Ko 4:9 * 10:34 Mt 6:20, 19:21, 29 * 10:36 Lu 21:19; Hi 6:12 * 10:37 Hab 2:3-4 * 10:38 Ro 1:17; Ga 3:11 * 11:1 Ro 4:18; 2Ko 5:7 * 11:3 Jen 1:1; Sam 33:6; 2Pi 3:5 * 11:4 Jen 4:3-10 * 11:5 Jen 5:24 * 11:7 Jen 6:13-22, 7:1; 1Pi 3:20; Ro 3:22, 4:13

h̄rak God katip Noa h̄rak mitik yaaik kentar h̄rak kises h̄m m̄rak.

Ebrahim kises h̄m me God

⁸ *Ebrahim kemtau h̄m kerek God ketp̄wekem te h̄rak han kitet h̄m m̄rak h̄ram yaaim. Te h̄rak k̄naaiw̄r wit k̄rak ken wit hak kerek God ketp̄wek h̄rak kakwet̄wekek. God ap keteikniw̄ek t̄i ik te h̄rak kep̄tari h̄rak kakno neiȳn kakit mekam au. ⁹ *Ebrahim kises h̄m me God te h̄rak ken kau wit kerek God katip h̄rak kakwet̄wekek. H̄rak kau kekre w̄nak sel k̄re weisaak kar ke mitik h̄rak ap t̄i k̄rak au. Aisak ketike n̄kan k̄rak Jekop h̄rak̄it tetike Ebrahim tat̄it menmen God epei ketp̄wek̄it kakwet̄wek̄item te h̄rak̄it tau w̄nak sel tar ke Ebrahim kewik. ¹⁰ Ebrahim kau w̄nak sel keremem kentar h̄rak kemer̄r God kakriyaak kakt̄iw̄ekhis keȳȳk kakno wit kerek God h̄rekes kimaak h̄rak kaku kakit kakwet̄wek w̄nak yaaik.

¹¹ *Sera h̄re han kitet h̄m me God te h̄rak kenipep h̄re werek te w̄ep̄tu. H̄re epei enu we m̄te. H̄rak k̄riakem kentar h̄re han kitet h̄rak kakises h̄m n̄paa h̄rak ketpim me h̄rak kakwet̄r nepeny-er̄er nei yap̄rwe. ¹² *Mitik ik h̄rak epei ke mitik ap te kakine n̄kerek au, te God kenipek h̄rak kine n̄kan. Maain nepeny-er̄er n̄rak h̄r yap̄rwe nar ke tenhaan kau wan eik, o h̄r mau nepni. Mit ap te nanwenhisi au.

¹³ *Mit in h̄r yap̄rwe h̄r naa te h̄r han kitet God kakises menmen n̄paa h̄rak ketpim. H̄r neit menmen God ketporem au, te h̄rak keteiknor menmen h̄rak kakriakem mamnen h̄r han yaaik neriuwerem nertei h̄rak kakisesim. H̄r natip nar ik: “T̄i mit̄ newi h̄ram t̄i im ap maiu au. Haiu mau in mar ke mit̄ nau t̄i ke mit̄ han.” ¹⁴ Mit̄ kerek natip nar ik h̄r neteiknai te h̄r nan̄r t̄i m̄r ham yaaim h̄r nanwim nanu nan̄t. ¹⁵ H̄r ap p̄ike hanhan nanu wit kerek n̄paa h̄r n̄naiw̄rek au nentar h̄r hanhanek te h̄r p̄ike nen newi. ¹⁶ *Au, h̄r hanhan nan̄r wit hak yaaik h̄r nan̄no nanwi. Wit ik ek h̄rak wit ke God. God ap ȳnk enuk h̄r nenewek God k̄r kentar h̄r han kitetik werek werek. H̄rak epei kerekyor wit hak yaaik te h̄r nan̄nen nanwi h̄rak keteiknai h̄rak ap ȳnk enuk ke mit̄ nenewek h̄rak God k̄r.

¹⁷ *W̄i n̄paa God katip Ebrahim k̄n̄nek, Ebrahim kemtau h̄m m̄rak h̄rak keit n̄kan k̄rak Aisak kewis̄ik

kentar nan m̄re k̄naan h̄rak kak̄ik̄ip kakwepwarek kakwet̄ God ek. H̄rak kare kaknep n̄kan k̄rak kiutip kerek God n̄paa ketp̄wek kakwet̄wekek. ¹⁸ N̄paa God ketp̄wek kar ik: “Aisak kerek kakine n̄kerek te h̄r keriyen nanre nepenyer̄er ne weiw̄ik miutip mit, te nepenyer̄er han ne n̄kerek nit han au. Aisak kerek.” ¹⁹ *Te Ebrahim han kitet kaknep n̄kan k̄rak kaki te God tewen kak̄ik̄ak kerek kaki. H̄rak kar ke h̄rak p̄ike ket̄iw̄ekhis kentar God keit sipsip neniuk h̄rak kewis̄ik kekreh̄r ke Aisak. Te Aisak ap kaa au. Sipsip kerek h̄rak kaa.

H̄m me Aisak, Jekop tetike Josep

²⁰ *Aisak han kitet God kakises h̄m n̄paa h̄rak ketpim te h̄rak katip h̄m yaaim men Jekop ketike Iso me menmen yaaim mamnen. ²¹ *Karik Jekop menep h̄rak kaki h̄rak katip h̄m yaaim men n̄kerek h̄rak̄it wik te Josep me menmen yaaim mamnen kentar h̄rak kises h̄m me God h̄rak han kitet God kakriak menmen n̄paa h̄rak ketpim. Jekop ketpor h̄m yaaim epei au, h̄rak kises paap k̄rak keȳȳk k̄re h̄rekes kerp̄ h̄rak kewen̄ipi niuk me God. ²² *Josep kises h̄m me God han kitet God kakriak menmen n̄paa h̄rak ketpim, te w̄i menep h̄rak kaki, h̄rak katip heiyuwerer n̄rak kar ik: “Maain God kak̄this nepeny nau nan̄naaiw̄r wit ik Isip, h̄r en̄t herwe ȳnk kai enwis̄ik ekikre hei me wit kerek h̄r nanwiyen.”

H̄m me menmen Moses k̄riakem

²³ *Moses miye haai n̄rak h̄r han kitet God kak̄ik̄epi te miye winaak epei au, h̄r n̄rek h̄rak n̄kan k̄r yaaik au wetpen enuk keit. H̄r h̄ras ap nak̄ip nar ke n̄paa mit̄ik iuwe Fero katip h̄r en̄nep n̄kerek h̄rak̄it t̄irek au. H̄r n̄saw̄nek ere wenke wikak.

²⁴ *Moses han kitet God kak̄ik̄epik kakri mit̄ miyap̄r n̄rak ne Isrel nan̄naaiw̄r Isip te maain h̄rak k̄re mit̄ik iuwe h̄rak k̄napen mit̄ h̄r ap en̄newek h̄rak mit̄ik iuwe ke Isip h̄rak n̄kan ke Fero n̄ki p̄rak kerek n̄paa ere in naan̄m̄prewek au. ²⁵ H̄rak hanhan kaku kaktike mit̄ ne Isrel God n̄paa keh̄m̄teni h̄r mit̄ n̄rak, me w̄i mit̄ ne Isip newaanki nerekyor enum. H̄rak k̄napen keweik̄in sip kewet̄ God te h̄rak han yaaik kaku kakre mit̄ik iuwe ke Isip. Menmen im enum mit̄ miyap̄r nisesim h̄ram ap te mamrekyor h̄r han yaaik nanu me w̄i yap̄rwe taau. Me w̄i mei

* 11:8 Jen 12:1-5; Ap 7:2-4 * 11:9 Jen 26:3, 35:12, 17

22:17; Diu 10:22

* 11:13 Jen 23:4; 1Kro 29:15; Sam 39:12; 1Pi 2:11

* 11:11 Jen 18:11-14, 21:2 * 11:12 Ro 4:19; Jen 15:5,

* 11:16 Eks 3:6, 15; Mk 12:26 * 11:17 Jen

11:1-14; Je 2:21-22; Ro 9:7 * 11:19 Ro 4:17 * 11:20 Jen 27:27-29, 39-40 * 11:21 Jen 48:15-16 * 11:22 Jen

50:24-25; Eks 13:19 * 11:23 Eks 1:22, 2:2 * 11:24 Eks 2:10-12 * 11:26 Hi 10:34-35

kike keremem. ²⁶ *Hirak han kitet maain Kraiss kaknen kakwet mit n'irak menmen, te hirak kertei hirak kaku kaktike mit ne Isrel, mit ne Isip netp'iwek enum. Hirak han kitet menmen in h'iram min'in menmen iuwe hirak ket'iwem kentar hirak iuwe n'ikan hak ke Fero. Hirak han kitet maain Kraiss kaknen kakwet'iwek menmen yaaim min'in menmen meit Isip.

²⁷ *Moses han kitet God kakin'in Fero te hirak k'inaaiwir Isip, hirak ap k'inaain mit'ik iuwe Fero kerek hirak han enuk keriuwerek au. Hirak ap p'ike keweik'in ken kau Isip au kentar hirak kertei God, kerek haiu mit ap m'irek au, hirak kau ketikerek kekepik. ²⁸ *Moses han kitet God ap kaknep n'ikerek hirakit te mit kerek newis hemkre mau weip'ir ke w'inak te hirak k'ir'ak menmen me pasova kin'in. Hirak katip mit miyap'ir ne Isrel hir enwis hemkre emu weip'ir te Ensels ke God kerek kaknep mit, hirak kaknep n'ikerek hirakit tir iuwe et.

Mit miyap'ir yap'irwe ne Isrel nises God werek werek

²⁹ *Mit yap'irwe ne Isrel nises h'im me God te hir nerekir wan niuk m'irak Wan Nin'ik, hirak kewep p'inak p'inak te hir nitet ke n'im'n nen p'inak ein n're mit nitet yayiwe t'ipar ap mei m'iwaa'iri au. Maain mit ne Isip hir nare nanises mit miyap'ir ne Isrel nan'in'ip te t'ipar p'ike kewen kan kan'ip kenepi.

³⁰ *Mit miyap'ir ne Isrel han kitet God kak'ikepi hir nan'inep mit miyap'ir ne wit Jeriko te hir nen neweik'in wit k'ir me w'ir hisp'inak wik. Epei au, God kekepi te n'irwa kerek k'isaw'in wit Jeriko keweik'n'iwek kewen te hir nen n'im'n ein nenep mit nan'ip nenepi. ³¹ *Mite Rehap n'ipaa h'ire m'ite enu wari mit his wenen'inem, h'ire han kitet God kak'ikaap mit ne Isrel kakin'in mit kerek ap nises God nau wit Jeriko wit k'ire, te h'ire w'ikaap mit'ikit te Isrel kerek hirakit tan t'isaw'in temiyenwonaan tir wit. Te maain mit ne Isrel nen nenep mit ein kerek ap nises God, hir ap naaup au. H'ire wau weit. ³² Hi ap etpi h'im ham au. Hi etpi h'im me Gidion, Berek, Samson, Jepta, Devit, Samyuel hirakit tetike mit profet yap'irwe te h'im mai mamnen nokim enum nokim. ³³ *Mit in nentar hir nises h'im me God hir netike mit nerer wit wit nenepan te hir nin'ini nan'ip nenepi. Hir n'r'ak menmen yaaim te hir neit menmen n'ipaa God ketpim. Hir nemesis h'im me pusi ke

yaank laion hirak iuwe kar ke sak te h'iram ap man'ip au. ³⁴ *Mit en hir nin'in si iuwe me mit enun nan'ip neriuwerem te h'iram maa. Hir mit han nan menep nan'in'ip te hir n'r'ir te hir nan'ip taau. Hir mit iuwe au hir n're mit wein'en te God kekepi hir n're mit iuwe manpenun. Mit nerer wit wit nan netikeri nenepan te hir nenep mit en hir p'ike n'r'ir. ³⁵ *Miyap'ir han p'ike neithis mit n'r netike n'ikerek n'ipaa naa hir p'ike nekrit nau. Mit han nekre w'inak enuk n'napen neweik'in sip newet God te mit hir nesiupani taau. Hir mit han nisesik te mit han nan'ip nerekyor enum enun hir naa, hir newis mit nan'ip te maain God kak'ikan hir nan'ikrit nantikerek nanu nan'it. ³⁶ *Mit enun hir nitetnaan mit han yaain hir n'irwaai n'ip'in nan'ip, mit han hir nesenek'h'is hit m'r newisi nekre w'inak enuk. ³⁷ *Mit han enun hir new'ir nan nan'ip, hir neit so neiy'im nerenir'ir yinan yinan, hir neit h'ine me his neiy'im nenep mit han neriuwerem hir naa. Hir mit miyap'ir han yaain nam'ir y'ink me sipsip o meme neiy'im nen in nen ein, hir ap netenen nan au, mit newaanki nerekyor enun hir nepu enum. ³⁸ Hir mit miyap'ir nen ein nen ein nitet yaank wein'ik, m'iniu (o neiy'ip) wein'im, hir n'r'ir nen nau n'nik m'iniu (o neiy'ip) nekre han o nekre hei iuwe me ti. Hir mit yaain te mit han nau ti hir ap yaain te hir nanu nan'ikeri n'im'in au.

³⁹ *Mit miyap'ir in hir nises h'im me God te God katip hir yaain niuk m'r iuwe. Te mit in ap neit menmen God n'ipaa ketpim kakwetai haiu mit em wen au. ⁴⁰ God kewet'irem wen au kentar hirak keramiani menmen hak kin'in menmen n'ipaa hir nisesim. Hirak han kitet kakrekyei mamtik'eri haiu mit yaain mentar menmen Kraiss k'ir'akem.

12

Haiu emises h'im me God em'ir'ak menmen n'ipaa jisas k'ir'akem

¹ *Mit in kerek hi nepi hetpiyem hir n'ipaa nises h'im me God werek werek hir yap'irwe nerp wit ke God n'irai n're mit nerp n'r n'ikerek hir nesiuken neit skul. Te haiu mit emweik'in sip emwet menmen yap'irwe mamraiwaank o menmen enum kerek haiu hanhan emisesim em'ir'akem te h'iram em'it. Haiu emnaiw'irem mar ke mit'ik kesiuknen kewenwo laplap hirak kenepim kew'irem te hirak kesiuken

* 11:27 Eks 12:51, 14:13-14; Ro 1:20; 1Ti 1:17; Hi 11:1
6:12-21 * 11:31 Jos 2:1-21, 6:21-25; Je 2:25 * 11:33 Dan 6:22 * 11:34 Dan 3:23-27 * 11:35 1Kin 17:17-24; 2Kin 4:18-37 * 11:36 1Kin 22:24-27; Jer 20:2, 37:15, 38:6
10:36 * 12:2 Hi 1:3

* 11:28 Eks 12:21-30 * 11:29 Eks 14:21-31 * 11:30 Jos
* 11:37 2Kro 24:21 * 12:1 Ro 7:21; 1Ko 9:24-25; Hi

waswas. Haiu emnaiwirem emít te haiu emises menmen werék werék God kehímténai haiu emisesim. ² *Haiu han ekitet Jisas kerek hírak kinín mít han hírak kóre Mítík Iuwe kises God werék werék te hírak kekepái haiu mamisesik werék werék. Hírak kerekek han kitet hírak yínk enuk kaa kentar nu tentarakít híram menmen weiním kentar hírak kertei maain hírak kakín menmen enum kakíkepái kakriuwe menmen hírak kíriakem hírak yaaik kaku. Nepei au, hírak ken kau menep his yaaim me God kóre Mítík Iuwe ketikerek naanmípre menmen yapírwe.

God kewis menmen enum mamnen mamraíwaank te haiu mamisesik werék werék

³ Yi han ekitet menmen enum mít enun nerekyíwekem te hírak kau han tokik kises menmen God kehímténíwek kakisesim. Te yi ap han enuk waswas yeriuwe menmen enum miwep te yi yewéikín sip yewet menmen yaaim me God. ⁴ Wí Seten kakri han kí o mít nanrekyi enum te yi eiweikín sip eiwet Kraís, yi ap eíríak menmen iuwe wen au te yi yainín menmen enum ere hemkre mí mamwen te yi yayí yapír ke Kraís kíriakem. ⁵ *Yi han kaa menmen God ketpiyem mamkepi yi eiyu han yaaik a? Nípaá hímm me God mít newísím mau tíwei matíp yi yar ke níkerek hírak mar im:

“Níkerek nai, wí kerek God kesiuwe menmen miwep kar ke haai kenep níkan hírak, yi ap han kitet menmen enum híremes man miwep au. Yi ap han enuk yeriuwerem han kitet God kíneini au, wí kerek hírak kesiuwe menmen enum mamnen mamiwep. ⁶ *Yi ap han ekitet eiyírík eiyíntar mít miyapír kerek God hírak hanhan keriuweri hírak kewis menmen maníp kakíkepi hírenises menmen yaaim. Mít miyapír kerek hírak katíp kar ik: ‘Yi níkerek nai,’ hírak kewis menmen mamníp mamkepi hírenanises menmen yaaim.” ⁷ *Te yi han tokik eiyu eiriuwe menmen enum mamnen mamiwep. Yi han ekitet menmen im híram híre menmen haai hírak kíriak níkerek hírak em, te hírenises hímm hírak werék werék. Menmen im enum mamiwep, híram meteikni God hírak han kitet yi níkerek hírak hírak kakíkepi yi yaain. Nípaá yi yertei mítík hak ap kenep níkan hírak o au a? Taau. Mít yapírwe nenep

níkerek hírak. ⁸ Haai kí God hírak ap te kakrekyi menmen mí enum, menmen im híram meteikni yi ap níkerek yaain au. Yi yíre níkerek ne weiwík ham. ⁹ Nípaá haiu yapírwe haairer naiu hírenerekyi menmen enum maiu te haiu míneini han kitet híren iuwe. Te God hírak kinín haairer naiu, hírak Haai ke hímmín kaiu te haiu emisesik emwísík hírak kerekyeí menmen enum maiu te haiu mamtikerek mamú mamít. ¹⁰ Haairer naiu hírenises han kírenerekyeí menmen enum maiu me wí ham haiu wen kike. God hírak au. Hírak kerekyeí menmen maiu enum kekepái te haiu yaain mamír ke hírak. ¹¹ *Wí God o mít nerekyai menmen maiu enum, haiu han kitet híram menmen enum te híram ap menípái han yaaik meriuwerem au. Maain haiu mít kerek God kerekyeí menmen mar im, híram menípái haiu mamre mít yaain mamríak menmen yaaim haiu mamú werék werék.

Haiu naanempre híras te haiu ap emweikín sip emwet God

¹² *Yi mít han yi yínápen yises hímm me Jisas Kraís yar ke mít kerek nen yanímín híren his hítt maa. Yi ap eiyu han tewenínn híras me menmen epei man miwep au emít! Yi píke hanhan eiyises hímm me Jisas werék werék. ¹³ *Yi eiyises God werék werék híram mamír ke mít nípaá hítt par mewers, hírenítet yayiwe yaaik kípirak te hítt híren mamre yaaim. Mít han narík kerek neweikín sip nanwet Kraís híren híreni yi píke yises God werék werék te híren píke hanhan nanisesik werék werék.

¹⁴ *Yi mít miyapír yetike mít miyapír han yapírwe yi eikiyan eiyu. Yi eiyises menmen yaaim God hanhan yi eiyisesim eiyíntar yi ap eiyises menmen yaaim im te yi ap yayu yaitike Mítík Iuwe God au. ¹⁵ *Yi naanmamre híras werék werék. Híram ap yaaim te yi ap yayít menmen yaaim yapírwe God kakrekyiyem kakwetiyem au. Mítík hak hírak kar ik hírak kóre hepnek ke tí enum mewo mísawín mekre nímmín ke yenkis te maain mít nerp nentíram níkk híram meketet mau hítt híren. Mítík kar ik hírak kakríak menmen enum kakri han ke mít miyapír yapírwe kakriwaank kakriuerem. ¹⁶ *Yi naanmamre híras te yi mít o miyapír han ap te eiriyanhis eiwenínnem, o han kitet menmen me

* 12:5 Pro 3:11-12 * 12:6 Rev 3:19 * 12:7 Diu 8:5; 2Sml 7:14 * 12:11 Je 3:17-18 * 12:12 Ais 35:3

* 12:13 Pro 4:26 * 12:14 Sam 34:14; Ro 12:18 * 12:15 Ap 8:23 * 12:16 Jen 25:33-34

God hiram menmen weinim mar ke nipaam mitik Iso kirakem. Hirak han kitet him God katip maam kirak Ebrahim hiram menmen weinim. Te hirak kewis nikik kirak kakit menmen mihak yaaim maain haai kakwetiwekem metike him yaaim God ketpim me menmen mamnen. Hirak kewisik kakit menmen im kentar hirak ninpimaak nikik kirak kewetiwek menmen mei kike hirak kaam. ¹⁷ *Yi yertei maain hirak hanhan pike kakit menmen mihak te God kenip Jekop kekrehir kirak hirak kepirek ketpiwek kar ik: "Ti taau." Iso kikik kitiwekhi yapirwe te God kenipek ap te keweikin han mewek au.

Haiu meit him yaaim me God haiu mamno wit Saion

¹⁸ *Nipaa wi yi yinin yises him me God yi ap yir menmen yemtewem yar ke mit nipaam ne Isrel nirem nemtewem. Hir nan miniu (o neiyip) niuk mihak Sainai, hiram si iuwe merhhe mau paan mihak, hir nir napi toto enum miwapin wit mar ke witaan toto, yuwerep man, ¹⁹ *hir nemtau mitik hak keit miniu (o neiyip) ketenwo taur. Epei au, hir nemtau Mitik luwe keit ein katip him iuwe enum. Mit miyapir ne Isrel hir nemtau him enum me Mitik luwe eik katip keit miniu (o neiyip), hir nepirpir nitehi Moses natip nar ik: "Haiu minapen mamtau him menmen meiyam im au emit!" ²⁰ *Hir nnapen nemtau him meiyam God ketporem nentar hirak katip kar ik: "Keimin mitik o mite, nikerek o samiyak hir naninen nanirp nanitet miniu (o neiyip), mit han nanit nan nanwirrem neiyim naninap mitik kaki o samiyak mami." ²¹ *Mit en nir menmen im te hir ninaain nepirpir. Moses hirekes katip kar ik: "Hi hepirpir wisenum hentar hi hnaain."

²² *Te yi mit kerek yi yises him me God in, yi ap yan miniu (o neiyip) mar im au. Yi himin ki epei kan miniu niuk mihak Saion kerek wit iuwe ke God kewi. God hirak kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Yi himin ki epei kan wit Jerusalem, hirak keit wit ke God kerek mit ensel yapirwe hir han yaaik nererik nau en. ²³ *Yi himin ki epei kan ketike nikerek yapirwe ne God kerek nanit menmen yaaim mihak yi yererik han yaaik yepu. God kewis niuk mi metike niuk mir mau twei mihak hirak kertei yi neimni yi mit miyapir nihak. Yi himin ki epei kan kir God kerek hirak

naanmpre mit yapirwe, hirak maain skelim haiu mit metike mit kerek nipaam God katip hir mit yaain hir netikerek nau wit kirak. ²⁴ *Yi himin ki epei kan kau ketike Jisas kerek kerp nimin ke God ketike haiu mit, hirak ketpai him ham yaaim haiu mewenhi mamisesim hirak kekepai haiu metike God haiu mau han kiutip. Hirak nipaam kaa hemkre mihak mewen. Menmen im hiram meteiknai menmen nipaam mitik pris kirakem. Hirak keit menmen mire mapik kemtit mekre hemkre me bulmakau o meme kiwaaiyem mentar yink ke mit ein te God katip hir yink kir yaaik. Mar im hemkre me Jisas mesak menmen enum mekre han kau te hirak kire yaaik. Hemkre mihak ap mar ke hemkre me Ebel nipaam hirak kaa au. Hiram yaaim minin em. God kir hemkre me Ebel hirak menipek han enuk kirak mitik Ken menmen enum. Hemkre me Jisas au. God kirem te hiram menipek hirak hanhan keriuwai haiu mit, hirak kesak menmen enum mekre han kau.

Haiu naanempre hiras te haiu emises God werek werek

²⁵ *Yi naanempre hiras te yi ap eiweikin sip eiwet him Kraiss ketpiyem au emit! Nipaam God kerp miniu (o neiyip) Sainai katip mit miyapir him mihak. Mit han en neweikin sip newetiwekem hir ap te nirir natipin ne menmen enum God kerek yorem au. Haiu mamnopin mamkeipin menmen enum mamwep mamirkeik te haiu emweikin sip emwet him me hirak mitik kerek kekiuwe wit ke God ketpai menmen? Taau. ²⁶ *Nipaa God keit miniu (o neiyip) Sainai hirak katip keriuwe him mihak ti kitanik te in ek hirak katip him iuwe kar ik: "Hi tewen pike etanik ti eteipim. Ti weinik kerek au. Hi tewen etanik ti ketike nepni hiram mamawaank." ²⁷ Him im hiram matip "meteipim," te hiram meteiknai menmen im: Nipaam God kirak ti te maain hirak kaktanik menmen im te hiram yapirwe hirak kakawaankem mamit. Menmen ap me ti ap mamtanik, God kakawaankem au. Hiram mamu mamit.

²⁸ Haiu han yaaik emu emintar menmen im God kakwetaiyem kakit wit kerek hirak naanmpre menmen yapirwe, wit kerek mitik hak ap te kaktanikem au. Te haiu mamwenipi God niuk mihak luwe mamrak menmen yaaim hirak hanhan haiu mirakem. ²⁹ *Haiu emrak menmen

* 12:17 Jen 27:30-40 * 12:18 Eks 19:16-20; Diu 4:11-12 * 12:19 Eks 20:18-21; Diu 5:22-27 * 12:20 Eks 19:12-13 * 12:21 Diu 9:19 * 12:22 Ga 4:26; Rev 5:11 * 12:23 Lu 10:20 * 12:24 Hi 8:6, 10:22; 1Pi 1:2; Jen 4:10 * 12:25 Hi 2:1-3, 10:28-29 * 12:26 Eks 19:18; Sam 68:8; Hag 2:6 * 12:29 Diu 4:24, 9:3; Ais 33:14

mar im mam'ntar God kiau h'arak kire si tat'im menmen te God kak'iwaank menmen yap'irwe kerek h'arak ap han yaaik keriuw-erem au.

13

Haiu han tewen'in nau yinan

1 *Te yi wen han tewen'in ni yinan ne Krai. 2 *Yi han ekitet eikaap m'it han ne wit hak nan ei'yintar n'ipaa m'it han n'ri'akem marim. H'ir nep'tari m'it'ik'it et h'ir nekepik'it h'arak'it m'it'ik'it et h'ir nekepik'it h'arak'it m'it'ik'it ensel te wit ke God, te yi yep'tari h'ir nan'inen nanu w'inak ki. 3 *Yi han etwen'in eikaap m'it miyap'ir kerek nau nekre w'inak enuk ke gavman nar ke yi yekreh'ir kir. Yi han etwen'in eikaap m'it miyap'ir h'ir m'it han enun newaanki nar ke yi yekreh'ir kir. 4 *Yi han ekitet menmen me yi yay'tan h'iram menmen yaaim. Yi m'it miyap'ir ap eiri m'it miyap'ir han his eiwen'inem au em'it ei'y'ntar God skelim m'it miyap'ir kerek n'ri'ak enum mar im.

5 *Yi ap hemkre mamnepam eiriuwe pewek mei yi eit'wem yap'irwe au em'it! Yi han yaaik ei'yu eiriwe menmen yi yeten'inem ei'y'ntar h'im me God mau t'wei mat'ip mar im:

"Hi God ap h'inaip'si au, hi ap eweik'in sip ewetiyem au. Hi ekepi naanmamri me menmen." 6 *God kat'ip menmen im haiu mertei h'arak kau ketikewai, te haiu yap'irwe niut'ip niut'ip mat'ip mar im:

"M'it'ik luwe God kekepa te hi ap anapen menmen enum m'it h'ir nanrekyewem au."

Haiu emises menmen mam'ir ke n'ipaa m'it nau iuwe n'ri'akem

7 *Yi han ekitet m'it n'ipaa h'ir nin'in naanm'pri netpi h'im yaaim me God. Yi han ekitet menmen h'ir n'ri'akem markeik te h'ir nises h'im me God h'ir naa te yi yay'ises menmen mam'ir ke h'ir n'ri'akem. 8 Yi yises h'im me Krai n'ipaa yi yemte'wem yentar Jisas Krai h'arak n'ipaa ere in ere maain h'arak ap te kakweik'in kakre menmen ham. H'arak kaku kak'it h'arak ap te kak'ipai h'im ham au. H'iram mamu mam'it. 9 *Yi ap eiwis m'it han nanri han ki eiriuwe h'im ham h'im ham m'ir kerek n'ipaa yi ap yemte'wem te yi eiweik'in sip eiwet h'im yaaim me God au em'it! Menmen yaaim God kerek'yiyem h'iram mamkepai

han kiau te haiu emisesik werek werek. H'im ham m'it netpiyem neriuwes'is menmen te yi ap ei'y'im em'it, h'iram menmen wein'im. H'iram ap mamkaap m'it miyap'ir kerek nisesim te h'ir nanises God werek werek au.

Menmen yaaim yi eiri'akem te God han yaaik kakriuw'erem

10 M'it kerek nises h'im me Moses h'ir nenep samiyak newis'im mentar k'inaan me nan m'it nenewek alta. Maain h'ir naam menmen im te h'iram mamkepi h'ir nanu werek. Jisas Krai kewepwar h'irekes h'arak kaa kewet God y'ink k'arak te h'arak kekepai haiu m'it miyap'ir kerek mises h'im m'arak. Te m'it in kerek wen nises h'im me Moses, h'ir ap yaain te h'arak kak'ikepi taau. 11 *H'ir ap yaain te h'arak kak'ikepi kentar h'arak ap k'ire samiyak m'it newepwarem newet God em te maain h'ir nan'im au. H'arak k'ire menmen m'it'ik iuwe hetpris keit hemkre me samiyak ham h'ir m'it pris han epei nam'ip h'arak keiy'im ken kekre haau h'ir nehim'tanem me God te h'arak kewis'im mau k'inaan te h'iram mamwap'in menmen enum m'it n'ri'akem. Nepei au, h'arak keit samiyak y'ink kewet h'ir m'it pris han em h'ir neiy'im nan'no nan'isiyem nan'it p'in eik. Menmen Jisas k'ri'akem h'iram marim. 12 *H'arak kaa keit p'in eik m'it ne Isrel ap newis hemkre m'arak mewen te mam'isak menmen enum me haiu m'it yap'irwe m'ri'akem te haiu mamre yaain. H'arak kaa keit p'in eik kentar h'arak kekreh'ir ke samiyak h'arak kewepwar h'irekes kewet God y'ink k'arak.

13 *Haiu emweik'in sip emwet m'it kerek nises h'im me Moses haiu emises h'im me Krai mentar m'it kerek nises h'im m'arak neweik'in sip newet Krai h'ir nep'rek ken h'ir nak'ip kaa. M'it nanrekyei enum mar ke n'ipaa h'ir n'ri'ak Krai em nan'ntar haiu misesis te haiu han ekitet h'iram menmen wein'im. 14 *Haiu emweik'in sip emwet menmen m'it kerek nises h'im me Moses h'ir n'ri'akem. Haiu emnaw'irem em'ntar haiu m'it ap wit kiut'ipen kaku kak'it te haiu mamu mameitai tip'main tip'main enum eik au. Haiu mamer'ir wit yaaik kiau maain God kakimaak haiu mamwik. 15 *Te haiu hekrit hekrit han yaaik emu emwen'ipi niuk me God em'ntar menmen Krai k'ri'akem, menmen im haiu m'ri'akem meriuwe h'im maiu haiu mewepyap'ir niuk m'arak mat'ip m'it han em, h'iram m'ire

* 13:1 Jo 13:34 * 13:2 Ro 12:13; 1Pi 4:9; Jen 18:1-8, 19:1-3 * 13:3 Mt 25:36; Hi 10:34 * 13:4 Ga 5:19, 21; Ef 5:5 * 13:5 1Ti 6:8; Diu 31:6, 8; Jos 1:5 * 13:6 Sam 118:6 * 13:7 1Ko 4:16; Hi 6:12 * 13:9 Ef 4:14; Ro 14:17 * 13:11 Lev 16:27 * 13:12 Mt 21:39; Jo 19:17 * 13:13 Hi 11:26, 12:2; Mt 7:13-14 * 13:14 Hi 11:10, 16, 12:22 * 13:15 2Kro 29:31; Sam 50:14, 23; Hos 14:2 * 13:16 Fl 4:18

samiyak yaaim haiu mewepwarem mewet God em. ¹⁶ *Hekrit hekrit yi han ekitet skelim menmen mi yaaim eikaapan eiri-uwerem. Menmen im yi yirakem haram yaaim mire sami yak mit newepwarem newet God em, haram menipek han yaaik keriuweri.

¹⁷ *Yi eiyimtau him me mit ni naanmpri yi eiyisesim. Hir naanmpri nankepi nar ke mit kerek maain God kakiri kakitorhi me hir naanmpri himin ki werek werek, o au en, te hir nenmak hir ap naanmpri. Yi eiyises him mir te hir han yaaik nanriak menmen, o au en, yi eiweikin sip eiwetir, hir han enuk nanriak menmen mir hir ap te nankepi yi mit eiyises Krai s werek werek au.

Yi eiyitehi God kakikepai haiu mit

¹⁸ *Yi wen eiyitehi God ekikepai emintar haiu mertei mekre han kiau haiu ap yink enuk meriuwe menmen haiu mirakem. Hekrit hekrit haiu mare mamriak menmen yaaim keremem. ¹⁹ Hi hitehi yi mit him iuwe te yi eiyitehi God ekikepa te hi pike anen eri waswas.

²⁰ *God kerek hirak kenipai haiu mit mekiyan mau meit, hirak kikiak Jisas pike kekrit kau, hirak kehimitanek hirak Mitik Iuwe naanmpri haiu mit kar ke mitik naanmire sipsip. God kehimitanek hirak Mitik Iuwe naanmpri kentar nipa hirak kaa hemkre mirak mewen. Hemkre mirak mewen menip him me God yaaim kerek nipa hirak katip haiu mamwenhi mamisesim. Him im mamu mamit mamirek tipmain tipmain enum eik. Hirak ap te kakweikin han kirak au. God hirak yaaik kirak menmen mar im te hirak werek kakikepi. ²¹ Hi hanhan God kakweti menmen yaaim kakikepi te yi eiyises menmen hirak hanhan yi eiyisesim. Hi hanhan menmen im mentar menmen Jisas Krai s kirakem te God kakriak menmen, hirak hanhan kakriakem mamkre han kiau. Haiu hanhan Krai s kakit niuk iuwe te mit nanwenipi niuk mirak tipmain tipmain enum eik.

Mitik katip him ham yinam

²² Hi hiti hi him iuwe te yi eiyimtau him mai kike im hi nepei hewisim haram mamkepi yi einakin tokim eiyu. Hi ap ewis tiwei nokik au. Tiwei ik hirak yinak. ²³ Hi hanhan yi yertei kiau yinak yaaik Timoti, mit enun nesiupanek hirak kinaaiwir winak kir enuk ke gavman ken witeik. Hirak kaknen wit kai ik waswas te wi hi anen ari hi atiwekhis hawir waunen wauri.

²⁴ Yi eitip mit ni ein hir naanmpri hir netike mit miyapir yapirwe nises him me God en, yi eiyitpor hir yaain. Mit ni yinan in ne Itali kerek nises him me God netpi, yi yaain.

²⁵ Hi hanhan God kakrekyi menmen yaaim.

Mepir keremem

* 13:17 Esi 3:17; 1Te 5:12

* 13:18 Ap 24:16; 2Ko 1:12

* 13:20 Sek 9:11; Ais 55:3; Jer 32:40; Esi 37:26; 1Pi 2:25

Tiwei Jems Kewisik Menmen me tiwei ik

Jems katip mit gude 1:1
 Neim+n ap nertei menmen me God, eh+r
 nanit+wekhiyem 1:2-8
 Him me mit netenen menmen yap+rwe,
 enetike mit han menmen auri 1:9-11
 Him me menmen mamri han kaiu
 emamitaip+n haiu mamin+nem 1:12-
 18
 Him haiu memtewem haiu emisesim
 1:19-27
 Haiu han ekitet mit yap+rwe h+r n+p+ran
 2:1-13
 Him me mit ap n+r+ak menmen yaaim,
 eh+r ap nises God werek werek 2:14-26
 Haiu mit naanempre menmen haiu met-
 pim 3:1-18
 Him me mit ne weiw+ik me God enetike
 menmen enum me ti 4:1-5:6
 Jems katip mit him m+karu 5:7-20

1 *Hi Jems hi h+r+ak menmen me God
 ketike Mit+ik Iuwe Jisas Kraiss, hi wok mit+ik
 kirakit. Hi hesiuwe tiwei ik ken yi mit ne
 weiw+ik me Isrel yises God yi yewep yerer
 wit wit.

*Menmen mari han kaiu mekepai haiu
 emises God werek werek*

2 *Nai yinan, me w+ menmen enum me
 ti mamnen mamri han ki, yi ap han enuk
 au. 3 *Yi han yaaik eiye eiy+ntar yi yertei
 menmen yi yisesim mamkepi yi eyin+n
 menmen enum im me ti te yi han tokik
 eiye yi eiyises God werek werek. 4 Yi
 han tokik eiye keriyen au. Yi eiwis men-
 men im mekre han ki mamkepi te yi eiye
 werek eiy+r ke mit iuwe yi eiyises menmen
 yap+rwe me God werek werek.

*Mit ap nertei menmen werek werek h+r
 enitehi God kak+ikepi*

5 *Neim+n ne yi mit yi ap yertei werek
 werek mekam yaaim, mekam enum, yi
 eiyitehi God kak+ikepi kak+interim te h+rak
 kak+ikepi yi eiy+rteiyem werek werek. Yi
 eiyitehi God kak+ikepi eiy+ntar menmen im.
 God kepwetai haiu mit menmen m+rak
 yap+rwe wein+m h+rak ap kenai kak+ntar
 haiu emit+wekhi kak+ikepai au. H+rak han
 yaaik. 6 *Mit nitehi God me menmen, h+r
 han ekitet God kak+ikepi kakrekyorem. H+r
 han ekitet God kak+ikepi au, h+r n+re wan
 sir n+me met+iwem mekrit mewen heriyai
 heriyai, h+r ap nertei God kak+ikepi me

menmen o au. 7 Mit narik h+r ap han ekitet
 h+rak God kak+ikepi kakrekyor menmen au
 8 kak+ntar h+r han kitet menmen miut+p
 miut+p werek werek wen au.

*Him me mit netenen menmen, mit au
 nau wein+n*

9 *Neim+n ne naiu yinan netenen
 menmen au, h+r han yaaik enu en+ntar
 God kak+ikepi kaktorhis nan+no wit k+rak.
 10 *Neim+n ne naiu yinan netenen menmen
 yap+rwe, maain h+rak God kewis menmen
 enum mewaankem, h+r han yaaik enu
 en+ntar menmen m+r iuwe au. H+r han
 yaaik en+ntar God kak+ikepi kaktorhis h+r
 keriyen nan+no wit k+rak. Maain h+r
 nan+naaiw+r menmen m+r h+r nani nan+r
 ke timen mamu w+ mei kike h+rak mamu.
 11 Timen mewep, mesiupan, wepni kan
 tipar men h+rak mewe+iwei maa meket.
 Mar im me w+ mit netenen menmen
 yap+rwe n+r+ak menmen nisesim, h+r n+re
 timen h+r nani. Te haiu ap han ekitet
 menmen haiu metenenim mamkepai haiu
 mamu werek. Au, God kerekek.

*Yi naanempre h+ras me menmen enum
 mamri han ki*

12 *Neim+n h+r nanu han tokik ke men-
 men enum mamnen mam+waanki, h+r han
 yaaik en+ntar h+r nanin+n menmen enum
 te God kakrekyor han k+r k+re h+rekes
 nantikerek nanu. N+paa God katip neim+n
 han tewen+na, h+r nantikewa nanu tipmain
 tipmain enum eik. 13 Me w+ ham menmen
 mamri han ke mit+ik te h+rak k+r+ak enum,
 h+rak ap kakt+p, "God kari han kai hi h+r+ak
 enum." Menmen im au emit! God ap te
 kakri han ke mit h+r nan+r+ak enum au.
 Menmen ap te mari God han k+rak h+rak
 k+r+ak enum taau. 14 *Menmen enum mit
 niut+p niut+p hanhanem, h+rak mari han
 k+r h+r n+r+ak enum mar ke mit nem+n
 menmen mau t+rpe mari miyak man mekr-
 erem. 15 Menmen im enum h+rak m+re
 nu hap+n n+kim m+kin men ti. Maain
 h+rak mewe ere iuwe h+rak menep mit
 mewaanki. Mit h+r hanhan menmen enum
 h+r n+r+akem h+rak m+re hap+n n+kim
 mat+n yap+rwe. Menmen enum mekre han
 k+r mamno ere iuwe mamnipi nani nan+no
 si.

16 Nai yinan yaain, yi ap eiwis men-
 men enum im mamit+p+n yi han kitet
 h+rak me God au. 17 *Menmen yaaim
 yap+rwe h+rak God kerekek kesiuwerem
 haiu mit met+iwem. God h+rak k+r+ak
 wepni, wenke, h+r. H+rak men m+r+ak
 h+m+n m+re yinam, nokim o mamre w+taan

* 1:1 Ga 1:19; Ap 15:23; 1Pi 1:1   * 1:2 Ro 5:3-5   * 1:3 1Pi 1:7   * 1:5 Pro 2:3-6   * 1:6 Mk 11:24   * 1:9 Je
 2:5   * 1:10 Ais 40:6-7; 1Pi 1:24   * 1:12 2Ti 4:8   * 1:14 Ro 7:7-10   * 1:17 Mt 7:11   * 1:18 Jo 1:13

te God keweik'in kar ek au. H̄irak kepu k̄ip̄irak kerekēk k̄ir̄iak yaaim keremem, enum au. ¹⁸ *H̄irak kises han k̄irak h̄irak kerekēyē haiu n̄ikerek n̄irak mentar h̄im yaaim m̄irak h̄irak epei kewepaiyap̄irem haiu mentewem. Haiu m̄ire h̄inaan n̄ikim ham min̄in mekiute, maain ham mamkaru. Haiu m̄it in min̄in mises God me m̄it nerer wit wit, maain h̄ir m̄it han enisesim.

Menmen yaai yi eiȳimtwem yi eiȳis-esim

¹⁹ *Nai yinan yaain, yi eiȳirtei menmen im. Yi m̄it niut̄ip̄ niut̄ip̄ n̄ik̄ip̄ emnep waswas yi eiȳimtau menmen. Te maain yi eiȳip̄im te yi ap han enuk eiriuwe m̄it yi eineri waswas au em̄it! ²⁰ Menmen mar im ap te mamkaap m̄it nanises menmen yaaim God hanhan haiu emisesim emteik'in m̄it han em au. ²¹ *Te yi einaaiw̄ir menmen enum mau han ki mamrekyi yi eiȳises menmen enum. Yi hanhan eiȳises h̄im yaaim n̄ipaa God kewis̄im mekre han ki. Te h̄iram mamkaap h̄im̄in ki kaktike God yi eiyu werek werek.

²² *Yi ap eimip̄in h̄iras! Yi han kitet yi eiȳimtau h̄im me God te ap eiȳisesim au, h̄iram mamkepi. Taauye! Yi eiȳimtau h̄im m̄irak yayisesim te h̄iram mamkepi. ²³ M̄it kerek nemtau h̄im me God keremem te h̄ir ap nisesim au, h̄ir n̄ire m̄it̄ik k̄ir h̄im̄in k̄irak kekere t̄ipar. ²⁴ H̄irak ken, waswas h̄irak han kaa menmen enum mau ninaan m̄irak. Marim m̄it kerek nemtau h̄im me God keremem ap nisesim au, te h̄ir nar ke m̄it̄ik eik. H̄ir ap newis h̄im me God mamkepi h̄ir n̄inaaiw̄ir menmen enum te h̄ir nanises menmen yaaim. ²⁵ *M̄it kerek nekine h̄im yaaim me God m̄it newis̄im mau t̄iwei h̄ir nar ke m̄it̄ik k̄ir ninaan m̄irak mekre t̄ipar, h̄iram mamkepi nan̄inaaiw̄ir menmen enum. H̄ir han kite-tim ap han kaa rem au, h̄ir nisesim te God kakrekyor menmen yaaim.

²⁶ *M̄it kerek han kitet h̄ir yaain nises God werek werek, te h̄ir nat̄ip̄ enum, h̄ir nemip̄in h̄iras nises God werek werek au. H̄ir nisesik wein̄ik. ²⁷ God Haai han kitet menmen im mam̄in mamkaap m̄it te h̄ir nanisesik werek werek. H̄iram menmen im: M̄it h̄ir naanempre miyap̄ir o n̄ikerek kerek m̄it n̄ir h̄ir epei naa n̄inaaiw̄iri. Menmen im metike h̄ir n̄inaaiw̄ir menmen enum m̄it ne t̄i nisesim, te h̄iram mam̄iwaank han k̄ir mar ke heinut mewen menmen te m̄it nan̄im au h̄iram mewaankem.

2

Haiu hanhan m̄it miyap̄ir yap̄irwe miȳiran

¹ *Nai yinan, yi eipises M̄it̄ik Iuwe kaiu Jisas Kraiss h̄irak Yaai Iuwe, te yi ap eir̄iak m̄it han menmen yaaim en̄itar h̄ir netenen menmen mei yap̄irwe, m̄it han netenen menmen yap̄irwe au, yi eirekyor enum. Menmen im au em̄it! Yi eirekyor menmen yaaim miȳiram. ² M̄it̄ik hak niuk iuwe h̄irak kerem̄ink sak n̄ik̄in, o hore haam, h̄irak kaknen kaktike m̄it̄ik hak enuk ketenen menmen au, h̄irak̄it tatnen winak ke God yi yewik, ³ te yi eit̄ip̄ h̄irak yaai niuk m̄irak iuwe h̄irak eknen eku yeno eku niu, te yi eit̄ip̄ h̄irak enuk wein̄ik h̄irak eku t̄i wein̄ik, ⁴ yi yir̄iak enum. Yi enun yenke yi h̄iras yises han ki enum. ⁵ *Nai yinan yaain, yi eiȳimtau menmen im. God h̄irak kehimitan m̄it ap netenen menmen yap̄irwe au te h̄ir enisesik entenen menmen yap̄irwe m̄irak. H̄irak epei kat̄ip̄ neim̄in han tewen̄nek h̄irak kakt̄orh̄is h̄ir nantikerek nanu werek werek. ⁶ Te yi yir̄iak m̄it netenen menmen au h̄ir ȳink enuk nentar yi yerekyor enum. Neim̄in h̄ir neriwaank nari yi m̄it eino m̄it iuwe ne gavman nemtau m̄it h̄ir nesiuwe h̄im nerekyi enum a? H̄ir m̄it netenen menmen yap̄irwe keriyen! ⁷ H̄ir m̄it in keriyen nat̄ip̄ enum me niuk me Kraiss n̄ipaa m̄it n̄ikri nekine niuk m̄irak. Te yi yenmak yir̄iak m̄it netenen menmen yap̄irwe yerekyor yaaim a? Au em̄it!

⁸ *Yi eiȳises h̄im n̄ipaa God kewis̄im kar ik: "Yi han tewen̄in m̄it nar ke yi han tewen̄in h̄iras," te yi yir̄iak yaaim. ⁹ *Au, yi yewep m̄it yi hanhan neiyān, neiyān au, te yi yir̄iak enum. H̄im yaaim me God meteik̄in yi enun yewen̄in h̄im m̄irak. ¹⁰ *M̄it kerek newen̄in h̄im mei me God miut̄ip̄, h̄ir nar ke m̄it newen̄in h̄im m̄irak yap̄irwe. God skelim m̄it in kak̄interim h̄irak kak̄n̄ip̄. ¹¹ *H̄irak God kat̄ip̄ h̄im im, "Yi m̄it yetike miyap̄ir ap eiȳiryanhis eiwen̄inem au em̄it!" H̄irak kerekēk kat̄ip̄ h̄im ham mar im: "Yi m̄it ap einep m̄it han nani au em̄it!" Yi yetike miyap̄ir ap eiryānhis eiwen̄inem au, te yi yire yenep m̄it̄ik kaki, te yi epei yewen̄in h̄im me God. Te h̄irak skelim yi m̄it kakiwep kak̄interim. ¹² *Te yi eit̄ip̄ yaaim eir̄iak menmen yaaim eiȳintar maain God han kakitet o skelim yi m̄it kakriuwe h̄im n̄ipaa h̄irak kwet haiu m̄it em te haiu emnaaiw̄ir menmen enum. ¹³ *Neim̄in nises h̄im me God h̄ir

* 1:19 Ekl 7:9   * 1:21 Kl 3:8; 1Pi 2:1   * 1:22 Mt 7:26; Ro 2:13   * 1:25 Ro 8:2; Je 2:12; Jo 13:17   * 1:26 Sam 34:13, 141:3   * 2:1 Ap 10:34; Je 2:9   * 2:5 1Ko 1:26-28   * 2:8 Mt 19:19; Ga 5:14   * 2:9 Diu 1:17   * 2:10 Mt 5:19   * 2:11 Eks 20:13-14; Ro 13:9   * 2:12 Ga 6:2; Je 1:25; 1Pi 2:16   * 2:13 Mt 5:7, 18:32-35

ap han tewen'n m'it han nerekyor yaaim au, te maain God skelim yi m'it h'arak ap hanhan kakriuwi yi m'it au. Neim'n h'ir han tewen'n m'it nanrekyor yaaim, maain me w'i God skelim m'it, h'ir nanu werek.

M'itik kat'ip h'arak kises h'im me God te ap k'ikaap m'it han, h'arak ap kisesik taau

¹⁴ *Nai yinan, m'itik kat'ip kar ik: "Hi hises h'im me God," te menmen h'arak k'ir'akem keteiknaiyem au, im em mamkepik mam'ir'ek? Menmen im h'arak kisesim h'iram ap mamkepik te h'arak kaktike God tatu taau! ¹⁵⁻¹⁶ *M'it o miyap'ir h'ir nises God te h'ir netenen menmen yap'irwe mamkepi h'ir nanu werek au, m'itik kiut'ip kekre n'm'in ke yi m'it ketenen menmen yap'irwe h'arak kak'ipor kak'ir ik, "Yi eiyu werek werek eiy'ineit'n klos, o menmen te yi eiyu werek," h'arak ap kak'ikepi kakwet'ir menmen au, menmen h'arak kare kisesim ap mamkepik taau! ¹⁷ Te menmen me God m'it h'ir nisesim h'iram mar im. M'itik kare kises h'im m'ir'ak, h'arak ap k'ir'ak menmen k'ikaap m'it miyap'ir han, menmen me God h'arak kisesim h'iram wein'im.

¹⁸ *M'itik hak h'arak kakt'ip, "M'itik hak kises h'im me God, te hak eik h'arak k'ir'ak menmen yaaim te God kakt'ip h'arak'it wik yaaik'it." M'itik ap k'ir'ak menmen yaaim au te h'arak keteikno h'arak kises God ak'ir'ek? Taauye! Hi eteik'iwek hi hises God werek werek heriuwe menmen yaaim hi h'ir'akem. ¹⁹ *Yi m'it kerek yi yat'ip yi han kitet God h'arak kiut'ipen kepu, yi han kitet werek. Te h'iram menmen wein'im. Herwe h'iram mertei God kerekek kepu h'iram mep'ir'ir. Te yi han ekitet h'iram mamkepi h'iram mamisesik a? Taauye! ²⁰ Yi yetaritari m'it! Hi tewen eteikni yi yat'ip yi yises h'im me God te yi y'ir'ak menmen yaaim au, h'iram mamkepi eiyu eitike God taau! Yi han ekitet menmen im.

²¹ *N'ipaa maam kiau Ebrahim keit n'ikan k'arak Aisak, h'arak keiy'ik ken kewisik kentar k'inaan me nan te h'arak kak'ik'ip si tat'ik h'arak kakwepwarek kakwet God ek. H'arak k'ir'ak menmen yaaim im keteik'n h'arak hanhan kakises h'im me God. Te God kat'ip h'arak yaaik kisesik werek werek. ²² *Yi yertei? Menmen h'arak kisesim mekepik te h'arak k'ir'ak menmen yaaim. Menmen h'arak k'ir'akem meteik'n h'arak kises God werek werek. ²³ *H'im n'ipaa God ket'ipim h'iram epei man. H'iram mat'ip, "M'itik Ebrahim h'arak kemtau h'im m'ir'ak kisesim te God

kat'ip h'arak yaaik kisesik werek werek. Te God kat'ip h'arak Ebrahim h'arak k'ir'ak yinak kenterim." ²⁴ T'is, yi eiy'irtei God h'arak kat'ip m'itik h'arak yaaik kisesik werek werek kentar h'arak kisesik k'ir'ak menmen yaaim. H'arak kat'ip h'arak yaaik kentar h'arak kisesik wein'ik taau! ²⁵ *N'ipaa w'i ham m'ite Rehep h'ire wari m'itik'it wik Josua h'arak keriuwetet ten, h'ire naanm'iprewek'it weriuwetet teke yayiwe hak p'ike ten. H'ire w'ir'ak yaaim te God kat'ip h'ire yaaip wisetik werek werek. ²⁶ M'itik h'arak kises God, h'arak k'ir'ak menmen yaaim au, menmen h'arak kisesim h'iram wein'im. H'iram m'ire m'itik hak h'arak kaa, h'im'in epei ken k'inaaiw'ir y'ink k'ir'ak kerekek, h'arak k'ip'waa.

3

Haiu m'it naanempre h'iras me menmen haiu met'ipim

¹ *Nai yinan, yi yap'irwe ap eire m'it h'ir nin'in newepyap'ir h'im me God eiy'antar yi yertei maain God h'arak skelim haiu m'it haiu min'in mewepyap'ir h'im m'ir'ak te h'arak kak'n'nai iuwe, m'it han kerek h'ir wein'in en, au kak'n'ni kike. ² Haiu m'it yap'irwe ap han kitet menmen werek werek au, haiu m'ir'ak menmen enum yap'irwe. M'itik kerek h'arak ap kat'ip enum au, h'arak m'itik yaaik h'arak kertei kewen han k'ir'ak naanempre h'irekes werek werek. ³ Haiu mewis waai mari hos h'im k'iram te h'iram mises han kiau. Haiu mari waai ken p'inak eik, hos h'iram meweik'n h'iremes misesim. ⁴ Yi han ekitet sip me wan eik. H'iram wisenum n'ime met'it'iwem mem'inp meiy'im men te m'it neweik'n paan m'iram neriuwe paap mau n'm'in h'iram mamises han k'ir. H'ir n'ir'akem nar ke nu mekiuwe mani m'it neweik'n paan m'iram mamno nein m'it hanhani. ⁵ Te nin kerekek h'arak kike k'ire waai ke hos o paap kike kau sip. Nin kekre h'im h'arak menmen kike te h'arak kekrit menmen iuwe kin'in y'ink kiau.

Si yeunek kike h'arak si tat'ik yaank iuwe.

⁶ *Nin h'arak enuk k'ire si yeunek. H'arak kau n'm'in kekre paan kiau h'arak kises menmen enum me t' kerekyei haiu m'it enum. H'arak k'ire si tat'im menmen yap'irwe, nin h'arak kises menmen enum em Seten h'arak k'ir'ak kewaank menmen yap'irwe me m'it. ⁷⁻⁸ *M'it epei neh'is newen'in miyak o hore, manpen metike menmen mekre wan. Te m'it h'ir ap naanempre nin k'ir kakt'ip menmen enum taau. Nin h'arak ap

* 2:14 Mt 7:21 * 2:15-16 1Jo 3:17 * 2:18 Ga 5:6 * 2:19 Mt 8:29 * 2:21 Jen 22:9-12 * 2:22 Hi 11:17-18

* 2:23 Jen 15:6; Ro 4:3, 9, 22; 2Kro 20:7; Ais 41:8 * 2:25 Jos 2:4, 15, 6:25; Hi 11:31 * 3:1 Lu 12:47 * 3:6 Mt

12:36-37, 15:11, 18-19 * 3:7-8 Ro 3:13

kau keit au. H̄rak k̄ire miyak enuk ke niu keriyaam ken in ken ein. H̄rak enuk k̄ire manpen yehes enum, h̄rak kewaank h̄m̄n ke haiu m̄t. ⁹ *Haiu m̄t meriuwe nin kaiu mewen̄pi God te meriuwe nin kiut̄pen kerekek haiu mat̄p h̄m̄n enum me m̄t kerek n̄paa God h̄rak kerekeyi m̄t yap̄rwe haiu m̄re h̄rekes. ¹⁰ Me h̄m̄n kiut̄p kerekek haiu m̄t mat̄p h̄m̄n yaaim, h̄m̄n enum. Nai yinan, menmen haiu m̄r̄akem mar im au enum em̄t! ¹¹ H̄ram t̄par m̄n̄n metike t̄par yaaim m̄niu meh̄nh̄n mam̄ke hei kiut̄pen mam̄r̄keik? Taauye! ¹² Nu hamis ap kakri kaku h̄naa taau! H̄naa ap kakri kaku hamis taau. Mar im t̄par yaaim m̄niu meh̄nh̄n mam̄ke hei me t̄par m̄n̄n taau! Te haiu m̄t ap mam̄t̄p h̄m̄n yaaim h̄m̄n enum au em̄t! H̄m̄n yaaim keremem meke h̄m̄n maiu mam̄nen.

God kekepai haiu mertei menmen m̄rak yaaim

¹³ Keim̄n ke yi m̄t h̄rak kin̄n kertei menmen yaaim menmen enum? M̄t̄k kar ik h̄rak ekteiknai menmen h̄rak kerteiyem ekriuwe menmen h̄rak k̄r̄akem. H̄rak ap kises menmen hanhan h̄rekes au. H̄rak kises menmen me han tewen̄n m̄t, im metike menmen me han kitet God. ¹⁴ Yi hemkre menepam yentar menmen me m̄t han o yi han enuk yeriuwe m̄t han, yi han kitet yi yaain yi yin̄n m̄t han, te yi ap han kitet God kakt̄p yi yaain yi yertei menmen werek werek au. Yi han kitet menmen mar im te yi yemip̄n. H̄m̄n me God kat̄p yi enun. ¹⁵ *Menmen im h̄ram ap me God au. H̄ram me m̄t ne t̄ keremem. Seten h̄rak kin̄n k̄r̄akem te h̄r m̄t ne t̄ h̄r nisesik n̄r̄akem. ¹⁶ Yi hemkre menepam yentar menmen me m̄t han o yi han enuk yeriuwe m̄t han, yi han kitet yi yaain yi yin̄n m̄t han, te yi h̄ras yenehan yi eir̄ak menmen enum yap̄rwe. ¹⁷ Te m̄t h̄r nises han k̄r̄ yaaik God h̄rak kewet̄rem, h̄r nin̄n n̄r̄ak menmen yaaim m̄re mani nemnok enuk. Nam̄n au. H̄r nin̄n n̄r̄ak im metike menmen im. H̄r nankiyan nanu nan̄t, h̄r nan̄mtau h̄m̄n me m̄t han neweiknor han, h̄r han tewen̄n m̄t nankepi, h̄r nanr̄ak menmen yaaim keremem. H̄r nanr̄ak m̄t yap̄rwe menmen yaaim m̄p̄ram, h̄r ap m̄t ne h̄m̄n p̄nak h̄m̄n p̄nak au. ¹⁸ *M̄t kerek h̄r nankaapan nankiyan nanu nan̄t keriyen h̄r te nan̄r ke m̄t h̄r nam̄r nu yehes. Neim̄n nanr̄ak menmen im h̄r nenip m̄t h̄r hanhan nises menmen yaaim

m̄r. Menmen im h̄ram m̄re nu yehes mewo.

4

M̄t nises menmen enum me t̄ ik h̄r n̄re nepan ne God

¹ *Mekam h̄ram h̄r o as me menmen h̄ram mekeyi han ki menipi yi yat̄p enum yi yenehan yenehan a? Han ki kekrit kises han k̄rak te yi yenehan yenehan. ² Yi hanhan menmen yi eit̄wem au, te yi hanhan einep m̄t te yi eit̄wem. Yi hemkre menepam eiriuwe menmen eit̄wem taau, te yi yet̄pim yenehan yenehan. Yi ap te eiȳt menmen eiȳntar yi ap eiyitehi God em. ³ Maain yi eiyitehi God menmen, yi ap eit̄wem au eiȳntar han ki enuk. Yi hanhan yaȳt menmen te yi eiyises han ki yi eir̄ak enum eiriwerem. ⁴ *Yi m̄t miyap̄r enun yi yeweik̄n sip yewet God. Menmen im h̄ram mar ke m̄te w̄naaiw̄r m̄t̄k k̄ire, h̄re wetike m̄t̄k hak nariyanhis newen̄nem. Yi hanhan menmen enum me t̄ ik e, yi ȳre m̄t nepan ne God. Yi eiȳrteit̄ menmen im o au a? Neim̄n h̄r hanhan menmen me t̄ h̄r n̄re m̄t nepan ne God. ⁵ *Yi han kitet h̄m̄n me God m̄t newis̄m mau t̄wei h̄ram mat̄p wein̄m marim? H̄ram mat̄p, “H̄m̄n kaiu God kewis̄k kekrek ȳnk kaiu h̄rak hemkre menepam hanhan menmen wisenum.”

⁶ *Te God h̄rak iuwe kak̄kepai mamin̄n menmen im mekre han kaiu. H̄m̄n m̄rak mau t̄wei mat̄p mar ik: “God h̄rak keweik̄n sip kewet m̄t kerek han kitet h̄r iuwe nin̄n m̄t, te h̄rak kak̄kaap m̄t h̄r ap hanhan h̄ras, h̄r nat̄p, ‘Hi m̄t̄k wein̄k God kerekek h̄rak Iuwe.’” ⁷ *Te yi m̄t ap hanhan h̄ras yi eiyises God. Seten kakri han ki yi eiyu han tokik eiweik̄n sip eiwet menmen enum te h̄rak kak̄naw̄ri kakno. ⁸ *Yi hanhan God yi yisesik te h̄rak kak̄nen menep naanmampri. Yi m̄t enun yi yat̄p h̄m̄n p̄nak h̄m̄n p̄nak yi eiweik̄n sip eiwet menmen enum yi han yaaik eiyu eiȳr ke m̄t nankemyet his prar prar mam̄t. ⁹ Yi m̄t yi eiȳnwes̄s au. Yi eik̄t. Yi ap te han yaaik eiyu au. Yi ȳnk enuk kerekek, han etwen̄n menmen enum yi ȳr̄akem. ¹⁰ *Yi m̄t ȳnk enuk te yi yewepyap̄r yi enun me ninaan me God h̄rak kakrekyi yaaim yi eiyu werek werek.

Haiu ap emkan naiu yinan

¹¹ Nai yinan, yi ap eit̄pan enum eiyisesan au em̄t! Keim̄n kat̄p enum kesiuwe h̄m̄n k̄rak yinak, h̄rak keweik̄n sip kewet h̄m̄n iuwe me God. Menmen

* 3:9 1Ko 11:7 * 3:15 Je 1:5, 17 * 3:18 Mt 5:9; Ais 32:17; Hi 12:11 * 4:1 Ro 7:23; 1Pi 2:11 * 4:4 Ro 8:7; 1Jo 2:15 * 4:5 Eks 20:3, 5 * 4:6 Pro 3:34; Mt 23:12; 1Pi 5:5 * 4:7 Ef 6:12; 1Pi 5:8-9 * 4:8 Sek 1:3; Mal 3:7; Ais 1:16 * 4:10 Jop 5:11; 1Pi 5:6

im h̄rak k̄riakem h̄ram mar ke h̄rak kat̄ip h̄m m̄rak min̄n h̄m lo me God te h̄rak kekreh̄r ke God. Ti keim̄n ti h̄riak menmen mar im ti ap hises h̄m me God au, ti at̄ip h̄m mit min̄n m̄rak. ¹² *God kerekek h̄rak kewis h̄m iuwe mau t̄wei. H̄rak kerekek kaksuwe h̄m mamno haiu m̄t, h̄rak kak̄kepai o au en, h̄rak kakwep mami mamno si. Ti han kitet ti God te ti hesiuwe h̄m mamno kit yinak a? Taauye! Ti m̄tik wein̄k kerekek.

Yi han ekitet menmen God hanhan yi eiriakem

¹³ *N̄k̄ip emnep yi eiȳmtewek. Yi m̄t kerek yi yat̄ip, “Petepin o teipmen haiu mamno in o mamno ein mamu titu miut̄ipen mam̄siuwe menmen iuwe mam̄t pewek mamrerim.” ¹⁴ *Yi yat̄ip yar ke m̄t h̄r nertei mekam maain mamnen te yi yep̄tari teipmen mekam mamnen taau! Yi yepu ȳre napi. H̄rak k̄wap̄n t̄ kike, maain kakwen kakno. Yi yayu kike, maain yi yayi yaire napi ik ek. ¹⁵ *Yi ap eit̄ip em̄r em au. Yi eit̄ip em̄r im. Yi eit̄ip, “God h̄rak hanhan haiu mamu mam̄t, haiu mamriak im o em.” ¹⁶ Te yi m̄t wen yat̄ip han kitet yi h̄ras epei ȳriak menmen, God kak̄kepi au. Yi yat̄ip han kitet marim, h̄ram enum. Yi ap yewis God ketpi menmen yi eiȳsesim au. ¹⁷ *T̄is, m̄t kerek h̄r nertei mekam yaaim, h̄r ap nisesim au, h̄r n̄riak enum.

5

H̄rak Jems kene m̄t h̄r netenen menmen yap̄rwe

¹ *Yi m̄t kerek yetenen menmen yap̄rwe, n̄k̄ip emnep eiȳmtau. Yi einep̄p eik̄t me menmen enum mamnen mamriwaank. ² *Menmen mi, yurik henye mi h̄ram m̄n̄n heinut mewenen, mesik yip̄ep meremir̄r miyak pat̄n. ³ Tekei, suwau mi n̄ menterim te h̄ram mamwep. N̄ mentar pewek w̄nak meteikni yi ap ȳkaap m̄t yewet̄rem au. Yi ȳsaw̄nem mekre w̄nak. Menmen im maain h̄ra mam̄waank h̄m̄n ki mamre si tat̄ik ȳnk ki. Yi epei yetenen w̄nak pewek menmen yap̄rwe yaaim ȳsaw̄nem meit me w̄ menep Jisas h̄rak p̄ike kaknen. Menmen im h̄ram ap yaaim au. ⁴ *Yi eiȳmtau! M̄t h̄r n̄riak ni nam̄r menmen mewim, te yi yetenen pewek m̄r yi ȳsaw̄nem yemip̄n yewet̄rem au. Menmen enum im metike h̄m me m̄t h̄r neket menmen mi mau ni, h̄r nat̄ip me menmen enum yi ȳriakem,

h̄ram epei men n̄k̄ip me God h̄rak iuwe h̄rak kemtewem. ⁵ *Yi epei yau werek werek in ek yaam menmen yap̄rwe, yi yises han ki ke menmen yap̄rwe. Menmen im enum yi yisesim, h̄ram mar ke m̄t newet sak menmen maam maam ere iuwe, maain h̄r nanm̄p. Mar im w̄ epei man menep te God kaksuwe menmen enum mamiwep yi yayi yayīr ke m̄t h̄r nenep sak h̄ram mami. God kak̄riak menmen im kak̄ntar menmen enum yi yisesim. ⁶ Yi epei yewep̄yap̄r m̄t yaain yan̄p naa, te h̄r ap n̄kaap h̄ras nar ik h̄r nat̄in mesik nerp.

Yi eiyu han tokik eimer̄r M̄tik Iuwe Jisas kaknen

⁷ *Nai yinan, yi han tokik eiyu me menmen enum mamnen mamiwep me w̄ yi yemer̄r M̄tik Iuwe kaknen. Yi han ekitet im e. M̄tik kam̄r ni, h̄rak kemerȳwem h̄ram mamri mamine n̄kim. H̄rak han tokik kau kemerȳwem ere maain wep̄ni yaaik ketike haw̄ h̄tan epei man, h̄ram mamri. ⁸ *Yi eire m̄tik kam̄r ni, yi han tokik eiyu me menmen enum mamnen mamiwep me w̄ yi eimer̄r M̄tik Iuwe eiȳntar h̄rak menep p̄ike kaknen. ⁹ *Nai yinan, yi ap einahan eit̄ipan enum em̄t eiȳntar God kerek kertei menmen yap̄rwe k̄ri, menep h̄rak p̄ike kaknen. ¹⁰ Nai yinan yi han ekitet m̄t profet n̄paa God keriuweti newep̄yap̄r nat̄ip h̄m m̄rak. H̄r m̄t nerekyor enum te h̄r han tokik nat̄in mesik nerp. Haiu emises menmen h̄r n̄riakem. ¹¹ *Haiu mat̄ip h̄r m̄t h̄r yaain nentar h̄r han tokik nau neit. Yi nepei yertei m̄tik Jop h̄rak n̄paa han tokik kau keit kises God ke menmen enum epei man mewaank te God h̄rak kerekȳwek yaaim kentar God hanhan haiu m̄t yap̄rwe te h̄rak han tewen̄nai. Te haiu han tokik emu me menmen enum mamnen mamwep.

Haiu ap mam̄t̄ip m̄t h̄m “Tru Antap”

¹² *Nai yinan, menmen im h̄ram min̄n te hi het̄piyem mar im, yi ȳriak menmen me m̄t yi ap eit̄ip “Tru Antap” au em̄t! Yi eit̄ip, “O, hi h̄riakem,” h̄ram werek o yi eit̄ip, “Au, hi h̄napen,” h̄ram werek. H̄m ham em̄t te yi ap eiriak God han enuk kak̄rwi. M̄tik yaaik kitehi God menmen h̄rak kak̄mtewem.

M̄tik yaaik kitehi God menmen, h̄rak kak̄mtewem kak̄kepi

* 4:12 Ro 2:1, 14:4 * 4:13 Lu 12:18-20 * 4:14 Pro 27:1; Sam 39:5, 11 * 4:15 Ap 18:21 * 4:17 Lu 12:47
 * 5:1 Lu 6:24 * 5:2 Mt 6:19 * 5:4 Diu 24:14-15; Mal 3:5 * 5:5 Lu 16:25; Jer 12:3, 25:34 * 5:7 Lu 21:19;
 Diu 11:14; Jer 5:24; Joe 2:23 * 5:8 Ro 13:11-12; Hi 10:25; 1Pi 4:7 * 5:9 Mt 24:33 * 5:11 Eks 34:6; Sam 103:8,
 111:4 * 5:12 Mt 5:34-37 * 5:13 Kl 3:16

¹³ *Neim+n ne yi m+it menmen enum mewaanki, yi eiyitehi God em. Neim+n ne yi m+it yi han yaaik, yi eiyine henye me eiwen+pi God eiriuwerem. ¹⁴ *Neim+n ne yi m+it yi y+inap, yi ein+ne m+it iuwe nin+n naanm+pre menmen me God te h+ir nan+n nanitehi God ke yi m+it h+ir nanwen hiwer mam+nteri nankine niuk me M+itik Iuwe. ¹⁵ *H+ir nitehi God me yi m+it, h+ir han kitet h+irak kak+ikepi, te M+itik Iuwe kak+ikepi kak+ikekyi yi yay+ikrit manpenun yayu. Yi y+ir+ak menmen enum te God kak+isak menmen enum yi y+ir+akem mamno. ¹⁶ Te yi m+it eiwepyap+ran menmen enum yi y+ir+akem, yi eiyitehiyan God te h+irak kak+ikepi te yi eiy+ikrit eiyu. M+itik kises God werek werek, h+irak kitehi God menmen, h+irak God kak+mtewem kak+ikepi me menmen. ¹⁷ *Ilaisa h+irak n+ipaa h+irak m+itik kep+ir ke haiu m+it, h+irak kitehi God iuwe te haw+ ap kaknen au. Haw+ ap kan me tito wikak im metike wenke h+is+in+ak kiut+ip (6). ¹⁸ *Epei au, h+irak p+ike kitehi God te h+irak kesiuwe haw+ kan t+ ik kewet t+par menmen te h+iram mewe. Te haiu m+it emitehi God menmen iuwe h+irak kak+mtewem kak+ikepai kak+ir ek.

Keim+n k+inaaiw+ir God kises han k+irak, haiu p+ike emt+iwekhis p+ike kaknen kakises God

¹⁹ *Nai yinan, keim+n ke yi m+it h+irak kaknaw+ir h+m yaaim me God, m+itik hak kakt+iwekhis eknen, ²⁰ *h+irak han ekitet menmen im. Keim+n h+irak kak+ithis m+itik h+irak k+inaaiw+ir h+m yaaim me God h+irak kaknen, h+irak kak+ikaap h+m+n k+irak ap te kaki, h+irak kak+r+ak God h+irak kak+isaak menmen enum n+ipaa m+itik k+naw+irek h+irak k+ir+akem.

Mep+ir keremem

Tiwei Pita Kewisik - 1 Menmen me tiwei ik

Pita katip mit ne sios gude 1:1-2

Him me God Haai kaktaihis mamno wit kirak 1:3-12

Pita katip mit hir ap nanwis menmen enum emam+waank menmen yaaim in ek hir nisesim 1:13-2:10

Him me menmen mit ne weiwik me God nanisesim eme wi menmen enum mamnen mam+waanki 2:11-4:19

Him me menmen mit ne sios hir nanisesim 5:1-11

Pita katip mit him mkaru 5:12-14

1 *Hi Pita nipa Jisas Krai keriuweta hi hen hewepyapir him mirak, hi hewis tiwei ik ken yi mit. Nipa mit han nepiri yi yinaaiwir Jerusalem yi yen yau provins Pontas, provins Galesia, provins Kapadosia, provins Esia metike provins Bitinia. Yi yar ke mitik keke wit hak kan ketikewi kaku kike, maain hirak pike kakno wit kirak aik. Mar im yi yau ti in me wi kike te maain yi yayi yi yaino yauy wit ki yaaik aik God kewik. 2 *God Haai kehimiteni yi mit mirak yentar hirak nipa kerteiri han kitet kerekyi han ki yaaik prar prar yire tipar nemnok. Hirak kirak menmen im keriuwe God Himn Yaaik te yi yises him me Jisas Krai, hemkre mirak merekyi yi yaain. Hi hanhan God han yaaik kirak kaku kaktikewi te yi eiyu werek werek. Hi hanhan menmen im yaaim mamu mamtikewi wisenum.

Maain haiu mamu mamtike God haiu mamit menmen yaaim

3 *Haiu emwenipi niuk me God hirak Haai ke Mitik Iuwe kiau Jisas Krai. Haiu emwenipiyek mamntar hirak han tewenai wisenum kerekye haiu han kiau yaaik keriuwe Jisas Krai nipa hirak kaa te God kikiak kekrit kepu. 4 *Te in ek haiu memerir menmen mamkaap himn kiau God kakwetayem. Hirak naanmpraiyem meit wit kirak, menmen mam+waankem au. Hiram yaaim prar prar, hiram mamu werek werek tipmain tipmain enum aik. 5 *Menmen im hiram me yi mit kerek yi han kitet God naanmpri kentar hirak wisenuk ere yi yayit menmen God kemerir kakwepyapir me wi maain Jisas pike kaknen ti.

6 *Yi han yaaik eiyu eiyantar menmen im God kakrekiyem te in ek me wi kike yi han enuk kike yeriuwe menmen ham enum mamnen mamriwaank. 7 *Menmen im mamnen te God kakir han ki kakirtei yi yis-esik yeriuwe han ki karkeik. Mit hir newir gol mekre si ere meweikin mire tipar, hir neit menmen enum mewim mamno te gol keremem mepu. Mar im God kewis menmen enum mamnen mamriwaank te hiram mampar menmen enum mekre han kiau mamno ere menmen yaaim mekre han kiau, haiu mamises God werek werek. Menmen yaaim mekre han ki minin gol. Maain gol mam+waank mamit te menmen mekre han ki au. Maain Jisas Krai pike kaknen kakwepyapir hirekes, yi eiyit niuk iuwe, God kaktip yi yaain, hirak kakweti menmen mirak yaaim iuwe. 8 *Yi ap yr Jisas Krai wen au, te yi han tewenek. In ek yi ap yirek wen au, te yi yisesik yepu han yaaik wisenuk. Yi han yaaik wisenuk 9 *him ap te mamwepyapir werek werek menmen mekre han ki. Yi han yaaik eiyantar menmen im: Yi yises God te hirak kaktihis, maain yi eiyu eitikerek.

10 *Me menmen im nipa mit profet hir han kitet yapirwe nanirtei menmen werek werek hir newepyapir me menmen im God kakrekiyem kakwetiye. 11 *Himn Yaaik ke Krai kekreri kewepyapir menmen enum mam+waank Krai te maain hirak kakit niuk iuwe. Hir profet han kitetim nitehiyan nar ik: "Maain wi mamirkeim hirak kaknen? Mekam mamnen me wi im?" 12 *Nipa God epei keteiknor menmen hir newepyapir hiram ap mamkepi au. Him in maain mamkaap yi mit keriyen me menmen im mit kerek newepyapir him yaaim me God hir netpiyem. In ek God Haai kesiuwe God Himn Yaaik kan kikaap mit in te hir netpi him in yaaim. Mit ensel hir mit God keriuweti niriak menmen mirak. Nipa hir hanhan nertei menmen im me Krai, te hir au. God ketpor au hirak kepakinem.

Yi mit eiriak menmen yaaim eiyu han yaaik prar prar

13 Te yi han ekitet eiyu naanempre hiras. Yi han ekitet iuwe menmen yaaim God kakwetiye me maain Jisas Krai pike kaknen kakwepyapir hirekes. 14 *Yi yises God yire nikerek yaain nises him me miye haai. In ek yi ap han ekitet menmen enum mar ke nipa yi yetari God yi hanhan yirakem au. Em emit! 15 Te yi yire God hirak

* 1:1 Je 1:1 * 1:2 Ro 8:29; 2Te 2:13; Hi 12:24 * 1:3 2Ko 1:3 * 1:4 Kl 1:12 * 1:5 Jo 10:28, 17:11 * 1:6 1Pi 5:10; Je 1:2 * 1:7 Jop 23:10; Pro 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9; Mal 3:3; Je 1:3 * 1:8 Jo 20:29; 2Ko 5:7 * 1:9 Ro 6:22 * 1:10 Mt 13:16-17 * 1:11 Sam 22; Ais 53; Lu 24:26-27 * 1:12 Ef 3:10 * 1:14 Ro 12:2; Ef 2:3, 4:17-18

2

kari han ki yi eiyit menmen mirak yaaim. Hirak kepu han yaaik prar prar te yi yaipau han yaaik prar prar me menmen yapirwe yi yirakem. ¹⁶ *Yi eirakem eiyintar God kewis him mau twei matip mar im: “Yi han yaaik prar prar eiyu eiyintar hi God hi han yaaik prar prar.”

God ketaihis keriuwe menmen iuwe

¹⁷ *Hirak God skelim haiu mit yapirwe mipiran me menmen haiu mamriakem. Te yi mit kerek yi yenewek “Haai,” yi yetikerek yewepnak, yi naanempre hirras me menmen yi yirakem. Me wi kike yi yau ti ik e, yi ap einip God han enuk kakirwi. ¹⁸ *Yi eirak menmen im hi hetpiyem eiyintar yi yertei God epei ketihs me menmen enum weinim nipaa yi yisesim, yi yetenenim me nipaa maamrer ein nriakem neteikniyem. God ap kaktihs keriuwe winak pewek hiram mamwaank au. ¹⁹ *Hirak ketihs keriuwe hemkre yaaim me Kraiss. Kraiss hirak kire miyak sipsip wikes teknei makip au, yink hirak yaaik prar prar keit kar ke him me God Moses kewisim hiram metpim. ²⁰ *Nipaa God kewis ti wen au, hirak kehimitan Kraiss kaknen te hirak kemerir ere wi mkaru im e, hirak kakwepypir hrekes kakikepi. ²¹ *Te yi yises God yentar Kraiss. Hirak kaa te God kikiak kekrit kepu, hirak kewiswek niuk iuwe te yi yisesik yemerir hirak maain kaktihs yi yau yaitikerek.

Yi han tewenin ni yinan

²² *Yi epei yirak han ki yaaik prar prar yeriuwe him yaaim me God yi yisesim, te yi yemipin ni yinan au. Yi han tewenini. Yi han etweninan iuwe eiriuwe han ki yaaik prar prar. ²³ *God kerek yi yaaim yeriuwe him mirak mamu tipmain tipmain enum eik yi yisesim. Him mirak mamwaank au, te yi himin ki ap mamwaank au. Yi yire nikerek ne Mitik Iuwe ap te kaki au. ²⁴ *Him im yaaim mentar him me God mau twei matip:

“Mit yapirwe hir nire yenkis, niuk iuwe mir hiram mire timen. Maain mar ke yenkis meweiwei mami, timen mamnep mamno ti mamisine mamit, te niuk iuwe me mit ne ti au mamit. ²⁵ Te him yaaim me Mitik Iuwe hiram mamu tipmain tipmain enum eik.” Him im hiram him kere-mem nipaa haiu epei metpiyem.

Mitik Iuwe hirak kire teinik mitik kinan winak

¹ *Yi eiyipir menmen enum mekre han ki, him me memipin, eitip him weise tpar, hemkre menepam me menmen, yesiuwe him an. Menmen mar im emit! ² *Yi yire nikerek hemkre tuk hanhan nfm, yi hanhan him yaaim me God te yi eire iuwe eiyirtei menmen me God werek werek. Yi hanhan him yaaim eiyisesim, ³ *eiyintar yi epei yertei Mitik Iuwe hirak yaaik nepei kekepi kesak menmen enum yi yirakem.

⁴ *Yi eiyises Jisas menep menep. Hirak kire teinik yaaik mit ne ti nnapen nepirek, te God han kitet hirak yaaik kehimitanek kime winak keriuwerek. Hirak kesak menmen enum haiu mirakem, hiram mire hirak kime winak ke God. ⁵ *Yi mit yi yire teinik yaaik te God kaktihs kakrek yi yi yire winak kirak, yi yen niutip yire weiwik miutip mirak. Yi eire mit pris. Nipaa hir nenep samiyak newisim mentar nan nesiyem newepwarem newet God em. Mar im menmen yaaim yapirwe yi yirakem hiram me God yi eiwet God hirras yetike menmen yaaim yi eirakem te God hanhanem kakintar menmen yaaim Jisas Kraiss epei kerekniyem hirak kesak menmen enum mi. ⁶ *Him me God mau mekre twei matip mar im:

“Yi eiyimtwem. Hi ehimitan teinik mitik hewisik keit wit Saion kerp nimin kinan winak. Neimin nanisesik hir ap yink enuk nanriuwerek au.” Kraiss hirak teinik mitik kinan winak, hirak kakikepi kaktorhis. ⁷ *Yi mit kerek yi yises Kraiss, yi han kitet hirak yaaik iuwe. Te neimin au, him me God matip mar im:

“Hirak kire teinik mit newep winak hir natip hirak enuk. Au, God katip hirak yaaik iuwe.” (Hirak kire teinik mitik kerp nimin kinan winak siup.)

⁸ *Mit kerek hir ap nisesik au neweikin sip newetiwek, Kraiss hirak kire nan kenip mit nar ek nankenpetip minwik te hir naninkewin nanwaank hirras. Him me God mau twei matip me menmen im. Hiram matip mar ik:

“Ik ek hirak nan te mit nankenpetip mamnwik naninkewin.”

* 1:16 Lev 11:44-45; Mt 5:48 * 1:17 Mt 6:9; Ro 2:11; 2Ti 4:14; Rev 2:23 * 1:18 1Ko 6:20 * 1:19 Ap 20:28; Hi 9:12-14; 1Pi 1:2 * 1:20 Ap 2:23; Ef 1:4 * 1:21 Jo 14:6; Ro 4:24, 5:1-2, 10:9 * 1:22 Jo 13:34; Ro 12:10 * 1:23 Jo 1:13; Hi 4:12 * 1:24 Ais 40:6-8; Je 1:10-11 * 2:1 Ef 4:22; Je 1:21 * 2:2 Mt 18:3; 1Ko 3:2 * 2:3 Sam 34:8 * 2:4 Sam 118:22; Mt 21:42; Ais 28:16 * 2:5 Ef 2:21-22; Eks 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6; Ro 12:1 * 2:6 Ais 28:16; Ro 9:33; Ef 2:20 * 2:7 Mt 21:42 * 2:8 Ais 8:14; Ro 9:33

Haiu mıt miyapır ne weiwık miutip me God

⁹*Te yi yar ik au. Yi ne weiwık miutip nıpaas God kehımtıni, yi yıre mıt pris nırak kerek newenıpi niuk mırak iuwe. Yi yıre mıt miyapır yırak menmen me God keremem. Yi yıre mıt miyapır nırak te yi eiwepyapır menmen yaaim iuwe hırak kırıkakem. Hırak kerekıye te yi yeweikın sip me menmen enum mıre wıtaan toto, yi yises hım mırak yaaim hıram mıre wepni kır. ¹⁰*Yi nıpaas mıt weinın te in ek yi ne weiwık me God. Yi nıpaas God ap kekepi au, te in ek hırak kekepi wısenum.

Haiu emu emıre mıt miyapır ne God emırak menmen mırak

¹¹*Nai yinan yaain, yi ne tı ik au. Yi yau in me wı kike keremem. Te hi etpi hım manp, yi einaaiwır menmen enum mekre han ki au emıt! Menmen im hekrit hekrit mari han ki te yi yisesim yırıkak enum. ¹²*Yi yau yetike mıt han hır ap nises God au. Te yi eiyses menmen yaaim yapırwe yi eirıkakem keremem. Te mıt enun hır nansiuwe hım nantıp yi enun, maain wı God pıke kaknen skelim mıt, hır nanwenıpi niuk mırak nanıtar menmen yaaim yi yırıkakem.

¹³*Yi eiyses hım me mıt iuwe hır naanmıpri eiıntar yi yises Mıtık luwe God. Yi eiyses mıtık iuwe ke gavman o ¹⁴mıtık hırak kerıuweti nanınen naanmamrı. Hır nenep mıt nırıkak enum te hır newenıpi mıt hır nırıkak yaaim. ¹⁵*Yi eirıkak menmen im eiıntar God hanhan yi yairıkak mıt enun hım enum mır mami mamriuwe menmen yaaim yi yırıkakem. ¹⁶*Yi mıt yepu yar ke mıt nınaaiwır wınak enuk menmen enum me tı meteneni au. Te yi ap yairıkak enum eiıntar yi yepu yar ik au emıt! Yi yıre mıt ne God yi yırıkak menmen mırak te yi eirıkak menmen yaaim keremem. Menmen enum au emıt! ¹⁷*Yi eiwenıpi niuk me mıt yapırwe, yi han etenın ni yinan, yi einaain einıp God yınk enuk ekırwi, yi eiwenıpi niuk me mıtık iuwe ke gavman kerek naanmıpri me menmen.

Haiu emises Kraıs me menmen hırak kırıkakem

¹⁸*Yi mıt kerek yırıkak menmen me mıt uwe ni, yi eiymıtau hım mır yi eiysesim te yi ap einıpi hır yınk enuk han enuk enriuwı. Mıt han hır hanhani o hır han

au enun naniwep, yi eirıkakem eiyr ik. ¹⁹Mıtık hak iuwe kakiwep kakıntar yi yises hım me God, yi ap pıke eikıp emrerim au emıt! Yi eirıkak menmen im hi hetpiyem te God han yaaik kırırwi. ²⁰*Yi eirıkak enum te mıt iuwe hır naniyep te yi einıp emrerim au, hıram menmen weinım. Te yi eirıkak menmen yaaim, mıt iuwe hır naniwep yi einıp emrerim au, God kakrekıye yaaim eiınterim. ²¹*God hırak kehımtıni te yi eiyses menmen hi hetpiyem. Yi eiysesim eiıntar nıpaas Kraıs kaa kenterı, te hırak kırıe hımın yaaik yi eiysesim eiyr ke mıtık kitet sak hımın. ²²*Kraıs kırıkak enum au, hırak ap kewenın hım katıp menmen enum au. ²³*Me wı nıpaas mıt hır netpıwek enum me nerekyıwek yınk enuk, hırak ap kenerı kerıuwe hım enum au. Mıt hır nakıp, hırak ap kenerı kanıp au. Hırak katıp au. Hırak katın mesik kerp keit. Hırak han kitet God hırak maain skelim mıt werek kaknıp nanrerik. ²⁴*Hırak hırekes kaa kentar nu tentarakıt ke menmen enum haiu mırıkakem te haiu mıt mamnaaiwır menmen me tı enum te hıram ap mamrı han kiau. Hıram mar ke mıtık kaki, hımın kırak kaknaaiwır yınk kırak te hırak ap pıke kakırıkak menmen meiyam au. Te haiu mamı mamises menmen yaaim me God. Hırak kaa te kakıkepai haiu mamı werek. ²⁵*Yi nıpaas yıre miyak sipsip yınaaiwır yayıwe yeit yaank yi yetarıtari te in ek yi epei yan yises Kraıs, hırak naanmıpri hımın ki kar ke mıtık naanmıpre sipsip.

3

Mıt netike miyapır neitan, hır enises menmen im

¹*Yi miyapır yi eiyses hım me mıtık ni te hır han en ap nises hım me God, te yi eiri han kır eiriuwe menmen yaaim yi yırıkakem te hır enisesik. Yi ap eitıp hım au. ²Hır enır yi miyapır yırıkak yaaim yemtau hım mır te hır enweikın han enises hım me God. ³*Yi ap eises hıras eiriuwe wıpe yehes, wınak, pewek pitau keremem te mıt natıp yi yaain, au emıt! ⁴Menmen mekre han ki me yi yau werek werek yemtau hım, hıram mıre wıpe yehes o pitau mau yınk. Menmen mekre han mamıwaank mamır ke wıpe yehes o pitau au. Te God hanhan menmen yaaim marım mekre han ki. ⁵Marım, nıpaas ein miyapır yaain hır

* 2:9 Ais 43:20-21, 9:2; 1Pı 2:5; Ta 2:14; Ap 26:18; Ef 5:8
24; Je 4:1 * 2:12 Mt 5:16; Lu 19:44 * 2:13 Ro 13:1-7; Ta 3:1 * 2:15 1Pı 3:16 * 2:16 Ga 5:13 * 2:17 Ro 12:10; Pro 24:21; Mt 22:21 * 2:18 Ef 6:5 * 2:20 1Pı 3:14, 17, 4:14 * 2:21 Mt 16:24; Jo 13:15 * 2:22 Ais 53:9; Jo 8:46 * 2:23 Ais 53:7; 1Pı 3:9 * 2:24 Hi 9:28; Ro 6:2, 11; Ais 53:5 * 2:25 Ais 53:6; Esi 34:5-6; Mt 9:36; Jo 10:14 * 3:1 Ta 2:5; Mt 5:16; Ef 5:22 * 3:3 1Ti 2:9

* 2:10 Ro 9:25; Hos 2:23 * 2:11 Sam 39:12; Ga 5:17, * 2:12 Mt 5:16; Lu 19:44 * 2:13 Ro 13:1-7; Ta 3:1 * 2:15 1Pı 3:16 * 2:16 Ga 5:13 * 2:17 Ro 12:10; Pro 24:21; Mt 22:21 * 2:18 Ef 6:5 * 2:20 1Pı 3:14, 17, 4:14 * 2:21 Mt 16:24; Jo 13:15 * 2:22 Ais 53:9; Jo 8:46 * 2:23 Ais 53:7; 1Pı 3:9 * 2:24 Hi 9:28; Ro 6:2, 11; Ais 53:5 * 2:25 Ais 53:6; Esi 34:5-6; Mt 9:36; Jo 10:14 * 3:1 Ta 2:5; Mt 5:16; Ef 5:22 * 3:3 1Ti 2:9

nemerir menmen nipa God ketpim kakwetrem. Hir nes es hiras nar ik. Hir netau him me mikan nir hir nisesim. ⁶*Sera hire wiriak menmen mar ik. Hire wentau him me Abraham mitik kire, hire wisesim, hire watip, "Ti mitik kai iuwe." Maain yi eirak yaaim eiyises God, yi einaain au, te yi miyapir keriyen yi eire nikerek ne Sera.

⁷*Mar im, yi mit epei yeit miyapir yi yau yetikeri yertei hir ap manpenun nar ke yi te yi naanmipror werek werek yentar yi yetikeri yayit menmen yaaim maain God kakwetiyeem. Yi eirak yaaim mar im te menmen enum ap meiyepet menmen yi yitehi God em kakwetiyeem.

Yi mit miyapir eikiyan eiyu eiyises menmen yaaim im

⁸Hi hetpi him kike keremem me menmen im. Yi yapirwe eiyu han kiutip hanhanan. Yi han etweninan, eirakan yaaim, yi han ekitet yi yipiran. ⁹*Mit hir nerekyi enum, yi ap pike eirekyor enum emrerim au emit! Hir netpi enum newen henye, yi ap pike eirekyorem emrerim au emit! Yi eiyitehi God hirak kakrekyor yaaim eiyintar God epei kehimiteni yi eiyit menmen yaaim mirak. ¹⁰*Yi eirakem eiyintar him me God mau twei matip mar im:

"Mit kerek hir hanhan nanu ti ik werek werek me tito yapirwe, hir eninaaiwir menmen enum me netpim newenin him. ¹¹Hir enweikin sip enwet menmen enum, hir enriak menmen yaaim. Hir hanhan nantike mit enkiyan enu enit. ¹²Hir enriak menmen im enintar God hirak kir mit hir han kir yaaik, hirak hekrit hekrit kentaum menmen hir nitwexhiyem hirak kakikepi. Te hirak keweikin sip kewet mit enun nises menmen enum, hirak kakrekyor enum mamrerim."

Mit neraiwaank nentar menmen yaaim haiu misesim

¹³Yi hanhan eirak menmen yaaim yi han kitet mit hir nanrekyi menmen enum a? Taau! ¹⁴*Yi eirak menmen yaaim te mit nerekyi enum, yi han yaaik eiyu. Yi ap einapen mit han ekitetim au. ¹⁵Yi hanhan Krai hirak ekinin eku han ki, hirak iuwe. Hekrit hekrit yi han etwenin mit kerek hir nitih yi yenmak yi yises menmen me God mekre han ki, te yi eitporem han emikpep au. Yi einaain eirak God yink enuk ekirwi.

¹⁶*Han ki hirak yaaik keriuwe menmen yi yirakem te maain mit hir neswi him me menmen yaaim yi yirakem yentar yi yises Krai, hir yink enuk me menmen enum hir netpiyem. ¹⁷*Mit hir nerekyi enum me menmen enum yi yirakem, hiram enum emit! Te God hirak kewis mit hir nerekyi enum me menmen yaaim yi yirakem, hiram werek yi eiwisi nanrekyiyem.

Krais kaa kakisak menmen enum haiu mirakem

¹⁸*Menmen im hiram werek mentar nipa Krai kirak yaaim te mit enun nakip hirak kaa kentar menmen enum maiu. Hirak yaaik kaa miutip keremen ke haiu mit enun te hirak kaktaihis, haiu mamnen God. Hirak mitik hirak kaa, te himin kirak kau keit. ¹⁹Keriuwe himin kirak, Krai ken wit enuk mit epei naa himin kir kewik, hirak kewepyapir him mirak. ²⁰*God kemeriror nisesik te hir ap nises him mirak me wi nipa Noa kime sip iuwe au. Me wi im hir mit miyapir hispinak wikak (8) keriyen God kekepi te hir ap naa nentar tipar miniu au. ²¹*Tipar im hiram mire himin o piksa me mit hir nikiri neriuwe tipar. In ek tipar im mekepi ap mekemyeti hapik mau yink ki au. Hiram me mit hir nitih God kesak menmen enum mir hirak kakrekyor han kir yaaik, nentar jisas Krai kaa pike kekrit kepu. ²²*Hirak Krai epei ken wit ke God hirak kau menep his yaaim me God kerek hirak kehimitan mit iuwe nanwin. Mit ensel, herwe enum, himin yapirwe, hirak Krai kinin nem naanmiprewem.

4

Yi eiyises han ke God me menmen yi yirakem

¹*Krai hirak kire mitik hirak kaa te yi han ekitet eiyir ke nipa hirak han kitet menmen. Krai kewis mit enun hir nakip newaankek. Mit hir naniwed nanriwaank nanintar yi yises him me God, menmen im hiram werek mentar mit kerek hir yink kir kenen (o meiyewor) mit newaanki, menmen im mamkepi naninaaiwir menmen enum nipa hir nriakem. ²*In ek yi ap eiyises han ki ke menmen yi yau ti ik yi yirakem au emit! Yi eiyises God han kirak kerekek. ³*Wn nipa haiu mises menmen enum yapirwe mit ne ti hir nriakem. Hiram mar im: Haiu mises menmen enum haiu hanhanem iuwe. Haiu mariyanhis

* 3:6 Jen 18:12 * 3:7 Ef 5:25 * 3:9 Mt 5:44; 1Te 5:15; 1Pi 2:23 * 3:10 Sam 34:12-16 * 3:14 Mt 5:10; 1Pi 2:20, 4:14; Ais 8:12-13 * 3:16 1Pi 2:12 * 3:17 1Pi 2:20 * 3:18 Ro 6:10; Ef 2:18 * 3:20 Jen 7:7, 23 * 3:21 Hi 10:22 * 3:22 Mt 22:44; Ef 1:20-21 * 4:1 Ro 6:2, 7 * 4:2 1Jo 2:16 * 4:3 Ef 2:2-3

mewenimem, haiu maam tipar si enum ere metaritari, haiu maam menmen iuwe, te haiu men wɪnak ke mɪt haiu maam tipar si enum keremem, haiu meweikɪn sip mewet hɪm me God, haiu mewenɪpi niuk me tipir. ⁴ In ek mɪt han hɪr wen nises menmen enum im, han kɪr kekrit te yi yetikeri yisesim au. Hɪr natɪp enum nenipi yɪnk enuk yi yetikeri yisesim meiyam au. ⁵ *Te wɪ maain God skelim mɪt nepu, nantike mɪt nɪpaa naa, mɪt in hɪr enwepyapɪr nenmak hɪr nɪrɪak menmen enum mar im te maain hɪrak God kakɪwaanki. ⁶ *Hɪrak Kraiss kewepyapɪr hɪm mɪrak yaaim men mɪt nɪpaa God kanɪp hɪr naa, nar ke God nɪpaa katɪp mɪt yapɪrwe maain hɪr nani. Kraiss kewepyapɪr hɪm te mɪt kerek epei naa hɪr nemtau hɪm mɪrak nanisesim, maain hɪr nantike God nanu nanɪt.

Yi naanmɪpre menmen yaaim God kewetiyem

⁷ *Epei menep te menmen o tɪ haiu mewik hɪram mamɪwaank mamɪt, te yi han ekitet werek werek naanempre hɪras me menmen yi yɪrɪakem te yi yitehi God menmen werek werek. ⁸ *Menmen im minɪn menmen yapɪrwe yi yisesim: Yi han etwenɪnan eyɪntar menmen im mamkepi yi ap han kitet menmen enum mɪt nerekyiyem. ⁹ *Yi naanempre ni yinan nan nau netikewi me menmen o yeno, o menmen meiyam te yi ap han emɪkpep au emɪt! ¹⁰ Menmen yaaim God kekepi yi eirɪakem, hɪram mamkaap mɪt te yi eire mɪt yaain naanmɪpre menmen ham God kewetiyem. Hɪram mar im: Mɪt han ne yi mɪt ¹¹ kerek hɪr natɪp mɪt hɪm me God, hɪr enwepyapɪr hɪm me God keremem. Mɪt kerek hɪr nɪrɪak menmen nɪkaap mɪt neriuwerem, hɪr enɪrɪakem enɪr ke mɪt God kekepi hɪr nɪrɪakem. Te mɪt nanwenɪpi niuk me God nentar menmen Jisas Kraiss kerekyyiem. Hi hanhan mɪt nanwenɪpi niuk mɪrak hɪrak iuwe, hɪrak naanmɪpre mɪt ne tɪ ik netike menmen yapɪrwe tipmain tipmain enum eik. Yi ap han kekrit eyɪntar menmen enum mamiwep mar ke menmen nɪpaa menep Kraiss.

Menmen enum mamnen mamraawaank mamɪr ke menmen mewaank Kraiss

¹² *Nai yinan yaain, yi ap han kekrit eiriuwe menmen enum maain mamnen yi mɪt mamnɪni han ki te yi yises God werek werek o au. Yi ap han ekitet hɪram menmen enum ham epei minɪn man au.

Nɪpaa menmen im menep Kraiss. ¹³ *Yi ap eihɪnhɪn au. Menmen enum nepei mepren miwep mar ke hɪram menep Kraiss. Yi han yaaik eyu eyɪntar maain Kraiss pɪke kaknen kakwepyapɪr hɪrekes, yi han yaaik iuwe eiriuwerek. ¹⁴ *Mɪt hɪr netpi enum neni nentar yi yises Kraiss, yi han yaaik eyu eyɪntar Hɪmɪn Yaaik Iuwe ke God kau kekleri. (Mɪt enun hɪr netpɪwek enun te yi yewenɪpi niuk mɪrak.) ¹⁵ Yi ap eirɪak menmen enun te mɪt ne gavman naniwep me menmen enun yi yɪrɪakem mar im: Me yi yenep mɪt nani o yi yekintɪp menmen, o yi yɪrɪak mɪt han enun enun o mɪtik hak ke yi mɪt hɪrak hanhan hɪrekes iuwe naanmɪpre mɪt han netike menmen mɪr. Menmen mar im au emɪt! ¹⁶ *Mɪtik kerek mɪt enun nankɪp nanɪntar hɪrak kises hɪm me God, hɪrak ap yɪnk enuk au emɪt! Hɪrak ekwenɪpi niuk me God ekɪntar hɪrak kisesik.

¹⁷ *Wɪ epei mamnen God hɪrak skelim mɪt. Hɪrak kinɪn skelim mɪt nises hɪm mɪrak. Hɪrak kinɪn skelim haiu mɪt te maain mekam mamnen mɪt hɪr neweikɪn sip newet hɪm yaaim me God? Hɪr nanɪwaank nanɪt. ¹⁸ *Hɪm me God mau tɪwei matɪp,

“Mɪt nises hɪm me God, hɪram menmen enum mamnen mamɪwaanki menep te mamri han kɪr te hɪr ap nanises God werek werek au. Menmen im mamnen mɪt kerek nises hɪm me God, te mekam mamnen mɪt kerek nɪrɪak enun neweikɪn sip newet God? Hɪr nanɪwaank nanɪt.”

¹⁹ *Te mɪt kerek menmen enun manɪp mewaanki nentar God hanhani, hɪr enɪrɪak menmen yaaim han emɪkpep au. Hɪr han kitet God. Hɪrak nɪpaa kɪrɪak haiu mɪt yapɪrwe te hɪrak kakɪkepi naanempri kentar hɪrak kakises hɪm nɪpaa hɪrak ketpim.

5

Yi mɪt iuwe naanempre mɪt miyapɪr ne weiwɪk me God

¹ *Te hi hatɪp yi mɪt han ne yi mɪt miyapɪr ne weiwɪk me God yi yinɪn naanempre mɪt. Hi hetpi hɪm manp. Hi hɪpre yi mɪt, haiu mɪt iuwe, hi nɪpaa hɪr Kraiss hɪrak kaa. Hi hetikerek hawɪr wawɪt menmen yaaim iuwe maaɪn wɪ God kakwepyapɪrem. ² *Hi hetpi hɪm manp: Yi naanempre mɪt miyapɪr ne God neit wit

* 4:5 Ap 10:42 * 4:6 Ro 8:10; 1Ko 5:5 * 4:7 Ro 13:11-12; 1Ko 10:11; 1Jo 2:18 * 4:8 1Pi 1:22; Je 5:20 * 4:9

Hi 13:2 * 4:12 1Pi 1:6-7 * 4:13 Ap 5:41; Ro 8:17; 2Ti 2:12; Je 1:2 * 4:14 Sam 89:50-51; 1Pi 2:20 * 4:16

Ap 11:26; Fl 1:20 * 4:17 Jer 25:29; 2Te 1:8 * 4:18 Pro 11:31; Lu 23:31 * 4:19 Sam 31:5 * 5:1 Ro 8:17

* 5:2 Jo 21:15-17; Ap 20:28; Fm 14; Ta 1:11

ki, h̄r n̄re sipsip n̄rak. Yi naanem-pror werek eiȳr ke God hanhan yi eir̄akem. Yi ap eir̄akem eiȳntar m̄t net-piyem keremem au. Yi eir̄akem eiȳntar yi hanhanem. Yi ap eir̄akem te yi eiȳt pewek yap̄rwe emrerim au. Yi eir̄akem eiȳntar yi hanhan eir̄akem. ³ *Yi ap eir̄akem eiȳntar yi hanhan eiyin̄n m̄t miyap̄r neit wit ki te yi eiȳtpor h̄r enrīak menmen au em̄t! Menmen yi ȳr̄akem h̄ram m̄re h̄m̄n mamteik̄n m̄t miyap̄r ein menmen yaaim h̄r enis-esim. ⁴ *Maain w̄ Jisas Krai h̄rak k̄re M̄t̄k Iuwe kin̄n naanm̄prai haiu m̄t haiu m̄re sipsip n̄rak, maain h̄rak kak-wepyap̄r h̄rekes, yi eit̄kerek eiȳt menmen yaaim mam̄waank au. H̄ram mamu mam̄t tipmain tipmain enum eik.

Haiu mam̄mtau h̄m me m̄t h̄r nin̄n naanm̄prai haiu m̄t

⁵ *Mar im hi hat̄p yi pipep h̄m manp: Yi eiȳmtau h̄m me m̄t kerek h̄r iuwe naanm̄pri yi eiȳsesi. Yi yap̄rwe eiȳmtau h̄m me yi h̄ras eiȳntar h̄m me God mau t̄wei mat̄p, “God keweik̄n sip kewet m̄t h̄r han kitet h̄ras iuwe, te h̄rak k̄kaap m̄t h̄r nau werek werek nemtau h̄m nis-esim, h̄rak kakrek̄yor yaaim.” ⁶ *H̄m me God ket̄pim, te yi han kitet God h̄rak iuwe yi eiȳmtau h̄m m̄rak eiȳsesim te maain w̄ kerek h̄rak k̄mat h̄rak kakrek̄yi yaain, yi eire iuwe. ⁷ *Menmen enum mamri han ki yi han ekitetim, yi eit̄p God em eiȳntar h̄rak hanhani kak̄kepi naanm̄pri.

⁸ *Yi han ekitet werek werek naanempre h̄ras. H̄rak kepan ki Seten h̄rak k̄re hiwaak kepno in kepno ein k̄saw̄n kewenaan m̄t̄k hak kak̄k̄p kak̄waankek, h̄rak k̄nk̄at̄n m̄t kerek h̄rak kak̄nipi h̄r enweik̄n sip enwet God nan̄waank h̄ras. ⁹ *Yi han tokik eiyu eiweik̄n sip eiwet Seten eiriuwe h̄m yaaim me God yi ȳsesim. Yi eir̄ak menmen im eiȳntar yi yertei m̄t n̄ses God nerer wit wit, menmen enum mewaanki nar ke h̄ram mewaank yi m̄t. Te menmen im mamkepi yi han tokik eiyu. ¹⁰ *Te maain w̄ meiyam menmen mamriwaank epei au, God h̄rak Haai ke menmen yaaim, h̄rak keh̄m̄teni yi eiȳt menmen yaaim m̄rak mamu tip-main tipmain enum eik eiriuwe Krai, God h̄rekes kakrek̄yi yi yaain kakrek̄yi han tokik kak̄kepi. ¹¹ Hi hanhan God h̄rak kin̄n naanm̄pre menmen yap̄rwe tip-main tipmain enum eik.

Hi Pita hetpi h̄m mei yinam kike

* 5:3 2Ko 1:24; Fl 3:17; Ta 2:7 * 5:4 Hi 13:20; 1Ko 9:25 * 5:5 Ef 5:21; Je 4:6; Pro 3:34; Mt 23:12 * 5:6 Je 4:10
 * 5:7 Sam 55:22; Mt 6:25-30 * 5:8 1Te 5:6 * 5:9 Ef 6:11-13; Je 4:7 * 5:10 1Te 2:12; 1Pi 1:6 * 5:13 2Ti 4:11
 * 5:14 1Ko 16:20

¹² M̄t̄k Sailas hi han kitet h̄rak kaiu yinak yaaik, h̄rak kekepa kewis t̄wei yinak ik ek. Hi hetpi h̄m manp, hi h̄rekes heriuwe t̄wei ik ek hi heteik̄ni h̄m yi ȳsesim h̄ram menmen yaaim me God. Yi han tokik eiyu eiȳsesim.

¹³ *Ni yinan neit wit Babilon, God keh̄m̄teni h̄r n̄rak, h̄r nat̄p, “Yi yaain.” Mak h̄rak k̄re n̄kan kai h̄rak ket̄kewa haw̄r wises God, h̄rak kat̄p, “Yi yaain”.

¹⁴ *Me w̄ yi eir̄erik eiȳr ni yinan eit̄pan yi yaain yi yap̄rwe ein yeiyewewan. Hi hanhan yi m̄t miyap̄r ne Krai yi eiyu werek werek.

Mep̄r keremem

Tiwei Pita Kewisik - 2 Menmen me tiwei ik

Pita katip mit ne sios gude 1:1-2

God kehimitenai haiu narak 1:3-21

Him me menmen enum me mit tisa ene-
mitaipin him me God 2:1-22

Him me wi maain Mitik kaiu Iuwe
eharak kaknen 3:1-18

¹ Hi Saimon Pita, hi hirak menmen me Jisas Kraiss, hirak kehimitena hi aposel kirak hewepyapir him marak. Hi kerekek hesiuwe tiwei ik ken yi mit keriyen yi yetike haiu mit aposel haiu mises him yaaim iuwe haram mekepai miparam. Haram mekepai mentar God ketike Jisas Kraiss kesak menmen enum maiu, tenipai haiu mit yaain. Marim hirakit tekepai tetailis miparan.

² *Hi hanhan God ketike Jisas Kraiss tatrekyi menmen yaaim te yi han yaaik eiyyu, yi eiyyu werek werek wisenum eiyyantar yi yertei God ketike Mitik Iuwe kaiu Jisas Kraiss werek werek.

God kehimitenai haiu narak

³ *God hirak wisenuk epei kewetai menmen yapirwe me mamkepai haiu mamisik werek werek. Haiu mamis-
esik werek werek mamitar hirak kekepai haiu merteyek kerek nipaa kehimitenai haiu mantikerek mamit menmen marak yaaim iuwe te haiu yaain mamir ke hirak yaaik. ⁴ Mar im hirak epei kewetai menmen yaaim iuwe marak nipaa hirak ketpim kakwetai haiu mit em. Te yi mit eiriuwe menmen hirak epei kewetiyyem, yi eirir einaaiwir menmen enum mit ne ti hir narakem te yi yayit menmen marak yaaim yi eire God.

⁵ Me menmen mar im yi epei yetiwem yi hanhan eirak menmen yaaim, haram mamkaap him yaaim me God mekre han ki nipaa yi yisesim. Menmen yaaim yi yirakem haram mamkepi yi eiyartei menmen me God werek werek. ⁶ *Menmen yi eiyarteiyem werek werek haram mamkepi yi naanmamre hiras eiwenin han ki. Yi eiwenin han ki haram mamkepi yi han tokik eiyyu me menmen yapirwe mamnen. Yi eiwenipi niuk me God haram mamkepi yi han tokik eiyyu. ⁷ Yi eiwenipi niuk me God haram mamkepi yi hanhan ni yinan. Yi hanhan ni yinan, haram mamkepi yi han tewenin mit miyapir yapirwe.

⁸ Menmen mar im mamu mamikre han ki te haram mamnen iuwe mamkepi te yi

eiyyu weinim au. Yi yayirtei Mitik Iuwe kaiu Jisas Kraiss werek werek yi eiyisesik iuwe. ⁹ Mit kerek menmen marim mekre han kir au, hir nekre han kir hir nar ke mit ap nir ein ein au. Hir nanamir toto. Mit nar ik han kaa nipaa God kesak menmen enum hir narakem te in ek hir nau han yaaik prar prar.

¹⁰ Te nai yinan, God epei kenini kehimiteni yi narak te yi eikiak han ki eirak menmen yaaim. Yi eirak menmen yaaim te haram mamkepi yi eiyartei God maain kaktihis. Yi eirak menmen im te yi eiyyu eitikerek eiyyit wit kirak. ¹¹ Yi eiyises menmen mar im haram mire God kikaisiu wepir te yi eino wit ke Mitik Iuwe Kraiss kerek kinin naanmipre mit, hirak nipaa kaa te kekepi kaktihis yi eiyyu eitikerek tipmain tipmain enum eik.

¹² *Yi yertei menmen hi epei hetpim yi yau han tokik yeriuwe him me God nipaa yi yemtewem yi yisesim. Te hi hekrit hekrit hanhan hikak han ki yi han ekitetim.

¹³ *Hi han kitet haram yaaim te hi wen hepu hire mitik ik e, hi pike etpiyyem hikak han ki te yi han ekitetim. ¹⁴ *Hi hertei menep hi hahi har ke Jisas Kraiss Mitik Iuwe kaiu nipaa ketpo. ¹⁵ Te hi hewis tiwei ik te maain hi hahi hirak hekrit hekrit kakikepi yi han ekitet menmen im nipaa hi hetpiyyem.

Haiu mit epei mir Jisas Kraiss menmen marak iuwe

¹⁶ *Me wi nipaa haiu mewepyapir him me Jisas Kraiss, haiu metpi hirak iuwe, hirak pike kaknen, haiu ap mises tipitim o wit tipir me him weinim au. Haiu epei mir menmen marak iuwe. ¹⁷ Nipaa God Haai kewenipi niuk me Jisas kewetiwek niuk iuwe keriuwe him, haiu mit aposel memtau hirak ketpiwek kar ik: "Mitik ik hirak Nikan kai yaaik hi hanhanek." ¹⁸ Haiu hiras memtau him im meke wit ke God man mentar haiu metikerek merp miniu (o neiyip) kerek God kan kewik.

¹⁹ Haiu han ekitet iuwe him me nipaa mit profet hir natip him me Kraiss hir mewepyapirem, mentar menmen nipaa haiu mire. Te yi mit eiyises him im, yi eirak yaaim. Him me God mit profet netpim haram mire si mir meit wit toto ere menep wanewik saur kir keteiknai menep kaksuapan. Him mit profet nipaa netpim haram mire si me witan mekepai haiu mises him me God werek werek ere Jisas Kraiss kan. Hirak kire wepni kewep kan kekepai. ²⁰ Te yi eiyyenin eiyartei menmen im. Haiu mit ap mises han kaiu

* 1:2 Ju 2 * 1:3 1Pi 2:9 * 1:6 Ga 5:22-23 * 1:12 Ju 5 * 1:13 2Pi 3:1 * 1:14 2Ko 5:1; Jo 21:18-19

* 1:16 Mt 17:1-5 * 1:21 2Ti 3:16; 1Pi 1:11

mewepyapir menmen me h̄m n̄paa m̄t profet netpim au. ²¹ *H̄m im hi hetpiyem h̄ram yaaim mentar n̄paa h̄r m̄t profet ap nises han k̄r newis h̄m mau t̄wei au. God H̄m̄n Yaaik kerekek k̄k̄iak han ke m̄t ein te h̄r nat̄ip h̄m God ketporem, h̄r newis̄m mau t̄wei.

2

Menmen enum m̄t enun netpi h̄m me memip̄in h̄r n̄r̄iakem

¹ *N̄paa m̄t profet enun ne nemip̄in nau nekre m̄t ne Isrel. M̄t nar ik nan̄nen nanu nantikewi, h̄r nanri h̄m enum me nemip̄in nan̄waank m̄t miyap̄ir han ne weiw̄ik me God. H̄r nanweik̄in sip nanwet M̄t̄ik Iuwe Kraiss n̄paa h̄rak kaa, te kak̄epi kaktorhis te h̄rak kak̄waanki waswas. ² M̄t yap̄irwe nanises menmen m̄r enum te h̄ram mam̄waanki. H̄r nat̄ip m̄t miyap̄ir h̄r nariyanhis newen̄nem h̄ram werek. Maain m̄t han nant̄ip enum me h̄m yaaim me God nan̄ntar menmen im enum m̄t enun nar ik n̄r̄iakem. ³ *H̄r hanhan neriuwe h̄m me nemip̄in h̄r nanri pewek m̄i. Me n̄paa ein God kemer̄ir w̄i maain h̄rak skelim m̄t nar ik. God kerek kak̄rak menmen enum me mam̄waanki, h̄rak k̄waai au. H̄rak kemer̄ir w̄i keremem mam̄nen h̄rak kak̄waanki keriyen. Menmen im n̄paa God k̄r̄iakem meteiknai h̄rak k̄waai au h̄rak kak̄waank m̄t enun.

⁴ *God ap kewis m̄t n̄rak ensel h̄r n̄r̄iak enum h̄r nepu netikerek au. H̄rak kep̄iri keriuweti nen wit enuk ke kewaank m̄t h̄r nepu nekre hei enum nemer̄ir w̄i God skelim m̄t ne t̄i. ⁵ *N̄paa God ap kewis m̄t enun n̄paa nau t̄i h̄r nepu au. H̄rak kan̄p kenepi keriuwe wan k̄niu t̄ipar man̄ip. H̄rak m̄t̄ik Noa kerek kewepyapir m̄t enises menmen yaaim, h̄rak ketike m̄t miyap̄ir hisp̄inak wik (7) keriyen God ap kan̄p au. ⁶ *God epei kenep m̄t miyap̄ir ne wit Sodom ketike Gomora, h̄rak kesiri netike wit h̄r newi. Menmen im m̄re h̄m̄n o piksa meteik̄in m̄t kerek n̄karu nises menmen enum mekam mam̄nen mam̄n̄p. ⁷ *God epei kei-this m̄t̄ik Lot h̄rak m̄t̄ik yaaik han enuk keriuwe menmen enum me neiyewewan n̄r̄iran m̄t enun neweik̄in sip newet menmen yaaim h̄r n̄r̄iakem. ⁸ H̄rak m̄t̄ik yaaik Lot h̄rak kau ketikeri hekrit hekrit h̄rak k̄r menmen enum m̄t n̄r̄iakem, h̄rak kemtau menmen enum h̄r netpim,

te h̄rak han enuk iuwe keriuwe menmen enum m̄r. ⁹ *Menmen im meteiknai God kertei k̄kaap m̄t yaain ketorhis me menmen enum mam̄nen, h̄rak han kaa m̄t enun te h̄r ap nan̄naaiw̄ir menmen enum mam̄waanki me w̄i h̄rak skelim m̄t taau! ¹⁰ *H̄rak kertei iuwe ap te han kaa kak̄waank m̄t kerek h̄r nises han k̄r me n̄r̄iran neiyewewan, h̄r n̄nan yip̄ir newirek me menmen iuwe me God. M̄t profet enun nemip̄in h̄r enun han tokik nises han k̄r kerekek, h̄r ap n̄naain nat̄ip enum me m̄t ensel au. ¹¹ *M̄t ensel ne God h̄r enun manpenun nin̄n m̄t enun in te h̄r ap nat̄ip enum nesiuwe h̄m me ninaan me God au.

¹² *Te m̄t in en h̄r enun nar ke miyak han aurem te m̄t nam̄p mami. H̄r m̄t enun weise han auri h̄r nat̄ip enum me menmen h̄r nep̄itariyem. Maain God kak̄n̄p nan̄r ke miyak me yaank m̄t nam̄p. ¹³ *Menmen mam̄riwaank mentar menmen enum h̄r n̄r̄iakem. H̄r han kitet netikwi naam h̄ram menmen yaaim menipi tu iuwe keremem, h̄r n̄re wikes mau ȳnk ke yi m̄t neriwaank, h̄r han yaaik nises menmen m̄r me nemip̄in. ¹⁴ H̄r n̄p̄ir miyap̄ir h̄r hanhan nanwaai nantikeri te h̄r han k̄r kenke kenteri ap te nanweik̄in sip newet̄rem au. H̄r nari han ke m̄t miyap̄ir te h̄r nises menmen enum. H̄r han kitet yap̄irwe h̄r nanri pewek o menmen me m̄t miyap̄ir h̄r nises h̄m m̄r mam̄r̄keik. God kak̄waank m̄t han narik. ¹⁵ *H̄r neweik̄in sip newet h̄m yaaim, h̄r nises menmen enum nar ke m̄t n̄naaiw̄ir yayiwe yaaim, h̄r netaritari neit yaank. H̄r nises menmen n̄paa m̄t̄ik niuk m̄rak Belam n̄kan ke Beo h̄rak k̄r̄iakem. H̄rak hanhan pewek m̄t han nanwet̄wekem me menmen enum h̄rak k̄r̄iakem. ¹⁶ *Te donki k̄rak (h̄rak k̄re hos) kerekek ketaritari ap han kewik, h̄rak kat̄ip keriuwe h̄m ke m̄t̄ik kenerek kewenek me menmen enum merek̄ir̄iw̄ek han. ¹⁷ *M̄t in h̄r enun ap nankaap m̄t nar ke hei t̄ipar epei au menke. H̄r nises h̄m ham h̄m ham heriyai heriyai nar ke nap̄i yuwerep met̄iwem. God epei keh̄m̄tenor wit hak enuk k̄re wit enum toto. ¹⁸ *H̄r nat̄ip h̄m iuwe wein̄m, h̄r nari han ke m̄t neriuwe menmen enum han ke m̄t hanhan nanisesim. H̄r p̄ike nari m̄t kerek nempei n̄naaiw̄ir menmen enum im m̄t han enun wen nisesim han k̄r kenke kenterim. ¹⁹ *M̄t enun h̄r nat̄ip h̄ram werek te m̄t yap̄irwe enises han k̄r. Te

* 2:1 Mt 24:11; Ju 4   * 2:3 Ro 16:18; 1Te 2:5   * 2:4 Ju 6   * 2:5 Jen 6:11-8:19; 2Pi 3:6   * 2:6 Jen 19:24; Ju 7
 * 2:7 Jen 19:1-16   * 2:9 1Ko 10:13; Ju 6   * 2:10 Ju 7-8, 16   * 2:11 Ju 9   * 2:12 Ju 10   * 2:13 Ju 12
 * 2:15 Nam 22:7; Ju 11; Rev 2:14   * 2:16 Nam 22:28-35   * 2:17 Ju 12-13   * 2:18 Ju 16   * 2:19 Jo 8:34

h̄r h̄ras menmen enum merekiror han k̄r te h̄r ap enises h̄m yaaim taau. Mekam mari han ke m̄t̄k te han k̄rak kenke kenterim, h̄rak ap kak̄n̄nem kak̄n̄aiw̄rem taau. H̄ram mamin̄nek. ²⁰ *M̄t̄ h̄r epei n̄naaiw̄r menmen enum me t̄i m̄t̄ n̄riakem nentar h̄r epei nertei menmen yaaim nisesim me Jisas Kraiss, n̄paa kaa te kesak menmen enum me haiu m̄t̄ kaktaihis, te h̄r p̄ike nanises menmen eim enum han k̄r kenke kenterim, h̄r nan̄iwaank w̄senum min̄n̄ menmen enum mam̄r ke n̄paa h̄r n̄riakem. ²¹ *H̄ram yaaim te n̄paa h̄r ap nemtau h̄m me God m̄t̄ netporem te h̄r epei nemtewem nisesim, te maain h̄r neweik̄n sip newet̄iwem p̄ike nanises menmen enum. Maain God kak̄iwaanki w̄senum. ²² *Menmen marim epei man mar ke h̄m yaaim n̄paa profet netpim mar im: “Nepere kenik̄n menmen, te h̄rak p̄ike ken kaam menmen epei kenik̄nem. Sak kerek n̄paa m̄t̄ epei n̄k̄rek, h̄rak p̄ike ken kewen toni.” H̄m im meteik̄nai m̄t̄ in n̄paa nises h̄m me God te in ek h̄r neweik̄n sip newet̄iwem.

3

Haiu m̄t̄ mertei Jisas Kraiss p̄ike kak̄n̄

¹ *Nai yinan yaain, hi hewis t̄iwei hak ik kises ke n̄paa hi nep̄ei heswiyeke. Me t̄iwei ik hi h̄k̄iak han ki yaaik te yi han kitet ² *h̄m n̄paa m̄t̄ yaain profet h̄r newep̄yap̄rem, h̄m im metike h̄m me M̄t̄k Iuwe kerek n̄paa kaa p̄ike kekrit ketpai kaktaihis, h̄rak ketpiyem keriuwe h̄m haiu m̄t̄ aposel ni haiu metpiyem. ³ *Yi eiȳrtei menmen im em̄n̄. Me w̄i menep Jisas p̄ike kak̄n̄, m̄t̄ han enun nitetnaan h̄r nan̄nen nanises han k̄r wein̄k. ⁴ *H̄r nemip̄n̄ nant̄p̄ nan̄r ik: “N̄paa Jisas kat̄p̄ h̄rak p̄ike kak̄n̄, te h̄rak keik̄ a? N̄paa h̄m maamrer netpim me t̄i im mam̄iwaank ap man au, te h̄r epei naa. Me w̄i n̄paa enum eik God k̄riak t̄i ik ere in menmen mep̄r kerekek mepeit. Menmen h̄r netpim ap te mamnen au. H̄r nemip̄n̄.” ⁵ *Te h̄r n̄napen han kitet menmen im. N̄paa God kat̄p̄ te nepni metike t̄i mau meit. God k̄riak t̄i me t̄ipar ke wan h̄rak haw̄i k̄kaap t̄i kepu kepeit. ⁶ *God kat̄p̄ kenip t̄ipar m̄nīu m̄wap̄n̄ t̄i ik ek, menmen mau t̄i maa meit. ⁷ Nepni metike t̄i ik e kerek in ek h̄ram mepu, h̄m me God metenenim ere maain me w̄i God skelim m̄t̄ enun

neweik̄n sip newet̄iwem, h̄rak kak̄siyem. ⁸ *Nai yinan yaain yi ap han kaa menmen miut̄ipen im e. God ap han kitet w̄i mar ke haiu m̄t̄ han kitet̄im, au. H̄rak han kitet w̄i miut̄ip̄ h̄ram m̄re tito yap̄rwe. ⁹ *M̄t̄k iuwe kaiu h̄rak ap k̄riak menmen waswas kak̄iwaank t̄i kak̄r n̄paa h̄rak kat̄p̄ h̄rak kak̄riakem k̄re m̄t̄ han h̄r han kitet h̄rak kak̄riakem au. H̄rak kemer̄r haiu m̄t̄ yap̄rwe mamweik̄n sip mamwet menmen enum mamisesik kentar h̄rak k̄napen m̄t̄k kiut̄ip̄ kerekek kaki kak̄kre si enum au. H̄rak hanhan m̄t̄ niut̄ip̄ niut̄ip̄ nanweik̄n sip nanwet menmen enum h̄r nanisesik.

T̄i ketike nepni h̄ram mam̄iwaank mam̄t̄

¹⁰ *W̄i M̄t̄k Iuwe kak̄n̄ kak̄wep̄yap̄r h̄rekes, h̄ram mamnen mam̄r ke m̄t̄k h̄rak kekint̄p̄ menmen me m̄t̄k hak. M̄t̄ nep̄tari w̄i maain h̄rak kak̄n̄ te h̄r ap nemer̄iwek̄ au. W̄i h̄rak kak̄n̄ nepni mampupu mam̄iwaank mam̄t̄, menmen yap̄rwe me t̄i metike menmen yap̄rwe m̄t̄ n̄riakem h̄ram si tat̄im mamweik̄n mamre t̄ipar wein̄m au mam̄t̄ p̄ike mamweik̄n mamre n̄me. ¹¹ Menmen yap̄rwe me t̄i si tat̄im mam̄iwaank mam̄t̄ te yi eire mekam a? Yi han yaaik prar eiyu eiyis menmen me God, ¹² *eir̄iak menmen te mamkaap w̄i mamnen waswas. W̄i ik M̄t̄k Iuwe p̄ike kak̄n̄ nepni si tat̄im mam̄iwaank, saur metike h̄r h̄ram si tat̄im mamweik̄n mamre t̄ipar mam̄t̄ p̄ike mamweik̄n mamre n̄me. ¹³ *God epei kat̄p̄ h̄rak kak̄riak nepni ham mam̄t̄ke t̄i ham te haiu memeriw̄em. M̄t̄ nan̄riak menmen enum me n̄paa au, en̄riak menmen yaaim in keremem.

Haiu naanmampre h̄ras em̄mer̄r M̄t̄k Iuwe p̄ike kak̄n̄

¹⁴ Nai yinan yaain yi wen eimer̄r menmen im mamnen te yi han yaaik prar prar eiyu ap eir̄iak menmen enum au, te God han kitet yi yaain yi eitikerek eiyu han kiut̄ip̄. ¹⁵ *Yi han ekitet M̄t̄k Iuwe kaiu kak̄n̄ waswas skelim m̄t̄ au, h̄rak keteik̄nai h̄rak k̄napen haiu mam̄iwaank au. H̄rak hanhan kak̄kepai kaktaihis. Kaiu yinak yaaik Pol h̄rak keriuwe h̄m yaaim God kewet̄iwem h̄rak epei kewisi t̄iwei me menmen im. ¹⁶ Me w̄i Pol kewis t̄iwei kat̄p̄ me w̄i M̄t̄k Iuwe p̄ike kak̄n̄, h̄rak kewis menmen mar kerek hi epei

* 2:20 Mt 12:45 * 2:21 Lu 12:47-48 * 2:22 Pro 26:11 * 3:1 2Pi 1:13 * 3:2 Ju 17 * 3:3 1Ti 4:1; Ju 18
 * 3:4 Ais 5:19; Esi 12:22; Mt 24:48 * 3:5 Jen 1:6-9 * 3:6 Jen 7:11-21; 2Pi 2:5 * 3:8 Sam 90:4 * 3:9 Hab 2:3; 1Ti 2:4 * 3:10 1Te 5:2; Mt 24:29, 35 * 3:12 Ais 34:4 * 3:13 Ais 65:17, 66:22; Rev 21:1, 27 * 3:15 Ro 2:4; 2Pi 3:9

hetpiyem. H̄m ham mau t̄wei m̄rak h̄ram haiu ap merteiyem werek werek au. Te m̄t han enun netaritari neweik̄n h̄m me Pol, h̄r newisesik neriuwerem nar ke h̄r neweik̄n h̄m ham me God n̄paa m̄t profet newis̄m mau t̄wei newisesik neriuwerem te h̄r m̄t enun nan̄waank h̄ras nanriuwerem.

¹⁷ *Nai yinan yaain, in ek yi yerteiyem. Yi naanempre h̄ras te maain yi ap eiyises menmen enum me m̄t neweik̄n sip newet God h̄r nisesim, te yi ap einaaiw̄r h̄m yaaim me God. H̄ram mekepi mar ke tein̄k m̄kaap w̄nak m̄nanek. ¹⁸ *Yi eiyu werek te M̄t̄k Iuwe kaiu Jisas Krai n̄paa kaa kak̄kepai kaktaihis, h̄rak han yaaik kak̄riwi iuwe kak̄rekyi yaain. In ek yi yerteiyek kike, maain yi eiȳrteiyek w̄senuk. Hi hanhan h̄rak kak̄t̄ niuk iuwe in ere tipmain tipmain enum eik.

Mep̄r keremem

* 3:17 Mk 13:5, 33; 1Ko 10:12

* 3:18 Ju 25

Tiwei Jon Kewisik - 1 Menmen me tiwei ik

Jon katip m̄it menmen h̄irak epei k̄irem,
emenmen h̄irak epei kemtewem 1:1-4
Haiu mamises menmen me God h̄iram
m̄ire esi merhihe 1:5-2:29

H̄im me n̄ikerek ne God netike en̄ikerek
ne Seten 3:1-24

Menmen me h̄im yaaim metike h̄im
enum 4:1-6

God hanhan haiu m̄it te haiu hanhanan
4:7-21

Haiu m̄it kerek mises h̄im me God haiu
emamin̄n menmen enum me t̄i 5:1-21

*H̄im mamkepai haiu mamu tipmain tip-
main enum eik*

¹ *N̄ipaa enum eik m̄itik h̄irak k̄ire
h̄im kerek kakikepai haiu mamu tipmain
tipmain enum eik, h̄irak kepu. Krai
h̄irak Haai ke h̄im ik. Haiu in ek
epei memtau h̄im m̄irak, haiu h̄iras
m̄irek meten̄nwekhis. ² **Me w̄i God
kewepyap̄ir Krai, haiu m̄irek. H̄irak
kekepai te haiu m̄it miyap̄ir emu tipmain
tipmain enum eik. Haiu epei m̄irek haiu
mewepyap̄irek metpiyek. N̄ipaa h̄irak kau
ketike Haai k̄irak ere h̄irak keriuwetek kan
t̄i h̄irak kewepyap̄irek. ³ Menmen haiu
m̄irem haiu metpiyem, te yi yaitikewei
haiu mamtike God mamu han kiutip
mam̄ir ke haiu h̄iras epei metike God Haai
ketike N̄ikan k̄irak Jisas Krai haiu mau
han kiutip. ⁴ *Haiu mewisi tiwei ik te
yi eiyertei menmen im werek werek, yi
eitikewei haiu emu han yaaik wisenuk.

Haiu emises menmen yaaim me God

⁵ *Krai ketpei h̄im im te haiu metpiyem.
God h̄irak k̄ire wepni. H̄irak ap k̄ipre
w̄itaan au. ⁶ *Haiu matip haiu metike God
mau han kiutip, te haiu m̄irak menmen
enum, h̄iram mar ke m̄itik keke t̄i ke
w̄itaan toto. Haiu memip̄n ap te mises h̄im
yaaim me God mar ke m̄itik kerek keke t̄i
ke wepni au. ⁷ *Te haiu m̄irak menmen
yaaim mar ke God k̄irakem, haiu h̄iras
mau han kiutip, hemkre me N̄ikan k̄irak
Jisas n̄ipaa wewen h̄iram mam̄isak men-
men enum maiu yap̄irwe mamno, haiu
han kaiu yaaik prar prar. ⁸ *Te haiu
matip haiu m̄irak menmen enum au, haiu
memip̄n h̄iras h̄im yaaim me God mau

mekre han kaiu au. ⁹ Haiu mewepyap̄ir
menmen enum haiu m̄irakem, God h̄irak
yaaik kakises menmen n̄ipaa ketpaiyem,
h̄irak katip kakisak menmen enum haiu
m̄irakem, te haiu han kaiu yaaik prar
prar. ¹⁰ Haiu matip haiu ap m̄irak men-
men enum au, h̄iram mar ke haiu matip
God h̄irak kemip̄n. Haiu matip haiu
m̄irak menmen enum au, h̄im yaaim
m̄irak mau mekre han kaiu au.

2

Krai h̄irak kaiu yaaik kekepai

¹ *Nai yinan yaain, yi ȳire n̄ikerek nai,
hi hewisi h̄im im te yi ap eirak menmen
enum au. Keim̄n ke haiu m̄it h̄irak k̄irak
menmen enum, Jisas Krai h̄irak m̄itik
yaaik h̄irak kakikepak. H̄irak kau ketike
God, h̄irak kit̄iwekhi ke m̄itik ik. ² *Jis
kewet God h̄irekes h̄irak kaa kentar nu
tentarak̄it kewen̄n Haai k̄irak han te h̄irak
han enuk keriuwai me menmen enum haiu
m̄irakem au. ³ Haiu mises h̄im m̄irak te
haiu merteyek werek werek, haiu n̄irak.
⁴ *M̄itik kiutip katip kar ik: “Hi hertei
God werek werek hi k̄irak,” te h̄irak ap
kises h̄im m̄irak au, te m̄itik ik kemip̄n.
H̄im me God ap mau mekre han k̄irak au.
⁵ *Keim̄n kises h̄im me God, h̄irak han-
haneke wisenuk. Mar im haiu mertei haiu
mises God werek werek. ⁶ *Keim̄n katip
h̄irak kises God te h̄irak ek̄irak menmen
em̄ir ke n̄ipaa Krai k̄irakem.

*Keim̄n hanhan n̄irak yinan, h̄irak kises
h̄im me God*

⁷ *Nai yinan yaain, h̄im im hi hewisiyem
h̄iram me petepin kerekek au. Me n̄ipaa
ein h̄iram mepu. H̄im im n̄ipaa yi yin̄n
yises God yi yemtewem. ⁸ *Au, h̄im im
hi hewisiyem h̄irak Krai k̄irakem, in
ek h̄iram mewep wisenuk. N̄ipaa Krai
k̄irakem te in ek yi yisesim. H̄im im
matip mar ik: Haiu hanhanan nau yinan.
Menmen enum h̄iram m̄ire m̄itik keke t̄i
ke w̄itaan, h̄iram mau han kaiu, te h̄iram
mamno mam̄it. Menmen yaaim mar ke
m̄itik keke t̄i ke wepni h̄iram mekre h̄ir
m̄iram. ⁹ *Keim̄n katip h̄irak kises h̄im
me God te h̄irak han enuk keriuwe k̄irak
yinak, h̄irak ap kises h̄im me God au. H̄irak
k̄ire m̄itik hak ap kenke si au kitet yayiwe
ke w̄itaan kepno. ¹⁰ *Keim̄n hanhan k̄irak
yinak, h̄irak kises h̄im me God. H̄irak
k̄ire m̄itik kitet yayiwe ke wepni h̄irak

* 1:1 Jo 1:1-2, 4; 1Jo 2:13-14 * 1:2 Jo 1:14 * 1:2 Jo 1:14 * 1:4 Jo 16:24 * 1:5 1Ti 6:16; Je 1:17 * 1:6
1Jo 2:4; Jo 3:21 * 1:7 Ais 2:5; Hi 9:14; Rev 1:5, 7:14 * 1:8 Sam 32:5; Pro 28:13 * 2:1 Hi 7:25, 9:24 * 2:2
1Jo 4:10, 14; Jo 1:29, 11:52; Kl 1:20 * 2:4 1Jo 1:6, 8 * 2:5 Jo 14:21, 23; 1Jo 4:12, 17, 5:3 * 2:6 Jo 13:15 * 2:7
2Jo 5-6; 1Jo 2:24, 3:11 * 2:8 Jo 1:9, 13:34; Ro 13:12 * 2:9 1Jo 3:10, 15, 4:20 * 2:10 Ro 14:13; Jo 11:9 * 2:11
Jo 11:10; 12:35

kir yayiwe werek werek ap te kakikpenpet tıp mamınwik kakinkewın au. ¹¹ *Keimın han enuk keriuwe kırak yınak, hırak kertei menmen me God au. Hırak kises menmen enum kar ke mıtık kitet yayiwe ke wıtaan. Wıtaan wı mekrewek nanamır (o naan) te hırak ketari yayiwe hırak kitetim. ¹² *Nıkerek nai, hi hewisi tıwei ik hentar menmen enum yi yırıkem God epei kesakem. Hırak kesakem kentar menmen yaaim nıpaau Jisas kırıkakem. ¹³ *Hi hewis tıwei ke yi haairer hentar yi yertei hırak keimın kepu nıpaau ere in. Hi hewis tıwei ke yi pipep hentar hım me God mau han ki yi yının Seten. ¹⁴ *Nıkerek nai hi hewis tıwei ik hentar yi yertei God Haai. Hi hewis tıwei ke yi haairer hentar yi yertei hırak God kerek kepu nıpaau ere in. Hi hewis tıwei ke yi pipep hentar yi manpenun yeit, hım me God mau han ki yi yının Seten.

Yi ap hanhan menmen enum me ti

¹⁵ *Yi ap hanhan eiyises menmen enum mıt nırıkakem o menmen enum me ti au emıt! Keimın hanhan menmen enum me ti, hırak ap hanhan God Haai au. ¹⁶ *Menmen me ti hıram mar im: Menmen enum me ti mıt hır hanhanem nanisesim, menmen mıt nırem hır hemkre menepam neriuwerem, mıt han kitet hıras netenen menmen yapırwe nının mıt han. Menmen im hıram ap menmen me God au. Hıram menmen me ti keremem. ¹⁷ *Menmen me ti metike menmen enum me hemkre menepam meriuwerem mamno mamıwaank mamıt, te neimın nırıkak menmen God hanhan hır nanisesim, hır nanu nanıt tipmain tipmain enum eik.

Mıt nepan ne Kraıs newepyapır hıras

¹⁸ *Nıkerek nai yaain, wı epei man menep te mıtık enuk kepan kınapan Kraıs hırak kaknen. Mıt yapırwe nepan ne Kraıs epei newepyapır hıras te haiu mertei wı epei man menep. ¹⁹ *Mıt han ne mıt in nıpaau nau netike haiu mıt ne weiwık me God. Te in ek hır nınaiwırıai nen nentar hır ap nises hım me God au. Hır nıpaau nises hım mırak werek te hır wen netikewei mepu in. Hır epei nınaiwırıai nen te haiu mertei hır ap nises God nar ke haiu mıt in misesik au. Hır nemıpın. ²⁰ *God kesiuwe Hımın kırak Yaaik kan kekere han ki te yi yapırwe yertei hım mırak werek werek. ²¹ Hi hewisi tıwei ik

hentar yi ap yertei hım yaaim me God au. Hi hewisiyek hentar yi yertei hım mırak yaaim. Keimın ap kises hım mırak hırak kemipın. ²² *Hırak keimın? Hırak mıtık kerek katıp Jisas hırak ap Mıtık Kraıs nıpaau God kehımıtanek au. Mıtık ik hırak kepan ke Kraıs kerekke. Hırak keweikın sip kewet God Haai ketike Nıkan kırak. ²³ *Mıt kerek natıp Jisas hırak ap Nıkan ke God au, God Haai kau ketikeri au. Mıt han kerek natıp Jisas hırak Nıkan ke God, God Haai kau ketikeri.

God Hımın Yaaik keteiknai hım yaaim

²⁴ Te yi wen eiyises menmen yi nıpaau yemtehem hıram emıkre han ki. Hıram mekre han ki te God Haai ketike Nıkan kırak hırakıt tatpau tatpıtikewi. ²⁵ *Nıpaau Kraıs katıp kakises hım im: Hırak kakıkepai haiu mamu mamıt tipmain tipmain enum eik. ²⁶ Hi epei hewisi tıwei ik hetpi me mıt hır nepakın Jisas hır enun nemıpın nanrı han ki. ²⁷ *Nıpaau hırak keweti Hımın kırak Yaaik kau han ki te yi ap eiyıthis mıt han hır nanteikni mekam yaaim o mekam enum au. God Hımın Yaaik hırekes kerekke kakteikni menmen yapırwe. Hım mırak yaaik kemipın au. Menmen Hımın kırak Yaaik keteikniyem, yi eiyisesim te yi eiyises Kraıs. ²⁸ *Te in ek, nıkerek nai, yi eiyisesik te maain wı hırak kaknen kakweyapır hırekes, haiu ap yınk enuk mamneinık mamno mamsawın au. Haiu mamırp ninaan mırak. ²⁹ *Yi epei yertei God hırak mıtık yaaik, te neimın nırıkak menmen yaaim, yi yertei hır nıkerek ne God.

3

In ek haiu nıkerek ne God

¹ *Yi eiyımtau. God Haai hanhanai wisenum, te hırak kenewai haiu nıkerek nırak. Hım im yaaim. Haiu nıkerek nırak. Mıt nises menmen me ti hır nıpaau ere in ap nertei God au. Markeik te hır netari menmen haiu misesim au. ² *Nai yinan yaain, in ek haiu epei mıre nıkerek ne God. Maain hırak Jisas kaknen haiu mamweikın his mamır ke hırak mamıntar haiu mamırek. Te in ek haiu metari maain menmen im mamre mekam au. ³ Mıt neimın hır nemerır menmen im mamnen, hır hekrit hekrit ap nırıkak menmen enum te hır han yaaik prar prar nanu nanır ke Kraıs hırak kepu. ⁴ Neimın hır nırıkak

* 2:12 1Ko 6:11 * 2:13 1Jo 1:1; Jo 1:1 * 2:15 Ro 8:7; Je 4:4 * 2:16 Ro 13:14; 1Pi 2:11 * 2:17 1Ko 7:31; Mt 7:21 * 2:18 1Pi 4:7; Mt 24:5, 24; 2Jo 7 * 2:19 Ap 20:30; 1Ko 11:19 * 2:20 1Ko 2:15; 1Jo 2:27 * 2:22 1Jo 4:3; 2Jo 7 * 2:23 Jo 5:23, 15:23; 1Jo 4:15, 5:1; 2Jo 9 * 2:25 Jo 3:15, 6:40 * 2:27 Jo 14:26, 16:13 * 2:28 1Jo 3:2, 4:17 * 2:29 1Jo 3:7, 10 * 3:1 Jo 1:12-13, 16:3 * 3:2 2Ko 3:18; Fl 3:21

menmen enum, h̄r neweik̄n sip newet h̄m me God. H̄m im h̄ram yaaim mentar menmen enum h̄ram meremir h̄m me God. ⁵ *Yi yertei Kraiſ epei kan kesak menmen enum haiu m̄riakem. Menmen enum mekre han k̄rak au. ⁶ *Te neim̄n nises Kraiſ, h̄rak kau kekre han k̄r te h̄r ap n̄riak enum au. Neim̄n n̄riak enum hekrit hekrit h̄r netari Kraiſ, h̄r nisesik au. ⁷ *Nai yinan yi naanempre h̄ras. Yi ap eiwis m̄t han h̄r nanmitip̄n au em̄t! Keim̄n h̄rak k̄riak menmen yaaim h̄rak yaaik k̄re Kraiſ. ⁸ *Keim̄n k̄riak menmen enum h̄rak kises han ke Seten. H̄rak kises han ke Seten kentar n̄paa ere in Seten k̄riak enum. N̄kan ke God Jiſas kan kewepyap̄r h̄rekes te h̄rak kak̄iwaank menmen enum Seten k̄riakem. ⁹ *Neim̄n h̄r n̄kerek ne God, h̄r wen n̄riak menmen enum yap̄rwe au. Menmen iuwe me God mekre han k̄r. God h̄rak Haai k̄r te h̄r ap nanriak menmen enum taau. H̄r n̄kerek ne God te h̄r wen nanriak menmen enum au em̄t! ¹⁰ Mar im haiu mertei neim̄n n̄kerek ne God, neim̄n au h̄r n̄kerek ne Seten. Neim̄n n̄riak menmen enum, h̄r ap n̄kerek ne God au. Neim̄n ap hanhan n̄r yinan, h̄r ap n̄kerek ne God au.

Yi hanhan ni yinan

¹¹ *H̄m im hi hetpiyem h̄ram menmen n̄paa yi yin̄n yises God yi yemtewem. H̄ram im: Yi hanhanan. ¹² *Haiu ap han enuk mamriuwe naiu yinan mam̄r ke m̄tik̄ niuk m̄rak Ken au. H̄rak ke Seten h̄rak kenep n̄kik̄ k̄rak kaa. Kenmak te h̄rak kak̄ip? H̄rak kak̄ip kentar menmen h̄rak k̄riakem h̄ram enum, menmen n̄kik̄ k̄rak k̄riakem h̄ram yaaim. H̄rak han enuk keriuwerek te h̄rak kak̄ip. ¹³ *Nai yinan, yi ap han kekrit ei ȳntar m̄t ap nises God h̄r han enuk neriuwi au em̄t! ¹⁴ *Haiu hanhan naiu yinan te haiu mertei han kaiu kaa keit me menmen enum me t̄. Han kaiu kekrit kepu me menmen me God. Neim̄n ap hanhan n̄r yinan, han k̄r wen kises menmen enum me t̄. ¹⁵ *Keim̄n han enuk keriuwe k̄rak yinak, h̄rak k̄re m̄tik̄ enuk kenepep m̄t. Yi yertei m̄tik̄ kar ik han k̄rak ap kises menmen me God, h̄rak ap te kaku kaktikerek tip̄main tip̄main enum eik au. ¹⁶ *N̄paa Jiſas kaa kent̄rai haiu m̄t. Mar im h̄rak keteiknai h̄rak han tewen̄nai. Te haiu emises menmen

Jiſas k̄riakem. Haiu han etwen̄n naiu yinan, haiu ap te m̄naain mami mamkepi au. Haiu mamkepi keriyen. ¹⁷ *Keim̄n kau t̄ ik keit menmen yap̄rwe te h̄rak kertei k̄rak yinak kepu wein̄k, h̄rak kewen han k̄rak kak̄ipek̄ ap kakwet̄wek menmen, kenmak te m̄tik̄ ik h̄rak kat̄ip h̄rak hanhan God kises h̄m m̄rak? Taauey! ¹⁸ *Nai yinan, haiu ap em̄t̄p wein̄m haiu hanhan m̄t keriyen au. Haiu emkepi emteiknor haiu hanhan iuwe.

M̄t nises h̄m me God ap ȳnk enuk nan̄r̄p ninaan m̄rak

¹⁹ Haiu mamkepi mam̄r im te haiu mertei haiu mises h̄m yaaim me God. Han kaiu ketpai haiu enun me menmen te haiu ap ȳnk enuk me ninaan me God au. Menmen mar ik God h̄rak ²⁰ Iuwe enuk kin̄n han kaiu kertei menmen yap̄rwe. H̄rak kertei haiu misesik̄ werek werek te haiu enun au em̄t! ²¹ *Nai yinan yaain haiu han kaiu ap ketpai haiu enun au, haiu m̄erp ninaan me God haiu han tokik̄ mam̄r̄p mam̄t. ²² Haiu mitehi God me menmen, h̄rak kakwet̄ayem mentar haiu mises h̄m m̄rak, haiu m̄riak menmen yaaim h̄rak hanhan haiu m̄riakem. ²³ *N̄paa God ketpai h̄m im. Haiu emises h̄m me N̄kan k̄rak Jiſas Kraiſ, haiu hanhanan. ²⁴ *Keim̄n kises h̄m me God kerek, h̄rak ketike God tau han kiut̄p. God H̄m̄n Yaai k̄rak kerek h̄rak kewet̄ayek, h̄rak keteiknai God Haai kau kekre han kaiu.

4

God H̄m̄n Yaai ketike h̄m̄n enum mem̄ip̄n

¹ *Nai yinan, m̄t yap̄rwe newepyap̄r h̄m enum me mem̄ip̄n h̄r epei nen nerer wit wit. Yi ap ei ȳmtau h̄m me m̄t yap̄rwe h̄r nat̄ip̄ God H̄m̄n Yaai kau ketikeri au. Yi han ekitet werek h̄m yap̄rwe m̄t net̄ip̄m te yi ei ȳrtei h̄m m̄r h̄ram me herwe o h̄ram me God. H̄m me m̄t in h̄ram me herwe te yi eiweik̄n sip eiwet̄wem. ² *Mar ik yi ei ȳrtei God H̄m̄n Yaai kau ketikewi. Keim̄n kat̄ip̄ God keriuwet̄ Jiſas Kraiſ h̄rak kan keweik̄n̄his k̄re m̄tik̄, h̄rak God H̄m̄n Yaai kau ketikerek. ³ *Keim̄n ap kat̄ip̄ ke Jiſas kar ik, “herwe kau ketikerek,” h̄rak ap ke God au. Herwe (o t̄pir) h̄rak ke m̄tik̄ kepan ke Kraiſ. Yi epei yemtau maain h̄rak

* 3:5 2Ko 5:21; 1Pi 2:22-24; 1Jo 2:2   * 3:6 Ro 6:1-2, 14   * 3:7 1Jo 2:29   * 3:8 Jo 8:44   * 3:9 1Jo 5:18   * 3:11 Jo 13:34   * 3:12 Jen 4:8   * 3:13 Mt 5:11-12; Jo 15:18-19   * 3:14 Jo 5:24; 1Jo 2:11   * 3:15 Mt 5:21-22; Rev 21:8
* 3:16 Jo 13:1; Ga 1:4; 1Te 2:8   * 3:17 Diu 15:7   * 3:18 Je 2:15-16   * 3:21 Hi 4:16   * 3:23 Jo 6:29; 13:34
* 3:24 Ro 8:9; 1Jo 4:13   * 4:1 Mt 7:15; 1Jo 2:18; 2Jo 7; 1Te 5:21   * 4:2 1Ko 12:3   * 4:3 2Jo 7; 1Jo 2:18   * 4:4 1Jo 5:4-5; Mt 12:29

kaknen. In ek menmen m̄rak enum epei man. ⁴ *Nai yinan yaain, yi ne God te yi epei yin̄ni yentar h̄rak iuwe kerek kekre han k̄i h̄rak kin̄n h̄rak kerek kekre han ke m̄t ne t̄i enun nemip̄n. ⁵ *M̄t enun nemip̄n h̄r ne God au. H̄r ne t̄i keriyen. Menmen h̄r netpim h̄ram me t̄i te m̄t ne t̄i nemtewem nisesim. ⁶ *Te haiu m̄t ne God. Neim̄n nertei God h̄r nemtau h̄m maiu. Neim̄n au, h̄r nemtau h̄m maiu au. Em̄r im haiu mertei God H̄m̄n Yaaik kat̄p m̄t h̄m yaaim, haiu mertei herwe au mat̄p m̄t h̄m enum me memip̄n.

God h̄rekes Haai ke han tewen̄nai haiu m̄t

⁷ *Yi nai yinan, haiu hanhanan. Menmen im me haiu hanhanan h̄ram menmen me God keremem. Keim̄n hanhan n̄rak yinan, h̄rak n̄kan ke God, h̄rak kerteiyek werek. ⁸ *Keim̄n han tewen̄n n̄rak yinan au, h̄rak ap kertei God kentar h̄rak God h̄rekes h̄rak Haai ke han tewen̄n m̄t. ⁹ *God h̄rak keteiknai h̄rak hanhanai kar ik: H̄rak kesiuwe N̄kan k̄rak kiut̄p kerekek h̄rak kan kekepai te haiu mamu werek werek. ¹⁰ *Menmen me han tewen̄nem h̄ram mar im. Haiu han tewen̄n God im em ap min̄n meteik̄n m̄t em au. God kin̄n hanhanai kesiuwe N̄kan k̄rak te h̄rak kesak menmen enum haiu m̄riakem, menmen im meteik̄n m̄t menmen me han tewen̄ni. ¹¹ *Yi nai yinan, menmen mar im God keteiknai h̄rak han tewen̄nai, te haiu hanhanan. ¹² *Haiu ap n̄paa m̄tik keiyak k̄r God au. Haiu hanhanan te God kau kekre han kau haiu han tewen̄nek werek werek. Haiu mertei h̄rak han tewen̄nai. ¹³ *Haiu mertei haiu metike God haiu mau han kiut̄p mentar h̄rak n̄paa kawetai H̄m̄n k̄rak Yaaik ketikewai kepu. ¹⁴ *Haiu epei m̄r Jisas te haiu mewepyap̄r h̄m im: God Haai kesiuwe N̄kan k̄rak te h̄rak kak̄kaap m̄t miyap̄r niut̄p niut̄p me t̄i ik e, kakremir menmen enum h̄r n̄riakem. ¹⁵ *Keim̄n kat̄p Jisas h̄rak N̄kan ke God, h̄rak ketike God tau han kiut̄p. ¹⁶ *God h̄rekes Haai ke han tewen̄n, te haiu mertei h̄rak han tewen̄nai. M̄tik kerek han tewen̄n m̄t, h̄rak ketike God tepu han kiut̄p. ¹⁷ *Haiu mertei God hanhan haiu han tewen̄n m̄t werek werek. Haiu m̄riakem te maain w̄i God skelim m̄t, haiu ap m̄nein̄k au. Menmen haiu

m̄riakem in, h̄ram m̄re menmen n̄paa Krai k̄riakem. ¹⁸ Keim̄n kertei God han tewen̄nek, h̄rak ap k̄nein̄k au. Keim̄n han tewen̄n God werek werek h̄rak ap k̄naain menmen au. M̄tik k̄naain kenmak? H̄rak k̄naain kentar h̄rak God kak̄waankek me menmen enum n̄paa h̄rak k̄riakem. Keim̄n k̄naain God, h̄rak han tewen̄n God ketike m̄t werek werek au. ¹⁹ Haiu han tewen̄n God ketike m̄t mentar n̄paa enum eik God kin̄n han tewen̄nai, haiu m̄karu han tewen̄n naiu yinan. ²⁰ M̄tik hak kat̄p kar ik: “Hi han tewen̄n God,” te h̄rak han enuk keriuwe k̄rak yinak, h̄rak m̄tik enuk kewen̄n h̄m. Haiu m̄t ap m̄r God au. Keim̄n k̄r k̄rak yinak te h̄rak ap han tewen̄nek au, kak̄rkeik te h̄rak han enuk keriuwe h̄rak ap k̄rek wen au? H̄rak han enuk keriuwe k̄rak yinak, h̄rak han tewen̄n God taauye! ²¹ *H̄m im haiu metpiyem meke h̄m me Krai man. H̄ram mar im: Keim̄n han tewen̄n God h̄rak han tewen̄n k̄rak yinak.

5

M̄t nises h̄m me God nanin̄n menmen enum me t̄i

¹ *Neim̄n han kitet Jisas h̄rak m̄tik God kehimitanekek kak̄kaap haiu m̄t, h̄r n̄re n̄kerek ne God. Neim̄n han tewen̄n God Haai, h̄r han tewen̄n N̄kan k̄rak. ² Haiu han tewen̄n God haiu mises h̄m m̄rak te haiu mertei haiu han tewen̄n n̄kerek n̄rak. ³ *Haiu mses h̄m me God te haiu han tewen̄nek. Haiu han tewen̄nek te h̄m m̄rak h̄ram menpai han enuk au. ⁴ *Haiu han enuk au mentar haiu n̄kerek ne God te haiu mamin̄n menmen enum me t̄i. Mam̄rkeik te haiu mamin̄n menmen enum me t̄i? Haiu mises h̄m me God h̄rak kekepai haiu mamin̄nem. ⁵ *Neim̄n nanin̄n menmen enum me t̄i? M̄t kerek han kitet Jisas h̄rak N̄kan ke God kerekek h̄r keriyen nanin̄n menmen enum me t̄i.

God kewepyap̄r menmen me Krai werek werek

⁶ *Haiu mertei Jisas h̄rak N̄kan ke God kentar n̄paa God keteiknaiyek me w̄i m̄tik Jon ketenen Jisas k̄k̄rek keriuwe t̄par. H̄rak p̄ke keteiknaiyek me w̄i Jisas kaa hemkre m̄rak mewen. God H̄m̄n Yaaik h̄rak Haai ke h̄m yaaim. H̄rak kemip̄n au. H̄rak kat̄p Jisas h̄rak N̄kan ke God. ⁷⁻⁸ *Menmen wikak meteiknaiyek.

* 4:5 Jo 15:19 * 4:6 Jo 8:47 * 4:7 1Jo 2:29 * 4:8 1Jo 4:16 * 4:9 Jo 3:16 * 4:10 Ro 5:8-10; 1Jo 2:2
 * 4:11 Mt 18:33 * 4:12 Jo 1:18; 1Jo 2:5-6 * 4:13 2Ko 1:22; 1Jo 3:24 * 4:14 Jo 3:17 * 4:15 1Jo 5:5 * 4:16
 1Jo 4:8 * 4:17 1Jo 2:28 * 4:21 Mt 5:44-45; Mk 12:29-31 * 5:1 1Jo 4:15 * 5:3 Jo 14:15, 23-24; 2Jo 6; Mt 11:30
 * 5:4 Jo 16:33 * 5:5 Ro 8:37; 1Jo 4:4 * 5:6 Jo 1:29-34; 1Jo 1:7 * 5:7-8 Jo 15:26

God H̄m̄n Yaaik keteiknaiyek. Menmen m̄t̄ik Jon k̄r̄iakem w̄i kerek n̄paa h̄rak ketenen Jisas k̄k̄r̄ek keriuwe t̄ip̄ar h̄ram meteiknaiyek. Im metike haiu han tewen̄n w̄i Jisas kaa hemkre m̄rak mewen. Menmen wikak im meteiknai menmen miut̄ip̄ me Jisas. H̄ram mat̄ip̄ Jisas h̄rak N̄kan ke God. ⁹ *Haiu memtau h̄m̄ m̄t̄ netpaiyem haiu misesim. Haiu memtau h̄m̄ me m̄t̄ te haiu mam̄mtau h̄m̄ God ketpaiyem me N̄kan k̄rak mentar h̄m̄ m̄rak min̄n h̄m̄ me m̄t̄. ¹⁰ *Te neim̄n nises h̄m̄ me God h̄r nertei nekre han k̄r̄ h̄m̄ me God h̄ram yaaim. N̄paa God ketpim me Jisas kar ik: “H̄rak N̄kan kai.” Neim̄n ap nises h̄m̄ me God h̄r ap nemtau h̄m̄ n̄paa God ketpim me N̄kan k̄rak. M̄t̄ in nat̄ip̄ God kemip̄n. ¹¹ God ketpai h̄m̄ im e. H̄rak epei kekepei haiu mamu tipmain tipmain enum eik. H̄rak kekepei keriuwet N̄kan k̄rak kan kaa kent̄ar nu tentarak̄t̄ kesak menmen enum haiu m̄r̄iakem. ¹² *Keim̄n ketike Jisas tau han kiut̄ip̄, h̄rak kaku tipmain tipmain enum eik. Keim̄n au, ap te kaku kaktikerek au.

Haiu em̄r̄tei haiu mamu tipmain tipmain enum eik

¹³ *Hi hewisi t̄wei ik te yi m̄t̄ kerek yises N̄kan ke God yi eȳr̄tei yi yayu tipmain tipmain enum eik. ¹⁴ *Haiu ap ȳnk enuk te haiu mitehi God me menmen mentar menmen im. Haiu mertei haiu mit̄wekhi me menmen mises han k̄rak, h̄rak kak̄mtau h̄m̄ maiu. ¹⁵ Haiu mertei h̄rak kak̄mtau menmen haiu mit̄wekhiyem, te haiu mertei h̄rak kakweteiyem. ¹⁶ *Keim̄n k̄r̄ k̄rak yinak k̄r̄iak menmen enum ap te mam̄riak h̄rekes kaki, h̄rak ekitehi God te h̄rak kak̄kepik te h̄rak kaku werek werek. Menmen ham m̄t̄ik k̄r̄iakem h̄ram mam̄riakek kaki. Keim̄n kak̄riakem h̄rak kaki, te yi ap eȳitehi God ke m̄t̄ik ik au em̄t̄! ¹⁷ Menmen enum yap̄r̄we m̄t̄ n̄r̄iakem meremir h̄m̄ me God. Te menmen enum im h̄r n̄r̄iakem h̄ram mam̄nip̄ God han enuk waswas te h̄rak kak̄riuwet m̄t̄ nan̄no si waswas au. ¹⁸ *Haiu mertei keim̄n h̄rak N̄kan ke God h̄rak k̄r̄iak menmen enum yap̄r̄we au. God N̄kan k̄rak h̄rak naanm̄pre m̄t̄ik kar ik te Seten kakrekȳwek enum au. ¹⁹ *Haiu mertei haiu ne God te m̄t̄ han yap̄r̄we nau t̄i Seten naanm̄pr̄or h̄r nises h̄m̄ m̄rak. ²⁰ *Haiu mertei N̄kan ke God epei kan kekepei te haiu mertei God kiut̄ip̄ en kerekek. Ap keyiak au. Haiu metike God

kiut̄ip̄ en kerekek, haiu mau han kiut̄ip̄ en kerekek kepu h̄rak kekepai, haiu mamu tipmain tipmain enum eik. ²¹ *Nai yinan, ȳi eiweik̄n sip eiwet t̄ip̄ir.

Mep̄r̄ keremem

* 5:9 Jo 5:32-37, 8:18   * 5:10 Ga 4:6   * 5:12 Jo 3:36   * 5:13 Jo 20:31   * 5:14 Jo 14:13, 16:23; 1Jo 3:21-22
* 5:16 Mt 12:31   * 5:18 1Jo 3:9; Jo 17:15   * 5:19 1Jo 4:6   * 5:20 Jo 17:3   * 5:21 1Ko 10:14

Tiwei Jon Kewisik - 2 Menmen me tiwei ik

Jon katip gude 1:1-3

Yi eiyises menmen me han tewenin mit
1:4-6

Yi naanempre hiras me him eenum me
memipin 1:7-11

Jon katip him mikaru 1:12-13

¹*Hi mitik iuwe ke mit ne weiwik me God, hi hewis tiwei ik ken ti mite nipaa God kehimitenut ti niki pirak. Te ti kerepep au. Ti hetike nikerek nit. Hi han tewenini iuwe. Hi kerekek au. Hi hetike mit miyapir keriyen nises him me God. ²Haiu han tewenini mentar him yaaim me God mau mekre han kaiu, mamu mamtikewai tipmain tipmain enum eik. ³Hi hanhan God Haai ketike Nikan kirak Jisas Krai hiraakit han yaaik kirakit kaku kaktikewai. Hiraakit han teweninai te haiu mamu werek werek, mentar haiu mises him yaaim mirak haiu han teweninan.

Haiu hanhan mit

⁴*Hi hemtau nikerek nit han hir nises him me God mar ke nipaa hirak God ketpaiyem, te hi han yaaik iuwe. ⁵*Te in ek mite yaap hi pike hetput, "Haiu mit hanhanan." Him im me petepin au. Nipaa ein hiram mepu haiu memtewem me wi haiu mit minin mises him me God. ⁶*Haiu hanhan God te haiu emises him mirak. Nipaa him im hirak ketpaiyem hiram im: Haiu hanhanan.

Haiu emises him me Krai

⁷*Mit yapirwe epei newep nerer wit nemipin mit miyapir. Hir nepakin Jisas hirak keit yink kar ke haiu mit keriyen hirak kan ti ik. Mit nar ik hir enun newisesik, hir nepan ne Krai. ⁸Yi naanempre hiras te yi ap eiyises menmen yar ke hir nisesim, te yi eiyiwaank menmen yaaim God kewisim mekre han ki. Yi eirak menmen im te maain yi eiyit menmen yaaim yapirwe God kakwetiye. ⁹*Neiyin newis him ham mekre ninin me him me Krai, God ap kau ketikeri au. Neimin nises him im keremem me Krai, hirak God Haai ketike Nikan kirak tatu tatkiteri. ¹⁰*Neiyin naninen ap nises him me Krai mar im au, hir nises him ham, yi ap eiyitpor naninen nanikre winak ki au. Yi ap eiyitpor: "God kakikepi yi eiyu werek werek." Menmen im au emit!
¹¹Keiyin kaktip mitik enuk kar ik: "Ti ehu werek werek," hirak kire wariyakit

kirak ke menmen enum mitik ik hirak kakirakem.

Him ham hiram mikaru

¹²*Hi hanhan hetpi menmen yapirwe te hi hinapen hewisim mau tiwei ik au. Hi hanhan anen ari te haiu emtipan menmen haiu emu han yaaik. ¹³Nikerek ne heiyi-uwu pit hir nesiuwe him netpi "Yi yaain."

Mepir keremem

* 1:1 1Pi 5:1; 3Jo 1   * 1:4 3Jo 3   * 1:5 1Jo 2:7, 3:11

* 1:10 Ef 5:11; 2Te 3:6

* 1:12 3Jo 13-14

* 1:6 1Jo 5:3

* 1:7 1Jo 4:1-3

* 1:9 1Jo 2:23

Tiwei Jon Kewisik - 3 Menmen me tiwei ik

Jon katip mitik Gaias gude 1:1-4

Jon kewenipi Gaias me menmen eyaaim
h̄rak k̄riakem 1:5-8

Jon kene mitik Daiotrefis 1:9-10

Jon kewenipi Demitrias me menmen
eyaaim h̄rak k̄riakem 1:11-12

Jon katip h̄m m̄karu 1:13-15

¹ *Hi mitik iuwe ke mit ne weiwik me God, hi hewis tiwei ik ken ti Gaias. Hi han tewenit iuwe. ² Ti kai yaaik hi hanhan God kakikepit te ti ehu werek werek me menmen ti h̄riakem. Hi hanhan ti ȳnk kit kaku werek kar ke h̄m̄n kit kepu werek werek, ti hises God. ³ *Hi hertei menmen ti hisesim hentar nai yinan han nan netpo ti hises h̄m me Kraiss werek werek. Hekrit hekrit ti hises menmen yaaim mar ik. ⁴ Menmen ham ti h̄riakem h̄ram menipa hi han yaaik. Ti hises God werek werek te menmen im menipa hi han yaaik wisenuk.

Mit natip Gaias h̄rak yaaik k̄riak menmen yaaim

⁵ Ti kai yaaik, ti h̄riak menmen yaaim me God. Ti naanm̄pre mit nerer wit wit kerek newepyap̄r h̄m me God. Ti hetari ninaan m̄r te ti epei hekepi. ⁶ *Naiu yinan han h̄r p̄ke nan in natip haiu mit in ne weiwik me God h̄r netpai ti epei hekepi. Hi hanhan ti wen ekepi ewet̄r menmen me w̄i h̄r nan̄nen te h̄r nan̄no nanrer wit wit nanwepyap̄r h̄m me God. Menmen mar im ti erekyorem mamnip God han yaaik. ⁷ *H̄r n̄naaiw̄r wit k̄r ik nen newepyap̄r h̄m me Kraiss te h̄r ap nari menmen miut̄p me mit h̄r nises h̄m me God au. ⁸ Te haiu h̄ras emkepi naanempror te haiu mamtikeri mamriak menmen miut̄p me h̄m me God.

H̄m me Daiotrefis ketike Demitrias

⁹ Hi hewis h̄m mau tiwei hesiuwerek ken mit ein ne weiwik me God. Te Daiotrefis h̄rak hanhan kakin̄n mit naanmamri. H̄rak ap kemtau h̄m mai kisesim au. ¹⁰ Maain hi anen arit, hi ewepyap̄r menmen h̄rak k̄riakem. H̄rak kesiuwe h̄m wein̄m katip haiu mit in enum enum. Te im keremem au. H̄rak ap kari naiu yinan han newepyap̄r h̄m me God kewisi nen w̄nak k̄rak au. Te mit han h̄r hanhan nanwisi nan̄kre w̄nak k̄r, h̄rak keweni. H̄rak keweni keriyen au, h̄rak

kep̄ri nenp̄n nekeip̄n w̄nak mit nererik newenipi God neitak.

Demitrias k̄riak menmen yaaim keremem

¹¹ *Kai yinak ti eriak menmen enum ehisesim au em̄t! Ti eriak menmen yaaim ehisesim keremem. Keim̄n k̄riak menmen yaaim kisesim, h̄rak mitik ke God. Keim̄n au, h̄rak au. ¹² *Mit yap̄rwe in h̄r natip Demitrias h̄rak yaaik. H̄m h̄rak kewyap̄rem h̄rekes kisesim. Haiu mit in natip h̄rak yaaik. Ti hertei menmen haiu metpiyem h̄ram yaaim.

H̄m ham h̄ram m̄karu

¹³ *Hi hanhan etput h̄m yap̄rwe te hi h̄napen ewisim mau tiwei ik au. ¹⁴ In ek hi anen arit te haw̄r watipakit menmen. ¹⁵ Hi hanhan ti ehu werek werek. Nit yinan in netput nar ik: “Ti yaaik.” Ti atip naiu yinan ein “H̄r yaain.”

Mep̄r keremem

Tiwei Jut Kewisik Menmen me tiwei ik

Jut katip mit ne weiwik me God gude 1:1-2

Him me menmen enum mit enun enemitetpin hir nisesim 1:3-13

Maain God kakawaank mit enun ekerek hir nemitetpin 1:14-16

Jut katip mit hir nenises him eme God werek werek 1:17-23

Jut kitehi God naanmampre mit 1:24-25

¹ *Hi Jut, hi hiriak menmen me Jisas Kraiss, hi nikik ke mitik niuk mirak Jems. Hi hewis tiwei ik hesiuwerek ken yi mit nipaa God kehimiteni yi yisesik, hirak han tewenini, Jisas Kraiss hirak naanmpri. ² *Hi hanhan God hirak kakrekyi yaaim, han tewenini, yi eiyu werek werek wisenum.

Mit neweikin sip newet him yaaim me God hir hiriak enum mar im

³ *Nai yinan yaain, hi hanhan hewis tiwei hesiuwerek ke menmen yaaim God hirak kerekyeiyem kaktaihis, te hi han kitet hetpi menmen ham hetpi him manp. Yi han tokik eiyu eiyises him yaaim nipaa God kewet haiu mit nisesik, hirak kewetiyem miutip. ⁴ *Hi hewisiyem hentar mit han nisawin menmen hir nisesim mekre han kir nan nau netikewi nekre winak ke yi yewenipi niuk me God yekrerek. Nipaa him me God mit newisim mau tiwei matip mit nar ik God kakawaanki. Mit nar ik neweikin sip newet God neweikin him mirak yaaim mamkepi, hir hiriak enum neriuwerem hir nises menmen enum me neiyewewan. Hir neweikin sip newet Jisas Kraiss, hirak kerekere naanmpri hirak kaiu Iuwe. ⁵ *Yi epei yertei werek him yaaim me God hir mit nepei netpiyem te hi hanhan pike ekeyi han ki heriuwe him im. Nipaa Mitik Iuwe kari mit ne weiwik me Isrel neit wit Isip, ketorhis kerik ken. Te maain, hirak kenep mit han hir nisesik au. ⁶ *Nipaa mit ensel han hir ap nises menmen werek God epei kehimitenorem au. Hir ninaaiwir menmen God kehimitenorem metike wit hir newik, te God kewisi naanmprior nekre wit enuk toto nire mit enun nekre winak enuk ke gavman, hir nemerir wi God skelim mit. ⁷ *Hi hikiak han ki hetpi him

me mit ne wit Sodom, wit Gomora netike mit ne wit kike meweikin wit iuwe. Hir enun nire mit enun in ek hir nau netikewi. Hir niwaai netike mit han, miyapir au, te menmen enum im merekiror han. God kewaanki keriuwe si enum mar ke si enum mamu tipmain tipmain enum eik. Menmen im em God kerekoyorem hiram mire himin meteiknai mekam maain mamnen mamnep mit enun. ⁸ *Mit enun nau netikewi nekre winak yi yewenipi God yekrerek, hir hiriak enum nar ke mit enun ne wit Sodom. Mit in nentar menmen hir niyak nirem, hir hiriak enum me neiyewewan, hir neweikin sip newet God kerek naanmpri, hir natip netawin mit ensel ne wit ke God. Te ensel kerek ninin mit in hir ap hiriak menmen mar im au.

⁹ *Nipaa Maikel hirak mitik ensel iuwe kinin, hirak ketike Seten tatipakit tenehakit keimin kakit yink ke Moses hirak kaa. Maikel kertei hirak ap yaaik te hirak kene Seten kesiuwe him enum au. Hirak kerekere katip kar ik: "Mitik Iuwe God kaknit me him mit enum." ¹⁰ *Te mit enun nau netikewi nekre winak yi yewenipi niuk me God yekrerek, hir natip enum me menmen hir nepitariyem. Me menmen hir nerteiyem nisesim nar ke miyak hir neke yaank nises han kir hiriakem, menmen im hir mit hiriakem nisesim hiram mamawaanki. ¹¹ *Hir naniwaank hiras. Hir nises menmen enum mitik Belam kisesim kempin mit ne Isrel keriuwerem te hir nises menmen enum. Hirak hiriak menmen ik kentar hirak hanhan kakit pewek. Hir naniwaank hiras nentar hir hiriak enum nar ke nipaa Kora hiriakem me wi hirak kare kakikrehir ke mitik Moses, hirak katip kakininek te God au kakip kaa. ¹² *Mit in nemipin hir nire nan misawin mekre wan te sip mamnen mamnep nan te hiram mamwep. Mit nar ik netikewi yaam menmen me han tewenin nipaa Kraiss kaa, hir ap nireni yi yaineri au. Hir naanmpre hiras keriyen. Hir nises him ham him ham hir nar ke napi hawi kewik au te nime metitwerek meriuwetek kakno. Mit hir enun ap nankaap mit nar ke nu mari nikim au me wi maain mit nertei hiram mamri. Hir mit nire nu epei kaa, mit han niwaai hine newepew puk mirak nentar hiram ap mari mekepi au.

* 1:1 Mt 13:55 * 1:2 2Pi 1:2 * 1:3 1Ti 1:18 * 1:4 Ga 2:4; 2Pi 2:1 * 1:5 2Pi 1:12; Eks 12:51; 1Ko 10:5

* 1:6 2Pi 2:4, 9 * 1:7 Jen 19:1-25; 2Pi 2:6, 10 * 1:8 2Pi 2:10 * 1:9 Dan 10:13, 21, 12:1; Rev 12:7; 2Pi 2:11; Sek

3:2 * 1:10 2Pi 2:12 * 1:11 Jen 4:3-8; 1Jo 3:12; 2Pi 2:15; Nam 31:16; Nam 16:1-35 * 1:12 2Pi 2:13, 17; Esi 34:8

* 1:13 Ais 57:20; 2Pi 2:17

13 *Mít in nemipin hír nire mani sir iuwe. Menmen enum hír nriakem hiram mire tiwerpek me mani sir mít nirem. Mít hír neweikin sip newet him yaaim me God te hír nire hír mau nepni mnaaiwir kerek epei mewiyen, hiram menep men han han. God kehimitan wit kire wit toto enum ke mít in te hír enu enit tipmain tipmain enum eik.

God kakrekoyor enum me menmen enum hír mít nisesim

14 *Nipaa enum eik mítik niuk mirak Inok h́rak Adam nepenyek ḱrak, h́rak kewis him mau t́wei katip kar ik: "Yi eiyimtwem. Mítik Iuwe kaknen kaktike mít ńrak yaain ensel, 15 h́r nanin skelim mít nanwepyapir menmen enum h́r nriakem nanwepyapir him enum nipaa h́r netpim men God." 16 *Mít in nemipin h́r netpepan nemipinan han enuk neriuwe menmen epei man. H́r nises han ḱr keriyen. H́r natip him iuwe newenipi h́ras natip h́r yaain, h́r nemitetpin nanri han ke mít han te h́r enit menmen mir h́r hanhanem.

Yi han tokik eiyu eiyises him yaaim me God

17 *Te yi mít au. Yi wen han ekitet menmen nipaa mít aposel kerek Jisas Krai kehimiteni h́r newepyapir him mirak haiu epei metpi h́ram mamnen. 18 *H́r netpi ẃr maain menep Jisas ṕke kaknen, mít han naninwesís nanitetnaan mít kerek h́r nises him me God, h́r nanises han ḱr enuk. 19 *Mít in keriyen h́r nanwep haiu mít miyapir ne weiwik me God maminke hasinau. H́r nanises menmen mít ne ti h́r hanhanem. God H́mín Yaaik kaku han ḱr au. 20 *Te yi nai yinan yi eikaapan h́ras eiyises him yaaim iuwe me God in ek yi yisesim. Yi yitehi God menmen, yi yewis God H́mín Yaaik ḱrak kakikepi. 21 Yi eiyises God werek werek te h́rak kakteikni h́rak han tewenini. Yi yemerir ẃr maain Mítik Iuwe kaiu Jisas Krai ṕke kaknen kakrekoyi yaaim te yi yau yaitikerek tipmain tipmain enum eik. 22 Yi han teweín ýkaap mít kerek nises God te mít han nari han ḱr nanises menmen enum. 23 *Yi yekepi yari mít han ḱr te h́r enaaiwir menmen enum eiyir ke mítik h́rak kekin menmen yaaim minatin mekre si waswas. Mít han yi han tewenini yekepi yari han ḱr te h́r enaaiwir menmen enum, yi naanempre h́ras te menmen enum h́r nisesim ap te mamri han ki yi eiyisesim au emit!

Jut kewenipi niuk me God

24 *Hi hanhan God h́rak Iuwe te kakikepi yi ap eiyises menmen enum, h́rak iuwe te kakwisi yi han yaaik prar prar einen eiyirp ninaan mirak me ẃr h́rak skelim mít te yi yink enuk eiyu au. Yi han yaaik iuwe eiyu. 25 *Hi hanhan haiu mewenipi niuk me God h́rak kiutip kerekkek epei kekepai ketaihis keriuwe menmen yaaim nipaa Mítik Iuwe kaiu Jisas Krai kerekyeiyem. Hi hanhan h́rak kakre Mítik Iuwe kaku, h́rak naanmpre menmen, h́rak yaaik kinin menmen yapirwe, niuk mirak iuwe. Nipaa enum eik h́rak kepu karik. Nipaa ein ere in ek ere maain tipmain tipmain enum eik, h́rak karpau karpur ik.

Mepir keremem

* 1:14 Jen 5:21-24; Diu 33:2; Mt 25:31

* 1:16 2Pi 2:10, 18

* 1:17 2Pi 3:2

* 1:18 2Pi 3:3

* 1:19 1Ko 2:14

* 1:20 Kl 2:7; 1Te 5:11

* 1:23 Emo 4:11; Sek 3:2; Rev 3:4

* 1:24 Fl 1:10; 2Pi 3:14; 1Te 5:23

* 1:25 Ro 16:27;

Menmen Jon Kityak Kirem - Revelesen Menmen me tıwei ik

Jon katıp mıt ne sios gude 1:1-8

Jon kinın kityak kır menmen, ehırak
kewis hım men sios mar 7 1:9-3:22

Hım me tıwei ketike tırhin mar 7 4:1-8:1

Hım me taur mar 7 8:2-11:19

Hım me kırin ketike miyak wik 12:1-
13:18

Menmen ham Jon kityak kirem 14:1-15:8

Sar mar 7 menmen mekrerem emeteik-
nai God han enuk 16:1-21

God kewaank wit Babilon, miyak enuk
wik etetike Seten 17:1-20:10

Hım me God skelim mıt yapırwe 20:11-
15

Hım me nupela nepni, metike tı, metike
ewit hak Jerusalem 21:1-22:5

Hım me Jisas pıke kaknen 22:6-17

Jon katıp mıt hım mıkaru 22:17-21

Hım me tıwei ik

¹ *Tıwei ik hırak ke hım nıpaaw misawın
meit, te in ek God kewepyapırem katıp
Jisas Kraıs em. Hırak kewepyapırem
ketpıwekem te Jisas kakteikın mıt kerek
nisesik kakteiknorem kakıtpor menmen te
menep mamnen. Kraıs hırak kerıuwet
mıtık ensel kiutıp kewepyapırem ketpo hi
Jon em, hi hırak menmen me Mıtık Iuwe
Jisas Kraıs. ² Hi Jon hi hewis menmen
yapırwe hi epei hırem. Hi hetpi hım manp
hi hemıpın au. Hım im hıram hım God
ketpim mekıtıe hım Jisas Kraıs hırak kerı-
uwet mıtık ensel kırak kan kewepyapırem
ketpewem.

³ *Mıtık kerek hırak kakıkine hım im
mamno nıkıp me mıt miyapır ne God,
hırak han yaaik kaku. Mıt miyapır
kerek hır nemtau hım im kerek God
kewepyapırem maain hıram mamnen, hır
enisesim werek werek, hır han yaaik nanu.
Hır han yaaik nanu nanıntar wı menep te
menmen im mamnen.

*Jon kewis tıwei ik ken mıt nises God neit
wit hispınak wik (7)*

⁴ *Hi Jon hi hewis tıwei ik ken yi mıt
miyapır han yi ne weiwık me God yi yeit
wit hispınak wik(7) me provins Esia. Hi
hanhan God kerek nıpaaw kepu ere in kepu
maain kakpau, hırak kakrekıyi yaaim yi
eıyu werek werek. Hımın hispınak wik
(7) yaain nerp ninaan mırak menep yeno

hırak kewim naanmırarı hıu mıt hır nan-
rekıyi yaaim yi eıyu werek werek. Hi han-
han hır nantıke Jisas Kraıs hır nanrekıyi
yaaim yi eıyu werek werek. ⁵ *Kraıs hırak
kewepyapır werek werek hım me God.
Hırak Mıtık ik kerek kaa God kinın kıkıak
hırak kekrit kau keıt. Hırak Mıtık Iuwe
kakinın naanmamre mıt iuwe kerek naan-
mamre mıt nanu tı. Hırak hanhan kerı-
uwai, hırak kesak menmen enum mekre
han kau kentar hırak kaa hemkre mırak
mewen. ⁶ *Hırak kenıpai hıu mıt hıu
mıre mıt iuwe ne weiwık mırak, hıu mıt
niutıp niutıp hıu mıtehi God kakıkaap
mıt mamır ke pris nanrıakem te hıu
mamırak menmen me Haai kırak God. Hi
hanhan Jisas Kraıs kakıt niuk iuwe, hırak
naanmıpre mıt, hırak kakre iuwe tipmain
tipmain enum eik.

⁷ *Yi eıyımtewem! Hırak Kraıs kaknen
kakrau napı. Mıt miyapır yapırwe maain
nanırek nanrıuwe nanamır kır. Hır nan-
tıke mıt ne Isrel kerek maamrer nır nıpaaw
hır nakıp nau hırept mırak, hır nanırek,
te hır yapırwe nau tı nankıtek nanıntar
hır nanıneınık kakrıyeı nanıno ninaan me
God. Hi hanhan menmen im mamnen. Hi
hetpi werek.

⁸ *"Hi God kerekek hi hırak menmen
yapırwe te menmen yapırwe mamwenıpi
niuk mai." God iuwe naanmıpre menmen
yapırwe kerek nıpaaw kepu ere in kepu
maain kakpau, hırak katıp menmen im.

Jon kepu kityak kır Kraıs

⁹ *Hi Jon hi ki yınak. Hi etikewi hıu mıt
ne Jisas. Hi etikewi mıt han nerarıwaank te
hıu mısıs menmen me God hıu mınakın
tokim emısesık. Hır mıt ne Gavman nepıra
newısa hi heıt wınak enuk heıt wit wan
kimaak keketik niuk mırak Patmos, hentar
hi ewepyapır hım me God hi hatıp mıt hi
hıses menmen nıpaaw Jisas hırak ketpim.
¹⁰ Me wı Sande hıram wı me Mıtık Iuwe,
God Hımın Yaaik kan kentar han kai te hi
hepu hıtyak hi hemtau hım ke mıtık keıt
sip kai hırak katıp hım iuwe kewen ken
yanımın kıre tukın. ¹¹ Hi hemtau mıtık
eik katıp kar ik: "Ti ewıs menmen yapırwe
tı ehırem hıram mamu tıwei. Epei au, ti
esıuwerek kakno mıt miyapır ne weiwık
me God hır nıses hım mırak hır nau neıt
wit hispınak wik (7) im e: Wit Efesas, wit
Smena, wit Pegamam, wit Taıataıra, wit
Sadıs, wit Filadelfia mekıtıe wit Leodısia."

¹² Hi heweıkın ehır keımın kerek ketpo
hım. Hi heweıkın epei au, hi hır gol

* 1:1 Dan 2:28-29; Rev 1:19, 22:6 * 1:3 Rev 22:7, 10 * 1:4 Eks 3:14-15; Rev 3:1, 4:5, 8, 5:6, 11:17, 16:5 * 1:5 Jo

18:37; Rev 3:14, 17:14; Kl 1:18; Sam 89:27; 1Jo 1:7, 4:10 * 1:6 1Pi 2:5, 9; Rev 5:10, 20:6 * 1:7 Mt 24:30; Jo 19:34-37

* 1:8 Rev 4:8, 15:3, 21:6, 22:13 * 1:9 Rev 6:9 * 1:13 Dan 7:13, 10:5

mɪwapɪn lam hispɪnak wik (7) hɪram mau. 13 *Kekre nɪmɪn ke lam me gol keiyak kerp keweikɪn kɪre mɪtik. Hɪrak kamɪr laplap iuwe nokim ere mɪwapɪn hɪt mɪrak; Hɪrak kakɪr let me gol hɪram meweikɪn hɪrepit mau han pank kɪrak. 14 *Maat kɪrak ketike paan kɪrak hɪrak hɪke kɪre napɪ o hore hɪke yɪwau. Nanamɪr kɪrak kerhɪhe kɪre si te hɪrak kakɪr menmen yapɪrwe mekre han ke haiu mɪt. 15 *Hɪt mɪrak mɪre ain mɪt newisɪm mekre si maain metɪr hɪr nesesis ere hɪram mɪr. Hi hemtau hɪm kɪrak hɪrak katɪp hɪm iuwe kewen ke yanɪmɪn kar ke hɪtik siurik mɪrɪre. 16 *Hɪrak ketenen hɪr mar hispɪnak wik (7) mekre his yaaim mɪrak. Menmen mɪre hɪne me his katɪn ken pɪnak ken pɪnak metpaan moke hɪm kɪrak. Ninaan mɪrak hɪram mɪr mar ke wepni kɪr kau nɪmɪniuwe ek.

17 *Hi hɪrek, hi henkewɪn menep hɪt mɪrak har ke mɪtik epei kaa. Te hɪrak kewis his yaaim mɪrak mentera hɪrak ketpo kar ik: “Ti ap enapen. Hi mɪtik kerek nɪpaa menmen ap mepu, au hi hepu, hi maain apau. Hi Jisas kerekek. 18 Hi kerekek hi hepu. Nɪpaa mɪt neiyep hi haa te in ek ti hɪra. Hi ahu tipmain tipmain enum eik. Hi kerekek hi iuwe te hi enip mɪt miyapɪr kerek naa hɪr nanɪno si o au en, hɪr nanɪno wit ke God nanu werek. 19 *Te ti ewis menmen mamu tɪwei maain ti ahɪrem. Menmen in ek mepu metike menmen maain mamnen. 20 *Hɪr mar hispɪnak wik (7) ti hɪrem mau his yaaim maɪ hɪram metike lam gol mar hispɪnak wik (7), hɪram mɪre tok piksa im. Hɪr hɪram mɪre mɪt iuwe hɪr naanmɪpre mɪt miyapɪr ne weiwɪk me God nau wit hispɪnak wik (7). Lam gol hɪram mɪre mɪt miyapɪr ne God nau neit wit hispɪnak wik (7).

2

Jisas katɪp hɪm men mɪt miyapɪr ne God nau neit wit Efesas

1 * “Ti ewis hɪm meiyam im mamno mɪtik iuwe kerek naanmɪpre mɪt miyapɪr ne sios o weiwɪk me God nau neit wit Efesas. Ti ewis hɪm im:

“Hɪm im hɪram hɪm me hi Mɪtik Iuwe kerek hi hetenen hɪr mar hispɪnak wik (7) mau mekre his yaaim mai. Hi heke tɪ hepno in hepno ein hitet nɪmɪn ke yi mɪt miyapɪr ne God yapɪrwe ne provins Esia yi yɪre lam gol mar hispɪnak wik (7). Hi etpi hɪm im.

2 * “Hi hertei menmen yi yɪrakem. Hi hertei menmen enum epei man yi mɪt te yi yɪnakɪn tokim yisɪsa yewepypɪr menmen mai yi yɪrakem yapɪrwe. Hi hertei yi yɪnapen mɪt enun kerek hɪr netpi nar ik: ‘Haiu mɪt haiu aposel mɪre mɪt han!’ Yi epei yemtau menmen hɪr netpim, menmen hɪr nɪrakem, te yi epei han kitet mɪt in te yi yertei hɪr ap mɪt aposel au. Hɪr mɪt enun nemipɪn. 3 Menmen enum epei man menep yi mɪt mentar yi yises hɪm mai. Yi ap yɪnapen menmen im te yi yeweikɪn sip yeweto au. Yi yɪnakɪn tokim yi wen eiyises hɪm mai. 4 Te hi han enuk heruwi hentar menmen im. Nɪpaa yi yinɪn yises hɪm mai, yi hanhan yeriuwa wɪsenum, te in ek au kike. 5 *Yi han ekitet nɪpaa yi hanhan yeriuwa wɪsenum te in ek yi pɪke hanhan yeriuwa yar ke nɪpaa yi yisesim. Yi yɪre mɪt hɪr nau niu hɪr nenke nen tɪ heik. Yi pɪke eiyises menmen yaaim nɪpaa yi yinɪn yisesim, o au en, hi pɪke anen eiwep eriwaank. Menmen in hɪram mar ke hi enen enke lam mi me wit hɪram mewi hi eiyɪm eno. 6 *Te menmen miutɪp yaaim hi han yaaik yi yisesim hɪram im. Yi yɪnapen menmen enum mɪt kerek nises hɪm me Nikolus hɪr nɪrakem.

7 * “Yi eiyɪmtau han ekitet werek menmen God Hɪmɪn Yaaik ketpim men yi mɪt miyapɪr yapɪrwe ne weiwɪk me God. Yi mɪt miyapɪr kerek yisɪsa werek werek ere yi yayɪ yi hekrit hekrit eiyinɪn menmen enum mamnen mamri han ki te maain God kawisi yi eiyu ni mɪrak yi yayɪm nɪkim me nu kerek kakɪkaap hɪmɪn ki te yi mɪt yayu yayɪt tipmain tipmain enum eik.

Jisas katɪp hɪm men mɪt nises hɪm me God nau neit wit Smena

8 * “Ti ewis hɪm im mamno mɪtik iuwe kerek naanmɪpre mɪt miyapɪr ne sios o weiwɪk me God nau neit wit Smena. Ti ewis hɪm im mar ik: “Hɪm im hɪram hɪm me hi mɪtik kerek nɪpaa menmen ap mepu wen au hi hepu, maain hi apau. Hi kerekek nɪpaa mɪt neiyep hi haa, hi pɪke hekrit hau.

9 * “Hi hertei yi mɪt enun ap yetenen menmen yapɪrwe au, mɪt nerekyi enum yentar yi yises hɪm mai (te yi yetenen menmen yapɪrwe yaaim me God.) Hi hertei hɪm enun mɪt netpiyem. Hɪr natɪp hɪr ne weiwɪk me Isrel, te hɪr keriyen God kehimiteni hɪr nɪrak te hɪr ap nisesik au. Hɪr nererik nau wɪnak kɪr nekine hɪm me Moses, te hɪr ap nises God au. Seten kari han kɪr hɪr mɪt nɪrak. 10 *Yi ap yɪnapen

* 1:14 Dan 7:9, 10:6; Rev 2:18, 19:12 * 1:15 Rev 14:2 * 1:16 Rev 1:20, 2:12, 16, 19:15, 21; Hi 4:12 * 1:17 Ais 44:6, 48:12; Rev 2:8, 22:13 * 1:19 Rev 1:1 * 1:20 Rev 2:1, 3:1 * 2:1 Rev 1:16, 20 * 2:2 Rev 2:19, 3:1, 8, 15; 1Jo 4:1 * 2:5 Rev 2:16, 22, 3:3, 19 * 2:6 Sam 139:21 * 2:7 Jen 2:9; Rev 22:2, 14, 19 * 2:8 Rev 1:17 * 2:9 Je 2:5; 2Ko 11:14-15; Rev 3:9 * 2:10 Mt 10:28; 2Ti 4:8; Je 1:12; Rev 3:11

menmen enum m̄t menep nanrekyiyem. Eiȳmtewem! Seten kakri han ke m̄t te h̄r nant̄his m̄t han ne yi m̄t nanw̄ri yaino w̄nak enuk, te h̄r nan̄n̄n han ki yi yayis̄sa werek werek o au. H̄r nanriwaank me w̄ hiswiyen (10). Yi eiyis̄sa werek werek te m̄t naniwep yi yayi, te maain hi ewisi yi yayu yaitikewa tipmain tipmain enum eik.

11 *^aYi eiȳmtewem han ekitet werek werek menmen God H̄m̄n Yaaik h̄rak ketpim me yi m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God. Yi m̄t miyap̄r kerek hekrit hekrit eiyin̄n menmen enum mamri han ki, maain menmen enum me si tat̄knen m̄t ap te mamiwep yi m̄t yaain narik au. Yi eiyu werek werek.

Jisas katip h̄m men m̄t nises h̄m me God nau neit wit Pegamam

12 *^aTi ewis h̄m im mamno m̄tik iuwe kerek naanm̄pre m̄t miyap̄r ne sios o weiw̄k me God nau neit wit Pegamam. Ti ewis h̄m im mar ik: “H̄m im h̄ram h̄m me hi m̄tik kerek hi hetenen h̄ne ke his kat̄n keke p̄nak keke p̄nak h̄rak t̄knuk enuk.

13 *^aHi hertei wit kerek yi yewi h̄rak wit enuk kerek Seten kan kin̄n naanm̄pre m̄t. Yi yap̄rwe yi yises h̄m mai werek werek. Me w̄ m̄t enun nenep m̄tik kai yaaik Antipas kerek h̄rak kewepyap̄r h̄m mai katip m̄t em, h̄r nakip keit wit yi yewi, h̄rak wit kerek Seten kan kin̄n naanm̄pre m̄t. Yi ap yeweik̄n sip yeweto au, yi wen eiyis̄sa. 14 *^aYi yaain te hi han enuk heriuwi me menmen ham im e. M̄t han ne yi m̄t yeit Pegamam h̄r nises menmen me Belam. N̄paa enum eik h̄rak keteik̄n m̄tik Belek karketik te h̄rak kakri han ke m̄t ne Isrel te h̄r n̄r̄ak menmen enum. H̄r naam menmen m̄t newepwarem newet t̄pir em, h̄r netike miyap̄r h̄r nariyanhis newen̄nem. 15 Mar im yi yewis m̄t enun narik h̄r nau n̄m̄n ke yi m̄t. H̄r nises h̄m enum m̄t ne Nikolas h̄r netpiyem. 16 *^aYi eiweik̄n sip eiwet m̄t enun nises h̄m me Nikolas h̄rak ketpim yi eip̄ri en̄nop̄n, o au en, hi enen waswas anep m̄t in nises h̄m enum. Hi atip h̄m meke h̄m kai mamnen mamriwaank mam̄r ke h̄ne ke his kaknep m̄t h̄r nani.

17 *^aYi eiȳmtau han ekitet werek menmen God H̄m̄n Yaaik h̄rak ketpim men yi m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God.

“Yi m̄t kerek yayin̄n menmen enum mamri han ki maain hi eweti menmen

yaaim ham m̄re menmen mana m̄saw̄n meit wit kai. Hi eweti niut̄ip niut̄ip menmen im metike nan m̄re h̄ke h̄ram meteikni hi hanhani. Niuk ham yaaim mamwik m̄t han ap te nan̄r̄tei niuk m̄ram au. M̄tik kerek h̄rak kak̄t nan, h̄rak kerek kak̄rteiyem.

Jisas katip h̄m men m̄t nises h̄m me God nau neit wit Taiataira

18 *^aTi ewis h̄m im mamno m̄tik iuwe kerek naanm̄pre m̄t miyap̄r ne sios o weiw̄k me God nau neit wit Taiataira. Ti ewis h̄m matip mar ik:

“H̄m im h̄ram h̄m me hi N̄kan ke God.

Hi nanam̄r kai k̄r kar ke si merh̄he te hi h̄r menmen yap̄rwe mekre han ke m̄t, h̄t mai tokim h̄ram yaaim mar ke kapa yaaik h̄ke enuk.

19 “Hi hertei menmen yi ȳr̄akem. Hi hertei yi hanhan yeriuwe m̄t han. Hi hertei yi yises h̄m mai werek werek, ȳr̄ak menmen yaaim, yi ȳnak̄n tokim me menmen enum epei man o menmen enum m̄t nerekyiyem. Hi hertei menmen in ek yi ȳr̄akem h̄ram yaaim iuwe min̄n menmen yaaim n̄paa yi yin̄n yis̄sa yi ȳr̄akem. 20 *^aMenmen yi ȳr̄akem h̄ram yaaim te hi han enuk heriuwi me menmen miut̄ip im. Yi wen yewis m̄te enu eip̄ h̄re w̄re m̄te hap enu niuk m̄re Jesebel, h̄re wewisesik watip h̄re w̄re profet, h̄re wen wau wetikeri. H̄re watip h̄re profet te h̄re wari han ke m̄t weriuwe h̄m h̄re wetpim. H̄re watip wenip m̄t miyap̄r han kerek nises h̄m mai, h̄r n̄r̄ak enum nariyanhis newen̄nem, h̄r naam menmen m̄t h̄r epei newepwarem newet t̄pir em. 21 Hi h̄mat w̄ ham te h̄re weweik̄n sip wewet menmen enum im, te h̄re au w̄napen. 22 H̄re au w̄napen weweik̄n sip wetikeri n̄r̄ak menmen enum h̄r nisesim te maain hi anip m̄te ip wetike m̄t miyap̄r han h̄r nises h̄m m̄re, hi anipi h̄r nan̄nap nan̄waank h̄r han enuk w̄senum. 23 *^aHi anep n̄kerek n̄re h̄r nani nan̄nekt̄n (o w̄tenun) te yi m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄ip me God yerer wit wit yi yaȳr̄tei hi kerek hi hertei menmen mekre han ke yi m̄t te hi arekyi menmen yaaim o enum mamrer menmen enum yi ȳr̄akem.

24 “Te yi m̄t han yeit Taiataira, yi ap yises h̄m m̄re enum au. Yi ap yises menmen im m̄t nekinaam h̄ram menmen iuwe te h̄ram menmen enum me Seten h̄ram m̄saw̄n meit m̄re henye enum. Hi ap hetpi hi hanhan yi eir̄ak

* 2:11 Rev 20:14, 21:8 * 2:12 Ais 49:2; Rev 1:16 * 2:13 Rev 3:8 * 2:14 Nam 25:1-2, 31:16; 2Pi 2:15 * 2:16 Rev 1:16, 3:11, 22:7, 12, 20 * 2:17 Jo 6:48-50; Ais 62:2; Rev 3:12, 19:12 * 2:18 Rev 1:14-15 * 2:20 1Kin 16:31; 2Kin 9:22; Rev 2:14 * 2:23 Sam 7:9; Jer 11:20, 17:10; 2Ti 4:14; Rev 20:12-13 * 2:25 Rev 3:11

menmen ham mamtike menmen in ek yi yirakem. Hi hanape yi han enuk eiriuw-erem. Au, hi hetpi hım im: ²⁵ * “Yi wen eiyises hım yaaim im kerek in ek yi yisesim ere hi pıke anen aweppapır hırekas. ²⁶ * Yi mıt miyapır kerek hekrit hekrit yi eyinın menmen enum mamnen mamri han ki yi mıt in hi eweti menmen mai iuwe te yi yayinın naanmamre mıt nanrer wit wit. ²⁷ * Menmen hi ehımıteni yi eirıakem hıram mamır ke menmen Haai kai kehımıtenewem hi wen hıprıakem. Yi mıt yayinın naanmamre mıt hır nanıkreher ki nanınını au. Yi eyinını eiwaanki eyır ke mıtık hırak ketenen paap yoki keiyık kaknep mın hırak kereprır kike kike. ²⁸ * Hi ewisi yi eirıak menmen im metike hi eweti saaur me nepni. ²⁹ Yi eyımtau han ekitet werék werék menmen God Hımın Yaaik hırak ketpim men yi mıt miyapır ne weiwık me God.

3

Jisas katıp hım men mıt miyapır ne weiwık me God nau neit wit Sadis

¹ * “Ti ewis hım im mamno mıtık iuwe kerek naanmpre mıt miyapır ne sios o weiwık me God nau neit wit Sadis. Ti ewis hım matıp mar ik:

“Hım im hıram hım me hi kerek hımın yaaik mar hispınak wik (7) me God mewa, hi naanmpre hır mar hispınak wik (7) hır nıre mıt iuwe naanmpre yi mıt ne weiwık me God. Hi hetpi hım im. Hi hertei mıt yapırwe hır han kitet yi yırak menmen yaaim yi yisısa werék werék te yi au. Yi yıre mıt epei naa. Yi yırak menmen mai au. ² Yi eyırıkrit han ekitet menmen werék werék. Menmen me hım me God yi wen yisesim, yi einakın tokim eiyisesim werék werék. Menmen mekre han ki yi yisesim hıram mar ke mıtık menep te kaki. Hırak ap kakrıak menmen werék werék au. Hi hetpiyem hentar hi ap hır menmen miutıp me menmen yapırwe yi yırakem te God kai kaktıp hıram yaaim werék werék au. ³ * Yi han ekitet kerek nıpaa yi yinın yemtau hım mau yaaim, yi hanhan yisesim werék werék. In ek yi eiweikın sip eiwet menmen enum, yi eiyises hım yaaim mar ke nıpaa yi yisesim, o au en, hi hıre mıtık enuk kekintıp menmen, hi ap etpi wı kerek hi anen. Hi anen erekyi yi mıt miyapır en menmen enum ehıwaanki. ⁴ * Te mıt han ne yi mıt yeit wit Sadis yi ap yırak menmen enum au. Yi yaain yıre klos kere mıt neriuwetem ap hapık mewim au. Yi mıt

yar ik maain yi yaitikewa haiu mamriuwet menmen yaaim mıre hıke mamu mamıt. Maain yi eirıak menmen im eyıntar yi mıt yaain yises hım me God werék werék. ⁵ * Yi mıt miyapır kerek hekrit hekrit yi eyinın menmen enum mamnen mamri han ki te God kakwisi yi eiriuwet klos mıre hıke. Hi ap ahısak niuk mi mau tıwei meit wit ke God matıp mıt miyapır kerek hır nisesik au. Maain hi ehıt niuk mi atıp God Haai kaktike mıt nırak ensel har ik: ‘Mıt in hır mıt nises hım mai hır mıt nai.’

⁶ * “Yi mıt eyımtewem han ekitet werék werék menmen God Hımın Yaaik ketpim men yi mıt miyapır ne weiwık me God.

Jisas katıp hım men mıt miyapır ne weiwık me God nau neit wit Filadelfia

⁷ * “Ti ewis hım im mamno mıtık iuwe kerek naanmpre mıt miyapır ne weiwık me God nau neit wit Filadelfia. Ti ewis hım matıp mar ik:

“Hım im hıram hım me hi kerek hi Mıtık yaaik God kehımıtena hi kırak hi Haai ke menmen yaaim. Hi hetenen ki mekre his mai hi hatıp neimın hır nanınno nımın ke wit Jerusalem hak har ke nıpaa hırak mıtık iuwe King Devit ketenenim katıp neimın nanınno nımın wit Jerusalem hırak kewik. Ki im emkaiıu weipır ke wit yaaik Jerusalem hak keit wit ke God. Hi ekaiıu weipır mıt ap te hır naniyepetek au. Hi aiyepetek te mıt han ap te nankaiıuwek tauu. Hi kerekék hi hetpi hım mai im:

⁸ * “Hi hertei menmen yi yırakem. Yi eyımtewem. Hi hari han ke mıtık hırak kar ke hi epei enke weipır te yi mıt einu eirer wit wit eiweppapır hım me God. Mıt han ap te naniyepet weipır nanweni yi eirıak menmen im. Hi hertei yi ap yetenen menmen mai iuwe au, kike kere-mem, te yi yises hım mai werék. Yi ap yepakın yi yisısa au. Yi yewepapırem ⁹ * Yi eyımtewem! Yi yertei mıt hır nererik nau wınak nekine hım me Moses. Hır natıp hır keriyen God kehımıteni hır nırak nentar hır ne weiwık me Isrel, hır nises God werék werék. Hır au, Seten kari han kır hır mıt nırak. Hır nises menmen enum me Seten. Maain hi anep mıt in hır nanınnen nanwen ninıp nanu menep hıt mi nantıp hi hanhan heriuwi yi mıt yi keriyen nai. Hır mıt en au. ¹⁰ * Maain wı enum mamnen te God skelim mıt miyapır ne tı te hır enweikın sip enwet menmen enum hır enisesik. Me wı im, hi naanmpri me menmen im yi yayu werék yayıntar yi epei

* 2:26 Sam 2:8-9 * 2:27 Rev 12:5 * 2:28 Rev 22:16 * 3:1 Rev 1:4, 16, 2:2 * 3:3 Rev 2:5; 1Te 5:2 * 3:4 Ju 23 * 3:5 Rev 7:9; Lu 10:20; Mt 10:32 * 3:7 Ais 22:22 * 3:8 Rev 2:2; 1Ko 16:9 * 3:9 Rev 2:9; Ais 45:14; Ais 49:23, 60:14 * 3:10 Lu 21:19; 2Ti 2:12

yises h̄m mai hi n̄paa hetpiyem. N̄paa hi hetpi har ik: “M̄t nanrekyi enum yi einak̄n tokim eyis̄sa werek werek. ¹¹ *Hi p̄ike anen waswas. Yi wen eyises menmen werek werek in yi yisesim te m̄t han kerek nis̄sa werek werek h̄r ap nan̄kreh̄r ke yi m̄t nan̄t menmen yaaim hi awetiyem te yi yaitikewa haiu mamu mam̄t wit ke God. ¹² *M̄t miyap̄r kerek hekrit hekrit h̄r nanin̄n menmen enum mamri han k̄r, maain hi arekyor h̄r nanu nan̄t w̄nak ke God nan̄r ke tein̄k m̄tik h̄rak ketenen pak, h̄r m̄t nanu w̄nak yaaik God kewik ap te nan̄n̄aiw̄rek taau. Maain hi awis niuk me God kai ketike niuk me wit ke God kaiu emu ȳnk k̄r. Wit ke God kaiu h̄rak Jerusalem hak kerek maain kak̄kiuwe wit ke God kaknen. Hi awis niuk mai yaaim ham emu ȳnk k̄r. Menmen im meteik̄n yi m̄t nai.

¹³ “Yi m̄t eyīmtau han ekitet werek werek menmen God H̄m̄n Yaaik ket̄pim men yi m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God.

Jisas kat̄p h̄m men m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄p me God nau neit wit Leodisia

¹⁴ *Ti ewis h̄m im mamno m̄tik iuwe kerek naan̄m̄pre m̄t miyap̄r ne sios o weiw̄k me God nau neit wit Leodisia. Ti ewis h̄m mat̄p mar ik: “H̄m im h̄ram h̄m me hi kerek Haai ke h̄m yaaim. Hi hewepyap̄r werek werek h̄m yaaim me God. Hi kerekek hi h̄r̄ak menmen yap̄rwe me t̄ metike nepni kerek n̄paa God hanhan h̄ram mam̄krit mamnen. Hi kerekek hi hetpi h̄m mai im:

¹⁵⁻¹⁶ * “Hi hertei menmen yi ȳr̄akem, h̄ram ap enum au te h̄ram ap yaaim au yi yau ke n̄m̄n. Hi hanhan yi eyis̄sa werek werek, o au en, yi eiweik̄n sip eiweto, te maain yi eiweik̄n han eyis̄sa werek werek. Yi han kitet yi yis̄sa werek werek, te yi auye! Yi yau ke n̄m̄n te yi enun yar ke t̄par sisi kike mekre sar m̄waaai wepni (o yanm) te hi eneini enikni eyoke h̄m kai yaino t̄. ¹⁷ *Hi eneini hentar menmen im. Yi yekre han ki han kitet yarik. Yi yat̄p, “Haiu m̄t metenen pewek mei yap̄rwe haiu mam̄r terwe ȳwir mas mentar menmen iuwe haiu meriuwe his maiu haiu m̄r̄akem. Haiu mau werek werek.” Te yi ap yertei han ki enuk kau werek werek au, te m̄t h̄r n̄petei h̄r hanhan neriuwi. Yi han ki ap yetenen menmen mai yaaim yap̄rwe. Yi yekre han ki yi yar ke m̄t enun h̄r nepu wein̄m ap

netenen menmen au. Nanam̄r mi h̄ram ap m̄r werek werek au, yi yar ke m̄t nanam̄r toto, yi ȳre m̄t klos au, h̄r nepu ȳnk wein̄k. Yi yau enum yar ik yekre han ki te yi yep̄tariyem. ¹⁸ *Hi hetpi h̄m manp. Yi einaaiw̄r pewek mi yi einen te hi eweti menmen mai yaaim h̄ram yaaim min̄n pewek mamkaap han ki. Yi eyīt menmen im te han ki kaku werek werek. Yi eyīt menmen mai yaaim h̄ram m̄re klos yaaim m̄re h̄ke kerek eiwap̄n han ki yi eiriuwetem h̄ram meteik̄n han ki h̄rak yaaik prar prar. Yi eyīt menmen mai yaaim h̄ram m̄re nek̄p m̄t newis̄m mekre nanam̄r te yi p̄ike eyīr menmen mai werek werek. ¹⁹ *Yi m̄t miyap̄r kerek hi han han heriuwi hi eni aiwep. Te yi einak̄n tokim eiweik̄n sip eiwet menmen enum eyis̄sa werek werek te hi aiwep au.

²⁰ *Yi eyīra. Hi herp weip̄r ke han ki eket teruk har ke m̄tik kerp weip̄r ke w̄nak ke m̄tik hak h̄rak kek̄et teruk. M̄t kerek h̄r nemtau h̄m mai h̄r nan̄nen nankaisiu weip̄r ke han k̄r hi ano n̄m̄n atikeri, haiu mamu han kiut̄p mam̄r ke m̄t h̄r nek̄yan nau naam menmen. ²¹ *M̄t kerek h̄r nises h̄m mai nanin̄n menmen enum nar ke n̄paa hi hises h̄m me Haai kai God, hi hin̄n menmen enum, maain hi ewisi h̄r nanu yeno nantikewa nan̄t niuk iuwe naan̄mamre m̄t, nar ke n̄paa God Haai kai kewisa hi etikerek wau yeno m̄rak. ²² Yi m̄t miyap̄r eyīmtau han ekitet menmen God H̄m̄n Yaaik ket̄pim men yi m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God.

4

M̄t neit wit ke God h̄r newen̄pi niuk m̄rak

¹ *Jisas ketpo h̄m men m̄t iuwe naan̄m̄pre m̄t miyap̄r ne sios o weiw̄k me God nerer wit wit epei au, hi heranaan h̄r weip̄r ke wit ke God kewep h̄rak k̄hi. Hi hemtau m̄tik ketpo h̄m kar ke n̄paa hi hin̄n hemtau h̄m k̄rak iuwe ketpo k̄re m̄tik ketenwo taur kewen ken yan̄m̄n. H̄rak ketpo kar ik: “Ti eniu enen in hi ateik̄nut menmen maain mamnen.” ² *H̄rak ketpo menmen epei au, God H̄m̄n Yaaik ketenen h̄m̄n kai te hi h̄r yeno yaaim kerek m̄t iuwe nin̄n naan̄m̄pre menmen yap̄rwe h̄r newi. Hi h̄r yeno kiut̄p, hi h̄r m̄tik hak kewik. ³ *Hi h̄r ninaan m̄rak h̄ram m̄r mar ke nan yaaim jasp̄a kek̄ite nan m̄re ȳwir

* **3:11** Rev 2:10, 16 * **3:12** Rev 14:1, 21:2, 22:4; Esi 48:35; Ais 62:2, 65:15 * **3:14** Rev 1:5, 19:11; Kl 1:15 * **3:15-16** Rev 2:2; Ro 12:11 * **3:17** Hos 12:8; 1Ko 4:8; Lu 12:21; Je 2:5 * **3:18** Ais 55:1; Rev 3:5, 4:4, 16:15 * **3:19** 1Ko 11:32; Rev 2:5 * **3:20** Jo 14:23; 1Jo 2:24 * **3:21** Mt 19:28 * **4:1** Rev 1:1, 10 * **4:2** Sam 47:8; Ais 6:1; Esi 1:26; Rev 19:4 * **4:3** Esi 1:28 * **4:4** Ais 24:23; Rev 3:18; 6:11

konilian. Hi h̄p̄ir menmen m̄ire manpen kewep h̄m h̄ram mewek̄in yeno me m̄it̄ik iuwe. Menmen im m̄ir mar ke nan yaaim emeral h̄ram yinam̄n. ⁴*Hi h̄r 24 yeno mewek̄in yeno me m̄it̄ik iuwe. Yeno im h̄ram yeno kerek m̄it̄ iuwe nin̄n naanm̄pre m̄it̄ miyap̄ir h̄r newim. H̄r 24 m̄it̄ iuwe h̄r nau yeno im. H̄r neriuwet klos m̄ire gol mau paan k̄ir meteik̄in h̄r m̄it̄ iuwe. ⁵*Menmen m̄ire nepni mewen̄n moke yeno kiut̄ip ik men in men ein, mekite h̄m m̄iram mat̄ip mesikeyaanmi. Hi h̄r si mar hisp̄inak wik (7) h̄ram m̄ir meit̄ yeno m̄irak. Si im h̄ram H̄m̄n Yaaik mar hisp̄inak wik (7) me God. ⁶*Menep yeno im, menmen iuwe m̄ire wan eik mepu. H̄ram nemnok enum m̄ire glas.

Hi h̄r menmen im nepei au, hi h̄r menmen tekyaaait (4) h̄ram mepu. H̄ram mewek̄in yeno me m̄it̄ik iuwe men p̄inak men p̄inak men yinak men yinak. Menmen im tekyaaait (4) h̄ram mepu, nanam̄ir yap̄irwe mau mitet ninaan m̄ir, mau men yak m̄ir. ⁷Menmen ik kerek kepu h̄rak kin̄n kau menep h̄rak ninaan m̄irak m̄ire pusi ke yaank w̄isenuk kin̄n sak, niuk m̄irak laion. Menmen ik kerek kepu, h̄rak kisesik keit yinak ik, h̄rak ninaan m̄irak h̄ram m̄ire bulmakau neniuk. Menmen keiyak kepu yinak eik, h̄rak ninaan m̄irak mar ke m̄it̄ik. Menmen m̄ikaru meit̄ sip, h̄rak ninaan m̄irak mar ke hore h̄m keniuwe kau niu. ⁸*Menmen im tekyaaait (4) mepu, h̄ram miut̄ip yap̄ir mar hisp̄inak kiut̄ip (6) mewi. Nanam̄ir yap̄irwe mau merer ȳnk k̄ir, han kin̄ik yap̄ir keit n̄m̄n. W̄itaan wanewik h̄r ap nekint̄ip au. H̄r nat̄ip nar ik: “M̄it̄ik luwe God h̄rak w̄isenuk h̄rak yaaik ap k̄ire menmen ham au, h̄rak kin̄n menmen yap̄irwe. N̄ipaa h̄rak kepu ere in h̄rak kepu, maain h̄rak karpau.”

⁹*Menmen tekyaaait (4) im h̄ram mepu, h̄r nine henye newen̄pi niuk me God luwe kerek kau yeno ke m̄it̄ik iuwe. H̄rak kaku tipmain tipmain enum eik. H̄r nine henye nat̄ip h̄rak iuwe, h̄r nat̄ip h̄rak yaaik. ¹⁰*Menmen tekyaaait (4) kerek h̄ram mepu h̄ram mine henye, te h̄r m̄it̄ iuwe in nar 24 h̄r newen nin̄p̄ n̄waai t̄i menep ninaan me God kerek kau yeno m̄irak. H̄r newen̄pi niuk m̄irak h̄rak God kerek kaku tipmain tipmain enum eik. H̄r new̄ir hat gol m̄ir m̄iwaai menep yeno m̄irak neteik̄in h̄rak iuwe kewet̄ir menmen m̄irak iuwe te h̄r nin̄n naanm̄pre

m̄it̄ miyap̄ir han. H̄r n̄waai en h̄r nine henye nat̄ip nar ik: ¹¹“Ti M̄it̄ik luwe kau ti God. Ti Yaaik te haiu yap̄irwe mamwen̄pi niuk mit̄, haiu mat̄ip ti Yaaik, haiu hanhan ti ahin̄n naanemprai eh̄ntar ti epei h̄r̄rak menmen yap̄irwe me t̄i metike nepni. Ti kerek hanhan h̄ram mepu te ti epei h̄r̄rakem.”

5

Jon k̄ir t̄iwei n̄ipaa God keyepetek

¹*Hi h̄r m̄it̄ik kerek kau yeno me m̄it̄ik iuwe, h̄rak kenten̄n t̄iwei nokik kekre his yaaim m̄irak. H̄r epei newis h̄m mau ke p̄inak ke p̄inak. H̄r epei newis t̄rhin mar hisp̄inak wik (7) neiyepetek, h̄r newisyaan mewim te m̄it̄ wein̄n han ap te nankaisiu t̄iwei ik nan̄waankek au. ²Hi h̄r menmen im epei au, hi h̄r m̄it̄ik ensel w̄isenuk. H̄rak kat̄ip h̄m iuwe kitehi kar ik: “Keim̄n yaaik h̄rak kakwep t̄rhin te kak̄inke t̄iwei ik?” ³H̄rak kat̄ip epei au, h̄r nen nerer wit wit me wit ke God, wit m̄it̄ ne t̄i newi o wit kerek m̄it̄ n̄ipaa naa h̄m̄n k̄ir kewi, te h̄r ap n̄nap̄in m̄it̄ik kei kiut̄ip h̄rak yaaik te kakwep t̄rhin kak̄inke t̄iwei ik. ⁴Hi h̄kit̄ yap̄irwe hentar h̄r ap n̄nap̄in m̄it̄ik kei hak h̄rak yaaik te kakwep t̄rhin kak̄inke t̄iwei kak̄ir menmen mekrerek. ⁵*Hi h̄kit̄ te m̄it̄ik iuwe kiut̄ip kan kewena ketpo kar ik: “Ti ap ek̄it̄. Ti ah̄r m̄it̄ik yaaik ik e kerek kin̄n naanm̄pre m̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe. H̄rak nepenyek iuwe ke Devi ke weiwik miut̄ip niuk m̄iram Juda. H̄rak epei kin̄n menmen enum te h̄rak yaaik kakwep t̄rhin kak̄inke t̄iwei ik e.”

Jon k̄ir m̄it̄ik h̄rak ke God

⁶*H̄rak ketpo epei au, hi h̄r sak mau ȳnk ke M̄it̄ik kewek̄in k̄ire Sipsip h̄rak kehimit̄an m̄it̄ik ik h̄rak kaa kesak menmen enum me haiu m̄it̄, h̄rak kerp menep yeno me M̄it̄ik luwe. Menmen tekyaaait kerek h̄ram mepu, h̄ram metike m̄it̄ iuwe nar 24 m̄it̄ h̄r neweik̄n̄wep. Hi h̄r kom m̄ire kom me bulmakau mar hisp̄inak wik (7) mau paan k̄irak meteik̄in h̄rak M̄it̄ik luwe naanm̄pre menmen yap̄irwe. Hi h̄r nanam̄ir mar ke hisp̄inak wik (7) mau paan k̄irak. Nanam̄ir im h̄ram mehim̄tan h̄m̄n yaaik hisp̄inak wik (7) kerek God keriuwet̄i nen nerer wit wit m̄it̄ ne t̄i newi. ⁷*M̄it̄ik kewek̄in k̄ire Sipsip h̄rak ken keit t̄iwei kekre his yaaim me M̄it̄ik luwe kerek kau yeno me m̄it̄ik iuwe king. ⁸*H̄rak ken kak̄it̄ t̄iwei, m̄it̄ iuwe nar 24

* 4:5 Rev 1:4, 8:5, 11:19, 16:18; Esi 1:13 * 4:6 Esi 1:5-10, 22; 10:14 * 4:8 Ais 6:2-3; Esi 1:18, 10:12; Rev 1:4-8

* 4:9 Rev 19:4; Dan 4:34, 6:26, 12:7 * 4:10 Rev 5:1, 7, 13, 6:16, 7:10, 15, 19:4, 21:5 * 5:1 Rev 4:2, 10; Esi 2:9-10;

Ais 29:11 * 5:5 Jen 49:9; Ais 11:1, 10; Rev 22:16 * 5:6 Jo 1:36; Rev 1:4, 5:12, 13:8; Sek 4:10 * 5:7 Rev 4:2, 10

* 5:8 Rev 8:3-4, 14:2, 15:2; Sam 141:2

hîr netike menmen tekyaaît kerek hîram mepu, hîr yapîrwe newen ninîp menep Mîttîk keweikîn kîre Sipsip ik. Hîr niutîp niutîp netenen menmen me henye mîre gita mekîte dis me gol meriuwe menmen mîre paura mînin yaaim mekrerek ere mau hîm. Menmen im hîram mehimîtan hîm yapîrwe mît miyapîr kerek nises hîm me God hîr nitehi God em. ⁹ *Hîr nine henye yaaim nîpaa mît ninaam au. Hîr natîp nar ik: “Ti yaaik te ti ahît tîwei ik awep tîrhin meiyepetek. Ti yaaik ariakem antar nîpaa mît nîtep ti haa, te ti heri-uwe hemkre mit mewen ti pîke heithis mît miyapîr hîr ne God. Ti heithis mît miyapîr ne weiwîk yapîrwe, mît miyapîr natîp hîm ham yapîrwe, mît miyapîr yînk mîr ham ham, hîr ne weiwîk yapîrwe nau nerer wit wit me tî. ¹⁰ *Ti epei atorhis hîr nîre weiwîk miutîp, hîr nîre mît pris ne God hîr niutîp nîriak menmen mîrak nitîwekhi hîrak kakîkaap mît. Maain hîr naanmamre mît miyapîr nanu tî.”

Mît newenîpi niuk me Mîtîk keweikîn kîre Sipsip

¹¹⁻¹² **Hîr nine henye epei au, hi hîwaainaan hîr ensel enun yapîrwe yapîrwe. Hîr neweikîn yeno iuwe me God mekîte menmen tekyaaît kerek mepu, hîram mekîte mît iuwe nar 24. Hîr neweiknor, hi hemtau hîr nine henye natîp hîm iuwe nar ik: “Sipsip ik kehîmîtan Mîttîk kerek nîpaa mît nakîp, hîrak yaaik. Hîrak yaaik kakît menmen iuwe te kakinîn naanmamre mît miyapîr netike menmen yapîrwe. Hîrak kakît manmen yaaim yapîrwe, hîrak kakîrtei menmen yapîrwe. Mît miyapîr yapîrwe nantîp hîrak yaaik haiu hanhan hîr nanwenîpi niuk mîrak, hîr natîp hîrak iuwe keit menmen yaaim me God.” ¹³ *Hi hemtau menmen hîr netpim epei au, hi hemtau menmen yapîrwe meit wit ke God, mau meit tî metike menmen yapîrwe mekre wan mekîte menmen yapîrwe meit wit kerek mît naa hîmîn kîr kewiyen. Hi hemtau menmen yapîrwe hîr netpim natîp nar ik: “God hîrak kau yeno iuwe mîrak, hîrak kekîte Mîttîk hîrak kîre Sipsip. Hîrakît teit menmen iuwe naanmîpre menmen yapîrwe. Haiu yapîrwe matîp hîrakît yaaikît, haiu mewenîpi niuk mîrakît, haiu matîp hîrakît iuwe teit menmen yaaim iuwe.” ¹⁴ Menmen yapîrwe hîram matîp epei au, menmen tekyaaît (4) kerek mepu hîram matîp mar im: “Menmen im yaaim.”

Epei au, mît iuwe nar 24 hîr newen ninîp nîwaaî tî newenîpi niuk mîrakît.

6

Mîtîk keweikîn kîre Sipsip hîrak kewep tîrhin mau tîwei

¹ *Hîr nine henye newenîpiyet epei au, hi hîr Mîttîk keweikîn kîre Sipsip kehîmîtan mîttîk nîpaa kaa kesak menmen enum mau hîrak keit tîwei tîrhin hispînak wik (7) mewik, hîrak kewep hak. Hîrak kewep hak, hîrak kiutîp ke menmen tekyaaît (4) kerek hîram mepu hîrak katîp hîm iuwe kîre nepni mewenîn, hîrak katîp kar ik: “Ti enen!” ² *Hîrak katîp epei au, hi hîr hos hak ke hîke kiutîp kan. Mîttîk keit wit ke God kau sip kîrak hîrak ketenen hîne ke yipo henmik. Hîr mît en newetîwek menmen mar ke hore haam hîrak kewîrem mekiuwe sip kentar hîrak mîttîk enuk iuwe kakno kakinîn mît kaknîp. ³ Hîrak epei ken, hi hîr Mîttîk keweikîn kîre Sipsip kewep tîrhin hak (namba 2) kau tîwei ik. Hîrak kewep tîrhin hak kau tîwei ik, hi hemtau menmen hak ke menmen kerek hîram mepu, hîrak katîp kar ik: “Ti enen!” ⁴ Hîra katîp epei au, hos hak epei kan hîrak kîre ninîk. Mîttîk hak keit wit ke God hîrak kau sip kîrak. Hîr newetîwek menmen iuwe te hîrak kaknîp mît nau nanînepan hîr nanînep hîras nani. Hîr newetîwek hîne iuwe te hîrak ken. ⁵ Hîrak ken epei au, hi hîr Mîttîk keweikîn kîre Sipsip kewep tîrhin hak (namba 3) kau tîwei ik. Hîrak kewep tîrhin hak kau tîwei ik, hi hemtau menmen ham me menmen kerek mepu hîrak katîp kar ik: “Ti enen!” Hîrak katîp epei au, hi hîr hos hîr nîpiak kan. Mîttîk hak keit wit kerek God kewik, hîrak ketenen skel mekre his mîrak. ⁶ Hîrak ketenen skel mekre his mîrak, hi hemtau hîm nîmîn ke menmen tekyaaît (4) kerek mepu, hîrak katîp kar ik: “Mît nansiuwe rais mîre hîke mekre wa hesnu kiutîp kerek nanît pewek me wok me wî miutîp mererim. Mît nansiuwe rais mîre braunpela mekre wa hesnu wikak keremem, te hîr nanît pewek me wok wî miutîp mererim. Te ti ap ehîwaank wel mekîte tîpar wain.” Hîrak ketîpîwekem epei au, hîrak mîttîk kau hos hîrak kînatîn ken tî kakriakem kakisesim. ⁷ Hîrak katîp epei au, hi hîr Mîttîk keweikîn kîre Sipsip kewep tîrhin hak (namba 4) kau tîwei ik. Hîrak kewep tîrhin (namba 4) kau tîwei ik, hi hemtau menmen ham me menmen tekyaaît (4) kerek hîram mepu, hîrak kiutîp katîp: “Ti enen!”

* **5:9** Sam 33:3, 40:3, 96:1, 98:1, 144:9; Rev 14:3 * **5:10** Eks 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6, 20:6, 22:5 * **5:11-12** Dan 7:10; Hi 12:22 * **5:11-12** Rev 5:6; 1Kro 29:11 * **5:13** Rev 4:2, 10 * **6:1** Rev 5:1, 4:6 * **6:2** Sek 1:8, 6:1-6 * **6:8** Jer 15:1-3; Esi 5:12, 17, 14:21, 33:27

⁸ *Hirak katip epei au, te hi hir hos hak kire kono kan. Mitik hak keit wit ke God kau sip kirak niuk mirak "Mit nani." Mitik hak niuk mirak "Si enum tatn mit" hirak kau hos kisesik. Hir netpor hiram yaaim te hirakit tatno tatnep mit miyapir niutip niutip nerer wit wit. Hirakit tatinkeri nar ke weiwik tekyaait nerer wit wit te hirakit tatnep mit miyapir ne weiwik miutip nerer wit wit, hir nani. Hirakit tatnip tatir ik: Han naninapan nani, han naninapan nani, han nani mamn nani, han miyak enum me yaank mamnip hir nani. Hir netpwekit nepei au, hirakit ten tintatn ten ti tirakem tisesim. ⁹ Hirakit epei ten, mitik keweikin kire sipsip kewep tirhin hak (namba 5) kau twei. Hirak kewep tirhin epei au, hi hir himin ke mit minik kinaan kerek mit newepwar menmen newet God em. Nipaa mit in hir natip mit miyapir him me God, te hir mit enun nanip naa. Hir naa nre sipsip mit nanip, te hir nan nau minik kinaan im e.

¹⁰ *Hir minik neit kinaan, hir ninapan natip, "Mitik Iuwe God, ti yaaik, ti Haai ke him yaaim. Ewaai meruri te ti skelim mit nau ti anip nanintar hir nipaa newep haiu maa?" ¹¹ *Hir natip epei au, God katip hir nanit laplap mire hikke nentar han kir hirak prar prar. Hir nepei netiwem, hirak ketpor kar ik: "Yi wen eimerir wi miyak ere maain mit enun naninap ni yinan nantike mit han nisisa nar ke nipaa yi hiras yisisa hir niwep. Maain hir naninap mit kerek hi hehimiteni te hi skelim mit enum in anip."

¹² *Hirak katip epei au, Mitik keweikin kire Sipsip kewep tirhin hak (namba 6) kau twei ik. Hirak kewepim epei au, hi hir ti kitanik wisenum. Hi hir wepni (o yanm) keweikin kire nipiak kar ke wa yirak meket mesine miwaai ti. Wenke kewis pakn te hirak kire hemkre. ¹³ *Hir yapirwe mau nepni menke men ti mire hinaan herpek menepep miwaai ti wi kerek yuwerep miniu man menepepim. ¹⁴ *Hir yapirwe mau nepni menke men ti epei au, hi hir nepni hremes mewen men misawin mire miyapir hir newen hause nesenekim men niutip. Miniu (o neiyip) yapirwe kiutip kiutip kenke kiwaai ti mire meri mewen. Wit wan kimaam keketim hiram yapirwe mewen mekre tipar. ¹⁵ *Menmen im epei man, te hi hir mit iuwe ninin naanmipre mit nau ti, hir netike mit iuwe gavman, mit iuwe ne ami, mit iuwe netenen pewek iuwe, mit han niuk mir iuwe, hir mit yapirwe

nirak menmen ap neit pewek mererim, hir mit han au nau werek werek. Hir yapirwe nirir nen nisawin. Han nisawin nekre miniu (o neiyip) o han iuwe me ti, han nisawin minik nan iuwe me miniu (o neiyip). ¹⁶ *Hir nisawin neit ein hir hanhan nitehi nan metike miniu hir natip nar ik: "Haiu hanhan yi yayinke eiwep haiu mami te yi eisonai te haiu ap mamir ninaan me God kerek kau yeno mirak iuwe, hirak ketike Mitik keweikin kire Sipsip kerek han enuk keriuwai kakwep. ¹⁷ *Wi enum epei man te God skelim haiu mit kakintar menmen enum haiu mit mirakem. Neimin hir nepu hir naanmampre hiras ne mitikit wiketeret kerek hirakit han enuk tatnip? Taau!"

7

Mit ne Isrel nar 144,000 hir ensel ne God newis mak mau maat kir

¹ *Maain hi hir mitikit ensel tekyaait (4) terp teweikin ti mit newim. Hirakit terp tewen nime te hiram ap miniu meit wit o wan au. Hiram ap miniu menep nu memenpep twei au. ² Hi hret epei au, hi hir ensel hak ke God kerek kepu, hirak keke wit wepni kokai kan, hirak hetenen mak ke God kekere his mirak. Hirak kinap kenine him iuwe katip ensel tekyaait (4) kerek God ketpwekit hirakit tatiwaank ti mit newik kekite wan. ³ *Hirak ketpwekit kar ik: "Yi ap yayiwaank ti o wan o nu mau ti ere haiu ensel in haiu mamwis mak me God mamu maat ke mit miyapir kerek nises him me God meteikin hir nirak te menmen mamwaanki au. Maain yi yayiwaank menmen." ⁴ *Hirak katip epei au, hi hemtau hir newis mak me God mau maat ke mit miyapir. Hir netpo hir newis mak me God mau maat ke mit miyapir ne Isrel nar ke 144,000 mit. ⁵ Hir ne weiwik miutip me Juda 12,000 neit mak. Hir ne weiwik miutip me Ruben 12,000 neit mak. Hir ne weiwik miutip me Gat 12,000 neit mak. ⁶ Hir ne weiwik miutip me Asa 12,000 mit neit mak. Hir ne weiwik miutip me Naptalai 12,000 mit neit mak. Hir ne weiwik miutip me Manasa 12,000 mit neit mak. ⁷ Hir ne weiwik miutip me Simion 12,000 mit neit mak. Hir ne weiwik miutip me Livai 12,000 mit neit mak. Hir ne weiwik miutip me Isaka 12,000 mit neit mak. ⁸ Hir ne weiwik miutip me Sebyulan 12,000 mit neit mak. Hir ne weiwik me Josep 12,000 mit neit mak. Hir ne weiwik miutip me Bensamin 12,000 mit neit mak.

* 6:10 Rev 16:7; Diu 32:43; Sam 79:10 * 6:11 Rev 3:4-5, 7:9, 13, 19:14 * 6:12 Mt 24:29; Ap 2:20; Rev 8:12

* 6:13 Ais 34:4 * 6:14 Rev 16:20 * 6:15 Ais 2:10, 19, 21 * 6:16 Lu 23:30; Rev 4:2, 10 * 6:17 Joe 2:11;

Nea 1:6; Mal 3:2 * 7:1 Jer 49:36; Dan 7:2 * 7:3 Esi 9:4, 6; Rev 9:4 * 7:4 Rev 14:1, 3

Hîr mît yapîrwe in e hîr neit mak me God mewî.

Mît miyapîr yapîrwe newenîpi niuk me God

⁹ *Maain, hi hîr mît miyapîr yapîrwe te hi ap hewenhisi au. Hîr nerer wit wit, yînk mîr ham ham, hîr ne weiwiik ham ham yapîrwe, hîr natîp hîm ham hîm ham yapîrwe. Hîr nerp nînaan me Mîtik Iuwe kau yeno mîrak ketike Mîtik keweikîn kîre Sipsip. Mît miyapîr in hîr namîr laplap nokim mîre hike, hîr netenen wapnake mekre his mîr meteikîn hîr ninîn menmen enum. ¹⁰ *Hîr netenen wapnake mekre his mîr, hîr nînap natîp hîm iuwe, "God kau kerek kau yeno mîrak, hîrak ketike Mîtik kerek keweikîn kîre Sipsip hîrakît epei tekepai pîke tetaihis hâu mepu werek werek." ¹¹ Mît yapîrwe ensel nerp neweikîn yeno me Mîtik Iuwe ketike menmen tekyaaît kerek hîram mepu, metike mît iuwe nar 24. Ensel hîr newen ninîp nîwaaî tî menep yeno im newenîpi niuk me God. ¹² *Hîr natîp nar ik: "Hâu matîp werek. Hâu han yaaik iuwe mamriuwe God kau. Hâu matîp me menmen yaaim mîrak. Hîrak kerekek kertei menmen werek werek, hâu matîp hîrak yaaik. Hîrak niuk mîrak iuwe, hîrak mîtik enuk manp enuk kinîn menmen yapîrwe. Hâu hanhan menmen yapîrwe hîram mamwenîpi niuk mîrak tipmain tipmain enum eik."

Mît nînaaiwîr menmen enum nîpaa manîp neit tî te hîr nepu werek

¹³ *Mîtik iuwe kiutîp nîmîn ke mît iuwe nar ke 24 hîrak kan kitauhi kar ik: "Ti hertei mît ein kerek namîr laplap mîre hike? Hîr nei ne nein? Hîr neke nein nan?" ¹⁴ *Hi hewenhi hetpîwek har ik: "Ti kerekek ti herteiri. Hi au." Hîrak katîp, "Mît miyapîr in hîr mît enun nepan hîr nerekyor enum nanîp naa. Hîr nises hîm me God werek werek, te menmen im hîram mar ke hîr nekemyet laplap mîr meriuwe hemkre me Mîtik keweikîn kîre Sipsip te laplap mîr hîram mîre hike enum meit meteikîn han kîr hîrak yaaik prar prar." ¹⁵ *Hîr wen nises hîm me God mît nanîp naa, te hîr in ek hîr nerp nînaan me God kau yeno mîrak, hîr wîtaan wanewik hîr nîrak menmen mîrak neit wînak kîrak yaaik neit nîmîn en. Hîrak God kerek kau yeno mîrak hîrak naanmampror. ¹⁶ *Maain hîr ap nînpî mamîn

meiyam o hanhan nanîm tîpar meiyam nanu enum nanîr ik ek au. Wepni (o yanm) ap kaknîp o sîwaan ap mamnîp au. ¹⁷ *Hîr nanu werek nanîntar Mîtik keweikîn kîre Sipsip kerek kerp nîmîn me yeno me God, hîrak naanmamror kîre mîtik naanempresipsip. Hîrak keriyei keri kakno wit kerek hîtik tîpar mîwaaî mekrerem. Mar im hîrak naanmamre mît miyapîr hîr hekrit hekrit hîr han yaaik nanu nanît menmen yaaim. God kaksuunen wan tîpar mau nanamîr kîr te maain hîr ap pîke nankît meiyam au."

8

Mîtik keweikîn kîre Sipsip kewep tîrhin hispînak wik (7) mau tîwei

¹ *Hi hîr menmen im epei au, hi hîr Mîtik keweikîn kîre Sipsip pîke kewep tîrhin namba 7. Hîrak kewep tîrhin ik kau tîwei, maain kike, menmen yapîrwe meit wit ke God kekintîp wîre wîre meit. ² Menmen mekintîp wîre wîre meit ere werek, hi hîr ensel hispînak wik (7) kerek nerp nînaan me God. Hîr nari taur hispînak wik (7) netenenim, maain hîr netenwim nîram. ³ *Hîr neit taur hispînak wik (7) nepei au, hi hîr ensel hak kan kerp menep kînaan alta ketenen menmen mîre mîn hîram me gol. Mîn im hîram menmen me metenen waniu (o win) maain hîr si tatîm, si tîwekre mîram hîram mînîn yaaim. Hîrak keit waniu (o win) yapîrwe, te hîrak kakîsiyem mamriuwe hîm kerek nîpaa mît nises God hîr nitîwekhi menmen meriuerem. Hîrak kakîsiyem kakîntar kînaan merp menep yeno God kewim te hîrak han yaaik keriuwerem. ⁴ *Hîrak kesiyem, si tîwekre mîram, metike hîm nîpaa mît nises God hîr nitîwekhi menmen meriuerem, hîram mîniu menep nînaan me God me his me ensel keit nînaan mîrak. ⁵ *Si tîwekre mîniu men, ensel keit si mau kînaan kewisîm mekre mîn me gol, keteikîn in ek God kemtau menmen mît nînik kînaan nitîwekhiyem hîrak kaknep mît kakriuerem, hîrak keiyîm kewîrem men tî. Hîrak kewîrem men tî mît newik, hîram nepni mewenîn mîr mîre si, si men in men ein, menmen iuwe mepupu mekre nepni, tî kîtanîk enuk.

Ensel tekyaaît (4) te ensel hispînak wik (7) tetenwo taur mîrakît.

⁶ Hîrak ensel kewîr mîn mîre gol men tî, ensel nar hispînak wik (7) kerek netenen

* 7:9 Rev 5:9, 6:11 * 7:10 Rev 12:10 * 7:12 Rev 5:12, 11:17 * 7:13 Rev 7:9 * 7:14 Mt 24:21 * 7:15 Rev 3:12 * 7:16 Ais 49:10 * 7:17 Rev 5:6, 21:4; Jo 10:11; Sam 23:2; Ais 25:8 * 8:1 Hab 2:20 * 8:3 Rev 5:8, 9:13; Eks 30:1-3 * 8:4 Rev 5:8 * 8:5 Lev 16:12; Eks 19:16-19; Rev 4:5, 11:19, 16:18 * 8:7 Eks 9:23-26; Esi 38:22; Joe 2:30

taur, h̄ir newis taur mau h̄im k̄ir nantenwewim. ⁷*H̄irak ensel kiut̄ip ketenwo taur k̄irak te haw̄i k̄ire ais ketike si hemkre mekrerem h̄iram men t̄i. Ham miut̄ip merer wit wit me ham wikak merer wit wit me t̄i, h̄iram si taam te nu p̄inam metike yenkis mewim h̄iram si taam ere mesi. ⁸*Menmen im man nepei au, h̄irak ensel hak (namba 2) h̄irak ketenwo taur k̄irak te m̄it̄ik ensel hak kew̄ir menmen m̄ire m̄niū (o neiȳip) h̄iram metnen m̄ire si men m̄ripe wan. Ham miut̄ip me ham wikak me wan h̄iram mewewik̄in m̄ire hemkre. ⁹Menmen yap̄irwe mepu mekre wan kerek si m̄ripe wan im mewewik̄in m̄ire hemkre, h̄iram yap̄irwe maa. Sip yap̄irwe menterer wan kerek si m̄ripe wan h̄iram mewaank meit. ¹⁰Nepei au, h̄irak ensel hak (namba 3) ketenwo taur k̄irak, te hi h̄ir menmen m̄ire h̄ir mau nepni h̄iram metnen m̄ire wapnake h̄iram m̄inat̄in meke nepni m̄ripe mani metike h̄it̄ik. ¹¹*Ham miut̄ip me wikak me mani yap̄irwe merer wit wit h̄iram mewewik̄in m̄ire t̄ipar enum menip m̄it̄ miyap̄ir nani merikir nin m̄ire tiuwe h̄ir̄ip. M̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe naa nentar h̄ir naam t̄ipar enum im. ¹²*H̄ir naam t̄ipar enum epei au, hi h̄ir ensel hak (namba) ketenwo taur k̄irak. H̄irak ketenwewik te ham miut̄ip me wikak me wepni, wenke, h̄ir, h̄iram ap m̄ir au. Wepni (o yanm) ap k̄ir mei miut̄ip me w̄i kerek h̄irak k̄ir kau t̄i ik au. Wenke ke w̄itaan ketike h̄ir h̄iram mises menmen me wepni k̄ir̄akem ap m̄ir mei miut̄ip me w̄itaan. ¹³*Hi h̄ir menmen im epei au, hi h̄ir hore h̄im keniuwe kau niu te hi han kitet har ik: “Menmen enum mamnen.” H̄irak keniuwe kau niu hi hemtewek kat̄ip h̄im iuwe kar ik: “Menmen enum menmen enum menmen enum mamnen m̄it̄ miyap̄ir ne t̄i mam̄iwaanki me w̄i m̄it̄ik̄it̄ ensel h̄irak̄it̄ wikak tatenwo taur m̄irak̄it̄ m̄ikaru.”

9

Ensel hak (namba 5) ketenwo taur k̄irak

¹*Hore h̄im keniuwe ken epei au, hi hemtau ensel hak (namba 5) ketenwo taur k̄irak. H̄irak ketenwewik, hi h̄ir saur hak k̄inat̄in keke nepni kan t̄i. H̄irak kehimit̄an m̄it̄ik ensel hak. God kewet̄iw̄ek ki me weip̄ir h̄iram m̄iwap̄in hei enuk kesikekre te h̄ir m̄it̄ ap te nanmunaan nan̄ir t̄i n̄im̄in ein au. ²*H̄irak k̄ikaisiu weip̄ir ke hei enuk ik, si t̄iw̄ekre iuwe m̄ire m̄it̄ nesi ni

h̄iram m̄niū mekre hei man ere m̄iwap̄in wepni ketike nepni h̄iram toto. ³*Nepni h̄iram toto, hi h̄ir weise meke si t̄iw̄ekre menetnen man t̄i. God kewewik̄in his em h̄iram menep m̄it̄ mar ke mispenepnam (o n̄ik̄in̄penepnam). ⁴*God epei ket̄por kar ik: “Yi ap yayīm yenkis o nu t̄iw̄ei menmen yap̄irwe mewo mau t̄i te yi yaȳiwaankem au em̄it̄! Yi einep m̄it̄ kerek mak me God ap mau maat k̄ir, yi ein̄ip keriyen. ⁵Yi einep m̄it̄ in eiȳiwaanki me wenke hisp̄inak (5) keremem te yi ap ein̄ip nani au em̄it̄!” Weise im menep m̄it̄ te ȳink k̄ir kenen (o meiyewor) mar ke henik man̄ip m̄inwo. ⁶*Me w̄i weise mau t̄i, m̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe hanhan iuwe te nani, te God kaknipi ap nani taau. ⁷⁻⁸**Hi h̄ir weise im h̄iram menmen mau ȳink m̄ir m̄ire hos m̄it̄ h̄ir new̄ir menmen n̄iwap̄inem nan̄ino nantike m̄it̄ han nan̄inapan. Hi h̄ir menmen m̄ire hat me gol mau paan k̄ir. Ninaan m̄ir m̄ire ninaan me m̄it̄, paan m̄ir nokim m̄ire paan ke miyap̄ir. Mekre h̄im m̄ir hi h̄ir yehes m̄ir h̄iram iuwe mar ke sak n̄ik̄in. ⁹*Hi h̄ir menmen m̄ire nopen kike m̄iwap̄in han pank m̄iram. Yap̄ir m̄iram mat̄ip meniuwe mar ke hore haam yap̄irwe meniuwe mariyaam yap̄ir mat̄ip. ¹⁰Hi h̄ir ponik k̄ir k̄ire ponik ke mispenepnam (o n̄ik̄in̄penepnam) n̄ik̄in kewik h̄ir nenep m̄it̄ neriuwerem. H̄iram menep m̄it̄ ere wenke hisp̄inak (5) meriuwe ponik k̄ir meriuwet nap m̄inwi. ¹¹M̄it̄ik̄i iuwe kin̄in naanmamre weise enum im h̄irak m̄it̄ik̄i iuwe kerek naanm̄ipre hei enuk kerek kesikekre te h̄ir m̄it̄ ap nan̄ir t̄i n̄im̄in ein au. Niuk m̄irak me h̄im me Isrel “Abadon.” Niuk m̄irak me h̄im Grik, h̄iram “Apolyon.” o “M̄it̄ik̄i enuk kewaank menmen.”

¹²*Menmen enum im miut̄ip mewaank m̄it̄ h̄iram nepei au. Yi eiȳirek! Hi h̄ir menmen enum wik m̄ikaru epei mamnen kerek hore h̄im n̄ipaa ket̄pim h̄iram mamnen.

Ensel hak (namba 6) ketenwo taur k̄irak

¹³*Hi h̄ir menmen im epei au, hi hemtau ensel (namba 6) ketenwo taur k̄irak. Epei au, hi hemtau h̄im me m̄it̄ik̄i kat̄ip n̄im̄in ke kom tekyaāit̄ (4) kau kentar k̄inaan me gol kerek ensel n̄iman si menmen m̄in̄in yaaim newet God em. ¹⁴*H̄irak kat̄ip ensel hak (namba 6) kerek ketenwo taur, h̄irak ket̄p̄iw̄ek kar ik: “Ti esiupan ensel tekyaāit̄ (4) enuk̄it̄ kerek God n̄ipaa kesenkik̄it̄ h̄irak̄it̄ tau teit mani iuwe Yufretis. Ti esiupanet h̄irak̄it̄ tato.” ¹⁵*H̄irak ken

* 8:8 Eks 7:20-21 * 8:11 Jer 9:15 * 8:12 Rev 6:12-13 * 8:13 Rev 9:12, 11:14 * 9:1 Rev 20:1 * 9:2 Jen 19:28; Joe 2:2, 10; Eks 19:18 * 9:3 Eks 10:12, 15 * 9:4 Rev 7:3 * 9:6 Jop 3:21; Jer 8:3; Rev 6:16 * 9:7-8 Joe 2:4 * 9:7-8 Joe 1:6 * 9:9 Joe 2:5 * 9:12 Rev 8:13 * 9:13 Rev 8:3 * 9:14 Rev 16:12 * 9:15 Rev 8:7-12

kesiupanet h̄rakit ten tehim̄tan h̄r m̄t miyap̄r yap̄rwe nau t̄ nar weiw̄ik wikak nerer wit wit, maain h̄rakit tatnep m̄t miyap̄r ne weiw̄ik miut̄p nerer wit wit. N̄paa God keh̄im̄tenik̄it h̄rakit tau teit temer̄ir wenke ik, w̄i im me titō im te h̄rakit tatriak menmen im. ¹⁶ H̄r ensel h̄r nin̄in, m̄t n̄riak menmen m̄r h̄r nau hos nisesi. Hi hemtau m̄tik hak kat̄p h̄r yap̄rwe n̄re 200 million m̄t. ¹⁷ Hi wen h̄tyak h̄r m̄t netike hos m̄r. H̄ram marim: M̄t han in netike hos h̄r neriuwet ain m̄re nin̄im mau han pank, han neriuwet ain m̄re yinam̄in, han m̄re kono. Hos paan k̄r h̄rak k̄re pusi ke yaank laion h̄rak w̄senuk kin̄n sak niuk m̄rak laion. ¹⁸ Si t̄wekre metike si, si me nan sulfa meke h̄m m̄r man. Marim h̄r nenep m̄t miyap̄r yap̄rwe ne weiw̄ik miut̄p nerer wit wit n̄paa h̄r neh̄im̄tenor. ¹⁹ H̄ram menep m̄t meriuwe h̄m k̄ram keremem au. H̄ram menep m̄t meriuwe h̄m ketike ponik k̄ram. Ponik h̄ram m̄re manpen (o yennik) paan kewim te h̄r nenep m̄t neriuwe menmen im h̄r naa neit.

²⁰ H̄r nenep m̄t miyap̄r yap̄rwe meriuwe menmen m̄r enum te m̄t miyap̄r wen nau t̄ ap neweik̄in sip newet menmen enum, nises h̄m me God au. H̄r ap neweik̄in sip newet t̄pir, tein̄k ninaan me nu h̄r nimaam me gol o silva o nan au. Menmen im h̄r newen̄pi niuk m̄r h̄ram ap m̄riak menmen kike au. H̄ram ap mam̄ir menmen o memtau menmen o mekrit men in men ein taau. ²¹ H̄r ap neweik̄in sip newet menmen enum me t̄pir au, h̄r ap neweik̄in sip newet menmen enum me h̄r nenep m̄t naa, menmen me nasi o nari miyap̄r his newenem n̄riaran, o nekint̄p menmen. Au, h̄r wen nisesim nau neit.

10

Ensel kewet Jon t̄wei h̄rak ket̄iwek kaak

¹ Menmen im epei man, hi h̄r ensel hak w̄senuk keke wit ke God kan. Nap̄ m̄wap̄neke mar ke klos m̄t neriuwetem m̄wap̄in ȳnk k̄r, manpen (o yennik) kewep h̄m kau paan k̄rak kau niu, n̄naan m̄rak m̄r m̄re wepni, h̄t m̄rak merh̄e mar ke si. ² H̄rak ketenen buk hak kike kekke his m̄rak h̄rak kewep (o keyi) k̄waai. H̄rak kewis h̄t yaaim mentar wan, h̄t hen̄kik merp t̄, ³ h̄rak in ek kinap ken̄ne h̄m iuwe, h̄m kewen ken yan̄im̄in. H̄rak ken̄ne h̄m iuwe te nepni mewen̄in mar ke hisp̄nak wik (7) mat̄p

h̄m. ⁴ H̄ram mat̄p epei au, hi hare ewis menmen im mamu t̄wei, te hi hemtau h̄m me mit̄k hak meke wit ke God man h̄rak ketpo kar ik: “H̄m me nepni mewen̄in h̄ram metpim ti ap ewis̄im mau t̄wei kit em̄t! Ti h̄saw̄nem ap ewepyp̄rem em̄t!”

⁵ H̄rak kat̄p epei au, hi h̄r ensel kerek n̄paa kerp kentar wan metike t̄, h̄rak k̄k̄iam his yaaim m̄rak men niu.

⁶ H̄rak k̄k̄iam his yaaim m̄rak men niu, h̄rak kat̄p kar ik: “Hi hat̄p werek hekreh̄r ke God kerek n̄paa k̄riak nepni, t̄ ketike wan, menmen yap̄rwe mewim, h̄rak kerek kaku tipmain tipmain enum eik. Hi hat̄p haiu ap mamer̄ir w̄ meiyam mamnen au. ⁷ Maain yi yaȳmtau ensel hak kar ke hisp̄nak wik (7) h̄rak kaktenwo taur k̄rak, menmen God k̄riakem kisaw̄nem h̄ram epei au mesi. N̄paa God kat̄p m̄t n̄rak profet menmen im h̄r newisim mau t̄wei. Te h̄ram mamnen mar ke n̄paa h̄rak ketpor.”

⁸ M̄tik ensel ik kat̄p epei au, m̄tik keit wit ke God n̄paa ketpo menmen, h̄rak p̄ke ketpo h̄m ketpo kar ik: “Ti eno eh̄t buk kewep (o keyi) k̄waai his yaaim me m̄tik ensel kerek kerp wan metike t̄.”

⁹ H̄rak kat̄p epei au, hi hen h̄r m̄tik ensel hi hetp̄wek har ik: “Ti eweto buk kewep (o keyi) k̄waai his mit̄.” H̄rak kewenhi ketpo kar ik: “Ti et̄iwek eh̄k. Ti eh̄k h̄rak yaaik kat̄n h̄m, te maain mekre tu kit h̄rak enuk h̄m sisi.” ¹⁰ H̄rak ketpo epei au, hi heit buk ik ke his me m̄tik ensel hi haak. Hi haak h̄rak yaaik kat̄n h̄m k̄re h̄naan, te maain hi haak henekt̄n, h̄rak kekke tu kai enuk h̄m sisi kentar h̄m enum mekreke maain mamnen mamnep m̄t. ¹¹ Hi haak henekt̄n, m̄tik ketpo kar ik: “Buk ik ti nepei haak h̄rak kak̄kepit te ti p̄ke at̄p awepyp̄ir h̄m me God me menmen yap̄rwe mamnen m̄t miyap̄r kerek nat̄p h̄m ham h̄m ham nerer wit wit, ȳnk k̄r hak hak, h̄r netike m̄t iuwe n̄r naan̄m̄pro.”

11

H̄m me m̄tik̄it wiketeret ten t̄ tewepyp̄ir h̄m me God

¹ H̄rak ketpo epei au, h̄r neweto hem̄mik netpo nar ik: “Ti eno en̄in mak ke w̄nak iuwe ke God keit t̄ ketike k̄naan m̄t newepwar menmen newet God menmen menterim. Epei au, ti ewenhis m̄t miyap̄r kerek newen̄pi niuk me God neitai. ² Te

* 9:20 Rev 16:9, 11; Ais 2:8, 20; 1Ko 10:19-20; Sam 115:4-7, 135:15-17; Dan 5:23 * 10:4 Dan 8:26, 12:4, 9 * 10:5 Diu 32:40; Dan 12:7 * 10:6 Nia 9:6; Sam 146:6 * 10:7 Dan 9:6, 10; Emo 3:7 * 10:9 Esi 2:8, 3:1-3 * 11:1 Esi 40:3; Sek 2:1-2 * 11:2 Lu 21:24; Rev 12:6, 13:5

ti ap enin mak ke nıwa hıram meit witeik meweikın wınakiuwe ke God au ekıt! Ti ap enin mak ke nıwa im mentar God kakwis mıt ap ne weiwık me İsrıl hır nanınen wit Jerusalem me 42 wenke hır naanmamre mıt nanu en, hır nanıwaank menmen meitai. ³ Hi God awet mıtıkıt wik tai menmen mai iuwe te hırakıt tatno tatwepyapır hım mai. Hırakıt tatmır laplap mıre bek rais tatıteikın mıt hırakıt yınk enuk teri- uwe menmen enum mır te hırakıt tatu tatwepyapır hım mai me titu wikak wenke hispınak kiutıp (o 42 wenke).

⁴ *Mıtıkıt wik it hırakıt tıre nu Oliv wik tetike lam wik kerek nıpaa mıtık profet Sekaraia ketpim, terp tı tırak menmen te Mıtık İuwe God kerek kının naanmıpre mıt nau tı hırak kıret. ⁵ *Mıt han hır hanhan nanıksıp, si mamıke hım kırakıt si tatın mıt enun in. Neimın hır nanıksıp hır nani nanriuwe si enum im. ⁶ *Hi awisıkıt hıram yaaim me hırakıt tatnıp nepni te hawı ap kaknen me wı hırakıt terp tı tewepyapır hım mırakıt. Hırakıt iuwe te hırakıt tertei teweikınhis tıpar hıram mıre hemkre, o tatıwaank mıt miyapır ne tı hır nanınap nanriuwe menmen enum. Wı hırakıt hanhan tatrakem, hırakıt tatrakem.

⁷ *Maain mıtıkıt wiketeret hırakıt tatıtıp hım mırakıt tatwepyapırem epei au, tıpir enuk keweikın kıre miyak hırak kakniı kakoke hei enuk kesikekre, hırak kakniı kaknen kaktikeret tatnepakıt kakınınnet kakıksıp tati. ⁸ *Hırak kakınınnet kakıksıp tati, herwe yınk mırakıt mamwaai yayiwe ke wit Jerusalem. Haiu matıp tok piksa haiu menewem wit Sodom o İsip mentar wit im mıt newi hır mıt enun nepan ne God. Hırak wit kerek Mıtık İuwe kır mıt newenkekik kau nu tentarakıt. ⁹ Mıt miyapır han natıp hım ham hım ham nerer wit wit kerek mıt nau tı, hır nanır herwe yınk mırakıt me wı wikak metike wı ham pınam kike. Hır ap nanwis mıt nanwisıkıt tatıkre hei au nentar hır han enuk neriuweret hır hanhan nanrekyıwekıt enum. ¹⁰ Mıt miyapır yapırwe nau tı hır han yaaik nanıntar hırakıt tati. Hır han yaaik te hır nanrıre nanwetan menmen nanıntar mıtıkıt profet wiketeret hırakıt tewaank mıt miyapır nau tı terekyor enum hırakıt taa.

¹¹ *Hırakıt tatwaai me wı wikak metike wı ham pınam kike, God kaksıuwe nap

mannen mamı mamıkreret te hırakıt pıke tatıkrit tatırp. Hırakıt pıke tatıkrit tatırp, mıt miyapır kerek nanıret hır nanıpırpır wısenum. ¹² *Hır nanıpırpır wısenum hır nanımtau hım me mıtık keit wit ke God hırak kaktıp kakır ik: "Yı wiketeret yı einiuu einen in." Hırak kaktıpıwekıt mıt enun nepan nırakıt nanıret tatniı tatıkre napı tatno wit ke God. ¹³ *Hırakıt tatno wit ke God, waswas tı kaktanık wısenuk, pınak kiutıp ke wit kiutıp hır nenke pınam mar hiswiyen (10), hırak kakwep te mıt miyapır nanır ke 7,000 nani nanıt ein. Mıt han wen nanu wit Jerusalem hır nanıpırpır wısenum nanwenıpi niuk me God kerek kau wit kırak iuwe.

¹⁴ *Menmen im mannen te menmen enum namba 2 hıram mamısi. Yı eiyımtau. Maain kike menmen enum namba 3 mamnen."

Ensel hak (namba 7) hırak ketenwo taur kırak

¹⁵ *Hırak ketpo menmen im epei au, hi hemtau ensel hak (namba 7) ketenwo taur kırak. Hırak ketenwo taur kırak, hi hemtau hım me ensel neit wit ke God hır nınap natıp: "Mıt miyapır nerer wit wit nau tı, in ek Mıtık İuwe kaiı ketike Mıtık Kraıs kerek hırak kehimitanek ken kıkaap mıt ne tı hırakıt tatının naanmamre mıt miyapır yapırwe. Hırak kaku kakıt tıpmain tıpmain enum eik naanmamrı." ¹⁶ *Hır natıp epei au, mıt iuwe nar 24 kerek nau yeno me mıt iuwe menep ninaan me God, hır newen ninıp nıwaai newis maat ken tı newenıpiyek. ¹⁷ *Hır newenıpiyek natıp nar ik:

"Haiu matıp haiu han yaaik merwit. Ti God kaiı mıtık iuwe. Nıpaa ti hepu ere in ti hepu. Haiu han yaaik mentar ti epei heit menmen mit iuwe naanmıpre mıt miyapır heriuwerem.

¹⁸ *Mıt nerer wit wit hır epei han enuk nerwit nentar in ek ti han enuk heriuwi (o herweri). Wı epei man te ti skelim mıt miyapır kerek nıpaa naa. Wı in ti ewet mıt kerek nırak menmen mit netike mıt profet netike mıt miyapır kerek newenıpi niuk mit nises hım mit, ti ewetır menmen. Hır mıt niuk iuwe, hır au weinın, ti ewetır menmen mit yaaim. Wı epei man

* 11:4 Sek 4:3, 11-14 * 11:5 2Sml 22:9; 2Kin 1:10; Sam 97:3; Jer 5:14 * 11:6 1Kin 17:1; Eks 7:17-20; 1Sml 4:8
* 11:7 Dan 7:21; Rev 12:17, 13:1, 7, 17:8 * 11:8 Lu 13:34 * 11:11 Esi 37:5, 10 * 11:12 2Kin 2:11 * 11:13
Rev 8:5, 16:18 * 11:14 Rev 9:12 * 11:15 Eks 15:18; Sam 10:16; Dan 2:44; Oba 21 * 11:16 Rev 4:4, 10 * 11:17
Rev 1:4, 8, 15:3 * 11:18 Sam 2:1, 46:6, 115:13; Ro 2:5; Rev 10:7, 19:5, 20:11-13 * 11:19 Rev 8:5, 15:5, 16:21; Hi 9:4

te ti ehíwaank mít miyapír kerek newaank mít miyapír nau tí.”

¹⁹*Hír natíp epei au, hi hír winak iuwe ke God keit wit kírak kewep kíhi kerp keit te hi hír bokis kontrak kehimitan híh God nípaa kewet mít ne Isrel em, hírak keit nímín kíwaai yaain. Hi hír bokis keit nímín kíwaai yaain, hi hír nepni mewenín hemtewem híram mewenín, hi hír tí kítaník, hawí yuwerep míre ais man tí.

12

Hím me míte wetike kírin enuk

¹Menmen im epei man, hi hír menmen wísenum meit nepni. Hi hír menmen míre míte. Híre weriuwet klos mírius míre wepni mau yínk kóre. Wenke kau kínik híh híre, híre wewis hír mar hiswiyen wík (12) míre hat kerek mít iuwe hír nemun, híre wemun mau paan kóre. ²*Híre wepítu tu hímr ketníníwe weteiknen wawine níkan te híre wenepíp. ³*Hi hír menmen im epei au, hi hír menmen ham wísenum meit nepni míre kírin. Hírak yínk kírak kóre nínik, hírak paan kírak kar hispínak wík (7), kom mar hiswiyen (10) mewim. Hírak kewis hat me mít iuwe mar hispínak wík (7) mau paan mórak im. ⁴*Hírak kíwaai ponik kírak keiyík kari hír ham miutíp me pínam wíak mau nepni. Híram lain mórak mar wík mepu nepni, miutíp au hírak keriyaam keiyím ken tí. Hírak kerp menep ninaan me míte wepítu kemeriwe híre wawine níkan. Hírak kemeriwe wawine níkan te hírak kakíkíp kakík. ⁵*Maain híre sip newenep híre wine níkan hírak kakinín naanmamre mít miyapír yapírwe nerer wit wit naanmamror werek werek wísenum. Híre wine níkan epei au, kírin kakíkíp kakík au. Hír mít ensel ne God netíwekhis neiyík nen yeno kerek God kewim. ⁶*Míte ip au wírír wen yaank weiník ap mít newik au, wit kerek God nípaa epei kenípek his yaaim te híre wawu werek wawít en. Hír mít ensel nórak naanmamrewe me tito wíak metike wenke hispínak kíutíp (o 42 wenke).

⁷*Hi hír menmen im epei au, mít ensel neit wit ke God hír nenepan. Maikel ketike mít ensel nises híh mórak hír netike kírin ketike mít ensel enun nórak hír yapírwe nenepan. ⁸Hír yapírwe nenepan te kírin ketike ensel enun nórak ap níni au. Maikel ketike ensel nórak níni te hír ap newisi nanu nanít wit ke God me wí meiyam au. ⁹*Hír nepír kírin ketike

ensel nórak nínaaiwír wit ke God. Kírin, hírak manpen (o yenmik) ke nípaa enum eik kepu, mít nenewek Seten, hírak kepno menep ninaan me God kesiuwe híh katíp God haiu mít enun. Hírak mítík enuk kewises mít miyapír nerer wit nau tí. Hír ensel yaain ne God nepírek ketike mít ensel nórak enun, hír newírek ketikeri nen tí.

¹⁰*Hír newírek ketikeri nen tí, hi hemtau híh ke mítík keit wit ke God. Hírak katíp kar ik: “In ek God kaiu hírak ketaihis hírak kírin menmen yapírwe keriuwe menmen mórak iuwe. Mítík kerek hírak kehimitanek kan tí kíkapa mít hírak keit menmen iuwe me God, hírak Mítík Iuwe. Hírak Mítík Iuwe kentar mít ensel epei nepír mítík enuk kerek wítaan wanewik hírak kepnen menep ninaan me God kesiuwe híh katíp God mít naiu yinan nau tí kerek nises híh mórak hír enun. ¹¹Naiu yinan hír epei nínik neriuwe hemkre me Krais hírak kóre Sipsip kerek nípaa hemkre mewen men tí. Hím God kerek hír netpim newepypírem híram mekepi te hír nínik. Hír ap nínaain nani te hír hanhan nanu tí au. Hír newis mít enun naníp naa nentar hír nises God híh mórak. ¹²*Te yi mít yeit wit ke God yetike menmen yapírwe yi han yaaik eyu. Te yi mít miyapír yetike menmen yapírwe me tí yi naanmamre híras. Seten epei kakíkíuwe kaknen tí han enuk wísenuk kakriwaank kakántar hírak kertei wí epei man menep te God kakíwaankek kakwírek kakóre si.”

¹³Kírin kertei hír nepírek, hírak ken tí, hírak kekírít koyei míte kerek nípaa wine níkan hírak. ¹⁴*Hírak koyei míte ip te kaaup au. Hír mít ensel newetíwe yapír mei me hore híh te híre weiyím weniuwe wen yaank weiník mít ap newi au, híre waunaaiwír kírin enuk ek híre wen wawu wawít yanímín. Híre wawu wawít en tito wíak metike hawí hítan kíutíp (o 42 wenke), hír naanmamrewe me menmen. ¹⁵Híre wírír weniuwe wen, kírin kewep híh kírak, típar wísenum míre mani mekiuwerek men. Típar mekiuwerek men mises míte ip e, te sír mórak mamnanep meiyíp mamno híre wawí. ¹⁶Sír mórak mamnanep meiyíp mamno, tí hírak kekepiye kewep te típar mekiuwerek men nímín kerek nípaa kírin kenikínem meke híh kírak mánanep meiyíp men. ¹⁷*Tí kekepiye kewep te típar men nímín kerek nípaa kírin kenikínem, hírak kírin han enuk wísenuk keriuwe míte ip, te

* 12:2 Mai 4:10 * 12:3 Dan 7:7 * 12:4 Dan 8:10
11:2-3 * 12:7 Ju 9 * 12:9 Lu 10:18, 22:31; Jen 3:1, 14; Rev 20:2
44:23, 49:13 * 12:14 Dan 7:25, 12:7 * 12:17 Rev 11:7, 14:12

* 12:5 Ais 7:14; 66:7; Sam 2:9; Rev 19:15 * 12:6 Rev
* 12:10 Jop 1:11; Sek 3:1 * 12:12 Ais

h̄rak k̄nainw̄rep k̄r̄r ken kaknep n̄kerek han h̄re n̄paa winen. N̄kerek in h̄r m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me God h̄r nat̄ip newepyap̄r h̄r nises h̄m me J̄sas. ¹⁸ K̄rin ken kerp tenhaan ke wan.

13

Miyak wiketeret tewepyap̄r h̄rekses

¹ *K̄rin kerp tenhaan me wan eik, hi h̄r m̄t̄ik keweik̄n k̄re miyak w̄senuk hak k̄niu keke wan kan. H̄rak kom m̄rak mar hiswiyen (10) mepu, paan mar hisp̄nak wik (7) mewik. Hat me m̄t̄ iuwe mar hiswiyen (10) mau kom m̄rak, niuk enum mau paan m̄rak mar hisp̄nak wik (7). Niuk im h̄ram h̄m enum metaw̄n God. ² *Miyak w̄senuk kerek hi h̄rek keke wan kan, h̄rak ȳnk k̄rak k̄re pusi ke yaank niuk m̄rak lepat, h̄t m̄rak m̄re miyak enuk kin̄n sak niuk m̄rak bea, h̄m k̄rak k̄re pusi ke yaank kin̄n sak niuk m̄rak laion. K̄rin kewet̄wek menmen m̄rak iuwe, h̄rak kewis̄ik h̄rak naanmamre m̄t miyap̄r nerer wit wit nau t̄, h̄rak kin̄n menmen yap̄rwe mau t̄. ³ *Hi h̄r paan kiut̄ip ke miyak w̄senuk n̄paa menmen mak̄ip w̄senuk te h̄rak kaki. Au, h̄ram mekiwo h̄rak kepu werek. M̄t miyap̄r yap̄rwe n̄r sak mau paan k̄rak h̄r nep̄r̄p̄r nat̄ip h̄rak iuwe te h̄r nisesik nemtau h̄m m̄rak. ⁴ M̄t miyap̄r newen̄pi k̄ri nentar h̄rak kewet̄ miyak w̄senuk menmen m̄rak iuwe te kakin̄n menmen yap̄rwe mau t̄. H̄r newen̄pi miyak kektikerek nentar h̄r han kitet h̄rak iuwe. H̄r nat̄ip nar ik: “Keim̄n h̄rak iuwe k̄re miyak enuk ik e? Keim̄n h̄rak iuwe te kakin̄nek kaktikerek tatnepak̄t? Taauye!”

⁵ *God kewis̄ miyak enuk ik kat̄ip h̄m enum h̄rak ketaw̄n God. H̄rak kewis̄ik h̄rak kin̄n naanmamre menmen yap̄rwe mau t̄ me tito wikak metike haw̄i h̄tan keiyak. ⁶ God kewis̄ik te h̄rak kewep h̄m k̄rak kat̄ip enum h̄rak ketaw̄n God, wit ke God ketike h̄r yap̄rwe kerek nau wit k̄rak. ⁷ *God kewis̄ik h̄rak ketike m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me God h̄r nenepan te h̄rak kin̄ni. H̄rak keit menmen iuwe te h̄rak kin̄n naanm̄pre m̄t miyap̄r nat̄ip h̄m ham h̄m ham, ȳnk k̄r ham ham h̄r ne weiw̄k yap̄rwe nerer wit wit. ⁸ *M̄t miyap̄r yap̄rwe nau t̄ nerer wit wit nanwen̄pi niuk me miyak enuk w̄senuk. Te m̄t miyap̄r kerek n̄paa God ap k̄r̄ak t̄ ketike nepni wen au,

h̄rak kewis̄ niuk m̄r mau t̄wei m̄rak kehimit̄eni h̄r nanu nantikerek, h̄r ap newen̄pi niuk me miyak ik au. T̄wei ik h̄rak t̄wei ke M̄t̄ik keweik̄n k̄re Sipsip n̄paa m̄t nak̄ip h̄rak kaa.

⁹ Yi eiȳmtau menmen mai! Neim̄n h̄r nemtau h̄m im h̄r han ekitetim werek werek! ¹⁰ *M̄t kerek God kehimit̄eni m̄t han h̄r nanwisi nekre w̄nak enuk, h̄r nan̄no nan̄kre w̄nak enuk. M̄t han kerek God kehimit̄eni m̄t han h̄r nanwaai h̄ne me his nan̄n̄ip, maain h̄r nanwaai h̄ne me his nan̄n̄ip nani keriyen. M̄t miyap̄r kerek nises h̄m me God h̄r nan̄nak̄n tokim nanises God werek werek nan̄ntar menmen enum im mamnen.”

¹¹ Menmen im epei man, hi h̄r t̄ kewep, miyak w̄senuk hak k̄niu t̄ kan niu ein. Miyak ik kom m̄rak wik mau paan k̄rak, h̄ram m̄re kom me sipsip te h̄rak kat̄ip enum kar ke k̄rin kat̄ip. ¹² Miyak w̄senuk kerek kises keiyak kin̄n kan, h̄rak keit menmen m̄rak iuwe kekreh̄r k̄rak kekepik kenip m̄t miyap̄r nau nerer wit wit newen̄pi niuk me miyak kerek n̄paa menmen menep paan k̄rak ketnen te kaki, au h̄ram mekiwo h̄rak kepu werek. ¹³ *Miyak kerek k̄niu t̄ kan, h̄rak k̄r̄ak menmen iuwe m̄t n̄r̄akem n̄paa taau. H̄rak k̄r̄ak menmen ham ham yap̄rwe, h̄rak kari si meke nepni man t̄ te h̄r m̄t miyap̄r nerp en n̄rek h̄rak k̄r̄ak menmen im. ¹⁴ *H̄rak kewis̄ m̄t miyap̄r yap̄rwe nan nerer wit wit keriuwe menmen iuwe miyak w̄senuk kewis̄ik h̄rak k̄r̄akem menep ninaan m̄rak. H̄rak kewis̄isorek ketpor kari han k̄r keriuwerek te h̄r nime nu ninaan mewim mar ke ȳnk ke miyak kerek h̄ne kenep paan k̄rak metnen kaki au h̄ram mekiwo, h̄rak kepu kepeit.

¹⁵ *Miyak kin̄n kan kewis̄ miyak kerek kisesik h̄rak k̄k̄ak nu m̄re ȳnk ke miyak kin̄n kan. H̄rak kekrit kepu kari nap. Ȳnk ik h̄rak kekrit kepu kari nap h̄rak kat̄ip k̄re m̄t̄ik. M̄t miyap̄r kerek n̄napen newen̄pi niuk m̄rak, h̄rak kaknipi h̄r nani.

¹⁶ H̄rak k̄r̄ak menmen ik ketike menmen hak enuk. H̄rak kenip m̄t miyap̄r yap̄rwe niuk m̄r iuwe, niuk wein̄m, m̄t kerek netenen pewek yap̄rwe, m̄t han au h̄r nepu wein̄n, m̄t n̄r̄ak menmen neit pewek mererim, m̄t han au n̄r̄ak menmen me m̄t iuwe naanm̄pri n̄r̄akem wein̄n. H̄rak kenipi h̄r enwisyaan mak emu his yaaim o emu maat

* **13:1** Rev 12:3, 17:3, 7-12 * **13:2** Dan 7:4-6 * **13:3** Rev 17:8 * **13:5** Dan 7:8, 25, 11:36; Rev 11:2 * **13:7** Rev 11:7 * **13:8** Sam 69:28; Rev 3:5, 5:6, 17:8, 20:12, 15, 21:27 * **13:10** Jer 15:2, 43:11; Mt 26:52; Rev 14:12 * **13:13** Mt 24:24; 2Te 2:9-10 * **13:14** Rev 19:20; Diu 13:1-4 * **13:15** Dan 3:4-6 * **13:17** Rev 14:9, 11, 16:2, 19-20, 20:4

kir. ¹⁷*Mít miyapír kerek hír ap newisyaan mak me miyak enuk o namba mírak mau his yaaim or maat kír, hír ap te nansi-uwe menmen mír nanít pewek mamrerim o nanino nanwír pewek nanít menmen taau. ¹⁸Haiu han etiket menmen im werek werek. Mít miyapír kerek nertei menmen werek werek, hír nanwenhis namba me miyak enuk. Namba im híram niuk me mítík. Namba im mírak híram mar 666.

14

Mít nar ke 144,000 nine henye

¹*Hi hír menmen im epei au, hi hír Mítík keweikín kóre Sipsip hírak kerp wit Jerusalem, niuk mírak ham mñiu (o neiyíp) Saion. Hírak ketike 144,000 mít miyapír kerek niuk mírak metike niuk me Haai kírak God mau maat kír, hír nerp ein. ²*Hi epei híri nerp ein, hi hemtau menmen meke nepni man. Híram matíp hím iuwe móre hitík siurik me sírsír men tí o móre nepni mewenín. Menmen hi hemtewem híram móre mít hír nírám gita mír. ³*Hír mít yapírwe nar ke 144,000 hír nerp menep yeno kerek Mítík Iuwe God kewik. Hír nerp ein nine henye hak yaaik menep menmen tekyaaít (4) híram mepu híram metike mít iuwe nar 24. Mít han nertei nine henye im au. Hír mít miyapír keriyen nípaa God ketorhis ne mít nau tí. ⁴*Mít miyapír in hír yaain nóre míte ap wíwaai wetike mítík wen au, hír nises God werek werek. Hír yaain nóre mít ap nari miyapír his newenen níríran au, hír ap newenípi niuk me típir enum o miyak enuk au. God kerekek. ⁵*Hír mít miyapír yaain. Hír ap natíp hím newisesik mei me wí hír nau tí au.

Mítíkít ensel wikak tatíp hím mírakít

⁶Hi hír menmen im epei au, hi hír mítík ensel hak keniuwe keke niu kan. God epei keriuwetek kan tí kakwepypír hím yaaim mírak mamú mamít típmain típmain enum eik. Hírak kan kaktíp hím im mamno mít miyapír hír yínk hak hak, hír natíp hím ham, hím ham, hír ne weiwík yapírwe nau nerer wit wit. ⁷*Hírak kínáp katíp kar ik: “Yi einain God eiyises hím mírak eiwenípi niuk mírak eiyántar wí epei man te God kakínke mít miyapír nau tí. Yi eiwenípi niuk me Mítík Iuwe God kerek kewis tí ketike nepni, wan metike mani, hitík, heipun. Yi eiwenípi keiyak

au ekít! ⁸*Hi hírek epei kan ken, hi hír mítík ensel hak kisesik kínáp katíp kar ik: “Eiyímtewek! Wit iuwe niuk mírak Babilon epei kewaank. Mít miyapír nau wit Babilon hír epei nari han ke mít miyapír nau nerer wit wit hír nisesi níríakmenmen enum newenípi niuk me típir, neweikín sip newet God. Mít nau Babilon hír nóre míte híre wetenen kap wain mekrerem, híre wari han ke mít te hír naním te hír nanwaai nantikerep.”

⁹⁻¹⁰**Ensel ik epei kan ken, hi hír ensel hak kíkaru kekiuwe kan kínáp katíp kar ik: “Mít miyapír kerek hír newenípi niuk me miyak enuk o nu móre yínk ke miyak wísenuk o hír neit mak mau his mír o maat kír, hír naním típar wain enum hím sisi mekre kap me God. Wain im híram mehímítan menmen enum God kakríak mít em kakántar hír nenipek han enuk wísenum. Mít narik God kakwisi naník্রে si metnen metike nan salfa míkáp si, hír yínk kír kaknen (o mamiyewor) wísenuk te ensel yaain netike Mítík keweikín kóre Sipsip hír naníríp naníri hír naník্রে si. ¹¹*Si tíwekre me si kerek míríak yínk kír kaknen (o mamiyewor), híram mamno niu típmain típmain enum eik. Mít miyapír kerek newenípi miyak enuk ketike yínk kar ke yínk ke miyak enuk o mít neit mak mírak mau his mír o maat kír, si im mamnip yínk kír kaknen (o mamiyewor) te si im híram ap mami wítaan o wanewik au, mamú mamít te hír mít miyapír nanu werek werek au.”

¹²*Menmen enum me miyak enuk mamnen te mít miyapír nises hím me God o nises hím me Jisas werek werek, hír nanínakín tokim naníríp.

¹³*Hírak katíp epei au, hi hemtau hím me mítík ensel keit wit ke God katíp kar ik: “Ti ewis menmen im mau tíwei: Mít miyapír kerek nises Mítík Iuwe God, hír nani in ere maain te hír han yaaik enu.” God Hímín Yaaik katíp, “Hím im híram yaaim. Hír nani nanínaaiwír menmen hír epei níríakem, hír nanu yain yain. Hír nanu yaain yaain nanántar menmen nípaa hír níríakem híram mamnen mamtikeri.”

Ensel neithis mít miyapír neriyei neri nan God

¹⁴*Hírak katíp epei au, hi hír napí kóre hike kau nepni. Hi hír napí kóre hike

* 14:1 Rev 3:12, 7:3-4 * 14:2 Esi 1:24, 43:2; Rev 1:15, 19:6 * 14:3 Sam 149:1; Ais 42:10; Rev 5:9, 7:4 * 14:4 Ef 5:27 * 14:5 Sam 32:2; Sef 3:13 * 14:7 Rev 10:6 * 14:8 Ais 21:9; Rev 17:2, 18:2, 3; Jer 51:7, 8 * 14:9-10 Rev 13:12-17 * 14:9-10 Sam 75:8, 11:6; Ais 51:17, 22; Jer 25:15; Rev 15:7, 16:19, 19:20, 20:10, 21:8; Jen 19:24; Esi 38:22 * 14:11 Ais 34:10; Rev 13:12-17 * 14:12 Rev 13:10, 12:17 * 14:13 1Ko 15:58; Hi 4:10 * 14:14 Dan 7:13

kau nepni, m̄t̄ik k̄re Krai h̄rak kewik h̄rak kekun hat gol ke m̄t̄ iuwe kau paan k̄rak. H̄rak ketenen h̄ne ke his t̄knuk enuk. ¹⁵ *Hi h̄rek epei au, m̄t̄ik ensel hak ketpaan keke w̄nak iuwe ke God kan ken̄ne m̄t̄ik kerek kau n̄p̄i ketp̄iw̄ek h̄m̄ iuwe kar ik: “Ti eh̄t̄ h̄ne ke his kit ewaaiyek eremir menmen. Wi epei man menmen mau t̄i h̄ram epei maa te ti eremir.” ¹⁶ H̄rak kat̄ip epei au, m̄t̄ik kau nepni h̄rak k̄waai h̄ne ke his k̄rak. H̄rak k̄waai h̄ne k̄rak keremir menmen yap̄irwe mau t̄i.

¹⁷ H̄rak keremir menmen mau t̄i, m̄t̄ik ensel hak keke w̄nak iuwe ke God ketpaan kan, k̄re m̄t̄ik kau nepni h̄rak ketenen h̄ne ke his t̄knuk enuk. ¹⁸ H̄rak kan witeik, ensel hak kerek naanm̄pre si, h̄rak k̄naaiw̄r k̄naan kerek m̄t̄i newepwar menmen newet God em. H̄rak k̄naaiw̄r k̄naan ken̄ne ensel ketenen h̄ne ke his t̄knuk enuk ketp̄iw̄ek h̄m̄ iuwe kar ik: “Ti ewaai h̄ne kit eremir̄r waai wain n̄kim m̄ram mau t̄i entar n̄kim h̄ram epei mew̄nki.” ¹⁹ *H̄rak kat̄ip epei au, ensel ketenen h̄ne ke his k̄rak k̄waaiyek keremir̄r n̄kim h̄ram mew̄nki. H̄rak keremir̄r h̄ram mew̄nki, h̄rak ket̄iw̄em keiȳm ken kew̄rem mekre sar te h̄r m̄t̄i ensel neit hen̄k̄ip (o hen̄k̄ik) nesem t̄ipar mamno. Sar im h̄ram tok piksa mehim̄tan God han enuk h̄rak kaknep m̄t̄i nau t̄i. ²⁰ H̄r nes̄es n̄kim im mekre sar meit men̄p̄in me wit. H̄r nes̄esim, hemkre meke sar hei k̄rak men m̄re mani k̄niu men yan̄m̄in mar ke 320 kilomita. H̄ram men mau niu mar ke waai mau teruk me hos.

15

Ensel nar ke hisp̄inak wik (7) netenen menmen enum mar hisp̄inak wik (7).

¹ *Hi h̄r menmen me hemkre epei au, hi h̄r menmen ham iuwe meit wit ke God. Hi h̄r m̄t̄i ensel nar hisp̄inak wik (7) nan̄nep m̄t̄i. Menmen im enum mamno t̄i mamnep m̄t̄i te maain God han enuk epei au, menmen enum epei au mesi. ² *Hi h̄r m̄t̄i ensel epei au, hi h̄r menmen m̄re wan h̄rak k̄re glas si merh̄he mekreerek. Hi h̄r wan metike m̄t̄i miyap̄ir kerek epei netike miyak enuk, nu m̄re ȳn̄k m̄rak ketike namba me niuk m̄rak, h̄r netikeri h̄r nenepan, te m̄t̄i miyap̄ir nin̄ini nentar h̄r ap newen̄p̄i niuk m̄r. H̄r nerp menep wan h̄r netenen gita kerek God kew̄t̄irem.

³ *H̄r netenen gita h̄r nine henye n̄paa Moses m̄t̄ik kerek k̄r̄rak menmen me God h̄rak kewis̄m metike h̄m̄ me M̄t̄ik keweik̄n k̄re Sipsip. H̄r nine henye nat̄ip nar ik:

“God k̄iau Iuwe ti M̄t̄ik Eruk Manpenuk, menmen ti h̄r̄rakem h̄ram yaaim iuwe.

Ti kerek naanemp̄re haiu m̄t̄i metike menmen yap̄irwe n̄paa ein ere in ere maain, ti h̄r̄rak menmen yaaim h̄ram werek werek. ⁴ *Neim̄in h̄r ap nanwen̄p̄i niuk mit a?

Au, h̄r yap̄irwe nan̄nen nanwen̄p̄i niuk mit. H̄r nanwen̄p̄i niuk mit ti k̄iau Iuwe, nant̄ip ti M̄t̄ik Eruk Manpenuk nan̄ntar ti kiut̄ipen ti kerek wetpen enuk heit.

Te m̄t̄i miyap̄ir nerer wit wit nan̄nen nanwen̄p̄i niuk mit nan̄ntar h̄r yap̄irwe n̄r menmen yaaim ti herekyorem.”

⁵ *H̄r nine henye epei au, hi h̄r haau iuwe m̄t̄i nehimitanem h̄ram me God keit n̄m̄in ke w̄nak k̄rak k̄hi kerp yaain, hi h̄r haau God kewim. ⁶ *Hi h̄r haau God kewim, te hi h̄r ensel nar hisp̄inak wik (7) kerek netenen menmen enum mar hisp̄inak wik (7) h̄r neke w̄nak ke God netpaan nen. H̄r nam̄r klos h̄ram m̄rius m̄re hike m̄r h̄m̄in. Ni m̄re gol meweik̄n han pank k̄r. ⁷ *H̄r epei nen witeik, te menmen miut̄ip me menmen tekyaat (4) kerek mepu yeno me God, h̄rak kewet̄ir m̄in mar hisp̄inak wik (7). God kerek kaku tipmain tipmain enum eik, h̄rak wen han enuk te han enuk m̄rak meweik̄n his m̄re t̄ipar m̄waai mekre m̄in im. ⁸ *H̄ram m̄re t̄ipar m̄waai mekre m̄in im, si t̄iw̄ekre me menmen iuwe me God metike menmen m̄rak merh̄he h̄ram m̄wap̄in w̄nak ke God keit n̄m̄in. H̄ram m̄wap̄in w̄nak ke God, keiyak kiut̄ip keit wit ke God ap te kakno n̄m̄in en ere menmen enum mar hisp̄inak wik (7) eim kerek ensel nar hisp̄inak wik (7) h̄r netenenim h̄ram epei au mesi.

16

M̄t̄i ensel neit menmen enum mekre m̄in neiȳm nen new̄rem mamno t̄i

¹ *Si t̄iw̄ekre m̄wap̄in w̄nak ke God, hi hemtau h̄m̄ me m̄t̄ik hak kekerek kat̄ip

* **14:15** Joe 3:13; Mt 13:39-40 * **14:19** Ais 63:3; Kra 1:15; Rev 19:15 * **15:1** Lev 26:21; Rev 15:6-7 * **15:2** Rev 4:6, 5:8 * **15:3** Eks 15:1; Rev 11:17, 16:7; Sam 92:5; 139:14, 145:17 * **15:4** Jer 10:6-7; Sam 86:9 * **15:5** Eks 38:21 * **15:6** Rev 15:1 * **15:7** Rev 14:10 * **15:8** 1Kin 8:10-11; Ais 6:4; Esi 44:4 * **16:1** Ais 66:6; Rev 16:17; Sam 69:24; Jer 10:25; Esi 22:31; Sef 3:8 * **16:2** Eks 9:10; Diu 28:35; Rev 13:12-17

häm iuwe kar ik: “Yi eiyät män kerek menmen enum me han enuk me God meweikän his märe tıpar mekrerem, yi eiyäm eino eiwenem emno ti.” ² *Hırak katıp epei au, hırak mıtık ensel kiutıp kinän keit män mırak keiyäm ken kewır menmen enum mekrerem men ti. Hıram men ti menep mıt miyapır kerek newenıpi niuk me miyak enuk ketike teinik mıt nesipaak märe yınk kırak, hır newis mak mau yınk kır. Hıram menep yınk kır ketnen hırak kenen (o meiyewor).

³ *Menmen im epei menep mıt, hi hır ensel hak (namba 2) kisesik ken kewen menmen enum mekre män hıram men wan iuwe. Men wan iuwe meweikän märe herwe hemkrik te menmen yapırwe mau mekre wan maa.

⁴ *Menmen yapırwe mau mekre wan maa, hi hır mıtık ensel hak (namba 3) hırak kan kewen menmen enum mekre män mırak men mani metike hıtık, hıram meweikän märe hemkre. ⁵ *Hıram meweikän märe hemkre, hi hemtau mıtık ensel kerek naanmpre mani metike hıtık hırak katıp kar ik: “God ti kerek ti yaaik. Nıpaa ere in ti hepu hepeit. Menmen enum ti hırakem hewaank tıpar hıram meteikän ti yaaik. ⁶ *Ti yaaik hentar nıpaa hır mıt nau ti nenep mıt miyapır kerek nises häm mit netike mıt profet nit hemkre mır mewen. Te in ek ti heweikän tıpar märe hemkre hır nanım ti enıp enrerim me menmen nıpaa hır nırakem.” ⁷ *Hırak katıp epei au, hi hemtau häm ke mıtık hak kerp kınaan kerek ensel newepwar menmen newet God em, hırak katıp kar ik: “Mıtık Iuwe God ti enuk manpenuk. Menmen enum ti erekyorem enıp enrerim me menmen enum nıpaa hır nırakem, hıram yaaim.”

⁸ Hırak katıp epei au, hi hır mıtık ensel hak (namba 4) hırak kewen menmen enum mekre män kırak men wepni. Men wepni te hıram si taak mıt miyapır yınk kır. ⁹ *Hırak si taak yınk kır hır nene God netpıwek enum me menmen im manıp nentar God hırak kari menmen im man menep mıt. Hır nınapen neweikän sip newet menmen enum hır nisesim, hır ap newenepi niuk me God hırak Iuwe. Au, hır nenerek wen nises han kır enuk.

¹⁰ *Menmen im epei man hi hır mıtık ensel hak (namba 5) kewen menmen enum mekre män kırak men yeno kerek miyak enuk kewim, te menmen märe wıtaan

toto mıwapın ti merer wit wit kerek miyak enuk hırak naanmpre mıt miyapır. Wıtaan toto mıwapın ti merer wit wit te mıt miyapır nınakän nin kır nentar yınk kır kenen (o meiyewor). ¹¹ *Hır nınakän nin kır te hır han kitet menmen enum mau yınk kır te hır nene God neriuwerem. Hır ap neweikän sip newet menmen enum au. Hır nises han kır.

¹² Menmen im epei au, hi hır mıtık ensel hak (namba 6) kan kewen menmen enum mekre män kırak men mani iuwe Yufretis. Hıram men mani Yufretis, hırak kenke keweikän kıre yayiwe te mıt iuwe naanmpre mıt miyapır nau ti kerek wepni kewep kn hır neke mani wi kırak nanınen. ¹³ Mani Yufretis kenke epei au, hi hır hämın enum wikak hıram meweikän märe pato o minaap. Hıram metpaan meke häm ke kırin, miyak enuk tetike miyak enuk keiyak niuk mırak profet enuk kewisesik.

¹⁴ *Hımın im hıram me herwe kerek hıram mırak menmen yaaim mirakel nıpaa mıt nırem au. Hımın wikak im men mıt iuwe nının naanmpre mıt nerer wit wit nau ti, hıram mari han kır te hır nererik nantike God nanınapan me wi hırak God kerek hırak Iuwe Manpenuk kehimitan mıt hır nantikerek nanınapan.

¹⁵ *“Hi Jisas hi etpi! Hi anen waswas me wi yi yepıtariyem yar ke mıtık enuk kekıntıp menmen. Mıt kerek hır naanmamre werek werek menmen maain mamnen, hır han yaaik nanu. Hır ap yınk enuk me menmen im mamnen mamre mıt kerek klos au hır ne puk weinik nen witeik.”

¹⁶ *Hımın enum wikak meithis mıt iuwe nının naanmpre mıt miyapır nau ti, hır nan nererik neit wit niuk mırak me häm Hıbru hıram Amagedon.

¹⁷ *Hır nererik epei au, hi hır mıtık ensel hak (namba 7) kewen menmen enum mekre män kırak men märe nıme. Epei au, mıtık keke wınak iuwe ke God menep yeno me mıtık iuwe, hırak ketıp häm iuwe kar ik: “Menmen God kırakem kenep mıt keriuwerem hıram epei au meit.” ¹⁸ *Hırak katıp epei au, hi hır nepni mewenın mari winen men ein men ein, hıram mewının wısenum ti kıtınık wısenum. Nıpaa God kırak ti ere in ap ti kıtınık karik au. Ti kıtınık hıram minın ti me nıpaa ein.

¹⁹ *Ti kıtınık wısenum te wit iuwe Babilon kewep pınak pınak ere wikak, wit iuwe me wit yapırwe mewaank. God ap

* 16:3 Eks 7:17-21 * 16:4 Sam 7:8-44 * 16:5 Rev 1:4; Sam 119:137 * 16:6 Sam 79:3; Ais 49:26 * 16:7 Rev 15:3, 19:2; Sam 19:9 * 16:9 Rev 9:20-21, 16:21 * 16:10 Eks 10:22; Ais 8:22 * 16:11 Rev 9:20-21, 16:12; Ais 11:15; Jer 50:38 * 16:14 1Te 5:2; Rev 19:6, 15, 19 * 16:15 Rev 3:3, 18 * 16:16 Het 5:19; Sek 12:11 * 16:17 Rev 16:1 * 16:18 Rev 8:5 * 16:19 Rev 14:8, 10

han kaa menmen enum m̄it ne Babilon n̄riakem te h̄irak han enuk kan̄ip keriuwe menmen im, h̄irak kewaanki k̄ire m̄it h̄ir naam t̄ipar si enum w̄isenum m̄in̄in h̄ir n̄inap. ²⁰ *T̄i k̄itan̄ik w̄isenum te m̄in̄iu (o neiȳip) iuwe metike t̄i wit wan kimaak keketik, h̄iram yap̄rwe mewep menke. M̄in̄iu (o neiȳip) mewep menke m̄iwaai, wit wan kimaak keketik mewep m̄inat̄in men m̄isaw̄in mekre wan meit n̄im̄in. ²¹ *Menmen im wen mepnen, hi h̄ir ais iuwe m̄ire nan h̄iram n̄imenum m̄ire 50 kilogram h̄iram meke nepni man menep m̄it miyap̄r nerer wit nau t̄i, h̄iram mewaanki. M̄it miyap̄r n̄ine God nentar ais enum im kerek man̄ip h̄iram menmen enum enum.

17

H̄im me m̄ite enu wari m̄it his wewenem

¹ *Menmen im man menep m̄it epei au, ensel kiut̄ip ke m̄it̄ik̄it ensel tar ke hisp̄nak wik (7) kerek tetenen m̄in mar hisp̄nak wik (7), h̄irak kan ketpo kar ik: “Ti etikewa euno hi ateiknut menmen enum God kak̄riak m̄ite enu wari m̄it his wewen̄nem. H̄ire wehim̄itan wit iuwe k̄ipwaai menep mani yap̄rwe. ² *M̄it iuwe kerek nin̄in naanm̄ipre m̄it miyap̄r nerer wit nau t̄i, h̄ir netike m̄ite ip h̄ir neiyewewan. H̄ire wenip m̄it miyap̄r yap̄rwe nau t̄i h̄ir n̄ire m̄it epei naam t̄ipar si enum h̄ir netaritari. H̄ire wenipi narik neriuwe menmen h̄ire wari han k̄ir keriuwerem (te h̄ir newen̄ipi niuk me t̄ipir enum).”

³ *H̄irak ketpo epei au, h̄irak ketauhis h̄im̄in kai, haw̄ir wen wiun wit wein̄ik m̄it auri en. Haw̄ir wiun en, hi h̄ir m̄ite piut̄ip wau miyak w̄isenuk k̄ire ȳwir. Niuk yap̄rwe mau ȳnk k̄irak te h̄iram niuk enum mat̄ip enum metaw̄in God. Paan mar hisp̄nak wik (7) mewik, kom mar hiswiyen (10) mau menterim.

⁴ *M̄ite h̄ire weriuwet klos m̄ire wenip, klos m̄ire nin̄im, h̄ire weseweriuwe menmen yaaim me gol o pewek o w̄ipe yehes. H̄ire wetenen kap me gol mekre his m̄ire wauri han ke m̄it han weriuwerem. Menmen enum menip God han enuk metike menmen enum h̄ire w̄riakem me wari m̄it his wewen̄nem h̄iram m̄iwaai mekre kap m̄ire h̄iram meweīkin m̄ire t̄ipar. ⁵ *Hi h̄ir niuk mau maat k̄ire h̄iram tok piksa h̄iram mat̄ip mar im: “M̄ite ip e h̄ire wehim̄itan wit Babilon Iuwe. H̄ire miye pe miyap̄r yap̄rwe nari m̄it his newen̄inem.

H̄ire miye pe menmen enum yap̄rwe m̄it miyap̄r nerer wit nau t̄i h̄ir n̄riakem.”

⁶ *Hi h̄irep h̄ire wetaritari w̄ire m̄it̄ik kaam t̄ipar si enum wentar h̄ire waam hemkre me m̄it miyap̄r kerek nises h̄im me God ketike h̄im me Jisas kerek newepyp̄r h̄ir nisesik te m̄it nan̄ip h̄ir naa. Hi h̄irep te hi han kai kekrit hi han kitet har ik: “H̄ire peim̄in?”

⁷ *Hi wen han kitet m̄ite ip, te m̄it̄ik ensel ketpo kar ik: “Ti henmak te ti han kitet m̄ite ip e yap̄rwe? Hi etput ewepyp̄r m̄ite ip wetike miyak kerek h̄irak paan hisp̄nak wik (7) kom mar hiswiyen (10), m̄ite ip wau sip k̄irak, h̄ir neim̄in. ⁸ *Miyak enuk ti epei h̄irek, h̄irak n̄ipaa kepu t̄i te in ek au, h̄irak k̄inaiw̄irek. H̄iram menep te h̄irak kak̄tpaan kak̄ike hei enuk kesikekre, h̄irak kakno kak̄iwaank kaki kak̄irerek. M̄it miyap̄r nau t̄i kerek God ap kewis niuk m̄ir mau t̄iwei m̄irak n̄ipaa w̄i h̄irak ap k̄irak t̄i metike nepni wen au, m̄it miyap̄r in h̄ir nan̄irek h̄ir han kekrit. H̄ir han kekrit nentar miyak ik n̄ipaa kepu t̄i te in ek au. Maain h̄irak p̄ike kaku te h̄ir nan̄irek nan̄ip̄irp̄ir.

⁹ *M̄it kerek nertei menmen werék werék h̄ir han etiket menmen im. Paan m̄irak mar hisp̄nak wik (7) h̄iram wit iuwe kiut̄ip m̄it nimaak kau m̄in̄iu (o neiȳip) mar hisp̄nak wik (7). M̄ite ip wau sip k̄irak h̄ire wau weit wit iuwe eik. ¹⁰ Paan hisp̄nak wik (7) im h̄iram mehim̄itan wit iuwe kiut̄ip ketike m̄it iuwe hisp̄nak wik (7) naanm̄ipre m̄it miyap̄r nau t̄i. M̄it iuwe hisp̄nak (7) h̄ir epei nen naa. Kiut̄ip h̄irak wen kepu, keiyak ap kan naanmamre m̄it wen au. Maain h̄irak kaknen h̄irak kaku kike keremem. ¹¹ Miyak enuk n̄ipaa kepu t̄i te in ek au, h̄irak m̄it̄ik iuwe hak ke h̄ir nar hisp̄nak wik (8) h̄irak ketike m̄it han en nar ke hisp̄nak wik (7) h̄ir nin̄in naanmamre m̄it miyap̄r nau t̄i. Maain h̄irak kakno kak̄iwaank kaki.

¹² *Kom mar hiswiyen (10) ti epei h̄irem, h̄iram mehim̄itan m̄it iuwe nar hiswiyen (10). H̄ir ap n̄ire m̄it iuwe wen au, te maain h̄ir nan̄it menmen iuwe nantike miyak enuk te h̄ir nanin̄in naanmamre m̄it miyap̄r nanu t̄i me w̄i mei kike. ¹³ M̄it nar hiswiyen (10) h̄ir nau han kiut̄ip te h̄ir nanwet miyak enuk menmen m̄ir iuwe te h̄irak kak̄ikreh̄ir k̄ir naanmamre menmen m̄ir. ¹⁴ *H̄ir m̄it nar hiswiyen (10) nantike M̄it̄ik keweīkin k̄ire Sipsip h̄ir nan̄inepan te h̄irak kaktike m̄it kerek h̄irak kari han k̄ir ken̄inor h̄ir nises h̄im m̄irak,

* 16:20 Rev 6:14 * 16:21 Eks 9:24; Rev 11:19, 16:9, 11

14:8 * 17:3 Rev 13:1 * 17:4 Esi 28:13, 16; Rev 18:16; Jer 51:7

* 17:7 Rev 13:1 * 17:8 Rev 11:7, 13:8; Dan 12:1

* 17:1 Jer 51:12-13; Rev 17:15

* 17:2 Ais 23:17; Rev

* 17:5 Rev 14:8 * 17:6 Rev 18:24, 19:2

* 17:14 1Ti 6:15

hír naninín mít enun in. Hír naniníni naníntar hírak kerekek Mítík luwe kerek God kewetiwek menmen mīrak iuwe kinín mít iuwe yapīrwe nerer wit wit, hírak naanmamre mít iuwe kerek naanmīpre mít miyapīr han.”

¹⁵ *Mítík ensel ik hírak wen ketpo kar ik: “Mani típar kerek ti hír mīte enu wari mít his wewenēm híre wau menep in, híram mehimitán mít miyapīr natíp hím ham hím ham, yínk kír hak hak, hír ne weiwík yapīrwe nau nerer wit wit. ¹⁶ *Kom mar hiswiyen(10) mehimitán mít nīpaa ti híri netike miyak enuk hír han enuk nīnapen mīte enu ip kerek wari mít his wewenem. Hír nanínen nanri menmen mīre yapīrwe te hír nanwír mīte wawí puk weiník wawu wawít. Epei au, hír nanip naník yínk kīre. Hír naník yínk te hír nanman si menmen mei kike wen mepu. ¹⁷ Hír nanríak menmen enum im naníntar God kakri han kír te hír ap nertei hír nanises han kīrak. Hír nepítari hír nanises han kīrak hír nanu han kiutíp hír nanwis miyak enuk naanmamror ere hím nīpaa God ketpim híram mamnen. ¹⁸ Mīte kerek ti epei hírep híre wehimitán wit iuwe kerek naanmīpre mít iuwe nau tí nerer wit wit.”

18

God kewaank wit iuwe Babilon

¹ Maain hi hír mítík ensel hak keke wit ke God kan. God epei ketpīwek menmen mīrak iuwe te menmen mewik merhíhe mīr wīsenum men tí. ² *Hírak kan kīnap katíp hím iuwe kar ik:

“Mīte kerek wehimitán wit iuwe Babilon God kewaankep.

Híre epei waa. In ek herwe, hímín enum, típir metike hore ham ham enum yapīrwe menmen enum híram man mewik.

³ *Menmen im epei man mentar mít miyapīr nerer wit wit epei newenīpi niuk me típir.

Híram mar ke hír netikerep nīríran, hír naam típar si enum mīre.

Híram mar ke hír mít iuwe nerer wit wit nīwaaí netikerep.

Mít nerer wit wit kerek nesiuwe menmen neit pewek yapīrwe nentar híre hánhan weit menmen yapīrwe te híre wau werek werek wises han kīre enuk.”

⁴ *Hírak katíp epei au, hi hemtau hím ke mítík hak keit wit ke God hírak katíp kar ik:

“Yi mít miyapīr nai. Yi eino eikeipín mīte enu eip e.

Yi ap eikiterep eiríak menmen enum au emít! Hi hínapen ap eiyuwep eitíkerep au.

⁵ *Hi ehip entar menmen enum yapīrwe híre wíríakem.

Menmen enum mīre híram yapīrwe mīre tíu mīte wenípaam, te God epei kīrem ap han kaa rem.”

⁶ *Hi píke hemtau hírak katíp mít han kar ik: “Yi píke eirekyíwe menmen enum mamír ke híre nīpaa wíríak mít miyapīr han em.

Te menmen miutíp híre wíríakem yi eirekyíwerem wik.

Híre nīpaa weweti típar si enum miutíp yi yaam, te in ek yi eiwetíwe típar si enum wik híre wawím.

⁷ *Nīpaa híre niuk mīre híram iuwe híre wises han kīre wau werek werek.

Te in ek yi eirekyíwe enum ere yínk kīre kakwo kakír ke nīpaa híre wises han kīre wau werek werek.

Yi eirekyíwerem mamír im eiyíntar híre nīpaa watíp hírehes war ik: ‘Hi hau in hi mīte iuwe hínín mít miyapīr yapīrwe. Hi ap híre mīte kerek mítík kīre kaa kīnaiwīrep au. Hi ap te han enuk ekít eriuwe menmen taau.’

⁸ *Híre watíp enum warik te menmen enum im mamníp ep me wí miutíp keremem.

Híre waunap, híre waukít, híre nīnpi mími, mít han nanísi yínk kīre kekre si.

Menmen im enum mamnep wit Babilon mentar mítík iuwe God kerek kakínke mít miyapīr newik, hírak manpenuk wīsenuk kakises han kīrak kakríakem.”

⁹ *Maain mít iuwe kerek nínín naanmīpre mít miyapīr nerer wit wit hír nanír si tíwekre me yínk kīre si taak. Nīpaa hír netikerep hír nises han kír hír nau werek werek, te in ek hír nanír te hír han enuk nankítép. ¹⁰ *Hír nanír yanímín naníntar hír nīnaain si menmen enum maaup. Hír nanír nankít nantíp nanír ik: “Haai o! Menmen im menep wit Babilon híram enum. Ti wit iuwe niuk mít wīsenum te waswas menmen enum yi

* 17:15 Ais 8:7; Jer 47:2 * 17:16 Rev 18:8 * 18:2 Rev 14:8; Ais 13:21, 34:11; Jer 50:39 * 18:3 Rev 14:8

* 18:4 Ais 48:20; Jer 50:8, 51:6, 45; 2Ko 6:17 * 18:5 Jen 18:20-21; Jer 51:9 * 18:6 Sam 137:8; Jer 50:15, 29; 2Te

1:6 * 18:7 Ais 47:7-9 * 18:8 Rev 17:16; Jer 50:34 * 18:9 Rev 17:2; Esi 27:30-35 * 18:10 Esi 26:17; Dan 4:30

* 18:11 Esi 27:36

mít miyapír en yi yírakem God kerawaank kenterim.”

11 *Mít nerer wit wit kerek nesiuwe menmen kago mír nanít pewek mererim neit wit Babilon, hír nanírek nepei kewaank, hír nankítek naníntar hír mít newik ap nanít menmen mír au. Hír epei newaank. 12 *Menmen kago mír híram im: Gol, silva, nan mírúus yaaím, bis me pewek iuwe, laplap yaaím míre híke, laplap mei míre niním metike yinamín metnenam, laplap slika. Nu ham ham híram miutíp miutíp meit yaank mánín yaaím metike menmen yapírwe mít nesipaam me miyak elefan níkin míram o nu yaaím me pewek nan iuwe, o ain, o bras, o nan yaaik kewír mutmut. 13 Hír neit nu meruk yánk míram metike nekíp, siyak me niu, semi, yeipre, kono, miyak wípínk, meruk o mír kerek mít nesiým híram mánín yaaím, típar wain metike gris, plaua metike rais, bulmakau, sipsip, hos metike karis, híram metike mít miyapír hír nírak menmen me mít ap neit pewek mererim au. 14 Hír mít nerp en natíp nar ik: “Nípaa ti míte níhan enu wírau hanhan menmen yapírwe, te in ek ti enu he míte. Menmen yaaím mít newír pewek yapírwe nantíwem metike menmen yaaím ti heses heriuwerem, híram epei men. Híram ap píke mamnen te ti etíwem taau.”

15 *Mít kerek nesiuwe menmen mír neit pewek mererim, hír nanírp yanímín nanínápen menmen mamníp mamír ke híram menep wit Babilon te hír nankítep. 16 *Hír nankítep nantíp nanír ik: “Ke miye o! Nípaa wit ik Babilon hírak yaaik híre míte kerek wamír laplap híke metike laplap ham híre niním metike yinamín metnenam. Ti heses heriuwe gol, nan yaaím metike bis me pewek iuwe. 17 *Te in ek wasenum menmen yaaím yapírwe epei newaank.”

Mít kerek ninín naanmípre sip, hír nantike mít boskru kerek nírak menmen me sip, hír nantike mít nau sip o neit nan me menmen hír netíwem mekre wan newet mít em, hír yapírwe nanírp yanímín nanír wit Babilon. 18 *Hír nanírp yanímín nanír wit Babilon si taak hír nantíp hím iuwe nanír ik: “Ap wit kei yaaik kar ke ik e nípaa ere in taau.” 19 Hír nanwen toni nankítek nantíp nanír ik: “Haiu mamkít han tewenín wit iuwe ik e mamíntar mít nerer wit wit kerek neriuwet sip mír man

in, hír neit pewek yapírwe meriuwe menmen hír nesiúwerem man in. Te in ek wasenum wit yaaik ik kewaank.”

20 *“Yi mít kerek yi yau wit ke God, yi han yaaik eiyu. Yi mít kerek God kehimítenei yi yírak menmen mírak o yi profet yi yewepyapír hím mírak o yi mít miyapír kerek yi yises hím me God, yi han yaaik eiyu! God epei hírak wit Babilon enum kakrer menmen enum nípaa hír nerekiyem.”

21 *Hír natíp epei au, hi hír mítik ensel wísenuk ken kekin nan wísenuk kewis pakín híre heipun. Hírak kekiník keiyík ken kewírek kekre wan kesikekre hírak katíp kar ik: “Mar ke hi hewír nan ik ken kekre wan kesikre, te God kakíwaank wit Babilon. Maain wit eik hírak píke kakíkrit kaku taauye. 22 *Mít kerek níram gita nine henye o netenwo taur o níram heurek, hír maain ap nanínen nanírakem au. Mít kerek nírak menmen ham ham ap píke nanínen nanu wit Babilon au. Mít ap píke nemtau nan iuwe kakwen rais haas míram meit wit Babilon taau. 23 *Mít ap píke naníksiu si keiyak nanít wit Babilon taau. Mít ap píke nanímtau hím me mítik o míte hír nanítan. Mít kerek nan nesiuwe menmen kago mír, hír mít iuwe ne tí nerer wit wit. Yi mít ne wit Babilon, yi epei yari han ke mít miyapír nerer wit wit yeriuwe menmen enum me memipín yi yírakem.”

24 *God kewaank wit Babilon kerek kehimítan wit iuwe yapírwe kentar hír nenep profet ne God netike mít miyapír nises hím mírak hemkre mír mewen míwaai tí. Hemkre mír metike hemkre me mít miyapír yapírwe ne tí hír mít nípaa naníp naa.

19

Mít miyapír neit wit ke God han yaaik nentar God kewaank wit Babilon

1 Maain hi hemtau menmen míre mít miyapír yapírwe neit wit ke God hír natíp hím iuwe nar ik: “Haiu emwenípi niuk me God kaiu. Hírak kerekek epei ketáihis. Hírak niuk mírak iuwe hírak manpenuk wísenuk. 2 *God skelim mít nises menmen yaaím. Hírak epei skelim míte enu kerek wari mít his wewenínem. Híre wewaank mít miyapír ne tí yapírwe weriuwe menmen enum híre wírakem. God kaap kerer menmen enum nípaa híre wírak mít miyapír kerek nises hím mírak. Híre

* 18:12 Esi 27:12-13, 22 * 18:15 Esi 27:31, 36 * 18:16 Rev 17:4 * 18:17 Esi 27:27-29 * 18:18 Esi 27:32

* 18:20 Ais 44:23; Diu 32:43; Jer 51:48 * 18:21 Jer 51:63-64; Esi 26:21 * 18:22 Ais 24:8; Esi 26:13 * 18:23

Jer 7:34, 16:9, 25:10; Ais 47:9 * 18:24 Jer 51:49; Mt 23:35; Rev 17:6 * 19:2 Rev 6:10, 16:7 * 19:3 Rev 14:11

* 19:4 Rev 4:2, 10

wanip naa.” ³ *Hir pike natip neteipim nar ik: “Hau emwenipi niuk me God. Si tiwekre me wit Babilon hiram mamno niu tipmain tipmain enum eik.” ⁴ *Hir natip epei au, mit iuwe nar 24 kerek nau yeno me mit iuwe, hir netike menmen tekyaaat (4) kerek mepu hir newen ninip nitehir nau ti menep ninaan me God kerek kau yeno kirak. Hir natip nar ik: “Hiram him yaaim hau emwenipi niuk mirak.” ⁵ *Hir natip epei au, hi hemtau him ke mitik hak kerp kirapit yeno me God hirak katip him iuwe kar ik: “Yi mit miyapir niuk iuwe o niuk weinim kerek yises him me God yi hanhanek. Yi eiwenipi niuk mirak.”

Mitik keweikin kire Sipsip keit mite, te hir yapirwe nererik naam menmen

⁶ *Hirak katip epei au, hi hemtau mit miyapir yapirwe hir nererik natip him iuwe nar ke mani sir menep o nepni mewenin. Hir natip him iuwe nar ik: “Hau emwenipi niuk me God. Hirak kerekek Manpenuk Wisenuk hirak kinin naanmpre menmen yapirwe.” ⁷ *Hau han yaaik emu emwenipi niuk mirak mamantar Mitik keweikin kire Sipsip kakit mite pirak hir han nanitan. Hire epei wemani menmen mire. ⁸ *Hir mit ensel newetiwe laplap yaaim mire hike hapik mewim au te hire waumir.” (Laplap yaaim mire hike hiram menmen yaaim kerek mit miyapir nises him me God hir nriakem.)

⁹ *Hir natip epei au, mitik ensel kerek kerp ketikewa hirak ketpo kar ik: “Ti ewis menmen im. Mit miyapir kerek God kenor naninen nanim menmen me Mitik keweikin kire Sipsip kakit mite pirak, hir han yaaik nanu.” Hirak wen ketpo, “Him im hiram him me God hirekes.” ¹⁰ *Hi hemtau menmen hirak ketpo, te hi ewen ninip hitehir ewenipi niuk mirak. Hirak kewena ketpo kar ik: “Ti ap ewenipi niuk mai au emit! God kerekek. Hi hirak menmen me God har ke ti etike nit yinan kerek yises him me Jisas yewepyapir him mirak yatip mit em. Menmen Jisas kewepyapirem, hiram menmen mikaap mit profet natip newepyapir him me God.”

Him me mitik kau hos kire hike

¹¹ *Hirak ensel ketpo menmen epei au, hi hir weipir ke wit ke God kenke, hos hike kerp en. Mitik kau sip kirak hir nenewek niuk mirak “Mitik kerek naanmpre

menmen mirak werek werek.” Hirak ketike mit hir naninepan, hirak ¹² *skelim mit, hirak kises menmen yaaim kirakem keremem. Nanamir kirak hirak kir kire si keteikin mit hirak kertei menmen mekre han kir. Hat yapirwe me mit iuwe hirak mau paan kirak. Niuk mirak ham mau maat kirak te mit neiyap ap nerteiyem au. Hirak kirak kerekek. ¹³ *Hirak kamir laplap nokim kerek nipaa hir newermaam mekre hemkre. Hir ne wit ke God nenewek niuk mirak “Him me God.” ¹⁴ Mit yapirwe ne ami ne wit ke God hir nisesik nau hos mire hike yapirwe namir laplap yaaim mire hike hapik mewim au. ¹⁵ *Hi hir hine ke his nokik tiknuk enuk koke him mirak kan. Hirak kaknep mit miyapir nerer wit wit kakriuerem. Epei au, hirak kakinin naanmamor wisenum te mit han ap nanikrehir kirak taau. Hirak taau. Hirak naanmamor kakir ke mitik ketenen paap keiyik naanmpre bulmakau. Hirak kakinin mit yapirwe kakawaank mit kerek ap nises God kakir ke mitik keit henpik (o henkip) keiyim kekpep yiwir kekre sar kehimitan God hirak han enuk keriuweri. ¹⁶ *Him ham mau laplap mirak, mau hit naap kirak matip him miutip marik: “Mitik ik hirak kinin naanmpre mit iuwe kerek naanmpre mit miyapir yapirwe nau ti.”

Hirak Mitik Iuwe kinin mit iuwe yapirwe.

¹⁷ *Hi hirek epei au, hi hir mitik ensel hak kerp nimin ke wepni kenine hore yapirwe kerek menuuwe mau niu, keninewem keriuwe him iuwe hirak katip kar ik: “Yi hore yi yainen eikiyan eiyit niutip yi eiyim menmen God kakrimaniyem. ¹⁸ Yi einen eiyim naan me mit yapirwe. Mit iuwe ninin naanmpre ami, mit iuwe ne ami kerek nises han kir, hir netike mit weinin nekepi nenapan, mit iuwe, mit weinin, mit nepu werek, mit han nriak menmen me mit iuwe naanmpri. Hir naan kir ketike naan me hos metike mit newim, menmen yapirwe.”

¹⁹ **Hirak katip epei au, hi hir mitik keweikin kire miyak enuk ketike profet enuk kewenin him menmen kerek kirak menmen yapirwe nipaa mit nirem au kikaap miyak wisenuk keriuwerem. Hirak kikaap miyak enuk keriuwerem kari mit miyapir han kir te hir neit mak mirak mau yink kir, hir newenipi nu hir nimaak nar

* 19:5 Sam 22:23, 134:1, 135:1; Rev 11:18 * 19:6 Rev 11:15, 14:2, 15:3 * 19:7 Rev 21:2 * 19:8 Ais 61:10
 * 19:9 Mt 22:2-3 * 19:10 Ap 10:25-26; Rev 22:8-9 * 19:11 Rev 1:5, 6:2; Sam 96:13; Ais 11:4 * 19:12 Rev 1:14, 2:17 * 19:13 Ais 63:1-3; Jo 1:1, 14 * 19:15 Rev 1:16, 4:8, 12:5, 14:19-20, 21:22 * 19:16 Rev 17:14 * 19:17
 Esi 39:17-20 * 19:19 Esi 27:30-34 * 19:19 Sam 2:2 * 19:20 Rev 13:12-17, 20:10, 15; Ais 30:33

ke miyak enuk. ²⁰ *Hirakit wen tepu te hir netiwekithis newiret ten tekre hei iuwe mire wan si metnen meriuwe nan sulfa mekrerek. ²¹ *Te mit han kerek netikeri nenapan, Mitik Iuwe kerek kau hos, hine keke him kirak kan kanip kenepi. Hirak kan kanip kenepi, hore man maak yink kir ere tu iuwe.

20

Seten kau kekre hei 1,000 tito

¹ *Hi hir hore maak yink kir epei au, hi hir mitik ensel hak kekiuwe wit ke God kan. Hirak kekiuwe wit ke God kan ketenen ki metike sen ain wisenum. Ki hiram me mikaisiu weipir ke hei enuk wisenuk kesikekre. ²⁻³ **Hirak kan keithis kirin kerek niuk mirak ham mar im: "Manpen (o yennik) ke nipa, hirak Seten, hirak mitik enuk kerp menep ninaan me God kesiuwai him." Hirak mitik ensel ketiwekhis kinnek kesenekik keriuwe sen ain kewirek ken kekre hei. Kewirek ken kekre hei kesikekre, hirak keyepet weipir kehuruwek hit tokim me tito 1,000. Hirak kehuruwek hit tokim te Seten ap kakno ein ein kakri mit miyapir han kir kakwisorek ere 1,000 tito hiram epei au. 1,000 tito hiram epei au, maain hirak kannaipisek kakno ein ein me wi kike. ⁴ *Epei au, hi hir yeno me mit iuwe. Mit han newim. God kewisi hir skelim mit. Hi hiri netike himin ke mit miyapir kerek mit nerekir teruk kir kewen keket kentar hir ap newenipi niuk me miyak enuk o menmen hir nesipaam mau his o maat kir au. God kikian hir nekrit nau, hir nantike Krai hir naninin naanmampre mit miyapir me 1,000 tito. ⁵ Mit han ap nises God nipa epei naa, hir ap pike nanikrit in au. Maain 1,000 tito hiram epei mamnen, hir pike nanikrit. Im em hiram namba wan taim God kikian mit miyapir nipa naa te hir pike nekrit nepu. ⁶ *Mit miyapir kerek God kinin kikian te hir nekrit nau, hir mit yaain, hir han yaaik nanu. Hir han yaaik nanu nanintar hir ap pike nani nanteipim nanino nanikre si au. Hir nanre mit pris kerek newepwar menmen nanwet God kaktike Krai em, hir nantike Krai naninin naanmampre menmen me 1,000 tito.

God kewaank Seten hirak kewirek kekre si enum

* 19:21 Rev 19:17-18 * 20:1 Rev 9:1 * 20:2-3 Rev 12:9 * 20:2-3 Ju 6 * 20:4 Dan 7:9, 22, 27; 1Ko 6:2; Rev 13:17 * 20:6 Rev 1:6 * 20:8 Esi 38:2, 9, 15-16 * 20:9 2Kin 1:10; Esi 39:6 * 20:10 Jen 19:24; Sam 11:6; Rev 19:20; 21:8 * 20:12 Dan 7:9-10; Mt 25:31-46; Rev 13:8; Ap 17:31; 2Ko 5:10 * 20:13 Ro 2:6; 1Pi 1:17; Rev 2:23, 22:12 * 20:14 1Ko 15:26, 55 * 20:15 Mt 25:41; Rev 13:8, 19:20 * 21:1 2Pi 3:13

⁷ Maain 1,000 tito hiram epei au, mitik ensel hirak kikaisiu weipir ke hei kesikekre kesiupan sen ain kaknaaiwir Seten kakno. ⁸ *Hirak kakno kakwenin him mit miyapir yapirwe ne ti nerer wit wit, naninin wit iuwe Gok ketike Megok. Hirak kakweninor him te hir naninin nanrerik nantike mit han naninapan. Mit ne ami narak hir nanire tenhaan ke wan hir yapirwe. ⁹ *Hir nanike ti nanino yaninin nanweikin wit Jerusalem kerek mit miyapir ne God nanwik, wit kerek God hanhanek. Hir nanweiknor naninip te si maminke mamke wit ke God mamnen si tatim mit ne ami in. ¹⁰ *Si tatim mit ne ami in, te God kakithis Seten kakwirek kakno hei o wan si metnen mekrerek meriuwe nan salfa. Hirak kakno hei o wan si metnen mekrerek kerek miyak enuk ketike profet enuk kewisesik tewiyen. Hirakit tatu tatit en yink kirakit kaknen (o kakis)es) tipmain tipmain enum eik.

God skelim mit miyapir yapirwe

¹¹ Menmen im epei man, hi hir yeno me mitik iuwe kire hike, mitik iuwe kewik. Ti ketike nepni mirir mekeipin ninaan mirak ap minmatin wit keyiak te hiram misawin mau meit en au. (Te hiram meweikin mire napi). ¹² *Hiram meweikin mire napi epei au, hi hir mit miyapir niuk mir iuwe, mit miyapir au weinin kerek nipa naa. Hir nan nerp menep ninaan ke mitik kau yeno mirak, mit ensel nan nenke twei ham miwaai en. Epei au, hir neit twei kiutip hak, kerek niuk me mit kerek nises him me God nanu nantikerek mewik. God skelim mit in nipa naa keriuwe menmen hirak kirem mekre twei im me menmen hir nriakem. ¹³ *God kikian mit miyapir kerek naa nekre wan netike mit miyapir kerek epei naa nerer wit wit hir nerp menep ninaan mirak, hirak skelim mit miyapir me menmen hir nriakem nau ti. ¹⁴ *Epei au, God keit menmen menip mit nani metike wit kerek himin ke mit naa miwaai en, hirak kewirem men mekre hei o wan si metnen mekrerem hiram nepei au mau meit. Hei si metnen mekrerem hiram enum mar ke mit hir pike nani. ¹⁵ *Mit miyapir kerek God ap kir niuk mir mekre twei ik kerek ketpwek niuk me mit miyapir hir nanu nantikerek, hirak kewiri nekre hei wan si metnen mekrerek.

21

Jon kír tí ketike nepni meiyam man mekrehr me tí ketike nepni nípaa mepu

1 *God kewári nekre hei si metnen mekre-
erek epei au, hi hír tí keiyak ketike nepni
meiyam mepu mekrehr ke tí keiyak ketike
nepni meiyam nípaa mepu. Híram metike
wan epei au mesi. 2 *Epei au, hi hír wit
kerek God kehímítanek hírak wit kírak.
Hírak wit Jerusalem keiyak kekrehír ke
wit Jerusalem ke nípaa. Hírak keit wit
ke God kínaiwírek kekiuwe kan. God
kemaníyek yaaik kóre míte wesewetike
mítik nanítan. 3 *Hi epei hírek, hi hemtau
hím ke mítik keit yeno me mítik iuwe
hírak katíp kar ik: “Eiyímtewem! God
wínak kírak kau nímín ke mít miyapír te
hírak kaku kaktikeri. Hír nanu nanre mít
nírak, hírak kaku kaktikeri kakre God kír.
4 *God kaknip mít miyapír en han yaaik
nanu. Hír ap píke nani o han enuk o nankít
o yínk kír kaknen au. Menmen im me
nípaa ein híram epei au.”

5 *Mítik kerek kau yeno me mítik iuwe
ketpo kar ik: “Ti emtewek. Hi aníp
menmen yaaim mamíkrehr me menmen
nípaa.” Hírak wen ketpo, “Ti ewis men-
men im hi nepei hetputem emu tíwei entar
menmen hi hetpi yi mít em híram yaaim.”

6 *Hírak katíp, “Menmen im híram nepei
au. Hi mítik kerek nípaa menmen ap mepu
au, hi hepu, maain hi apau. Hi hírak
menmen yapírwe te menmen yapírwe mít
miyapír kerek hanhan naním típar hi
awetírem weiním típar mai mamkepi hí-
nanu nanít tipmain tipmain enum eik. 7 *Yi
mít kerek yi yises háim mai werek ere yi
yayi, yi wen yírak menmen mai yaaim
yínín menmen enum mamri han ki enuk,
yi mít in hi aweti menmen im yapírwe hi
etpiyem. Hi are God kí, yi eire níkerék nai.

8 *Te mít kerek hírá nípaa nisísa hi God, in
ek au nínápen nentar mít naníp nentar hí-
nísísa, hírá netike mít neweikín sip newet
God, mít kerek nírák menmen enum
enum, mít kerek nenep mít han hírá nani,
mít kerek nari miyapír his newenínem,
mít kerek nírák nasi, mít kerek newepwar
menmen newet típir em, hírá nantike mít
enun newesísek, hírá yapírwe nanínó hei
iuwe míre wan si metnen meriuwe nan
salfa mekrerek. Menmen im híram enum
míre mít hírá píke nani naníkrerem.”

Hím ke wit Jerusalem hak yaaik

* 21:2 Ais 52:1, 61:10; Hi 11:16, 12:22; Rev 3:12 * 21:3 2Kro 6:18; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * 21:4 Rev 7:17; Ais 35:10,
65:19 * 21:5 Rev 4:2, 10; 2Ko 5:17 * 21:6 Rev 1:8, 17, 22:17; Jo 7:37; Sam 36:9 * 21:7 2Sml 7:14 * 21:8 Hi
10:38-39; Mt 25:41; Rev 19:20, 21:27, 22:15 * 21:9 Rev 15:1 * 21:10 Esi 40:2; Rev 21:2 * 21:11 Ais 60:1-2, 19
* 21:12 Esi 48:30-35 * 21:15 Rev 11:1 * 21:19 Ais 54:11-12

9 *Hi hemtau hím im nepei au, mítik
ensel kiutíp ke ensel nar hispínak wik
(7) kerek netenen mán mar hispínak wik
(7) menmen enum menep mít mekrerem,
hírak mítik ensel ik kan menep ketpo kar
ik: “Ti enen etikewa hi ateiknut míte yaaip
kerek híre wautike Mítik keweikín kóre
Sipsip hírá nanítan. 10 *Hírak ketpo epei
au, hírak ketauhis hímán kai hawír wen
werp mánú (o neiyíp) wísenuk. Hawír
werp en, hírak keteikno wit Jerusalem, wit
God kehímítanek hírak kírak keke wit ke
God kekiuwe kan. 11 *Hírak kír keriuwe
menmen yaaim me God, hírak kóre nan
yaaim niuk mírak jasper kerek mít newír
pewek yapírwe netíwem, nan kerek hírá
newisím mau wepni híram mír wísenum
mar ke glas. 12 *Níwa hírak keweikín
wit hírak nokik ken niu, weipír hiswiyen
wik (12) mewik, mít ensel niutíp niutíp
nerp nersísem naanmípre weipír. Niuk me
weiwik hiswiyen wík (12) me Isrel mau
weipír im. 13 Wit wepni kokai kan weipír
wikak tewik. Wit wepni kewen ken weipír
tar wikak tewik. Wit ken niu in weipír tar
wikak tewik. Wit ken mán in weipír tar
wikak tewik. 14 Hír nime níwa im mentar
nan iuwe mar hiswiyen wík (12). Niuk me
mít aposel nar hiswiyen wík (12) ne Mítik
keweikín kóre Sipsip niuk mír mau nan im.

15 *Mítik ensel kerek ketpo menmen
ketenen si me gol kaknín mak ke wit iuwe
ik e, ketike weipír mírak, níwa mírak.
16 Wit ik e hírak nokik yinak ik yinak ke
wit híram mípíram. Ensel ik kínín mak
ke wit keriuwe si mírak. Wit hírak nokik
mírak híram mar 2400 kilomita. Wit kau
niu kírak ketike nokik kírak hírak yaaik
kípírak. 17 Hírak kínín mak ke wit epei
au, hírak kínín mak ke níwa kau niu kírak
keriuwe si míre mít nínín mak neriuw-
erem, te hírak kírem híram míre 65 mita.

18 God kime níwa keweikín wit ik, hírak
kímaak me nan jasper. Wit hírekes God
kímaak me gol híram mír míre típar mar
ke mani katín nemnok. 19 *Nan iuwe kerek
God kime níwa menterim híram marim.
Nan namba 1 hírak jasper. Nan hak (namba
2) hírak sapaia kóre yinamín. Nan hak
(namba 3) hírak nan híke niuk mírak agat.
Nan hak (namba 4) hírak kóre yinamín
niuk mírak emeral. 20 Nan hak (namba
5) hírak nan kóre híke ketike niník niuk
mírak sadoníkis. Nan hak (namba 6) híram
nan kóre niník niuk mírak konilian. Nan
hak (namba 7) hírak kóre kono niuk mírak

krisolait. Nan hak (namba 8) h̄rak k̄re yinam̄n niuk m̄rak beril. Nan hak (namba 9) h̄rak k̄re kono niuk m̄rak topas. Nan hak (namba 10) h̄rak k̄re yinam̄n ketike k̄re kono niuk m̄rak krisopres. Nan hak (namba 11) h̄rak k̄re yinam̄n niuk m̄rak haiasin. Nan hak (namba 12) h̄rak k̄re nin̄k niuk m̄rak ametis. ²¹ Ya weip̄r ke n̄wa mar hiswiyen wik (12) God kimaam me bis me nan iuwe. Ya weip̄r miut̄p miut̄p h̄ram me klamsel me bis miut̄p miut̄p w̄senuk kerek. Yaiwe kerekir wit iuwe ik h̄rak ke gol m̄r yaaim m̄re mani kat̄n nemnok.

²² *Hi ap h̄r w̄nak iuwe kiut̄p ke God keit wit iuwe keteik̄n m̄t God kau ketikeri eik e au. M̄tik iuwe God h̄rekes kerek manpenuk w̄senuk h̄rak ketike M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip h̄rak̄t tepu wit ik te m̄t miyap̄r n̄ret tepu. Te h̄r ap nime w̄nak n̄teik̄n h̄rak̄t tepu tetikeri au. ²³ *Wepni o wenke ap te mam̄r mam̄t wit ik e taau. Menmen iuwe me God merh̄he m̄re si, menmen iuwe me M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip mam̄r te h̄ram mam̄r mam̄nep wit mam̄kreh̄r ke wepni te h̄r m̄t nan̄r ein ein. ²⁴ *M̄t miyap̄r nerer wit wit h̄r nan̄nen nan̄r menmen iuwe m̄rak̄t m̄r menep wit, te h̄r nan̄itet yayiwe nan̄no in nan̄no ein. M̄t iuwe nin̄n naan̄m̄pre m̄t miyap̄r nau ti h̄r nan̄t pewek m̄re yap̄rwe neiȳm nan̄nen wit ik. ²⁵ *H̄r ap te naniyepet weip̄r me n̄wa mam̄t in nan̄ntar wit ap toto mam̄tai au. Wepni kerek. ²⁶ Menmen m̄t h̄r neser neriuwerem metike pewek m̄r, h̄r m̄t nerer wit wit nau ti neiȳm nan̄nen nan̄wis̄m mam̄t witeik. ²⁷ *Te menmen enum o m̄t miyap̄r kerek n̄riak menmen enum o newisesik nan̄no n̄m̄n wit ik e au. M̄t miyap̄r kerek M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip kewis niuk m̄r m̄waai mekre tiwei kerek mehim̄tan m̄t miyap̄r nanu nantike God, h̄r keriyen nan̄no nan̄k̄re wit ik e.

22

H̄m me nu metike t̄par mam̄kaap m̄t miyap̄r nanu werek

¹ *Hi h̄r wit yaaik nepei au, m̄tik ensel keteikno mani kerek t̄par m̄rak m̄kaap m̄t miyap̄r h̄r nanu werek. T̄par im meke yeno kerek M̄tik luwe God kewim metike yeno M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip kewim. ² *T̄par im h̄ram nemnok h̄ram

mekiuwe wi m̄ram mitet yayiwe ke n̄m̄n. Nu kerek m̄kaap m̄t miyap̄r nanu nan̄t h̄ram merp menep mani kekiuweri, ham merp p̄nak, ham merp p̄nak. H̄ram mari mine n̄kim me wenke kiut̄p wenke kiut̄p, tiwei m̄ram h̄ram m̄kaap m̄t miyap̄r nerer wit wit n̄pa h̄r n̄nap te h̄r nanre yaain. ³ Menmen yap̄rwe kerek n̄paa mewaank ti God kakr̄akem nepei au meit kak̄ntar h̄rak ketike M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip h̄rak̄t tatu wit ik naanmamre m̄t, te h̄r nanwen̄pi niuk m̄rak. ⁴ *M̄t h̄r nan̄r ninaan m̄rak, h̄rak kakwis niuk m̄rak mamu maat k̄r. ⁵ *W̄taan ap te p̄ke mamnen taau. M̄t ap nan̄t si te nan̄r yayiwe o wepni kau nepni k̄r au. M̄tik luwe God h̄rak kaku kakreh̄r ke wepni kak̄r te m̄t nises h̄m m̄rak h̄r nanu nan̄re m̄t iuwe tipmain tipmain enum eik.

Jisas p̄ke kaknen waswas

⁶ *M̄tik ensel h̄rak ketpo kar ik: “H̄m im yap̄rwe ti hewis̄m h̄ram yaaim maain mamnen. M̄tik luwe God kerek h̄rak epei k̄riak m̄t profet h̄m̄n k̄r kekrit te h̄r newepyap̄r h̄m m̄rak, h̄rak epei keriuwet m̄t ensel n̄rak te h̄r nan newepyap̄r nat̄p m̄t nises h̄m m̄rak menmen te menep mamnen.” ⁷ *Jisas ketpi kar ik: “Yi eiȳmtau! Menep te hi p̄ke anen. M̄t miyap̄r kerek nan̄mtau h̄m mau tiwei im nanisesim, h̄r han yaaik nanu.”

⁸ *Hi Jon kerek hi h̄r menmen im hi hemtau h̄m m̄ram. Hi h̄r menmen im, hemtewem nepei au, hi hewen nin̄p h̄waai h̄t me m̄tik ensel kerek keteikno menmen im. ⁹ Te h̄rak ketpo kar ik: “Ti ap h̄riak menmen im au em̄t! Hi h̄riak menmen me God har ke yi m̄t yetike m̄t nit yinan h̄r profet h̄r netike m̄t yap̄rwe kerek nemtau h̄m mau tiwei im nanisesim. Te ti ap ewenaun̄pi au em̄t! Ti ewen̄pi God kerek.” ¹⁰ H̄rak wen ketpo kar ik: “Ti ap epak̄n h̄m me God mekre tiwei im au em̄t, entar w̄ epei nan menep te menmen im mamnen. ¹¹ *Menmen im menep te mamnen. Te m̄t kerek n̄riak enum h̄r wen nanriakem. M̄t kere han kitet enum enum, h̄r wen han ekitetim. M̄t kerek n̄riak menmen yaaim h̄r wen enriakem. M̄t kerek h̄r yaain wen enu an̄rek.”

¹² *Yi eiȳmtewek! Menep te hi Jisas hi p̄ke anen. Hi anen etenen menmen yaaim

* **21:22** Rev 15:3 * **21:23** Ais 60:19-20; Rev 22:5 * **21:24** Ais 60:3, 5 * **21:25** Ais 60:11; Sek 14:7; Rev 22:5
 * **21:27** Ais 52:1; 1Ko 6:9-10; Rev 13:8, 21:8 * **22:1** Esi 47:1; Joe 3:18; Sek 14:8 * **22:2** Jen 2:9; Esi 47:12; Rev 22:14, 19 * **22:4** Sam 42:2; Mt 5:8; Rev 3:12 * **22:5** Rev 5:10, 20:6, 21:23, 25; Dan 7:18, 27 * **22:6** Rev 1:1
 * **22:7** Rev 1:3, 2:16 * **22:8** Rev 1:3, 10:4 * **22:11** Dan 12:10 * **22:12** Rev 2:16, 23; Ais 40:10; 2Ko 11:15

me mıt miyapır yapırwe te hi awetirem me menmen nıpaas ein ere in hır nırıkem.
 13 *Hi kerekek hi hinın, maain te hi pıke ekaru. Nıpaas hi hinın hırık menmen te maain hi pıke arıkem yaaim.

14 **“Mıt miyapır kerek nises hım me God hır nıre mıt epei nekemyet laplap mır hıram pıke yaaim. Mıt miyapır narık hır han yaaik nanu nanıntar God kakwisi hır nanıno nanitet ya weipır ke wit nanıno nımın nanım nıkim me nu kerek mıkıap mıt miyapır nanu werek werek nanu nanıt. 15 *Te mıt enun nises han kır enuk, hır nantike mıt kerek nari si newır pıkokor nırık nasi, o mıt nari miyapır his newenınem, mıt kerek nenep mıt han nani, mıt kerek newepwar menmen newet tıpir em, o mıt kerek newenın hım nises hım mır hıras, mıt miyapır nar ik hır ap te nanıno nanitet ya weipır ke wit iuwe au. Hır enu enıt witeik. 16 *Hi Jisas kerekek hi epei heriuwet mıtık ensel kai hırak kan kewepyapır hım im men yi mıt ne weiwık miutıp me God yerer wit wit. Hi kerekek hi ke weiwık me Devit, hi nepenyek kırak hi hıre saaur kau nepni kır wisenum ere wanewik.”*

17 **“God Hımın Yaaik ketike mıt miyapır nises hım me hi Mıtık keweikın hıre Sipsip hır natıp nar ik: ‘Ti enen!’ Mıt miyapır kerek nanımtau hım im hır entıp, ‘Ti enen.’ Mıt miyapır kerek hım niu enuk (o hır mar kewenkıkor hım), hır eninen enım tıpar mıkıap mıt miyapır hır nanu werek werek nanu nanıt. Hır nanwır pewek nanıt tıpar im nanım au. Hır nanım weinım.*

18 *Hi Jon hi hetpi yi mıt miyapır yapırwe kerek yayımtau hım me God me menmen mamnen mau tıwei im, hi hetpi hım manp har ik: “Mıt han kerek nanwis hım ham mamu mantike hım im mau tıwei, te God kaknıp kakriuwe menmen enum hırak kenep mıt keriuwerem hi epei hewisım mau tıwei im. 19 *Mıt han hır nanısak hım ham mau tıwei kerek hi hewisım te God kakri menmen mır mau nu mıkıap mıt hır nanu werek werek nanu nanıt, hırak kakwisi nanu wıt kırak yaaik taau.”

20 *Mıtık kerek kewepyapır hım im hırak katıp kar ik: “O, hi Jisas hi anen waswas.”

Mıtık luwe Jisas haiu mewenhi matıp mar ik: “Ti enen waswas.”

21 Hi Jon hanhan Mıtık luwe kaiu Jisas Kraiss hırak kakrık yi mıt miyapır kerek yises hım mırak kakreki menmen yaaim.

Mepır keremem

* 22:13 Rev 1:8, 17, 21:6 * 22:14 Rev 22:2 * 22:15 Rev 21:27 * 22:16 Ro 1:3; Rev 2:28; 5:5; Nam 24:17
 * 22:17 Rev 21:6 * 22:18 Diu 4:2, 12:32; Rev 15:1 * 22:19 Rev 22:2 * 22:20 Rev 3:11

HIM METEIKNAI MENMEN ME LISTA IM EM

God kewis h m m rak mamkepai. Haiu han enuk o haiu hanhan mam rtei menmen, haiu mamkinaam, te h ram mamkepai haiu mam rtei menmen me God. Haiu hanhan mam rtei me menmen mau t wei me God, te haiu han kitet, "Haiu mam rkeik haiu mamnap nem? Haiu m napen mamkine buk Matyu ere Revelesen te haiu mamnap nem taau!" Haiu han kitet menmen mar im, haiu mam r lista im h ram mamkepai. Haiu emin n han ekitet menmen haiu hanhan mam rteiyem, te haiu mam r het tok me lista im em. Haiu mam r het tok me lista ere haiu m nap n menmen haiu hanhanem, haiu mam r buk, sapta metike ves m ram mau m n k het tok. Haiu mam r ves im h ram mam tpai me menmen h m me God metpim me menmen me het tok im em.

HIM ME JISAS WI HIRAK KAU TI

Maamrer ne Jisas*	
Matyu 1.1-17	Luk 3.23-38

Maria wina Jisas-H�m me Krismas	
Luk 1.26-38	Matyu 23.50-51
Matyu 1.18-25	Luk 2.40
Luk 2.1-38	

Jon k�k�r Jisas	
Matyu 3.13-17	Luk 3.21-22
Mak 1.9-11	Jon 1.29-34

Jisas keweik�nhis k�re God	
Matyu 17.1-9	Lu 9.28-36
Mk 9.2-9	

Judas kewepyap�r Jisas	
Matyu 26.14-16; 26.47-57	Luk 22.47-54
Mak 14.10-11; 14.43-53	Jon 18.2-13

Pita kiune kat�p h�rak ap kises Jisas	
Matyu 26.69-75	Luk 22.54-62
Mak 14.66-72	Jon 18.15-18; 18.25-27

M�t newepyap�r Jisas te h�rak kaki-H�m me Ista	
Matyu 26.57-68; 27.1-2	
Matyu 27.11-31	
Matyu 14.53-65; 15.1-20	
Luk 22.63-71	

M�t newenkek Jisas h�rak kaa-H�m me ista	
Matyu 27.32-56	L
Mak 15.21-41	Jo

M�t newis Jisas kekre han ke m�niu-H�m me Ista	
Matyu 27.57-66	
Mak 15.42-47	

Jisas p�ke kekrit m�t n�rek-H�m me Ista	
Matyu 28.1-20	Jon 2
Mak 16.1-18	Apos
Luk 24.1-49	

Jisas p�ke ken wit ke God (Heven)	
Mak 16.19	Aposel 1.9-
Luk 24.28-50-51	
Luk 2.40	

MIT NE WEIWIK ME GOD NANISES MEN-MEN YAAIM MAR IM

M�t neweik�n sip newet menmen enum	
Matyu 3.2-12; 4.17, 9.17	Apos
Matyu 12.31-32; 12.41	Apos
Matyu 21.32	Apos
Mak 1.4; 1.14-15	2 Kor
Mak 3.28-29; 6.12	2 Pita
Luk 3.3; 3.8-14; 13.3-5	Revel
Luk 15.1-32; 24.47	Revel

Komunion	
Matyu 26.26-29	Luk 22.15-20
Mak 14.22-25	1 Korin 10.16-21; 11.20-34

Markeik hım me God mamkepai	
Matyu 4.4; 7.24-27	1 Korin 10:11; 15.1-4
Matyu 22.29	Galesia 3.22
Luk 8.21; 11.28	Efesas 5.26; 6.17
Jon 5.39; 6.63; 6.38	Kolosi 3.16
Jon 8.31-32; 12.48	1 Timoti 4.16
Jon 14.21; 15.3; 15.7	2 Timoti 3.15-17
Jon 17.17; 20.29	Hibru 2.2-4; 4.12
Aposel 2.38; 10.43	Jems 1.18; 1.21
Aposel 17.11; 20.32	1 Pita 1.23; 2.2
Rom 1.16; 10.17; 15.4	1 Jon 5.13
Rom 16.25	

Nıkerek nanımtau hım me miye haairer nır	
Matyu 15.3-6	Kolosi 3.20-21
Luk 2.48-51	1 Pita 5.5
Efesas 6.1-4	

Read the New Testament daily

January

date	Scripture
1	Matyu 1:1-2:12
2	Matyu 2:13-3:6
3	Matyu 3:7-4:11
4	Matyu 4:12-25
5	Matyu 5:1-26
6	Matyu 5:27-48
7	Matyu 6:1-24
8	Matyu 6:25-7:14
9	Matyu 7:15-29
10	Matyu 8:1-17
11	Matyu 8:18-34
12	Matyu 9:1-17
13	Matyu 9:18-38
14	Matyu 10:1-23
15	Matyu 10:24-11:6
16	Matyu 11:7-30
17	Matyu 12:1-21
18	Matyu 12:22-45
19	Matyu 12:46-13:23
20	Matyu 13:24-46
21	Matyu 13:47-14:12
22	Matyu 14:13-36
23	Matyu 15:1-28
24	Matyu 15:29-16:12
25	Matyu 16:13-17:9
26	Matyu 17:10-27
27	Matyu 18:1-22
28	Matyu 18:23-19:12
29	Matyu 19:13-30
30	Matyu 20:1-28
31	Matyu 20:29-21:22

date	Scripture
1	Matyu 21:23-46
2	Matyu 22:1-33
3	Matyu 22:34-23:12
4	Matyu 23:13-39
5	Matyu 24:1-28
6	Matyu 24:29-51
7	Matyu 25:1-30
8	Matyu 25:31-26:13
9	Matyu 26:14-46
10	Matyu 26:47-68
11	Matyu 26:69-27:14
12	Matyu 27:15-31
13	Matyu 27:32-66
14	Matyu 28:1-20
15	Mak 1:1-28
16	Mak 1:29-2:12
17	Mak 2:13-3:6
18	Mak 3:7-30
19	Mak 3:31-4:25
20	Mak 4:26-5:20
21	Mak 5:21-43
22	Mak 6:1-29
23	Mak 6:30-56
24	Mak 7:1-23
25	Mak 7:24-8:10
26	Mak 8:11-9:1
27	Mak 9:2-29
28	Mak 9:30-10:12

February

March

date	Scripture
1	Mak 10:13-31
2	Mak 10:32-52
3	Mak 11:1-26
4	Mak 11:27-12:17
5	Mak 12:18-37
6	Mak 12:38-13:13
7	Mak 13:14-37
8	Mak 14:1-21
9	Mak 14:22-52
10	Mak 14:53-72
11	Mak 15:1-47
12	Mak 16:1-20
13	Luk 1:1-25
14	Luk 1:26-56
15	Luk 1:57-80
16	Luk 2:1-35
17	Luk 2:36-52
18	Luk 3:1-22
19	Luk 3:23-38
20	Luk 4:1-30
21	Luk 4:31-5:11
22	Luk 5:12-28
23	Luk 5:29-6:11
24	Luk 6:12-38
25	Luk 6:39-7:10
26	Luk 7:11-35
27	Luk 7:36-8:3
28	Luk 8:4-21
29	Luk 8:22-39
30	Luk 8:40-9:6
31	Luk 9:7-27

date	Scripture
1	Luk 9:28-50
2	Luk 9:51-10:12
3	Luk 10:13-37
4	Luk 10:38-11:13
5	Luk 11:14-36
6	Luk 11:37-12:7
7	Luk 12:8-34
8	Luk 12:35-59
9	Luk 13:1-21
10	Luk 13:22-14:6
11	Luk 14:7-35
12	Luk 15:1-32
13	Luk 16:1-18
14	Luk 16:19-17:10
15	Luk 17:11-37
16	Luk 18:1-17
17	Luk 18:18-43
18	Luk 19:1-27
19	Luk 19:28-48
20	Luk 20:1-26
21	Luk 20:27-47
22	Luk 21:1-28
23	Luk 21:29-22:13
24	Luk 22:14-34
25	Luk 22:35-53
26	Luk 22:54-23:12
27	Luk 23:13-43
28	Luk 23:44-24:12
29	Luk 24:13-53
30	Jon 1:1-28

date	Scripture
1	Jon 1:29-51
2	Jon 2:1-25
3	Jon 3:1-21
4	Jon 3:22-4:3
5	Jon 4:4-42
6	Jon 4:43-54
7	Jon 5:1-23
8	Jon 5:24-47
9	Jon 6:1-21
10	Jon 6:22-40
11	Jon 6:41-71
12	Jon 7:1-29
13	Jon 7:30-52
14	Jon 7:53-8:20
15	Jon 8:21-30
16	Jon 8:31-59
17	Jon 9:1-41
18	Jon 10:1-21
19	Jon 10:22-42
20	Jon 11:1-53
21	Jon 11:54-12:19
22	Jon 12:20-50
23	Jon 13:1-30
24	Jon 13:31-14:14
25	Jon 14:15-31
26	Jon 15:1-27
27	Jon 16:1-33
28	Jon 17:1-26
29	Jon 18:1-24
30	Jon 18:25-19:22
31	Jon 19:23-42

date	Scripture
1	Jon 20:1-31
2	Jon 21:1-25
3	Aposel 1:1-26
4	Aposel 2:1-47
5	Aposel 3:1-26
6	Aposel 4:1-37
7	Aposel 5:1-42
8	Aposel 6:1-15
9	Aposel 7:1-29
10	Aposel 7:30-50
11	Aposel 7:51-8:13
12	Aposel 8:14-40
13	Aposel 9:1-25
14	Aposel 9:26-43
15	Aposel 10:1-33
16	Aposel 10:34-48
17	Aposel 11:1-30
18	Aposel 12:1-23
19	Aposel 12:24-13:12
20	Aposel 13:13-41
21	Aposel 13:42-14:7
22	Aposel 14:8-28
23	Aposel 15:1-35
24	Aposel 15:36-16:15
25	Aposel 16:16-40
26	Aposel 17:1-34
27	Aposel 18:1-21
28	Aposel 18:22-19:12
29	Aposel 19:13-41
30	Aposel 20:1-38

date	Scripture
1	Aposel 21:1-16
2	Aposel 21:17-36
3	Aposel 21:37-22:16
4	Aposel 22:17-23:10
5	Aposel 23:11-35
6	Aposel 24:1-27
7	Aposel 25:1-27
8	Aposel 26:1-32
9	Aposel 27:1-20
10	Aposel 27:21-44
11	Aposel 28:1-31
12	Rom 1:1-17
13	Rom 1:18-32
14	Rom 2:1-24
15	Rom 2:25-3:8
16	Rom 3:9-31
17	Rom 4:1-12
18	Rom 4:13-5:5
19	Rom 5:6-21
20	Rom 6:1-23
21	Rom 7:1-14
22	Rom 7:15-8:6
23	Rom 8:7-21
24	Rom 8:22-39
25	Rom 9:1-21
26	Rom 9:22-10:13
27	Rom 10:14-11:12
28	Rom 11:13-36
29	Rom 12:1-21
30	Rom 13:1-14
31	Rom 14:1-23

date	Scripture
1	Rom 15:1-21
2	Rom 15:22-16:7
3	Rom 16:8-27
4	1 Korin 1:1-17
5	1 Korin 1:18-2:5
6	1 Korin 2:6-3:4
7	1 Korin 3:5-23
8	1 Korin 4:1-21
9	1 Korin 5:1-13
10	1 Korin 6:1-20
11	1 Korin 7:1-24
12	1 Korin 7:25-40
13	1 Korin 8:1-13
14	1 Korin 9:1-18
15	1 Korin 9:19-10:13
16	1 Korin 10:14-11:1
17	1 Korin 11:2-16
18	1 Korin 11:17-34
19	1 Korin 12:1-26
20	1 Korin 12:27-13:13
21	1 Korin 14:1-17
22	1 Korin 14:18-40
23	1 Korin 15:1-28
24	1 Korin 15:29-58
25	1 Korin 16:1-24
26	2 Korin 1:1-11
27	2 Korin 1:12-2:11
28	2 Korin 2:12-17
29	2 Korin 3:1-18
30	2 Korin 4:1-12
31	2 Korin 4:13-5:10

date	Scripture
1	2 Korin 5:11-21
2	2 Korin 6:1-13
3	2 Korin 6:14-7:7
4	2 Korin 7:8-16
5	2 Korin 8:1-15
6	2 Korin 8:16-24
7	2 Korin 9:1-15
8	2 Korin 10:1-18
9	2 Korin 11:1-15
10	2 Korin 11:16-33
11	2 Korin 12:1-10
12	2 Korin 12:11-21
13	2 Korin 13:1-14
14	Galesia 1:1-24
15	Galesia 2:1-16
16	Galesia 2:17-3:9
17	Galesia 3:10-22
18	Galesia 3:23-4:20
19	Galesia 4:21-5:12
20	Galesia 5:13-26
21	Galesia 6:1-18
22	Efesus 1:1-23
23	Efesus 2:1-22
24	Efesus 3:1-21
25	Efesus 4:1-16
26	Efesus 4:17-5:2
27	Efesus 5:3-33
28	Efesus 6:1-24
29	Filipai 1:1-26
30	Filipai 1:27-2:18

date	Scripture
1	Filipai 2:19-3:6
2	Filipai 3:7-4:1
3	Filipai 4:2-23
4	Kolosi 1:1-20
5	Kolosi 1:21-2:7
6	Kolosi 2:8-23
7	Kolosi 3:1-17
8	Kolosi 3:18-4:18
9	1 Tesalonaika 1:1-2:9
10	1 Tesalonaika 2:10-3:13
11	1 Tesalonaika 4:1-5:3
12	1 Tesalonaika 5:4-28
13	2 Tesalonaika 1:1-12
14	2 Tesalonaika 2:1-17
15	2 Tesalonaika 3:1-18
16	1 Timoti 1:1-20
17	1 Timoti 2:1-15
18	1 Timoti 3:1-16
19	1 Timoti 4:1-16
20	1 Timoti 5:1-25
21	1 Timoti 6:1-21
22	2 Timoti 1:1-18
23	2 Timoti 2:1-21
24	2 Timoti 2:22-3:17
25	2 Timoti 4:1-22
26	Taitas 1:1-16
27	Taitas 2:1-14
28	Taitas 2:15-3:15
29	Failimon 1:1-25
30	Hibru 1:1-14
31	Hibru 2:1-18

date	Scripture
1	Hibru 3:1-19
2	Hibru 4:1-13
3	Hibru 4:14-5:14
4	Hibru 6:1-20
5	Hibru 7:1-19
6	Hibru 7:20-28
7	Hibru 8:1-13
8	Hibru 9:1-10
9	Hibru 9:11-28
10	Hibru 10:1-18
11	Hibru 10:19-39
12	Hibru 11:1-16
13	Hibru 11:17-31
14	Hibru 11:32-12:13
15	Hibru 12:14-29
16	Hibru 13:1-25
17	Jems 1:1-18
18	Jems 1:19-2:17
19	Jems 2:18-3:18
20	Jems 4:1-17
21	Jems 5:1-20
22	1 Pita 1:1-12
23	1 Pita 1:13-2:10
24	1 Pita 2:11-3:7
25	1 Pita 3:8-4:6
26	1 Pita 4:7-5:14
27	2 Pita 1:1-21
28	2 Pita 2:1-22
29	2 Pita 3:1-18
30	1 Jon 1:1-10

date	Scripture
1	1 Jon 2:1-17
2	1 Jon 2:18-3:2
3	1 Jon 3:3-24
4	1 Jon 4:1-21
5	1 Jon 5:1-21
6	2 Jon 1:1-13
7	3 Jon 1:1-14
8	Jul 1:1-25
9	Revelesen 1:1-20
10	Revelesen 2:1-17
11	Revelesen 2:18-3:6
12	Revelesen 3:7-22
13	Revelesen 4:1-11
14	Revelesen 5:1-14
15	Revelesen 6:1-17
16	Revelesen 7:1-17
17	Revelesen 8:1-13
18	Revelesen 9:1-21
19	Revelesen 10:1-11
20	Revelesen 11:1-19
21	Revelesen 12:1-18
22	Revelesen 13:1-18
23	Revelesen 14:1-20
24	Revelesen 15:1-8
25	Revelesen 16:1-21
26	Revelesen 17:1-18
27	Revelesen 18:1-24
28	Revelesen 19:1-21
29	Revelesen 20:1-15
30	Revelesen 21:1-27
31	Revelesen 22:1-21

Him Meteiknai Menmen Me Lista Im Em

God kewis him mirak mamkepai. Haiu han enuk o haiu hanhan mamirtei menmen, haiu mamkinaam, te hiram mamkepai haiu mamirtei menmen me God. Haiu hanhan mamirtei me menmen mau tiwei me God, te haiu han kitet, "Haiu mamirkeik haiu mamnapinem? Haiu minapen mamkine buk Matyu ere Revelesen te haiu mamnapinem taau!" Haiu han kitet menmen mar im, haiu mamir lista im hiram mamkepai. Haiu eminin han ekitet menmen haiu hanhan mamirteiyem, te haiu mamir het tok me lista im em. Haiu mamir het tok me lista ere haiu minapin menmen haiu hanhanem, haiu mamir buk, sapta metike ves miram mau minik het tok. Haiu mamir ves im hiram mamirpai me menmen him me God metpim me menmen me het tok im em.

HIM ME JISAS WI HIRAK KAU TI

Maamrer ne Jisas Matyu 1:1-17; Luk 3:23-38

Maria wina Jisas-Him me Krismas Luk 1:26-38; Matyu 2:1-23; Matyu 1:18-25; Luk 2:40; Luk 2:1-38

Jon kikir Jisas Matyu 3:13-17; Luk 3:21-22; Mak 1:9-11; Jon 1:29-34

Jisas keweikin his kire God Matyu 17:1-9; Luk 9:28-36; Mak 9:2-9

Judas kewepyapir Jisas Matyu 26:14-16; 26:47-57; Luk 22:47-54; Mak 14:10-11; 14:43-53; Jon 18:2-13

Pita kiune katip hirak ap kises Jisas Matyu 26:69-75; Luk 22:54-62; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18; 18:25-27

Mit newepyapir Jisas te hirak kaki-Him me Ista Matyu 26:57-68; 27:1-2;

List Nikerek nanimtau him me miye haairer nir

Luk 23:1-25; Matyu 27:11-31; Jon 18:19-24; Matyu 15:1-20; Jon 18:28-40; 19:1-16; Luk 22:63-71

Mit newenkek Jisas hirak kaa-Him me ista Matyu 27:32-56; Luk 23:26-49; Mak 15:21-41; Jon 19:17-37

Mit newis Jisas kekre han ke miniu-Him me Ista Matyu 27:57-66; Luk 23:50-56; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42

Jisas pike kekrit mit nirek-Him me Ista Matyu 28:1-20; Jon 20:1-31; 21:1-23; Mak 16:1-18; Aposel 1:3-8; Luk 24:1-49

Jisas pike ken wit ke God (Heven) Mak 16:19; Aposel 1:9-11; Luk 24:50-51

MIT NE WEIWIK ME GOD NANISES MENMEN YAAIM MAR IM

Mit neweikin sip newet menmen enum Matyu 3:2-12; 4:17; 9:17; Aposel 2:37-40; 3:19-20; Matyu 12:31-32; 12:41; Aposel 5:31; 8:22; Matyu 21:32; Aposel 17:30; 20:21; 26:20; Mak 1:4; 1:14-15; 2 Korin 7:10; Mak 3:28-29; 6:12; 2 Pita 3:9; Luk 3:3; 3:8-14; 13:3-5; Revelesen 2:5; 2:21-22; 3:19; Luk 15:1-32; 24:47; Revelesen 9:20-21; 16:9

Komunion Matyu 26:26-29; Luk 22:15-20; Mak 14:22-25; 1 Korin 10:16-21; 11:20-34

Markeik him me God mamkepai Matyu 4:4; 7:24-27; 1 Korin 10:11; 15:1-4; Matyu 22:29; Galesia 3:22; Luk 8:21; 11:28; Efesas 5:26; 6:17; Jon 5:39; 6:63; 6:38; Kolosi 3:16; Jon 8:31-32; 12:48; 1 Timoti 4:16; Jon 14:21; 15:3; 15:7; 2 Timoti 3:15-17; Jon 17:17; 20:29; Hibru 2:2-4; 4:12; Aposel 2:38; 10:43; Jems 1:18; 1:21; Aposel 17:11; 20:32; 1 Pita 1:23; 2:2; Rom 1:16; 10:17; 15:4; 1 Jon 5:13; Rom 16:25

Nikerek nanimtau him me miye haairer nir Matyu 15:3-6; Kolosi 3:20-21; Luk 2:48-51; 1 Pita 5:5; Efesas 6:1-4